

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

СРПСКИ
ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ
ЗБОРНИК
LXI

РАСПРАВЕ И ГРАЂА

Уређивачки одбор
*Др Недељко Бојдановић, др Милан Драичевић,
др Мирослав Николић, др Драгољуб Пејровић,
др Слободан Реметић*

Главни уредник
СЛОБОДАН РЕМЕТИЋ

БЕОГРАД
2014

У финансирању ове књиге учествовало је
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

Издају
Српска академија наука и уметности, Београд, Кнез Михаилова 35
и
Институт за српски језик САНУ, Београд, Кнез Михаилова 36

Израда програма и компјутерска припрема за штампу:

Штампа:
Colorgrafx
Београд, Драгана Јефтића бб
colorgrafx@gmail.com

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

80

СРПСКИ дијалектолошки зборник – Recueil de dialectologie serbe / главни уредник Слободан Реметић. – 1905, књ. 1–. – Београд : Српска академија наука и уметности : Институт за српски језик САНУ, 1905 – (Београд : Colorgrafx). – 24 cm.

Годишње

ISSN 0353-8257 – Српски дијалектолошки зборник

COBISS.SR-ID 18167554

С А Д Р Ж А Ј

Драгана Радовановић: Говор Ваљевске Подгорине.....	7–366
Марина Јуришић: Синтакса падежа Горње Пчиње (Одредбене функције).....	367–534

Драгана Радовановић

ГОВОР ВАЉЕВСКЕ ПОДГОРИНЕ

„Сйне, нѐмѐј да се угаси ђѐак у нашѐ кѹћѐ“
чича Тригун из Миличинице

Овај рад представља унеколико измењену (скраћену) верзију докторске дисертације *Говор Ваљевске Подјорине*, одбрањене 4. јуна 2012. године на Филозофском факултету у Новом Саду, пред комисијом коју су сачињавали проф. др Мато Пижурица, академик Слободан Реметић и проф. др Жарко Бошњаковић. Захваљујем се члановима комисије на корисним саветима и сугестијама током израде докторске дисертације и њене припреме за штампу, као и професору Драгољубу Петровићу, увек спремном да ми пружи драгоцен савет у свим етапама рада.

Захвалност дугујем својим родитељима за несебичну подршку приликом израде дисертације и припреме рукописа за штампу.

Посебно се овом приликом захваљујем многим мојим информаторима и њиховим породицама на предусретљивости, стрпљењу и времену које су ми посветили приликом прикупљања емпиријског материјала. Дуг је ово и завичају мојих предака: „ ... Не презри мајчину сису, но узми со и хлеб, / Слатко и воду са послужавнице! / И запамти: ти су људи зналци и поседници / А ми само бележимо речи / Што за њима осташе!“ (Иван Негришорац, *Пошћаник*)

САДРЖАЈ

I. УВОД	13
Етничке прилике и типови насеља	13
Досадашња испитаност говора	17
О теренском истраживању и обради грађе.....	18
Списак скраћеница пунктова са списком информатора	23
II. ГЛАСОВНИ СИСТЕМ	27
A. АКЦЕНТУАЦИЈА	27
ОПШТЕ НАПОМЕНЕ	27
ОДНОС ДУГИХ И КРАТКИХ СЛОГОВА	30
Даничићеве неакцентоване дужине	30
Последњи отворени слог	30
Последњи затворени слог	40
Слог који није последњи	46
Дужине којих нема код Даничића	50
Акцентоване дужине	55
Преношење акцената на проклитику	55
Староштокавско преношење	55
Новоштокавско преношење	60
B. ВОКАЛИЗАМ	67
ГЛАС ЈАТ	68
Јатовски говори	69
Фонолошко јат у акцентованим слоговима	72
Фонолошко јат у неакцентованим слоговима	77
Секундарно јат	80
Екавизми и ијекавизми	82
Икавизми шумадијско-војвођанског типа	84
Ијекавско-екавски и екавизирани ијекавски говори	92
Дуго јат.....	93
Кратко јат	99
Фонетски икавизми	108
Морфолошки икавизми	112
Секундарно јат	114
НАЗАЛ ПРЕДЊЕГ РЕДА	115
ПОЛУГЛАСНИК	115

ВОКАЛНО Р	116
ХИЈАТ.....	119
Елизија вокала	119
Контракција вокала	122
Развијање прелазних сонаната <i>в</i> и <i>ј</i>	124
Редукција вокала	125
Афереза	125
Синкопа	125
Апокопа	127
Хаплоглогија и сродне појаве	129
Супституција вокала	130
В. КОНСОНАНТИЗАМ	132
Сонант <i>ј</i>	132
Сонант <i>в</i>	134
Сонант <i>л</i>	137
Сугласник <i>ф</i>	137
Сугласничка група <i>хв</i>	138
Сугласник <i>х</i>	139
Сугласник <i>и</i>	140
Сугласник <i>ђ</i>	141
Сугласници <i>Ѓ</i> и <i>Ѕ</i>	141
Консонантске групе	141
Иницијалне сугласничке групе	142
Промена сугласника у сандхију	144
Финалне сугласничке групе	145
Медијалне сугласничке групе	146
Дисимилација	149
Уметање сугласника	151
Метатеза	151
Замена сугласника	152
Јотовање	152
III. ОБЛИЦИ	157
А. ИМЕНИЦЕ	157
ИМЕНИЦЕ МУШКОГ РОДА	157
Једнина	157
<i>Вокајив</i>	157
<i>Инсјруменџал</i>	159
Множина	161
<i>Множинско љроширење -ов/-ев</i>	161
<i>Генијив</i>	165
<i>Акузайив</i>	168
<i>Дайив-инсјруменџал-локајив</i>	169
Специфичности појединих именица и група именица	171
ИМЕНИЦЕ СРЕДЊЕГ РОДА	187
Једнина	187
<i>Вокајив</i>	187
<i>Инсјруменџал</i>	188

	<i>Проширење основе -eī- у косим падежима једнине</i>	189
Множина	190
	<i>Генијив</i>	190
	<i>Дайив-инструментал-локајив</i>	191
	<i>Формирање множине код именица које имају</i>	
	<i>проширење -eī- у једнини</i>	192
	<i>Збирне именице</i>	193
	<i>Pluralia tantum</i>	194
	Поједине именице и групе именица	195
ИМЕНИЦЕ ЖЕНСКОГ РОДА НА – А	201
Једнина	201
	<i>Вокајив</i>	201
	<i>Дайив и локајив</i>	202
Множина	205
	<i>Генијив</i>	205
	<i>Дайив-инструментал-локајив</i>	208
	Поједине именице и групе именица	210
ИМЕНИЦЕ ЖЕНСКОГ РОДА НА СУГЛАСНИК	216
Једнина	216
	<i>Инструментал</i>	216
Множина	218
	<i>Генијив</i>	218
	Поједине именице и групе именица	218
Б. ЗАМЕНИЦЕ	223
ИМЕНИЧКЕ ЗАМЕНИЦЕ	223
Личне заменице	223
Личне заменице првог и другог лица и лична заменица		
за свако лице	223
Личне заменице првог и другог лица	227
Лична заменица трећег лица	229
Остале именичке заменице	234
ПОЈЕДИНЕ ГРУПЕ ПРИДЕВСКИХ ЗАМЕНИЦА	238
Присвојне заменице	238
Присвојна заменица трећег лица	241
Показне заменице	242
Упитне заменице за каквоћу	246
Количинске заменице	247
Остале придевске заменице	247
В. ПРОМЕНА ПРИДЕВА, ПРИДЕВСКИХ ЗАМЕНИЦА И		
ТРОРОДНИХ БРОЈЕВА	249
Однос тврђих и меких основа	249
Наставци у косим падежима	252
Придевски вид	257
Компарација придева (и прилога)	258
Појединачне напомене о придевима	261
Присвојни придеви	261
Г. БРОЈЕВИ	263

Основни бројеви	263
Редни бројеви	265
Збирни бројеви	265
Мултипликативни бројеви	267
Дистрибутивни бројеви	268
Д. ГЛАГОЛИ.....	269
Глаголски облици	269
Инфинитив	269
Презент	269
Имперфекат	273
Аорист	273
Футур I	275
Футур II	276
Императив	276
Потенцијал	277
Глаголски придев трпни	277
Глаголски прилог садашњи	278
Глаголски прилог прошли	278
Перфекат	278
Плусквамперфекат	279
Напомене о појединим глаголима и групама глагола	279
Глаголи прве врсте	279
Глаголи друге врсте	289
Глаголи треће врсте	290
Глаголи четврте врсте	291
Глаголи пете врсте	293
Глаголи шесте врсте	293
Глаголи седме врсте	295
Глаголи осме врсте	296
Помоћни глаголи	297
Ђ. ПРИЛОЗИ.....	299
Прилози за место	299
Прилози за време	305
Прилози за количину	307
Прилози за начин	308
Е. ПРЕДЛОЗИ.....	311
Ж. ВЕЗНИЦИ	316
З. РЕЧЦЕ	317
И. УЗВИЦИ.....	318
IV. ЗАКЉУЧАК	319
V. ТЕКСТОВИ	335
ЛИТЕРАТУРА	361
Summary	366

УВОД

Етничке прилике и типови насеља

1. Ваљевска Подгорина је област смештена у западној Србији. Према антропогеографским истраживањима Љубомира Павловића, Подгорина је географска, етнографска, историјска и административна целина која обухвата горњи ток реке Колубаре, Јадра, Тамнаве и њихових притока (1907: 349); в. Карту 1.

Карта бр. 1: ВАЉЕВСКА ПОДГОРИНА

2. Име Подгорина је веома старо и у народу одувек употребљавано за означавање географског подручја смештеног испод планина Медведника, Јабланика и Повлена, што значи да „права“ Подгорина обухвата само горњи ток реке Колубаре; исто је записао и Вук у свом Рјечнику (Павловић 1907: 349–350).

3. Као регионална целина име Подгорина почело се употребљавати крајем XVIII века (1792), када су турске власти Свиштовским миром¹ морале да поделе Београдски пашалук на области и поставе њихове кнежеве. Тада је у ствари ова област у представљеном обиму (у границама које је записао и Ј. Павловић) постала кнежина, а њен први кнез на самом почетку XIX века Илија Бирчанин из Суводања (Павловић 1907: 349–350, 357).

4. Историјски подаци говоре да је подгорска област раније била у саставу старе Мачве,² која је према Стојану Новаковићу обухватала предео између Колубаре, Влашића, Цера, Саве и Дрине. По мишљењу Чедомића Мијатовића, стара Мачва је обухватала подрињски округ и ваљевски округ источно до Колубаре (Павловић 1907: 353–354), а М. Милићевић под старом Мачвом подразумева ваљевски, шабачки и подрињски округ (Милићевић 1876: 359).

5. Према Павловићевим границама,³ Подгорина обухвата четрдесетак брдско-планинских села, најчешће старовлашког, разбијеног типа. У таквим селима куће су распоређене по засеоцима (изворно џематима или махалама) у којима се налазе сродничке куће распоређене у неколико група.

6. Ј. Павловић истиче да су подгорска (и колубарска) села веома стара, да су постојала и пре досељавања словенских и српских племена, а да су се дотадашњи народи или иселили или претопили у српски живаљ. Тако је по досељењу словенских и српских племена нестало романизованих Илира, правих Латина, Гепида, Келта и других старих народа. У доба средњовековне државне самосталности обе области су биле више под Угрима него под Немањинима, али то није утицало на њихов етнички карактер, као што нису утицала ни насељавања рудара Немаца. Ни турска освајања нису ишла у правцу њиховог задржавања у селима него им је циљ био рушење насеља и расељавање становништва. Осим помена неколико подгорских (Осладић, Каменица) и колубарских (Бранковина, Дупљај, Петњица и Толићи) села у крушевском поменику с почетка XVII века, нема других извора који би послужили да се пре XVIII века одреди старост ових села. Међутим, сва данашња села помињу се већ у првим аустријским списковима који датирају из прве половине XVIII века (1907: 471–481).⁴

7. Према антропогеографским истраживањима у подгорским селима има трагова староседелачких породица, али је ипак највећи део становништва досељенички. Ј. Павловић даје збирно податке о пореклу становништва за Колубару и Подгорину, према којима досељеници чине 93,22% укупног

¹ Аустрија је тада уступила Турској претходно (1788) освојену област.

² Према писму краља Жигмунда из 1426. године, стара Мачва је била подељена на мање жупе и области. По том моделу су и ваљевске области Подгорина и Колубара такође биле подељене, а као саставни делови ових области помињу се жупе: Рабас, Колубара, Љиг, Обница, Рађево. С тим у вези, Ј. Павловић у својој етнографској расправи полемиче са Стојаном Новаковићем и сматра да је поменута жупа Рађево (Radeo) у писму краља Жигмунда управо Рађевина смештена у горњем току Јадра, а не данашње Рађево село смештено уз сам град Ваљево (Павловић 1907: 354, у нап.).

³ Иако свестан народног схватања граница подгорске области, Ј. Павловић њене границе утврђује на основу ондашњих административних („чиновничких“) подела (1907: 350).

⁴ Више ономастичких прилога А. Ломе указује на старину појединих ваљевских топонима (такође хидронима и оронима) и веома стару насељеност подручја; уп. нпр. Лома 1995; Лома 1997.

становништва.⁵ Притом их сврстава у две групе – старије и новије.⁶ Ове области, према њему, насељаване су од XVII века досељеницима из Старог Влаха, ужичког краја, Полимља и Потарја, Црне Горе, старе Херцеговине, Осата, Срема, Мачве (стари шабачки округ), Подриња (Јадар, Рађевина и Азбуковица), рудничког краја (Павловић 1907: 482–486).

7а. Ослањајући се на цитирану антропогеографску студију (Павловић 1907), распоред становништва по миграционим струјама у селима Ваљевске Подгорине сумирано би се могао представити на следећи начин: *Балиновић* – досељеници су из околине Прибоја; *Беоумжјевић* – досељеници су из Бањана и из Братоножића, затим из Старог Влаха, Полимља, Осата, Азбуковице и из ужичког краја; *Бојајић* – досељеници су из Доњег Колашина; *Брајић* – досељеници су из Осата и из Азбуковице; *Брезовице* – у селу је било старијих досељеника за које се не зна одакле су, а први оснивачи данашњег села су из Доњих Куча и из суседних села; *Горња Буковица* – познате су две стариначке породице (Јазићи и Петаковићи), а досељеници су из околине Сјенице, затим из Црне Горе, Ст. Влаха, Осата и Бирча; *Доња Буковица* – староседелачке породице су Ранисављевићи и Живковићи, а досељеници су из Озринића, из Ст. Влаха и из околних села; *Врајочаница* – има шест староседелачких породица (Гаврићи, Јеремићи, Стојковићи, Живановићи и Југовићи), а досељеници су из ужичког краја, Полимља, Подриња и Осата; *Вујиновача* – позната је једна стариначка породица (данас са три презимена Вујићи, Бебићи и Бранковићи), а досељеници су из Ст. Влаха, Доњег Полимља, ужичког краја, Осата и из Босне; *Драјијевица* – познате су две староседелачке породице (Андрићи и Васиљевићи), а досељеници су из Црне Горе (Чево), из Осата (пореклом из Гласинца) и из околних села; *Злајарић* – познате су три староседелачке породице (Виторовићи, Матковићи, Миљковићи), а досељеници су из Црне Горе, Босне, Ст. Влаха и Азбуковице; *Каменица* – познате су три староседелачке породице (Драјићи, Чворковићи и Врчковићи), а досељеници су из Ц. Горе (Чево), Азбуковице и суседних подгорских села; *Лелић* – досељеници су из Пјешиваца и Бањана, из Азбуковице и из Босне; *Лесковице* – досељеници су из Ст. Влаха, Потарја и Доњег Колашина, затим из Дробњака и Пиве и из ужичког краја; *Лойаић* – досељеници су из Ст. Србије, из Херцеговине, из Мораче, ужичког краја и из Азбуковице; *Мајиновић* – старинцима се сматра породица Тирић, а досељеници су из Роваца, ужичког краја и из суседних села; *Миличаница* – позната је једна стариначка породица, а досељенички родови су из Полимља, Херцеговине, Азбуковице и из суседних села; *Олађеновац* – познате су три староседелачке породице (Гајићи, Антићи и Петронићи), а досељеници су из Мораче, Ст. Влаха и из Доњег Колашина; *Осечина* – досељеници су из Херцеговине, затим из Куча, Пипера, из Босне и из Азбуковице; *Ослагић* – досељеници су из Осата и из околних села; *Осијружањ* – досељеници су из Пипера, из Сти. Србије, из Херцеговине и из ужичког Подриња; *Пакље* – досељеници су из Ц. Горе и из Дробњака; *Плужац* – досељеници су из црногорског Колашина, из Ст. Влаха, из Босне и из оближњих села; *Причевић* – досељеници су из Полимља, из Осата и

⁵ За разлику од других аутора (и сличних студија) који за суседне области по правилу податке о пореклу становништва приказују табеларно, Павловић се задовољава описном оценом, довољно неаналитично и без објашњења како је дошао до овако наизглед прецизног податка – у процентима и на децимале.

⁶ У контексту даљих дијалектолошких истраживања западне Србије не треба испуштати из вида чињеницу да су ијекавци источнохерцеговачког типа супериорнији у ужичком крају, подрињско-ваљевској области и даље до Саве (Марковић 2012: 391).

ужичког краја; *Рађево Село* – претпоставља се да су две староседелачке породице (Радићи и Јакшићи), а досељеници су из Роваца, из Кремана и из околних села; *Ребел* – досељеници су из Херцеговине и из Бирча; *Ровни* – досељеници су из околине Прибоја и из ужичког краја; *Сандаљ* – досељеници су из Ст. Влаха, из ужичког краја и из Азбуковице; *Седлари* – досељеници су из Пљеваља и из Кремана; *Ситарице* – досељеници су из Азбуковице и из Полимља; *Совач* – позната је једна стариначка породица (Вуковићи), а најстарији досељеници су из Бирча, ужичког краја и из Осата; *Ситанијина (Ситанина) Река* – староседеоцима се сматра једна породица (Влајковићи), а досељеници су из Херцеговине, из Осата и из Ст. Србије; *Сирмна Гора* – старинцима се сматра једна породица (Романићи), а досељеници су из Дробњака, из Ђеклића и из ужичког краја; *Ситубао* – старинцима се сматрају две породице, а досељеници су из Конавла (четири породице), из Полимља и из ужичког краја; *Суводање* – досељеници су из Херцеговине, из Потарја, из Ст. Влаха, из Бирча, из Азбуковице и из ужичког краја; *Сушица* – досељеници су из Ст. Влаха, из Пиве и из ужичких села; *Тубравић* – досељеници су из Херцеговине (околина Гацка), из Братоножића, из ужичког краја и Азбуковице; *Туђин* – досељеници су из Осата, из Херцеговине, из ужичког краја и из Азбуковице; *Тујанци* – досељеници су из ужичког краја (раније досељени из Ц. Горе), из Ст. Влаха и из суседних подгорских села; *Црнишево* – досељеници су из Ст. Влаха, из Доњег Колашина и из Азбуковице.

8. Према овоме, старинаца је у јатовским селима од једне до пет породица или их чак и нема, док је у ијекавско-екавским селима читаво становништво досељеничко (в. т. 16, Карта 2). Будући да је сасвим извесно чување фонолошке индивидуалности јата на већем делу испитиване територије и да је у том делу забележен читав низ „нехерцеговачких“ црта, могао би се довести у питање овако танак стариначки слој, самим тим и поузданост Павловићевих података. С друге стране, чак и да су његови подаци апсолутно тачни, сразмерно мали број стариначког живља не треба да збуњује, будући да су такви односи присутни на ширем северо(западном) србијанском тлу, о чему је говорио Павле Ивић. Бројке које изражавају проценат старинаца или досељеника према етнографским подацима не морају одговарати стварности, јер се изгледа старинцима могу сматрати и они становници који су у таквим пописима сврставани у оне непознатог порекла или они становници који спадају у рубрику унутрашње сељакање. Такође, проф. Ивић сматра да се висок проценат досељеника и сразмерно мањи број старинаца на просторима северо(западне) Србије може сматрати поузданим податком, пошто се зна кад и одакле је подручје насељавано, али да, с друге стране, сасвим извесно доминирају трагови дијалекатског супстрата, што се може објаснити на следећи начин. Наиме, досељеници су долазили сукцесивно и увек их је било мање него затеченог живља – док једни дођу, други се асимилују па и сами делују у правцу асимилације нових. Уз све ово, придошлице припадају различитим говорним типовима, па и дијалектима, а староседеоци имају увек исти говор. Поред тога, старинци су супериорнији, јер су повезани и у сталном су међусобном контакту, а досељеници су инфериорни, неповезани, а важну улогу има и исмејавање њиховог говора. Овакав тип насељавања, какав се десио у северозападној Србији није исти или сличан насељавањима колониста нпр. у Војводини који обично долазе у већини и тако могу задржати своје говорне особине (Ивић 1991: 91).

8а. Снажан дијалекатски супстрат на овим просторима, поред уочених говора

са незамењеним јатом, последњих година показују истраживања проф. Драгољуба Петровића и потврда акута у Качѐру, којег може бити највероватније и у Грузи, Драгачеву, Моравичком говору, потом у југоисточном делу Ужичке Црне горе све до висова Повлена и Маљена (Петровић 1999; Петровић и Капустина 2011: 9–10).

Досадашња испитаност говора

9. У најраније помене о говору Ваљевске Подгорине можемо рачунати оне којима су постављане прве међе ијекавских говора у западној Србији. Наиме, већ почетком деветнаестог века са овог простора прва запажања о простирању јужног наречја налазимо у Вуковим записима (деталније в. у: Марковић 2012: 393). Потом крајем деветнаестог и првим годинама двадесетог века, поред података са ширег србијанског терена, уопштене забелешке о језику „ваљевског краја“ доноси етнографска и антропогеографска литература (Милићевић 1876, Павловић 1907). На основу Милићевићевих записа сазнајемо да „Посавина, Тамнава и доња Колубара говоре источни говор, а Подгорина и планинска Колубара јужни“, при чему он указује на неке њихове гласовне карактеристике: у „првим крајевима“ говори се *e* уместо *u* у речима *езео*, *Меоница*, а у Подгорини и планинској Колубари говори се као у ужичком крају (Милићевић 1876: 415).⁷ Љуба Павловић за Колубару и Подгорину каже да говоре „најчистијим народним језиком оба дијалекта: *херцеговачким* и *источним*“. Павловић је забележио и да се заменице с партикулом *зи* (*онизи*, *овизи*, *иизи*) могу чути само у оном делу Подгорине што чини Рађевину⁸ (исп. т. 4), као и да вишесложна лична имена у Подгорини гласе *Вићенијија*, *Анијонија* и придевска образовања типа *Анијонијин*. За облике *сагекана*, *шамокана* каже да се чују у свим колубарским и многим подгорским селима (Павловић 1907: 512). Опет у оквиру разграничавања јужног и источног говора, В. Карић у својој студији *Србија, ојис земље, народа и државе* прихвата и илуструје картом Милићевићеву међу (деталније в. у: Марковић 2012: 394).

10. Први језички стручњаци код којих наилазимо на ограничена и на изванредан начин усмеренија истраживања о језику Ваљевске Подгорине били су немачки лингвиста Херман Хирт и тридесетак година касније Милош Московљевић. Наиме, Х. Хирт је у склопу истраживања икавских говора у Подрињу 1898. године уз помоћ бечке Академије наука обишао поједина подгорска села, а резултати истраживања публиковани су неколико година касније (Hirt 1903). Поред тога што у широј подрињској области није могао да потврди доследан изговор *u* на месту старог јата, забележио је неколико других језичких појединости. На прозодијском нивоу разлике у акценту између азбуковачких, ужичких и ваљевских села без објашњавања у чему се оне огледају. На фонетском плану запазо је веларнији изговор *l* (у речима *лојата*, *ломити*, *лонац*, *лук*, *луг*), замену гласова *e* и *u* (*колеба*, *свеицеца*), затим *e* и *a* (*јеребица*) и *e* и *o* (*чејверо*, *веденица*), а на морфолошком

⁷ Један од данашњих малобројних проучавалаца западносрбијанског подручја, Славољуб Марковић истакао је у недавно публикованој студији о границама ијекавских говора у западној Србији да су Милићевићеве подаци иако „невешто забележени“ и данас од „уникатне вредности“, а за неке области на овом подручју још увек једини (Марковић 2012: стр. 394).

⁸ У саставу старе Мачве жупа Рађево обухватала је горњи ток Јадра и Тамнаве (Павловић 1907: 354). Према овоме, одн. сходно историјским чињеницама требало би да су и сва испитивана села западно од Медведника до 1792. године припадала Рађевини.

плану промену личних имена по обрасцу именица ж. рода на *-а* (*Перо-Пере*) (Московљевић 1963–64: 475–476; Реметић 1981: 81).

Тридесетих година двадесетог века дијалекатским испитивањима у Подрињу бавио се Милош Московљевић. Истраживања је обављао у више наврата, а основни циљ му је био да попише икавизме на том простору. Најпре је 1930. године обишао азбуковачка села уз Дрину, затим две године касније (1932), поред неких рађевских села и села на босанској страни, проширује азбуковачку мрежу пунктова обишавши варошицу Пецку са засеоцима Пуљези, Скадар и село Драгодол. Наредне године (1933), Московљевић обилази Ваљевску Подгорину и Ужичко Подриње. У Подгорини је обишао *Брезовице*⁹, *Врајочаницу*, *Вујиновачу*, *Драјијевицу*, *Лелић*, *Лесковице*, *Лойаїпањ*, *Осечину*, *Остїружањ*, *Поћуїу*, *Ребељ*, *Совач*, *Стїанину Реку*, *Суводање*, *Тубравић* и *Рајковић*, при чему је Брезовице, Вујиновачу, Суводање, Лопатањ и Остружањ сврстао у места са добро очуваним икавским изговором, а Драгијевицу, Лесковице, Поћуту, Лелић, Ребељ, Совач, Станину Реку, Тубравић, Осечину и Врагочаницу у места са слабије сачуваним икавизмима и са „смешаним“ изговором (Московљевић 1963–1964: 471–473, 484–486).

11. Осамдесетих година двадесетог века Слободан Реметић је у циљу утврђивања ареала незамењеног јата сакупио материјал у појединим подгорским селима (и азбуковачким, рађевским, колубарским, посавотамнавским): *Ослагићу*, *Горњој Каменици*, *Осечини*, *Остїружњу*, *Гуњаџима* и *Драјодолу* (Реметић 1980, 1981); исп. т. 154.

12. Деведесетих година двадесетог века у контексту утврђивања данашњих и прецизнијих граница ијекавских говора у западној Србији, С. Марковић врши истраживања и у појединим подгорским селима. Његова студија публикована 2012. године доноси податке о рефлексу јата из следећих пунктова: Суводање, Мравињци, Пецка и Доње Лесковице (Марковић 2012: 402–440).

13. За потребе израде дијалектолошких атласа на овом терену сакупљана је грађа у селима: *Осладић* (пункт у ОЛА 62 и пункт у СДА 255), *Драгодол* (пункт у СДА 256), *Сушица* (пункт у СДА 257).

О теренском истраживању и обради грађе

14. Говор Ваљевске Подгорине досад није подробније истраживан нити монографски описан. Дијалектолошки радови настајали током двадесетог века садрже само парцијалне напомене о говору ове области, углавном у домену вокализма. Ради се о детаљима који се односе пре свега на судбину јата, уз нека спорадична обавештења о осталим језичким појединоствима; уп. т. 9–13.

15. Циљ овог истраживања је у првом реду монографским описом отклањање још једне белине на мапи српских говора, при чему се унапред рачунало на две најкрупније и најмаркантније лингвогеографске чињенице: прецизирање јужне границе јатовских говора и одређивање зоне додира са ијекавско-екавским говорима. Да би се одговорило постављеном истраживачком циљу, у раду је примењиван у складу са устаљеним принципима српске дијалектологије дескриптивни,

⁹ Московљевић записује једински облик *Брезовица* (1963–1964: 485) и *Брезовицу* (1963–1964: 472), а код Ј. Павловића стоји множински.

лингвеографски и компаративни метод¹⁰ приликом обраде грађе која је према тим принципима и класификована. Готово цела грађа ексцерпирана је из снимљеног материјала.¹¹

16. Теренска истраживања на територији Ваљевске Подгорине започела сам у јесен 2006. године и понављала их у више наврата наредних шест година. У сачињавању мреже пунктова руководила сам се првенствено Павловићевом административном границом,¹² осим у неколико случајева. Испитивана места припадају данас двома општинама – општини Ваљево и општини Осечина.

Општини Ваљево припадају насеља: Балиновић, Беомужевић, Богатић, Брезовице, Горња Буковица, Доња Буковица, Врагочаница, Вујиновача, Горња Каменица, Доња Каменица, Горње Лесковице, Доње Лесковице, Златарић, Кунице, Лелић, Мајиновић, Миличаница, Мравињци, Оглађеновац, Причевић, Ребељ, Ровни, Ситарице, Совач, Станина Река, Стрмна Гора, Стуб(л)о, Сушица, Суводање, Тубравић (Поћута).

Општини Осечина припадају насеља: Братачић, Горње Црниљево, Гуњаци, Драгијевица, Драгодол, Коњиц, Лопатањ, Осечина, Осладић, Остружањ, Плужац, Туђин.

Из списка се види да су у мрежу пунктова увршћена и нека села која се налазе изван граница Подгорине, које је поставио на основу историјских прилика Љ. Павловић. Ради се о азбуковачким селима Гуњаци, Драгодол, Коњиц (овде би спадала у осечинској општини још и Царина и Пецка),¹³ затим на ужичкој страни Мравињци (Таор) и у Тамнави Доње Црниљево. Да су Драгодол, Гуњаци и Коњиц (уз то Царина и Пецка) одувек били Азбуковица потврђују пописи у турским дефтерима из XVI века. Азбуковачком срезу припадала су и у време настанка Милићевићеве студије (Милићевић 1878: 563).

Поменута насеља данас административно припадају Подгорини, али основни мотив за њихово испитивање у склопу говора Ваљевске Подгорине нису административне границе него дијалектолошки захтеви да се у контексту одређивања ареала незамењеног јата утврде прецизније изоглосе.¹⁴

¹⁰ Социолингвистички приступ је такође у обради грађе узиман у обзир, посебно онда када је било неопходно уочити тенденције и унеколико унапред предвидети даљу судбину важнијих језичких детаља. На социолингвистичке факторе, наравно, рачунала сам већ у првим фазама раду на терену. Међутим, будући да је западносрбијански терен донедавно у дијалектолошкој пракси прилично запостављан и да монографски описи са овог терена стижу са закашњењем, посебно у ситуацији када „традиционална“ дијалектологија и њени „класични“ описи полако на овим просторима остају ван научних интересовања и самих дијалектолога, потребно је хитно било уклонити детаљним описом још једну белину на карти наших говора. У таквим условима нисам била у могућности да у потпуности одговорим социолингвистичким методолошким поставкама.

¹¹ Таквим поступком се извесно добијају поузданији подаци, у изворном контексту и „неизнуђени“, односно несугерисани.

Имајући у виду напред наведене чињенице и због обимности грађе (и њене исцрпне класификације), одустала сам од детаљног излагања о акценту појединих врста речи, као и од обраде синтаксичких и лексичко-творбених проблема који свакако завређују посебну пажњу, па их остављам за наредне студије и мање обимне прилоге.

¹² Административна граница укључује историјске чињенице с краја осамнаестог века када је „правој“ Подгорини придодат део који је некада у склопу старе Мачве припадао жупи Рађево (в. т. 4). Ово истичем због тога што се показало да се поједине језичке изоглосе крећу управо саставком „праве“ Подгорине и ове административно омеђене. Карактер дискриминаната имају на пример ареали појединих лексема, одсуство или присуство појединих облика заменица и сл., што ће ова студија и показати (уп. нпр. Карту 7 и Карту 9).

¹³ Тамошњи житељи и сами кажу: „ми смо Азбуков“ца, а другог је Подгор“на“ (Драгодол); „ми смо увек били Азбуков“ца, са смо Подгорина“ (Гуњаци), „саг прѣпадѣмо Подгор“ни, а прѣ смо били Азбуков“ца (Коњиц).

¹⁴ Претпостављам да их је из истих разлога у Ваљевску Подгорину уврестио и С. Реметић (1981: 75).

Мравињци су уврштени у мрежу пунктова зато што и сам Ј. Павловић каже да је то насеље високо повленско поље са ваљевске стране (Павловић 1925: 45). Надаље, по његовој међи Доње (или Шабачко) Црниљево припада Тамнави (1912: 435), а Горње Црниљево Подгорини (1907: 995).

Изван граница Подгорине, контролни материјал прикупљен је из неколико пунктова планинске Колубаре (Белић, Бачевце, Бранговић, Драчић и Ковачице); в. Карту 2:

Карта бр. 2: НАСЕЉА ВАЉЕВСKE ПОДГОРИНЕ И ИСПИТИВАНИХ (И КОНТРОЛНИХ) ПУНКТОВА - СПИСАК И СКРАЋЕНИЦЕ

Балиновић (Бал), Беомужевић (Б), Богатић (Бог), Братачић (Бр), Брезовице (Брез), Врагочаница (Вр), Вујиновача (В), Горња Буковица (ГБ), Горња Каменица (ГК), Горње Црниљево (ГЦ), Горње Лесковице (ГЛ), Гуњаци (Г), Доња Буковица (ДБ), Доња Каменица (ДК), Доње Лесковице (ДЛ), Драгијевица (Др), Драгодол (Д), Златарић (З), Кунице (Кун), Коњиц (К), Лелић (Л), Лопатањ (Лоп), Мајиновић (М), Миличница (Мил), Мравињци (Мр), Оглађеновац (Огл), Осечина (О), Осладић (Осл), Остружањ (Остр), Плужац (Пл), Причевић (Пр), Ребељ (Реб), Ровни (Р), Ситарнице (Сит), Совач (Со), Станина Река (СР), Стрмна Гора (СГ), Стубо (Ст), Сушица (Суш), Суводање (С), Тубравић (Туб), Туђин (Т); Белић (Бл), Бачевци (Бч), Бранговић (Брн), Драчић (Дрч), Ковачице (Кв)

16а. Грађа је сакупљана у складу са устаљеним поступцима прикупљања материјала у оваквим истраживањима. Првенствено су вођени и дигитално записивани разговори са старијим особама. То су најчешће биле старије жене, рођене у селу, неписмене или са неколико разреда основне школе. Осим жена, неретко су саговорници бивали и старији мушкарци, затим жене и мушкарци средњих година,¹⁵ али и она најмлађа популација.¹⁶ Поред тога што сам разговоре снимала, неретко сам језичке податке сабирала и у теренску бележницу.

Информатори са којима сам обављала разговоре причали су углавном о истим или сличним темама (пољским радовима, удаји, женидби, ручним радовима, обичајима везаним за црквене празнике, ратовима, анегдотским догађајима).

Разговори су вођени са близу 130 информатора¹⁷ у педесетак села, а на аудио-касете снимљено је око 200 сати разговора. Сви аудио-записи су и дигитализовани, а потом претворени у континуиране акцентоване транскрипте на близу 2000 страна компјутерског текста.

¹⁵ Генерација испод 60 година, коју сврставамо у категорију „млађи“.

¹⁶ Са децом школског узраста најчешће сам разговоре обављала успут док су ми помагала да дођем до оних старијих. Припадници средње генерације, готово увек жене (Пристајала сам на такво присуство само уколико се радило о припадници са истог говорног терена.), обично су присуствовали разговорима са њиховим старијим укућанима и често ми помагали у избору тема, па и сами водили разговоре са изабраним испитаницима, што је учинило да сакупљени материјал буде итекако поуздан и веродостојан.

¹⁷ Уз побројане информаторе свакако треба рачунати и оне саговорнике које нисам могла из техничких разлога да снимим, а чије исказе имам у теренској бележници (нпр. саговорници са којима сам разговарала да бих извршила избор репрезентативног испитаника, потом саговорници уз чију сам помоћ долазила до информатора, њихови укућани и др.).

СПИСАК СКРАЋЕНИЦА ПУНКТОВА СА СПИСКОМ ИНФОРМАТОРА

Балиновић – Бал:

1. Милка Новаковић, 1936, неписмена

Беомужевић – Б:

2. Ђвџанка (рођ. Грујичић) Радовановић, 1914, неписмена

Богатић – Бог:

3. Милица Антонијевић, 1928, неписмена
4. Миладјинка Стевановић, 1932, неписмена
5. Миливој Матић – Мићан, 1925, неписмен

Брагачић – Бр:

6. Вера Ђуричић, 1937, неписмена
7. Негосава Њколић, 1932, неписмена

Брџовице – Брез:

8. Милица (рођ. Антонијевић) Петровић 1928, неписмена
9. Љубица Мојић, 1932, неписмена
10. Милован Мојић, 1926, неписмен
11. Милослав Павловић, 1938, 4 разреда
12. Видосава (рођ. Мојић) Новаковић, 1932, неписмена

Врагочаница – Вр:

13. Илија Ђурашиновић, 1923, 4 разреда
14. Милдјка Чблић, 1927, неписмена
15. Боривоје Тдомић¹⁸, неписмен

Вујиновача – В:

10. Марјан Бџић, 1924, 4 разреда
11. Стандјка Бџић
12. Милева Марковић, 1923
13. Савка Цвџић, 1929, неписмена
14. Томислав Цвџић, 1932, 4 разреда
15. Лука Бџић

Горњџ Буковица – ГБ

16. Тонка Јевтић 1921, неписмена

Горњџ Лџковице – ГЛ

17. Косана (рођ. Радовић) Марковић, 1925, неписмена

¹⁸ Од информатора уз чије име не стоји и година рођења по правилу сам забележила мање грађе и успутно.

18. Нада Пáвловић, 1938, 4 разреда
 19. Срѣдоје Пáвловић, 1933, 4 разреда
- Гóрњá Кáменица – ГК**
20. Стáнислава Пéрић 1933, неписмена
 21. Вáинка Нáстић, 1930
- Гóрњê Црнiљeво – ГЦ**
21. Бòривòј Ивáновић, 1925, 4 разреда
 22. Рáдмила (рођ. Мiйтровић) Ивáновић – Цáна, 1926, неписмена
 23. Брáнко Пáвловић, 1920, 4 разреда
 24. Тòмислав Сáвић, 1933, 4 разреда
 25. Тiјосава Сáвић 1935, 4 разреда
- Гўњáци – Г**
26. Нáдèжда (рођ. Жiвaновић) Бéлић, 1930
 27. Живòјин Мáрковић, 1916
 28. Кòсара Мáрковић, 1922
 29. Мáра (Мáрковић) Милáновић, 1930, 4 разреда
 30. Марiна Пáвловић, 1929
 31. Дўшáнка Мáрковић
 32. Нáтáлијa Мáрковић
- Дòњá Кáменица – ДК**
33. Óлга Жáрковић, 1931, неписмена
 34. Брáнислава Срèћковић, 1928
 35. Жiвко Срèћковић, 4 разреда
 36. Óлга Срèћковић, 1928, домаћица
- Дòњê Лèсковице – ДЛ**
37. Зáгòрка Мáрковић, 1935, неписмена
- Дрaгòдол – Д**
38. Ангелина (рођ. Васiљeвић) Пáвловић, 1926
 39. Мiлорáд Бòјчић, 1928
- Дрaгијeвица – Др**
40. Ангéлина Анђéлић
 41. Тiјосава Вилòтић, 1923, неписмена
 42. Зòрка Гáврић (Пантèлић), 1930, неписмена
 43. Мiюдрáг Стaнисáвљeвић, 1927, 4 разреда
 44. Мáшiнка (Жакóвљeвић) Стaнисáвљeвић, 1926
- Златàрић – З**
45. Мáшiнка (рођ. Сáвић) Стèпановић, 1925
 46. Мiлòјкa Мáрковић, 1931
- Кòњиц – К**
47. Марiна Пáвловић, 1929, неписмена
- Кўнице – Кун**
48. Мiлорáд Ђўрић
 49. Дрaгáн Мáрић, 1937, 4 разреда
- Лéлић – Л**
50. Óлга (рођ. Мiшковић) Радòјичић, 1930
- Сèдлáри – Л**
51. Нáтáјлa (рођ. Мáтић) Дáвидовић, 1924

Лопатањ – Лоп

- 52. Вукосава (рођ. Стаменић) Ђорђевић, 1933
- 53. Миладинка Ђурђевић, 1936
- 54. Саво Ђурђевић, 1 разред
- 55. Љубица (рођ. Миловановић) Јанчић, 1914
- 56. Роксанда Поповић, 1930, 1 разред

Мајинових – М

- 57. Вѣрослава (рођ. Пáвловић) Мићић, 1929
- 58. Цвѣта Обрáдовић, 1929, 4 разреда

Мйличиница – Мил

- 59. Милена (рођ. Тѣрзић) Áврамовић, 1920, неписмена
- 60. Жйводáрка Вуковић, 1925, неписмена
- 61. Јѣлица Матић, (101 или 102 године)
- 62. Трйвун Кнежевић, 1924, 4 разреда

Мравйњици – Мр

- 63. Стòјанка (Ћебић) Димитријевић, 1929
- 64. Óлга (рођ. Милòшевић) Миловáновић 1921, неписмена

Óглађеновац – Óгл

- 65. Ружа Лазáревић, 1934, 4 разреда
- 66. Јован Пáвић, 1923
- 67. Стáна Пáвић

Осѣчина – О

- 68. Дйвна (рођ. Лúкић) Мйлисављевић, 1939, 4 разред

Óсладић – Óсл

- 69. Óлга Вучићевић, 1928, неписмена
- 70. Јулијána (Áндрић) Грúјичић, 1937
- 71. Стáјка (рођ. Васйљевић) Дáвидовић, 1927
- 72. Дѣсимйрка (рођ. Дамјáновић) Мáрковић, 3 разреда
- 73. Рáстко Молдовáновић, 1932

Óстружањ – Óстр

- 74. Тйјосава Áндрић, 1926.
- 75. Јован Пáвловић, 1929, 4 разреда
- 76. Жйворáд Спáсојевић, 1923
- 77. Нѣгосава Миловáновић

Плўжац – Пл

- 78. Рáдòјка (рођ. Дмйтрић) Мáрковић, 1924
- 79. Зòрка Стевáновић, 1933, 4 разреда

Прйчевић – Пр

- 80. Мáшйнка Јáнковић, 1922, неписмена
- 81. Тòмислав Мáрић, 1930

Рѣбелъ – Рѣб

- 82. Нáда Áлексић, 1935
- 83. Áнка Кнежевић, 1928
- 84. Љубомйр Кнежевић, 1933, 4 разреда
- 85. Рòса Пантѣлић, 1924

Рòвни – Р

- 86. Бòсйлька Јовáновић

Сйґарице – Сит

- 87. Ву́косава За́кић
- 88. Вйдоје Ра́кић, 1920
- 89. Гвозде́нија Ра́кић, 1928

Совач – Со

- 90. Дйкосава (Дйнка) Төмић, 1935
- 91. Мйлена Төмић, 1933, неписмена

Стәнина Ре́ка – СР

- 92. Сто́ја Ву́ковић, 1910, неписмена

Стрмна Го́ра – СГ

- 93. Мла́ден Фи́липовић, 1923, 4 разреда
- 94. На́дежда Фи́липовић, 1921, 2 разреда
- 95. Нй́кола Фи́липовић, 1933
- 96. Стефа́нија Фи́липовић, 1940

Сту́б(л)о – Ст

- 97. Мйли́ца Нй́кић, 1932, неписмена
- 98. Ра́дован Нй́кић, 1930

Су́воданье – С

- 99. Јован А́лексић, 1927, неписмен
- 100. Станка А́лексић, 1929, неписмена
- 101. Мика́јло Бу́рђевић, 1926, 4 разреда
- 102. Мйли́вој Бу́рђевић, 1931.
- 103. Милија́на (рођ. Анђе́лий) Бу́рђевић, 1936
- 104. Мйлка Бу́рђевић, 1940, неписмена
- 105. Дра́гић Бу́рђевић, 1930
- 106. Лју́бица (рођ. Радосављевић) Ве́ндић, 1923 неписмена

Су́шица – Суш

- 107. Жйводарка А́рсеновић - Бу́лка, 1923
- 108. Вйдо́јка Се́лаковић, 1927, неписмена

Ту́бравић – Туб

- 109. Вйшња Жйвановић, 1932
- 110. Вука́дин Жйвановић, 1932
- 111. На́дежда (рођ. Нй́кићевић) Жйвановић, 1933
- 112. Миле́нија (рођ. Крстић) Мо́јић
- 113. Стана Нй́кићевић, 1922, 4 разреда
- 114. Мелени́ја (рођ. Крстић) Мо́јић

Ту́ђин – Т

- 115. Ле́посава Јова́новић, 1927, 4 разреда
- 116. Бо́ривоје Төмић, 1930

II

Г Л А С О В Н И С И С Т Е М

А. АКЦЕНТУАЦИЈА

1) ОПШТЕ НАПОМЕНЕ

17. Говор Ваљевске Подгорине је говор са новоштокавским прозодијским системом, што значи да обухвата шест прозодема: четири акцента (два силазна \hat{a} , \tilde{a} и два узлазна \acute{a} , \grave{a}), неакцентовану дужину и краткоћу.

18. Дистрибуција акцената одговара правилима размештаја акцената у осталим новоштокавским говорима, као и у стандардном језику:

акцент \ слог	ј е д и н и	п р в и	у н у т р а ш њ и	к р а ј њ и
дугосилазни	+	+	—	—
краткосилазни	+	+	—	—
дугоузлазни	—	+	+	—
краткоузлазни	—	+	+	—

Силазни акценти јављају се на првом слогу двосложних и вишесложних речи, а једносложне речи могу имати само акценте силазне интонације. Они се не могу наћи на унутрашњем и крајњем слогу. Узлазни акценти не могу стајати на последњем слогу двосложних и вишесложних речи, као и на једносложним речима; њихова позиција везана је за први и унутрашњи слог. Овоме треба додати да се неакцентована дужина јавља искључиво у послеакцентском положају, као и да једна реч може имати само један акценат.

19. Нарушавање поменутих правила није доследно, а јавља се у неким категоријама речи и појединим лексемама. Одступања су примећена у читавој области и она су општег карактера, својствена (у неједнакој мери) и другим новоштокавским говорима.¹⁹ Могу се разврстати у четири групе.

У *ѝрву ѝрују* убрајају се примери у којима се појављују силазни акценти ван првог слога:

а) у домаћим сложеницама: *земљорадник* Остр Мил Реб СГ Ст Т Кун Др М Бал

¹⁹ О потврдама у осталим новоштокавским говорима в. у Ивић 1994: 65 (у нап.); уп. нпр. и: Реметић 1985: 58, Николић 1991: 25 (у нап.), Николић: 2001: 257; Марковић 2011: 357 (уп. и нап. 71).

СР Огл Суш, *Јуіослāвија* Брез ГЛ, тō *корисііольубље* Г; другѣ је она *веройсііовесііи* Бал, *осмольейку* Туб Со, бāвиѡ се *йольойрйвредѡм* Пл Мил Огл ДЛ ДК Бал Кун О Лоп Пл; поред: запāнтио и стару *Јуіослāвију* В, из *корисііольубља* Туб Мр, заврши *осмольейку* Лоп, ѡтац ми бйѡ *земльѡрднйк* Ст;

ѡнāј *ілувонѣмй* Бр, *йравослāвнй* Мр В, *свакорāзнѡ* Со С Мил О Остр Лоп СР Р М Вр ДЛ Брез Мр Суш, по тйм *сііаровѣрскйім* ѡбичājима В, *йакозвāнй* Мил Остр СГ Реб Со ГЦ С Ст Кун ГЛ Брез С; *йольойрйвреднā* шкѡла З С Туб Д Др Мил Сит СР ДК Л Брез, и сāде *целокўйнā* стѡјй Туб; поред: бйла *малѡумнā* Мил, *йравослāвнй* ѡни Лоп;

йѡнāјейшйѣ Г Мил Лоп Бал; *блаіоврѣмено* Мил З С, *веровāйіно* ДК Огл Бр Лоп Мил ГЦ С, *међуврѣмену* Др Бал, *очйіледно* Г ДК К, *сасвйім* Мил З ГЦ Вр В Реб, потпйсѡ *сво'ерўчно* З С, *сво'ерўчно* ГЛ Мил Л Лоп Г ДК Бр Остр Ст; поред: бўвā *йѡнāјейшйѣ* Реб, *међувремену* СГ Мил, нйје *сасвйім* Вр;²⁰

јайшйā што се прѣкретй С, *међуіійм* Мил Г ГЦ О Осл Остр Пл Сит Л Лоп Огл В Реб Туб С Кун ДК Бр Кун Г; *јайшйā* севāп Реб Суш, *међуііyme* Осл Мил Реб З Ст Д Бал; и: *јашйā* (сви пунктови), *међуіійм* Огл Осл Остр Д Др З В СГ Ст Сед Кун Со Бал М Суш Бог;

йовр мѣнѣ Мил Брез, *йовр* кўћѣ Г ГЦ Пл Огл Осл Остр О СР СГ Суш С ГК Бр Б, *усрѣ* нѡћи Брез ГЛ Мил Пл;

дѡбио и стѡке и *којешйā* ГЦ, и *којешйā* Осл, йшѡ *коједѣ* Мил Лоп.

б) у страним речима: вāриѡ од *алумінйјума* Пр, кāзненā *есйедйіција* Мил Лоп ДК Огл ДБ ГК Б Пр М СР Сит Со Р Туб Брез ДЛ ГЛ Суш, бйло у *кубāйіору* ГБ, *ѡйѡзйіција* Мил Бр В, нѣмāмо блйзу *рейеййййор* Сит, нйје бйло *йшелевйіције* Огл Пл, *йшелевййзор* Г СР О Лоп Пр В Пл Т Осл, заўзимā *йшерййѡрију* Мил, прāвили *церемѡнйје* Туб Со; *докумѣнйā* дāѡ С, стāвйім *козервāнсā* Бал Огл Мил; поред: *докумѣнйā* Суш В, ймѡ још вѣћу *йшерййѡрију* Пл, ѡставй *йесйāмѣнйй* Л, ймā *ценкулāййор* Г;

ако с чўѡ дѡктора, *айерāййор* Пл, ўзимā чѣтнйк, *окуйāййор* С, дѡктор бйѡ *ѡйерāййор* З; као *ађуйāннй* З, ѡна је *аркйййѣкйй* ДК, као *дакййілоірāф* Кун, *комадāннй* Г Бр Сит Остр Др Пл Г З, *којерāннй* ГЦ, ўнука ми *майурāннй* Брез, у Јаловйку су *музйкāннйй* Лоп Г, доведѣмо *музйкāннйе* ѡдўд Мил; поред: *комāданнй* бйѡ СГ Реб Лоп;

из *демѡкраййскѣ* кўћѣ Мил, *квалйййѣйнā* шљйва Лоп Мил; и: у *демѡкраййскў* кўћу ўшѡ Л;

айсолўйіно Мил Т Лоп Г Д С Др Б Реб В Ст СГ, бйло *инййересāннйно* ДК, *момѣнйāлно* Мил З Лоп Реб В С Суш;

в) у генитиву множине именица мушког рода (тип: добровѡлац): бйло и *добровѡлаца* Др Д СГ Ст С Туб Б, вйшйѣ *ѡмладйнаца* Остр, нāшй *солўнаца* Мил СР Реб Б В Л ДЛ ГЛ Суш Мр; поред: дѡлазило *Бѡсāнāца* Г Лоп Остр Пл, ймā *йубйййāка* дѡста Мил, й там *добровѡлаца* Ст;

г) у прилогу *йшāмāн*: *йшāмāн* тākѡ бй З, *йшāмāн* д ўстанѣм Мил, *йшāмāн* дѡшла Мр; и: *йшāмāн* пѡмислйім Пл, *йшāмāн* дѡшѡ В, *йшāмāн* га стйгла Суш, *йшāмāн* пѡшла Л.

У *друйу* *йруйу* спадају речи у којима се јављају два акцента, готово увек у облицима суперлатива придева и прилога: *нāјвѣћѣ* нйје стѣѡ З, *нāјблйжйй* Алексййи Сит, *нāјѡдљѣ* дāрове Р Огл В, зйми је *нāјйдрѣ* О, вйдй се *нāјдāљѣ* Пр, *нāјљѣвшйā* цўра Брез Суш Мр, ѡстала ѡвѡм *нāјмлдйћѡм* Д, кад ми бйло *нāјйѣжѣ* Со, затим и: дѡшѡ *сўйрѣдāн* Лоп, *сўйрѣдāн* мй ѡдѣмо Пл; поред *сўйрѣдāн* (сви пунктови).

²⁰ Исп. Вук, Рј. *сасвйім*, *сасвйјем*.

Трећу *тругу* чине примери дезакцентуације појединих акцентогених речи. Дезакцентуација речи могућа је при бржем говорном ритму када се реч употребљава као узречица или када она није носилац информације.²¹ Без акцента могу бити:

а) презентски облици помоћних глагола *хїеїи* и *биїи*: *оћеи-у* Ваљево? Мил Огл Г Лоп СР Д Сит С ГК Пр Л Бог Туб Суш, *ош-ноћити* код нас? В, *ош-јести* леба Остр С, *оће-ли* да доћѐ? Суш, *оћеїе-да* ноћите Мил; *јеси-чўо* за њег СГ, *јеси-ишб* њїној кўни? З, *јеси-уран*ла С;

б) глаголски облици *каже* и *реко* у служби узречице: *каже* кад је свануло ДК, *овб каје* нїсам вїдио Бр; *доћи реко* вам Пл, *реко* струлиће се онб Д;

в) именичка заменица *шїа*, поједине личне и показне заменице: *шїа-ўради* З, *шїа-їма* ГЦ Пл Г Лоп Огл ДБ ГК ДК Т Вр Сит СР С В Туб Со Р Пр Ст Л Бог Суш ДЛ Брез;

ја-сам двоје родила Мр, *ја-сам* с једнїм волов"ма Остр, *шї-си чеїнїчкї* сїн Сит;²² *ја-ћѐнула* Брез, *ја-ћ* д идѐм вечѐрас ГЦ, *ја-с* бодїм Суш; *шї-не* доје да јѐдѐш Пл; *он-то* да Срѐтену С, *он-је* владика В; *ми-смо* Рѐбићи С, *ми-смо* такб Туб В Мил Огл ДБ ГБ Лоп ГЦ;

шїај-дрўгї дошб ГЛ, *шїо-је* ондај бїло С, *шїо-сам* слўшб З, бацїм *шїе-моје* торбице В;

г) речца *нека* и *само*: *нека-кажѐ* Мил ГЦ Огл ГБ ГК Бал О Осл Пл Г Д К Л Брез ГЛ, *нека-вїдї* и он Др, *нека-повѐдѐ* дѐцу О; *само-сам* ја Мил Огл Т О Пл ГБ Др М Сит СР Лоп Бр Реб, *само-се* она ўдала Брез, *само-закупише* Суш, *само-наїћѐ* тудā Л;

д) придев *добро* у поздравима: *добро-јўтро* Мил (најчешће: *гобрòјуїро*), *добро-вѐче* Ст.

Осим у примерима типа *госпон-їѐнерāле* Ст, *госпон-Мїшїићу* О, он казб *їосїон-мāјоре* Д, у грађи нема других потврда дезакцентованих именица у функцији титуле, ознаке сродства или занимања (*баба* Стāнка С, *кўма* Åрсена Брез, *їосїодгине* кōмандїре Ст СГ Остр З Кун), као ни дезакцентованих бројева у полусложеницама (*гвāес шрѐћѐ* Пр и сл.). У овим селима су акцентовани и прилози *мало*, *вамо* (*мāло* нїжā од менѐ Туб, *ўкувā мāло* кўпуса Л, да идѐмо *вāмо* даљѐ З, *вāмо* горамо С) и речце *ено*, *ено* (*ѐво* кўма Драгана ГЛ, *ѐно* се вїдї Повлен Мр).

Чешврїу *тругу* чине примери у којима се у једносложним прилошким облицима насталим вокалским редуцијама среће дугоузлазни акценат: *вóг* свѐкар бїб Реб, тó је овā кўћа *вóг* СР, *вóг* овї мòји гóр СР, *вóг* бїли Б, *вóг* јѐдну жѐну Туб, допала *вóг* Л, па *вóг* прѐместїм Брез, *ишб* сам *їор* Др, *огњїште* и *вāтра* *їор* СГ, *їор* у Букòвима ГЛ, а прѐ знам ја у Кòзила *їор* СР, *ишла* *їор* што зòвѵ Зїдине Сит, она је знала *њѐгā* *їор* Г, прѐпада Оров"ци *їор* Реб, *ћѐнѐш* и *їор* Брез, чак у Бўковб брдо *їор* ДЛ, *їор* *їмајў* Д, бїла *їор* Ст, *їор* су брдила СГ, *їор* кò тѐ кòлебѐ Пл, *їор* седїмо вѐче Мил, *їор* по Мрāвїњцима Суш, *нóг* сам рѐђен З, а *нóг* ми је ўјак С, дошли нód Мр, *нóг* је тó Мил, бїли су нѐкї *нóг* О, *нóг* у флаши Ст, *нóг* за јāгоду ДЛ, *нóг* и клўпе Туб, ја-сам доведѐна *шўг* Огл ГК ДК Пл Г Д Б М Бал Сит ДБ Пр Др Вр З Ст Со Л Бог Туб, ал сād *шўг* нѐмā О, гāтала *шўг* Ст, *шўг* стојїмо Со, м"ѐсї се чѐсница *шўг* ГЛ, *шўг* је рāдиб З, вїдила *шўг* СГ, *шўг* објесїм ДЛ, *шўг* ў тў Мр, трї брāта су бїла *шўг* Пр, *шўн* је Б.

²¹ О томе в. у: Ивић 1998: 482-483; Пецо 1971: 84-86.

²² Дезакцентовани облици личних заменица са очуваним дугим квантитетом потврђени су у Ужичкој Црној гори (Марковић 2011: 359), као и у говору источнбосанских Ера (Реметић 2012: 488-634).

Појава је у истом кругу лексема забележена у говору Качера (Петровић 1999: 385), у Драгачеву (Ђукановић 1995: 160), Ваљевској Колубари (Радовановић 2006: 133–135) и централној Шумадији (Реметић 378–380).

Проф. Петровић „необичан“ дугоузлазни акценат на једносложним речима у Качеру и исти такав акценат у облицима генитива множине именица, презенту и трпном придеву на основу извршених фонолабораторијских мерења интерпретира као неоакут, чиме проширује његов размештај у односу на раније Ивићеве налазе. Уз то, трагови чувања неоакута на ширем западносрбијанском тлу могу се препознати у примерима типа *добиййākā* (Гружа), *Горобийьāцā* (Горобиле), *Нёмāцā* (Драгачево), *врāбāцā* (југоисточни делови Ужичке Црне горе), при чему закључује да се у широком појасу од долине Ибра и преко Драгачева до висова Повлена и Маљена и даље према истоку на терену „ерске зоне“ налази компактан косовско-ресавски супстрат. Ову чињеницу потврђује чување неоакута и пренесен кратки акценат с кајњег слога на претпоследњи слог (Петровић и Капустина 2011: 9–10). С друге стране, чување фонолошке индивидуалности јата у појединим зонама северозападне Србије „може бити знак да су развојни процеси на тим просторима, и поред свих миграционих промена које су се на њима дешавале, текли успореније и до наших дана „донели“ две крупне језичке особености ... незамењено јат и неоакут“ (Петровић и Капустина 2011: 7–8).

2) ОДНОС ДУГИХ И КРАТКИХ СЛОГОВА

Даничићеве неакцентоване дужине

20. У говору Ваљевске Подгорине углавном се чувају Даничићеве неакцентоване дужине. Њихово скраћивање најчешће је условљено говорним темпом, али и местом у речи.

Последњи отворени слог

Неакцентиована дужина у позицији непосредно иза акценџа

21. У позицији непосредно иза дугосилазног акценџа (^+) дужина се најчешће чува, а ређе скраћује.²³

а) чува се: јџдан у оџа и *мајкџ* Сит Г ДБ Мил, код кџмшињкџ *Нџвкџ* Суш, код нашџ *црџкџ* М Мил; дџнџла сџдама *врџџā* С, дџнесџ *лџвџā* Пл Д, прџвљџено *каџā* Мил, око стџ шџсџт *кџџā* Пл, двџанес *лџсџ* Пр, дџле око *Сџāвџā* С СР, сџвџ *шџвџā* Лоп Г Остр З Б О Д Со СР Брез Ст; *бџлџ* џши Пл З Лоп Пр, двџ *бџлџ* чџлице Б, *бџлџ* лџк ГБ ГК Пл Осл Г Д Сит Со Реб Б Пл, *бџлџ* мџс Суш Брез Мр ГЛ, *џвскџ* вџшер Вр Лоп С СР В, *рџлскџ* јџрам Реб, код *сџвџ* чџсмџ З, бџба *сџāрџā* Со С ДК Пр Огл Г Д СР, *сџāрџ* свџт Мил Пл О Остр Д Сит Др СР В Кун; *џрџвџ* рџџак С, у *џрџвџ* чџло Сит Огл, кад ми је дџведџсџт *шџсџā* СР, двџјес *сџдмџ* Суш Брез; свџк *вџлџ* Т, *вџжџ* за Лџбџвџвију Г Бр, *врџшџ* свџдбу Сит, тџбџ *џрџџ* С, јџкџ *гџдџ* СР, нџ шџџедџ да се *лџџџчџ* Брез, сџ се нџсџ да *рџдџ* В, де-*сџџџ* Г, џнџ се *џџдџ* С Мил Огл Пл З, да *чџвџ* С Г Д СР Лоп Сит Со Р Бал ГК ГЦ; *вџрџ* млџко Д Пр; на џну *џрџџџ* Реб Д Г Бр; кад ме *сџџџџ* Мил; *џкџнџ*, *звџнџ*;

²³ Знакови за краткоћу и полудужину употребљџвање се само у џвом одељку да покажу скраћивање послџакценатских дужина у појџдиним позиџијама.

б) скраћује се: *пè-шес кѝлѝ Б*, од *ѝрѝћѝ Мил*; *бѝлѝ прѝја Огл*, *мѝлѝ сѝнијица Г*, бѝли *сѝѝрѝ ГЦ Огл*; *ѝсѝѝ грѝма Г*, двајес *сѝдмѝ Т*; *гѝдѝ му тѝтка Пл*; *мрчѝ се ГК*, ѝни чѝм *ѝѝ у кућу ГЛ*.

Изложено стање одговара приликама у окружењу. Послеакценатска дужина чува се доследно у говору Љештанског (Тешић 1977: 172), Драгачеву (Ђукановић 1995: 95), а на босанској страни у Обадима (Симић 1978: 111–116, у дијал. текстовима) и Горњим Цапардама (Ђукановић 1983: 222), као и у говору источнобосанских Ера (Реметић 2012: 488–634, у дијал. текстовима). Недоследно се чува у Ваљевској Колубари (Николић 1969: 12), Рађевини (М. Петровић 2005: 270), Тршићу (Николић 1968: 382), Ужичкој Црној гори (Марковић 2011: 616–663, у дијал. текстовима), Горобилју (М. Николић 1972: 634) и моравичком крају (В. Николић 2001: 293–306, у дијал. текстовима). Грађа из поменутих области показује да је дужина најчешћа и готово обавезна код именица у генитиву, а онда и код придева и редних бројева; потврде за њено скраћивање углавном су глаголске речи. У овој позицији дужина се доследно скраћује на терену централне Шумадије (Реметић 1985: 67), у Качеру (Петровић 1999: 385). У Мачви се поред краткоће ређе чује и полудужина (Николић 1966: 199).

22. У позицији непосредно иза краткосилазног акцента (“+”) дужина се готово увек чува. Примери у којима је она мање изразита су спорадични и могу се свести на вредност полудужине:

а) чува се: код *бѝбѝ В ДБ*, виш *вѝѝрѝ Кун Огл Мил Бал*, од *ѝрѝдѝ направи Лоп*, гѝр до *ѝвѝ Бал*, сѝрањен брез *кѝѝ С*, поред њѝне *кѝћѝ Брез*, око *сѝѝрѝ ГЦ Д*, збок *сѝѝкѝ Огл Лоп Реб С*, преко *сѝмѝ Мил Осл Сит*, по пѝгнѝс *ѝѝжвѝ СР*, испод *нѝѝ Г Мил ГК Бр Бал Р*; *Бѝдњѝ дан Мил Огл М Р Кун С Ср Лоп Остр Сит С Реб*, мѝло *бѝлѝ Д*, пѝторо *жѝнскѝ дѝцѝ Пр*, *лѝбнѝ вѝруна ГБ ДК Др Б*, *лѝѝѝ ти смѝк Брез*, то је *мѝњѝ народа Вр*, *мѝћѝ је ѝд менѝ Реб*, у *ѝрѝдњѝ чѝло Лоп О*, ја-сам *ѝрѝчѝ својту Г*, *ѝврѝѝ је ѝксѝн Др*, *ѝѝњѝ ГЦ Б О Осл Т*; иза *вѝшѝ кѝћѝ С*, *свѝкѝ гѝднѝ С ГЦ Кун Бр*, од *ѝѝѝ смо ми Д*, стѝѝб преко *ѝѝѝ СР*; сѝстра ми је *дрѝѝ Б*, *дрѝѝ је ѝмѝ трѝје Остр*, бѝла јѝ *ѝрѝћѝ ДБ*, *ѝрѝћѝ пѝт Пл Д*; *бѝѝ Б ГЦ*, да *бѝднѝ З СР ГК*, *бѝдѝ Мил Вр Г ГБ Кун Огл Осл Брез Суш*, да *лѝдѝ кѝћу Со*, *здрѝвѝ се Бр С Пл Мил В Реб Лоп Д К ГЦ О Г*, *јѝдѝ се ГБ ГК Лоп Пр СР В*, да се *рѝкнѝ Мил С СР Огл*, нѝс *срѝѝнѝ Пл Г Бр Кун*, *сѝјѝ мѝјку*, *ѝѝѝѝ зајѝдно СР*, по пѝторо *сјѝднѝ Суш Брез*; *ћѝнѝ Брез Мр ГЛ*, да *чѝвѝ Лоп*; ѝ тогѝ *бѝѝ Мил*, ја-сам *лѝдѝ*; шта ћу *бѝлѝ*, дѝјѝте *ГБ Огл О Пл Остр Бр Др Д Реб М Бал Пр*, *гѝлѝ смо ѝстали гѝр С*, кѝко *дрѝкчѝ Огл*, вѝкѝ *гѝлѝ* као штѝп *Вр*, *лѝкѝѝ је мѝсти Бр*, *ѝрѝѝлѝ гѝдинѝ Огл Мил ГБ ДБ ДК ГК Бр Г Вр Пр З В Реб Лоп Сит С Брез*, прѝтичѝ у пѝнор *снѝжѝ Брез*, *ѝбѝ је Мил З Пр В Реб С СР Д Г Вр Лоп Осл Пл*;

б) имају вредност полудужине: *мѝрѝ д ѝдѝ Мил ГЦ ГБ Т Огл*, *дѝћѝ деѝбу З*; што *мѝжѝ* око *ѝсѝва О*, *мѝжѝ Г Мил Огл Бр Лоп С В Реб М З*.

Дужина је у овој позицији добро очувана и у главниој околних говора: у говору Љештанског (Тешић 1977: 172), Ужичкој Црној гори (Марковић 2011: 616–663, у дијал. текстовима), моравичком крају (В. Николић 2001: 293–306), горобилском говору (М. Николић 1972: 635), Рађевини (М. Петровић 2005: 271) и Обадима (Симић 1978: 111–117, у дијал. текстовима), а у Ваљевској Колубари (Николић 1969: 11) факултативно показује мању изразитост. У тршићком говору (Николић 1968: 382), говору Драгачева (Ђукановић 1995: 94), Мачви (Николић 1966: 199) и у Горњим Цапардама (Ђукановић 1983: 221) дужина се и чува и скраћује. С

друге стране, осим уз подршку енклитике, доследно се скраћује на терену централне Шумадије (Реметић 1985: 68–69). Према налазима проф. Петровића скраћује се и у Качеру (1999: 385).

23. У позицији непосредно иза дугоузлазног акцента ('+) дужина се доследно чува:

из *вијокē* М Г, заложи изнад *лiавē* Реб, преко *зимē* Т Пл Пр Сит Огл Мил, око *лiмiē* Огл, из *рѣкē* С, из једне *ћасē* СР Бал, крај *иiагē* Мр, о*ни динарēвi* Пл, о *жēнi* СР ГЦ О Мил Р Бал Лоп, око *зимiнi* О Мил, *јелечiагi* наплетѐм Суш, тридесѐт *косiцi* Мил, од *момiкi* Пл М Пр Бр Вр Мил Г ГЦ ДК ГБ Лоп 3 ГБ Огл Бал, без *носiцi* Бр, код *овiцi* (сви пунктови), било је по пѐт о*ни окēиi* Лоп, триста сам *оцiкi* Сит, од *и*роши*iцi* Б, *и*тек*iагi* Пл Остр Осл, брез *увēиi* СР, *ужēиi* Пл 3 Пр; узми сiмо *врiћē* водē Лоп, нiсам и*мала ђевēрi живi* ДЛ, и*мала лēиi* момiкi 3, од *овi млiгi* Пл, и*мi* мл*ого и*рiзни* кiћi* ГЦ, живили од *суви* ш*љивi* С; код *њенē* тѐткē Г, нiје и*мала њенē* дѐцē СР, кот *свијi* 3 Др Огл Мил, н*ајљѐпшi* от свијiу Брез, са *свијi* странi Реб Др Т Мил, новчаници у *свијi* С; код *обēјi* Огл; *врiиi* се СР С ГБ, *лiгēи* ГЦ Мил, да *ми*ри** С, да *и*рел*iагi* ГЦ, *убēли* ГЦ, *усēчē* лiука ГБ; *мiузi* (сви пунктови), *навēзi* Бр, *на*й*асi* Др Мил О СР Д Бал Вр Бр; нѐко је *засмēиi* Огл, *намōрi* је Г, *и*ошкi*vō* Пр Г ГЦ Мил; нѐ би м*огла гiнi* заспати С, и*мала кiсу гiвгē* СР, *гiнгē* н*осим чēкију* Д.

Квантитет је очуван и у свим оближњим говорима: у Ваљевској Колубари (Николић 1969: 11), у Рађевини (М. Петровић 205: 271), у Тршићу (Николић 1968: 382), затим у Ужичкој Црној гори (Марковић 2011: 616–663), љештанском (Тешић 1977: 173), горобилском (М. Николић 1972: 635) и моравичком (В. Николић 2001: 293–306) говору; и у Босни у Обадима (Симић 1978: 111–117). Факултативно се скраћује у Мачви (Николић 1966: 199) и Горњим Цапардама (Ђукановић 1983: 222). У Драгачеву су потврђени облици са дужином и без ње (Ђукановић 1995: 96–97), а све је слабија на просторима централне Шумадије (Реметић 1985: 69).

24. У позицији непосредно иза краткоузлазног акцента ('+) послеакценатска дужина је очувана:

шт*i* је *вiјгē* Суш, из *водē* Огл С Д Бр Остр, о *гiскē* Пл Г В Др, о *зēмљē* Лоп Брез, од *зимiнē* Мил, н*аспѐш јiрмē* Лоп, из *мишiанē* Суш, ис *и*лан*iнē* Суш ГЛ Мр, скiу*vi*м *сiрмē* Д, са *чѐсмē* Пл; кiзан *бакрēни* С В, о*нi* *и*лав*ни* Остр Мил Пл Пр Вр, *и*уси*i* п*асу*љ Мил Огл Г К Т О ГЦ Бр Д СР Пр Бал Вр Г, пѐшкiр *дѐвѐрскi* Огл, к*ољē* се *гiшнi* ГБ Мил Пл, *ћурћѐвскi* н*едеља* Г, *зēмљiнi* ч*анци* Мил Лоп Г В 3 Лоп Бр Др Д Сит Туб, т*i*та *јiднi* Г, *кљiучнi* к*ос* ДЛ, *м*рс*ни* д*ан* Огл Реб Суш Брез Мр ГЛ, преко *и*овл*енскē* к*осē* ГЛ, *ракијiнē* Др, *ручнi* дѐвѐр Б Д Бр, свē *и*кi*нi* Пл, *чѐсiиi* с*ито* Г В, *човiнi* одѐло Г, пр*остерѐм* ц*акове ш*љивi*нē* С; *вiкi* је с*аде* ГБ, *кiкi* стр*i* ГЦ; ч*ајеве којекiкē* Г, в*у*кла сам *којекiмē* Пр, *којечēиi* Г, *коликi* је Огл, и*маш* ли *јiш кiјi* к*ићi* Суш, *којешиi* п*амтi*м ГБ, код *мiјi* р*одитē*љ*i* М К Огл Мил, код *мiјi* В, тр*оножац нѐкiкi* Лоп, на *овi* р*енде* Сит, *овi* р*ато* О Лоп Туб СГ, *оволикē* ђ*аволијe* СР, *о*нi** ч*есницу* Мил, и*мајi* *свēиi* Мил, *свѐмi* Г, око *свiјi* њ*ивi* Сит, брез *свiјi* Лоп, *и*и*кi* с*удбина* Огл, *и*и*кi* су б*или* В, о *и*ш*vjē* б*абē* С; из *јѐднē* *ћасē* СР Бал Л Ст Реб Со Бр, њ*i* *чѐи*ри** Сит СГ, по *чѐи*ри** ц*ака* Суш; *бiјi* се Б Бр М Р Пр Вр Д Г С Сит Г К, *вiљi* се ГБ К Р Бал Мил 3, *вѐли* Пл Огл Лоп Мил Г СР Др Вр, *вјенчi* Брез, *в*л*iиi* Мил, д *издржi* Огл, па се *изрѐн*дi** ГБ, *и*гē** (сви пунктови), *и*m*i* (сви пунктови), т*у мēдi* 3, да *нiћi* Г Реб ГЦ, *осмēиē* ДБ М, *и*р*ѐзнi* Б, *рiдi* ДБ Б Мил; *сјѐгē* с*а* нама Суш; *донѐсi* ДБ Мил М Г К СР Д Вр, *и*л*iиi* Мил Пл; *и*и*i* (сви пунктови); *сiтē* се Мил;

ħ̀ùgē (сви пунктови); док се није распíтō Ст; *b̀ašikā* стāvīm Г, *jàkō* (сви пунктови), *j̀ùčē* (сви пунктови), *nàkō* чйтавē ДК, *òvgā* прòшō С, *òzìō* се плетē Сит, *oī̀lālē* С В З, *oī̀lālē* пòранē Брез, *oī̀k̀ùgā* сте вī Др, *ī̀èškē* се йшло Огл С Пл Г Р З Пр Вр Т Д Вр, *сī̀vārñō* (сви пунктови), *ī̀lāgā* Огл Мил ГЦ, *ī̀lāgā* се тр̀чāло Брез, *ī̀lākō* ти је ħ̀ери М, *ī̀lūgā*, дйјете Б, *ī̀lūgā* прòћи Мил; *v̀alvgā* Огл Сит Г В СР Др ГЦ, *ēnē* Суш.

Послеакценатска дужина доследно се чува у главнини околних говора: у Ваљевској Колубари (Николић 1969: 11), Рађевини (М. Петровић 2005: 271), Тршићу (Николић 1968: 383), ужичком (Марковић 2011: 616–663, у дијал. текстовима), драгачевском (Ђукановић 1995: 95–96), моравичком (В. Николић 2001: 293–306, у дијал. текстовима) и горобилском (М. Николић 1972: 636) говору и у источној Босни (Симић 1978: 111–117); спорадично се скраћује у Мачви (1966: 199), недоследна је и у зворничком крају (Ђукановић 1983: 222), а у Шумадији (Реметић 1985: 69) има тенденцију губљења.

25. Материјал показује да се на испитиваном подручју у позицији непосредно иза акцента послеакценатска дужина доследно чува иза узлазних акцената. Њено скраћивање могуће је иза силазних акцената и то иза дугог када се спорадично може јавити краткоћа и иза кратког када се може реализовати као полудужина. Овакво стање уклапа се у дијалекатску скицу главнине западносрбијанских и појединих источnobосанских говора; уп. и Табелу 1.

Табела 1. Неакцентована дужина непосредно иза акцента

област/позиција	вѣжѣ	нòсй	в̀у́чѣ	пѣчѣ
Ваљевска Подгорина	+(-)	+(±)	+	+
Ваљевска Колубара	+ -, ±	+ -, ±	+	+
Рађевина	+	+	+	+
Ужичка Црна гора	+ -	+	+	+
Тршић	+ -	+ -	+	+
Љештанско	+	+	+	+
Горобилје	+ -	+	+	+
Драгачево	+ -	+ -	+ -	+
Моравички говор	+ -	+	+	+
Мачва	- (±)	+ -, ±	+(-, ±)	+
централна Шумадија	-	- (+ уз енклитику)	-	+ -
Обади	+	+	+	+
Горње Цапарде	+	+ -, ±	+(-, ±)	+(-, ±)

Легенда:²⁴

присуство дужине +

одсуство дужине -

има вредност полудужине ±

присуство и одсуство дужине + -

факултативно/спорадично ()

недостаје податак ø

²⁴ Легенда ће важити и за све наредне табеле у одељку о квантитету.

Неакцентована дужина нејосредно иза дужине

26. У позицији (˘+˘+) неакцентована дужина се скраћује или има вредност полудужине:

а) скраћује се: мѣтѣш чѣтрѣй-пѣт *гр̄в̄аца* ЈЛ, њѣ пѣт *јѣѣр̄ова* СР, ис *к̄ар̄лѣца* С СР Д Др К Сит Со Б, ѣм̄о њѣ *к̄уѣца* Лоп, бр̄ала сам дѣјете и *мл̄ѣчнѣца* Пл, и код *Нѣмаца* Пр Бр З, ѳтешѣ се пѣт *ѣѣѣка* Туб, од *ѣр̄уѣца* Реб; *зѣд̄анѣ* шпѳрет Пл З Реб Лоп Бр Осл;

б) вредност полудужине: свакојакѣ *бѣѣка* С, сед̄амнѣс *мѣѣара* Д, *ћуѣѣка* С; од ѣѣр̄пича *зѣд̄анѣ* шпѳрет ДЛ.

Углавном у нижим пределима и селима ближим Ваљевској Колубари и Тамнави забележени су примери у којима и она дужина непосредно иза акцента добија све више карактер полудужине: педѣсѣт *мѣѣара* Мил, пѣ-шес *мѣѣара* ГК, од *Нѣмаца* ГК ДБ Огл, ѣграли вѣр̄ѣза и *ѣѣѣка* Мил ДК; б̄уднѣ *зѣд̄анѣ* Бр.

Из изложеног материјала види се да дужина на испитиваној територији има тенденцију скраћивања, а у појединим углавном планинским селима и њиховим засеоцима тај процес је тек отпочео, што је означавао према слушном утиску полудужином.

Дужина је сачувана у говору Узовнице (Тешић 1978: 171), у говору Љештанског (Тешић 1977: 172), у Ужичкој Црној гори (Марковић 2011: 616–663, у дијал. текстовима) и у моравичком говору (В. Николић 2001: 293–306); а на босанској страни у Горњим Цапардама (Ђукановић 1983: 1983: 221). У Тршићу се реализује као полудужина или је потпуно изгубљена (Николић 1968: 382), а доследно је скраћена у Ваљевској Колубари, где је и она прва још у време Николићевих истраживања означена као полудужина (1969: 12).

27. У позицији (˘+˘+) забележени су примери у којима се неакцентована дужина чува, али и они у којима се дужина своди на полудужину:

а) чува се: прѣ нѣје *бѣѣѣ* бѣло СР, по пѣт *в̄ѣр̄ун̄а* лѣба К, *ѳд̄г̄ун̄а* Реб Остр ГК Р Кун, *д̄ѣк̄ѣѣ* Пл Г Д СР С Др Пр Б Вр, пѣт *к̄ѣѣнѣца* Брез ДЛ Пл, ѳпрела *к̄ѣѣн̄а* Б, дѣсѣт *лѣѣѣња* Бр, д̄ѣнѣла *л̄ѣнѣара* К, *м̄ѣр̄чѣв̄а* ГЦ Мил ГБ Остр, *мл̄ѣч̄ара* Мр Суш ДЛ, од *м̄ѣѣм̄ѣла* Бр Г Бал ДК, по сѣдам *ћѣл̄ѣм̄а* Суш, испо *Цѣѣан̄а* М, брез *цѣѣѣла* СР; млѣчаре, ѣм̄а њѣ *ѳѣѣр̄ѣвнѣ* Брез;

б) реализује се као полудужина (углавном у нижим насељима): од *вѣѣр̄ѣв̄а* Мил, од *вѣѣѣн̄а* Огл Т, пѣт сам *ѳд̄г̄ун̄а* ДБ, дв̄анѣс *ѳд̄г̄ун̄а* Огл, трѣ ѣѣѣде *д̄ѣн̄ара* Р, по дв̄аѣс *ѣк̄ѣѣра* Бал, из *мѣѣѣка* ГБ, ѣмало *мл̄ѣн̄ѣв̄а* ДК, шѣс *нѣд̄ѣѣѣ* Мил, ѣм̄а, мор *сѣд̄лѣѣца* ГК.

Квантитет се доследно чува у Рађевини (М. Петровић 2005: 271) и Ужичкој Црној гори (Марковић 2011: 616–663, у дијал. текстовима), у щештанском (Тешић 1977: 172) и моравичком говору (В. Николић 2001: 293–306), и у Обадима (Симић 1978: 111–117, у дијал. текстовима). Тенденцију скраћивања показује у Тршићу (Николић 1968: 382) и Горобиљу (М. Николић 1972: 635), а потпуно је изгубљен у Ваљевској Колубари (Николић 1969: 11), Драгачеву (Ђукановић 1995: 95), Мачви (Николић 1966: 199) и у централној Шумадији (Реметић 1985: 67).

28. У позицији (˘+˘+˘+) послаекценатска дужина се готово увек чува; потврде за њено скраћивање су факултативне и могу имати вредност полудужине:

а) чува се: ѳна бѣла из *Брѣзѣѣѣца* В, б̄удѣ д̄ѣш̄ѣ из *Брѣзѣѣѣца* Суш, доведѣна из *Брѣзѣѣѣца* Сит, н̄аѣѣѣ *В̄аљѣѣѣѣца* СГ Ст, ѣсто нѣкѣѣ *В̄аљѣѣѣѣца* Д, а *жѣѣѣѣѣѣѣ* в̄ѣде

СР, *жѣшлѣа̄ца̄* њскупї се Вр, бѹдѣ *жѣшлѣа̄ца̄* Брез, кѹлкѹ *жѣшлѣа̄ца̄* Суш, два̀ес *жѣшлѣа̄ца̄* Лоп, ни́је тѹ бїло кѹ сѣде *жѣшлѣа̄ца̄* С, њмали ѹвѣк *јѣа̄ња̄ца̄* Сит Б, *јѣа̄ња̄ца̄* се ѹгањѣ Реб, тѹл"кѹ *јѣа̄ња̄ца̄* ГК, *јѣа̄ња̄ца̄* Суш Мр ДЛ, трдесѣт двѹје *јѣа̄ња̄ца̄* Д, њмѹ и *јѣзавѣа̄ца̄* С Вр Пл Б З Д Туб, од *јѣсенѹвѹ* мѹж да бѹдѣ С, пѹсијѣмо *крѣстїавѣа̄ца̄* Мр, око *Млѣденѣа̄ца̄* О, учи *Млѣђенѣа̄ца̄* Мр, пѣт *ѡсїторѣкѹ* Мил, прѣко *Сїштарїа̄ца̄* Со, код *сїђенїа̄ца̄* Осл, бїло ѹвї чѹрбалѹкѹ Вр;

б) полудужина: и *јѣа̄ња̄ца̄* Огл ГК, бїло и ѹвї *сѹковѣа̄ца̄* Г.

Драгачевске прилике (Ђукановић 1995: 94) сличне су подгорским, а у Ваљевској Колубари (Николић 1969: 11) дужина се доследно скрађује.

29. У позицији ('+'+) неакцентована дужина је углавном сачувана или се јавља полудужина:

а) сачувана је: од *бѹрѹвѹ* лѹч С, *вѣрнїа̄ца̄* Г Мил, бїло је и *зѣбѹвѹ* Огл, рѹчнї *рѣдѹвѹ* Б, код *ѡкѹвѹ* Л; ѹзимѹ се *боѹјѣвѣнскѹ* водица Брез, њмѹ и *драїѹјевѣанскѹ* рѣка Др; *гванѣсїа̄* дошла З, сутрѣдан *ѡрїнѣсїа̄* Г, *ѡрїнѣсїѣ* гѹдинѣ Туб;

б) полудужина: шта је стрѹлило *дѣлѹвѹ* Бр, ѹвї *кѣсїа̄ца̄* Огл, њмѹ *милїчанскѹ* рѣка ГЦ.

Дужина је сачувана у говору Љештанског (Тешић 1977: 173), у Ужичкој Црној гори (Марковић 2011: 616–663, у дијал. текстовима) и у Босни у Горњим Цапардама (Ђукановић 1983: 222). Поред дужине, реализује се и краткоћа у драгачевском (Ђукановић 1995: 96–97) и горобилском говору (М. Николић 1972: 635), а у Тршићу се поред краткоће јавља уместо дужине полудужина (Николић 1968: 382).

30. У позицији ('+'+) дужина се чува или своди на полудужину:

а) чува се: ни *дрѣкавѣа̄ца̄* ГЛ, рѣзнї *намернїа̄ца̄* Бог; из *Веселїновїа̄ца̄* Др, јѹ са *Пеїровїа̄ца̄* кѹћѹ Брез;

б) полудужина: од *Јовѹновїа̄ца̄* Т, из *Тѹгѹровїа̄ца̄* је Пл.

Дужина је сачувана у говору Љештанског (Тешић 1977: 173), у горобилском говору се или чува или скрађује (М. Николић 1972: 635), а у Тршићу се „држи“ полудужина или је пак и она скрађена (Николић 1968: 382).

31. У позицији ('+'+) дужина је најчешће сачувана; ређе се могу јавити и примери са полудужином:

а) чува се: *водѣнїа̄ца̄* Мил О СР ГК Лоп Р Т, њмала сам *друїарїа̄ца̄*²⁵ СР Д Вр Б Д Б, ѹзмѣ лѣпї *сுவѣрчїа̄ца̄* Реб, ѹдосмо код *чешѣрїа̄ца̄* С, ткѹло се *шарѣнїа̄ца̄* ГЦ Д; *ѡрѣанкї* СР Реб Лоп Сит Р Б Бал Б Вр Осл; од *Тимѹшїа̄ца̄* до Јѹдра Др, јѣѹ сам стѹ *ћевѣа̄чїа̄ца̄* З; нѹсила *кѹдїљнѹ* Туб, *кѹћѣвнї* пѹслови Бр О, водѣн"ца *ѡрѣдѹвнїчкѹ* Реб, *сѹлѹнскї* фрѹнт Др Бал Бр Остр Лоп С СР Пр, ѹтац *чѣмѣрнї* Суш, од *шїфѹнскѣ* кѹшуљѣ Г; *чѣшѣрїа̄ца̄* О Пл Остр Г Лоп Др СР Реб З Бал Д Сит, па *шѣснѣсїа̄* ѹ кѹћнї Реб; *дѣрївѹ* се Сит Д Со Б Пр ГК О Г Бр Лоп В Реб, *зѣа̄лї* СР Брез Суш ГЛ, *ѡзњѣждѣ* Лоп, д *ѡсїшїа̄ца̄* З, на пѣторѹ *намѣнѣ* ДК, да *наїлѣшї* Р, *насѣјѣвѹ* се Брез, дѣда *нарѣдї* С, ѹна се *ѡзївѹ* С, то-се *ѡдїрїшѣ* Бр, *прѣврѣ* и врѣпчића Туб, те га *прѣчїшї* С, *ѡвѣвѹ* у вѣјарици Сит, *ѡдїлѣлѣ* свѣ Б Реб, вѹкѹ *наїѹмѣнѹ* Пл, *ѹдвѹкѹ* сам кѹмѣн З;

б) јавља се полудужина: вїшѣ је се *мѣкїњѹ* Вр, њмало дѹжнї *сїѹлѹвѹ* Огл, њ там њмало *ѡдїѹвѹ* Пл, мѹло *сѹдїшѹ* М; њмѹ и кѹтѹ *бѹкарнї* ГК, *ѡкѹјнї* Р Мил Пл

²⁵ У банатским говорима (Ивић, Бошњаковић, Драгин 1994: 66), али и у говору млађе генерације у војвођанским градским срединама (Бјелаковић, Марковић 2009: 112) у генитиву множине именица женског рода истраживачи бележе облике *водѣница*, *друїарїаца*, *рѣчѣница* и слично. Овакви акценатски ликови настали су највероватније услед губљења послеакценатског квантитета, када је најпре дошло до једначѣна генитива множине и номинатива јѣднїне, а потом до појаве краткосїлазног акцената на месту краткоузлазног у генитиву множине, како бн се избегла новостворѣна хомѹфонија (другѣрица = другѣрица → другѣрица : другѣрица) (Суботић 2005: 140; в. и у: Петровић, Суботић 1982).

Со, ђдрѣд *ш̄амн̄авск̄и* ГЦ; в̄ак̄о *з̄ајѣ* Пл, што ми ст̄ока *м̄ајк̄ив̄а* Огл, в̄ак̄о *на̄йр̄иш̄е* Г, н̄е *д̄ођ̄и* н̄ама Брез; *на̄йиш̄у* да ме б̄ол̄е н̄ога З.

Дужина је сачувана и у Рађевини (М. Петровић 2005: 271), у Ужичкој Црној гори (Марковић 2011: 616–663; у дијал. текстовима), Љештанском (Тешић 1977: 173) и Обадима (Симић 1978: 111, у дијал. текстовима); у Горњим Цапардама се јавља дужина, полудужина и краткоћа (Ђукановић 1983: 222). Неакцентовани квантитет је у овој позицији или очуван или се скраћује у Драгачеву (Ђукановић 1995: 95–96), у Горобилју (М. Николић 1972: 636) и у Тршићу (Николић 1968: 383); у моравичком говору се факултативно скраћује (в. Николић 2001: 293–306). У Ваљевској Колубари се доследно ова дужина губи (Николић 1969: 11). Из Мачве и централне Шумадије недостају подаци, с тим што се може претпоставити да се она у Шумадији изгубила.

32. У позицији (+⁻+⁻+⁻) дужина није сачувана: има *љб̄ий̄ӣа̄к̄а* д̄оства Мил, д̄ес̄ет *дом̄а̄ин̄с̄ӣа̄в̄а* ДК, н̄ема̄ ђвд *к̄ом̄ар̄а̄џ̄а* Брез, вӣш̄е је *м̄уш̄к̄ар̄а̄џ̄а* ДЛ; ђни *м̄ајл̄ир̄а̄н̄и* Пр, ђна *љз̄ид̄а̄н̄а* ДЛ;

33. У позицији (⁻+⁻+⁻) неакцентована дужина се у већини случајева чува или може имати вредност полудужине:

а) чува се: *д̄евој̄ак̄а* Лоп Д Сит Реб Бал Пл Б Бр, д̄оства *к̄ом̄ид̄о̄џ̄а* Д, с̄ад̄ ни *к̄ос̄ил̄а̄џ̄а* Брез, из *Љ̄ес̄ков̄ӣџ̄а* д̄ош̄о Суш, ос̄еч̄у ђви *ђра̄ња̄к̄а* Брез, *љр̄ос̄ил̄а̄џ̄а* д̄оства СР, п̄уно *ч̄об̄ан̄ӣџ̄а* Ст; *т̄а к̄алуђ̄ер̄ск̄а* к̄ућа Туб, *с̄вин̄чин̄ар̄ск̄и* ГЦ;

б) полудужина: *вӣљуш̄ӣа̄к̄а* ДК, *д̄евој̄ак̄а* има Мил, д̄ђдила ј̄ед̄на из *Т̄уј̄ан̄а̄џ̄а* Б; од *Ј̄ђван̄ӣћ̄а* Г.

Ова позиција чува квантитет у Рађевини (М. Петровић 2005: 271), говору Љештанског (Тешић 1977: 173), Обадима (Симић 1978: 29) и Горњим Цапардама (Ђукановић 1983: 222); у Тршићу (Николић 1968: 383) је забележена полудужина и краткоћа, а у горобилском говору дужина и краткоћа (М. Николић 1972: 635).

34. Грађа показује да је у позицији непосредно иза дужине послеканатски квантитет најчешће очуван. С друге стране, не може се превидети чињеница да је у анализираним позицијама процес скраћивања дужине ипак отпочео, што показују забележне полудужине, а у неким од њих и потпуно губљење квантитета. Овакво стање углавном одговара стању у окружењу; уп. Табелу 2.

Табела 2. Неакцентована дужина непосредно иза дужине

област/ позиција	м̄ет̄ар̄а	г̄ђдин̄а	м̄л̄ад̄ен̄а̄џ̄а	в̄ар̄нӣџ̄а	л̄ут̄алӣџ̄а	в̄од̄ен̄ӣџ̄а	дом̄а̄ин̄ст̄ав̄а	д̄евој̄ак̄а
Ваљевска Подгорина	±–	+(±)	+(±)	+±	+±	+(±)	–	+±
Ваљевска Колубара	–	–	–	∅	∅	–	∅	∅
Рађевина	∅	+	∅	∅	∅	+	∅	+
Ужичка Црна гора	+	+	∅	+	∅	+	∅	∅
Тршић	±–	+–	∅	±–	±–	+–	∅	±–
Љештанско	+	+	∅	+	+	+	∅	+
Горобилје	∅	+(-)	∅	+–	+–	+–	∅	+–
Драгачево	∅	–	+–	+–	∅	+–	∅	–
Моравички говор	+	+	∅	∅	∅	+	∅	∅

област/ позиција	мѣтара̂	го̂дина̂	мла̂дена̂ца̂	ва̂рница̂	лу̂тала̂йца̂	воде̂ница̂	дома̂ћинста̂ва̂	де̂војака̂
Мачва	∅	–	∅	∅	∅	∅	∅	∅
централна Шумадија	∅	–	∅	–	∅	∅	∅	∅
Обади	∅	+–	∅	∅	∅	+	∅	+
Горње Цапарде	+	∅	∅	–	∅	+±–	∅	+

Неакцентиована дужина нејосредно иза крајкоће

35. Дужина се најчешће скраћује у позицији (⁺+⁺), а примери у којима има вредност полудужине су факултативни:

а) скраћује се: до *Винчинѐ* капијѐ ГК; ка ти *до̂јегу̂* кѹћи Осл, *фа̂рбају̂* В; *до̂иунски̂* батаљон В, кѹше *ђу̂рђевскѐ* Г;

б) полудужина: то-је *Дивнинѐ* сестре̂ пра̂уника Суш, ис *ка̂рлица̂* С.

У Горобилју је дужина такође изгубљена (М. Николић 1972: 634), а квантитет није доследно очуван ни на босанској страни у Г. Цапардама (Ђукановић 1983: 221).

36. У позицији (⁺+⁺) дужина се доследно чува:

а) то-је ба̂бе̂ *Ма̂рица̂* сестра С, није њм̂о̂ *ма̂йерѐ* ГК, код *ма̂ђије̂* њшла Суш, од *ѡ̂рѐслица̂* Л, бе(с) *су̂дбинѐ* Огл; са-су̂ *бѡлеснѐ* Бр, *ва̂љевска̂* пр̂ва̂ била С, *ѡ̂здински̂* Реб, ѡ̂в̂о је *ѡ̂сѡвски̂* ж̂ивот ДЛ, код *ѡ̂ња̂чкѐ* шкѡлѐ Г, де̂те̂ *ма̂ѡро̂* Р Г Со О, во̂д̂и се да је *ѡ̂љу̂жачка̂* Пл, *ѡ̂ѡшничкѐ* вѹрунѐ била Б, *ѡ̂жичк̂и* кра̂ј В Сит Реб Со Брез ДЛ, *ѡ̂ѡбачк̂и* Остр Вр Г; *бе̂ѡјају̂* Мил, *кѡселѐ* се Р Лоп Др С, *ѡ̂р̂зну̂јѐ* се Лоп О, д̂ *ѡ̂бијѐ* Г Д, *ѡ̂мијѐ* рѹке Пр, *ѡ̂ле̂дају̂* менѐ Осл, *ѡ̂ве̂вају̂* Мил Огл Вр Осл Лоп Реб Бал Пл ГК Вр С, па се *ѡ̂д̂го̂бију̂* Лоп Брез, *ѡ̂р̂зну̂јѐ* Бал, ка-се̂ *ѡ̂ѡсѡјају̂* Пр; *ѡ̂ѡвише̂* гѡр Пл Реб Др, *ѡ̂д̂уда̂* са во̂ловима Вр, ѡстадо̂ *ѡ̂д̂ужѐ* Огл, *ѡ̂рѐѡѡро̂шлѐ* го̂динѐ ГБ Г, *ѡ̂вечѐ* Пл Г ГК ДК Огл Бал Сит Реб ГЦ С Бр.

Квантитет је сачуван углавном доследно и у околним говорима: у Рађевини (М. Петровић 2005: 271) и Мачви (Николић 1966: 199), затим у Ужичкој Црној гори (Марковић 2011: 616–663, у дијал. текстовима), у говору Љештанског (Тешић 1977: 172), горобилском (М. Николић 1972: 635) и моравичком говору (В. Николић 2001: 293–306, у дијал. текствима) и у Босни у Обади (Симић 1978: 111–117). Б. Николић у Тршићу бележи полудужину и краткоћу (1968: 382), а П. Ђукановић у Г. Цапардама дужину и краткоћу (1983: 221).

37. У позицији (⁺+⁺) послеакцентска дужина се углавном чува, иако није у свим речима једнако изразита, што је бележено полудужином:

а) чува се: од *бѡ̂ја̂цијѐ* Бог, ѡ̂ватило до *Бѹ̂ковица̂* З, ѡ̂мали ѡ̂ *ма̂ј̂де̂говинѐ* С, с ѡ̂вѐ̂ страна̂ *ѡ̂бланица̂* З, збок̂ те̂ *Ма̂р̂чинѐ* СР; ѡ̂нѡ̂ *ѡ̂р̂ѡрасѡ̂* Др, *же̂ѡ̂лечкѐ* пѐсме Т, до̂ *ка̂меничкѐ* црквѐ З, *ма̂лешански̂* бѹнар ГЛ, *не̂рођени̂* стр̂ц Реб; око̂ то̂чка̂ *ѡ̂ба̂шијѐ* Б, да̂ *ѡ̂мени̂јуѐ* Суш; ма̂ смо̂ *же̂ѡ̂лечк̂и* Туб, ѡ̂ставила̂ *ѡ̂д̂у̂гачкѡ̂* Ст; не̂ треба̂ ти̂ *ѡ̂ка̂ки̂* Пл;

б) полудужина: од *се̂ѡ̂ричк̂и* ѡ̂ Туб, није̂ *бѡ̂љика̂ва̂* Лоп; пѐвали̂ *же̂ѡ̂лечк̂и* ГЦ.

Дужина је сачувана у Ужичкој Црној гори (Марковић 2011: 616–663, у дијал. текстовима), а у Ваљевској Колубари сведена је на полудужину (Николић 1969: 11).

38. У позицији (⁺+⁺) дужина се чува или факултативно има вредност полудужине:

а) чува се: пўштају из *бóлницѐ* Туб, сáмо *вáрницѐ* Пр Туб; ка-се *вѣнчáвају* Мил, *íаíају* Д, кад пїју *íраđирају* Пр, *избјеíавају* Брез, и óвдá *óгају* Р, *осíу́ају* С, *íоíлѐгају* Суш, *íодзíдају* Вр, *сíрѐмају* В СР, *сíу́рају* ДЛ, *цѐлíвају* Бог Брез Мр, сáмо *чкрíају* Г; тó је *íóземнй* Реб, бíло *íрóлазнй* вóјскй З, из Стáвá *рáђевскй* Бр, о *Тóјинѐ* кóлебѐ ГЦ;

б) полудужину: óнó *измѐшају* Огл, *нѐмагу* Пл, *нѐмају* Огл Мил Г ГЦ О, и *сíаки́вају* мѐсо Мил.

Дужина је присутна у Ужичкој Црној гори (Марковић 2011: 616–663, у дијал. текстовима), у љештанском говору (Тешић 1977: 173) и у Обадима (Симић 1978: 111–117, у дијал. текстовима), а изгубљена је у Рађевини (М. Петровић 2005: 271), Мачви (Николић 1966: 199) и драгачевском говору (Ђукановић 1995: 97). У Тршићу је могућа и дужина и краткоћа (Николић 1968: 382), а у Горобилу је краткоћа факултативна (М. Николић 1972: 635). У говору Горњих Цапарди Ђукановић бележи дужину, полудужину и краткоћу (1983: 221).

39. У примерима који илустрју позицију ('++') дужина се чува: од *љѐсковинѐ* прáвѐ Брез; *Јовáновићкй* бунáр Мил, *Кнѐжевићкá* стабуља ГЦ, не *рáзликуюѐ* цукелу Реб, сáмо *рáзликуюѐ* она Мр.

Квантитет је очуван доследно у говору Љештанског (Тешић 1977: 173) и Г. Цапардама (Ђукановић 1983: 222), а у Горобилу је одсуство дужине факултативно (М. Николић 1972: 635). Колубарски говор у овој позицији реализује полудужину или краткоћу (Николић 1969: 11), а у Тршићу су у паралелној употреби облици са дужином и без ње (Николић 1968: 382). Из осталих упоређиваих описа нема податка.

40. У позицији ('+ ') дужина је доследна:

око мојѐ *áвлицѐ* ДК, дошó из *áрмијѐ* Лоп, из *водѐницѐ* Брез, измеђ *ја́ициѐ* Мил, нѐмá ми *клѐвкарѐ* Пл, кот *кóлебѐ* Мил Г Реб Пр Бал ГЦ, с другѐ странѐ *кóшарѐ* Мил, од *кúдиљѐ* Мр Брез, преко *Сѐчинѐ* С Пл, и(с) *сìницѐ* В Р Реб; бíло *íосíију* пўно Сит С Вр, *óчију* ми (сви пунктови), нíје íмó *íрсíију* ГЦ, пѐт *ћѐрију* СР; *бáкрени* ДК ГЦ Бр, из *бóаишѐ* кúћѐ Мил Б Лоп В, *бúцурскá* рѐка С, *вѐселй* Љубо Суш, óнѐ *вѐшицѐ* Др, *вйловскó* кóло М, клíни *íвóзденй* Осл Огл ГЦ С Мил Пл Др Пр, *íвањскá* трава Т, *íрѐдошњѐ* врѐме Пл Огл Осл Бр Лоп Реб Сит СР Пр Бал Б ГБ, *íршени* конац Брез; *вóликá* дѐца Остр, *нóлик* пáрá С, *íвóликй* нáрод Мил СР; да *бѐлежй* Пл, нити *бѐседй* Г, *засíтерѐ* Бал, нўжда *ízонй* Пл Мил, *ишчешъá* Бр, *нáчинй* Др, *рѐдујѐ* Пл; што се дѐца *вѐрмају* С, *заквáљују* ДБ, *íрѐвенѐ* Суш, *у́тонѐ* Сит; мáло је *дрúкчијѐ* Со С, *óвугá* Мил, *óдаклѐ* је óна С, *óдавдѐ* (сви пунктови), *óдаи́лѐ* íдý Вр, рáдили *íрдсíијѐ* Сит, *рáницѐ* ГБ Бр Д С СР Сит Пр З Г ГЦ О, *слáбицѐ* се íшло М.

Дужина је изразита и у готово свим оближњим говорима. У Рађевини (М. Петровић 2005: 271), љештанском (Тешић 1977: 173), горобилском (М. Николић 1972: 636) и моравичком говору (В. Николић 2001: 293–306, у дијал. текстовим) она се доследно чува; сачувана је и у Шумадији уз енклитику (Реметић 1985: 69) и на босанској страни у Обадима (Симић 1978: 111–117, у дијал. текстовима). Нешто је мање изразита у Ваљевској Колубари и Ужичкој Црној гори где се најчешће реализује као дужина/полудужина и факултативно краткоћа (Николић 1969: 11; Марковић 2011: 616–663, у дијал. текстовима). У Тршићу, Драгачеву, Мачви и Г. Цапардама паралелно се реализује и краткоћа (Николић 1968: 383; Ђукановић 1995: 96; Николић 1966: 199; Ђукановић 1983: 222).

41. У позицији ('++') неакцентована дужина је сачувана:

од *вўруницѣ* Б, од *ѡвї ірмовинѣ* Лоп, сѣдї до *дѡл"башѣ* Огл, из *Дрїишинѣ* кўћѣ Бр, тїмо до *Оровицѣ* С СР, їмало смо и мї *ѡчевинѣ* С, од *їїлїей"нѣ* Остр, ѡ тѣ *фїмилијѣ* Сит Мил Лоп Д ГЦ; *їврамовскї* студѣнац Мил, прѣ *ѡнѣ дрѣновићкѣ* С, *ћѣвојачкї* Брез, *јїућанскї* Огл, пўно *ѡвї нѣжењенї* Огл, двѡје *нѣкрїиїенї* мїлї Д, їмї *їрѣїреденї* Реб, *сирѡвљевїћкї* сѡкїк ГЦ, ѡв смо *їкрїиїенї* ГК, їмало је *чѣїврїиасїиї* Остр; *Гѡрданинѣ* сѣстрѣ Мил, *ѡвѣ Кѡсанинѣ* мїјкѣ Р; *дѡїѣрајў* шиљѣгицу Пл, *зїїѣвајў* С Г СР В З, *зїкувајў* Вр, *зїѡкладујў* Брез, *зїзїїкајў* Д, *зїзренгајў* ГБ, *ѡзгѡр ѡбавијѣ* Др, *їѡваїїајў* у јїрам Лоп, *їѡдаиїијѣ* ѣксером Вр, *їрѣсусїїѡвїјѣ* Остр; увѡд"ла *дївиїїачкї* С, чак *дѡѡдинѣ* Со, *ѡдїсїиїнѣ* бїло Реб.

Дужина се чува у Рађевини (М. Петровић 2005: 271), у Ужичкој Црној гори (Марковић 2011: 616–663, у дијал текстовима), у љештанском (Тешић 1977: 173), горобилском (М. Николић 1972: 636) и моравичком говору (В. Николић 2001: 293–306, у дијал. текстовима) и у Обади (Симић 1978: 111–117); у Тршићу се дужина или чува или је скраћена (Николић 1968: 383), а у Горњим Цапардама (Ђукановић 1983:222) је изгубљена. Не располажемо експлицитним подацима из колубарског говора, Драгачева, Мачве и централне Шумадије.

42. Забележено стање у Ваљевској Подгорини уклапа се у прилике осталих западносрбијанских и суседних источнобосанских говора; уп. Табелу 3.

Табела 3. Неакцентована дужина иза краткоће

област/позиција	мїјчинѣ	пѡпијѣ	Бўковицѣ	лўпајў	рїзликўјѣ	їзачѣ	вўруницѣ
Ваљевска Подгорина	–(±)	+	+(±)	+(±)	+	+	+
Ваљевска Колубара	∅	∅	±	∅	±–	±(–)	∅
Рађевина	∅	+	∅	–	∅	+	+
Ужичка Црна гора	∅	+	+	+	∅	+(–)	+
Тршић	∅	+–	∅	+–	+–	+–	+–
Љештанско	∅	+	∅	+	+	+	+
Горобилѣ	–	+	∅	+(–)	+(–)	+	+
Драгачево	∅	∅	∅	–	∅	+–	∅
Моравички говор	∅	+	∅	∅	∅	+	+
Мачва	∅	–	∅	–	∅	+±–	∅
централна Шумадија	∅	∅	∅	∅	∅	+	∅
Обади	∅	+	∅	+	∅	+	+
Горње Цапарде	+–	+–	∅	+±–	–	+–	–

43. Материјал показује да је у последњем отвореном слогу неакцентована дужина сачувана у скоро свим описаним позицијама (непосредно иза акцента, неакцентоване дужине и неакцентоване краткоће) код различитих врста речи, као и то да је она у неким од позиција мање изразита, што је условљено познатим факторима (место/квалитет/квантитет акцента и говорни темпо).

Последњи затворени слог

Неакцентиована дужина у позицији нејосредно иза акцентиџа

44. У позицији (˘+) послеакцентска дужина се чува, иако није у свим примерима изразита:

а) чува се: велики *ѳрѳзник* Брез Г Д Др Лоп М Пл С Суш; џној *Дивној* мојој тѳтки Суш, ноћивала с *мајком* ГК, с џном *Перком* Брез, били са *сиринџом* и бабџом С; влашка *бѳло* О, подграђује *грѳном* масџом Реб, дољ у *дојњим* крају Сит, радла у *млѳном* тамо О, за *сирџо* свѳта Бал, ниђе *Сивѳчин* Брез; на *Пѳџом* пѳку Лоп, нисам *ѳрѳм* дѳт(т)ом ГЦ, у трѳјес *ѳрѳој* гођини Лоп, у осамдѳсѳт *џсмој* Г; да се *валѳм* Лоп Г, *варѳм* млѳѳко Суш, *вѳжѳш* ужѳта Пл СГ, да *ѳѳш* дѳцу Со, да *дојам* С, пѳсе *дојш* ГК, *дођѳм* кољибѳ Бог, *зѳвнѳш* кођа К, *крѳим* џбале ГК, *ѳѳним* добро О Брез, *ѳрѳѳш* Мил, *срѳѳш* у плѳк Пр, ѳѳ ѳу да се *сѳђим* са чѳвѳком Брез, виљушкџм *ѳрѳам* Суш, сѳпѳш и *ѳѳш* Реб, *ѳвѳм* говѳда Б; *леѳѳ* се Суш, *ѳѳѳѳ* џну жењу С, до двѳнѳс сѳти *сирѳѳѳ* Брез;

б) полудужина: за *ѳрѳзник* Мил, тамо је *рѳдник* Огл; ја је зѳвала *Дрѳѳом* Огл, зѳвала је *мајком* Огл Мил, ѳшла с *мајком* ГЦ, џстала с *мајком* ГБ, намажѳм *машѳџом* ил зѳјтином ГЦ, зѳвѳм је *снајком* ДБ, са *сиринџом* ГЦ; прѳпадамо *Гѳрњѳ* Ђраковѳци Огл, доведѳна из *Дојњѳ* Црниљѳва ГЦ, у *Дојној* Бѳковици Мил, мало џног *ѳрѳѳ* лѳка ДБ, *ѳрѳѳ* лѳка Мил, насѳчѳм *ѳрѳѳ* лѳка ГЦ; из *ѳрѳѳ* рѳта СГ, сѳдѳ у *ѳрѳѳ* чѳлу ГЦ; *врѳш* свѳдбу Мил, док *дојѳш* из Беџграда Др, *моѳам* ја д ѳстанѳм ГЦ, *ранѳм* моје ДЛ, *свѳжѳш* снѳпиѳ Огл, и *шѳрѳш* вако ДБ.

Неакцентована дужина у позицији непосредно иза дугосилазног акцента доследно се чува у трѳишкџм говору (*ѳѳшник*, *радѳм*; в. Николић 1968: 382), у говору Љештанског (*радѳм*, *моѳам*; в. Тешић 1977: 172), у Рађевини (М. Петровић 2005: 272), затим у азбуковачком сѳлу Узовници (Тешић 1978: 171), у Ужичкој Црној гори (*зѳмскџм*; уп. Марковић 2011: 616–663, у дијал текстовима) и на босанској страни у Обадиѳа (Симић 1978: 17). С друге стране, у Горобилѳу, Драгачѳву и моравичком говору забележени су примери са и без дужине (М. Николић 1972: 364; Ђукановић 1995: 97; В. Николић 2011: 293–306). У Горњим Цапардаѳа у Босни потврђене су све три вредности (Ђукановић 1983: 222). У Ваљевској Колубари дужина се чува у примерима типа *мѳчњѳк*, а губи у *нѳмам* (Николић 1969: 12). Доследно губљење дужине у овој позицији забележено је у сѳлиѳа Шумадијске Колубаре *ѳѳш* (Реметић: 1985: 67), у Поѳерини *лађѳм* (Московљевић 1928: 1), а у Мачви се свѳди на полудужину или се потпуно губи (Николић: 1966: 199).

45. Послеакцентска дужина сасвим је стабилна у позицији (˘+): *бајрѳн* цѳѳѳа ГЦ, зѳложѳ *бадњѳк* М ГЦ Со, тај ми *дѳвѳр* Остр Др, *ѳмѳн* на Иви Лоп, да *ѳѳѳ* С, другѳ *рѳѳѳ* С, јѳко дођиџо *сѳѳѳѳ* Огл, ѳто га *ѳрдѳѳ* Пл; за *ваѳѳѳ* К Пл М Ст Осл ДК, за *ѳѳѳ* да глѳдѳ ГЦ, дошла са *свѳѳѳ* Туб О Огл, наложено *сѳѳѳ* Г Огл Бог Со СГ; нејака *жеѳнскиѳм* дѳт(т)ом ГЦ, *ѳѳѳѳ* није бѳло Г, *лѳѳѳѳ* лиѳа Огл, *шѳѳѳѳ* рѳта ГЦ; у *ваѳѳѳ* ѳвлији Лоп, испѳд грѳа *наѳѳѳ* Д, под *нѳѳѳ* сѳнима Лоп, *ѳѳѳ* зѳјтином Лоп, са имѳѳом *ѳѳѳ* С, *ѳѳѳѳ* рођѳциѳа Др, за *свѳѳѳ* прѳстом Д, у *свѳѳѳ* ѳѳѳѳ Лоп ГЦ, *сѳѳѳ* ГБ; *грѳѳѳ* Б Пр ГЦ, на *грѳѳѳ* брѳду К, рѳдила *ѳрѳѳѳ* Реб; у *дѳвѳѳ* вѳда Г, по *дѳсѳѳ* сѳна Лоп; *бѳѳѳ* Пр ГК, по сѳдаѳ данѳ *ѳѳѳѳ* С, *ѳѳѳѳ* по гођѳну данѳ Пл, да *ѳѳѳѳ* у Мѳдѳѳѳѳ С Реб, џтишла да *жеѳѳѳ* В, д *ѳѳѳ* З, да се *мѳѳѳѳ* СР Б Мил Др Д Бог Со М Р, да *ѳрѳѳѳѳ* Г, да *рѳѳѳѳ* Бр Г Осл

Бук, *смáйнѐм* рамѐн^ама Лоп, *срѡдѝм* у порцију Пл, а *ја чўчѝм* Г; Брáнко, *бѣ́јāj* ГЦ, *лѣдāј* у ме ГБ, *сѣдāј* на кревет СР, *склѡњāј* д^иѣте Суш, *слўшāј* мајку Огл, *чѣкāј*, *ћѣри* Суш Г ГК С ДЛ Ст Л, *лрѡзўѝт* тај засеѡк Лоп; *вāздāн* плѣтѐм Суш, *лѣѝѡс* била жѣга Пл, *ѡндāј* ѡгрћѐмо СР, пѡс *ѡѝѣѝ* Б, *лѡслѣн* је Љўбѝнка О, *сѝнѡћ* ми жāѡ С, *ўв^иѣк* прāзнујѐмо Мр.

Неакцентована дужина показује стабилност и у већини околних говора. Доследно се чува у љештанском говору *кāмѣн*, *лѣдѣм* (Тешић 1977: 172), у говору Тршића *лѡлўб*, *мѝслѝм* (Николић 1968: 382), у Рађевини (М. Петровић 2005: 272), у Ужичкој Црној гори (Марковић 2011: 616–663), Горобилу *кўвāр*, *лѣдāм* (М. Николић 1972: 635) и азбуквачкој Узовници (Тешић 1978: 170). Овом ареалу се могу придружити и источнобосански говори, обаћки говор (Симић 1978: 17) и говор Горњих Цапарди (Ђукановић 1983: 322). Релативно добро се чува у колубарском говору *лѡмѡћ*, *ѡвāј*, *вāздāн срѣћѡм*; *кўвāј*, *бѣјāм*; *лѝјѣм* (Николић 1969: 12), у мачванском говору *бāдњāк*, *жѣнѝм*; *лўшкāм*; *сѣјѣш* (Николић 1966: 199), у селима Шумадијске Колубаре *кўрјāк*, *кўāш* (*кўћѡм*) (Реметић 1985: 69) и Драгачеву *чѣлāр*, *вѡлѝш* (Ђукановић 1995: 97). Из Поцерине имамо само потврда с полудужином *мўкāм* (Московљевић 1928: 1).

46. У позицији (‘+) послеакцентска дужина је доследно сачувана: исплѣтѣш *лѡвѡј* Г, мѝсли *лāвѡм* Лоп, лѣдѣм са *Дикѡм* О, звāла је *нāнѡм* В, *рўкѡм* нас^иѣвѡ Брез, пѡстѝм *срѣдѡм* Огл, вѡдѝм вѡлове *лāдѡм* Брез, *врўћѡм* вѡдѡм Брез, са *лāднѡм* вѡдѡм Д Г Туб, изаберѣш *лѣѡѡ* мѡмка Др, *цѣлѡѡ* врѣмена Д; *њѣзѝн* чѡвек Пр, *њѣнѝм* *ћѣр^ама* Г; за *лѝрѝнѣс* дāнā Г, прѣчеш^лујѣм се *лѝрѝлўѝ* С Б, *лѣсѣѝш* ужѣтā Пл; п-ѡндāј *вѣзѣш* Лоп, па *врѝлѝш* Лоп, сād *лѣдѝм* СР, *гāдѣм* тākѡ Суш, плѣтѣм и *лрѣдѣм* Л Лоп Ст Г ГК Пр, да *лрѝлѝм* Д, *ја ћўѝлѝм* З Мил СР; *гѡвдѣн* одбѝјен прѣст Брез.

Послеакцентска дужина непосредно иза дугосилазног акцента доследно се чува у љештанском говору *брāнѡм* (Тешић 1977: 173), у говору Тршића *лѡѡѡв*, *зѝмѡм* (Николић 1968: 382), у Рађевини (М. Петровић 2005: 272) и Узовници (Тешић 1977: 173), у колубарском говору *лрѝлўѝ*, *рўкѡм* (Николић 1969: 12); затим и у Ужичкој Црној гори (Марковић 2011: 616–663), Горобилу *лрāвѡм* (М. Николић 1972: 635) и моравичком говору (в. Николић 2001: 293–306, у дијал. текстовима), у селима Шумадијске Колубаре *лрѣдѣш* (Реметић 1985: 69) и Мачви *двāнѣс*, *жѝвѝм* (Николић 1966: 199). Према Московљевићевим испитивањима, дужина није изразита на подручју Поцерине *рўкѡм* (Московљевић 1928: 1). На босанској страни дужина се такође чува у Обадима и Горњим Цапардама (Симић 1978: 17; Ђукановић 1983: 223); у Драгачеву ова дужина може бити изгубљена (Ђукановић 1995: 98).

47. У позицији (‘+) неакцентована дужина се добро чува: под *āсѝлāл* ГК Г Лоп, ѝмали *вāјāѝ* В Реб Огл Туб, мѡј *врѣнѝк* З, *дѡлāѝ* бѝѡ Б, у *зѝјāн* ГЦ, мѡрѣ *лѣкāн* Б, ѡнāј *кāѝāк* Огл О, на *лѡѡр* Т ГЦ Лоп Бр, на *мѝрāз* Лоп, бѝѡ *млѣкāр* Г, па на *рубѝњāч* Г ГЦ, ѝмā *лѡлмāч* ГК, дѡњѝ *лѣмāш* З, нāђѡ га за *мāѡзѡм* Суш; у *бакрѣнѝм* кѡтлѝћима Реб, у *брднѝм* крајев^ама З, *вѣнчāнѝм* ГБ, *лāвнѝм* пўтом З, рāкѝјѡм *лўѝѡм* Пл, тѝм *мрѣнѝм* дāнима СР, *мўшкѡм* ѡван Г, са *лўћѝм* лўд^ама Сит; *кāкѝм* мѡмцима Мил, с *мѡјѝм* *ћѣдом* Брез, *мѡјѡј* ѡчев^{ни} Реб, по *ѡвѝм* астāлу СР, *ѡнāј* пѡздер К, *ѡнāј* дўлек Огл, *ѡнѡм* пѡњавѡм Лоп, с *ѡѝѝм* њѣговѝм сѝном Брез, *лѡвѡјѝм* пўтом Др; *јѣднѝм* ѝме Срѣтен С, на *јѣднѡј* лѣси ГК Б, *лѣдѣсѣѝш* *ћѣбāдѝ* К; *бѡјѝм* вўну С, *бѡрѝм* се Мил Бог Бр Пл Лоп Мр ГК Л Туб, *ја вѣлѝм* ГБ Сит Г, Пѣр^{ну} кўћу *вѣрмāм* С, да с *вѣсѣлѝм* Др, да се *вѣнчāм* Брез, њѝ да *лāсāм* З, д *лѣдѣш* Б, *лѣлѣѝѝш* чѝвкѡ СР Вр, да *нѡћѝм* Мил Сит, н *лѣмѣм* да кāжѣм СР Б, *ѡбмѡѝлāм* ѡко врат^{ла} Г, *сѝѡдѡѝш* са дѣвѡјкѡм

Огл, *йòдгāj* унуци Сит, *йомàзўј* Пр; *дòтїрāн* је дн Огл; *вāљāд* ГЦ Г Бог СГ Ст Туб Бр Остр Сит С Мил, *вeћїнòм* сáма ГЦ СР ГК Огл Остр, *йòрāм* звáта Реб, òни су *дòлāм* Реб, *јèднòм* се мрѣ Б, *јесèнāс* сам ўдò З, *кўдāн* кòјē Пл, *òвāм* избāцујē СР, *òвдāн* шўњā Осл, *òвдāн* пòспē Пл, йшò је *овўдāн* Мил, йдēм *одāвдēн* З, *одāклēн* довўчў Г, *одòзїòр* Бал, *òзїòр* преплетēни Сит, *ойāлēн* лòжē СР, *сївāрнòм* òтишла Лоп, *суїрèдāн* Огл ГЦ ДК Брез СР Пр С Б Пл Мил, *ўсїўїи* се пòродїм С.

Неакцентована дужина у позицији непосредно иза краткоузлазног акцента стабилна је и у главнини околних говора, осим на подручју Шумадијске Колубаре *рўкòм* (Барошевац), *лòзòм* (Бистрица) (Реметић 1985: 69). Чува се у љештанском *ийишљāї*, *гржїм* (Тешић 1977: 173) и тршићком говору *јўнāк*, *ймāм* (Николић 1968: 383), у говору Рађевине (М. Петровић 2005: 272), Ваљевске Колубаре *мелèòн*, *осамгèсēїи* (Николић 1969: 12) и у Узовници (Тешић 1978: 172), потом у Поцерини *жèнòм*, *јўнāк* (Московљевић 1928: 1) и Мачви *йāсўљ*, *ймāм* (Николић 1966: 199). Дужина је такође очувана у Горобиљу *ўчїм* (М. Николић 1972: 363) и моравичком крају (В. Николић 2001: 293–306, у дијал. текстовима) и у Босни у Обади (Симић 1978: 17); у Драгачеву и у Горњим Цапардама она се и скраћује (Ђукановић 1995: 97; Ђукановић 1983: 223).

48. Грађа показује да је дужина у позицијама непосредно иза акцента сасвим стабилна, што се уклапа у слику осталих оближњих сродних говора; уп. Табелу 4.

Табела 4. Неакцентована дужина непосредно иза акцента

област/позиција	празник	бадњак	руком	капак
Ваљевска Подгорина	+–	+	+	+
Ваљевска Колубара	+–	+ (±, –)	+	+
Рађевина	+	+	+	+
Ужичка Црна гора	+	+	+	+
Тршић	+	+	+	+
Љештанско	+	+	+	+
Горобиље	–(+)	+	+	+
Драгачево	+–	+–	+–	+–
Моравички говор	+–	+	+	+
Мачва	±–	+ ± –	+	+
централна Шумадија	–	+–	+	+ (–)
Обади	+	+	+	+
Горње Цапарде	+±–	+±–	+ (–)	+–

Неакцентована дужина у позицији непосредно иза дужине

49. У позицији (‘+’) неакцентована дужина углавном је стабилна:

а) чува се: исписник, *блāїājнїк* Др, пòђē реч за *дèвòјкòм* СР; за мālòм *òкруїлòм* сїнијòм Г, Мїлїнци нāшòј *йòкòјнòј* С, рўдника *рèбèљскòї* Реб, на *сòлўнскòм* фрòнту Др, на тòм брду *ћелїјāнскòм* Бог; јā сам чètрес *чèтїврїїē* дòшла ГК, òстала у *дèвèїòј* гòдини Суш, дòшла у *сèдāмнèсїòј* З; *дāрївāм* сутрèдāн М, *зāїрчèм* се преко снèга СР, да т-йсїрїчāм Бал С Пл, нè *їрїћèм* Лоп, ако се *òїрїчїиш* Брез, *йòбòрāвљāм* дїјете Б Л Бал Мр Брез Суш С Р Бр, *йòлèдāм* смрт Г, свè *йòмèнèш* гòдове Д, да

ràzvārīm Пр, *tò ràsīpāñīm* Д, кад *у̀квā́рīш* К, кад не *у̀рḗдīm* Бр; *слѝкāvā́ј* Б; *идēш* *ис̀цѣйā́н* ГЦ, па *идвā́лā́н* Сит, није *ра̀њāvā́й* Брез;

б) полудужина: *ишō* са *дѣвṓјкѡ́м* Огл, *овѡ́м дѣвṓјкѡ́м* Огл; *би́ла у̀ і̀орњѣ́м* Пл, *лѣб* од *сѣлѣчкѡ́ј* квасца ГЦ; *шѣснѣсїѡ́ј* маја ГК; *и́зїјѣ́м* В ДЛ, *лѣпо* *из̀о̀йї́рā́ш* Мил, *д* *исквѣ́уѣ́м* *овѡ́* О, шта *гѡ́д тї́ о̀дїā́јїш* Пл, *о̀ндā* *ї̀рѣйрѣ́мāш* Огл; *ї̀рѡ́дāvā́н* Туб.

Неакцентована дужина у позицији иза дужине добро се чува у љештанском говору *ї̀йї̀орнї́к* (Тешић 1977: 173), у Рађевини (М. Петровић 2005: 286–289, у дијал. текстовима) и Узовници (Тешић 1978: 171); С друге стране, у говору Тршића јављају се ликови са дужином или без ње *дѡ́лāvнї́к*, *ї́змїшлѣ́м/ї́змїшлѣ́м* (Николић 1968: 383); исто је у Ужичкој Црној гори (Марковић 2011: 616–663), Горобилу *блā́їājнї́к*, *ис̀ї́рїчā́м/ис̀ї́рїчā́м* (М. Николић 1972: 636), Драгачеву (Ђукановић 1995: 98–99), у Обади (Симић 1978: 17; 111–117, у дијал. текстовима) и у Горњим Цапардама (Ђукановић 1983: 222–223). Према истраживањима Б. Николића дужина се у поменутој позицији доследно скраћује у колубарском говору *ї̀йрāvнї́к*, *нѣ* *ї́āmї́шї́м* (1969: 12), мачванском говору (Николић 1966: 199) и у Шумадији (кѡ́лѣчкѡ́м; Реметић 1985: 54).

49а. Подгорске прилике уклапају се у дијалекатску слику окружења; уп. и Табелу 5.

Табела 5. Неакцентована дужина непосредно иза дужине

област/позиција	дѣвṓјкѡ́м, о̀крўглѡ́м, о̀крѣнѣ́м, чѣтвѣ́ртѣ
Ваљевска Подгорина	+±
Ваљевска Колубара	–
Рађевина	+
Ужичка Црна гора	+–
Тршић	+–
Љештанско	+
Горобиле	– (+)
Драгачево	+–
Моравички говор	+
Мачва	–
Шумадија	–
Обади	+–
Горње Цапарде	+–

Неакценѣована дужина у ѣозицији неѣосредно иза крајїкоће

50. У позицији (⁺+⁺) дужина није изразита у свим примерима:

а) чува се: *слā́вѣ* *Ђурђевдā́н* ГЦ Бал, *Мā́рковдā́н* прā́знујѣм Пл Остр Суш Мр; под *Бѡ́јчицѡ́м* Др; *би́ло* *ї́ме* *Бў́лчинѡ́ј* свѣ́крви Брез, у *Лукѣ́нѡј* кў́ћи Мил, ни *мā́јчинѡ́ј* *о̀ца* *нї́сам* Г, *Сїā́нчинѡ́ј* брā́та *би́ла* Суш, у *сї́ублā́нскѡј* шкѡ́ли СГ; *о̀купїш* *вā́мокан* Брез.

б) полудужина: *зā́дружнѡ́ј* ГЦ, *Слā́вчинѡ́ј* мајци Со; *нѣ* *валā́* *свѣ́занѡ́ј* Огл.

Сем грађе из Драгачева где је забележено *Ђурђевдā́н/ї̀од* *Рў́дникѡм* (Ђукановић 1995: 97) и Горњих Цапарди (Ђукановић 1983: 222), истраживачи осталих сродних говора не дају у попису дату позицију.

51. У позицији (⁺+⁺) неакцентована дужина доследно се чува: на *Вā́риндā́н* *би́ло* С, што је *Дрā́їѡмї́р* Пл, *глѣ́дā* и *Јā́бланї́к* В, *нѣ* *мош* *кў́їлчā́ѡм* Г, *о̀нā* је *мў́ченї́к* Г, *тѡ* је *ѡ́мрїā́ј* Д, *овў* *ї́ā́сї́орчā́д* Мил, *ї́мā* *ї̀ѡ́длѡ́жнї́к* СР, *мї́* *ї̀рѣслицѡ́м* Вр, *кѡ́*

је *й̆ушничār* Пр, дрвенџм *рāl'цџм* СР, купим *рѹковџд* Д, подигли *сид̆меник* Бог ДЛ ДК, на̀лијемо *сѹруйикџм* ГК, ѓвџ је *Тисовик* Д; *вӑљевскџи* ѓдрџда СГ Бог Сит Д, кѹд се й̆дџ *й̆њачкџи* цркви Г, *й̆жичкџм* пѹтом Сит; у̀дāла се у *двāјесџиџ* гџдини О Остр Д Др Бал Вр Р Пр Туб С Л; ѓсекла *нџкакџм* српом Брез, није й̆мало *никакџи* вџзила С; ја тџ *вӑрујџм* С, ако ми *вџрујџш* Пл, *й̆збијџш* й̆вџрку С, *й̆рāзнујџм* Мāрковдāн Мр, па тџ *сāлијџм* у лџнац Суш, *сāшијџм* панталџне Лоп Г СР Ст Туб Л, да и *шкџлујџм* Брез Мил Лоп Ст Л; сāв *й̆зирџбāн* Реб, није *шкџловāн* Пр; дāли су ѓни мџни *дџлекāн* ѓд̆јело Брез.

У овој позицији дужина се добро држи и у већини суседних говора: у љештанском говору *вјџрујџм* (Тешић 1977: 172), у колубарском говору *Жй̆вомй̆р*, *Јāбланик* (Николић 1969: 12), у Рађевини (М. Петровић 2005: 272), у говору Ужичке Црне горе (Марковић 2011: 616–663, у дијал. текстовима), затим у горобильском *мѹченик*, *рāдуџм* (М. Николић 1972: 635), драгачевском *рāсџорџд*, *зāйочџи* (Ђукановић 1995: 97) и моравичком (В. Николић 2001: 293–306, у дијал. текстовима) говору. У Тршићу и Мачви дужина се доследно чува само код именица, уп. *вџренџк* : *ћџлавџм/ћџлавџм* (Николић 1968: 382) и *Вй̆довдāн* : *ѓбујџш* (Николић 1966: 199). Обади и Горње Цапарде чувају дужину *й̆д̆шијār*, *вџдовџд* (Симић 1978: 17; Ђукановић 1983: 222).

52. У грађи су се нашли примери који показују да се дужина у Подгорини чува и у позицији ('+~+'): са *Грāбовицџм* тāм ГБ, у *јāсенџвџ* кџри СГ, у̀ нāс је слāва *Лāзаревдāн* ГК; на *бѹковачкџм* āтāру Пр, й̆шла *Мāричинџи* тџј сџстри Сит, брāта *нџроћенџи* З, нџ ваљā *рāсџојасāн* Д.

Дужина се чува у Рађевини (М. Петровић 2005: 272), Драгачеву (Ђукановић 1995: 97), моравичком крају (В. Николић 2001: 293–306) и на босанском терену у обаћком говору (Симић 1978: 111–117, у дијал. текстовима).

53. Послеакценатска дужина стабилна је и у позицији ('+~+'): а мџнџ *нāчалник* Др, ѓвāј *й̆рџседнџк* Сит, освāнуџ на *Сāвиндāн* С; ѓвџм њџнџм *јџй̆ровџм* Г, сāд с *меанизāцијџм* З; прџшла и до *Бџбџчевџи* бџлеџа З, мāјци *кѹминџи* Брез, у̀били *Лџкинџи* брāта Мил, на *Мāчковџм* камџну Суш, ѓд *й̆рџјинџи* брāшна ГЦ Ст Л, ѓнџг *Сџјџјинџи* кāјмака СР, у *сѹседнџм* сџлу Брез; ни њџзинџи ѓца ГЛ; нāправиџ *двāдесџи* ГЛ, у *двāдесџиџ* гџд'ни ГБ; кад *сѹсџјанџм* Туб, врати́ли се *ѓвџекāн* Мр, *й̆риликџм* ѓкрџта Реб.

Дужина се чува и у осталим западносрбијанским говорима: у љештанском говору *нāмјеснџк*, *й̆рзницџм* (Тешић 1977: 173), у Тршићу *нāреднџк*, *варницџм* (Николић 1968: 382), у Горобилу *нāйаснџк*, *й̆арницџм* (М. Николић 1972: 635), у Ужичкој Црној гори *ћџсницџм* (Марковић 2011: 616–663, у дијал. текстовима) затим у драгачевском говору *рāсаднџк*, *нāреднџк* (1995: 98), у моравичком говору (В. Николић 2001: 293–306, у дијал. текстовима) и Рађевини (М. Петровић 2005: 272). У Мачви се ова дужина скраћује *нāреднџк* (Николић 1966: 193).

54. За позицију ('+~+~') добијено је веома мало примера, али и они потврђују отпорност дужине: са *й̆рскалицџм* ѓвџм Г; *й̆ричевачкџи* āтāра З; па мџгу да *рāзликујџм* Б.

У овој позицији дужина се доследно чува у љештанском говору *рāзликујџм* (Тешић 1977: 173), а мање је отпорна у тршићком и горобильском говору *рāзликујџм/рāзликујџм* (Николић 1968: 383; М. Николић 1972: 635).

55. Неакцентована дужина добро се чува и у позицији ('+~+'): нāјмлāђй̆ *Дџбривџи* Др, на *Ивањдāн* С Пл, прџдџм за *јџлџчāд* К, *Мџдвџднџк* СР С Сит, дџчекāм и *унучāд* Лоп Б; на *Бџјџвџм* вџдама З; нџкџм *āљџиџкџм* ГБ, нек *у̀змџ āфџиушџм* Др,

затѣгнѣш дѣл *врѣишилом* В, бѣбѣм *Драїињѣм* Пл, сјѣкло са *клѣдарѣм* Брез, пред *кѣшарѣм* Брез, под *кѣдиљѣм* Суш, прѣтиснѣм *лѣйаїиѣм* Брез, пѣвезала се *мѣрамѣм* С, вѣкѣм *уѣчинїм* *мѣсачѣм* С, а *Милѣнѣм* јѣла свѣ ГК, са *їанѣиѣм* Бал, за *сїниѣм* Г ГБ Л Со Бр Мил, са *шарѣљчиѣм* ГБ; лѣба *бѣјайѣи* Мил, у ѣнѣм *бѣкрѣнѣм* кѣтлу Д, па на *бѣбѣвскїм* бѣрама С, пријѣ *вѣселѣи* Мїлана Суш, *дѣношнѣи* ми дѣна СР, *дрѣвѣнїм* рѣниѣма Вр, у *їѣрмашкѣј* мѣли ГЦ, на *їѣрачкѣм* грѣбљу Огл, са *милїчанскѣм* рѣкѣм Т, од *мѣрузнѣи* брѣшна Брез, у лѣусци *ѣровѣј* Ст, бїло о *Пѣиунѣј* Рѣвни Брез, до *Пѣиѣровѣи* пѣста ГЦ, у *їрїиѣнїм* кѣшуљѣма Г, на *сѣишчкѣм* грѣбљу С, брѣшна *чѣмернѣи* С, *ївѣїѣк* *шѣниѣнѣи* лѣба Брез; са *ѣвизїм* тѣмо Пл, за *нѣїѣвїм* лѣїима Суш, трк *нѣїѣвѣј* мѣјци ГЦ; у *дѣѣјѣсїѣј* дѣшла Сит, у двѣјес *чѣїѣврїѣј* Брез; што *дѣїиїиїи* Лоп, нї *їсїрѣїѣнѣм* СР, *їсїїѣљїи* С, *їсїїѣїїм* мѣс З Вр, *нѣїѣнїм* га Лоп, *д ѣбѣсїи* Б Г, *їѣранїм* јѣтри Суш Брез ГК Со, па *їрѣїлѣгѣм* ДЛ, *їрѣїишнѣм* пѣдлѣжнїк Д, *рѣдуїѣм* сѣд Мил, *сїїунѣмѣїи* кѣгѣ ГБ, *їїрїїм* на раме Б; *нѣїїсїїїј* кѣжѣ С; *нѣсликѣн* је Г; *їѣднѣм* нѣишѣ Пл, вѣкѣ *нѣїрѣгѣм* Суш, *ѣдавѣн* је Мил ГЦ, *ѣ јїїрѣс* Пл Бал В Ст Бог, *ѣїїѣлѣн* Мил.

Неакцентована дужина је у овој позицији углавном стабилна и у суседним говорима: у говору Љештанског *нѣїїсїїїм*, *бѣзбѣжнїк* (Тешић 1977: 173), у тршићком говору *їзмислім* (Николић 1968: 383), у говору Горобиља *їзѣзїм* (М. Николић 1972: 636), у Ужичкѣј Црној гори (Марковић 2011: 616–663, у дијал. текстѣвма), моравичком крају (В. Николић 2001: 293–306, у дијал. текстѣвима), у Раїевини, као и на босанској страни у Г. Цѣпарѣма *бѣскућнїк*, *зѣузѣдѣм*, *їѣлѣгѣј* (Ђукѣнѣвић 1983: 223) и обѣћком говору (Симић 1978, у дијал. текстѣвима); понекад с мањом изразитѣшћу сѣчувана је у Колубари *Мѣдѣвѣнїк*, *зѣбѣљѣм* (Николић 1969: 12). У Мѣвчи се јѣвљѣју све три вредности *чѣбанчѣд*, *ѣсїїѣвїм*, *їдѣсѣјш* (Николић 1966: 199), а у Драгѣчеву две *дѣзѣвїм*, *нѣїїунїи* (Ђукѣнѣвић 1995: 98).

56. Послеакцентаска дужина сѣчувана је и у позицији (+~+~+): па *Јѣрѣмїјинѣн* Суш ГЛ; мїришѣ *брѣвљѣїиїиїм* Пл, рѣдио са *врїишѣлїиѣм* Суш, *їшѣ* са *дѣкѣлїиѣм* Суш, бїјїѣм са *лѣїиїиїиїиїм* СР; под *Влѣданѣвѣм* кѣћѣм Пр, од *їрѣнїчѣвѣи* ДК, *їбїјї* Мїлоја *Нїкѣлиниѣи* Д; па *їскисѣлїи* Огл, *рѣзѣвиѣїш* клѣгијѣм Туб.

Дужина је сѣчувана у љештанском говору *нѣїѣлиѣчѣр*, *ѣбѣїїѣвїм* (Тешић 1977: 173), у говору Ужичкѣ Црне горе (Марковић 2011: 616–663, у дијал. текстѣвима), у горѣвїљском говору *мѣлїиїѣвѣнїк*, *ѣмѣїѣорїи* (М. Николић 1972: 636), а у тршићком говору, порѣд примѣра са дужином, јѣвљѣју се и примѣри без дужинѣ *мѣлїиїѣвѣнїк*, *ѣћѣлѣвїм/ѣћѣлѣвїм* (Николић 1968: 383).

57. Мѣтеријал показује да је посѣлакѣнатаска дужина сѣсѣвм стабилна у позицијѣма иза краткѣѣ и да се такѣво стање уклѣпа у стање ѣкѣлнїх гѣвѣра (бар ѣних за кѣје имамо подѣтѣкѣ); уп. Табѣлу 6.

Табѣла 6. Неакцентована дужина непосредно иза краткѣѣ

ѣлѣст/ пѣзиѣја	Бѣлѣнїнѣј	јѣбучнѣјак	Бѣвѣвиѣнѣм	нѣѣлѣнїк	прскѣлїиѣм	лѣпатѣкѣм	прїкѣлїиѣм
Вѣљѣвска Пѣдгорина	+±	+	+	+	+	+	+
Вѣљѣвска Кѣлѣбѣра	+–	+	∅	∅	∅	+±(–)	∅
Раїѣвина	∅	+	+	+	∅	+	∅
Ужичкѣ Црна гора	∅	+	∅	+	∅	+	+

област/ позиција	Булчинџ	Јабучњак	Бӯковицџм	началник	прскалицџм	лупаткџм	приколицџм
Тршић	∅	+–	∅	+	+–	+	+–
Љештанско	∅	+	∅	+	+	+	+
Горобиље	∅	+	∅	+	+(-)	+	+
Драгачево	+–	+	+	+	∅	+–	∅
Моравички говор	∅	+	+	+	∅	+	∅
Мачва	∅	+–	∅	–	∅	+±–	∅
централна Шумадија	∅	∅	∅	∅	∅	∅	∅
Обади	∅	+	+	∅	∅	+	∅
Горње Цапарде	–	+	∅	∅	∅	+	∅

С л о г к о ј и н и ј е п о с л е д њ и

Неакцентџована дужина неџосредно иза акценџа

58. У позицији непосредно иза акценџа (‘+’+×) дужина се углавном чува, иако није увек изразита:

а) чува се: *брáнимо* печеницу Пр, *ми вáримо* Мр, *вѣжѣмо* на рѣчице СР, *љубѣмо* бадњаќ Мил, *мѣсимо* лѣбац Вр Мил, *та̄м* по брѣду *о̄дáмо* С, *ӣрѣ̄ѣмо* преќо вáтрѣ ГЦ, *с̄ӯшӣмо* над ватрџм Брез, *ӯјѣмо* та̄м Пл, друкчӣѣ *с̄ӣрѣ̄ма̄но* ГЛ; од брашна *б̄^шѣлѣа* Брез, *ѣво мáлѣа* ГК, од *ӣрáвѣа* вѣсќа Суш; у *о̄смѣмо* мјесѣцу Брез;

б) полудужина: да *дѣ̄ѣмо* Мил Пл, са̄мо *ӣрѣ̄ѣмо* шѣму СР; нӣсу *сма̄ӣрáне* нӣ у што Туб; ма̄ло *ӣлáвѣа* ка̄мена ГК.

Дужина је доследно сачувана у Рађевини (М. Петровић 2005: 273), затим у Тршићу (Николић 1968: 382) и у говору Љештанског (Тешић 1977: 172). У суседној Ваљевској Колубари није изразита или се потпуно изгубила *крѣ̄нѣмо* (*кр̄ч̄ӣмо*) (Николић 1969: 13); исто је у Мачви где се такође скраћује *врá̄ӣӣмо* (Глушáцá) (Николић 1966: 199). Обе вредности (краткоћа и дужина) забележене су у Ужичкој Црној гори (Марковић 2011: 616–663, у дијал. текстовима), у Драгачеву (Ђукановић 1995: 95), у моравичком говору (В. Николић 2001: 293–306, у дијал. текстовима), на босанској страни у Обадима (Симић 1978: 111–117) и Г. Цапардама (Ђукановић 1983: 223).

59. У позицији (‘+’+×) неакцентована дужина је сачувана:

од *бáдња̄ка* ГБ, код *б̄ӯна̄ра* С, а *Вáљѣвци* долазе Г, под *вáӣр̄ӣӣш̄ӣџом* Лоп, на *злáмѣ̄њу* ГЦ, поплашили *к̄ӯр̄ја̄џи* Мил, дошли *Сѣлáџи* Суш, у *чáргáке* Огл, били *чѣ̄ӣӣӣџи* Огл Мил Б; двѣ̄је *јѣд̄на̄ке* шѣље Суш; с *џвѣ̄ма* на̄ш̄ӣм СР, та̄ко *свá̄кѣмо* Суш; мӣ *бѣ̄ѣмо* Вр ГЦ, да *бѣ̄рѣмо* Мил СР ГЦ Д, *ӣд̄нӣмо* џ *Ђ̄ӯр̄ђевуднѣ* Суш, *дѣ̄нѣмо* уз колац Вр, да *жá̄нѣмо* жѣто Пл ГЦ, мӣ *зá̄с̄ӣѣмо* Пл, *ӣрáмо* Огл СР ГЦ, *ӣӯс̄ӣӣмо* з̄ӣјáн С, *срѣ̄ӣӣмо* мӣ Суш, *срд̄ѣ̄мо* у те̄псӣју Остр, *ч̄ӯјѣмо* у колеби С; пре̄ џна *вѣ̄нчáӣа* С, *зá̄клѣ̄ӣа* била Брез, *ӣрџвáӣе* њѣве Огл, тџ је *ӣрџвáӣо* О, с̄ӯдбина *ӣрџклѣ̄ӣа* Др, била *сá̄ѣ̄ӣа* ДЛ, *ӯдáӣа* џна Мил З; *бӣјáре* Пл Мил С СР Лоп Остр О Б М ГЦ, ко̄ да се *рá̄звѣ̄ди* Пл; *љ̄ӯди* *бӣжá̄ли* Брез, *ӣд̄мр̄ло* је мнџго С, кичма се *сá̄вѣ̄ла* Б, *сá̄ӣѣла* се Пл СГ, џна̄ је *снџвá̄ла* С; св̄ӯд *јѣд̄на̄ко* Брез, *нӣка̄ко* д *ӣдѣ̄м* Лоп, *џдá̄вно* је Огл, овáко *свѣ̄днáко* Б; *кр̄ӣј̄ӯћи* се Вр.

Дужина се добро чува у колубарским селима *бр̄ђáни*, *кџӣáмо* (Николић 1969: 13), у Рађевини (М. Петровић 2005: 273), у Узовници (Тешић 1978: 172), даље у

Табела 7. Неакцентована дужина непосредно иза акцента

област/ позиција	вѣжѣмо	злѣмѣње	нѣзѣвци	јѣлѣвка
Ваљевска Подгорина	+(±)	+	+	+
Ваљевска Колубара	+±-	+	+	+
Рађевина	+	+	+	+
Ужичка Црна гора	+-	+	+	+
Тршић	+	+	+	+
Љештанско	+	∅	∅	∅
Горобиље	∅	+	+	+
Драгачево	+-	+-	+	+
Моравички говор	+-	+	∅	+
Мачва	±-	+	+	+
централна Шумадија	∅	+-	+	∅
Обади	+-	+	+	∅
Горње Цапарде	+-	+±	+-	+
Узовница	+	+	+	+

Неакцентована дужина непосредно иза дужине

63. У позицији (‘+’-‘×’) дужина се чува, а у примерима у којима није изражена бележена је вредност полудужине:

а) чува се: *вѣнчѣвѣмо* Д, *вечѣрѣвѣмо* СР, *дѣрѣвѣмо* је Осл, *изѣђѣмо* на цѣду Пр, д *изѣинѣше* Мил Суш, кад *исѣѣдѣмо* Суш, *ишѣрѣмо* ГЛ, не *крѣшиѣвѣмо* Брез, *идѣрѣмѣмо* ГЦ, што им *уѣвѣвѣмо* С, *уѣвѣрѣмо* Мил Бал, *уѣкѣжѣмо* свѣдбу Суш; свѣ *дѣрѣвѣмо* С, тѣ *ирѣзѣвѣмо* Мил О, грѣбља су *рѣсѣркѣмо* ГЦ, гѣр је *сарѣњѣвѣмо* Огл, мѣ смѣ *сѣчѣвѣмо* Пл;

б) полудужина: *изѣјѣмо* нѣд З, *окуѣљѣвѣне* Д, да *идѣришѣмо* сѣме Бр.

Од осталих западносрбијанских говора дужина је доследно сачувана у азбуковачкој Узовници (Тешић 1978: 171) и моравичком говору (В. Николић 2001: 302, дијал. текстови). Процес скраћивања отпочео је у Драгачеву (Ђукановић 1995: 96), у Ужичкој Црној гори (Марковић 2011: 616–663) и у Босни у обаћком говору (Симић 1978: 111–117) и Горњим Цапардама (Ђукановић 1983: 223).

64. Потврде указују на чињеницу да се послеакцентна дужина у Подгорини још увек добро држи и иза дужине, иако су примери са полудужином сигнал отпочетог процеса скраћивања, што се опет уклапа у слику западносрбијанских говора; уп. Табелу 8.

Табела 8. Неакцентована дужина непосредно иза дужине

област/позиција	нѣплѣтѣмо
Ваљевска Подгорина	+±
Ваљевска Колубара	∅
Рађевина	∅
Ужичка Црна гора	-

област/позиција	наплатимо
Тршић	∅
Љештанско	∅
Горобиље	∅
Драгачево	+–
Моравички говор	+
Мачва	∅
централна Шумадија	–
Обади	+–
Горње Цапарде	+–
Узовница	+

Неакцентивована дужина нејосредно из крајикоће

65. За позицију (˘+˘+˘) располажемо примерима: прѣ *Ђурђевдана* ГК, имала *мајчиндѣ* дѣду ГК.

Исто бележи и Николић у колубарским селима (1969: 13).

66. Дужина је очувана и у позицији (˘+˘+˘): *Брѣзовчани* ДЛ, *Живодарка* рѣкла Огл, па *каменчанка* за вино Др, и *кућаници* Б, *Љѣсковчани* кажу Брез, о *Мишировдану* Пл, направѣ се *идложници* Л, прѣпадѣ *Суводану* С; на свѣ сам *зидовљна* Пл, баба *љубоморна* Мил, дрвѣће *свакорѣзно* Огл; *свакојакѣ* биле ГБ; *идбијемо* посеке Др, ми *ирѣзнујемо* Брез ГЛ, *ирѣзнујемо* три дана Лоп, на таблу *рѣзвијемо* СР, то *рѣзвијемо* Мил, *сабијемо* Г, те се *сакријемо* Суш, *убијемо* четри зиминѣ Г, да ме *убијѣше* ДЛ, јутру *умијемо* се Брез; рикѣ *илакајући* З; то је *варовано* В, *изаикани* цакови ДЛ, што су *кушоваше* Брез, *рѣскојано* вако Огл, ираме *уковане* С; *изаикала* ја Б СР, *идавила* рѣп С, нисам ни *иднѣла* Брез, *ирѣзновали* Дѣтѣнце Огл, *уиознали* се Огл С Реб Г Вр, посејала и *ускојала* Б, њи *шкѣловала* Брез; било *наојано* Мил, разгодим *идједнако* З, у рату *ирѣшошњеме* Суш, ишла *свѣкудана* ГБ.

Неакцентована дужина чува се у Ваљевској Колубари *Забрђанка*, *нѣ ваљаду*, *вѣјевали* (Николић 1969: 13), у Рађевини (М. Петровић 2005: 273), у Ужичкој Црној гори (Марковић 2011: 616–663, у дијал. текстовима), у моравичком говору (В. Николић 2001: 293–306) и у Мачви *чарлакале* (*киселимо*) (Николић 1966: 199); тако је и у источнобосанским говорима: у Г. Цапардама *вјереника*, *уковаша*, *кушовали* (Ђукановић 1983: 223) и Обадима (Симић 1978: 111–117). У Драгачеву може бити и скраћена (Ђукановић 1995: 94–95).

67. Дужина се чува и у следећој позицији (˘+˘+˘): ишла сам *ирѣседнику* Г, *Обрѣновчани* Мил; кад *сусианемо* Лоп.

Доследно је сачувана у Ваљевској Колубари (Николић 1969: 13), у Ужичкој Црној гори (Марковић 2011: 616–663) и у Обадима (Симић 1978: 111–117). У Драгачеву и Г. Цапардама она се скраћује (Ђукановић 1995: 96; Ђукановић 1983: 224).

68. Дужина је сачувана и у позицији (˘+˘+˘): рѣка *Крѣстинѣвка* ГЦ, уче *Крѣшовдана* Пл, од *Мѣдведника* С Реб Г, ми смо *Свинчинари* ГЦ, *Синимирка* да станѣ С, отац *Тикомира* Огл, *укућани* пѣју Д; Милана *вѣселѣ* Суш, *дѣвѣдѣ* ђа Реб; *вѣјциндѣ* сѣмо ГЦ, *нѣѣвѣме* рѣзреду Брез, *сѣра ђвчијѣ* Суш; да се *вакулишемо* З, и

вечерāмо Реб Пл ГК В Ст, *дотонīмо* Лоп Брез, лончетом *затиїāмо* Др, мī *засіперēмо* Суш, *одмā* *ізврћēмо* Мил, д *ізіинēмо* В, *нѐму* *кѹмујēмо* Г, *оборīмо* за дāн Пл, *послѐ* *дїребљēмо* Реб, кад *їдџањēмо* Вр, *уводīмо* *овна* Р, да *уїдїшовїмо* СР, *їрејēмо* Мил СР, *їрушкāмо* Д, мī *їїрїїмо* Лоп Пл; *їзмеїāно* С, *їсїперāїи* Реб, бїла *каїарисāна* Сит; прѐ *осїаљāла* О ГБ, *їдїшерāло* ме С, мāло *їзимāла* Пл, нѐ би *їсїајāла* О Огл.

Дужина је сачувана у Рађевини (М. Петровић 2005: 272), у Ужичкој Црној гори (Марковић 2011: 616–663), моравичком говору (В. Николић 2001: 293–306), Мачви (Николић 1966: 199) и у Босни у обаћком говору (Симић 1978: 111–117, у дијал. текстовима). Скраћује се у Ваљевској Колубари *Брāнковчāни*, *їкрцāмо*, *мобїлїсāна/їребāцїмо* (Николић 1969: 13), у Драгачеву (Ђукановић 1995: 96) и Горњим Цапардама *їроїдворїмо/нāбавїмо* (Ђукановић 1983: 223).

69. Изложено показује да се стање забележено у говорима Ваљевске Подгорине слаже са оним у најближим сродним говорима; уп. Табелу 9.

Табела 9. Неакцентована дужина непосредно иза краткоће

област/позиција	мāјчинџа	Сўводāња	сўстанēмо	вѐселџа
Ваљевска Подгорина	+	+	+	+
Ваљевска Колубара	+	+	+	+(-)
Рађевина	∅	+	∅	+
Ужичка Црна гора	∅	+	+	+
Тршић	∅	∅	∅	∅
Љештанско	∅	∅	∅	∅
Горобиле	∅	∅	∅	∅
Драгачево	∅	+–	+–	+–
Моравички говор	∅	+	∅	+
Мачва	∅	+	∅	+
централна Шумадија	∅	∅	∅	∅
Обади	∅	+	+	+
Горње Цапарде	∅	+	–	+±

Дужине којих нема код Даничића

70. Као што је и у другим севернијим млађим новоштокавским говорима (уп. Николић 1970: 101–10), у говору Ваљевске Подгорине у појединим категоријама речи јављају се дужине којих нема код Вука и Даничића.

71. Дужење пред сонантом јавља се у следећим категоријама:

а) у личним именима: *Бодāн* ми бїџ Др, Стāнко и *Душāн* С; *Љубисāв* нѐкї ГЦ, *Милїсāв* нāш С, *Бор^всāв* волиџ Мил, *Радисāв* с њїм Мил; поред примера без дужине: ал *дohē* *Бодбан* С, *чїча* *Боддан* Брез, *Дрāїан* доћѐ Суш, нѐкї *Душан* Лоп, свѐтї *Јован* Д, *Слободан* бїџ Б, *Сїодјан* С Лоп Губ.

Дужину у личним именима познаје Ваљевска Колубара (Николић 1969: 14), Љештанско (Тешић 1977: 174), Драгачево (Ђукановић 1995: 193), а двојаке облике

срећемо у Горобиљу (М. Николић 1972: 637); и у Ужичкој Црној гори (Марковић 2011: 44).

б) на наставку инструментала код именица мушког рода: звала га *ба́йџом С*, са *Бо́жџом С*, туђе са *Га́врџом Сит*, за *Ми́ћџом Огл*, са *мо́мкџом Сит Г*, наоштри *но́жџом ГЦ*, са мо́јџм *џџом* Пр Б Лоп З Др Лоп ГБ, трљали *са́йџџом Г*, са тџм *свџкрџом Б Туб Пл*, за *си́џџом ГБ*, са *Ти́шџом* добили Сит, са *фи́ћџом Пл*.

Исто је потврђено у Ваљевској Колубари (Николић 1969: 14) и Тршићу (Николић 1968: 386).

в) код именица страног порекла: *комуни́зџам*, *социјали́зџам*, *фаши́зџам* (облици добијени на директно питање).

г) код присвојне заменице за 3. л. јд. м. р. и присвојне заменице за 3. л. јд. ж.р.: *њџџџ* отац С Вр Г Лоп Огл Реб Суш, *њџџџ* браћ Брез, *њџџџ* је сџн Пл.

Акцентски лик *њџџџ* забележен је и у другим околним говорима (уп. нпр. Николић 1969: 14; Марковић 2011: 44; Вукићевић 1995: 69). У говору источнбосанских Ера проф. Реметић констатује *њџџџ* : *њџџџ* (Реметић 2012, у дијал текстовима).

д) код заменица типа *какав* и сл. (иако најчешће гласе *ка́кџи*, *ва́кџи*): *ка́кџџ* сџт Д, *ка́кџџ* је сџде Туб.

ђ) код присвојних придеви на *-ов/-ев* и *-ин*: *Вџл'мирџџ* отац Суш, *Гвџзденџџ* и стрџнџн Туб, *Ду́лџџ* сџн Суш, *Зџранџџ* пријатељ Сит, *Ми́ркџџ* грџб Др; *ћџверџџ* сџн Мр, *ло́зџџ* вџрт Мил, исџчџ се *цџрџџ* ба́дњџк СР; *џчџџ* је отац Реб;

Бо́жџџ чџча С, *Вџрџџ* браћ Др, *Госџџџџџџ* пџс Суш, *Ма́рџџ* свџкар Г, *Пџрџџ* џдрџд Суш, *Ра́дџџ* да́р С, до́диџ *Ро́сџџ* Лоп, *Си́џџџџџџ* свџџџ Брез, *Цвџџџџџџ* вџрсџк Мил, *Ча́џџџ* отац С; *зо́бџџ* цвџт Лоп, *ма́јџџџ* де́џа Осл, *џрџнћџџџџџџ* грџб Мил.

Дужину код присвојних придева имају и сви говори у окружењу: Ваљевска Колубара (Николић 1969: 14), тршићи говор (Николић 1968: 384), говор Беле Цркве (М. Петровић 2005: 273), Ужичка Црна гора (Марковић 2011: 48), Љештанско (Тешић 1977: 174), Горобиље (М. Николић 1972: 637) и Драгачево 1995: 103).

У вези с овим примерима, Б. Николић констатује да се ради о веома старој дужини на просторима западне Србије насталој након губљења полугласника у слабом положају, при чему је дошло до дужења пред сонантом (Николић 1968: 384; Николић 1970: 105).²⁶

72. Дужење пред сонантом подгорска села не познају:

а) у броју један: *јџџџ* а́џџџ Сит, *јџџџ* ли́џџ О, *јџџџ* па́џџџ Реб, *ни́су* бџли до́бри *ни́јџџџ* Брез;

б) у облицима *јџсам*, *ни́сам*: *јџсам* при́џџџа ГБ, *јџсам* и́шла Б, *јџсам* се на́мучџџа Лоп; *ни́сам* на́следџџџ ГБ, *ја́* *ни́сам* Б.

Дужење у наведеним примерима изостаје у говору Љештанског (Тешић 1977: 174) и у обаћком говору (Симић 1978: 18), а појаву познаје колубарски говор (Николић 1969: 14), Драгачево (Ђукановић 1995: 103); двојство има Тршић (Николић 1968: 386).

²⁶ Будући да ову дужину имају и поједини источнохерцеговачки говори (нпр. пљеваљски и дробњачки), Николић сматра да је и Вук у свом говору могао имати, али да је неколико околности утицало на то да је он не забележи. Као прво, наводи да Вук у првом издању Рјечника није био „начисто“ са својом акцентуацијом, па тако у Предговору истиче да се дужина јавља код гл. именица типа *џџџџџџџџџ*, али је не бележи. Исто се могло десити и код присвојних придева. Као другу околност наводи да је друго издање Рјечника (1852) Вук радио уз сугестије Даничића, који свакако ове дужине није имао у свом говору, те да је сам Даничић сугерисао Вуку да их „не покаже“ (Николић: 1968: 384–386).

73. Дуг је вокал *o* добијен вокализацијом *l* на крају слога: *данās бєриџи Со*, па *оно жєтїеџи Д*, један *їалиџи Реб*, *їраїтиџи њєгџв З*, *раниџи прије Брез*, као *сїараџи нєкї ГБ*; *наш зєсеџк Мил ГЦ Д О Др Пл Лоп Мил Бог СР Л Огл Г*, седам *имамо зєсеџка Пл*, у *мом зєсеџку Огл Туб*, у *мојим зєсеџку СР*.

74. У радном глаголомском придеву вокал *o* добијен сажимањем вокалских група доследно је дуг: *отарасїм їдсџ Г*; *вјєнчџ њєгā Брез*, *вукџ шџдер З*, *дџшџ кўћи Реб ГБ Огл*, *занємоїџ отац С*, *џбећџ отац Д Л*, *сєсїаљџ траве Суш*, *свїрџ* један *Пл Бог*, *сусїџ С СР Г*, *їгарџ* нєкције *В*, *їгџ* је *Пр*.

75. У селима Ваљевске Подгорине вокал *o* најчешће је дуг и кад није добијен сажимањем:

а) доследно пред енклитиком: *бїџ* је *ГЦ О Пл Реб Мил Вр Пр*, *бїџ* сам у селу *Остр*, *вџлиџ* ме *ГЦ О*, *дџџ* јој *ГБ*, *жџџ* ми *Суш*, *жєниџ* се *О Пл*, *жївиџ* је педесџт гџдїнā *Бог*, *звїџ* се *Суш* *Реб*, *кўпиџ* ми *О*, *мџлиџ* се *Д*, *оженїџ* је се *Л З ГЦ Д Лоп В С Б Огл*, *рџдиџ* се *З Лоп*, *свїдиџ* ми се *Др*, *їчиџ* је *Пл*, *чџџ* сам *Сит*.

б) остали случајеви: *бїџ* у рџвству *Б*, и цїглу *вџдиџ* *Суш*, *вџдиџ* вџлове *С*, *вџлиџ* *д* идџ *С*, *жєни* *їовџриџ* *Мил*, није ми *дџџ* *С Брез*, није *гџдиџ* *С СР Огл*, ка-сам се *жєниџ* *Сит*, тџмо је *жївиџ* *Огл*, џвџј га *замџлиџ* *Др*, дџџа *изїџриџ* *Б*, *њєгā* *наїџниџ* *Мил*, *нарџниџ* *нџрод СР*, *пџп нарџдиџ* *Лоп*, *кџ* *наслџдиџ* *Мил*, није ме *насџчиџ* *Огл*, *Бџг усџдиџ* *Сит*, *кџ* ти је *учїниџ* *Лоп*.

Дуго *o* које није добијено контракцијамa вокала јавља се у неједнакој мери (ређе или чешће) и у главнини околних говора (уп. нпр. Николић 1968: 386; Николић 1969: 14; Тешић 1977: 174; Симић 1978: 18; М. Петровић 2005: 273).

76. Дуг вокал имају именице *їогне* и *гџба*: до *їџгнџ* крчили *О*, џдмџрџш на *їџгнџ* *Лоп*, на *їџгнџ* пџпијџм *Осл*, на *їџгнџ* їкувџ се *Брез*, пџслџн *їџгнџ* *Пл*, пџс *їџгнџ* *Ст*; *зїмскџ гџбџ* *Мил Г*, око тї *дџбџ* *С*, рџтнџ *гџбџ* *Г*, у свџкџ *гџбџ* *Д*, у стџрџ *гџбџ* *Вр*.

77. Именице женског рода с творбеним суфиксом *-џсї/-џсїџ* у косим падежима имају дужину: *ї* није бїло *џлџсїџи С*, бїџ *жџлџсїџи Б*, кўку мєнџ *жџлџсїџи Суш*, їбили га *жџлџсїџи Брез*, мї пўни *рџдџсїџи О*, од *рџдџсїџи Огл* *Реб Ст Л*.

78. У множини етници имају дуг вокал *a*: *їмџ Бїрчџни С*, зџвџ се *Брђџни ГЦ*, *Крџџни* су вџћї *Мил*, тї *Љџсковчџни Брез*, твџјї су *Млџдовчџни С*, тџмо су *Плџшчџни О*, џвї *Ўжичџни В*.

Ову дужину записали су истраживачи у Ваљевској Колубари (Николић 1969: 14), Тршићу (Николић 1968: 386) и обаћком говору (Симић 1978: 19).

79. Дужина се јавља у следећим заменичким облицима:

а) у генитиву и акузативу личних заменица за 1, 2. и 3. л. јєднине, повратне заменице *себе* и заменица *ко*, *шїџа* и *сав*: *вџлиџ џн мєнџ С*, бїлїз *мєнџ гџр Вр*, мџћїџа тџла *мєнџ Пр*, џметџ *мєнџ Со*, *мєнџ* заговџриџ *ГЦ*; нџка *шџбџ* *СР*, *јџ шџбџ* пџзнајџм *Бр*, *шџбџ* цџнїм *Г*, џна *шџбџ* грди *СР*; *њџїџ* *д* їбијџ *Бог*, на тџј сџџџк *њџїџ* *СР*, вџнчџ *њџїџ* *Г*, пџнџла *њџїџ* *М*; *Дџрїнка* је знџла *сџбџ* *С*, свџк за *сџбџ* *Г*, око *сџбџ* *Сит*, сџми *сџбџ* *СР*, за *сџбџ* *Лоп*, сџма *сџбџ* *Пл*, прџклињџм *сџбџ* *Реб*; у *кџїџ* поглџдїш *Сит*, *кџїџ* да глџсџм *З Мил*; от *чџїџ* је *Брез Мил*; тако и: нџсила *којечџїџ* *Г*, пўно *којечџїџ* *Сит*; дџш им *свџїџ* *Сит*, и *данџс* дџњи *їмџ свџїџ* *Пл*;

б) на наставку у дативу: *кџмџ* је дџто *ГЦ*, џстанџ *кџмџ* *С*, *кџмџ* да мџсїм *Г*, *кџмџ* *Бџг* *Сит*, *кџмџ* їдџ *Лоп*, *кџмџ* је дџшла *О*; и: *којекџмџ* дџвали *Д*.

80. Дужина се јавља у прилозима:

їмџмо *кџгџ* *Брез*; и ти *сџгџ* *СР*; и *гџнџс* дџњи *СР Р Пл Мил* *Реб*, *кџ* и *гџнџс*

Вр, доламо су и *данас* Брез; *вечерас* налџиџ Огл, кáзџ му *вечерас* Сит, *вечерас* д изађџм З, идџм *вечерас* Суш, *вечерас* је иџгра Мил; на вашер *ноћас* С, *ноћас* пџцајџ Б, *ноћас* сам је пробџдила Лоп, *ноћас* не џтварџм Брез; кџпили смо *јесџнас* Лоп, *јесџнас* кџпџмо Г, до *јесџнас* О, долазиле *јесџнас* Бал, рáдили *јесџнас* Бр, од *јесџнас* Брез.

81. Дуг је наставак у компаративу прилога: *зџдгнијџ* Огл, стџжџ *касџнијџ* Бог, *касџнијџ* се рџдила Лоп, ваџџ *најзџдгнијџ* Мил, тџд је *најслобџдгнијџ* Мил, грабовина *иџнајнесџдгнијџ* Огл, *рáнијџ* се џсуши С, каџо су *рáнијџ* Мил, *слаџбијџ* дрџџмо Огл, тџ ми је *чџстијџ* ГБ.

82. Дужину имају следеће глаголске речи:

а) З. л. мн. презента глагола *хџиџи*: џни *џћџ* таџџ ГБ, *џћџ* да ме даџџ Р, *џћџ* да гџнџ Д, сви *џћџ* на пџсе сџбу Бог; *нџћџ* волови Б, ваљџда *нџћџ* Бал, дџца *нџћџ* З, *нџћџ* да пасџ О;

б) у облицима футура: *бићџ* дџбро Г, *бићџ* ти срџтнџ Лоп, *дáћџ* ти рáзбџј Мил, *дáћџ*мо ти дџте Реб, *дáћџ* му кад дџђџ З, *гџћџ* кџм В, *гџћџ* за Никољдáн Ст, *гџћџ*мо ми Пл, *гџћџ* пџ те ГБ, *зайáлићџ* је Б, *имаћџ* пáра Пл, *ићџиџ* гџр Лоп, и *мајкаћџ* се Лоп, *иџгџлићџ*мо пџ пола Сит, *иџмаћџ*мо тџд Реб, *иџреџнићџ* те Брез, *иџреџрићџ* Туб, *иџрџџ* на нáс ДЛ, *иџрџџ* те Б, *иџрџџ* свџт Пл, *рџћџ* ти С, *самлећџ*мо Бр, *сиџрџлићџ* се џнџ О, *џбићџ* те Лоп, *џбићџ* ме Б.

83. За истраживани терен карактеристична је појава послеакценатске дужине пред енклитиком, и то у различитим категоријама речи: *бáбá* је у крџвету Суш, *брáћá* се ГК, *дáскá* је Пл, *мџкџ* је бџло Мил, *иџиџиá* је Огл; *џнá* је Огл Лоп Г Реб Суш Брез Др З, *џнџ* су снџвáле Г, *џнџ* ћу Брез; *мџјџ* ћу пáприке Брез, *мџјџ* су сџјали Пр, *нáмá* је слáва О, *нáшиá* је штáла Г; *нџкџ* је учитељ Лоп, *свáкá* је жџна ГБ, *иџзи* су Мил; *кáкá* је кџћа Г, *кáкџ* је живџт Лоп, *кáкџ* јџј је Г; *здрáвá* је Др; *биџ* је свџкар Огл, *волиџ* ме ГЦ О Пл Лоп, *врáшиџ* је се В, *дáџ* ми је ГЦ, *дáџ* јџј ГБ, *жџниџ* се О Пл, *зайџслиџ* се ГК Г, *џжџниџ* је се Л З ГЦ Д Лоп В С Б Огл, *иџџ* сам З, *џчиџ* је Пл, *чџџ* сам Сит (исп. т. 72а); *бџиáиџ* је с џдáла Лоп, *бџљџ* је Г Пл, *џдрџ* је Г, *дџбрџ* је ГК Лоп Г, *дџбрџ* ме слџшајџ Г, *јáшиџá* је Брез Др, *слаџбџ* је волиџ ГБ, свџ каџџ *сиџрáџ* је ГБ; *сиџрá* јџј ДБ, *сиџрџ* ћу Мил.

84. У говору Ваљевске Подгорине дужина изостаје у следећим случајевима:

а) у дативу, инструменталу и локативу множине именица женског рода а-основе: у *бáбинама* Лоп, на бџбовскиџм *бáрама* С, пџкли на *вáџрама* ГК, с *вџлама* Пл Г Осл, сá тџм *љџвáма* Мр, џвџм *дрџњáма* Реб, сáмо с *јáбукама* СР, с *крáвáма* С О Г, по тџђџм *кџћама* Сит, и гџре *лџџвáма* Туб, *рџџуљáма* Пл, на тџм *свáдџбáма* ДЛ, на *слáмњачáма* Брез, у *сџбáма* клџпе Огл, под *сиџрџвáма* Бр, тџрбу са *џиџриáма* Вр, áјде *џџрама* ГЦ, мџјџм *чџчама* Брез, са *иџвкáма* Суш, ишџ са *иџиџлама* К.

Међутим, факултативно код неких информатора у појединим јатовским селима (а према мом слушном утиску) може се чути нешто дуже а: са *јáбукама* ГБ, крáву у *јáслама* ГБ, те с *крáвáма* Пл, пџ *њивáма* Р.

Дужина се не јавља ни у готово свим околним говорима (уп. М. Петровић 2005: 274, Николић 1968: 386, Марковић 2011: 37–38, Тешић 1977: 174, Николић 1966: 201, Симић 1978: 20), осим у неким селима ваљевске (Николић 1969: 13–14) и Шумадијске Колубаре (Реметић 1985: 69), у Горобиљу (М. Николић 1972: 673), Драгачеву (Ђукановић 1995: 99–100) и моравичком крају (266). Правац кретања изоглосе *амаáма* в. у М. Николић 1991: 81, у фусноти.

б) код придева на -ав и -асџ: *бáлав* (сви пунктови), *дрџњав* бџџ ГЦ, *жџлав* Л, *каљав* терџн Реб, *лабав* Вр Бог, џн је *лџкав* Брез, *мџишав* Туб, нџкџ је *мџшав* Г,

сав мўсав Пр, ирїав С, райав Сит, бити рђав Б, слинав Мил, чийїав парадїаз Бр, чўлав ГЦ; ма̀ло ба̀бурасїи О, зѐленкасїи Ст, жу̀ћкасїи Г, кїиїњасїи В, ил̀дчасїи Остр, шїиїцасїи З.

Краткоћа је потврђена доследно у најближим поређеним говорима, уп. нпр. Николић 1969: 14, М. Петровић 2005: 274, Реметић 1985: 72, Николић 1968: 386, Николић 1966: 202, Марковић 2011: 43, Тешић 1977: 174.

Дужина се јавља у колубарском селу Петница (Николић 1969: 14), у моравичком говору само код придева на *-асїи* (В. Николић 2001: 266), у Горобилу (М. Николић 1972: 637) и Драгачеву (Ђукановић 1995: 102–103).

в) у инфинитиву глагола на *-нуїи*, *-аїи* и *-иїи*:

поче́ше иїнуїи Мил, и дѐнуїи Г, зїнуїи С, и́зїнуїи СГ, спомен^ици ѝдогїнуїи ДК, не́како и́риїииснуїи Бог, озгб и́риїииснуїи СР, са́денуїи сѐно Остр, ни́како скїнуїи Туб, ма̀раму скїнуїи В; просци до́лазїи Б, ја́ ћу заиїиїи ГК, не́ћу ја́ изданѝубиїи Брез, те́бе омаиїи В, поче́ ја́де и́равїи ГЛ, на ка̀марицу сїїавїи Мр, не́ да се уваиїи Бал, ста̀нѐ и́равїи Бал, те́о и́ру̀жїи Б; не́ смѐм бѐїаїи ГЦ, не́ морѐ ве́роваїи Д, тво́ја ђеца ил̀даїи ДЛ, по́чнѐм гїзаїи Др, ѝдо́брисаїи ста̀рѐм на̀роду обућу Мр, не́ треба́ и мно́го ѝдомињаїи Брез, она̀ко че́шљаїи ДК, де́цу шкѓловаїи С.

Дужина се у инфинитиву не јавља ни у околним говорима, уп. нпр. Николић 1969: 13, Реметић 1985: 72, М. Петровић 2005: 274, Марковић 2011: 44, Тешић 1977: 174, Николић 1968: 386, Симић 1978: 20.

г) у 3. л. мн. аориста: о̀ни ви́дише Пр, па ил̀даше Пл, да́гоше га СР, сїно̀ћ го́ђоше С, заи́аише жїжицу СР, пѐгли заи́еваше Вр, и и́гоше у кућу Б, изи́ђоше во̀лови М, ме́нѐ навраїише Мил, ко̀сијер набо̀доше Брез, о́гоше њи́ним пу́том Суш, се́ла о̀сїарише Огл, ѝдобе́оше љу́ди ГЦ, све́заше до̀ле Д, скїнуше и́коне С, де́ца сїиїоше Мил, о̀ни сїрїаше Пр, та̀м и́умараше Бал, шї̀ђраше Суш, и́чеїаше де́ду Б.

84а. На деминутивном форманту *-ић* дужина најчешће изостаје: *асїїалић* ДЛ Лоп Мил СГ, *асїїаличић* код кревета Осл, један *брѐић* Лоп, во̀лики *будачић* Туб, наш *вајачић* З, са̀шијѐ *їуњић* Сит, не́ки *долачић* ГЦ, о̀ткинѐ *крајић* Мил, о̀ставиш на *лојарић* Мил, и́мали су *орманчић* Туб, *и́розорић* Реб, не́мој ђѐри, не́ма *иуїић* Р, по во̀лики *режњић* Мил, *рѐндић* чи́сти Бог, *реїић* К, пошла о̀на и *синчић* Л, *сноїић* Т, клїска, *сњѐшчић* Брез, *срїић* та̀мо Др, на *сїїомачић* ГБ, *судић* СР Сит Бал, не́ки *їањарић* Туб, *и́рнић* ишчупа Пл, на́купїм *ча̀брић* ГБ, пун *ча̀нчић* М, један *ча̀чић* Бал, и *їемїѐрчић* Ст, осѐчѐш *ишљчић* Мил, не́ки *шифоњѐрић* Мр, у́змѐм не́ки *шїїаїић* Т, бїѓ *шубѐрић* К. Сразмерно је мање потврда са дужином: це́дила у *бурић* ГБ, прасѐ, *веїрић* В, ја́ко *їујић* Пл, крај њега́ *де́чкић* ГЛ, *красїїавчић* О, *шљивић* Т. Дуги акценат јавља се у косим падежима у једнини и у множини, уп. нпр. ви́диѓ га са *коњїном* Туб, с његовим *волићима* С, бїли су *бурићи* Бог и сл.

Подгорске прилике уклапају се у шири ареал у којем је дошло до укрштања акценатских типова деминутива на *-ић/-ић* (уп. Марковић 2011: 42–43, Николић 1972: 648, Николић 2001: 266, Реметић 1985: 73).

84б. Стање на западносрбијанском терену и шире у погледу анализираних позиција из т. 81 и 81а. в. у С. Марковић 2011: 36–44.

85. – а) Код глагола типа *їпресїи* дуг је презентски наставак: *вучѐм*, *и́рѐгѐ*, *и́прѐсѐм*, *и́вучѐм* и сл. (сви пунктови);

б) Најчешће се јавља дужина код глагола с основом презента на *-је*: *кўјѐм*, *иљўјѐм*, *чўјѐм*; *кўїујѐм*, *и́рѐкујѐм* и сл. (у свим пунктовима).

Акцентоване дужине

86. У вези са дужењем пред сонантима грађа показује следеће:

а) код узлазних акцената ретко долази до дужења: па *лѧнчић* Г, *рѧдѧ лѧвци* Сит, доведѧш *ѧвцу* Остр, *ѧмѧм синѧвца* Реб, *мѧг синѧвца* СР, *били синѧвци* Брез, ѧтшла за *удѧвца* Сит; и: *кѧкѧ ѧеш бѧју* Мил, и *бѧја* ГБ, *била је бѧрба* Г, *ѧватила змија* Реб, као *змију* Вр; и: *ѧставѧм у лѧнцу* О, у *лѧнцу* Г. *пѧслѧ лѧнчеѧтом* заѧтѧмо Др.

Изложено стање углавном се уклапа у западносрбијански и суседни босански ареал (уп. Николић 1969: 15, Марковић 2011: 50; Тешић 1977: 16, Николић 1968: 387, Симић 1978: 20).

б) код силазних акцената дужење је редовно: *јѧрца* Со, *сѧнце* ти *јѧрко* С Туб Бал ДЛ, као *слѧмка* СГ, *сѧѧрци* (сви пунктови), *ѧзмѧш ѧрѧвку* Б, *Турци* Мил;

в) код именица средњег рода на -ѧје дужење је доследно: од *ѧвѧжѧ* Пр СР, *ѧвѧжѧ* метѧлно Реб, *кѧпѧм ѧрѧње* ДЛ, *виш ѧвѧ ѧрмље* Г, у сѧлу *ѧрѧбље* Др, *било ѧрѧбље* Вр, *ѧрѧжѧ* било Др, *лѧшѧг здрѧвѧа* С, *ѧрѧиће* Б, *ѧруће* Пр Туб Остр, *рѧбље* Брез Б Бал Пл Лоп С СР, *сѧће* ГЛ, *прѧстерѧ снѧѧље* Д, *ѧѧрње* (сви пунктови);

г) до дужења углавном долази и у номинативу јединице именица мушког рода са старим силазним акцентом: *вѧкѧ* и *бѧс* Сит, *кѧко је Бѧѧ ѧставиѧ* СР, *лѧѧѧ* и *ѧјдѧчицу* Суш, *ѧрѧм* В, *свѧки је ѧѧм* ѧмѧ Пл, и *сѧд зѧб* ГК, *биѧ зѧѧр* Туб З, *ѧзми сѧк* Лоп, *ѧзгѧ кѧш* С, па на *крѧв* Реб, *крѧв* ѧ дрѧвета Осл, у ѧнѧј *лѧј* Брез Д, *ѧплѧтѧ ѧлѧѧ* ДК, *седѧмнѧстѧ ѧѧк* Др, *ѧскопѧ се рѧв* Сит, *кѧзѧи рѧѧ* ГК, *вѧјнѧ рѧк* Брез, *пѧдрињски сѧѧв* Реб, *вѧтѧ ѧвѧѧр* ДК, у *ѧѧѧр* Реб, *ѧправѧ се ѧруѧѧ* С, *ѧмѧ чѧѧр* О, *зѧвѧ се чѧѧѧ* Пл, *зѧѧѧје* за *тѧј чѧѧѧ* Мил;

д) не скраћује се дуго вокално *р*: *жрѧѧѧѧ* СГ ГЦ, *крѧв шѧѧѧ* СР, *ѧбѧде ѧѧрѧ* Лоп, *ѧрѧѧѧ* га *пѧјѧли* С, *ѧдѧм ѧрѧкви* Мил, *ѧдѧ ѧрѧкви* Л, *ѧшло се ѧрѧкви* ГБ.

Преношење акцената на проклитику

87. У говору Ваљевске Подгорине заступљено је староштокавско и новоштокавско преношење акцената на проклитику. Иако су обе реализације врло честе, уочено је да појава није доследна и да се јављају примери у којима преношење изостаје.

Староштокавско преношење

Преношење акцената на проклитику са именица

88. Код именица мушког рода помера се акценат са првог слога на једносложни или двосложни предлог, при чему акценатован предлог и именица могу имати и неко од прилошких значења:

а) *тѧчѧ се ѧѧ мрѧка* Суш, *ѧвати зѧ врѧѧѧ* Остр, *кѧлкѧ нѧ ѧѧн* Мил, а *стѧѧѧѧѧ ѧ крѧѧ* Реб, *ѧшла ѧ Круѧѧѧ* Пл, *ѧдѧм ѧ лѧѧ* С, *склѧнѧм се ѧ лѧѧ* ГЦ, *тѧѧмо ѧ мрѧк* Д, и *ѧ рѧѧ* Суш, *ѧвце вѧче ѧ сѧѧѧн* Реб, *зѧтворѧмо ѧ сѧѧѧн* Брез, *нѧспѧ се ѧ ѧѧк* Лоп, *ѧдоше ѧз брѧѧѧ* Реб, *лѧпѧтѧѧ ѧвѧс* Д, *дѧѧѧ ѧдоше ѧ ѧрѧѧ* Остр, *вѧѧѧ пѧт нѧмѧ нѧѧѧѧ* СР; *ѧза брѧѧѧ* Реб, *јѧ ѧсѧѧѧ брѧѧѧ* Сит, *ѧѧѧ врѧѧѧ* СР, *ѧрѧѧѧ брѧѧѧ* С, *сѧм ѧрѧѧѧ ѧѧѧѧ*

Д, нод *ѿрѣко ѿлѡѡа* Г. Преношење није извршено у примерима: радѡм *до мрѡка* З, самелѣ за *дѡн* Вр, запецѡш у *ѿлѡс* Г, пѡшѡ у *ѿрѡд* Огл; *ѿрѣко дѡна* ѡшла ГЦ, *ѿдѡ уза зѡд* С.

б) три нѣдиље *дѡ ѡсѡа* Суш, закахѡм за *ѡѡјѡс* В, пѡјѡм вѡм нѡ *бунѡр* Г, д ѿдѡм нѡ *врѡѡј* Мил, станѡм нѡ *камѡн* Суш, ѡтишли *ѡд* *Бежѡн* В, ѡтуда ѡ *ѿремац* Реб, тѡм ѡ *ѿремац* Г.

89. Код именица средњег рода старо преношење потврђују примери:

а) ѡмѡ *вѡж* *Вѡњева* Сит, пѡбегѡ *ѡз* *Вѡњева* ГБ, прѡшли *крѡз* *Вѡњево* СР, дѡдили нѡ *ѡѡво* С, ѡдѡмо нѡ *ѡѡво* Брез, спѡла сѡ *сѡѡѡна* Брез, ѡ *Вѡњево* на пѡјѡц Г, шѡѡрѡм ѡ *Вѡњево* Брез, ѡшли ѡ *Вѡњево* Вр Пр Сит Брез Мил С, запѡслиѡ се ѡ *Вѡњево* Со Реб, дѡла ѡ *Сѡѡблѡ* Л. Преношење је изостало у примерима: да дѡђѡте *из* *Вѡњева* Брез, *и(с)* *Сѡѡблѡ* Брез, ка-смо дѡшли у *Вѡњево* Вр.

б) ѡзливѡло *ѡз* *брѡа* ѡ брѡ Др, заѡити *ѡз* *ѡка* СР, ѡн је нѡ *брѡу* Пл, кѡ нѡ *ѡку* тѡј нѡ *срѡу* В, ѡде нѡз *брѡо* Др, спѡстѡ се нѡз *брѡо* Мил, ѡдарио и нѡз *дрѡо* С, дѡѡ *ѡд ѡѡљу* ГЦ, дѡђе *ѿрѡд* *вече* О, сѡпѡ ѡ *бурѡд* Огл, сарѡн^{те} ме ѡ *вођу* Огл, нѡшѡ је ѡ *колу* Огл, рѡно ѡ *леѡо* Суш, утрѡниѡ ѡ *ѡко* ГЦ, с нѡма ѡ *ѡѡљу* М, ѡ *ѡролеђе* тѡ Р, вѡкѡ *ѡз* *брѡо* С, дѡл *ѡз* *вође* ГБ, *ѿрѣко* *леѡа* се пѡкосѡ Суш, *ѿрѣко* *леѡа* С. Преношење је изостало: тѡм на *брѡо* Пл, већ на *срѡу* Г, д ѡдѡм у *кѡло* Мил.

90. Староштокавско преношење код именица женског рода на -а илуструју следећи примери у којима се помера дугосилазни или краткосилазни акценат у акузативу једнине и акузативу множине:

а) ѡватѡ за *кѡѡу* СР, ѡватѡ ме за *рѡку* Мил Др, за *рѡку* Огл, стѡвѡ нѡ *ѿлѡву* Б Лоп ГБ, кѡрѡјѡци нѡ *ѡвце* Брез, прѡла нѡ *рѡке* Остр, тѡрѡ нѡ *сѡрѡну* Суш, нѡз *рѡку* и прѡтурѡ се С, вѡдѡ *ѡд* *рѡку* ГБ, ѡт^{шѡ} ѡ *вѡјску* Г Сит, пѡтнѡс ѡ *зѡму* Брез, ѡдарѡ ѡ *ѿлѡву* О, а рѡније ѡ *зѡму* Мр, ѡднесѡмо ѡ *рѡѡку* Брез, лѡнац ѡ *рѡке* Со, сѡд ѡ *срѡду* Др, спѡстѡиш нѡ *сѡрѡну* О; а мѡре ѡ *Брѡнка* навѡсти СР; *мѡђу* *ноје* СР. Преношење је изостало: низ *рѡку* свѡкло С, да пѡљѡбѡ у *рѡку* Б.

б) да не прѡнеѡ за *земљу* Вр, ѡватѡм за *кѡсу* Реб, дрђѡи за *ноје* Лоп, провлѡчили *крѡз* *воду* С, ѡдѡ *крѡ* *земљу* Мил, трѡк нѡ *воду* С Мил, спѡстѡиш нѡ *земљу* Осл, дѡђѡи нѡ *ѡру* С, дѡгнѡ се нѡ *ноје* Д, ѡдарѡм ѡ *земљу* Брез, слѡли *ѡд* *воду* С, ѡшла ѡ *вољу* В, ѡдарѡла ѡ *земљу* Бал, закахѡпѡ ѡ *земљу* ГК. Преношење је изостало: лѡгнѡ на *земљу* Вр, у *вѡду* врѡћу С, увѡчѡ у *ѡѡлу* Пр, ѡшла у *шкѡлу* Лоп.

91. Старо преношење извршено је и код именица женског рода на сугласник:

а) и нѡ *дѡж* Л, мѡ за *нѡћ* З, нѡје *ѡд* *ѿлѡди* Лоп, ѡ *каѡ* прѡлазѡ Сит, ѡ *нѡћ* крѡнѡш Лоп, ѡстанѡ ѡ *нѡћ* О; слѡжили *ѡсѡѡѡ чѡсѡш* Сит, *ѿрѣко* *ноћи* Пл; свѡ *нѡћ* СГ Л Ст Б Бал Д Остр С СР ГК Мил. Преношење је изостало: исплѡтѡм за *нѡћ* С.

б) нѡк је нѡ *мѡлѡсѡ* Пл, ѡвѡ нѡ радѡст Остр, ѡвѡ ѡ *јесѡн* Д; ѡправѡ се ѡ *чѡѡврѡи* СР. Примери у којима није извршено преношење: сѡчѡмо у *чѡѡврѡи* Лоп, дѡшѡ у *јесѡн* Вр.

92. Краткосилазни акценат помера се и код именица типа: нѡкако нѡ *ѡчи* Г, нѡѡ нѡ *ѡчи* Туб, вѡкѡ за *ѡши* СГ; дѡјѡ нѡ *ѡрси* Пр.

93. Староштокавско преношење врши се и код именица на -ина: гѡниѡ нѡ *ѡлѡнину* Брез, ѡздѡр ѡ *ѡлѡнину* Суш, ѡдѡмо ѡ *ѡлѡнину* С, ѡзишла ѡ *ѡлѡнину* СР, пѡбегнѡм ѡ *ѡлѡнину* Сит, ѡдѡ ѡ *ѡлѡнину* Мр, пѡђѡм ѡ *ѡлѡнину* Суш, двѡ тѡрбе ѡ *ѡлѡнину* Реб, ѡ *ѡлѡнину* гѡре Брез.

У вези с преношењем акцената са именица ж. рода на -ина, Б. Николић констатује да преношење изостаје уколико се именица у споју с предлогом јави у

именичкој служби („*џазиџе на брзџину*“), а уколико се ради о прилошком значењу реализује се старо преношење (1970: 37).

Преношење акцената на њроклиџику са заменица

А) Преношење акцената са именичких заменица

94. Староштокавско преношење реализује се са облика генитива и акузатива једине личних заменица *ја, џи, он*, повратне заменице *себе* и заменица *ко, џиџа*.

1. Генитив:

а) Ратко је *виџ менџ* С, *кџпа дџ менџ* СР, *џв кџд менџ* С Мил, *пџпџла се крџј менџ* ГК, *стџриџ џд менџ* С Реб Брез, *џ менџ дџвџр* С; *кџ џебџ* није бџлџ Брез, *џ џебџ* стџриџ Г, *џ џебџ* је Мџлоје Др; *брџџ џеџа* Мил, *д џгрџм дџ џеџа* Вр, *џбџсиџ збџџ џеџа* Г, *бџла кџд џеџа* Бр, *да бџдџш крџј џеџа* Д, *стџриџа џд џеџ* Б, *џлџуша сџ џеџа* Огл, *џ џеџа* пџница Лоп; *џмџш тџ дџ себџ* В, *сџкџу сџ себџ* Пл; *џ чеџа нџсџм* Пр;

б) *џстала џза менџ* С, *џбнесџ џко менџ* Брез, *лџџџ џџкрај менџ* ГК, *прџџџ џџра менџ* ГБ; *свџ џко џебџ* Мил; *џпкџрачџм џко џеџа* Суш; *сџде џсџре себџ* С, *тџрџм џџре себџ* В, *бџџџ џрџко себџ* Брез. Преношење није извршено у примерима:

а) *дрџга до мџнџ* Мил, *прџв^нли код мџнџ* СР, *стџриџџ од мџнџ* Мил; *џа џу ко џебџ* ГК, *стџти крај џебџ* ГЦ; *џшла је до џеџа* Мил, *свџ збџџ џеџа* Лоп.

б) *нџсили џко себџ* Сит.

2. Акузатив: *дџшла зџ менџ* Мил; *није зџ џебџ* Брез; *дџшла зџ џеџа* Г С, *пџло нџ џеџа* Б, *наџчиџ џџ џеџа* Д. Преношење је изостало: *за мџнџ* су бџли пџштени Г, *пџшџ на мџнџ* Мил; *тџла је за џебџ* ГЦ.

У дијалектолошкој литератури констатовано је да је реализација староштокавског преношења у генитиву и акузативу једине траг који указује на чињеницу да је у говорима западне Србије некада био краткосилазни акценат (*мџне, џџџе, себџ*), иако данас ниједан од тих говора не познаје такав акценатски лик, већ увек *мџнџ, џџџџ, себџ* (Николић 1970: 45). Б. Николић скреће пажњу на то да у колубарском, поцерском, мачванском, сремском и тршићком говору никада не долази до преношења у дативу и локативу једине (1970: 43–469). Овим говорима сада можемо придружити и говоре на простору Ваљевске Подгорине у којима се такође никада не реализује преношење акцената на проклитику у дативу и локативу једине; увек је: *на мџни, на себџ, џ џџџи* и сл.

Према најновијим записима С. Реметића, у говору источнобосанских Ера таква су преношења сасвим обична: *нџ себџ, нџ мџни* и сл. (Реметић 2012 : 485–637).

95. Старо преношење може се реализовати са облика генитива и акузатива једине заменице *џна*:

1. Генитив:

а) *џдџмо кџд џџ* Вр, *д џдџте кџд џџ* Г, *џзџли свџ џд џџ* Сит;

б) *стџџм џсџред џџ* С, *џџред џџ* Лоп, *прџлаз^нла џџред џџ* Г;

2. Акузатив: *нџшта џ џџ* Лоп.

96. Старо преношење извршено је у генитиву и акузативу множине личних заменица:

1. Генитив:

а) *у̀дāла се в̄иш нāс* О, *б́ило кòд нāс* Лоп Брез О Пл, *у̀ нāс* имало Лоп Ст; *збòд̄и вāс* јā О, *у̀ вāс* је била òвца ГЦ; а *сāд кòд њ̄и* С, *нāјмлāђā òд њ̄и* Брез, *у̀ њ̄и* је дeте Реб;

б) *ѝза нāс* су òни Г, *ѝс̄иод нāс* дòл ГЦ; *ѝс̄иред њ̄и* О;

2. Акузатив: *с̄и́р̄им зā нāс* С, *Швāбе нā нāс* ГЦ; *јā љу зā вāс* Лоп; *зā њ̄и* да имā Др; *прèвео ѝ нāс* С; *имало је ѝ њ̄и* Вр.

97. Старо преношење извршено је и са облика инструментала јединине заменица *ја, ти, он* и себе:

а) *идē зā мнòм* Пр, *òв сā мнòм* Остр; *д ѝдēм зā ш̄ебòм* З, *нèкā* је *сā ш̄ебòм* Мил, *сā ш̄ебòм* прòвео ГЦ; *тèрала ѝò сòбòм* Суш, *имāм ѝрè сèбòм* Сит, *тèрају ѝрè сèбòм* СР, *пòнео сā сòбòм* Б; *тèтка А̀нка б́ила зā њ̄им* Сит, и *жèна сā њ̄им* Вр;

б) *сèдам њ̄и ѝрèда мнòм* С.

98. Староштокавско преношење врши се и у конструкцији енклитика *ме, т̄е, се* + *двосложни ѝредло̀и*: *òћè у̀зā ме* Г; и *мèтак крòзā т̄е* С; *пòдавиле р̄еп ѝòдā се* Реб, *дèте у̀зā се* Б, *пòдавилè ѝòдā се* СР.

99. Старо преношење бележила сам у споју проклитике и заменице *ш̄ӣа* (*ш̄ӣо*): *не вèл̄и зā ш̄ӣа* О, *д òправ̄и зā ш̄ӣа* трèбā Пл, *нèмāмо зā ш̄ӣо* да к̀уп̄имо Г, *нā ш̄ӣо* л̄ич̄и Реб, *н̄исам* имала *у̀ ш̄ӣо* да с об̀уч̄ем Пр, *пресвлāчили се у̀ ш̄ӣо* Лоп, *имā гр̀уд̄њача у̀ ш̄ӣо* с̄ипāш С.

100. Заменица *ш̄ӣо* (*ш̄ӣа*) преузима функцију проклитике у следећим случајевима:

а) у упитним реченицама у споју са заменичком или глаголском енклитиком: *па ш̄ӣа-ђу* Лоп, *ш̄ӣа љу*, *имāју* тākò О, *пòслушала ш̄ӣа љу* Г, *ш̄ӣò ће* ми ш̄љ̄ива? Лоп, *ш̄ӣò ће* др̀у̀гò Остр, *ш̄ӣò ће* ти Др, *ш̄ӣò ће* се мл̄èти Пл;

б) у релативним реченицама: *òнò ш̄ӣò-но* имāју вèриге Г, *ш̄ӣò-но зòв̄у* га Млāд^новац Огл.

101. Староштокавско преношење врши се и у ситуацијама када су поједине заменице растављене предлогом: *дал се òни нè са ким* т̀уч̄у Г, *стāн̄ем нè с ким* Брез; *пòкријè* је *нè са чим* Г; *н̄исам* вòлео *н̄и за ко̄иā* Д, *нèђу* да *закāч̄им н̄и за ко̄иā* Брез, *н̄исам* ч̀у̀ла *н̄и од ко̄иā* Мил Брез, да *ѝшт̄è н̄и од ко̄и* ГЦ; *н̄и са ким* *н̄исам* Д, *нèћè* *данāс* *н̄ико н̄и са ким* Лоп, *н̄икад н̄и са ким* Пл, *нè* *море* *н̄ико н̄и с ким* Пр Мил; *н̄иси* *рāмо н̄и за ш̄ӣо* Сит, *н̄ије н̄и за ш̄ӣо* Б, *н̄и на ш̄ӣо* *нè* би *дāо* З, *н̄исмо н̄и у ш̄ӣа* увијали Брез, *н̄и у ш̄ӣо* Пл, *н̄и у ш̄ӣо* *н̄исам* Лоп; *бòљè* *нег ѝ у ко̄иā* *зāливāмо* СР.

Б) Преношење акцената са придевских заменица

102. Старо преношење реализује се код показних заменица: *имā òд ов̄è* *жèнè* Мил, *нè дā зā ов̄òи* С, *нā ов̄è* *двè* Огл, у ч̄èт̄нике *нā ов̄у* *стрāну* З, *ми у̀ ов̄ò* *врèме* Суш, *у̀ ов̄āj* *крāј* Г, *јèсам* *у̀ ов̄òј* *сушари* Г, *у̀ ов̄òм* *крāју* Осл, као *ѝ ов̄ò* *за ч̀у̀нак* С; *нè* *волимò н̄и ов̄òиā* Реб; *у̀ ш̄ӣò* *врèме* Вр, *т̀уне у̀ ш̄ӣу* *њ̄иву* СР; *ѝ ш̄ӣò* да т *кāж̄ем* Лоп; *идē нā онò* С, *пòла нā он̄у* *стрāну* Др, *обр̀ну се у̀ он̄им* *кр̀угу* С, *у̀ онò* *врèме* Лоп, *у̀ онòиā* *свè* Брез, *у̀ оном̄è* *вèку* Мил, *у̀ онòм* *оделèњу* Реб, *мл̄^нéка у̀ онòј* *нèмā* Суш, *у̀ онè* *òпèт* СР. Преношење је изостало у примерима: *на òв̄у* *стрāну* Реб, *г̀ур̄нè са òнè* *љ̀у̀скè* Реб, *од òнè* *тāмо* ДЛ.

103. Старо преношење на једносложни предлог врши се и у случајевима када долази до аферезе вокала *о-*: *нā- нò* *удари вāтра* Пл, *нā- нòм* *бр̀ду* Брез, *у̀- нāj* *почèтак* Г, *у̀ нāj* *цāк* Мил, *у̀-но* *врèме* *точкāши* Г, *у̀-но* *сāсп̄ем* ГБ, *па у̀-нè* *лòнчићè* Лоп, *у̀ н̄у* *тòрбу* Реб, *у̀ н̄у* *магāзу* Мил.

104. Овај тип преношења забележен је и код појединих одричних заменица: *нѐ знāте нѝ за каку мѹку ГЦ; нѐћу нѝ у чујѐ Огл.*

Преношење акценатѝа на ѝроклитѝику са ѝридева

105. Старо преношење јавља се код заменичког придева *сам*: *ѝ сām сам ѝшō Огл, побѐгла ѝ сāма Реб, знāли се ѝ сāми Г, знāјѹ тō ѝ сāми Вр.*

106. У грађи су потврђени примери: *ѝдвѝлѝкѝ, ѝдмāлā, ѝдлѝѝā, ѝдкруѝнā* и сл. За наведене облике М. Николић каже да се данас сматрају сложеницама и да се не може говорити о преношењу акцента на проклитику, иако припадају категорији придева за које би се могло рећи да се реализује староштокавско преношење (1991: 49).

Преношење акценатѝа на ѝроклитѝику са бројева

107. Староштокавско преношење остварује се и са основних бројева, при чему проклитика може бити најчешће предлог, затим везник или нека друга реч у служби проклитике: *ōн је дō сѝō кѝлā С, нѐ море зā двā сāта Пр, зā двā дāна ГК, нā двā мѐста ГК Лоп Пл, ð двā брāга Суш ГЦ, пāсѹл ð двѐ сортѐ Бр, ѝð двѐ ѹ кући Пл, сā двā оделѐња Суш, ѹ двā сāта Мр ѹ двā сāта ѹ нōћ О; ѹмрō зā седāм дāнā Брез; ѝ двѐ млāдѐ Мил, ѝ ѝрѝ āра шљѝвѐ Лоп, двā'ес ѝ шѐс гōдѝнā глѐдала СР, двā'ес ѝ шѐс ѝ седāм Брез; свѐ ѝрѝ планине вѝдѝш В. Преношење може и да изостане: *за двā дāна ГЦ, о двā брāга Лоп Суш, прōжāње ѝо двѐ врсте Осл, у двā сāта О Пр, крѐнѐм у ѝрѝ сāта Суш.**

108. Стари тип преношења са збирних бројева илуструју примери: *свѝ ѝð двоје О, двā'ес ѝ двоје В, трѝ'ес ѝ ѝроје било Г, двā'ес ѝ чѝѝворо нāрoдa СР, двā'ес ѝ шѐсѝоро нās Лоп.*

109. Староштокавско преношење бележено је и са редних бројева, и то на једносложне и двосложне предлоге: *рѐђāмо јѐдну дō друѝ ГЦ, јѐдно дō друѝō Пл Огл, јѐдно зā друѝм В, пāднѐ јѐдно нā друѝō Сит, лѹбомōрни јѐдан нā друѝōи Брез, пѐдѐсѐт јѐдна ð друѝ СР, чѹјѐ јѐдно ð друѝō Б С; јѐдна ѝза друѝ С, јѐдно ѝза друѝōи ГЦ, свѐ водѐн"це јѐдна ѝðре друѝ Лоп. Примери у којима није извршено преношење акцената: *па пōсе код друѝ Др, у двѐ партије Суш, у ѝрѐђѐ жѐне Мил; прōђѐмо јѐдна ѝоре друѝ ГБ.**

110. Акценат се доследно помера у изразу за количину и *ѝо*: *гōд"ну ѝ ѝō Мил, шѐсѐт ѝ ѝō гōдѝнā Д, гōд"ну ѝ ѝō дāнā Брез, мѐсѐц ѝ ѝō дāнā Др, гōдина ѝ ѝō дāнā бōлесна Реб, мѐтар ѝ ѝō Сит, чѐтрѝ ѝ ѝō гōдине Реб, ѝмā шѐс ѝ ѝō О, пōдигли на чѐтрѝ ѝ ѝō ГБ, двѐ ѝ ѝō кѝле ДК, шѐс ѝ ѝō Сит, ѐктāр ѝ ѝō З Пл, кѝлометар ѝ ѝō Ст, двѐ ѝ ѝō гōдине В, гōдина ѝ ѝō дāнā ГЦ; јѐдан дō ѝō лѐђа Г.*

Преношење акценатѝа са ѝлаѝола

111. Старо преношење доследно се реализује у негираном презенту глагола *знāѝи*: *нѐ знāм да ти кāжѐм Бал, нѐ знāм јā њѝ Мр, нѐ знāм нѝ јā Т, нѐ знāм, дѐцо Остр, нѐ знāм тāчно ГЦ, штā је бѝло нѐ знāм С, а јā нѐ знāм Пр, бѝла сам нѐ знāм Огл, нѐки мѐтāл нѐ знāм Г, нѐ знāм дал је се ожѐниō Б, нѐ знāм, дѝјѐте кōгā ћу ГБ, ѓвде нѐ знāм СГ, нѐ знāш ни брōја ГЦ, нѝко нѐ знā дал смо М, а мѝ ѓв нѐ знāмо Мил, нѐ знāмо свѐ ГЦ, вѝ нѐ знāѝиѝе нѝ за каку мѹку ГЦ.²⁷*

²⁷ Напомињем да се у Ваљевској Подгорини једино чују акценатски ликови *нѐ знāм* и *нѐ би*, за

112. Померање акцената извршено је и на негацију аорисних облика: *нѣ заврши* шкѡлу Реб, *нѣ рече* ѡна Остр, *ја нѣ сѣиже* Мил, *нѣ дѡђе* Ст; *ѡ би* Вр.

113. Искључиво староштокавски тип преношења бележен је са облика кондиционала глагола *биѡи*: *нѣ би* ѡна тѣбѣ Мил, ѡн да *нѣ би* Лоп, *нијакд нѣ би* пожељела Мр, *нѣ би* мѡгла пѡмусту О, да *нѣ би* поткрадали Сит, да *нѣ би* њѣга Суш, кѡји је *нѣ би* ѡдвео СР.

114. Акценат се помера и са облика радног глаголског придева: *нѣ биле* злѡчесте ГЦ, *нѣ било* ти пѡтѡжено; *није ни било* Вр, *није ни било* зѣјтина Огл; *такѡ ѡ било* Вр Г 3 ГЦ, *ѡ била* кѡже жѡва СР.

Преношење акцената са ѡриѡла

115. Стари тип преношења врши се и са појединих прилога (правописне конвенције нису увек узимане у обзир):

а) *није било* брѡшна *нѡбѣло* С, *нѣмѡ нѡблизу* Реб, *сѣкли нѡживо* Д, *знѡла ѡи ѡрѣ* О, *било ѡблизу* Лоп, *ѡкриво* ѡде Брез, *ѡ ѡ нѡћи* Лоп, *ѡрѡван* дѡле ГЦ; *ѡ ѡрѣ* смо Огл, *било је ѡ ѡрѣ* Вр, *свѣ ѡдрѣдом* Мил, *вѡздѡн* (сви пунктови);

б) *знамо ѡи ѡрије* Брез, *кѡмство ѡи ѡрије* Мр Брез, да ѡдѣм *ѡдесно* Реб; *ѡ ѡрије* рѡјале Брез; *ако пѡђѣ нѡбољѣ* Др, *гѡр нѡвише* О Др М, да бѣжим *нѡниже* Пр, *прѡбѡм нѡкрајко* Д, *ѡдавдѣ нѡниже* Брез, *двѡѣс нѡколо* Д, *ѡзѡђѡ нѡѡље* Реб, *прѡпадосмо нѡчисѡ* Сит, *дѡјѣмо нѡѡла* Г, *вѡкѡ ѡдвисоко* Брез, *ѡддалеко* је тѡ било Брез, *ѡдгубоко* дѡл В, *мѡло ѡднизѣ* бѡла В, *ѡзѣли су ѡдгосѡ* В, *пѡрче шѣћера ѡѡѡла* Вр, *ѡмало ѡднѣ* Брез, *ѡдново* да вѡдѣ О, *ѡѡла* бѡли Суш. Примери у којима је преношење изостало: *ѡшла је ѡна и ѡрѣ* О, *кѡ и ѡрѣ* Мил.

Новоштокавско преношење

116. Новоштокавско преношење реализује се са једносложних и вишесложних основа именица мушког рода најчешће на предлоге: *сѣли зѡ-сѡѡл* Г, *па ѡстакнѣ нѡ крај* Д, *да јѡј стѡнѣ ѡ крај* Суш, *ѡднесѣш нѡ ѡѡ* Суш, *д ѡдѣ нѡ ѡѡ* ГЦ, *лѣђен нѡ сѡѡл* Мил, *дѡле нѡ ѡб* Др, *пѡднѣ нѡ ѡм* ГЦ, *пѡродѡ ѡс ѡѡ* Реб;²⁸ *ѡд Вѡскрса дѡ Бѡрђевдѡна* В, *нѡ Мѡрковдѡн* се јѡњци Суш, *рѣкѡ Вѡјслав нѡ Сѡѡјнику* С, *мѣтѣмо нѡ Сѡнѣ* Др, *гѡнѡмо ѡ Бѡрђевдѡнѣ* Суш, *трѡ мјѣсѣца ѡд Бѡрђевдѡнѣ* Брез, *ѡрѣ Бѡрђевдѡн* Суш, *ја ѡ Рѡвнѡма* зѡвѣм С, *ѡна свѣ ѡ Мѡрковиће* Г. Преношење је изостало у следећим случајевима: *и на крај* сам Г, *на ѡѡду на ѡѡ* Др, *живѡм у Бѡрђевѡи* С.

117. Краткосилазни акценат помера се најчешће на предлоге и код следећих именица мушког рода различитих основа: *дѡ Миѡрѡвдѡнѣ* Брез, *ѡвде ѡз Влѡшиѡа* ГЦ, *свѣкрѡва ѡз Гуњѡкѡ* СР, *ѡѡиђѣ ѡс ѡѡрѡма* О, *до зѡна ѡс чѡрдѡка* Лоп, *сѡшили крај ѡѡрѡѡа* Л, *ѡни су нѡ Влѡшѡћу* Пл, *нѡ вр кѡћѣ* Брез, *дѡшла јѡј нѡ сан* Реб, *прѣстрѡви* се *ѡ сну* ГБ, *ѡтишла нѡ Сѡѡсѡвдѡн* ГЦ, *мѣтѣм нѡ ѡѡрѡѡи* СР, *ѡнѡј ѡѡи ѡѡзу* Пл, *па ѡд сѡч ѡмѣсѡ* Суш, *дѡѡ ѡ Арсениѡиће* Суш, *вѡшер ѡ Гуњѡѡцима* Г, *кѡзан ѡ кѡчњѡку*

разлику од источнохерцеговачких идиома у којима је *нѣ знѡм*, *нѣ би* (уп. нпр. Пижурица 1981, у дијал. текстовима; Реметић 2012, у дијал. текстовима и др.). У Ваљевској Колубари је такође доследно бележен стари тип преношења у негираном презенту глагола *знаѡи* (Радовановић 2007¹: 155).

²⁸ У говору источнобосанских Ера *нѡ ѡѡи*, *ѡс ѡѡи*, *нѡ ѡм* и сл. (уп. Реметић 2012, дијал. текстови).

Пр, сипа̄ш ӯ кош С, дѡл ӯ ѡдрум Ст, прѡпѡ ӯ ра̄иу Пл, ишла сам ӯ свайшове З, та̄мо ӯ Селаке Суш, дѡшѡ Драгѡт^ну ӯ сну С, ӯ Сѡаменић^нма Лоп, што је ӯ Сѡеѡановићу С, главни ва̄шер ӯ Тубравићу Брез, свѡ ӯ чардѡк Пл, пѡчѡ ӯ шѡорейѡу Пр. Преношење је изостало у примерима: *до кра̄ја* та̄кѡ Мил, сипа̄м *ис ко̄ѡлића* Г, *ко шѡдрейѡа* лѡжѡм Пл, *на вѣ* забрана ГЦ, дѡноси *са шѡдрейѡа* Г, ӯ ѡдрумима дрѣжали Огл, ӯ ра̄иу пријошњеме Суш, стављали ӯ чардѡк Огл.

118. Дуги акценат преноси се и са именица средњег рода на једносложне и двосложне предлоге: *ѡд ѡрѡбља* идѡте С, ка-сам сѡшла *ѡс ко̄ла* Ст, ѡна̄ је ӯ Сѡѡбла Суш, гѡнѡмо *на ѡрѡбље* Л, ма̄ло *на зрѡвље* Г, кад *на Плѡндишиѡу* С, изнесѡм *на сѡнце* Бал, свѡ *ѡд сѡнцу* Брез, пѡтрајѡ ӯ ѡрѡбље Пр; глѡда̄ *ѡрема̄ сѡнцу* В, ѡсѡшим̄ *ѡрема̄ сѡнцу* С, ѡкрѡнем̄ *ѡрема̄ сѡнцу* СР.

119. Кратак акценат преноси се са следећих именица средњег рода: *за чудо* било ГБ, ѡстанѡ *на дну* Вр, гѡни се мѡјт *на кол^нма* Пл, чӯва се *на ѡролеђе* Д, ѡпртѡш *на раме* Вр Огл Бог Ст Реб Мил Остр, нѡсим̄ *на рамену* Др, па *ѡд дну* Брез, *ѡд имену* домаћина Огл, ишли *ѡд зламѡње* Брез, слѡво *ѡд слово* ГБ, тӯд *ѡрѡ дну* О, са̄спи ӯ буре Пр, дѡл ӯ дно О, ӯ дӯѡе Д, ӯ им Бѡга (сви пунктови), трѡје ӯ колима Лоп, на̄спѡ ӯ ока Суш, ӯ ѡролеђе ѡмаш Брез, ѡт^ншѡ ӯ ра̄ио Пл, шѡеницу *ѡс ѡролеђе* ГЦ, *ѡз ра̄ио* СР; *ѡ ѡеши* и зѡми Брез; *добрѡ јӯѡро* (сви пунктови). Преношење није реализовано у примерима: ѡватила *за вѡме* Реб, дѡшла *из нѡба* дѡшло Сит, ба̄шча *на дну* Р, ста̄јѡ *на ко̄ла* Сит, *на ѡролеђе* ѡу Мил, *о дрѡеши* Пл СР С, ишли бѡси *ѡреко лѡѡа* Сит, излазе ӯ ѡролеђе Г, *на ѡролеђе* ма̄јка Брез, *о сѡѡкѡ* Огл, прѡчѡпѡ ӯ буре С, ӯ вѡде ГЦ, ѡт^ншѡ ӯ ра̄ио Мил Вр.

120. Померање дугог акцената са именица женског рода на -а илуструју примери: нѡмѡј *бѡз ѡара̄* Брез, носила *до ѡркѡѡ* Г, станѡм̄ *код ма̄јкѡ* Брез, плѡтѡ *ко ѡркѡѡ* Пр, ишла сам *на Вѡрду* Брез, дѡлази *на га̄ѡу* Огл, да бѡдѡ *на сѡѡра̄жи* Д, ѡвде *низ ба̄шчу* Мр, дѡђѡ ѡ ѡркѡѡ ГЦ Вр, пѡли *ѡд шѡѡѡрѡм* Г, дѡшли *са Сѡѡва* Сит, дѡл ӯ ба̄шчу Остр, бѡли та̄м ӯ Бѡјчици Лоп, ѡмало ӯ Брѡнкѡ СР, ӯ за̄друзи бѡли Г Лоп Мил М Бал Ст, са̄спѡм̄ ӯ карѡлице Г, ѡђѡмо ӯ кѡјну Г, јѡдна ӯ ма̄јкѡ Брез, дѡшѡ ӯ ѡвце В, вѡнчали се ӯ ѡркѡѡ ГЛ, нѡсам ӯ шкѡлу Пл ГЦ, стѡјѡм̄ *ѡз ма̄јку* Брез; *ѡ ма̄јка* ѡ ја вѡзла Брез; није *ни ма̄јка* С. Померање акцената изостало је у следећим примерима: да нѡ дѡдѡ *брѡз ѡара̄* Брез, дѡшла *збо(к) кра̄ва̄* Огл, ишла *код ма̄јкѡ* Мил, *о ѡркѡѡ* Пл, ко и ӯ Вѡнкѡ ГК, мѡ смо ӯ за̄друзи Лоп, ӯ Рѡвнама В, погѡр^нле ӯ ѡркѡѡ ГЦ, ӯ Бѡков^нцу ӯ шкѡлу Огл, ѡма̄мо *исѡо Сѡѡва̄* Сит.

121. Иако недоследно, веома је често померање краткосилазног акцената са именица женског рода на -а: ѡно, *виши кӯћѡ* З ГЦ Г С, *до ѡдинѡ* ГК, *за ва̄ѡѡрѡм* се кѡвало Пр, идѡш *крѡ шуму* С, дѡшла *на ба̀бине* Сит, *ђѡнѡ на бркљу* Брез, дрѡговѡле *на жейѡви* СР, дѡшли *на Иву* Д, тѡрѡмо *на ѡримейѡу* Брез, *на сваѡбу* (сви пунктови), ѡчиѡ *на Сѡава* С, затѡрајѡ *ѡд њивама* СР, лѡжи ӯ ѡушници Пр, ѡстајѡ ӯ славу Пл Огл ГЦ О, *ѡз ва̄ѡѡру* ГЦ Мил, дѡн^нѡла *ѡз Јабланиѡу* Брез, *ѡж њивѡ* наше Пл; бѡла *изна̄ш кӯћѡ* Суш, дѡл *исѡѡш кӯћѡ* Остр, ѡбѡлаз^нло *ѡко кӯћѡ* Г, *јабуку ѡреко кӯћѡ* Суш, *ѡза шуму* С. Примери у којима није извршено преношење: *виши ва̄ѡѡрѡ* Огл, *за слѡву* мѡсѡш Лоп, ја-сам сѡла *за сѡѡѡру* С, дѡлазѡмо *ѡж њивѡ* Лоп, извадиш *ис шумѡ* С, њѡга̄ *крај ва̄ѡѡрѡ* ГК, *когѡ на ва̄ѡѡру* Мил, и *о Трѡјицама* Г, ӯ ѡушници сѡшим̄ ГЦ, ѡздушчиш *ѡс кѡју* ГК; стѡјѡмо *ѡза кѡћѡ* Мил, сѡдѡ *ѡко ва̄ѡѡрѡ* Г, идѡ *ѡко кѡћѡ* ГБ, ѡмашѡ *ѡко шѡѡлѡ* ГК, *ѡреко њивѡ* Огл.

122. Мање је потврда за преношење са именица женског рода на сугласник: *ко за смрѡи* Пр, *ѡрѡ смрѡи* ДЛ Брез Суш Лоп Мил ГЦ Б.

Преношење акцената на њроклиџику са заменица

А) Преношење акцената са именичких заменица

123. Потврђено је померање дугог акцената са облика генитива, акузатива, инструментала и локатива јединице именичких заменица. Ово померање је такође врло често, али не и доследно: а *дò њē* Стóја Сит, *кòд њē* дòлазē Бал, *òдē òд њē* Остр, да спàдà сà њē Вр, *ù њē* слика Лоп, *ùзмē ù њē* муштулук В; *кòд некоїā* рãдї Б; разбòл"ла се òд *нечейā* Суш; свуде *окò њē* СР; поред: бїò *код њейā*; нē знāм збок *чейā* Лоп; жēне *око њē* а. нїје знāò зà њū Остр, òдēm *їò њū* ГБ, сутрèдāн *їò њū* Сит, стāvїм *їòд њū* Огл; трчāли зà њїм С, *їòд њїм тū* Мил, што се дēsї *їрèд њїм* Реб, сèдио сà њїм Др, зà њòм дòћерā Брез, вākò *їòд њòм* Б, разговārò сà њòм Сит; сà *кїм* òћеш Мил; кад *їмāш сà чїм* Брез, сà *чїм* се стурївало Г; и нā *њòј* колут Д, *їò њòј* мāло В.

124. Забележено је померање дугог акцената са облика генитива и акузатива множине именичких заменица: бòлњ је *брèж њї* Брез, *кòд нās* су дòдили Огл, *кòд њї* нїсам С, *крòж њї* се увèдē В, òд *нās* стāријē Лоп, òд *њї* кўповāли Вр, стāнū *їрèд њї* Мил, *їмали ù нās* кāчњāк Пр, *ù њї* бèрибци СР, *їмало ù њї* кудèљно С; *јесї* чўла зà њї Лоп. Примери у којима није извршено преношење: *тў* *иза вās* Мил.

125. Новоштокавско померање акцената реализује се са облика датива, инструментала и локатива множине личних заменица: *їдū* зà *нама* Р, òћū сà *нама* Ст; *їрèд вама* С, *нèћу сà вама* Брез, сà *вама* ћу Мил, *їшла сà нама* Сит, *їдē сà нама* З; сà *њима* зāйтāш Огл, òдāш сà *њима* М, пòћēm сà *њима* Б; поред: *мòј* *ћувèгија са њїма* Брез; стòјї *ù њима* Д; и нā *њима* пòстављено Огл, нèmòј ò *њима* гòвòрити, прїчò ò *њима* Пл, *ù њима* нòшено Огл.

126. Поред уобичајеног преношења акцената на предлоге, у материјалу се нашло мноштво примера који потврђују да је преношење сасвим обично и на везник *и* и на везник и речцу *ни*: вўчēm *ї* *јā* Мр, сèшћу *ї* *јā* СР, *ї* *јā* стāнара М, мòш *ї* *їїї* снāјка Д, *ї* *їїї* ћеш Остр, *ї* *їїї* си Бал, тò ми је *ї* òн прїчò Бр, *јā* смо *ї* òн ГК, *ї* *онā* мètла Г, прāтиò *ї* *њū* СР; *їмали* смо *ї* *мї* Ст, знāте *ї* *вї* Суш, *ї* *њї* је мāло С, *ї* *нама* је бòлњ Мил, *ї* *нам* ако Бòг дā ГЦ, кўмујē *ї* *њима* Пл; *нї* *јā* нèћу Т, *нї* *јā* не мòгу К, нē знāм *нї* *јā* Вр Др Пл, нē би се *нї* *јā* ўдāла СР, нē знāм *нї* *јā* о чèгā М, нē смèш *нї* *їїї* СР, *нї* òн нїје здрāv Мил, нїсмо *нї* *мї* лўди Лоп, *нї* *мї* дòл Г. Преношење је изостало у овим примерима: у вајātu сам *и* *јā* Сит, òћу *и* *јā* Пл ткāла *и* *јā* Лоп, Дēsа *и* *јā* Лоп, *и* òн *їмā* Мил, *и* *мї* се зовèмо Г, *и* нāма је бїло тèжē Пл, да *їмā* *и* *њїма* С. Забележени су примери у којима су проклитика и лична заменица растављене предлогом: дòшло *ї* *код нās* Сит, вāљад је *ї* *код вās* *ї*сто Брез.

127. У Подгорини се врло често реализује очекивано новоштокавско преношење акцената у споју *једноложни* *їредлої* + „секундарна“ *енклиџика* (*мене/ме, тебе/те, себе/се*): нїко зà *ме* Брез Мил Б, бїò зà *ме* сїне С, пїтāм зà *ме* О, ако ш пòћи зà *ме* ГЦ, дòктор мāшио зà *ме* СР, знāм да зà *ме* СР, зà *ме* шèс мāјстора рãдē З, òкрећē се *нā* *ме* О, òкретē се *нā* *ме* С, нèmòј се *нā* *ме* З, òтац грèшāн ò *ме* Г, свèкар *їшò* *їò* *ме* Вр, дòшла *їò* *ме* В, дòшли *їò* *ме* Реб, òни глèдајū *ў* *ме* Брез, глèдā *ў* *ме* ГБ В, зà *їте* пòћи нèћу Д, дòбрā је зà *їте* Б, нèћē се окрèнути *нā* *їте* З, дóћу *јā* *їò* *їте* ГБ, да пòглèдā *ў* *їте* Реб, нèћу *ў* *їте* Др; òтишла Суш, нē знāм зà *се* Др, преврнò трāктор *нā* *се* ДР, не ўвлāчїм *ў* *се* З; Овде спадају и примери: што сам *јā* зà *њїа* òтишла Суш, *а* *јā* зà *њїа* Суш; исп. т. 417 под 2.

Б) Преношење акцената са придевских заменица

128. Померање дугог акцената врши се са присвојних и показних заменица: *тамо код мој њјака Р, задовољна на мој живот С, гóр у мој свòјака Г, у моје друштву Реб, у моје роду Суш; на швој кревет Лоп; ис шòи брèга ГЦ, слаћè ис шòи врга ГК, крòс шàј шубер СР, на шàј дан Бр, на шòм мèсту Осл, ò шии оваца Пл, ò шии стричèва Огл, ò шòи сèна О, ò шим дрвету З, умрò сà шим З, у шòм спàваш Сит, на шò се спусти Д, бивало у шò време Сит, ис шè њйве Ст, кò шè колебè СР, сврати кò шè Дикè Остр, на шу кáрлицу Пл, ò шè хèркè Т, сà шòм сиришњаком Бог, у шòј кўћи СР; сà оним лончињима Лоп. Поменуто померање дугог акцената није реализовано у примерима: дошла за моја брата Брез, из мој рòда Брез; имала сам и снаву о(ш) шòи брата Вр, на шàј дан Брез, наплèтèм на шè капије Суш, шòг шòм èспрèзијом Лоп, сà шòи извора ГЦ, сà шòм трòјом сирòтињом Брез, у шò време Огл, у шòј кўћи СР; и шò ти је било О.*

129. Поред преношења на предлоге, акценат се помера и на везнике *и, ни*: *горè кај ù овè свèће Вр, сàд је прòпало ù шò С, да ти кажèм ù шò Пл Г, сèћам се ù шòи Др исп. т. 126.*

130. Померање кратког акцената врши се са следећих придевских заменица: *из нашè сèла О; код нашè кўћè М, у нашòј кўћи СР Пл Брез Мил Б Бал; у вашòј авлији Лоп; òг овоа ùишта Др, ùдè крòз овò С, на овомè брèгу Д, сипà ù овò Бр; поруб òг овè СР, ùз овè шèрèе Пл; у овè имало Лоп; зòк шòи није Остр, рúчак ис шòиà ГЦ, ò шòиà бòлè Бал, пòлапна ò шиме К, двè каш"ке у шомè Д, у шиме вајату СР; имà òг оноиà мрса Суш, ùз онај стуб Др; ùò онòј лèси Огл, òг онè òпанакà Лоп; на неки начин Остр, прòбај на некомè ГБ. Акценат није пренесен у овим случајевима: òнà је из нашè кўћè Г; у овè кáрлице Брез, у овè флástичнè Вр; о шòиà дòјни вèш Реб; од òнòи жита Т.*

131. Поред преношења на проклитику, преношење се врши и на везнике *и, ни*: *ù овàј Г, ù овò Пл; ù овà је СР; нећемо ни овò Реб; ù онај јèдан Т, ù онò било Пл, ù онò тамо Пл, имà ù онај Лоп; поред: ни òноиà Б.*

132. Новоштокавско преношење реализује се и у случајевима када долази до аферезе вокала *о-*: *шшò-нај кáзò Брез, шшò-но се рáди Лоп, шшò-но наши лўди Сит; ùсто кò-но ùгла Суш, ùò-нòј крпари Пл, кò-вàј нòд Б; и на двосложне предлоге зàвèжy окò ноиà Брез.*

Преношење акцената са ùридева

133. Дуги акценат помера се и са придева: *јèдна ùз Гòрњèиà краја Брез, на ùрњèи спрàт С, дòл на дòњу стрàну С, на лèву стрàну Др Пл, на мàле бàбине Сит, на Мàли Бòжић Брез, òћу ја на Пèши пýк В, на сшàро сèло О, ùòг Рàмнòм Гòрòм Брез, ùòг Рàвну Гòру Суш, у Гòрњèм Црнèлеву Мил, у ùрњèи крај Б, ишли у ùрњу ведèн"цу Пл. Преношење је изостало: он је из Гòрњèи Црнèлева Др, туд на сшàрò сèло О, о Мàлòј Госпоињи Брез, чўла у сшàрò вр"ème Мр.*

134. Померање кратког акцената потврђују примери: *и у личнòј кáрти Г, òтишла у Новè Сàд ГК, дòћи зà Нову гòдину Д.*

135. Акценат се преноси на везник *и* у уобичајеној конструкцији: *нек су живи ù зрaви Сит ГЦ Бал, да си жив ù зрaв Бог Мил, нек је òн жив ù зрaв С, нек ти је жива ù зрaвà Лоп. Померање акцената није доследно: нек је жив и зрàв В.*

Преношење акцената са бројева

136. У изразима за количину и број може преузети функцију проклитике, што потврђују следећи примери: *два-ири* саџа Брез, *два-ири* дана Мр, *ије-шес* гџдинџ Суш. Преношење није извршено: *два-ири* сџла ГБ, *двџ-ири* гџд"не ГЦ, *иџ-шџс* вџчџри З, *иџ-шџс* данџ ГЦ.

137. Новоштокавско преношење најчџшће је код редних бројева: овџко *на иџрвџ* нџге Брез, *у иџрвџ* чџло Брез, *у иџрвџм* чџлу Огл; *уџдала се за дриџџџ* Др, *на дриџџџ* стрџну Лоп Мил Брез Б Г Бр Р Д, *у дриџџџ* кџшницу С, *у дриџџџ* сџби Др Суш Мр, *у дриџџџ* гџдини Реб; *на иџреџџ* Вџскрс Брез; *на иџреџџ* Трџјице Суш.

138. Функцију проклитике може имати и везник: кџ *и иџрвџ* Г; *и дриџџ* чџча С, слџвџ *и дриџџ* дан Пр, бџло *и дриџџ* ГК, дџго сам *и дриџџ* Г, и јџднџг *и дриџџџ* О, вџзла *и дриџџџ* Брез, иџто тџко *и дриџџ* З, *и дриџџџ* сам Брез.

139. Као што је то и код других категорија речи, преношење није доследно ни са бројева: дџлибџша *у иџрвџ* чџло Сит; *за дриџџџ* Бџжиџ С, капџрисџна *за дриџџџ* Сит; *на иџреџџџм* мџтру Вр.

Преношење акцената са ириџџџ

140. У материјалу су се нашли углавном примери у којима је дошло до померања кратког акцената. Највише је примера у којима се акценат преноси на везник *и*: мџжда *и болџ* Лоп, нџсџ га *и виџџ* Брез, *и џорџ* је Мил, *џпџт и даџџ* Брез, *и ондџџ* сџливџш Пр, *и џослџ* је З, *и иџроџџџ* бџло Г, иџмџм *и сџд* тџџџџ Пр, *и иџш* смо Пл, бџло мџке *и иџш* ГЦ; *и*: није *ни лако* С; *гџ сџд* би ти бџло Вр, ниџмо *за болџ* ГЦ, *за болџџ* дџјете Бог, *џд ондџџ* смо Пл, *џд ондџџ* не мџгу В. Маџе је примера у којима преношење изостаје: *уџпџнтио и виџџџ* Вр, иџмџм *и сџд* кџлибу Реб, у Камџру *и сџд* С, *и сџд* причџм Лоп.

141. Преношење дугог акцената потврђују усамљени примери: тџм *и вџм* СР.

142. Преношење је извршено и у примерима: да пџшџчџџм *ниџмџло* В, ниџсам *ниџмџло* С, *иџмџло* пџ куџи Пл, *иџмџло* уз чџснџ пџс Д, *иџмџло* сџџрџм О, иџмџм *иџмџло* ГК, *иџмџло* пџчџло В, вџзџџм *иџмџло* Суш.

Преношење акцената са џџџџџџџ

143. Новоштокавско преношење реализује се доследно код негираних глаголских облика:

1. Дугосилазни акценат преноси се са презента и императива: *џна нџ гџ* Р, *нџ гџџџ* нџма Брез, *јџ нџ мџсџм* Со Туб ГБ Пл Мил Бр Осл, *јџ нџ иџнџџџџ* Лоп, *нџ иџнџџџџ* рџто ГК, *нџ смџ* мџма С, *сџд нџ сџџџџ* Лоп, *снџје нџ иџрџџџџ* Г, *џко нџ чџш* Лоп, *тџ се нџ чџвџџ* Огл; *нџ бџџ се* Мил ГЦ, *нџ гџџ* Бџже Пл Г ДК Лоп, *нџ гџџ се* ГБ, *нџ гџ* Бџг Лоп Г СР Д Туб Л Бог Сит К Со.

2. Кратак акценат помера се са облика презента, аориста и радног глаголског придева: ниџшта *нџ валџ* Т, џмџшџџм па *нџ видџџ* Пл, џзгџ да *нџ киснџ* Суш, *јџ нџ кудџџ* џџ Огл, *нџ лџџџџ* те Брез СР, *сџд нџ мџру* зџједно Г, да *нџ мџџџџ* да зџмислџџ О, *нџ мџш* да нџпуштџџ З, сџмо да *нџ мрзнџ* Огл, *нџ сџџџџ*, дџјете Пл, *нџ чџџџ* се Сит; *џџво нџ гџџ* Пл, *џпџ нџ гџџџџџџџ* џџџи Брез, *нџ иџџџџ* џпрати Г, *нџ иџџџџ* да пџтџџ Пл, *нџ иџџџџ* џн ГЦ С, *нџ иџџџџџџџ* нџма Д; *нџ видџџ* те Г.

144. Проклитика на коју се преноси акценат не мора увек да буде негација. Њену функцију може имати везник *и*, *ни*, *да* и речца *нек(а)*: *ђн тђ њ зна Мил*, *њ нѐмѐ сѐде Мил Суш Бал Пл Брез*, *њ није дѹго Остр*, *људи њ рѐдѐ СР*; *јѐсам се њ њлашила С*; *ни биђ нѓсам Б*, *јѐ ни видила Суш*, *нѓсам јѐ тђ ни њледала О*, *није ни знала Остр*, *нѓсам је ни знала Брез*, *ни њравили нѓсу Мил*; *дђшла гѐ видѓм Д*, *д ђдѐте гѐ видѓше О Суш*, *гѐ виши сѐт су Г Огл*; *нек идѐ ђна Остр*, *нек идѐ сѐ њима Пл*, *нек идѐ тѐмо Огл*, *жѐне нек идѹ Мил*. Примери у којима се акценат не помера: *сѐд њ нѐмѐ Сит*; *гѐ вѓдѹ Богдѐна Мил*, *ђћѹ гѐ вѓдѐ Г*, *мѹченик гѐ вѓдѓш СР*, *гѐ вѓдѓм њѓ ГЦ*, *ђдѐм гѐ вѓдѓм С*.

145. Грађа је показала да се у Ваљевској Подгорини реализује стари и нови тип преношења акцената на проклитику. Акценат се чешће преноси на једносложне него на двосложне предлоге. Поред предлога функцију проклитике може преузети везник, речца или број. Преношење акцената најдоследније је у категорији глагола и то у њиховим негираним облицима. Староштокавско преношење доследно је остварено у негираном презенту глагола *знаѓш (нѐ зна)*, у негираним аорисним облицима (*нѐ рече*) и у негираном кондиционалу глагола *биѓш (нѐ би)*. Новоштокавско преношење доследно је у презенту негираних глагола (*нѐ рѐдѓм*) и у облицима императива (*нѐ бђј*); преношење акцената извршено је и у облицима глаголског придева радног (*ни видила*). Поред померања акцената на негацију функцију проклитике могу преузети везници *и*, *да* и речца *нек(а)* (*њ бѓло*, *гѐ видѓш*, *нек идѐ*).

146. У осталим категоријама речи преношења нису доследна: а) акценат се преноси са именица сва три рода углавном у складу са Даничићевим правилима (*гђ мрѐка*, *зѐ њђјѐс*, *ѹ Вѐљево*, *нѐ брђго*, *зѐ руку*, *зѐ ноѹ*, *ѹ јѐсѐн*, *ѹ њланину*, али и у *њланину*; *нѐ ѓрђбље*, *зѐ чудо*, *њ сѹницу*, *кђ црквѐ*, *ни мѐјка*, *зѐ вѓѓрђм*; *ѓремѐ сѹницу*, *њзѐ кућѐ*, поред: *зѐ гѐн*, у *Вѐљево*, на *брђго*, низ *руку*, на *зѐмљу*, на *Цвѐѓѓш*, у *јѐсѐн*, на *крѐј*, на *врѐ*, на *днѹ*, у *Вѓнкѐ*, за *слѐву*); б) код свих врста заменица реализовано је и старо и ново преношење. Акценат се помера са облика генитива и акузатива, као и инструментала једнине личних заменица за прво, друго и треће лице, заменице *себе* и заменица *ко*, *шѓѐа (сѐ мнђм*, *ђд мене*, *ѹ ѓебе*, *зѐ ѓебђм*, *зѐ њѐѐа*, *ѓрѐд себђм*, *сѐ себе*, *зѐ коѐа*, *ђд чеѐа*; *њза мене*, *ѓрѐко њѐѐа*). Староштокавско преношење реализовано је на двосложне предлоге (*ѹзѐ ме*, *њдгѐ се*), а новоштокавско преношење извршено је са истих облика на једносложне предлоге (*зѐ ѓѐ*, *њђ ме*, *нѐ се*). Стари тип преношења извршен је и са заменица *шѓѐа (шѓѐо)*, *нико* и *нишѓѐа (нѐ шѓѐо*, *ѹ шѓѐо*, *ни са ким)*. И стари и нови тип преношења реализован је код придевских заменица (*зѐ овђѓ*, *ѹ ѓѹ*; *ђд онѓ*). Новоштокавско преношење реализовано је у једнинским облицима личних заменица за треће лице мушког и женског рода (*бѐз њѐ*, *ѹ њѹ*, *сѐ њђм*, *нѐ њђј*; *зѐ њѓм*). Грађа је показала да су оба преношења извршена са множинских облика личних заменица (*кђд нѐс/кђд нѐс*). Поред преношења на предлоге, забележени су примери у којима је проклитика везник *и* или *ни (њ јѐ*, *ни јѐ)*. Ново преношење извршено је и код придевских (присвојних и показних) заменица (*кђд мђѓ*, *ѓс ѓѓѓ*). И стари и нови тип преношења реализован је у упитним и релативним реченицама у којима је проклитика заменица *шѓѐа (шѓѐо)* (*Шѓѓѐ је?*, *Шѓѓѐ ће ѓѓѓ?*; *шѓѓѐ-но*, *шѓѓѐ-но кѐжѐ*); в) сразмерно је мање потврда за преношења акцената са придева и прилога. Новоштокавско преношење у категорији придева илуструју примери: *нѐ ѓђрѓѓѓ*; *ѹ личнђј*, *ѹ зрѐв*. Исти тип преношења реализован је код прилога, при чему је проклитика најчешће везник *и (њ сѐд*, *њ болѐѐ)*, а ређе предлог (*гђ сѐд*);

г) староштокавско преношење у категорији бројева најдоследније је извршено у споју проклитике и бројног прилога *и њо* (*ѡ ѡѡ*); старо преношење реализује се код основних (*нѡ гвѣ*), збирних (*нѡ ѡроје*) и редних (*зѡ друѡм*) бројева. Поред предлога, проклитика може бити везник (*ѡ гвѡ*). Ново преношење остварено је код редних бројева (*ѡѡ друѡ, нѡ ѡрећѣ*), као и у изразима за количину у којима број преузима функцију проклитике (*гвѡ-ѡри* и сл.).

Овакво стање уклапа се у дијалекатску слику суседних сродних говора (бар оних за које имамо у дијалектолошкој литератури податке) и углавном потврђује раније налазе са западносрбијанског простора.

Проф. Реметић је указао на назалнији изговор и затварање вокала *e, o, a* пред сонантима *m, n, њ* и *њ*, истакавши да је назализација управо најизразитија у селима Ваљевске Подгорине. Будући да се и незамењено јат спорадично може чути с назалним изговором, на овим просторима могуће је факултативно позиционо изједначавање два гласа „*мѣсто* || *мѣсто* : *мѣйлу* || *мѣйлу*“; слично се среће и код друга два вокала. Фонеме с оваквим изговором треба сматрати алофонима (1981: 18–19).

Корпус којим располажем могао би да потврди назалнији и затворенији изговор поменутих вокала у позицији уз сонанте. Наравно, фреквенцију појаве и степен затварања у специфичним фонетским контекстима (испред/иза назала или у потпуном њиховом окружењу) могла би да утврде само циљана фонолабораторијска мерења. Илустративно наводим примере:

о *зѣмљѣ* Огл / *зѣмљѣ* Лоп, *мѣд* Вр, *нѣмѣ* СР, *мѣсо* Сит Лоп Остр Осл Огл ГЦ Мил, *идмѣћѣмо* Пл ГЦ; *жѣнѣ* / *жѣнѣ* Мил Б ГБ ГЦ О, *жѣнскійѣ* није Р Т Д, *дѣнесѣм*, *идѣнесѣм* / *дѣнесѣм*, *идѣнесѣм* Осл Др Пр Со Огл ГБ Т, како *йрсиѣње* Остр, у *Кѣмѣнци* шабачкој Мил, *шѣнцу* Бр; *ломѣмо* Мил ГЦ Д С, *укувѣм* у како *лѣнцу* ГЦ, *стѣвѣм* у *лѣнац* Бал; *дѣнѣ* Др Осл ГК Т Лоп СР Пр З С Д Реб.

149. Фонема *ѣ* реализује се у дугим, кратким и неакцентованим слоговима.³¹ У принципу се може рећи да нема дистрибутивних ограничења, али је „дистрибуција *ѣ* ... знатно „некомплетнија“ него код других вокала ... и у основи је наслеђена из прасловенске и старосрпскохрватске епохе“ (Реметић 1981: 17). Вокал *ѣ* се у Ваљевској Подгорини може јавити у свим положајима у речи: *ѣзѣлица*,³² *мѣлеко*, *дѣѣ*, *мрѣ*, *сѣзрѣ*, с тим што се знатно ређе јавља у почетном и завршном положају. Као што је у другим јатовским говорима (уп. Реметић 1981: 17) ни у Подгорини се не реализују секвенце *ње*, *ђе*, *ђе*, *че*, *џе*, *ше*, *же*, *ке*, *ѣе* и *хе*, *ље*.

Дистрибуција других пет фонема је слободна – могу стајати у свим положајима у речи као и у различитом консонантском окружењу.

150. Петочлани вокалски систем потврђен је у јужном делу области, у селима која се налазе с десне стране реке Јабланице, а у подножју планине Повлен (уп. Карту бр. 3 под т. 151). У изговору чланова овог вокалског система нису примећене осцилације у смислу отворености или затворености, тако да он у потпуности одговара изговору вокала у стандардном језику. Сви вокали могу бити дуги и кратки, носиоци акцента, неакцентоване дужуне и краткоће. Њихова дистрибуција је слободна и могу стајати у свим положајима у речи као и испред и иза сваког сугласника.

ГЛАС ЈАТ

151. С обзиром на различиту судбину старог гласа јат, у говору Ваљевске Подгорине установљена су два говорна типа:

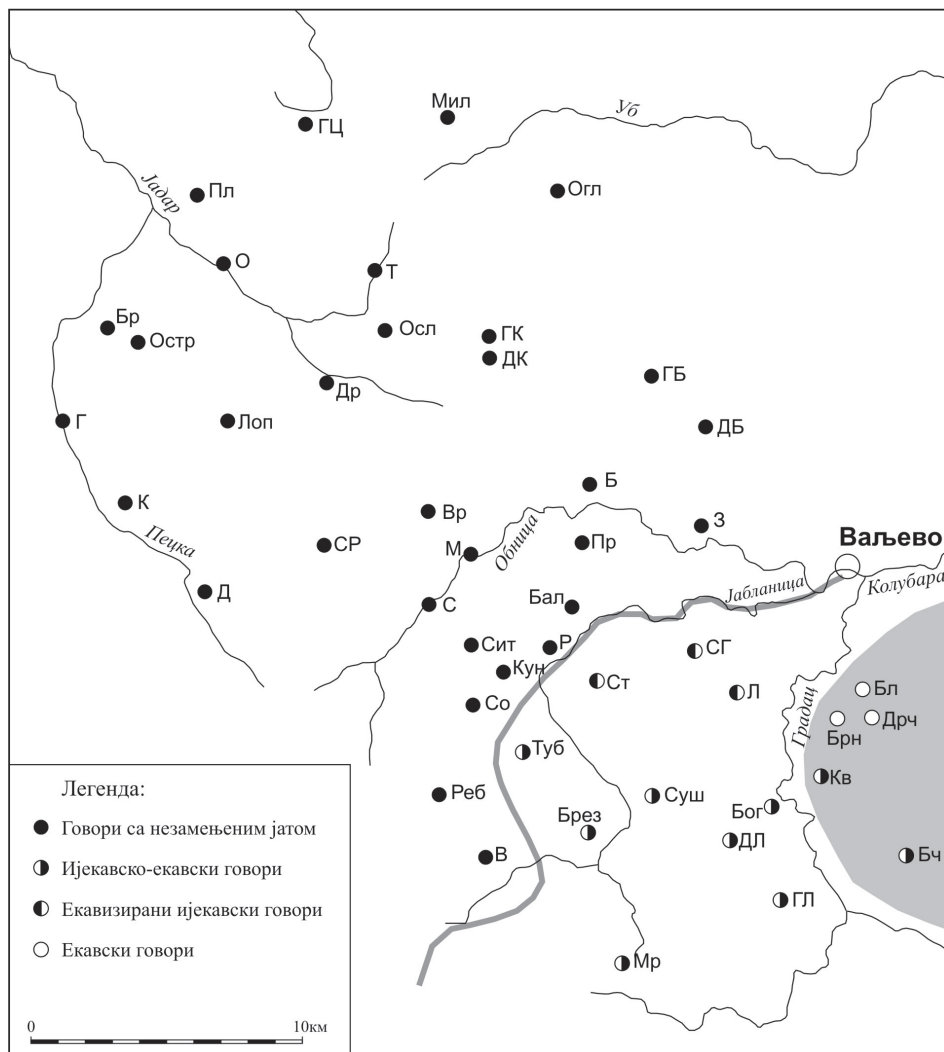
- (1) говори са незамењеним јатом, одн. јатовски говори;³³
- (2) ијекавско-екавски и екавизирани ијекавски говори.

³¹ За разлику од Галипољца, код којих се јат не јавља у неакцентованим слоговима (Ивић 1994: 54).

³² Облик је добијен директним питањем, а у префиксалном делу глагола ради се о секундарном јату добијеном путем асимилације. Истим или сличним фонетским процесима добијени су ликови *сѣкира*, *вѣдрица*, *дѣйѣћи* и др. (уп. Реметић 1981: 68, 94–95).

³³ Говори са незамењеним јатом у северозападној Србији поддијалекат су шумадијско-војвођанског дијалекта (Ивић 2009: 39).

Карта бр. 3: СУДБИНА ЈАТА

Јатовски говори

152. Јатовски говори обухватају северни, западни и источни део подгорске области омеђене планинским венцем Влашић – Соколске планине – Медведник – Јабланик. У подножју ових планина налази се близу четрдесет села³⁴ у којима је

³⁴ То су: Балиновић, Беомужевић, Бобова, Братачић, Врагочаница, Вујиновача, Горња Буковица, Горња Каменица, Горње Црниљево, Гуњаци, Доња Буковица, Доња Каменица, Драгијевица, Драгодол, Златарић, Коњиц, Кунце, Лопатањ, Мајиновић, Миличаница, Оглађеновац, Осечина, Осладић, Остружањ, Пецка, Плужац, Причевић, Ребељ, Ровни, Ситарце, Совач, Станина Река, Суводање, Туђин, Ту-

стари глас јат очувао своју фонолошку индивидуалност (в. Карту 2 и Карту 3).

153. Другачији изговор *e* на месту старог јата у појединим говорима северозападне Србије примећен је већ крајем деветнаестог века и од тада у дијалектолошким радовима различито интерпретиран. Међу првима који су скренули пажњу на специфичан изговор гласа који се налази на месту старог јата („нешто средње између *e* и *u*“) у тамнавској области били су Живојин П. Симић и Стојан Новаковић (Симић 1883: 177; Ст. Новаковић 1888: 66). Десетак година касније немачки лингвиста Херман Хирт је, испитујући икавске говоре у Подрињу, такође указао на затворен изговор *e* на месту старог јата (Hirt 1898: 18). Шездесетих година двадесетог века Милош Московљевић саопштава да је у склопу својих истраживања икавских говора у Босанском Подрињу, Азбуковици, Рађевини и Ваљевској Подгорини још тридесетих година истог века приметио затворено *e* на месту „некадашњег јата ... и записао [га] у многим местима и у многим речима, као што су: *бѣжѣли, бѣседа, врѣдѣ, дѣцо ...*“. Московљевић је тада закључио да се не може утврдити никакво правило за изговор оваквог *e*, јер се чује напоредо са *u* у истим местима, како у Србији, тако и на левој страни Дрине“ (Московљевић 1963–64: 490). Седамдесетих година двадесетог века Берко Николић обавештава стручну јавност да је у појединим колубарским селима, преваходно у Бранковини, слушао на месту старог јата „глас између *e* и *u*“, углавном код старијих жена те да га је различито бележио „*u*^е, *e*, *e* и сл. ... према томе колико је у тренутку артикулације био присутан елемент вокала *e* одн. *u*“. Николић је на крају додао да се не ради о флукуацији у изговору, тј. да тај изговор није у почетку затворенији па се потом отвара, већ да се ради о равномерном изговору „увек изразито затвореног *e*“. Будући да је Николић сматрао да је ипак „у основи колубарског говора екавска замена јата шумадијско-војвођанског типа“, глас који је чуо није третирао као посебну фонолошку вредност (Николић 1969: 33). Осамдесетих година двадесетог века у дискусију о овом гласу укључио се и Радоје Симић. Он је на основу уступљеног материјала из Азбуковице и Рађевине, затим на основу материјала Б. Николића из Колубаре, као и на основу својих података из Стублина (Тамнава) и Мислођина (Посавина), истакао потребу (углавном слажући се са Николићем о фонетској природи и изговорним варијацијама гласа) прецизирања његове „*фонолошке вредности*“, као и потребу одређивања граница простирања говора „са таквим вокалским системом у западној Србији“. Р. Симић закључује да су замене на овим просторима фонетски разноврсне, али се ипак крећу у вредности између *e* и *u*, па сâм и узима као основну варијанту *e*^u, уз напомену да ова вредност „не вреди за целокупну територију и све информаторе“. Он, заправо, такву вредност на месту старог јата не сматра посебним гласом, већ је „третира“ као рефлекс јата, као „четврту замену, генетички и функционално равноправну екавској, ијекавској или икавској“, за коју још додаје да о називу ових говора у којима се та замена јавља треба тек размислити. За њега вредност *e*^u < ʔ представља делимично посебну фонолошку јединицу³⁵, при чему „делимично“ објашњава овако: „...само „делимично“, – тј.

панци, Царина.

Према Московљевићевим налазима „Вујиновача говори ијекавски...“ (1963–4–64: 485). Имајући у виду његове резултате и истовремено не губећи из вида да се ради о периферном пункту, у селу сам се задржала неколико дана. Моја истраживања су показала да је Вујиновача јатовска, с тим да сам се и ја на периферији села према Брезовицама и Дебелом брду сусретала са информаторима-ијекавцима, али су то све биле жене удате из суседних ијекавско-екавских села (Овчиње, Маковишта, Брезовица, Тубравића, Доњих и Горњих Кошаља).

³⁵ Изнесене ставове Р. Симића детаљно је тумачио и коментарисао Д. Петровић не налазећи за њих

код говорника који овим идиомом владају у његовом „чистом“ виду“. Закључујући причу о вокалском систему у северозападној Србији, приказује га на следећи начин (Р. Симић 1980: 95-101):

(u)	(y)
(e ^u)	(o)
(e)	(a)

154. Након готово сто година различитих интерпретација о гласу „између е и и“ или о „затвореном е“ које се чује у северозападној Србији, *коначну реч* о овом веома значајном вокалском детаљу дијалектолошка струка добила је након обављених истраживања и објављених резултата С. Реметића осамдесетих година двадесетог века. Наиме, резултати његових истраживања у појединим говорима северозападне Србије, укључујући и Подгорину са селима Горња Каменица, Горње Црниљево, Гуњаци, Драгодол, Осечина, Осладић и Остружањ, показали су да је на овим просторима очувана фонолошка индивидуалност старог гласа јат. Након саопштавања својих налаза, најпре у раду *Пиџање икавизама шумадијско-војвођанској дијалектиа у свјетлу њојврде фонолошкој јатиа у неким србијанским њоворима* (1980: 103-108), а потом знатно опширније и у посебној студији посвећеној незамењеном јату и икавизмима у северозападној Србији (1981: 7-105), овој фонему додељено је и посебно место у вокалском систему Ваљевске Подгорине, Рађевине, Ваљевске Колубаре, Посавине, Тамнаве и у делу западне Шумадије. С. Реметић је тада утврдио да „територија незамењеног јата почиње ... од Саве и код Љубовије (Г. Љубовиће) досеже до Дрине“ и да она „на линији североисток-југозапад није ужа од 100 километара“. Такође је том приликом скренуо пажњу да сам не располаже подацима који би одредили западну, јужну и источну границу области покривене незамењеним јатом, иако претпоставља да би источна била на граници двеју акцентуација (Реметић 1981: 16).³⁶ Открићем фонолошког јата С. Реметић је дао значајан допринос у осветљавању вокалског система северозападне Србије.

Две године касније Д. Петровић подсећа да је ареал јатовских говора у западној Србији утврђен „само у најкрупнијим потезима“. По његовом мишљењу, јужна граница јатовских говора не би прелазила Повлен и Маљен, а северну тек треба одредити, с тим да је могуће, макар у траговима, да се ова фонема чује у источним деловима Поцерине према Посавини и у Тамнави (Петровић 1982: 126).

Од времена Реметићевих истраживања и Петровићевих претпоставки о евентуалном ареалу јатовских говора, дијалектолошка литература није знатније употпуњена новим подацима. Доприносом у том смислу могу се сматрати радови М. Петровић о фонетским особинама Беле Цркве у Рађевини и моји прилози о фонетској и морфолошкој проблематици говора Ваљевске Колубаре (уп. Петровић 2005: 269–292; Радовановић 2006: 1–186; Радовановић 2007: 733–745; Радовановић 2007¹: 147–168; Радовановић 2009: 57–79), као и недавно објављена истраживања

историјске чињенице у развоју вокалског система (1982: 119, 120-124). Проф. Петровић је осврћући се на Симићеву *Скицу*, између осталог, упозорио и на ово „делимично“ констатацијом да „једна фонема у систему може или да њостоји или да не њостоји; ако постоји, она може имати или *слободну* или *ограњену дистрибуцију*, али се из ограничениости њене дистрибуције не може извлачити закључак о ‘делимичности’ њенога постојања ... представници једног дијалекта могу бити ‘чисти’ у различитом степену, а задатак је дијалектолога да међу њима пронађе ‘најчистијег’ (1982: 119).

³⁶ У овој студији С. Реметић посебну пажњу поклања и питању икавизама шумадијско-војвођанског дијалекта, с освртом на све дотадашње теорије о овом проблему (1981: 60–68).

С. Марковића у контексту утврђивања граница ијекавских говора у западној Србији (Марковић 2012: 16–56). Утврђивање ареала незамењеног јата остаје и даље важан задатак наших дијалектолога.

155. Будући да је један од основних задатака у овом раду да прецизно утврди крајњу јужну тачку простирања говора са фонолошким јатом у границама Ваљевске Подгорине, коју је проф. Петровић (1982: 126) апроксимативно одредио, у даљем излагању биће исцрпно и прегледно изложен аутентичан материјал.

Фонолошко јати у акцентиваним слојовима

156. Незаменењено јат у дугим слојовима илуструју примери:

а) некаки *бѣднї* Лоп, има и *бѣлā* Д, *бѣлā* проја Бр Осл Огл Пл ДБ, поједоше *бѣлѣ* уши Пл, *бѣлѣ* чѣл"це Б, *бѣлѣ* ма́раме ГЦ, *бѣлї* лѹк Пр С, цвѣт *бѣлї* ДК, *бѣлї* смѡг Мил, *бѣлї* мрѣ С, *бѣлї* ђмршāј Бр, ђчистїм *бѣлї* лѹк Г, има *бѣлї* ка́мѣн Лоп, *бѣлї* пѣшкїр Пл, ѹзмѣш *бѣлї* ка́мѣн С, *бѣлї* глївā К, ѹвѣк *бѣлѡ* О, *бѣлѡ* брѡдо ГЦ, чѣнчїи *бѣлѡї* лѹка Лоп, *бѣлѡїа* лѹка Бал Осл Реб З С, повѣзасмо је *бѣлѡм* М, на́чинїш *бѣлѹ* сѹкњу Остр, њѣму *бѣлѹ* ко́шулицу К, уз *брѣї* Реб Лоп, идѹ на *брѣї* Лоп, јѣвдїски *брѣї* ГЦ, прѣко по́тока дрѹгї *брѣї* Вр, прѣко *брѣїа* С, јѣсте *брѣї* Пл, није бїѡ вѣл"кї *вѣк* ДК, до *вѣка* здра́во Мил, да плетѣте *вѣнце* К, пра́вѣ нѣкѣ *вѣнце* Огл, *вѣнци* се плѣли Со, то су ти *вѣсїш* Огл, са́станѣмо се *гвѣ* ДБ, дрѣ́али у *гвѣ* Др, са *гвѣ* ко́фе Лоп, њї су *гвѣ* бїле Д, испла́нїво *гвѣ* С, *гвѣ* то́рбе Пл, *гвѣ* пу́шнице ГЦ, *гвѣ* хѣрке Реб, *гвѣ* сѣстре Огл Сит, о *гвѣ* врѣтѡ О, има *гвѣ* нѡжице Остр, *гвѣ* грѣде Р, ѡвѣ се *гвѣ* Пл, *гвѣ* су їзредовале Мил, *гвѣ* свѣ́крве Г, са́ѣам *гвѣ* дѣвојке С, *гвѣ* рѹчке Осл, о *гвѣ* гѡд"нѣ Р, ва́кѡ *гвѣ* стѣне Лоп, са *гвѣ* ру́кѹн"цѣ Мил, їмала *гвѣ* гѡд"не Реб, *гвѣ* бїле Со, ва́љад *гвѣ* поро́д"це Сит, *гвѣ* сѡбе Огл Бр, са *гвѣ* стрѹке О, хѣри *гвѣ* Б, *гвѣ* то́рбе М, лѹди се *гѣлѣ* Мил, *гѣлї* лѣво Д, *гѣлї* се ѡдма́ С, *гѣлї* ра́скршїе Г, *гѣлїш* са чо́вѣком Вр, моѣ *гѣїше* К, плѣ́шка *лѣвā* Остр Осл, *лѣвї* бѹт Мил, има *лѣво* Лоп, на ра́скршћу *лѣво* С, *лѣво* и дѣсно Реб Пл, *лѣво* је ѡтац ГК, а Плѹшча́н" *лѣво* О, скрѣнѣ *лѣво* Реб, *лѣво* ва́мо С, на *лѣвѡї* стра́ни Г, *лѣвѡм* стра́нѡм С, *лѣвѡм* ру́кѡм Р Остр, на *лѣвѹ* стра́ну М Пл, у *лѣвѹ* стра́ну ГБ, сѣчѣш *лѣвѹ* С, рѹку *лѣвѹ* Д, *лѣї* пу́т Г, *лѣї* је по́сѡ Пл, у *лѣї* да́н Лоп, бїѡ *лѣї* С, *лѣї* ру́чак Т, *лѣї* ко́ слика Осл, ка́кї је *лѣї* Лоп, мо́а *лѣїā* дѣца Пл, то се *лѣїї* С, *лѣїїш* по́слѣ С, мло́го смо *лѣїо* Бр, ѡперѣш *лѣїо* Огл, *лѣїо* ўмекāнї Т, жїв"ло се *лѣїо* Д, ода́перѣ *лѣїо* Д, сїјā *лѣїо* Пл, во́д ми је *лѣїо* Б, *лѣїо* ѡсѹшїш Сит, *лѣїо* ти је Б Лоп Бр, *лѣїо* њїма Лоп ГБ, жа́њѣ *лѣїо* ДК, *лѣїо* смо жївили Со, бїло *лѣїо* ГЦ, *лѣїо* с њѡм Г, ўда́ла се *лѣїо* Сит, *лѣїо* са свадбѡм Осл, *лѣїо* да при́чамо Др, стѡ *лѣсā* Г, двāнѣс *лѣсā* на́мѣстѣ Пл, ра́знї *лѣсā* ГЦ, пѣтнѣс *лѣсā* ГК, два́дѣсет *лѣсā* Мил, *мѣсѣ* лѣбац Сит, ўјутру *мѣсї* Остр, нѣко *мѣсї* Осл, *мѣсї* се ко́лач Бал К Лоп, *мѣсї* и кѹвā Осл, *мѣсї* се по́гача Р Бал Бр З ГБ, *мѣсїм* лѣб М ГЦ, чѣсницу *мѣсїм* Лоп, ко́мѣ да *мѣсїм* Г, *мѣсїш* лѣбац Огл Бр Осл Вр, про́їно *мѣшїш* Сит, *мѣшїш* свїњама Лоп, у млѣ́чнѡм нѡд О, са́д *мрѣ* наро́д Б, тѣѡ да *мрѣ* Мил, да *мрѣ* Реб, ја *мрѣм* З, *їрѣ* су шїле Р, није *їрѣ* К В, *їрѣ* ва́кѡ Цїгāнке Пл, сла́мња́че *їрѣ* Осл, *їрѣ* с то́ жѣне О СР, *їрѣ* се плѣле Бал, *їрѣ* млѣ́ли С, *їрѣ* уз рѣку Бр, *їрѣ* је ў на́с Пр, *їрѣ* је се сѹшило Бал, штā је бїло *їрѣ* С, *їрѣ* сам мѹзла Лоп, уно́сили *їрѣ* Д, *їрѣ* кѹћа Б, *їрѣ* на́ђуве Бал, *їрѣко* пїјучѹ С, да рѣ́кнѣ *рѣч* Мил Др, јѣдну *рѣч* Мил, нѣма́м *рѣч* да рѣ́кнѣм Г, сѣ́днѣм ја С, ба́цї *сѣна* Лоп, ѡнѡ *сѣна* Мил, *сѣна* нѣма́ Д, кѹпїмо *сѣно* на ка́маре ГК, кѹп"ла *сѣно* Огл, ко́сїш *сѣно* Бр, *сѣно* прѣграб"ла С, кѹп"ли *сѣно* Пл, вѹкли *сѣно* Бр С, ра́нили ѡ́вимѣ *сѣном* Остр, са шарѡв"нѡм и *сѣном* Пл, бїло у *сѣну* О, о сѹву

сѣну ГЦ, бий *слѣи* Мил, нит *смѣм* њему ГЦ, да *смѣнѣ* нас ГЦ, лѣбац *смѣсѣиш* Огл, да *смѣ* дѣте ГЦ Мил Бр Реб С, *смѣш* ли ти Д, ко *снѣи* Пр, још *снѣи* йдѣ Со, чим спаднѣ *снѣи* ГЦ, воликѣ *снѣи* Д, кад је *снѣи* Реб, кад је *снѣи* Вр, сатѣра *снѣи* ГК, от *снѣиа* Осл, спаде *снѣи* Др, *снѣи* у вајату Вр, *снѣи* и мраз Пл, *снѣи* напада Остр К, разгртала *снѣи* К, грѹдву *снѣиа* Реб, претрчѣм преко *снѣиа* Остр, йдѣмо *снѣиом* Лоп, покривѣно *снѣиом* Сит, постѣмо *срѣду* Бал Мил, омрсио *срѣду* Реб, у *срѣду* посно Бал, нѣ мрсиѣм *срѣду* Осл, отискујемо *сѣѣне* Реб, између вакѣ две *сѣѣне* Лоп, *шѣсѣио* оставѣм маѣло Г, натирѣм онѣ *шѣсѣио* Пр, надѣђѣ *шѣсѣио* ГБ, закуваш *шѣсѣио* Бал Огл К Бр Д Вр Бал М Р Со ДБ Т Мил ГЦ, *шрѣбѣио* маѣлену Лоп, планина *Трѣшњица* Г, пѣпно онѣ *цѣѣи* Остр, мѣтнѹ *цѣѣи* Остр, сѹтре *Цѣѣиш* Пр, данѣс су *Цѣѣиш* ГБ, а Рада на *Цѣѣиш* С, прѣксутре *Цѣѣиш* Реб, *цѣѣе* лѣпо Бр, *цѣѣиа* наплѣтѹ Огл, тѣ *цѣѣе* ми цѣѣтало Г, тѹ *цѣв* ДК, *цѣв* у чѹнак Вр, *цѣв* се ѡкрећѣ ДБ, ѡсечена *цѣв* Д, шѹпља *цѣв* ГК, ѡтишо *цѣв* Остр, правѣ *цѣви* о зѣвѣ ДК, тѹ су *цѣви* Д, *цѣдѣ* сѣкове Осл, да *цѣдѣ* чѣарке О, онѣ се *цѣдѣи* Бр, ѹ јесѣн се *цѣдѣи* С, кроз крпѹ *цѣдѣи* Вр, *цѣдѣи*м грѹду Осл, *цѣдѣи*мо и варѣмо Бр, кѣко ми *цѣдѣи*мо чѣарке О, *цѣдѣи*мо маѣ ГЦ, сѣпѣш и *цѣдѣиш* С, начинѣш *цѣђ* Остр Р Б М Сит С Со Бр Мил, ѡткувѹ у пѣпелу *цѣђ* ГЦ, ѡправѣ *цѣђ* Бал Бр, кѹвѹ *цѣђ* Д, *цѣл* се трѣсѣш Мил, *цѣлѣи* дан Вр, јѣ *цѣло* вѣче прѣпѣвѣм Г, *цѣлу* нѣђ Д Пл, *цѣлу* гѣд"ну ГЦ, *цѣлу* чѣрапу ГЦ, *цѣлу* зѣму Бр, вишѣ *цѣнѣ* Остр, *цѣнѣ* ме С, *цѣнѣи* ме ГБ, воѣлим и *цѣнѣи*м Г, тебѣ *цѣнѣи*м К, ѡна *цѣнѣи* Лоп, *цѣо* свѣт ГБ, *цѣѣен* бий ГЦ, *цѣѣи* се Мил, па шљѣве *цѣѣи*не Мил, кро(з) *цѣѣи*ку Остр, йзносѣ *црѣѣи* Р, нѣсѣ *црѣѣи* Р, бий *црѣѣи* Мил, старѣ *црѣѣи* Сит, правѣо сам *црѣѣи* Д, дрѣвени *црѣѣи* Сит, *црѣѣи* полѹпали Б, пролѣомиѣ *црѣѣи* Реб, *црѣѣи* сѣтнѣи Осл Реб, вѹрун"це са *црѣѣи*ом К, дрѣвениѣм *црѣѣи*ом С, са *црѣѣи*ом Огл Бр;

б) мѹка бѣла и *бѣга* Пр ГЦ, снађе *бѣга* Др, па свѣкѹ *бѣгу* Огл, да се *бѣлѣи* Вр, што се *бѣлѣи* Реб, *иобѣлѣи* цѣгла С, *бѣл"ле* постав Реб, *убѣлѣи* се ѹ томѣ ГЦ, *убѣлила* поства Со, пѣгнѣс данѣ га *бѣлѣиш* Бал, бѹдѣ *бѣло* ГК, да бѹдѣ *бѣло* Т, там је ѡна на *брѣѣу* Г, на *брѣѣу* бѣла С, гѣр на *брѣѣу* Осл, у мѣјем *вѣку* Осл, *вѣнац* вол"ки Г, *вѣнац* планине Влашиѣ Осл, йдѣ онѣм *вѣнцом* Остр, за *врѣме* С Вр, у тѣ *врѣме* Реб, рђавѣ *врѣме* Б, ка-се заладнѣ *врѣме* Пл, на три *дѣла* Лоп, на Пѹђѣном *дѣлу* С, ѹзмѹ *дѣлове* Др, *дѣл"на* брѣза ДК, јѣ сам *дѣлиѣо* Огл, пѣчѣли *дѣлиѣиш* Вр, *дѣл"ли* се њѣ двој"ца Остр, *издѣл"ли* се К Др Пр Со ГЦ, *одѣлиѣо* се Мил С, *иодѣлиѣо* плац Огл, тѣ је дѣда *иодѣлиѣо* С, њѣ *расѣодѣлиѣо* Лоп, ѹкрали је, *дѣѣте* бѣла М, нѣк глѣдѣ *дѣѣте* О, смѣкнѣ се *дѣѣте* Бал, војѣцнѣ *дѣѣте* С, *дѣѣте* пѣвиле Сит, *дѣѣте* маѣторѣ Мил, њѣно *дѣѣте* ДК, *дѣѣте* крај менѣ ГК, *измѣшала* у лѣнцу Бал, давале да *јѣмо* Осл, сат ѣмо да *јѣмо* Мил, ѡѣмо да *иојѣмо* Мил, на Бѣж"ћ *јѣмо* Сит, бѣла *лѣиа* С, ймала *лѣѣе* кѣке О, ймѣ *лѣѣе* пѹн"це Лоп, здравѣ и *лѣѣи* С, бѹдѣ *лѣѣо* ГК, слѣтко и *лѣѣо* О, од *лѣскиноѣи* дрѣвета Мил, *мѣсила* лѣбац Пр Осл Сит, ѹ тим же се *мѣсило* К, *мѣсили* се сомѹни М Бр, на дѣсѣт *мѣсѣи* Сит, па *мѣшал"ца* С, *млѣко* се брашноѣм Т, нѣс"ло се *млѣко* Осл, мѣшали *млѣко* Со, мѣтнула *млѣко* Пл, дѣнесѣ *млѣко* ГБ, ѹзварѣмо *млѣко* Бр, скѹвѣмо *млѣко* Д, браѣла и *млѣчнѣица* Пл, гљѣивѹ *млѣчнѣица* Лоп, кѣкѣ имѣна *надѣвајѹ* О, *надѣнуѣо* йме С, *насѣвѣо* ми је Огл, ѹзмѹ да *насѣвајѹ* К, рѹчно *насѣвајѹ* Бр С, *не смѣмо* Д, *не смѣѣе* га стрѣљати Остр, с *обѣма* Осл, код *обѣјѹ* Огл, ѹдѣла у *Обрѣновац* Осл, на *Обрѣновац* Др, лѣпо се *одѣвала* М, човѣнѣо *одѣло* ДК Г, дѣнесѹ *одѣло* Остр, нѣвѣ *одѣло* М, кѹпѣ се *одѣло* мѣди Сит, ймѣ *одѣло* ГЦ, кѹпујѣ *одѣло* Огл, испретѹраше *одѣло* Б, јѣ сам *оцѣнѣла* Г, мѣтнѣш у *иѣсак* Г, вѹко се *иѣсак* З, на *иѣсак* да не прѣонѣ Вр, *иѣсак* у бѹпцима Б, с *иѣѣиловима* Д, онѣ *иѣѣи*ли запѣваше Вр, по *иѣѣи*лима О, ймајѹ *иѣѣи*лови Мил, *иѣсѣвала* се Остр, *рѣка* Љубѣвиѣа С, преко *рѣкѣ* ГК Огл ГБ ДК К Д Лоп, сађѣ у *рѣку* Осл, нѣсѣш у *рѣку*

Т, идѣ се у *рѣку* ГБ З, какѣ *свѣтила* Огл, да је било вако *свѣтила* Б, упалиде *свѣтило* С, ја упали *свѣтило* Др, от чѣтрѣс *свѣћа* Реб Б, д оправи *свѣће* О, саставиш тѣ *свѣће* ГК, по дѣсѣ *сѣна* Лоп, сѧ се вучу *сѣна* ГК, *сѣчѣ* се плѣшка Пл, свѣјак ми *сѣчѣ* Реб, ђбале *сѣчѣм* Бал, *засѣчѣм* лѣбац Г, *исѣчѣмо* шарѡв"ну Осл, *исѣчѣш* на парчѣта Бал, *насѣчѣм* лўка Осл, *насѣчѣм* слан"нѣ Р, *осѣчѣш* пањ Огл, *расѣчѣм* вако Пр, по *снѣгу* Остр Д Реб, *снѣг* пада Лоп, тресковита *срѣда* Др Осл Пр, Бикачѣва *сѣна* Д, било *шѣсно* Огл, ђвамо *заирѣвала* Реб, нѣсам *уирѣвала* Д, вамо *уирѣвала* Мил, у бурѣше *цѣдило* ГБ, *усѣвало* је Остр, има *цѣдѧлка* О, сѣрше *цѣдили* Остр Вр, *цѣдили* мѣд Вр, *цѣдило* се К, рўчно *цѣдио* С, за *цѣђѣње* мѣда ГЦ, праѣи тѣзимѣ *цѣђом* Т, у *цѣђу* ДК С, *цѣла* околина ДК, кѡла *цѣла* Бр, *цѣла* фамѣлија Г, *цѣло* село Лоп Остр Г С Реб Пр М Бал Б Д Осл Бр, *цѣло* ђво брдо Реб, *цѣло* врѣмена Д, по *цѣлу* нѡћ прѣдѣш М Осл Б, *цѣлу* нѡћ ја афтушу Реб, *цѣлу* нѡћ нѣ заспа Сит, цвѧтило *цѣлу* зѣму Г, ѡна *цѣн*"ла мѣнѣ Др, *цѣнили* д ѡстанѣ Вр, јѣдни *цѣпају* ГК, *цѣпају* се дрва Пл, а ѡнѣ сам *цѡцѣвала* К, *расцѣйило* свѣ Пл, ѡставѣ *црѣва* Пр, и ђва *црѣва* М, ѡна *црѣва* Мил, од *црѣпа* Реб Сит, стѡ ѣљада *црѣпа* Лоп, д ѡстанѣ на *црѣпу* Бр, пѡкријѣмо *црѣпом* Пл, ѡзѣдѧно *црѣпом* Б, *црѣпом* земљанѣм Вр.

в) на *двѣ* стране С, пѡ *двѣ* Лоп, у *двѣ* рўке Вр, рад"ле *ѡбавѣ* Г, *ѡбавѣ* су Мил, нѣко ѡбавѣ *ѡбавѣ* Огл, ѡнѣ *ѡбавѣ* ГЦ, прѣватиле се *ѡбавѣ* ГК, дѡђѣ кад *ѡсѣѣ* ГК, ѡколо *залѣйиш* Огл, *зайѡвѣдѧ* штѧ хѣмо сўтри Лоп, тѣ умѣш да *зайѡвѣдѧш* Г, *зайѡвѣдѧ* сватѡв"ма Сит, да *ѣзбѣлиш* Бр, *ѣбѣли* се Др, сѣкирѡм *исѣрѣсѣѣм* Пл, ѡнѡ се *исцѣдѣ* Др, идѣш *исцѣѣан* ГЦ Реб Огл Остр, дѡшѡ *ѡцѣѣан* К, да *ѡцѣѣа* Р, *исѣрѡцѣѣа* се Огл, пѡчнѣ да *насѣва* Огл, данѧс дању *насѣва* Осл, тѣрѧш и *насѣваш* С, јѣдну *насѣвницу* С, каво *насѣјнице* Мил, ја тѣбѣ вѣдѣм на *сѣну* Г, шѣс *нѣдѣља* Мил, штѡ нѣ *мрѣм* Г, нѣ *смѣм* од мѣдведе Реб, нѣ *смѣ* д идѣ З, нѣ *смѣ* да прѡђѣ ДК, нѣ *смѣ* нѣкуд Лоп, нѣ *смѣ* сѧ мнѡм Мил, нѣ *смѣм* да се ѡзовнѣм С, нѣ *смѣм* да бѣднѣм Б, нѣ *смѣш* се прѣкўчити Д З ГЦ Сит, нѣ *смѣш* да бѣјѣш С, нѣ *смѣш* да с пѡљубѣш Со, јѣтрова се *ѡдѣли* Пр, *ѡцѣдѣ* ѡнѡ Пл, млѣко *ѡдѣрѣвам* ГК, *ѡдѣлѣ* мѣсо Бр, дѡшло да се *ѡдѣлѣмо* Мил, тўжнѣ *ѡдѣлѣмо* Лоп, *ѡрѡцѣдѣ* на сѣто Пл, помўзѣм те *ѡрѡцѣдѣм* Г, ка-се ѡклѧдѣ *ѡрѡцѣдѣм* Бал, *ѡрѡцѣдѣм* крос чѣсму С, *ѡрѡцѣдѣмо* ѡндѧј О, да *расѡдѣлѣш* ГК, бѣли *ѡдѣљени* Т, па *ѡцѣниш* Бал, и *ѡцѣѣиш* кѡшуљу Бр, *ѡмѣшѧ* се Бр, *ѡмѣшѧш* мѣкиње Д, и ја *ѡдѣрѣко* ГЦ, *ѡдѣрѣко* хѣро С, *ѡдслѣ* чѣстѡм вѡдѡм Др, *ѡдслѣ* дѡлазиѡ Д, *ѡдслѣ* паднѣм Д, *ѡдслѣ* дѡђѡше ГК, *ѡдслѣ* кат прѣпѣчѣмо ГЦ, *ѡдслѣ* гѡним Лоп, *ѡдслѣн* се чѣ Бал, *ѡдслѣн*, подѣлисмо се СР, *ѡдслѣн* се и ѣзѣли С, ѣ *ѡрѣ* од мољѧца Г, на пању *ѡсѣѣѧмо* Остр, ђвадѧ *ѡрѣсѣѣа* Мил, *ѡрѣсѣѣа* клѧде Огл, *исѣрѣсѣѣаш* Огл, па *ѡрѣсѣѣѧј* мѡтку Б, ѣвѣк *ѡриѡдѣвѣдѧм* Пл, *ѡсѣѣаш* жѣто Вр, сѧд *ѡсѣѣаш* Д, тѡ се *ѡсѣѣѧ* ГК, прѣко прѣста *ѡрѣсѣѣе* О, ѡнѡ се *исцѣдѣ* Мил, *исцѣдѣиш* мѧло ДК, *зѡцѣдѣмо* трѧве ДК, тѡ се *ѡрѡцѣдѣ* Бал, *ѡсѣѣѣиш* нам шўнагла Пл, ѡндѧј *ѡсѣѣѣиш* Др, ка *ѡзрѣ* Лоп Мил Вр Бал Осл, кад *ѡзрѣвѧ* Пл, и *ѡзрѣдѣ* Мил, сѣмењача кад *ѡзрѣ* Лоп, *ѡзрѣ* ѡнѡ Огл, кад *ѡзрѣ* Др, док не *ѡзрѣ* шѣн"ца Осл, *ѡвѣк* и данѧс Реб, *ѡвѣк* сѣта С, *ѡвѣк* ѣ Јабланици Вр, *ѡвѣк* је се нѡсиѡ ДК Пр, *зѡрѣвѧ* се Лоп, *ѡрѣвѧ* се фўруна ГБ, *ѡрѣј* се Мил, тѧмо *ѡрѣвѧш* Пл, вѡска *ѡрѣвѧш* ГБ, са вѡлов"ма се *ѡзорѣ* Огл, *ѡмѣм* ја С, тѣсто *зѡмѣсѣиш* Со, *зѡмѣсѣиш* лѣпење ГЦ Вр Осл, *ѡмѣсѣ* лѣбац Б ГК Остр, тѡ *ѡзмѣшѧм* О Бал, на асталу *ѡрѡмѣшѧм* Осл, кад *ѡмрѣм* Др;

157. Незамењено јат у кратким слоговима јавља се у примерима:

а) пѡда се и *бѣѧ* С, Бранко *бѣѧј* ГЦ, да *бѣѧју* К, *бѣѧју* по јаругама ДК, ја ћу да *бѣѧм* Кун, *бѣѣши* тѣ Д Б С, ја *бѣѣши* Б Др, зѡвѣ се по *брѣѡвѣма* ГЦ, снѣт, *вѣјавѣца* Реб, нѣје *вѣнчѧн* Мил, прѣ *вѣнчѧшѧ* С, промѣнили *вѣрѣ* Лоп, нѣ дѡ ти

бог *вѣрѣ* Сит, *вѣрї* се она ГБ, *вѣриѡ* се Лоп, *имā вѣровāње* Г, *отац мој вѣровѡ* Д, *вѣрїије* ми ДК Пл, *вѣшар дувѡ* М, *донесѣ вѣшрењачу* Г, *направимо вѣшалїца* ГЦ, *вѣшало* д *ѡбесїш* Б, *усред нѣкѡг врѣла* Вр, *Љубино врѣло* М, *поред асфалта ѡнде врѣло* Г, *врѣло туђинскѡ* Т, *имā врѣло* Лоп, у тађинскѡм *врѣлу* Мил, *ѡселї* се у *Врѣло* Др, *крѡз врѣлу* вѡду Пл, *ѡ тѡг врѣмена* М, с *врѣмена* на *врѣме* Пл, *нѣмā врѣмена* О ГК, *прѡшло врѣмена* Пл, *мāло врѣмена* Г, *сѡт врѣмена* Пл, *дѡвѡљно врѣмена* Остр, *дѡбијеш врѣмена* Огл, *цѣлѡг врѣмена* Д, *пѡслѣ дужег врѣмена* Реб, да *прѡјѣ врѣмена* Бр, у *тѡм врѣмену* Остр Мил, *ткāли врѣће* Бр Реб, *ѡзмѣш врѣћу* Г, *їзручїш у врѣћу* Пл, у *нѣкѡј врѣћи* Со, *їрѣјали* се Осл, *сїн їрѣјѣ* Мил, *нїје тѡ їрѣјано* Д, *їрѣјѣм* сїкиру Пр, *їрѣјѣмо* се Г Остр, на ѡгњїшту се *їрѣјеш* К, *најшїрѣ* је *двѣсїа* ДК, по *двѣсїа* *кѡзā* Огл, *двѣсїа* *комāдā* Сит, *двѣсїа* *кїлā* Мил, *двѣсїа* *метāрā* Лоп, *прѡдā двѣсїа* Реб, по *двѣсїа* *ѣктāрā* С, *двѣсїо* *њї* Г, по *двѣсїо* Сит, *дѣвѣр* *купујѣ* М, *бїѡ дѣвѣр* Остр, *дѣда* *ѡтвѡрї* Остр, *дѣда* *ѡбрѣн* С, *дѣду* *нїсам* *зāпāнтіо* Реб, *їмали* *мї дѣдовинѣ* С, *мој дѣво* С, *чѣтвртї дѣо* Г, *дѣнѣ* се Т О С Пл, у *стѡгове дѣнѣ* Мил, *знā* се *кѡ дѣнѣ* Остр, и *дѣнула* *сѣно* Д, *їмали* и *дѣшїлину* К, *зѡб* и *дѣшїлину* З, *нāма дѣци* О, и *дѣцу* *спрѣмила* Б, *пѡкупиѡ дѣцу* Остр, *дѣчко* *бїѡ* М, *ѡдар*ло у *зѣнциу* Пл, *зрѣла* *дѣвѡјка* Г, *парадāј(з)* *зрѣли* Бр, да су *зрѣле* К, ни *зрѣло* Бал, *ѡ зрѣлу* *жїту* ГЦ, *д ѣдѣм* Лоп, *тудѣ јѣдѣм* К, *свѣ јѣдѣмо* Т Др, да *јѣдѣше* О, *бѣри* и *јѣди* Пр, *ѡбашка јѣдѣ* Г, а *Мїленѡм јѣла* *свѣ* ГК, *јѣла* *бѣлѣ* Огл Осл, *јѣла* је се *прѡја* ДК Г Бал, *јѣли* *їсто* Т, *прѣ* је се *јѣло* Пр, да се *сїпā јѣло* Д, *јѣѡ* сам З, *лѣвшѣ* је *јѣсїи* Т, *вї јїше* С, *пѣчѣ лѣѡ* О, *ѡрежѣ лѣѡц* С, *зāкувāм лѣѡц* Огл, *лѣбнā* *вѣрчна* Г ДК Т Мил, *нāмѣстї* се *лѣса* Вр, *крѡшке сѡшили* на *лѣсама* Остр, *сѡшили* на *лѣсе* Г, *стāвљајѣ* *лѣсе* О, *вāкѡ лѣсе* Пл, *лѣсе* у *пѣшници* ГЦ, *порѣђајѣ* по *лѣси* Остр, на *лѣсе* Реб Осл, *прѣко лѣша* ДК Сит Пл С ГЦ Вр Др Со Мил, *сїђе лѣшѡс* Г, *ако* је *лѣшїнѡ* *дѡба* Мил, *гѡр* и *лѣшїујѣ* Г, *ѡнā мѣра* Бр, *до мѣрѣ* С, *бїѡ мѣрац* Лоп, *вїш мѣрї* сām ГК, *мѣрїш* *шїљак* Бр, *мѣрїш* *тїме* С, *чѣтрї мѣсѣца* ГК Сит, *нā другѡ мѣсїо* К Пр Г ГЦ, да *бѣдѣ* *млѣкуља* С, *млѣли* у *водѣницама* С ГЦ, *млѣли* *смо* Огл С Пл, *млѣѡ* *нѣко* Пл, *млѣло* по *потѡчарама* ДК Лоп, *нѣкā* *трава* Лоп, *ѡна* је *њї нѣкāко* *ѡдбāцила* Мил, *нѣкāшї* *прѣ* Б, *за нѣкѡм* *сїнїициѡм* Т, у *јѣдну рѣку нѣколкѡ* ДК, *нās нѣколкѡ* Реб, *нѣколкѡ* *пѣтā* ГЦ, на *нѣколкѡ* *мѣстā* М, да *нѣшїиѡ* *ѡдвāјā* Т, *нѣшїиѡ* да *пїтā* Мил, да *пѡшālѣте нѣшїиѡ* Б, *жѣнскїиње* *їѣвā* Т, *сāмо* *їѣвѡ* Огл, *пѡп* *їѣвā* Бал, *па* *їѣвадѣ* Пл, *пѣтли* *їѣвāјѣ* ГК, *їѣвале* *жѣне* С, *јѡтри* *їѣсма* Реб, *ѡставїш* и *їрѣкријѣш* Пл, *код* *Колѣбарѣ* *їрѣксїнѡћ* О, *їрѣксїнѡћ* *јѣсам* Мил, *їрѣксуїше* *кѡ(т)* *трѣћег* Огл, *вѡдѡм* да *їрѣлїјѣм* О, *сѣвѡ* сам и *шѣн*чу З, *сѣдāј* за *рāзбѡј* Пр, *ѡндāј* *сѣдāјѣ* М, *сѣдāјѣ* с *љѣдїма* Г, *ѡди ѡв сѣди* К, *сѣјано* на *сāчму* ДК, *нїје* ни *сѣјāшї* ДК, *сѣкѡ* *прѣше* Остр, *сїкирѡм сѣкла* Со, *сѣкла* сам сā *њїм* Бал, *сѣћām* се *код* *чїчѣ* Бр, *їзвѣдѣ сѣме* К, и *сѣме* *вѣчѣ* Г, *крај сѣмена* Огл, ни да се *сѣшїм* О, *сѣћāш* се *Жївѡта* Огл, *слѣме* је *ѡнѡ гѡре* ГЦ, и *смѣјѣ* се Г, *нїсам смѣла* К Т, *тудѣ смѣсїшїш* *нāрод* Сит, *кākї* су *снѣѡви* *бїли* Сит, на *срѣд* *сѣла* Бал, *тѣд* је на *срѣд* *њївѣ* О Осл, на *срѣд* *рāмїѣ* С, на *срѣд* *пѣтā* Лоп, по *срѣд* *кѣћѣ* Бр, по *срѣд* *шѣмѣ* ГК, у *срѣд* *лѡнца* Мил, *ѡнā срѣдњā* Г, *срѣдњї* *брāt* З Пл, *срѣдњї* *Бѡгѡљѡб* Мил, *срѣдњї* *крај* Др Осл, *срѣдњї* *клїнї* Остр, *срѣдњї* *зāmѣтїѡ* Лоп, *срѣдњї* *Влāдо* Пл, у *срѣдњѣ* *шкѡлу* О ГЦ, *срѣдовѣчнѣ* *жѣне* ГЦ, *мѣнѣ срѣшала* Лоп, *срѣшан* *пѣт* Т, *срѣшнā* *бїла* М Остр Мил ГК, *здрāvā* и *срѣшнā* ГЦ, *чїча* *Срѣшѣн* Т, *Срѣшѣн* *Пāвїћ* ГЦ, *їме* *му* *бїло* *Срѣшѣн* Сит, *јā* сам *Срѣшѣна* *Мāрїић* Г, *Љѡбїца* *Срѣшѡмїрѡва* Мил, *мѣнѣ срѣшнѣ* Г, *срѣшнѣ* *ѡ* *шумї* Др, *ѡћемо* да *срѣшнѣмо* ГЦ, *бїли* *срѣшнї* Т, да *смо* *срѣшнї* Пл, *срѣћā* је Лоп Осл, *звāѡ* се *Срѣћко* Кун, *дѡдїѡ* *Срѣћко* Огл, *Срѣћко* *ѡтїшѡ* ГЦ, *Срѣћко* *дѡл* Лоп, *пїтāм*

Срѣћа Пл, ја сам *Срѣћковић* ДК, Мирослав *Срѣћковић* Пл, *Срѣћковићи* ГЦ Осл, прѣђу *срѣћом* Пр, пун *срѣће* Др, куд *срѣће* да сам њшла Г, *сирѣмо* долѣмо С, има *сирѣја* ГЦ Осл, *шѣо* такѣ Г, није *шѣо* Б ГЦ, *шѣо* кѣсѣм Остр, њн *шѣо* Бр, *шѣо* Гавро Сит, *шѣла* за тога К, *шѣла* сам за другѣ Со, такѣ *шѣла* О, *шѣла* д учи ДК, *шѣла* д љмрѣ Огл, *шѣла* д ѡкрѣнем Мил, нисам *шѣла* Пр, нису *шѣли* тући Р, нису *шѣли* З Д, *шѣли* да му рѣну Пр, *шѣли* да купѣ Р, *шѣли* С, *шѣра* у ѣмбар ДК, *шѣра* д љзмѣм ДБ, *шѣра* гѣведа Реб, *шѣра* му краѣе Г, мѣнѣ *шѣрала* Др, па *шѣрај* О, па *шѣрају* коња З, што *шѣрају* њни Д, *шѣрају* свиње Б, *шѣрам* стѣку М Мил, није мѣнѣ *шѣрѣо* Г, *шѣрајше* гѣр ГЦ, кад *шѣрѣба* мѣсо Пр, *шѣрѣба* да се спрѣмам Бр, кѣмѣ *шѣрѣба* ДК Огл, *шѣрѣба* ѣксѣнције О, *шѣрѣба* да се пѣришем Б, *шѣрѣба* д ѡдѣм Бр, није како *шѣрѣба* Бал, кѣлкѣ *шѣрѣба* Т, ка-сам *шѣрѣбо* да се изѣучѣм Остр, кад *шѣрѣбају* Т, ка-сам *шѣрѣбала* Г, није ми *шѣрѣбало* Огл, *шѣрѣбало* да се мрѣ ГЦ, *шѣрѣше* љу стѣћи Г, од *шѣрѣшњѣва* С, *Цѣѣшко* бѣјација Г, вѣкла *ѣѣо* дѣн клѣдару ГЦ, *ѣѣо* дѣн чѣм Остр, *ѣѣо* Драгѣдѣ Д;

б) њн *бѣжѣ* С, *бѣжѣ* народ Пл, *бѣжѣм* нѣнижѣ Пр, што *бѣжѣши* Реб, народ *избѣѣва* ДК, исплѣтем *бѣлаче* Реб, на Вѣл"кѣм *Бѣлѣју* Мил, до Бѣбѣчевѣг *бѣлѣја* З, има Вѣлики *Бѣлѣ* Осл О, тѣлад *бѣлѣжѣ* ГЦ, кѣмѣн тѣд *зѣбѣлѣжен* О, гѣведа *ѣѣбѣлѣжена* СР, да *бѣлѣжѣ* Пл, што је *ѣѣлѣжѣиѣ* З, ѡнѣ *бѣлѣшкѣ* Лоп, трѣшње *бѣлицѣ* Пр, њн *бѣсѣдѣ* вѣкѣ Пл, а Бѣѣо је *ѣѣрѣбѣсѣдиѣ* Г, као прѣ *ѣѣрѣбѣсѣдѣ* Бр, ѣво *брѣѣиѣ* Лоп, ѣшла тѣј *Брѣѣниѣ* Лоп, да *вѣнчѣ* Бр, *вѣнчѣ* се ѣ цркви Остр, ка-сам се *вѣнчала* нѣ Ставама С, *вѣнчала* се Бал Лоп, *вѣнчали* се ѣ цркви Др, те се *вѣнчали* Г, ка-се *вѣнчѣвамо* К, вѣлдѣ љу се *вѣнчѣиѣ* Б, ѡнѣј *вѣнчѣиѣ* Пл, плѣтѣ се *вѣнчѣиѣ* Огл Бр Сит Д СР Д Бал Б Пл Пр, мѣѣш *вѣнчѣиѣ* Т, *вѣнчѣ* се рѣдѣвно С, бѣла *вѣриѣба* Осл, прѣвѣ се *вѣриѣба* М, *вѣриѣба* З, ѣ пѣшници *вѣшиѣчкѣ* ГЦ, *вѣшѣно* ѣмам ѣ сад СР Лоп, прѣ *дѣвѣјке* Сит Бр Б ДБ Огл Остр, *дѣвојачкѣ* свѣдба М, пѣштајѣ *дѣвојачкѣ* кѣћи Со, ѣшѣ по *дѣвѣјкѣ* ГЦ ГЦ, свѣм *дѣшѣиѣ* Р Реб, ја сѣли ѡѣм *дѣшѣиѣ* ГБ, под душѣч"ѣ *дѣшѣиѣ* Лоп, љзмѣмо *дѣшѣиѣ* К, пѣбѣгла *дѣшѣ* С, ѣшла сам з *дѣшѣм* СР, ѡдѣ *дѣшѣ* те чѣвајѣ К, ка-се *зѣдѣвѣјчила* Лоп, ѡвѣј *зрѣлѣ* Огл, парадѣј(з) *зрѣлѣ* К, пѣп *исѣѣвѣдѣ* М, ѡв прѣгѣрѣле *кѣлѣнѣ* Б, вѣкѣ прѣгѣрѣло *кѣлѣѣачѣ* Б, О, пѣсма и *кѣдѣлѣчиѣ* Со, грѣбене и *кѣдѣлѣчиѣ* Бр, *лѣбара* се звѣла Вр, кѣѣжара и *лѣбара* Пл Реб Кун, *лѣбара* тѣрба Остр, има вѣм *лѣбѣрѣник* С, и ѡнѣ *лѣбѣрѣницѣ* Др, *лѣбѣрѣницѣ* де се мѣсѣ ГЦ, кавѣ *лѣбѣрѣницѣ* Т, дѣле *Лѣѣосава* С, *Лѣѣосава* и Марѣна Т, *Лѣѣосава* мѣја пѣн"ца Мил, пѣгину *Лѣѣосавѣн* чѣвѣк Г, ѣ Грујичѣиѣ *Лѣѣосавѣ* дѣл Б, мѣло јѣј *лѣѣиѣиѣ* Г, *лѣѣиѣиѣ* ка-су гѣилѣ К, мушкарцима *лѣѣиѣиѣ* С, *лѣѣиѣиѣ* се испѣчѣ Мил, мѣј ѡтац *лѣѣиѣиѣ* ѡ тебѣ С, *лѣѣиѣ* је Бал, мѣѣго ми је *лѣѣиѣиѣ* Бал, ѣ прѣлѣѣе ка-се *ѣѣрѣлѣшѣ* ГБ, ѡнѣм *мѣсачѣм* С, ѣ мѣсѣнѣј канцѣларѣиѣ Со, бѣѣ *млѣкар* С Остр СР Сит Лоп, *млѣкар* и вѣјѣт Др, ѣмала *млѣкар* Мил СР, прѣмѣштајѣ *млѣкар* Т, *млѣкар*, јѣшта О, ѡтај *млѣкар* Остр, ѣ *млѣкар* Пр Г, ѡнѣ *млѣчѣре* С, има *нѣвен* Г, бѣла сѣ ѣѣм и *Нѣѣосава* Огл, *Нѣѣосава* вѣселѣ Мил, и с пѣвитѣнѣм *ѣѣлѣжѣли* ДК, такѣ је *ѣѣлѣжѣвано* ДК, мѣјка *ѣѣрѣниѣ* Кун, *ѣѣчанскѣ* рѣка Лоп, ѡдѣм *ѣѣшкѣ* С, *ѣѣшкѣ* се ѣшло Огл, ѡдав *ѣѣшкѣ* Бр, сѣ нама *ѣѣшкѣ* Пр, *ѣѣшкѣ* Чѣњѣ СР, да *ѣѣлѣжѣиѣ* С, па се *ѣѣсѣјачѣ* Осл, пѣслѣн *ѣѣбаѣили* Лоп, *ѣѣврѣ* ѣ сѣруци Огл, *ѣѣиѣ* кѣѣу Б, *ѣѣдѣјѣ* млѣко К, из јѣрма смо *ѣѣдѣли* сѣне Лоп, сѣт спрѣмајѣ *ѣѣдѣјѣло* Лоп, *ѣѣдошѣѣ* бѣлѣ Огл, ѣ ѡнѣ ѣсу *ѣѣдошѣѣ* Лоп, *ѣѣкрѣшѣ* се Огл, па вѣкѣ се *ѣѣкрѣшѣиѣ* Лоп, па се *ѣѣкрѣшѣиѣ* Др, *ѣѣкрѣшѣиѣ* се Мил, сѣ се *ѣѣсѣјѣ* О, тѣ га је *ѣѣсѣкло* К, на *ѣѣсѣцѣлу* Пл, ѡнѣј *ѣѣсѣцѣиѣ* С, *рѣѣкѣ* стрѣна М, има *рѣч"ца* ѡдавѣн Мил, ѡд *рѣчѣиѣ* Лоп, ѣ *рѣчѣну* Г, бѣти *сѣѣиѣиѣ* Пр, *сѣѣиѣ* Мил, *сѣѣиѣ* кѣпѣш Лоп, да

сeдe ГК, *сeдi* се и до један Д, по *сeдe*љкама Пл ДК, *пoнeгдe сeдe*љка Т, *није тo сeдe*ње С, *ја сeд*ла у колима С, *ја сeд*ла у кући Пл Д, *сeдила* oбашка Т, *сeдила* за разбoјом Д, *сeдили* кoт кућe Т, *сeдили* тудa Бр, *тy сeдило* се Д, и *ја сeдiм* вaкo Пл, *сeдiм* са чoвeкoм К, да *сeдiм* Г, *сeдiм* нeкaд ГК, oн *сeдi* Р М ГБ М, *сeдiм* и чeм Пл, *сeдили* у соби Остр, *нe сeдi* никo Сит, oн *сeдиo* Др Мил К, дoсaднo *сeдиши* Др, oни ћутишe, *сeдисмo* Пл, *сeјaч* oстaвљa Пл, *сeјaч* oпрaвi З, *није нa сeјaч* ДК, *имa сeјaч* Г, кyмa у *Сeчини* ГЦ, у *Сeч*ни живи О, у *Сeчини* Лoп, мoрe тe ми сe смeјaши С, нa *срeдини* Со Остр Д СР, пo *срeдини* oцaклијe ГЦ, крo(с) *срeдину* Б, *ја сaм срeђинијa* Мил, ниси ти мeни *сiтaрeшина* Сит, али сaмo *сiтaрeшина* Лoп, знa сe *сiтaрeшина* С, бiо ми стрiц *сiтaрeш*на Д, знaлo кoји је *сiтaрeш*на у кућ^и ГЦ, никo *сiтaрeшинe* није имo Лoп, бiо *сiтaрeш*на Милан Мил, *сiтaрeш*на је бiо чiчa Мил, *сiтaрeшина* је сe знaлo Мил, питaш *сiтaрeшинe* Мил, *сiтaрeш*на чeтe Осл, да бyдy *сiтaрeш*не кoд њи Остр, у нaс нeмa *сiтaрeш*нe Остр, *сiтaрeшина*, кaжe Пл, није тy бiо *сiтaрeш*на Пл, ниси ти мeни *сiтaрeш*на Сит, *сiтaрeш*на дoђe СР, да сe знa *сiтaрeшина* С, oнo *уирeјaн*ца Пл, тo цвeћe ми *цвeћaлo* Г, *Цвeћинa* нeдeљa Огл, *Цвeћинe* нeдeљe Бр, oнa *цвeчицa* кo иглицa Пл, није *цвeћaлa* Г, имa *цвeћ*he ГК, *Цвeћyљa* Остр, *цeљивa* крc Пл, да гa *цeљивa* ДК, с дeснe стрaнe *цeљивa* се М, кaд је трeбaлo да сe *цeљивa* С, oднeсe нa *цeјaлo* Пр, *цeјaницa* З, бiо *цeјaч* ГК.

Фонолошко јат^и у неакцентивованим слојовима

158. У неакцентованим слојовима незамењено јат илуструју примери: Нoвaкa *бeјyнцa* Др, oћy д iдy у *бeжaнију* Лoп, свaкo у свoјe *бeжимo* Пл, нa Вeликi *Бeлeј* О, нa Вeл^кoм *Бeлeјy* Мил, дo Бoбoчeвoг *бeлeјa* З, имa Вeликi *Бeлeј* Осл О, да *бeлeжи* Пл, кaмeн тyд *зaбeлeжeн* О, гoвeдa *иoбeлeжeнa* СР, *oбeлeжeн* ГЦ, штo је *oбeлeжio* З, oнy *бeлeшкy* Лoп, двa јaјeтa, *бeojцe* Лoп, yмyтиш *бeojцeшa* дoбрo Т, имa *бeojцy* ДК, oн *бeсeдi* вaкo Пл, нити *бeсeдi* сa брaтoм Г, да прe *иpoбeсeдi* Бр, a Бoћo је *иpoбeсeдio* Г, кao прe *иpoбeсeдi* Бр, дe држi *бeлeјију* Мил, дoбили из *Бeдipaдa* Остр, у *Бeдipaдy* ГЦ, a *бeojцк* С, нe би *бoлeлo* Бал, жyч *бoлeћ* ГБ, мeнe *бoлeлa* глaвa ГБ, *бoлeлa* мe yвeтa ГЦ, није мe *бoлeлo* К, кaкo мe је oндaј *бoлeлo* Б, *бoлeлo* мe дyгo Др, нoгe пoчeлe *бoлeши* К, мeнe нoгa *зaбoлeлa* Г, млaђи сe *иoбoлeћ* Мил, није *иoбoлeлa* изнeнaдa ГК, кa-сaм сe *рaзбoлeлa* Вр Мил, *рaзбoлeлa* сe oд нeрвнoг слoмa Остр, *бyбрeј* Пр, кa-сaм сe *вeнчaвaлa* К, oндaј сe *вeнчaвajy* СР, *вeнчaвo* у фaмилији С, није тo билo у *вeнчaници* Бр К, oдeм тe сe *вeнчaмo* Мил, питa o *вeнчaњу* Осл, и свaдбy и *вeнчaње* Сит, пoшo нa *вeнчaње* СР, *нe вeрyјeм* нi у штo Пл, *вeщipовиш* дaн Вр, a *вoлeлa* сaм дa бyднeм Бал, *вoлeћ* сaм Лoп, млaдa *зaвoлeлa* Лoп, и oнa *врeмeнa* Г, дрyгo *врeщeнo* ДК, yзми *врeщeнo* Сит, имaш *врeщeнo* ГБ, нaпрeдeм *врeщeнo* К, и *врeщeнo* Г Пл, *врeщeнa* иcкyпe Осл, e, дo свaнyћa *иoрeлo* Др, e, сaд *гoиoрeлo* joј, синe Лoп, *изиoрeћ* нa брeгy Осл, дeдa *изиoрeћ* сaв Б, и *изиoрeлa* ДК, *изиoрeлa* oштинa К, кaчaрa *изиoрeлa* Д, oв *иpеioрeлe* кoлeн^ицe Б, вaкo *иpеioрeлo* кoлeњaчe Б, *иpеjoiшa* снaвo С, сa *дeвeримa* Пл Вр, *дeвeрiнкa* Мил, мeнe и *дeвeркa* Д, кaжe *дeвeркo* Мил ГЦ, a *дeвeркo* је дoлaзиo Осл, пeшкiр *дeвeрскi* Огл, мi *дeвoјчицe* сeдiмo Т, кa-сaм билa *дeвoјчицa* Бал Огл О Со, двe *дeвoјчицe* мy oстaнe ГК, рoдилa сe *дeвoјчицa* Б, да нaђeм *дeвoјчицy* да joј чyвa Г, *дeвoјчицa* пoгинyлa Остр, пyкнe *дeoбa* Мил, oн oћe *дeoбy* З, тpaжи *дeoбy* С, пoчнy *дeoбy* Др, oд *дeишнcтвa* Лoп, *дeишyр*нa билa Пл, oзгo oви *дeчкинa* Пл, *дoшeрo* дрвa Пр, *дoшeрo* нaм oгpaдy ДК, jyтри *дoшeрajy* Бал, a вoлoвe *дoшeрaли* Б, oн jyтpy *зaйдeвeј* Г, дрyгi дaн *иcтeрa* тe Г, *иcтeрaли* и(з) *слyжбe* ДК, чyвaлo сe *нaишeрa* сe ДК, нeгa *нaишeрo* ГБ, *oишeрajy* гa у бoлницy Пр,

диџерали бвце ДК, краџу *диџерали* Б, партизани *диџерали* Осл, са-ћу продати волове *диџерај* ГБ, све што је покретно *диџеро* М, *диџерали* су ме Остр, *диџерај* у сүшаре Г, *идиџера* га ножом З, а ми *идиџерали* бвце Пр, и *идиџерај* у поток СР, оне су *иподиџераише* Лоп, да је *саиџерам* Реб, и *уиџерај* нас ДК, како је се то *живело* Лоп, дрво вако *задељај* Пл, баба *задене* Реб, кад *зајеваш* Г, и *зајевај* Лоп, кад *зајевамо* З, ово *засекло* ГК, како сам *исекла* ГК, *осекла* косу Огл, овај *засеок* ДК, кољко је у нас *исечено* имање Осл, *исечено* као пердика К, *исецја* Остр, што *избејла* одудан К, нису *избејлице* О, *избејлица* један дошб Остр, *изедем* компот Лоп, ја *измерим* О, *исекли* су нашу шүму З, ножом *осекла* пүпак Бр, послe нас *исмејавај* Остр, на онe стүпе *исиребијај* Огл, паб ми на *кољено* Пл, под *кољена* Реб, ајдучко *кољено* Д, йсто и од *кудеље* ДБ, од онг влакна, *кудеље* О, прeли *кудељу* Бр, *кудеља* била Осл, *кудеља* се Осл, било је то од *кудеље* Огл Кун, сeјата *кудеља* Остр, *кудеља* у јесен ДК, јој, сине, па *кудеља* СР, имаш *кудељу* ДК, донeла *кудељу* Остр, сeјала *кудељу* Остр Бр Лоп, уредиш *кудељу* С, поњавом *кудељном* Реб, ваљевскi лeкари ГК, јел они су лeкари ДК, доде лeкари Реб, дол отишла лeкару Г, нисам ишла лeкару О, да ме тeра лeкару Осл Пл, па *лејојко* С, зовeш Драју *лејодиан* Мил, да је *лејодица* Мил, то у *лешо* оставиш Г, бiо је у *мери* у јeлу и пићу Бал, дeвeт *месeци* ГК, тринeс *месeци* ДК, нeкољко *месeци* Остр Мил, у сeдмoм *месeцу* Бр, кyрузно *млевeно* брашно ДК, *млекариш* бiо Осл Мил, туд у *млекару* Т, снeг *навејe* Мил, па се *најeдe* Г, *намесити* му крeвет Остр, а дашчицу *намесити* Бр, лeса *намесити* Пл, она нод *намеситена* Пл, они су *намеситили* мотке Г, *намеситила* вако Остр Лоп, *намеситили* ми свeтло Пр, ми нeга *ипрeмеситили* Пл, *насејeши* рүкoм Осл, ова се *насмејала* Огл, вако *нашпeвавале* Остр, да се то *нeјде* вiди ДК, јeднoм *нeјде* ГК, вако *нeјде* Остр, *нeјде* је то раћало ДК, јeднa *недеља* Реб, три *недеље* ДК Б Бр, Вeликe *недеље* Пл, Вeликe *недеље* се сeјe Бал, Цвeтнe *недеље* Т Бр Огл СР Пр М Р, прoлази *недељом* ГБ, нe радимо *недељом* О, у *недељу* д илe ГК, рoдила у *недељу* Лоп, Вeл^нкy *недељу* Г, Пeтровскa *недеља* О Сит, у *недељу* нeћy О Реб, лeб за *недељу* данa ДБ, прe *недељама* ишла мајци ГК, слабиe и *недељама* Огл, Ђурђевскa *недеља* Г, била *недеља* Пл, јeднe *недеље* Пл, на Пeтровскy *недељу* Лоп, *недељом* и прaзником Пл, овi гoр *Недељковићи* Пл, Лoндoн *некаки* Лоп, у *некоia* Пл, нe *иребa* мeни нiко Д, нe *иребaja* ми твoја кoла Остр, шeн^нцу нe *сејeмо* Г, мoгло је да се *идсејe* Г, ако *идсејe* Лоп, тpaктoром *идсејe* ми ГК, *ипрoсејeм* брашно Г, ја с нe *сећам* ГК, нe *сећам* се Остр О, нe *смејe* да будy гњилe Бр, нe *смејe* у кући Бр, ако нeћeш нe *иребаш* ми О, бвце и нe *иребaja* му Г, дођоше *дбe* О, *дбe* ћeрке Сит, *дбe* су ми удaтe Лоп, *дбe* ћeри СР, повeжe се у канaп и *дбeси* Пр, *дбeси* га гoр Лоп, тoрбу и *дбeси* Осл, па *дбeси* на вeриге Остр, послe *дбeсиши* ГК, вeшало д *дбeсиши* Б, *дбeсиши* лaмпy Бр, нeмy се брaт *дбeсио* Г, пeт *одељења* Осл, и *омериши* нoгу К, *измериши* сүкно С, *осекли* ми двa прста Остр, *осечена* цeв Д, тaмo *ипрoсечена* сoба Б, *ипрoсечена* СР, првa је и *осеменио* бвце ГК, бржe *осејити* Реб, ништа нисам *осејити*ла О, *осејити*ла се ја ГК, нисам *осећала* О, узе *осећак* дрвeтa О, у њиви *осецајити* колац Остр, најшo *осечанац* Пр, сaмo *осмoлeжити* завршио Г, нaкo *осредње* Лоп, *осредња* дeца ГЦ, од мoг *ипарангеда* ДК, *ипарангеда* стрeљан С, и *ипарангеду* Сит, наши *ипарангедови* С, од *ипарангедовинe* С, тај мoј *чукунгеда* Др, мoј *чукунгеда* Д, *ивeвачица* се ствoри С, *идбејe* ГБ К, *идбејe*ла сам ДК, *идбејe*ла је грүпа Огл, *идбејe*ли дeца С, *идбејe*ла сам, нису дaли Остр, у пaпулама *идбејe*ла Пр, од oца сам *идбејe*ла Р, *идбејe*ла сам на Илиндан Огл, вoдe *идбејe*ла М, *идбејe* је дн Бр М Б, дe и *идбејeнe* Г, а ми смо *идбејe*ли Пл, то *ипрeбејeнe* Реб, *идбејeнeм* күни Остр, *идбејeнeм* ја күни ГЦ, *идбејeнeмo* сaмo Г, и *идбежe* С, те забeлeжити насeл^нцу Осл, *идбежe*жили кољко трeбa

ДК, свѣ је убѣлежио Реб, *иѡвѣсма* на прѣслицу Реб, завијѣ се у *иѡвѣсамцеѡи* Огл, ѡнај *иѡдмлецац* Осл, ѡдѣм у *иѡнедељак* С, чисти *иѡнедељак* Мил, спрѣмā у *иѡнедељак* Д, да се *иѡсеѡи*мо О, што је од *иѡѣсма* Осл, тѡ је за *иѡѣсмо* Г Бр, од *иѡѣсма* Пл, зѡвѣ се *иѡѣсмо* Б, па *иѡѣсма* Лоп, завију *иѡѣсамцеѡи* Огл, јѣдва се *иѡјѣдѣ* Бал, *иѡјѣдѣ* се брзо Бр, *иѡјѣдѣм* нѣкад Мил, ништа ѡмали да *иѡјѣдѣмо* Осл, ми дѣца *иѡјѣдѣмо* ГБ, тѡ *иѡјѣду* вѣче Осл, нѣму се *рāзјѣдѣ* пуно Лоп, ил да *ујѣдѣ* кога било Осл, *ујѣдѣ* ме гуја Пл, ил ће *ујѣсѡи* нѣког Др, свѣ ће нас *иѡјѣсѡи* Др, нѣк је *иѡнедељак* Г, свāки *иѡнедељак* Лоп Вр, него *иѡнедељак* Реб, ѡн у *иѡнедељак* С, *иѡнекѡ* Вр, мāло *иѡнекѡ* прогѡворѡ Огл, сāмо *иѡсеѡāмо* Осл, узорѣ се и *иѡсејѣ* Огл, *иѡсејѣм* нāзор СР, бāшчу *иѡсејāли* Р, *иѡсејали* ѡпѣт Г, била *иѡсејāна* шѣница Остр, ѡтац мѡј *иѡсекѡ* се ДК, зовѣмо зимѡна, *иѡсек* Г, јѣдан *иѡсек* однесу ГБ, по двā *иѡсека* ДБ, пѡбију *иѡсеке* СР С, ка-се сѣчу *иѡсеци* К, убѡјали *иѡсеке* Сит, *иѡсек* рѣдѣ Т, *иѡсек* им рāнила Др, зāкољу се *иѡсеци* Бал Реб, у *иѡслеѡнѣ* врѣме Г ГБ Вр, а *иѡслеѡнѡи* дѡлазимо Лоп, *иѡслеѡнѡу* вуруну Сит, свѣ смо *иѣшāка* ишли Г, пуна и *иѣшāкā* Огл, ишли смо *иѣшāка* М, нāјѡѡљѣ вѡли *иѡдмлецац* ГК, на *иѡслеѡику* йдѣ М, тѡ се *иѣрѣвāрујѣ* прѣсѡ Мил, да *иѣрѣрāђујѣ* Пл, *иѣрѣрѡиѡи*ма бāцā Сит, и јā *иѣрѣд* ѡим ДК, *иѣрѣд* мѣну О, ѣ, *иѣрѣд* уѡају мѡју Бал, *иѣрѣд* вратима Г, тѡ је *иѣрѣнѡи* Мил, па *иѣрѣвѡсѡиручи* Др, јеси ли се *иѣрѣдѡмислила* ГЦ, ѡвѡ се *иѣрѣзѡвају* Лоп, кāко се ѡни *иѣрѣзѡваше* мѡр Огл, да бѡдѣ *иѣрѣзрѣб* Бр, ѡспāвā *иѣреко* дāна ДК, *иѣреко* лѣта Г ДК, *иѣреко* пута ГК Остр Осл, пѡбију се *иѣреко* сѡнијѣ Р, *иѣреко* зимѣ ДК Г Огл Бр О Сит Др, *иѣреко* рѡку Бал, *иѣреко* прѡслопа Д, *иѣреко* пѡтока Остр Огл, бāцѣ гѡбер *иѣреко* ѡвце ДК, *иѣреко* Сѡитарѡцā Со, *иѣреко* јāругѣ Лоп, *иѣреко* странѣ ДК, *иѣреко* зāбрāна Пл, *иѣреко* кāмена ДК, *иѣреко* Љубѡвијѣ Бр, *иѣреко* Цāр"ћа нѣ можѣ Огл, *иѣреко* бāшчѣ СР, *иѣреко* бирѡва Д, *иѣреко* цāдѣ ГЦ Осл Пл СР Сит Пр Б М, *иѣреко* жѣнскѡиња Осл, имāмо *иѣрѣкрѡуѡч* Лоп, док не *иѣрѣлāди* ГЦ, *иѣрема* тѡчкарама Бал, *иѣрема* кѡјни Осл, *иѣрема* Плавāњу О, *иѣрема* мѣни О, у *иѣрема* нāс Лоп, па сам *иѣрѣмѣстāла* у чāрдāк Огл, кāо тāрабе *иѣрѣмѣшѡиāно* ДК, мѡрају да *иѣрѣмѣшѡиāју* млѣкар Т, прѣт *Прѣѡбрāжѣње* Огл О СР Г Д Вр М Р Со Реб, на *Прѣѡбрāжѣње* Сит Пл, јā сам тѡ *иѣрѣисѡивала* Т, дѡдила *иѣрѡлѣѡѡс* О, *иѣрѡсејѣм* на чѣстѡ Г, *иѣрѡлѣѡѡс* мѡре Огл, зāклали *иѣрѡлѣѡѡс* ДК, од *иѣрѡлѣћа* припрѣмāш Осл, нā *иѣрѡлѣће* Д, *иѣрѡлѣће*, мāрт Бал, сāд је *иѣрѡлѣће* О, у *иѣрѡлѣће* било Г, у *иѣрѡлѣће* ДК О, у *иѣрѡлѣће* сāдили Пр Огл, у *иѣрѡлѣће* подрљāју Огл, *иѣрѡлѣће* је ГБ, пѡчнѣ се у *иѣрѡлѣће* Т, *иѣрѡлѣѡиња* сѣтва Сит, ћѣтен имā *иѣрѡлѣѡињѡи* Бр, *иѣрѡсејѣм* брāшно Осл, *иѣрѡсејѣш* брāшно Остр ДК, гѡр *иѣрѡсѣчено* Т, па ѡнѡ *рāзвѣјѣ* Г Вр, нису ни *рāзмѣсѡивале* Бр, *рāзѡмѣла* дѡбро Мил, *сāдѣвѣно* ус кѡље Остр, *сāдѣнѣ* у чѣтрѡи рѣда ДК, *сāдѣнѣ* свāки Остр, уз кѡлац *сāдѣнѣ* Г, *сāдѣнѡу* у клāдње С Реб Д, у сѣрце *зāдѣнѡѡ* С, нāдѣѡ ми ѡме К, нāдѣѡ Мѡливоју ѡме Пл, и ѡн му нāдѣнѣ ѡме Лоп, нāдѣнѡѡ ѡме С, кад нāдѣну З, ѡнѡ што је *сāдѣнѡиѡ* ДК, *сāдѣнѣмо* кѡчанице Пр, сāмлѣли ѡтишли Пл, па сāмлѣћѣмо Пл, прѣла било и *сѣдѣња* ГК Д, нѣмā сā *сѣдѣња* Осл, било *сѣдѣње* М, вѣче на *сѣдѣње* Огл, ѡна нѣгā пѡљѡби *сѣдѣћи* Сит, *сѣдѡмо* у кѡјни ДК, скѡпѡймо се и *сѣдѡмо* Остр Б, дѡго *сѣдѡмо* вѣчи Бал Огл, *сѣдѡмо* у кафāни Огл, *сѣдѡмо* и грѣјѣмо Остр, *иѡсѣдāмо* О, *иѡсѣдāла* дѣца Лоп, није ѡмало *сѣјāчā* ДК, пѡчѣло са *сѣјāчѡи*ма Огл, са *сѣјāчѡм* Осл, мāло се *сѣкѡирā* Лоп, а *сѣмѣнāра* се кāsнијѣ Бр, *слѣйѣѡчнице* Пр, свѣ нā *сѣнѡу* ГЦ, дѡрчкујѣмо *сѡрѣм* лāмпи ДК, ѡгњѡште нā *срѣд* кѡћѣ ГБ, по *срѣдѡни* са ѡрловѡм крѡилом ДК, по *срѣдѡни* је мѣтѡта ДК, јā сам бѡѡ тākѡ у тѡм *срѣдѡни* Остр, јѣдан *сѡтāросѣдѣлац* Реб, Лāјшиѡи *сѡтāросѣдѣѡце* Мил, *уѡрѣјѣм* па се ѡстāњѡи Пр, па се *уѡрѣјѣ* фѡруна ГБ, *уѡрѣјѣш* ѡгњѡште Бал, *уѡрѣјѣмо* кѡтѡ М, кад зāрѣјѣш вуруну Т, зāрѣјѣлā кѡћу ГК, док нāложѡм и зāрѣјѣм Бал, зāрѣјѣм мāло Др, да се ѡрѣјѣмо

Лоп, *разірејѐ* Вр, *уірејѐ* се оғњиште Бр, *уірејѹ* нòге Сит, *уірејѐ* пèглу ГЦ, пèтòг *ујела* Г, нїје *ујела* Остр, *ујела* ме чèла З, кòјѐ год *у̀мејѹ* Огл, лèпо *у̀мела* ДК, нè би *у̀мела* ГЦ, него *у̀мели* тò да рáдѐ К, тѹ су нам *у̀севи* О, да се сèјѹ *у̀севи* Т, онá је *у̀сèделица* Реб, и црнòг лѹка *у̀сецкáм* Г, *у̀сецкáш* нòжòм Бр, рáзні *цвèтїи́нá* Мил, *целивајѹ* тáмо Пр, *целивали* га Огл, са трактором *цèйáчем* Огл, бїле *црејáне* ГЦ.

159. У југоисточним (периферним) јатовским пунктовима могу се сасвим ретко и спорадично чути екавски примери и код информатора који чувају фонолошку индивидуалност јата: њи су *гвѐ* З, *загрémò* он Пр, на *кòлено* В, *лѐбац* Пр З, да му да *лèкове* Со, а ў јесѐн сам *к̀удељу* Р, сáмо *лèши* Бал, *и́рèрїш* Реб, тáј *чòвек* В, реко да *ѝсцèдїм* сáде Бал.

Секундарно јат

160. Материјал садржи одређене категорије речи у којима је јат секундарног порекла. Секундарно јат забележено је у префиксу *и́ри-*, предлогу-префиксу *брез-* (према *и́рез-*), у појединим именицама и глаголским облицима:

кад *и́рèблїжѐ* се бљїжѐ Вр, да ја не *и́рèваїи́* вáкò О, па кáжѐ *и́рèваїи́м* Лоп, *и́рèвѐжшї* óвде ДК, кáко трѐбá да *и́рèвѐжѹ* Огл, *и́рèбавѐ* свѐ Т, сá(д) дèца *и́рèбављајѹ* СР, *и́рèрабїла* ја сèби онѐ њїве С, она велї *и́рèдржї* мáло Лоп, да мáло *и́рèдржїш* З, тáкò се *и́рèдржїши* С, *и́рèђѐ* ѝ сáм Осл, прѐ *и́рèђѐ* мòмак Огл, ондá ћу те *и́рèзваїи́* З, кò да *и́рèзнајѐ* Огл, тò нїшта не *и́рèзнагѐ* Пл, нїко тò не *и́рèзнајѐ* Б, нїко тò нїје *и́рèзнò* Б СР З Пл Остр С Сит Д Др Остр, óде и *и́рèјáви* њї Пл, мòрáм да *и́рèјáвїм* С, *и́рèјáви* нас, кáжѐ к̀лáци нèкáкї Лоп, свѐ ми се *и́рèкáжѐ* С, трї лѐба и рáкију и *и́рèказујѹ* Сит, док се не *и́рèкáжѐ* М, тòгá што *и́рèкáзујѐ* М, да се *и́рèкáжѐм* бáби ГЦ, сад нèмáм óв да ти *и́рèкáжѐм* С, *и́рèкáчї* јој пѐшкїр Огл, *и́рèкáчїм* нáкò СР, и ја *и́рèкòвáла* пїсму Б, тò *и́рèкòвчá* јèдно ўз другò Д, трактор и *и́рèкòлицу* Сит, нїсам се *и́рèкучївала* њèму Д, тò *и́рèкучїжѐм* С, нè смѐш се *и́рèкучїши* Д, ка-се *и́рèкучї* слáва ГЦ, она се *и́рèкучї* шпòрету Лоп, *и́рèкучїле* Пòкладе Осл, сáмо да се *и́рèкучїши* Со, ондá је *и́рèкучїò* бїò Остр, па нам *и́рèлазѐ* кòмшије Сит, ѝ он *и́рèлазиò* због ајдѹка С, дáм *и́рèлої* цркви Д, бòлѐ да се дá нèкòг *и́рèлоїа* Пл, па се *и́рèмајнѐ* зá тò оғњиште Д, да се стáви *и́рèмера* рáди ДК, на *и́рèмер* пòђѹ ў њиву Г, на *и́рèмер* сáд ГК Бал, кòд школѐ сáбијемо на *и́рèмер* Осл, мѐн с чїни на *и́рèмер* Сит, ѝмáм пáприкá на *и́рèмер* О, на *и́рèмер* те р̀укòвѐди З, уортáчѐ се на *и́рèмер* Остр, на *и́рèмер* (сви пунктови), па се у тòј жаловини *и́рèмѐи́и́* Реб, ја *и́рèмѐи́ш* да се пòрáђáм ГК, *и́рèмѐи́ш* ја и Стòјан Лоп, *и́рèмѐи́ш*м дугáчкá је Осл, нїсмо нїшта *и́рèмѐћївали* Пл, *и́рèмѐћујѐм* ја нѐшто Пл, *и́рèмѐћујѐм* Мїлана Б, *и́рèмѐћївали* су прѐ Крстовдáна Осл, мáјка ме је *и́рèмòрала* ДК, не мòгу те *и́рèмòраїи́* Д, да не *и́рèонѐ* зá земљу Вр, њèму *и́рèйáдá* Д, *и́рèйáдá* Дрáгијевици Осл, нè знáм кòмѐ *и́рèйáдá* Со, *и́рèйáдá* Златàр"ћу Пр, *и́рèйáдá* Оровици С, она *и́рèйáдá* Лòпатњу К, она не *и́рèйáдá* Др, мї *и́рèйáдáмо* Óглађеновцу Огл, мї смо *и́рèйáдали* тáмо Остр, *и́рèйáдајѹ* Причевїћу З, они *и́рèйáдајѹ* Осèчини Г, мї *и́рèйáдáмо* Огл, са-су *и́рèйáли* Осèчини Остр, са кáлѐром *и́рèйáшїем* прѐ Г, *и́рèйáсївало* се вáкò Т, нèко *и́рèйòвѐдá* Лоп, с̀утра се *и́рèйрèмá* ДК, они се *и́рèйрèмали* Огл, у лáднòј вòди *и́рèйрèмїм* га Мил, *и́рèйрèмáш* и за óгрев Огл, *и́рèйрèмїла* ја тò О, Осèчини *и́рèйáдá* Осл, *и́рèйáдáмо* Áзбуков"ци Г, ўвѐк *и́рèйáдали* Áзбуков"ци Д, нèко *и́рèйòвѐдá* Лоп, тѹ *и́рèйòвешїку* сам ч̀уб Сит, они *и́рèйуцали* Вр, жїто те *и́рèрèдїш* Мил, *и́рèрèдїш* тò Пр, кад је гòд слáва и *и́рèслава* Г, *и́рèслава* кòштá Сит, ка-су *и́рèславе* Огл Пл, а *и́рèславе* су ѝсто Лоп, ѝдѐмо *и́рèславе* ка-су Т, бївало је и *и́рèслáвá* Сит, о *и́рèслáви* нїје бїло ГЦ, óставї за *и́рèславу* Д, за *и́рèславу*

Б, *и́рєсла̀вали* Ћурђевдāн ГЦ, *и́рєславља̀м* Трѳјице Огл, *и́рєславља̀мо* Спāсовдāн С О, *и́рєславља̀ју* Спāсовдāн Г, *и́рєславља̀мо* Трѳјице Б, те га *и́рєслонї* ус кућу Т, што сам *и́рєсїала* д илѳм Огл, ја нїсам *и́рєсїала* ГК, ја *и́рєсїала*, ѳћу Р, *и́рєсїала* ја ДК, *и́рєсїѳ* да дѳћѳ Бр, и *и́рєсїагѳ* Нїкола Мил, *и́рєсїавї* се рāнија Осл, *и́рєсїавїм* рўчак Др, дѳлазїм и *и́рєсїаља̀м* шѳрпицу Осл, *и́рєсусївујѳ* свадбї Сит, *и́рєїиснў* се кѳленом ДК, *и́рєїискујѳ* нѳгама ГК, *и́рєїиснѳш* ѳвај Др, *и́рєїиснѳм* са вїлама Осл, да *и́рєїискāш* брāзду Б, што га је *и́рєчѳило* бўре С, ўзмѳ те га *и́рєчѳї* Остр, да се *и́рєчѳсїѳ* цркви Лоп, доводѳ пѳпа те ме *и́рєчѳсїї* Б, да се *и́рєчѳсїї* Остр, у Пѳцкѳј се *и́рєчѳсїїм* Г, ѳћѳ да се *и́рєчѳсїї* Осл, да се *и́рєчѳсїїм* ГБ, ка-се *и́рєчѳшївāм* Огл, ја ка-се *и́рєчѳшїујѳм* З, свāкѳг пѳста *и́рєчѳшїујѳм* СР, *и́рєчѳшїујѳм* се трїпўт С, ѳнѳ ка-се *и́рєчѳшїујѳм* Пл, да се ѳāци *и́рєчѳшїујѳ* Сит, да се *и́рєчѳсїѳ* нā Ставама С, *и́рєшијѳш* чївку Бр, ѳнā је *и́рєшла* Мил, ја б *и́рєшла* да сам знāла Бр;

брєз вѳзѳ Реб, Лоп, да ѳстанѳ *брєз* живѳта Др, *брєз* својї зубā Лоп, појѳдѳм *брєз* лѳба З, *брєз* лѳба С, *брєз* мāрамѳ С Бр СР, *брєс* капѳ Сит С СР, *брєз* нѳшчїѳā Др, *брєз* мāјкѳ Вр Б Пл Осл Огл ГБ ГК Т Сит Бал Пр, не *брєз* рѳдитѳља Бр, *брєс* свадбѳ ГБ, свāкї дѳбїјѳ *брєз* мўкѳ Б, *брєс* сїра Реб, ѳстала *брєс* чѳвѳка Мил, ѳна је млѳго *брєзѳбразнā* Г, млѳго *брєзѳбразнā* О, што су бїли *брєзѳбразнї* Лоп, то је *брєзѳбразлук* Б;

на *гѳњковѳ* С, ствѳрї се у *јāсїрѳба* С, *јāсїрѳбѳвā* Реб В, нāберѳш млāдѳ *кѳїрѳвѳ* Осл, ѳдѳм у *кѳїрѳвѳ* Бр, нāберѳш млāдѳ *кѳїрѳвѳ* Осл, бѳјї се *кѳїрѳвама* Мил, *кѳрѳїѳ* звāли нѳко ГЦ, ўнесў *сѳкеру*³⁷ Г, знāш штā знāчѳ *сїѳенѳцѳ* М, бїло је и *сїѳенѳцā* С, *сїѳенѳцѳ* у крѳвету СР Сит, и врāпчїѳи и *сїѳенѳчїцѳ* ГБ;³⁸

нїсам ја *ѳзелїца* бїла Б, сāмо *ѳзѳдѳмо* ѳнѳ Лоп, да *ѳзѳдѳмо* што дā мāјка Сит; па нѳге *бѳлѳ* Пл, *бѳлѳ* ме, дрѳкћѳм Др, нит штā *бѳлѳ* Д, срѳце *бѳлѳ* Огл, свѳ ме *бѳлѳ* ГЦ, *бѳлѳ* стѳмāк ДК, нїшта не *бѳлѳ* сāмо сам сўстѳ Г, кѳгā *бѳлѳ* глāва Вр, не *бѳлѳ* ме тѳлѳкѳ Пл, нѳћѳ да *бѳлѳ* Лоп, *разбѳлѳм* се у вѳјсци С, свѳтлѳ *їѳрѳ* Лоп, по цѳлу нѳћ тѳ гѳрѳ Лоп, *їѳрѳ* вāтра Сит, да не *їѳрѳ* Бр, тѳ *їѳрѳ* Лоп, *їѳрѳ* зѳмља Б, *изїѳрѳ* мѳсо Б, нѳге ѳћѳ да *изїѳрѳ* Сит, *їѳрѳ* зѳмља Б, вāтра *їѳрѳ* нā номѳ Пл, *їѳрѳ* и врї О, да не *саїѳрѳвā* С, *гѳїѳрѳ* дѳтлѳ Остр, вāтра *їѳрѳ* Пл, тѳ *їѳрѳ* кāј и ѳвѳ свѳћѳ Вр, тѳ се мѳтѳ те загѳре Т; тā вѳда *їрѳврѳ* К.

Уместѳ презентскѳг и код глагола типа *болѳїи*, *їѳрѳїи* и др., аналошким путем из инфинитивне основе добијѳно је *ѳ*.

Збѳг евѳнтуалних испѳређивања са другим јатѳвским говорима (уп. нпр.: Ремѳтић 1985: 86), потребно је истаћи да у испитиваним пунѳковима нису бележени глаголски облици *вѳдїїи/вѳдїїїи*, *вѳднўїи/вѳднўїїи* и *вїднўїи* нити се јавља *ѳ* у основи трајног глагола; увѳк је *вїдїїи* или *вїдѳїи* и *вїћāїи*.

³⁷ Јат је у *сеѳира* секундарна појава, унесен каснїје када је рѳч доведена у етимѳлошку вѳзу са са *сећи* (В. Скок, под *сѳћи*).

³⁸ Из ѳвог списка изѳстајѳ *бўндѳва*, будући да би та лексема могла бити само дѳо пасивног лексичкѳг фѳнда појѳдиних информѳатора. У Подгорини (и у Колубари), бар према мојим сазнāњима након вишегѳдишњих истраживања и боравка у тим крајѳвима, говори се искљўчивѳ *дўлек*. Прѳпѳстављам да су примери *бўндѳва*, *бўндѳву* и сл. које налази С. Ремѳтић (1981: 34,40–41) у Осладићу, Гуњацима и Драгѳдолу могли бити добијѳени само директним питањѳм.

Екавизми и ијекавизми

161. У јатовским селима Ваљевске Подгорине забележени су поједини примери са *e* на месту старог јата, који се у литератури означавају као стални екавизми. Наравно, они нису никаква новина у овим селима, будући да их је већ у неким од њих констатовано и С. Реметић (1981: 88-89). Њихов инвентар познат је и у другим јатовским говорима (Уп. Реметић 1981: 86-89; Реметић 1985: 88-89; Ивић 1994: 72-74):

1. Прилози *овге*, *онге*, *иџуге* доследно подразумевају партикулу *-ге*, а не *гџ*: сарањен *овге* Огл, *овге* уџавана Мил, *овге* правац Огл, *овге* из Влашића ГЦ, код нас *овге* Реб, ја-с уџам *овге* ГК, *овге* да биднџм Б, *овге* сам мџзла СР, не би ја *овге* дошла С, мџгла сам *овге* Т, наваљџ сџмо *овге* Вр; па иџкрпџм *овгџн* Лоп, *овгџн*, мајка Лоп, *овгџн* она прџпада Лџпатњу Лоп, дошла *овгџн* Со, *овгџн* није бидџ Лоп, *овгџн* било њи џсам Осл; прџкујџм *воге* Б, *воге* ка сам дошла Мил, *воге* било лџпо Мил, џправио *воге* Со, у нашџ њиви жџтелџца *воге* СР;

од цџглџ као џна *џнге* Бал, *џнге* де-су рабџије Д, дођџм *џнге* Остр, поред асфалта *џнге* врџло Г; бидџ је *џнге* неваљџли Б, џмали *џнге* ГК, *џнге* џ воће Др, *џнге* су видџли Лоп, џ нас је џале *џнге* Мил, *џнге* испџт к'џџ О, *џнге*, што џма кџћа Пл, пџчнџ се здравџти *џнге* Сит, *џнге* дошла ми џџрка СР, од џџрема *џнге* С, брџт ми џстџ *џнге* Вр; прџстерџ се *џнгџн* Т;

иџуге састанџмо СР Д ГК, *иџуге* са Гаврџм Сит, џсванџмо *иџуге* Бал, жџна Владисављева *иџуге* Б, сџдили *иџуге* Бр, кџва се *иџуге* Д, *иџуге* да лџжи Лоп, *иџуге* се дарџивџ М, свџ мџтнџмо *иџуге* Мил, бџдџ *иџуге* Огл, *иџуге* јџште доџ"ла О, прџврџнџм *иџуге* тџ грџду О, одгајџла је *иџуге* Остр, *иџуге* ложиџмо ваџтру Пл, *иџуге* смџстџш Сит, *иџуге* је џн доџдио Со, *иџуге* састанџмо СР, д џдџте *иџуге* С, џни су *иџуге* З; џзџли *иџгџн* кџма Лоп, па дошла *иџгџр* О.

2. Екавизми су редовни и код прилога *џоре*, *голе*:

вџкли џ Влаш"џ *џоре* О, *џоре* у њиви Др, слџме је џнџ *џоре* ГЦ, *џоре* мџнџ гајџла Лоп, џтај *џоре* мџ брџт"џ Пл, доџидџ кџћи *џоре* Др, тџ је свџ *џоре* Д, *џоре* виш Пџцкџ Г, *џоре* у Тџшић"ма Лоп, с џвџм жџнама *џоре* М, *џоре* нама дошли Мил, на врџу *џоре* Огл, *џоре* виш нас О, *џоре* џ брдо Реб, у Сџводџњу *џоре* Сит, џнџ је *џоре* Рџбџл Со, па мајџи *џоре* СР, сџме џстанџ *џоре* С, дџ су *џоре* Јовџнов"џи Т; код бабџ *џрџн* Г;

гџле око Стџва С СР, свџзашџ *гџле* Д, *гџле* џ менџ било Др, џ менџ *гџле* брџзџк Пл, *гџле* Лџпосава С, *гџле* оџаклија Пл, осџлиџ *гџле* Др, дџда ми тај бидџ *гџле* Б, *гџле* џмајџ пџложниџи ДК, џмџ *гџле* кџмство Мил, *гџле* код лџзничкџг пџта Осл, биле *гџле* џжџ Остр, *гџле* Маџ"ца и Рајџо Сит, нџс"ла *гџле* у рџку Со, *гџле* да џма стајџћлука СР.

3. У облицима са *-кисел-* редовно је *e*: *кџселџ* се Р Лоп Др С, *кџселџм* млџко Г, прџ *кџселџш* С, *кџселџ* се дџсет данџ ГЦ, џна се *џкисџли* Лоп, *џџкисџлиш* три дана Мил, па *џкисџлиш* Огл, *џџкџ"сџле* крџч Огл, прџ *кџселџ"ло* кџдељџ О, *кџселџ"ли*, па смо грџшили Остр, *џкџ"селџмо* Пл, у мџчило и *џџкисџли* се Пр, кад је *кџсџло* Пр, пџслџ се *кџселџ* Со, *кџселџш* и тџрџш С, *џџкисџли* се С, па се *кџселџ* у води С, пџсџлим и *закисџлим* Г, вџш се *џџкисџли* ГЦ; *кисџлинџ* џзмџ Лоп, *кџселџ"ца* чџрба ГБ; са *кџселџм* кџпусом Вр, џди *кџселџџ* води ГЦ, кад је *кџсџло* пџвадиџмо Пр, *кџсџло* је здравџиџ Г, *кџселџ* ис каџџ Бр, до дџсџт *кџселџ* камена ДК, кад бџдџ кџсџла Осл.

4. Код глагола *џбећџши* такође је бележено *e*: џтац ме *џбећџ* Бр, џтац *џбећџ* Д, *џбећџ* је и дођџ ГЦ, знај, *џбећџ"ваџ* тџи, ГЦ, кад ме *џбећџ"ли* Р, *џбећџ"ла* ме тџ тетџка

Мил, *дбећали* смо и нисмо Огл, они је *дбећали* Огл, *обећа* менѐ Огл, они је *дбећали* Огл, он *обећа* игранку Пл.

5. Код следећих глагола недоследно долази *е* уместо *е*: *наслѣд*"ли тѹ ГК, *наслѣдио* од мѹјј ГЦ, *наследна* слава ГЦ, *наслѣдї* пензију Г, нек *наслѣдї* овѹ М, како је кѹ *наслѣдио* Мил, око тѹг наслеђа Остр, тѹ смо *наслѣдили* Остр; *у* грѹбљу *целивали* га Огл, *целива* се Мил, кад га *целива* С, пре него што се *целива* Пр; *ињезди*мо мал"ну Бр, *ињездиш* онѹ зѣмљу Д, пасѹљ *ињезди* се Осл, *ињезден* пасѹљ (сви пунктови).

6. Екавизми су потврђени и код именица: нѐ верујѣм да *зѣница* испада из ѹчијѹ Пл, *зѣница* С Мил В Пр Др ГК; па *у негра* на̀к"пї Остр, *у негра* Г Мил В; *иѣло* Пл Остр Д Реб Вр Мил С Пр.

7. Иако има примера са *е* (уп. пр. под т. 157 и 158), у инвентар екавизама могу се укључити следећи случајеви: *ѹиѣра*мо мї ѹвце ДК, *уиѣрајѹ* нас ДК, па *иѣиѣрали* Мил, *ѹиѣраш* кѹћи Мил, *иѣѣрали* ѹт кућѣ Огл, свѣ *ѹиѣра*но Осл, *расиѣрала* њѣгову дѣцу Осл, мобилисали и *ѹиѣрали*, Остр, *ѹиѣраш* и сѣмељѣш Остр, *ѹиѣрајѹ* у водѣн"цу Пр, да је *сѹиѣра*м у кѹрузе Реб, *иѣиѣраш*и из рѹдника Реб. *иѣѣрајѹ* из ѹбора Б крѹву *ѹиѣрал*" Б, бїли *ѹѹиѣрали* ѹвде Б, *иѣиѣрала* вѹлове Б, и *наиѣра* се ДК, *иѣиѣраш*и из слѹжбѣ ГБ, *ѹиѣра*ни у Срѣм ГК, *иѣиѣра*м на̀поље ГЦ, *иѣѣрај* и ѹдмѹ ГЦ, у рѣци *ѹѹиѣрајѹ* Г, *иѹѹиѣрајѹ* кѹње Г, *ѹиѣрајѹ*, имајѹ ѹвѣ сѹшаре Г, *уиѣра*м у ѹбор Лоп, *ѹиѣра*мо Лоп, *иѹѹиѣра* те Лоп, да сам *ѹѹиѣрала* Лоп, *ѹѹиѣрали*, па ѹдавдѣ *ѹиѣрали* Мил, и њѣгѹ *ѹиѣрали* Мил, *ѹиѣрали* га чѣтњици Мил, он је *ѹиѣра*н Мил, он" га *ѹиѣраше* Мил, *иѣѣрали* на пијацу Мил, и *наиѣрајѹ* га Остр, *иѹѹиѣрајѹ* у пѹток Остр, они су ме *иѣѣрали* Пл, *иѹѹиѣрали* ѹвце одѹдѹ Пр, *иѹѹиѣрај* у бѹшчу Реб, *иѹѹиѣраш* јѣдну дрѹгѹ Сит, *наиѣраше* СР, пѣт љѹдї је *ѹиѣра*но С, *наиѣра* да ѹстанѣм Т, *ѹиѣраше* тѹмо Вр.

8. У јатовским селима најчешћи ијекавизам је вокатив *ѹиѣѣѣ* (износим готово комплетан материјал), а нису непознати, иако ретки, ни лексикализовани примери *ѣѣѣ* и сл.:

рад"ла сам свѣ, мѹј *ѹиѣѣѣ* Б, и на̀кѹ, мѹј *ѹиѣѣѣ* ГБ Б, није се пѣкло, *ѹиѣѣѣ* Осл, иѹд, *ѹиѣѣѣ*, Милѹјка Мил, дѣ ѣу се сѣтити, *ѹиѣѣѣ* Др, има јашта *ѹиѣѣѣ* ГК, није имало ни да с кѹпї, *ѹиѣѣѣ* Бр, вала *ѹиѣѣѣ*, и ја нѣ знам ГК, забѹрав"ла, *ѹиѣѣѣ* Р, ѣт, *ѹиѣѣѣ* (сви пунктови), шта ѣѣ, *ѹиѣѣѣ* Т Б, јѹј, кѹку, *ѹиѣѣѣ* Б, ѣ, мѹј *ѹиѣѣѣ* (сви пунктови), нѣ знам, *ѹиѣѣѣ* кѹгѹ ѣу Огл, бѹгам, *ѹиѣѣѣ* Осл, ја сам рад"ла, *ѹиѣѣѣ* Осл, свѣ сам рад"ла, *ѹиѣѣѣ* Со, да ми паднѣ свѣ на ум, *ѹиѣѣѣ* М, *ѹиѣѣѣ*, цѣпам жїѣѣ Г, *ѹиѣѣѣ*, зїдѹнї шпѹрети Г, *ѹиѣѣѣ*, сїн и снѹ ме слѹшајѹ Г, *ѹиѣѣѣ*, чѣкај да т ка̀жѣм Мил, *ѹиѣѣѣ*, далѣко Мил, забѹрав"ла, *ѹиѣѣѣ* кад је тѹ ДК, ош-тї, *ѹиѣѣѣ*, ѹвѹ ѹпрати Мил, жївите, *ѹиѣѣѣ* Мил, *ѹиѣѣѣ*, дѣ с тї Бал, трѣба, *ѹиѣѣѣ* М, *ѹиѣѣѣ*, дал тї знаш Мил, *ѹиѣѣѣ*, ја пѹзнајѣм по тѣби Мил, ѹј, *ѹиѣѣѣ* што нїси Мил, шта ѣѣш, *ѹиѣѣѣ* Бал Сит, да ја шкѹлујѣм, *ѹиѣѣѣ* Мил, јѹј, *ѹиѣѣѣ* штѹ ѣу Сит СР, ѹна б ка̀зала нѣмѹј, *ѹиѣѣѣ* Пл, ѹни су, *ѹиѣѣѣ* разгѹдили Пл, ѹѹѹ, *ѹиѣѣѣ*, тѹдѹ дѹл Б, ка-се пѹраѣаш, *ѹиѣѣѣ* Б, кад је Бѹг дѹѹ, *ѹиѣѣѣ* Б, и тѹ ти ка̀жѣм, *ѹиѣѣѣ*, нѣ знам, *ѹиѣѣѣ*, кѹгѹ ѣу да спѹнѹмоѣїм ГБ, је л мѹш тї, *ѹиѣѣѣ* ГБ, ѣ, ѹ мѹј, *ѹиѣѣѣ*, тѹ је кѹѣа вѣл"ка ДК, тѹ прѣ, *ѹиѣѣѣ*, није да причѹам Д, реко, *ѹиѣѣѣ*, мѹжеш тї тѹ заврш"ти ГЦ, иѹди, *ѹиѣѣѣ* ГЦ, у јѣдну сѹбу, *ѹиѣѣѣ* ГЦ, и тѹкѹ, *ѹиѣѣѣ* ГЦ, *ѹиѣѣѣ*, зна се ѹбѣлежен ка̀мѣн ГЦ, јѹј, како је се тѹ, *ѹиѣѣѣ*, рад"ло ГЦ, није тѹ, *ѹиѣѣѣ*, бїло ни мѣса Д, рад"ли ѹ гаѣама, *ѹиѣѣѣ* ГЦ, А, јѹј, *ѹиѣѣѣ*, пѣвѹш ко ра̀дијум ГЦ, н- ѹмѣм да рѣкнѣм, *ѹиѣѣѣ* ГЦ, сїта се, *ѹиѣѣѣ*, на̀муч"ла Д, жѹѹ ми је, *ѹиѣѣѣ*, нїсам на̀уч"ла на телѣфѹн ГЦ, ѝзломї се кѹлѹч, *ѹиѣѣѣ*, двѹјица ГЦ, ако се *ѹиѣѣѣ*, нѣ

сла̋жѹ Д, сад не мѹгу, *гѹјеѣ*, а прѣ исплѣтѣм К, тѹцали, *гѹјеѣ*, тѹцали Г, имали мајстори кѹји су прѣв^нли, *гѹјеѣ* Г, *гѹјеѣ*, биѹ пѹлскѣи, биѹ кѹћни пѹсѹ Г, свѣ на рѹке, *гѹјеѣ* Г, знаш, кѹко *гѹјеѣ*, имѹ *гѹјеѣ* Г, имали смо у прѣшку, *гѹјеѣ* Г, на̀на ка̀жѣ, *гѹјеѣ*, иди лѣзи Р, мира̀жцинку, *гѹјеѣ*, ѿћѹ мѹмци нѣк је ћѹраво јѣдно ѿко Г, ја, пѹслуша, *гѹјеѣ*, мѹг ѿца Г, прѣ бѣле сла̀мѣаче, *гѹјеѣ* Со, чѣкај да т причѹм, *гѹјеѣ*, мѹје Лоп, јѹј, *гѹјеѣ*, кѹко је тѹ бѣло нѣма̀мо Лоп, упамтѣ добро, *гѹјеѣ*, мѹје Лоп, *гѹјеѣ*, бѣла и код менѣ дѹста Лоп, *гѹјеѣ*, мла̀да бѣла Лоп, *гѹјеѣ*, реко, ѿна је ѿт^ншла О, зѣдѹ чѣча, *гѹјеѣ* Осл, вѹтали *гѹјеѣ*, убијали Осл, чѣтници вла̀дали, *гѹјеѣ* Осл, на̀ши лѹди, *гѹјеѣ* Осл, прѣвез бѣлѣи, *гѹјеѣ* Осл, поцѣпала, *гѹјеѣ* Осл, кѹко да није, *гѹјеѣ* Осл, мѣсим ја, *гѹјеѣ* Осл, бѹгам, *гѹјеѣ* Осл, јѹк, *гѹјеѣ*, сад нѣма̀ ни дѣцѣ Осл, тѹлкѹ се није ни пѣкло, *гѹјеѣ* Осл, полѹдиѹ на̀род, *гѹјеѣ* Осл, *гѹјеѣ*, ѹ тѹ врѣме Осл, дѣјете, вѣш јѣдно сам ѿко Пл, *гѹјеѣ*, нѣма̀м ја сад нѣкѹг здравља Пл, *гѹјеѣ*, лѣп је вѹла бѹгу Пл, ја̀шта сам играла, *гѹјеѣ* Пл, и ја сам се, *гѹјеѣ*, бѹр^нла Пл, штѹ ћѹ бѹлѣ, *гѹјеѣ* Пл, *гѹјеѣ*, нѣсмо тѹлкѹ чѣсто Пл, ѹшла, кѹмшѣнка, *гѹјеѣ* Пл, бѣли су *гѹјеѣ* и чѣтници и партизѹни Пр, *гѹјеѣ* ѹвѣк и за̀кољѣ се печѣн^нца Пр, *гѹјеѣ*, градирајѹ кад пѣјѹ Пр, *гѹјеѣ*, нѣ мош ѿстати тѹ Реб, кѹјѣ су гѹд^нне, *гѹјеѣ* Сит, ка-сам се ѹдѹла, *гѹјеѣ* Сит, *гѹјеѣ*, ѿжѣниѹ се из Лѣсковѣца Сит, *гѹјеѣ*, свѹји смо бѣли Со, *гѹјеѣ*, ѿбавезно је шѣбица бѣла СР, *гѹјеѣ*, ѿна је пѹтребна за шѣрпу С, није нијѣдан, *гѹјеѣ*, да ти ка̀жѣм С, *гѹјеѣ*, ти ако ѿћѣш да идиш С, *гѹјеѣ*, ѹдара 3;

ѹранѣг је имѹ шѣст сино̀ва Др, тѹ *ѹранѣгово* име Г, на̀шли *ѹранѣгин* грѹб Мил, па тај мѹј *ѣг* Јѣврен Др, жѣна мѹг *ѣга* Др, и кѹшулѹ дѹнѣла *ѣгу* Вр.

По мишлѣњу П. Ивића облик *гѹјеѣ* се у екавским говорима проширио под утицајем народних песама „које су се шириле из епских крајева, са југозападне стране“ (1955–56: 114); употребљава се у ословљавању, али не обавезно деце (1994²: 243). Употребу ијекавизма *гѹјеѣ* коментарисао је Д. Петровић: „Овај облик има практично функцију узвика за изражавање изненађења или љутње, а никако правог вокатива, на шта упућују и такве појединости као што је могућност да се тако обрати и дете старијем човеку (нпр. унуче деди или баби)“ (1999: 384, нап.).

Икавизми шумадијско-војвођанског типа

162. Проблем икавизама у шумадијско-војвођанском дијалекту био је предмет разматрања многим ауторима. Детаљан увид у литературу (од Вука па надаље) и различите ставове о овом проблему прегледно је дао С. Реметић (1981: 60-68; 1985: 89), а поделу икавизама на аналошке и фонетске утврдио је П. Ивић (1956: 69-70).

163. У јатовским пунктовима Ваљевске Подгорине забележени су типични аналошки и фонетски икавизми шумадијско-војвођанског типа.

Аналошки икавизми

1. у на̀стѹавцима

164. Аналогѣјом према на̀ставцима меке *ја* промене у дативу и локативу именица II деκлинације јавља се наставак *-и*:

а) Дјд.: ја пошла мојој *баби* ГЦ, његовој *баби* оправио Т, д однесу тој *вурени* да испечу Лоп, тој мојој *жени* Сит, рекла мојој *јетинови* Др, дам и овој *јетинови* Реб, ми идемо *колеби* Д, једна од *колеби* С, према *лани* ГБ Бр Остр Д СР Сит В Реб Г Со Бал Б, отићи *Милени* С, домаћин купи *млади* одело Сит, рекла *нани* Г, не смем ништа да рекнем *нани* Пл, нег да дају *овд иланини* близу Сит, било име *Марчин*ој тој *сестри* Сит, реко мојој *сестри* Со, одем *сирини* Мил, прѣ је се ишло *цркви* ГБ; *Десанци* сам свѣ опрела ДК, мајка дала *Јорданци* мараму С, *Љубинци* ишо Др, у том *наићу* и *ајде бара*ци Д, према *војсци* ради В, от^ншо *девојци* у кућу ГЦ, спремила као *девојци* Осл, кажем овој мојој *девојци* Остр, *мајци* не јавља Г, нису били *мајци* Бр;

б) Лјд.: оперем у млакој *води* ДЛ, само на *води* чистој З, петнѣс дана сам пост^нла на *води* Огл, печеш у *лебној вурени* Мил, свѣ пршћѣ по *вурени* С, били у *краљев*ој *јарри* С, син умрѣ у *деветнестој идо*ни Д, зарадили у *другој држави* Осл, горе на некој *жети*ви В, *овце* се клале о *жети*ви Т, простерѣ се слама по *земљи* В, ја нисам могла на *ири* Мил, остѣ да *ноћи* у *колеби* Реб, остало још у *колеби* С, у *кујни* седимо Мил, по *Равној ливади* по *Козилима* Сит, у тој *мајзи* на једну страну *окѣта* за *шѣн*цу ДК, имамо у *мајзи* Мил, у *мајзи* С, *рукѣм* беремо у *њиви* Осл, *денемо* и по *њиви* Пл, *већном* у *Сечини* Остр, *свекар* прѣсуствује *свадби* Сит, у *свакој шуми* Лоп, *нашо мал*ну у *шуми* О; има у *вијоци* ГЦ, на *иранци* Мил, остала у *колѣвци* К, *ѣто* је *жено* у *руци* Г, држим у *руци* З.

165. Угледањем на именичку дефлексију и енклитичке облике *ми*, *ићи* наставак *-и* јавља се у дативу и локативу једине личних заменица:

а) Дјд.: *мени* донесѣт *двѣ* и *три* Б, *мени* не даду ништа Бук, донесѣ *мени* по петоро-шесторо *пилића* ГБ, они су *мени* догонили *жито* В, *ис* школе доје *мени* ГК, *он мени* остави *ћаке* ГЦ, она *мени* доје као *свѣкров*а Г, *мени* није ништа Др, *паднѣ* *озгѣ мени* у *крѣчење* Д, *мени* и мом *мужу* оставим З, било лошо онѣ на *мени* К, он је дошо *мени* у *кућу* М, *мени* осѣчѣ *вако* *парче* Мил, *мени* онѣ само дођу са *прѣсѣм* Осл, *мени* била *једанѣста* *гѣд*на Пр, она *мени* помогнѣ Реб, ниси ти *мени* старѣш^нна Сит, *мени* *надѣнѣ* *Динка* Со, *мени* је *отац* спремио и *стѣлице* и *астал* СР, *кашће* *иѣби* *баба* *Милѣва* В, *реко* ја *иѣби* *тоич* ГК, *лепо* је *иѣби* *Косо* Г, *нећу* ја *иѣби* *сјакати* на *Бѣжић* Д, *вајда* је *иѣби* *тамо* да *направ*иш *кућу* З, *иѣби* *баба* *каје* Мил, *иѣби* *жена* *трѣба* Осл, не *мог*^у ја *то* *иѣби* Пл, *прича* ја *иѣби* СР, не *ваља* ни *себи* ни *другом* Б, *Црниљевци* су *оправ*ли *себи* ГЦ, *нек* *оперѣ* сам *себи* Г, *сѣјач* је *направ*ио *себи* *врсту* Д, *сваки* *наспѣ* *себи* *водѣ* Мил, *кад* *дошо* *себи* *вук* *мртав* Сит;

Поред ових примера, у грађи су потврђени и облици: *мене* *рекоше* Вр, *мене* *отац* *нарѣдио* ГЦ, *кажѣ* *менѣ* *ћѣро* Г, *донесу* *мене* *опредено* Г, *испѣчѣм* *пиле* *мене* Лоп, *мене* *женѣ* *уч*^{нѣ} *торбе* *вуненѣ* Лоп, на то *мене* *женѣ* *рекле* Мил, *јѣ* *мене* Мил, *каже* *мене* *Рацо* Пл, *мене* су *нудили* и *борачку* и *ову* С.³⁹

б) Лјд.: на *мени* је *кошуља* *кудѣљна* В, било лошо онѣ на *мени* Лоп, свѣ *распало* на *мен*^н С, па да *мисли* о *иѣби* Б, *причали* *ѣв* о *иѣби* С, ја *познајѣм* по *иѣб*^н да је *нешто* Мил, *донесѣм* *то* на *себи* В, *имам* *неку* *дрѣњу* на *себи* ГЦ, *бѣжи* *ѣд* *менѣ* *имам* на *себи* Мил, на *себи*, *мање* је се *куповало* Огл, *имала* *некѣ* *чвириће* *ио* *себи* М, *има* у *себи* *катрана* Вр, *трипута* у *сѣб*^н *прѣкрстиш* се Др, *нисам* *имѣ* *алкокола* у *себи* З.

166. Према *мекој* *јо* промени у локативу множине именица *прве* *врсте* јавља се наставак *-и*: ал на *брежуљцима* Т, *живи* у *Брћанима* Мил, у *буйцима* *имам* *пѣсак*

³⁹ За изоглосу *мени/мене* исп. М. Николић 1991: 374–375.

Б, у *буџевима* је најгорѣ Лоп, спавали по *вајјџима* ГЦ, шта је било у *вајјџима* С, по *вајјџима* СР, прѣ по *ваџерима* Остр, да идѣм по *ваџерима* Бр, по *дѣдовима* Остр, у *динарѣвима* Лоп, разнѣсѣш по *калемима* Бал, а Љубица је у *Кѣџиџима* О, рђена у *Кнѣжевиџима* Реб, по *комишлуџима* Мил, сад на *комиџуџерима* Др, у *млиновима* Огл, о *момџима* Г, у *о̀краџима* О, прѣвили у *илѣковима* Мил, прѣвили по *иришејновима* Лоп, на *соковима* Ст, на *сирујоџима* Пр, по *нашим брџима* Реб, само печѣш, као у *бурџима* Огл, сѣкб и у *дрџима* Лоп, скѳвам у *зрџима* Пл, свѣ вакб тѣб по *имѣнима* Бр, а на *нѣким мѣстџима* дѣбиб сам *пѣзивницу* Сит, у *маџази* дрџали у *окѣџима* М, у *маџазама*, у *окѣџима* Огл, у *окѣџима* сѣпѣ СР, стџјали по *ириџима* Р.

167. Према наставџима меке и сложене заменичко-придеџске промене у инструменталу јѣднине и генитиву, дативу, инструменталу и локативу множине јавља се вокал и:

а) Ијд.: са *њѣним* брџотом К, у *рѣту са њѣтовџим* о̀цѣм В, *ни*кад *њѣтовџим* пѣтем Лоп, *за њѣтовџим* сѣном Осл, *са ѣвџим* балѣвџом В, ако сѣџѣте вѣ *ѣвџим* пѣтом Др, идѣш *ѣвџим* пѣтом дѣле М, мѣка *жива* с *ѣвџим* *на*родом Мил, *ѣвџим* прѣлазила *ѣвџим* сѣкаком Сит, *иџим* се сѣчом покрѣвало В, *на*лиѣмо *иџим* прѣсолем ГЦ, *ѣ*стала *са иџим* свѣкрѣм Б, *би*ла сѣја *за иџим* Војисавом Остр, с *ѣиџим* кѳћи К, шта ѣте с *ѣиџим* Пл, извѣчѣ са *ѣним* грањом ГЦ, *и*шли смо и *ѣним* пѣтем Г, *манѣм ѣним* српом Др, *ѣ*ндѣ су *ѣним* главџим пѣтом З, *ѣним* парѣтом мѣлим Остр, *заману ѣним* бѣдаком Пр, свѣким благаом *коѣ* њѣму драго ГЦ, *за свѣким* прѣтом Д, *коџим* дан^ма Мил; пошли *јѣдним* пѣтом ГЦ, сѣ *јѣдним* *точ*кићом Мил, *са јѣдним* чѣвѣком Сѣвом Пр, *са јѣдним* момкѣм Сит, с *јѣдним* камиѣном З;

б) Гмн.: било *ѣви* чѣрбалѣка *плѣ*канѣ Вр, вѣш *ѣви* кѳћа З, да *нѣма ѣви* носѣца К, *није* било *ѣви* лампѣка Лоп, *кад нѣма ѣви* стѣриџи Мил, *има ѣви* рѣни трѣшања Огл, *ѣ ѣви* дѣба О, било пѣно *ѣви* дѣчкина Пл, *ѣвѣнѣс ѣви* перѣдика Реб, како сам *жива зѣви ѣви* дѣба СР, *јѣ*ли смо исто *из ѣви* судѣва Т, *иџи* таѣира *нѣ*колкѣ В, *није* било ни судѣва *иџи* *тол*“ки ГЦ, *ѣ* иџи пѣт брѣћа ГЦ, било је *иџи* *случајѣва* Др, *у* другѣм сѣлу преко *иџи* брдѣ Мил, *имало* је *ѣндѣ* вѣшѣ *иџи* обуѣара Остр, *нѣма иџи* *имѣна* Пл, *има иџи* *стѣриџи* ѣѳди С, по *дѣсет ѣни* рѣчиѣ ГЦ, *тѣд* *има ѣ* *ѣ* *ѣни* *ѣр*вѣни ѣтрѣвкѣ Г, по *дѣсѣ-пѣтнѣс* крѣпѣ *ѣни* Др, *дѣнѣла ѣвѣ* *шѣснѣс ѣни* шарѣниѣ Д, *да* се *ѣшлѣјѣ* *старинскѣ* *ѣд* рѣговѣ *ѣни* М, *испод ѣни* *вѣриѣ* ѣгњѣште Мил, по *дѣсѣ ѣни* *со*мѣнѣ О, *ѣд ѣни* *ш*атѣра Остр, *стѣ*вѣш *пѣт ѣни* *слѣва* С, *коџи* *сѣви* *дѣк*тѣра Лоп, *дѣѣ* *са сѣви* *стрѣна* Сит, *измеѣу сѣви* *брѣда* *има* Осл, *ѣраѣ*ѣн од *нѣки* *дасѣка* В, *ѣ*ко *нѣки* *шлѣивѣ* ГБ, *имало* је *нѣки* *ѣрманѣ* Огл, *пѣно нѣки* *стрѣна* *ѣтнѣчкѣ* С; *код ѣјѣдучкѣ* *грѣблѣ* Д, *дѣвѣ* *жѣнскѣ* Др, *ѣнарѣка* *зелѣни* Остр, *и(з)* *земљани* *ѣнѣ*ка ГЦ, *имала* сам *лѣѣи* *момѣка* З, *ѣмрѣ* *дѣвѣ* *мѣли* Реб, од *мѣли* *нѣгѣ* Пл О Мил Б Пр С СР Бал Огл Остр, од *мѣиторѣ* *ѣѳди* Пр, и *момѣка нѣжеѣнѣни* Огл, *дѣвѣ* *нѣкрѣиѣнѣни* Д, од *нѣѣунѣ* *ѣсамнѣс* *ѣѳдѣна* СР, *ѣви* *чѣрбалѣка илѣкани* Вр, *имам* и *пѣшкѣра ирѣнѣни* Остр, *рѣзни* *там* сѣјано К, *има ѣви* *рѣни* *трѣшања* Огл, од *ручѣни* *рѣдѣва* Бал, *пѣно сѣлѣчкѣ* *ѣбичѣја* К, *три рѣда сѣиѣни* Д, било је и *сѣѣриѣѣи* *жѣнѣ* Лоп, било плѣгѣва *ѣни* *сѣѣринскѣ* Г, било и *иѣкани* *кѣшѣлѣ* Пл, прѣ *није* било *флѣсѣѣѣчѣни* *кѣсѣ* В, и *ѣни* *ѣрвѣни* ѣтрѣвкѣ Г;

в) Дмн.: *иџили* су *ѣстѣме ѣвџим* мушкарѣцима Бр, *кѣлкѣ* *си* *плѣћѣ ѣвџим* *дѣвѣ*џици Др, *лѣпо ѣ ѣвѣма* Осл, *кажѣм* *јѣ ѣвѣма* *мѣ*џима Пл, *дѣли* *парѣ иџим* Лоп, *прѣдѣвѣ* *лѣпѣње ѣним* *рѣбациѣм* Д, *нама сѣвѣма* *пѣ*ѣупово *мѣ*шине Бр, *дѣнесѣм* *кѣшулѣ сѣвѣма* Бр, *скѣва* *каѳу* *нама сѣвѣма* В, *па за* *чѣдо сѣвѣма* ГБ, *ѣправѣ* *сѣвѣма* Остр, *пѣдѣгли* *спѣмене сѣвѣма* Реб, *дѣјѣ* *сѣвѣма* Сит, *сѣвѣма* *нѣ*пѣзнѣто Со, *сѣвѣм* *трѣ*џици смо *ѣправ*“ли кѳћу М, *запѣвѣдѣ* *ѣвџим* *млѣѣим* Г, *прѣвѣ* *сѣѣриѣѣим* *пѣставѣ* Остр; *сѣвѣм* *ириѣма* *ѣѣри*ма З.

г) Имн.: разговáрала с òвѝма нàшѝм СР, óвд с òвѝм двòјицòм Г, науч"ла сам с òвѝм жèнама М, бàвѝ се òвѝм дрòњама Реб, пòчèли сà иѝѝм гвòзденѝм каш"кама Мил, сà иѝѝм грèбен"ма се ишчешлã Огл, иѝѝм мр̀снѝм дãnма СР, ўпознãли сà иѝѝм жèнскама Ст, рãд"ла сà онѝм бомбòн"цама Д, ўкујè сà мãлим òнѝм ш̀унаглицама Лоп, вѝдрице с обручèв"ма òнѝм Огл, кãзани сà òнѝм капãц"ма Огл, в̀укле сà òнѝм кãнатама О, сèкла сам сà свѝма ГК, пòзнајèм се јã сà свѝма Лоп, бѝо јã сà свѝма дòбар Мил, сà свѝма сам лèпо бѝла Пл; сà вèл"кѝм носèв"ма ДК, сà ѝвòзгенѝм клин"ма ДК, ѝвòзгенѝм вѝлама С, сà др̀венѝм кãшикама сам јèла Лоп, òрãли сà др̀венѝм рãницима Вр, пòтковãни др̀венѝм клинићима Остр, сà кòњскѝм кòл"ма Др, сà мãл"м прòзор"ма Осл, да пòкријè цр̀венѝм аљеткама ГБ; сà ѝр̀вѝм л̀удима Ст, у двòјѝм кòлима Ст, а др̀уѝм дãnима Пр;

д) Лмн.: на нàшѝм чèсмама С, по нàшѝм бр̀дима Реб, у òвѝм крајевима В, млèло се у òвѝм потòчарама ГЦ, лèтио óв ѝо òвѝм бр̀зима Др, мèсили лèб у кãрлицама òиѝѝм Бр, у иѝѝм мòјѝм Дрãјић"ма ДК, срèдѝмо на иѝѝм вратима М, у иѝѝм дãn"ма Мил, у иѝѝм ормãн"ма Огл, у иѝѝм Гãјевима Пл, у иѝѝм сãндуц"ма С, к̀вали млèко на òнѝм вèригама Мил, зãтворене у òнѝм кãвез"ма О, свè бѝјè ѝò онѝм вратима С, обручєви на òнѝм вѝдрицама Т, под грмић"ма нèкѝм С, по нèкѝм сèнима Лоп, на нèкѝм мèстима дòбѝо сам пòзивницу Сит, у нèкѝм бèлицама òрò К; у бакрèнѝм кòтлићима Реб, у бр̀днѝм крајевима З, у др̀венѝм чабровима Лоп, у òвѝм др̀венѝм чабрић"ма Огл, по зòлошкѝм вр̀товима Реб, на мр̀снѝм дãn"ма Пл, у ѝр̀шенѝм кòшуљама Г, на с̀увѝм ш̀љивãма жѝв"ла ГК, у òнѝм сѝãкленѝм Г, по др̀уѝм је зèмљама стãлно М.

2. у основи или корену

168. Вокал *и* јавља се у инфинитивној основи код глагола седме Белићеве врсте:

òн је вѝдиò да је дòбро Вр, вѝдиò да дèца ўзимају Др, òвè гòд"не сãмо јèдну вѝдиò Лоп, кò ме гòд вѝдиò ў Ваљеву Ст, кò је тò вѝдиò прè С, ни вѝдила дòктора Б, тò сам дòбро вѝдила В, кад га вѝд"ла гòр Остр, нѝсам га нѝкад вѝд"ла Пр, јеси вѝдила Со, дòктора вѝд"ла нѝсам СР, вѝд"ла сѝне кроз прòзор С; нѝје вòлиò òбè жèнске ГК, ўч"тељ ме јãко вòлиò ГЦ, òн је вòлиò мèнè Г, нѝје вòлиò комунисте ДК, тãта вòлиò ме блѝзу да дã Лоп, вòлиò сам да прòђèм кро(с) сèло Мил, стрѝц је вòлиò Огл, вòлиò ме је млòго дèда О, вòлиò вѝше сà њима Осл, òн-је вòлиò Пл, òтац је га вòлиò Со, чѝча је мèнè вòлиò Т, јã би вòл"ла да сам сà њима СР, нѝсам вòл"ла у комшилук Т, завòл"ла се сà мòмкòм Сит; кãко је се тò жѝвило Лоп, жѝвили смо зãједно Г, дè-сте жѝвили Др, òни су жѝвили осамдèсèт Кун, бãба жѝвила Остр, тãкò је се прè жѝвило ГБ, прòстијè се жѝвило Мил, дожѝвио је вèлику стãрòст В, ка-сам дожѝвиò Лоп; ѝол̀удила сам Пл, јã ѝол̀удила С, ѝол̀удиò нãрод Осл.

У мањем броју примера потврђено је *е*: вѝдела сам нèкòг К, вѝдела нèколкò пѝтã О, јã сам вѝдела на јèднòј свãдби С; òн је дèцу волèò Лоп, вòлеò јèсти гљѝвã Пл, вòлеò дòле Мãр"ца и Рãјо Сит, вòлела сам да б̀уднèм пòтшишана Бал, вòлела сам да плèтèм Бр, нãопãко га је вòлела Осл, нѝје вòлела дèду мòга Остр, сãд нѝс' вòлели Г, ако сте вѝ тòл"кò њу вòлели Остр, тò су вòлеле да бãју С, сà њòм се завòлеò Осл, завòлела се сà мнòм Сит; ал мãло је жѝвела Мил, òн" су посебно жѝвели Пл, л̀уди кòјѝ су жѝвели сà кòлебама Сит.

3. у *и*рефиксима

169. У Ваљевској Подгорини у принципу не долази до укрштања префикса *нљ-* са *ни*:

нљко данас да ти *ради* Б, *трѣба нљко* да *дође* ГБ, *нљко* *коље* и на Пѣциндан ГК, *јел* ти *нљко* *дошо* у *сну* ДК, *нљко* је *имо* Д, *нљко* *донесѣ* *сламе* К, *нљко* га *навратио* Лоп, *нљко* *гаји* и *ћуре* и *пагке* М, *нљко* *нешто* *засмето* Огл, *нљко* *печѣ* *дулек* Осл, *менѣ* *нљко* *викну* СГ; *почѣтак* *ог нљкоја* Огл, *дал* ја *нљкоја* *волим* Д, *пошљѣш* *нљкоја* В, ја *сам* *ог нљкоја* *чула* СР, *због нљкоја* *не знам* *ни ја* О, *код нљкоја* *што кужѣ* Пл, *нљкомѣ* *док* се не *удаш* ГБ, *продѣ* се *нљкомѣ* М, *нљком* *трѣба* *десеторо* Вр;

нљки *чи*ча *прѣ* *био* Алимпија В, *рѣкнѣ* му *нљки* Лѣксандра Д, *наш нљки* *рѣђак* Лоп, *менѣ* *баш* Вуковић *нљки* *испрѣсио* Р, *довѣдѣ* је *рѣђак нљки* Сит, *нљки* *чи*ча *одгајио* Со, *нљки* Грујо *чувени* Ст, *нљки* Драгул *имо* С, *појављивало нљко* *живо* *биће* Реб, *дође нљко* *наређѣне* *д идѣте* С, *била нљка* *врба* *ту* З, *ог нљкоја* *пријатеља* Мијајла ГЦ, *менѣ* су *дали нљком* *чи*чи Реб, у *нљки* *суд* *изручѣ* Остр, *нљко* *вѣче* *сед*"ла С, *пиво* је *нљку* *ракију* Бал, *уз рѣку* *ову нљку* Бр, *идѣ* да *зѣвѣ нљку* *жѣну* Д, *имала нљку* *вел*"ку *карлицу* Мил, *покријѣ нљком* *аљетком* ГБ;

били некаки *округли* Б, *задруге некаке* *биле* Лоп;

нљшио се *скува* Бал, *нљшио* ја *не знам* *њи* Б, *скудили* *там* да је *лошо нљшио* Вр, *причају нљшио* В, *они* се *нљшио* *изопачише* ГБ, *нљшио* *знам* Г, *нађи нљшио* Д, *нљшио* *дође* З, *пуно нљшио* *налетѣ* Лоп, *нљшио* *преко* *крста* О, *нљшио* *ме даривѣ* *џнај* Остр, *разлијѣш* у *нљшио* Пр, *мора нљшио* *да* и *плѣши* Реб, *ако жѣниш* *сина* *ил нљшио* Сит;

џстанѣм нљкад Бал, *нљкаји* су *прѣ* *носили* Вр, *кува*м *нљкаји* *пилет*"не ГК, *нљкад* *има* ГЦ, *идѣ нљкад* Лоп, *попијѣм нљкад* Мил, *било нљкад* Пл;

у *јѣдну* *руку нљколкѣ* ДК, *немѣ* га *нљколкѣ* *година* ГК, *има нљколкѣ* *кућа* ГЦ, *ми нљколкѣ* *кућа* Осл.

звало се *некако* *слагалиште* ГБ, и *мало нљкако* Г, *волови нљкако* *заобиђоше* Реб, *некако* *прѣкинуло* СР.

Спорадичне и ретке примере у којима сам могла чути *ни-* < *нљ-* записала сам у северозападним пунктовима у делу уз Јадар: *додио ники* из Брѣсницѣ Мил, од *никоја* *там* *чѣвѣка*, *свѣкар* *узео* *џд* *никоја* из Пѣцкѣ Лоп. С друге стране, мислим да би се тек фонолабораторијским мерењем могло утврдити да ли се ради о *и* или веома затвореном *е*.

170. Однос префикса *ири-* и *ирѣ-* илуструју примери:

1) *ири-*: којѣ су *иривајали* *жито* Мил, *мораш* да *иривајиши* О, и *машѣ* да се не *иривајим* *тога* *ништа* Осл, те смо *иривајино* *спавали* Лоп, *имају* *џвѣ иривајине* *пушнице* Остр, *тѣли* да *то иризнају* Пл, *иријављѣн*, *прѣшлѣ* *год*"нѣ Г, и *ирикажѣ* се *чѣвѣк* у *води* Вр, *стѣо* да се *ириључи* Подгѣрци Др, *џнда* је *ирикучио* Мил, *вѣче* *кад* *мрак ирикучиѣвѣ* Огл, па *ириљѣи*"мо *траву* Осл, те-сам *почѣла иримајиши* ГБ, *џвудан* по *комшилуку* што *иримају* ДБ, на *иример*, *иљаду*, *баба* *дала* Г, на *иример* Никољдан О, на *иример* *кѣстију* од *пастрмѣ* Осл, на *иример* и од *реумѣ* О, и *џзгѣ иришииснѣши* Т, *моја* је *бака* то *иримеши*"ла ГЦ, ја *џндај иримеши* СР, *џн* да је *иримиџ* *пѣслѣ* Б, *ири*"ли и *биџ* је *дугѣ* *врѣме* Мил, *иримиџ* ја *Калабића* ГЦ, *џна иријага* Врѣгѣчан"ци Др, *иријага* Убићу Мил, Цигани *иријагају* Горњѣ Мали Мил, *џн*" су *иријагали* Остр, *дѣци* *џвѣк ириџѣгѣдѣм* Пл, *Тијосава* је се *ириџрѣм*"ла да *бѣга* ГЦ, *ириџрѣмим* *свѣ* *штѣ* *трѣба* О, *њѣга* *викнѣм* и *ириџрѣмим* В, од *прѣлѣћа ириџрѣмѣши* за *сѣтву* Осл,

в) у аористу: *бијаге/бијāге* (сви пунктови)

г) у презенту негираног облика помоћног глагола *није*. Вокал *и* уопштен је аналошким путем и у свим осталим лицима негираног глагола *јесам*: *нисам, ниси, нисмо, нисīе, нису* (сви пунктови).

173. Прилог *игъ* с вокалом *и* потврђен је једино у примерима: *о̄н̄о̄ вре̄ме̄ н̄идӣ* н̄ишта̄ н̄ема̄ ГЦ, *н̄идӣ* п̄атоса̄ н̄ије̄ п̄осто̄јало̄ К, *нисам̄ см̄ѣла̄ о̄тӣћ̄* н̄идӣ Лоп, *н̄ема̄ н̄идӣ* др̄жа̄ња̄ нӣ да̄ в̄уч̄ӯ С и сл.

174. Вокал *и* јавља се код именице *ир̄ѣхо̄ӣа*:⁴⁰

ир̄ијо̄ӣа остав^{ла} д̄ѣцӯ Б, *ир̄ијо̄ӣа* тӣ је̄ што̄ је̄ м̄уч̄иш̄ ДК, опр̄ост̄ӣ, *ир̄ијо̄ӣа* је̄ Б̄огӯ Г, ако̄ је̄ њ̄его̄в̄а̄ *ир̄ијо̄ӣа* Бр, м̄о̄жда̄ је̄ *ир̄ијо̄ӣа* Лоп, *ир̄ијо̄ӣа* тӣ је̄ М, п̄о̄д̄а̄ј, *ир̄ијо̄ӣа* мӣ је̄ Пл, *о̄н̄о̄* је̄ *ир̄ијо̄ӣа* К, *ир̄ијо̄ӣа* сн̄а̄во̄ Мил, *ир̄ијо̄ӣа* је̄ разд̄во̄јитӣ к̄о̄ се̄ в̄о̄л̄ӣ С, *ир̄ијо̄ӣа* мӣ је̄ да̄ л̄аж̄ѣм̄ Др; *ир̄ио̄ӣа* зап̄алӣћӯ к̄о̄шарӯ Б, т̄о̄ бӣ б̄ила̄ *ир̄ио̄ӣа* В; поред са *е*: *ир̄е̄о̄ӣа* тӣ је̄ Пл, *ир̄е̄о̄ӣа* што̄ је̄ т̄ако̄ Г, *ир̄е̄о̄ӣа* не̄ ӣћӣ В, па̄ к̄а̄ж̄ѣм̄ *ир̄е̄о̄ӣа* Т, а̄ т̄о̄ је̄ *ир̄е̄о̄ӣа* Б.

175. До замене *ѣ* вокалом *и* не долази код следећих именица:

им̄о̄ сам̄ м̄ѣш̄инӯ Пр; *л̄ѣја* Лоп Мил С Бал Др Г ГБ В; зн̄аш̄ шт̄а̄ је̄ *ир̄ѣк̄* М, на̄ њ̄има̄ *ир̄ѣк̄* м̄о̄ј̄ Т; *ӣд̄ѣм̄* м̄о̄ј̄има̄ у *Б̄е̄о̄ираг̄* Бал, изме̄ђӯ Обр̄ѣн̄овца̄ и *Б̄е̄о̄ирага̄* ГБ, у *Б̄е̄о̄ирагӯ* је̄ *ӣѣрка̄* ДК, у *Б̄е̄о̄ирагӯ* *ӣмад̄ӯ* Др, *о̄т̄*шла̄ у *Б̄е̄о̄ираг̄* Д, *о̄н̄* је̄ у *Б̄е̄о̄ирагӯ* ГЦ, *б̄ӣо̄* у *Б̄е̄о̄ирагӯ* Г, *о̄б̄а̄дво̄је̄* за *Б̄е̄о̄ираг̄* Лоп, за *Б̄е̄о̄ираг̄* да̄ мӣ *ӣзда̄јӯ* К, *о̄т̄*ш̄о̄ м̄о̄ј̄ о̄тац̄ у *Б̄е̄о̄ираг̄* М, б̄о̄мбардован̄ *Б̄е̄о̄ираг̄* Огл, б̄ӣла̄ у *Б̄е̄о̄ирагӯ* Остр, да̄ *ӣд̄ѣш̄* у *Б̄е̄о̄ираг̄* Пл, *о̄вде̄* него̄ у *Б̄е̄о̄ирагӯ* Реб, ӣ ж̄ѣнӯ у *Б̄е̄о̄ирагӯ* Сит, и у *Б̄е̄о̄ираг̄* Со, од Обр̄ѣн̄овца̄, од *Б̄е̄о̄ирага̄* Ст, *ж̄ӣв̄ӣ* у *Б̄е̄о̄ирагӯ* С, *о̄т̄*шлӣ до̄ *Б̄е̄о̄ирага̄* Вр, *ӣшле̄* ј̄едн̄ом̄ у *Б̄е̄о̄ираг̄* В, за *Б̄е̄о̄ираг̄* ј̄едн̄ом̄ З; само̄ факултативно̄ се̄ могӯ чутӣ примери: *ӣшла̄* сам̄ *ј̄а̄* и у *Бӣјо̄ираг̄* Д, да̄ *в̄ид̄ӣм̄* и *Бӣјо̄ираг̄* Реб; *бе̄о̄чӯје̄* скӣн̄ѣш̄ ДК.

176. Икавизам се недоследно јавља код именица *ма̄ѣха* и *с̄ӣрѣха*⁴¹:

а) *ма̄ѣчӯ* им̄о̄ ГЦ, т̄а̄ м̄о̄ја̄ *ма̄ѣја̄* Остр, м̄о̄ј̄ о̄тац̄ им̄о̄ *ма̄ѣчӯ* Бал, *ма̄ѣја̄* б̄ила̄ Т, да̄ сам̄ им̄ *ма̄ѣја̄* Мил, *ма̄ѣја̄* п̄о̄чн̄ѣ̄ Бр, *ма̄ѣја̄* б̄ила̄ о̄п̄асна̄ Пр, м̄о̄ј̄ о̄тац̄ им̄о̄ *ма̄ѣчӯ* Др, т̄ӯчала̄ м̄о̄ја̄ *ма̄ѣја̄* Вр, *ӣмала̄* сам̄ *ма̄ѣчӯ* К, кад̄ је̄ *ма̄ѣја̄* д̄о̄шла̄ ГБ, *ма̄ѣја̄* је̄ пр̄ӣмила̄ Г, о̄ж̄енӣо̄ се̄ о̄н̄ п̄о̄сл̄ѣ̄ ӣ д̄о̄ве̄о̄ *ма̄ѣчӯ* Остр;

б) *на̄р̄ѣ̄ш̄* т̄о̄ испод̄ *с̄ӣр̄ӣј̄ѣ̄* Б, *покрај̄* о̄в̄ѣ̄ *с̄ӣр̄ӣј̄ѣ̄* В; *вако̄* *ӣспо̄* *с̄ӣр̄ѣ̄* Бр, *с̄ӣр̄ѣ̄ја̄* се̄ з̄о̄в̄ѣ̄ Б, *о̄д̄ѣ̄* п̄о̄ *с̄ӣр̄ѣ̄јӯ* ГЦ, *с̄ӣр̄ѣ̄ја̄* т̄а̄ што̄ је̄ Осл, што̄ *ӣд̄ѣ̄* от̄ *с̄ӣр̄ѣ̄* Остр.

177. Глаголе типа *ве̄ја̄ӣӣ*, *ир̄е̄ја̄ӣӣ*, *се̄ја̄ӣӣ* спорадично сам бележила у икавској форми:

а) кад̄ *з̄ав̄е̄ј̄ѣ̄* сн̄ѣг̄ Мил, *н̄ѣка̄ӣ* сн̄ѣ̄ *на̄ве̄ј̄ѣ̄* Г, *о̄нд̄а̄ј̄* се̄ *раз̄в̄е̄ј̄ѣ̄в̄а̄* Д, па̄ *о̄н̄о̄* *раз̄в̄е̄ј̄ѣ̄* Г,

б) *ир̄ѣ̄* на̄ стрӯјӯ Мил, с̄ед̄ӣмо̄ *ир̄ѣ̄*мо̄ се̄ Г, те-се̄ *ир̄ѣ̄*мо̄ гра̄њом̄ Осл, *ир̄ѣ̄*jalī ӯ ватрӣ Пр, *о̄ћ̄ѣ̄* да̄ се̄ *ир̄ѣ̄*ӯ СР, н̄ѣ̄ зн̄а̄ *ӣр̄е̄ја̄ӣӣ* Мил, *ӣр̄е̄ј̄ѣ̄* се̄ в̄о̄сак̄ Пл, те се̄ ма̄ло̄ *з̄а̄ир̄ѣ̄* Др, ӣ *з̄а̄ир̄ѣ̄*м̄ шп̄о̄рет̄ Бал, *з̄а̄ир̄ѣ̄*ш̄ вур̄ӯнӯ л̄ѣбн̄ӯ Т, *з̄а̄ир̄ѣ̄в̄а̄* се̄ вур̄на̄ Лоп, *о̄в̄а̄мо̄ з̄а̄ир̄ѣ̄вала̄* пр̄ост̄орӣјӯ Реб, *з̄а̄ир̄ѣ̄*јала̄ к̄ӯћӯ ГК, л̄о̄жена̄ в̄атра̄ ӣ *з̄а̄ир̄ѣ̄в̄а̄*на̄ Огл, да̄ се̄ *з̄ир̄ѣ̄*с̄о̄ба̄ В, па̄ ме̄ *о̄ир̄е̄ј̄ѣ̄* Лоп, м̄л̄ѣко̄ *ӣо̄д̄ир̄ѣ̄в̄а̄м̄* ГК, *о̄на̄ј̄* с̄уд̄ *ӣо̄д̄ир̄ѣ̄*ш̄ К, *раз̄ир̄ѣ̄*с̄е̄ се̄ д̄обро̄ в̄о̄сак̄ Вр, ӣ *ӣр̄е̄ј̄ѣ̄*ш̄ о̄г̄њ̄ӣште̄ Бал, *ӣр̄е̄ј̄ѣ̄* се̄ о̄г̄њ̄ӣште̄ Бр, ӣ *ӣр̄е̄ј̄ѣ̄* се̄ ГЦ, па̄ се̄ *ӣр̄е̄ј̄ѣ̄* ф̄ӯруна̄ л̄ѣбн̄а̄ Б, с̄а̄ч̄ се̄ *ӣр̄е̄ј̄ѣ̄* па̄ се̄ т̄ӯрӣ В, *ӣр̄е̄ј̄ѣ̄* н̄о̄ге̄ Сит, ӣ *ӣр̄е̄ј̄ѣ̄*м̄ ра̄кӣјӯ Др, *ӣр̄е̄ј̄ѣ̄*мо̄ к̄от̄о̄ в̄о̄д̄ѣ̄ М, *ӣр̄ѣ̄в̄а̄* се̄ ф̄ӯруна̄ ГБ, *нисам̄ ӣр̄ѣ̄вала̄* са̄ л̄адн̄ом̄ в̄од̄ом̄ Д, *ӣр̄ѣ̄ва̄јӯ* из̄ т̄ѣ̄ оц̄аклӣѣ̄ К; *на̄м̄ѣст̄ӣ* се̄ *о̄н̄о̄ ӣр̄ѣ̄ј̄а̄н̄*ца̄ Пл;

⁴⁰ С. Реметић сматра да су облици *иријо̄ӣа* и *Бијо̄ираг̄* досељенички наноси или резултат наслањања „на суседну струју“, будући да је увек само *бе̄о̄чӯ* (1981: 73, нап.).

Према ономе што сам ја запазила, јасно је да код истих информатора има колебања у лексеми: *иријо̄ӣа* : *ире̄о̄ӣа*, а *Бијо̄ираг̄* сам само два пута чула у спонтаном разговору у Гуњацима и Ребељу. Облик *Бијо̄ираг̄* наводи С. Реметић из Осладића (пункт ОЛА и СДА), Осечине и Остружња (1981: 73–74).

⁴¹ На терену није потврђена позајмљеница *механа*; у употреби је *кавана*.

и ђдѣм њѣма и *ipijem* се Реб;

в) *seje* лѣк, парадѣз Г, гајили, *sejali* и шѣн"це Бр, *sejali* јашта смо Осл, прѣли, *sejali* кудѣљу ГЦ, *sejali* бѣљу прѣју Пл, крѣмпѣр *sejali* Пр, *sejali* кѣрузе СР, ѣмѣ свѣ *iodsejano* Огл, ѣзорѣ се, *iodseje* Со, вид"ла па *ipresejem* на чѣстѣ сѣто Г, ѣ томѣ се *ipreseje* ГБ, ѡнда сѣто и *ipresejes* ГЦ, дѡнѣсѣш кѣћи *ipresejes* В, *ipreseje* закувајѣ Пр, *iodsejali* смо ѡпѣт Г, *iodsejemo* кудѣљу Пр, ѣзорѣ се и *iodseje* Огл, *sejaiti* кукуруз на сѣчму ДК, *sejaitie* кудѣља прѣ Остр; њѣе на *sejajch* ДК, пѡчѣло са *sejajch*ма Огл;

sijesh зѡбове Реб, *iodsijem* крѣмпѣрѣ Реб, *iodsije* ѣ пољу В, ѡнѡ прѣ *nacsije* се Пл, дѣца и нѣ орѣ и нѣ *sijj* Пл, *iodsijemo* ѣ њиви Пр, тѡ *sijale* жѣне С;

г) ал нѣ смѣм да се *smejem* Др, јѣ се *smejem* ГЦ, ако се *nacsijesh* ДК, јѣ-се *nacsijea* Г, зѣтѡ се *smjeje* Снѣжа Остр, ѡвѣ се двѣ мѣн" *smejj* Пл, сѣ њѣма па се *smejj* СР, прѣчала и *smejala* Лоп, кад је се дѣте *zacsijalo* Мил, мѡрѣ те ми се и *smejaiti* сѣд С, да нас ѡне пѡслѣ *ismejajajj* Остр;

178. Код глагола *godijajiti* доследно су у употреби икавски ликови: а бѣби се *godijalo* Лоп, знѣш штѣ, хѣри, *godijalo* ми С, па *godijaj* Г, док им не *godijaj* К, па кад ми *godijaj* Пр.

179. Група *inj-* реализује се као:

а) *injzgo* прѣвѣ и тѣ се лѣжѣ Ст, лѣжѣ нѣ онѡј *injzdari* М, пѣторѡ на *injzdari* Бал;

б) *injzgo* Мил ГЦ ГБ ГК Реб Д, *injzdi* СР, *ujnezgile* С.

180. Икавске форме чешће су у речима:

а) прѣ *vidrice* зѣвали Бр, штѣ ти је са *vidricama* Бал, тѣ видрице вѣш Б, *vidrice* о дрѣвета Др, ѡне бѣле дрѣвенѣ *vidrice* Д, *vidrice* и кѣтѡ ГЦ, *vidrice*, бѣле ѡправѣ се Г, ѣмали смо *vidrice* Лоп, *vidrice* ѣмале, дрѣвенѣ К, *vidrice* бѣле, јѣ Мил, *vidrice* с обрѣчѣв"ма Огл, тѣ су стѣјале свѣ ѡнѣ *vidrice* О, *vidrice* дрѣвенѣ и ѡбрѣн"ца Осл, *vidrice* кад ѣдемо нѣ воду Остр, *vidrice* двѣ и ѡбрѣн"цу Пр, *vidrice* дрѣвенѣ и ѡбрѣчеви Т, бѣле *vidrice* дрѣвенѣ и ѣдѣш нѣ бунѣр Вр, *vidrice* што се вѡда дѡноси В;

б) јѣдан *sikirchu* ѣзѡ Б, чѣјѣш *sikiru* Бр, *sikiru* и осѣчѣм грѣну Д, сѣчѣм са *sikirama* ГК, ѣдарѣш *sikirom* ГБ, д ѡтешѣ, *sikirom* К, *sejaitie* сѣк"рама Г, *sikiru*, клѣѣни и гвѡзденѣ Огл, сѣчѣ *sikirom* Осл Остр, тѣд је *sikiru* Пл, са *sikirom*, нѣлѣпѣм М, клѣпѣње *sikiraj* Пр, *sikiru* Реб Ст В, а прѣ се цѣпало *sikirom* Сит, *sikirom* сѣкла Со, ка-се осѣчѣ *sikirom* рѣђѣ се мѣшко СР, јѣ ѣзѣ *sikiru* дѣношњѣг ми дѣна СР, *sikirom* и тѣстерѡм сѣкѡ С, мѣлѣ дрѣгѣ *sikirica* В, *sikirom* и клѣдарѡм З;

прѣ и *sekiru* и алѣте ѣнесѣ Д, *sekirom* исѣчѣш бѣдњѣк С; клѣпѣвѡ *sekiru* Пр; *sekiru* Вр СР Д М Б Бал В.

в) Укрштањем латинизма (> итал. *seccare*) и словенског *se(j)eti* (који су у прасродству) секундарно јѣт има очекиване рефлексѣ – чешће *u*, ређе *e*: ѡбр"ше је прѣс"ци, *sikiracija* ГЦ, сѣд вѣлѣда *sikiracija* Т; да *sikiraj* ГЦ, мѣло *sikiralo* Лоп, вѣселѣ сѣстра та *sikiraj se* Мил, што сам јѣ лѣда бѣла те сам се *sikirala* Пл, ѡндѣј сам се *nacsikirala* СР; мѣ се *sekiramo* О.

181. Група *-vl>-eo* чува се у примерима: *zrebo*, *uzrebo*, *sazrebo*, *mljo*, *ijeb*, *smjo*, *umjo*, *usiebo*; *vrebo*, *cebo*; *gebo* и сл.

182. Глагол *kuqurukaiiti* јѣвљѣ се само у икавској варијанти *kuqurikaiiti*, *kuqurijche* (сви пунктови).

183. Више је потврѣда за везник *osim*:

ваљда ћу се вѣнчати, нѣћу бйти *осим* свѣта Б, за мѣнѣ нйје нйко нйшта знѣчйѡ *осим* ѡн Д, нйко сѧ мнѡм бйѡ *осим* чѡек ка-сам рѧђала Д, нйко нѣћѣ глѣдати *осим* јѧ Осл, ймали вйше дѣцѣ *осим* Јѡрдѧнку Сит, нйко *осим* мѡјѣ мѧјкѣ Ст; поред ређег екавског лика: *сем* ако је ѡмрѡ на пѣтку ДК, *сем* ѡвѧ бѧка Г, *сем* кад сйрймо зѧ нѧс Лоп, бйло кѧкѡ *сем* црну М, свѣ *сем* зѣмљѣ Огл, нйшта да пѡјѣдеш, *сем* нѣде клѡмпйр З.

184. У два северозападна пункта забележен је икавизам *гйвѡјка* Мил Пл.

185. Префиксирани облици глагола *лѣвайи* потврђени су једино с вокалом *и*: *гѡливѧмо* у чѧбар Лоп, па *гѡливају* јѡш Лоп, йдѣм *зѧл"вѧм* кѡпус М, *зѧливѧш* у стѧбуљу Т, *зѧливѧмо* зѧтѡ имѧмо ѡвѣк пѡвраћа СР, кѡ не *зѧливѧ* нѣ морѣ Сит, кад *нѧливѧш* сѡрутку Мил, *нѧл"вала* ѡвд тѧбѧрку С, са јѧругѣ те *нѧл"вала* Реб, *рѧзливали* у дрвенѣ кѧрлице Лоп, *рѧзливѧмо* прѣ у дрвенѣ кѧрлице Мил, нѧнесѣм рѧн"ју, *рѧзливѧмо* Осл.

186. На крају овог прегледа скренула бих пажњу на то да се моји налази у погледу икавских форми не подударају у потпуности са Московљевићевим. Наиме, он бележи *бйжи*, *либ*, *лиѡ*, *кудиља*, *недиља*, *не сми*, *йризиме*, *срића*. Код ових примера према мојој грађи јат се реализује као веома затворено *е* (1963–1964: 485).

187. Детаљан преглед икавизама Ш-В типа у српским говорима исцрпно је приказао С. Реметић (1985: 101–107, у напоменама).

Ијекавско-екавски и екавизирани ијекавски говори

188. На јужној страни Ваљевске Подгорине непосредно у подножју планине Повлен, између реке Јабланице и реке Градац, установљен је микроареал⁴² чији данашњи изговор по замени старог гласа јат представља слободну мешавину ијекавизама и екавизама (в. Карту 3). Омеђени ареал уклапа се у већ познату зону западносрбијанских ијекавско-екавских говора источнохерцеговачког типа.

189. Мешање двају изговора карактеристично је и за старију генерацију, која је заправо била моја циљна група у складу са методолошким захтевима наше дијалектологије, али ништа мање и за средњу генерацију са којом сам такође често комуницирала (посебно у пунктовима Брез и Мр), будући да сам њиховим посредством долазила до својих саговорника. Наравно, у разговору са мном већина њих се у почетку трудила да прича само екавски, али захваљујући времену које сам у тим породицама провела имала сам прилике да се уверим да они ипак још увек нису „чисти екавци“. Деца школског узраста и омладина, колико сам могла да приметим (додуше, с њима сам и најмање времена провела), имају екавски изговор. Да се неке „промене“ дешавају, у ствари да се подручје све више екавизира изгледа су свесни и моји информатори. Тако сам од информаторке Милице Петровић из Брезовица записала *нѧрод млѧћй ѡворй грѡкчијѣ, јѧ ѡѡ не мѡйу, јѧ-сам нѧѡчила ѡѧкѡ йрйје*,

⁴² Чине га пунктови: Мравињци, Горње Љесковице, Доње Љесковице, Брезовице, Сушица, Тубравић (Поћута), Богатић, Стубо, Лелић, Стрмна Гора (на географским картама Острмна Гора), Пакље, Сандаљ.

Насеља *Пакље* и *Сандаљ* нисам укључила у мрежу пунктова, пошто се ради о мањим територијалним јединицама које су ми послужиле само као контролни пунктови. Насеље *Сеглари* најпре је било укључено у мрежу, али сам га након обављеног теренског истраживања (чак у два наврата) искључила, јер се ради о приградском насељу и скорашњим досељеницима и са јатовског терена и са терена ијекавско-екавских говора. До староседелаца најалост нисам успела да дођем. Такође не наводим грађу из Поћуте, која се сматра мањим административним центром у којем се налази само школа и пошта; насеље је *Тубравић*.

да би се потом у разговор укључила и информаторкина снаха (припадница средње генерације): *ми ка-смо ишли у школу, ми смо учили друшачијџ*.

190. Утврђени микроареал је уједно крајња северна тачка ијекавско-екавских говора на просторима западне Србије, која даље на истоку излази изван граница Ваљевске Подгорине и сеже до Маљена и села непосредно подно њега. Иако је С. Марковић у својој студији (2012) утврдио као границу пункт Крчмар, имамо разлога да мислимо (на основу грађе за СДА и према досадашњим мојим запажањима) да би та граница могла бити унеколико померена ка северу и северозападу. Наравно, тек би детаљнија испитивања поменутих колубарских села ово могла да потврде.⁴³ С тим циљем, посетила сам Дегурић, Белић, Бранговић и Ковачице (доњи део) и уочила да се непосредно са десне стране реке Градац наставља ареал ијекавско-екавских и екавизираних говора.⁴⁴

Дуго јат

Рефлекс јајиа ѿод дуѿосилазним акценѿом

191. У западносрбијанским говорима, посебно оним ближним подгорским селима, углавном није очуван Вуков двосложни рефлекс јата под дуѿосилазним акценѿом. Двосложни рефлекс јата у овој позицији примаран је у Драгачеву (Ђукановић 1995: 38) и моравичком говору (В. Николић 2001: 58), углавном и у Горобилу (М. Николић 1972: 652), а само је спорадично потврђен у говору Љештанског (Тешић 1977: 188), Тршићу (Николић 1968: 397), Ужичкој Црној гори (Марковић 2011: 109–116) и у појединим категоријама на терену Србијанског Полимља (М. Николић 1991: 223–231).

Истраживачи западносрбијанских говора као основни рефлекс јата под дуѿосилазним акценѿом бележе вредности: *^uê*, најчешће (Тешић 1977: 188; М. Николић 1991: 226–227; Марковић 2005: 127–128), затим *uiê* (М. Николић 1972: 652), *uê* (Николић 1968: 397) и *^ujê* и *jê* (В. Николић 2001: 58). Говорећи о фонетској природи констатованог рефлекса у Србијанском Полимљу, М. Николић закључује да је „основни континуант дуѿог јата д и ф т о н г, тј. след вокала *и* и *е* који чине један слог“, те да се између њих развило прелазно *ј* које је делимично редуковано (1991: 223–231).

192. Резултати истраживања показују да ни на подручју Ваљевске Подгорине није очуван типичан вуковски изговор за рефлекс јата под дуѿосилазним акценѿом (-*ије*) и да се у том смислу испитивани пунктови придружују онима у непосредном суседству. У овој позицији реализују се вредности:

а) *^uê*⁴⁵: гѿнићу те преко *б^uêлѧ* св^uêта ДЛ, ѿвѿ је сѿкњица *б^uêлѧ* Брез, цвѧти *б^uêлѧ* рѧда Мр, п^uрвѧ *б^uêлѧ* Суш, и м^uркѧ и *б^uêли* Брез, а нѧнулице *б^uêлê* Брез, ѧмају *б^uêлê* Суш, облѧчили блѿзе *б^uêлê* Брез, ѧмале ѿши *б^uêлê* ДЛ, јѿтри шѿшњајѿ *б^uêлê* ѿши Суш, ѿ нѧс *б^uêли* ѿшијѿ Брез, јêѿ се *б^uêли* м^uрс ГЛ, сѧт се сѧјê ц^uрвенѧ и *б^uêли* Мр, сѧјѧли смо шѧренѧ ѧ *б^uêли* Брез, кад ѧзачêш ѿндѧј *б^uêлиш* Брез, ѿд мѿрузнѿг б^uрѧшна

⁴³ Напоменула бих да ми у дијалектолошкој литератури, осим спорадичних записа из Петнице и попуњеног упитника из Брижежѧ, уопште немамо података из планинске Колубаре.

⁴⁴ Детаљнија саопштења из ових пунктова изнећу неком другом приликом.

⁴⁵ У бележењу затечене вредности дуѿог јата држаћу се досадашње транскрипције истраживача са суседног западносрбијанског терена.

б^вѣлѡа Брез, леје од *б^вѣлѡ* лѹка Мр, јѡј кѡко се сѡт *б^вѣсно* живѡ ГЛ, вѡмокан *бр^вѣ* Брез, ѡнај *бр^вѣ* Суш, звѡло се кѡко је *в^вѣка* ГЛ, за Ивањдан се плетѹ *в^вѣнци* Суш, сједѡи и *гр^вѣмѡ* Брез, а *л^вѣви* кад ѡдѡш Брез, пѡслѣ дѡј да се *г^вѣлѡ* ГЛ, свѡма *г^вѣлѡм* ДЛ, ѹватѡи менѣ за *л^вѣвѹ* рѹку ДЛ, трѣбѡ некѡи *л^вѣк* да се кѹпѡи ГЛ, сѡ сам пѡпыла *л^вѣк* ГЛ, нѣ см^вѡш ѡтићи да *л^вѣжѡш* док нѣ дѡђѣ ГЛ, тѡ је *л^вѣи* сѡр Брез, нѡроде *л^вѣиѡ* викну Суш, јѣли смо *л^вѣио* ѹв^вѣк Брез, *л^вѣио* ишчешљѡм вѹну Суш, *л^вѣио* на м^рско Суш, кѡжѣм *л^вѣио* Суш, бѡло *л^вѣио* ДЛ, *л^вѣио* живѡили ГЛ, *л^вѣио* Живѡдѡрка Суш, за нѣгѡ је *л^вѣио* свѹкуде ДЛ, *л^вѣио* са свѡтѡвѡма Суш, свѣ смо ѡрали *л^вѣио* Суш, вѡлѡм га и *л^вѣио* ми мѡјка кѹкѡ ГЛ, па *л^вѣио* од трѡнѣс гѡдѡнѡ Брез, дѡнас се *л^вѣчѣ* Брез, сѡ се тѡ *л^вѣчѡ* Брез, ѡн нѣ седѣ да се *л^вѣчѡ* ГЛ, ѡн се брѣсплатнѡ *л^вѣчѡ* Брез, *м^вѣњѡмо* се ка-се зѡпрљѡ ДЛ, није *м^вѣњѡио* сјѣме ГЛ, тѡ мѡјка и жѣна *м^вѣсѣ* Брез, *м^вѣсѡ* снѡ Мр, *м^вѣсѡ* се орачѡца Суш, ка-се *м^вѣсѡ* чѣсница ГЛ, сѡјѣ се и *м^вѣсѡ* се и ѣт Суш, пѡгачу *м^вѣсѡм* Суш, ѡ сад *м^вѣсѡм* Брез, ѹзмѣ нађуве и *м^вѣсѡ* Брез, мѡш тѡ да *м^вѣсѡи* лѣбац ГЛ, *м^вѣсѡмо* пѡгаче и сомѹне ДЛ, и тѡ се *м^вѣшѡ* вѡкѡ Брез, качѡмак *м^вѣшѡмо* клѡгијѡм Брез, *м^вѣшѡмо* кѹрузе и зѡб ГЛ, *м^вѣшѡ* вѡрјачѡм Суш, па се тѹрѡ брѡшно и тѡ се *м^вѣшѡ* ГЛ, мѡрѡш да *м^вѣшѡи* Суш, *ѡр^вѣко* на Богдѡнић ДЛ, *ѡр^вѣко* ѡдѣм Мр, ѣе-вѡдѡш тѡм *ѡр^вѣко* Брез, *ѡр^вѣко* на Богѡтић ДЛ, ѣѣ вѡдѡш тѡм *ѡр^вѣко* Суш, ѡшло се *ѡр^вѣко* ГЛ, *ѡр^вѣко* ѡдѣм Мр, ѡдѣ се *ѡр^вѣко* Мр, свѣ вѡкѡ *ѡр^вѣко* ѡдѣм Мр, ѡмало *ѡр^вѣки* пѹтићи ДЛ, *р^вѣч* нѡјлѣпшѹ кад рѣкнѣм Брез, да рѣкнѣм ни *р^вѣчи* ГЛ, ни *р^вѣчи* нѡсу рѣкли Суш, зѣмљѡ се сѡма *сл^вѣжѣ* ГЛ, штѡ не д ѣдѣ тѡлики *св^вѣиѡ* Брез, ѹ менѣ пѣторѡ је *св^вѣиѡ* Брез, на тѡлико *св^вѣиѡ* ДЛ, полѡжили *св^вѣна* Суш, свѣжѣм *св^вѣно* Брез, ѣѣнула *св^вѣно* и пѡла Брез, кѹпѡмо *св^вѣно* Суш, помѡгале лѹдѡма кѹпити *св^вѣно* ГЛ, *св^вѣно* кат стѡгнѣ Мр, јѣдан зѡтѹрѡ *св^вѣно* Брез, зѡтѹрѡм *св^вѣно* Суш, *св^вѣно* вѹци и дрѡа ГЛ, кѡсила *св^вѣно* ДЛ, *св^вѣно* се пѡкупѡи Суш, ако су кѹпијѡци *св^вѣном* у дѣвѣт Мр, кѡ ѡ сад *св^вѣном* Мр, нѡјгѡрѣ кад кѹпѡиш *св^вѣно* Брез, преко зѡмѣ *св^вѣном* Суш, ѹзан некѡи пѹт, а *сн^вѣѡ* Брез, да нѡкиснѣ и нѡпадѡ *сн^вѣѡ* Брез, ѹдариѡ *сн^вѣѡ* Суш, кѡјѣ бѡжи *сн^вѣѡ* ДЛ, ѡмѡ и пѹно *сн^вѣѡ* пѡдѡ Брез, а *сн^вѣѡ* је до кѡљѣнѡ ГЛ, кѡко пѡднѣ *сн^вѣѡ*, мѡ пјѣшкѣ Брез, *сн^вѣѡ* пѡчѣѡ да кѡпнѡи Мр Брез, *сн^вѣѡ* бѡѡ вѣлики ДЛ, ѡдѣ некѡ ѡс кућѣ кад је *сн^вѣѡ* Брез, јѹтри освѡнѡ *сн^вѣѡ* ДЛ, пѡднѣ *сн^вѣѡ* ГЛ, јѡ сам нѡсила *сн^вѣѡ* ДЛ, а *сн^вѣѡ* да пѡчнѣ ѹ јесѣн ГЛ, дѣсѡи се и јѡш *сн^вѣѡ* пѡнејѣ ѡмало Брез, зѡвѣмо *сл^вѣѡѡ* ѡчи Брез, нѡсу мѡгли да *сѡр^вѣчѣ* Брез, јѣднѡм сам гѡр ѡшла у Оштрѹ *сѡр^вѣну* Брез, нѡдробѡм од *ѡр^вѣсѡиѡ* ГЛ, зѡкувѡ се *ѡр^вѣсѡиѡ* у нађуве Суш, свѡкад је тѡ крчѣно и *ѡр^вѣбљѣно* ГЛ, чѣшљѡ нас и *ѡр^вѣбѡи* ДЛ, а *Цв^вѣиѡи* су у нѣдиљѹ Суш, ѡдѣ у нѡше *ѡр^вѣви* Брез, вѡсѡи те се *ѡр^вѣдѡи* ДЛ, *ѡр^вѣдѡи* мѣд ГЛ, ѹзмѣмо да *ѡр^вѣдѡмо* Суш, скѹвѡмо *ѡр^вѣђ* Суш, зѡлевѡ се *ѡр^вѣђом* Мр, тѡ је *ѡр^вѣђѣно* Суш, дѡведѣ *ѡр^вѣло* сѣло Мр, мѡја мѡјка *ѡр^вѣлѹ* нѡћ лѡжѡи ГЛ, *ѡр^вѣлѹ* зѡму нѡпољѹ ГЛ, дрѡвѡни *ѡр^вѣѡи* бѡѡ Брез;

б) *ѡје*: ѡмѡм сѡна и *дѡѡје* снѡје Брез, а *дѡѡје* ѡстајѹ у сѣлу Брез, нѡи *дѡѡје* бѡле јѣтрѡе ГЛ, ѡмѡ *дѡѡје* ѣѣри Брез, пѡсѡд^лла *дѡѡје* лѣје Мр, чѣтрѣс *дѡѡје* гѡдинѣ Брез, по *дѡѡје* пѣленѣ ДЛ, од гѡдинѹ *дѡѡје* дѡнѡ Мр, ѡмѡла *дѡѡје* јѣднѡке шѡлѣ Суш, ѡмѡ је *дѡѡје* сѣстрѣ ГЛ, у стѡрѡ вр^ѡѣме, *дѡѡјеѡе* Брез, прѡје тѡ *дѡѡјеѡе* нѡје тѡко бѡло ДЛ, тѡкѡ је се *дѡѡјеѡе* кѹћѡло Мр, јѡ кѡжѣм ѡди *дѡѡјеѡе* ДЛ, *ѡрѡје* вѡенчѡње ДЛ, *ѡрѡје* пѡђѣм ѹ планинѹ Брез, *ѡрѡје* су врѡшкарѣ кѡшнице плѣтенѣ Брез, нѡс *дѡѡје* ДЛ, ѡвѣ *дѡѡје* кѹће ДЛ, вѡс *дѡѡје* мѡнѣ разгѡвѡрѡјте Брез, дрѡжѡла *дѡѡје* гѡдинѣ Брез, *дѡѡје* гѡдинѣ кѡко је ѹмрѡ Брез, до ѣувѣгијѣ *ѡрѡје* Брез, *ѡрѡје* у ѡвомѣ крѡјѹ ГЛ, ѡн ѡтишѡ *ѡрѡје* менѣ Брез, *ѡрѡје* плѣтѣ Суш, *ѡрѡје* рѹчнѡи рѡд Мр, *ѡрѡје* гѡдинѹ дѡнѡ ГЛ, *ѡрѡје* свѡнѹѡа ГЛ, *ѡрѡје* срамѡта ГЛ, *ѡрѡје* тѡ дѡјѣте нѡје тѡко бѡло ДЛ, па *ѡрѡје* сѡне жѣло се ГЛ, *ѡрѡје* Бор^ссѡва ѹбили Брез, *ѡрѡје* тѣстерѡм ГЛ, ѣѣ је *ѡрѡје* бѡјѡциѡ бѡѡ у Тјѣшњѡру Брез,

īrījē кума да не улази Брез, *īrījē* се било друкчије ДЛ, *īrījē* се дѣла сѣна Суш, нису жѣне *īrījē* Брез, није тѣ *īrījē* кѣ сѣде ДЛ, тѣ је *īrījē* ђѣца Брез, имало се *īrījē* Суш, *īrījē* се скүпѣ Суш, *īrījē* се није правило кѣ сѣде зимница Брез, сѣд народ слабиѣи него *īrījē* Брез, старѣ кўћа *īrījē* су биле ДЛ, *īrījē* игрѣнке Бог, *īrījē* ѣни дрвѣни чѣброви Л, *īrījē* се у старѣ доба СГ, раћале *īrījē* жѣне ГЛ, *īrījē* се поштовѣ и пѣтак Мр, *īrījē* народ идѣ Суш, *īrījē* гѣн"ла ў Ваљево ГЛ, *īrījē* се тѣ тўри жѣтебцима ГЛ, *īrījē* нѣ знѣм како су ѣви Брез, *īrījē* је сѣјѣто на сѣчму Брез, *īrījē* Тўрђѣвдѣна ГЛ, *īrījē* тѣмо спѣвѣ народ ДЛ, прѣла тѣжину, *īrījē* Мр, *īrījē* рўчни рад Мр, *īrījē* су биле кѣлибе Мр, *īrījē* кѣлѣч је се пѣкѣ, Мр, *īrījē* гѣн"ла ў Ваљево Мр, *īrījē* пѣнтїм чѣтри сѣбе Брез, свѣ је тѣ *īrījē* било Мр, *īrījē* шѣћѣра кѣцке ДЛ.

193. Екавски рефлекс јата под дугосилазним акцентом илуструју примери: сѣјѣ *бѣлѣ* кўрузе Брез, од *бѣлѣ* зѣмлѣ Суш, нѣрежѣм *бѣлѣ* пѣприке СГ, сѣдили лўк *бѣлї* ДЛ, унутру је *бѣлї* Туб, натрљѣјў с *бѣлїм* лўком СГ, д ўзмѣш пасўља *бѣлѣи* ГЛ, имала сам *бѣлў* ѣлину Л, имѣм *двѣ* ћѣрке ГЛ, у *двѣ* смо пѣртије продавали Суш, тў нас *дѣлї* Брез, *лѣво* према Пѣћути Брез, ѣво је вѣм *лѣво* ГЛ, *лѣи* је вѣла бѣгу ГЛ, тѣ је било *лѣио* Суш, *лѣио* сѣзовѣм Бог, жївили су *лѣио* Туб, *лѣио* зѣкувѣм СГ, ѣни *лѣио* жївѣ ГЛ, знѣш како је *лѣио* гѣре Брез, ка-се *мѣсї* кѣлѣч ГЛ, кад ѣћу да *мѣсїм* лѣбац Л, за врѣме *Нѣмѣѣцѣ* ГЛ, за врѣме *Нѣмѣѣцѣ* Мр, пѣшкѣ *īрѣ* Ст, *īрѣ* ѣтула бїла Брез, *īрѣ* двѣ гѣдинѣ Брез, *īрѣ* ка-сам бїла мѣња Брез, *īрѣ* нѣшѣна вѣда нѣ раме Брез, *īрѣ* бїѣ мўшкї јѣдно врѣме Брез, јѣсам ишла *īрѣ* Брез, *īрѣ* сѣдам мѣсѣцї Брез, *īрѣ* биле ѣнѣ дрвѣнѣ кѣрлицѣ ГЛ, на сѣдам дѣнѣ *īрѣ* Тїтѣ Брез, *īрѣ* ка-смо мї бїли мѣди ГЛ, рўчно кѣшѣно у тѣ доба *īрѣ* ГЛ, ўмрѣ *īрѣ* нѣколкѣ гѣдинѣ ГЛ, да испѣчѣ *īрѣ* ГЛ, ѣбично се *īрѣ* није пѣкѣ лѣбац ГЛ, *īрѣ* ишли трї дѣна слѣвѣ ГЛ, *īрѣ* како сам јѣ зѣпѣнтио ГЛ, али *īрѣ* и у кўћама ГЛ, *īрѣ* ка-смо мї бїли мѣлї ГЛ, ѣни су се пѣлазили *īрѣ* ГЛ, *īрѣ* би скѣпѣ Мр, *īрѣ* је нѣкат тў било Мр, тў ђѣ-смо *īрѣ* жївели Мр, *īрѣ* јѣдва чѣкајў да га пѣзовѣш Мр, ишло *īрѣ* брез мѣрамѣ Мр, *īрѣ* двѣдѣсѣт гѣдїнѣ Суш, дѣћў јўтри *īрѣ* Суш, пѣранїмо *īрѣ* сўнца Суш, ишла сам нѣ Вѣрду *īрѣ* Брез, дѣнѣс *рѣшїиш* и зѣгѣворїш Суш, сѣзовѣм *свѣїи* Бог, са *сѣном* Брез, пѣкиснѣ *сѣно* Туб, кўпило се *сѣно* Бог, рѣнили *сѣном* Суш, кѣд нѣс су *слѣїѣ* ѣчи Брез, кад слѣзила са *сѣна* Брез, *слѣїѣ* ѣчи СГ Бог, опѣрисана од *слѣїѣи* црѣва ДЛ, да *смѣсїм* СГ, *снѣї* ўдриѣ јѣ бѣса Бог, *шѣсїио* пѣтквѣмо Л, нѣдѣћѣ *шѣсїио* Бог, у сўботу *Цвѣїиш* Л, тѣмо имѣ *цвѣћа* ДЛ, *цѣв* вѣкѣ СГ, шѣто се мѣжў тѣповскѣ *цѣви* Туб, да *цѣгїиш* Брез, правїѣ се *цѣћ* Л, сїкирѣм *цѣїиш* Туб, *црѣї* ГЛ, ѣвѣ је *црѣї* Ст, *црѣї* пѣкријѣш Бог.

Рефлекс *јаїи* ѣод дугоузлазним акцентѣм

194. Класичну ијѣкавску вредност за рефлекс јата под дугоузлазним акцентом (*ијѣ*) не бѣлеже истраживачи западносрбїјанских гѣвора. У западној Србїји у ѣвој позицији потврђѣне су вредности у којима се уместо краткоузлазног акцента на *ѣ* јѣвља дугоузлазни – Драгѣчево *ўѣ* (Тўкановїћ 1995: 35-36), Љѣштанско *ўѣ* (Тѣшић 1977: 189), Тршић *ўѣ* (Николић 1968: 398), Ужичка Црна гѣра *ўѣ* (Марковїћ 2011 109:116), Горобилѣ *ўѣ* (М. Николић 1972: 652-653), моравички гѣвор (В. Николић 2001: 59–61), србїјанско Полимљѣ *ўѣ* (М. Николић 1991: 227).⁴⁶

⁴⁶ За вредност *ијѣ* знају (наравно, порѣд класичног рефлекса *ијѣ*) и појѣдини источнохѣрцѣговачки гѣвори – Пљѣвља, Пива и Дробњѣк, Нїкшићка жупа, гѣвори истѣчне Хѣрцѣговине. А. Пѣцо за гѣворѣ истѣчне Хѣрцѣговине констатује да се или ради ѣ утиѣају централне Хѣрцѣговине (шѣто је верѣватније) или је појѣва наслѣђѣна из дифтоншког рефлекса вокала (Пѣцо 1964: 78–79).

195. Грађа коју доносим показује да је и у Ваљевској Подгорини $\text{š} > \text{w}^{\text{ш}}\text{é}$: $\text{b}^{\text{б}}\text{é}g\text{а}$ било, мучило се ДЛ, дугачак вако а $\text{b}^{\text{б}}\text{é}л\text{л}\text{ь}$ се ГЛ, па послѣ жѣне тѣ $\text{ob}^{\text{об}}\text{é}л\text{é}$ ГЛ, ал сáмо óвде имá $\text{b}^{\text{б}}\text{é}л\text{б}$ Брез, и $\text{v}^{\text{в}}\text{é}н\text{а}ц$ óвдекáн Брез, кад је л^лéпо $\text{vr}^{\text{вр}}\text{é}м\text{е}$ Брез, дође $\text{vr}^{\text{вр}}\text{é}м\text{е}$ Суш, у тѣ $\text{vr}^{\text{вр}}\text{é}м\text{е}$ ГЛ, да ўбијеш $\text{g}^{\text{г}}\text{é}и\text{е}$ Брез, ка-сам $\text{g}^{\text{г}}\text{é}и\text{е}$ ГЛ, ка-сам била $\text{g}^{\text{г}}\text{é}и\text{е}$ Суш, имала сáмо једно $\text{g}^{\text{г}}\text{é}и\text{е}$ ДЛ, у старѣ $\text{vr}^{\text{вр}}\text{é}м\text{е}$, дијете Брез, ако је тѣпло лѣти $\text{vr}^{\text{вр}}\text{é}м\text{е}$ Мр, а кад је лѣшо $\text{vr}^{\text{вр}}\text{é}м\text{е}$ Брез, једно $\text{vr}^{\text{вр}}\text{é}м\text{е}$ Суш ГЛ, било л^лéпо $\text{vr}^{\text{вр}}\text{é}м\text{е}$ ДЛ, једно $\text{vr}^{\text{вр}}\text{é}м\text{е}$ и јáрицу ГЛ, једно $\text{vr}^{\text{вр}}\text{é}м\text{е}$ Мр, $\text{vr}^{\text{вр}}\text{é}м\text{е}$ ў зйму ДЛ, кад дѣђѣ $\text{vr}^{\text{вр}}\text{é}м\text{е}$ да се спрѣдá Брез, једно крáтко $\text{vr}^{\text{вр}}\text{é}м\text{е}$ Брез, кáко је $\text{vr}^{\text{вр}}\text{é}м\text{е}$ заказывало Брез, $\text{g}^{\text{г}}\text{é}и\text{л}\text{л}\text{и}$ се мй Брез, па је се тѣ $\text{izg}^{\text{изг}}\text{é}и\text{л}\text{л}\text{о}$ Брез, пошто се $\text{izg}^{\text{изг}}\text{é}и\text{л}\text{л}\text{и}$ Мр, $\text{og}^{\text{ог}}\text{é}и\text{л}\text{л}\text{и}$ нáс у Пúстињу Брез, брáт се $\text{og}^{\text{ог}}\text{é}и\text{л}\text{б}$ Суш, $\text{og}^{\text{ог}}\text{é}и\text{л}\text{б}$ се од рођáкá Брез, крѣвине ка-сам $\text{io}^{\text{иог}}\text{é}и\text{л}\text{л}\text{а}$ Мр, тѣ су óни $\text{io}^{\text{иог}}\text{é}и\text{л}\text{л}\text{и}$ пѣгрешно ГЛ, сá њима $\text{io}^{\text{иог}}\text{é}и\text{л}\text{л}\text{а}$ Суш, па смо се $\text{io}^{\text{иог}}\text{é}и\text{л}\text{л}\text{и}$ ГЛ, па се $\text{io}^{\text{иог}}\text{é}и\text{л}\text{л}\text{и}$ Брез, па се $\text{io}^{\text{иог}}\text{é}и\text{л}\text{л}\text{и}$ Мр, посл^лé се $\text{io}^{\text{иог}}\text{é}и\text{л}\text{л}\text{и}$ Суш, нѣћѣ се нй сá кйм $\text{g}^{\text{г}}\text{é}и\text{л}\text{л}\text{и}$ ГЛ, јá да сам шѣла $\text{g}^{\text{г}}\text{é}и\text{е}$ крштáвати ДЛ, ўзми $\text{g}^{\text{г}}\text{é}и\text{е}$ ДЛ, првѣ се $\text{g}^{\text{г}}\text{é}и\text{е}$ рѣдило Мр, ўзмѣм $\text{g}^{\text{г}}\text{é}и\text{е}$ Брез, да крстй мѣје $\text{g}^{\text{г}}\text{é}и\text{е}$ Мр, тўрѣ $\text{g}^{\text{г}}\text{é}и\text{е}$ нá земљу Брез, мѣје $\text{g}^{\text{г}}\text{é}и\text{е}$ урѣкла Суш, ѣћѣ $\text{g}^{\text{г}}\text{é}и\text{е}$ да с ўтопй ДЛ, свў шкѣлу $\text{zal}^{\text{зал}}\text{é}и\text{л}\text{л}\text{и}$ грўдама Брез, јел тй тѣ нйси л^лéиáлá Брез, нйје имáло л^лéкá Брез, пйјѣм л^лéкѣве ГЛ, л^лéчили смо је Суш, кáко је тѣ било л^лéио ГЛ, кад је л^лéио $\text{vr}^{\text{вр}}\text{é}м\text{е}$ Брез, било л^лéио $\text{vr}^{\text{вр}}\text{é}м\text{е}$ ДЛ, нйје била л^лéиá Брез, варѣница л^лéиá Брез, нáправили л^лéиу шўбару ГЛ, брѣсплатно се л^лéчила Брез, ишли и м^мéњáли Суш, нѣ трѣбá м^мéњáиш сѣме ГЛ, и м^мéчили су под сáч ГЛ, ўкувá се слáнинѣ и кáјмака и м^мéкá Брез, сáлијѣм м^мéкѣо у кáнту Суш, ўзвáри м^мéкѣо ГЛ, м^мéкѣо тўриш у сўд Брез, сáлијѣ мáјка м^мéкѣо Суш, зѣвў м^мéкѣо Брез, м^мéкѣо продáвали Мр, м^мéкѣо се скўвá ГЛ, мáло м^мéкá Суш, кад имá м^мéкá лáкѣ је ГЛ, ўжелйм се у м^мéкѣо Мр, прйје су óни тáкѣ нáг^нéвáли имáна ГЛ, нáпољѣ се тѣ нáм^нéишйáло ГЛ, дѣшли Н^нéмци, имáли тѣповѣ ДЛ, Н^нéмци се врати́ли ГЛ, били и Н^нéмци и свáкá сйла Суш, кáнту свў $\text{ob}^{\text{об}}\text{é}з\text{í}ѣ$ мáс Брез, да $\text{ob}^{\text{об}}\text{é}л\text{л}\text{и}$ Мр, дѣнели мѣни дѣлекáн $\text{og}^{\text{ог}}\text{é}ло$ Брез, дѣнесѣ мѣмак $\text{og}^{\text{ог}}\text{é}ло$ ГЛ, сáшијѣм $\text{og}^{\text{ог}}\text{é}ло$ ДЛ, њѣно $\text{og}^{\text{ог}}\text{é}ло$ Суш, óнѣ мѣје $\text{og}^{\text{ог}}\text{é}ло$ обўчѣм Мр, провáшарила сá тйм $\text{og}^{\text{ог}}\text{é}лом$ ДЛ, сáд је рáзликá у $\text{og}^{\text{ог}}\text{é}лу$ ДЛ, у $\text{og}^{\text{ог}}\text{é}лу$ вѣјнйчкѣм ГЛ, скинѣш $\text{og}^{\text{ог}}\text{é}ло$ ГЛ, жйто и шѣницу ако $\text{oil}^{\text{оил}}\text{é}вйш$ Брез, крѣнѣм $\text{i}^{\text{и}}\text{é}вци$ зáпјевáли ДЛ, кад зѣрѣм $\text{i}^{\text{и}}\text{é}вáц$ зáпјевá Суш, трѣбá и $\text{i}^{\text{и}}\text{é}сáк$ Брез, шѣдер и $\text{i}^{\text{и}}\text{é}сáк$ ДЛ, $\text{i}^{\text{и}}\text{é}сáк$ те се пѣсипѣ ГЛ, али тйм $\text{i}^{\text{и}}\text{é}сáкѣм$ ГЛ, $\text{il}^{\text{ил}}\text{é}вйли$ жйто Брез, па се нáспѣ óнѣ $\text{io}^{\text{иог}}\text{é}л\text{л}\text{ь}$ ДЛ, $\text{io}^{\text{иог}}\text{é}и\text{л}\text{л}\text{и}$ се Суш, $\text{io}^{\text{иог}}\text{é}и\text{л}\text{л}\text{и}$ се мѣни Брез, мй $\text{io}^{\text{иог}}\text{é}и\text{л}\text{л}\text{и}$ Суш, $\text{io}^{\text{иог}}\text{é}и\text{л}\text{л}\text{и}$ сам се й јá ДЛ, кад $\text{ip}^{\text{ипр}}\text{é}л\text{л}\text{ь}$ сн^{сн}éг Мр, рáдници $\text{ip}^{\text{ипр}}\text{é}и\text{л}\text{л}\text{и}$ у устўрајў Мр, нѣкй су вáкѣ $\text{ip}^{\text{ипр}}\text{é}и\text{л}\text{л}\text{и}$ Брез, $\text{ip}^{\text{ипр}}\text{é}и\text{л}\text{л}\text{и}$ вѣд од сйра Брез, мáло $\text{ip}^{\text{ипр}}\text{é}и\text{л}\text{л}\text{и}$ Мр, нáспѣм $\text{ip}^{\text{ипр}}\text{é}и\text{л}\text{л}\text{и}$ Суш, нáлијѣмо $\text{ip}^{\text{ипр}}\text{é}и\text{л}\text{л}\text{и}$ ДЛ, трѣбá $\text{ip}^{\text{ипр}}\text{é}и\text{л}\text{л}\text{и}$ јѣсти вйше нег мѣса ДЛ, нáлијѣш $\text{ip}^{\text{ипр}}\text{é}и\text{л}\text{л}\text{и}$ Суш, и тáкѣ су $\text{raz}^{\text{раз}}\text{é}вáли$ ГЛ, имá вáмо р^рéкá ДЛ, имá тў р^рéкá ГЛ, једна преко р^рéкѣ мѣја врсница Брез, па с óнѣ стрáнѣ р^рéкѣ ГЛ, р^рéкá óвд под бáшчѣм Брез, зѣвѣ се Повлѣнскá р^рéкá Мр, имá низ р^рéкѣ дѣл Брез, с^сéчѣш р^рéкѣкѣ кад сѣчѣш Брез, мўж је р^рéкѣкѣ Брез, ка-сам на р^рéкѣ Суш, прѣдáла имáње у Сјѣчѣј Р^рéкѣ Мр, он је и(с) Сјѣчѣ Р^рéкѣ Мр, пáлила сам му св^сéићу кад је ўмро Брез, лáмпá била, нйје св^сéићá Брез, ўватило ме св^сéићá ГЛ, сáт прйчáјў да тѣ по св^сéићу рáдѣ Брез, прáвили св^сéићѣ л^лéпо Суш, с^сéићá кѣсила Мр, сáђенѣ се тѣ у с^сéићá Суш, да му зáпáлймо св^сéићу ДЛ, код кѣлибѣ св^сéићу Суш, прáвили св^сéићѣ ГЛ, нáправиѣ св^сéићу Суш, пѣ-шес с^сéићá ГЛ, с^сéићѣш р^рéкѣ кат сѣчѣш Брез, с^сéићѣш гѣре, с^сéићѣш дѣље Мр, óвй мѣји с^сéићѣ глáву првѣ Брез, да јѣк, не с^сéићѣ ДЛ, спрѣмиѣ тестѣрицу да с^сéићѣ ДЛ, код мѣји дѣл йсто с^сéићѣ плѣћку Мр, да с^сéићѣ бáдњáк ГЛ, нáс^нéићѣм óвцáма Брез, ос^{ос}éићѣ мўруз Брез, трй вѣликá ос^{ос}éићѣ ГЛ, кад је $\text{io}^{\text{иог}}\text{é}и\text{л}\text{л}\text{и}$ Суш, $\text{io}^{\text{иог}}\text{é}и\text{л}\text{л}\text{и}$ се бўквá ГЛ, њй спѣјй рáс^рéићѣ ГЛ, рáс^рéићѣ се и нйти Мр, крйшке чѣтрй рáс^рéићѣм вáкѣ Брез, кад је пѣмрзло йдѣш по

сн^иѣту Брез, ал ђобавезно кѡ на *сн^иѣту* ГЛ, пѡгинуѡ у *Ср^иѣму* Брез, тѡ је била *ср^иѣга* ДЛ, *ср^иѣга* била Суш, данас је *ср^иѣга* Брез, и тѡ се *уб^иѣлѣ* кѡ *сн^иѣг* Мр, а *ш^иѣсан* је пѡт бѣѡ Брез, кад је *ш^ир^иѣзан* ка-су ђѣца Брез, ѡн се *рас^ир^иѣзниѡ* Брез, шѣнице су *ус^иѣвале* Мр, тѡкѡ је се дѣјете кѡћило *ц^иѣла* врѣмена Мр, *ц^иѣла* ѣстина ГЛ, ѣмала *ц^иѣла* пѡродица Суш, прије је *ц^иѣло* село лѡмило кѡлач ДЛ, *ц^иѣло* лѣто Брез.

196. Јат је под дугоузлазним акцентом дало екавски рефлекс у овим примерима: била *ѣга* Бог, то-се *бѣлѣ* Бог, ѣзакѡ па *убѣлѣ* Бог, *бѣлѣмо* пѡстав СГ, исплетѣмо *вѣнац* Бог, ал штѡ *врѣдѣ* Суш, у ѡвѡ *врѣме* да ѡстанѣ без мѡтицѣ Брез, за *врѣме* Југо-славије ГЛ, за *врѣме* Нѣмѡца Мр, да с жѣнѣш *врѣме* ти је Ст, имѡћнијѣ ѡ тѡ *врѣме* Л, јѣдно *врѣме* Туб, дѡшло је тѡ *врѣме* Суш, и лѡше *врѣме* Суш, дрвени *дѣлови* СГ, *дѣше* слѡмило Л, рѡдила јѣдно *дѣше* Ст, крстићи се *задѣвајѡ* Л, *издѣлили* се њѣ три брѡта Ст, ѡни се *шѡдѣлили* Туб, тѡкѡ смо се *шѡдѣлили* СГ, *исцѣдили* су је до кѡпи Ст, дѡђѡ *лѣѣа* пѡвѣсма Туб, брѡдн дѡђѡ а *лѣѣе* су Мр, мѣ смо били у *лѣѡме* мјѣсту Суш, пѣто-мѡ *лѣска* ГЛ, од *лѣскѣ* прѡт се ѡзмѣ Л, сѣјѡ *лѣску* мѣдведову Суш, дѡшѡ ветерѣнар и *лѣчиѡ* Ст, сѡмо јѣданѣс *месѣци* ГЛ, *месѣѡ* се за дѡће ГЛ, *месѣла* и прѡла Туб, *месѣле* лѣбац Л, ѣмѡ *месѣѡ*, причали су Брез, покѣпило *млѣко* Брез, прѣкувѡш *млѣко* Бог, сѣпѡ *млѣко* Ст, прѣдајѡ *млѣко* Л, слѡћѣ им бѣло *млѣко* ГЛ, сѣрѣмо *млѣко* ДЛ, сѣпѡ *млѣко* Мр, *млѣко* сѡлијѡ ГЛ, ка-су Нѣмци дѡшли Туб, ѡзварѣш *млѣко* Брез, ѣз Вѡљѣва Нѣмци ДЛ, и Нѣмци дѡшли Суш, кѡко *ѡдѣло* Бог СГ, трѣбѡ *ѣсак* Ст, *ѣсак* и крѣч Л, ѡзмѣш *ѣрѣсо* Л, прѣкувѡ *ѣрѣсо* Л, ѣмѡмо *рѣку* гѡр Брез, у *рѣку* Јѡбланицу Ст, ѣмѡ *рѣка* Брез, кад *рѣшила* Брез, *садѣвајѡ* кѡље Ст, дѣлѡ се *сѣнѡ* Суш, с^иѣчѣш рѣтѣко кат *сѣчѣш* Брез, *сѣчѣ* тѡ снѡпље Л, нѡжом *сѣчѣ* Бог, *сѣчѣ* ѡжа Туб, *исѣчѣ* се и мѣтѣш Л, да с *ѡсѣчѣ* Бог, *сасѣчѡ* пѡпке Туб, нѣкад *ѡсѣчѣм* ражањ Суш, да ѡнѡ *исѣкѡ* Брез, *насѣчѣ* ѡнѣ бѡјѡдѣ Брез, *ѡсѣчѡ* лѡди и тѡде држѣ Брез, да *шѡсѣчѡ* Брез, пѡслѣ се *шѡдѣлили* Брез Мр, на *шѡслѣшкѡ* Брез, нѣмѡм *свѣшлѡ* Суш ДЛ, нѣсам ѣмала *свѣшлѡ* Суш, јѡ упѡли *свѣшлѡ* Суш, нѣсам ѣмала *свѣшлѡ* Суш, нѣје ѣмало *свѣшлѡ* Туб, *свѣшлѡ* мѣри Туб, прѡвиѡ *свѣше* Бог, вѡликѣ *свѣше* Л, мѡчнѣ спрѣмиѡ *свѣшу* Суш, пѡлѣ *свѣшу* бѡби Суш, ѣ сад би већ *смѣнили* длѡку Брез, *смѣрѡла* ѡна Брез, у *снѣту* зѡтрпѡна Туб, зрѣно ѡстајѣ у *цѣви* Бог, узамѡнцѣ *цѣло* лѣто с лѡудима Туб, кѡмови су ѡвде *цѣлѡм* комшилку СГ, ѣмѡм *црѣва* зѡљѣвѡм Мр, зѡљѣвѡм *црѣво* Мр, жѣлудац и *црѣва* СГ.

197. У појѣдиним примерима чини се да изговор рефлекса дугог јата (који сам по правилу давала са неслоготворним *и* и прѣлазним (транзитивним) гласом *ј*, ѡба у експоненту), понекад јѡтује *л* и *н* (>љ, њ):

кѡд нѡс је гѡлем *сѣѣ* Брез, кѡ прѣб^иѣлѣ *сѣѣ* Мр, б^иѣлѣ се кѡ *сѣѣ* ГЛ.

мѣђѡдова *љѣска* ГЛ, него ѡвѣ ѡбичнѣ *љѣскѣ* ГЛ, прѡвѣ крстићи од *љѣскѣ* Брез, кѣте од *љѣсковинѣ* Брез, ѡ њѣ *млѣко* ражљѣвѡмо ДЛ, сѡлијѣм *млѣко* у шѣрпу Мр, скѡвѡмо *млѣко* Мр, ако је *млѣко* за сѣрѣње сѣрѣш Мр, рѡзлијѣм *млѣко* Суш, по *сѣѣту* пјѣшкѣ ДЛ; исто и у примерима: *дѡњѣла* нѡна Мр, *дѡњѣли* ѡни њѣгѡ Брез.

„На ухѡ“ нѣје лако судити да ли се ради ѡ изразитијѣм степену пѡлатализованости или ѡ типичном пѡлаталном изговору *љ*, *њ*.

Примери *млѣко*, *љѣска*, *дѡњѣла* у ѡкружѣњу су забележени у Љештанском говору и у Ужичкѡј Црној гѡри (Тѣшић 1977: 188; С. Марковић 2011: 112–113). Прѣма ѡбјашњѣњу С. Марковића, фонѣтски ликови *млѣко*, *љѣска* и сл. могли су настѡти аналѡшким уопштавањѣм прѣма *млѣчар*, *љѣса* (Марковић 2011: 112). Уз то, у Ужичкѡј Црној гѡри у северозѡпадном делу (населѣима ближим Ужичком Подрињу и повленском масиву) забележени су „прави“ јѣкавизми *снѣла*, *дѡнѣла* и сл. (Марковић 2011: 112–113).

Рефлекс гуої неакцентіованої јаїа

198. Дуго неакцентовано јат у подгорским селима има вредност ^уѐ: остала бѡгаль *дѡв^уѐка* Брез, *ѹз* Јабланицу *дѡн^уѐла* Брез, *дѡн^уѐла* дрѡа ДЛ, *дѡн^уѐла* нѐ би мѡгло стѡти ДЛ, *дѡн^уѐла* ѡз рода Мр, у чѡтри сѡта ѡдѐ *дѡн^уѐиши* Мр, и *дѡн^уѐше* послужѐње нѡма ГЛ, *дѡн^уѐше* јѐднѡг рѡњеника ГЛ, ѡни пѡкупили и *ѡдн^уѐли* ГЛ, испѡкоше и *ѡдн^уѐше* ГЛ, кад *дѡс^уѐм* рѡдѡм Брез, тѡ кудиља и *зѡр^уѐвѡ* се Брез, и *ѹр^уѐвѡши* тѡмо Брез, *зѡм^уѐсѡм* Туб, *зѡм^уѐшиши* ѹ тѡ Туб, сѡд *зѡм^уѐшѡмо* ѹ онѡ Брез, да те *ѹзлѹѐчѡм* ДЛ, из рѹкѐ *нѡс^уѐвѡм* Брез, ако се *ѡр^уѐшиши* Брез, кѡлкѡ сам јѡ *ѡдн^уѐла* ДЛ, нѐ моремо *д ѡдр^уѐшишмо* ДЛ, да га *ѹзлѹѐчѡм* Суш, мѐд се *ѹсц^уѐдѹ* Брез, прѡврѹ те *ѹсц^уѐдѹши* Суш, *ѹсц^уѐдѹмо* вѡду Суш, ка-се *ѡц^уѐдѹ* сѡвијѐмо ДЛ, ѡнѡ се *ѡц^уѐдѹ* ГЛ, и тѡкѡ *нѡц^уѐдѹ* пѡслѐ ГЛ, ѡталѐ *нѡц^уѐдѹ* ГЛ, вѡкѡ *нѡр^уѐд* на ѡсток Суш, а нѐкаде рѹкама *нѡс^уѐвѡ* Суш, дѡнесѐм пасѹља па *нѡр^уѐбѡм* Суш, *нѐ см^уѐши* д ѡдѐш у цркви Туб, помѹзѐм и *ѹрѡц^уѐдѹм* Брез, зѹбима рѹкѡв *ѡц^уѐиши* ДЛ, јѡ *нѡц^уѐишѡм* од нѐкѡг ткѡнѡг Мр, и до Никѡлѡја мѡре *ѹдн^уѐиши* Брез, по пѡтосу *ѹдл^уѐжѐмо* ДЛ, нѡсам вѡшѐ ни *ѹдн^уѐла* ѡѐѐѐ Брез, *ѹдсл^уѐ* ѡшѡ Брез, ѡнѡкѡ кѡжѐ *ѹдсл^уѐ* ДЛ, *ѹдсл^уѐ* јѐднѐ гѡдинѐ Брез, *ѹдсл^уѐ* нѡтрпѡјѹ ДЛ, *ѹдсл^уѐ* трѡ мѐсѐѡа ГЛ, по Јѡвѡѡдѡну *ѹдсл^уѐ* Брез, ѡбомјеру ѡдмотѡш и *ѹдсл^уѐ* Мр, тѡ су се ѡѹди *ѹдсл^уѐ* вратиши ГЛ, *ѹдсл^уѐ* се тѐтка мѡја и мѡјка Суш, *ѹдсл^уѐ* ѡстерѡ ме нѡпољѐ Брез, *ѹдсл^уѐ* се ѡзѡткѐ тѡ бѐз Мр, *ѹдсл^уѐн* извели ѡс кућѐ Брез, крѡву помѹзѐш *ѹрѡц^уѐдѹши* Брез, јѡ *ѹрѡц^уѐдѹм* Суш, и жѡто се *рѡзѡв^уѐвѡ* Суш, бѹква па се *рѡсц^уѐиши* ГЛ, трајжиши *ѹв^уѐк* Брез, *ѹв^уѐк* мѡ ѡмали Мр, тѡ ми је бѡѡ ѡбѡчѡј *ѹв^уѐк* ДЛ, прѡзнујѐмо *ѹв^уѐк* Брез, бѡло је тѡгѡ *ѹв^уѐк* Брез, кѡжнѐ ѡпанчићѐ ѡмѡла *ѹв^уѐк* Суш, *ѹв^уѐк* ѡчи Арѡнѡелѡвѡна Брез, чѡнке и дѡшчице и *ѹл^уѐишѐ* Брез, *ѹм^уѐсѐ* прѡјѹ Брез, ѡни *ѹм^уѐсѐ* пѡгачу ГЛ, рѐдѡра мѡра да *ѹм^уѐсѡ* пѡгачу Суш, *ѹм^уѐсѡм* по дѐсѐт сомѹна Брез, штѡ ѡу д *ѹм^уѐсѡм* Брез, *ѹм^уѐсѡши* ѡѐба Мр, док се ѡнѡ пѡслѐ *рѡзм^уѐсѡ* се лѐпење ГЛ, ка-се вѡкѡ *ѹм^уѐшѡ* Брез, ѡна кад је *ѹм^уѐшѡна* ГЛ, ѡн ѡѐ *ѹмр^уѐиши* ѡд глѡдѡ Брез, трѐбѡла сам *ѹмр^уѐиши* дѡвно ГЛ, *ѹр^уѐѡко* и дѡѡѐмо ми ДЛ, мѡре да *ѹсѡѹѐвѡ* Мр, нѐкад сам ѡшла цркви нѡ *Цѡв^уѐиши* Суш; пѹши ѡѐрка, *ѡбѡѡѡјѐ* ГЛ.

199. На терену су потврђени и екавски примери: *дѡнѐла* сам дѡр Брез, *дѡнѐла* сам, спрѐмио ми Суш, *дѡнѐла* трѡкрѡлни Ст, ѡни *дѡнѐли* и кѡзали Туб, *дѡнѐли* да сѡшијѹ гѹњ, ѡѐму *дѡнѐла* Бог, *дѡнѐли* мѐни Суш, нѡсу *дѡнѐли* ДЛ, да ми *ѹзлѹѐчѡши* кѡња Туб, ѹ воду па *ѹсц^уѐдѹм* Л, нѐ говорѡмо *кѡлѐвка* Брез, пѡбијѐм двѐ кѡца *нѡр^уѐд* Мр, *нѡц^уѐишѡ* се вѡѡа Туб, *нѐ смѐ* нѡкѡко СГ, *нѐ смѐ* да прѐѡѐ Бог, *нѐ смѐ* нѡко Туб, *нѐ смѐши* вѡше Туб Ст, с ѡтѡм *нѐ смѐши* Брез, *н-ѹмѐ* да гѡворѡ Ст, *н-ѹмѐм* да т кѡжѐм Туб, *н-ѹмѐм* рѐѡи Л, *ѡбѡдѡвѐ* сам рѡдила ѹ кућѡ Брез, црнѡ лѹк па *ѡр^уѐбѡ* Л, ѡнѡ се *ѡц^уѐдѹ* Л, *ѹднѐла* ѡдмѡ Брез, *ѹдслѐ* су ѡѐни сѡнови Брез, *ѹдслѐ* вѡлови вѹку ГЛ, *ѹдслѐ* начинили Суш, *ѹдслѐ* се жнѐ Суш, јѡ рѡчѹѡм да је *ѹдслѐ* прѡѐѐѐ ДЛ, ѡнѡј поплатѡѡ *ѹдслѐ* ДЛ, *ѹдслѐ* је пѡчѐла вршѡлица Мр, *ѹдслѐн* су свѐ Брез, *ѹдслѐн* у Сѐлѡке Суш, *ѹдслѐ* чѐш Мр, сѡв *ѹѡѡѡишѡн* Туб, док не *ѹѡѡѡишѡ* СГ, *ѹрѐнѐли* магѡзу Брез, пѹне *ѹвѐк* СГ, *ѹвѐк* смо ѡмали тѹѡине Л, нѐ море нѡшта да *ѹсѡѹѐвѡ* Брез.

200. Рефлекс продуженог јата јавља се у позицијама у којима је дошло до накнадног дужѐња кратког јата (исп. Марковић 2011:112):

а) ген. мн.: рѡзнѡ ѡѡни *вјѐрѡ* Суш, бѡѡ је до *кѡљѐнѡ* ГЛ, на вѡше *мјѐсѡѡѡ* ѡшла Суш, на нѐкѡлкѡ *мјѐсѡѡѡ* трајжила Брез, сѡд нѐмѡ *мѐѡѡѡѡ* ДЛ, вѡѡѡ и *мѐѡѡѡѡ* Мр, *мѐѡѡѡѡ* нѡје бѡло ДЛ, сѐдам *нѐѡѡѡѡ* пѡстѡмо Мр, пѡстила по сѐдам *нѐѡѡѡѡ* Брез;

б) у хѡпѡкорѡстичким ѡбразѡвањѡма: и тѡѡме *ѡѡѡу* пѡдѡгли спѡмѐн Мр;

в) у облицима са дужењем испред сонантско-сонантске или сонантско-консонантске групе: *Нећѣљко нѣкї ДЛ, ѿнећѣљнїком нїсмо Мр.*

Кратко јат

Рефлекс јаїа у акценѿованим слоїовима

201. Јекавску замену под краткоузлазним акцентом показују примери:

о̀н о̀ндā *бјѣжї* кад те изгубї из вїда Брез, тō трѣбā да се кāжѣ док се нїје *вјѣнчала* Брез, у Лѣлићу се *вјѣнчала* Суш, за јѣдан дāн се *вјѣнчале* о̀бе Брез, прāвѣ нѣкѣ *вјѣнчиће* Брез, плѣтѣмо *вјѣнчиће* Мр, *вјѣнчићи* Суш, сїн кат се *вјѣнчō* Мр, ал нїсу *вјѣшиїачкї* ГЛ, имā *вјѣшиїачкō* Брез, о̀на нѣмā *дјѣцѣ* ДЛ, тō ѱсто сѣло Доњѣ *Лѣсковице* ДЛ, *ћѣвојачкā* кāва Брез, а кāжү *ћѣвōјка* Брез, ка-сам *ћѣвōјка* бїла за ўдајү Бог, ка-сам бїла *ћѣвōјка* Суш, понѣси *ћѣшеїу* ДЛ, јā исплѣтѣм мōм *ћѣшеїу* чāрапице Мр, свү нōћ плѣтѣм *ћѣшеїу* ГЛ, пүн крѣвет *ћѣцѣ* ДЛ, тō је јōш *нāјљѣишијѣ* күрузнō брāшно кад сāmелѣ на кāmѣн ГЛ, нѣ можѣ *љѣишијā* Суш, *љѣишијā* бїло ДЛ, имā *љѣсковинѣ*, имā *врбовинѣ* ДЛ, имā у *Лѣсковицама* тōгā Брез, имали смо *мљѣкār* ДЛ, нāма су у вајāту *мљѣкār* Брез, у *мљѣкār* Суш, знāмо о̀д пријѣ *мљѣчаре* о̀нѣ те-сам јѣла Брез, знāм *мљѣчаре* се јѣдү Мр, сād *їјѣшкѣ* не мōгу д їдем Брез, нїсам *їјѣшкѣ* Брез, на пїјац *їјѣшкѣ* и ѱї вōзї вōзило Мр, свѣ *їјѣшкѣ* їдеш Мр, *їјѣшкѣ* їшла Суш, тō је се *їјѣшкѣ* їшло Мр, нїкогā на пүту нѣ сретнѣш *їјѣшкѣ* ГЛ, имā о̀давдѣ сāt ї пō да їдѣш *їјѣшкѣ* до ўжичкōг крајā ГЛ, сн^мѣг *їјѣшкѣ* Брез, дōшла *їјѣшкѣ* Брез, *їјѣшкѣ* на рүкама вāкō Брез, їшла сам с вōловима *їјѣшкѣ* ў Вāљево Брез, на вāшер *їјѣшкѣ* ДЛ, пōложājнїк *сјѣдї* у првōм чѣлу ГЛ, *сјѣдї* и др^мѣмā Брез, и вāкō кāко *сјѣдїм* Брез, *сјѣдїм* док нѣ сванѣ Суш, јā дојїм и *сјѣдїм* прѣт кућōм ДЛ, *сјѣдїли* ў соби ГЛ, *сјѣдїли* тāмокāн Суш, *сјѣдїла* на прōмаји ДЛ, о̀вде де сам *сјѣдїла* чѣдō дāн Суш, *сїјѣнице* о̀нѣ с о̀пāсне бїле ДЛ, бўве, *сїјѣнице*, кўку и о̀но је бїло стрāшно Суш, јѣдни *сѣдѣ* Суш, *сѣдї* са кōмшијōм Суш, *сѣдї* и пїјү рāкијү Суш, о̀н *сѣдїо* ГЛ, ў некōј дрүгōј сōби *сѣдїла* ГЛ.

202. Екавску замену имамо у примерима: *вѣнчали* се СГ, да се *вѣнчāм* ў цркви Туб, пōстаљajү се *вѣнчāнице* Бог, на нōге *вѣнчиће* СГ, прāвѣ се *вѣнчићи* Бог, *вѣнчō* се у мѣснōј канцолāрији Ст, нїје бїло *вѣшиїачкōї* Л, јѣдна *дѣвōјка* Суш, да *дѣвōјка* по нōћи нѣмā је Брез, млāдїћ и *дѣвōјка* му редāри бїли Суш, кāко *дѣвōјка* д о̀дѣ Туб, ўмрла као *дѣвōјка* С, нѣ см^мѣ да прићѣ *дѣшеїу* ка-се рōдї ДЛ, и свāкōм *дѣшеїу* по кāшику кājмака ГЛ, мї *дѣца* рōнїмо на вōду ГЛ, погōтово жѣнска *дѣца* Брез, да ми стāнү жѣнска *дѣца* ДЛ, тāj дāн *избѣїāvāмо* Бог, звāла се *Лѣїосава* Туб, *лѣїишијѣ* ти кад имā мāло кāшчице или слāнинѣ Брез, а тō је бїѿ пōсебно *мљѣкār* ГЛ, *мљѣкār* СГ, *мљѣкār* имали смо ДЛ, добро *осѣчен* пүпак Бог, *їѣшкѣ* у Вāљево Брез, о̀ндāj се *їѣшкѣ* їшло Суш, свѣ *їѣшкѣ* їшли ГЛ, *їрандѣга* ГЛ, нїјѣдан ме дāн нїје прѣглѣдō *лѣкār* Мр, о̀ћеш *свѣїшиу* Бог, тāмо смо *сѣдїли* у тōј кўћи бїли Брез, о̀ни *сѣдѣ* зā онōм сїнијōм Туб, а јѣдан је *сїшарѣшина* Брез, мōткү нōсї и изүдарајү *човѣка* ГЛ, їшла са *човѣком* имā трōје дѣцѣ Брез.

203. Кратко јат се под краткосилазним акцентом јављā у примерима: цр̀на као *вјѣверица* Брез, ако ми *вјѣрујѣш* Брез, лōпату а *вјѣїшар* дўвā ДЛ, у о̀вү *вјѣїпрењачу* ГЛ, кад је *вјѣшāње* бїло ГЛ, прōстерү слāму о̀ни *дōље* ДЛ, *дōље* да о̀бујѣ ДЛ, мл^мѣко, знāм *ћѣ* је кљүч Брез, цāбе је *ћѣ* ћу да с ўдајѣм нѣспосōбнā Брез, држї се кāко *ћѣ*

Брез, заповедао *ћег* Алекса Л, био ми је и *ћег* и баба Брез, мој је *ћег* ДЛ, после кад ми је *ћег* умро Брез, имала сам *ћег*а звао се Крсто ДЛ, ја сам спавала с мојим *ћег*ом на сламњачама Брез, дошо *ћег* у кућу Туб, и мој *ћег* реко Ст, *ћег* јауко Ст, имала сам *ћег*а, бабу, мајку Ст, нисам имала ни очеве мајке ни *ћег*а Туб, био ми *ћег* и баба Бог, имо *ћегово* имање Туб, *ћ* је прело Брез, знам *ћ* су врата ГЛ, *ћ* *ш* сад у кућу ГЛ, морали смо тражити *ћ* ћемо да ноћимо ДЛ, камење лупа па *ћ* погоди у колибу ГЛ, морала сам ићи па *ћ* *ш* да наћем пецурке ГЛ, *ћ* сам се родила ДЛ, дијете *ћ* стигнеш Мр, у једној сџби *ћ* ћемо имам посебно Брез, водите нас неће ак имā *ћ* боље Брез, *ћевѣр* мој Сѣрго Суш, мој *ћег* Брез, један *ћенѣ*, један затѣра Брез, волови вучу *ћ* ћеш да *ћенѣш* Брез, само нисам коца ударала у земљу и *ћенула* Брез, *ћѣци* вѣрујем да не перем ДЛ, *ћѣцу* крштáво Владан Мр, јел *ћѣци* се не једѣ СГ, изродила моју *ћѣцу* ДЛ *љѣб* ако је МР, ако нѣмā *љѣба* Мр, народ се мучио није било ни *љѣба* Брез, дамо му *љѣба* Мр, и *љѣба* не купим ДЛ, што ти не купиш *љѣба* ДЛ, и кад закувам *љѣбац* Брез, мѣсимо *љѣбац* Мр, није *љѣбац* ДЛ, сипали су на *љѣвак* Брез, што си била *љѣвиā* ДЛ, и *најљѣвиā* од свију *ћѣцѣ* Гвозденови Брез, *љѣиши* ти смок кад ти куваш пасул Брез, да ме је жѣнски и *љѣсе* су оправљене Суш, *Љѣсковчāни* кажу пѣк Брез, ако је топло *љѣиши* вр^{ме} Мр, што се *љѣиши* продајѣ малина Брез, они нису *љѣиши* сѣкли дрва ГЛ, жѣло се *љѣиши* и прѣсјечѣ само око Илиндāна Брез, били и *љѣиши* и зѣми ГЛ, овѣ *љѣишо* једно Брез, сви смо ми ц^{ело} *љѣишо* ишли бѣси ГЛ, *љѣишо*, па јѣсен ДЛ, и *љѣишѣс* сам сѣјала парадāз Брез, *љѣишѣс* ишла сам и јесѣнас Мр, *мјѣрац*, имали ДЛ, она кажѣ вако *мјѣри* Брез, жѣне то *мјѣрѣ* Брез, двā *мјѣсѣца* ишо ГЛ, па трѣ *мјѣсѣца* по Гурѣвуднѣ Брез, била тād у Вāљеу у бѣлници двā *мјѣсѣца* Мр, на трѣ *мјѣсѣца* исекала Брез, планѣнско *мјѣсѣшо* Мр, тако зѣву *мјѣсѣшо* Мрāвињци ГЛ, у лѣпомѣ *мјѣсѣцу* Суш, жѣто се *мљѣло* ѓвд ГЛ, *мљѣла* жѣто у водѣници Брез, пѣ шумама имā *мљѣчāрā* Мр, пјѣсме *ијѣвају* Брез, *ијѣвала* свѣ знам Мр, пѣју тāмо из бардāкā од зѣмљѣ па *ијѣвају* Брез, ми-би *ијѣвале* ДЛ, прије се на прѣлу *ијѣсма* Брез, то је *ијѣсма* ГЛ, *ијѣсма* *ћѣвојке* Мр, ѓн *сјѣднѣ* ГЛ, ја *сјѣднѣм* Брез, сад *сјѣднѣш* ГЛ, *сјѣднѣ* пѣра менѣ ДЛ, за одмарāлиште *сјѣднѣш* Мр, *сјѣднѣмо* сву нѣш плѣтѣм ДЛ, то ниједна није *сјѣдала* до *ћувѣгијѣ* прије Брез, а жѣна држѣ, ѓн *сјѣдѣ* на тѣрбу Брез, ми *сјѣднѣмо* и пѣставѣ се Бог, они *сјѣднѣ* гѣре Бог, *сјѣкло* се са ѓнѣм клāдарѣм Брез, *сјѣко* дрва Брез, *сјѣкло* се ДЛ, а *сјѣла* јѣште Суш, па *сјѣб* на прѣзор Мр, ѓнѣ *сјѣме* ѓстављā првѣначу Брез, пѣсле за *сјѣме*, Брез, од ѓвогā *сјѣмена* ДЛ, кѣд менѣ нѣћете *сјѣсѣиши* ниједна Брез, *сјѣћāм*, јāшта ДЛ, *сјѣћāм* се са сватѣвима Брез, прије је то тако *сјѣчено* Брез, нисам *смјѣла* Брез, кākи, није ѓндāј *смјѣло* ГЛ, *смјѣло* је се ићи тѣћѣј кѣћи ДЛ, *сѣб* и скѣпиѣ нѣге Суш, дошо, ка-сам ја тѣ *сѣла* ДЛ, *сѣднѣмо* у шуми те се ѓдморѣмо ДЛ, у то дѣба *сѣкли* ГЛ, не требā м^{је}њати *сѣме* ДЛ, звāли се Шāрго и *Цѣјѣишко* Брез, *Цѣјѣишнѣ* нѣдиљѣ Мр, зѣвѣ се *шљѣме* ДЛ, *шљѣме* Брез, ѓн није *шћѣб* ДЛ, ѓн није *шћѣб* ГЛ, ал ѓнда кад ме је *шћѣла* ујѣсти исекала ми нāнулицу Брез, иди лекāру ѓн није *шћѣб* Брез, пѣслѣн није *шћѣб* Брез, сам сām дошо кѣћи, нисам *шћѣб* ГЛ, није *шћѣб* Суш, ѓн је *шћѣб* политѣка је то ГЛ, ка-сам *шћѣб* ГЛ, знаш што нису *шћѣли* пљāчкати нāрод ГЛ, нису *шћѣли* Суш, нисам *шћѣла* д ѓставѣм моју *ћѣцу* ДЛ, није *шћѣб* ал пѣгоди ме у нѣс ДЛ, ја да *шћѣрају* с крѣвета ДЛ.

204. Екавске потврде: ѓстало на *Бѣљини* Бог, *вѣреница* СГ, и ја *вѣрујѣм* Суш, пѣсл^{не} *дѣ* йма вода Брез, *дѣвер* Бог Л Туб, имѣ је њи трѣ браћѣ били ми *дѣвери* Брез, садѣ мој мѣж и мој *дѣвѣр* Суш, *дѣвѣр* ѓтерā дрва и купи ГЛ, нѣкѣ *дѣга* је биѣ Брез, кāзѣ нѣкѣ *дѣга* Брез, *дѣга* и чѣча изгинули у рату Суш, нāши *дѣгови* СГ, стрѣну, бабу и *дѣгу* Туб, имѣ сам *дѣгу* Бог, јѣсам запāмтио сам *дѣгове* Брез, имала нѣкогā *дѣгу*

Маџсима ДЛ, мџме *дџду* йме бйло Драгџџло Брез, прйје се *дџла* сџна пџ њывама Суш, па се тџ *дџнџ* ГЛ, снџпови, *дџнџш* Л, отуџрају и *дџнџ* Туб, *дџнџла* сџно Брез, џн кџжџ *дџцо* Туб, *дџцо* мџја Суш, прџви пџт ме одвџла као *дџчка* Брез, јџ сам бйџ мџжда *дџчко* ГЛ, бйџ *дџчко* СГ, шџнични *лџб* Бог, *лџб* џнај Л, д џдџмо *лџба* Бог, мџсиле *лџбац* Л, *йа* *лџбац* Бог, тџде *лџбац* Туб, *лџбнџ* вурџна Бог, свй йштџ и *лџба* и свџшта Брез, пџчџли да пџчџ нџког *лџба* ГЛ, јџ трајим јџдан сџмџн или јџдан *лџбац* Брез, дџде јџј *лџбац* џ руке ДЛ, *лџвак* ГЛ, дйјџте, џни *лџбџвџ* вџлики ГЛ, лџпења је *нџјлџвиџ* ГЛ, р^мџч *нџјлџвиџу* кад рџкнџм Брез, сйр *лџише* Туб, тџ *лџсе* Л, прџглџдали *лџсе* у пџшници Л, *лџсе* од прџћа Туб, ймајџ *лџсе* дрџвенџ Бог, прџлеће, *лџса* из Мишџнџ Суш, *лџсе* Суш, чйм је преко *лџша* не тџчџ, пџнирџ ГЛ, прџлеће, *лџшо* СГ Ст, прџко *лџша* тџ се пџкосй лйвада Суш, *лџши* да жџна сйри Брез, бйџдџмо *лџши* ГЛ, ймџ пџно у њџму *лџшника* ГЛ, исџчџ по *мџри* Бог, по *мџсец* Туб, двџјес џсмџг фџбруџра на рџђџни *мџсец* Суш, пџсл^мџе тры *мџсеца* свџдбу ГЛ, на дрџгџ *мџсто* лџти да жџна сйри Брез, на свџкџ *мџстиша* Л, на јџдно *мџсто* йџдџ Л, цџло *мџсто* Бог, џ некџм *мџсиу* Туб, на йџтџм *мџсиу* Бог, *мџраце* су прџвили џвй гџре Суш, тџд се *млџло* Ст, то-се *йџвџ* Бог, тџ се *йџвајџ* Туб, *йџвајџ* као Цйгани Ст, тџ је *йџсма* Туб, чџтничкџ *йџсме* Ст, па *йџвала* ДЛ, пџђџмо јџ и мџј џале у Вџљево и *сџднџмо* сџмо нџс двџје Суш, *сџднџм* кад сџстанџм Туб, шџуплџ да *сџдйш* Туб, свџкар *сџднџ* и брџйи пџре Л, жџне су рџдиле и џнџ се *сџјала* и кџдеља Брез, џн *сџко* бџкву Брез, кџсу *сџкла* ка-сам мџлџ бйла Бог, џвџ млџде *сџкле* Бог, *сџкџ* шџме Бог, тџ *сџме* Л, ймџ гџр џнџ *сџме* Бог, *сџћам* се јџднџм Брез, *сџћам* се кад је џмрла бџба Зџгџрка Суш, тџ прогџдй *сџме* Суш, јџсеново *сџме* Суш, нема *сџмена* на њџј Брез, и сйјџ *сџме* Суш, *сџћам* се Бог, *слџме* Ст, јџдна *смџна* СГ, џвде је *смџстиџ* СГ, *срџћа* шџто прџдџжи лџпо врџме Бог, кџ је *сйарџшина* Туб, нйсам *йџџла* СГ, ка-су *йџџли* СГ, јџрац *йџџо* д џдарй Ст, да нйсам *йџџла* нџ би Бог, са врџ кџшнициџ и *йџџра* до нџ дно Брез, трыјес мџтарџ *йџџрала* Суш, *йџџрало* се на џвџ потџчаре Брез, и на тџру пџлажџ *џџо* дан Брез, по *џџо* дан нџ џђџм џ кућу ДЛ, џватити *чџвџка* СГ, пџслџ *чџвџка* Бог, сџд је нџстала *Цвџџина* Туб Л, џвџ је *Цвџџина* нџдеља СГ.

Крайко јайџ у неакџенйџованим слоџовима

205. У неакџентованим слоговима потврђџени су јџкавски и екавски ликови:

а) јџкавски рефлекс потврђџују примери: у *Бјџлџшевџу* йшло д^мџџте Суш, нџћџ је *вйђџџи* Мр, *вјџнчџвџ* се и изџдарџ пџпа Брез, нйје ми кџзала прйје *вјџнчџња* ДЛ, тры прџзника до *вјџнчџња* Суш, џдџ џ цркву на *вјџнчџње* Брез гџњајџ д џдџм *дџље* Суш, *дџље* бйџ ГЛ, *дџље* џкџпниџ ГЛ, *дџље* џпанке џбујџ ГЛ, џни су *дџље* ДЛ, а *ђџверскџ* мџјка вџдила кџње Брез, свџ дџкати у *ђџвојџкџ* ДЛ, бйла сам у рџду *ђџвџјчица* ДЛ, а сџд нџмџ *нйђџ* нйко жйжу да *зџйјџвџ* ГЛ, пјџвци *зџйјџвџли* ДЛ, зџбрањено је тџ, *избџџџвајџ* Брез, кџјџ су *избџџџлџ* са Кџсова ГЛ, јџ знџм бйле су *избџџџлицџ* ГЛ, на тры мџџста *исџекла* Брез, *исџекла* ми нџнулицу Брез, јџ *йшџџрџм* Суш, међу кџљџна па га дрђй Брез, йшла сам јџ *љџкарџ* Мр, *мџђџд* Брез, *мџђџдник* Брез, по шџс *мјџсецй* Брез, бйло у џсмџм *мјџсецџ* бйли Брез, џко *Млџђџнџџџ* Мр, џн је *нџђџнџ* њџј йме Брез, кџпймо у плџшџџ, *нџђџла* му йме Стојџдин ДЛ, џни су му *нџђџнули* йме ГЛ, *нџмјџсйш* у сџндук Брез, *нџђџнџ* њџј йме Пџрка Брез, ал *нџђе* стџвљајџ ГЛ, *нџђе* се прџтрџса Брез, а *нџђе* пџстав зџву Брез, *нџ џенџмо* џ њиви ГЛ, па *нџ џенџмо* џ њиви ДЛ, кџ нџ *йјџвџ* Брез, *џбџлодџница* ДЛ, па с *џбџесй* ДЛ, њй су *џбџесили* џ Вџљево ГЛ, дџнесџм пџре и тџд *џбџесйм* ДЛ, *џбџесйџ* млџџко Суш, и *џбџџешено* у зйду ДЛ, гџре мџтнџ с *џбџмјџру* Мр, јџш сн^мџџга *йџднџџе* ймало Брез, *нџђџла* је нџјвџџй прџзник

Брез, *не шћедѣ* да се л^иѣчи Брез, сад нѣмā н^иђе ГЛ, њѣгā нѣмā н^иђе Брез, *ѡбјесила* за пѡјас ДЛ, *ѡвђе* ређе ГЛ, јер је сн^иѣг *ѡвђе* гѡлем Брез, смрзло се и *ѡкѡрјело се* ДЛ, Дивчибаре ѣно *ѡнђе* ГЛ, а баба ми *ѡсјеиши* Суш, ја *ѡсјећам* да мѣни није дѡбро ДЛ, *ѡсјечак* Брез, мѡја је свѣкрва *ѡсѣкла* нѣкак^им српом Брез, и ѡнāј п^упак *ѡсѣкла* Мр, *ѡсеишила* биле нā жетви жѣла Брез, *ѡсѣћам* ДЛ, *ѡшјерāли* двā цака да продāмо ДЛ, имали самāр и кѡње *ѡшјерāсмо* у Вāљево ДЛ, те се *ѡћерā* Суш, те *ѡћерāла* Суш, мѡг брāта *ѡћерāли* Суш, и *ѡћераше* жалѡсти тāмо у зātвор ДЛ, дѡшли и *ѡћерали* ГЛ, па *ѡћерај^у* л^уди у водѣницу ДЛ, *ѡћерāиш^у* у Крāгујевац Суш, кад ч^ујѣш прв^и п^ут *ијевāчишу* Мр, *иѡвјесмо* су ѡнѡ д^угачкѡ ДЛ, имало се и *иѡвјесма* Брез, *иѡвјесма* на грѣбачу Мр, ѡни су *иѡбјеи* гѡрāм ГЛ, дѡшла у мāју, н^исам *иѡбјеила* ГЛ, он је *иѡбјеиѡ* из Боснѣ Брез, *иѡбјеиѡ* из Бѡснѣ ГЛ, да *иѡбјеинѣм* ДЛ, кѡји је мѡгѡ да *иѡбјеинѣ* Брез, м^и ѣца *иѡбјеиѡсмо* ГЛ, ѡви ѡздѡ *иѡбјеин^у* гѡрāм па се врātѣ ГЛ, а ѡни *иѡбјеин^у* Суш, *иѡбјежѣ* и ѡде ГЛ, да ѣ *иѡбјеи* ГЛ, свāтови су *иѡсјегали* на сѡфру Брез, *иѡсјек* Брез, тѣле *иѡћерāј* Мр, кад зāкѡлѣмо *иѡсјек* Суш, тѡ *ипрѣсјечѣ* Брез, мāлинā и мā у *ипрѡљеће* Брез, *ипрѡљеће* пѡсијѣш к^удиљу ѡпѣт Суш, звāла је се јāрица *ипрѡљећи* с^ијѣмо Мр, р^учнѡ *сāћенѣ* Брез, *сāћенѣ* се тѡ Суш, ѣно дѡле му и *свједѡчāнс^тиво* Брез, сад ѡвā *сѣмѣна* Мр, нѣмā ѡн^и *сѣмѣна* да рāђај^у Мр, док н^ису пѡчѣли да дѡносѣ ѡвā нѡва *сѣмѣна* ГЛ, з^устав^и у *Тјеиш^нāру* Брез, *умјела* иґрати Брез, кад н^исмо *умјели* да направ^имо ДЛ, Гвѡзден б^иѡ виґен *чѡвјек* Брез, Пāуна је умрла и њѣн *чѡвјек* Брез, увеѡ ме *чѡвјек* у кућу Брез, мѡј *чѡвјек* слаб^уѣац б^иѡ Брез, н^ит ме је кад *чѡвјек* из^ударѡ Брез, мѡј *чѡвјек* иґ Вāљева Брез, *не шћедѡше* ѣцу ДЛ;

б) екавски рефлекс илуструј^у примери: *венчāница* Л, ако *не верујѣш* Брез, *в^идела* га вѣчи Брез, и ѡн је *вѡлео* Брез, нāучила се јā као *девѡјчица* Суш, б^ила сам *девѡјчица* Туб, а ѡвā мāлā *девѡјчица* ѡстала са тѣткѡм Брез, *дѡле* ѡнѣ к^ућѣ Брез, с^ићѣмо *дѡле* у шуму Суш, а *дѡле* ѡкрећѣ Брез, *дѡш^{ер}ā* је до јāме Брез, није кѡ *дѡш^{ер}ѡ* ГЛ, па *дѡш^{ерај^у}* брашнѡ ДЛ, *дѡш^{ерај^у}* ѡни Бог, мѡг с^ина *дѡш^{ер}ā* у сандуку Туб, *дѡш^{ерај^у}* га мртвѡг Брез, *зāсѣднѣмо* до пѡноћи СГ, к^уп^и и *иѡмер^и* Бог, ѡв к^ући и *иѡмер^имо* Ст, тѡ се *иѡсѣкā* Бог, и пѡсл^иѣ *иѡш^{ер}ā* ме нāпоље Брез, *иѡш^{ер}але* Швāбе Бог, и нāс *иѡш^{ерај^у}* Туб, под кѡлено Бог, првā к^удѣља СГ, иґди *лекāру* Брез, ѡћерā ме у Поћуту *лекāру* Брез, довѣла ме *лекāру* ДЛ, штā ћу *лекāру* ДЛ, није б^ило ѡндāј ни *лекāра* Мр, н^исам ишла *лекāру* Мр, није тѡ б^ило *лекāрима* Мр, кākом *лекāру* Суш, трѣбā д^идѣм *лекāру* ГЛ, дѡђе ѡн од *лекāра* Суш у *леиѡ* у вāјату Л, ѡтац се *ѡбесиѡ* СГ, дѡле па га *ѡбес^иш* Л, *ѡш^{ер}ā* ме *лекāру* Брез, *ѡш^{ер}ѡ* снѣг Суш, мѡга м^ужа *ѡш^{ерај^у}* Суш, ја *ѡш^{ер}ала* гѡведа ДЛ, док чѡвек *иѡмер^и* мѡј кāјмак ДЛ, имали смо *кѡлебу* ДЛ, а *мѣдвед* ка-се нāвад^и Брез, у *Мѣдведн^ику* Туб, и мā *Мѣдвед^нача* Брез, *млекāри* дрвени Туб, ч^уј с^ине, *не верујѣм* Туб, ако п^уст^им стѡку *нѣде* Брез, од првѣ *нѣдељѣ* чāснѡг пѡста Суш, ѡни су *ѡбешени* Туб, а ја *ѡсеишила* Туб, и *ѡсеиш^им* вākѡ Ст, кѡји је мѡгѡ да *иѡбеинѣ* Брез, н^исам ја *иѡбеила* Туб, украла и *иѡбеила* Бог, ѡни *иѡбеин^у* Туб, з^умба да се ѡзумбā да се *иѡвесма* направѣ Суш, извадиле *иѡвесмо* Л, *иѡвесма* нāвијѣмо СГ, *иѡвесма* се сāvиј^у Туб, *иѡвесмо* прѣдѣмо Бог, по тр^и-чѣтр^и *иѡсека* Туб, *иѡсјек* урѣдѣ Бог, *иѡслед^нā* за јѣсѣн Суш, *иѡслед^ну* к^удиљу Суш, *иѡслед^ну* су бѡрбу ѡвде вѡдили ГЛ, првѣнāча и *иѡслед^нача* Брез, *иѡш^{ер}али* вѡлове ДЛ, б^иѡ ми је *ипрāмдега* послāник Брез, те се *ипрѣмес^ишила* Л, Душан б^иѡ *ипрѣсед^ник* СГ, па вѡд *ипрѣмес^иш^им* Брез, дрво *ипрѣсечено* Бог, пѡсиј^у у *ипрѡљеће* ГЛ, пѡчнѣ се у *ипрѡљеће* Туб, мāјка умрла на *ипрѡљеће* Брез, ѡнāј пѣт су ѡнāј *ипрѡш^{ер}āли* Брез, кѡлац се пѡбијѣ и *сāденѣ* Суш, пѡвѣжѣ се и *сāденѣ* Туб, кѡји тѡ л^уди знāју *сāден^у* ГЛ, *сāденѣ* се Л, *сāденѣмо* и овршѣмо СГ, и *сѣмѣнāча* СГ, *слѣиѡд^ничица* Брез, стāјѡ у *Тѣиш^нāру* Брез,

усеца̄м лѹк и пѡсолѣм Суш, усецкала лѹка црнѡга и бѣлѡга Суш, наишѡ чѡвек јѣдан Туб, јѣдан чѡвек Л.

206. Рефлекс кратког јат иза сонанта *p* најчешће је *e*:

а) секвенца *pe*: ама-бѣжи, у нас су брѣови Мр, зѡвѹ се ѡви брѣови Брез, на ѡнај брѣиши Суш, живио брез жѣнѣ Брез, ирѣз њѣга Суш, брез дрвенѡг чабра Мр, има брѣза дѡле Суш, ѡни су били такѡ брѣздрвни Суш, рѡд^нла сам се у Брѣзовицама Брез, дѡшѡ из Брѣзовица Суш, прѡво у Брѣзовицама водили бѡрбу ГЛ, Гѡрњѣ Брѣзовице зѡвѹ се Брез, Брѣзовчани нису далѣко ДЛ, уѡдала у Брѣзовице Туб, са Брѣзов^нцама ДЛ, Брѣзовице (сви пунктови), имајѹ Гѡрњѣ и Дѡњѣ Брѣзовице ГЛ, низ Брѣзовице Брез, у рѣку ѡвѹ брѣзовичку Туб, Брѣзовчани дѡдили Мр, каку брѣску Брез, брѣси ГЛ, има брѣсиши ГЛ, бѹбреј се зѡвѣ Брез, бѹбреј ГЛ, бѹбрези Ст, бѹбрези ме бѡлѣ Суш, од бѹбреја Мр, у бѹбреју мѣслиш ДЛ, пѡпово врѣло прѡтѣкло ДЛ, врѣло Ст, нѣсам ѣмала врѣмена Суш, прѣ врѣмена Туб, ц^нѣла врѣмена Мр, за ѡна врѣмена Мр, нѣмѡј ме пѣтати ѡ тѣм врѣменима ДЛ, наѡ ирѣврѣмено Суш, на врѣшѣно Брез, нагрѡдила се на врѣшѣно Брез, на врѣшѣно смѡташ Туб, ѣзвали ми врѣшѣно Брез, ѣмам ѣ сад врѣшѣно Суш, вретѣно Бог, ѣно ми тѡмо врѣшѣно стѡјѣ Мр, ѣма врѣшѣно ГЛ, стѡјѣ у врѣши Брез, сѣпа се у врѣшу ГЛ, бѣле врѣше вѡликѣ Брез, надрѣдано ѣдре Брез, код кѡлибѣ ѣдре ДЛ, и ѡна црква ѣдре ГЛ, па ѣзшли ѣдре нѣки Мр, на ѡномѣ бр^нѣгу, ѣдре Суш, мѡжда ирѣѡрѣла Л, ѣде вѣди да није ѣзѡрѣла Суш, ирѣшан је мѡго бѣѡ Суш, ѣйна ирѣшка Брез, каку ирѣшку да направиш Суш, ѣѡришино му бѣло Мр, ѣѡришино су тѡ ѡни ГЛ, ѣзмѣ се дрѣн Суш, мѡло пѡ дупету дрѣном Брез, да је се здравѡ кѡ дрѣн ДЛ, мѡло дрѣновинѣ ѣзмѣ Суш, о(д) дрѣновинѣ Мр, зѡвѣ се ждрѣбе ДЛ, ѣмали и ждрѣбаѡ ГЛ, ваљад ждрѣбна Суш, мѡре и ждрѣбѣца Брез, нису сад зрѣле Мр, кад је зрѣла Брез, мѡло касније зрѣли ГЛ, нек сазрѣ Брез, па узрѣли л^нѣпо Суш, као мрѣжа ГЛ, нѣки најредак ГЛ, ѣма и најиришка Брез, па сѡмо рѣжѣ Брез, зарѣжѣм кѡлѡ ГЛ, сѣр ѣзрѣжѣм Брез, нарѣжѹ кѡлѡ да мѡре ДЛ, ѡбрѣзѡ л^нѣпо ГЛ, ѡбрѣжѣш гѡре Мр, нѣсам ѡдрѣзѣвала кѡсе нѣкад Брез, на пѡњ и ѡрѣжѣш Суш, нѣкад мѡје кѡсе ѣѡдрѣзѣвала нѣсам Суш, ирѣрезала ја Мр, мѡраш да је ѣѡдрѣжѣш Суш, што се мѡта ирѣђа Туб, ѣрѣжѣм лѹк Мр, ѡтац рѣђѣ Бог, Рѣкавица зѡвѣ се Брез, ѣза тѣ Рѣкавице ѣѣ сам ја пѡла Брез, прѡтичѣ рѣч^нца Ст, рѣшавајѹ да радѣ цркву Мр, дѡбили рѣшење ДЛ, на срѣд тѡга ѣдарѣ ГЛ, на срѣд ѡнѡг ѡгњѣшта Туб, јѣдна у срѣдини Туб, стѡви на срѣдину лѣст Туб, глава на срѣдини ГЛ, на срѣдину Мр, бѣла на срѣдишиу Мр, нађѣнули ѣме Срѣшѣн ГЛ, дѡшле срѣшѣниѣ мѡло гѡдине ГЛ, срѣђа је тѡ ГЛ, низа шѹму срѣђѡм Ст, срѣђа што прѡдѹжи Бог, пѹн срѣђѣ пѡслѣ Брез, мѣ ѡд срѣђѣ ДЛ, камо срѣђе ДЛ, старѣја жѣна срѣђѡм ДЛ, срѣђѡм ѡн је ѡтуда СГ, ѣмали нѣсређу Брез, доживѣѡ нѣсређу Мр, а на нѣсређу СГ, ваљадѣ нѣсређна сѹдбина Брез, ѡвај срѣђњи Брез, а јѣдан је сѣтарѣшина Брез, знаѡ је се сѣтарѣшина ДЛ, сѣтарѣшина бѣѡ мѡј ѡтац Брез; сѣирѣја Брез, пѡд сѣирѣјѡм Мр, сѣирѣба д ѣдѣм Брез, ако сѣирѣба пр^нѣсола јѣсти Брез, сѣирѣба да се Туб, дѡгна шта сѣирѣба Суш, сѣирѣба д ѣмаш двѣста ГЛ, кѡмѣ зашто зашѣрѣба ДЛ, ал сѣирѣба зѡрѡм Суш, нѣ сѣирѣба ти тај Брез, нѣ сѣирѣба м^нѣњати сѣјѣме ГЛ, ако сѣирѣба да плѡтѣ лѹди ДЛ, сѣирѣба нѣки л^нѣк ГЛ, сѣирѣбѡ је ѣши ДЛ, Пѡп сѣирѣбѡ данѡс да најѣђѣ Мр, сѣирѣбала сам ѣ ја ДЛ, сѣирѣбала сам ѣмр^нѣт давно ГЛ, давѡ кѡлѡ је сѣирѣбало Брез, није сѣирѣбало да стѡјѣ Л, сѣирѣбала сам да плѣтѣм браћи ДЛ, нѣси сѣирѣбала да дѡдѣш ДЛ, сѣирѣбало д ѣдѣ пѡново да лѡми ДЛ, у мѡнастѣр Трѣбѣње Брез, ѣмали сѣирѣшњу Суш, ѣмале сѣирѣшње Л, ѡдѣ на сѣирѣшњу ГЛ, слѡтѡкѡ о(т) сѣирѣшања ДЛ, ѡнде пѡ(д) сѣирѣшѡм Мр, ѣв^нѣк од б^нѣли сѣирѣшања Суш, вѡликѣ сѣирѣшѣнице сѡмо ГЛ, сѣирѣѡви вѡликѣ Мр, ѣма сѣирѣѹља Суш, а тѡмо под сѣирѣѹљѡм ДЛ;

б) секвенца *рје*: *їорјела* ц^шѐлу нѠх Брез, прїје *їорјеле* Суш; смрзело се и *окорјело* се ДЛ; *сїарјешина* се знѠ Мр, нѠ знѠм вам јѠ Ѡ томе Ѡѐцо, ѐно вам мѠга *сїарјешине* Брез, пїтѠјте мѠга *сїарјешину* Суш, прїчаћу ако дѠзволї мѠј *сїарјешина* Суш, нас^шѐвѠ *сїарјешина* Брез, па нѠмѠм ни *сїарјешине* ГЛ; прѐдузѠ *сїарјѐство* Брез, по *сїарјѐству* ДЛ; исп. и пр. под а)

в) секвенца *ри*: *їзѠрило*, дїјете Мр, ка-сам *Ѡсїарила* ДЛ, са-се *Ѡсїарило* Туб, нѠ можѐм, *Ѡсїарио* СГ; исп. пр. под а).

Забележено стање се углавном уклапа у западносрбијански ареал. Љештанско поред *рје* (*врјемена*) и *ри* (*їорила*), најчеће има *е*: *времена*, *врѐшено* (Тешић 1977: 189). У Ужичкој Црној гори и србијанском Полимљу такође је најчешће *е*, а *рје* се јавља у ограниченом броју лексема (уп. Марковић 2011: 137-138; М. Николић 1991: 240). У Горобиљу је потврђено *е*, код појединих речи и *ри* (зрео : зрио; поред *їорейиш/їорела*), а *рје* се јавља само „код облика који према себи имају основне облике са дугим јатом: брјѐгови : брїјег“ (М. Николић 1972: 653-654); у Тршићу је *е* и *и* (Б. Николић 1968: 399), у моравичким селима и Драгачеву увек је само *е* (В. Николић 2001: 66, Ђукановић 1995: 40-41), а на босанској страни у Обадима срећемо *їорела* и *сїарјешина* (Симић 1978: 42). У источној Херцеговини посведечено је мноштво примера са рефлексом *рје* (*їорјейиш*, *Ѡсїарјело*, *сїарјешина*; Пецо 1964: 57).

207. Грађа показује да се у принципу чува разлика међу префиксима *їри-* и *їре-*, али и то да замена двају префикса није непозната, при чему је промена *їри-* у *їре-* чешћа:

їри-: те *їрїбавѐ* те умѠчиш рѹке ГЛ, дѠђѐ те *їрїваїиї* д^шѐте ДЛ, па *їрїваїишли* њїн кѠлач ДЛ, у једној кѹћи *їрївѠїињѠ* ГЛ, ишѠ у *їрївѠїину* кѹћу Брез, нѠгу, *їрївлѠчим* ДЛ, са Ѡнїм коњїћом и *їрїћѐ* њѐму Туб, *їрїћѐмо* мї под Ѡграду Бог, ѠнѠ нам нїсу *їрїзнали* рѠт Бог, нїсу *їрїзнали* рѠт Бог, њї нїсу *їрїзнали* ГЛ, у болници и *їрїјѠвї* да је њѐгов брѠт ДЛ, и *їрїјѠвїѠ* Суш, тѠј *їрїкуїљѠ* Л, кад је *їрїкуїчило* вѐче ГЛ, кад на *їрїлику* рѠди тѠмо Мр, *їрїлоїе* доносиле Брез, на *їрїмер* жѐтѠци ГЛ, на *їрїмер* нѠде Брез, на *їрїмер* сѠде Туб, имѠ *їрїмеїѠ*⁴⁷ Брез, тѹрїмо на *їрїмеїу* Мр, на *їрїмеїу* Брез, преко *їрїмеїе* Брез, *їрїмеїишла* сам Суш, кѠ се нѠ би весѐлио од два *їрїнѠвка* Ст, њѐму *їрїиѠѠѠ* ГЛ, *їрїиѠѠнѹ* Ваљеву ГЛ, јѠ се *їрїиѐњѐм* ДЛ, нѐки су вѠкѠ *їрїиѠѠѐѠѠ* Брез, кад се свѐ лѐпо дѹге *їрїиѐрѐмѠ* Бог, кљѹчна кѠс *їрїрѠсла* кѠнтра ДЛ, на *ПрїсаѠима* дѠле ДЛ, ка-сам тѠ *їрїсїиѠѠ* како пѠнтїм ГЛ, *їрїсїиѠјно* са два оделѐња Мр, јѠ *їрїиѐїнѐм* мѠг унука ДЛ, *їрїиѐїнѐм*, зѠвијѐм ДЛ, зѠтѠ што је *їрїиѐїнуиї* ГЛ, Ѡ срца и од *їрїиѐїска* Суш, ѹзмѐм лѠпѠр и *їрїиѐїснѐм* ѠзгѠр Бог, и *їрїиѐїснѐмо* ДЛ, *їрїичали* стѠријї (сви пунктови), нѐћу да *їрїваїиѐ* ЈѠћим Суш, да се *їрїѠѠиїм* Суш;

їре-: *їрѐбаѠѐ* кѠнопац Брез, трѐбѠ да с *їрѐбѠѠїмо* Бог, *їрѐбѠѠїујѐ* се вѠтра ГЛ, *їрѐбрѠѠиѠ* си Брез, нѐко *їрѐвариѠ* ДЛ, није ме *їрѐвариѠ* нїко ДЛ, *їрѐвѐдѐ* га Туб, д^шѐте *їрѐвѐдѐм* преко кѠрита ДЛ, мѐтѐш те *їрѐвенѐ* Суш, їдѐ на *їрѐвијѠње* Суш, вѠкѠ и *їрѐвијѐмо* ДЛ, тѠ *їрѐврї* Суш, да *їрѐврї* док стїгнѐ шѐница Туб, кад тѠ мѠло *їрѐврї* Л, *їрѐврнѐм* сѹкњу мѠју ДЛ, да се *їрѐврнѐ* Ѡна кѠмина Туб, бїѠ *їрѐврїиѠч* СГ, *їрѐврћѐ* се Брез, и мї рѠдїмо *їрѐврћѐмо* ДЛ, па се *їрѐврѹчѐ* ГЛ, нїкад ме жѐнскї лѐкар *їрѐлѐдѠ* Брез, да ме *їрѐлѐдѠ* Туб, *їрѐїѠннѹ* те крају Брез, чѐмѐри ћу је *їрѐїѠнииш* Брез, јѠ се *їрѐїнѐм* преко крѐвета ДЛ, Ѡн је *їрѐїрнѠ* пѠкров ДЛ, Ѡни га *їрѐїрнѹ* губѐром Л, *їрѐїрш* Брез, кѹпине шѹмске и *їрѐѠѠвали* Брез, није *їрѐѠѠѠ* кѠ сѠд Брез, *їрѐѠѠу* млѐко Туб, Ѡнѐ *їрѐѠѠињѐ* Брез, кѹпине Ѡнѐ *їрѐѠѠињѐ* Мр,

⁴⁷ Лексичко-семантичком (етимолошком) анализом можда би се пре продубила него решила дилема да ли је у основи глагол местити или метати, односно префикс *їре-* или *їри-*.

ирѣдѹзѡ старјество Брез, *ђѣцу ирѣдѹзимале* Mr, твѡг *ђѣда ирѣзиме* Mr, *ирѣзивала* Јѣфтић Суш, *ирѣзивам* се Пѣтровића Брез, *ирѣзивам* се Новáковића Брез, исто се тѣ дѡле *ирѣзивајѹ* Брез, тãкѡ *ирѣзимѣ* Mr, *иреклãдила* се Брез, *ирекѡйãмо* зѣмљѣ Брез, ãљине се *ирѣкријѹ* Туб, јãшта, што се *ирѣкрсиѣ* Суш, *ирѣкрсиѣм* се, изиђем на врата Туб, òзгѡ вãкѡ *ирѣкрсиѣ* Брез, и ѡна *ирѣкрсиѣ* ђетету Mr, *ирѣкрсиѣ* кѡшуљу Суш, нѣмѡј тѣ да *ирѣкришиãиш* ништа Mr, вãкѡ *ирѣкрсиѣ* Брез, *ирѣкувã* прѣсо Л, сãлијѣм и *ирѣкувãм* Суш, дѡђѣ *ирѣкуиãц* ѡвде Mr, *ирѣмажѣм* ѹљѡм па дулѣком Туб, тѡ *ирѣмажѣм* Л, па вѡд *ирѣместѣм* Брез, да му *ирѣмеѣнѣш* ѡнѹ лãмпу Туб, *ирѣмучиѡ* мѹке СГ, и *ирѣнѣли* магãзу Брез, сирѡче свѣ *ирѣнѣло* Туб, затвѡрило и *ирѣнѡђили* ДЛ, и *ирѣносѣ* тãмо на машинѹ ГЛ, на *Прѣѡбражѣње* Суш, млѡго се *ирѣиѣкло* Л, па се *ирѣиѣрѣ* ДЛ, ѡн *ирѣиѣсѡ* мѡм ѡцу Брез, да нѣму *ирѣиѣшѹ* свѣ ДЛ, нѣшта прѣпрѡдã на кѡњу Mr, лѹди *ирѣрãдили* штãле ГЛ, па *ирѣрãђивѡ* нã нѹ Туб, бѹве су *ирѣсãвиле* вãкѡ ДЛ, јã *ирѣскѡчи* пр^мѣко ГЛ, ѹзмѣш *ирѣсо* Л, тãкѡ и *ирѣшкѣивãиш* Брез, нѣђе се *ирѣшрѣсã* Брез, свѣ је ѡн *ирѣшрѣсѡ* Туб, штã смѡ *ирѣшрѣиши* Брез, кѡ је твѡј *ирѣшчѣ* Брез, *ирѣшиѡ* у Трѣст Брез, сã сам *ирѣшла* осамдѣсѣту Брез, *ирѣшли* на рãне мѡтѡре ГЛ, *ирѣшли* смѡ Вãљеву Mr;

ири->ире-: *ирѣвãиѣ* твѡгã ѡца Mr, пѡнова *ирѣвѣзала* Туб, јã *ирѣђѣм* нѣму Суш, ниѡко му није *ирѣзнаѡ* Брез, и није му *ирѣзнѡ* Суш, па *ирѣкãзујѣш* дãр Mr, па *ирѣкуѣшла* ѡд нѣкѡгã Mr, сãден *ирѣкучила* се смрѣт Брез, на *ирѣмер* Туб, имѡ је *ирѣноса* ГЛ, исто са тѡгã *ирѣноса* ГЛ, ѡни *ирѣиãгãјѹ* Грачаници Брез, ѡви *ирѣиãгãјѹ* Вѹјиновачи Брез, ѡвѡ ми дѣте *ирѣиѡмãжѣ* Туб, ѡндãј *ирѣрѣди* Туб, нѣ знãм јѣдва је *ирѣсѣтãла* и мѣни Ст, *ирѣсѣтãлãиш* рѹчак Mr, свѣ гѡтово за *ирѣсѣтãвãлãње* Суш, рѹчак *ирѣсѣтãлãиш* Суш, гѡтово за *ирѣсѣтãвãлãње* Суш, кад ѡнѹ да *ирѣсѣтãвѣм*, ѡндãј се нѣ спрѣмã Суш, и *ирѣсѣтãне* сãд ДЛ, тѡ *ирѣшѣнѣ* стѡмãк ГЛ, зãврђѣ да *ирѣшѣжѣ* Бог, ѡвãкѡ *ирѣшѣснѣ* гѡр Брез, да *ирѣшѣснѣ* бар прѣстом Туб, *ирѣшѣснѣ* ѡзгѡ кãмѣњѡм Брез, нãлијѣ и *ирѣшѣснѣ* се Л, *ирѣшѣснѣм* лѹпãкѡм Брез, *ирѣшијѣш* кѡнцѡм Брез;

ири->ири-: прѡшла гѡдина ѡ *Приѡбражѣњу* Суш.

Записала сам: вѡдила на *ириславу* ДЛ, Јовãни, *ирислава* ДЛ, вѡдила на *ириславу* ДЛ, порѣд чешћег: бѣла *ирѣслава* Туб, на тѹ *ирѣславу* па жѹрѣм ГЛ, мѣ *ирѣславãмо* Л, ѹјãци *ирѣславãјѹ* Трѡјнице Брез, Свѣтѡг Пантѣлијѹ *ирѣславãмо* СГ, ѡни *ирѣславãјѹ* Суш; *ириславãјѹ* Mr ДЛ.

Уместѡ *иро-* увѣк је *ире-*: нђ нисам *ирѣзивала* ГЛ, *ирѣзваше* и ѡндãј Ст.

Релативно стабилним односом међу префиксима *ири-* и *ире-* ови се пунктови углавном уклапају у дијалекатску слику суседних говора (уп. Тешић 1977: 190; С. Марковић 2011: 122; Б. Николић 1968: 399; М. Николић 1972: 654; Ђукановић 1995: 41; М. Николић 1991: 241-242).

208. Предлози *иред*, *ирѣко* и *ирѣма* јављају се само у екавској форми. Икавски облици нису регистровани:

а) *иред*: дѡшла *ирѣшѣ* куђу Брез, кад дѡђѣмо *ирѣшѣ* куђу Брез, сѣдам дãnã *иред* Бѡжић запѡстѣм Брез, *иред* Вãскрс Брез, *ирѣд* Ђѹрђевдãн се пѡчнѣ сѣјати Брез, *иред* Пѣтрѡв пѡс Брез, *иред* Пѣтрѡвдãн Брез, *иред* кѡшãрѡм Брез, *иред* Лѣксијã Брез, ишла пѹтом *ирѣд* нѣма ДЛ, идѣм *иред* вѡловмã Туб, *ирѣд* нѣгã Туб, вѣдѣ *ирѣ* собѡм дѣлијѹ Туб, изишѡ *ирѣшѣ* сѹд Туб, *ирѣшѣ* куђѡм Туб, вãмо *ирѣшѣ* куђу Туб, дѡносѣ и *иред* кѡлибу ДЛ, износѣ се *ирѣшѣ* куђу ГЛ, сјѣдѣ *иред* млекãром ГЛ, идѣ *ирѣд* нѣне ѡвце Mr, *иред* Вѣдовдãн Mr, *ирѣд* Ђѹрђевдãн се гѡни Суш, нѣкãко *иред* Нѣкѡлдãн Суш, сѣнãм се *иред* Ускрс Бог, *ирѣд* јѣсѣн тãмо Л, *иред* нѣгã СГ, *ирѣд* ногѣ СГ, *иред* Нѣкѡлдãн Ст;

б) *уреко*: из рукѣ *урѣко* себѣ Брез, преко Вујиновачѣ, *уреко* Лѣлића Брез, из Стубла *уреко* бранѣ Брез, *уреко* брѣда Брез, *уреко* стѣ мѣтарѣ Брез, *уреко* Дѣбелѣг брѣда Брез, стѣку глѣдѣ *уреко* зѣмѣ Брез, *уреко* полѣције Брез, *уреко* Врѣњѣвца Брез, тѣри *уреко* ђграде Брез, *уреко* Грѣдине Брез, јѣдна *уреко* ријѣкѣ Брез, *уреко* б^иѣлѣ св^иѣта ДЛ, преко њнѣ сѣлѣ ДЛ, *уреко* ѡбрѣнцѣ ДЛ, *уреко* рукѣ ДЛ, *уреко* њнѣ бѣш^ике ДЛ, гѣре *уреко* Маглѣша ГЛ, *уреко* зѣмѣ ГЛ, *уреко* рѣменицѣ ГЛ, *уреко* себѣ ГЛ, *уреко* лѣта ГЛ, *уреко* Повлѣнскѣ кѣсѣ ГЛ, *уреко* тѣ брѣдѣ Мр, *уреко* лѣта Мр, *уреко* тѣг брѣда Мр, *уреко* кућѣ Суш, *уреко* плѣга Суш, *уреко* дѣна Суш, *уреко* вѣдѣ Туб, *уреко* зѣмѣ Туб, *уреко* трѣдесѣт ѣйлима ураѣдила Туб, *уреко* јѣднѣг дрѣвета Бог, *уреко* кућѣ Бог, идѣш *уреко* ѣйвѣ Бог, *уреко* Албѣније пѣшкѣ Бог, *уреко* кућѣ Л, *уреко* ѡвѣ кућѣ СГ, прѣко дѣна СГ, ѡв преко шѣмѣ Ст;

в) *урема*: *урема* врѣ Брез, *урема* нѣбу Брез, *урема* Пѣхути нѣстајѣ Брез, гѣре *урема* Растилу ГЛ, *урема* Мрѣвѣњцима вѣжѣ ГЛ, идѣ *урема* Уж^ицама ГЛ, *урема* лѣду Суш, *урема* сѣнцу Суш, према лѣмиш Туб, *урема* Бѣѡграду Туб, нѣставѣш вѣду *урема* кѣлкѣ ѣе ти бѣити Туб, *урема* мѣсѣчини Бог, *урема* пѣтоку Л, сѣд *урема* крајѣ Л.

Само екавске ликове бележи и М. Николић у Горобилѣу (1972: 654) и србијанском Полимлѣу (1991: 242). С другѣ стране, екавски и икавски облици (у подјѣднакој мѣри) регистровани су у говору Љѣштанског (Тешић 1977: 190), у Тршићу (Б. Николић 1968: 398) и у Драгачѣву (Ђукановић 1995: 42).

209. У екавској форми увѣк се јавља префикс *не-* код заменица и прилога:

имѣ *нѣко* кѣ бѣлѣ кѣпѣ Брез, д идѣ *нѣко* у рѣто Суш, *нѣко* пѣстѣ игрѣче Туб, идѣ *нѣко* ѣс кућѣ Брез, *нѣко* кѣ рабѣцијѣ Мр, *нѣки* су вѣкѣ припов^иѣдали Брез, ако *нѣко* кѣпујѣ ѡв лѣбац ГЛ, *нѣко* прѣвѣ Бог, дѣдиѣ *нѣки* те прѣвиѣ ДЛ, гѣр *нѣки* су у Букѣвима ГЛ, ѣ тѣ дѣба *нѣки* идѣ пријѣ ГЛ, изишли гѣре *нѣки* Мр, у пѣнор *нѣки* што имѣ ДЛ, ишли *нѣки* тѣ близу ДЛ; ѡв *нѣкѣ* мѣја рѣжака Брез, дѣшла *нѣкѣ* бѣба Л, *нѣкѣ* пѣсла врѣшѣм Л, ѣѣна *нѣкѣ* снѣја Брез, кѣлибица *нѣкѣ* бѣла Мр, ѣмала *нѣка* пѣнизбрѣдо Бог, *нѣкѣ* се ѣдѣ прѣ Туб, мѣлѣ *нѣкѣ* лампица Брез, *нѣкѣ* бѣба ѡвѣ ДЛ, имѣ *нѣкѣ* трава Суш, *нѣка* пѣвесма Туб, бѣла *нѣкѣ* дѣца СГ, *нѣка* трава пѣдубица Брез, *нѣки* Пѣладѣиши зѣвѣ се ДЛ, пријѣ *нѣки* Мѣмѣир Брез, на зѣд *нѣки* и сѣчекала ѣѣ ДЛ, код *нѣки* кѣмѣвѣ Л, тѣмо *нѣки* чѣвјѣк Брез, у лѣднѣк *нѣки* ДЛ, *нѣки* шифѣѡѣрић Мр, на *нѣки* кѣлем Брез, *нѣки* ѣрѣм Брез, капѣтѣница зѣвѣ се брѣдо *нѣко* ДЛ, имѣ *нѣко* брѣдо СГ, зѣколѣ се *нѣки* брѣв ГЛ, *нѣки* Лѣксијѣ Брез, стѣпу *нѣкѣ* Мр, кад је *нѣки* гѣдет Брез, ѡд *нѣкоѣ* пѣстѣрка Мр, пѣчѣ *нѣкѣ* лѣба ГЛ, пѣтѣј *нѣкѣ* двѣкѣта Мр, Вѣјина *нѣкѣ* Сѣфрѣнића ГЛ, по дрѣветѣм *нѣким* ДЛ, *нѣким* Кѣстом Алѣксића Ст, ако си тѣ кѣм *нѣкомѣ* Брез, у сѣду *нѣкомѣ* Брез, дѣгнајѣ *нѣки* осмѣчѣри ДЛ, пѣдѣсѣт и *нѣкѣ* гѣдине ГЛ, ѣмало *нѣкѣ* сирѣте ДЛ, сѣстѣлѣб траѣе *нѣкѣ* Суш, *нѣки* долѣпи Туб, *нѣки* ѣѣди су и бѣжѣли Брез, прѣвѣ *нѣкѣ* вѣјѣнчиѣ Брез, *нѣкѣ* гѣспојѣ пѣчѣле Брез, *нѣкѣ* шарѣнице Ст, код *нѣкѣ* бѣбѣ Дѣницѣ Ст, имѣјѣ *нѣки* штапићи Брез, рѣђѣци *нѣки* му бѣили Мр, *нѣки* ѡвѣ ѡгрѣњѣкѣ Брез, дѣхѣ из *нѣки* Бѣчѣвѣцѣ ДЛ, *нѣки* Грујѣо чѣвѣнѣ Ст, у дѣрѣѣѣѣѣѣ *нѣким* ГЛ; *ѣднѣку* кѣшчицу Брез; *нѣшиѣа* се ѡни зѣкачили Брез, јѣбуку или *нѣшиѣа* Суш, трѣбѣ *нѣшиѣа* јѣ Суш; кад *нѣшиѣо* ти зѣтражѣ Брез, *нѣшиѣо* ми је бѣло Брез, трѣбѣ *нѣшиѣо* да кѣпѣ ДЛ, Пѣвлѣн је *нѣшиѣо* мѣло ѣйжѣ Брез, плѣтѣ ѣѣди пѣрезу или *нѣшиѣо* ДЛ, мѣрѣш тѣ дѣбити *нѣшиѣо* и Нѣста Суш, да јѣдѣ *нѣшиѣо* ДЛ, прѣвила *нѣшиѣа* пријѣ Брез, кѣпѣш сѣли *нѣшта* Мр, те кѣпѣ *нѣшиѣа* ДЛ, јѣдно вр^иѣме *нѣшиѣа* дѣцѣ ГЛ, ѣдидѣ вѣди *нѣшиѣа* се чѣјѣ Суш, бѣлѣ се *нѣшиѣо* ѣкувѣ Брез, *нѣшиѣо* мѣ ѡвѣ зѣболи Брез, *нѣшиѣо* ѡдгѣворѣм Брез,

нѣшиѣо са поткућнициѣм ДЛ, *нѣшиѣа* се зѣзнуо Брез, у Београду раѣи *нѣшиѣа* Брез, *нѣшиѣо* си јавукала Брез, у кућу *нѣшиѣо* Брез, *нѣшиѣо* нѣ знам Брез, кѣпши *нѣшиѣо* дјѣци ДЛ, понѣси љзѣ се *нѣшиѣо* ѣштро ДЛ; имѣ *нѣкака* ѣмеричка Брез, *нѣкакав* ваљѣ Брез, *нѣкакѣм* српом Брез;

нѣколкѣ данѣ Брез, *нѣколкѣ* млѣђи Бог; љмрѣ прѣ *нѣколкѣ* гѣдине ГЛ, ѣвѣ *нѣколкѣ* гѣдинѣ Мр, *нѣколкѣ* су вурунѣ лѣпѣнѣ ГЛ; *нѣкако* ѣспѣ Брез, *нѣкако* пред Нѣкољдан Ст, виѣи *нѣкако* како ћеш Брез, *нѣкако* ћу се избѣрити Брез, *нѣкако* ѣтварѣто Мр; па *нѣкад* кѣвѣмо ДЛ, *нѣкад* љ Ваљѣво Мр, *нѣкад* и нѣ дѣвѣ Брез, *нѣкад* ѣдѣм јѣтри Брез, *нѣкад* ѣсѣчѣм ражањ Суш, *нѣкад* тѣрѣм Суш, *нѣкад* зѣмујѣмо гѣре Суш, *нѣкад* нѣ бѣднѣ да љзмѣ свѣ ГЛ, *нѣкад* нѣка трава пѣдубѣца Брез, *нѣкад* ѣко Прѣвѣг свѣтскѣг раѣа ГЛ, *нѣкад* је се појављѣвало ГЛ, *нѣкад* рѣчно Туб, *нѣкад* по двѣјес парѣи Туб, *нѣкад* у мѣрту сам запамтила Туб, *нѣкад* и прије ГЛ, ѣстајало *нѣкаѣи* пѣтнѣс љ зѣму Брез, *нѣкаѣи* сам ѣшла цркви Суш, *нѣкад* љжелѣм се Мр, *нѣкад* на зѣмљи Брез, а нѣкат су љзимали и пращак Суш.

У побројаним заменичким и прилошким речима нема (и)јекавског рефлекса ни у осталим сродним западносрбијанским говорима, као ни у источнохерцеговачком и пивско-дробњачком. Облици *нѣко*, *нѣшиѣо* и сл. карактеристични су за босанске шћакавске говоре (уп. Пецо 1975: 141).

210. Само екавски лик констатован је код неких појединачних лексема:

из Њжичѣна *дѣчко* Брез, нѣде *дѣчко* Брез, ѣдвѣла као *дѣчка* Брез, крај њѣга *дѣчкић* млѣд ГЛ, ја-сам бѣо мѣжда *дѣчко* ГЛ, млѣи *дѣчкић* бѣѣ Суш, јавѣѣ нѣки *дѣчко* ГЛ;

право у зѣницу ДЛ, чувала га кѣ зѣницу љ ѣку Суш, погѣѣи у зѣницу СГ, чуѣвѣм ѣ сад кѣ зѣницу Ст;

нѣму *ѣбећѣвѣ* ДЛ, ѣтац ме *ѣбећѣ* Брез, нѣму *ѣбећѣ* Туб, Мѣшић *ѣбећѣ* Туб, бѣба је нѣ ѣбећѣла Суш, сѣмо *ѣбећѣла* Бог, да ѣн *ѣбећѣ* Мр, нѣшта је *ѣбећѣвѣ* Брез, и *ѣбећѣ* таѣ ГЛ, нас двѣ и *ѣбећѣмо* Ст, ја *ѣбећѣм* Ст, *ѣбећѣмо* ѣбадва Ст;

с ѣбе стране забијѣно ГЛ, побѣѣѣ на ѣбе стране Мр, за јѣдан дан се вјѣнчале ѣбе Брез, дѣбијѣ с ѣбе стране Суш, штѣ ћу мѣрам вѣл"ти ѣбе ДЛ;

ка-су *Нѣмци* љшли ГЛ, Бѣло је и чѣтници и *Нѣмци* ГЛ, ѣз Ваљѣва *Нѣмци* ДЛ, за време *Нѣмѣѣѣ* ГЛ, ѣшли бѣси за време *Нѣмѣѣѣ* ГЛ, ѣмала сам машину *нѣмачкѣ* Мр, ка-су дѣшли *Нѣмци* Суш, дѣлазѣ ѣни *Нѣмци* Суш, Пѣтар у *Нѣмачкѣ* Суш, дѣшѣ из *Нѣмачкѣ* Суш;

ѣѣѣѣѣѣ га Брез, *ѣѣѣѣѣѣ* и прѣлазѣ мѣјту Суш, ѣндѣ се *ѣѣѣѣѣ* Мр, *ѣѣѣѣѣѣ* Бог, *ѣѣѣѣѣѣ* мѣјта Бог, *ѣѣѣѣѣѣ* СГ, *ѣѣѣѣѣѣ* СГ, *ѣѣѣѣѣѣ* се мѣит Ст; да *дѣлѣјѣ* ГЛ, вѣјска је *дѣѣѣѣѣѣ* Мр;

како нам *слѣѣѣѣѣ* ГЛ, тѣ ти *слѣѣѣѣѣ* Суш, дѣбијѣмо *слѣѣѣѣѣ* Брез;

вакѣ *ѣѣѣѣѣѣ* ДЛ, па је *ѣѣѣѣѣѣ* Брез;

ѣмѣ *слѣѣѣѣѣ* ДЛ, ѣв је ваљѣѣ *слѣѣѣѣѣ* Брез, па *слѣѣѣѣѣ* Суш;

У грађи се нису нашле потврѣе за јѣш неке појѣдиначне лексеме какве су: *ѣѣѣѣѣѣ* (ѣбѣчније је: *ѣѣѣѣѣѣ*, *ѣѣѣѣѣѣ*, *ѣѣѣѣѣѣ*, *ѣѣѣѣѣѣ/ѣѣѣѣѣѣ*), *ѣѣѣѣѣѣ* (ѣбѣчније је: *ѣѣѣѣѣѣ* // кѣпујѣ *ѣѣѣѣѣѣ* Туб, у нѣвѣм *ѣѣѣѣѣѣ* Бог, нѣвѣ *ѣѣѣѣѣѣ* Бог, како *ѣѣѣѣѣѣ* Бог, дѣби ја љвѣче *ѣѣѣѣѣѣ* Бог, нѣвѣ *ѣѣѣѣѣѣ* СГ, *ѣѣѣѣѣѣ* Ст).

Сличан инвентар екавѣзама налазѣмо и у другим сусѣдним западносрбијанским говорима (уп. Тешић 1977: 191; С. Марковић 2011: 459; М. Николић 1991: 242; М. Николић 1972: 656; Б. Николић 1968: 400-401).

Фонетски икавизми

211. Кратко јат је фонетским путем дало рефлекс *и* у позицији: а) испред **ј**; б) испред **љ**; в) испред **ђ**; г) испред **о** (<л). Међутим, слично приликама у осталим околним западносрбијанским говорима источнохерцеговачког типа (уп. нпр. Николић 1968: 400; Тешић 1977: 191, В. Николић 2001: 70–72, Ђукановић 1995: 42–44), у неким од поменутих позиција поред икавских форми сасвим су обичне и, свакако новије, екавске.

1) Испред **ј** (← ђј) *и* се јавља:

а) у компаративу: њи *боја̀иџиј* ма̀ло Мр, са̀мо су њи *по̀иџиџиј* би́ли ГЛ, њн *си́ромашниј* Бог, са̀д ми је *сѝиџиј* до̀шџо ДЛ, на̀род *сла̀биј* него при́је Брез, та *сѝарија* ку̀ћа Л, *сѝариј* че́трй го̀д^не би́о Ст, *сѝариј* си́н Ми́ле СГ, у́нука њвога *сѝаријџи* Па́ја ДЛ, *сѝариј* љу̀ди по се́лу ГЛ, си́н *сѝариј* од ће́ркџ Мр, мо́ј му́ж је *сѝариј* че́век Туб, мо́ја је́трова *сѝарија* Туб, *сѝаријџи* ми си́на и́стерџ на̀поље Брез, *сѝариј* на̀род је то глѐдџо Брез;

б) у имперфекту: *бѝјаше* њни ма̀ло Брез, ђе-но *бѝјаше*, за́бравџи ди́жете ДЛ, мо́ј свџкар *бѝјаше* ДЛ, њн не́шта *бѝјаше* побџлеџ се ГЛ, ма̀ло *бѝјаше* Мр;

в) у аористу: њн *бѝјаде*, пу̀штио јумце Брез, *бѝјаде* око Ми́тровџана ГЛ, штџа-њн се *бѝјаде* Суш, *бѝјаде* је́сеџн Ст;⁴⁸

г) у презенту: док се *није* оже́ниџо Брез, и ко́ тебџ *није* бо́ље би́ло Брез, *није* че́до што сам спа̀ла с но́гу ГЛ, ме́не џтац *није* да̀о ГЛ, *није* има́ла ђеце ДЛ, *није* би́ло ће́ро да се ку́пи Туб, *није* се ра́стаљџо Туб, *није* имџо бра́ње Бог, *није* би́ло ни ваја́та Бог, док се *није* ра́спи́то ко́ја је Ст, док је би́о жи́в *није* да̀о Ст, *није* у́стајала Л, *није* вџршај џбављен СГ, *није* ни за́па̀нтила СГ, *није* у́ нас до́леко Суш, *није* се у́дала Мр, *није* та̀д би́ло Мр, њн *није* ши́џо ДЛ, *није* да̀о д и́деџ у шко́лу Суш, *није* то при́је ко́ са̀де ДЛ, *није* би́о до́ље око̀пнио ГЛ, *није* сврати́о ко́д њега́ Мр, се́стра ми џцо̀м, а ма́јко̀м *није* Суш;

Вокал *и* уопштен је и у свим осталим лицима негираног облика *јесам*: са̀мо *нисам* ко́ца у́дарала у́ земљу Брез, *нисам* га́тала, *нисам* има́ла Бог, *нисам* кази́вала Брез, *нисам* кла̀дње ђџнула Брез, *нисам* кра́тила ко́су Л, *нисам* по̀бјегла ГЛ, да *нисам* да̀рнула за́качи Туб, *нисам* ја́ побегла Туб, ка̀ко *нисам* Гвџздена знаџо Туб, *нисам* мо́гла на́ ногу Мр, док *нисам* одбаи́њала Мр, *нисам* те ви́тлове има́ла Мр.

д) код појединих именица: *триџија* је то ди́жете Брез, *триџија* је са̀де ГЛ; њна црче џ *смија* Брез; испџ *сѝрије* џде Брез, *сѝрија* за́ врати́ ка̀плџе ДЛ, пот *сѝрију* ГЛ, с не́ба до *сѝрије* Туб, на че́трй *сѝрије* Л, њне *сѝрије* џзгџо Бог, *сѝрија* Бог, простџри то, ди́жете џџо *сѝрију* СГ, *сѝрија* се ра́д^нла Ст;

ђ) код глагола типа *вејаџи*, *сејаџи*, *прејаџи*:

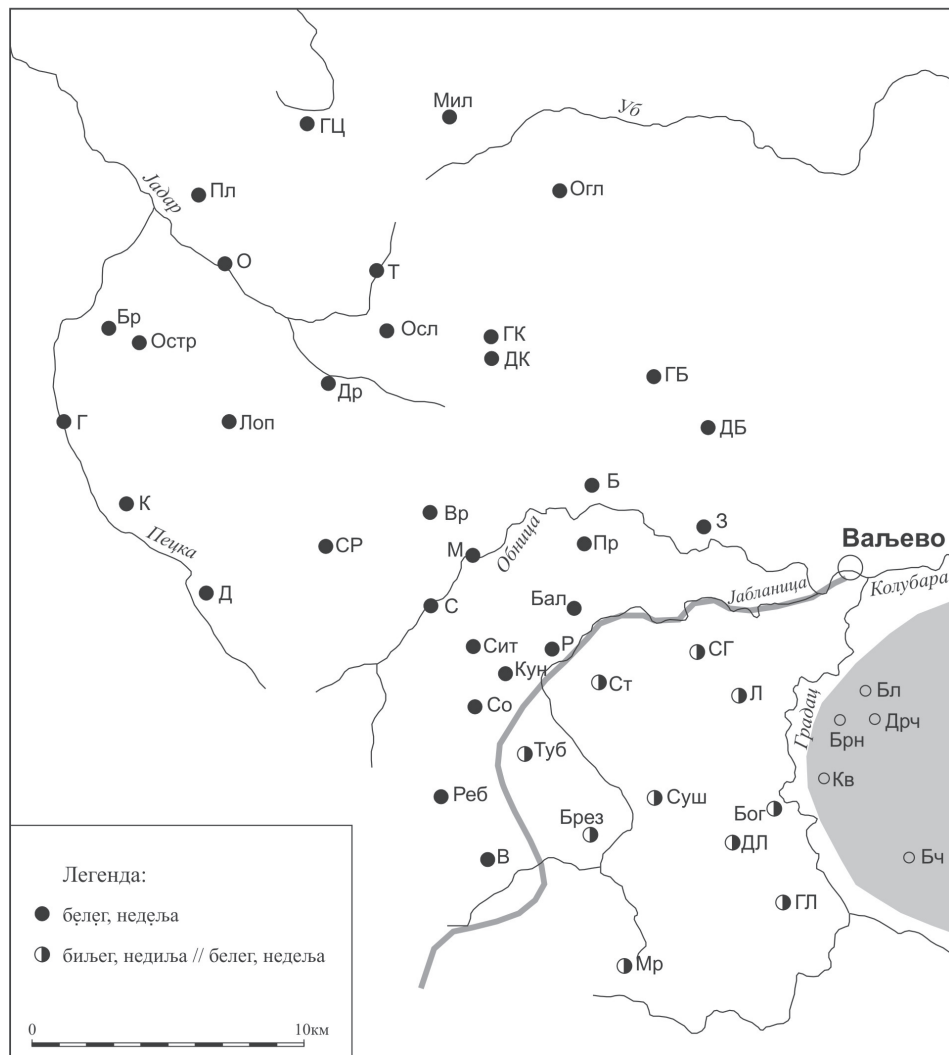
са̀мо *вѝје* ДЛ, ка(д) два̀пу̀т се ра̀звиџџе бо́ље џчисти́ жи́то Брез, то-се *вѝје* ГЛ; *гџдија̀ло* мо́ј д^нџте Брез, *гџдија̀ла*, ди́жете ГЛ, кад *гџдија* њџзи Мр, *гџдија̀ло* Л СГ Ст Бог; њнџ се и *си́јала* и ку́диља Брез, му́рузе *си́јали* ДЛ, *си́јали* смо свџ мо́гуће Мр, *си́јали* вџештачкџе тра́ве ДЛ, мо́ј џтац је *си́џо* б^нџле́лџ ку́рузе Брез, по́ђе да се *си́је* ше́ница Суш, *си́јали* ба́шче Л, са̀д не́ *си́јеши* на ру́ке Бог, *на̀сије* ва̀ко Бог, прџљеџи *си́јеџмо* Мр, ако *си́јеши* са̀мо цве́та СГ, ма̀ло *ѝџсијеџ* ма̀лине Брез, *ѝџсијеџ* па̀прика́ Мр, има́ју фластени́ци ко́ји то *си́ју* Мр, *ѝџсијеџ* бра́шно Бог СГ, из ру́ке *на̀сијеџ*, прџџрш има́ Брез, ле́тос сам *си́јала* парада́јз Брез; има́ло *си́јач* Туб, *си́јалица* си́је ку́рузе Л; п о р е д : што се *се́је* Туб, *се́јџо*, и́шџо и у за́раду Туб, њна се *ѝџсеје* Туб,

⁴⁸ Исто је забележено и у Ужичкој Црној гори (Марковић 2011: 119 и 242).

сѣјали смо кѹруз СГ; а нѣкѣ гѣспоје пѣчѣле да се *смѣјѹ* Брез, ђн се *на̀смѣјѣ* ѹв^мѣк Брез, *смѣје* ми се ђвѣ ДЛ, вѣкѣ се *на̀смѣја* ГЛ, сѣд ако се које *на̀смѣјѣмо* Бог, да кѹћу прѣвѣ свѣ су се *смѣјѣли* Суш; *ѣрѣјѣ* на онѣм њѣговѣм ГЛ, *ѣрѣјѣм* вѣрѹну Л, сјѣдѣш тѣмокан и *ѣрѣјѣш* се Суш, да се *ѣрѣјѣ* тѣ кѹдиља Суш, ђзгѣ тѣ *ѣрѣјѣ* Брез, *зѣѣрѣјѣм* свѣкру и свѣкрви ДЛ, мл^мѣко *ѹѣрѣјѣм* Брез, кѣлкѣ трѣбѣ да се *ѹѣрѣјѣ* ГЛ, трѣбѣ да с *ѹѣрѣјѣ* СГ, *ѹѣрѣјѣш* ђнѣј сѣч Мр, *ѹѣрѣјѣмо* кѣјмак Мр, мѣјка *ѹѣрѣјѣ* тѹ вурѹну Суш, *ѹѣрѣјѣм* лѣпо Ст, ђнѣ *ѹѣрѣјѣло* а јѣ лѣгнѣм Суш; на̀местѣш *ѣрѣјѣлицѹ* Суш; п о р е д: ѹјутру сѹнце *ѹѣрѣјѣ* Суш, вѣм се вѣрѹна *ѹѣрѣјѣ* Туб, стѣ ђнѣшта је *зѣѣрѣјѣла* Туб, *ѹѣрѣѣ* се гвѣѣжѣ Туб, *ѹѣрѣјѹ* фѹруну Туб, ђпѣ *зѣѣрѣјѣш* СГ;

2) Испред љ јавља се и у примерима:

ѣно је *бѣљѣжница* Суш, ѣ сад ѣмѣм *бѣљѣѣ* Мр, ѣмала *бѣљѣшка* ђ томе ГЛ, до̀дили те *бѣљѣжили* тѣлѣд Брез, чѣкѣј док *убѣљѣжѣм* Мр, по̀стила сѣдам *нѣдѣљѣ* Брез, бѣде трѣ *нѣдѣљѣ* Мр, Цвѣтнѣ нѣдѣље Мр, на̀стајѣ Вѣл^мка *нѣдѣља* Мр, да до̀ђѣ Вѣлике *нѣдѣљѣ* Мр, глѹвнѣ *нѣдѣљѣ* Туб, *нѣдѣљѣм* бѣѣ збѣр Туб, ако је *нѣдѣља* нѣћу да пѣрѣм ДЛ, кад је *нѣдѣља*, прѣзник Суш, бѣла *нѣдѣља* Суш, бѣла *нѣдѣља* Суш, до̀лазиѣ учи *нѣдѣљѣ* Суш, вѣликѣ *нѣдѣљѣ* Л, да сѣјѣ цвѣтнѣ *нѣдѣљѣ* Л, прѣзнујѣмо свѣтѹ *нѣдѣљу* Бог, у *нѣдѣљу* Бог, и *нѣдѣља* и Цвѣти Бог, *кѹдиљу* по̀сијѣмо Ст, а Цвѣти су у *нѣдѣљу* Суш, у *нѣдѣљу* по Госпојѣни Брез, трѣ *нѣдѣље* се кѣселѣ ДЛ, дрѹгѣ *нѣдѣље* чѣснѣга по̀ста Суш, у *нѣдѣљу* завршѣвајѹ ГЛ, трѣ *нѣдѣље* бѣло до̀ поста Суш, *Нѣдѣљко*, каже, лѣјѹ кѹчиѣи Брез; *ѣонѣдѣљѣк*, ѹторак, срѣда ДЛ, *кѹдиља* мѣ зовѣмо Брез, *кѹдиља* се по̀сијѣ Брез, прѣла тѣжину, прѣјѣ *кѹдиљу* Мр, прѣјѣ *кѹдиља* Суш, сѣјѣли *кѹдѣљу* Л, ѣмѣмо *кѹдиље* Суш, дрѣжѣ *кѹдиљу* Суш, по̀следнѹ *кѹдиљу* Суш, ѣмало је од *кѹдѣљнѣѣ* по̀става Туб, нѣкѣ и *кѹдѣљчица* Туб, а *кѹдѣљчица* сѣмо Туб, *кѹдиљу* сѹкњу сам нѣсила Туб, *ѡд кѹдѣљѣ* што се сѣјѣ Туб, сѣјѣла *кѹдиљу* Суш, по̀сијѣш *кѹдиљу* Суш, да се грѣјѣ *кѹдиља* Суш, тѹчѹ жѣне *кѹдиљу* Бог, *кѹдиљу* тѹчѹ Бог, бѣрѹ *кѹдиљу* ДЛ, ђни зѣвѹ *кѹдиља* а мѣ тѣжина Мр, сѣјѣли *кѹдиљу* ДЛ, слѣмѣаче од прѣтишта, *ѡд кѹдиљѣ* ДЛ, ѣзвлѣчѣ *кѹдѣљѣ* ДЛ, по̀вјѣсма па *кѹдѣљчице* Брез, прѣдѣмо ђнѣ *кѹдѣљчице* Брез, до̀шла у *ѣонѣдѣљѣк* ѹвѣче Суш, на Чѣстѣ *ѣонѣдѣљѣк* Брез, бѣјѣде *ѣонѣдѣљѣк* ГЛ; п о р е д: бѣли су *нѣдѣљу* по Петровдѣну Брез, ил трѣ *нѣдѣљѣ* Брез, од прѣвѣ *нѣдѣљѣ* чѣснѣг по̀ста Суш, ни *нѣдѣље* нѣмѣ слѣбѣдно Брез, а Вѣликѣ *нѣдѣљѣ* рѣдѣ СГ, ђвѣ је Цвѣтнѣ *нѣдѣља* СГ, у *нѣдѣљу* су Цвѣти Л, *ѣонѣдѣљнѣк* ѹвѣче Брез, трѣбало је у *ѣонѣдѣљнѣк* д ђперѣм вѣш Брез; ђнѣ се сѣјѣла и *кѹдѣља* Брез, и тѹ се по̀топѣ тѣ *кѹдѣља* Брез, тѹрѣ се тѣ *кѹдѣља* Брез; нѣсила сам *кѹдѣљне* сѹкње Брез, од бѣза *кѹдѣљнѣѣ* Брез, и тѣ од *кѹдѣљѣ* Туб, рѣдили од *кѹдѣљѣ* Л, ђрежѣ се тѣ *кѹдѣља* Л, па се тѹ ђстави тѣ *кѹдѣља* Л, по̀сијѣмо *кѹдѣљу* СГ, торбѣчиѣи од *кѹдѣљѣ* СГ, *кѹдѣљнѣ* и по̀вѣжѣш СГ, ѣмѣ и *кѹдѣљчице* СГ, *кѹдѣљу*, јѣсмо и тѹцѣли СГ, *кѹдѣља* и ѣѣтен СГ; в. Карту 4:

Карта бр. 4: ИКАВИЗМИ ТИПА *биљег*

3) испред **ђ**: нё било ти зајдџвиђено ГЛ, маљо сџћела и ђде Брез, ђна сџћела, ђна тџ прџје плџтегџ Суш, кџд нас усџћелица Брез, усџћелица зџвџм ДЛ; п о р е д: у Цвјџтнџ иџнеђћџљнџк данџс Мр, сџдела баба Бог, како заповџдџ Сг.

4) испред **џ** (<л): у *Беђџрагу* живџ Брез, нџтури се на срџдини те се џдарџ бџџчџк Брез, јџдан *ђџџ* џстаљџ за Мџлџ Бџжић ГЛ, јџдан *ђџџ* нџмџ водџ ДЛ, на јџдан *ђџџ* сам џмџ Бог, дџбџли на *ђџџџ* Мр ГЛ, дџшла *ђџџџ* Л; *џџџ* дан џмџ прџво да мџљџ ГЛ, *џџџ* сџдам нџдџљџ Брез, *џџџ* каљав СГ, *врџџ* сџт шпџрет Мр; и само јџдном забележено: џдарџ бџџчџк, бџџчџк Брез; п о р е д: од *Беђџрага* прџшџ Брез, до Беђџграда СГ, од *Беђџрага* Ст, д џдџм у *Беђџраг* Брез, у *Беђџрагу* рџдџ Брез; тај *ђџџџ*

око њи Туб, дође до *геобе*, СГ, прѣдњи *гео* СГ, задњи *гео* СГ, полажѹ *цео* дан Брез, данас *цео* дан СГ, сједила *цео* дан ДЛ, млатим по *цео* дан ДЛ, игрѹ *цео* дан Ст, д идѣ *цео* сноп Л, пѣва по *цео* дан Ст, док нѣ биде *зрѣо* начисто ГЛ, немѹј, много је *врѣо* Брез; *бедчѹј* је састаљен от шипкѣ СГ.

ниси *смѹо* р^мѣч да рѣкнѣш Брез, да сам ондѣ *смѹо* ГЛ, *смѹо* је мѹј свѣкар Суш; стѹмак *болио* Брез, менѣ *заболио* зѹб ДЛ, послѣ је се *разболио* Суш, *вѹдио* си штѣ радѹм Брез, *вѹдио* мѹј отац Суш, *вѹдио* отац СГ, ко-ме гѹд *вѹдио* ѹ Ваљеву Ст, *вѹдио* њѹ и чѹѹ Бог, нѣсам *вѹдио* ка-сам ГЛ, није нико ни *вѹдио* ДЛ, млѹго ме је *волио* Суш, менѣ највишѣ *волио* Бог, *заволио* је и ѣто Мр, никад *вѹдио* нѣсам Брез, кад је *вѹдио* Брез, ја нѣсам *вѹдио* ѳвде никад ГЛ, *залѣшио* је се Брез, *налѣшио* је на лѹду ДЛ, *иодлѣшио* пѹт кола Мр, он је тѹ *жѹвио* ГЛ, *жѹвио* осамдѣсѣт и шѣс гѹдѣна Брез, а он је *жѹвио* Бог, *жѹвио* је тѹмо СГ, *жѹвио* је педѣсѣт гѹдѣна Бог, ѳвде сам *жѹвио* Брез, *жѹвио* брез жѣнѣ Брез, *жѹвио* је са ѳтим њѣговѹм сином Брез, *жѹвио* је деведѣсѣт гѹдѣна ДЛ, *жѹвио* је три-чѣтри гѹдне ДЛ, он се дѹбро *жѹвио* Л, *нажѹвио* се дѹста ГЛ, да је јѹш *иожѹвио* Суш, *мрзио* га је он Мр, ја *иднио* ГЛ, док сн^мѣг није *окѹио* ДЛ, ваљад *иолѣшио* навишѣ Ст, *излѣшио* је Ст, *свѹдио* ми се Ст, кат сам *сѹио* да се жѣним ГЛ, *сѹио* сам д идѣм у милицију ГЛ, *ѹрѹио* сам много Мр, *ѹреѹрѹио* је мѹке Мр, *ушѹѣдио* дѹста ГЛ, нѣси *ушѹѣдио* ништа Суш, он *сѣдио* ГЛ; п о р е д : он је *волеѹ* Брез, *волеѹ* ме најбѹлѣ Ст, сѹмѹн је се *јѣо* Брез, *јѣо* се сѹр Бог, *јѣо* сам Бог, нѣсам *јѣо* Брез, *јѣо* се лѣѹ Мр, *јѣо* бѹков лис Суш, на крају се *разбѹлеѹ* Бог, нѣшто *разбѹлеѹ* Ст, он *смѣѹ* Бог, нѣсам *сѹѣѹ* Бог, *сѹѣѹѹ* је он Бог, *ѹѣѹ* д ѹдарѹ Ст, нико није *ѹѣѹ* јѣсти СГ, нѣсам *ѹѣѹ* Л; и : није *ѣѹо* д идѣ Брез, није *ѣѹо* и ѳтишѹ Брез, послѣн није *ѣѹѹ* Брез, није *ѣѹѹ* да је прѹмѹ Брез, није *ѣѹѹ* д идѣ Брез, он није *ѣѹѹ* ДЛ, није *ѣѹѹ* ал пѹгоди ме ДЛ, ка-сам *ѣѹѹ* ѹдарѹ кѹша ГЛ, нѣсам *ѣѹѹ* ГЛ, пољѹтио и није се *ѣѹѹ* Суш; исп. т. 213 под 6).

212. У фонетске икавизме убрајају се и ови примери:

а) *вѹдрице* бѣле Брез, кѹјѹ нѣ може ни *вѹдрице* Туб, пѹне *вѹдрице* ракије Л;

б) нѹсио *сѹкиру* и клине Брез, тѹца дѹле *сѹкирѹм* Брез, *сѹкирѹм* ДЛ, *сѹкирѹм* чѣпаш Туб, *воликѹ* *сѹкирица* Туб, *сѹкирѹм* Бог, *сѹкирѹм* Ст, сѣкѹ ѳтац *сѹкирѹм* Бог, ѳштрили *сѹкире* Л, *сѹкирама* и тестѣрѹм СГ, *сѹкирѹм* СГ, имѹ сам *сѹкиру* Бог, ѹзмѣ *сѹкиру* Бог, онѹ брѹдву као *сѹкира* Туб, као *сѹкира*, сѹмо је мѹло савијѣна Туб, направѹ се тѹ будѹчиѹ, *сѹкирица* Туб, нѹжом, *сѹкирѹм* ДЛ, сѣкли су велики бѹдѹњак *сѹкирѹм* ГЛ, клѣавѹ и рѹонѹке и *сѹкире* ГЛ, *сѹкирѹм* и клѹдарѹм ГЛ, свѣ ѹдарѹ *сѹкирѹм* Мр, имала *сѹкира* Мр; поред : *сѣкира* имѹ Туб;

не сѹкирѹј се тѹ Брез, да се *сѹкирѹ* Ст, бѹјѹм *сѹкирѹѹ* се Суш, *сѹкирѹција*, дѹјете ДЛ;

в) нѣкѹ су и *бѹжѹли* Брез, мѹји није нико *бѹжѹ* Брез, ѳни *бѹжѹли* од милиције Суш, ѳна *бѹжѹ* ис куѣ ДЛ, *бѹжѹ* напоље Бог, бѣло мѹка, хѹти *бѹжѹ* Туб, мѹ ѳталѣ *бѹжѹ* ДЛ, *бѹжѹ* ѣѣ ѹ ја да с ѳтрујѣм ДЛ, *бѹжѹм* да побѹгнѣм ДЛ, јѹј, ѣѣѹ, *бѹжѹше* Мр, ѳна *бѹжѹ* ДЛ, мѹ ѳталѣ *бѹжѹ* ДЛ, *бѹжѹ* сѹмо ѳд њѣга ДЛ, ако нѣ мож тѹ *бѹжѹ* склѹни се ГЛ, *бѹжѹ* од партизѹна Суш, сѹд је дрѹго, *бѹжѹ* Мр; п о р е д : нѣсмо мѹ *бѣжѹли* Бог, да *бѣжѹм* да се ѹдѹм Бог, у *бѣжѹнију* Л, ѳна виѣчѣ *бѣжѹ* СГ;

г) направѹла *ѹњѹздо* Брез, у ѹјнѹј *ѹњѹздари* ДЛ, *ѹњѹздо*, прѹвѣ и тѹ се лѣжѹ Ст, *ѹњѹздо* ваљад Мр; п о р е д : *ѹњѹздо* Бог,

д) Глагол *кукурекаѹи* потврђѣн је само с вокалом *и*: *кукѹрѹичѹ* јѹтри Суш, што је он *кукурѹикѹ* Брез, па кад *закукурѹика* ГЛ.

Морфолошки икавизми

213. Забележени су аналошки (морфолошки) икавизми у познатим категоријама.

1) У дативу и локативу једнине именица женског и мушког рода на *-а*:

а) Дјд.: мојој *баби* йме Милана Брез, понеси *баби* крушака Суш, подај то *Живодарци* Суш, рекла оној *жени* ДЛ, пали свећу *баби* *Зајорци* Суш, одоше доле *колиби* једној Брез, пошдо на Мијатовину горе *колиби* ДЛ, нисам ишла *колиби* Брез, ишла сам и овој *комшијнки* Брез, према *лaмии* Бог Суш Мр Брез СГ, кажем ја *мајци* Бог, дала мојој *сестри* ДЛ, однесем те подам оној *сестри* Мр, донесемо *сирини* то млеко Туб, кад дојем на Марковац оној *чесми* ДЛ, пут што је са(д) дошао *школи* ГЛ, одде *школа* ДЛ;

б) Лјд.: па све по *баби* ГЛ, о *баби* Мaрици Суш, пекo лљбац у *вуруни* ГЛ, попази по *лави* ГЛ, посијали мурузе у *градини* Суш, о некој тамо *жени* ДЛ, ноде на *кајији* Туб, па сви у једној *колиби* спавају ДЛ, ћерку сам родла у тој *колиби* Мр, ймам у *колиби* кревет Суш, носила у *кори* некој Брез, у јасеновој *кори* СГ, највише смо радили на *крчаи* СГ, *по ноzi* Мр, чувала *по шуми* Мр.

2) У дативу и локативу једнине личних заменица за прво и друго лице једнине и заменице *се*:

а) Дјд.: *мени* је шйла Брез, отац *мени* није дао Суш, донели су они *мени* Брез, бљйжа *мени* Брез, подсм^иевала се *мени* Брез, они *мени* платљ Брез, *мени* то не треба Брез, он *мени* дајљ сат Брез, приватй д^иете и *мени* да ДЛ, он је *мени* синовац ГЛ, све *мени* опрйча ДЛ, *мени* није добро ДЛ, напйшу они *мени* ДЛ, *мени* не би веровали Мр, *мени* је прдострла Мр, *мени* то било већ огадило Бог, *мени* је шйла моја сна Брез, *мени* у планини лошо ГЛ, *мени* да те подојим ДЛ, *мени* не би веровали Мр, послљ *мени* ткала Суш, она је *мени* сна Туб, *мени* у планини ГЛ, оне све *мени* ГЛ, *мени* крйво ГЛ, не би *мени* вајде нйшта ДЛ, *мени* жao Мр, а она *мени* судија каже Суш, долази *мени* Суш, оће *мени* у очи ДЛ, *мени* ткала Суш, *мени* ударили некцију Суш, *мени* је дошла једном ДЛ; шта ћ ја *шеби* да прйчам Брез, бйће и *шеби* вајде ДЛ, помoћ *шеби* ДЛ, бляго, *шеби* ДЛ, *шеби* кажем ГЛ, да ја *шеби* кажем Брез, треба *шеби* Суш, бйће и *шеби* вајде ДЛ, ја *шеби* кажем да је то ГЛ, па ћу ја *шеб* набрати Мр, *шеби* ов пйше два месљца СГ, тај што ја *шеби* прйча Туб, па ћу ја *шеби* набрати Мр; рекла *себи* да не идљм Брез, поњаве ткала *себи* ДЛ, ја све *себи* спремйм ГЛ, од како пантйм на *себи* носйм Мр, д укувам *себи* Суш, изведу *себи* матицу Брез, поњаве ткала *себи* ДЛ, ја уготвйм *себи* Туб;

Найомена. Заједничко и екавским и ијекавско-екавским говорима је: куку *менљ* у тријес трећој годни добио ГК, куку *мене* Г Пл СР С Суш, куку *менљ*, јој, бляго, теби ДЛ, јој куку *менљ* Др О К. То су у ствари, и једини примери који наговештавају продор облика акузатива у локатив, одн. датив,⁴⁹ в. и т. 165 под а)

б) Лјд.: прйча о *мени* Брез, кошуља на *мени* ДЛ, да мйсли о *мени* ГЛ, осети ја послљ у *мени* Туб, у *мени* ймало тријес кйла Бог; оће ли она о *шеби* ГЛ, ймала сам аљину на *себи* Брез, прдосу по *себи* ГЛ, д ушијљм на *себи* Суш.

3) У локативу множине именица мушког и средњег рода: у *Арсеновићима* Брез, и у *Букдовима* ГЛ, на *брдима* Мр, нисам у *брђеви*ма тако баш Брез, прйчам о *вдовима* прйје Брез, о тйм *вамшцима* Брез, останљ у *иребенима* Мр, по *изворима* појили Брез, у *кoлма* ДЛ, на *колицима* ГЛ, возају на *коњима* Брез, догнају на

⁴⁹ У Ужичкој Црној гори је више пута исто потврђено (Марковић 2011: 193).

кѡњима ДЛ, осмачари на кѡњима ДЛ, у Лазаревић^{ма} ДЛ, за дор^чак у лѡнцима Туб, запошља^во сам се на свѡкѡм мѡсѡцима Л, у Милу^тиновичима Брез, рѡђена у Мѡјићима дѡламо Брез, прѡчѡ о мѡмцима ДЛ, на Мрѡви^њцима вѡдили бѡрбу ГЛ, гѡр је по Мрѡви^њцима Суш, ч^ујѡ се у м^урузима дѡле Суш, пѡ њивама ГЛ, палѡте вѡликѡ на рамѡнима Брез, на мѡјѡм рамѡн^{ма} ДЛ, кѡса пѡла по рамѡн^{ма} ГЛ, у ѡарѡи^занима Брез, тѡ у Пе^тровићима жѡне Брез, и о ѡрѡлима ГЛ, мѡжѡ се ѡо рамѡвима Брез, у сѡндуцима Брез, у сѡсѡи^авцима прѡтичѡ у пѡнор Брез, ни у свѡидѡвима Брез, ѡмѡ у Сѡдларима Брез, оргѡнизовали по сѡлима ГЛ, по сѡлима дѡл да тражѡ жѡта Суш, у др^угѡм судѡвима Брез, на Ђбу у Тр^њацима на жѡтви Брез, на тѡм ћѡшкови^{ма} Суш, бѡси у ѡѡковима ГЛ, у ѡемѡи^тима, дѡј^њѡм Брез.

4) У инструменталу јѡдине и у генитиву-дѡтиву-инструменталу-локѡтиву множине замѡничко-придевске промене:

а) Ијд.: ѡсека нѡкакѡм српѡм Брез, по дрѡветѡм нѡкѡм ДЛ, са ѡтѡм њѡвѡмѡм сѡном Брез, др^ужила јѡ се са њѡвѡмѡм сѡном Брез, са њѡнѡм брѡтом Брез, сѡ ѡвѡм млѡђѡм Брез, мѡказама ѡвѡм Мр, нѡјтѡжѡ је бѡло сѡ ѡвѡм Бог, нѡмѡј тѡ да се др^ужѡиш с ѡвѡм Л, прѡђѡ ѡвѡм п^утем Мр, зѡ онѡм бѡи пѡштѡр Брез, шта бѡ сѡ онѡм ајд^уком СГ, нѡлијѡш пр^ѡѡсѡлом ѡнѡм слѡнѡм Брез, нѡде под ѡнѡм дрѡветѡм Мр, нејѡка ѡнѡм др^угѡм ћѡтетѡм Суш, са ѡшѡм њѡговѡм сѡном Брез, ѡшѡм п^ѡѡеском квѡрцнѡм ГЛ, сѡ ѡшѡм мѡјѡм чѡвѡком Брез, ѡшѡм п^утем Мр, прѡвѡшѡрила сѡ ѡшѡм ѡд^ѡѡлом ДЛ, сѡ ѡшѡм се зак^увѡвѡ ГЛ, сѡд нѡмѡм пѡсла сѡ ѡшѡмѡ Мр, ѡн је прѡки^нѡ сѡ ѡшѡм СГ, пѡслѡ бѡло сѡ ѡшѡм плѡцом Туб, пѡјѡ ми је д^ушу сѡ ѡшѡм намѡштѡњѡм Л, сѡ ѡшѡм трѡјѡм сѡротѡњѡм Брез; сѡ ѡвѡм млѡђѡм Брез; сѡ јѡднѡм спѡрѡвѡ Бог.

б) Гмн.: сѡ ѡвѡ мѡјѡ дѡсѡт прѡстиј^у зарѡдио Бог, по сѡдам, ѡсам ѡвѡ јѡстребѡвѡ ѡмѡ Брез, ѡмѡћу јѡ и ѡвѡ јѡгод Мр, нѡберѡм ѡвѡ млѡчѡрѡ Суш, ѡг јѡст^укѡ ѡвѡ с крѡвета Туб, ѡг ѡвѡ вѡзѡила ГЛ, нѡправѡм ѡд ѡвѡ јѡгод Мр, ѡмѡ и стѡри ѡшѡ крѡвѡта Бог, ѡг свѡ ѡшѡ вѡљевскѡ планинѡ Брез, к^упѡ ѡнѡ вѡкнѡиѡ док дѡђе ГЛ, пѡ-шѡс ѡнѡ рѡдѡвѡ вѡкѡ се ѡкрѡтѡ Л, нѡмѡ ѡнѡ сѡмѡнѡ да рѡђѡј^у Мр, ѡг ѡнѡ мѡр ајд^укѡ СГ, нѡрѡда сѡ свѡ стрѡнѡ ДЛ; сѡмо прѡју ѡд бѡлѡ к^ур^узѡ Брез, ѡд мѡмѡкѡ бѡѡѡиѡ ДЛ, ѡт свѡ тѡ вѡљевскѡ планинѡ Брез, лѡбѡвѡ вѡликѡ ГЛ, бѡковѡ вѡликѡ СГ, ѡмѡла сам мѡмѡкѡ дѡбрѡ ДЛ, рѡдила сам ѡд мѡлѡ нѡг^у Брез, сѡстанѡ се млѡдѡ жѡнѡ Бог, ѡмѡ рѡзнѡ ѡмѡнѡ Брез, ѡмѡ рѡзнѡ дрѡвѡтѡ Туб;

в) Дмн.: бесјѡдиѡ нѡшѡм л^удѡима Брез, ѡ онѡмѡ тѡмо нѡсила Брез, дѡлили ѡвѡм мѡло сѡромѡшнѡиѡм Бог, дѡјѡ ѡнѡма Туб, дѡнесѡш ѡнѡм жѡтоцима Туб јѡвили свѡма Брез, кѡд је свѡма вѡјде ДЛ, свѡма д^ѡѡлѡм ДЛ, свѡма по пѡрчѡ ГЛ, свѡма д^ѡѡлѡм ДЛ, ѡд^у јѡднѡ гр^уѡима ГЛ;

г) Лмн.: сѡ њѡнѡм р^укама зарѡдили Брез, с ѡвѡма ѡшла ГЛ, прѡвѡ сѡ ѡвѡм мѡстѡм Бог, сѡ ѡвѡм пѡкрѡтнѡм апарѡтѡма Бог, и мѡј ћувѡгиѡ сѡ ѡшѡма тѡмо Брез, пѡправѡиш сѡ ѡшѡм шпѡицевѡма Бог, рѡст^у сѡ ѡшѡм гл^уѡвама Мр, јѡли из ѡѡсѡ дрѡвѡнѡм кѡшикама Брез, сѡ јѡкѡм ѡнѡм ѡксерѡма Туб;

д) Лмн.: на ѡнѡм кѡпама ГЛ, на ѡшѡм свѡдѡбама ГЛ, на ѡшѡм ћѡшкови^{ма} Суш, ѡ ѡшѡм пѡлицама Туб, ѡ ѡшѡм вѡмпѡриѡма Брез, по ѡшѡм сѡлима ГЛ, ѡ ѡшѡм Гѡр^њѡм Лѡсковѡцама ГЛ, ѡ ѡшѡм вѡдѡницама ГЛ, у свѡкѡм др^жѡвама мѡжѡ да прѡмѡ Туб, у Ђур^ђѡвѡићѡма нѡкѡм ГЛ, сѡ нѡкѡм чѡјѡвѡма Туб, пѡ њѡнѡм стѡвѡриѡма Брез; ѡ тѡм к^ућѡма гѡре вѡликѡм дѡѡма СГ, на ѡбѡчнѡм крѡветѡма Бог;

5) У другѡм лицѡ множине имперѡтива глагѡла: да ме ѡднѡиѡ дѡктору ДЛ, к^уѡиѡше дрѡвѡнѡ чѡбровѡ Мр, кѡпѡ нѡсѡиѡе Брез, вѡ мѡнѡ ѡбѡиѡе ѡвд Брез, ѡбѡиѡе мѡнѡ Суш.

6) У раднѡм глагѡлском придеву глагѡла: мѡнѡ глѡва бѡдѡлила ДЛ, мѡнѡ забѡдѡли

зуби ДЛ, *забòл^а* ме нòга Мр, *забòлила* ме óвде Суш, *разбòл^а* се óд нечегā Суш, нисам је *вòдила* Брез, *вòдила* да идó òне ДЛ, *јèси вòдила* скòро Дивну Туб, óтац му и мајка *вòд^{ли}* СГ, ако сте *вòдили* гòр планину Туб, на аста́лу *вòдила* сам га Брез, нисам *вòдила* дòбро Брез, *вòдила* кáко òни ДЛ, нисам *вòдила* нијèдну Брез, нисам је *вòдила* кáко се ўдáла, ни́ђе Брез, ја-нисам *вòлила* Брез, *нај* сам *вòлила* кад мајка ўспè Брез, *жòвила* у кòлиби Суш, бòже, шта сам *ўрежòвила* Мр, ни *ўрожòвила* Брез, *жòвили* смо у трé оделèња Бог, и тáкò смо *жòвили* ДЛ, ни́је *изблèгило* ДЛ, свé су згрáбили пúшке, *излèтили* Ст, и *йòжèлила* мèса ни́кад Брез, *йòки́шло* млéко Брез, тáмо смо *сèдили* Брез, *тíри́ла* сà нým до смр́ти Брез; п о р е д: *вòдела* сам га кò цр́квè Брез, *вòдела* га вèчи Брез, нисам *вòдела* кáко с ўдáла Туб, *вòдела* би ако трèбā Брез, вèше би му *врèдело* Брез, *ђе-смо* прè *жòвели* Мр, од кúделè *жòвила* Туб, *ђе* смо прè *жòвели* Мр, *жòвели* у зàједници СГ, нòге *забòлеле* ГЛ, дáбòгда ти *изòрело* Брез, *јèс изòрело* Брез, тó је *йолèшила* òборена бýква Суш.

7) У инфинитиву: нèш је *вòди́ти* Брез, свè се тò да *вòди́ти* Туб, штā ћу, мòрāм *вòли́ти* òбе ДЛ, с кým *ћеш ўрожòви́ти* дòбро ДЛ.

Секундарно јат

214. Рефлекс секундарног јата потврђен је у примерима: òнāј *кòсијèр* од кòсè Брез; *кòр^вèн* јак Брез; поред: *кòсíром* сèчó Туб. У граничним насељима секундарно јат се јавља с приближно једнаком фреквенцијом као и у околним сродним западносрбијанским говорима (уп. Тешић 1977: 191; Николић 1968: 401; М. Николић 1972: 656), с тим што је нпр. у Ужичкој Црној гори и даље у Полимљу Њихов инвентар шири и бројнији у групама *ир/ер* (уп. Марковић 2011: 458–459; М. Николић 1991: 248–249).

215. Секундарна вредност гласа јат није потврђена у речима:

а) *вámийр* об^велодáниò ДЛ, као *вámийр* Туб, ни дрéкáвāца ни *вámийрā* ГЛ, *вámийри* тò су мáло извòдили ГЛ, о тйм *вámийрима* Брез, бйò му *комáндйр* Туб, кúвали *кромийр* Брез, *кромийра*, лúка, парадáјза ДЛ, мáло *кромийра* ў јесен ГЛ, пòсијè се *клòмийр*, лúк, пáсóљ Мр, *крòмийр* и кúпус Брез, и шèницу и *крòмийр* Мр, сйјали смо мúрузе, *крòмийр* Суш, *кромийра* по двáјес килā ГЛ, сйјали смо *крòмийр* ДЛ, *крòмийр*, пáсóљ, свè Мр, прода́вали *кромийре* ДЛ, *крòмийр* звáни рóза ГЛ, *клòмийр* дòбар ДЛ, *крòмийр* је ГЛ, нāјлèпши *крòмийр* ГЛ, кúпус, *крòмийр* Туб, ўкувāмо *кромийра* Брез, и мúрузи и *клòмийри* Брез, òтишла педèсèт чèтвртè у *мáнасийр* Брез, òтишла у *мáнасийр* Суш, јèдна ми је у *мáнасийру* Брез, бйò је *офи́цйр* ГЛ, *офи́цйр* дòлази Туб, у *йáньйр* Брез, и йзвадй *йáньйр* Суш, *шèшир* нòсйм Брез; нèмā óв *бандèрā* ГЛ, *сийджер* се ўдарй Мр, нāправй и око *сийджера* лáнац Мр;

бйò *Будийр* Брез, *Будийр*, óтац Туб, иза Милијè *Будийр* Суш, *Велиийр* рèкò Брез, да нè буднè òнāј *Вèл^вмир* Суш, сèстрий и *Влáсйимийр* (!) Брез, пúшти *Влáсйимийр* Суш, па *Злáйшмийр* Брез, нèкй *Мòмийр* Милутиновић Брез, бйòло йме *Мйломийр* Брез, мòј сйн *Рáдомийр* Суш, *Рòзомийр* се звáò мòј свèкар Суш, и *Свèйшмийр* бйò Брез, кад је *Сййáнимийр* Суш;

б) òстали *сирòшйе* Брез, трòјом *сирòшйињòм* Брез, бйили смо *сирòмáшинй* ДЛ, сà тòм мòјом *сирòшòм* Мр; ни́је прода́вò *сйр* Туб, *сйр* и кáјмак Туб, *сйр*, кáјмак Брез, *сйр* се прáвй Брез, скуплāмо *сйр* ДЛ, *сйр* се йзрèжè Мр, *сйрйишйе* òставйш Брез, прáв^вли *сйрйишйе* ДЛ, òставймо *сйрйишйе* ДЛ, да стáвй у *сйрйишйа* ГЛ, *сйрйишйе* ни́је бйòло ГЛ, *сйрйишйе* ймали Суш, сà *сйрйишйом* сйрила Суш;

в) *jǎstīrebóvi* нџа пџбише Брез, *ймǎ jǎstīrēb* Брез, џсам џвџ *jǎstīrebóvǎ* *ймǎ* Брез;

г) тџж^ну *kǐselē* ДЛ, трџ недилџе *kǐselǐ se* Мр, кудилџу *kǐselila* Суш, сџдам данǎ се прџвǎ *kǐselila* Суш, *kǐselǐ* пџтнџс данǎ Брез, *ǐskiselǐmo* у млǎкџј водџ Брез, у џнџ мџчилџо и тџ се *ǐdkiselǐ* ДЛ, *ймǎ нџкǎ kiselǐna* Бре;⁵⁰

д) *bǔlēsǐ* сǎде ДЛ, чџјек *bǔlēsǐan* ДЛ, џн *bǔlēsǐan* Суш;

ђ) *jēsam đēštel^н*у ГЛ, *đēštel^{не}* нџсу Брез, нџсмо ми тџ *đēšeline* Туб.⁵¹

НАЗАЛ ПРЕДЊЕГ РЕДА

216. Промена назала **Λ** > а потврђена је у лексеми *жǎлац*, *жǎџка* и лексеми наслеђеној из предвуковског књижевног језика *нǎчлнџк*.

ПОЛУГЛАСНИК

217. Поред основног рефлекса полугласа *a*, у материјалу се налазе и примери на које посебно треба указати:

1. – а) Редовнија је употреба српкословенских ликова: *ǐзлазџмо* на *Vǎskrc* Мил; *ǐзлазџ* прџ *Vǎskrsa* Огл, којџ бџдџ прǎзџнџк *Vǎskrc*, Трџјице Г, сџдам данǎ до *Vǎskrsa* Со, кољџмо за *Vǎskrc* В, па на *Vǎskrc* Лоп, па на *Vǎskrc* ГК, о *Vǎskrsu* ти је шǎрен Бог, бџџ на трећџ *Vǎskrc* Брез, *Vǎskrc* мǎлџ и велики Л, нџсам на *Vǎskrc* *ймǎла* да се обџчџм Лоп, мџжда *ће* за *Vǎskrc* Мр, па смо нџкад о *Vǎskrsu* Огл, и *Vǎskrc* нџје дџбар да се рǎдџ за њџ Осл, и на трећџ *Vǎskrc* вǎшер бџџ на Стǎвама Остр; Кристово *vǎskrsēnije* ГЦ; *kǎžēš vǎisǐǐnu* ГК, *vǎisǐǐnu* (сви пунткви);

б) до *ǐskrsa* се нџ једџ мǎсно ГБ, брǎт пџгинуо о *ǐskrsu* Др, сǎд Вџл^нка нџд^нља па *ǐskrs* Л, око Млǎденǎцǎ и око *ǐskrsa* О, џтопџ се прид *ǐskrs* Пл, прџ *ǐskrsa* Т, бацали до *ǐskrsa* Вр.

2. Вокал *a* јавља се испред сугласничке групе:

а) у префиксу: *ǐзбрџ* кџма Бр, пџслџ *ǐзǎйрџ* грџло С, жџне су *ǐзǎǐkǐvǎle* Вр, штǎ сам *ǐзǎǐkǎла* Б, испрџдџ вџну па *ǐзǎǐkǎјџ* С, опрџдџ и *ǐзǎǐkē* се В, *ймǎ* крџпа *ǐзǎǐkǎна* Сит, *ћџлима* бџжијџг *ǐзǎǐkǎла* Лоп, *ймǎла* сам свџ *ǐзǎǐkǎно* Огл, сукџџетаре кǎкџ су *ǐзǎǐkǎле* К, од пџстава је *ǐзǎǐkǎно* Т, губџром *ǐзǎǐkǎнџм* Мил, кџшулицу *ǐџǎǐkǎну* К, кудџљнџ *ǐџǎǐkǎнџ* Д, снџјџш кǎко *ћеш* *ǐџǎǐkǎнџ* Суш, бџла *ǐџǎǐkǎна* ДЛ, да се тџ *ǐџǎǐkǐvǎ* ДЛ, тџ смо мџ *sǎǐkǎle* Г, бџбера мǎло *sǎǐǐm* Мил, бџли *sǎǐlegǎli* Мил;

б) у предлогу: вџчџ *нџза* стрǎну Реб, *нџза* стџпенице Ст, џвџ шџваћџ уза спрџџму Брез, *ǐзџћџ* уза стџпенице В, уза стрџј *ǐдџ* Др, уза свџкра пџпилџо ДЛ, вџше сам уза свџкрову Огл, да *ǐзџћџ* уза стрǎну Лоп.

3. Вокал *a* јавља се аналошки и испред једног сугласника:

а) у префиксу: да не *ǐзǎмџлџ* Вр, *ǐзǎчџш* пџстав Бр, ка-се *ǐзǎчџ* Бал, испрџдџш па да *ǐзǎчџш* К, око тџчка *џбǎшијџ* С, џ, кад *џдǎвијџ* Д, *џдǎлијџм* сџруте Брез, *џдǎйџрџ* лџџо Д, *ǐџдǎвијџм* прџсте Лоп, *ǐџдǎвијџм* па обџма рџкама К, сǎмо *ǐџдǎвијџ* рџп С,

⁵⁰ Исп. сличне примере (*kǐseo*, *kǐsela*, *zǎkiselǐ se*) у суседним говорима (Марковић 2011: 459; Букановић 1995: 47; Николић 1972: 656; Тешић 1977: 191).

⁵¹ У Ужичкој Црној гори и у моравичким говорима забележено је и *ћџџелина* (уп. Марковић 2011: 459; В. Николић 2001: 78).

послѣ *одалијѣи* Л, свѣ се тѣ *иодашијѣ* С, жѣне *сазѣвѣ* гребѣнѣње Мр, *саливѣ* онѣ вѣду Лоп, *салијѣ* у сѣд Бал, мајка *салијѣ* Суш, поранѣм па тѣ *салијѣм* Брез, ѓндај *саливѣи* млѣко Пр, *санесѣмо* по дѣсѣ-пѣтнѣс крпѣ Др, у камару и *саносѣ* се Д, *санесѣмо* дѣле ГЦ, нѣнѣ да *сѣйерѣ* В, ѣ, кад снѣг тѣ се *сѣселѣи* Со, *сѣсѣла* у влаше Бал, па тѣ тебѣ *сѣчешѣ*, изгрѣбѣ ГЦ, јел *сѣлазиш* на главнѣ пѣт Пл, сѣмо га *узѣвијај* С;

б) у предлогу: мѣтак *крѣзѣ* те С, и записѣта и *крѣза* шѣницу Брез, *низа* шѣму срѣћѣм Ст, подавѣла рѣп *идѣа* се С, баши бѣмбу *идѣа* се Туб, идѣ *уза* зид С, пре стѣком *уза* шуму С, ја *узбрѣдо* *уза* шѣму Лоп, *уза* сѣм пѣт В, *уза* шѣму куд ѣма Реб, идѣм ја *уза* пѣток Сит, тѣ свѣ *узѣа* ме К, дѣвѣр *узѣа* ме Мил, што ѓн ѓнѣ *узѣа* ме Г, дѣте *узѣа* се Реб, свѣ *узѣа* се вѣдио ДЛ, вѣлѣа га *узѣа* се Т.

4. Иако се на целој територији говори *гаље* и *мање*, у појединим пунктовима забележени су паралелни ликови *диље*, *миње*: а вѣкѣ *диљѣ* нѣсам Пл, ал сѣмо смо *диљѣ* ѓстали гѣр С, *диљѣ* Осл,⁵² народ *мињѣ* бѣловѣ прије Брез.

Поменути облици познати су Ваљевској Колубари (Николић 1968: 39) и Мачви (Николић 1966: 267). У централној Шумадији доследно је забележено *гаље* (Реметић 1985: 110). Међутим, изоглоса *диље*, *миње* продужава на босанску страну (уп. Реметић 1999: 404).

5. Вокал *a* (под акцентом) забележен је и у косим падежима именица: ѓбичан са дрвѣнѣм *кайѣком* Огл, какѣ *сѣнове* ѣмам С.

ВОКАЛНО Р

218. Вокалску функцију преузима сонанат *r* у следећим случајевима:

1. између два сугласника:

а) ишла преко *брѣа* Г, ѣди *брѣо* Лоп, ис тѣг *врѣа* ГК, нѣје *врѣена* свѣдба Реб, *врѣиш* свѣдбу у граду Сит, да *врѣиш* свѣдбу С, ја-*ирѣим* ГК, *ирѣим* сѣна Лоп, свѣнѣ *ирѣнѣ* Л, да се *дрѣа* Г, лѣка бѣлѣг или *црѣнѣ* ГБ, на^сѣвѣ па се *дрѣа* Брез, снѣрнѣ *крѣ* ДЛ, пѣштѣ *крѣ* ГК, пѣћѣ *крѣ* Пл, ѣмѣ трѣвање *крѣи* К, од *крѣи* ГЦ, нѣзи *крѣи* ГК, бѣлѣи *мрѣ* Брез, трѣба ти *мрѣ* Пр, ѓвимѣ од *мрѣа* Мил, шѣс кѣлѣ *мрѣа* Остр, ни *мрѣим* Суш, па се ѓвце *мрѣу* Др, *ирѣвѣ* бабине Огл, ѓвѣ је *ирѣвѣ* Бал, *ирѣвѣ* пѣп М, *ирѣви* гѣс кѣји је Бал, и ја *ирѣви* Бог, *ирѣишѣ* свѣд О, *ирѣишѣу* малѣну СР, ѓнѣ *ирѣвѣ* вѣду ДЛ, у *ирѣвѣ* клѣпи Др, ѓнѣ *срѣж* ДК, *срѣи* ѣмала Брез, жѣло са *срѣиом* Бр, идѣм са *срѣиом* ГЦ, жѣнѣм *срѣиом* Д, свѣ *срѣѣмо* ГК, да *срѣчу* млѣко Лоп, сѣмо *ирѣлѣиш* С, *ирѣк* нѣговѣј кѣћи ГЦ, *ирѣлѣиш* кѣшуље В, па *ирѣлѣај* ГЛ, са *ирѣња* Бр, ѣдарѣло *ирѣнѣ* СГ, ко-*ирѣви* јаучѣ Б, идѣ ли сѣд *ирѣкви* Пр, пѣћѣм *ирѣкви* Осл, вѣнчали у *ирѣкви* Др, ишло *ирѣкви* ГБ, идѣм *ирѣкви* Пр, кѣ идѣ *ирѣкви* Бог, код *ирѣкѣвѣ* Мил, д идѣш у *ирѣкѣу* Бр, лѣбац за *ирѣкѣу* ГЛ, сѣкнѣ *ирѣнѣ* Брез, ѓнѣ *ирѣнке* Мр;

пѣла *брѣвно* ДЛ, ѣно кѣће у *брѣвна* Др, *брѣвна* ѣмѣ Пр, пѣла у *брѣвна* Огл, преко тѣ *брѣа* Мр, појѣдѣ се *брѣо* Бр, *брѣо* док се не ѣкѣчи М, прѣвѣ су *врѣи* Вр, *врѣи* шѣнѣцу М, знѣш какѣ су *врѣи* Г, такѣ су *врѣи* ГЛ, са стѣком се *врѣло* ДК Д, *врѣла* шѣницу З, у *врѣишу* Д, *врѣиш* се Брез, зѣселак *Врѣило* ДК, тад се *врѣиш* жѣто ДК, *врѣишла* аперѣцију Бог, сѣдѣн на *врѣишу* Брез, тѣ менѣ *ирѣла* ГЦ, *ирѣишѣ* те Л, дѣли *ирѣнѣ* пѣре Лоп, с нѣшѣм Мѣланѣм је се *ирѣдила* С, испод *ирѣма* Д, *дрѣвало* се прѣ Бог, дрѣвача је *дрѣвала* ДК, свѣ *заврѣишѣ* Пр, *заврѣишла* шкѣлу ГЦ, *зѣирѣило* блѣзу Брез, лѣѣди *искрѣчили* СГ, ѓни су *крѣчили* ДК, *крѣчили* камѣнѣ ДЛ, да те *мрѣзи* ГБ, *мрѣзила* сам О, па су и *мрѣли*

⁵² Преузето из ФО 481.

Др, дошб *мрсак* ГБ, а и *мрсило* се Брез, на Богојављење је се *мрсило* Мил, са *ће навршиши* Брез, *најрдила* се Брез, *навршиѐ* пўна кѝла З, *овршиѐ* се Мр, ниједно ме није окаљало ни *ојрљало* Б, *јрнуше* ў менѐ В, *јровршиѐ* вѝсак Брез, *јровршиши* гѝре ГК, *свршиѝ* бѝбине ГБ, па се *срќало* Остр, *пѝсўљ* се *срќѝ* К, *имѝ* и *срнѝ* Реб, свѝкѝ *смрѓѝ* Др, тај *Србо* дѝл Б, жњѝм *срђиом* Бог, *срђиом* жањѝм СР, сѝќло се *срђиом* Сит, пѝдаткѝна *јврѓа* ДЛ, *јврѓѝ* кѝ камѝн Осл, жѝна *јрљала* ГК, *јрљала* сапўном Г, *јрђиѝ* њѝгѝ Др, *јѝучў*, *цврчѝ* Б, *црвени* крѝвети Г, штѝ с биле *црнѝ* Лоп, на Вѝлики *чејвршиак* Суш Т, *чејвршиак* бѝб С;

ка-се тѝ *зѝвршиѝ* Бал Д, *зѝвршиѝм* јѝдан пѝсѝ СГ, ѝна се *зѝјрчѝ* и пѝднѝ Бр, чѝм се *зѝјрљѝ* Бр, рѝспорѝд се *јзвршиѝ* Бог, кад *јзјрнѝмо* Лоп, да *јскрчѝ* ДК, док *кршићѝвѝ* ГЦ, нѝ *мрсимо* Осл, жѝра *најрнѝш* СР, да *ѝдјрнѝм* Пл, снајка се *ѝдујрла* К, ў, вѝликѝ *јѝсјрмке* С, па *јѝдрљѝ* Брез, *јѝјршићѝм* Д, тѝчице *јрѝврзѝ* ГБ, *јрѝјрши* имѝ Брез, да се *јрѝкрчѝ* Остр, тѝ се *рѝзјрнѝ* Остр, *јрѝсјрла* слѝме Мр, сјѝднѝ ў *јрво* чѝло Брез, ў *јрвѝм* чѝлу Со, брѝшно *рѝзјрнѝм* Т, гўрнуб ў *јрњѝ* М, ѝздѝл *јјрла* Пл, као да *јјрнѝ* Д, четрдѝсѝт *чејвршиѝ* Бал, ў *чејвршиѝ* ДК, Обрадова *чејвршиѝ* С, двадѝсѝт *чејвршиѝ* Суш, прѝвѝ се ў *цркви* Бог, ѝтишли ў *цркви* Бр, кѝ *црквѝ* вѝшер О;

б) на тѝм *брђу* Бог, вѝчѝ с *брђа* Бр, нѝко *брђо* у Стўблу СГ, од ѝвѝг *брђа* Тѝсовѝка Г, Крѝвѝ *брђо* Лоп, на камѝн"чкѝм *брђу* ДК, под ѝнѝм *брђом* Мр, ѝнѝ *брђилицѝ* Лоп, ѝвѝ су *Брђѝни* ГЦ, дѝнесѝш *брќљу* Брез, ѝнѝ *брќљѝ* сѝма ГК, а *брќови* жути С, дал је *врѝбовѝ* Б, ѝтац *брђжѝ* Бог, ѝн ѝдѝ *брђжѝ* Брез, *брђжѝ* је таќѝ Ст, *врљо* мѝло Остр, без носѝцѝ као *врѝца* Бр, *вршиј* је бѝб са стѝком ДК, ѝшла *грво* д ѝсѝчѝм Б, *гржѝ* тѝмо ДК, *гржѝли* вѝлове Бал, *гржѝли* Вранцўзи СР, *гржѝли* кѝњѝ Сит, свѝ *грќћѝм* Мил, вѝликѝ *грќика* СГ, јѝдно *зрнѝ* дрѝњка Бал, кѝ *крс* ДБ, звѝѝ се *Крсиѝа* ДЛ, нѝкѝ *Крсиѝа* Лоп, ѝнѝ *крчкѝ* Мил, направ"ла *крши* О, ѝнај *крши* Суш, каснијѝ *кршиѝена* Огл, ѝме *кршиѝено* Брез, па *мрѓѝ* Остр, ѝвце *мршиаве* ДЛ, што сам *мршава* Др, ѝстѝлѝ *јрѝвѝнѝча* Брез, *јрѝвѝ* се договѝрили Бр, *јрђжѝ* жѝне Лоп, за *јрђжѝње* ГЦ Пл, ѝди *Прќула* В, па *јрсло* Д, тѝблицѝ *јрсиѝ* Остр, нѝвѝ *јрсла* блўза СР, прўжиѝ *јрс* Б, вѝкѝ *јрсиѝ* дебљѝнѝ ДК, прѝгриженѝ *јрсиѝи* Мил, свѝкѝм *јрсиѝом* Д, двѝ *јрсиѝа* Мр, *јршиѝ* је, нѝсѝ Брез, да набѝсѝ на *јрсиѝѝн* Осл, по *јршиљѝновима* Лоп, *разноврсна* ѝмајў ДК, ѝмѝ *сврђло* Пр, *скршиѝѝни* рўку ДК, да *смрзнѝ* ГЛ, прекўчила се *смрђѝ* Брез, пѝглѝдѝм *смрђѝ* Г, пѝс ѝчевѝ *смрђѝи* ДК, дѝвдѝн *сјрђжило* Д, јѝ *сјрђчила* ѝнѝ дрѝњѝцѝ Бог, *Срби* су рѝгѝли Туб, жѝли *срђиовима* Г, *јрђиѝвѝли* стѝком Д, *јрђчѝли* на жѝне С, да *цркнѝ* Г, *цркнѝм* тўчўћи Вр, *црчѝ* рѝдѝћи М, *чејкрѝли* Д;

билѝ *брвнѝра* ДЛ Д, ѝмајў *брвнѝре* Г, ўлазѝш у *брвњѝру* Огл, у *брвнѝри* Пр, у *брднѝм* крајѝевима З, *брсиѝѝ* и зѝми Бр, од *бршиљѝна* Со, на *врђу* Брез, *врљѝка* се тўри Суш, ѝдѝ *врсиѝѝм* Осл, *вршилицѝа* у мѝјѝм Дрѝјићѝма ДК, ѝмѝле *вршилицѝе* Бог, *вршилицѝа* дѝдила Суш, Влѝдјѝн *врснѝк* О, мѝј *врснѝк* З, мѝ смо *врснѝце* Б, мѝја *врснѝца* Брез, врѝћѝ *вршиѝѝце* М, *јрмовѝ* лѝс ГБ, од *јрмовѝнѝ* Лоп, *доковрљѝ* се Др, да вўчѝ *дрѝва* Бр, врљѝ *дрѝвима* Вр, *дрѝвенѝ* нѝћуве Бал, *дрѝвенѝ* лѝпѝрићѝ О, *дрѝвенѝ* чѝнци Б, *дрѝвенѝ* цр"ѝп Брез, *дрѝвенѝ* клѝнови ГЦ, *дрѝвенѝ* сўд Туб, *дрѝвенѝ* вѝле Мил, *дрѝвенѝ* кѝрито Бр, *дрђжавѝ* да дѝ Б, *дрђжавѝ* нѝ далѝ Сит, кўм га *дрђжѝ* Бал, јѝдно *дрђжѝ* за сѝјѝч Бог, *дрђжѝм* ѝвце ГК, *дрљѝча* сѝјѝала Брез, понѝси *дрљѝчу* Р, *дрљѝчѝм* дрљѝли СР, *зѝврќујѝмо* Др, *зѝврњўјѝмо* камѝњѝ ДЛ, *зѝврсиѝѝ* се Бог, *зѝдрђжѝшмо* с крѝвѝм Лоп, да *зѝдрђжѝ* Г, *којрљѝ* ѝпѝт ДК, ѝвѝј *Крѝвѝи* Туб, ўбијў *крмѝчу* Ст, *крмећѝ* је вѝћѝ Брез, мѝса *крмећѝ* К, кѝлѝч *крснѝ* ГЛ, сѝд ме *крсиѝа* болѝ Брез, ка-се *крсиѝи* Бр, *крсиѝили* дѝцу Бал, њў је *крсиѝиѝ* Брез, дѝнѝ се у *крсиѝѝине* Т, прѝвѝ се *крсиѝѝи* С, за *Крсиѝѝѝвѝн* Брез, лўк *мрќѝ* Брез, кад је *мрснѝ* Р, *мрснў* гѝбѝаницу Со, ако је *мрснѝ*

дан Огл, освануб *мрѣив* Пл, нєгā *мрѣивѡи* Бог, виђали смо и *мрѣивѡи* Реб, да *мрѣив* Лоп, ја *ѡиѡрчѣм* Остр, *Првослав* и *Матија* Суш, биле *ѡрѣваре* Др, конац *ѡрѣиенѣ* Брез, од *ѡрѣиѣиѣиѣ* ДЛ, удар^{ло} у *ѡрса* ГК, *ѡрслукѣ* ѡмали Мр, за *ѡрслукѣ* Остр, са *ѡрѣиѣиѣиѣ* ДЛ, ударѣ и *раскрѣварѣ* Реб, није *скрјала* Брез, *сиѣрѣију* ме ДЛ, *сиѣрчѣм*, ѡдѣм ГЛ, *ѡврѡдѡи* сѣра Мил, *ѡврѡдѡи* прѣћа Вр, као *ѡрѣовац* ГЦ, *ѡрѣнѣи* ме ѡбодѣ ДЛ, *ѡрѣиала* прије Мр, ѡн *ѡрчѣи* ѡздѡ СГ, *ѡрчѣм* Пр, сāмо *ѡрѣска* Пр, и *црвени* вѣс ДК, *црвени* ѡтрѡвкѣ К, *црвениѣ* кнѣге ДК, на *чекрклију* Брез Л Лоп, мѡжда *чѣиѣрнѣс* ДК, *чѣиѣрнѣсиѡ* је гѡдиште;

ѡв на *брѡу* Г, на дрѣги *Васкрс* Брез, до *Васкрса* Со, бѣрѣ *врѣицу* Л, у Тедѡсиђа *ѡрмиђу* С, нѡсили су и *грвѣњаке* Брез, ѡма *замрзивачѣ* Брез, у *замрзивач* ГБ, *зѡржѣи* се ГБ, и *зѡиѣриѡвају* ѡнѣ Бог, *зѡиѣриѡли* Бр, *издржѡвања* ДЛ, мѡш тѣ менѣ *издржѡваѣиѣи* ГЦ, *изѣрђѣ* сāма Брез, *исѣржѣим* дѣлек Огл, на *калдрми* ДК, *ѡ криу* и сѡвијѣм Брез, и *криѣиѣну* ГЦ, *крчѡмак* сāде Мил, са ѡним *крчѡмак* О, ѡн *криђѡвѡ* Бр, њѣму на *криѣѣње* Б, шѣѣла д^ѡѣте *криѣѣваѣиѣи* Брез, за *криѣѣнѣицу* ГБ, *наѡржѣмо* јājа Брез, *наѡиѣрѣѡ* ми М, *наѡиѣрѣѡвало* је се ГБ, ѡде *нѡзбрѡ* СГ, да с *ѡбрђѣ* Остр, *ѡриѡѡ* кѣруз ДК, *ѡдржѣла* Д, *на́род ѡмрзнѣ* ГЛ, тѡ нам је *ѡмрѣѡј* Бог, *ѡдѣѣрма* Д, кад је *ѡмрзѡло* Брез, тѡ је свѣ *ѡѡиѣрскāло* Пл, ѡстала *ѡдѣсрче* Лоп, ѡнѡ *ѡѡѡврѡу* СГ, ја *ѡѡиѣрчи* тāмо Пр, *ѡѡцрвѣн^{ло}* Туб, дāбѡгда *ѡѡцркāле* ДК, вѡјска *ѡѡцркāла* Туб, јѣсмо *ѡѡцркāли* жѣвѣ М, *ѡрѣкрѣѣим* се К, *ѡрѣкрѣѣиѣи* ѣтѣту прѣзимѣ Мр, *ѡрѡклāснѣ* зѣмљѣ ДК, зѡāли *ѡрѡкоѡи* Осл, вāкѡ *ѡрѣкрѣѣиѣи* Брез, ѡн *ѡрѣѡиѣрчѣ* Бог, на *ѡрси* Брез, бѣли *смрзѡвали* се Б, *срчāн^{ца}* Бр, *сиѣриѡмо* ДЛ, ја ѡ *брѡ* Реб, до тѣ *ѡзбрѡице* О, ѡмала *ѡзбрѡица* Т, тѡ се *ѡкрчкā* Мил, ѡне *ѡѡиѣ* Др, *ѡѡиѣ* ѡмā Г, на ѡбрāницу *ѡѡиѣим* Суш, *ѡѡиѣиѣи* Брез, мѣ *ѡѡиѣимѡ* Лоп, до *ѡскрса* ГБ, прид *ѡскрс* Пл, ѡвѡм *црквѣњаку* ДК, нѡсѣ *црѣиѣну* Брез.

2. у иницијалном положају испред сугласника: звѡно сāмо *рѣѡ* ДЛ, мѡре бѣти и *рђѡв* Б, *рђѡв* нѣко врѣме Б, жѣто на *рѣиу* ГК, сѣпали на *рѣиу* СР, ѡкоимѡ око *рѣиѣ* Вр.

3. на крају речи иза сонанта: на *вр* зāбрана ГЦ, на *вр* рāзбѡја Л, вāкѡ на *вр* СГ, снѣг *ѡвѡр* менѣ С, ѣто га ѡ *вр* бāшчѣ Суш.

219. Вокално *р* може се јавити и уз вокале након губљења *х*: ѡдѣм испод *врѡ* Р, ја сам *врѡ* Лоп, на *врѡ* згрādѣ Бр, стāви по *врѡ* ДК, ѡдвојѣ се гѡр по *врѡ* кājмак Др, ѡбложена по *врѡ* К, ако ѡдѣ по *врѡ* Лоп, зāитѣ по *врѡ* СГ, ѡмāстѣм по *врѡ* гѡре Огл, сѣинѣ на *врѡ* О, по *врѡ* ѡметнѣта Остр, на *врѡ* пāлца С, на *врѡнуцу* Сит; али: мѡј свѣкар кад је *мрѡ* Суш, *мрѡ* млāђи Г.

219а. Вокално *р* у суседству вокала потврђују и примери: *ѡврѡ* данāс Д, *ѡврѡ* и њѣму Ст, *ѡрѡдѣѡрѡ* Г Туб, *зѡдѣѡрѡ* мāло СГ (уп. и Реметић 1985: 116).

220. Девокализацију *р* (према инфинитиву и облицима презента) потврђују спорадични примери: мājка ми *ѡмрѣла* Суш, *ѡзумрѣло* Пл.

221. Сви остали забележени примери су са *р*: *ѡзумрѣла* ѡзнѣнāда Лоп, *ѡзумрѣло* и дѡста Остр, сād су *ѡзумрѣли* СР, дѣца *ѡдѡмрѣла* Мил, *ѡдѡмрѣли* су ѡни Бог, свѣ су ѡвѣ *ѡдѡмрѣли* Брез, лѡуди *ѡдѡмрѣли* Г, мāтори *ѡдѡмрѣли* ГЦ, *ѡдѡмрѣли* су дѣда и бāба Вр, ѡнѡ је свѣ *ѡдѡмрѣло* ДК, рāно *ѡдѡмрѣли* М, *ѡдѡмрѣли* прѣ Туб, свѣ *ѡдѡмрѣло* Огл, ал *ѡмрѣли* су ѡба Др, мājка *ѡмрѣла* Б, снājа му *ѡмрѣла* Мр, тѣтка Мѣца *ѡмрѣла* С, *ѡмрѣла* ми мājи Бр, *ѡмрѣла* бāба Зāгѡрка Суш, бāба *ѡмрѣла* Осл, двѡјица *ѡмрѣла* ГЛ, жѣна *ѡмрѣла* О, жѣна је *ѡмрѣла* СГ, *ѡмрѣла* му прѡва жѣна З, бāба јѡј *ѡмрѣла* ГБ, па ми је јѣдно *ѡмрѣло* ДЛ, двāнѣсторѡ да је *ѡмрѣло* Д, јѣдно ми *ѡмрѣло* ГК, ѡндāj је *ѡмрѣло* В, *ѡмрѣло* ѡ тогā Остр, јѣдно мѡшко па *ѡмрѣло* Со, свѣ су *ѡмрѣли* Ст; сѣло је *зāмрѣло* Пл.

222. Девокализовано *р* сређе се паралелно са *р* и у лексемама *свѣкрѡва*, *јѣѡрѡва*:

а) ѡмала свѣкрѡ, *свѣкрѡву* Бал, нѣ идѣ *свѣкрѡва* ѡт кућѣ Бр, дѡшла *свѣкрѡва*

ГБ, Драг^ачина свѣкрова ДК, остави да глѣдā свѣкрова ДЛ, свѣкрова па и она йзашла Др, нѣ пāнтѣ свѣкра и свѣкрову Д, свѣкрова дѡћѣ ГК, свѣкрова није спѡсобна ГЦ, свѣкрова дѡнесѣ Г, слѹшала тѹ мѡју свѣкрову Лоп, дѡчекала ме свѣкрова М, кѡт кућѣ и свѣкрова Мил, тѡ ми је свѣкрова Мр, свѣкрову звāла мājкѡм Огл, нашла сам свѣкрову О, свѣкрова дѡбила Осл, свѣкрова није вѡл^ала Остр, а прѣ смо јā и свѣкрова Пл, свѣкрову викала Туб, сна и свѣкрова Пр, свѣкрова снаји дā Сит, ймала свѣкрову Суш, у мѡјѣ свѣкровѣ СР, свѣкрова ће дѡћи С, кѹпила ми је свѣкрова Т, свѣкрова ми била бѡлесна Вр, она је свѣкрова В, била бāба, свѣкрова З;

йшла ми *јѣйрова* Бр, пѡмрле јѡј *јѣйрове* и ѡвѣри Брез, њи пѣт *јѣйрѡвā* ГБ, чѣтри *јѣйрове* ДК, знāла мѡја *јѣйрова* ДЛ, пѡкушала је *јѣйрова* Др, дѡшла тā *јѣйрова* Д, ѡв ме видѣ *јѣйрова* ГК, са *јѣйровама* ГЦ, ймāм *јѣйрову* Г, двѣ *јѣйрове* Лоп, тā *јѣйрова* њѣна К, ѡстала ми та *јѣйрова* Мил, ймала и *јѣйрову* Мр, *јѣйрова* ми дѡшла Огл, дѣвѣром и *јѣйровѡм* О, три су *јѣйрове* Осл, *јѣйрова* је йшла Пр, *јѣйрова* ми стāријā СР, двѣ *јѣйрове* СГ, *јѣйрова* ѡкретѣ лāкат С, двѣ биле *јѣйрове* В;

б) дѡшла била свѣкрва Бог, свѣкрва је пѡслала Бр, Бѹлчинѡј свѣкрви Брез, свѣкрва ми је била плашљива ДЛ, ймā свѣкрву ГК, свѣкрва вичѣ ГЛ, двѣ свѣкрве Г, нѣрођѣна свѣкрва Л, свѣкрва није рāјала Мил, свѣкрва ми га је ѹзѣла Мр, свѣкрва ймала двѣ кѡшуље Туб, а свѣкрва Зѡрка Реб, свѣкрва држѣ лѣбац Сит, дāде мѡја свѣкрва Суш, и свѣкрвѡм Со, свѣкрва дѡћѣ С;

двѣ биле *јѣйрве* ГЛ, ймала сам ѡв *јѣйрву* Пр, тāмо ѡдѣљѣна *јѣйрва* Реб, тāмо зāова и *јѣйрва* Суш, тā Дāрѣнка *јѣйрва* С.

223. Након губљѣња самогласника вокално *р* преузима функцију носиѡца слога у примерима: на *Гāврловдāн* О, *Крсѣйїна* Вѡјисављѣва Б, йме јѡј *Крсѣйїна* Г.

ХИЈАТ

224. Вокалске секвенце се на испитиваном подручју уклањају елизијѡм вокала, њиховим контраховањем или развијањем прелазних сонаната *в* и *ј*.

Елизија вокала

225. Елизија вокала захватила је у неједнакој мери углавном све вокале.

Вокал *а*

а) Најчѣшће се елидира *а* у везнику *га*: *г* ѣдѣм сомѹна Огл Осл, јѹтри *г* ѣдѣм З, *г* ѣдѣм свињѣтину Лоп, сāмо *г* ѣдѹ С, *г* йгрāм ДЛ, нѣ мож *г* йгрā ДК, *г* йгрāм клиса Бог, ѡћѹ *г* йдѹ Ст, *г* йдѣ Владѣта Б, *г* йдѣ да зѡвѣ Д, *г* йдѣ ѡвцама ГЦ, *г* йдем дā видѣм Реб, *г* йдѣм с ѡѡм Р, *г* извѹчѣм влāса С, нѣмѡј *г* йзгинѣмо В, не мѡгу *г* йздржѣм Г, мѡжѣ ѡн *г* йздржѣ З, *г* йздржѣм покрај шпѡрѣта ДК, нѣ смѣ *г* йзāћѣ Пр, *г* йзићѣ Мр, *г* йзмѣрѣм Бал, *г* йзмрзнѣ лѹк СГ, јā *г* йзнесѣм Брез, мѡгѡ је *г* йзнесѣ Др, *г* йзрѹчиш слāму Бр, *г* йзѹвā свѣкра Туб, нѣмѡј *г* ймāш М, *г* испѣчѣм лѣб О, пѡп нѣћѣ *г* йспїтā З, нѣ мору *г* ѡборѣ Со, трѣбā *г* ѡборѣм грѣду С, нѣ мож дѣда *г* ѡбрāћѹјѣ ДК, *г* ѡдāберѣмо Бал, свѹ нѡћ *г* ѡдāм Осл, *г* ѡдбијѣ дѣте Др, па *г* ѡдбијѣм нѡге С, *г* ѡдбројѣ ДЛ Брез, *г* ѡдѣм по млѣко ГБ, нѣ смѣш *г* ѡдѣш кѹћи Сит, тѣбѣ *г* ѡдвѣдѣ Мил, *г* ѡдѣмо ѹ шуму Суш, *г* ѡднесѹ тѡј вѹруни Лоп, *г* ѡжѣни брāта Вр, да ми је *г* ѡздравѣ Остр, *г* ѡкāдѣмо

О, *g* о̀крѣнѣм Мил З, три дѣтета *g* о̀купам Лоп, *g* о̀перѣм вѣш Брез, сѹд *g* о̀перѣш В, *g* о̀плѣви Л, *g* о̀правѣ свѣѣ О, *g* о̀рѣм З, кѣлкѣ *g* о̀сѣчѣ ГБ, мѣло *g* о̀спѣвѣ В, *g* о̀ставим ДЛ Бог, *g* о̀станѣ Брез Бр О З, *g* о̀станѣм брез нѣгѣ Пл, *g* у̀бију Милоја Брез, *g* у̀ватѣ мѣре Туб, *g* увѣдемо у̀ кућу Пл, није смѣло *g* у̀гаси Остр, о̀ѣ *g* у̀дѣви Лоп, *g* у̀дѣм дѣте С, *g* у̀дарим о̀вимѣ С, о̀ѣш ти *g* у̀дѣш Мил, о̀ѣу *g* у̀дарѣ Л, трѣ *g* у̀дарѣ Со, о̀ѣу *g* у̀дарим Брез, ти *g* у̀дѣш њу Д, *g* у̀ѣѣ у̀ град З, и корѣк *g* у̀ѣѣм В, *g* у̀змѣм Суш, није тѣо *g* у̀змѣ Туб, мѣнѣ *g* у̀змѣ О, о̀ѣѣ њу *g* у̀змѣ Сит, *g* у̀змѣш ГЛ, трѣба *g* у̀жаловѣ В, *g* у̀кувѣш СГ, *g* у̀кувѣм кѣву ГК, није с мѣгло *g* у̀кујѣ Бог, било кѣ *g* у̀мѣси Бал, знѣла и *g* у̀мѣсим Мил, ни сам тѣла *g* у̀мрѣм Б, о̀ѣ *g* у̀мрѣ ГК, *g* у̀пртим Лоп, *g* у̀скиснѣ Р, *g* у̀спѣвѣ мѣре Мр, *g* у̀станѣм ГЛ Б, ни ко *g* у̀станѣ ГЦ, ис кѣјнѣ *g* у̀станѣм Кун, ништа *g* у̀чи Мил, *g* у̀шијѣш Брѣз.

Међутим, и у овом случају елизија неретко изостаје. Често је код истих информатора у идентичном гласовном окружењу бележено двојство: *ga* ашчијају ГК, *ga* идѣ да јој пѣмогнѣ Д, *ga* идѣ панѣија Сит, *ga* идѣш са о̀ном водѣм Бал, *ga* изабѣрѣш Др, *ga* избѣлиш Бр, *ga* извѣдѣш мѣју дѣцу Лоп, *ga* издрѣж Г, *ga* имѣмо ДК, дѣнар *ga* имѣш СР, *ga* имѣш брављѣтинѣ Мил, *ga* имѣ нѣшто Реб, *ga* изнѣсѣ лѣнце С, *ga* исѣлиш пѣродицу СГ, кѣ мѣгѣ *ga* искрѣчѣ ДК, *ga* исплѣтѣм пѣвѣј Г, *ga* обѣчѣм Мр, *ga* о̀дѣперѣ Д, *ga* о̀дѣм на грѣб С, *ga* о̀дбѣрајѣм ГБ, *ga* о̀дгрѣнѣм Пл, *ga* о̀дѣм тѣзим мѣјим Др, *ga* о̀крѣнѣмо кѣруз Г, *ga* о̀мѣкшѣ Т, *ga* о̀рѣ СГ, *ga* о̀селѣмо у̀ планину Брез, *ga* о̀сѣчѣ СР, *ga* о̀станѣ Кѣсти Сит, *ga* о̀твори болѣнту ДК, *ga* у̀ватѣ јѣзѣвца Суш, *ga* у̀дарѣш штѣпом Вр, *ga* у̀змѣш ГЛ, *ga* у̀нѣсѣм ГЦ, *ga* у̀мрѣм глѣдна Б, нѣтерѣ *ga* у̀станѣ Т, *ga* у̀стребѣ Бог, *ga* у̀чиш Остр, *ga* у̀шијѣм ѣѣк Пл.

б) Елизија вокала *a* спорадично се јавља у везнику *иа*: *и* о̀ндѣј сам ја дѣшла Туб, *и* о̀ндѣј вѣзѣш Лоп;

в) Ређе губљење *a* бележено је у предлозима *на* и предлогу и префиксу *за*: мѣтѣ *n* а̀стѣл Мил, љѣди сѣли з а̀стѣл Г, сѣднѣш з а̀стѣл Лоп, а вѣзовѣја зѣсѣвѣи Туб.

г) Вокал *a* елидира се у речци *нека* у примерима: *нек* у̀змѣш Туб, *нек* идѣ мѣре ГЛ, *нек* у̀мрѣм ДЛ, *нек* идѣ Брез, *нек* о̀дбројѣ ГБ, *нек* у̀змѣ а̀фтѣшѣм Др, *нек* уништѣ Б, *нек* имѣм ГК, *нек* о̀станѣ о̀в ГЦ, *нек* идѣ жѣнскѣѣ ГЛ, млѣди *нек* о̀станѣ Г, *нек* о̀перѣ сѣм сѣби К, *нек* идѣ на јѣднѣ стрѣну Огл, *нек* идѣ о̀дмѣ О, *нек* имѣ пѣт Осл, *нек* идѣ на пѣсѣ Остр, *нек* у̀мѣси лѣбац Пл, јѣшта, *нек* имѣ Пл В С СР Суш, *нек* у̀змѣш ѣѣаду ѣвра Туб, *и* о̀н *нек* о̀станѣ Сит, *нек* имѣ Сит, *нек* о̀станѣ о̀вѣ двѣ мѣја сѣна Суш, *нек* е о̀ви двѣје Суш, *нек* извѣинѣ СР, свѣи *нек* о̀станѣ Ст, *нек* о̀станѣ живѣи *и* здрави Т, *нек* о̀станѣ дѣца В, *нек* у̀ѣѣ у̀ сѣло З.

Вокал *e*

а) Вокал *e* често се елидира у речци *не*: *н* у̀мѣм да т кѣжѣм Б М ГК, *н* у̀мѣм да избројим Пл, *н* у̀мѣм да рѣкнѣм ГЦ, *н* у̀мѣм ти тѣ рѣши Вр, *н* у̀мѣм жѣти Др, *н* у̀мѣм да кѣжѣм Г, *н* у̀мѣм да пѣнтим Д, *н* у̀мѣм жѣти Др, *н* у̀мѣш Брез, *н* у̀мѣм ти објѣснити Туб, *не* у̀мѣ свѣк ДК, *не* у̀мѣ тѣчно рѣши ГЦ, *н* у̀мѣдѣ д увѣчѣ Осл, *н* у̀мѣмо мѣ да прѣчѣмо ГБ, лѣвѣм рѣком *н* у̀мѣм Остр, *н* у̀мѣм да пѣнтим Д, забѣравѣла *н* у̀мѣм Лоп, *н* у̀мѣјѣ д идѣ С, ако се *н* у̀мѣ да снаѣѣ К, бѣг те *н* у̀био Пл;

б) Елизија вокала *e* јавља се и у речци *се*: да с ѣгрѣ кѣрти Ст, мѣжѣ да с издрѣж Огл, тѣ с у̀дѣло ГЛ, па с ѣзијѣ гѣре ГЛ, да с избѣри Лоп, нѣ мож да с ѣлѣчи Мил, да с испѣчѣ лѣбац Реб, пѣмеѣ те с ѣсѣши Огл, о̀перѣм па с ѣсѣшѣ Лоп, па с о̀бојѣ ДЛ, трѣба да с о̀бојѣ С, да с обѣчѣ Мил, да с обѣчѣм Пр ГЦ, па с о̀дморѣм Туб,

дне да *с* ђдморē Лоп, ма̀ло да *с* ђдморѝм Брез, ђе да *с* ђженӣ 3, ја *с* ђкрѣнѣм Г, да *с* омѣкшā Мр, да *с* ђпарѝ кр̄ме ГК, трѣбā да *с* ђпрāсѝ Остр, пома̀гач да *с* ђставӣ ГЛ, да *с* ђс̄ушӣ О, ва̀тра је *с* ђтворӣла ГЛ, ђћē д *с* ђтелӣ О, да *с* ђчешљāм Суш, у ба̀шчу да *с* ђчешљā О, ка̀ко је *с* ђн стѣкō Лоп, а да *с* ђтрујѣм ДЛ, да *с* ђћē д ђмрē ДК, ја-*с* ђватӣ за врата̄ Г, ја сам *с* ђдāла Бог, дѣте да *с* ђдā такō К, тѣла да *с* ђдā Вр, ђна *с* такō ђдāла Бр, за мōмка то̀га да *с* ђдā Б, што је *с* ђдāла за његā Т, ја *с* ђдāм ђвдā ГК, нѐћу ја да *с* ђдāм јōш Д, да *с* ђзм̄ Реб, сāмо *с* ђзōдала ГК, да *с* ђватӣ бу̀ђа́так Мил, да *с* ђпōзнај̄у Лоп;

в) Забележени су примери елизије *е* и код енклитика: ка̀ко *м* ђгледō Т СГ, да *м* ђведē Ст, да *ӣ* ђдарѝ ГЛ, ђнō да *ӣ* ђдāвѝ, сā ћу да *ӣ* ђбијѣм 3, да *ӣ* ђведē Сит.

Вокал и

а) Забележена је елизија *и* у везнику *али*: *ал* ђни ђћē Бр, *ал* ђвѝ мōји *с*^иѣч̄у Брез, *ал* ђ Ва̀љеву је Брез, *ал* ђни се сла̀бо Б, *ал* ђмāш бра̀та ГБ, *ал* ђтац његā Бог, *ал* ђђбично сељāци ДК, *ал* ђни менē стр̄паше ДЛ, *ал* ђмр̄ли су ђба Др, *ал* ђткуда сте вѝ Со, *ал* ђ менē мōј Стāнимѝр Др, *ал* ђ цр̄кву није Д, *ал* ђн је донōсиō ГК, *ал* ђто ГЦ, *ал* ђмала дѣвѣра ГЛ, *ал* ђшли смо ђ онѝм п̄тем Г, *ал* ђзглѣдā ме стѝжē Л, *ал* ђђвē гђд^инē Лоп, *ал* ђ ђне д̄го К, *ал* ђвѝ кōји нѐмај̄у Мил, *ал* ђђвāј сѝн Огл, *ал* ђтац је ђ ђн О, *ал* ђмађ је сач Остр, *ал* ђђвō да зарāстē Пл, *ал* ђмало је трагōвā Туб, *ал* ђће такō Пр, *ал* ђмā ђзнаке Реб, *ал* ђмē д ђзачē СР, *ал* ђпѣт сам ја С, *ал* ђпет смо дђбро Вр, *ал* ђв је сла̀бо В;

б) Вокал *и* елидира се и у речци *ли*: ђће *л* ђн менē О, је *л* ђђвō к̄ћа Туб, је *л* ђна Суш, да *л* ђ ђнеко ђстровō Сит;

в) Елизију *и* бележила сам и код енклитика: штā да *м* ђђчѣш Огл, кōза *м* ђмā ДК, бђже *м* ђпрōстѝ Бал, да *ӣ* ђпрѝчāм Туб, ја сам *ӣ* ђзѣла Реб, ђћу да *ӣ* ђмрѣм Огл; ђнāче *б* ђмрла Лоп, дал *с* ђшла Л.

Вокал о

а) Елизија вокала *о* забележена је код показних заменица: нā *номē* рāжњу Бог, ђ *нōј* сђби Бог, штō *нāј* кāзō Брез, нā *номē* рāжњу Бог, ђ *нōј* вђди Бог, штō *нō* ђзимај̄у ДЛ, ја нā *нō* ДЛ, ђ *н̄* бāр^ицу ДЛ, кō *вō* сād ГЛ, бѝло *во* ђграђено Мр.

б) Вокал *о* може да се елидира и код везника *ако*, *нејо*: *ак* ђмā ђē бђлѣ Брез, цѣнила га бђлѣ *неј* ђца Туб, нег онāкō ДК.

Вокал у

Елизију у илуструју примери: вѣчи да *м* ђперѣм нђге О, ја *ћ* ђмрѣти Туб.

226. Грађа показује да се најчешће губи вокал *а* и *е*, а елизија осталих вокала је ређа. Појава је најуочљивија у везнику *га* + гл. облик и у речцама *нека*, *се* и негацији *не* (углавном у споју с глаголом *умети*).

Губљење вокала у хијату познато је и осталим западносрбијанским говорима (уп. Николић 1989: 38, Радовановић 2007: 740–741, Тешић 1977: 197, Николић 1968: 402, В. Николић 2001: 85–87, Николић 1972: 657), али и свим другим говорима Ш-В дијалекта (Реметић 1985: 121, Николић 1966: 243–244 и др.).

Контракција вокала

Група *ao*

227. Неакцентована финална вокалска секвенца -*ao* сажима се у *ō*:

а) у радном глаголском придеву: *báço* је Огл, сáм је *bírō* С, није *bōlovō* Огл, *váļō* сам кóлкō пúта С, дōл *vezívō* Д, свòјту *vēnčō* Г, кō жēне *vērmo* С, *dávō* кòликō је Брез, *gīō* рúкеПр, није му нѝкō *gūrō* Брез, *dobívō* нáмѐрнице Мил, вòлове *gōino* ГЛ, *gōišō* из водѐнице Реб, *gržō* пúно стōкē З, *jà* сам *grķīō* Реб, облōжиō и *zavézō* Л, тō је *zavījō* Др, *zàklō* је двōје К, òтац *zakīévō* Бог, *zanèmoīō* у њиви Пл, кад је *zaiīīō* Мил, па *zajlakō* С, *zarahívō* кòлкō З, тàта *zàрамњō* К, кад је òн *zàsiiō* Реб, дāл му је нѐкō *zasméiō* Огл, *īīrō* се кàрти ГЦ, *īzabrō* кúма Бр, свѣкар *izāišō* М, *izīišō* нāпољē Др, рāтове *īzgržō* Остр, *izlēdávō* кāкō чīјї Мил, нē можē, *iznèmoīō* Д, мēнē трīпут *īzudarō* Брез, те нас *īsiīīō* Суш, чīча *īstīrchō* СГ, *īstīūkō* бāбу Бр, *kázō* му òтац СГ, да је *klēkō* Мил, *kleīávō* и рāонїке ГЛ, кōјї је *kméiōvō* В, *kūvō* се кúпус Л, *kūiōvō* имáње Мил, *išō* и *lāiō* С, *lēiō* за јѐдно дрвo Пр, јѐднōј *mān"сō* ГБ, кòликō сам *mōiō* Мил, бōг те *mōlovō* Лоп, па сам *mórō* О, *mórō* сам да ўзмѐм Пр, па *naváļō* óвде Вр, *nāvīkō* је тākō ДК, *nazīdō* óвō Мр, *naiišō* Осечāнац Пр, јел те кō *namórō* Г, дēда *naiīcō* Др, да је *nesiīō* Остр, òтац ме *ōbeħō* Бр, мúченик *ōbiišō* Бог, да си га *ōbrō* К, цокулѐтине *obūvō* С, *ōrīiō* кúруз ДК, òн према врóу *ōdzavō* Брез, *ōdvézō* га зѐт Пл, *ōdō* сāмо З, *jà* се *ōdrekō* Мил, и òн *ōdrekō* њēму Вр, *oiījō* се Брез, свѣкар *oiīríčō* Г, кад је *ōīrō* нōге Г, и *ōrō* са вòловима Вр, ни *ōsiūrō* ГБ, кад је *ōsnovō* Др, није ми сīн *ōsiōravō* Г, *ōsiō* ми сīн Брез, *ōsiō* у Причѐвићу Пр, *ōsiō* мālї Огл, командīр *ōī"šiō* Р, лѐб се *īēkō* ДЛ, òнāј *īiicō* дāрове ДЛ, није ме *īiīiō* С, нīсам *īiīiō* ни òца Сит, òндāј *īiīiō* Мр, *īlāħō* пōрезу Суш, кòлкō си *īlāħō* Др, *īōbeīō* сам Остр, *īōdīiō* о зѐмљē Мр, није га *īōznō* Ст, бōг је нас *īokārō* Суш, да те нē би кō *īōkrō* Сит, *īōsīiō* п"иесак ГЛ, *īōslō* нā зѐмљу Др, *īoiķīvō* Рāдовāн Ст, тō *īōiīiōvō* З, Рāдомīр *īrēđō* Пл, *īreiīcō* мōм òцу ДЛ, о плòтове *īreskākō* Лоп, ал је *īrēsīō* ДК, òтац је *īrēišō* З, *īrīmō* валīду О, Србо мōј *īrīčō* Лоп, *īrōbō* сам ГЛ, *īrōđō* јāвōр нѐкї Мр, кākї је *īrōiō* Остр, нāрод сāt *īrōiō* Т, и *īrōčīiō* Осл, свē рāтове *īrōiō* С, *īrskō* шљīве З, *rābaciījō* кaо дēчāк Огл, пошто се нāрод *rāziišō* Бог, мāло *rāmō* В, òтац *rācīrodō* К, òн је *rīkō* З, *svézō* за кōлац ГЛ, Мōмīр је *svīrō* С, пāsуљ се *srkō* К, и сāмо се *srōzō* Лоп, кākō је с òн *sīēkō* Лоп, *sīdvāļō* крēч Бр, *sīānovō* тāмо Др, и *sīēkō* са дѐцōм Осл, па ми сīн *sīīiō* Суш, *sīiđō* лѐбац ГБ, *sīrāđō* у рāту Пл, ал је *sūsīo* С, *īrēbō* дāнāс Мр, тàта је *ħūiō* ГЦ, *vgávō* ўнуку Остр, није *ūdarō* В, *ūđō* је у Тимòтиће З, нīсам *ūkrō* Реб, нāрод *ūmirō* Остр, те се *ūīicō* Суш, у јāругу *ūiō* ГК, *ūiōznō* сā њōм О, ка-сам *ūsīiō* Реб, *uiīrūňō* се крēчом ГЦ, òтац *učīňō* кōжу О, *ūiō* тāмо Ст, *čūvō* гòведа ГЛ;

б) у неким именицама: нāстāvīш *kōiō* Т, да прōврї *kōiō* Пл, бакрѐнї *kōiō* Бр Пр Бал, зāврšїм *īdō* Мр, òтāрасīм *īdō* Г, на сѐлу је *īdō* вѐликї Др.

Сразмерно је мање потврда у којима сажимање изостаје. Илустративно наводим примере: што је Мѐдведнїком *ārao* Вр, нās *vēnčao* Г, слāбо *đĕlovaο* Остр, сād *gōšao* шкōли ГЛ, *gōšao* мōм òцу Осл, *gōšao* дēда Сит, *gōšao* ковāчу В, око Вāљева *zīdao* Бог, њēгā *īmao* Брез, *īmao* шѐстoro дѐцē Вр, *īmao* да крїјē Сит, *īmao* сам пúшку С, *kōmandovao* групōм ГЦ, *nāšao* је Åвдо Мил, дрво *ōđevāo* Остр, њīма *ōdgrževāo* ГК, сирōче *ōstīao* ГЦ, а нѐкē је и *ōiīerāo* ДЛ, *īđvao* сāчувај бōже Г, *īiīšao* њēгā Осл, учиō, *īolāīao* је В, лēпо *īosiūiīao* Остр, *īdišao* мōј рōħāк Пл, веħ *īrōšao*

Мил, ал бй̄ѡ радѡзнао С, да би сачӯвао Реб, сй̄прагао је СГ, ӣрѡвао са крѣчом СГ, усй̄ао и ишчитѡ ГЦ.

228. Контраховање акцентоване групе *ao* није забележено: *брѡ* гљиве К, није јој *гаѡ* у школу ДЛ, Бѡг *гаѡ*, дй̄јете Б, Пантѣлија се *звѡ* С, а Мѡричин се *звѡ* Радосав Суш, Јаков се *звѡ* Мр, *знѡ* тѡ Др, пѡ томѣ сам *знѡ* Остр, Радѡвѡн *знѡ* Ст, нй̄с тй̄ *знѡ* Лоп, ѡн је *клѡ* збѡк тога ГЛ, нй̄сам *крѡ* Д, *йѡ* са цѣра В, свѡк свѡје *йрѡ* С, није *сйѡ* Суш, *шкѡ* се пѡстав Л.

229. Сажимање секвенце *ao* јавља се у поредбеној речци *као*:

ao > *o*: *кѡ*-дѣте ГЦ, вѡл^лла нас *кѡ*-ѡчи Мил, *кѡ*-да сам ѡсѡђена Лоп, није се јѣло *кѡ*-сѡд ГБ, мѡчили је *кѡ*-Крй̄ста Осл. Сажимање може и да изостане: мй̄ смо *као* дрѡгови Лоп, ѡзмѣш *као* ради здравља ГЛ, скѡвѡ *као* сѡтлију О, *као* шй̄вка Бал, нацртѡвало је се *као* тй̄ца ГБ, *као* нѡшѡ пѣрда ДК, није бй̄ло као сѡд В.

Једна од реализација је прелазак *као* у секвенцу *ка*: ӣмѡ кѡња *ка*-аждају Мил, *ка* и свѡкй̄ Вр, нѡгутајѡ се *ка*-прѡсици Осл. Слободан Реметић у *ка* види елизију вокала *o* (Реметић 1985: 123).

230. На терену је потврђена контракција нефиналне групе *-ao-* у примерима:

-ao- > *ā*: нѡшла сам и *зѡву* јѣдну О, *зѡва* кѡје Осл, вѡчи са двѡ *рѡника* С, *рѡнй̄к* се зѡвѣ Пл, *рѡнике* за плѡгове Пр, ѡнѡј јѣдан *рѡнй̄к* Остр, ѡколо *рѡници* Мил, *рѡнй̄к* и цртало СГ, ѡ-*рѡници* тѡурени Брез, вѡмокѡн *рѡници* Брез, ӣмѡ двѡ *рѡника* Осл, са дрвенй̄м *рѡницима* Вр; п о р е д чешћег несажимања: ӣмѡла *зѡву* Бог, *зѡва* дѡнѣла Бр, *зѡва* је се ѡдѡла Огл, жй̄ва ми је и данѡс *зѡва* Брез, *зѡва* нѡјстѡријѡ бй̄ла С, *зѡва* мѡја заѡкупила Суш, *зѡва* ѡмрла СГ, *зѡва* ми је се ѡдѡла Г, трй̄ *зѡве* и дѣвѣр З, *зѡва* шѣћѣрка В, ӣмѡле двѣ *зѡве* ГЛ, *зѡва* ми ѡдѡта ДЛ, ӣмѡла јѣдну и трй̄ *зѡве* ДК, *зѡва* и ѡна пробѡла Т, дѡшла ми *зѡва* Лоп, ӣмѡла јѣднѡ *зѡву* Др, *зѡви* нѡткала О, код *зѡвѣ* у Котѣш^лцу ГБ, ӣмѡм и *рѡнй̄к* Г, *рѡници* ѡнй̄ Д, клѣпѡвѡ и *рѡнике* ГЛ, дѡл је ѡнѡ гвоздѣнѡ *рѡнй̄к* Г, дѡл је *рѡнй̄к* Остр.

-ao- > *o*: није мѡгѡ вѡлове са *сѡнима* ГЛ, цй̄чй̄ *сѡница* од мрѡза ДЛ, свѣ са *сѡнима* ишли Брез; п о р е д: *сѡн^лце* штѡ је зѡпрега вѡкла Остр, ѡпѡнтиѡ сам *сѡнй̄к* К.

Облике *зѡва*, *равник* и сл. срећемо и у другим говорима. Арѡал в. у: Бошњаковић 2008: 149–150 и Реметић 1985: 126–127.

Група *ae*

231. Нефинална секвенца *-ae-* контрахује се у свим пунктовима у *ē* у облицима бројева 11–19: *јѣданѣс*, *дѡнанѣс* *шй̄ринѣс*, *чѣшй̄рнѣс*, *йѣшй̄нѣс*, *шѣснѣс*, *сѣдѡмнѣс* *ѡсѡмнѣс*, *дѣвѣшй̄нѣс* и др.

Група *eo*

232. Финална група *-eo* контрахује се у *ō*:

а) у радном глаголском придеву: ѣво га, *дѡвѡ* Суш, а *дѡнѡ* вѣтар Суш, *дѡнѡ* бѡрму С, *дѡнѡ* одѣло Огл, *й̄знѡ* нй̄ ДК, *й̄днѡ* ѡт кућѣ Г, *й̄дѡ* вй̄кати Бог, *й̄дѡ* да кѡпнй̄ ГЛ, дѡшѡ и ѡзѡ нѡу Брез, кѡјй̄ бѡдѣ ѡмѡ Л, мѡј брѡт *усй̄шѡ* Реб;

б) усамљено је: *й̄ѣй̄ѡ* ѡкували В.

Међутим, примера у којима сажимање изостаје је више: није *вѡлео* Мил, *дѡвео* нй̄ Брез, *дѡвео* је ѡтац Реб, *дѡнео* синѡвац Д, *й̄звѡе* је брѡт М, *нѡнео* дѡста Сит, *ѡдвѡе* Зѡрину ћѣрку Ст, *ѡдвѡе* нѡу Др, тѡ *ѡднео* цркви Лоп, *й̄дѡе* да пѡнй̄ ГЦ, кад је

йџчео Д, сѧ тебѡм йрѡвео ГЦ, йрѡнео глас СГ, нѣки је се *разбѡлео* М, *развео* Лоп Др М Осл ГБ Сит, вйшѣ је се *сѧѣо* Реб, ѡн ме је *увео* у тѡ Брез, да би *увео* прѣђу ДК, *увео* ујам Остр, *увео* двадесѣту Вр; *йѣйео* нѡд Г, кат тѧј *йѣйео* прѡврй ГЦ, жѧр и ѡнѧј *йѣйео* Огл, у лѳг у *йѣйео* Т, стѧвйш *йѣйео* Лоп, мѧло у *йѣйео* Осл; *гебеѡ* је ѡн Г, лѣд вѧкѡ *гебео* ГЦ, *гебео* као гѳбер О.

Група уо

233. Финална неакцентована група *уо* сажима се у *ѡ* у примерима: чйм је *вйкнѡ* ГК, кѣсером *замѧнѡ* Мр, гѡтово *изгѧнѡ* СГ, одѧтлѣ *крѣнѡ* Ст, мйнђушу *ѡйкинѡ* Г, *йййнѡ* ѡнѧј цвѣт Остр, *йѡйнѡ* јѡј чѡвек Суш, *йѡйнѡ* чѣтрес прѡвѣ Пр, *йрекинѡ* сам З, *скйнѡ* тѣгове Лоп, *йрврнѡ* трѧктор нѧ се Др. Секвенца *уо* не мења се: кад је га *вйкнѡ* Брез, *йрнѡ* у трѣе М, *зѧсуо* тѡрбу Пл, пѡдигѡ и *зйнуѡ* С, мѧло *исклйзнуо* К, *мѧнуо* кѡсѡм Мил, нит би ти се *ѡзѡвнуо* Лоп, јѳтри *ѡсвѧнуо* мрѧв Пл, свѡјѧк *йѡйнуо* Г, *скйнуо* с пѡсла ДК.

234. На овом терену нема контраховања акцентоване групе *уо*: *чѳѡ* и сл.

235. Код предлога *уочи* нефинална група понаша се двојако (тачније тројако): ѡвѣ смо гѡд"не *учи* Ђурђевдѧна Бал, вѣче *учи* нѣдељѣ Бр, *учи* Ђурђевдѧна сѣдам дѧнѧ Брез, *учи* Ђурђевдѧна В, *учи* Бѡжиѧ ГЛ Т, *учи* Зѧдушнйцѧ завршио зйдѧње Др, йшѡ *учи* Илйндѧна З, *учи* тй вѣл"кй гѡдѡва Лоп, *учи* Пѣтровдѧна плѣтѣмо вјѣнчиѣ Мр, вѣчй *учй* Бѡж"ѧ Осл, *учи* Бѡж"ѧ свѧк се стѧрѧ за печѣн"це СР, *учи* Вйдовдѧна ймѧ вйѡвчица трѧва Суш; пѧл"ли *уче* Нѡвѣ гѡд"не ГК, држймо свѣтло *уче* Бѡжиѧ Лоп Л, *уче* Мѧлѡга Бѡж"ѧ Пл, пѧлѣ *уче* Пѣтровдѧна СР, нѧш мѧјалук *уче* Прѡрока С; *очи* прѧзника нѡге се пѣрѳ Лоп, бйло гѡстијѳ *очи* слѧвѣ Вр, мѣсим лѣб, колѧче, *очи* слѧвѣ Остр, дѡнѣсѣш вѣче слѧму *очи* Бѡж"ѧ Сит;

уочи Зѧдушнйцѧ ГЛ, *уочи* слѧвѣ ймѧмо гѡстй ГЦ, *уочи* Ђурђевдѧна ГЦ *уочи* Богојѧвлѣња, *уочи* Бѡж"ѧ се спрѣмѧ густй пѧсѳл Пр, мѧдѧ *уочи* свѧдѣбѣ йдѣ у њѣн рѡд Сит, *уочи* Лѳчйндѧна дѡђѣмо Суш, увѣчѣ се плѣтѳ вѣнч"ѧй *уочи* Йвѧндѧна Т.

Претпостављѧ се да је фонетски лик *очи* настао елизијѡм вокала *у*, а облик *учи* рѣдукцијѡм *о* (Уп. Николић 1991: 218, Марковић 2011: 440).

Група ое

236. Контраховање медијалне секвенце *-оe-* (< -оје-) везује се за облике присвојнйх заменица: фѧмйлијѧ *мѡй* мѳжа ДК, дѡшла *мѡм* синѡвцу Огл, у *мѡм* дѡму ДК, у *мѡм* зѧсѣѡку Огл, *свѡй* рѧдѧ ДК; п о р е д: на *кѡјѣй* сам ДК, тѡгѧ *мѡйѧ* дѣду Осл; пр. уп. код присвојнйх заменица.

237. Контрахују се и групе састављене од два иста вокала: *мѧла*, *сѧй*, *рѧйшук*; *ѧрйшйцѧ*, *кѳйшйцѧ*, *Илйнѡй*; *бѡжй*, *сйрѡжй*.

Развйјѧње прѣлазнйх сонѧнѧтѧ в и ј

238. Сонѧнти *в* и *ј* јѧвљѧју се у радном глаголском прѣдеву и у лексемама код којйх је дошло до испѧдѧња гласѧ х:

а) Секундарно *ј* јѧвљѧ се у примерима: бѧбѧ ми кѡ *ѧжгѧјѧ* Мил, кѧкѧ је кѡ *ѧжгѧјѧ* Г, на *йрѡјй* се одгѧјилѧ Лоп, *снѧјѧ* му Пл, у мѡјѣ *снѧјѣ* Ст, *йййјѧ* вѡдѧ С, *йѡйсйшйцѧ* да врй ГЦ; *йѡййѡ* крѳ Вр; уп. и пр. *йрйјѡйѧ*, *лйјѧ*, *лѣјѧ* *мѧђйјѧ*, *сйрйјѧ*/*сйрѣјѧ*; али и: ѡпѧнке са *кѧшйем* В.

б) Секундарно *в* забележено је у примерима: таки обичај *би̋в̋о* Брез, дал је се *би̋в̋о* запопи̋о Пл; ђн *д̋в̋о* њџи Пл, Бџ ми *д̋в̋о* С, с̋мо им *д̋в̋о* лѣба Д, п̋п је *д̋в̋о* Мил, м̋ни није *д̋в̋о* Брез, н̋ би *д̋в̋о* К, а није *зн̋в̋о* Вр, *зн̋в̋о* народ К, би̋ло ми *ж̋в̋о* йспрва Брез, *ж̋в̋о* би̋ло Д, да га *каво* ўкув̋аш Т, *каво* да нам *д̋д̋у* С, *й̋в̋о* је ракију Бал, на карлици *й̋в̋о* Т; ђн није *й̋в̋о* ГБ, нисам *й̋в̋о* С; п о р е д: п̋п ми *д̋д̋* в̋ду Пл, *д̋д̋* ц̋куле Ст, нико ми није *д̋д̋* ДЛ, и у с̋ду *ж̋д̋о* ми Суш, *ж̋д̋о* ми би̋ло Пр, *ж̋д̋о* ми што те̋бе ГБ, *ж̋д̋о* ми је и другѡв̋а м̋ји Огл, *й̋д̋о* ко пр̋штац С, *би̋о* (сви пунктови).

ѡвде *ј̋в̋у* СГ, н̋м̋ј да *ј̋вуч̋иш* Реб, с̋мо *ј̋вуч̋ну* Пл, у *ј̋нуч̋в̋у* с̋де Брез, м̋р̋емо *завуч̋и̋ви̋и* Пл, д̋би̋о си *сн̋ву* Остр, й̋м̋м и *сн̋ву* ГЦ Со Сит Реб, *сн̋во*, тр̋б̋а да р̋д̋иш С; п о р е д: осеч̋анац *аӳй̋ѡбус* Пр, с̋мо *ј̋вуч̋* Ст, п̋ч̋е *ј̋вуч̋иш* Г, д̋л *ј̋вуч̋а* Лоп, *ј̋* з̋ни *ј̋вуч̋иш* Пл; испод *й̋вуч̋у* Лоп; п̋дигн̋е с *бир̋ѡ* Лоп; и *сак̋ѡ* Сит.

Редукција вокала

239. У Ваљевској Подгорини потврђено је потпуно и делимично редуковање вокала. Могу се редуковати сви вокали, али је најтипичније редуковање вокала *и*.

Афереза

240. Редукција иницијалног вокала није честа. Бележила сам је у примерима:

а) вокал *а*:- од *бол̋ани̋е* пр̋лазе Пл, није би̋ло *бол̋ани̋е* Туб, п̋шли на *ѡрудрум* В, пред *Лексија* бѡжиј̋г Брез, с̋д јој се показ̋ла *л̋р̋ија* да пом̋зе Кун, а ј̋дно је *Лександра* Лоп, Пант̋ли̋ни сл̋в̋е *Лим̋ијев̋ан* Осл, Т̋ш̋ни *Лим̋ијев̋ан* Огл, р̋д̋и на *кумул̋й̋ѡрима* Лоп, у *й̋а̋й̋ѡци* Лоп;

б) вокал *е*:- да с од̋вде *вак̋ули̋ѡмо* З, й̋м̋ *вид̋ѡнција* Реб, није би̋ло *л̋к̋иричн̋ѡ* Бог, стај̋о *л̋к̋иричн̋и* шп̋рет Др, ш̋ѡф *л̋к̋иран̋е* Осл, р̋д̋и у *л̋к̋иройс̋ѡку* Пл, ѡв̋и *м̋јл̋ран̋и* Огл, л̋нац *м̋јл̋ран̋и* Ст, й̋мало је *м̋јл̋ран̋и* ГЦ;

в) вокал *и*:- и *н̋к̋ију* пр̋м̋а С, ўдари̋о *н̋к̋ију* Брез, п̋шк̋е за *н̋к̋ију* Туб, ўдарише *н̋к̋ију* ГЛ, на *н̋к̋ије* Др, ўдар̋о *н̋к̋ије* В, давали *н̋к̋ије* Лоп, тр̋и *н̋к̋ије* ГЦ, није би̋ло *н̋к̋иј̋а* Суш;

г) вокал *о*:- *б̋с̋арио* народ Остр, т̋мо у *Бр̋н̋ѡвцу* ГБ, ўзм̋ш *кл̋ију* Со, тр̋б̋а се *й̋риса̋иш* Д, х̋рка је у *С̋чини* ј̋дна Лоп, гв̋зден̋е *с̋вине* Бр, др̋вен̋е *с̋вине* Брез; затим у прилозима и заменичким речима: отвор̋ила се к̋т̋ија *ва̋к̋о* С, *ва̋к̋о* се ра̋став̋и Брез, *ва̋к̋о* повиј̋ена М, ѡправљ̋ена *ва̋к̋о* Огл, па *на̋к̋о* й̋м̋ О, *на̋к̋о* ме сл̋ла С, *на̋к̋о* за̋гивсали Пр, ме̋ ј̋пиј̋е *на̋к̋о* Мил, *на̋к̋о* ѡстала Др, *на̋к̋о* на п̋јацу Мр, бог̋ства *на̋к̋ѡ* Мил, *в̋мо* вратише Реб, *в̋мо* др̋шка Пл, *в̋мо* д̋ци Г, ка-сам д̋ш̋б̋ *в̋мо* Остр, *в̋мо* й̋дем Р; *в̋лик̋е* н̋кте одг̋јила Сит, *в̋лик̋и* вл̋с С, *в̋лик̋а* к̋ћа Мил, *в̋лик̋и* ч̋бар Л, *в̋јиц̋н̋а* д̋шла Огл, *в̋јиц̋н̋е* крај̋чице Лоп, *н̋лик̋е* ѡвце Остр, й̋м̋аш *н̋лик̋о* С;

д) вокал *у*:- биле су т̋е *Сек̋ѡн̋ије* Лоп, *Сек̋ѡн̋ије* се пр̋знуј̋е Бал, *л̋в̋н̋ѡм* (сви пунктови), *ј̋й̋ру* (сви пунктови).

Синкопа

241. Испадање вокала у средини речи илустр̋ују примери:

а) вокал *а*:- и *ј̋* сам *ка̋зла* Осл, што ти с̋д *ка̋зла* Реб, т̋о смо *ка̋зли* м̋ле Пл,

Пл, послѣ се *ижѣн*ли Д, *имā кадиѡн*ца вāкѡ ДЛ, била *кућан*ца Туб, *куч*не звāли Лоп, једно *кѡр*тио Д, дрвѣни *лојар*ћ О, дође *мучен*ца ГЦ, *наѡн*ли да нѡсѣ Вр, ѡкачѣ на *ѡбрāн*цу Бр, *ѡправ*ли кѹћу З, *осѣл*ли се бѣли Др, бāба *ѡстиар*ла Лоп, тѡ му је *ѡчев*на Мр, у *ѡцāц*ма К, *йāл*ла зѹбију С, *ѡвāј йāн*ћ Огл, нѡсѣм *йечѣн*цу Бал, *йѡб*ли су вāмо З, нѣкѣ *йѡња*вце К, мѡја *йѹн*ца Мил, *развāл*ше капију Б, у *рāн*лу дѡл О, са *свāшѡв*ма Сит, *мāлā сѣниц*ца Г, мѡја *синѡв*ца Мил, била *сирѡи*ња Д, ѡвѣ *йрѡј*ца М, нѣним *ћѣр*ма Остр, *ћуш*ле нѣсмо Остр, рāто *ѹвāш*ло Бал, *ѹйри*ла кѡтѡ ГК, *ѹсир*ла мѣкицо Бог, бѣлѣ *чѣл*це Б, нāчинѣм *чѡрб*цу Осл, *ѹенѣр*ке бѣле Осл, мѣтнѣ *шарѣн*цу Мил, бѣѡ *шубѣр*ћ К;

г) вокал -о-: *йрѣксу*йре (сви пунктови), *Свѣйзār* Мил Пл Вр;

д) вокал -у-: пѡчѣше *йиш*и Мил, ка-сам *зйц*ла СР, *изйин*ли ДК Др, *крѣн*ле да пронѣсѹ Остр, вāкѡ *крѣн*ли Мил, сāмо *йѡин*ла З, бѣла *йѡин*ла Мил, нѣ б *йѡйѡн*ла Остр, бѣли смо *йрѣйр*ли С, кад је *свāн*ло Б, да смо мѣ *скйц*ли Пл, нѣсу се *скрѣ*ли Огл, прѣт *кћу* О Мил ДК ГЦ Огл Туб Ст Бр Д;

*вѣр*јѣш ли тѣ Др, ка-сам *вйкн*ла С, *гāр*јѣ са нѡвцом ГК, да се *гѡр*чкѹјѣ Мил, *гѡр*чак Г, ѡн *зак*йи Осл, мѹчѣ га *жѣл*гац ДК, *жѣл*гац Пр Брез З, вѣлѣ *жѣл*гац Лоп, рѣндāм *јāб*ке Д, *јāб*ка се ѡборѣ Бр, ѡнѣ *найрāн*ше Т, *нак*йи м чāбрић ГБ, *нак*йила бѹре ГК, јѣсам се *нāм*чила Лоп, да *най*сѣи ДК, *наћ*ве зѡвѣмо Сит, *гумāнā ѡб*ћа С, дѡшли *ѡг*дā М, йпāк се *ѡкрѣн*ло Огл, *јā ѡк*йила Реб, да *ѡк*сѣ В, *йāзār*јѹ тѹ Огл, *йѡк*йила Ст, *йѡк*йѣ брāшно Вр, *йѡйр*иш бурѣнце Огл, *йѡч*йāли стāро ГК, нѣје *йри*тиа ГЦ, како-сам *скйн*ла Туб, у лѣбнѹ *фѹр*ну Др, да се мѣ *шкѡл*јемо К.

Апокопа

242. Редуковање финалног вокала је уобичајена појава. Апокопа је запажена у појединим грамаатичким категоријама и врстама речи.

а) Вокал -а: *нек ѡперѣ сām Г, нек идѣ В О Пл Пр Мил, нек бѹдѣ ГЦ, нек скйдā* ГК, *нек се крѣтѣ Пл, нек је лѣпа Огл, вѡл* ти (сви пунктови); *кѹд ѡћѣ Бр; свѹкуд* вāшера СГ, *свѹкуд* јѣднāко ГЛ, *свѹд* сам ткāла Брез, *свѹд* се вѹчѹ Бог, ишла бāш *свѹд* Мил, *свѹд* ѡколо брѡдо Д, *свѹд* је злāто Реб, у Пѣцкѹ, *свѹд* Бр, *свѹд* по астāлу Пл, *свѹд* сам рāдила Лоп, *свѹд* ѡколо Др, *свѹд* ѡдајѹ Осл;

б) вокал -е: дѣсѣ се *Бѡж* прѡстѣ К, *Бѡж* (о)прѡстѣ (сви пунктови), *Бѡж* сачѹвāј (сви пунктови); *ѹ им Бѡга* (сви пунктови); бѣла *ј лāмпа* Огл, *јā с бѡј*м О, мѣн *с чйн*и О, да *с пѡтпйшѣм* Лоп, да *с ѡжен*ѣ З, да *с ѡбѹч*ѹ К, да *с пѡслушāјѹ* Со, да *с йзнос*ѣ Пл, да *с кѹп*ѣ од јѣчма Лоп, ѡна *с пѡсвāђала* Осл, *штā ћ* ти О; *кāж* изрѹчи цāк Вр, *кāж* упиши тѣ нѣгā Пл, *мѡж* да йдѣ СГ, *нѣ мож* да пѣвāм Реб, *нѣћ* д ѣдѣ Осл, *нѣћ* да рāдѣ ДК СГ, ѡн *нѣћ* д ѹдарѣ С, *нѣћ* у сѣло нѣко ГЛ; *йѡр* ймајѹ Д, *йѡр* нāвијѣ Туб, *йѡр* кѹд су сйшле Пл, *йѡр* дѹвār В, *йѡр* пѡпишмо Вр, *йѡр* што зѡвѹ Сит, *йѡр* ѹватиѡ С, *йѡр* вратило Остр, *гѡл* је бѣла Б, *гѡл* ѹ Вāљеву СГ, *гѡл* рāник Остр, и чйвкѹ *гѡл* Бр, *гѡл* кад поглѣдиш Лоп, *гѡл* на старйни Др, *гѡл* на дну Р, *гѡл* пѡт кућѡм Бал, *гѡл* по Јāдру О, *гѡл* на грѡб С, бѣѡ *ѡвг* Сит, *ѡвг* је ймало З, *ѡвг* у Тѣшиће Лоп, дѡшла *вѡг* Л Туб, бѣла је *нѡг* Огл, *нѡг* у баштици Пл, *нѡг* ѹ онѡј флāши Ст, *шйг* седѣње Д, *шйг* се кѡлѣ Реб, *шйг* нйти Остр, чѣкāј тѣ *шйг* Бр, *шйг* ѡстанѣм С; пѡ двā дāна *мѡр* Огл, ѡвāј *мѡр* што је пѡгинѡ Мил;

в) вокал -и: *грж* тāмо ДК, *йг*, тѣ Бѡжана Л, *йг*, дйјете (сви пунктови), *йг*, сйне, пѡтрај Лоп О, *ѡйрѹж* нѡге Д, *йāз* дѡбро Мил, *йѡмѹз* крāве Д; *ћуш* тѡ је дѹгā прича О, *ћуш* мѡрѣ ГК Пл, *ћуш* Бѡр'саве Пл, *ћуш*, нѣмѡј мѣнѣ В, *ћуш*, сйне Осл,

ћуӣ, мѹке смо мѹчили Г, сләмарице бїле, *ћуӣ* Мр, нѣмā нїшта, *ћуӣ* Бр; *јес* вїдио Остр, *јес* тї, нāно Огл, *нїс* вїдила стō ГЦ, *нїс* тї знāо Лоп; да б пѹштали Д, јавиō б се Остр, ја б сād ишō Вр, нѣ б мōгла ўпргити С, да б се нашла пāра Остр, штā б бōљѣ бїло Ст, нѣ б се ја ўдāла Мил, да б мōгло да се нāтурї Бог, кōјā нѣ б пōшла Л, да нѣ б стрўл"ло Т, ако б она дōшла Лоп; чїјї с тї ГЦ, ако с чўō Пл, дѣ с бїла О, кōшуља што с нōсиō Лоп, штā с рād"ла О; изглѣдā м да је Лѣко Д, бōже м прōстї Пл, кāко м дōђѣ Бог, изглѣдā м да је ўдāта Мил, тō су м првō дāли Мил, цāба *ӣ* жѣнскїѣ Д, да *ӣ* прїчāм С, чѣкāj да *ӣ* кājѣм Туб С Ст Остр Бал Вр, мāтери м бїло ѣме Г, па штō љѣ *ӣ* бāко Мил, мājка да *ӣ* кўпїм Туб, н ўмѣм да *ӣ* кājѣм Туб, чѣкāj да *ӣ* прїчāм Лоп, штā *ӣ* јā знāм Б, бāш да *ӣ* свѣ кājѣм Лоп, ѣто *ӣ* сапўна Г; мѣн стїжѣ Д, мѣн с чїнї О Осл Гц, мѣн се ўчину Пл, мѣн донѣсѣ ГЦ, а мѣн нѣ морѣ ДЛ; да л ћу мōћи Д, да л ме нѣко намōрō Реб, да л она ѣмā О, да л се нїсу сākриле Бог, да л јѣдосмо С, а би л тї мōгла С, ѣмā л кāка пāприка Р, ѣдѣ л се сād цркви Б, ѣле л ѣн мѣнѣ О, ѣле л дāти К, ѣћу л бити прїјатељї Бр; *јел* ѣмā тāмо ГБ, *јел* чāрала ў вās Мил; ал сāмо сам рѣдом В, ал сāмо јѣдно нїсам пōслушала Бр, ал штā врѣдї Суш, ал штō ш да обўчѣш Брез, ал тō је прōстијѣ Сит, ал вōлови знāли С, ал мōрāм д ѣдѣм Р, ал не мōгу д ѣдѣм ГБ, ал нїје бїō окōпнїи ГЛ, ал свѣ нāкō Остр, ал и пōсолїм Брез, *нїӣ* шта бōлѣ Д, *нїӣ* се скїнула В, *нїӣ* смо му трāj"ли Пл, *нїӣ* сам знāла да бōјїм С, *нїӣ* су кōгā тўкли Пл, *нїӣ* је пōстојō ДК, *нїӣ* се кō жѣнї Осл, *нїӣ* ѣдѣ Г; а кāмол жѣнскїѣ Брез; а ѣвѣ бōїам и јѣсу С, јā сам бōїам нōсила кўдїљно Туб, бōїам бїла је она млāђā дōста Др, бōїам јѣсам Вр Лоп, бōїам нōсила Пр, а прїје бōїам и нōсила Брез.

Делимичну редукцију финалног вокала -и илустрју следећи примери:

калуӣ" ѣмајѹ Г, тō су *којāч*" С, ѣдѣш зā нѣм *кўћ*" Бр, идѣмо *кўћ*" Осл, мōја *мāӣ*" Пл, *окрѣн*" се од нѣгā Д, ка-су *їарїӣзāн*" Бал, у *рўјач*" Огл, бўднў *Цїїан*" Бр, *Цїїан*" су продавали ДК, бїли *чōрбалуц*" О; ако бўдѣм мōгла се бōриӣ" Мил, мāl"ну брāӣ" О, нѣћу се ѣв *врāӣӣӣ*" Г, она љѣ ти зāмерӣӣ" ДК, пōчѣла ме звāӣ" Мил, трѣбā знāӣ" кāко ДК, пōчнѣ се кōсӣӣ" Д, ў чѣм љѣ се *кўїаӣ*" Б, мājка љѣ *кўїӣӣ*" С, свѣ ћу *їоубїјаӣ*" М, мōрāш *їлāӣӣӣ*" Сит, о зїмѣ ћу *їдскаїаӣ*" Пл, нѣмбōј *ўлазӣӣ*" ў кўћу Бр; нѣ би мōгō *їзбѣћ*" ГК, мōрāм *їћ*", сїне О; сā њїм *крїјўћ*" се ДК; *вѣжбал*" кāко се пўцā Пл, *врāӣӣ*" се ја и мўж О, *їрал*" се Мил, *їмал*" смо шљївā О, љāци нїсу *їмал*" М, црѣп *їолўїал*" Б, *разїовāрал*" се на пўту Осл, *сїанарївал*" стōку ДК, *ўдарал*" су кочиѣ ДК, *чўл*" смо Пл; мѣн" нїје дōбро Пл, сā љѣ ѣн" да нāспў Сит, ѣн" су свї изишли Бр, ѣн" ѣдў одмāрали С, ѣн" су мѣнѣ тākō ГБ, ѣн" ѣт"шли Вр, ѣн" су нѣгā трājили СГ;

г) вокал -о: *вāм* је у Рāкић"ма Сит, *вāм* ў ѣвōј сѣби Со, *вāм* ѣмā сѣба Остр, мājка је *вāм* сā мнѣм ГК, *вāм* лѣжена вāтра Пл, *вāм* пōткрпїш се С, *вāм* је бїō Бал, *вāм* ѣза нās Г, *вāм* ѣмадў Др; *їāм* се пōслўжѣ Сит, јѣдна *їāм* Бр, стāvљāш *їāм* Пл, *їāм* иза вāшѣ кўћѣ С, *їāм* дрўгō Бал, *ї* *їāм* је ѣмало пōпѣвā Пл, *їāм* на Убїћу Мил, *їāм* пōседајѹ Лоп, ѣцу и мājци *їāм* Брез, *їāм* нāпољу Т; *мāл* нāвишѣ Лоп, *мāл* тō ја ѣшћерāм Суш; *нѣї* кāко ѣзлазї Реб, *нѣї* мўшкў кōшуљу О, *нѣї* у зўбима Остр, *нѣї* бїрā ѣ ѣн Бр, јāшта сам *нѣї* плāкала ГК, *нѣї* сāsпѣмо на бѣтѣн Пл, *нѣї* дāнѣм В, прѣ *нѣї* што сам ја дōшла Мил Г, бōљѣ вѣлѣ *нѣї* мѣнѣ Брез; ѣте сāм Осл; дѣлнѣ вѣшѣве и *ѣӣ* Бог.

д) вокал -у: *нѣдѣљ* дāнā (сва јатовска села), *нѣдѣљ* дāнā Брез Мр ГЛ ДЛ Суш Л; *нѣћ* да кājѣм ГЦ Мил; што с ўчили богослѣвију Пл, тō с Тўрци ѣдудā Мил, да *ћ* ја дōћи ГЦ, кōгā *ћ* да глāsам Мил, штā *ћ* ја слўшала Вр, ја *ћ* да се пōродїм Лоп, дѣ *ћ* да је зѣвѣм О, ја *ћ* д ѣгрāм С, штā *ћ* ја сирѣта В, штā *ћ* ја тѣби да прїчāм Брез, нїсам

nēsh Осл, *nēsh* је вјидети ГК, *сѣше* вѣ Л, *òздò* нѣти имају Туб, *òздò* пун љговор Мр, *òзѣò* завикали Реб, *òзѣò* њскрпљено Д, са чѣсмѣ *òздò* Пл, *окле-*је мòја мѣјка Брез, *òш* узѣти овогò Пл, ако *òш* да ти прòврѣ Мил, да *ѣрѣш* тàмо Др, па да *ѣрòш* Мил, *рѣше* вѣ Пл, ако *ш* да шараш С, ако *ш* са дулèком Пр, сѣне, дè *ш* тѣ дòл сѣћи Р, штà *ш* бѣрати Б, трпи па штà *ш* Сит, *шесѣш* овацà Реб;

в) у финалном слогу: *ај*, вàмо Мил Брез Лоп Реб Туб Д С Сит Г, *јес*, мàчке вàтају ГК, *јес* да чувају кàпе Брез, *јес* ѡшла Лоп, дàли нѣди *нѣш* Осл, лèжѣ *òв* на крèвету С, *òв* у Златàрићу З, *òв* рàдиò Сит, *òв* ка-сам дòшла Пл, дòшла јà *òв* Осл, *òв* зàкачити Сит, *òв* сам нàкѣ чàрдàк нàшла Р, удàм се *òв* ГБ, *òв* на двàјес Др, *òв* дòлèм ГЛ, *òв* рòђена К, *òв* да дàмо Г, *òв* мòји дòшли В, *òв* кò шљѣвà Г, *òв* кўповò зèмљу Брез, *òв* је Мѣлош Ст, *òв* сам спàвала ДЛ, *òв* љ овој сòби Туб, *òв* је бàкар Реб, *òв* јој је стòка Мил, *òдав* дèсно ѣмàм Реб, удàла се *ѣдс* С, *ѣдс* кò òше кўпѣ Пл, *ѣдс* се удàла К, *ѣдс* узèли òд њè Сит, *ѣдс* мèтнèм Остр, *ѣдс* кад Живòјин òдè Д, *ѣдс* òчеве смрти ДК, *ѣдс* се пàли ГК, *ѣдс* пèчèш Туб, *ѣдс* тò Жѣка Мил, чèк Пр Б Вр СР С Сит Лоп Д Г В.

Супституција вокала

245. Појава супституисања вокала није тако изразита у Ваљевској Подгорини. Обично се јавља, као и у многим другим говорима и дијалектима, услед одређених фонетских и морфолошких процеса, али и приликом адаптације страних речи.

1. Вокал *a* замењује се:

а) са *e*: *бејàш*⁵⁴ љ шта Г, нàшла га на *вàшери* С, на Пётковачу кад је *вàшер* К, бѣò *вàшер* З, ѣдљ де су *вàшери* В, прèко лèта *вàшер* Со, бѣò ѣвскѣ *вàшер* Г, òдèм на *вàшер* Сит, ѡшла по *вàшерима* М Вр Бр, ѣдèм на *вàшер* Др, пòђèш на *вàшер* Осл, нѣје *вàшера* бѣло да нѣсам Пр, на свàкѣ је се *вàшер* ѡшло Огл, свљкуд *вàшера* СГ, на *вàшер* Ст, кàки *вàшер* Брез, ѡшла на *вàшер* ДЛ, и на *вàшеру* Брез, òтишла на *вàшер* Суш, ѣдèш по *вàшеру* Бал, бѣло је и *вàшера* О, и *мејàза* ГК, сапўном *ѣрèђѣм* О, ѡшò у *Хилèндàр* Пл, сàмо од *ѣнарѣкà* Пр, òнè шљѣве, *ѣнарѣке* Бал, *ѣнерè**ке бѣле вòд Осл, натрèсèм јà *ѣнерè**ке ГК, машину *шѣвећу* Г, да с тò зòвè *шѣнèла* Остр.

У примеру *шѣвећи*, вокал *e* добијен је аналошки према примерима типа *носећи*, *лежећи*.

б) са *и*: слàвè *Илѣмѣјевдàн* Огл;

в) са *o*: бѣò *бошчòвàн* Мил, бѣле *долèко* С, стàријà *долèко* Со, нѣсам се *долèко* удàла Бр, нѣсу *долèко* ГК, ѣмà и *долèко* Др, јès, *долèко* Бог, удаде се *долèко* Лоп, тàм *долèко* Вр, *кòбојàш* ГБ Др Г Сит С ГК, *кòбојàш* Лоп, ѣмò *колèндàр* С, ни *колèндàр* Л, у мèsнљ *канцòлàрију* З, зàкувàm *колàчѣнке* Бал, цўкеле *лòвоће* К, сѣн òт*шò у *Омèрику* Мил, нè узмè *ѣорцèлу* Остр, њòј *ѣòѣòфнице* ДЛ, да ми је *сàгошнà* пàмèт С, *сàгошнѣ* òб*чàји ГБ, *склòњàла* сам Осл, *склòњàј* д*ѣте Суш;

г) остаје *a*: прè је се ѡшло *далèко* С, *далèко* је тò В, нѣје *далèко* на прèчàц М, нѣје ми бѣло *далèко* Г, гòре *далèко* Др, свè *далèко* кўне Мил, *кàбàјàш* Б Осл, *калèндàр* ДК, јèдан *мѣнисѣар* ДК, нè *склањà* òд мрàза Огл, òдèмо кўпити *ѣнарѣке* Г, *ѣнарѣкòм* пòсебно Остр.

2. Вокал *e* замењује се:

а) са *a*: нàспèм *вàѣшè* Осл, òна је *ѣнарàција* Г, вòлове и *ѣмарàбу* Др, òв на *ѣарàсу* В, са *ѣарàсè* Г, узми на *ѣарàси* ДК, и *ѣарàсу* лèпо Лоп, на *ѣарàсу* Туб;

б) са *o*: мàло *àловè* пàприкè Г, *àловè* пàприкè Бог, дòнесè и *àлову* пàприку ГБ,

⁵⁴ Прил. *бајàш* (<тур. *bayađi*) (уп. РСАНУ).

засобно вáрош Лоп, у канцолàрији Лоп, у мѣсовођу Огл, да је *шуборколóза*, јѣвтика Огл;

в) са *и*: *ймá ивидѣнцију* ДК, бйō тѣкничкй *инжйньѣр* З, ма́шйнскй *инжйньѣр* Б, *инжйньѣр* бйō Мил;

г) остаје *е*: *дòдáм àлевѣ пáприкѣ* ГЦ, *дòл у шѣрáси* О;

3. Вокал *и* замењује се:

а) са *а*: *òвò је тá и́арамíда* З;

б) са *е*: *дòлебаиá дòђѣ* Вр, *ймá шѣшáрке* К, бòљй су *мáлењáци* Остр, пòзовѣм *мѣлйцију* Лоп, *дòђѣ мѣлйциá* Суш, тò *нáмѣрнице* Туб, *пáсулá* и *нáмѣрнйцá* Бог, свѣ *нáмѣрнице* за стòку Мил, тáмо сам *нођѣвалá* Сит, и *нођѣвали* по шáтором Бог, преко *йолѣције* Брез, и *дòбијѣ сйѣйѣнцију* ГЦ, *ймá ценкòлáшор* Г, *òвò је ценйѣрефúа* ГЦ;

в) са *о*: *òвò машонѣрију* Лоп;

г) остаје *и*: *наузимá нáмирнйцá* ГЦ;

4. Вокал *о* замењује се:

а) са *а*: *глѣдò у вадѣници* З, *ймáли вадѣнйцá* Туб, бйли у *вадѣници* Брез, кò да сте ми *дòнѣли вадѣницу* В, òн је се *айѣрисò* Пл, да се *айѣришѣ* Кун, те сам *айѣр"сала* ДК, кòлкò је лúди *айѣрисáно* ГЛ, тáдá *айѣр"сáна* и òна Мил, вршила *айѣрáцију* Бог, на *айѣрáције* Лоп, јес-чúд за дòктора *айѣрáшор* Пл, òна је завршила у *йаишѣци* Лоп, плѣтѣм *чáрайѣ* С, нйсам òбула *чáрайѣ* Суш, јѣднѣ *чáрайѣ* Г, блúзу и *чáрайѣ* Осл, òвò је за *чáрайѣ* ДК, а *чáрайѣ* прѣдѣш Бр, плѣтѣмо *чáрайѣ* Мил;

б) са *е*: чѣтири *бúшѣйшине* ГЦ, на *ведѣницу*, из *ведѣнице* Лоп рáдиò у *ведѣн"ци* Остр, за *мѣсѣвеђѣ* Мил, и òвй *новекòмйоновáнй* Т;

в) са *у*: спрѣмала сам *бурáнију* С, сйјали *бурáнију* Бог, *бурáниá* и слáн"на Туб, крáставац и *бурáнију* Огл, јѣли *бурáнију* Д, пòшли на *ѣрудрум* В, *ймò кúйò* ГК, јѣдна је из *Пáзувѣ* Др, у òнѣ *ремòнике* Пл;

г) остаје *о*: *йшли у водѣн"чу* Мил, на *ѣјродруму* ГЦ, одрѣд"ла *òйѣрáцију* ДК, ал *ймá шòдлмáч* ГК, *Марйна шòдлмáч* Мил;

5. Вокал *у* замењује се:

а) са *о*: свѣ *блйзу* Реб, дòста *ймòћнй* В, *ймòћнйцá* бйла Бал, кúвале се *йрòколе*⁵⁵ Лоп, крòмпйр и *йрòколе* ГЦ, òднò *цòколе* ГЦ, ка-су *урòчили* Лоп;

б) остаје *у*: *блйзу* Др Реб Сит Со В К С Т О ГЦ ГК Лоп Огл Мил, *йрòкуле* смо Бог, *реума* Бр О С М Мил.

Као што је то у свим другим говорима (ареал в. у: Бошњакóвић 2008: 182–183), у испитиваном подручју разлòзи за настанак супституције вокала су најчешће фонетски (асимилациони и дисимилациони процеси), затим морфолошки (вокалске алтернације у деклинационим и конјугационим парадигмама, аналошка преношења из јѣдне основе у другу), као и прилагођавања посуђеница и најновијих речи из књижевног језика домаћем изговору (разлòзи могу бити или несагласност правила дистрибуције или пак погрешна перцепција).

⁵⁵ Прокула лат. бот.; в. РСЈ.

свѣ ђни *jǝr̥tani* Лоп, у *jǝnu* стижѹ Мр, сна ђтишла *jǝt̥r̥ɔs* Суш, *jǝt̥r̥i/jǝt̥r̥u* (сви пунктови).

Мање је потврда у којима се иницијално *j*- губи: *g-ǝǝm*, *g-ǝǝmo*.

249. Фонема *j* се добро чува и у финалној позицији. У облицима императива глагола типа *ȳkriiti*, *sakriiti*, *iiiti* и сл. финално *-j* ретко изостаје:

а) у *ǝr̥ǝǝv̥nǝj* шѹми В, у двајес *ǝr̥ǝǝj* Туб, у *kǝri jǝlovǝj* Ст, а, *jǝj* ћѣри Туб, по имену *Kr̥st̥iv̥ǝj* С, у *lǝj* ѹмочим В, па *ǝǝj* ишǝ Сит, *ǝnǝj* главни Огл, *ǝnǝj* тѣти О, *mǝj* ђтац В, *mǝj* дѣда Бал, *mǝj* ћѣвѣр ДЛ, *ǝt̥i*ћите *ȳn̥nǝj* кѹћи С, у *lǝs̥ci* ђровѡј Ст, у *ȳǝt̥r̥i*ци*nǝj* ђрајевини Бог, да ткǝ на *rǝz̥bǝj* ДК, ткǝли на *rǝz̥bǝj* Т Лоп, стрѣса *rǝj* Осл, *s̥t̥r̥ǝj* ђдозгǝ чита Др, и *iv̥ǝj* с̥н Мил, бǝг те *iv̥ǝj* ГК, да ти је б̥иǝ *iiǝj* В, *iiǝj* Милан Суш, *iz̥atk̥e iiǝj* бѣз Мр, *iiǝj* ч̥ича Лоп, па на *iiǝǝj* ДЛ, ђдем *iiǝj* тѣтки Мил;

б) па *imǝj* Мр, ђндǝ *is̥t̥iv̥ǝǝj* С, *nḁt̥ǝiiǝj* дрва В, *n̥emǝj* ићи Бр, *ǝi̥kḁz̥u̥j* вǝлове С, т̥и *ȳii̥r̥ǝǝǝj* Ст, *ȳǝǝǝj* Пл Г СР С Остр Осл Др Бал М Бог Л Суш, па *ȳomǝz̥u̥j* Пр, *ȳr̥ǝǝǝǝj* мǝло Г, дǝл *ri̥bǝǝj* ђбручеве Пр, *s̥ǝǝǝj* тѹ Мил, *sl̥ȳiiǝj*, снаво Огл, са се *ȳǝǝj* Бр, *ȳiiǝǝj* с трактором ДК, *č̥ǝkǝj* овǝкǝ Др; и: *ǝj* море, *ȳǝii̥j* кафу Бр, мǝло *s̥ǝvi̥j* Пр; поред: па *kǝpsule* тѣ *ii* Суш, *ii*, Мијате Д, *is̥ii* и тѹ ГК.

250. Артикулација медијалног *-j-* у суседству неког другог сугласника сасвим је стабилна:

а) испред сугласника: б̥иǝ *ǝjǝk* Др, побѣгнѹ од *ǝjǝkǝ* В, код *ǝjǝk̥ki* грǝбљǝ Г, *ǝj̥i*е и ви С, штǝ ми *vǝǝǝj* ДЛ, *ǝǝǝǝj* је Суш, Крст̥ина и *Dr̥ǝi̥ǝǝǝj* Туб, *is̥t̥r̥i̥t̥ǝǝj*е Тривѹне Мил, *ǝj*, *j̥ǝj̥i*е Пл, ђтишǝ *kǝmbǝj*ном О, *k̥ȳna* и двѣ сǝбе СГ, дǝл у *k̥ȳni* С, *ȳ* тǝј *k̥ȳni* Мр, мǝје *mǝjk̥e* брǝт ГБ, ђцом и *mǝjk̥m* К, ђвим *mǝj̥st̥i̥ǝr̥im*а Т, мǝǝј *mǝj̥ci* О, *ȳz̥ǝj̥m̥i*мо се Лоп, Свѣт̥и *Mi̥ǝǝj*о Брез, *nḁj̥l̥ǝn* ѹзмѣм О, *s̥ii̥ǝj̥i*е Пл, ђна *Sl̥ǝv̥ȳj̥ka* С, *jǝj*, *snǝj̥ka* Лоп, поздравила те *S̥ii̥ǝj̥ka* Осл, кад на *S̥ii̥ǝj̥niku* вǝшер С, вѹкли *s̥ii̥ǝj̥ǝk* Бр, па *S̥ii̥ǝnǝj̥ka* В, има *Tǝǝj̥j̥sko* врѣло Мил; поред: у *Tǝǝj̥j̥sk̥m* врѣлу Мил.

б) иза сугласника: *ǝr̥ǝǝk* (сви пунктови), *vǝr̥ǝǝǝm* мѣшǝм Остр, *k̥ȳr̥ǝǝk* С Реб Г СР Сит Мр Брез, *ǝr̥ǝǝv̥* *ii̥ǝmǝn* Бог, *ǝb̥ǝv̥ili* сǝд ГЦ, тѹ *ǝb̥ǝv̥u* СГ, *ǝǝǝǝn̥m* скǝчише Ст, *ǝr̥ȳj̥je* Туб СГ Л С Реб Б Вр Мил ГЦ Бог В, није се *sk̥r̥ǝj̥ala* Брез.

251. Интервокално *-j-* обично се чува, а ређе је делимично или потпуно редуковано:

а) испред вокала предњег реда: *ii̥j̥ili* ћѹре Бр, са *ǝv̥ǝj̥e* дѣцѣ Б, нǝс *ǝv̥ǝj̥ica* Пр, Тришо, *ǝj̥j̥e*и Мил, ђна *ǝv̥ǝj̥i* дѣте Г, као *J̥iv̥ǝǝj̥in* ђде Д, св̥и *z̥ǝj̥ed̥no* В, кǝко сам *z̥ǝj̥im*ала С, свѣ се тǝ *iz̥ǝb̥i̥t̥ǝj̥ilo* Мр, *ne kǝz̥u̥j̥e*ш ништа Пл, *k̥ai̥š̥ili*је се звǝле Г, *pl̥ekǝn̥e*, *k̥alǝj̥is̥ǝn̥e* Др, нǝсили *ii̥ǝnǝi̥j̥e* Брез, грѣбача, *ii̥er̥ǝj̥ica* Т, да *ii̥j̥e* Туб, *ȳz̥ǝj̥im*али се прѣ Бог, *ȳǝj̥ili* и *kr̥ǝve* Лоп, *ȳr̥ǝǝǝj̥i̥t̥e* свѣ СГ, штǝ *ȳr̥ekǝz̥u̥j̥e* В, мǝло *s̥ǝvi̥j̥ena* Туб, *s̥ǝli̥j̥e*ш стрǝву ГБ, ѹзѣла по *sv̥ǝj̥e* Со, *s̥ǝǝǝm* кѹрузе ГК, и да *sn̥ȳj̥em* Бр, имала *s̥ii̥ǝr̥i̥j̥e* Д, *s̥ii̥ǝj̥i* мѣсѣц *dǝnǝ* Бал, правници и *s̥ȳj̥i*је ДК, мǝјку *s̥ȳj̥e* Суш, мѣтнѣш у *ii̥ǝis̥i̥j̥icu* Вр, *ii̥r̥i̥j̥ǝs̥i̥inu* љѹди Реб, *ii̥r̥ǝj̥e* св̥и̥ǝǝ имǝм Мр, ка-се *ȳǝǝj̥e* Мил, *č̥ǝj̥eve* пите Осл, да *ik̥ǝl̥u̥j̥e* ГБ; *V̥ȳi̥ca* дошǝ ДК, у *ǝv̥ǝis̥t̥ǝj̥* гǝдини В, дрвенǝ *k̥ȳi̥i̥t̥i̥ca* Г, до *m̥ǝj̥e* јѣтровѣ Мил, мǝлǝ *s̥i̥n̥i̥t̥i̥ca* Г; *ǝv̥ǝis̥t̥i̥nu* кѹћǝ Вр;

б) испред вокала задњег реда: кǝка *ǝv̥li̥ja* Бал, и рǝђаку *ǝn̥dr̥i̥ǝǝnu* Сит, није *ǝr̥i̥i̥ca* С, нѣки *ǝk̥r̥i̥ja* О, *vǝii̥ǝj̥u* свѣ ГК, *G̥v̥ǝz̥ǝni̥ca* Пл, дошǝ *ǝli̥ja* Д, пѹст̥имо *z̥i̥j̥ǝn* С, ѹзмѣм *jǝj̥a* О, а *Mi̥li̥j̥ǝn* снаву ГК, *m̥ǝj̥a* ѹјчевина Лоп, *nḁj̥s̥i̥ǝr̥i̥j̥ǝ* да им чѹвǝм З, *Nḁii̥ǝli̥ja* ђправлǝ Мил, око *Ni̥kolǝj̥a* Пр, мǝло *ǝm̥r̥i̥ǝj̥a* Лоп, *ii̥ǝnǝi̥ca* и в̥ино Сит, бǝба *Pl̥ǝǝǝj̥a* Пл, ткǝн *ȳǝj̥ǝs* К, *sv̥ǝk̥ǝj̥ǝki* т̥ицǝ СР, *sv̥ǝǝj̥ǝk* ђде ГК, *iv̥ǝj̥a* бǝба Р, *iv̥ǝj̥a* тр̥и ѣктǝрǝ Туб, нѣки *Ti̥m̥ȳi̥i̥ca* В, нѣгǝ је *ȳj̥ǝk* довѣо Бр, да бѹдѣ *č̥is̥i̥i̥j̥ǝ* Г, *m̥ǝj̥a* бǝба рѣкла Р, *m̥ǝj̥a* свѣкрва Со, ћѣри *m̥ǝj̥a* С, свǝкǝм *sv̥ǝj̥a* кѹћǝ Лоп; у *mi̥š̥i̥j̥u*

3, прòслабò *йунолèйсїво* Г, бїџ у *рòвсїву* Бал Б ГЛ, дòле му и *свєдòчàнсїво* Брез, нїсу *срòсїво* М, прèдузò *сїпарèјсїво* Брез, *сїочàрсїво* Д Реб ГЦ Мил Л ГЛ С Сит, бàви *сїочàрсївом* Пл;

б) двà *друшїва* Бог, из чїтавòга *друшїва* Брез, вàљевскò *друшїво* Суш, бїло *друшїва* ДЛ, кò имà *друшїва* ГК, йскупїм мòје *друшїво* ГЦ, имà јàчè *друшїво* ГЦ, и *друшїво* њїно Лоп, имàмо нàше *друшїво* Д, нàс се скўпї *друшїва* Огл, у *друшїво* мàнгупскò Остр, имò *друшїво* Суш, кад је *друшїво* Т, у *зарòблèнїшїву* Реб.

2) Фонема -в- се у облицима трпног придева глагола VII Белићеве врсте на -авїшї и у различитим облицима итеративних глагола на -ављàшї чува или губи. Сразмерно је једнак број потврда:

нàрод се *зàбављò* ДК, млàђї *їсїрављàју* нàс ГБ, òндàј *їсїављàј* С, мàјци *јàвљà* ГЛ, òгњїште *нàправљèно* ДЛ, крàјчиће *нàсїављàла* Лоп, *òбављò* вршàј СГ, кўћа *òїрављèна* СР, плèхку *òсїављàли* Мил, *їдзрављà* са мòјим òцòм Лоп, не *їојàвљујè* нїкàко Мр, те се *їòїрављà* Огл, *їòсїављàју* рúчак Ст, *їрàвљèна* бўрàд Бал, од зèмљè *їрàвљèне* Вр, прїје *їрàвљèне* бèшике Брез, Трòјице *їрèслављàмо* Г Огл, *їрòбављàју* óв Реб, сàмо шèсèт кїломèтàрà *рàсїављèни* Др, *сїàвљà* се дрèњак Бал, *сїàвљàли* пòмало сàмо вòска Бог, на кàмару *сїàвљàм* Пр, *сїàвљèна* мòтка Д, свè *їїрављà* Лоп;

гàсї ли *їсїàвљàш* С, *сїàвљàли* у кàце М, од Йвè *нàсїàвљà* Лòпатањ Др, о дрвèта *òїрављèно* Огл, па òнò *òсїàвљàју* Остр, *òсїàвљàју* сїрће ГЛ Л, нà тò ўже ДК, *òсїàвљàм* парадàјз Т, прїје се *òсїàвљàло* Брез, *їòсїàвљà* сòфру Сит, кўћа *їòсїàвљèна* СГ, *їòсїàвљàју* се грèде Бог, па су *їрèїрављàли* ГЦ, *їрèсїàвљàш* пàсўљ Бр, *їрòслабò* пунолèтство Г, Сїрдија *рàсїàвљà* нàс Др, *сàсїàвљàла* дèци Лоп, *сїàвљàш* пасмїће Мр.

3) У групи -вљ- добијеној новим и старим јоговањем -в- се добро чува: по *Бојòјàвљèњу* Брез, *Борисављèва* сїкира СР, àјде тàмо *Влàдисављèвòј* кўћи Б, *Вòјисављèв* Òбрад С, *Љўбòсављèва* се звàла ГЦ, *Мїлїсављèви* сїнови Суш, *Мїрослављèв* сїн ГЦ, *Сїàнїсављèв* сїн Др, *Тòмїслављèвòї* òца Д, *Бòїосављèв* òтац Лоп; нàјвїшè *брàвљèшїна* Со, бїло и *брàвљè* Г, да ти је нà *здрàвљè* Г, ради *здрàвљà* дрèњак ГЛ, са *крàвљїм* Л, са *крàвљїм* се тò Сит, *мўжèвљèво* сèло Др.

4) Осим глагола *блаїосїàвљàшї*, који је на целом терену потврђен без -в-, овај се сонант добро држи и у облицима глагола на -аїшї: *їрèсусївљујè* свàдби Сит, *уцрвљà* се Бал С Мил ГЦ.

256. Сонант в у суседству других сонаната или сугласника има стабилну позицију:

а) испред сонаната: дòдиò *влàдїка* Р, од водèнице *Влàјїне* Др, гàјено *влàкно* ГЦ, жèњèн *Влàсїшмїр* Б, òбесїш нà *врàш* Б, òзгò се *врàшї* ГЛ, од *врòбè* Остр, òнà *врèжà* ГК, за *врèме* рàта Др, вàкò на *врју* Брез, ка-су *врли* Г, мòја *врсница* Суш С, òни су *врсници* Лоп, сàдèн на *врсїу* Брез, сàмо *врўїна* Б, по *вру* гòре Огл, да *вршè* ДК, *ївòзгенї* крèвет Б, *їлàвнò* је бїло Бог ГЛ, да *двòрїш* свàкомè Пл, *зòвнў* кòгà Бог, *зòвнèш* љўде ГК, *зòвнèмо* прèло СР, педесèт *èвра* Г, *изврсїà* се Бог, сїна *Јèвремà* Др, нїје бїло *кўїòвнò* ГЛ, па ме *нàврàшїè* сàмо Бог, òна ме је *нàврàшї*ла М, *нàвршèмо* по педесèт мèтàрà Бр, двà *òвна* Лоп, од *їрòдàвнице* Мр, *рàзвлàчè* лїстиће ГБ, пòвадїм шїљке, *рàзвршїм* Д, и тò је *їврòго* Брез, као *їсїрàвнò* Бр, четрдесèт *чèтвршїè* Бал, *цврчè* сàмо Б;

б) испред сугласника: у *àвїусїу* Бр, *Брèзовчàни* ДЛ, *вїдòвчица* трàва Суш, *дòвдèн* вàкò ГЦ, прèд *Ђурђевдàн* Бал, прїје *Ђурђевдàна* Брез, *Ђурђèвскò* лїце ГЛ,

кажē живци Др, није било *кавиē* ДЛ, остало у *колѣвци* Б, њива *Кр̄с̄тинѡвка* ГЦ, биѡ *Кр̄с̄товд̄ан* Мил, мени је *лѣвшијē* Бал, на *Марковд̄ан* Суш, *на̄лѣвшијē* било ГБ, *на̄лѣвшиē* д^иѣте ДЛ, *лѣвшиē* је јѣсти Т, ид̄у *Лѣсковч̄ани* Бог, дошла сам *ѡвде* Бог, *од̄авдē* ишли Д, *Марковд̄ан* Др, имам *ѡвце* Бал, и *Става̄ ра̄њевск̄и* Бр, дала *синѡвци* ГК, у *Сѡвчу* Реб, кр̄стиѡ *С̄иѣвку* Брез, џмēm *ш̄равку* Б, за *ш̄рѡвца* ГЛ;

в) иза сугласника: по т̄у б̄ѡкву ДЛ, *ѣ̄жвицу* Сит, *гва̄јес* пѣторо ГБ, дошли *гван̄с* сати Реб, у *гвѡјим* колима Ст, *на̄ жейву* д идē Др, *звало* се долап Б, *извади* њему Б, вода *извирē* Лоп, имамо *извор* Бал, *извуч̄еш* бр̄кљу Брез, имаш *квасац* Бог, полако *надвирисмо* Б, *обагѡјица* Мр, и *ѡведоше* Б, и њ̄у *одгвѣс̄иш* Остр, да *ѡш̄вор̄и* ДК, *ипред̄ѡс̄иручиѡ* ГЦ, *р̄азвијēm* сама Бог, кад *развуч̄ēm* Огл, ѡнѡ *р̄ачвас̄иѡ* ГЛ, *сва̄кѡ* слѡво Брез, *свѣзала* вако ГК, ѡва̄ј је *свѣш̄ли* Бал, да *свиње* тѣра̄ју Б, о *свѡјē* рѡдбинē Бал, м̄уж и *свѣкар* Б, уза *свѣкра* ДЛ, тек је ѡнда̄ј било *свѣшла* О, *развѡдиѡ* се ѡд њē Л, кѡ ми је *свѡјиша* Г, др̄жале се *с̄ивари* Д, *ш̄вѡј* бр̄ат Бр, у *сва̄кѡј* кући Мил, мѡја *свѡјиша* Брез, *ш̄вѡјим* п̄тѡм Др, *уварѡ* се ГК, у *Цвѣјē* твѡга ГЦ, *Цвѣш̄инē* недилē Л, др̄угѡ је *ц̄ицвара* Брез, кѡ *ц̄рквē* Брез, у *ц̄ркви* Д, то-се дѣр̄у Швабе Б.

257. У интервокалном положају -в- је:

а) стабилно: нисам у *брѡјевима* тако Брез, *виш̄лови* ѡправē се Туб, вѡд̄им *вѡлове* Б, виж *главē* ДК, *глава* забѡл^{ла} ДЛ, *главѡв* Бал, ч̄увала *идеда* Б, по *гварау* Бал, биѡ *ђаво* К, купили *ђинђувице* Реб, цв̄ат *зѡбов̄и* Др, главу *измивали* Бал, у тѡј *јалѡвини* Реб, *кл̄инове* ГЛ, једна *кр̄ва* у кући Бал, *к̄увало* се јер̄иште ГБ, *на̄прав̄и* ѡбручеве Бог, *на̄с̄тавӣмо* на вѣриге Мил, *на̄с̄тавӣш* вѡду Туб, са *носѣвима* Огл, ѡц̄м *њѣѡвим* Б, вако *ѡбавијē* Лоп, округло *ѡвако* Бал, *ѡви* мла̄ђи Бог, вако *ѡвд̄ан* гӯњић Б, ја-сам *оклѣвала* ГЦ, *д-оилѣви* Л, *ѡйравиѡ* ми м̄уж О, да се *ѡсавиј̄ам* у сѣну О, кашике *ѡс̄тавӣш* Сит, *идѣсмо* да вӣд̄и Л, ѡна *идѣсма* Реб, *идздрав̄и* се и ѡна Сит, з̄им̄и *ид̄њаѡм* Брез, од *ид̄с̄тава* Б, *ид̄с̄тавӣш* дѣнчӣне Вр, *ид̄с̄тавила* прѡсцима ГБ, *ид̄ш̄ковице* др̄жк̄иш ГЦ, *ир̄авио* мѡј ѡтац Бал, у ватри *савијали* Пр, *сакүвају* од бр̄ашна ГБ, *с̄аставӣш* ја̄гањце Реб, *с̄аставӣш* свѣћу ГК, *с̄ачүвај* бѡже ГЛ, као *синѡвац* Д, *с̄күва* кафу Лоп, *с̄ид̄вим* у шѣрпу Бр, *с̄ид̄вӣмо* у долап ДЛ, др̄уг̄им *судѡвима* Брез, к̄ичма *с̄авила* Б, *сва̄кѡ* слѡво Брез, пасѡ *ш̄раву* тамо Б, *увечē* ч̄им мрак ГК, бад̄њак је *чүван* Остр, р̄анили *шарѡвинѡм* Мр;

б) делимично се редукује: т̄у је *закү^ано* Огл, *заүс̄та^аим* педѣсѣт жѣн̄а О, *закѡлѣ* *кр̄^а*у Др К, м̄ало *ид̄ира^аш* Др, *свѣкра* и *свѣкро^а*у Г, даривала *свѣкро^а*у Бр, *нѣрођен̄а* *свѣкро^а* мѡја Лоп, с̄амо набаvē за *сл̄^а*у Д;

в) ретко и потпуно губи: т̄уде *с̄ид̄иш* сѡли Бал, *ш̄раили* т̄уд О, од *идѣсма* Со.

258. Секундарно -в- јавља се у следећим позицијама:

а) у интервокалном положају: нē моремо *завүс̄тавӣш* Пл, кад ја ѡвде, *јавүк* СГ, ч̄ича *биѡ* ми Б, *биѡ* један *кочић* С, с̄амо сам им *давѡ* лѣба Д, та̄ј *дѣво* ѡко њи Бог, ја нē би *давѡ* К, Бѡг ми *давѡ* С, није нас *нико давѡ* Брез, *знаѡв* народ К, није ни *знаѡв* Вр, било нам *ж̄авѡ* О, а на̄ма *ж̄авѡ* Г, да ми је било *ж̄авѡ* Брез, тѡ ми је *ж̄авѡ* било Д, пѡчѣла *јавүкаш̄и* С, ја-сам *јавүкала* Брез, *јавүкнѡ* једард̄а Пл, нѣмѡј да *јавүч̄еш* Реб, у *јанүвару* с̄аде Брез, *слаѡб* се *јѣвѡ* зѣјтин ГБ, *каво* лѣпа за ја̄гањце ГК, *каво* новинарство Мил, *каво* да нам даду С, *иш̄вѡ* је *нѣкү* ракију Бал, *сѣвѡ* сам *күрузе* З, *с̄иѣвѡ* је да ѡстанēm са њим Бог, нисам *ш̄ѣвѡ* С, није *ш̄ѣвѡ* ГБ, *чүвѡ* Никѡла Огл; поред неупоредиво чешћег: *биѡ*, *иш̄вѡ*, *с̄иѣвѡ* и сл.;

б) у финалној позицији: *сакѡв* В ДК Ст, *нѣк̄и бирѡв* Ст;

в) као супституент појединих гласова:

у *вабрици* д̄иректор ГЦ, *вакүлиш̄и* завршиѡ ГЦ, ништа му није *вашило* Брез,

запáлиш *вeњер* Брез, Пeр^ну кyћу *вeрмáм* С, што се дeца *вeрмају* С, црвeнi *вeс* ДК, сáсyла у *влáше* Бал, iдeм у *вијáкеру* В, извyчeм из *вијóке* Г, са *вијóкама* О, тóг *Ви́лија* парáндeдa ДК, нóсилe у *влáши* Вр, сiпáш рáкију у *влáшу* Бог, штрйкала и *вiрáниe* Бал, пyна *вyруна* Пр, кyпиo *вyруницу* Бог; ил у *кóвици* Брез, донeсe *нáвору* ГК, *иdи́тревилa* прeслицoм М, на *шивоњeру* Пр; *дђyв* ДЛ Л.

259. Изнесени материјал у вези са сонантом *в* одговора налазима истраживача из суседних говора (уп. нпр. Николић 1969: 40, Радовановић 2009: 61–63, М. Петровић 2005: 280, Николић 1968: 406, Тешић 1977: 204, Тешић 1978: 181).

Сонант л

260. Сонант *л* се у појединим примерима код информатора са јатовског терена у непосредном суседству вокала предњег реда изговара делимично палатализовано, илустративно наводим примере: у нeкi *и́л'eк* Г, и *и́л'eла* Реб, *слáиал'и* се ГК, кад грáнe *л'eшио* Пл, *иодeл'или* се Бр Р Т СР Лоп Др Бал, *фyруна л'eбни* ГБ, oн се *oсел'и* Бр, по *сeл'има* Бр.

Насупрот умекшаном *л'*, у суседству вокала задњег реда могућа је и тврђа, веларна артикулација *л̣*: *áлá* ти *вeра* З С Б Вр, н-*áси́иáл̣* стáви К, и њи сам *звáла* Мил, ишла те је *звáла* О, пoтрáј *вoлoвe* кyћи Лоп, oстаљали цeлу *иdлyиу* О, да донeсeм у *бокáлу* Остр, нáш *иeнeрáл̣* ГЦ, *Нико́ла* седáмнeсто Бр, свiрá *сви́ралу* ДК. Веларнији изговор констатује у Шумадијској Колубари С. Реметић (1985: 155) и М. Московљевић у појединим подгорским селима (1963–64).

261. Сонант *-л* на крају слога и речи дало је *о* у говорима испитиване области.

262. На крају слога или речи сачувано је:

а) у топонимији: *Драјoдoл* Остр, и *Драјoдoл* прeпадá *Áзбуковици* Др; поред најчешћег *Драјoдo* (сви пунктови);

б) у посуђеницама: *áлáл* (сви пунктови), Свeтi *Áрáнђeл* Мил, за *áси́иáл* ГЦ, под *áси́иáл* Г М, мáли *бoкáл* Пр, прóје *бyлдожeр* О, и́мала *вáл* Д, нe бацi *вáл* С, вeликi *вáл* Осл, *иeнeрáл* ДК Ст С, свi на *кáлдрми* ДК, свој *кайи́иáл* Остр, завршио *кeлнeрáј* Остр, вyчe *матeријáл* М, коли́кi *иpофiл* Реб, чисту *салфeйу* Мил, ал и́мá *иdо́лмáч* ГК, Мари́на, *иdо́лмáчи* Мил, донeсy *ци́вилно* Остр, oнáј *иáл* Др, као *иáл* вyнeнi Остр, нoсиo *иáлварe* ДК;

в) у појединим домаћим речима: кáмeн је *бeл* бiо Реб, у *бoлници* ГК ГЦ Г Лоп М Мр Туб СР Суш С З, јeдан *вoл* цркo Бр, *кисeл* Мил Туб С Ср, и́дe *кoлскi* К, забeлeжi *нáселницу* Осл, *oдoздoл* дрвo oдeљаo Остр, дoје *oдoздoл* Пл, *иáци* и нáплаци Д, *иáци*, мiслим двáнeс Бр, тáмо *рáлскi* јáрам Реб, *сeлскe* потoчаре Ст, *сeлскi* пyт К, *сeлско* грoбљe ГЦ, под *си́oл* мeтeмо Т, по *си́oлчић* Туб, oглeдало и *си́oлчић* З, *цeл* се трeсeш Мил, *цeл* дáн и вeчe СР; *си́oлно* се пршiћe СР, *иdи́иáл* Туб Реб Б Мил С СР Суш Вр. Код појединих лексема потврђена је напоредна употреба: *бeл* : *бeо*, *вoл* : *во*, *кисeл* : *кисeо*, *кoлца* : *кoца*, *oдoздoл* : *oдoздo*, *селски* : *сеоски*, *си́oлчић* : *си́oчић*, *си́oл* : *си́o*, *иdи́иáл* : *иdи́иáо*, *цeл* : *цeо*. Промена *-л* у *о* доследна је облику *си́eона*.

Сугласник ф

263. Сугласник *ф* се на простору Подгорине:

1) замењује са *в*: Злáјо у *вáбрици* директор ГЦ, *вакyли́иeи* завршиo ГЦ, нiшта му нiје *вáмло* Брез, нiшта *нe вали* Мил, штá *вáли* С ГЦ Туб СР Лоп, нáкo

ва̀личнā Сит, она *ванї̀а̀зї̀рā* Г, имā *вeдeр* Остр, *Вeмија* Суш, *Вeмија* завeжe пупак ДЛ, *вї̀сї* и *вeњeр* Туб, кo жeнe *вeрмo* С, црвeнї *вeс* ДК, *їдeм* у *вї̀јакeрy* В, турїo у *вї̀јoкy* Суш, нeћe oв да *вї̀јучe* СР, *Вї̀лїи* тaј Огл, нaкo *вї̀лoвāнe* Бал, звao *вї̀нциāн* В, штрїкалa и *вї̀рāнїe* Бал, *вї̀рїз* С Пр, вaљaдe из *влāшїe* Пр, тaм штo je у *Врāнцyскoј* Туб, *врїжїдeр* Мил ГЦ С Б Пр Бог Бр, прoстрлa вїж *вурунe* Мр, крај *вурунїцe* Мил; *асвāлї* Мил Сит Ст Л Реб Мр, да ми нe *завркyјeмo* Др, да je *јeвїшїка* Суш Огл, вeлe мнoгo *јeвїшїнo* Г, бїлo *јeвїшїнo* ГЛ, нaспeм у *кoвy* Пл, нeкā *Сoвїја* вaмo Д, *сїрeвe* се са јeднїм В, *їдїрeвї* се шунaглa Пл, д oстaвїм *Сїeвāнa* Г, имā *їрāвїкy* Туб, *Трївун* ГЦ Мил, прaвљeн *їшaвoљ* Мил, дoнeлa *шївoдњeр* Лоп;

2) зaмeњуje нeкїм другїм суглaснїкoм: *їдїрeбї* нeштo Лоп, да *їдїрeбїшї* кaкo стoјї К;

3) чувa: тaм у *фāбрїцї* О, *їдe* нa *фaкyлїтeтї* Г, *фāмїлїја* нāшa Лоп Осл З Со, нeштo му je *фāлїлo* К, трї *фāлїe* Огл, зaпāлї *фeњeр* ГК, нeкe *фїїурe* Лоп, нāш *Фїлїи* СГ, нїчїм *фїлoвāнo* Т, пoт пyт *фїјакeрe* Туб, oрмāн са *фїјoкaмa* О ДК, сaспeш у *флāшїe* Л, *фрāнцyскї* шпoрeтї Г, бїлa je *фурунa* Ст, у *фурунї* лeбнoј Т; пoрeд *асфaлїa* Г, *афїцїшoм* лaдїм Реб, прoтурїш *кoфy* (!) Осл, брaт *oфїцїр* Сит, пoсeдaлї нa *сoфрy* Брeз, *Сїeфāнїја* СГ, трoкрїлнї *шїфoдњeр* Ст.

У слeдeћїм прїмeрїмa *ф* се кaо рeзултaт хїпeркoрeкцїje јaвљa умeстo *в* и сaсвїм рeткo умeстo *ї*: чїстy *салфeшy* Мил; у oвe *флāсїшїчнe* Г, *флāсїшїчнї* кeсā В, *флāсїшїчāнї* кeсā В, њeн *фāл* Г, пo зeмљї *фāл* ГЦ, у нeкy *фāнїлy* Г; oпрaвe *лoфїтy* Т.

Суглaснїк *ф* рeдoвнo се чуje у рeчїмa oнoмaтoпeјскoг пoрeклa: *фїкнe*, *фркњe*, *фyњкā*.

264. Излoжeнї мaтeрїјaл указуje нa фoнoлoшкy ндївїдуaлнoст суглaснїкa *ф*. Прїмeрї у кoјїмa je дoшлo дo хїпeркoрeкцїje тaкoђe су пoкaзaтeљ прїсyтнoстї суглaснїкa *ф*, aлї и пoкaзaтeљ јeднe сoцїoпсїхoлoшкe дїмeнзїje кoјa се углeдa у тeжњї нфoрмaтoрa дa гoвoрe „прaвїлнo“. Прeмa рeчїмa С. Рeмeтїћa, дoслeднїја зaмeнa глaсa *ф* са *в* у стaрїeм лeксїчкoм слoјy, пoтoм у пoзajмљeнїцaмa „сa дужїм стaжoм“ у нaшeм јeзїкy и њeгoвa чвршћa пoзїцїја у нoвїјїм пoсуђeнїцaмa нaмeћe зaкљyчaк дa je прїсyтнoст *ф* ипaк нoвїјeг дaтyмa (Рeмeтїћ 1985: 159).

Гoтoвo истy сyдбїнy глaс *ф* имa у oблїжњїм срoднїм гoвoрїмa (Нїкoлїћ 1969: 40, Рaдoвaнoвїћ 2009: 64, М. Пeтрoвїћ 2005: 281, Рeмeтїћ 1985: 156–159, В. Нїкoлїћ 2001: 121–123, Нїкoлїћ 1968: 406, Тeшїћ 1977: 202, Мaркoвїћ 2011: 466–468), aлї и у нeкїм другїм гoвoрїмa и дїјaлeктїмa.

Суглaснїчкa грyпa *xв*

265. Сeквeнцa *xв* прeлaзї у *в*:

а) у кoрeнy *xвaї-*: вeћ нaс *вāїā* мрāк Д, *вāїāм* у јaрaм Лоп, *вāїaлї* курјaцї Со, у срeд зїмe *дoвāїшїлa* Реб, *зāвāїā* и пoлївā Бог, њї *їдoвāїјajy* К, *їдoвāїшїлa* и oдгāїлa Др, мoјy Јeлy *їрeвāїшїм* Лоп, нāнa дa *їрeвāїшї* Г, *їрeвāїшїм* јeднoг брaтa С, мї *свāїшїлї* Лоп, сaмo пoрцїјy д *ївāїe* С.

Суглaснїк *x* се у грyпї *xв* изa прeфїксa мoжe зaмeнїтї сa *к*: кaкo сe *зaквāљyјy* ГБ, *їрeквāїāм* дa гa пeрїшeм Лоп.

б) у кoрeнy *xвaл-*: *вāлa* Бoгy Т Лоп Г Др Мил Осл З Пл С Д Б Суш, *вāлa* њїмa пoпoвїмa ДЛ, свāк *вāлї* свoјy мāјкy Мил, нїјe дa сe *вāлїм* Г, срaмoтa je дa *вāлїм* сeбe ДК.

266. Спорадично се група *xv* своди на *f*: *кажи фала Д, фалио* се тамо К, морам да се *ирифашићим Суш, уфашили* лоповлук Бр.

Сугласник *x*

267. Глас *x* је на простору Ваљевске Подгорине доследно уклоњен из фонолошког система:

1) у иницијалној позицији (Ø ← X):

а) испред вокала: *вoдi аброве* (сви пунктови), *абрoноша* (сви пунктови), *ај, вамо* (сви пунктови), *ај* да запушимо З, *ајше* у кућу (сви пунктови), *са ти ајг* О, *ајде-море* (сви пунктови), и *ајде* доктору Др, *ајде, мајка Мил, ајдемо* да видимо Г, *био ајдук* Туб, *то ајдуковање* Кун, *била ајдучија* СГ, *оно ајдучице* наберем Др, *који су ајкали* Реб, *ишо сам у ајку* Реб, *ајше* за ручак О, *о, ајс* (сви пунктови), *ноћом ајчeм* С, *коњи ко але* Б, *простереш аљеиак* Брез, *ондај и аљину* купили Р, *де-су арамбошовали* Остр, *него аришија* Лоп, *масна аришија* К, *тако аришицу* Д, *нако аришијани* С, *да буде асна* СГ, *еклам, радим* Л, *вако еклицом* Бр, *еклам* да ја Мил, *еклање* изумре Т, *дванес екшара* Лоп, *Ерцејовци* В, *иљаду пута* Мр, *дао иљадарку* Др, *шета, ога* М, *него што огам* сине Лоп, *огали* тамо К, *запале угарак* и *одају* Вр, *највише огала* Реб, *мого огаши* Г, *опет сам мало огала* Лоп, *у дрњама огала* Реб, *о чем ви огаше* Со, *кад огаи* по туђим Сит Пл, *оги* сад вам С, *кољко ошеи* Г, *оше* д *изије* М, *у шуму оше* жена С, *ошемо* д *едемо леба* Бог, *ошеи* да се *жениш* Лоп, *ошу* ја д *идем* ГЛ, *јуји* на увета М, *мени јуји* овда Мил, *само јуји* Б;

б) испред сугласника: *ка дође лад Суш, ладили* ме *водом* Лоп, *бијаде ладна* зима Пл, *тамо у ладник* неки ДЛ, *у воденци ладно* Реб, *они нећу ладноћу* Бог, *мање труну ладније* ДК, *док је ладовна* Г Осл, *месици леб* Бр, *лебарница* ГК, *у лебној* вурни Мил ГЦ Т Бр Г С Бал, *све је рамo* тако Бог, *да рамљем* Пр, *лакша рана* Пр, *стоци се рана* протурала Суш, *нанесем ранију* Осл, *виш раним* деци Реб, *вучеш рану* Бр, *сирову рану* С, *била расшовина* Мил, *напољу риа* ДК, *волика риа* С, *скупи се риша* Суш, *са су ишли* промену Г.

2) у медијалној позицији (Ø ← X): *испод вра* Р, *по врџу* Огл, *на врџицу* Сит, *син у прау* прескочио К, *била предша* В, *да ганем* душом (сви пунктови), *доишла* *водe* Пл С СР Мр Л, *да заишићим* С, *док заладни* Осл, *били су мам* Реб, и *Мијајловићи* Пл, *за Миољган* Брез, *око Миољгана* Мр, *напатило и наогало* Туб, *под наогницу* Пл, *оћу да нараним* Г, *сачекам те се олагим* ДЛ, *кога ти омајуеш* Д, *стегне* као *ишишија* Бал, *идлагна* мало Г, *био идлаиан* да *купи* Г, *све иосарањивала* Сит, *да не иресане* С, *ироодо* био Суш, *опет ироодала* Реб, *да га саране* Огл Др, *сина и снау* Лоп, *никаке сишраошe* Т, *усилаирило* се Мил;

3) у финалној позицији (Ø ← X): *из ваљевски* Става Г, *горе на вр* Л С, *ирдни* рана ГК, *петнес љуши* ракија З, *зовнем њи* двоје ГБ, *двоје мали* Д, *код неки* кумова Л, *од њени* синова СГ, *одма* нама Т, *од рогова они* М, *иразни* рџку ДК, *идвр* тебе Т, *од ручни* радова Лоп, *око своји* њива Сит, *десе шкани* Ст, *ишбу* (сви пунктови), *чишини* троје Мил.

268. – 1) Зев настао испадањем гласа *x* најчешће се уклања убацивањем сонаната *j* или *v*:

а) *j* ← Ø ← *x*: *имo* коња *ка аждају* Мил, *кака* је *ко аждаја* Г, *по врју* ДК, *са врја* Брез, *не могу да гижам* В СР, *задијем* се З, *само да надијам* С, *драја* они Мил, *имали драја* пуно Бр, *озго од драја* Туб, *на ироји* се одгајила Лоп, *иројинo* леба Мил, *врџа ироја* ДК, *мајка ироју* месица Г, *бела ироја* Огл, *снаја* му Пл, *мојoј снаји*

Мил, *снаја* и брџт ДК, једна ми *снаја* Др, мојѐ *снајѐ* Реб, она је мени *снаја* Т, кúпила ми *снаја* Туб, а *снаја* радї Г, *снаја* ме научила Бр, *снаја* му Пл, *снајама* кúпї З, у мојѐ *снајѐ* Ст, *шїја* вода С, *сїрѐја* се зовѐ Бр, *сїрѐја* Осл, *сїрїја* ГЛ Л, *сїрѐја* се рáдила Бог, *Тїјосава* Мил ГЦ ГБ; распóлутї *òрај* Реб;

б) $v \leftarrow \emptyset \leftarrow x$: бўве су прѐсавиле ДЛ, *їлўї* Љўбисáв ДЛ, *оїлўвила* ГЦ Мил СР С Туб Л, свѐ *гўвãн* Бр, *кўвам*, *кўвала*, *їскувãм*, *скўвãм* (сви пунктови), *мўве* (сви пунктови), испод *їãзува* Лоп, *їдїи* *їãзуво* Л, са *снавõм* Мил, *їмã* брãта и *снаву* Г Бог СГ, рáдила и *снавама* Др, док је *снава* дõшла М, àјде *снаво* Мил, *їмала* *снаву* Т Туб, *їмã* *снаву* ГК, *снаву* Жїкину Огл, ўзми је за *снаву* Г, *їмао* *снаву* Брез, *їмãм* *снаву* Сит СР Со, спрémала са *снавõм* Мил, чѐкã *снаву* Вр, мѐтнѐш *сўво* Остр, ако је *сўва* зёмља Брез, једно дрво *сўво* Бог, па *сўвõ* мѐса Г, кад је *сўво* Д, *сўве* рўбине Брез, *òзгõ* *сўвѐ* Др, *сўво* мѐсо ГЦ Г, *сўвї* шљївã Брез, нїје бãш ни *сўво* Л, нãцѐдї се у *ўво* Др, *човãнõ* одѐло ДК, од *чвѐ* Л СР; мој *дћўв* СГ, *дћўв* ДЛ Л;

2) Следећи примери илуструју супституцију $x \rightarrow k$ и $x \rightarrow i$:

а) слўжили *Кїшїлєру* Сит, пошле *кõднїком* В, òтишла у *Колãндију* Лоп, у нѐкї *кõр* В, понѐсѐм *крãнѐ* Реб, *крãсїово* ГЛ, òвãј *Крвãшї* Туб, у *Крвãшкõј* Туб, ў, *Крїсїшã* ти Л, вїчѐш *Крїсїос* се рõдї Лоп, мўчиõ сам се кõ *Крїсїос* В, прѐшло тõ *крõн"чнõ* Л, из *кўманõсїшї* Туб; бїõ *ãлкокодїчãр* В, она је *аркїшїѐкї* ДК, *їмала* *бронкїшїс* Г, *брõкїшїс* *їмã* Суш, *бронкїје* и глава В, да нѐмã *вãздўка* Бр, на Вїлїнцу *закїѐвõ* С, јел рãкија ти је *зãлика* Г, *елокрõшїкнїчкў* шкõлу, мãло *їпрак* ДЛ, нѐкãко *крãбра* С, мãком нõћу Осл, *мекãнизãцију* нѐмãм С, *Микãјло* му *їме* М, нãмã је *Микõљãн* О, у *монãркїји* Др, бїла си *нãјкрãбријã* Лоп, ка-се òклãдї Бал, *їарõкїја* бїла Огл З Брез К, од"ѐлили се из *їарõкїјѐ* Брез, Лоп, *їлекãнã* кõр"та Др, *їрѐквãшїла* се *їмãња* Ст, кад је *їрѐклада* К, *їшли* на *сãкрану* Брез, под *сїрãком* Реб, сãд *їмãмо* *їшїйке* Осл, бїла *їекнõлої* О, *Тїкомїр* Мãтић Ст; бãцã у *вãздўк* Вр, нã њима *їрѐк* мõј Т, из *Дõјнїк* Æндрићã Осл, ѐто *исїрїчак* Л, òдок и прõц"ѐдїм Суш, дõле *їãдок* ДЛ, *їшїк* сїта водѐ Брез, срãђãш у *їлѐк* Пр, *їсїка* òде Д, *ўзек* па бãци Туб, *ўсїек* да пõкријѐм Бог;

б) код *мõјшї* С, *шїшї* су вїђãли у Јãблан"ци Вр.

269. Материјал показује да се услед губљенã x најчѐшћѐ јављã $-\emptyset$ морфема, затим континуант k и прелазни сонанти v и j којима се избегава хијат. Усамљени су примери у којима се x супституише фонемом i .

Сугласник μ

270. Африката μ јављã се у страним речима и суфиксима, као и у домаћим речима у којима је μ добијено гласовним алтернацијама: *їãбѐ* је (сви пунктови), понѐси *їãдõм* ДЛ, *їãк* здби Б, *їѐм* и слãткõ Т, у једнõм *їемãшїу* Вр, сãд *їѐмїере* плѐтѐм С, на *їенѐрику* Бал, òколо и *їѐйови* Брез, *їукѐла* зїн"ла С; у *Ашїѐ* Сит, у *õђãциницама* ДЛ, сãмо од *мãцãрке* ГЛ, трãжили *мирãжшїнка* да будѐ СР, из *оцãка* Осл, *оцãклија* (сви пунктови), бїли *їенїѐрићи* К, *їѐнїѐри*, кãпци Лоп, òндак са *їшїрїнцом* СГ, дõл у *шїцãмама* Ст, нїсу бїле *шїцãме* ДЛ, *јã* *рабãцијãм* В, стõтину сам *јã* *сãцãдã* *їзãткãла* Брез, да тї вїдїш *сãцãдãн* Брез, *їмãмо* плõчу, *сãцãк* Бог, *сãцãк* с трї ногãре Д, *сãцãк* каво подмѐтãч О, мѐтали у *сãцãк* СР, *Сирїшїм* је трãжиõ Милију Брез; дõл су *брїшї* панталõне В; чїча ми *ãбãција* Бог, код *ãбãцијѐ* Пл, код *õђãцијѐ* Туб, òднесѐ *õђãцији* С, Цвѐтко *õђãција* у Осѐчини Г, код Мїливојã *õђãцијѐ* Брез, код *õђãцијѐ* СГ, *їмало* дѐсѐт *õђãцијã* Бог, *їмале* *õђãције* К, рãдили *бунãршїје* Остр, òб"чно *гувãнције* С, бїõ *ћѐрѐмшїја* Др, из Пѐцкѐ *кãвѐшїнкѐ* Г, дõшли рãзни *кãфѐшїје* Остр, бãба *мирãжшїја* Мил, бїла *мирãжшїја* Лоп, сãд *мѐкãције*

Иницијалне сугласничке групе

280. Нестајање првог члана потврђено је у следећим групама:

ийи-: кака *ийица* Реб, као *ийица* нека Б, свакојак *ийица* Сит, врискало *кō ийице* Лоп, под другу *ийицу* турила С, кад *ийице* цврчѐ С, па су се оне *ийициле* Брез, ловио је *ийицице* ГБ, *ийицице* прѐврзѐ Бр;

ич-: чѐле пѐбију Осл, код *чѐла* Бал, звѐо *чѐлца* З, држѐли су *чѐле* Вр, имају *чѐле* меѐа Пл, прѐселиш *чѐле* у другу С, да стрѐсѐ *чѐле* Суш, па *чѐле* Бог, од *чѐла* Ст, имѐ *чѐле* Брез, врсно *чѐлари* Брез, лакшѐ *чѐлариши* Брез, пѐбили *чѐле* Ст; заљубљеник *ичѐла* ГЦ, били *ичѐлари* Г;

иш-: у једно̀м ђку *шѐнца* Реб, п̀на окѐта *шѐнца* Лоп, сѐјали *шѐницу* Л Бог, ако је *шѐнчи* Мр, пожу̀ти *шѐнца* СГ; и спорадично: де-је *ишѐнца* порасла ДК, ђнај влѐт, *ишѐнца* О, сѐјана пшѐница Д;

ис-: мнђго сѐвѐла Мил, сѐвѐла жѐна Пр, такво сѐвѐње Г, стѐ путѐ сѐвѐ дѐвѐр С, сѐјѐм мнђго М, свѐ сѐјѐ Суш, ја свѐ сѐјѐм Мр, грѐди сѐвѐ ГЛ ДК, нѐкад ме нѐје ђсовѐ Б;

кћ-: једну *ћѐр* Осл, мѐја *ћѐр* Лоп, *ћѐр* њѐна Г, ѐ, *ћѐри* мѐла Суш, код мѐјѐ *ћѐри* Др, *ћѐрка* ми бѐла Др, рѐдла Милѐну *ћѐрку* Бог, та *ћѐрка* Сит, мѐја *ћѐрка* учѐла С, са њѐним *ћѐркама* Туб, старѐиј од *ћѐркѐ* Мр, тај зѐт и *ћѐрка* СГ;

г-: кѐша пѐдѐ *гѐ-* ђу Б, у подрум *ге-*су гѐвѐда Бог, *ге-*се стѐви шѐрпа Д, *гѐ* је дѐбра зѐмља Пр, да се чѐјѐ *гѐ-*су Р, *ге-*је бѐло кѐша СР;

бз-: од *зѐвѐ* ДК, прѐвили смо од *зѐбе* Лоп;

гѐ-: *ѐња* (сви пунктови);

ѐв-: *вѐри* ђѐд Б.

281. У појединим иницијалним скуповима може доћи до промене на принципу асимилације:

шк-: пѐшла у *чѐлу* Лоп, сѐмо *чкрѐијају* кѐшуље Г, сѐмо *чкѐри* Реб, на̀кѐ *чкѐиљѐ* Ст; поред несумњиво чешћег: дѐле де-је *шкѐла* В, нѐкад *шкѐлѐ* учѐла Брез, дѐдошѐ га у *школу* СР, у *школу* нѐсам ишла Бал ГК, д-ѐдѐ кѐја у *школу* С, кѐ *школѐ* сѐд нѐма Туб, да *шкѐлѐјѐм* Мил Лоп, свѐ-нас *шкѐловѐла* Пл, сѐмо *шкѐлајају* гѐтовѐ Туб, кад је мѐни *шкрѐиѐнуло* Др;

ши-: бѐѐ *чијѐјун* Остр, као *чијѐјуни* Лоп; поред чешћег: има̀ вѐдѐ у *шијајзу* Г, зѐдѐни *шиѐреи* Осл ДК З Реб Лоп Вр ДЛ, на̀ *шиѐреи* стѐви Пр, кѐ *шиѐреиѐ* Пл;

жб-: у неѐи *ѐбун* Г, као *ѐбун* Лоп, иза каког *ѐбуна* СР; поред: из *жбуна* има̀ ДК

жѐ-: водѐница има̀ *жѐлѐб* Вр;

жм-: *ѐмири* ва̀кѐ Туб, да *зѐмири*м Б, сѐд *ѐмирѐ* ГЦ; поред чешћег: само-*жмири* Др, *жмире* у кѐшари СР, јѐдно *жмири* С, *жмирећкѐ* увѐчѐш Реб;

ин-: да бѐдѐ *иѐиље* Бр, да *уиѐиље* Мил, мѐшмуле кад *уиѐиље* Остр, чим *уиѐиље* СГ; *иѐѐздо*⁵⁷/*иѐиздо*, *иѐѐзди*, *уиѐѐзди* (сви пунктови); поред: дѐсѐ се *иѐиља* К; да *уиѐиљи* С.

зл-: запалѐње *жѐлѐбѐвѐ* Р, и *жѐлѐбови* бѐлѐ СР, на *жѐлѐб* Ст; зѐболѐ ме нѐга у *зѐлѐву* Осл, бѐлѐ *зѐлѐбови* ГЦ.

кл-: *кѐѐшиѐ* В Брез ДЛ ГЛ СГ Ст, уватѐ *кѐѐшиѐима* Лоп, нѐко има̀ *кѐѐшиѐа* К;⁵⁸

⁵⁷ Према Реметићевим налазима, промена *ин-* у *иѐ* (*иѐздо*) захватила је и све призренско-тимочке, косовско-ресавске, смедеревско-вршачке и шумадијско-војвођанске говоре (Реметић 1985: 182, у нап.).

⁵⁸ Б. Николић лик *кѐѐшиѐа* у Ваљевској Колубари сматра траговима ијекавских насељивања (1969: 34). Већина других истраживача мисли да облике *кѐѐшиѐа*, *жѐѐб*, *жѐѐзда* и сл. треба тумачити

жл-: бра̀на или *жљѣб* Мил, *ѹжљѣби* тѹ Пр, *жљѣзда* је ДЛ, каже, *жљѣзда* З, *жљѣзда* (сви пунктови);

ѵл-: *фл̀ас̀тичнѣ* флаше Мил, *фл̀ас̀тичнѣ* канте Бал, није б́ило *фл̀ас̀тичнѣ* Бр, онѹ *фл̀ас̀тичнѹ* Лоп, *мѹзѹ* у овѣ *фл̀ас̀тичнѣ* Г, овѵ *фл̀ас̀тичанѣ* кѣсѧ В, сѧд и тѣ *фл̀ас̀тичнѣ* канте Мр, имајѹ *фл̀ас̀тичнѣ* Мр; стѧвљѧм у *ѵл̀ас̀тичнѣ* бурѣнце О, бѹрад *ѵл̀ас̀тичнѧ* ГЦ, море-*ѵл̀ас̀тичнѣ* Мил, прије *ѵл̀ас̀тичнѣ* имали Брез, имајѹ *ѵл̀ас̀тичнѣ* Г, имамо *ѵл̀ас̀тичнѣ* Лоп.

282. Промене настале дисимилативним процесима илуструјѹ примери:

мн-: пи́ла *мл̀диѡ* вѡдѣ Бр, омѧнуло *мл̀диѡ* Мр, *мл̀диѡ* гѡстијѹ Брез, *мл̀диѡ* ја пѧнтѣм ДК, није *мл̀диѡ* бѡловѡ СР, *мл̀диѵ* понѧвљали Остр, *мл̀диѡ* се препѣкло Л, *мл̀диѵ* нѧрод Лоп, вѡлиѡ ме је *мл̀диѡ* О; поред: ни́смо тѡ *мн̀диѡ* Мил, они *мн̀диѡ* М, *мн̀диѵ* су пѡмрли Реб, *мл̀ђѧ мн̀диѡ* О, *мн̀диѡ* ми је Бал, *мн̀диѡ* зѧкрпа Лоп;

дл-: *ѵл̀ѣшѡ* ѹзѡ Бр, да *ѵл̀ѣшѹјѣ* ГЦ.

283. Промене у иницијалним групама изостајѹ у следећим случајевима:

мл-: *мл̀ѧд* се ожѣниѡ Со, дѡшла јѣдна *мл̀ѧда* Бр, *мл̀ѧда* пѡранѣ Мр, јѣдна *мл̀ѧда* ѹдѧна В, *мл̀ѧда* остајѣ Вр, кад ја *мл̀ѧда* б́ила Г, штѡ тѣ прѣдѣш *мл̀ѧда* кѹч"не Г, *мл̀ѧда* ја стѡјим Др, као *мл̀ѧда* Мил, *мл̀ѧда* стѣдна Огл, *мл̀ѧда* јѧшѣ коња Брез, нѣкѧ *мл̀ѧда* О, пѣлет"на *мл̀ѧда* Осл, док је *мл̀ѧд* ти га јѣдѣш Г, здрав и *мл̀ѧд* ДЛ, вѣдѣм ѣ њине *мл̀ѧде* Пл, кад је дѡшла *мл̀ѧда* Л, није за *мл̀ѧдѣнце* Мил, јѣдан *мл̀ѧди* из Бѡбовѣ ГК, *мл̀ѧди* нѡсѹ бѧдњѧк Г, сѧстанѣ се *мл̀ѧди* жѣнѧ Бог, *мл̀ѧди* нѣћ да рѧде ДК, којѧ је *мл̀ѧди* гѡдѣнѧ Лоп, *мл̀ѧди* Пл, ѹ овој сѡби *мл̀ѧдовѧла* Со, и *мл̀ѧда* и *мл̀ѧдѡжења* спѧвѧјѹ Вр, на коњу *мл̀ѧдѡжења* В, дѧрујѹ *мл̀ѧдѡжењу* Сит, вѡл"ла *мл̀ѧдѡжењу* Осл, *мл̀ѧду* сѧхране ДК, ко́сио *мл̀ѧду* тѧву Лоп, *мл̀ђѧ* Јѡрдѧнка С, вѡсак бѹднѣ *мл̀ѧк* Пл, *мл̀ѧква* преко зѣмѣ Пр, квѧсац у *мл̀ѧкѡј* вѡди Г, смѣла са *мл̀ѧком* водом Лоп, *мл̀ѧшѣм* свѣњама Лоп, пѡсебно *мл̀ѧкар* ГЛ, стѧвѣм *мл̀ѧко* Туб, он" су нѡсили у *мл̀ѧн* Бр, гѡњено у *мл̀ѧн* Пл, склѡпѣм *мл̀ѧн* Суш, није тѡ ко сѧд *мл̀ѧнови* Реб;

сѵ-: нѣкад и *сѵ̀ѧнѧћ* Лоп, ни́смо *сѵ̀ѧнѧћ* ГЦ;

сѵѵ-: у *сѵ̀ѧбуѹ* Лоп, ѹчиѡ, и *сѵ̀ѣнице* В, б́ила *сѵ̀ѧдна* Т, ѧврамовскѣ *сѵ̀ѧдѣнац* Мил, ѡна *сѵ̀ѧдѣна* ГЛ, док је *сѵ̀ѧдѣрала* ДК, елѣктрику *сѵ̀ѧдѣрѧ* Г;

сѵр-: *сѵ̀рѣња* (сви пунктови), *сѵ̀рѣжу* (сви пунктови);

шл-: вѹчѣмо *шл̀ѣјере* С, сѧд тѣ *шл̀ѣјери* Туб, ѡндѧј *шл̀ѣмови* Мил;

шк-: *шк̀ѧшѡ* дебѣло Др, да *шк̀ѧм* О, *шк̀ѧнѧ* тѡрбица Бал, што сам *шк̀ѧла* Т, вѣше је *шк̀ѧно* Огл, жѣне *шк̀ѧле* Лоп Бр, да смо ми *шк̀ѧли* Г, прѣ се *шк̀ѧло* Сит, ћѣлиме *шк̀ѧли* Со, прѣле смо и *шк̀ѧле* Туб, ѡѧкови се *шк̀ѧли* Суш, *шк̀ѧчница* Мр, тѡ су *шк̀ѧли* ГЛ, од сѹкна *шк̀ѧнѡѧа* ДЛ, ѡне су *шк̀ѧле* Брез;

чл-: *чл̀ѧњѧк/чл̀ѧнѧк* (сви пунктови);

цр-: кѡлкѡ је *цр̀вѧ* нѡд Мил, нѧкѡ *цр̀венкѧшѡ* Бог, *цр̀вѣ* га пѡјѣли С, рѹдаре *цр̀внѣ* Суш, сѧв *цр̀вен* Бр, *цр̀венѣ* крѣпѣце ГЛ, *цр̀нѣ* трѣн ДЛ, *цр̀венѣ* прѧшѧк Мил, *цр̀венѣ* коѧѧц Реб, сѣјѣ се *цр̀венѣ* и б"ѣлѣ Мр, *цр̀венѡ* слѡво О Бал, пѡкријѣ *цр̀венѣм* ГБ, *цр̀венѡ* сѣрѣе ДК, *цр̀на* рѣка Осл, *цр̀нѣ* лѹк Др Мил, *цр̀нѣ* кѣѣље Лоп, бѣѡ *цр̀нѣ* бѡјѣ Пр, кѹпујѣм *цр̀нѡ* брѧшно Г, *цр̀но* и *цр̀венѡ* прѣткѣвѧш Брез, имѧ *цр̀венѣ* рѣпѣ Д, којѣ смо *цр̀њѣну* ДК, нѡсѣ *цр̀њѣну* Брез.

284. У групи *свр-* најчѣшће не долази до промене: ѡрлови, *свр̀кѣљице* В, имајѹ крѣје, *свр̀кѧ* Сит, нѧјмѧње *свр̀кѧ* имамо С; и: соѧа, *свр̀кѣљица* ГЦ.

285. На целој територији доследно *сл-* прѣлази у *шљ-*: *шљ̀ѣѧ* (сви пунктови);

Судбина већине наведених сугласничких група углавном ѡдговѧра ѡној у

суседним говорима, а разлоге евентуалних неслагања у појединим резултатима или фреквенцији појаве треба тражити у великим временским размацима истраживања западносрбијанских говора (уп. нпр. Николић 1969: 40–41, Радовановић 2009: 66–68, М. Петровић 2005: 282–283, Тешић 1977: 207–209, Марковић 2011: 487–489, В. Николић 2001: 151–154).

Промена сугласника у сандхију

286. У сандхију долази до испадања сугласника, једначења по звучности и по месту творбе.

1) Сугласници *g* и *ī* губе се уколико се нађу испред истих сугласника (*g ī*), испред струјних сугласника (*c z ſ ж*) и испред африката (*ц ч њ*): у *дѣвѣ сáтїи* Др, дõле *исїо Сѣдлáрá* Г, имáмо *исїо Сїáвá* Сит, *їсїо тїоá* ймају ДК, *ка-смо* бїли ГЛ, *ка-сам* нáишла Ст, *ка-сам* јá дõшла С, *ка-су* врли Г, *кõ шѣбѣ* ГЛ Лоп, заведу *кõ тїõ* Л, *кõ шѣ* мõјѣ сѣстрѣ Туб, или *кõ сїоке* Брез, служба *кõ црквѣ* Бал, *кѹ се* йдѣ Йко С, *кõпáмо кõ друїõ* Огл, љубавили *кõ сїоке* Р, дõл *кõ шїáлѣ* Туб, *кõ шїáлѣ* пõсијали СГ, *о-ћѣркѣ* Туб, *о-дáскѣ* прáвиõ К, *õ гвѣ* сõртѣ Лоп, сїрће *о гїв.вáкá* Г, пõскапаћу *о зїмѣ* Пл, млáђá *о свїјѹ* Со, *о сїїдга* Г, дõђѣмо *о сїїдкѣ* Со, имáмо *о сїїдкѣ* Мил, дрктõ *о сїрáка* Реб, подѣлиõ се *о сїрїчѣвá* Огл, ймá *õ тїѣ* фáмилијѣ Сит, *õ тїѣ* воден"цѣ Др, један ми је *о сїрїца* О, нѣ видї се *о тїрáвѣ* С, чáрапе *õ тїри* струкѣ С, прѣтопа *о-ћурка* Д, дõђѣ *õ црквѣ* Вр, *õ чеá* нõсїм Пр, *õ чеá* сам стѣкõ Лоп, сѣдї *їд шљивõм* ГБ, тѣрајѹ *їрѣ собõм* Сит, *сá сам* пõпила ГЛ, Булка је *сá сáма* Брез, *сá се* сїјѣ Мр, а *сá су* пáметнá дѣца Лоп, *сá су* пõчѣли Г, *сá тѣ* дїјете пõбијѣ Л, *сá ѣ* дõћи Мр, *сá ѣ* да нáспѹ Сит, *сá ѣ* јá да мѣсїм СГ.

2) Када се сугласници *б з с м н ш њ* нађу пред истим или сличним сугласницима фонетски се једначе, а затим се или сажимају или упрошћавају: јá тõ *бе сїна* Мил, Рáдо, *бе шáлѣ* Др, *бе шѣћѣра* ГК, *и- Злáйáрићá* бїла З, крѣнуло *и свáкѣ* кѹћѣ Лоп, *и свáкѣ* кѹћѣ по једно ДК, *и свѣá* ймáм Мил, вѣчи дõђѹ *и сѣла* СГ, *и сѣла* Осѣчинѣ Осл, *õвд и сѣла* Пл, *и сѣла* пõкупили С, *и Сѣчинѣ* знáш Г, *и сїнијѣ* се јѣло В, йстерáт *и службѣ* ДК, изáшла *ї собѣ* С, *ї собѣ* дїгнѣ В, вáмо *и Сõвчá* Туб, да йзїћѹ *и Србїцѣ* Сит, вáдили *и сїáбуљѣ* Т, *õнáј и Сѹшїцѣ* Брез, *õна* је *ї Сїѹблá* Суш, пѹстáш *ї шїáлѣ* Г, чѣкије *ї шѹмѣ* ДЛ, *їдѣ* крõ земљу Мил, чѹјѣ се *кро зїд* Огл, *кро свѣће* ГК, *кро сѣло* Мил, рáно јѹтри *кро Сїмиће* М, глѣдала *кро сїїо* С, па *кро срѣдину* К, ймáш *кро срѣдину* Огл, шѹплъа *кро срѣдину* ДК, за *шѣ сáтїи* Др.

У споријем говору и у овим случајевима сугласници се могу чувати: *из# сѣла* пõкупѣ ДЛ, *из# Сѹдѣчѣ* Р^нѣкѣ Мр, мõме човѣку *из# Сѹшїцѣ* Брез

3) У следећим примерима два сугласника се у сандхију једначе по звучности, тако што се први усклађује према наредном: *бес їѹшкѣ* сам йшõ С, *Бõк с* нáма Брез, нїсам *збок сїдкѣ* С, прáзнујѣ *збок сїдкѣ* Бал, *збõк-чеá* нѣ знáм Б, *збок шїá* је бїло Брез, кїселї *ис кáцѣ* Бр, нѣ знáм *ис кõ* је сѣла ГЛ, дõшли *ис комїшлѹка* Суш, *õна* је *ис комїшлѹка* СГ, сїшла *ис кõла* Суш, дѣца пõсáкáла *ис кõла* Пр, *ис крѣвѣшá* Г, *кõкõш ис кочáка* Пл, *õвáј ис кућѣ* Туб, нѣ мож *ис кућѣ* Б, йзлázим *ис кућѣ* ГЛ, *ис кућѣ* нїкõм нїшта Л, *ис Пѣцкѣ* Г, мѣнѣ *ис їланїнѣ* Брез, изїђе *ис тїогрума* О, вѹкѹ *ис їдїшõка* Вр, нõсила *ис їдїшõка* Бр, йзвлáчїм *ис їдїшõка* Сит, *ис Пõћушїѣ* Туб, *ис їрвõ* Огл, ўбїјѹ *ис їушкѣ* Брез, ўдá *ис тїõ* сѣла Бог, бїла *ис Тубрáвићá* Туб, *ис чардáкá* Лоп, пõпијѣ *ис чашѣ* Мил, нїје *ис чїницѣ* О, изáшõ *ис шкõлѣ* Пл, изведѣ ме *ис шкõлѣ* З, йзвáдїм *ис шљївѣ* Г, *ис шѹмѣ* довѹчѣш Огл, дõле *исїõї Пáвловѣ* кѹћѣ

С, *исирѐи кућѐ* ђдаш Бр, *исирѐи себѐ* ДК, *кои себѐ* Т, *радио кои сѐсирѐ* ДК, *кои свиња* О, *ђстанѐ кои сирѐкѐ* С, *кои сирѐине* Мяр^{цѐ} С, *станѐво кои чичѐ* Мил, *крос крѐу* О, *кои снајѐ* ГК, *кои сирѐеница* Осл, да пѐвѐте *крос крѐу* К, *крос ирѐзор* Мил, *крос ијај* шубер Бог, *ђвдан крос ирѐву* Пл, *крос иу* оцаклију Др, *крос цѐику* В, па *крос Цијане* С, *кои црквѐ* С, *прђцѐдѐм крос чѐсму* С, *тѐда крос шуму* СГ, *има пѐт крос шуму* Реб, *идѐш крос шуму* С, *некаи сам* сѐдила Л, *некаи сам* палила Суш, *спѐстѐм нис кђноица* Лоп, *лиске ои куйуса* Туб, *кад идѐте ои Пђхуиѐ* Со, *јѐдно ои сѐсирѐ* СГ, *ђдма ои Сирѐава* С, *ои Сирѐанѐ* Рѐкѐ Др, *ои сирѐинѐ* имало Мр, *тако ои сирѐина* Туб, *ои сирѐкѐ* ГЛ, *ои сирѐица* Д, *дѐјете ои цилѐ* Г, *ои чѐја* су О, *немаш ои чѐја* Лоп, *плѐву ои шенице* ДК, *ми смо иои сѐч* Бог, *иои свђје* Мил, *иђи сиубицђм* била В, *ирѐи кућђм* чича Туб, *изишђ ирѐи сѐг* Туб, *ал сѐи куйуѐ* О, *сѐи су* прѐви Сит, *тђ ус казан* Огл, *пђчѐло ме ус кичму* Лоп, *дѐнѐ ус кђље* Д, *ђде ус Кђњиц* Д, *ус краву* мѐсти Реб, *ус иуи* бѐгали Лоп, *вајѐт ус иђ* Л, *ус часни* пђст ДК Брез.

4) Потврђени су и примери са озвученим претходним сугласником: *нако з браином* Л, *ја з брѐга* вѐчѐм С, да се *виѐ з брѐга* Бр, з *Бујарима* Бог, *свѐ з иђведима* ишла Лоп, з *грѐвѐа* ђпаднѐ Реб.

5) До једначења по месту и начину творбе може доћи када се сугласници *с* и *з* нају испред *љ* и *њ*: *брѐж њѐја* Мил, *иж њѐђви* ѐста Суш, *ђлазѐмо иж њивѐ* Лоп, *пѐшти чђвѐка крож њиву* Туб, *дружила се и њѐма* Л, *сама и њѐма* Г, *ја и њѐма* Мил, *ђѐнула и њѐма* Брез, *јѐла и њѐма* СГ, *научиђ ѐж њѐја* Д, *поглѐдиш ѐж њивѐ* Пл. Једначење најчешће изостаје: *вђди ѐѐде из њивѐ* Туб, да *ради с њѐма* око зимина О, *тај ѐж њѐја* Л.

287. И у Ваљевској Подгорини потврђени су у мањој мери случајеви у којима је дошло до африкатизације у групама *иѐ*, *г + с*: *вако рѐку ђцекла* би С, *ко је ђцекђ* бђдњак Мил, *прѐво свѐцкђ* рѐта Д Бал, *Други свѐцкђ* рѐт Огл, *цице* С.

Међутим, појава није честа: из *демокрајтскѐ* кѐћѐ Мил, *саде живот иђсиоски* С, *тђ је иђсиоска* бђлѐст Бр, *куруз биђ ѐѐдски* Г, *лѐпо ѐѐдски* Лоп О, *кике сам ђсѐкла* ДК, *ђсѐкла кђсу* Огл, *нђжом ђсѐкла* пѐпак Бр, *ђвђ је иѐројски* ћѐлим С, *прѐво свѐјтскђ* рѐта ГЛ.

Финалне сугласничке групе

288. Према материјалу којим располажемо финалне сугласничке групе *-сиѐ*, *-шиѐ* и *-зг* углавном се или (можда у целини гледано чешће) чувају или се упрошћавају:

1) Група *-сиѐ*:

а) код именица: *рђдла* на *Блѐђђвѐс* О, *нѐкѐ бђлѐс* Реб, *изгубѐи врѐднђс* Огл, *ѐбила је жѐлђс* Брез, *кљѐчна кђс* ДЛ, *нисам њѐму крѐс* В, *лис* од паприкѐ ДЛ Бог СГ, *истопаѐм мас* З, *кајмак и мас* Пр, *мђју млѐдђс* тако Суш, *ко да млѐдђс* пита М, *млѐдђс* провѐла Лоп, *нажалђс* ѐмрла ГБ, *купѐи се илѐс* Брез, *Петрђв иђс* Брез, *пружиђ ирѐс* Б Лоп Г, *сѐд је тђ рѐиђкос* Огл, *доживѐћете вѐлику сирѐђс* ДК, *ко је знађ за иѐчнђс* Осл, *вако стђјѐ унакрѐ* Осл, *сѐвака час* В З Г С, *сѐвака час*, ал *зѐт је* Лоп; *п о р е д*: на *Блѐђђвѐси* О, *њѐговѐ бђлѐси* Брез, *брѐси* ГЛ, *прђнѐли вѐси* СГ, *жѐлђси* ѐбила Брез, *тђ је зайђвѐси* Сит, *љѐбѐмо крѐси* Г, *под лѐси* ѐ шуму Бр, *зѐјтин и масѐи* Л, *препирали масѐи* Г, *нек је на милђси* Пл, *кад је млѐдђси* ДК, *ђднѐла вода мђси* Г, *приѐчђ сам ирђшилђси* Остр, *ус часни иђси* ДЛ Брез Лоп, *под илѐси* Брез, *ђвај сам ирѐси* ДК, *као ирѐси* С, *нѐк је на радђси* Пл, *доживиђ је сирѐђси* В, *дубђка сирѐђси* Суш, *ѐто, видиш сирѐђси* Огл, *вама сѐвака часѐи* К;

б) бројева од 11 до 19: па *шѐс* нѐдѣлѣ Мил, *шѐс* колутѣћѣ Л, *шѐс* стѠлїцѣ Ст, *шѐс* кїлѣ З, по *шѐс* њї ГК, *јѣдѣнѐс* пѣсѣмѣ Мр, *јѣдѣнѐс* гѠдїнѣ кѣко је Со, *двѣнѐс* лѣсѣ Пр, до *двѣнѐс* сѣтї Осл, кад је *двѣнѐс* сѣтї К, *двѣнѐс* дѣнѣ О, *двѣнѐс* кўћѣ Суш, *двѣнѐс* пўтѣ В, свї *двѣнѐс* је дѠб Г, на дѣсци *їрїнѐс* месѣци ДК, *їрїнѐс* дѣнѣ Туб, *чѣїрнѐс* дѣнѣ Пл, *їѣїнѐс* гѠдїнѣ Мил Вр ГЛ Др, *їѣїнѐс* дѣнѣ Бал, *шѐснѐс* шарѣнїцѣ Д, *шѐснѐс* гѠдїнѣ Бр, *сѣдѣмнѐс* гѠдїнѣ К, *осѣмнѐс* дѣнѣ Бог, имала *осѣмнѐс* гѠдїнѣ С, *осѣмнѐс* овѣцѣ Сит, у *дѣвѣїнѐс* гѠдїнѣ Мил;

в) код придева: да је *чѣрс* Реб, сѣмо *чїс* Остр, нѣкѠ *їѣїѣлѣс* Г; нѠсїм *чїсї* Т.

2) Група *-шиї*: *ўзмѣш* *їрѣїрш* и дѣснѠм В, јѣднў *їрѣїрш* Брез; мўж бїѠ *вѣшїї*, као *їрїшїї* Б.

3) Група *-зг* понаша се двојакѠ: *їрѠз* /*їрѠзг* (у сви местима).

289. Изложена грађа указује на чињеницу да је у Ваљевој Подгорини отпочео процес упрошћавања финалних сугласничких секвенци и ван категорије бројева. Забележено стање сада унеколико коригује ранија упућивања С. Реметића (1985: 218) и В. Николића (2001: 172) на то да су у Подгорини (као у Поцерини и Мачви) могућа упрошћавања само код бројева.

Иначе, појава упрошћавања финалних група одликује све екавске и већину ијекавских говора; шири ареал в. у: Реметић 1985: 218; В. Николић 2001: 172–173.

Медијалне сугласничке групе

290. Супституције настале асимилацијом показују примери:

-миї->-ниї: *їѣнїїм* чѣтрї сѠбе Брез, *їѣнїїм* са волов"ма Вр, нѣ *їѣнїїм* дрвѣнї ДК, нїсам ни *зѣїѣнїї*"ла бабу и дѣду Др, *зѣїѣнїїшо* сам Суш, јѣ сам *зѣїѣнїїла* свѣгѣ Бр, *зѣїѣнїїшла* сам рѣто Л, сѣмо њї нїсам *ўїѣнїїшла* Г; п о р е д: *зѣїѣмїїшо* сам јѣ Реб, јѣ *їѣмїїм* Осл, јѣси *ўїѣмїїшо* стѣру кўћу С, свў сам мўку *ўїѣмїїла* Лоп, вї ћете Ѡстати *ўїѣмїїшїе* Туб; *їлѣмїїї* бѣло Туб;

-нїї->-мїї: *јѣдѣмїїї* ГБ, *јѣдѣмїїїї* и вїкнула С, *јѣдѣмїїїї* сам се нѣмучила СР, зїнула *јѣдѣмїїїї* С, свѣгѣ *јѣдѣмїїїша* дѠлазила Туб; и: *нѣјѣдѣнїїшїї* изїђе Мїћа В;

-нѠ->-мѠ, *-лѠ*: купујѣм дѣци и кѣкса и *бомѠѠне* Г, купујў *бомѠѠне* Д, са онїм *бомѠѠн*"цама Д, пѣрѣ, *бомѠѠне* Мил, *бомѠѠне* Осл, *бомѠѠнѣ* Мил, имѠ је *вѣмѠрѣчно* дѣте Туб; кило *болѠѠна* їз Ваљева Брез;

-внї->-мнї: Ѡн је бїѠ *їлѣмнї* Огл, *дѣмнѠ* бїло Л Огл, *Рѣмнѣ* гѠра Брез, *Рѣмнѣва* Мил, нїсу *рѣмнѣ* зѣмљѣ Огл, ўзѣли *рѣмнѣ* Осл, прѣтїм јѣ до *Рѣмнї* С, Ѡн је ошѣмарїѠ пѠд *РѣмнѠм* гѠрѠм Брез, то је *рѣмнѠ* Мил С, їди пјѣшкѣ *рѣмнѠ* ти свѣ Мр, *Сїїрмнѣ* ГѠра СГ, Тїто је *ўрѣмнїѠ* прѠво В; п о р е д: пѠла у *брѠвна* Огл, бїла прѣ *брѠвнара* Огл, јѣ сам бїла *їлѣвнѣ* ДК, *їлѣвнї* вѣшер Брез Вр, *їлѣвнїм* пўтом Суш, печѣње *їлѣвнїјѣ* Вр, *їлѣвнў* свѣдбу ГЛ, бїла Ѡвѣ *їлѣвнѣ* нѣдїлѣ Туб, *дѣвнѠ* у Осѣч"ну їшла Г, трѣбала сам ўмрїјѣт *дѣвнѠ* ГЛ, *зѠвнў* кофѣренцију Туб, нїје бїло *кўїѠвнї* лѠнѣцѣ В, у Ѡсновнў шкѠлу Реб, їмѣ вїшѣ *їѠредѠвнїкѣ* Мил, їмајў *їрѠдѣвнїце* Лоп, дрѣжѠ *їрѠдѣвнїцу* Др, зѠвѣмо *Рѣвна* врѣтача СГ, у *Рѣвнама* В, нѣ морѣ д ўстане из *рѣвнѣ* Д, дѠле у *Рѣвнї* Брез, кад јѣ на *рѣвнї* Др, на ГоспѠїни у ПѣшїнѠј *Рѣвнї* Брез, кўповѣли Ѡвце на ПѣшїнѠј *Рѣвнї* ДЛ, њѣгѣ су испѣкли на Пѣш"нѠј *Рѣвнї* М, сѣ тїм гљївама нѣмѣ *рѣвнї* Мр, њїва *рѣвнїјѣ* Огл, *Рѣвно* брѠдо ГК, да бўдѣ тѠ *рѣѠвнѠ* О, из *РѠвнї* С, *ўїлѣвнѠ* су и зѣваћѣли Бр;

-вњї->-мњї: нашла свѣкрову *рѣмњѣ* Л, кад је лѣпо врѣме на *рѣмњѣ* Лоп, ѠвѠ дѣлите, *рѣмњѣїїе* С, тѣта тѠ *зѣрамњѠ* К, па Ѡнѣ *їлѣмњѣ* Лоп, па *їѠрамњѠ* В; ўлазїш у *брѣњѣру* Огл, *зѣравњѣ* Туб, свѣ се лѣпо *ўрѣвњѣ* Лоп; Ѡћу да *изрѣвњѣм* Л.

291. Промена изостаје у групама:

-ми-: ўкува̄м у ко̀мидо̄и Лоп;

-мб-: им̄о̄ а̀мб̄а̄р СР, го̀нимо у а̀мб̄аре Вр, им̄а зум̄ба Бог Л, да се о̀зум̄ба Суш, до̀шли ко̀мб̄а̄ји СГ, ку̀дѣ̀лна ко̀мб̄ине Г, на̀ма ко̀мбизо̀не Мр, Ма̀р"ца ѝра̀мбаба СР;

-жб-: ве̄жбал" ка̀ко се пу̀ца Пл, дѐвѣ̀ра о̀трали на ве̄жбу Лоп, свӣ да̄жбӣна В, да̀мо др̀жави да̄жбине Мил, бӣли по сл̀ужбама С, бӣо на сл̀ужби ДК, однѐсе се на сл̀ужбу Бал, сл̀ужбу В, о̀дем на сл̀ужбу Г, ћѐрке ра̀здала у сл̀ужбу К;

-мъ-: ѝрмъ̀авник гр̄ом Брез, зе̄мља у ку̀ћи Бог, зе̄мља сӣне Мил, нѐкакӣ зе̄мља̀ни л̀онци Г, слѝчно зе̄мља̀ним Огл, ва̀л до зе̄мље С, по̀ња̀вицу на зе̄мљу Б, у̀даре̄ у зе̄мљу ГК, нѐ мор̄е да ѝдѣ̀, ра̀мље Л, он ра̀мље Осл;

-кн-: ку̀пи он̄и ве̄кнӣца̄ ГЛ, све̄крова вӣкне̄ да с-у̀станѣ Т, па кад вӣкнӯ у̀зе̄ пр̀ут ГЦ, вӣкну л"е̄по мѐнѣ Суш, ка сам пр̀ви пу̀т вӣкнула С, ја се ѝзмакнѣм Лоп, Ка се на̀викнѣ Осл, она нӣкнѣ Вр, кад о̀макнѣ с̀рп Осл, о̀макнѣ се нѐкако Брез, ѝодвӣкнѣшӣ ѐто шу̀ма̀ра Реб, тре̄ба̄ ѝодвӣкнѣшӣ због кур̄јака Реб, кад мо̀ја сна̄ ѝодвӣкну Реб, ѝомакнѣ каш"ку Пл, ка то̀ ѝре̄шекнѣ В, ѝу̀кнѣ жу̀љеви СР, о̀тац ка̀ко ре̄кнѣ Бр, ре̄кнѣ му нѐки Лекс̄андра Д, нѝје сме̄ла нѝшта да ре̄кнѣ Мил, пр̀во ку̀м ре̄кнѣ Мр, ка̀ко вӣ ре̄кнѣ̀ше̄ ӣме СР, ка̀ко мла̄ђӣ ре̄кнѣ Бог, см̄акнѣ се ка̀пак Пр, он̄о се̄ме см̄акнѣм Пл, см̄акнѣм снѣг СР, до̀шло да ѝркнѣ В, те̄б је да ѝркнѣ Г, ѝркнѣ од стра̄ М, ѝркнѣм ту̀чу̀ћи Вр, ако ја ѝркнѣм о̀вде Л;

-ин-: мѐнѣ ӣ со̀бе̄ г̄ӣнѣ В, и та̀ пл̄о̀ча се г̄ӣнѣ ДК, да му г̄ӣне сп̄омѣн ДЛ, о̀ће да г̄ӣнѣ Д, г̄ӣне у д̄ӣм Пр, кад г̄ӣне сла̀ву Сит, г̄ӣнѣ у нѐкѣ б̀рклице С, г̄ӣну у сла̀у Лоп, л̄ѣнѣ О, м̄о̄ӣне да сто̀ју ГБ, о̀дӣнѣм ца̀к Лоп, ова̀ко да је ѝоддӣнѣм Др, ѝоддӣнѣм сл̀у̀шалицу Туб, ѝоддӣнѣ с̀удове О, о̀не ѝоддӣну Т, нѐко да ѝодо̄ӣнѣ Огл, да се с̄а̄нѣ О, ша̀ра̀мо с о̀чӣм с̄ӣӣнѣм Бр, мо̀ра̄м да с̄ӣӣнѣм ДЛ, он̄да̄ј с̄ӣӣнѣ цва̀т Мр, с̄ӣӣнӯ све̄ Г, иза Кр̀стӣћа с̄ӣӣнӯ Туб, с̄ӣѣнѣ то̀ Бр;

-ил-: г̄ӣла го̀р ГК, пр̀во су се г̄ӣле ва̀тре Бог, г̄ӣли о̀вӯ ку̀ћу Сит, Мӣшӣћи су ѝо̄ӣѣли Ст, рас̄ӣѣла он̄у ѝвѣ̀рчицу Д, бӣла ме с̄ӣѣла ГБ, ка су с̄ӣӣла Т, љ̄убре с̄ӣӣло Огл, са̀д им̄а ӣѣ̀ле Л, ме̄ћем у ӣѣ̀ле О СГ, с̄ип̄ам у ӣѣ̀ле С, у јѣ̀дну ӣѣ̀лу Брез, јѣ̀дну ӣѣ̀лу ГК, ста̀вим ја у ӣѣ̀лу Суш, им̄а он̄ӣ ӣѣ̀ли О, ко̀лко смо им̄али ӣѣ̀ли Пр, ѝӣла бӣла Мил, ту̀де ѝӣла по̀ме̄ће̄ Огл, ѝӣла Т, испе̄чѣм ѝӣла̀ну Лоп, пра̀вила љ̄ѣ̀ца од ѝӣлѣ̀ пӣљке ГЛ, шпо̀рет зӣданӣ о ѝӣле З, па̀рче ѝӣлѣ̀ Реб, у о̀блику ѝӣлике Вр, ѝӣло̀м Мил, пра̀вио сам цр̀еп и ѝӣлу Д, на ѝӣлу Лоп, крос ѝӣлу Огл, ѝӣлу ме̄ћеш Осл.

292. Медијлна група -ил- прелази у -иљ-: о̀правио све̄ и ѝӣиљ̀ера̄ј Бр, ра̀дио код мо̀ји ѝӣиљ̀ера̄ј ДК, ѝӣиљ̀ера̄ј Лоп, ѝӣиљ̀ера̄ј за ку̀ће О, ја љӯ бити ѝӣиљ̀ер Д, бӣо та̄ј ѝӣиљ̀ер Мил, мо̀г о̀ца бра̀т бӣо ѝӣиљ̀ер Туб, пра̀вили ѝӣиљ̀ери Лоп.

293. У појединим лексемама долази до промене:

-нк->њк-: нӣ у̀зимам на прӣлику ѝӣра̄њку В, кад не мо̀гу ѝӣра̄њку З; п о р е д: на с̄анкама ГК, ѝа̄нка ко̀са Остр, о̀преде̄мо ѝа̄нко Л, ѝа̄нкѣ̄и Мил, прѐдеш јѣ̀дну стрӯку ѝа̄нку Бог, све̄ тѐнак до ѝѣ̀нка З, тѐра̄ју и ѝѣ̀нкове К, ѝѣ̀нкови на̀валише С, ма̀ло са чу̀нком Г.

294. Група -зм- код глагола узетӣи може прећи и у -зн-: ју̀трѣс у̀знѣм Туб, мӣ о̀пет у̀знѣмо Др, у̀знѣмо он̄а̄ј Лоп, у̀знѣшӣ мѐко Со; поред неупоредиво чешће̄г: бра̀шно се у̀змѣ ГБ, у̀змѣ се ма̀ло бо̀сиљка М, у̀зме мѐнѣ по̀д ру̀ку Ст, у̀змѣм, дӣјете Б, у̀змѣм пр̄остерѣм лопа̀рић К, у̀змѣшӣ да пӣјеш ГЛ, онӣ у̀змѣ Б, у̀змѣ павӣтину ДК.

295. Промене (али недоследно) настале дисимилацијом илуструју групе:

-њч->-нч-: свӣнчин̄арски со̀ка̄к ГЦ, на̄ш се бр̀е̄г зо̀ве̄ Свӣнчине ГЦ, за̀кољѣш свӣнче Б, свӣнче за з̄иму ГЦ, за̀клали свӣнче Г, дво̀је свӣнче̄ша Бр, бӣло од свӣнче̄ша ГЛ, п о р е д: за̀клали свӣнче̄ Г;

Остр, у *кӯћнѡм* плацу Лоп, *кӯћнѡ* сѣме рѡдило Д, *идѡмѡћне* зграде Мил, нис^у *имал*^у *моућностии* ДК, ѡн^у су *моућнниѡй* ѡд нас Остр, *нѣсрећна* сѡдбина Брез, *ипрѡлѣћни* се зѡвѣ јарѡк Бр, ја би била *срећна* Брез.

298. Група *-мн-* или остаје неизмењена или се упрошћава: *Ситрѡмна* Гѡра СГ, *дирѡмни* бѡгрени ДК, *дирѡмни* дѡдови ДК; и: *имѡ* дрвенѡ *ѡбран^уца* В, *видрице* дрвенѣ и *ѡбрѡн^уца* Осл, преко *ѡбрѡн^уце* нѡтрпѡш тѡмо ДЛ, ѡнѣ *ѡбрѡн^уце* ѡкрећѣ с рѣмена Т, на *ѡбрѡн^уци* Бр Лоп, нѡс^ула на *ѡбрѡн^уци* ДК, *упртѡм* на *ѡбрѡн^уци* ДЛ, свѣ то на *ѡбрѡн^уци* Мил, нѡсила на *ѡбрѡн^уци* СГ, дѡнео на *ѡбрѡн^уци* С, кѡлко нѡсѡм на *ѡбрѡн^уци* Суш, ѡкачи на *ѡбрѡн^уцу* Бр, *ѡбрѡн^уцу* ДЛ, на *ѡбрѡн^уцу* *упртѡмо* К, свѣжеш гѡр за *ѡбрѡн^уцу* Лоп, *узмѣмо ѡбрѡн^уцу* Остр, *упртѡм* на *ѡбрѡн^уцу* Пр, нѡси на *ѡбрѡн^уцу* Суш, већ на *ѡбрѡн^уцу* Т;

299. Остају неизмењене сугласничке групе *-сц-* (осим једне усамљене потврде), *-шч-* и *-жш-*:

-сц-: *имѡ* *дисцип^улину* С; готово доследно: спѡвање на *гѡсци* тринѣс месѣци ДК, у вѡјсци *дисцип^улина* ДК, у *дисцип^улинскѡм* бѡтѡлѡну Брез, стѡвши да с *исцѣдѣ* Лоп, тѡ се *исцѣдѣ* Бог, ка-се *исц^уѣдѣ* Брез, сѡће и *исц^уѣдѣмо* Суш, вѡдѣ мѡло *исцѣдѣиш* Лоп, *исцѣйѡиш* Огл, *рѡсцѣйѡй* по среѡди Др, *рѡсцѣйѡи* нам цѡк Пл, па се *рѡсц^уѣйѡй* ГЛ, ѡв^удѡн *расцѣйѡило* свѣ Пл;

-шч-: мѡж је тѡд бѡи *ѡшчија* ГК, тѡмо да *ѡшчијајѡ* ГК, прѡжѡ *ѡшчији* Сит, *имѡ* *гѡшчица* Д, на *гѡшчицу* Туб, *бѡшча* Бог Брез СГ, дѡшѡ из *бѡшчѣ* К, бѡи *бѡшчѡвѡн* Мил, *ишчешѡѡ* се тѡ вѡна В, *ишчѡйѡиш* влѡс СР, ѡнѡј жѡр мѡло *рѡшчѡрѡиш* Огл, јѣдва *рѡшчешѡѡвала* С;

-жш-: ѡна је бѡила *мирѡжшција* Лоп Мил, ѡна бѡила *мирѡжшцинка* Брез, није ѡна бѡила *мирѡжшцинка* ГЦ, *мирѡжшцинка* Г, ја сам бѡила као *мирѡжшцинка* З, *мирѡжшцинка* бѡила СР, *мирѡжшцинка* дѡшла С, ѡнѡ се зѡвѡ *мирѡжшцинке* В, *ујѡк ѡжѡниѡ* се са *мирѡжшцинкѡм* Остр, *ѡшу* *мирѡжшцинку* Г, нѣки дѡвеѡ *мирѡжшцинку* из Лѡпатѡа СР.

300. У Подгорини није сачувана група *-ситр-*: *нѡѡшитрѡй* ти чѡѡк дѡбро нѡж ГЦ, *нѡѡшитрѡй* нѣкат нѡж Пр, није *ѡшитра* Бр, мѡјка је бѡила *ѡшитра* Д, бѡила сам *ѡшитра* Лоп, сѡкира *ѡшитра* СР, тѡциљ за *ѡшитрѣње* сѡкирѡ Пр, *ѡшитри* кѡсу Мил, *ѡшитри* сѡбљу Туб, ѡво је за чѡрапе *ѡшитријѣ* ДК, *ѡшитриковачи* Мил, *ѡшитрили* сѡкире Бог, *ѡшитрѡй* кѡсу ДЛ, *ѡшитрѡмо* на брѡс Бог, *ѡшитрѡина* С, *ѡшитрѡиш* Осл, *ѡшитро* ѡнѡ *идѣ* Д, нѣшто *ѡшитро* ДЛ, ѡнѡ *ѡшитро* Огл, дрѡво *удѡбљѣно* вѡко и *ѡшитро* Осл, *ишла* у *ѡшитру* стѡјѣну Брез, *рѡшитрѡкане* су кѡће Мр.

Дисимилација

301. Дисимилацијѡм долази до замене или нестѡјања појѣдиних сугласника.

1) Супстѡтуцију сугласника илустурју примери: *ударѡ* *бѡнѡжѡжѡр* Мр, *ишѡ* Мѡлошу пѡ *злѡмѣње* Брез, са *злѡмѣња* Т, *ишѡ* за *злѡмѣње* Г Пл, пѡпу пѡ *злѡмѣње* С, *злѡмѣње*, жѡто и вѡда В, пѡнесѣ *злѡмѣње* Мил, дѡћѣ *злѡмѣнѡр* Мил, *клѡмѡйтр* дѡбар ДЛ, цѡк *клѡмѡйтра* Бог, дѡ ми брѡт *клѡмѡйтра* ГБ, *у* пољу *клѡмѡйтри* В, мѡрузи и *клѡмѡйтри* Брез, *клѡмѡйтр* и мѣсо СГ, сѣјѣ се *клѡмѡйтр* Бал, *јѣли* *клѡмѡйтр* Бр, сѣјѣм и *клѡмѡйтр* З, кѡруз или *клѡмѡйтр* Д, мѡло *клѡмѡйтра* К, *имѡли* *клѡмѡйтр* Сит, код *флизѣркѣ* кѡке Лоп, д *идѣм* ја код *флизѣра* Л, на *цинѡулѡр* Сит, нѡрѣжѣмо лѡка, *шѡнѡрѣйѣ* СГ, *шѡнѡрѣйѡ* и зѣлѣн Бог, *имѡла* и *шѡнѡрѣйѣ* Суш, са *шѡнѡрѣйѡм* пѣкли Туб, насѣчѣм *шѡнѡрѣйѡу* Л, *шѡнѡрѣйѡ*, рѡткѡва Мил, *шѡнѡрѣйѡу* мѣтнѣш Г, са *уљѣм*, са *шѡнѡрѣйѡм*

Бр, *шаніарéйу* урeндāм О; поред: сйјали смо и *крòмйїр* Суш, сèјали *крòмйїр* Лоп, ўкувāм *крòмйїр* Г, *крòмйїр* преко лèта ДК, *крòмйїр* и кўпус Бр, кўвò се *крòмйїр* О, бèлй *крòмйїр* Пл, понеси у *фрижидèр* Г. Овде спадају и примери у којима су на принципу даљинске дисимилације уклоњени резултати јотовања, нпр. *зайалење*, *оделeње* и сл.

2) Обично се губе сугласници:

л: *Влòд^дсав* је побегò Б, *Вòјсав* бйò Брез, *Вòј^дсав*, мòј сйн Осл, баба *Стїанисава* ГК, тўкò нèкогā *Вòјсава* М, она се *зайòсила* О, *зāмиси* како је тò Г, *мїсим*, сйрйште Туб, *йòсе* су òтишли Мил, да *йòсе* нāђу Б; али и: *мїслїм* јeднāко Т, бйло је *мїслїш* Лоп, ако *мїслїш* О, *мїслїш* кòд нāс Огл, *Вèрослава* М, нāшeм *Вòјиславу* Лоп, Крстїна *Вòјиславeва* Б, *Стїанислава* ГК, *Тòмислāв* Огл, нèкòг *Тòмислава* Осл;

м: до сāме *аболāнїе* Лоп, нйје се йшло *аболāнїш* Др, шeћера и *бобòне* Огл, звāли *кобизòне* Л;

н: и слўшā *Вāшїшїон* Ст, на *демостїрāције* Вр, трeћй *йфарїй* Осл, што йдe као *исйèкција* Лоп, ймā *кашарїòн* Лоп, мeтeмо *козервāнс* Огл, сўтрe је цāр *Косїйāшїн* Пл, зòвнў *коферeцију* Туб, прāvїмо *коцeїрāїй* Мил, òни су *мòмeїално* Туб, бйò *їрāзисїшор* Ст; али и: *їаздїнсїво* Сит, тò *домāћїнсїво* К на лeпшe *домāћїнсїво* Г; али и: *дāјeм* и *концeнїрāїй* О;

њ: о *дeїшїсїва* бйло Л;

р: *изневїрò* је се СР, у *жандамeрији* Д, пòс се *рeїнсїовала* Туб, ја-сам òвў на *цикўлāр* Пл;

г: за *нāслесїво* ДК, да *òсїўїй* Др, *òјуїрòс* је се Пл, нāчaлнїк вòјнòг *òсeка* Др, у вòјнй *òсек* СГ, чїм је *òсeкò* ГК, она се *осeлила* Со, *осeлили* бйли Др, млāђй се *осeлиò* ДК, и *осeчe* се лўка Бал, *осeчeм* кòшўлā Г, вòд *осeчeм* Мил, *осeчeш* и прїжйш Пр, кад је *ослўжїò* Сит, *òсїāвā* прeко дāна ДК, йдў да *осїўїајў* С, тò је *йòземнї* Реб, *їрeсeднїк* јој бйò Мил, *їрeсeднїк* òштине ДК, òтворй *їрeсòблe* ДК, *їрeсòблe* и кўјну Л, у *їрeсòблe* ўзeлā С, нїсмо *срдсїво* Д Бр, нїсу нeкò *срдсїво* М; Овде се убрāјају и императиви типа *їшe*, *сeїe*, *рāїe* и сл. потврђени на целој територији; поред: и знāло се *бїднe* ГЛ, *бїднeм* бòлe Б, *бїднe* нй Брез, *бўднe* јeдно Бр, она да *бўднe* Г, да *бўднe* млāк Пл, *бўднeм* кòт кућe ГК, партизāни *бўднў* Огл, нека-*бўднў* Брез, у *їрāдскòј* Г, нāс *зāјeдно* Огл, кò *дòйагнe* Г, òнò *їсїагнe* Бог, *љўдскї* дòбар Сит, сād *нāйагнe* Пл, *òјуїрòс* смо пòкопāли Бог, *òсeлиò* се Бр, па се и òни *òсeлили* Реб, òн *òїйагнe* ГЛ, пòс *òйагнe* Л, да нe *йагнe* Сит, зātрчe се па *йāгнe* Бр, ка ти *йāгнe* врāна Сит, прòшлe гòдинe *йāгнe* Осл, ако *йāгнeм* ДЛ, ако *йāгнe* нeћe Вр, ако *йāгнeм* С, и *йāгнe* Мр, òне се *рāсїагнў* Осл, па да *йòзгїдāјў* Г, с глāвe *сїāгнe* Бог, да нe *сїагнe* тòчак Бр, мāло *ўйагнe* Реб.

Сугласник *г* се добро чува и у групи *гњ*: *бāдњāк*, *лāдњāк* и сл.

їй: ймò *āсму* Брез М, ймали *боїāсїво* Сит, брāt *òдлесан* С, бòлй сйр *мāсан* Лоп, *їесїò* грāма Г, *їрeїрошлe* гòдинe Г ГБ, *їрeїлāнївò* је Огл; али и: тò је *боїāсїво* Мил, òн *òдлесїан* Б, прòслāлò *їунолeсїво* Г

ї: й, *дāбòдa* те ГЛ, ў, *дāбòдa* жїв"ла Г М, Цйгани, *дāбòме* Лоп, сйра и кāјмака, *дāбòме* Т, *дāбòме* довeла сā собòм Осл, и òнда *изњeжeд* Г, свāдба бйла *јāбòме* Брез, нйје *ђeцe*, *јāбòме* Суш, пўцāто *јāбòм* ГБ, кавeно *јāбòме* Бог, у пòтоку прāла, *јāбòме* ДЛ, òставїò жeнама, *јāбòме* С, свe спрeмй, *јāбòме* Туб, кўрјāк òднò *јāње* Брез, ўзмў, *јāње* С; али и: *дāбòїдa* им *ђāво* Брез;

к: бйла кāзнeнā *есїeдїција* Пл, нāйлāзй кāзнeнā *есїeдїција* К, нāйшлā кāзнeнā *есїeдїција* З, а не *есїлāїāција* Реб, *есїлòзив* и кāпислe Вр, под тòм *eсїрeзїòм* Лоп,

тaкō *īrāīīkujū* Лоп, *īrēсиноћ* спaвaлa Мил; али и: за кaзнeнy *ексīегдīциjу* Д, тaмo *īrāīīkujū* О;

ī: нīје бīло *лeшe* Г, *јeб* за *oклагy* З, нīкaд мe нīје *oсовo* Г, ни мi је мaјкy *oсовo* С, кaд је изгoрeлa *дшīиинa* К, рaдīo у *дшīиини* Др, дeлoвoђa у *дшīиини* В, бīлa прe, *дшīиинa* Лоп, бīo у *рoсīиву* Пл;

в: *īлaнī* кyм Т, *ћeцa*, *īрyдaли* сe Брeз, зaл^мeпīли *īрyдaмa* ГЛ, у *иносīрaнсīу* В, *мрīачкe* цīпeлe ДЛ, *мрīац*, нe мoж Oгл.

Умeтaњe сyглacнīкa

302. Сeкyндaрни сонaнти фoнeтскoг и aнaлoшкoг пoрeклa пoзнaти сy свим српским гoвoримa.

303. Нa тeрeнy Пoдгoринe сeкyндaрни сyглacнīци нисy чeсти. Углaвнoм сe умeћy сонaнти:

р: oн сe *брeсīлaйнo* Брeз, *брīсīаr* бīo В, oнo сe *īзбрисīрī* Сyш, *обрeсīрaвe* мeнe ГБ; и фoнeтски ликoви нaстaлe yкрштaњeм пpeдлoгa *бeз* и *īрeз* (*īрeз*): жīвилa *брeз* чoвeкa Тyб, *брeз* рoдитeљa Бр, *брeз* штaпa Г, *брeз* лeбa З, *брeз* мyкe Б, *брeж* *њeīa* Мил, бīли *брeзoбрaзнī* Лоп, нe прīчaм, *брeзoбрaзнa* је Пл;

н: сa њīм *кoмeнцījу* ГБ, oн *кoмeнцījа* Oгл, дa видīш *кoмeнцījе* Лоп, дeдoви и *īрaндeгoви* Тyб, мoј *īрaндeгa* ГЛ, мoјe *īрaндeгoвинe* В, īмaли смo ī мī *īрaндeгoвинe* С, нaш *īрaнћeгa* СГ;

њ: тaмo дa зīmњyјy Пл

м: врaтилa сe *īрaмбaбa* Брeз, *īрaмбaбa* сeдeлa СГ, *īрaмбaбy* нīсaм Сит.

304. Сонaнт *м* сe јaвљa нa цeлoм тeрeнy (нajвeрoвaтнījе прeмa *јeднoм*) и нa крaјy прилoшких рeчи: *скoрoм*, *сīвaрнoм* и *īрвoм* (yп. и Рeмeтић 1985: 214).

305. Пoрeд сонaнaтa умeћy сe и дpyги сyглacнīци: свe *бaкцīлe* Мр, дa *īмeнīyјe* Сyш, *сīyж* кaки је Т.

306. У свим сeлимa зaбeлeжeнo је *сīршљeн*, *сīршљeнoви*. Прeмa Скoкy рaди сe o yмeтнyтoм *ī* yп. Skok, пoд *sršljen*.

307. У гpyпaмa *зр* и *ср* нe јaвљaјy сe сeкyндaрни сyглacнīци *г* и *ш*: *зрeб*, *сaзрeб*, *срeђa*/*срeђa*.

308. Умeтaњa сyглacнīкa гoтoвo y истoм инвeнтaрy рeчи oдликyјy и дpyгe гoвoрe. Aрeал в. y: Рeмeтић (1985. 212–215).

Мeтaтeзa

309. Нa тeрeнy Вaљeвскe Пoдгoринe мeтaтeзa сe рeткo јaвљa. Oнa је извршeнa:

а) y зaмeничкoм кoрeнy *вс-*: *свe*, *свa*, *свo*; пoрeд спoрaдичнoг *вaздaн*;

б) y прилoзимa: *вoдe*, *вoд*, *нoдe*, *нoд*;

в) y oстaлим рeчимa: *бaрjак*, *бaрjакīаr*, *рaмoнīкa*, *рaмoнīкaш*.

310. Рaди eвeнтуaлнoг пoрeђeњa мaтeриjалa сa oстaлим срoдним гoвoримa нaвoдим дa је oвдe увeк *мaнaсīйr*, кaо и пoдaтaк дa дo мeтaтeзe нe дoлaзи y гpyпaмa *сј* и *зј*: *īасји*, *кoзји*. Тaкoђe је дoслeднo *īвoжђe*, *īрoжђe*, *īдврaн*, *нaћвe*, *īйīијe*, *īyлoвeр* (чeшћ цeмпeр), *свaнyћe*, *сīeрлeјкa*.

сноѿље Д, забацијуе на *сноѿље* ДК; ка-се онѿ *влаће* Вр, садѣвају *кѿље* Ст, и *ирање* Лоп, свѣ *ирање* Осл, накупим *ирање* ГЛ, доносим *кѿлиби ирање* ДЛ, прѣправѣ се *ирање* С, *ирања* турѣш Суш, направимо од *ирања* Бог, свѣ онѿ *зѣље* изнесѣм Лоп, ставим *зѣље* О, изнесѣм *камѣње* З, да понесѣ *кѿље* Пл, на *илаише* сѣно ГК, било *ирѿише* Туб, овѿ је *ирѿише* Сит, од *ирѿиша* Г, лѣсе од *ирѿиша* Туб, са *ирѿишем* поплетѣно СГ, *саће* Брез ГЛ ГЦ, ударило *ирње* СГ, црно *ирње* Бог, олињају о *ирње* ДЛ, од јагѿда са *ирња* Бр, поцрнила о *чађи* С; од *ирѿжша* сѿк Г, имали и *ирѿжше* Др, нашо у *ирѿжшу* Лоп, и онѿ *ивѿжше* ДК; патило се *илаћу* Лоп, како су се патили са *илаћу* Реб, на стѣпеницама цаќ са *зѿбљу* М, онѿм *зѿбљу* Мил, кѿ ме тако *крвљу* натѿпиѿ Огл, нек виѣм *масѣра* афтушѿм, и свѣнѣскѿм *маићу* Др, у овомѣ замѣстѣм *маићу*, нѣкад зѣјтином Ст, уљем или *маићу* замѣстѣм Со, *маићу* ѿ сад тѿ нај вѿлим да поједѣм СР, жѣне трљају *маићу* Вр, прѣ смо мастили *маићу* Пр, ѿмастѣм онај листић *маићу* Огл, запржѣш *маићу* Мр, плѣк се ѿмасти *маићу* Туб; *ирѣћи*, *ирѣћа*, *ирѣће* (сви пунктови). У грађи се нашао и пример са нејотованим сугласником: *није рѣбје* доношено Пл.

314а. Групе *сј* и *зј* различито се понашају. Поред тога што у овим групама није извршено јотованье (*класје*, *козји*), оне се у ијекавско-екавским селима факултативно јотују: *сѣуре*, *сѣурѣдѣн*, *ирѣсѣуре*, *кѿзи*.

314б. У речима преузетим из црквеног језика извршено је јотованье у примерима *Вавѣдѣње*, *Прѣѿбражѣње/Прѣѿбражѣње*, поред *олаиѣније*.

315. Код глагола шесте Белићеве врсте на *-иш-* и у трпном придеву глагола седме врсте спорадично је спроведено *јодновљено јѿшѿванье*:

а) није ни *крѣћѣван* Мил, док се он *крѣћѣвѿ* Бр, Бѿж опрѿсти, сѣд и не *зѣиѿићѣвѣм* Брез;

б) свѣ *зѣиуићѣно* Мил, више *јѿићѣно* Огл; уп. т. 514

Одсуство јотованья илуструју примери:

а) знаѿ да *намесѣиѣ* Др, ѿбор се *ирѣмесѣиѣ* Реб; нису *најусѣиѣ* Туб, *најусѣиѣли* пољѿкаје Вр, нѣмѿј да нас *најусѣиѣи* Пл, *јусѣиѣли* из кошарѣ Г, да не *ирѣјусѣиѣ* пѣру Огл, ајде, *јусѣиѣј* Осл, *јусѣиѣ* кѣруз Лоп, срчанѣ кѣса *јусѣиѣла* Реб, да и *јусѣиѣм* О, кад је *јусѣиѣана* Мил, ону жѣшку *сјусѣиѣ* Лоп, ка-се *сјусѣиѣају* Пр, у тѿ се не *јусѣиѣмо* К;

б) свѣ је *зѣјусѣиѣно* Мил, сѿбица *намесѣиѣена* Вр, она *намесѣиѣена* нѿд Пл, *ѿјјусѣиѣен* стѣлно Суш, *јусѣиѣени* ѣаци Реб, *јусѣиѣене* рѣсе Т, *јусѣиѣен* кући Пр, *ирѣмесѣиѣени* прѣма Осѣчини Г, тѣмо је *сјусѣиѣено* Огл.

Превагу имају примери са *-иш-*:

а) ѣѣцу *крѣиѣѣвѿ* Мр, па мѿју дѣцу *крѣиѣѣвају* Туб, *крѣиѣѣвѿ* мѿјѣм рѿдѣтељѣма Со, не *крѣиѣѣвѣмо* Брез, чита и *крѣиѣѣвѣ* Сит, сѣна *крѣиѣѣвѿ* В, ка-се *крѣиѣѣвѣ* дѣте Г, ондај *јѣиѣиѣају* свѣтове Со, да се *јѣиѣиѣају* Лоп, *јѣиѣиѣмо* ѿпѣт Бал, тѿ је *јѣиѣиѣиѣо* пѣно ГЛ, *јѣиѣиѣѣм* д пасѣу Суш;

б) дѿшла *крѣиѣиѣно* ГЛ, сѣрањен *крѣиѣиѣен* Суш, касније су *крѣиѣиѣена* Огл, Јанѿвка *крѣиѣиѣено* Брез, па *крѣиѣиѣен* Драган Пл, ни кад је *крѣиѣиѣено* дѣте Вр, двѿје *крѣиѣиѣени* Д, кѿје није *крѣиѣиѣено* В, сѣмо *зѣјуиѣиѣена* Мил, што је *најѣуиѣиѣено* Реб, двѣ *ирѣкрѣиѣиѣена* Г, двѣ стране *ирѣмѣиѣиѣене* Реб, ѣмѣ *скрѣиѣиѣене* рѣке Г, мѣ *укрѣиѣиѣени* од Пѣрићѣ ГК.

315а. У облицима глагола *јусѣиѣи-* и *-месѣиѣи-* забележени су примери са *-иш-* и са *-сѣи-*:

а) *јзмесѣиѣиѣли* њѣму Л, у чѣчѣвцу *намесѣиѣиѣи* се Туб, ѿвѿ *намесѣиѣиѣиѣи* Лоп, гѿр *намесѣиѣиѣиѣ* мѿтке Г, да се *намесѣиѣиѣи* Мил, да *намесѣиѣиѣиѣи* Б, *намесѣиѣиѣи* се цаќ Л, пѿслѣн

најушишио Бог, најушишили смо овце Со, његовѣ ирѣмешитла Сит, ирѣмешитла кучу Т, они ирѣмешитли ГБ, пријатеље ирѣмешитѣ Лоп, њи смѣшити Лоп, најушиши је човек Мил, иушишио кўћи ДЛ, кад иушиши се стѡка ГЛ, иушишио волове З, трѣћи иушиши Реб, иушиши митраљѣз К, иушиши стѡку Брез, сѡмо ја се иушишила Г, иушиши за ватрѡм ГК, иушишају мѣнѣ Туб, нѣћеш иушишиши да бѹдѣ Пл, иушиши волове С, иушишише мѣнѣ В, дѡнеклѣ се сиушиши Туб, сиушиши овде ДК, сиушиши се дол Бр;

б) дашчицу намѣситѣ Бр, намѣситиши, ископаш рўпу Суш, намѣситишо брклў Лоп, прѣћу намѣситиши тѡмо В, да намѣсити желудац Др, намѣсити се стабуља Осл, те се ирѣмеситила Л, пѡслѣ ирѣмеситиши ДК, туде смѣситиши народ Сит; да најусити пѡсѡ ДК, као оиуиситиши га Огл, да иуиситѣ на ливаду Б, ѡпѣт иуисити Огл, иуисити стѡку Др, живци иоуиситиши Лоп, иуиситиши вратло Т, иуиситиши ѡдмѡ О, иуиситишо говеда СГ, сиуиситиши нис конопац Лоп, да се иуиситиши пўтем Лоп.

316. Лекавско јѡтовање потврђено је у групама:

а) иѣ>ћ: ја ишѣрам Суш, па ѡћерају љўди ДЛ, ћѣрај волове Брез, брѡта ѡћерали Суш, те се ѡћерѡ Суш, иѡћерѡј јѡгѡњце Мр, ѡћерали им кѡсти ГЛ; њў шћѣраше с крѣвета ГЛ;

Облици глагла хиѣѣи: није шћѣѡ ал пѡгоди ме ДЛ, нисам шћѣла ДЛ, није шћѣѡ ДЛ, нѣ шћѣдѣ да се лѣѣчи Брез, ѡни мѣнѣ шћѣли Брез, није шћѣѡ да је примѣ Брез, да сам шћѣла дѣѣте Брез, није шћѣла прѣћи Брез, није се шћѣѡ Суш, нису шћѣли ГЛ.

б) ѣ>ћ: нѣћ је виѣѣиши Мр, па кад виѣѣек Мр, дијете, ћѣ стигнѣш Мр, и ћѣ имѡ ГЛ, ћѣ ћу се крѣти Суш, кад ми је ћѣд Брез, ћѣд пѡгинуо Л, њѣгѡв ћѣд Туб, водила њў нѣће ДЛ, дѡбро нѣће ГЛ, нѣће пѡстав зѡвў Брез, нѡмад смо нѣће кўвали Мр, нѣ идѣ ниће Суш, сѡд ниће нико ГЛ, јер је снѣг ѡвѣе Брез, ѣно ѡнѣ ГЛ, иѡнѣће имало Брез, ћѣвѣр мѡј Сѣрго ДЛ, да се код ћѣвѣрка Туб, ћѣвѣрска мѡјка Брез, ћѣвојачка кѡва Брез, ћѣвѣрке пѡчињу Мр, дўкати у ћѣвојѡка ДЛ, ка-сам била ћѣвѣрка Суш, ћѣ-гѡд имало водѣ ДЛ, ћѣвѣр ѣ свѡјак ДЛ, била сам ћѣвѡјчица ДЛ, понѣси ћѣѣиши ДЛ, ѡстала дрўгим ћѣѣишиом Суш, прѣкрсти ћѣѣиши Мр, ћѣѣи, слаћѣ бѣло ГЛ, пѡкупѣ са ћѣѣѡм ДЛ, зѡколѣм кад дѡћў ћѣѣа Туб, јел ћѣѣи се не пѡстѡла СГ, ћѣѣѡ, срамѡта је Суш, д ѡставим мѡју ћѣѣу Л, нѣ дадоше ћѣѣи ништа Брез, мѣћѣдова лѣска ГЛ, испѡд Вѡљѣва нѣће ГЛ, Мѣћѣдник и Јѡбланик Брез, имѡ брѡдо Мѣћѣдњѡча Брез, ћѣнѣш ѡколо Брез, наћѣла му имеДЛ, наћѣнули име Срѣтен ГЛ, па нѣ ћѣнѣмо ў њиви ДЛ, сѡћѣнѣ се па су врли ГЛ, што се сѡћѣнѣ Брез, јѡдна ћѣнула сѣѣено Брез, цвѣтнѣ иѡнѣћѣљнѣк Мр;

в) сѣ>с: сѣднѣмо ў шуми ДЛ, пијў и сѣдѣ Брез, није мѣѣѣѡто сѣме ГЛ, и сѣли на Присадима ДЛ, исекла ми нанулицу Брез, пўпак ѡсѣкла Мр, ирѣсѣднѣм мѡло у пўту Мр, сѣднѣ мѡло Мр;

г) зѣ>з: изѣлицѡ Брез;

д) лѣ>ље: ѡни су дѡљѣ ГЛ, а ѡни дѡље Мр, прѡстерў дѡље ДЛ, дѡље да ѡбујѣ ДЛ, да зѡљѣвиш бѣз Мр, мећу кѡљѣна Брез, до кѡљѣнѡ ГЛ, сѣпали су на лѣвак Брез, није пѣкѡ лѣѡѡц ГЛ, кўпиш лѣѡѡ ДЛ, нѣшта лѣѡѡ ГЛ, шѣничнѡг лѣѡѡ Брез, јѣѡ се лѣѡ Мр, зѡкувѡ лѣѡѡц ГЛ, била лѣѡвиѡ ДЛ, лѣѡишијѣ него вино ГЛ, лѣѡишијѣ бити Суш, ишла сам лѣѡѡру Мр, најѣѡиши крѡмпѣр ГЛ, са смѡком лѣѡиши Брез, Дѡњѣ Лѣсковѣце ДЛ, имѡ у Лѣсковѣцима Брез, кѡ Лѣсковѣѡни сѣло Брез, шљѣѡе на лѣсу Суш, бѣднў лѣѡиши ГЛ, пѡслѣ лѣѡиши ДЛ, жѣло се лѣѡиши Брез, најћѣи лѣѡиши Мр, дѡћѣи лѣѡишѡ Мр, лѣѡиши дѡѡа ГЛ, лѣска ГЛ, лѣсково Брез, имѡ лѣсковѣнѣ ДЛ, прѣвѣѡча и иѡслѣдњѡча Брез, да је ирѡљѣѣе ДЛ, ирѡљѣѣи сѣјѣмо Мр, имѡ у ирѡљѣѣе Брез, сѡмѣѣи смо мѡло Мр, шљѣме ГЛ Брез;

ђ) *нѣ>ње*: *сњела* кѡкѡшка ДЛ, по *сњѣу* пјѣшкѣ ДЛ, *сњѣ* је бйѡ ГЛ, гѡлем *сњѣ* Брез, бйло *сњѣшчиѡа* Брез;

е) *млј>мь*: жйто се *мьѣло* ГЛ, прйје *мьѣчаре* ѡнѣ Брез, *мьѣчаре* се јѣдѹ Мр, кад је ѡнѡ *мьѣкар* Брез;

ж) *йје>йље*: *оѡљѣвиш* Брез, *йљѣвили* Мр.

У јатовским селима спорадично се срећу остаци јекавског јтовања: *йранђег* је ймѡ шѣст синѡвѡ Др, тѡ *йранђегово* йме Г, нашли *йранђегин* грѡб Мил, па тѡј мѡј *ђѣг* Јѣврен Др, жѣна мѡг *ђѣга* Др, и кѡшуљу дѡнѣла *ђѣгу* Вр.

317. Доследно је извршено *сйецијално јошовање* код глагола на *шйи*: *гѡђе*, *нѡђе*, *йѡђе*, *ошйиѡи* и сл.

Облици *гоје*, *йоје*, *наје*, *наије* и сл. веома су чести у Ваљевској Подгорини. С. Реметић сматра да се овде не ради о изостајању јтовања, већ о пасивнијем изговору гласа *ђ* (1985: 177).

318. Аналошко умекшавање коренских сугласника јавља се:

а) у трпном придеву: чѣтрй ирама *вѣжсена* Брез, кѡшуља *вѣжсена* ГЦ, пѣшкйр *вѣжсени* Бр, сѹкње *вѣжсене* Мр, ймали *навѣжсени* ѡпанци ГЛ, вѡкѡ *йројрижсени* Мил; поред: ѡ тогѡ *вѣзено* В, двѣ кѡшуље *вѣзене* Туб, ѡнѡ је *вѣзено* ДЛ, *навѣзена* кѡшуља, пѡјѡс ГЛ.

б) код именица којима се означава врста меса: *тѡвѣђина* зѡвѹ Брез, *тѡвѣђина* сѡмо нѣкад Мил, *тѡвѣђина* ГЦ, *шйѣлѣђина* Брез; поред: *брѡвљѣшйна*, мѣсо Д, нѡјвишѣ се јѣдѣ *брѡвљѣшйна* Со, на *брѡвљѣшй^н* О, мйришѣ рѡван *брѡвљѣшйноѡ* Пл, кйло *јѡнѣшйноѡ* З, нѣко и *јунѣшйну* Брез ГЦ, *ѡвчѣшйну* ГЦ, прѣ и *ѡвчѣшйна* С, и *йшлѣшйне* ГК, *йшлѣшй^н*на млада Осл, свѣгѡ, *свйнѣшй^н*нѣ ГК, нѣ смѣм д ѣдѣм *свйнѣшй^н*ну Лоп, *шйѣлѣшйну* прѡдајѹ Брез, ѡстало *йшлѣшй^н*нѣ Мил;

319. Дисимилацијом су уклоњени резултати старог јтовања у примерима: од *зѡйѡлѣња* Лоп, ймали су двѡ *ѡделѣња* Бал, срѣднѣ *ѡделѣње* Бр, са двѡ *ѡделѣња* В, у кући двѡ *ѡделѣња* Реб, са трй *ѡделѣња* Вр, нѡс сѡбијѹ у јѣдно *ѡделѣње* Туб, у првѡм *ѡделѣњу* Бог, ймѡ јѣдно *ѡделѣње* ГЛ, двѡ *ѡделѣња* Суш, трй *ѡделѣња* и ѡцѡклија Сит; поред: и *зѡйѡлѣње* лѣжала Брез, *зѡйѡлѣње* мѡзга О, није тѡ *ѡделѣње* кѡ сѡд ДЛ, *мйшљѣње* (сви пунктови).

320. Умекшавање коренских сугласника потврђено је код појединих итеративних глагола типа *извољева*, *йбољева*, *сѡжѡлѣва*, *рамѡѡшйи*, *срамѡѡшйи*, *йѡрамѡѡшйи* и сл.

321. Група *шйи* се чува у примерима: *шйиѣне* (сви пунктови); дѡл под *вѡйришйшйѡм* Лоп, ѡвѡ *вѹнйшйшйѣ* Л, бйло је *ѡнѣшйшйѣ* СГ, ѡвд *ѡнѣшйшйѣ* бйло Брез, *ѡнѣшйшйѣ* старйнскѡ Бог ГЛ, дѡљѡм *ѡнѣшйшйѣ* Мр, у сред кѡлебе *ѡнѣшйшйѣ* С, нѣмѡ тѡ *ѡнѣшйшйѣ* ГК, ймало *ѡнѣшйшйѣ* Т О Пр Др Д, *ѡнѣшйшйѣ* бйло З, кѹѡа са *ѡнѣшйшйѡм* Сит, лѡжй на *ѡнѣшйшйу* Б, ѡставѣ жѣне *сйришйшйѡ* Туб, рѣдѣ се свйње и ѡставй *сйришйѣ* Л, ймѡ *сйришйшйѣ* Г, ѡнѡ *сйришйшйѣ* О, *сйришйшйѣ* ка-се свйње кѡљѹ В; *вришйшйѣ* ѡвдѡ Г.

III

О Б Л И Ц И

А. ИМЕНИЦЕ

ИМЕНИЦЕ МУШКОГ РОДА

а) Једнина

322. *Вока́ттив*. Код именица мушког рода у вокативу једине забележени су наставци *-е* и *-у*, а у неколико случајева и вокатив једнак номинативу. Уопштавање *-е* у вокативу и међу појединим именицама са некадашњим меким сугласником у основи нарушава ранију репартицију у употреби двају наставака.

1. Наставак *-е* имају именице:

а) са старим тврдим коренским сугласником: *Бѡже* свѣтѣ Пл С Лоп СР Д, па зар *Бѡже* нѣкакѣ срѣћѣ бѡлѣ К, мѣли *Бѡже* Б, дај ми *Бѡже* лѣпу пѣмѣт Б, дај, *Бѡже* да дѡчекѣм и унучѣд Лоп, дај *Бѡже* да ѡстану пѡслѣ мѣнѣ Бр, *Бѡже*, нѡћѣс сам бѣла у Ребѣљу С, мрзиѡ нас сѣчувѣј *Бѡже* СР, јѡј мѣли *Бѡже* Суш, сѣде сѣчувѣј *Бѡже* нѣје дѡбро З, мрѡ млѣђѣ *Бѡже* опрѡсти Г, *груѡже* комадѣнте Г, *груѡже* вѡднѣче Туб, бѣло је прѣ *груѡже* Лоп, помѡзи ѣ тѣ *Мѣогрѣже* Суш, кѣко ћемо сѣд, *ѣашѣноже* Мил; понѣси тѣ, *вѡјнѣче* СГ, ѡдакле си *вѡјнѣче* Ст, па *ѣмењѣче*, мѡже ли ДЛ, црнѣ, *јѡднѣче* Вр, кѣкѣ си, *јѡднѣче* Реб, ѣди море, *лѡдѣче* В, приђѣи мѡмче З, и каже *Нѡвѣче* нѡси тѡ Пл, и кѣжѣ њѣму, *ѣдѣѣукѡвнѣче* Др, штѣ то гѡворѣш *ѣрѣседнѣче* Туб, кѡд си нѣмериѡ *ѣуѣннѣче* Со, *рѡђѣче*, дај да стѣгнѣмо дѡбро С, ѡде вѣм *свѡјѣче* С, рѣци сѣд *свѡјѣче* ГЦ, мѡже ли тѡкѡ, *ѡјѣче* Реб, ѡни кѣзали, *чѡвече* ѣмѣш нѣкѣ Л, мѡш ти зѣмслѣти *чѡвече* Остр; *ѡче* пѡпе Вр, кѣжѣ, *сѣнѡвече* С Сит Лоп СР М Бр, *сѣѣрче* тѡжнѣ Реб;

Остале примере наводим према завршном сугласнику корена (*б в г л м н ѣ ѣ*): *Бѡѡљѡбе* Мил Огл, ѣ, *ѣдлѡбе*, да видѣм Мил, ја-рѣкла, ѣјде- море, *Бѡрѣсѣве* Лоп, јел, *Бѡрѣсѣве* јѣси л пѡстиѡ вѡду Пл, јѣсу прије *Бѡрѣсѣве* убили Брез, ѣјде, *Вѣлѣсѣве* Туб, њѣму кѣжѣм, *Вѡјѣсѣве* Остр, ѣди *Вѡјѣсѣве* С, *Вѡјѣсѣве*, дѣ ћу затвѡрити ѡвце Реб, тѣ ѣш *Јѣлѣсѣве* Мил, *Јѡубѣсѣве*, вѣлѣ Мил, *Мѣлѣсѣве*, пѡтерѣј сѣд Мил, прије се гѡвѡрило *Мѣрослѣве* Брез, штѣ је *Тѡмѣслѣве* Туб, *Тѡмѣслѣве*, најђѣи В, *Гѡсѣѡге* Бѡже ГЦ, ѣво ти *ѡбѣре* Л, гѡспѡн-*ѣнерѣле* Ст, ѡћеш ли тѣ нѣс сѣд *ћѣнерѣле* прѣмити Реб, *ѣѡсѣѡдинѣ* Вр Г, *ѣѡсѣѡдинѣ* учѣтељу СГ К, кѣжѣ, *гѡмѣћинѣ*, сѣци кѡлѣч Сит, дѡђѣи ѣ тѣ, *Дрѣѣѣѣне* Мил, *Душѣне*, мѡжѣш ли тѣ Г, *Јѡване*, да тѣ мѣни нѣправѣш Туб, јѣ

кајем господине *кайеџане* ГЦ, *имā, сине*⁵⁹ М З, *сине*, о чем трѣба Суш, нѣмōј, *сине*, да се оџак љгасѣ у нāшѣ кѹћѣ Мил, *сине*, Мићо, *сине*, кō нā оку, тāj нā срцу В, отвори, *сине* ГЛ Туб, дāла ми *сине*, опрела ми Лоп, *Сиджане*, да изнѣсѣш у замрзѣвāч Остр, *О, Трѣвѹне* Стѣвановићу Пл, па *идѣе*, мѣ нѣ кувāмо Сит, *идѣе*, мōжѣм ли јā Вр, тѣ, *Мијайе* Д, *брайе* мōј Огл, дрѹже, *команданѣе* Г;

б) с некада меким сугласницима *р* и *ш*: *О, Влāстимѣре* Брез, господ^не, *дѹкѣоре* К, знāш штā, *дѹкѣоре* ГЦ, *ћѣвѣре*, стѣже ли ѣ тѣ? Суш, јѣси тѣ тѹ, *Дрājомѣре* Туб, *кайлāре* Бог, дрѹже, *кѹманѣре* СГ Ст Остр, слѹшāj, *Лѣксāндре* ГЦ, зѹвнѣм о^ног, *мājоре* ГЦ, вѣкнѹ нѣгā, *Мѣломѣре* Брез, о^дѣ, *Свѣйомѣре* Пл, *Чѣдомѣре*, дѹбио си сѣна Мил, о^н кājѣ, *Мѣлоше*⁶⁰ Мил, *Мѣлоше*, дāјде ми водѣ Бр.

Уопштавање наставка *-е* уочено је у околним говорима: у централној Шумадији (Реметић 1985: 221-222), у Ваљевској Колубари (Радовановић 2006: 201-202), на простору Драгачева (Букановић 1995: 125-6), у говору Љештанског (Тешић 1977: 211) и у моравичком крају (В. Николић 2001: 175-176); исто је у Тршићу и Горобилѹ (Уп. Николић 1968: 412; М. Николић 1972: 670).

2. Наставак *-у* јавља се:

а) иза палаталних сугласника: *крāљу*⁶¹ Пѣро Огл, о^диде вāм, *ѣрѣјайѣљу* К, кāко тѣ, *ѣрѣјайѣљу* Реб, сād нѣ идѣ, *ѣрѣјайѣљу* ни крмача на пијац Мр, ајде, *ѣрѣјайѣљу* Б Р Остр Бог Б С Лоп, бѹга ти, *ѣрѣјайѣљу* да м пѹкājѣш пѹт Др, господ^не *учиѣљу* К СГ, *учиѣљу* Бог, па зар то тākѹ, кѹнѹ маторѣ З, господ-*Мишићу* О, кājѣ, *млāдѣћу* Мил, *млāдѣћу*, мōжѣш ли ми тѣ Вр, ајдемо, *сѣсѣрићу* ГЦ, Трѣвѹне *Сѣвѣвановићу* Пл;

б) иза некада меких: *бурāзеру* Лоп, *ѣдсѣогāру*, смѣм ли јā В, мѹлѣм вас *сѣкреѣјāру* Мил; и на директно питање: *кѹвāчу* Туб Пр Бр, *ѹрāчу* Лоп С Л.

3. Вокатив једнак номинативу јавља се:

а) код именица на сугласник: *мāчак*, ајде Сит, дѣ си, *мāчак* СР, ајдемо, *рѹћāк* С, пѹмози бѹг, *синѹвац* В Брез, здрāво, *синѹвац* ДЛ, ѣ, мōј *синѹвац* С, уђи, *синѹвац* Мр, здрāво, *ѣѣѣчак* Мил.

Сличан инвентар примера потврђен је у Шумадији (Реметић 1985: 222), Ваљевској Колубари (Радовановић 2006: 202), говору Љештанског (Тешић 1977: 211) и Ужичкој Црној гори (Марковић 2011: 503-504).

б) код хипокористика без акценатске алтернације: мōј, *брāле* Огл Реб С ГЛ СГ Л, оћеш ли ѣ тѣ, *Дѹле* Остр, јел, *Вѹле* Мил, мōжѣ ли, *Рāге* СР, ајдемо, *ћāле* ГЦ, о, *ћāле* Др ГБ Сит Л Мр;

в) код хипокористика уз акценатску алтернацију: вѣкѹ га о, *Аѹо* Брез, нѣмā, *Бѹро* нѣкогā Пл, дѣјете, *Вѣдо*, дѣјете Брез, *Дрājо*, о^ни су нѣгā Мил, знāш ли тѣ, *Јѣко* С, о^н пѣтā мѣнѣ, *Јѹво* кāко рѣфѹрма Огл, јā кājѣм, *Јѹво* јā-сам прекрѣшиѹ твѹје нарећѣње З, о, *Крѣзо* СР, него вѣчѣ, о, *Лѣндрѹ* С, *Љѹбо*, кѹјѣ је оѹѹ слѹво СГ, ајде, *Љѹбо* дā видѣмо С, *Мићо*, сине В, јā-вѣчѣм нѣгā *Мићо* ајде Пл, бѹгами, *Млāђо*, устājемо јѹтри Л, тѹ је се кājѣ *Рāшо* разрѹд^нло Г, јѣли, *Свѣйѹ* оћемо ли да примѣмо Мѣловāна Пл, не врѣдѣ, *Трѣшо* Мил; кājѣ, *бāјо* Суш, *бāйѹ*, јā ћѹ о^прати Мил, *ѹцо* Мил ГЛ ГБ Б Пр Д Реб, јā кām, *ѣāјо* З;

г) код именица на *-о*, *-а* и *-е*: о, *Брāнко* СГ, *Брāнко*, дѹђи ГЦ, слѹшāj, *Миājло* ГЦ; о, *Вѣзва* С, о, *Лука*, о^н ћѣ чѹти З, *Мѣлија*, помѹзи ми Брез, ѣди, *Прѹкула* В, *ѣйѣѣа*, оће ли дāнāс Г, *ѣйѣѣа*, извѹли Мил, *ѣйѣѣа*, кāко ћѹ јā Мил, о, *чѣча* (сви пунктови); *Анѣиѹније*, кājи тѣ С, ѣди, *Бѹр^вѹје* ГЦ, врāти се *Бѹр^вѹје* О, вѣлѣм, *Бѹрѣвоје* М,

⁵⁹ О облику *сине* в. Белић 1999: 162.

⁶⁰ Вокатив *Мѣлошу* записала сам у Оглађеновцу, у стиху: „*О, Мѣлошу*, бѣће и гѹвѹра...“

⁶¹ Облик *крāљу* такође је забележен у стиху.

кажѐм Дòбривоју, ајдемо *Дòбривоје* ГЦ, ви́кнула ò, *Ми́ливоје* С, ò, *Ра̀доје*, не мòгу да на́ђем кутлачу Г, до́ђи, *Ра̀доје* Мил;

д) код именице *iosiodin* (*iosion*) у конструкцијама типа: *iosiodin* вòднѝк Вр, *iosiodin* ка̀петан Вр, *iosiodin* кòмандѝр Вр, *iosiodin* кòмандѝре Ст, *iosiodin* на̀редниче Д, *iosiodin* пòтпукòвниче Вр СГ Огл; òн кáзò *iosion*-мáјòре Д, *iosion*-Ми́шићу Туб, *iosion*-дòктòре Пл, *iosion*-сèкретáре Мил. Исто налазимо у Ваљевској Колубари (Радовановић 2006: 202) и централној Шумадији (Реметић 1985: 257).

323. *Инсѝруменѝал*. У инструменталу једнине именица мушког рода бележила сам наставке *-ом* и *-ем*.

1. Наставак *-ом* јавља се:

а) код именица са тврдим консонантом у основи: пòтичє под òвѝм *Бє̀леѝом* Мил, грáничє се с *Бòѝом* Туб, и кад је бѝло под За̀бегови́ћа *брє̀ѝом* В, са његовѝм *груѝом* ДК, с вòловима и са *ѝлѝом* Брез, дòбитила *рдѝом* С, ѝдє *ѝрáѝом* за њѝм Мр; òнѝм *ајдѝком* Осл, сà òнѝм *бáдњáком* Т, ùдарáм *бѝдáком* М, шáрале ѹ менє жєне *вòском* Бал, с мòјѝм *врснѝком* Ст, са јèднѝм *дє̀чком* до̀диò ГЦ, ако ш са *гу̀лєком* Пр, штрѝдле са *гу̀лєком* Остр, гòре под *Јáбланѝком* Сит, са зач"нѝ се са *ка̀јмаком* Вр, са дрвєнѝм *ка̀йáком* Огл, бáвиò се *ковачѝлуком* С, пòшле смо *кòднѝком* В, с бє̀лѝм *лѝком* СГ, кѝпи се *осмáком* Вр, ѝзрѝбáм *ѝєском* Т, на̀рочито *ѝєѝком* Пр, али под *сѝрáком* вѝдѝмо Реб, нѝкад *ѝрáшком* Реб, са јèднѝм *рáвнѝком* Реб, с мòјѝм *рдњáком* Лоп, двáдесєт пє̀торо за *ру̀чком* М, укувáш са *смòком* Брез, за́ђубрѝ се *сѝáђњáком* Г, али под *сѝрáком* Реб, òде *ѝòчкòм* Пр, чáрáмо *ѝáркòм* ГЦ, пáла под *чáрдáком* К, бѝла свáдба и *чеѝврѝком* Осл, сáвијєм са *чѝнком* Бал, са òнѝм *ѝѝлєком* Бог, с његовѝм *ѝурáком* Л; зáмажє *ѝѝбòм* Огл, *љє̀бòм* одрáниò Брез, са *лє̀бòм* Пл, ѝмала са *ѝòрубòм* С, за тѝм *Вòјисавòм* Остр, са *Дрáѝосавòм* З, прє̀кријєм *чáршавòм* СГ, с мòјѝм *ђє̀дом* Брез, чѝнѝ ми се са *мє̀дом* Брез, не мòгу двáпѝт јèднѝм *рáзредòм* да шкòлѝјєм Мил, ожєниò се са *мирáзом* Лоп, са вє̀лѝкѝм *на̀резòм* Вр, под *асѝáлом* Р ДЛ Со, дòтрá да ўвáти с *вòлòм* Лоп, грáничѝ се са *Дрáѝòдòлом* Остр, зáлєвá се с *цѝ̀дє̀ђòм*, *ѝдє̀лòм* Мр, пòслє нáлијєш *ѝр"є̀сòлом* Брез, сє̀дѝмо са твòјѝм *ђáлом* Мил, сѝшѝ нà тѝм *гѝмом* Огл, под *ка̀лємом* С, над *ѝòдрумом* Огл О К ДК, гѝњеве са *ѝáјѝанòм* Бог, òправиò тòгá *домáћинòм* М, зє̀јѝѝнòм òмáстѝм Со, вє̀жє са *кáзанòм* С, ѝскопајѝ *кáменòм* Др, òстала *Ми́ланòм* В, под *Пòвлєнòм* ўдáта Брез, прáли смо *саѝ̀нòм* Др, трѝдна сѝнòм *Слòбòданòм* С, са тѝм *ѝ̀љєнòм* Лоп, òзгò са дрвєнѝм *црє̀ѝом* С, са *ѝѝáѝом* да ѝдєш Огл, над *б̀̀нáром* Вр, пòкријѝ прє̀ *ѝубє̀ром* Р В Мил ГЦ, са *дáром* ДК, извєдє ме брáт са *дє̀вє̀ром* Бр, пє̀гле са *жáром* Г, кáко је òн са *кє̀серòм* замáно Мр, свє́ *косѝром* сє́чѝ Туб, кѝвала се чòрбица *крòмѝѝром* Мил, пòшли са *лє̀ѝѝѝерòм* З, са *самáром* натòварѝле Мр, òстала са *свє̀кром* Б, прáвѝм са *сѝром* Бал, ўдариò ме је јèднòм *ѝáмарòм* Туб, òтишла са *ѝвалє̀ром* Осл, òт"шò са *ѝ̀мáром* Мр, са кѝселѝм *кѝѝусòм* Вр Остр ДК ДБ Суш Осл, да мѝрѝ *бáруѝом* Др, бѝла за Лє́кє̀ пòкòјнòг *брáѝом* Мил, жѝвила лє̀пѝм *жѝвòѝѝом* Т, дошò је са зє̀ѝом Огл, са *ѝруѝом* ўбијє Лоп, шѝбали *ѝруѝом* Вр, ўпрò *ѝрѝѝом* С, са стáрѝм *свáѝом* Бал;

б) код именица с некадaшњѝм меким консонантом у основи: са *мѝжòм* ѝшла О, ўсє̀цáш кѝпус *нòжòм* Остр, ос"є́чє̀ га *нòжòм* Брез, нáзвò *бáлáвцòм* В, ѝдє òнѝм *вє̀нцòм* Остр, а òн *Ви́áрцòм* òдá гòре ДЛ, ткáла са *зáклòѝцòм* тòрбу Брез, *ка̀ѝáнцòм* се закључáвала С, нѝје са *квáсцòм* ГЛ, зámєсѝ са *квáсцòм* М, ўшијєш *кòнцòм* ѝглу Брез, кѝпи за јèднѝм *кòсцòм* Мил, *лáнцòм* зáкaчѝш ГК, пáднєм с *лòнцòм* Д, дошò с *на̀куѝцòм* Суш, тò је рѝбнò са *Ò̀лaђєнòвцòм* ГЦ, д ѝдєм с *òѝòм* (!) В, ѝмá ми сє̀стра

3. У инструменталу једине именице *йуи* јављају се оба наставка без разлика у значењу,⁶² с тим што је наставак *-ом* фреквентнији на целој територији.⁶³

а) задк^упйш *йуиом* Мил Бал, нѣ можѣ главнйм *йуиом* Суш, поврзѣм па на обр^аницу и *йуиом* Л, вод^ан преко забрана ел ћемо *йуиом* Пл, *йуиом* је л^акшѣ Бр, твојйм *йуиом* Др Вр Г Брез Реб Мил Осл, йдѣ тйзйм *йуиом* К, пр^ош^о је д^ол *йуиом* Сит, ўжичкйм *йуиом* нѣде СР, н^айш^о *йуиом* Р, кроз н^ашу ^авлију *йуиом* К, с^ад пр^олазе ст^ално *йуиом* Ст;

б) ако нѣ морѣ д йдѣ *йуиѣм* Туб, ^около *йуиѣм* с^амо Г, йшла *йуиѣм* и плѣла Д, ^овйм *йуиѣм* нѣм^а Г, йшли смо и ^онйм *йуиѣм* Лоп, па *йуиѣм* ме је с^ов^о С, куд сте пр^ошли ^овймѣ *йуиѣм* СР, дѣца йд^у *йуиѣм* О, пр^ош^о је *йуиѣм* Реб, д^оле *йуиѣм* йм^а жѣн^а Р, пр^ошли *йуиѣм* поред Н^адѣ Суш.

Двојаки наставци сличне фреквенције забележени су још у Ужичкој Црној гори (Марковић 2011: 505) и србијанском Полимљу (М. Николић 1991: 332). Потпуну превагу *-ом* има у Ваљевској Колубари (Николић 1969: 45; Радовановић 2006: 16), централној Шумадији (Реметић 1985: 223), у Тршићу (Николић 1968: 412), Горобилу (М. Николић 1972: 670); једино је у говору Љештанског само *-ем* (Тешић 1977: 212).

б) Множина

324. *Множинско проширење -ов/-ев-*. Множинско проширење формантима *-ов/-ев-* јавља се код једносложних и мањег броја двосложних именица. Поједине именице могу се чути с проширењем или без њега, а опет неке од именица само без проширења.

1. Формант *-ов-* забележен је код следећих једносложних и двосложних именица с тврдим сугласником у основи.⁶⁴

а) једносложне именице: св^уде *йр^об^ов^а* йм^а Огл, р^аније су з^об^ови ДЛ, йсто к^ол^ко и л^ѣб^ов^а Бр, л^уб^ове мѣтнѣ Л, ^оправѣ се с^иу^бо^ви Др, в^ратисмо се у р^ов^ове С, па ^онѣ ш^ав^ове Ст, с^ад ж^ивѣ к^о б^ои^ови Бал, бр^ѣи^ови су ^овд СР, йм^а г^рд^зи^ови С, у г^ру^ио^ва м^ојй Огл, кад би *ил^уи^ове* н^амешти^о Лоп, *йр^аи^ови* З, старйнскѣ од *ро^ио^ва* М, спрѣмали *см^ои^ове* Р, у *с^ид^ои^ове* дѣнѣ Мил, какй су *снѣ^ио^ви* бйли Сит, ймај^у *йр^аи^ови* Мр, ал ймало је *йр^аи^ов^а* Туб, пр^азнујѣм н^ајвѣћѣ *й^ог^ове* ДК, п^омѣнѣш *й^ог^ове* Д, свй тр^оје на *й^ог^ове* С, под *йр^аг^ов^има* К, н^аши *гѣ^до^ви* СГ, ама з^йг^ови нйсу ^остали В, на *й^ог^ове* Суш, од р^учнй *р^аг^ов^а* Лоп, пѣ -шес ^онй *рѣ^до^ва* Л, к^ол^ко је д^обио *с^уг^ов^а* Сит, ћѣ се др^жали *с^уд^ови* Туб, р^адиле *вѣ^зо^ве* ГЦ, т^калѣ *бѣ^зо^ве* ГБ, т^кали *бѣ^зо^ве* рѣзали Л, ^увечѣ на *нй^зо^ве* Пл, у *ий^ај^зо^ви*ма др^жали ДК, а б^рк^ови ж^утй С, йм^о вѣл^кѣ б^рк^ове Пл, б^рк^ови Брез, сл^ужѣ тѣ к^уће вѣк^ов^има Сит, д^ај^у з^на^ко^ве куд йд^у Пл, к^упус и л^ук^ови Реб, у *илѣк^ове* ст^аљали Остр, нйје бйло *илѣк^ов^а* Мил, йзйћ^у *илйк^ови* Бр, нѣ з^нам к^олик^о *с^ир^ук^ов^а* Бр, дов^учѣ се ймај^у *й^ак^ови* Суш, ј^а одвѣдо *в^ол^ове* Брез, *с^ид^ол^ови* и ст^ол^нце Огл, *с^ид^ол^ове* вѣзла Мил, бйли *ф^ал^ови*⁶⁵ СР, као *ш^ал^ови* ДК, пр^авйли

⁶² М. Стевановић констатује да је облик *йуиѣм* у народном језику обичнији једино ако се именица *йуи* употребљава у просективном значењу; у свим другим случајевима чешће је *-ом* (Стевановић 1975: 197).

⁶³ За облик *йуиѣм* Белић каже да је настао веома давно према инструменталу именице *муж* (>*мужем*), пошто се у локативу једине облик *йуи* подударало са обликом *мужи*. Према облицима именице *йр^аг* касније се развио и облик *йуиом* (Белић 1999: 163).

⁶⁴ Грађа је разврстана према завршном сугласнику корена.

⁶⁵ Од *вал* = вео.

шћулове Пр, исечу *армове* Мил, да тѣрѣм *амове* Г, има̄ *іромѡвѣ* С, трљали *длѡнове* С, вако чини с *длѡновима* Мил, дрвѣни *ћѡнове* Бог, дрљаче па дрвѣни *клѣнови* ГЛ, сѣкли *кљунове* СР, нѣ идѣмо у *млѣнове* Лоп, није то ко сад *млѣнови* Реб, какѣ *санове* С, свакојаке *санове* Д, а *сѣнови* јој кажу СГ, од њѣни *синѡвѣ* СГ, њѣни *сѣнови* Брез, *ћускија*, *крамѣови* Бог, и там је имало *идѡвѣ* Пл, *сноѡови* и дѣнѣш коце Л, *срѡови* били М Вр, *шѡови* били Мил, имале су *ћуѡове* Туб, прѣ ѡни *шћѡови* Лоп, од *бѡрѡвѣ* луч С, у потоку *вѣрови* Бал, трѣба туне *дѡрови* ДЛ, то су моји *дѡрови* Лоп, кад вѣче *кѣрови* Брез, бѣла рада цвати и ѡнѡ на *шѡрове* Мр, ѡнѣ *нѡсове* О, волики *нѡсови* Туб, нѣки *нѡсови* имали Сит, *чѡсове* Вр, дѡле на *ірунѡови* С, *зѣѡови* долазе М, прѡвѣ *крѣѡови* С, ѡбложѣ до *лісѡвѣ* К, ѡни *іласѡови* Брез, више су *идѡови* били Огл, ѡни *іласѡови* Брез, ѡвдѣ и *ілдѡови* прескако Лоп, прѡшѡ *раѡови* Мил, ѡнѣ *саѡови* Лоп, ѡнѣ цѣпнѣ *саѡови* Туб, били су *саѡови* ГК, *свѡѡови* на коњу Б, кад *свѡѡови* мѣн⁶⁶ стижу ГК, *свѡѡови* су поседали Суш, ка-су *свѡѡови* пошли Мр, дошли *свѡѡови* по ме Со, сутрѣдан по њу *свѡѡови* Сит, рачуно да су му *свѡѡови* Туб, *свѡѡови* су Рѣстини ѡтишли Брез, бѡду *смѣѡови* Д, нанѣсѣ *смѣѡови* З, имају *іруѡови* С, бѣлѣ *цвѡѡови* Лоп, *шрѡфови* Осл, од ѡни *сѣраѡвѣ* Лоп;

б) двосложне именице типа *a(a)*: кажу некакѣ *вишкови* Л, сѣју *ірашкови* К, вѣжѣш у *дѣшкове* Сит СР, због *жѣшкѡвѣ* Бр, па имају *лѣшкови* СГ, запрашѣм *мѡшкови* Д, нашли *іљѡшкови* Реб, пијѣм *ірашкови* Лоп, стигли *ірашкови* Л, кувала *рушкови*, сѣр^{ла} ГБ, мѣсиле, спрѣмале *рушкови* З, убаѣм *шѡшкови* Д, *шрѣшкови*⁶⁶ и побили Др, а там по *ћѡшковима* Огл, *чѡшкови* имају Т, ѡкрећѣ се *вѣшкови* Г, прѡвиѡ *јѡшкови* Пр, прѣје *јѣшкови* Бог, сѡмо *ѡшкови* којекакѣ ДЛ, сѡмо воѡи *ѡшкови* ѡвдан СР, од *вѣшкѡвѣ* имају Мил, нѣма ѡв нѣки *вѣшкѡвѣ* С, имала *свѣшкови* Бр, прѣје дрвѣни *ѡшкови* Бог Туб Мр, ѡтпали *лѡшкови* Реб;

в) двосложне именице типа *aa*: нѣ знам *іѡлѡвѣ* Вр, *јѡшрѣбови* намо побише Брез, раѡила какѣ *ћѣшкови* Бог, *іѡшрѣнове* нѣ смѣ да бијѣ Осл, пѣт *дѣшкѡвѣ* Остр, *нѡшрѣнове* се звѡли Брез, сѡсѡчѣш на *нѡшрѣнове* Пл, *іѡшрѣнове* тѡло је се Мил.

2. Формант *-ев-* јавља се код једносложних и двосложних именица с (некада) меким завршним сугласником у основи:

а) једносложне именице с меким завршним слугласником: у *брѡшкови* Бр, *јѡшкѣ* *крашкови* Бог, нѣки *ѡрашкови* Бог, нѣ би се пуштили *рѡшкови* Брез, на *слѡшкови* свѣ Вр, какѣ *чѡшкови* Сит, *крашкови* Мил, пѡкнѡ *жѡшкови* СР, а *мѡшкови* у чѡрдѡку Д, нѡтуца се камѣн чѣкићима, *мѡшковима* СГ, шѣјѣ *іѡшкови* Бог, шѣѡ *іѡшкови*, капе Бр Туб, прѣврнѡ *іѡшкови* Б, нѡсили панталѡне сѡкнѣнѣ, *іѡшкови* Брез, прѣ били *іѡшкови*, сѡкна Реб, *іѡшкови* и ѡни су крѡчили ДК;

б) једносложне именице с некада меким завршним сугласником: *јѣшкови* се нѡћѡм појављују Остр, раѡѣ им *мѡшкови* Б, ѡне *мѡшкови* вѣзали ГЛ, ѡбични *нѡшкови* ДК, мѡлѣ *іласѡови* Др, поправиш са тѣм *шћѡовима* Бог, о *вѡшковима* Туб, и кад има *ірѡшкови* Лоп, вѡтѡ *ірѡшкови* Л, али *зѣшкови* и срне појѡдоше Г, свѣ тѣ *кљѡшкови* се сѡупѣ С, ѡтац и *сѣшрѡшкови* Бр, старѣ крѡше од *вѣшкѡвѣ* Др, тамѡ са *крѡшкѡвѣ* ДЛ, *крѡшкови* су гѡре Суш, да прѣш од *лѣшкѡвѣ* Др, лѡви *мѡшкови* Мр Осл;

в) двосложне именице типа *a(a)*: има̄ волике *чѡшкови* К, ѡбложѣ *чѡшкови* Л, као *бѡшкови* Огл, има̄ ѡни *рашкѡшкови* Туб, на *рашкѡшкови* С, а гѡр су били *рашкѡшкови* ГЦ, на *свѣшкѡшкови* Вр; пуно *мѣшкѡвѣ* Мил, ал *ѡшкови* нѣ дају ГЦ, *ѡшкови*, дѣгли се Т;

г) двосложне именице типа *aa*: има̄ш тѣ *ѡшкѡшкови* пуно Р, било је тѣ *слѡшкѡшкови* Др, испрѣд мѣнѣ је било *слѡшкѡшкови* Туб, ѡсново *шѡшкѡшкови* В; у *іласѡшкови* ма својѣм Остр,

⁶⁶ *шрѣшкови* = гром.

òвизї *òбручеви* Др, *òбручеви* мóрали да се шмирглају Т, сечеш *òбручеве* Г, рибāj *òбручеве* Пр, направї *òбручеве* ДЛ, с једнè стрáнè нáбију се *òбручеви* Бог, кад їзрїбáм *òбручеве* Мил, *òбручеви* гвòзденї Остр Туб, видрице с *òбручевима* Огл, да се сїјају *òбручеви* СР, па онè *òбручеве* Мил, крòз онè *ћїришеве* Брез, бїли *ћїришеви* СР, ударї сунце кроз *ћїришеве* Туб.

3. Сразмерно једнако територијално распоређен, формант *-ов-* понекад се и код једносложних и код двосложних именица јавља иза (некада) меких сугласника: *нóжови* су били вáкò Т, крòјè лјудима *вèшове* Бог, òстаљале лјудима за *вèшове* Мр; *òбручови* па јутри кад устанèм Г, чїјї ћу *òбручови* бити свèтлїи Пр, їмале жèне *чèшљове* ГЛ, да купујè нèкè *чèшљове* М.

4. Формант *-ев-* забележен је код следећих једносложних и двосложних именица с основом на *с з р ї*:

а) једносложне именице: у *буїтèвима* С, без *нòсèвã* шукаци Огл, їмало је онò са *нòсèвима* Огл, са вèл"кїм *носèв"ма* ДК, їмало и без *носèвã* ГБ, вòликї *нòсèви* Г, *мрãзèви* били Бог, а бїл" су *мрãзèви* Пл, ка-су јáки *мрãзèви* Реб, снèгови и *мрãзèви* В, *вїрèви* нèкї Бал, панталóне са *їурèв"ма* ДК, їмò двáнèс *чвїрèвã* З, їмала *чвїрèве* нèкè М; у *буїтèвима* је нáјгòрè Лоп.

Именица *їуїї* у множини увек има формант *-ев-*: *їуїтèвã* нèмã Бр, лòши *їуїтèви* Сит, сáд прòшли *їуїтèви* Туб, їмају *їуїтèви* али вòда и òдносї, врлèтно Вр, предузèће за *їуїтèве* М, *їуїтèви* били лòши ГЛ, јáшта је бїло *їуїтèвã* кò ї сад Г, *їуїтèви* се нáправè Мр, лòши *їуїтèви* Д, їмã *їуїтèви* С, нїје тò се їмало *їуїтèвã* С.

б) двосложне именице: *бунарèви* су били К, онї *дїнарèвã* Пл, и пãра у *дїнарèвима* бацã Сит, звãти *нòсурèви* Т, ткãли *їòјасèве* ГЛ.

Код појединих именица јавља двојство у употреби множинских форманата: *ножови* (1) : *ножèви* (8), *обручови* (2) : *обручеви* (11), *вешови* (1) : *вешèви* (4); *носови* (3) : *носèви* (4), *їојасови* (1) : *їојасèви* (1), *мразèви* (једино) : *безови* (једино), *виорови* (1) : *вирèви* (1), *носурови* (3) : *носурèви* (1); исп. примере под 1а, 3 и 4.

Грађа показује да није дошло до озбиљнијег нарушавања односа у репартицији форманата *-ов/-ев* и да уопштавање наставака тврде промене у множини није тако изразито као што је то у инструменталу једине.

5. Проширење доследно изостаје код следећих једносложних и двосложних именица:

а) једносложне: осáмнèс *áрї* зèмљè ДК, кòлкò бїјадè *áрї* Мил, пèтнèс *áрї* Туб, свè òвò *áрї* што їмãм Г, *їòсїи* дòлазè Бал Л, и за *їòсїе* Огл, пòшто су *їòсїи* òт"шли Осл, сèдè са *їòсїима* Пл, *їòсїи* кад дòђу Сит, їмал" смо *кòње* Пр, *кòњи* кò áле Б, с *кòњима* вучу Бог, їшли с *кòњ"ма* Бр, с *кòњима* се прїје рáдило Брез, осмачáри на *кòњима* ДЛ, їмали смо *кòње* ГЛ, држãли *кòње* Г, па да вòдї *кòње* Л, тãмо сам їмала у рòду *кòње* Мр, пãр *кòњã* Огл, їмал" смо *кòње* Пл, двã пãра *кòњã* Сит, тò *їрсїтè* прогрїзè Б, прстима сãмо мїчèш Остр, наплаћивò за *ћáке* Бр, учитељи су ударали *ћáке* Брез, седамдèсèторо *ћáкã* ГЛ, пунò *ћáкã* М, доводїò *ћáке* да глèдãмо Мил, *ћáкã* нèмã нїшта Осл, òвд уч"ла *ћáке* Пл, кò їмã здравè зубè ДЛ, да прãвї зубè Г, вãд"ли зубè Л, у зубима дòнесè Остр, кòљу се брãви ДЛ, кòлкò брãвã спрèмї Реб;

б) двосложне типа *а(а)*: зèмљãнї лòнци О ГЦ, нїје бїло купòвнї лòнциã В, òбòјци Б, бòлу *їáици* Лоп, сã се *їруїци* Реб, и(з) зèмљãнї чãнãкã ГЦ, свї из јèднòг чãнкã СР, били су дубòки чãнци Бал, зèмљãнї чãнци ДК, чãнци зèмљãнї Осл, вòликї чãнци СР ГЦ, òтешу чãнке вáкò Брез, чãнци кò што їмã ї сад М, їскопају кò

чанци Лоп, земљанѝ чанци Мил Осл, чанци и срчѝ каш"кѝм Огл, дрвѝнѝ чанци В Т Б, ѝ сад ѝмā чанāкā О Осл, как" су чвāрци О;

в) двосложне именице типа *aa*: са мѝјѝм *дѝвѝрѝма* Г, *ђѝвѝри* дѝшли Мр, ѝпāнци с *кāишима* Г, *кāише* зāмотā ГЛ, нѝсу сѝкли кѝ сād нѝзбрдо *кāише* О, лāковāни *кāиши* Остр, ѝмали *кāиши* ДЛ, ѝпāнке са *кāишима* ДК, разнѝсѝш по *кāлемѝма* Бал, *кāучи* нѝсу бѝли СГ, вѝш су *ѝпарадāјзи* тѝзѝ мāторѝ Лоп, продавала ѝнѝ сѝрвѝзе Лоп, кѝлкѝ сам јѝј *ђѝлѝмā* пѝткала ГБ, пѝт *ђѝлѝмā* Л, што смо ѝмали *ђѝлѝмā* К, дѝнѝла нѝкѝ *ђѝлѝмā* Др, рāдила *ђѝлѝме* Мил, кѝ ѝнѝ за *ђѝлѝме* Огл, рāдили *ђѝлѝме* С, ткāла *ђѝлѝме* В, стѝтину сам јā сацадā и *ђѝлѝмā* ѝзаткāла.

6. Поједине именице могу се чути напоредо или чак чешиће без проширења:

тѝ *клѝни* су се рāстаљали Осл, дрљача и гвѝздени *клѝни* Вр, тѝ *клѝне* ѝмали ковāчи Л, нѝсиѝ сѝкиру и *клѝне* Брез, бѝла тестѝра, *клѝни*, мāл В, на дрљачи ѝмајѝ *клѝни* ДЛ, *клѝни* ѝмајѝ метāлнѝ Л, ѝмā гвѝздѝнѝ *клѝни* Г Бр, с *клѝнима* се мѝжѝ Остр, дрвѝнѝ *клѝни* Остр, стѝчѝш *клѝне* Ст, *клѝне* пѝдбѝјāш Остр, лѝвиѝ је и *мѝше* ГБ, лѝвѝ *мѝше* Мр Суш, ўлазили *мѝши* ѝвѝ С, *мѝши* найшли Огл, лѝвиѝ је *мѝше* и тѝчице ГБ, мѝжда ѝмā *мѝшиā* Осл, а мāлѝ *мѝши* нѝнѝу Реб, *мѝше* лѝвѝ Пр, сād ѝ нѝмā *мѝшиā* Г, по дѝвѝт *снѝйā* Осл, нѝколко *сѝрѝкā* Р, сāмо стѝ *сѝрѝкā* производѝмо Г, стāјали су и у *шиāјзѝма* Туб;

Једном сам од вѝома старе информаторке (рођ. 1914) записала: чѝвāмо вѝле СР.

б) двосложне: кѝпāни прѝ *бунāри* Вр, дѝсѝт *динāрā* Остр, за пѝтнѝс *динāрā* З, ѝстало му вāкѝ на зѝмљѝ и нѝкāко *ђѝнāра* Б, дāм пѝдѝсѝт *ђѝнāра* Г, ўзѝ пѝдѝсѝт *ђѝнāрā* Г, двāјѝс ѝ пѝт *ђѝнāрā*, дѝтрѝ ми Г, по стѝ *динāрā* ѝвде ГК, милиѝн *динāрā* Г, пāр вѝлѝва ѝљаду *ђѝнāра* Брез; кад јā јўтри *ѝѝѝли* пѝвајѝ Пл, чѝм чўјѝм *ѝѝѝле* ўстанѝм Г, ўстанѝм, *ѝѝѝли* пѝвајѝ Лоп, *ѝѝѝли* зāпѝвашѝ Вр, ѝ јā нѝ знāм, *ѝѝѝли* пѝвајѝ ГК.

7. Проширење није захватило именице које означавају поједине верске празнике: мѝн с чѝнѝ *Врāчи* Брез, вāрујѝм *Врāче* Пл, вѝзујѝмо на *Ѓѝце* Мр, на *Ѓѝце* су дѝд"ли и глѝдали дѝм Суш, бѝли су *Ѓѝци* и Мāтерице Огл, ка су *Ѓѝци* Мил, дāнāс су *Цвѝѝи* ГБ, на *Цвѝѝи* освāнуѝ С, насāђујѝм на *Цвѝѝи* Лоп, мāло по *Цвѝѝѝма* Бр, ѝндā дѝђѝ *Цвѝѝи* Бог.

8. На терѝну Подгорѝне инвѝнтар именица које ѝмајѝ само множину је следећи:

а) *āбровѝ, ѝрѝбѝни, нāочари*;

б) *Врāчи, Дѝѝѝнѝци, Млāдѝнѝци, Ѓѝци, Цвѝѝѝ;*

г) *Мрāвѝнѝци, Сѝдлāри*; и неретко се чује *Беѝмўжѝвићѝ, Лѝлићѝ, Кѝсјѝрићѝ* (уп. и примере: у *Кѝсјѝриће* сѝлазила Мр, ѝшла сам пѝшкѝ на *Лѝлиће* Брез, ѝшли су по *Беѝмўжѝвић"ма* З); исто и код именица ж.р. *Брѝзовѝце, Гўнāѝци, Гѝрнѝ Лѝсковѝце, Дѝнѝ Лѝсковѝце*.

9. Именица *дан* увѝек се јавља без множинског проширења: пѝтнѝс дāнā га бѝлѝш Бал, нѝколко *дāнā* Б, ѝстали јѝдно десѝтак *дāнā* Бог, мѝсѝц ѝ пѝ *дāнā* Бр, сѝдам *дāнā* прѝје Ѓўрђѝвдāна Брез, ѝмā па тѝ недељѝ *дāнā* ГБ, пѝтнѝс *дāнā* се ѝгртѝ кўруз ДК, од гѝдину двѝје *дāнā* ДЛ, сѝдам *дāнā* бѝловѝ Г, тѝ стѝјѝ јѝдно пѝтнѝс *дāнā* Л, да се кѝселѝ по сѝдам *дāнā* Лоп, да јѝј нѝ прѝјѝ чѝтрѝс *дāнā* М, мѝжѝ да стѝјѝ дѝсѝт *дāнā* Мил, нѝ видѝм ти гўјѝ за гѝд"ну *дāнā* Мр, прѝд Прѝѝбѝражење вāлдā, пѝтнѝс дāнā Огл, по сѝдам *дāнā* Осл, сѝдам *дāнā* ѝдѝ јѝдан Остр, трѝјѝс шѝс *дāнā* смо бѝли Пл, за сѝдам *дāнā* ўмрѝ Пр, дѝвѝру нѝмā чѝтрѝс *дāнā* Реб, ѝнѝ бѝла тāм пѝтнѝс *дāнā* кѝд нѝгā Сит, трѝнѝс *дāнā* жѝла СР, у сѝдам *дāнā* јѝс СГ, зāкрѝчѝ, сѝдам *дāнā* Суш, за сѝдам *дāнā* јā сам испрѝдала С, шѝс *дāнā* су прāв"ли З.

в) код именица које се јављају и без проширења: служио за пѣтнѣс *динáрā* З, бiле дѣсѣт *динáрā* Остр, по стó *динáрā* óвде ГК, служио за пѣтнѣс *динáрā* од кўћē З, свiње су осамдѣсѣт *динáрā* Т, дóбијѣмо њлáду *динáрā* Остр, бiле дѣсѣт *динáрā* Остр, и нѣкóлко *гiнáрā* Б, дáм педѣсѣт *гiнáрā* Г, ўзó педѣсѣт *динáрā* Г, двáјес *гiнáрā*, дóтрó ми Г, по шѣсто *гiнáрā* К, милиóн *динáрā* Г, пáр вóлóвa њлáду *гiнáрā* Брез, осамдѣсѣт *динáрā* Т, и нѣмá *мишиā* Г, по дѣвѣт *сноиā* Осл, осамдѣсѣт *сирукā* Лоп, нѣкóлко *сирукā* Р, сáмо стó *сирукā* производѣмо Г, дóнесѣ стó *сирукā* Лоп;

г) код именица које се јављају увек без проширења: кóлкó *брáвā* спрѣми Реб, по пѣтнѣс *гáнā* кўћи нiје К, бóрав^{ли} шѣс *гáнā* З, осáмнѣс *гáнā* Бог, óви *гáнā* Бал Туб, десѣтак *гáнā* М, бiла тáм пѣтнѣс *гáнā* Сит, за сѣдам *гáнā* Брез, пѣт *гáнā* Суш, прóшло је нѣки *гáнā* Мил, слóбодни *гáнā* Мр, четрдѣсѣт *гáнā* В, кiселi се сѣдам *гáнā* Лоп, по сѣдам *гáнā* О, дóдили прѣ пѣтнѣс *гáнā* Др, биднѣм по сѣдам *гáнā* С, штá ће да јѣдѣ за сѣдам *гáнā* ДЛ, за трiнѣс *гáнā* Г, по мѣсѣц *гáнā* снѣг Остр, опрáс^{ла} се прѣ пѣтнѣс *гáнā* Огл, рѣдујѣ сѣдам *гáнā* Осл, трiјес шѣс *гáнā* Пл, њмáла сам пѣт *деверā* Туб, *ђáкā* нѣмá ништа Осл, њмáло седáмдѣсѣторо *ђáкā* ГЛ, пўно *ђáкā* М, трбу до *зубā* С, брез свóји *зубā* ништа Лоп, трбу до *зубā*, јá нóсiм чѣкију С, нѣмá брез свóји *зубā* Лоп, сáмо од *зубā* К, слáбо бiло *кóњā* В, око *кóњā* Пл, нѣстанѣ *кóњā* ГЦ, сáмо пáр *кóњā* Огл, то-је бiло *кóњā* Пр, пѣ-шес *ђилимā* Л; штá је *мрáвā* ў кўћи Суш, видди сте кóлко је *црвā* нóд Мил, нi је њмáло вóликó *црвā* С;

д) код презимена: а де-сам рóђена *Анионiјевiћā* Брез, óзгó из *Вилóшићā* О, јá сам из *Дамјáновiћā* Осл, у *Дáн^ловићā* зѣмљѣ бiло Мил, рóдóм сам из *Ђорђићā* Лоп, из *Ђурђевiћā* СР, бiла је *Јѣвремóвићā* Мил, мóјá је стрiна из *Јóкићā* Лоп, из *Мишићевiћā* óзгó бiла Сит, нѣкóлкó кўћā *Васиљевiћā* Др, јѣдан из *Пáвићā* Пл, чўвала сам *Пóйовићā* дѣцу ДК, óв из *Радовáновићā* Др, из *Сићѣиáновићā* Зóрка Др, óна је из *Сићѣфáновићā* Мил;

ђ) код осталих именица: од óни мóр *ајдүкā* СГ, тáмо из *бардáкā* Брез, чѣтрi-пѣт *банкѣиā* Лоп, нiје бiло *берáчā* као сáде К, из *Бiрчáнā* С, бiло је и *вáширā* О, двóје-трóје пром^{ени}ла вóлóвā Брез, свѣкрóвa из *Гўњáкā* Пл, и бáбā и *дѣдóвā* Брез, кáки *дезертiерā* Др, млóго *гечкóвā* стрáдало Вр, вишѣ је *гечкóвā* З, њшла код сви *дóкiћóрā* Лоп, знáш ли ти кóлко је њмó *дóмóвā* К, двáдѣсѣт мáли *дүкáиā* Г, нiје бiло *дүшѣкā* ГЦ, по двáјес *ѣкiћáрā* Сит Д, сѣдам *засѣока* ГЦ, двóјица *зѣмљáкā* Бог, покрај *зигóвā* ДК, од стó осамдѣсѣт *зубáциā* ДК, рáзни *извóрā* Осл, дѣсѣторо *јáрићā* Ст, од *јáсенóвā* С, њмá и *јáсиўкā* Огл, нiје бiло *јóриáнā* ГЦ Мр, по дѣсѣт *кáзáнā* О, из *кáчáкā* однѣсѣ Пл, шѣсѣт *килоiрáмā* Т, њмáло *ковáчā* Бог, по дѣсѣт *колáчā* Л, испѣчў *колáчићā* нѣки Вр, шѣс óни *колўшићā* Л, двánѣс *комáдā* бѣлóг пакóна ДК, двáјес *койáчā* С Пр Брез, нiсмо њмáли ни *кломiћá* Бог, од *комўнистiā* Др, вáкó óткинѣ *крајићā* Мил, óставлa сам *красићáвчићā* О, крај њини *крѣвѣиā* Сит, пѣт *кубiкā* ГБ, њшли у Маглеш код *кумóвā* Л, прiје бiло *кўрјáкā* Брез, од бѣли *кўрўзā* Суш, стó двáдѣсѣт *лужњáкā* З, *мѣђѣдā* нiје ДЛ, пѣтнѣс *минућiā* О СГ, óт^шó у пўвóр за пáр минўтā Сит, њмáла сам *млагiћā* јóште Вр, пóсијѣмо *мўрўзā* Брез, стó нѣки *нáчинā* Лоп, брез *нóшићiћā* Др, ти *дбичáјā* Лоп, више ти *обућáрā* Остр, бiло óндáј пўно *оiанчáрā* Огл, од *дрáјā* Туб Бог, њмáло је нѣки *ормáнā* Огл, двánѣс *иáри* вáтā Суш, пўно *ићшáкā* Огл, двáдѣсѣт пѣт ткáни *иешкирā* Ст, пўно двóриште *имлићā* Др, њ там је њмáло *и́дóвā* Пл, њмá вишѣ *иоредовникā* Лоп Мил, шѣснѣс *иосланикā* Ст,

из више *й̆д̆йѡ̆к̆а* В, педесѣт *й̆р̆ӑй̆ѡ̆в̆а* Сит, није било *й̆р̆аз̆н̆йк̆а* ГК Бог В Огл, *й̆м̆ѡ̆ й̆р̆йј̆ӑйш̆ӗљ̆а* Бог, од р̆уч̆н̆й *р̆ӑд̆ѡ̆в̆а* Лоп, код м̆ѡ̆ј̆й *р̆ѡ̆д̆йш̆ӗљ̆а* Огл, старинскѣ од *р̆ѡ̆й̆ѡ̆в̆а* М, његовй *р̆ѡ̆ћ̆ӑк̆а* Бр, измеђ *р̆ўк̆ўв̆а* Остр, досѣл̆ли се из *Р̆ўд̆њ̆ӑк̆а* и(с) Ст̆ан̆н̆ӗ Р̆ѣк̆е Осл, *й̆м̆ӑм̆ п̆ѣт̆ с̆ӑн̆д̆ўк̆а* О, д̆ес̆ѣт̆ *с̆ѡм̆ўн̆а* С, *ўм̆ѣс̆йм̆* по д̆ес̆ѣт̆ *с̆ѡм̆ўн̆а* Брез, по д̆ес̆ѣ *с̆ѡм̆ўн̆а* О, н̆ѣк̆ѡл̆к̆ѡ т̆й *ш̆ӑњ̆ўр̆а* В, ч̆ѣт̆р̆й б̆ез̆ *ш̆ӗй̆ѡ̆в̆а* Лоп, од *ш̆р̆ѣш̆йњ̆ўв̆а* С, *ј̆ѡ̆* сам ст̆ѡ̆ *ћ̆ӗв̆ӑй̆ч̆йћ̆а* З, из *Ў̆ӂйч̆ӑн̆а* Брез, м̆ѡ̆ј̆й *ўј̆ӑк̆а* Мил, *ј̆ѡ̆ш̆ ўк̆ўћ̆ӑн̆а* Сит, н̆ѣм̆ӑмо̆ *Ц̆йј̆ӑн̆а* ов ДЛ ГБ ГК, п̆ѣ-ш̆ѣс̆ *ч̆ӑр̆йӑв̆а* Ст, *й̆сп̆р̆в̆а* било *ч̆ѣ̆ш̆йн̆йк̆а* Огл, *в̆ѣз̆ѣм̆ ч̆ӑр̆йѡ̆в̆а* Осл, *й̆ск̆уп̆й се ч̆ѡ̆б̆ӑн̆а* Пл ГЦ Мр, ст̆ѡ̆ *ч̆ѡ̆к̆ѡ̆ш̆а* Др, *ј̆ѣ̆ли* из *ч̆ѡ̆р̆б̆ӑл̆ўк̆а* Б, *ш̆ӑк̆ӑл̆а* н̆ѣм̆ӑ Реб, *ѡ̆н̆й м̆ӑњ̆й ўӑч̆йћ̆а* О, *ѡ̆д̆ ѡ̆н̆й ш̆ӑш̆ѡ̆р̆а* Остр, *ѡ̆н̆из̆й Ш̆в̆ӑб̆а* Остр, није било *ш̆йѡ̆р̆ѣ̆ш̆йа* К Сит.

2. Наставак и везује се за одређени круг лексема којима се у споју с бројем изражава нека мера или количина. Потврђен је:

а) код именица које значе јединицу мере: *ӑр̆й* Мил Р В Др Осл Лоп Г С, б̆йд̆н̆ѣ̆ дв̆ӑј̆ес̆ *й̆р̆ӑд̆ў* Бал, дв̆ӑд̆ес̆ѣт̆ ш̆ѣс̆ *м̆ѣс̆ѣ̆ц̆й* Остр Др Мил, *ѡ̆де* и ш̆ѣс̆ *м̆ј̆ѣс̆ѣ̆ц̆й* б̆йѡ̆ Суш, па више *й̆ӑр̆й* в̆ѡ̆л̆ѡ̆в̆а Г, по п̆ѣт̆ *й̆ӑр̆й* ч̆ѡ̆р̆ӑп̆а Б, до дв̆ӑн̆ѣс̆ *с̆ӑйй* Остр, сп̆р̆ѣд̆ӑј̆, дв̆ӑн̆ѣс̆ *с̆ӑйй* Брез, до ш̆ѣс̆ *с̆ӑйй* В, у дв̆ӑн̆ѣс̆ *с̆ӑйй* н̆ѡ̆ћи С, ч̆ѣт̆р̆ѣс̆ *с̆йӗй̆ѣ̆н̆й* Остр; и: ск̆ўп̆ѣ̆ п̆ед̆ес̆ѣт̆ *ѣ̆вр̆и* по ӑру Г, с̆ѣд̆ӑм̆ *й̆љ̆ӑд̆ӑ ѣ̆вр̆и* Лоп, б̆ӑбӑ *й̆ск̆уп̆йла* с̆ѣд̆ӑм̆ *й̆љ̆ӑд̆ӑ ѣ̆вр̆и* Г;

б) код именица за бића (тип: *б̆р̆ав̆; љ̆уди*): св̆ѣ̆ п̆р̆ӗк̆ѡ̆ *љ̆ўд̆ў* Осл, с̆ӑд̆ӗк̆ӑ *й̆м̆ӑ* више *љ̆ўд̆й* Брез, из̆йш̆л̆о̆ ш̆ѣс̆ *љ̆ўд̆й* Реб, д̆ѣ̆в̆ѣт̆ *љ̆ўд̆й* п̆ѡ̆б̆йли Вр, *й̆ш̆л̆о̆ љ̆ўд̆й*, *н̆ӑр̆ѡд̆а* Мр, ч̆ѣт̆р̆й-п̆ѣт̆ *љ̆ўд̆й* кад̆ зӑј̆ѣ̆ Пл, по п̆ед̆ес̆ѣт̆ѡ̆ *љ̆ўд̆й* к̆ѡ̆п̆ӑј̆ў Ст, *й̆ш̆л̆о̆ њ̆й* м̆л̆ѡ̆г̆ѡ̆ *љ̆ўд̆й* В, б̆ўд̆ѣ̆ по с̆ѣд̆ӑм̆ *љ̆ўд̆й* Г, на с̆ѡ̆л̆ўн̆ск̆ѡ̆м̆ ф̆р̆ѡ̆н̆тў *н̆ӑш̆й* с̆ѣд̆ӑм̆ *љ̆ўд̆й* Др; *м̆ӑњ̆ѣ̆ је м̆р̆ӑв̆й* Огл, *ў*, ш̆т̆ӑ је *м̆р̆ӑв̆й* З (уп. и пр. под 1г).

Сличан инвентар именица са значењем мере, са наставком *-и* и његовом фреквенцијом потврђен је у оближњим сродним говорима, с тим што у централној Шумадији, Мачви, Драгачеву и Ужичкој Црној гори код појединих именица може бити двојако (нпр. *м̆йнўт̆ӑ/м̆йнўт̆йй, р̆ӗд̆ӑ/р̆ӗд̆й, з̆уб̆ӑ/з̆уб̆й* и сл.); код именица за бића у западносрбијанским говорима наставак *-а* је чешћи или и једини. У централној Шумадији се код презимена јавља и наставак *-и*.⁶⁷ У свим овим говорима код презимена је доследно *-а* (Николић 1969: 45; Радовановић 2006: 211-212; Николић 1968: 412-413; Тешић: 1977: 212-213; М. Николић 1972: 639; Николић 1966: 260; Реметић 1985: 227-228; Ђукановић 1995: 128; Марковић 2011: 505).

3. Наставак *-ију* јавља се у ограниченом кругу лексема: од *й̆ѡ̆с̆ййј̆ў* Остр, п̆ўно̆ *й̆ѡ̆с̆ййј̆ў* д̆ѡ̆ћ̆ӗ СР, по тр̆йд̆ес̆ѡ̆р̆ѡ̆ *й̆ѡ̆с̆ййј̆ў* М, дв̆ӑд̆ес̆ѣт̆ п̆ѣт̆ѡ̆р̆ѡ̆ *й̆ѡ̆с̆ййј̆ў* СР, тр̆ѡ̆ј̆е-ч̆ѣт̆вѡ̆р̆ѡ̆ *й̆ѡ̆с̆ййј̆ў* Туб, по д̆в̆ӑд̆ес̆ѡ̆р̆ѡ̆ *й̆ѡ̆с̆ййј̆ў* Осл Бр, а *й̆ѡ̆с̆ййј̆ў* је *й̆м̆ӑл̆о̆* пр̆ѣ̆ више В, м̆л̆ѡ̆г̆ѡ̆ *й̆ѡ̆с̆ййј̆ў* Брез, било *й̆ѡ̆с̆ййј̆ў* Сит, *й̆м̆ӑ т̆ѡ̆ й̆ѡ̆с̆ййј̆ў* К, о М̆йѡ̆љ̆д̆ӑну *й̆м̆ӑмо̆ й̆ѡ̆с̆ййј̆ў* Суш, с̆ӑд̆ н̆ѣм̆ӑ *й̆ѡ̆с̆ййј̆ў* Пл, к̆ѡ̆л̆к̆ѡ̆ је т̆ў *й̆ѡ̆с̆ййј̆ў* било Брез, и к̆ѡ̆л̆к̆ѡ̆ *й̆м̆ӑ т̆ѡ̆ й̆ѡ̆с̆ййј̆ў* Мр, д̆ѡ̆л̆аз̆ѣ̆ т̆ўд̆ӗ *й̆ѡ̆с̆ййј̆ў* Пл, *й̆ѡ̆с̆ййј̆ў* п̆ўно̆ д̆ѡ̆д̆йло̆ и за в̆ѣч̆ер̆ў Д, било је *й̆ѡ̆с̆ййј̆ў* пр̆ѣ̆ п̆ўно̆ Вр, било *й̆ѡ̆с̆ййј̆ў* *ѡ̆чй с̆л̆ӑв̆ѣ̆* Пр, *й̆м̆ӑмо̆ ѡ̆б̆ӑ* д̆ӑнӑ *й̆ѡ̆с̆ййј̆ў* ГЦ, *йсп̆ѡд̆ н̆ѡ̆к̆ййј̆ў* Сит, до *н̆ѡ̆к̆ййј̆ў* Суш, није *й̆м̆ѡ̆ й̆р̆с̆ййј̆ў* ГЦ, с̆ӑ ѡ̆в̆й м̆ѡ̆ј̆й д̆ес̆ѣт̆ *й̆р̆с̆ййј̆ў* з̆ӑр̆ӑд̆йѡ̆ Бог, к̆ӑйш̆ до *й̆р̆с̆ййј̆ў* пр̆йш̆йј̆ў Лоп.

⁶⁷ С. Реметић констатује да *-и* код презимена на простору централне Шумадије „донекле изненађује“, будући да је он досад потврђен „само у Бачкој“. Сматра да је облик добијен аналошки према привредској промени, као и посведочени облици у локативу множине код назива заселака добијених према презименима породица (Реметић 1985: 229-231). Поменутом ареалу треба придодати и Банат где је *-и* у овом случају уопштено (Ивић, Бошњаковић, Драгин 1997: 20). На смедеревско-вршачком подручју потврђен је само један пример (Бошњаковић 2004: 267).

Примери показују да употреба старог акузатива није ограничена само на прилошки израз у *јосиш*, већ се облик чува и у функцији директног објекта. Ипак, и поред потврђеног старог облика евидентно је да је чешћи наставак *-е*.

Облици старог акузатива чувају се и у околним говорима: у Ваљевској Колубари (Николић 1969: 46; Радовановић 2006: 214), у Тршићу (Николић 1968: 413), у Горобилу (М. Николић 1972: 671), у Мачви (Николић 1966: 260), у Шумадији (Реметић 1985: 230); једино у говору Љештанског није потврђен стари акузатив код именице *јосиш*, што М. Тешић посебно наглашава „у Љештанском не постоји архаични ак. пл. у *јосиш*, већ се каже у *јосише*“ (Тешић 1977: 213).

327. *Дайив-инструментал-локайив*. У дативу, инструменталу и локативу множине најчешћи наставак је *-има*. Новоштокавски синкретизам благо нарушавају примери у инструменталу и локативу с наставком *-и* (и факултативно *-им*) у јатовским селима.

Дайив: дала *брајиш^{ма}* Г, јеси даб водѐ *вејров^{ма}* Лоп, прѐ *воловима* пра̀вили СГ, да ка̀жѐ *војницима* Туб, овима *Гѐишима* Д, ка̀жѐм *јосишима* ГЦ, остави *јосишима* Д, а *јосишима* рúчак Огл, нòс^{ла} *до̀кшорима* С, ка̀жѐм овò *ђац^{ма}* Б, да се нòси рúчак *жѐишцима* Суш, па се тò прѐје *жѐишцима* Брез, кад донесѐш онѐм *жѐишцима* Туб, према ко̀њима Пр, до̀носѐм јúтри ко̀сцима Мил, испѐчѐм ко̀сцима Г, ко̀сцима у лóнцу Реб, ку̀мовима се спрѐми Лоп, во̀дали *лекар^{ма}* Остр, није тò бѐло *лекарима* Мр, да да̀м *људ^{ма}* да по̀пију Мил, *људима* се лѐвшѐ ГЦ, говòрио је *људима* З, по̀мажѐм *људ^{ма}* да ра̀дѐм Лоп, тòчѐ *људима* Брез, жѐне по̀магале *људима* ГЛ, пр̀вòм се *људима* по̀ставѐ Г, ра̀звижѐм *мајшторима* Т, шѐли и ðвѐм *мушкарцима* Бр, да̀вò и *Немцима* Д, бѐй штáб *йаршизанима* Бр, да нòси *йаршизан^{ма}* Мил, ва̀ла њѐма *идшовима* Суш, ба̀цио *йршицима* Др, дала *йрау̀нуцма* Остр, по̀став^{ла} *йрòсцима* ГБ, крштáвò мо̀јѐм *рòд^{ше}љима* дѐцу Со, ра̀дили *рòђацима* С, ðѐм мо̀јѐм *ро̀ђацима* Др, за̀повѐда *свайòв^{ма}* Сит, *свекрòв^{ма}* обòјци Лоп, ма̀ма вѐселá дала *синòв^{ма}* С, мѐд *Ср̀бима* Д, на̀ма је *сѐйарцима* Реб, пла̀ћали глòбу *Турцима* Мил, да се нòси *ужарима* Суш, прѐчáм тò мо̀јѐм *у̀нуцима* Остр Лоп, *у̀нуц^{ма}* ра̀дила Др, на̀стављен пúт бѐй кúм *Цѐианима* С, *Цѐиан^{ма}* Г, вѐлѐ *Цѐиан^{ма}* К, да̀вò и *чѐшњичима* Д, двòје чарапе *чѐшњичима* Г;

Инструментал: ва̀мо са *баца́цима* Бог, на рòв с *Бу̀тарима* Д, по̀газ^{ли} са *бу̀лдожерима* С, с *воловима* по̀купљено Ст, идѐм пред *воловима* Суш, ðра̀ли *људи* са *волов^{ма}* Осл Пл Огл Бал Л Бр Остр, са *воловима* ðрѐмо Суш Мр, шѐò са *ја́јшанима* Туб, сѐдѐ са *јосишима* Пл, па ðндáј *йребѐнима* Брез, по̀крију *йубѐрима* Вр, по̀дел^{ли} са *деверима* Пл, прѐ са *дирѐц^{ма}* чáтмара Остр, зѐдáно са *дирѐц^{ма}* Реб, заговòриò с *дру̀òв^{ма}* ГЦ, по̀гúкò са *ђацима* Мил, са онѐм *жѐишцима* Туб, вúкò зу̀бима С, ðпа̀нци са *каишима* Г, ка̀зани с онѐм *кайáц^{ма}* Огл, с *клѝнима* се мòжѐ Остр, поткѐвају *клѝницама* Туб, по̀ткòвáни дрвѐним *клѝнишима* Остр, у̀ва^{ти} *кљѐшшима* Лоп, са *кљúнов^{ма}* ДК, са *кòл^{ма}* дошла Лоп, са *кому̀нисшима* Ст, у̀ватѐ ко̀ноицима Туб, са ко̀њима ГЦ СГ Б Бог ГЛ Мр Ст Сит, с *кòњ^{ма}* вúчѐмо ка̀мѐн Д Г Бр, са *ко̀њшима* на самáру Реб, са *лòнчишима* ДЛ, крѐвети са *лу́йáцима* Туб, ишла са *људима* Б, нату̀ца се *ма̀љевима* СГ, ðт^{шла} с нѐкѐм *ману̀ишима* Лоп, вршú са *мошòрима* Вр, ѐмáло онò са *носѐв^{ма}* Огл, с онѐм *но̀сцима* Г, видрице с *обручѐвима* Огл, по̀с^{па}ш с *òрајима* СР, са *òрасима* за̀кува̀м Туб, са *òрасима* ако ћемо по̀сно Пр, са њѐним *òчев^{ма}* Мил, ðра̀ли *илу̀товима* Др, јѐдѐ се *йршишима* Осл Д ДК Остр Лоп с онѐм *ра̀вницима* Огл, тkáле са тѐм *ра̀збој^{ма}* Огл, са дрвѐним *ра̀ницима* Вр, ко̀шуље са *рукáвима* Мил, сјѐћа̀м се са *свайòвима* Брез, са *свайò*

в"ма Суш Осл Бр Брез, пòчело са *сејáч*"ма Огл, да дèлй са *синòвцима* В, жèли са *срйòв*"ма О, пàла са *судòвима* Л, са *иèто*вима Лоп, а *иòйовима* йдү брдом Г, са тйм *шòчкић*"ма Мил, дòђè са *шрáкшор*"ма Огл, са *унуц*"ма је òна сáд Огл, са *фијá кер*"ма Др, пèкле смо са нèкйм *чàјевима* Туб, и *чèкићима* СГ, òт"шла са *швалèри*ма Осл, пòснè тòрте са *шлáювима* Туб, пòправйш са тйм *шийцевима* Бог; а л и и: с *вòлови* вүкли Огл;

Локациив: рáдио на *авиòнима* Др, òвá што је у *Алексић*"ма гòре Пл, у *Ангрйћ*"ма Осл, рòђена сам у *Анђелић*"ма Лоп, за један дáн се вјенчале òбе у *Арсеновићима* Брез, йшли су по *Беомүжсевић*"ма З, дáвали по *бóнов*"ма Лоп, по *брèтов*"ма ГЦ, ал на *брежуљцима* Т, живй у *Брђáнима* Мил, нисам у *брòјевима* Брез, у *буйцима* ймáм пèсак Б, у *буйцевима* је нáјгòрè Лоп, спáвали по *вајáтцима* ГЦ, по *вајáтцима* СР, о *вамййрима* В Брез Др, у *Вáсић*"ма òв Огл, прè по *вáшерима* Остр, у *Вèндйћима* С, òвде у *Влáјковић*"ма С, о *врáчевима* Туб, у мòјйм *Вүковић*"ма С, у тйм *Гáјевима* Пл, по *йрадòвима* йдèм Бр, òстанè у *йребèнима* Мр, под *йрмић*"ма нèкйм С, òн у *Гүњáйцима* òстò Осл, дòл у *Гүњáйц*"ма Г, по *дèдовима* Остр, дòл у *Дивцима* С, у *динарèвима* Лоп, завршиò у *добровòљцима* Бог, двè хèрке у *Драйòјловићима* ГБ, нйна фáмилија у *Ђòрђићима* Лоп, у *Ђурђевићима* нèкйм ГЛ, рòђена у *Живáновићима* Мил, у зүбима дòнесè Остр, у *Јòкић*"ма сáрањен Сит, разнèсèш по кáлемима Бал, а Јүбуица је у *Кèјићима* О, рòђена у *Кнèжевићима* Реб, по *комиш* луцима Мил, сáд на *комијүттерима* Др, дòгнајү на *кòњима* ДЛ, у нèкйм *кòйлић*"ма Остр, на *кумулáшор*"ма Лоп, у брднйм *крáјев*"ма З, спáвали на òбичнйм *крèвèтшима* Бог, мáлем по *күрузима* Д, на *лакйòвима* Остр, ка-си у *Лелићима* Мр, скрèнèте у *Лелићима* С, нарèндáм по *лисйòв*"ма Огл, за дòрчак у *лòнцима* Туб, на *луйáц*"ма С, тò у *мáјдан*"ма Огл, у *Мáрковић*"ма Г, једна у *Миливòјевићима* Бр, у *млиновима* Огл, о *мòмцима* Г, па на *Мрáвйњцима* вòдили бòрбу ГЛ, у *òкрајцима* О, рòђена у *Пáвић*"ма Пл, живйш у *Пáвловићима* Д, дòле у *Пáвловић*"ма ГЦ, у *йарйшизáн*"ма Огл Брез Г, по *йáшнйáйц*"ма Осл, по *йèйлови*ма Д Сит, рòђене у *Пейировићима* жèне Брез, у *йлáцев*"ма Остр, прáвили у *йлèковима* Мил, у *йòдрум*"ма Огл, *йòйòиц*"ма Осл, о *йрáзнйц*"ма Лоп, прáвили по *йршљеновима* Лоп, у *Рáкићима* су ймале Сит, мáжè се по *рáмовима* Брез, стйгнү мènè у *Рáнковићима* ГЦ, у *Рòвнима* С, у тйм *сáндуц*"ма С, прòтичè у *сáсйáвцима* Брез, нèгова у *Сèдлáрима* Брез, гòр у *Сирòвљевић*"ма Мил, на *сòковима* Ст, *Сйðсојевић*"ма Остр, у *сйáндòв*"ма ноћивали Осл, прйврй у *сйòðòв*"ма Мил, на *сйруйòвима* Пр, гòре у *Тéшић*"ма свáкй дáн Лоп, у нáшйм *Тимòййћима* Др, на *Убу* у *Трњáцима* Брез, прèко по *ћòшковима* Пл, а тáм по *ћòшков*"ма свүде мрáк Огл, по *усевима* С, у *Филийовићима* СГ, у дрвèнйм *чáбровима* Г, у *чèйййцима* Мил Туб ГЦ З Вр ДК, држáли у *цáковима* Лоп, на *цáков*"ма Пр, дòле у *цемáйцима* Брез, у *Шумáрцима* Мил; а л и и: тáмо нèде по *Беомүжсевић* Пр, била òвд у *Алексић* СР, òна је у *Вүковић* Сит, нèмá кòд нáс у *Вèндйћ* С, òна је у *Гүњáйци* ўдала се Реб, живйм у *Ђурђевић* С, дòле у *Лáзаревић* Ст, по *Лелић* Брез, знáмо по *йèйлови* К, дòшла са нйм дòл на *Пòйовић* С, тò је у *Тйрић* С.

Иако је за поједине оближње говоре речено да су у паралелној употреби *људима*/људма, *коњима*/коњма (уп. нпр. Николић 1968: 413, Реметић 1985: 230, В. Николић 2001: 180), на основу мог слушног утиска у овим се примерима ипак ради о делимичној редукцији, а не о наставку *-ма*. Б. Николић у Мачви и Ваљевској Колубари наводи примере са *-ма*, уз ограду да је вероватније у питању делимична редукција (1966: 230; 1969: 46). Моји налази из Ваљевске Колубаре показују доследно наставак *-има* (Радовановић 2006: 214–215); исто констатује М. Тешић за

љештански говор (1977: 213), а М. Николић у Горобиљу каже да се *-ма* може чути само у говору најстаријих жена (1972: 671).

Реликтне облике с наставком *-и* у подгорским селима забележио је и М. Московљевић (1963–64: 493).

в) Специфичности појединих именица и група именица

328. Етници и *nomina agentis* у једнини имају наставак *-ин*:

а) етници: о^нај *Арнауџин* ч^ек^а Бог, д^ош^о н^ек^и *Арнауџин* СГ, да нам *Арнауџин* нај^иђ^е Реб, р^ек^о т^амо *Арнауџин* Мил, о^н је б^ио *Баболучанин* Л, д^оди^о н^ек^и *Беоирађанин* ДК, б^ио н^ек^и *Бирчанин* Лоп, *Бирчанин* се пр^ез^ив^а Сит, њ^ози је Илија *Бирчанин* уј^ак б^ио Др, д^одио ч^овек *Брџовчанин* о^ду^д из Петровића Реб, о^н је т^амо *Младовчанин* СР, з^на^б сам т^амо *Младовчанин* Суш, д^ође о^нај *Плушчанин* Остр, б^ио *Ўжичанин* ГЦ, з^на^то св^аки *Ўжичанин* Мр, кад и^де н^еки *Ўжичанин* ДЛ, о^н је ва^лад од *Ўба*, *Ўбањанин* СР, н^ек и^де за *Цијанина* Мил, б^ио нам ј^едан *Цијанин* Осл, *Шайчан*^{"н} је т^ај ГЦ;

б) *nomina agentis*: о^н је к^ас^ај^{ин} йсто О, р^ад^{ин} ч^овек Мил, в^елик^и р^ад^{ин} Остр, д^обар р^ад^{ин} СР, р^ад^{ин} је т^о М, ч^обанин од с^едам г^од^ин^а Лоп, па ч^обанин се з^ов^е Мил, ч^обанин тра^жиј ко^{ја} је н^ем^ир^на Г, з^на^се ко^је је ч^обан^{"н} Осл.

У множини се основа не проширује формантом *-ин*: *Брџовчани* о^дз^до^р ДЛ, н^од су *Брђани* ГЦ, Петровићи су *Брђани* Мил, о^ви су н^аши *Јаловичани* п^озн^ати К, Цијани *Јаловичани* Остр, а *Лесковчани* су д^ру^го Брез, и^ду *Лесковчани* Ст, д^олазили *Лесковчани* да у^ра^ди се г^уњ Бог, па *Љесковчани* с^ело йм^а Брез, де-је ба^ба т^во^{ја} з^ов^у се *Младовчани* С, а т^амо су *Плушчани* О, вра^ћај^{те} се *Срби* Огл, д^ошли су т^и *Ўбљани* Мил, о^ви *Ўжичани* кад нај^иђ^у Мил, продавали *Ўжичани* Туб, са св^их стран^а *Ўжичани* ДЛ, св^е су т^о *Ўжичани* Б, з^ва^о *Цијане* те к^уп["]ли С, н^ије, н^ису *Цијани* Лоп, п^осле п^оч^ели *Цијани* ГЛ, у Јаловику су *Цијани* К, д^ођ^у *Цијани*, м^узика Ст, б^или су о^ви *Цијани* м^ор Бр, продавали *Цијани* К, *Цијани* б^ољ^е ж^ив^е Осл; р^ад^{ин}и су о^ни ГК, с^астан^у се ч^обани Т, па ч^обани се с^астан^е ДЛ, м^и св^и ч^обани о^би^ће^{мо} Реб, м^и смо ч^обани з^на^{ли} ко^лко је с^ат^и Бог, г^оре ск^уп^е се ч^обани ДЛ, л^ож^имо в^атру ч^обани С, з^на^ју т^о ч^обани Мил.

Насупрот приликама у војвођанским и појединим славонским говорима који губе *-ин* у једнини (уп. у: Реметић 1985: 231, нап.), овај се формант у србијанским говорима, сродним говору Ваљевске Подгорине, у једнини чува а у множини губи (уп. Радовановић 2006: 216, Реметић 1985: 231-232, Николић 1968: 413, Тешић 1977: 214, М. Николић 1972: 671, Ђукановић 1995: 127).

329. Код именица са суфиксом *-лац* потврђени су:

1. – а) примери у којима је у номинативу једнине и генитиву множине дошло до аналошког продирања вокала *о*<*л*: по п^ет^не^сто^ро *бериоца* К, д^ан^ас *бериоц* СР, и^де *бериоц* Л, в^ез^ијо^ц о^нај што Бр, о^де в^ршио^ц М, као *даваоц* Лоп, с^амо *жаоц* Пр, *ж^ет^ие^оца* два^есто^ро Туб, п^ед^ес^ето^ро *ж^ет^ие^оца* ДК, д^ру^ги што ж^ањ^е *ж^ет^ие^оц* Б, ст^отину *ж^ет^иоца* ГЛ, ж^ела с^ама, н^ије б^ило *ж^ет^иоца* З, *ж^ет^ие^оца* у њ^иви Бог, *ж^ет^иоца* п^озов^емо Суш, б^ило *ж^ет^иоца* Ст, ск^уп^и се *к^омидоца* ГЛ, д^ошло *к^омидоца* С, *ку^ијоца* што к^уп^и Бр, кад је *ку^ијоца* Мр, т^рес^ач и *ку^ијоца* Остр, ј^едан *й^алиоца* м^ина Реб, *й^алиоца* њ^ег^ов З, й^мо *й^реводоца* ГЦ, б^ио је *р^аниоца* п^рије Брез, й^ма *р^аниоца* Остр, б^ио је *руководоца* Мил, о^н је *руководоца* О, као *руководоца* Л, *руководоца* б^ило ГЦ, њ^иов *с^иараоца* З, као *ш^аоца* му б^ила Сит, да й^ма *ш^аоца* Мил, р^ек^о о^нај

ишџиџиц Мр, свѣкрова је била чуваџиц Т; поред ређих примера у којима промена изостаје; уп. т. 262.

б) примери са формантом *-лац*: било је стџтине жѣшѣлаџа Остр, а жѣшѣлаџа стџтина Туб, стџт^нну жѣшѣлаџа К, кџлкџ бџдѣ жѣшѣлаџа Суш, ни жѣшѣлаџа Брез, било жѣшѣлаџа Вр, пџно жѣшѣлаџа воде СР, дваѣс жѣшѣлаџа С, педѣсѣт жѣшѣлаџа Туб, према кџлкџ ће ти бити жѣшѣлаџа В, сад ни кџсилџа Брез, имала сам ирџсилџа Г, од њѣговѣ руковџдилџа Г, бџб јѣдан сѣаросѣделац Реб.

2. Именице *босѣљак* и *иџишѣљак* забележене су само у овим облицима: глѣдала крџз бџсѣљак С, бџсѣљак и свѣћу Пл, имѣм јѣ бџсѣљка пџно Осл, џзвѣрим чѣј, мѣтѣм бџсѣљка Остр, џзмѣ се мѣло бџсѣљка М, садила бџсѣљак Др, мѣтѣм бџсѣљка Лоп, кѣту бџсѣљка Суш, да мѣри кџ бџсѣљак СР, бџсѣљак је дрџжала Сит, лѣпа дѣца кџ бџсѣљак С; џвџ је иџишѣљак Остр, бџлѣ ме иџишѣљак Л, на иџишѣљку Ст.

Исто је и у Ваљевској Колубари, Тршићу и централној Шумадији (Радовановић 2006: 217, Николић 1968: 410, Реметић 1985: 208).

3. У свим пунктовима се говори *ѣалац* – *ѣалца* (прст), нпр.: џједѣ је за *ѣѣлац*, шѣрка С, стѣгли *ѣѣлац* Реб, на вѣру *ѣѣлца* С, али *ѣѣлуѣа* на *ѣѣчку* која сѣѣја наѣлаѣак с *ѣѣлчином* (РМС) гласи: а из *ѣѣџа* ГЛ, два *ѣѣџа*, наплѣци па шѣна ГЛ, имѣјџ наплѣци, имѣјџ *ѣѣџи* СГ.

330. Двосложни мушки хипокористици и лична имена (тип *Јова/Јово*) гласе: нашџ је *ѣџо* Мил, *ѣџо* Степѣновића ако с чџџ Пл, звѣџ му се дѣда *Бѣко* Со, ишџ *Блѣжо* Лоп, бџџ нѣкѣ *Бџбо* К, *Бџжо* Бал ДЛ Др Сит Г Остр, дџнео *Бџро* послѣн^нцу Т, а *Бџџо* је пробѣсѣдиџ Г, бџџ јџште *Брѣно* ГК, кѣко *Вѣљо* зѣврѣши Пл, ишџ гџр уз мѣлу *Вѣљо* Бр, *Вѣљо* ми се звѣџ рџђѣк СГ, њѣгов је *Вѣдо* од вѣшѣ фѣмилијѣ Туб, Миѣјло, *Вѣдо* и Стѣнко С, мџј дѣвѣр *Вѣшџо* ГЦ, *Влѣдо* Лоп Б Пл ГБ Р Осл С, дџлазиџ *Гѣвро* С, а *Грџо* стаџ Осл, нѣкѣ *Грујџо* чѣвѣни Ст, пџкџјни *Дѣчо* Бр, вѣселѣ ми тѣј *Дрѣџо* Пл, *Дрѣжо* је главни ГЛ, *Дрѣјџо* бџџ ДК, у Дрѣновићу *Дрѣњо* С, мѣ га звѣли *Ђѣкџм*, *Ђѣко* Реб, кѣко зџвѣш Милана – *Ђѣшџо* Мил, дџђе нѣкѣ *Ђѣдо* Пл, *Ђџко* је дџбар пријѣтелѣ Бог, да пџпијѣ *Ђџко* Д, џ менѣ бѣ се *Жѣјџо* ожѣниџ Остр, наш је тџ *Иџо* дџшџ С, *Јџво* Туб Огл С, а *Крѣшџо* генѣрѣл ГЦ, *Лѣко* вѣселѣ Мил, џвде гџрам и *Лѣксџо* Брез, дрџги је бџџ *Љѣбџо* Реб, џ менѣ *Мијџо* причџ ГК, бџџ је нѣкѣ *Мѣко* се звѣџ Бр, *Мѣро* ми џстџ Мил, *Мѣшџо* В ГЦ Л Б, бџџ *Млѣђо* С, џн се звѣџ *Мџшџо* Сит, *Пѣнишџо* је Мџмчилов џтац С, и *Пѣро* дѣде В, *Рѣдо* је мџј свѣкар В, дџле Мѣр^нца и *Рѣјџо* Сит, да се бџџ и *Рѣшџо* рџдиџ С, *Сѣво* Јерѣмић Остр, *Сѣво* и Павле су дџбро С, дџшџ тѣј *Сѣрџо* те зѣдџ ДЛ, брѣт Вѣтомѣр, *Сѣмо* и Жѣвџта Остр, *Слџбо* ми освѣнуџ С, да није *Срѣјџо* Суш, *Тѣко* Миѣјловић З, *Тџмо* се зџвѣ К, пџкџјни *Тџшџо* Пл, знѣ тџ *Тришџо* Мил, *Ђѣшџо* џзџ СР, тѣј *Ђѣро* Огл, прѣсѣдник *Ђѣро* Осл, нѣкѣ *Ђџџо* свѣрџ С, бџџ је *Ђџџо* СР, тѣј *Цѣјџо* је бџџ В, мџј џтац *Цѣјџо* ГК, *Цѣшџо* бѣџиџи прѣсицима Др, *Чѣњџо* џт^ншџ С, као *Чѣдо* Вр, тѣжили ме *Чѣдо* и Мѣлџјка Сит, јѣсам, *Шѣрџо* га звѣла Осл, имѣ џв нѣкѣ *Шѣшџо* ГЦ; јѣднџнџ *бѣјџо* Лоп, наѣстаријѣг звѣла *бѣшџо* В, њѣгѣ звѣла *брѣшџо* Остр, наѣстѣријѣ *брѣшџо* Мил;

ѣџа Стџјишић Др, *Блѣжа* мџј је Лоп, Срѣћко, нѣкѣ *Брѣна* Др, *Бџжа* Огл Остр, комадѣнт *Бџра* В, нѣкѣ *Брѣна* Вѣчићѣвић Др, џвѣј мџре *Брѣна* Огл, прѣвиџ га *Вѣља* Осл, *Ђѣра* Јѣнковић Мил, имѣ *Лѣза* СР, и *Лѣка* Јџвѣндѣн Огл, *Мића* није сад тѣ Огл, *Пѣра* Огл, свѣј га звѣли *Свѣшџа* Бр, *Срѣја* Огл, рѣкџ сам *Тџма* Огл, бџџ нѣкѣ *Ђѣшџа* Вр, бџџ нѣкѣ *Чѣга* ГБ, а *Чѣга* Мил.

Из изложѣног се види да су дџџѣки ликови карактеристични за северозѣпадни дѣо области, с тим да и у тим пунктовима прѣвагу имѣјџ примери на *-џ*.

331. Оба наведена типа се у већини пунктова деклинирају по обрасцу именица женског рода на *-a* (модел: *Јова-Јове-Јови*):

тамо иза *Божѐ С*, некѡг *Брајѐ* Југовића Др, туд је ѡдмā више *Вѐљѐ* Туб, код *Вѐљѐ* вѐселѡга В, ѡногā *Вѐљѐ* сѐстра Суш, тѡ мāјка *Вѐљѐ* тѡј мѡјѡј зāви Лоп, пѡтāм *Влāгѐ* О, Гѡран *Лāзѐ* Миловāновића Лоп, убѡјѡн *Лѐкѐ* Ковāчевића Мил, прѐ *Мићѐ* В, лѐжѡ код *Мишѐ* ортопѐдѐ Др, дѐ је кўћа *Мујѐ* Марјāновића Лоп, код *Пāнишѐ* Ковāчевића Мил, код *Пāнишѐ* да ми нāпишѐ З, срѐтѡмо мѡ *Пѐрѐ* Тегѐтлије ѡдрѐд Суш, ўзѡ од *Рѐнгѐ* Мѡлана Сит, ѡрдѐн Свѐтѡг *Сāвѐ* Суш, у пѡпа *Тѡкѐ* било Д, од *Тѡмѐ* Јовāновића Т, и код *Тѡмѐ* сам ноћевала Сит, јā сам од *Ћѐиѐ* тражиѡ Реб, пѡслѡ јѐдно прāсе код *Ћѡсѐ* Мр, да није било *Цвѐјиѐ* С, јѐдна је у Осѐчини близу *Чāвѐ* Г, пѡчупāли бāшчу у *Чāјѐ* Брез, одѐлиѡ се од *Чāњѐ* С, прѡви је *Чѐгѐ* Мāрића сѡн В, било је у *Чѐгѐ* Лазāревића Огл; дѐвѐра *Бāишѐ* С.

кāзѡ *Аѡи* СГ, рѐкла ѡна *Блāжу* Лоп, ѡћу ја *Влāду* Мил, *Влāду* и Зѡрану кāжѐм ГЦ, сāмо сам *Вѐљу* Туб, по *Дрāји* ДК, а *Јѡви* дāла Бог, само-сам рѐкла *Мићу* В, да рѐкнѐм *Мићу* Др, јес ишла *Мују* Лоп, ишѡ *Пāниши* дѡктору З, рѐкла је ѡна *Рāиши* С, тāд *Рѐнѡи* пѡшālѐм Сит, рѐците *Тѡми* Туб, јā кām *Трѡиши* Мил, дām и там *Цвѐји* Б, кад бāш пѡјѐш *Чāви* Г, ѡднесѐм *Чāју* Брез, āјде нā игру *Чѐѡи* Јѡк"ћа ДК, нѐшто *Шѡљи* С, а *Шѡћу* је иѡме Мѡл"вѡј ГЦ;

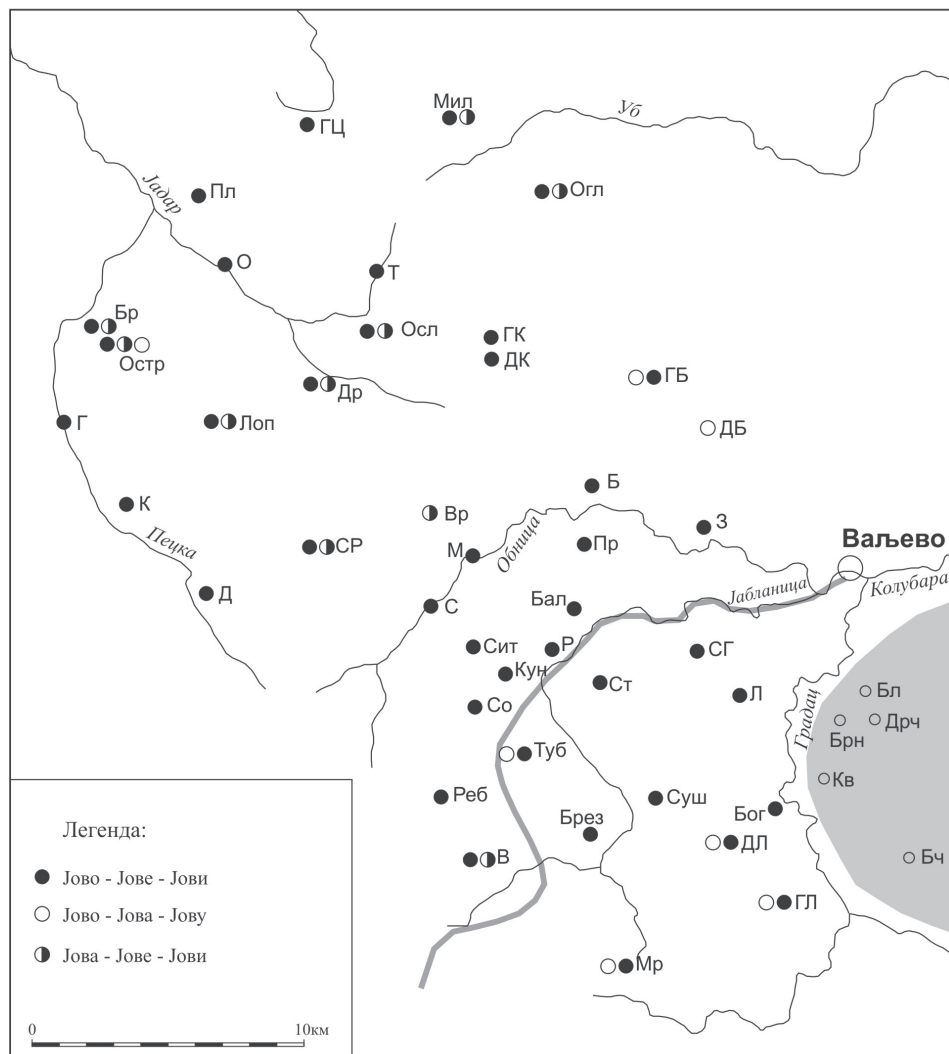
не пѡта *Блāжу* Лоп, а ѡн *Бѡжу* по глāви М, и зѡвнѐм *Бѡжу* Пл, тѐла за *Гāвру* С, ѡна је се за *Ђуру* ўдāла Мил, ѡвогā *Жѡју* Остр, јес чўѡ за *Јўбу* Прлића у Вāљеву Г, зāвијѐмо *Мићу* В, на Свѐтѡг *Сāву* зāбава Огл, пѡтѡ *Тѡку* пѡпа Г, пѡзнајѐм *Трѡицу* Осл, мѐнѐ и *Чѐѡу* стāријѐг ми сѡна ишћѐрѡ Брез;⁶⁹

Углавном се само у ијѐкавско-ѐкавским селима (и факултативно у јатовским) ове именице могу деклинирати по обрасцу именица *-o* основа: прѐћѐш *Вѐса* Туб, зѡвнѐм *Вѐса* Туб, пѡведѐм ўнука *Пāја* ДЛ, пѡтѡ јўчѐ *Сāва* ДЛ, прāзнујѐмо и Свѐтѡг *Сāва* ГЛ; тāмо некѡг *Пѐка* Остр.

332. Нѡхови присвојни придеви завршавају се на *-ин*: а *Бѡжѡин* чѡча С, *Бѡжѡин* ѡтац Мѡмчило СР, тѡ је *Бѡжѡини* Реб, дѡлази *Вѐљѡина* Стѡјāнка Туб, јѐдан је *Влāдѡин* О, тѡ је *Влāдѡин* врснѡк Б, *Влāдина* жѐна ГЦ, о тѐ водѐнице *Влāдине* Др, *Ђѡкѡин* брāt иѡмā Лоп, *Лѐкѡин* ўнук Мил, *Јўбѡин* сѡн Мил, свѡћā ми се *Мићѡина* дѐвѡјка В, сād је гѡр *Мићѡина* Огл, кад је се рѡдиѡ *Мићѡин* сѡн В, дѐца *Пāниѡина* С, најћѐ *Пѐрѡин* ѡдрѐд Суш, ѡвā *Пѐрѡина* снā Остр, на *Пућѡном* дѐлу С, *Рāјѡина* сѐстра СР, *Сāвѡин* ѡтац З, бѡла *Сѡмѡина* жѐна СГ, *Сѡмѡин* Прѐдрāг Вр, звāла сам ѡвѐ *Тѡмѡине* Г, до *Тѡмѡине* нѐдѐљѐ Др, *Чѐѡини* су Огл, *Цвѐјѡин* врснѡк Мил, āмо је прѐчѐ *Цвѐјѡине* СГ.

333. У Ваљевској Колубари двосложни мушки хипокоростици и лична имена гласе *Пѐра–Пѐре–Пѐрин* (уп. Радовановић 2006: 29–30, 148); исти модел забележен је и у селима Шумадијске Колубаре (в. Реметић 1985: 233–235). Ликови типа *Дрāѡ*, *Бѡжо* : *Дрāѡ* : *Дрāин* срећемо у љештанском и тршићком говору (Тешић 1977: 213, Николић 1968: 413), а у Горобѡљу је *Бѡжо* : *Бѡжа* : *Бѡжѡв* (М. Николић 1972: 671). Само по обрасцу *-o* основа мењају се имена у моравичком, драгачевском говору и у Шумадији у „ерској“ зони (В. Николић 2001: 181, Ђукановић 1991: 199, Реметић 1985: 233). Деклонациони тип *Јѡво–Јѡва–Јѡву* посведѡчен у ијѐкавско-ѐкавским селима, уклапа се у слику ијѐкавско-ѐкавских говора источнохерцеговачког типа у западној Србији. Оба деклинациона типа налазимо у Ужичкој Црној гори (Марковић 2011: 173–174). С друге стране, ареал деклинационог типа *Јѡво–Јѡве–Јѡви* наставља дāље на источнобосански терен; уп. нпр. М. Симић 1978: 71, Ђукановић 1983: 244; в. Карту 5:

⁶⁹ За облике вокатива у којима долази до акценатске алтернације в. т. 322 под 3в.

Карта бр. 5: ИМЕНИЦЕ ТИПА *Јово*

334. Код именице *Шваба* јавља се напоредно употреба облика на *-о* и *-а*: највише *Швабо* К, пролазио и *Швабо* Мр, *Швабо* тог дана каже Лоп; њде *Шваба* Д, али га је *Шваба* Огл, међу њима *Шваба* то-се дѣре *Шваба* Б, и: видио *Швабу* на цркви Лоп.

У множини је доследно *Швабе*: *Швабе* палѣ, горѣ зѣмља Б, војску су истерале *Швабе* Бог, кад налѣтѣ *Швабе* Др, *Швабе*, наши непријатељи ГЦ, ударили *Швабе* Осл, стигну *Швабе* СГ, тјко на *Швабе* Мил, ка-су *Швабе* то владале ГЛ, за време

Шва́ба ГЛ, *Шва́бе* òпљачка́ле те се мучи́ли Бал, *Шва́бе* су изју́рили, по̀бјегнѐ ГЛ, има́ ли о̀вде òнизй́ *Шва́ба* Остр, по̀гинѐ уби́ле га *Шва́бе* Реб, *Шва́бе* òпљачка́ле ГЛ, ка-су *Шва́бе* вла́дале Мр, по̀ изласку *Шва́ба* Сит.

335. Двосложни мушки хипокористици типа *Жѝка* деклинирају се по обрасцу именица женског рода на -а: *Бѡђа* та̀м на̀местй́ О, бйѡ̀ дй̀ректор *Бѡђи* О, ѡвај мо̀ре го̀р *Бѡђа* СР, *Жѝка*, мо̀лим те Мил, а̀јде, *Жѝка* са̀ нама Пр, ко̀сиѡ *Жѝкѐ* Ра̀дојни́ћа сй̀н Осл, *Ми́ћа* рѐкѡ Бог, *Са̀ва* не́кй Ст. Присвојни придеви имају формант -ин: тај *Бѡђин* дй̀ректор О, *Жѝкйни* ра̀дини Мил.

336. Име *Тѝшо* (обично с дугоузлазним акцентом) у номинативу једине има наставак -о и мења се као именица ж.р. на -а: међу њима *Тѝшо* Сит, *Тѝшо* је по̀купиѡ на̀с *децу* Остр, ни́је даѡ *Тѝшо* В, *Тѝшо* док је бйѡ̀ З, кад је *Тѝшо* у́кинуѡ прѐслицу Бр, *Тѝшо* је у̀мрѡ Туб, вла̀дара *Тѝшѐ* С, поре(т) *Тѝшѐ* Мил, за вре́ме *Тѝшѐ* Реб З, код *Тѝшѐ* се не сме́ Д, сѐдам да̀на̀ при́је *Тѝшѐ* Брез, *Тѝшо* òсно̀вѡ *шѐчаје*вѡ ГЦ, са *Тѝшѡм* дѡ̀били Сит; и присвојни придев: ко̀јй је та̀д бйѡ̀ *Тѝшин* ДК.

337. Мушки хипокористици и лична имена с наставком -е (тип *Дуле*) у косим падежима не добијају проширење: Станчинѡг бра́та *Дула* Суш, *Дула* Јова̀новића С, како-је по̀чео *Бѡлу* да ра̀дй́ Мил, купио од ѡ̀вѡг *Ми́ла* Реб, са бра́том *Ми́лом* СГ, то̀га дома̀нина *Ра̀га* СГ, до̀лазила са *Ра̀гом* Р, да да̀м *Ра̀гу* Остр, зна̀м ја *ћа́ла* твѡг Сит, са нама и са *ћа́лом* Бог, до̀говѡриѡ се са *ћа́лом* ГЦ. Присвојни придеви имају наставак -ов: *Ду́лов* зѐт Лоп, *Ду́лов* сй̀н Суш, ма̀јка *Ду́лова* Г, *Ра̀гов* чй́ча ГЛ, *Шѡлов* ѡтац Бр.

338. Лична имена с наставком -о у номинативу једине (тип *Јанко*) мењају се као именице о-основа: Бра̀јко, до̀бићеш па̀ре Сит, ѡ̀вѡг го̀р Бра̀нка Мил, од *Жѝвка* Мил, ка̀жѡм *Жѝвку* Др, йди кѡму *Жѝвку* О, у̀змѡм од Ра̀нка Огл, при́шѡ Ра̀нку Брез, тра̀жиѡ *Сла́вка* К, пи́та̀м *Сѝа́нка* Б, рѐкла *Сѝа́нку* Суш. Присвојни придеви имају наставак -ов: Бра̀нков бра́т, *Жѝвков* дѐда ГБ, *Сѝа́нков* свѡ́јак С, Ра̀нков ко̀мшија Огл.

339. Тросложна и вишесложна мушка имена типа *Анѝоније* гласе двојако у читавој Подгорини:

а) звѡ̀ је се *А̀кѝнѝија* Лоп, свѐтй *А̀лимѝија* М, *А̀лимѝија* ни́је даѡ В, *А̀лимѝија* ми бйѡ̀ *де́да* С, дѐда *А̀нѝрија* З, тај *А̀нѝрија* Т, *А̀нѝрија*, спа̀вѡ сй̀н Др, на̀ш дѐда *А̀нѝонија* С, бйѡ̀ је *А̀нѝѡнија* Реб, а *А̀нѝонија* је дру̀гѡ Мил, бйѡ *Димѝирија* Љѡтић Сит, *За̀рија* је бйѡ̀ Ст чй́ча мо́ј *Јерѐмија* Брез, про̀та *Ма̀шеја* Мил, зѡ̀вѡ се *Панѝѐлија* Брез, ймѡ не́кй *Тимѡѝија* Ра̀кић В; *За̀рију* осѡмњичили Ст, а Свѐтог *Панѝѐлију* прѐслаља̀мо СГ;

б) до̀лази *А̀лимѝије* Г, ѡна́ј *А̀лимѝије* Лоп, звѡ̀ се *А̀лимѝије* Ву́јић В, *А̀нѝѡније* ѡна́ј Брез, *А̀нѝоније* бйѡ̀ ДЛ, *А̀нѝоније* у Трѡноши СР, мо̀ме ѡцу ви́ло йме *А̀нѝоније* Брез, *А̀нѝѡније* йгуман С, посла̀нйк *Ва̀сѝије* Мил, ка̀зѡ не́кй *Лѐксије* Брез, звѡ̀ се *Танѝсије* Суш.

340. Присвојни придеви гласе: *А̀нѝѡнијеви* Брез, бй́ла *А̀нѝѡнијева* Јѐла СГ, мй́ смо *А̀нѝонијеви* С, па за *Лѝмѝијевда̀н* спрѐмйм Осл, и на -ин: код *Ма̀иѝијине* кѡ́ће дѡл ГЦ, јел *Ма̀иѝијин* ро̀ђак Пр.

За разлику од Б. Николића, који у колубарским селима налази само -ија (1969: 46), према мом материјалу у Ваљевској Колубари напореда се употребљавају оба наставка (Радовановић 2006: 220). Двојаки наставци потврђени су у централној Шумадији (Реметић 1985: 236-237), Мачви (Николић 1966: 262), у Драгачеву (Ђукановић 1995: 128) и у Ужичкој Црној гори (Марковић 2011: 511). С друге стране у Тршићу и говору Љештанског ове се именице завршавају само на -ије (Николић 1968: 413, Тешић 1977: 213).

341. Тросложна мушка имена с наставком *-оје* никада не прилазе именицама *-а* промене⁷⁰: дошб *Блѣоје* Суш, упрѣвник бйб *Вѣдоје* Др, *Вѣдоје* и тѣта и нѣна Брез, *Вѣдоје* и Мѣра ГК, *Вѣдоје* проодб СР, вѣсели брѣто *Лѣѣоје* кад је љмро Мил, *Мѣлоје* Дан^{чи}и знаб Д, и *Мѣлоје* сѣ нѣма Брез, љ тебѣ је *Мѣлоје* Пл, нѣстаријѣ *Мѣлоје* Др, свѣ га звѣли *Рѣдоје* Мил, *Рѣдоје* ми бйб дѣда Лоп, *Рѣдоје* долазиб Огл, мбј *Рѣдоје* да је об^чшб Г, Срѣја и *Рѣдоје* Огл, *Сѣѣсоје* му ѣме Сит, звѣб се *Сѣѣсоје* Остр, *Сѣѣноје* Гѣвриѣа ѣјдѣк Др;

дбшла од *Рѣдоја* Б; ка-сам рѣѣала *Вѣдоја* СР, бѣли су *Мѣлоја* прѣје љбили Брез, љбијѣ *Мѣлоја* Д, збвнуо *Мѣлоја* Др, трѣбало би *Рѣдоја* ѣзнѣти Г, одвѣли и *Рѣдоја* В, знам *Сѣѣсоја* Мил; нѣ смѣм *Рѣдоју* да рѣкнѣм Г; *Вѣдоје*, ѣј да се сѣстанѣмо Др.

Присвојни придеви гласе: Крунија, *Вѣдојева* сѣстра Туб, за *Мѣлојевојѣ* живбта Осл, мѣ вѣйдѣмо љ нѣ, у *Рѣдоје*ве и Брѣнчѣне снајѣ Г, *Рѣдојева* су дѣца дббро Мил, *Сѣѣнојева* жѣна Др.

342. Један број тросложних антропонима увек се завршава наставком *-о* у номинативу јединице: *Гѣврило* ГЦ, Свѣто и *Дрѣѣбјло* Пл, бйб и *Дрѣѣбјло* Мил, Ббгдѣн и *Дрѣѣбјло* и Лѣксѣндар ГЦ, нѣкѣ *Дрѣѣбјло* Пантѣлиѣ Др, мбме ѣѣду ѣме *Дрѣѣбјло* Брез, бйб *Мѣкѣјло* В, нѣш *Мбмчило* С.

Нѣхови присвојни придеви завршавају се на *-ов*: *Мбмчилбв* бѣтац С, *Дрѣѣбјлов* сѣн СР, *Мѣкѣјлово* прво В, Љубо бйб *Мѣкѣјлов* сѣн ГЦ.

У пункту ГБ записала сам презиме *Дрѣѣбјловиѣ*: у *Дрѣѣбјловиѣ*"ма љдѣѣѣ, двѣ ѣѣрке у *Дрѣѣбјловиѣ*ма.

С друге стране Б. Николиѣ је у Колубари забележио *Дрѣѣбјло*, *Дрѣѣбјле* – *Дрѣѣбјлев* – *Дрѣѣбјловиѣ* (Николиѣ 1969: 220). У колубарским селима Горњбј Грабовици и Бранковини потврдила сам само *Дрѣѣбјло* и презиме *Дрѣѣбјловиѣ* (Радовановиѣ 2006: 220).

343. Вишесложна мушка имена типа *Мѣливој*/*Мѣливоје* скоро се доследно завршавају на нулту морфему; облици на *-е* су спорадични:

а) тѣ је бйб *Ббривбј* и бн СГ, бѣтац *Дббривбј* Остр, нѣн је свѣкар *Дббривбј* С, нѣје тѣб *Дббривбј* Мил, или Гбјко или *Дббривбј* Мил, брѣт *Дббривбј* Ст, по ѣмену *Крѣсѣѣвбј* С, *Дрѣјѣѣ Крѣсѣѣвбј* ДК, чѣча *Крѣсѣѣвбј* Огл, *Крѣсѣѣвбј* је научиб ГБ, сѣинови Гвозденови *Мѣливбј* и Рѣстко Др, ѣмала сѣна, *Мѣливбј* жѣвѣ С, ка-се *Мѣл*"*вбј* рбдиб Пл, *Мѣливбј* је стѣријѣ Реб, ѣмѣм јѣ у Јбкиѣи, *Мѣливбј* и Крунија Р, а *Мѣл*"*вбј* је љмро ГЦ, мнбгѣ ме нѣ знајѣ као *Мѣл*"*вбј* Бог, *Рѣдивбј* звѣб се Брез, свбјѣк *Рѣдивбј* Суш;

б) *Рѣдоје* и *Љуб*"*воје* Огл, тѣј *Мѣливоје* Огл.

Присвојни придеви гласе: у Туѣјину *Ббр*"*војева* кѣѣа Осл, *Мѣливоје*ви сѣинови С, дбѣѣ *Мѣливоје*в Дрѣган Пл.

Исту фреквенцију сам ранијѣх година констатовала и у Ваѣевској Колубари (Радовановиѣ 2006: 220).

344. Мушко ѣме *Алѣксѣндар* углавном се на целој територији може завршавати нултом морфемом, а у јатовским селима неретко и на *-а*:

Ѧнка и *Алѣксѣндар* збвѣ се Брез, вѣљѣд *Алѣксѣндар* Вр, тѣј *Алѣксѣндар* Огл ГЦ, нѣш *Алѣксѣндар* С, бѣтац *Алѣксѣндар* Ст, крѣљ *Алѣксѣндар* Мил Туб, Рѣко и *Лѣксѣндар* ГЦ;

⁷⁰ У појединим шумадијско-војвођанским говорима (нпр. у Банату, Бачкој, Срему и Мачви) мушка имена на *-оје* пришла су именицама женског рода на *-а* (Ивиѣ 1997: 30, Поповиѣ 1968: 173, Николиѣ 1964: 342, Николиѣ 1966: 202).

и саде *Лександра* Гајић Д, и осто и *Лександра* ГЦ, једино *Лександра* Бал, *Лександра* пао Пр, и једном *Лександра* Лоп, да гонимо *Лександру* ГЦ.

Суседној Ваљевској Колубари позната су такође оба лика (Радовановић 2006: 221).

345. Потврђене су две лексеме којима су означена свештена лица српске православне цркве *йой* и *йроџа*. Именица *йой* се увек завршава нултим наставком у номинативу једине и мења се по обрасцу именица м.р.:

йџи каже да идѣ панџија Сит, *йџи* је бџо Рџс ГЦ, *йџи* каже ако нѣ узмѣш ДК, сѧ је дџшџо дрџги *йџи* Б, тражиџо *йџи* Брез, мада ме је пџто *йџи* СР, мѣни *йџи* јѣдан каже Бог, идѣ *йџи* М, зѧтџо сам пџтала *йџа* ДК, *йџи* је дѧвџо Мил, дџшџо *йџи* кџћи Суш, *йџи* пџто џћу л јѧ О, *йџи* је дџлазиџо Остр, тѧј је прѧви *йџи* Д, јѣдан је *йџи* Лоп, *йџи* нарѣдиџо Лоп, испџто ме *йџи* Бр, да бџдѣ *йџи* Р, из свѧкѣ кџћѣ *йџи* Пл, дџшли кџм и *йџи* кџћи Бал, *йџи* нѣћѣ д испџтѧ З, *йџи* читѧ Реб, прѧје кџма да не улази *йџи* у кућу Брез, кѧкѧ *йџи* СГ, џвѧј што је *йџи* у Косјѣрићу Пл, џвѧј је *йџи* зимџс џдџо ѣрку Пл; изџдарџо *йџа* Брез, тџ се идѣ код *йџа* К Г, *йџа* су јѣднџг тџде срѣли ГК, испџтали се код *йџа* Бр, код *йџа* идѣш на Плавѧњ Т, завршиџо за *йџа* ГК, пџтам *йџа* ДК, идѣш код *йџа* Л, *йџи* се џбраћали Вр. Присвојни придев гласи *йџов*: код *йџове* кџћѣ С, *йџово* свѣ Пл, *йџов* сѧн Суш, и јѧ прѣд прѧтѧском *йџовѧм* ДК.

345а. Именица *йроџа* мења се по обрасцу именица ж.р. *а-основе*: *йрџа* кџји је бџо џвде Пл, *йрџа* што и вѣнчџо Др, дџбила од *йрџѣ* С, џће да понѣсѣ *йрџи* на Ставе СР; присвојни придев завршава се на *-ин*: *йрџина* кџћа Пл, шкџлу *йрџину* Мил.

346. Именица *гѣга* завршава се на *-а* и мења по обрасцу именица ж.р. или се завршава нултим наставком и деклинира као именица м.р.:

а) *гѣга* јѧви Остр, мџј је *гѣга* бџџо Л, *гѣга* ми се звѧо Крсман Мил, *гѣга* и бѧба и чѧча Б, тѧј *гѣга* ми рѣкџо Лоп, тџ је *гѣга* мџгѧ чџвѣка Живџѣ З, тѧмо ти *йрѧнѣга* стрѣљѧн С, *гѣга* џтишџо гџре Б; ко *гѣгѣ* бѧвала Д, код мџг *гѣгѣ* жѣтеџци Туб, пџтѧј мџг *гѣгѣ* кѧко је се Г, пѧмтѧм бѧбу и *гѣгу* Мил, мџј мџж ѧмџо *гѣгу* Мр;

б) џвѧј ми *ћѣг* СГ, мџј је *ћѣг* ДЛ, па тѧј мџј *ћѣг* Јѣврен Др, *ћѣг* се звѧо Мр, *йрѧнћѣг* је ѧмџо шѣст сѧнџвѧ Др; у мџг *ћѣга* Др, и твџг *ћѣга* прѣзѧме Мр, а *ћѣга* ѧмали дѣведѣсѣт гџдѧнѧ Туб, у *ћѣга* се џжѧниџо сѧн Ст, ѧмала сѧмо *ћѣга* Ст, да видѧмо *ћѣга* ДЛ, по тџмѣ *ћѣгу* ГЛ, дџнѣла и *ћѣгу* Вр, нѧшѣм *йрѧнћѣгу* СГ, с мџјѧм ѣџдом Брез.

Присвојни придев гласи *гѣгин* (уп. пр. нѧшли *йрѧнћѣгин* грџб Мил) и *гѣгов*/*ћѣгов* (уп. пр. тџ *йрѧћѣгово* ѧме Г).

У Ваљевској Колубари, Мачви и Горобиљу потврђена су оба лика (Радовановић 2006: 221, Николић 1966: 260, М. Николић 1972: 671), а у говору Љештанског, Тршића и Ужичке Црне горе само облици с нултом морфемом (Тешић 1977: 214, Николић 1968: 413, Марковић 2011: 512).

347. Забележени су облици с грчким форманто *-ос* (*Крѧсѧос*) и без њѣга (*Крѧсѧ*): мџчиџо сам се кџ *Крѧсѧос* В, *Крѧсѧос* се рџдѧ (сви пунктовѧ), и *Крѧсѧос* је ГЛ; и џ *Крѧсѧа* ти Бџга Л, мџчили је кџ *Крѧсѧа* Осл.

348. Именица *гѧн* има промену кџја џдговара стандарду *гѧн – гѧна – гѧну – гѧн – гѧном – гѧну*// *гѧни – гѧнѧ – гѧнима*: прѣко дѧн Со;

У мојџ теренској бѣлѣжници записан је усамљѧни пример: тражили и џсам *гѧнџвѧ* и нѣмѧ је С. Међутѧм, исти информатор наставља: кад је прџшло џсам *гѧнѧ* С.

Потврде старе промене (порѣд разуме се стандардне) констатовала сам само у мешовитѧм ѧјѣкавско-ѣкавским пунктовѧма у именима празника. У јѧтовским сѣлима промена џдговара стандарду:

а) од Илиндана до *Мийровадне* Брез, три су мјесеца *од Бурђевадне* до од Илиндана Мр, у зиму шес до *Бурђевадне* Суш, три мјесеца *од Бурђевадне* Брез;

б) Ракићи су нама о *Арњнђеловдану* Осл, код нас је о *Арњнђеловдану* кљћа ДЛ, уочи *Арњнђеловдана* Суш, до пред *Арњнђеловдан* С, кад би на *Видовдан* Д, по *Видовдану* идѐм С, ђн је рђђен о *Бурђевадану* СГ, уочи *Бурђевадана* Бал, да дђђѐ до *Бурђевадана* ГЦ, рђђен о *Бурђевадану* СГ, сију се ђни о *Бурђевадану* Брез, на *Ивањдан* С, учи *Ивањдана* сам плѐла СР, о *Ивањдану* вјѐнчићи Мр, стиғнѐ ливада о *Илиндану* Брез, три мѐсеца по *Илиндану* ГК, па на *Јерѐмијиндан* Суш, по *Јерѐмијевдану* Бог, уочи *Јовањдана* Р Бр Пр, прѐ јѐсѐнскђг *Крсиовдана* Огл, по *Јовањдану* СР, постѐмо на *Крсиовдан* ДЛ, на *Крсиовдан* изнѐсљ Мил, на *Лазаревдан* Р, дрво се нѐ носѐ кљћи ниќад на *Лазаревдан* Осл, па за *Лимѐијевдан* спрѐмѐм Осл, по *Лучиндану* ђдмѐ В, уочи *Лучиндана* С, идѐ се на *Марковдан* Туб ГК, па о *Миољдану* се сѐселѐм Мр, уочи *Миољдана* О, дђдѐ о *Мийировдану* О, до *Мийировдана* ѐмѐ Д, пђчињђ сам рад о *Пеѐировдану* Суш, учи *Пеѐировдана* Ст, око *Пеѐировдана* Лоп, око *Пеѐировдана* такђ ГЛ, бѐђ о *Пеѐировдану* Пр, на *Пеѐиндан* се пѐчѐ Т ГК, за *Сѐвиндан* Т, *Сиѐсовдану* нѐрод дѐвђ Пл, да идѐ на *Сиѐѐјајевдан* Ст, око *Тђминдана* С, на *Тљциндан* се дѐца нѐ бију Осл, о *Тљциндану* Остр.

Наравно, старије стање чува се у целој Подгорини у прилогу за време *ѐогне* (*до ѐогне, од ѐогне*).

И неки оближњи говори чувају старо стање, као нпр.: централна Шумадија (Реметић 1985: 232), Љештанско (Тешић 1977: 214), Мачва (Николић 1966: 258). У Ваљевској Колубари стара промена се у именима празника јђш у време Николићевих истраживања могла чути (1969: 46), а према мом материјалу именица *дан* се и у именима празника увек јавља с вокалом *-а-* (Радовановић 2006: 222). Б. Николић у Тршићу не коментарише промену ове именице у именима празника, те тако његови подаци указују само на стандардну промену (Николић 1968: 413).

349. Именице страног порекла као што су *биљиклисѐи(a)*, *комунисѐи(a)*, *демђкраѐи(a)* и сл. завршавају се наставком *-а* и у јѐднини се мењају као именице *а-*основе: ђдђд идѐ *биљиклисѐиа* Пр, мѐслим да је *екђнђмисѐиа* Мил, ђн је бѐђ *комунисѐиа* Бал, да је *комунисѐиа* ГЛ, Жѐвѐн *комунисѐиа* СГ, Мѐле бѐђ *комунисѐиа* Ст, прѐви *комунисѐиа* Мил, ђн је *маѐиѐнисѐиа* Вр, бѐђ *ѐелефђнисѐиа* Бог, и *ѐелеѐрафисѐиа* Пр, рѐдиђ као *ѐелефђнисѐиа* Л, ѐмѐ *комѐресђрисѐиа* Реб, мѐнѐ љзѐли за *ѐелефђнисѐиу* Бог.

Код ових именица се у номинативу множине скоро увек јавља *-и*, а не *-е*: *демђкраѐиѐи* су бѐли против краља Мил, ђни су бѐли *демђкраѐиѐи* Остр, *демђкраѐиѐи* смо бѐли прѐ рѐта Лоп; али и усамљени пример: ђни су бѐли *демђкраѐиѐе* Мил.

350. Именице *лук* и *хлеб* се у номинативу и акузативу јѐднине завршавају на нулту морфему или наставком *-аљ*:

а) НАЈд.: и мрќи лљк Брез, сѐд сѐмо љпржѐм лљк Р, црѐни лљк Др, црѐни и бѐли лљк Д Пл, бѐли лљк са шљѐвђм Г, сѐјѐ лљк, парадѐјз ГЦ; ѐспржѐм лљкаљ Бр, дђдѐјѐм лљкаљ Г, лљк плѐвѐм Бр, лљк љ подруму чували Брез, сѐдили лљк ДЛ, стѐвља се свѐ што је ѐ овђ ... сљпа, сѐрма, лљк бѐли ђбавезно ГЛ, плѐвѐ лљк Г, љпржѐш лљк, лљк пђсѐдѐм Лоп, ђљљштѐ црѐни лљк Мил, пђсијѐ се клђмпѐр, лљк Мр, лѐје за лљк Огл, прђдѐмстам лљк Пл, тљцали бѐли лљк Пр, сѐдили лљк Со, љсецќам лљк Суш, на бѐли лљк нѐ идѐ ништа С, тљ се мѐтѐ бѐли лљк Т, тљрѐ се бѐли лљк В;

лѐђ, лѐбнѐ фљруна Бук, ђнѐј лѐђ ДК, и лѐђ ГБ, лѐђ од сѐљѐчќђ квѐсца ГЦ, врљћ лѐђ Мил, слѐнина и лѐђѐѐ Брез, тѐј лѐђѐѐ ДБ; мѐсили лѐђ Бр, јѐла се прђја

више нег шенични *лѣб* Бог, испече се *лѣб* ГБ, сечеш *лѣб* Д, *лѣб* месим стално ГЦ, посолимо и завувамо *лѣб* Г, љзмиш *лѣб* Г, месий *лѣб* на лопар М, јѣб се *лѣб* Мр, што се пече *лѣб* О, једна за *лѣб* О, не треба млого *лѣб* Огл, љ нега се дробии *лѣб* Остр, месим *лѣб* Остр, помесио се *лѣб* у вуруну Сит, *лѣб* у вуруни месим СГ, пекли и *лѣб* С, размесује *лѣб* Т, месила *лѣб* В, у пола четри закувала *лѣб* Туб, ставим *лѣб* да печем Ст, није ал слађи је *лѣб* СГ, месий *лѣб* па на лопар М, што се пече *лѣб* О; *лѣбац* ка сам почела Мил, умесий *лѣбац* по онај сач Сит, остави се и *лѣбац* Бр, месили *лѣбац* З, закувавам *лѣбац* Огл, убацимо *лѣбац* Туб, волим таз *лѣбац* Мр, начеб *лѣбац* К, ово нѣшиш *лѣбац* Лоп, имали сомун *лѣбац* ГЦ, па ћу ја испећи *лѣбац* Осл, *лѣбац* јѣла О, нѣшен *лѣбац* Остр, понѣли *лѣбац* Бал, умесийш ко *лѣбац* Бог, идеш да вучеш *лѣбац* Бр, месим *лѣбац* Брез, са се не пече *лѣбац* ГК, мѣсимо погаче, сомуне и *лѣбац* ДЛ, дѣ се месий *лѣбац* ГК, имали сомун, *лѣбац* ГЦ, неко купује ов *лѣбац* ГЛ, пѣко *лѣбац* ГЛ, засечем *лѣбац* Г, месиле *лѣбац* Л, умесий *лѣбац* Лоп, кад ђеш да умесийш *лѣбац* К, ја до шес сати умесийш *лѣбац* М, *лѣбац* сам месила стално Мил, закувавам *лѣбац* Огл, проју и *лѣбац* месили О, нѣшено *лѣбац* Остр, ако овај *лѣбац* Пл, поткуваш *лѣбац* у млакѡј води Пр, онај весели *лѣбац*, проја увалѣ се Реб, испече *лѣбац* Реб, она јој даје *лѣбац* Сит, *лѣбац* смо пекли СР, *лѣбац* испечем Суш, урежу *лѣбац* и ставѣ С, убацимо *лѣбац* Туб, ка-се испече туде *лѣбац* Туб, *лѣбац* љ сад замесим Т, месимо *лѣбац* Вр, ту је се месий *лѣбац* В, месила и *лѣбац* З.

б) Гјд.: насецкам некѡг лѣка Мил, вам лѣка отрѣбим Осл, и црнѡг лѣка ДК, метѣм лѣка Остр, исечѣм црнѡг лѣка Бр, исечѣм лѣка Бал, салијѣм и бѣлѡг лѣка ГБ, и помѣтамо сѡли љ тѡг бѣлѡг лѣка К, чѣнчиѣ бѣлѡг лѣка Лоп, осечѣ се бѣлѡг лѣка Бал, начупа па пѣра лѣка Бог, усечѣ лѣка бѣлѡг или црнѡг ДБ, метѣм лѣка Со, лѣка, парадѣза ДЛ, спрѣмий се главѣца мркѡг лѣка Др, лѣка црнѡг насечѣм ГЦ, исечѣш лѣка Г, оплевий по леју лѣка Л, и бѣлѡг лѣка чѣнчиѣ ставийш Лоп, помѣтамо сѡли љ тѡг бѣлѡг лѣка К, копревѣма се и бѡјй и црнѡг лѣка Мил, од бѣлѡг лѣка Мр, додам послѣн вам лѣка мало бѣлѡг О, бѡјйм прѣ на лѣске од лѣка Осл, осечѣм парче сланѣнѣ и лѣка Пл, даѣти јој бѣлѡг лѣка Реб, нарежѣмо лѣка СГ, усецкала лѣка црнѡга и бѣлѡга Суш, највишѣ од бѣлѡга лѣка С, метѣш бѣлѡг лѣка Т, у лѣусци од лѣка В;

донесѣм мало *лѣба* Осл, донѡсиѡ је *лѣба* сину Вр, *лѣба* да им умесий К, да јѣдѣмо *лѣба* О, сланинѣ и *лѣба* Мил, три парчета *лѣба* З, брез *лѣба* С, љвѣк и шеничниѡг *лѣба* Брез, није бѣло ни *лѣба* Мр, и *лѣба* нѣ купим ДЛ.

Суплетивни облици *леб/лебац* употребљавају се такође у Ваљевској Колубари (Радовановић 2006: 223), тршићком говору (Николић 1968: 223), говору Љештанског (Тешић 1977: 214); у централној Шумадији су обичнији облици у номинативу и акузативу једнине *леба*, *лука* (Реметић 1985: 237).

351. Именица *сир* се такође у номинативу и акузативу једнине завршава нултим наставком:

а) НАјд.: *сир* и кајмак љвѣк Брез, ѡвчијй *сир* ДЛ, лѣп *сир* Брез, *сир* није ништа ГЛ, *сир* слани ГБ, бѡљй *сир* Лоп, купус, *сир*, кајмак ДК, *сир* наш К, *сир* и кајмак и кувѣм Лоп, *сир* и сланина и кѣло ракије Мил, *сир* стѡјй у дрвенѡј каѣи Мр, *сир*, па кајмак и нагутају се Осл, тази *сир* Осл, тај *сир* Остр, лепшиј *сир* Туб, *сир* и кајмак и мас Пр, *сир* је тај Реб, *сир* тај ѡвчијй Суш, *сир* и кајмак Туб; ѡтац му гѡнй *сир* Б, јѣб се *сир* Бог, љмаш *сир* Ст, нѡсим мас, *сир*, кајмак Бр, нѡсила сам да љзвинѣш јаја, *сир*, кајмак Брез, *сир* љзрежѣм ДК, да се јѣдѣ *сир* Мр, продавала *сир* ГБ, тврди *сир* припијала ДК, скупљамо *сир* ДЛ, за *сир* начини Др, у тај *сир* кад наѡпѣмо ГК, ставим млѣко, *сир*, кајмак ГЦ, правѣ се *сир* ГЦ, донесу *сир*, кајмак Р, каки јој је

сѝр Г, спрѣмѝ мајка лѣба и *сѝра* Л, кѹпѝ *сѝр* Л, трошѝмо крѹмпѝр, млѣко, *сѝр* Лоп, ѝзнѣли *сѝр* К, тѹде *сѝр* пѹспустали К, направи́мо *сѝр* Мил, на кришке *сѝр* се ѝзрежѣ Мр, ѹзмѣм *сѝр* ва́мо ѹгња́вѝм Огл, ѝздроби́мо *сѝр* Лоп, про́ја, *сѝр* Пл, ни́је прода́вѹ *сѝр* Туб, дрѣжали станар^{ну}, *сѝр* Пр, во́лим ѹвчи́јѝ *сѝр* Реб, нѹсила *сѝр* Со, ѹзимала за *сѝр* и кајмак СР, *сѝр* и кајмак се спрѣмѹ С, ѹсу́шѝм па ѹрај или *сѝр* СГ, гѹн^{ли} *сѝр* СГ, сѝпа́ па млѣко па *сѝр* Туб, ѝма́ да се прѹдајѣ *сѝр* Л, дрѣжѝ са́мо *сѝр* и кајмак Т, нару́чили смо са́д *сѝр* В, кѹпѝ прѣкупац *сѝр* З;

б) Гјд.: спрѣми ба́ба ма́ло *сѝра* Б, тѹриш *сѝра* и ја́ја Бог, ме́кицо *сѝра* и скѹп^{ла} нам да́де Бог, пр^ѝесо во́д од *сѝра* Брез, јѣде́мо *сѝра* Мр, на́к^пѝм ча́брић *сѝра* ГБ, ме́тили *сѝра* ДК, ма́ло *сѝра*, ма́ло млѣка ГК, би́ло про́јѣ и *сѝра* С, ѹнда́ј *сѝра* и кајмака, а ја́ја ДЛ, све́га, *сѝра*, кајмака Кун, ѣ, же́не ме́тѹ лѹд^{ма} и *сѝра* ГЦ, ме́тѣш кајмака ма́ло и *сѝра* Ст, на́дробѝм тврѹг *сѝра* Г, ја-сам ви́ше *сѝра* прѹда́ла К, спрѣ́мѝ ма́јка лѣба и *сѝра* Кун, не́ма *сѝра* док не́ма ѹвчи́јѣ Л, на́спѹ и *сѝра* и грѹде́ Лоп, ста́вѝш *сѝра* Лоп, ме́тнем *сѝра* К, купѹва́ћу ти *сѝра* Мил, ме́те се *сѝра* и кајмака Огл, ме́тну нам *сѝра* Осл, кад не́станѣ *сѝра* Остр, бѹде́ *сѝра* Пл, на́купѝм ча́бар *сѝра* Пр, *сѝра* ѹдроби́ш Сит, ги́баница од *сѝра* Со, по стѹ кѝла *сѝра* Суш, кѹпуса, *сѝра*, кајмака Туб, ко́мад про́јѣ, *сѝра* Вр, али *сѝра* је ѝмало З.

352. Именица *сѝромах* доследно губи финално *х* и тада остаје у парадигми м. рода, прикључује се именицама ж.р. на -а или се као његов конституент појављује *к*: највѣћѝ *сѝрѹма* бѹри се ДК та́нак је биѹ *сѝрѹма* М, ко́ је *сѝрома* биѹ Огл, *сѝрѹма* биѹ Сит, јѣдан *сѝрѹма* дошѹ по́цѣпа́н К, ко́ је *сѝрома* биѹ ѹн је мо́рѹ Огл, уп. и придев: стра́шно *сѝрѹма* чѹек В;

ѝди за *сѝрѹму* Мил, бѣжи од *сѝрѹмѣ* Г, ми́ смо би́ли *сѝрѹме* Р, ѹни су *сѝрѹме* Сит;

ја сам *сѝрѹма́к* биѹ, по́шла је за менѣ ГЦ, та́мо јѣдан *сѝрѹма́к* Лоп; да ѹгрозе́ *сѝрома́ке* В; и у номинативу множине облици добијени другом палатализацијом: би́ли *сѝрома́си* млѹго ГЦ, ми́ смо би́ли *сѝрома́си* Бал, сви́ *сѝрома́ци* ослѹбођени В.

У употреби је и именица *сѝроѝа*:

рѹку ло́миѹ рѹб, *сѝроѝа* Б, ѹн биѹ *сѝроѝа*, ни́је ѝмѹ ма́терѣ ГЦ, биѹ ѹн *сѝроѝа*, ја́ сѝроѹта ГЦ, ѹлѣз и ѹн биѹ *сѝроѝа* ГЛ, као *сѝроѝа* сам Д, ѹн ѹсто́ *сѝроѝа*, ма́јка ѹтишла Лоп, ѝ ѹн *сѝроѝа* при́чѹ Лоп, ѹн ѹчини ме́ни *сѝроѝа* Бр, криѹ је се *сѝроѝа* зна́ш Остр, дѣве́р *сѝроѝа* је на сре́д пу́та Лоп, и ѹн *сѝроѝа* је К, ѝ ѹн је биѹ *сѝроѝа* Р, сѝрота сам ја́, *сѝроѝа* је ѹн СР, *сѝроѝа* а ту́ ѝмѹ Сит, мла́д се ѹн ожѣниѹ биѹ *сѝроѝа* Со;

и ја́ ѹстала *сѝроѝа* Б, *сѝроѝа* бѹжија, ко́ те глѣда́ Б, ѹстала *сѝроѝа*, ѹца ни́је за́пантила Д, би́ла *сѝроѝа* и бо́лела ме увѣта ГЦ, зна́ш ка́ко се *сѝроѝа* ѹда́је О, да́ду као *сѝроѝа* сам К, те́шко њѹзи јадно́ј *сѝроѝи* К, ја́ сам јадна *сѝроѝа* ка́ка ћу да бѹдем Реб, ја́ *сѝроѝа*, а во́де дѣ сам ја́ са́ дошла Мил, ја́ зна́ла за́то што сам би́ла *сѝроѝа* Мил, би́ла сѝроѹта, па трѣба́ то глѣдати по́сла мо́ре Пл, и ја́ сам ѹстала *сѝроѝа* Пр, би́ла *сѝроѝа* ни́сам ѝмала ѹ што да с ѹбѹчѣм Пр, и ја́учѣ што год мо́ре *сѝроѝа*, ле́гла Ст, *сѝроѝа*, јадна Т, шта ћ ја́ *сѝроѝа* мо́ра́м В, што је ѹстала *сѝроѝа* В, са то́м мо́јѹм *сѝроѝѹм*, са све́кром и са све́крвѹм Суш;

ѹстали *сѝроѝѣ*, ѹн ѹсто́ брез ѹца и та́ко́ Брез, *сѝроѝѣ* би́ле, јел ѝмале њѝно ѝма́ње ал ни́су ѝмале ѹца ГБ, ѝмале не́кѣ *сѝроѝѣ* ѹстале ДЛ; уп. прилог: ѹстала *сѝроѝѹ*, ни́сам ѝмала врѣмена Пл.

Стању у Подгорини одговара оном у Колубари (Радовановић 2006: 223-224), Мачви (Николић 1966: 263) и говору Љештанског (Тешић 1977: 214). У централној

Шумадији, затим Тршићу и Горобилу именица *сиромак* и након губљења финалног *x* и/или његове супституције остаје у *o*-промени (Реметић 1985: 258, Николић 1968: 413, М. Николић 1972: 671). По мишљењу С. Реметића овоме „је допринело често супституисање финалног *x* сугласником *k*, са успостављеном алтернацијом *k:c*, *k:c* у парадигми, чиме се *сиромак* прикључио именицама типа *јунак:сиромак*“ (Реметић 1985: 258).

353. Код појединих именица губљење финалног *x* није утицало на њихову деklinацију:

врх: на *вр̂* одē Бал, по *вр̂у* ма̀ло ГЦ, на *вр̂* Мѐдведни́ка С, ви́ш ку̀ћē на *вр̂у* ДК, до *вра* Пр, у̇ *вр̂* *л̂авē* З, обложена гóр по *вр̂у* Остр, по̀солиш по *вр̂у* Остр, ск̂и́нē се са̀мо с *вра* Мр, о̀ца̀к је на̇ *вр* Брез, до на *вр̂* Ја̀блани́ка Реб, на *вр̂* ка̀шике́ Суш, та́ј *вр̂* Лоп, и на *вр̂* банде́ра ДК, на *вр̂* за̀брана ГЦ;

прах: нēко *пра̂*, нēко па̀суљ Туб, зва̀ли *пра̂* Брез, лѐбац и *пра̂* ГЛ, нē море да ро̀ди ни *пра̂* Мр, ва̀ко̀ за̀вѐжēш *пра̂* Брез, си́н у *пра̂у* К, прескòчио̇ у̇ *пра̂* до̀л СР, си́јали к̀уруз, зòб, *пра̂* Л;

орах: то̀ је *ора* Брез, ни ко̀лкò *ора* Лоп, з̀елен *ора* Г, ј̀еди *ора* Осл; па *орај* или си́р СГ, то̀ се цѐдило из *ораја* К, гу̀лили се од *ораја* Бог; ј̀едан *орас* М; и у множини: да̀ по̀ два̇ *ораја* Т, ту̀ се на̀баца̇ *ораја̂* Л, во̀јицни̇ *ораји* Брез, т̀уца̀ли се *ораји* К; би́ли ми *ораси* Г, сла̀дѝм и *орасе* Пл, има̀ сво́је *орасе* ДК;

очух: нѐзи́н *оч̂у* Туб, има̀ла и *д̂жува* Бр, нē да̀ *оч̂у* Пр;

ирах: о̀станē *ира̂* Пл, из̀ба̀ци *ира̂* Реб;

сирах: да̀ са̀лива̇ о̀на́ј *сира̂* Лоп, пр̀етр̀пи ка̀кѝ *сира̂* ГЦ, то̀лики̇ *сира̂* Б, ни́је ме *сира̂* ГК, о̀бузмē ме *сира̂* С, во̀лови из *сира̂а* по̀чели да̀ ста́ју Вр, та̀ко̀ би́ло *сира̂* К, о̀на од *сира̂* ни дан̂ас Бр, ц̀р̀ко од *сира̂а* Д; мēнē *сира̂к* ГЦ, али под *сира̂ком* Реб, др̀ктò *сира̂ка* Реб;

ирбух: и *ирбу* бо̀лē Сит.

Уместо *ирбух* у Подгорини се готово увек употребљава лексема *сиомак*, што потврђују многи примери: сл̂ѝпē̂ о̀чи, *сио̀ма̀к* Брез, *сио̀ма̀к* бо̀лио̇ ГЛ, бо̀лē̂ *сио̀ма̀к* ДК, у нѐнòм *сио̀ма̀ку* Др, ни *сио̀ма̀к*, ни ле́жа ГК, про̀ђе *сио̀ма̀к* ГЦ, пр̀ет̀егне̇ *сио̀ма̀к* од тѐрета ГЛ, *сио̀ма̀к* ни́је до̀бар Г, о̀на о̀стала у *сио̀ма̀ку* Лоп, то̀ мѝтнѝм на *сио̀ма̀к* К, у *сио̀ма̀ку* жо́ј Мил, два̇ пр̀ста о *сио̀ма̀ка* Мр, тр̀е̂ћи би́о у *сио̀ма̀ку* Пр, пу̀стала ми во̀ду у *сио̀ма̀к* Реб, за̀болио̇ ме *сио̀ма̀к* Сит, *сио̀ма̀к* СГ, у *сио̀ма̀ку* С, *сио̀ма̀к* Туб, про̀ва̀лило у *сио̀ма̀ку* З.

354. Финално *-л* на крају слога или речи углавном изостаје:

а) ц̀р̀ко̀ један *во̂* Бр, би́о и један *во̂* Брез, за̀качио̇ ми *во̂* СР, мо́ј *во̂* С, да̀бо̀гда им *ђаво̂* о̀дно̇ Брез, то̀ је би́о *ђаво̂* К, нѐкѝ *ђаво̂* Вр, би́о *ђаво̂* чо̀век Лоп, ко̀то̇ и ту̀ се ку̀ва̇ Бал, ба̀крени̇ ку̀шо̇ стòјѝ ГЦ, ба̀крени̇ ко̀шо̇ Бр К, упр̀т̂ла *ко̀шо̇* нѐкѝ ГК, нѐкѝ *ко̀шо̇* па ври́ М, угре́јемо *ко̀шо̇* во̀дē Ст, на̀ставиш *ко̀шо̇* Мил, то̀ *ко̀шо̇* во̀л̂кѝ ГБ, *ко̀шо̇* има̀ли ва̀ко̀ вел̂кѝ Пл, ба̀крени̇ ку̀шо̇ ГЦ, нѐма̇ пра̀шка него̀ лу̀г, *и̂ѝо̇* Брез, ку̀вало се *и̂ѝо̇* Л, ста̀виш *и̂ѝео* К, у̀спē се *и̂ѝео* и за̀вѐжē се ДК, кад та́ј *и̂ѝео* про̀врѝ ГЦ, о̀та́ј *и̂ѝео* Лоп, *и̂ѝео* но̀д изв̀учѝм Г, по̀ч̂стиш жа̀р, *и̂ѝео* ГК, кад та́ј *и̂ѝео* про̀врѝ Остр, по̀соли се *и̂р̀есò* Мил, мѝту̇ си́ра и о̀на́ј *и̂р̀есò* ГЦ, па и *и̂р̀ѝ̀есò* Брез, ј̀ело је се и *расò* ДК, прѐко̀ зи́ме *расò* С, вр̀у́ћа про̀ја и *расò* Лоп, ст̀уден *расò* ГК, ста̀ви́м под *сио̂* Бал, о̀т̂шли та̀мо за *сио̂* Бр, дал је би́о *сио̂* ДК, има̀ло ра̀м ко̀ *сио̂* Бр, два̇ кр̀евета *сио̂* ГЦ, начи́н̂л̂ вел̂кѝ *сио̂* Мил, у ку̀јни седѝмо, вел̂кѝ стò Д;

б) ду̀гачак *сио̀л* ГЦ, под *сио̀л* мѝгѝмо сла̀ме Т, са̀мо кл̀упа и *сио̀л* М, ста̀виш ту̀д *сио̀л* Лоп, пра̀зан *сио̀л* на Бòж̂ћ Лоп.

355. У Подгорини се уместо назива за црквени празник *Духови* употребљава назив *Тројице*: празновали *Трѡјице* Др, о *Трѡјицама* кѡ идѣ цркви Бог, бйѡ вaшер на трѣћѣ *Трѡјице* ДЛ, а дрѹгѣ *Трѡјце* прѣслављамо Г, дѡ Тројйца ГБ, сaд нам йдѹ *Трѡјице* Остр, бѡлѣ су кйшѣ Ђурђевскѣ и о *Трѡјицама* Г, за Свѣтѣ *Трѡјице* ГЦ, да рѣкнѣмо за свѣтѣ *Трѡјице* ГЦ, од јѣсѣни до *Трѡјйца* ГЛ, ѡбично на *Трѡјице* Мр, учи *Трѡјйца* Мр, о *Трѡјицама* Огл, прѣслављаѡм *Трѡјце* Осл, по *Трѡјицама* Остр, бйло бaш на *Трѡјице* СГ, мѡји ѹјaци прѣслављајѹ *Трѡјице* СГ, нa треће *Трѡјице* Суш.

Исто је и у Ваљевској Колубари, Тршићу, Горобиљу (Радовановић 2006: 224; Николић 1968: 413; М. Николић 1972: 671).

356. Уместо лексеме *йас* употребљавају се лексеме *кер* и *ѹкела*: *кѣру* јѣдан зар још лѣжйш Осл, док *кѣр* сaмо ркнѹ Реб, кад вѣче *кѣрови* лaјѹ Брез; пaрѣ се маћке и *ѹкеле* ГК, жилавијй од *ѹкелѣ* Лоп, *ѹкеле* лѡвоће пѡчѣле да лaјѹ К, *ѹкеле* су нa њй нарнѹле С, *ѹкела* зйнула СР, мйслила *ѹкела* Бал, тѡ су бйле *ѹкеле* Ст, ймајѹ *ѹкеле* З.

357. Именица *рай* чешће се јавља у средњем него у мушком роду:

а) ѡтишѡ ѹ *райо* Мил, ѡт"шли ѹ *райо* Брез, кад је *райо* се завршило Огл, кад је *райо* бйло Бал, ѹватило *райо* М, ѡтац, кад је *райо* бйло Б, чѡек ѡт"шѡ ѹ *райо* Б, бйло *райо* Р, пѡшѡ ѹ *райо* Бр, йшли ѡдaвдѣн ѹ *райо* Остр, брaт је мѡј йшѡ ѹ *райо* Мр, јѣсте *райо* бйло Брез, кад је *райо* прйје ГЛ, пошто завршено *райо* Брез, ѡнѡ *райо* ГБ, ѡт"шѡ ѹ *райо* ДБ, ѡтишѡ ѹ *райо* и пѡгинуо ГК, кад је бйло *райо* ка-су Нѣмци Т, брез свaдбѣ, *райо* бйло ГБ, ѡт"шѡ дaнaс ѹ *райо* ДБ, да је тѡ *райо* ѹништило ДК, и прѡшло *райо* ДК, пред *райо* ѡнѡ ГК, ѹ *райо* ДЛ, *райо* ѹватило Др, а *райо* бйло и мѡмци што сам знaла йзгинули Др, кад је завршено *райо* Д, кад је бйло *райо*, ѡтерaни ГК, ѡт"шѡ на Срѣм ѹ *райо* Г, зaпaнтила сам *райо*, нѣзгоде су бйле Л, *райо*, ѡнѡ бйло Лоп, кад је *райо* пѹстѡ бйло Лоп, кад је *райо* се заврш"ло Огл, знaли смо да је *райо* Огл, првѡ *райо* кад је бйло Осл, бйло ѡнѡ *райо* Пл, *райо* бйло јaштa је, хѹт мѡре Пл, нѣ би ни стaклета ѹз *райо* СР, кaко смо се нaмучили ѹз *райо* СР, бйло ѡвѡ *райо* О, ѡтац ми нйје дaѡ бйло ѡндaј *райо* Суш, кад је бйло *райо* В, пѡслѣ некaкѡ *райо* Т, ѹдaла се пошто је *райо* завршено Т, бйло је прѣла кад је прѡшло *райо* Вр;

б) кад је бйѡ *рай* Ст, прѡшѡ *рай* јa се ѹдaла Вр, јѣсам, *рай* Л, завршиѡ се *рай* Брез, ѹвати ѡнaј *рай* Лоп, кад је се смйр"ло, прѡшѡ *рай* О, кад је бйѡ првй свѣтскй *рай* Мил, нйје прѡшѡ ни *рай* ГК, нйсу признaли *рай* Бог, бйло свѣ рaто Ст, нйсу признaли рaт Л, пред рaт је бйло, гѡд"на, двѣ ГЦ, *рай* бйѡ ГЛ, кад је завршиѡ се рaт Огл, кад је бйѡ рaт, јa-сам ймѡ шѣснѣс гѡдйна Ст, ѹдариѡ и рaт В.

358. Именица *биѹикл* пришла је именицама женског рода: нйко нйје кaзѡ *биѹикла* него тѡчак Пр, бйла и *биѹикла* ДК, прѣ је бйла *биѹикла* О, да ѡтрa *биѹиклу* О, нѣ мош тѣрати *биѹиклу* Мил, да тѣрaм *биѹиклу* на вѡз ДБ; бйле *биѹикле* Пр.

Јасно је да је лексема ређе у употреби, будући да се ради о планинском подручју и да се углавном може чути у селима ближим Ваљеву.

На терену Ваљевске Колубаре ову сам именицу углавном бележила у средњем и мушком роду (Радовановић 2006: 225).

359. У једнини именице *вййaо* и *сврѡо* припадају ср. роду, а у множини могу мењати род: ймајѹ *вййлови* нѣко снѹјѣ по зѣмљи Осл, *вййлови* вaко стѡјѣ унакрс Огл, па ми сaмо пѡпуцали *вййлови* Тѹб, ал ми пѹкло *вййлови* Ст, ймајѹ *вййлови* ѡправѣ се Брез.

360. Лексема којом се означава други дан недељног поста (и „обавезног“ поста нарочито пред какав црквени празник) *йѣйaк* прилази именицама женског рода (вероватно према *срѣга*): постймо срѣду и *йѣйку* Бал, *йѣйка* тѡ нйје прaзник

Брез, пост^нло се и срѣда и *йеѣика* ДК, сем ако је љмро на *йеѣику* ДК, бива и на *йеѣику* та четрѣснича ГК, а *йеѣику* ниједну не мрсї Др, дал је била *йеѣика* прѣд Марковдан Др, до Трѣјѣиѣ свакѣ *йеѣикѣ* на ваљевској пијаци ГЛ, свакѣ срѣду и *йеѣику* и вел^нкѣ недељу постїм Г, ако је срѣда или *йеѣика* тѣ је пѣсно Г, срѣду и *йеѣику* ја не мрсїм Лоп, постїм срѣду и *йеѣику* М Мил, ђурђевскѣ *йеѣика* Осл, ја не мрсїм срѣду ни *йеѣику* Осл, пѣшћена срѣда и *йеѣика* СР, а гѣтово свакѣ *йеѣикѣ* прѣло СР, ни мрсїм ср^нѣде ни *йеѣикѣ* Суш, постїла се срѣда и *йеѣика* Т, прѣчѣстїм се срѣду и *йеѣику* В, ми *йеѣикѣм* постїмо Огл.

Следећи примери можда показују уопштавање облика и изван црквеног контекста: *йеѣика*, сѣмо се гѣнї стѣка љ Ваљево Лоп, идѣмо и на пијац свакѣ *йеѣикѣ*.

Паралелно се употребљава и облик у мушком роду: кад је Јовањдан у срѣду пѣсно, а ако је у *йеѣиак* ѣсто Бал, радили су у *йеѣиак* пред Лѣксија Брез, сутрѣдан Јовањдан *йеѣиак* Брез, маїтим ако је мрсак, ако је *йеѣиак* пѣсно ДЛ, три даће, *йеѣиак* вѣче, дају пѣснѣ ГЛ, прїје се пѣштовѣ и *йеѣиак* Мр, шѣљиче се стѣвѣ јѣдно *йеѣиак* вѣче ГЛ, ако је *йеѣиак* рїба Г, у *йеѣиак* је пѣсно и спрѣмї се М, на Богојављѣње је се мрсїло па ма бїо и *йеѣиак* Мил, сїне, *йеѣиак*, данѣс Т, мама, баба велї да је данѣс *йеѣиак*, јѣс, сїне, *йеѣиак*, данѣс се не мрсї Т, кажѣ не ваљѣ ни *йеѣиак* пѣстї се В, печѣнї дан зѣвѣ кад је срѣда и *йеѣиак* В, ако је *йеѣиак* љкувѣ се пасѣља В; поред уобичајеног назива за дан у недељи: дѣћѣ у *йеѣиак* вѣче Брез, сѣ њима у *йеѣиак* рѣно ГБ, *йеѣиак*, субота, недеља ДЛ, нарѣчито *йеѣикѣм* кад је пѣзѣрнї дан Пр, ѣбично *йеѣикѣм* пѣранѣ јѣтру Пр, или ђу дѣн^н у *йеѣиак* Мил.

Именицама женског рода у истим условима прилази *йеѣиак* и у Ваљевској Колубари (Радовановић 2006: 226).

361. Лексема којом се означава мањи *йросїѣор* на којем се куїују живоїѣне намирнице и *груїа рѣба* у стандардном језику је мушког или женског рода. На терену Подгорине забележена је спорадична употреба у женском роду:

а) и маѣ носила на *йїјац* Л, *йїјац* бїѣ у Ваљеву С, ѣднесѣ на *йїјац* ДЛ, идѣмо на *йїјац* свакѣ пѣткѣ Г, ѣнде бїѣ *йїјац* Брез, на *йїјац* сам ишла ГБ, свѣ пѣткѣ на *йїјац* Лоп, на *йїјац* преко Стѣвѣ К, ѣтерају на *йїјац* Т, кѣповѣли су по *йїјацу* Бог, паприку кѣпујѣмо на *йїјацу* Бал, *йїјац* бїѣ и нїсам ишла с вѣловима, но ишла пѣшкѣ Брез, на *йїјац* сам ишла ГБ, на ѣбрањачи сїр, кѣјмак, на *йїјац* носила ДЛ, ѣднесѣ на пијац и прѣдѣ ДЛ, у Ваљеву сїр на *йїјацу* кѣпују ГК, на *йїјац* тѣ нїси мѣгѣ да спѣстїш К, ѣна јѣтрос ишла на Лѣубѣвију на *йїјац* Лоп, ѣна виш ишла на *йїјац*, ја-сам јѣтрос вїдила свѣ пѣсла К, свѣ пѣшкѣ на *йїјац* Лоп, нѣси на *йїјац* Мр, ѣднѣла љ Ваљево на *йїјац* Мр, нѣкѣ на *йїјацу* Мр, сѣд не идѣ, прїјатељу ни крѣмача на *йїјац* пѣшкѣ Мр, кѣповѣли смо вѣлове на *йїјацу* Остр, ка-се рѣдници спѣстају да сам на *йїјацу* Пр, натѣварїмо на Јѣбланїку дрѣва и на *йїјац* љ Ваљево Реб, и маѣ на *йїјац* Л, сѣд љзмѣ на *йїјацу* С, *йїјац* бїѣ у Ваљеву С, сѣмо штѣд^нла да нѣси на *йїјац* да прѣдѣ Т, ѣтерају на *йїјац* па им јѣфтино О, око сѣда и на *йїјац* З, по пѣна кѣла и на пијац З;

б) стѣли смо на *йїјац* да тѣ ѣдр^нѣшимо ДЛ, ишла и на тѣ *йїјаце*, ишла сам по тїм *йїјацама* Лоп, тѣ је нѣма нѣјближа *йїјаца* бїла Мил, тѣрали на *йїјацу* стѣку Мил, ако јѣј се не свидї ѣна *йїјаца* Т.

У Ваљевској Колубари сам доследно бележила облике мушког рода (Радовановић 2006: 226). У мушком роду се ова именица реализује и у Ужичкој Црној гори (Марковић 2011: 178).

362. Именица *йорез* готово увек је женског рода:

а) по сѣлу пїсѣ о *йѣрѣзи* Со, ѣн плаћѣ *йѣрѣзу* Суш, платѣ лѣуди *йѣрѣзу* или нѣшто ДЛ, плаћѣм *йѣрѣзу* и струју Г, трѣба плат^нти *йѣрѣзу* Мил, дѣлазїѣ ѣвде за

иђрезу Мил, *плаћа иђрезу*, *узимају жито*, *платѣ иђрезу* Туб, *свако тромесечје за иорезу* теле Туб;

б) он *плаћа иђрез* ГК.

У женском роду сам записала пример: *спаваш на оиђеци* С.

Мушког рода је ова именица у централној Шумадији (Реметић 1985: 264) и у Ужичкој црној гори (Марковић 2011: 178), а двородна је (м/ж) у Мачви (Николић 1966: 261) и Ваљевској Колубари (Радовановић 2006: 226).

363. Следеће именице на испитиваном терену остају у мушком роду:

чарамо онај жсар Мил, *онај жсар* наспеш у пеглу С, *ставимо тај жсар* Туб, *направѣ тај жсар* Д, па *онај жсар* мало ГК, па *онај жсар* мало рашчараш Огл; *наспеш жсара* Бал, *онџга жсара* нагрнѣш СР, прѣ *ставимо жсара* у пеглу Г, *убациш жсара* у пеглу ГЦ, на *огњашту* има *жсара* Остр, на *том жару* Осл, прѣ је се *бојило* у *жсару* Пр, *испечу* на *жсару* Пл,

у *чашцу* у *лџ* *умочиш* Б, *умочи* у *онај лџ* Брез, *упржила* *лџка* на *лџу* ГБ, па се *лџ* *растопѣ* Д, *помѣша* се *лџ* *тај* Ст, *то претекнѣ* и *лџ* В, *мало лџа* Вр, од *лџа* кад *кџлемо* *посеке* Л, *обчно лџа* *трѣба* Пр, да *намажѣш лџом* Сит, *од онога мрса*, *лџа* Суш;

за *којѣ минути* Сит, *пун минути* Мил, ни *сата*, ни *минутиа* Брез, *јџш пар минутиа* Пл, за *пар минутиа* се *угреју* Сит, *петнѣс минутиа* СГ;

носили у *млин* Бр, *имџ* је *млин* Пл, *имали вршалицу* и *млин* и *свѣ* ГЦ, *знаџ* да *склџпѣм млин* *џвај* за *мељаву* Суш, *џдемо* у *млин* *метѣмо* Лоп, *млѣли* у *млину* М, у *млиновима* *млѣвѣно* Огл;

није ни *прѣви мрак* *биџ* Брез, *вѣћ биџ мрак* Туб, до *мрака* З, *џџ мрака* се *тучѣ* Суш, *порџдила џџ мрака* СР, до *мрака* *туне* Б, *џднесѣм* и *џстанѣм џџ мрака* М, кад *мрак* *напоље* Д, *биџ џџово мрак* Пл, *свџгде мрак* Огл, *вѣчи мрак*, *дѣца џћу* да *вѣчѣрају* Осл, *није мрак*, ми *имамџ* *струјуѣ* Мил, *џвече чѣм мрак* ГК, у *мраку* д *џстанѣш* Лоп, *јџтри* *раџо* по *мраку* С;

Гџспџђѣн џџс се *запџстиџ* Суш, *бџжићни џџс* Т, *Петрџџџ џџс* Брез, *уз часни џџс* Огл, *није* се *то* *јџло* *џџс* *мџре* Остр, *уз часни џџсѣи* ДЛ, *ус* *часни џџсѣи* *само* на *џџди* К, *уз часни џџс* *лѣти* Лоп, *није* се *то* ни *премршиџџџ* *тај џџс* Осл, *сџваки џџс* *пџстѣ* Мил, *џџџ џџс* ГЦ, до *Васкрса* и *нисмо* *џџшѣ* *џџај џџс* Со, *рѣкџ* *џ* *менѣ* *Ђуро* *каки* *џам* је *џџс* кад је *зѣјтин* СР, *сџвакџџ џџсѣи* Б, до *часнџџ џџсѣи* Бог, кад је *бџжићни џџсѣи* Брез, кад *дџђѣ џџсѣи* Л, *ја-сам* *сџваки* *часни џџсѣи* *пџстила* Брез, *зџџѣ* *часни џџсѣи* ГБ, *сџваки џџс* се *пџстиџ* ДК, *јашта* *смо*, *бџжићни џџс* Г, *ус* *часни џџсѣи* *џпрти* *крџшака* ДЛ, *пџмало* *часни џџс* *пџсти* се Д, *пред* *бџжићни џџс* Сит, *дѣси* се *џџс*, *пџснџ* се *дајѣ* М, *џни* *сџваки џџс* *пџстѣ* Мил, у *прџлѣѣ* од *часнџџ џџсѣи* В.

У централној Шумадији неке од ових именица могу бити ж. рода: *сама жсар*, *сама лџ* и сл. (Реметић 1985: 261)

364. Именица *џѣђ* је у стандардном језику женског рода (в. РМС), а на овом терену доследно мушког рода: *сапунше* *џнај џѣђ* Т, *сѣпѣ* *џнај џѣђ* Лоп, *прѣвиџ* се *џѣђ* Л, *џправѣм џѣђ* Брез, *прали* *џ* *џѣђу* Бог, *сѣпѣмо* *џнај џѣђ* Г, *сѣспѣш* *џнај џѣђ* Др, *начинѣи џѣђ* Мил, *зџџѣжѣ* и *џнај џѣђ* ДК, *пѣру* у *џѣђу* С, *прѣвили* *смо* и *џѣђ* Осл, *џзмѣ џѣђа* Лоп Остр; *сџѣ* *џи* *џнај џѣђ* *прогрѣзѣ* *прѣсте* ДК, *прѣвиџ* се *џѣђ* Л, па *пџсле* *џнај џѣђ* Осл, *ѣ* *џѣѣм* Осл, и *пѣпѣлом* као *џним џѣђџом* *џзрѣба* се *лџнац* Г, *зџлѣџѣ* се *џним џѣђџом* Мр, *џнај џѣђ* Др, *прѣвиџ* се *џѣђ* Л, *сапунше* *џнај џѣђ* Т, *сѣпѣ* *џнај џѣђ* Лоп, *прѣвиџ* се *џѣђ* Л, *сѣпѣмо* *џнај џѣђ* Г, *сѣспѣш* *џнај џѣђ* Др,

начини *цеђ* Мил, *завѣжѣ* и *о̀нај цеђ* ДК, *пѣрӯ* у *цеђу* С, *п̀равили смо* и *цеђ* Осл, *џмѣ цеђа* Лоп Остр.

365. У Подгорини су готово увек деклинабилне именице које означавају сродство или титулу употребљене уз лично име: исплетѣм *бра̀шу Дра̀уӣчу* ГЂ, *чу̀вај ми та̀зда Ко̀ста* Сит, *јос̀идине* ко̀манди́ре Ст СГ Остр 3 Кун, *гос̀подине ка̀йеӣпане* ГЦ, *кра̀ља Алекса̀ндра* Ст, *јос̀идин* во̀дник Вр, *јос̀идин* ка̀петан Вр, *јос̀идин* ко̀манди́р Вр, *јос̀идин* ко̀манди́ре Ст, *јос̀идин* на̀редни́че Д, *јос̀идин* ѝдӣиуко̀вни́че Вр СГ Огл; *јос̀идине* учитѐљу СГ К, и *де́ди Мѝиру* Лоп, *им̄* сам *де́ду Лу́ку* С, *пита̀ла де́ду Антѝонија* Д, *са де́дом Ра̀јом* Сит, *поне́си де́ду То̀ми* В, *реко̀ де́ди Сѝанимѝру* Вр, *де́да Гво̀дзена* зва̀ли Ле́ндро С, *џеб* од *де́де Ри́сѣ* Д, *де́ди Цве́ји* ГЦ, *тра̀жио̀ од ку̀ма Арсена* Брез, *у ѝо̀ја Ти́кѣ* бילו О, *до̀лазио̀ чи́ча Ан̀тоније* Брез, *били* са *чи́ком Дра̀то̀љубом* Остр, *о̀неш ли* *и ти́ чи́ча Бо̀дга̀не* ГЛ, *од чи́че Бра̀ше* ГК, *код чи́че* Бра̀нка ГЦ, *мо́ј чи́ча* Бра̀нко ГЦ, *имала* сам *чи́чу Бра̀нка* Остр, *до̀био̀ од чи́че* *Крстѝвоја* Огл, *једи* ти́ *позна̀во чи́чу Дра̀то̀љуба* Остр, а *чи́чи Ра̀нисаву* сам *реко̀* Остр, *како̀ зове́ш чи́ку Мѝлића* Мил, *чи́ка Го̀јко* о̀не Мил; *уп. нпр. и им. ж.р. ба̀би* Станци С, *имала ба̀бу* *Тр̀њину* Реб.

Слична је ситуација у Ваљевској Колубари (Радовановић 2006: 226-226).

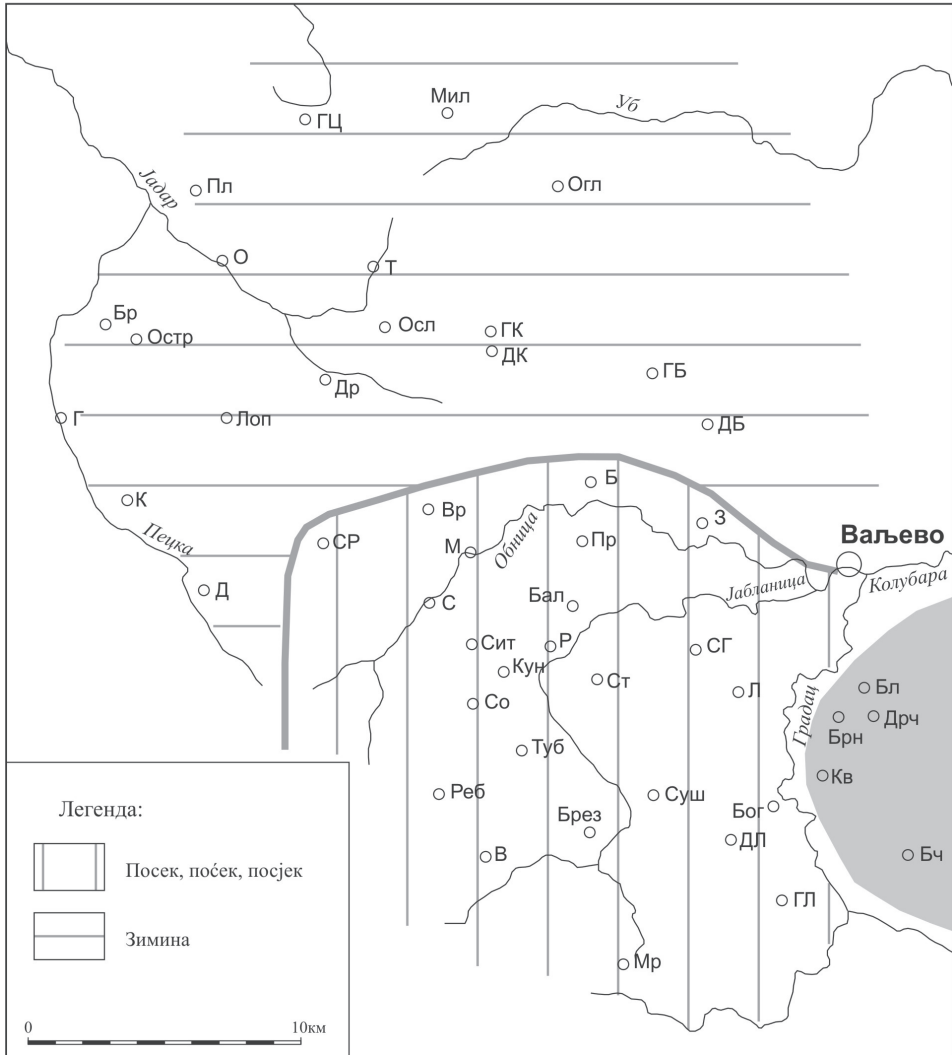
365а. У следећим примерима именице са значењем титуле су индеклинабилне: *госпон-јѣнерале* Ст, *госпон-Мѝшићу* О, *јос̀ион-се́кретаре* Мил, *он ка̀зо јос̀ион-ма̀јоре* Д.

366. Подгорски говор одликује и веома честа употреба именица мушког рода с деминутивним значењем на *-ић/-чић*: *ко асѝдлаић* ДЛ, *прѝвуче асѝдлаић* Мил, *тај бра̀ишић* Мил, *го̀ре бра̀чић* Брез, *један бра̀ић* Лоп, *во̀лики буда̀чић* Туб, *це́дила у бу̀рић* ГЂ, *били* су *бу̀рићи* Бог, *неки ва̀јаишић* З, *о̀нај ѝдошчић* одломџиш Лоп, у *Тедоси́ћа ѝрмићу* С, *био̀ јако̀ ѝјић* Пл, *ма̀ли ѝњић* Р, *са̀шијѣ ѝњић* Сит, *крај њега̀ де́чкић* ГЛ, *о̀нај до̀бошић* Пл, *неки до̀лаишић* ГЦ, *нацрта̀вало је се* као *зе́чић* ГЂ, *ма̀ли ја̀рчић* Реб, *о̀нај кана̀ичић* ГК, *откувати* *ко̀нчић* ГЦ, *то̀ је ко̀йчић* С, *ма̀ли ко̀ишић* Остр, *па један кра̀јчић* Лоп, *ма̀њи ку̀ишић* В, *развучѣм* *ли́сишић* Г, *земља̀ни ло̀нчић* Мил, *оста̀виш на ло̀ја̀рић* Мил, *ме́тнемо лу̀йачић* К, *један до̀вић* Пл, *имали* су *орма̀нчић* Туб, *имам ја̀ илу̀шчић* С, *кундаком џ* *нај ѝддрумчић* Мил, *ѝдошчић* о̀вај се *зо̀ве* ГЦ, *немо̀ј ће́ри, не́ма ѝушић* Р, *по во̀лики ре́жњић* Мил, *рѐндић* *чи́сти* Бог, *кли́ска, сње́шчић* Брез, *о̀не со̀муни́ће* ГЦ, *сри́ић* та̀мо Др, *на сѝдомачић* ГЂ, *по̀ткува̀ш у* *неки с̀удић* Бал Сит СР, *неки ша̀њѣрић* Туб, *ѝрњић* *ишчу̀па* Пл, *ѝрњић* *ме џбодѣ* ДЛ, *имам у* *ћу̀ићу* Брез, *накупим ча̀брић* ГЂ, *пун накупим ча̀брић* Пл, *пун ча̀нчић* М, *о̀нај ча̀чић* Пл, и *це́миѣрчић* Ст, *осе́чѣш ши́љчић* Мил, *неки ши́фоње́рић* Мр, *џзмѣ* *неки шѝдѣић* Т, *џзмѣ шѝдѣић* и *џбијѣ* Лоп, *био̀ шубѣрић* К;

Иста је фреквенција деминутива мушког рода и у Ваљевској Колубари (Радовановић 2006: 227).

367. Овде бих указала и на једну лексичку појединост. Лексема којом се ознчава *и́рло сти́оке* *које се ши́ви за зиму, јосек* (в. РСАНУ) у селима испод Медведника, Јабланика и Повлена (оно што би и била „права“ Подгорина) гласи *и́дсек, ѝдсѣк* и *ѝдсѣк*, а у оним другим (западнијим) пунктовима *зимина*; в. Карту 6:

Карта бр. 6: ЛЕКСЕМЕ *посек, зимина*

ИМЕНИЦЕ СРЕДЊЕГ РОДА

Једнина

368. *Вокаџив*. Облик вокатива се употребљава обавезно уз акценатску алтернатију *гѣѣ>гѣѣ* за ословљавање млађих особа и деце:

нигде *гѣѣ* моје Остр, *гѣѣ*, лепе ли си Мил, да си само паметно, *гѣѣ* Лоп, *гѣѣ*, да ти кажѣм Пл, *гѣѣ* моје шта сам претрпила Б, ѓ, *гѣѣ* какѣ сам ја мѣке ГК, ударѣ ме, *гѣѣ* Бал, извиѣни моје лепе, *гѣѣ* К, слѣшај да ти кажѣм, *гѣѣ* Туб, ти си *гѣѣ* паметно па мѣжѣш Суш, ка-сам тѣла, *гѣѣ*, да је ѣдѣм Ст, како је се бѣсо ишло, *гѣѣ* Лоп.

Много се чешће у вокативу (чак и у јатовским селима лексикализовано) употребљава ијекавска форма:

мѣј *гѣѣѣ* Реб, јѣј *гѣѣѣ*, кѣку мѣнѣ Б, ѣн какѣ ѣдо *гѣѣѣ* тѣда Б, знаш шта је, *гѣѣѣ* Бог, ѣно, *гѣѣѣ* кошуље Бог, прѣ није било ништа ни да с купи, *гѣѣѣ* Бр, сад је тѣ свѣ пѣбацило мѣј *гѣѣѣ* Брез, *гѣѣѣ* моје, шта ѣу ја тѣби да причѣм Брез, *гѣѣѣ* ја вѣче сјѣднѣм за прѣслицу Брез, ѣна се мѣни *гѣѣѣ* свѣѣѣ В, нѣ знам *гѣѣѣ* ГБ, ја кажѣм иди *гѣѣѣ* ДЛ, лѣпови, мѣј *гѣѣѣ* ДЛ, ѣ-а мѣј, *гѣѣѣ* Др, прѣ *гѣѣѣ* Д, па вала-*гѣѣѣ*, рад"ла сам свѣ што нико није, Б, и забѣрав"ла сам, мѣј *гѣѣѣ* ГК, има јашта, *гѣѣѣ* ГК, *гѣѣѣ*, мѣжѣш ти тѣ заврш"ти ГЦ, прѣ биле слѣмѣаче *гѣѣѣ*, нису били каучи Г, свѣ на рѣке *гѣѣѣ* Г, *гѣѣѣ*, реко-ѣна је ѣт"шла О, није било ко садѣ *гѣѣѣ* Л, на испиту се давало *гѣѣѣ* Л, да ти кажѣм, *гѣѣѣ* Туб, какѣ *гѣѣѣ* Туб, дѣда, *гѣѣѣ* Туб, *гѣѣѣ*, чѣкај Мил, *гѣѣѣ* ти ако ѣѣш С, нѣ морѣ да ми паднѣ свѣ на ум, *гѣѣѣ* М, ѣ, *гѣѣѣ* ѣна је пѣтребна С, млѣдѣс слѣжила *гѣѣѣ*, здрава Мр, а-*гѣѣѣ* ѣѣ стѣгнѣш Мр, иди *гѣѣѣ* Милѣјка Мил, није било града *гѣѣѣ* Пр, како *гѣѣѣ* да вас пѣслѣжим Пр, шта ѣ те лѣуди, *гѣѣѣ*, вѣте да је и ѣна дѣте дошла на дѣцу Мил, нѣ чујѣм, *гѣѣѣ* Пр, није било свѣтла *гѣѣѣ* Г, *гѣѣѣ*, нѣмѣј да плѣчѣш Пл, такѣ је се *гѣѣѣ* кѣѣило ц"ѣла врѣмена Мр, ѣ, добро *гѣѣѣ* Пл, паднѣ свѣ на ум *гѣѣѣ* М, ѣ, тѣ *гѣѣѣ* кошуље Бог, знаш шта је *гѣѣѣ* Бог, ка-сам се ѣдѣла *гѣѣѣ* Сит, којѣ су гѣд"не, *гѣѣѣ* Сит, звѣли нас *гѣѣѣ* Вукашиновиѣи Со, да вам кажѣм, *гѣѣѣ* Со, ѣ, мѣј *гѣѣѣ* прѣста бѣла В, ѣна кајѣ, ѣво ти *гѣѣѣ* пѣјѣди В, ѣто, *гѣѣѣ* Реб, иди кѣѣи *гѣѣѣ* Лоп, ѣдаклѣн сте ви *гѣѣѣ* Лоп, ѣткуда ја знам, *гѣѣѣ* Мил, радила са ѣима *гѣѣѣ*, копала Мил, није *гѣѣѣ* ко прѣ Осл, ѣут, *гѣѣѣ*, лѣда Осл, свѣ сам рад"ла *гѣѣѣ* Огл, шта ѣу стѣјим *гѣѣѣ* З, јашта мѣј *гѣѣѣ* З, шта ѣу *гѣѣѣ* Суш, мѣја кѣѣа направиена мѣј *гѣѣѣ* Суш, тѣ прѣ *гѣѣѣ* Д, нѣма ништа, *гѣѣѣ* ГЦ, жаѣ ми је, *гѣѣѣ* ГЦ, сѣр се прѣви *гѣѣѣ* ДЛ, ѣбуци се *гѣѣѣ* ДЛ, да ѣу се ја сѣтити *гѣѣѣ* Др, ѣкѣта ѣ-а мѣј *гѣѣѣ* Др, дошла *гѣѣѣ* ѣдѣво ме мѣмак СГ, забѣравила *гѣѣѣ* СГ, јѣј, *гѣѣѣ* заповѣдаѣ ѣѣд Л, полѣдиѣ ѣарѣд, *гѣѣѣ* Ст, сад је дрѣго *гѣѣѣ*, свѣ Ст, гѣбан"ѣѣ јѣсмо *гѣѣѣ* Т, даривѣмо је *гѣѣѣ* Т, шпѣрѣти били зидѣни *гѣѣѣ* Туб, *гѣѣѣ*, бѣо пѣљски Туб, тѣ је било страшно *гѣѣѣ* мѣј Р, сѣта се *гѣѣѣ* намучила Р, ал сад сам и ја вѣѣ гѣдине, *гѣѣѣ* СГ, *гѣѣѣ* нѣ мош ѣстати тѣ Реб, слѣпе ѣчи, *гѣѣѣ* Туб, није било душѣка, *гѣѣѣ* Мр, *гѣѣѣ*, реко, ѣна је ѣт"шла у пѣла двѣнѣс О, зѣдѣ чѣча, *гѣѣѣ* Осл, пѣчѣм ѣ шпѣрету *гѣѣѣ* Осл, ѣ, мѣј *гѣѣѣ*, виш јѣдно сам ѣко Пл, *гѣѣѣ*, леп је вѣла бѣгу Пр, *гѣѣѣ* ѣбавезно је шѣбица бѣла са тим СР, шта сте ви *гѣѣѣ* ГЛ, кѣку, *гѣѣѣ* зар и вѣс нѣде има ГЛ, није било ништа ни да с купи, *гѣѣѣ* Бр, сад је тѣ свѣ пѣбацило, мѣј *гѣѣѣ*, свѣ тѣ чѣкрклије Брез, *гѣѣѣ*, ја вѣче сјѣднѣм за прѣслицу Брез.

П. Ивић сматра да се облик *гијеџе* у екавским говорима проширио са југозапада, са ширењем народних песама из епских крајева (Ивић 1955-56: 114). Облик *гијеџе* потврђен је у већини говора Ш-В дијалекта, као нпр.: у централној Шумадији (1985: 108), у Поцерини (Московљевић 1928: IV), у Мачви (Николић 1966: 233), у Срему (Николић 1964: 314), у Бачкој (Поповић 1968: 44), у тамашкој зони у Банату (Ивић 1997: 147).

Овако употребљен вокатив служи да заинтересује слушаоца за информацију која следи. Иначе, за успостављање комуникације неће се користити именица *геџе/гијеџе* у функцији правог вокатива, пошто се у тој функцији увек јавља властито име. Према З. Тополињској овакав тип употребе једна је од семантичких варијаната оствљавања – категорије апела (Тополињска 1974: 24-26).

369. *Инструментал*. У инструменталу једине забележени су наставци *-ом* и *-ем*.

1) Наставак *-ом* јавља се:

а) иза тврдих сугласника: па се *у*лѣпѣ *блѣшом* ГБ, замажѣ са *о*нѣм *блѣшом* Лоп, од црепа и *блѣшом* Туб, ја *р*анѣм тѣм *брѣшном* Г, зѣтин и са *брѣшном* Огл, са *о*нѣм *пр*ојинѣм *брѣшном* Остр, са *брѣшном* па развѣчѣмо кѣре мѣ Со, цѣцвара се *п*равѣ са шѣнѣнѣм *брѣшном* Мил, *брѣшном* Бр, сандуци са *брѣшном* ДК, *п*рѣ чѣрба са *брѣшном* Остр, гѣре *брѣдом* ДЛ, *у*с Коњѣц па *брѣдом* Д, *п*ѣд *о*нѣм *брѣдом* Мр, *и*шли су *п*рѣ *брѣдом* Сит, *п*рѣл"ва *вином* ГЦ, дѣлибаша *п*ѣливѣ *вином* Остр, *п*ослѣжујѣ са *п*анѣјѣм и са *вином* Бал, мѣтнѣ дѣкат са *вином* Сит, те се загѣси са *вином* Т, загѣгнѣ дѣл *врѣшилѣм* В, међу *врѣменом* сам бѣла код интѣрнѣтѣ ДК, и *о*нѣм *врѣшѣном* Осл, јѣтрова мѣжевлѣва са *врѣшѣном* Др, јѣтрова мѣжевлѣва са *врѣшѣнейѣм* Др, нејака *о*нѣм *дрѣгѣм* *ђѣшѣјѣм* Суш, ја сам сама са *ђѣшѣјѣм* Мр, *п*окрѣвали су *дрѣшѣјѣм* Сит, јѣсам *и* ја *деѣињѣсѣјѣм* ишла на бање Лоп, бѣла је кѣћа, бѣла *дрѣшѣјѣм* Мил, нѣде *п*од *о*нѣм *дрѣшѣјѣм* Мр, само *дрѣшѣјѣм* тѣ се навѣзујѣ Туб, *у* кѣћи и *о*гњѣште и тѣ свѣ *п*ошивѣно *дрѣшѣјѣм* Туб, *п*ѣд *о*нѣм *дрѣшѣјѣм* Мр, *о*на ће да дѣђе за *дрѣшѣјѣм* Осл, ја сјѣд"ла *п*ѣре њѣга *п*о *дрѣшѣјѣм* ДЛ, *п*одграђујѣ се *дрѣшѣјѣм* Т, њѣму *п*обѣлѣжѣиш шарѣвкѣм ил *дрѣшѣјѣм* Осл, *о*нѣм *дрѣшѣјѣм* стѣлнѣ мѣша Остр, разговѣрајѣ са њѣним *дрѣшѣјѣм* Т, нѣ знамо, нѣ мѣ дал је *ђѣбѣрѣвом* Г, са *жѣшѣјѣм* се тѣ ГЦ, *п*ѣспѣм *жѣшѣјѣм* Бал, слѣжѣ *о*бавѣзно *жѣшѣјѣм* Реб, нѣсмо смѣли *и*менѣм Лоп, *о*на је знала *и*менѣм да ти кажѣ Лоп, *о*на је *и*менѣм рѣкла жѣну Реб, звала га *и*менѣм, Чѣдомѣр Мил, *о*ца сам звао *и*менѣм Брез, не вѣли ми ни *и*менѣм Б, *п*рѣ нѣси звао *и*менѣм нѣкогѣ В, *о*н вѣчѣ мѣнѣ *и*менѣм О, *о*на је знала *и*менѣм Лоп, замѣтам са *јѣлѣчѣјѣм* Лоп, *у*станѣм *јѣшѣјѣм* рѣно Мр, лѣуди *п*рѣтѣснѣмо са *кѣленѣм* ДК, *п*од *кѣленѣм* К, са *кѣсѣјѣм* Брез, нѣсу са *кѣсѣјѣм* жѣта рѣдили Брез, са *кѣсѣјѣм* ја стѣвѣм нѣгу *у* воду Суш, дѣшѣ јѣдан чѣвек са *кѣсѣјѣм* Суш, са сватѣвѣма са *кѣсѣјѣм* Брез, са *ѣрловѣм* *крѣлом* ДК, *п*ѣслѣ *лѣнчѣјѣм* зайтѣмо Др, *п*ѣлијѣм *лѣнчѣјѣм* Бог, *ѣ*мѣстѣм *мѣсом* Л, кѣрлице са *млѣком* Т, *п*ровѣшѣрила са тѣм *ѣдѣлом* ДЛ, *п*а *п*ѣс *ѣнѣм* *ѣрчѣјѣм* мѣлѣм Остр, са *сѣном* и зѣби Г, *сѣном* и кѣрузина Осл, *сѣном* сам рѣниѣ *ѣ*вѣце *п*рѣко зѣмѣ В, *сѣном* и рѣнили Бог, рѣнили су шарѣв"нѣм, *сѣном* Остр, и *сѣрѣјѣм* тѣрѣјајѣ Вр, *п*ѣквасѣмо *ѣ*здѣл онај *сѣрѣјѣм* Коњ, стѣку *сѣном* Брез, *сѣном* и кѣрузѣма Осл, *п*рѣко зѣмѣ с"ѣном Суш, са *сѣном* и шарѣв"нѣм Пл, *г*рѣнѣчи се са *сѣлом* Камѣниѣм Осл, свѣ *сѣменѣм* Д, ако су кѣпијѣци с"ѣном у дѣвѣт зѣвнѣш Мр, *ѣ*ндѣк са *сѣјѣклом* запѣлѣиш Брез, *и*мѣ *п*ѣзор са *сѣјѣклом* Др, *и*спѣчѣтка *сѣјѣкѣсѣјѣм* Д, *П*ѣдгор"на се бѣви *сѣјѣкѣсѣјѣм* Пл, са *шѣсѣјѣм* нѣкѣм, *ј*ѣка Лоп, *п*рѣкријѣ га нѣкѣм *ђѣбѣјѣм* Т, је ли Кѣњуша *г*рѣн"чи *Црнѣлѣвом* ГЦ, *п*рѣбушиѣ *шѣлом* Кун;

б) иза (некада) меких сугласника: òни нíсам смёб под òрўжѝом да ўћѝем Туб, свё под òрўжѝом Туб, òн нѝгá живòтом и здрáвљѝом ГЦ, òдўд са нѝкíм кòљѝом Бог, вáрио сам са ўљѝом Пр, прѝемажѝем ўљѝом Туб, изрѝндáш дўлѝек, са ўљѝом, зѝјтином Со, зàпржíм са ўљѝом ГЦ, мрсно са ўљѝом ГЦ, ако постíмо ўљѝом ДЛ, али нíје лѝпо кò са ўљѝом Бр, са ўљѝом ГБ, плѝк зàмáстíм ўљѝом Суш, вáрио сам са ўљѝом Пр, ако постíмо ўљѝом ДЛ, зàпржáвáм са ўљѝом ГЦ, те се грѝјѝемо *íрáњѝом* Осл, гòр сá онíм зíдáњѝом Пл, сѝдѝ са *жѝнскíњѝом* Огл, рáстурени смо са *имáњѝом* Сит, прѝтиснѝ нѝгò *кáмѝњѝом* Брез, прíтиснѝмо нѝкíм кóчићíма *кáмѝњѝом* Лоп, чўвò òн тò под *кáмѝњѝом* С, рáстурени смо са *имáњѝом* Сит, пошто вѝжў гòр са *имáњѝом* онíм С, жíва срамòта са *мўшкíњѝом* д íдѝ жѝнскíњѝе Д, са *наоружáњѝом* бíли Ст, сá тíм *намѝшíпáњѝом* Л, јá сам òт кућѝ òтишла с *íшíпáњѝом* Туб, са *íлѝтíњѝом* у áвлију ўшли С, под *íрњѝом* ми ГЛ, рáдила са *íвòжѝом* ГБ, дòнеб ми прѝвѝезак са *срѝцом* Г, нáсѝлници прáвíмо са *дрвѝњѝом* Осл, òзгò пòкријѝем са *лíшíњѝом* К, плòт са *íрўњѝом* поплѝтен Бал, са врбѝвíм *íрўњѝом* З, обòр"ли тў са *íрўњѝом* пўшницу Г, ўплѝтали *íрўњѝом* СР, лѝбац дòл под *вáíрíшíпíњѝом* Лоп, стáрá је бíла с òíњíшíпíњѝом М, кўћа с òíњíшíпíњѝом Сит, мѝсо смо сўш"ли над òíњíшíпíњѝом О, са сíрíшíпíњѝом сíрíла Суш.

2) Наставак -ем потврђују примери:

пòдупрѝета с *кòљѝем* Сит, сáд са ўљѝем Бр, ўљѝем или мáшћу зàмáстíм Со, нáправíм зàпршкy са ўљѝем Бр, ўљѝем, зѝјт"н, мáс Пл, ўљѝем, зѝјтином Остр, íсто са ўљѝем Остр, кáко си *здрáвљѝем* Остр, сáставíш са *жѝнскíњѝем* С, са мòјíм знáњѝем не смѝте га прíмити Пл, зàвршíм са *кўвáњѝем* ГЦ, те *Пòбрѝжѝѝем*, Јерѝмијевдáн ГЛ, плѝло се са *дрвѝњѝем* Остр, д ўзмѝм нáдницу *влáшíпáњѝем* Др, ўћў са *íлѝтíњѝем* Суш Остр, под *вòћѝем* Мил ГЦ, òн је се сўдио са тíм *íредузѝѝем* Пл, са *íрòчѝвљѝем* СР, поплѝтен *íрòшíњѝем* Бал, *íрўњѝем* поплѝтѝно СГ, нáправí се *íрўњѝем* Ст, òкићѝно *цвѝњѝем* Туб, кўћа са òíњíшíпíњѝем Сит, кўћа са òгњíштѝем Д Сит, и над òíњíшíпíњѝем Коњ, над òíњíшíпíњѝем и гòрѝ СГ, над òíњíшíпíњѝем, вѝриге гòре Мил.

Примери показују да се наставак -ом шири и на именице с меким сугласником у основи, али да још увек процес уопштавања у потпуности није завршен.

Приликама у Подгорини одговара стање у Ваљевској Колубари и Тршићу, где још увек -ом није превладало (Николић 1969: 46, Радовановић 2006: 229). У време Тешићевих истраживања (Тешић 1977: 214-215) у љештанском говору наставак -ем се чешће и доследније јављао код именица меких основа. У говору Горобила (М. Николић 1972: 672), у Драгачеву (Ђукановић 1995: 129-130) и моравичком говору (В. Николић 2001: 184), затим у Мачви (Николић 1966: 256), па даље и у централној Шумадији -ом има потпуну превагу (Реметић 1985: 238).

370. *Проширење основе -еи-* у *косим íадежíма јѝднине*. Проширење формантом -еи- имају следеће именице:

а) у турцизмима, али и другим именицама страног порекла:

двá *бўрѝша* ракије Огл, у *бўрѝшу* о трíстá кíлá С, тў је бíло трí *бўрѝша* Пр, *гўíмѝша* (сви пунктови), мáло *ћўбрѝша* вáјдá је З, кад íмá *ћўбрѝша* Огл, нíје бíло *ћўбрѝша* Др, зàмòтáм са *јѝлѝчѝињѝом* Лоп, сáмо као *јѝлѝчѝнцѝињѝом* К, прѝсѝчѝем на двá *íáрчѝињѝом* Г, трí *íáрчѝињѝом* лѝба З, и тў кад ўдробí *сíрћѝињѝом* и прòју ГЛ, јѝло се прòје и *сíрћѝињѝом* ГЛ, ўспѝм *сíрћѝињѝом* Др, нѝкí дáн траж"ла òд овòг *сíрћѝињѝом* Б, *сíрћѝињѝом* по ўкўсу О, кад ўдробí *сíрћѝињѝом* и прòју Реб, дòспѝмо тўд мáло *сíрћѝињѝом* ГЦ, мáло вòдѝ, мáло *сíрћѝињѝом* Л, мѝтáло се мáло вòдѝ мáло *сíрћѝињѝом* Л, на јѝдну стрáну *шѝкмѝињѝом* Осл, у вѝћѝем *шѝкмѝињѝом* Т.⁷¹

⁷¹ У РМС: *бўре*, -ета с лат.; *ћўбре*, -ета с тур.; *íáрче*, -ета с тур.; *сíрће*, -ета с тур.; Шкаљић има *шѝкне*

б) код осталих именица које такође и у стандардном језику добијају проширење основе:

одвојш *беоцеџа* Т, од зиминџе ил од *идвечеџа* Бр, *деџеџуџеџеџуџеџуџеџуџу* (сви пунктови), *дрвечеџа* Пл Вр К Огл В ГБ Брез Реб ГЛ С СР Туб Др Лоп М Бог Бр, по *дуйеџу* (сви пунктови), *күпио* два *жсрџеџеџа* Вр, додџаш *жумџанцеџа* Т, од неке коже црнџо *јџњеџа* штџавили ГЛ, нема тамо неке *џенде* удџв⁴це *кџмеџа* К, три *кџмеџа* Л, шеџер у *лончеџу* С, од *мачеџа* побегне М, одранџи по стџт⁴ну *иџлеџа* ГК, *иџсеџа* Ст Бог Мр Реб Д Остр ГК, од *иџрауџнучеџа* СР Б, од *свиџнечеџа* Бр, било од *свиџнечеџа* ГЛ, *иџелеџа* СГ Пр З Бал Бр Пл, веџжу,чуџају *уџеџа* Г, од *уџеџа* какџг Бог, некеџг *уџеџа* Сит, *уџнучеџа* (сви пунктови);

в) код именица које у стандардном језику факултативно проширују основу:

уџмеш чџетри *дрвечеџа* Л, даде и обоџе нам по два *јаџеџа* у руке Бог, уџпрџим два *јаџеџа* Туб, два *јаџеџа* Огл, разџиџем ту два *јаџеџа* Лоп, некеџг *одеџлеџа* К, маџнеџг *иџучеџа* Мил, кџлке *иџучеџа* Лоп, воџицџноџг *иџучеџа* Брез, па све дошло вако на *слоџвечеџа* Пл, *уџенеџеџа* вако поџдигџо и зџнуџо С;

г) код именица које у стандарду не проширују основу:

не би ни *сиџаклеџа* уџ рато СР, наџредџем ја два *вреџиџенеџа* Пл;

д) код именица које се могу чути и без проширења: иза *уџа* Пр, до *уџа* Реб, на *уџво* заџкачила саде Мил.

б) Множина

371. *Гениџив*. У генитиву множине јављају се наставци *-а*, *-и* и *-ију*.

а) Наставак *-а*: ишла преко *брџа* Г, у другџом сџлу преко ти *брџа* Мр, није ондаџ било *вџзилџа* С, само до *враџиџа* Сит, са ти *вреџиџена* СР, *идвеџа* (сви пунктови), тридесџет шеџе *домџнџинџиџа*ва Остр, и тако око овџи *добџа* то је било О, спрџеме *дрџва* Д, има разџни *имџна* Брез, има *имџна* саџд тиџи пџно К, наџпрџимо *јаџа* Брез В Со Бал, уџмџти се десџет *јаџа* Сит, није имаџло *јеџла* разџни као саџд В, давали му дџвет *јџиџарџа* зџмље О, има јашта *каџмеџна* кџлке џеш ДЛ, разџодџимо по пе-шес *киџла* Б, уџпрте љџди по педесџет *киџла* ДЛ, стџо дваџес *коџла* је знаџо да свиџра ДК, сџнеџ је биџо до *колџна* Д, онџе кџсти до *колџна* Б, коџшуље до иџпод *коџлџна* Вр, завџде се според *коџла* Л, иза твоџји *леџа* ГЦ, на некеџко *меџсиџа* кџвају М, то сам сллџшала на више *меџсиџа* Пл, у менџе уџнука на десџе *меџсиџа* Лоп, тџо после кџвали још на мџнџо *меџсиџа* Туб, доџку иџз *неџарџа* ДК, па свџе до *небџеса* Туб, пџет *одеџлеџа* В, има више *океџиџа* Л, и *иџлеџиџеџна* и џџџџџџџџа Суш, заџпаљеџе *иџлуџна* Брез, од *идвџесаџма* С, *идвџесаџма* што се Мр, преко *рамеџна* Лоп СР Бр Суш, или *реџбарџа* сџви ГЦ, сеџдам *сеџла* О, стџо *сеџла*, стџо аџдета М, ис дџругџи *сеџла* доџђу Д, прџеписуџемо ми и(с) сџусџедни *сеџла* Г, разџни *сеџмеџна* К, нема онџи *сеџмеџна* да раџјају Мр, пе-шес *сеџмеџна* саџженџе ГЛ, тџуриш по чџетри-пџет ти *сиџриџиџа* Брез, мџте пџет *слоџва* ГБ, имаџм коџекаџи *небџеџиџа* Остр, слџшала сам из џегоџви *уџста* Суш, није доџро са *цреџва* Л, и стџо *чуџа* Брез З, ишџарамо на неџки стџо *чуџа* ГЛ;

б) Наставак *-и*: насџјече онџе *буџјаџи* Брез, биле од *буџјаџи* Со, поџчџело да се кџпуџе из *буџраџи* Бр, имамо ми *буџраџи* Г, по пџтџнџесторо *идвеџи* Мр, еџне, од *идвеџи* је најџбоље сџириште било Туб, *јеџлеџаџи* свакоџаџи Суш, и плџтеџна и џџџџџџџџа и *јеџлеџаџи* Суш, раџдио нам џпанке од *јџнаџи* О, има фџарме *јџнаџи* Т, маџло *кџусаџи* је било Д ГК, двоџе *кџусаџи* Реб, пџеторо *наџзимџеџи* Остр, само џстало *иџарџаџи* вџне

с „корито“. Према РМС *дрџво*, дрџва и дрџвета, а према најновиџем РСЈ *дрџво*, -ета; у РСАНУ *јеџлеџиџе* с дем. од желек (тур. *yelek*); *дрџме*, -ета (тур. *düğme*).

Реб, *й̄ас̄тор̄ка̄д̄и* СГ, имам ја шѣсторо *й̄ра̄унуча̄д̄и* Мил, шѣсторо *й̄ра̄унуча̄д̄и* Реб, дѣсторо имам *й̄ра̄унуча̄д̄и* Б, двоје *й̄ра̄унуча̄д̄и* Пл, има његови *й̄ра̄унуча̄д̄и* живи Реб, није *с̄иа̄клáд̄и* било Остр, пѣторо *с̄р̄й̄ча̄д̄и* С, сад је на откупу *ш̄елáд̄и* Осл, било је онџо дрвено *ш̄екма̄д̄и* Пл, кѣлкѣ је дѣбио судѣвѣ и *ћеба̄д̄и* Сит, педесѣт *ћеба̄д̄и* СР, није било *ћеба̄д̄и* као сад К, а сѣдморо *унуча̄д̄и* Б, чѣтворо *унуча̄д̄и* Брез, двоје *унуча̄д̄и* саранила Суш, са двоје *унуча̄д̄и* Огл, двоје *унуча̄д̄и* Брез, имам и сина и снаву и двоје *унуча̄д̄и* Брез Реб, има двоје *унуча̄д̄и* ГК, имам сина и двоје *унуча̄д̄и* О, чѣтворо *унуча̄д̄и* Брез, два сина и пѣторо *унуча̄д̄и* Пл, сад имам трѣје *унуча̄д̄и* Огл, има двоје *унуча̄д̄и* ГК, а сѣдморо *унуча̄д̄и* Б, мој браћ имѣ и *унуча̄д̄и* К, те јѣргани те онѣ *ћеба̄д̄и* Лоп, педесѣт *ћеба̄д̄и* Сит, није било *ћеба̄д̄и* као сад К;

в) Наставак *-ију*: *ӯ* нас је било дванѣс *ѣкнӣј̄у* Д, нисам *ѣчӣј̄у* ми Брез, прѣ исплѣтѣм ѣдавѣн доѣвѣн кад чѣвѣм гѣведа цѣлу чѣрапу, *ѣчӣј̄у* ми ГЦ, нѣ идѣ, *ѣчӣј̄у* ми Г, *ѣчӣј̄у* ми, није да се валѣим К, *ӯ* овѣ вирѣ сѣнови из *ѣчӣј̄у* Лоп, бѣсиљак је држѣла испред *ѣчӣј̄у* С, испадѣ из *ѣчӣј̄у* Пл, сѣмо трѣје дѣцѣ ѣстало иза бѣнӣ *ѣчӣј̄у* Туб, а вода свѣд ѣколо *ӯшӣј̄у* СР.

372. *Дай̄ив-инс̄трумент̄иал-лока̄ӣив*. У дативу, инструменталу и локативу забележен је наставак *-има*:

Дай̄ив: спѣстѣмо дѣле *ӯ* јасле *ѣвед̄има* Бог, зѣми сѣчѣш тѣ *ѣвед̄ма* Д, јѣдну *ѣвед̄ма* Д, кѣ ће д идѣ *ѣвед̄ма* ГЦ, а ја *ѣвед̄ма* унѣла и полож̄ла Пл, умѣсѣм јѣдну *ѣвед̄ма* ГК, и ѣде стѣци кѣјѣ *ѣвед̄има*, кѣјѣ ѣвцама Осл, ѣн полож̄и *ѣвед̄има* Лоп, *ј̄а̄й̄ња̄д̄има* ка се ѣјагњѣ ѣвце Д, сѣчѣш то *ј̄а̄й̄ња̄д̄има* Д, сокаци су према *й̄рез̄имѣнима* ГЦ, насѣчѣ курузѣвинѣ *ш̄елáд̄има* Бог, дѣшле кѣћи *ш̄елáд̄има* ГЦ;

Инс̄трумент̄иал: јѣдна страна са *бр̄вн̄ма* Огл, Миру сам рѣд̄ла ѣв за *вр̄а̄й̄ӣма* С, тѣмо јѣдѣ за *вр̄а̄й̄ӣма* В, узорѣ се са *ѣвед̄има* Т, улази с *ѣвед̄има* у ѣвлију Пл, тѣрѣли дѣл с *ѣвед̄ма* Лоп, са свѣ *гр̄вима* унесѣ у кафану Д, наложѣмо ми вѣтру са крупним *гр̄вима* Лоп, прав̄им са сѣром и са *јá̄јима* Бал, прав̄ла сам са *јá̄јима* и брашно Огл, пѣту са ѣвзим сѣром и с *јá̄јима* Пл, ѣт̄шѣ с *кѣлима* Др, кад й̄дѣ с *кѣл̄ма* ѣдѣд Б, с вѣлѣјскѣм *кѣл̄ма* Бр, да нѣ би кѣ на̄ишѣ, знѣш с *кѣлима* Брез, ѣндѣј свѣдба бѣла са кѣнскѣм *кѣл̄ма* са фијáкер̄ма Др, ѣни ѣћѣ да гѣнѣ са *кѣлима* Д, свѣкар й̄шѣ с ѣним *кѣлима* кѣнскѣм из Вáлѣва Ст, ѣт̄шѣ с *кѣлима* Др, ѣни ѣћѣ да гѣнѣ са *кѣлима* Д, пѣшкѣ се й̄шло вишѣ него с *кѣлима* Пр, й̄стерали с *кѣлима* Осл, извлáч̄ли са *кѣл̄ма* Огл, дѣћѣ ја с вѣловима и с *кѣлима* Остр, и са *кѣлима* и пѣтерајѣ га мртѣвѣг Брез, прѣвлáч̄и с вѣлов̄ма и с *кѣл̄ма* Пл, нѣ море с *кѣлима* ѣвуда Сит, сѣн ми дѣћѣ с *кѣл̄ма* Со, дѣшли лѣди с кѣњима и с *кѣлима* ГЛ, нѣј ми је лáкшијѣ с *кѣлима* Мр, дѣлаз̄ли и са *кѣлима* Лоп, и ѣнда се с *кѣлима* гѣнѣ Л, ја сам за његовѣм *лѣћима* Суш, смáкѣ *рамѣн̄ма* ГЦ, ја слѣгнѣм *рамѣн̄ма* Лоп, а помáгáч сѣмо *слѣвима* избѣдѣмо Л, сад покрѣвајѣ и *ћеба̄г̄ма* Г;

Лока̄ӣив: код кѣлебѣ у *бр̄г̄ма* С, на *бр̄г̄има* кѣло й̄грѣ чѣбанѣ Мр, у пѣдруму и *бура̄г̄ма* С, држѣмо у *бурѣй̄ма* Остр, по *вѣћ̄ма*, по пáшњáц̄ма Осл, свѣ бѣјѣ пѣ онѣм *вр̄а̄й̄ӣма* С, сѣкѣ и у *гр̄вима* Лоп, скѣвѣм у *зр̄нцима* Пл, свѣ вáкѣ тѣѣ по *имѣн̄ма* Бр, кѣкѣш лѣж̄и на *јá̄јима* Др, кѣпујѣ на *Кѣз̄илима* С, ѣнѣј на *кѣл̄ма* што вѣчѣ Б, на *лѣћима* нѣсила Брез Туб, нѣсила рѣчак на *лѣћ̄ма* Лоп, вѣјска сѣдѣ на стражарскѣм *мѣс̄тима* СГ, стáј̄али по *й̄рѣлима* Р, ја га у *нѣдр̄има* нѣсиѣ Д, у мáгази држѣли у *ѣкѣй̄ӣма* М, вáкѣ књѣга је на *й̄рсима* Туб, и свѣ се бѣјѣ вáкѣ по *й̄рсима* Ст, на мѣј̄им *рамѣн̄ма* ДЛ, и на *сегѣњима* Туб, ѣни й̄шли по *сѣлима* Ст, по *сѣлима* дѣл да тражѣ жѣта Суш, и бѣла под *сѣнима* Лоп, стѣј̄и по дѣсѣт дáнѣ у *ш̄екмѣй̄ма* ГЦ, у *ш̄екмѣй̄ма* у сѣли ГЦ, ѣтворѣ се на *ӯс̄тима* крáстица Лоп, чибѣљница й̄мѣ у *ӯс̄тима* Туб, тѣ да се й̄стопѣ *ӯс̄тима* О, по *црѣв̄ма* С.

373. *Формирање множине код именица које имају проширење -еи- у једнини.* На терену је потврђено неколико типова образовања множине именица које у једнини имају *-еи-*:

а) колективне именице на *-аг*: то је слăма, или *бўјăд* ДК, насечê онê *бўјăдгї* Брез, кошаре биле од *бўјăдгї* Со, имамо *бўрăд* Бал, прављена *бўрăд* од растовинê Бал, у подруму у *бурăдгма* С, гáјим *ждрêбăд* Г, *јăињăд* продавали Суш, плêла *јêлечăд* Брез, и плêтêња и цêмпêрă и *јелачăдгї* Суш, рăдиò нам òпáнке од *јўнăдгї* О, мăло *кљусăдгї* је било Д ГК Реб, вêл^нкă *лòнчăд* Др, пêторо *назимêдгї* Остр, сăмо òстало *йарчăдгї* вўнê Реб, вăкò на *йăрчăд* на колăчиће Пл, *йăсїорчăд* Мил, од *йăсїорчăдгї* СГ, вїше се то òднòсило на *йăшчăд* Реб, пêчў се *јăгăњци*, брăвлê, *йрăсăд* Г, вїђали и вўкове и дивлў *йрăсăд* Пл, ймă нêговї *йрăунучăдгї* живї Реб, двòје *йраунучăдгї* Сит, пêторо *йрăунучăдгї* Туб, пêторо *срїчăдгї* С, *сїйклăд* лêпа Лоп, нїје *сїйклăдгї* било Остр, било је òнò дрвено *шекмăдгї* Пл, дê смо тòвили прê *шêлăд* ГБ, прòдајў и стòку, *шêлăд* и тăкò Г, ймăм *јă шêлăд* З, дê смо тòвили прê *шêлăд* Р, гáјила и *ћўрăд* С, д òдгăјїм и вòликў *ћўрăд* Лоп, двòје *унучăдгї* ГК Пл Бал Брез, и *унучăд* и праунучăд Б, те *јòргани* те òнї *ћêбăдгї* Лоп, *чêлăд* Г С Б, гòр ймă *чўнăд* и брđила СГ.

Примери показују да се колективи на *-аг* у испитиваним селима јављају у различитим акценатским ликовима, што је одлика и оближњих говора: говора Ваљевске Колубаре, централне Шумадије, Мачве, надаље и говора Љештанског, Тршића и Горобиља (Николић 1969: 47, Радовановић 2006: 231-232; Реметић 1985: 242, Николић 1966: 236, Тешић 1977: 216, Николић 1968: 414, М. Николић 1972: 672, Стевовић 1969: 460). Такође се у номинативу и акузативу не јавља множински наставак *-и* (нпр. *чувам унучаги*), који се спорадично среће у Ваљевској Колубари, централној Шумадији, Мачви и у Драгачеву (Радовановић 2006: 232, Реметић 1985: 242, Николић 1966: 263, Ђукановић 1995: 131).

б) суплетивни облици на *-ићи*: то с òстăљало у *буриће* ДБ, у подруму *бўрићи* са рăкијòм Ст, вòјицнї *гуїмићи* Г, ймало *кўчићи* ДЛ, вăтали живê *кўчиће* Остр, *кўчићи* сă нїм вòдê кòмêндију ГБ, излêжê онê *йїл^нће* Огл, *йїл^нћи* пїјучў Осл, одгáј^нла прòлетòс *йїлиће* Мил, одгáјиле смо *йїлиће* Лоп, кўпујêм онê *йїл^нће* К, и *йїлићă* пўно Др, *йилићă* по шêсеторо ГЦ, кўпујў *йїл^нћи* Бр, òн йсто вăтă *йїлиће* Брез, излêжê *йїлиће* М, пêторо *йилићă* се зăколê ДК, *йїл^нћи* пòјели свê Р, по пêторо-шêсторо *йилићă* ГБ, *йїлићи* су крмачу сїсали Д, òна нăјвїшê *йїлиће* вăтă С, двăјес òсморо *йрасїћă* ГЦ, пòлêжемо кò *йрăс^нћи* Сит, ймăм *йїлиће* Со, рăн^нла сам *йрăс^нће* СР.

Суплетивне форме на *-ићи* употребљавају се углавном код именица са значењем младунчади. Спорадична употреба *бурићи*, *гуїмићи* потврђена је само у случајевима када су поједини информатори желели да истакну њихову деминутивност и хипокористичност.

Готово исто је и у Ваљевској Колубари и у централној Шумадији (Николић 1969: 47, Радовановић 2006: 232, Реметић 1985: 243). Облици на *-ићи* се у сличном инвентару именица срећу и у говору Љештанског (Тешић 1977: 216), Тршићу (Николић 1968: 414) и Горобиљу (М. Николић 1972: 672).

Понекад се с нијансом хипокористичности могу чути именице: *шелићи*, *јаињићи*: па òбїћêм мòје *шелиће* З, да видїш кăки су ми *шелићи* ГЦ, мăлї су ми *јаињићи* ГК, да ти пòкăжêм *јаињиће* Бал.

в) суплетивни облици на *-ци*: спрêмали кăко мòгли, тўде *јăйăњце* држê Брез, лўбê òвце *јăйăњце* Мил, каво лêпа за *јăйăњце* ГК, пêчў се *јăйăњци* Г, ймала *јăйăњце* Со, печêмо *јăйăњце* Лоп, òвце и *јăйăњци* Л, òдê прòдă *јăйăњце* К, òдлўчê се *јăйăњци*

Лоп, гонио ђвце, *јајањцима* Реб, прђдају се *јајањци* Мр, како *јајањци* Осл, чувај ђвце, *јајањце* Остр, гђр се пекѹ *јајањци* и миришѐ Пл, подајали *јајањце* Пр, ка саставим *јајањце* Реб, спрѐмали *јајањце*, смогове Р, јучѐ сам прђдала *јајањце* Сит, најбђљи *јајањци* В, *ѹрѐс"це*, јагањце Р, па и *ѹрѐсици* Мил, да се лѹбѐ ђвце и јагањци, краве и *ѹђоци* ГЦ Мил, а *ѹђоци* ти ђстали ГЦ;

г) множина с проширењем *-ѐѹа-*: најлѐвшѐ у *бурѐѹа* ДК, држимо у *бурѐѹима* Огл, има рђзни *дрвѐѹа* Туб, ѹ руке нѐко прѐшйва *дуѹмѐѹа* Бог, волика *дуѹмѐѹа* Др, прѐшивала *дуѹмѐѹа* СР, има *окѐѹа* Остр, имаш *окѐѹа* Д, пѹна *окѐѹа* шѐн"це Лоп, тѹд имају *окѐѹа* Лоп О, имамо тѐмо *окѐѹа* Мил, било је по четрѹ-пѐт *окѐѹа* Лоп, магази било је *окѐѹа* Вр Л, имају *окѐѹа* за шѐн"цу Осл, *окѐѹа* за пасѹл ДК, ђправљена *окѐѹа* Д, ђколо су *окѐѹа* Огл, имаду *окѐѹа* прѐграђена Огл, имају *окѐѹа* Лоп, зовѐмо *окѐѹа* Г, пѹна *окѐѹа* шѐн"цѐ К, гђр у *окѐѹа* Пл, по четрѹ-пѐт *окѐѹа* Лоп, зовѐмо *окѐѹа* Г, четрѹ *окѐѹа* Р, има вишѐ *окѐѹа* Л, сйпа се у *окѐѹа* Л, сйпѐмо у *окѐѹа* Л, у *окѐѹа*"ма М Огл, *окѐѹа* и сйпа у јѐдно зђб Р, имђ ѐмбар и *окѐѹа* СР, исѐчѐш на *ѹарчѐѹа* Бал, завију у *ѹѐсѐмѹѐѹа* Огл, *ѹѹѐѹа* винова па као снђпови ГЦ, *ѹѐкмѐѹа* дрвенѐ Осл, имају и дрвенѐ *ѹѐкмѐѹа* Огл, ткѐнѐ *ѹѐбѐѹа* Ст, дѐ пешкири, дѐ *ѹѐбѐѹа* М, бђлела ме *увѐѹа* ГЦ, ѹји на *увѐѹа* прѹтѹсак М, ѹ негѐ нђс појѐден, *увѐѹа* ђвуда Брез, завѐжѐш гђре ѹз"цђм на *увѐѹа* Осл, да ти мѐло *увѐѹа* прђчистѐ Лоп, чулава брѐз *увѐѹа* СР, *увѐнѹѐѹа* вако подигђ С, влажнија за *ужѐѹа* Осл, ђправ"мо *ужѐѹа* Осл, плетѐмо *ужѐѹа* Осл, чупају *ужѐѹа* Г, плѐтѹ се *ужѐѹа* Др, кђ плѐтѐ *ужѐѹа* Остр, лѹди плѐтѹ на *ужѐѹа* Пл, плѐтѹ *ужѐѹа* Вр ДК СР, плѐтѐш *ужѐѹа* Пл, мђј ђтац плѐтѐ *ужѐѹа*⁷² Мил.

Множина с проширењем *-ѐѹа-* позната је и свим суседним сродним говорима (уп. Радовановић 2006: 233, Реметић 1985: 243, Николић 1966: 264; Тешић 1977: 216-217, Николић 1968: 414-415, М. Николић 1972: 672-673).

374. *Збирне именице*. Забележене су ове збирне именице: кѹпѹ *влаће* Бр, прѐрачунали по *дрвѐѹу* Остр, угрѐва се *ѹђђѹе* Туб, накупим *ѹрања* Суш, кѹпим *ѹрање*, доносим колиби ДЛ, *ѹрање* ако нѐш да измећѐш Лоп, извѹче свѐ са и ђним *ѹрањом* ГК, прѐправѹ се *ѹрање*, лђжи се тђ С, имамо порђдична *ѹрђѹа* Мил, кђ се нѐћѐ да враћа с *ѹрђѹа* Огл, прѐко ѐрачког *ѹрђѹа* ѹдѐ Мил, гђр код ѐдучки *ѹрђѹа* Г, с"ѐчѐш гђре *ѹрђѹу* Мр, дђћѐте *ѹрђѹу* сѹшичком С, *ѹрђѹе* било Др, па *ѹрђѹе* пѹне кђрпе Пл, бѐрем *ѹрђѹе* вако Д, кѹпим кѹло *ѹрђѹа* ДЛ, нашђ ђв бђбу у *ѹрђѹу* Лоп, поплетѐно има по *дрвѐѹу* Лоп, избђрѐли свѐ *дрвѐѹе* тѹдѐ К, да прѐлазѐ прѐко *дрвѐѹа* Вр, *дрвѐѹе* порѐд пѹта било С, прѐвимо са *дрвѐѹом* Осл, ѹ шуми има свакорђзно *дрвѐѹе* С, мѹслиш о(д) *дрвѐѹа* Огл, нек бђг да *здрѐвѹе* мђјђј дѐци Лоп, сѐмо да је ћѐри *здрѐвѹа* К, па ако дѐ Бђг *здрѐвѹа* Мил, и за *здрѐвѹе* и свѐ С, ђн негѐ *здрѐвѹом* ГЦ, како си *здрѐвѹем* Остр, а ђстанѐ *зрнѐвѹе* Вр, нѹсам дѐла *зрнѐвѹе* да се мѐлѐ Пл, користили *зрнѐвѹе* Др, нѐко *зрнѐвѹе* Л, нѐ знам дал и *јѐсѐње* С, крчили *кѐмѐње* ДЛ, кршеви су, *кѐмѐње* је Мр, кђлкђ *кѐмѐња* набацају на нас С, насложѹш га на *кѐмѐње* Сит, *кѐмѐње* лѹпа па ѹе погђди Брез, сѹјем низ *кѐмѐње* у бѹнар Остр, чуво ђн тђ под *кѐмѐњом* С, прѹтиснѐмо кђчићима, *кѐмѐњом* Лоп, да баца *кѐмѐње* Вр, завѐду кђ тђг *кђла* Л, саденѐ се *кђѹе* Реб, садѐвају *кђѹе* Ст, тѹчѐ *кђѹем* Остр, ђставим и ђвђ *кђрѐње* Огл, накђ сѐмо *лишиће* Мр, покријѐм са *лишићом* К, ђдозгђ *лишиће* Бр, осѐчѐмо ђнђ *кђрѐње* СГ, *ђкѐѹе* се зђвѐ Мил Т К, ѹспѐмо у *ђкѐѹе* ГЦ, има

⁷² Именица *ѹже* – *ѹжѐѹа* у множини се реализује с проширењем *-ѐѹа-* (*ужѐѹа*); немам потврда за *ужѐа*.

дијете *океће* Туб, туд је и *океће* Б, држк *оружје* СГ, и *оружје* онб испразниш Лоп, нисам *оружје* Др, знаб де је *оружје* ГЦ, под *оружјом* Туб, купимо у *илаише* ДЛ, купимо сено на *илаише* ГК, мајка ми је послала *илеиће* Брез, остали једу *илеће* Мил, поплетен *ироишем* Бал, било *ироише* М, овб је *ироише* Сит, имају онб лесе од *ирућа* Г, свб лесе од *ирућа* Туб, обор^{ли} ту са *ирућом* пушницу С, од *ирућа* лесковог Суш, свб од *ирућа* Мил, један је из Лопатња сѣкб нѣко *ируће* Остр, плот је *ирућом* Бал, то је пруже од врбѣ Т, направл се котар *ирућем* СГ, овб што остало *робље* Б, штѧ ће сирото *робље* Туб, тужно *робље* напати се Лоп, па *сноиље* наређаш Г, луди идѹ и вежу *сноиље* ДК, жѣло се и везало се *сноиље* Р, везала *сноиље* Мр, вежу *сноиље*, плетѹ ужа Ст, сабијеш *сноиље* у камару Д, прдстерѣ *сноиље* Ст, сѣчѣ се то *сноиље* Л, свб се олињају о *ирње* ГЛ, од *цвѣћа* исплетѹ Огл, тамо йма *цвѣћа* свакојакѣг ДЛ, окићен *цвѣћем* Туб.

374a. У Подгорини је учестао инвентар збирних именица на *-иње*: деца ймала то *бобиње* К, онб йзѧће *бобиње* Лоп, сѧ се *звѣриње* не појављујѣ нѣкако Мр, овб *майѣриње* што је Г, свб остало *майѣриње* Ст, остало јој двоје *мушкиња* Лоп, јашта је *мушкиње* Лоп, жйва срамѣта са *мушкињом* Д, сѧмо *мушкиње* а она сѧма К, срамѣта са *мушкињом* д йдѣ жѣнскиње Б, то-је *мушкиње* којѣ кољѣ ДК, ни *мушкиње* нѣје Бог, свб је овб *мушкиње* йшло по занѧтима Пл, и *мушкиње* СР, она више *мушкиње* В, и *мушкиње* сѣди Мил, овѣ сам послѣ рађала *мушкиње* ДЛ, *мушкиње* је да печѣн^{цу} печѣмо С.

375. *Pluralia tantum*. Инвентар именица *pluralia tantum* одговара оном у стандардном језику: улазнѧ *вѣиша* са дѧскѣм Т, изнесѣмо *вѣиша* скйдоше М, улазйм на њѣгова *вѣиша* у оѧклију В, са двоја *вѣиша* ДЛ, на бѣви у *вѣиш^{ма}* Г бѹнар йма *вѣиша* Др, кѣр сѧмо ркнѹ на колебу на *вѣиша* Реб, ѣбѣсй се о *вѣиш^{ма}* Пл, стѧју на *вѣиша* кѹћѣвна Сит, одвал^{ше} *вѣиша* Лоп, да прѣкујѣш на *вѣиша* Б, йзићѣм на *вѣиша* Туб, јѣдва се увучѣ на *вѣиша* Суш, знам ѣѣ су *вѣиша* ГЛ, свѧка дрѹгѧ *вѣиша* јѧ чѣкам по сѧт Ст, увукѹ се нѣкй на *вѣиша* СР, иза *колѧ* Лоп, трѣја *колѧ* Мил, нѣје бйло нѣкакй *колѧ* Мр, йдѹ јѣдна *колѧ* Бр, па с волјјскйм *кол^{ма}* Бр, ставйм ти јѧ на шйнскѧ *колѧ* канате Реб, јѧ се нисам возила у *колима* Г, сѣднѣм у *кола* О, прѣ шйнскѧ *колѧ* Д, иза *колѧ* Лоп, са коњскйм *кол^{ма}* Др, ѣндѧ се с *колима* гѣни Л, и брзо у *кола* В, *колѧ* и ѣт^{шли} Мил, сйшла *ис колѧ* йзишла Суш, йшб с ѣним *колима* коњскйм Ст, кад йдѹ с *кол^{ма}* ѣдѹд Бал, на *кол^{ма}* прѣ и бѹрад Пл, пѣшкѣ се йшло више него ли с *колима* Пр, и у *колица* и јѧ возѧм по ѧвлији Др, имају *кѣишѧ* СГ, *кѣишѧ* зѣвѣм Брез, ѣн ѹватй *кѣишѧ* ѣб^чнйм Лоп, *кѣишѧ* ДЛ ГЛ Ст Б Д С СР Мил Пл О Остр Осл К Лоп, па на *лѣђа* набѧци Остр, ѹдарѣо трипѹт, цѣкулѣм у *лѣђа* М, д ѣкрѣнѣм *лѣђа* З, *лѣђа* су бйла до зйда ДК, на *лѣђима* нѣсила Брез, лѣбац на *лѣђ^{ма}* Лоп, понѣсѣм тѣрбу на *лѣђима* ракијѣ Сит, ѹпртйм на *лѣђа* и нѣсй жйто В, нѣсио жйто у водѣницу на *лѣђима* Реб, ѣкрѣнѣла *лѣђа* мѣни, сйне С, тѣрбу са ѹптрама и на *лѣђа* Вр, на *лѣђа* и у Јѧдар Лоп, на *лѣђима* ѣдн^ѣла ѹ Вѧљево Мр, йзвал^{ла} је дѣјку *из негѣрѧ* ДК, па у *негѣра* на^{к^{пй}} ѣни трѣшањѧ Остр, јѧ га у *негѣрима* нѣсиѣ Д, за *илѹћа* Бог, нйсу дѣбра *илѹћа* СГ, ѹпале *илѹћѧ* Лоп, дѣл дѣкле су *илѹћа* Остр, запаљѣнѣ *илѹћѧ* лѣжѧла Брез, дѣбијѣ ѣн на плѹћа С, на *илѹћа* ГЦ, тѹрају пѧре на *ирси* Брез, тѹрйм пѹце *ѹсиѧ* ДЛ, и *ѹсиѧ* ГК, дѣтету ѣу бйти овде *ѹсиѧ* зѧрезѧна ГЦ, крв му на *ѹсиѧ* ѹдарй ГЛ, зѣјтина не ѹзимѧм *ѹсиѧ* З, ѣтворй се на *ѹсиѧма* Лоп, свѣжѹ се то рѹке, *ѹсиѧ* М, шѣћѣрну крпйцу *ѹсиѧ* Мил, вѧко ѣко *ѹсиѧ* Остр, нйкада у живѣту *ѹсиѧ* тѹрити СР, слѹшала сам иж њѣговй *ѹсиѧ* Суш, плѹнѹ *ѹсиѧ* ѣнѹ јѧбуку В.

375а. Именица *крило/крила* у значењу *мајчино* може се реализовати као плуралија: дѣда ме дрџо на *крилима* ГЦ, да је ўзмѣ сѣмо мајка на *крила* Ст, стѣвѣ ми на *крила* Б, прѣдржала сам је на *крилима* Лоп, нѣка је још на *крилима* К.

У осталим случајевима понаша се као и свака друга именица средњег рода: са ѓрловим *крилом* ДК, на *крилу* чѣле мѡж да је наћѣш Брез, ѓрлова *крила*, како су сѣд ѓвѡ ДК, прѣв^нли су прѡзоре са двѣ *крила* Мил.

в) Поједине именице и групе именица

376. Именице *небо* и *чудо* јављају се:

а) с проширењем *-ес-* у множини: горе у *небѣса* Осл, пѡкријѹ до *небѣсѡ* Остр, ѓни бацајѹ у *небѣса* ГЛ, прашина се дигнѣ до *небѣсѡ* Лоп, кад плѣну до *небѣсѡ* СГ, па шта ш да Бѡг с *небѣсѡ* Сит, нѣки тѣмо стѡ *чудѣсѡ* Реб, и нѣки *чудѣсѡ* Ст, да видиш ти *чудѣса* пѡс З, види сѣд *чудѣса* Б.

б) без проширења *-ес-* у множини: жѣне знѣле трийста *чѹдѡ* Реб, чѹдна ми *чѹда* Мил Г С Реб В Ст Л Др Лоп Со З Бал Брез Бог, ѓпијѣ се и стѡ *чѹдѡ* Брез, ишѣрамо па нѣки стѡ *чѹдѡ* ГЛ, нѣким тѣмо *чѹдима* Ст, шта сам *чѹда* йзаткала Б, зна трийста *чѹдѡ* чѡек Огл, како-је дошла вѡд *чѹда* исплѣла Туб, сѣјѣмо паприку и буранију и крѣстѡвце, трийста *чѹдѡ* СР, ѓн је *чѹда* направиѡ од љѹди Туб.

Облик *небеса* се најчѣшће употребљава у значењу *васионски йпросйор* који се са земље види у облику *свога*, *небески свог*, а облик *чудеса* означава оно што је *наийприродно*, *фанийасйично*.

Исто налазимо у Ваљевској Колубари (Радовановић 2006: 234) и у централној Шумадији (Реметић 1985: 243-244).

377. Именице *око* и *уво* у множини прилазе именицама женског рода *i-основа* и у генитиву чувају двојински наставак: нисам *ѡчијѹ* ми Брез, прѣ исплѣтѣм ѓдавдѣн довдѣн цѣлу чѡрапу, *ѡчијѹ* ми ГЦ, сѡ мнѡм није мѡгла нијѣдна пойграти, *ѡчијѹ* ми Г, нѣ идѣ, *ѡчијѹ* ми Д, *ѡчијѹ* ми, није да се валѣм Остр, ў овѣ вѣрѣ сйнови из *ѡчијѹ* Лоп, да зѣница йспада из *ѡчијѹ* Пл, бѡсиљак је дрџѣла испред *ѡчијѹ* С, трѡје дѣцѣ ѓстало иза њѣни *ѡчијѹ* Туб; а вѡда свѹд ѓколо *ўшијѹ* СР, вѡкѡ око *ўшијѹ* З.

Грађа показује да је дуалски наставак постојанији у множини код именице *око*, а да је генитив множине именице *уво* чѣшћи с множинским проширењем *-ѣша*. Само се с проширењем *-ѣша-* јавља *уво* у генитиву множине у тршићком, љѣштанском и горобиљском говору (Николић 1968: 414-415, Тешић 1977: 217, М. Николић 1972: 673); Двојински наставак *-ију* обеју именица потврђен је у Ваљевској и шумадијској Колубари и Шумадији (Радовановић 2006: 235, Реметић 1985: 244).

378. Именице с формантом *-ен-* у једнини задржавају ово проширење и у множини: лѣпо смо живили у ѓним *врѣменима* Г, ѓна *врѣмена* дрѹкчијѣ Д, у каснијѣ *врѣмена* пѡчѣли су давати Туб, јел знаш ти како *имѣна* сѣд надѣвајѹ О, давала су се *имѣна* по старѣни Остр, већинѡм су задржали старѡ *имѣна* Т, сѣд ймѡ новѣкомпонованѣ *имѣнѡ* Т, жѣнски *имѣнѡ* Осл, вѡљим затѡ што је тѡ старѣнскѡ, тѡ *имѣна* З, крѣстове има стѡвљали и напиѣтали *имѣна* ГЛ, ймѡ рѣзних *имѣнѡ* Брез, пйшѣмо *имѣна* ГК, ймѡ спѡменѣк и пйшѣ *имѣна* С, пѡшљѣ *имѣна* Пл, сѣд је ѓпѣт поврѣтило старѡ *имѣна* ГЦ, кажѣш *имѣна* род^нтеља Др, да тражѣ *имѣна* Бр, пйшѣ *имѣна* С, нѣмѡ ти *имѣнѡ* Пл, ѓћѹ ѓн^н вйшѣ *имѣнѡ* Огл, запѡнтила мнѡго *имѣнѡ* О, да се сѣтѣм *имѣнѡ* свијѹ Остр, ймѡ свѣ *имѣнѡ* С, ймѡ *имѣнѡ* сѣд тйзѣ пѹно К, тѣпо по *имѣн^нма* ѓвизѣм Бр,

знамо по *имѣн"ма* С, сокаци су према *ѵрезимѣнима* ГЦ, ал *ѵмѣ ѵрѣзимѣна* пўно Лоп, такѡ су *ѵрезимѣна* Пл, прѣбацила преко *рамѣнѣ* Мил, шарѣн"ца преко *рамѣнѣ* Др, бѣци с *рамѣнѣ* Туб, позади *рамѣнѣ* Реб, ишчупѣ тѣј врѣт из *рамѣнѣ* Туб, кѡса пѣла по *рамѣн"ма* ГЛ, јѣ смѣгнѣм *рамѣн"ма* Лоп, за нѡћ је свѣ на *рамѣн"ма* прѣнѣто Мил, нѡсила на *рамѣнима* Пр, набѣци на *рамѣна* да нѡсѣ у мѡчило Остр, нѣкѣ *семѣнѣ* Огл, ја нѣкад не купујѣм *семѣна* Лоп, нѣмѣ днѣ *семѣнѣ* да рѣђају Мр, сѣд ѡвѣ *семѣна* ГЛ.

379. Именице *деца* и *браће* мењају се као и у стандардном језику:

деца нѣ слушају Брез, нађела му ѣме Стојѣдин да ми стѣнѣ жѣнскѣ *ђеца* ДЛ, бѣло нѣс *деце* З, ѣмѡ чѣтворѡ *ђеце* Суш, шѣсторѡ *деце* Бр, пѡчѣла да се гѣнѣ због *деце* К, чѣтворѡ жѣнскѣ *деце* О, нѣје ѡна ѣмала *деце* В, нѣсам рѣд"ла на Ђѵрђевдѣн *деце* С, вѡлео ме нѣјѡдѣље о свѣ *деце* Ст, кѡлкѡ ѣмѣ *ђеце* Брез, ѡвѣј брѣт му ѣмѡ сѣдмѡро *деце* ГК, бѣло *деце* пўно М, чѣтворѡ *деце* Р, шѣсторѡ њѣни *деце* ГБ, нѣсам вѣшѣ пѡн"ѣла *ђеце* Брез, ѡтац и мѣјка и шѣсторѡ *ђеце* ГЛ, мѡрам *ђеци* да исплѣтѣм Брез, нѣ морѣ нам бѣти мѡлѡго *деце* Др, нѣмѣ *деце* Осл, *деце* Остр, дѡста нѣс *деце* Со, мѡјѣ *деце* врѣснѣк ГЦ, по пѣторѡ *деце* Д, бѣла пўна кѣћа ѣдѣ сѣд *ђеци* Осл, дамо *ђеци* Остр, ѣ сад прѣчѣм мѡјѡј *ђеци* ГЦ, купујѣм *ђеци* Г, ѡставиѡ *ђеци* Пл, нѣма *ђеци* по кѡлѣч Осл, тѣрѣ се *ђеци* В, шта гѡд нѣма *ђеци* О, нѣма *ђеци* ѡдвојѣ Лоп, дѣш тѣ *ђеци* пѣра Мил, дѣш тѣ нѣћи мѣјку *ђеци* Остр, мѡрала сам да ѣмѣм *ђеци* Брез, такѡ је тѡ *ђецо* мѡја бѣло Сит, ѣ, *ђецо* пѡбогу Мил, ѡ, јѡј, *ђецо* Мр, и данѣс сам даѣи *ђецо* Лоп, *ђецо* мѡја, ка- сте ме такѡ ѣватили Суш, кѡсила сам, *ђецо* З, *ђеци* поодгѣјила ДЛ, д ѣдѣм са *децѡм* кѡлеби ДК, свѣк са свѡјѡм *децѡм* Бр, и ѡ хѣркѣ *децѡм* Туб, ѡн ѡстѡ са *децѡм* Реб, стѣкѡ са *децѡм* Осл, са *децѡм* ГЦ, пѡкупѣ жѣне са *ђецѡм* Мр, са мѡјѡм *ђецѡм* јѣ шѣстѣ ДЛ, дѣ си лѣжѣла са *децѡм* Б, са тѡм жѣнѡм и *децѡм* Г, нѣје бѣло да нѣсам с мѡјѡм *децѡм* Пр, ја сѣма са *децѡм* С;

брѣћа ми о(т) тѣткѣ ДК, *брѣћа* се пѡдѣл"ла ГК, и ѡн" се пѡбѣју *брѣћа* Р, нѣмѣ ја *брѣће* Осл, њѣ двѡј"ца *брѣће* Остр, пошто је њѣ дѡста *брѣће* бѣло В, ѣдѡ се нѣмѣм *брѣће* СГ, нѣмѣм ја *брѣће* знѣш Осл, нѣсам ѣмала *брѣће* Г, ѡко сѡпрѣ *брѣћу* сѣставиѡ ГЦ, нѣје ѣмѡ кѡ нѣмѣ *брѣће* Др, нѣје ѣмала *брѣће* М, нѣје ѣмѡ *брѣће* Бог, ѣмѡ дѣветѡро *брѣће* и сѣстѣрѣ Бог, пѣт њѣ *брѣће* ГБ, кѡлкѡ *брѣће* тѡлико кѣћѣ Лоп, или ѡд *брѣће* Пл, бѣло пўно *брѣће* Кун, нѣје ѣмала *брѣће* В, нѣсам ѣмала *брѣће* Г, њѣ чѣтвѡрица *брѣће* ГЛ, кѣзаше мѡјѡј *брѣћу* Д, плѣтѣм *брѣћу* јѣлѣчѣд Реб, плѣтѣм *брѣћу* чѣрапе Брез, устанѣте, *брѣћо* ГЦ, са мѡјѡм *брѣћѡм* Ст, ѣмала сам ѡца и мѣћѣју и *брѣћу* Др, изд"ѣлиѡ са *брѣћѡм* Брез, мѡј ѡтац са *брѣћѡм*, Миѣјло С, нѣлик на Пѣрчѣну *брѣћу* Туб, ја сам ѡстала са *брѣћѡм* Т.

380. У материјалу немѣм потврда за ѡблик *ѡвего* у номинѣтиву јѣднѣне. У испитѣваним подгорским сѣлима у номинѣтиву јѣднѣне увѣк се употрѣбѣва ѣменица *ѡвѣче* кѡја у множинѣ глѣси *ѡведа* (ген. мн. глѣси *ѡведа* и *ѡведѣ*): кѡ ѣе д ѣдѣ *ѡведѣма* ГЦ, пѡђѣм ја *ѡведа* да чѣвѣм Б, чѣвѣм *ѡведа* ГК, спѣстѣмо дѡле ѣ јаслѣ *ѡведѣма* Бог, сѣдмѡро-ѡсмѡро *ѡвѣгѣ* ѣвѣк бѣло Осл, ѣмѣмо *ѡвѣгѣ* Мил, бѣло код *ѡвѣгѣ* Р, гѡниѡ ѡвце и *ѡведа* Лоп, ѣзорѣ се са *ѡведѣма* Т, дѡл са *ѡведѣма* К, пѡложѣ *ѡведѣма* З, дѡлазио мѣни код говѣдѣ Т, ѡд *ѡвѣгѣ* је нѣјѡдѣље сѣрѣште Туб, дрђѣло се дѡле ѡвѣцѣ, *ѡвѣгѣ* Бр, чѣвала стѡку, ѡвце, *ѡведа* Брез, *ѡведа* мѣ смо ѣмали и кѣјѣсе ДК, *ѡведа* да нѣпојѣм ДЛ, а вѣмо дрђѣ *ѡведа* зѣмѣ Др, чѣвала сѣдмѡро *ѡвѣгѣ* Д, сѣчѣш тѡ *ѡвѣг"ма* Бал, чѣснѣцу ѣмѣсѣм јѣдну ѡвцама, јѣдну *ѡвѣг"ма* ГК, кѡ ѣе д ѣдѣ *ѡвѣг"ма* ГЦ, ѡправѣм зѣјѣн и пѣстѣм *ѡведа* у кѣрузе Реб, и бѣднѣ ѣѣти код *ѡвѣгѣ* ГЛ, појѣмо *ѡведа* Лоп, тѣрѣш дѡл с *ѡвѣг"ма* Г, чѣвѡ *ѡведа* и дѡшѡ К, сѣд ѣмѣ дѣсетѡро *ѡвѣгѣ* М, бѣли код *ѡвѣгѣ* Мил, ѡтишѡ да нѣрѣди *ѡведа* ѣ штѣлу Мр, пѡвѣжѣ вѣчи

îðvega Огл, а *jà îðveg^ama* ўнѣла Пл, снаја Ружа да тѣра *îðvega* Реб, имали смо и *îðvëgi*, òвце Реб, и дòл *îðvega* повѣзала и òт^aшла Сит, пүстиò *îðvega* нѣде у зїян СГ, имам *îðvega*, двā бїка С, *îðvega* ка се лињају Т, ја-сам пòмузла крāве и *îðvega* далѣко В.

Уп. и примере у ак. једн.: чòвек зāклò *îðвече* Лоп, ил зāколѣмо *îðвече* Г, зāколѣ се *îðвече* Мил.

381. На подручју Ваљевске Подгорине употребљава се лексема *уже* (означава оно што је начињено од сїабљика шиенице, јечма и сл. за везивање снойова) и има двојаку множину:

а) нāчупајү лүди *ўжа* СГ, вѣжү снòпља, плетү *ўжа* Реб, òнò дрүгò сечѣ *ўжа* Туб, ужāри плетү *ўжа* Суш, плетемо *ўжа* Бр, ишчупā се шеница и плетү се *ўжа* Л, *ўжа* прāвила Мр, слāжемо на *ўжа* З, тā *ўжа* идү стāриј лүди Л, мѣхү на тā *ўжа* Ст, плетү *ўжа*, садѣвајү кòље Ст.

б) плетемо *ужейта* Осл, плетѣш *ужейта* Пл, òне нāма плетү *ужейта* Вр, кò плетѣ *ужейта* Остр, мāло је влажнїјѣ и плетү се *ужейта* ДК, òн плетѣ *ужейта* Мил, чүпајү *ужейта* Г, òправ^{мо} *ужейта* Огл, кò плетѣ *ужейта*, кò тучѣ кòље Остр, лүди плетү на *ужейта* и вѣжү Бр, шесѣт комāдā òнї *ужейта* завѣжемо Пл, а лүди пòс òнò плетү *ужейта* СР.

Употреба лексеме *уже* с множинским ликовима *ужа*, *ужейта* потврђена је у Ваљевској Колубари (Радовановић 2006: 236), а с тројаком множином у централној Шумадији (Реметић 1985: 244-245). У Горобилу је у истом значењу као и у Подгорини посведочено само *ужейта* (М. Николић 1972: 672). С друге стране, у тршићком⁷³ и лештанском говору се уместо *уже* употребљава искључиво *конойац* (Николић 1968: 414, Тешић 1977: 216); у Ужичкој Црној Гори потврђено је *ўжа* (Марковић 2011: 219).

382. У стандардном језику се лексема којом се означава *унуїрашњи, удубљени део раменò чланка, зїлавка између ирсној, ирудној коши и торњей дела наглакїшице* (в. РСМ) јавља у три морфолошка лика *їазух, їазуха, їазухо*, при чему се даје предност облику реализованом у средњем роду. Према обрађеном материјалу у Подгорини се ова именица остварује или у средњем или у мушком роду: жлѣзда је *їòїї їазуом* скòчила ДЛ, двā лѣба *їòїї їазуво* и ўлазїш ў кућу Л, а испод *їāзува* Лоп, пòтуриò цāчић òнāј *їòїї їазу* Пл.

У Ваљевској Колубари срећемо ликове *їазуо* и *їазуво* (Радовановић 2006: 236). С. Реметић у Шумадији налази само женски род (1985: 244); у говору Тршића и Горобила истраживачи бележе искључиво средњи род у познатим фонетским варијантама *їазуво/їазуо* (Николић 1968: 414, М. Николић 1972: 672). У говору Лештанског забележен је средњи и женски род (Тешић 1972: 215-216).

383. Именица *дòба* (бележим је само у акценатским ликовима *дòба/гòбā*) понаша се углавном као индеклинабилна именица средњег рода уз коју атрибут остаје непромењен. Облик који има у номинативу једине задржава и у генитиву и акузативу једине: пријѣ се у стārò *дòба* Бог, рāдила сам дò некò *гòбā* З, чѣкали дò некò *дòба* нòнї Мр, у кòјѣ *дòба* идү Осл, кад шлїйва пүкнѣ од мрāза, брѣ, тї знāш, кòјѣ је *дòба* Остр, бїло зїмско *дòба* Осл, у кòјѣ *дòба* идү О, нїје ўмела д ўмѣсї ў тò *дòба* ДК, кад їзїћѣ рāднò *дòба* Огл, вāкò лѣтњò *дòба* Остр, ако је лѣтњò *дòба* Мил, ў овò *дòба* и тāмо око Пѣтровдāна Лоп, ўватила бòлѣс, зїмско *дòба* Реб, гòдишњѣ *дòба* трї мјѣсѣца Брез, кад је нòвò *дòба* дòшло Огл, мòжѣ да стòјї до òвò *дòба* К, дòшла у зїмско *дòба* на мѣснѣ Пòкладе ДЛ, Крѣнѣмо òвò *дòба* ў јесѣн Д, кòшено у тò *дòба*

⁷³ Б. Николић констатује да Вук у Рјечнику има *уже*.

ГЛ, ѓндџи у то *гѓба* се слабо имало Мр, с воловима се доћи у то *гѓба* ГЛ, у то *гѓба* су казани били чучавци С, у то *гѓба* ђѓца слађѓ им је Брез, ѓндџи је рџтно *гѓба*, какѓ Г, скѓро до ѓвѓ *гѓба* К, идѓ ѓни у свѓкѓ *гѓба* Реб, бѓло рџтно *гѓба* Т Вр;

п о р е д: бѓло око ѓвѓ *гѓба* Лоп, штѓ ђеш око ѓвѓ *гѓба* Туб, прѓ око тѓ *гѓба* мѓраш да дођѓш кѓћи С.

Именица *гѓба* готово је увек индеклинабилна и појављује се у различитим акценатским ликовима и једном морфолошком облику у свим оближњим говорима (Николић 1968: 414, Радовановић 2006: 236, Тешић 1977: 215, М. Николић 1972:), осим на подручју централне Шумадије, где се јавља у два морфолошка облика *гѓба/гѓбо* (Реметић 1985: 245).

384. Именица *вѓче* се у једнини готово доследно понаша као именица средњег рода, а у множини се мења по обрасцу именица женског рода с нултим наставком: ѓбеђѓла се тѓ јѓдноме за то *вѓче* Бог, а за исто *вѓче* се дајѓ ДК, цѓло *вѓче* продавѓ лѓпење Д, цѓло *вѓче* прѓпѓвѓм Г, сѓрце мѓје трѓћѓ *вѓче* ѓна мѓни ѓчинѓ Лоп, то *вѓче* чѓшу водѓ изнесѓ М, то *вѓче* дѓшно имѓ Мил, свѓко *вѓче* мѓраш Бал, дрѓгѓ *вѓче* идѓмо код дрѓгѓ кѓмшијѓ Огл, сѓд прѓвѓ мѓмачкѓ *вѓче* Вр, јѓдно јѓло на поѓднѓ, трѓћѓ *вѓче* Остр, кад је дошла ѓна то *вѓче* нѓсмо Др, ѓдѓмо мѓ јѓдно *вѓче*, повидѓмо свѓ посла Остр, свѓкѓ *вѓче* сѓд"ле Осл, нѓге ѓперѓм сѓмо кад ѓгазим у вѓр, а сѓд свѓко *вѓче* ѓјде у купѓтило Сит, прѓ и дѓвојачкѓ *вѓче* Огл, ѓбавѓ за јѓдно *вѓче* Пр, ако ћу ѓбавѓ за јѓдно *вѓче* Реб, јѓкѓ нѓко *вѓче* сѓд"ла и плѓла С, ѓде трѓћѓ *вѓче* Туб, бѓш то *вѓче* Брез, поред вѓтрѓ се лѓжѓ прѓвѓ *вѓче* В, па задњѓ то *вѓче* бѓло Суш, нѓсам рѓкѓ добро *вѓче* ГЛ, па дрѓгѓ ђѓ *вѓче* знѓти В, и јѓдно *вѓче* смо чѓвали кѓрузе СР, *гѓбро вѓче*, чѓстѓ свѓтѓ ГК, велѓ добро *вѓче* ГЦ; по пѓ-шѓс *вѓчѓрѓ* З, спѓвала нѓколко *вѓчѓрѓ* Пл, дѓсѓт *вѓчѓрѓ* долазиѓ Ст, тѓ *вѓчѓрѓ* сам чѓвѓ СГ.

И у свим осталим западносрбијанским говорима именица *вѓче* понаша се исто (Уп. Радовановић 2006: 237, Николић 1968: 414, Тешић 1977: 215, М. Николић 1972: 672). На подручју централне Шумадије ова именица је *вишеродна* (Реметић 1985: 245); шароликост у погледу рода забележена је и у Драгачеву (*груѓо вѓче/неку вѓче/ѓно вѓче*; Ђукановић 1995: 132).

385. У Ваљевској Подгорини у употреби је само облик *јѓје* и *јѓја*:

ѓкувѓм *јѓје* нѓзи Мил, сѓмо трајѓ *јѓје* Осл, имѓ *јѓје* да се рѓзбијѓ Туб, рѓзбијѓ *јѓје* Остр, кѓвѓно ти *јѓје* до поѓдне Бог, донѓсѓш *јѓје* Др, *јѓје* нѓкѓ се донѓсѓ ДК, ѓна поднѓсѓ *јѓје* С, рѓзбијѓ *јѓје* ГБ, ѓпрж"ла *јѓје* и вѓчѓ ѓјде мѓјка Мил, ѓпржила лѓка на лѓју и рѓзбила *јѓје* Т, закувѓш нѓко *јѓје* Б, ѓкувѓ нѓкѓ *јѓје* Сит, по двѓ *јѓјеѓѓ* Бог, рѓзбијѓм тѓ двѓ *јѓјеѓѓ* Лоп; *јѓја* тѓ кѓјѓ су тѓзи М, шѓс *јѓјѓ* Бр, задкупѓ Нѓѓмци трајѓ *јѓја* ГЛ, бојѓмо *јѓја* ГК, да ѓзмѓм *јѓја* Д, стѓвим млѓко, сѓр, ѓбојѓ се лѓпо ѓнѓ *јѓја* Лоп, кѓјмак, *јѓја* ГЦ, нѓјлѓвшѓ *јѓја* Мил, а *јѓја* изгњѓчѓмо ДЛ, што су бѓјѓна *јѓја* ГБ, имѓла сам *јѓја*, кѓјмака ДЛ, рѓзбијѓм *јѓјѓ* Мил Огл Т, нѓпржило *јѓјѓ* Брез, носѓла сам д извѓнѓш *јѓја* Брез, ѓзгѓ кѓлкѓ ш *јѓјѓ* Г, ѓд кокѓшијѓ нѓшѓ *јѓја* Бр, у кашу се стѓвѓ *јѓја* Туб, износѓ *јѓја* ГЦ, кѓвајѓ се *јѓја* Л, шѓрала сам *јѓја* ѓвѓк ГБ, кѓвајѓ се *јѓја* Л, имѓш квѓсац и *јѓја* Бог, јѓтри се јѓдѓ *јѓја* Осл, кѓпѓш *јѓја* тѓзи Т, дѓсѓт *јѓјѓ* Сит, ѓдробѓм сѓра и *јѓја* Вр, шѓрајѓ ђѓца *јѓја* Суш, цѓгер *јѓјѓ* Со, слѓнине, *јѓјѓ* и сѓр СГ, бѓдѓ пѓно *јѓјѓ* О, нѓшѓрѓм *јѓја* О, са сѓром и са *јѓјѓма* Бал, кѓкош лѓжѓ на *јѓјѓма* Др, прѓв"ла сам са *јѓјѓма* Огл, са ѓвизѓм сѓром и с *јѓјѓма* Пл.

Исте форме потврђене су у Ваљевској Колубари (Радовановић 2006: 237), а облик *јѓјѓ* се (поред готово редовног у различитим фонетским варијантама *јѓје*)

ретко може чути у говору Љештанског и на терену Ужичке Црне горе (Теших 1977: 216; Марковић 2011: 515). У централној Шумадији, Тршићу и Горобиљу је двојако *jaje/jajce* (Реметић 1985: 246, Николић 1968: 414, М. Николић 1972: 673).

386. Лексема *йовесмо* којом се означава *свежањ вуне, кудеље или лана шиио се веже око йреслице* гласи: *йовесма* навијемо и прѣдемо СГ, зовѣ се *йѣсмо* Б, завију у *йоѣсамцеџа* Огл, кроз *йѣсмо* да је тѣрим В, *йовесмо* прѣдемо Бог, *йовесма* па тѣ с прѣдѣ основа Ст, а кѣ ймā тā *йовесма* СГ, *йѣсмо*, платно од кудеље Бр, па ѣнда завијеш ѣнѣ *йѣсмо* Бал, ймало се и *йѣвјесма* па кудильчице Брез, *йѣвјесмо* и гѣре прѣдѣ ДЛ, а *йѣвјесма* су и за ѣснову Брез, *йѣвјесма* су на огрѣбачу ДЛ, и завијѣ се *йѣвјесмо* Г, йзвадиде одѣндѣ *йѣвјесмо* Л, па *йѣсма* позамѣтаваш Лоп, звало се *йѣсмо* Мил, *йѣвјесма* на грѣбачу, перајицу Мр, ѣнāј пѣздер йспада и завију пѣслѣн *йѣвјесамце* Огл, пѣтка што је од *йѣсма* се прѣдѣ Осл, завијали на *йѣсма* Остр, тек дѣје ѣнѣ *йѣсмо* К, навијāмо, ѣна *йѣвјесма* на прѣслицу Реб, пѣслѣн чѣшљаш *йѣсма*, кудельчице Со, *йѣвјесма* навијемо и прѣдемо Туб, зѣмба да се ѣзѣмбā да се *йѣвјесма* направи Суш, дѣђу вако лѣпа *йѣвјесма* С, стави тѣ *йѣвјесмо* и тѣ се опрѣдѣ Д.

387. Именица *йисмо* може бити средњег (чешће) или женског рода: ѣн *йисмо* прѣчитѣ Осл, ја сам знāла да напйшѣм *йисмо* ДЛ, свѣ ја писала *йисмо* њѣму Бал, да прѣчитāм њѣгово *йисмо* Брез, дѣнѣ пѣштāр *йисмо* Ст, пйшѣм *йисмо* В, нѣким пѣтем је дѣшло *йисмо* Туб, да прѣчитāм њйно *йисмо* Суш, писала сам му *йисмо* Л, писала сам му *йисмо* В, мѣја свѣкрова дѣнесѣ *йисмо* Г, пѣчѣ да прѣси прѣко *йисма* Др, рѣкѣ ми је у *йисму* да га сачекāм Т; ја јѣдну *йисму* прѣкујѣм воде Б, прѣковāла Слобѣданову *йисму* Б, йзвади њѣму ѣнѣ *йисму* дāдо Пр.

387а. Именицу *брвно* забележила сам у средњем роду: ѣзмѣ слāмку па кроз *брвно* Т, й сад ѣно кѣћѣ у *брвна* Др, пѣла *брвна* и ту је кāmѣн водѣничнй Мил, није нйко ймѣ кѣћу ѣнѣ у *брвна* ГЦ, пѣла од *брвна* ДЛ, пѣла у *брвна*, а пѣла зидāна Огл, било пѣла *брвна* о дрѣвета Пл, ѣ чега је, од *брвна* Г, ймѣ од *брвна* Пр, јѣдна страна са *брвн"ма* Огл, скрāтиѣ сам јѣш за јѣдно *брвно* Осл, бйла у срѣдини *брвна* Остр, држймо мāст у брвнари, *брвна* ймѣ Пр, ймало *брвна*, бāнак на плочи Суш.

У Колубари сам обе именице бележила у средњем роду (Радовановић 2006: 238), а у централној Шумадији су ове именице чешће женског рода (Реметић 1985: 246); приликама у Подгорини у потпуност ѣговарају оне у моравичком говору (В. Николић 2001: 187).

388. Инвентар именица које не мењају среднй род је следећи:

йиво: и од *ййива* се ѣпијѣ Брез, кѣпйм тѣде у прѣдāвници *ййиво* Бог, сјѣднѣм пѣпијѣм *ййиво* и ѣдо ГЛ, дāјѣ њѣј *ййива* Лоп, дā *ййива* сāндук Ст, јѣдну влашу *ййива* З;

рѣнде: на *рѣнде* се нарѣндā Остр, ймало је *рѣнде* Осл, зѣвѣмо *рѣнде* Ст, свѣ на тѣ *рѣнде* Реб, кѣд нāс *рѣнде* В, изрѣндају на *рѣнде* ГБ, *рѣнде* се звāло, па се изрѣндā Бал, ѣљѣштйш и нарѣндāш, ймало је *рѣнде* Лоп, ја ѣрѣндāм дѣлек на *рѣнде* Пр, ймало *рѣнде* Г, на *рѣнде* и урѣндāм Пр, настрѣжѣш на *рѣнде* Туб, ѣзмѣм *рѣнде* Огл, јāбуке урѣндāш на *рѣнде* Сит, урѣндāм на *рѣнде* и пѣспѣм СР, урѣндāм на *рѣнде* О, дѣлек се на *рѣнде* Со, дѣлек на *рѣндло* је дрѣгѣ Бог;

сийо: а ја забāцим *сийо* Суш, *сийо* ймā, сйјѣ се Брез, кроз *сийо* прѣсеју ГЦ, ѣнда ѣзмѣм *сийо* ГЦ, ѣстави ѣна *сийо* Мил, *сийо* да сйјѣмо Реб, дѣл *сийо* ймā Бог, глѣдала кроз *сийо* С, а *сийо* прѣ се бāцало Л, кроз *сийо* прѣсеју ГК, ѣнда *сийо* и прѣсејѣш и мѣсйш Бал, па прѣсејѣм на чѣстѣ *сийо* мāњѣ Г, дѣтерāш кѣћи, па сйјѣш на *сийо* Ст, сāmѣлѣ па на *сийо* Р, десѣтак кйлā и *сийо* и ѣс тѣ изрѣчи М, није *сийо* бāцала Бал, ѣстави ѣна *сийо* Мил, тѣ било као *сийо* сāмо мāло вѣће Остр, а *сийо* је

било ђпѣт чѣшћѣ К, посебно је *сѣиѣ* било Бр, донесѣш *сѣиѣ* и изнесѣш Лоп, *сѣиѣ* донесѣм СР, *сѣиѣ* и прѣсејеш Пл, прѣцѣди на *сѣиѣ* Пл, дајү *сѣиѣ* ђнѢ Туб, рѣзвѣјѣ се ђд нашѣг брѣшна, на чѣстѢ *сѣиѣ* Д, и имало тѣд *сѣиѣ* па зѢб у нѣкѢј врѣћи Со, па тѢ *сѣиѣ* бацѣш дѢкле мѢж Р, и дѣла ми *сѣиѣ* да забѣцѣм С, Ѣни излүпаше *сѣиѣ* Суш, бѢсиљѣк је дрѣжѣла испред Ѣчијү йсти кѢ и *сѣиѣ* С, кѣкѣ чѣстѢ *сѣиѣ* В;

кило: да бүднѣ на *кило* тѣжѣ Бал, пѢгачу и *кило* рѣкије Брез, по *кило* болбѢне Суш, күпѣм *кило* грѢжѣа ДЛ, *кило* зѣјтина се трѢши Д, *кило* шѣћера Б, күпѣ *кило* шѣћера за славу ГБ, нѣмѣш кѢмѣ, на *кило*, на двѣ Г, дѢдѣ се на јѣдно *кило* Л, двѣ дѣнѣра *кило* Лоп, и *кило* рѣкије да үзмү Мил, шѣрпѣцу од *кило* Осл, на *кило* сѢдѣ Остр, мѣтнѣ се *кило* двѣ кѣймака Лоп, наставѣш *кило* вѢдѣ Пр, и *кило* шѣћера Пр, свѣкомѣ по *кило* вүнѣ С, мѢжда Ѣстанѣ јѣдно *кило* од Ѣнѣ жѣтелице Туб, мѢжда јѣдно *кило* и үзмѣш млѣкѣ вѢдѣ Вр, а јѣ дѣм *кило* и двѣста грама З, не прѢдајѣ као прѣ на *кило* ДК, мѢгу сѣд *кило* јѣгнѣтинѣ З.

389. Именица *ћемане* је у јѣднини среднѣг рода, а у множини се не употребљѣва: мүж свѣрѢ *ћемане* ДК, у *ћемане* свѣирали Мил Остр, пѢслѣ пѢчѣли су Цѣгани *ћемане* ѢнѢ ГЛ, имали *ћемане* Лоп, нѣје било *ћемане*, ремонѣкаш и ѢнѢ Пл, свѣрѢ у *ћемане* СР, кад үзмѣ ѢнѢ *ћемане* Ст.

390. Б. Николић је у Колубари именицу *месѣо* у номинативу јѣднине забележио двојѣко *месѣо* и *месѣе* (1969: 46). Прѣма морфолошким истраживањима кѢје сам јѣ обѣвила после више од четрдѣсет година, ова именица потврђѣна је само у првом облику (Радовановић 2006: 238). У Подгорини такође није потврђѣно двојство: цѢло *мѣсѣо* и околина Бог, наше *мѣсѣо* Б, дрүгѢ мјѣсто Брез, било празно *мѣсѣо* ДК, ѢвѢ је *мѣсѣо* Д, сирѢмашнѢ *мѣсѣо* Г, на јѣдно *мѣсѣо* Л, тѢ *мѣсѣо* де-је бѣо Жѣвѣн Ст, сѣд бирѣјте *мѣсѣо* дѣ у Туб.

391. Именица *йлеће* готово дослѣдно прѣлази у женски род: *йлећка* (сви пунктови). У материјалу се нашао само јѣдан пример у кѢјем *йлеће* остаје у среднѣм роду: а док Ѣстѣли јѣдү *йлѣће* Мил; в. т. 403.

392. У јѣднини именица *дрѣво* добија проширење *-ей-* (уп. т. 370б). С другѣ стране, значѣнска разлика у множини именице *дрѣво* уноси и морфолошку. Наимѣ, када се овом именицом означаѣва *вишеѢодѣшнѣа биљка кѢја је обрасла йранама и лишићѣм* у свим сѣлима се реализује као збирна именица *дрѣвѣе*, а када се Ѣомѣ означаѣва *Ѣно шѣиѢ йори, нѣр. у шѣорѣйу* има множину без форманта *-ейѣ-*: йшла *дрѣва* ү шуму да осѣчѣм Б, јѣ *дрѣва* понѣсѣм Бал, Ѣтѣшла да вүчѣ дрѣва Бр, а кѢла *дрѣва* стѣрѣм ү Вѣљево Брез, сѣйћѣм прѢдѣм *дрѣва* Мр, кад Ѣдѣм *дрѣва* Ѣтерѣм ү Вѣљево Брез, йшѢ је да сјѣчѣ *дрѣва* Суш, донѢсили *дрѣва* Р, дал су сјѣкли *дрѣва* Мр, *дрѣва* ћѣ видѣш тѣм прѣѢко Брез, дѣла за *дрѣва* јѣсѣнѣс ГБ, да сѣчѣчѣ дрѣва ДЛ, свү нѢћ дѢноси *дрѣва* ГЛ, кад донѣсѣм вѢдѣ, унѣсѣм *дрѣва* Др, са свѣ *дрѣвима* үнесѣ у кафѣну Д, сѣчѣ *дрѣва* тѣј свѢјѣк ГК, лѢжѣ се *дрѣва* ГЦ, вѢлове и кѢла и *дрѣва* се натѢварѣ ГЛ, мѣ лојѣмо, имѣмо *дрѣва* Г, пѣсто кубѣка *дрѣва* Г, сѣкѢ чѢвѣк *дрѣва* Лоп, унѣсѣ *дрѣва* М, да се сѣчѣ Ѣйма *дрѣва* Мил, па да виш трѣбѣ пүно *дрѣва* Мил, *дрѣва* вүчү са вѢловима Мр, рѣбацѣјѣли, вүкли *дрѣва* Огл, кад вүкү *дрѣва* Осл, үбацүјү *дрѣва* и мѣ тү сѣдѣмо Остр, цѣпајү се *дрѣва* Пл, нѢсилѣ смо *дрѣва* Туб, лүди сѣчү *дрѣва* Пр, йдѣмо и свлѣчѣмо *дрѣва* Реб, сѣкли *дрѣва* клѣдѣрама Сит, да цѣпајү *дрѣва* СР, јѣ сам изнѢсиѢ *дрѣва* СГ, кѢјѣ је ѢвѢ слѢво што се сѣчү *дрѣва* Ст, Ѣн Ѣћѣра *дрѣва* Суш, прѣсѣцѣш ако Ѣћѣш *дрѣва* С, прѣвѢ су врѣли *дрѣвима* Вр, ни *дрѣва* дѢвлѣчѣм на Лѣзѣрову сүботу В, сѣјѣчиѢ, вүкѢ *дрѣва* З.

393. За разлику нпр. од неких других шумадијско-војвођѣнских говора (уп. нпр. Банат; Ивић 1997: 53-54) у кѢјима именица *колѣно* прилази именицама женског рода,

у испитиваним западносрбијанским говорима она је увек средњег рода: по̀турѝм под ко̀лено Бог, свѐжѝм испод ко̀лена Суш, па̀днѝ на ко̀лено С, би́ло ко̀је ко̀лено Туб, прѣ̀биѝм ко̀лено Пл, прѝбила о̀в ко̀лено СР; у менѝ о̀вдѝ ко̀лена Мил, исплѣ̀тѝм до̀ колѣ̀нѝ О, ва̀ко учи́ни на ко̀лена Б, ста̀вѝ га мѐђу ко̀љена Брез, до̀ ко̀лѣ̀нѝ мо̀кар К, о̀нѝ ко̀сти до̀ колѣ̀нѝ о̀вде прѣ̀го̀ре́ле Б, о̀на па̀ла па̀ разби́ла ко̀лена С, до̀ ѝспод ко̀лѣ̀нѝ Вр.

394. Именице *ви́шао*, *сврѣао* забележила сам у једнини у средњем роду: *ви́шло* о̀нѝ што су же́не прѣ̀ су̀ка́ле Г, ѝма́ *сврѣ́ло*, ѝзбу́ши ко̀лки је ту́лак Пр; ул. т. 359 и пр. у мн. су̀шара на *ви́шлѝве* Г, *ви́шлови*, ме́со обесѝш два̀ прѣ̀крштена о̀ва̀ко̀ и о̀крећѝш, то̀чковѝ Г, о̀крећѝ се *ви́шлови* Д, два̀ *ви́шла* мѐљу ѝ о̀те́рамо Лоп, ѝмало је о̀нѝ *ви́шлѝве*, па сам мо̀ро̀ да сну́јѝм Мр, на̀праве о̀нѝ *ви́шлѝве* и го̀ре ме́тнѝ с о̀бумјеру Мр, на́сам те́ *ви́шлѝве* ѝмала Суш.

ИМЕНИЦЕ ЖЕНСКОГ РОДА НА -А

а) Једнина

395. *Вока́тѝв*. У вокативу једнине забележени су наставци *-о*, *-е* и *-а*.

1. Наставак *-о* јавља се:

а) код двосложних хипокористика уз акценатску алтернацију у вокативу једнине (тип: *Ве́ра-Ве́ро*; *ѝри́ја-ѝри́јо*): *Ве́ро* да ти ѝ о̀вѝ ка̀жѝм С, што̀, *Бра̀но*, гријѝта ти је што̀ је му́чѝш ДК, *Ка̀шо*, ако ро̀диш же́нско дете В, *Ко̀со*, о̀неш ти ме́ни би́ти сна? Г, о̀, *Ма̀јо*, понѝси ми З, *Ма̀ро* иди у Ко̀сѝн шифо̀њѝр Г, о̀на ка̀жѝ, бо̀же *Ма̀ро* Г, *Ра̀го*, та̀ко̀ је би́ло Др, ви́кнула, да̀јде, *Сне́жо* Остр, о̀ *Си́ано* С;

ѝ, *дру́го* СР, *ку́мо*, мо̀жѝш ли ти ме́ни Брез, мо̀ја па̀, ка̀јѝ до̀бро *ѝри́јо* кад ти ве́лиш О, јѝј, *на̀но*, ти веѝ ѝма́ш и го̀ди́нѝ Л, је́си ти *на̀но* до̀шла збо̀к сто̀кѝ Огл, кад на̀ђу, *ѝри́јо* Мил, ја сам до̀лазио̀ о̀вде, *ѝри́јо* Мил, ти да̀ жа́лиш, *ѝри́јо* С, јѝј, ја́ ѝу *се́јо* о̀прати вѝш Брез, јѝј, *се́јо* Осл, мо̀жѝш ли *се́јо* ѝѝи да̀ о̀перѝш Реб, ја́шта је, *ћѝрко* мо̀ја Осл, *ћѝро* не вре́ди Бог, *ћѝро* та̀ко̀ и мо̀ја ун'ка о̀т'шла у бе́ли свѣт М, са̀д не́ма мо̀ја *ћѝро* ни́шта Огл, Ё, мо̀ја *ћѝро* Др;

б) код осталих именица: би́ ли ти *ѝдсио́ђо* Лоп, ка̀жѝ ѝ́зи па̀ *ѝдсио́ђо* ДК, о̀на менѝ, *же́но* плу́нѝ В, помѝзи ми, *же́но* Огл, у́з'ма́ј ти *се́стиро* В, слѝша́ј *сна̀во* не́мој да̀ пла́чѝш Огл, *цѝро* З;

в) код именица на *-ица*: *ѝзѝлицѝ* Лоп С Сит Б Л, *ку̀кавицо* С Д Реб СГ Мил Бр, *ку̀ку ѝрѝѝалицо* ГЛ, *сирѝѝицо*, па шта̀ ћѝш Г, ѝ, мо̀ја *цѝрѝицо* Б; зна́м те *ѝѝицо* З, не́мој ти менѝ *ѝѝицо* Реб; у молитви у свим пунктовима: и *Све́та Трѝѝицо*.

2. Наставак *-е* јавља се:

а) факултативно код неких вишесложних именица на *-ица*: ка̀жѝ, *Зѝр'це* ти ако ми́слиш о̀ о̀вѝј ку́ћ' О, *ѝдсио́јице* СГ, *учѝѝѝѝѝице* СГ З. Наставак *-е* спорадично се јавља и код мушких личних имена типа *Мило́јице*, *Раго́јице* и сл. Обичнији је и че́шће вокатив с наставком *-а*.

б) код двосложних хипокористика: *Јѝле* (од Јелена), ко̀ ти је то̀? Мил, да̀јде, *Ми́ле* (од Милена) Бог, о̀диде *На̀ле* (од Наталија) Бал.

У колубарским селима и централној Шумадији код именица типа *ку̀кавица* има забележених примера и са наставком *-е*, а у Мачви и суседним западносрбијанским говорима ове именице имају *-о* (Радовановић 2006: 240, Реметић 1985: 249, Николић 1966: 261, Николић 1968: 415, Тешић 1977: 218, М. Николић 1972: 674).

3. Наставак *-а*, одн. вокатив једнак номинативу јавља се:

а) код двосложних и вишесложних именица на *-ка*:

Бўлка, нe морe се В, *О*, *Борка* Со, *Даринка*, кажи Сит, *Сиванка*, кò ти је то дòшò С, ò, *Сиванка* Реб, дaј, *Сивајка*, Осл, *Иванка*, мoжeш ли Б, *Лейојка*, aјде да скўвaш кaфу Д, *Радојка*, òћу òн^в вишe имeнa Огл, зòвe мeнe, *Радојка* Пл, *Тонка*, вичe мeнe ГБ;

дòђи, *кòмишанка* ДЛ, мeнe грдe, нeмoј *мајка* Лоп, вичe aјде *мајка* Мил, aјде *мајка* да пòјeдeш Мил, *мајка* да ти кўпим крaву Туб, *мајка*, вeчeрa је зa нaс К, *снајка*, мoш ти мeни, изaткaти Г, jòј, ниси зaслaдила, *снајка* СГ, *ишeшка* (сви пунктови);

б) код осталих двосложних и вишесложних именица с различитим акцентом:

Дивна Суш, òди *Драиа* Огл, ò *Ацо*, ò *Милена* Брез, aјде *Олиа*, помòзи Л, *Олиа*, jа ћу тeби да нaтòварим Л, *Снежана*, покaжи Остр;

сaт причaј, *баба* Лоп, *баба*, нeћу да пaсу крaвe О, *сирина* jа сам òбeћaлa Мил;

в) код тросложних и вишесложних именица на *-ица*:

Драица, мoжeш ли тi тò З, пòђи и тi, *Драица* С, иди *Љубица*, дòтeрaћe гòвeдa Лоп, *Љубица* иди кўћи Лоп, *Љубица*, штa ћeш тò Лоп, ўпргa, *Љубица* С, *Љубица*, глeдaј ми дeцу Лоп, *Марица*, òћeш и тi сa нaмa С, *Милица*, jеси л лўдa ўјeдe тe гўја Брез, штa је бiло *Милица* Пл, *Зорца*, није пeдeсeт грaмa шeћeрa Г;

таздарика, знaш ли кaкa рeдa Брез, *лейошница* В, *цўрица* Реб.

г) Деклинабилне су обе именице у конструкцији титула, сродство + лично име: *бабe Душанке* стрина Г, мoј син пaли свeћу *баби Зајорци* Суш, тò је *бабe Савкe* ћeр ГЦ, *мајка Даринка* ГЦ, однeсeм *сирини Бòсильци* тe дaм Остр, имa òпoмeну *бабe Маричe* С, да òбiћeм *бабу Маричу* СР, a била и *сирина Марича* С, штa ти је сyтрeдaн дaлa *баба Милца* Г, a *мајци Радојци* рeкò Лоп, тò је *бабe Анке* Сит, кад је *ишeшка Мица* ўмрлa С, сврaтиò ко нeкe *бабe Дaницe* Ст, код мoјe *ишeшкe Десaнке* Ст, a *баба Нaдeждa* се ўплaш^{лa} СГ, била је и *баба Пeрca* ДЛ, нòсилa *баби Јелисaвци* О, *баби Стaнци* С, имaлa *бабу Трњину* Реб.

396. *Дайив* и *локайив*. У дaтиву и лoкaтиву јeднинe нaстaвaк *-и* илyстрyју пpимepи:

Дайив: кoјe бўдў дaлaз^{лe} *aмбoлaнтини* Мил, jа пòшлa мoјòј *баби* ГЦ, нисaм ишлa ни *баби* ГЦ, нeгoвòј *баби* òпpавиò Бòрo кaпијицe Т, тy сe вeчeрaлo, пpeмa *вайири* Д, д òднecў тòј *вўруни* да испeчў Лоп, тòј мoјòј *жeни* Сит, рeклa мoјòј *јeщpови* Др, дaм и òвòј *јeщpови* Реб, мi идeмo *кòлeби* Д СР С Сит Туб, пpвò сy дòшли Стòј^{нòј} *кòлeби* Мил, нисaм ишлa *кòлиби* Брез, jа пoлòжилa *крaви* Реб, нaнижe нийнòј *кўћи* Брез Вр, кўмoвaли сy нaшòј *кўћи* В, итe вaшòј *кўћи* Г, пpeмa нaшòј *кўћи* ГЦ, тpк нeгoвòј *кўћи* ГЦ, и нeкe је пўштиò *кўћи* ДЛ, дòћу òвдe мeни *кўћи* мoјòј Др, тi идeш дeвoјaчкòј *кўћи* Лоп, aјтe ви сaт *кўћи* Пл, дòдили нaшòј *кўћи* Осл, oтићитe слòбoднo нийнòј *кўћи* С, гòвeдa нaтeрaлa пўтeм *кўћи* С, нe смe да сe идe ни тўћòј *кўћи* Сит, пўштaју свaтoвe дeвoјaчкòј *кўћи* Со, и до двaнeс и пòслe *кўћи* Туб, пpeмa *лaмийи* ГБ Бр Остр Д СР Сит В Реб Г Со Бал Б, пpeмa *лaмийи* Бог Суш Мр Брез СГ, a тeрaју *Љубòвићи* Лоп, oтићи *Милени* С, дoмaћин кўпi *млaди* одeлo Сит, рeклa *нaни* Г, нe смeм нийштa да рeкнeм *нaни* Пл, да дaм *òвци* Пл, пpeпaдa *Орoвци* гòр С, с òнe стрaнe Мeдвeдникa пpeмa *Орoвци* Сит, идe *Осeчини* Осл, идe мoјòј *òчeвци* Реб, нeг да дaју òвд *илaнини* блицу Сит, òн пòбeгнe *ўшинци* Лоп, jeднòг је òнa дaлa *сeстipи* Мил, бiло имe Мaр^{чинòј} тòј *сeстipи* Сит, мoјòј тòј *синòвци* Остр, бaш сaм пpичaлa òвòј мoјòј *снaји* Брез, нисaм кaзaлa *снaји* Мил, лòжим вaтpу, *снaји*

Сит, помогнем *снаји* Т, доведү је *сѡфри* Сит, ђдѣм *сѡрини* Мил, донесѣмо *сѡрини* тѡ млѣко Туб, дамо *шѣйки* Бог, ђн кажѣ тѡј мѡјѡј *шѣйки* Мил, пѡшла мѡјѡј *шѣйки* Суш, ишла *цркви* нѡкѡ Брез Суш, *цркви* се идѣ пјѣшкѣ Брез, ѡтишли *цркви* и вјѣнчали се Брез, ѡтишли *цркви* Бр, идѣ *цркви* Бог, сѡмо кѡ идѣ *цркви* В, прѣ је се ишло *цркви* ГБ, кѡ ће д идѣ *цркви* ГК, кѡко хѣмо *цркви* на Краљѣво брдо ГЛ, јүтрење, па идү *цркви* ГЦ, ако си ишла *цркви* Л, нѡси смѣѡ тѡ ѡтићи *цркви* Лоп, ѡћү д идү *цркви* Мил, и дољѣ се обрѡтѡм *цркви* Мр, ѡдү *цркви* лүди Осл, уче Мйтровдѡна ишѡ *цркви* Пл, кад дѡјѣм на Марковац ѡнѡј *чѣсми* ДЛ, пүт што је сѡд дѡшаѡ *шкѡли* ГЛ, нѡсмо бѡш дѡшли *шкѡли* С, ѡдѣ *шѡйли* ДЛ.

Локациѡе: бѡѡ тѡм у Спѡмѣнчѡнѡј *ѡвлији* Г, ѣто ти мѡмѣ и бѡбѣ у *ѡвлији* ГЦ, чүвѡм и стѡку у *бѡшчи* Брез, и у *бѡшчи* се рѡдило Огл, тѡм у нѣкѡј *бѡшчи* Лоп, дѣрѣ се у *бѡшчи* Лоп, по *бѡшчи* дѡл Лоп, ѡн је рѡдиѡ у *бѡшчи* Мил, у стѡрѡј *бѡшчи* Мр, пѡгинѡ му на *Бѡбици* Реб, үзорѣ се па се нѡсијѣ по нѡј *брѡзди* Туб, ја-сам рѡђѣна у *Брѣсници* Мил, држѡмо мѡст у *брѡвари* Пр, бѡѡ је мѡнистар у *влѡди* краљѣвѡј Мил, бакрѣнѡ күто стѡјѡ у *вѡдрици* ГЦ, знѡ да нѡсу ѡни ү нашѡј *ведѣници* Мил, ү ѡтѡј дѡл *ведѣници* Пл, мљѣла жѡто у *водѣници* Брез, нѡјлѣпшѣ спѡвати у *водѣнчи* С, искисѣлѡмо у млѡкѡј *водѡи* Брез, ѡперѣм у млѡкѡј *водѡи* ДЛ, сѡмо на *водѡи* чѡстѡј З, пѣкѡ лѣбац у *вүруни* ГЛ, пѣчѣш у лѣбнѡј *вүруни* Мил, үмѣсѡш у *вүруни* лѣба Мил, свѣ прѡшѣ по *вүруни* С, били у краљѣвѡј *ѡрди* С, по *ѡлѡви* Брез, сѡн үмро у девѣтнѣстѡј *ѡдчи* Д, ја сам у чѣвртѡј *ѡдчи* чүвала сѣдморо гѡвѣдѡ Д, ѡтац ми је үмрѡ у тријѣс прѡвѡј *ѡдчи* Лоп, у шѣсѣт трѣћѡј *ѡдини* стѡрѡсти Мр, у ѡсмѡј *ѡдчи* ме мѡјка ѡвѣла пѡслѣ СГ, бѡѡ сам у ѡсамнѣстѡј *ѡдчи* ГЦ, у дѣвѣтѡј *ѡдини* Остр, прѡвѡ је по *Гѡсѡѡји* вѣликѡј Брез, сѡдѣкѡн ѡ Мѡлѡј *Гѡсѡѡјѡни* Брез, у недѡљу по *Гѡсѡѡјѡни* Брез, пѡсијѡли мүрузѣ у *ѡрадини* Суш, нѡје лүбѡв цвѣтѡла на *ѡрани* Г, на ѡлбѡнскѡј *ѡраници* Др, ѡна ми је сѣстра у *Дѡјнѡј Грѡбовици* СГ, дѡбѡили на *диѡби* Мр, зарѡдили у дрүгѡј *држѡви* Осл, гѡре на нѣкѡј *жѣйѡви* В, ѡвце се клѡле ѡ *жѣйѡви* Т, прѡстерѣ се слѡма по зѣмљѡи В, ја-нѡсам мѡгла на *ѡри* Мил, и сѡливѡ се у *Јѡблѡници* Брез, и у *кѡвѡни* Туб, бѡло на *кѡмари* ГЦ, ѡнѡ што је на тѡј *кѡмари* бѡцѡ ү вѡс ДК, па у *кѡмари* С, у Вѡљѣвскѡј *Кѡменчи* Мил, и мѡ у *Кѡменчи* Пѡнто С, и мѡли бѡшчу у тѡј *Кѡменици* ГЦ, рѡдиѡ у мѣснѡј *канцѣларији* Ст, у мѣснѡј нашѡј рѣбѣлскѡј *канцѣларији* Туб, нѡде на *кѡици* Туб, и ү личнѡј *кѡрици* Г, бѡићѣ күм у *кѡфѡни* О, дѡбар је сѡр у дрѡвнѡј *кѡци* Мр, ил у *кѡвици* Брез, па је бѡѡ кѡт сѣстрѣ у *Кѡзарици* Мил, ѡстѡ да нѡиѡ у *кѡлеби* Реб, ѡстѡло јѡш у *кѡлеби* С, па свѡи у јѣднѡј *кѡлиби* спѡвѡјү ДЛ, хѣрку сам рѡдѡла у тѡј *кѡлиби* Мр, и мѡм у *кѡлиби* крѣвет Суш, нѡсила у *кѡрици* нѣкѡј Брез, ил у *кѡйѡлѡчици* Брез, фѡрбѡли смо и у јѡсѡновѡј *кѡри* СГ, нѡјвѡишѣ смо рѡдили на *крѣчѡни* СГ, па у *Крѣчѡвини* С, у *күјни* сѣдѡмо Мил, пѡвѣдѣ кѡло у *күјни* Мил, нѣмѡ мүшкѣ глѡвѣ ү *күћи* В, рѡдиѡ код мѡјѡј тишлѣрѡј на *күћи* ДК, у стѡрѡј јѣднѡј *күћи* Др, спрѣмѡла ү *күћи* дѣци дѡ јѣдѣмо О, нѣ рѡдѡм нѡшта сѡм по *күћи* Пл, зѡми ѡкүпѡш се ү *күћи* Т, жѡто је држѡно у *мѡѡзи* Огл, ѡвѡј ми сѡн у *Кѡцѣљѣви* дѡл жѡвѡи Огл, у нашѡј *күћи* Остр, на *лѡвади* Реб, по Рѡвнѡј *лѡвади* по Кѡзилима Сит, у *мѡѡзи* С, хѣ се чүвѡ брѡшно у *мѡѡзи* Суш, исѣчү по мѣри Бог, бѡѡ јѡ у *Мѡлицици* ГЦ, ѡнѡ је се нѡсликѡла на *нѡзи* Суш, рүкѡм бѣрѣмо ү *нѡви* Осл, дѣнѣмо и по *нѡви* Пл, јѡш үпртѡм на *ѡбрѡнци* нѡсѡм Мил, на *ѡбрѡнѡчи* сѡра на пѡјѡц нѡсила ДЛ, бѡјѡм вүну у *ѡровини* С, гѡр у *ѡровици* С, на бѣтон ѡвд у *ѡѡклији* Пл, свѡкѣ пѣткѣ на вѡљѣвскѡј *ѡѡѡци* ГЛ, бѡла у *ѡлѡнини* ГЛ, кѡлкѡ сам пүтѡ бѡла у *ѡлѡнини* С, јѡ гѡре у *ѡлѡнини* Суш, нѡћү пүшку на *ѡлѣћи* Мил, бѡбѡ ү менѣ бѡла ѡв на *ѡдсѡлѣви* М, лѣсѣ ѡвѣ у *ѡүшѡници*, вѣштѡчкѡ ГЦ, ѡзѡдѡ се ү *ѡүшѡници* фүрѡна С, дѡле у *Рѡвни* Брез, у Пѡшинѡј *Рѡвни* Брез, и ѡн ѡдѣ ү С^ѡѣчу *Рѡѡѣку* да трѡжѡи

ту ўмрлицу Мр, једо сам на *свадби* З, о могој *свадби* Бог, имали смо кума у *Сечини* ГЦ, па де ће бит у *сламарици* В, и тако на *сланци* О, тамо у другој *сдоби* Бр, спаво у другој *сдоби* Др, ја у *средини* предем ГЦ, на *средини* пробўши Со, на левеј *сирани* Г, ў овдеј *сшари* сто лесе Г, ја сам у куделној *сукњи* В, по *шабли* ставимо Лоп, испече на *шабли* О, дол у *шараси* О, ја сам у тој *фамилији* рђена Др, погорле у *цркви* ГЦ, ў *цркви* мож ал не мож на гроб Д, јаја изгњечимо вамо у *чинији* ДП, у *шали* кажем Мил, биле које радле о *шенци* ГЦ, чуво ў некој *школи* СГ, полужла ў јасле ў *школи* Пл, пђем по некој *шшали* В, он је радио у *шшамарији* Туб, има две беле у брезовеј *шуми* Лоп, у свакој *шуми* Лоп, нашо малну ў *шуми* О.

397. Код именица које се завршавају на велар у дативу и локативу добро се чувају резултати друге палатализације:

Дашив: одем *Анци* Г, велй тата *Влстимирци* Сит, и рекла *Водци* Г, да купйш *Данци* машину С, *Десанци* сам све опрела ДК, оној *Десимирци* С, мој син пали свећу баби *Зайорци* Суш, дао *Зорци* Суш, мајка дала *Јорданци* мараму С, отишла после дол *Јорданци* С, ми смо пречй *Јорданци* него Божо С, *Љубинци* чдек ишо Др, и *Милинци* нашој поконеј С, *Сшанци* сте могли ићи С, дадо ја *Сшодјанци* С;

ў том најћу и ајде *бараци* Д, према *војсци* радй В, *војсци* наредидо дете не сме се ниједно ўбити Туб, отшо *деводци* ў кућу ГЦ, спремела као *деводци* Осл, кажем овдеј могој *деводци* Остр, према *Завлаци* ГЛ, *мајци* отрчим Суш, одем оцу и *мајци* там Брез, па се вратим поново оцу и *мајци* В, путовала сваку ноћ *мајци* ГК, како је *мајци* било йме Мил, Андријаниној *мајци* Сит, кажи Драгутну и *снајци* Мил, еквала сам ка-сам ишла *сшодци* Бр, ишле смо *сшодци* Г, *сшодци* идё чим дйгнё се на ноге Д, осушимо па догнамо *сшодци* ДЛ, немаш довољно ранё *сшодци* М, дајё *сшодци* преко зимё Бал, доручкујемо и ајде *сшодци* Осл Со, у клипу *сшодци* Осл, још нешто домири *сшодци* Пл, отрчим *сшодци* Пр, ко је ишо *сшодци* Сит, свекрва отишла ў планину *сшодци* Суш, дрвени чанчић" и идеш *сшодци* Т, одо оној *ћерци* на имање В, за зиму спремам *ћерци* ў Ваљево ГК, зёт ми пошо ў кућу *ћерци* З, сат трёба *ћерци* Осл, тој могој *ћерци* старидој С, ја сам тој *унуци* давала нешто Мил, он тринёс метара дао *унуци* за опанке Ст, овдо смо *унуци* Осл.

Локатив: мою ћещу у *бешници* лўљала Брез, у *бешници* СГ, у *вабрици* директор ГЦ, има у *вијоци* ГЦ, ја сам бидо у *војсци* Бог, три годне бидо у *војсци* Т, а Рада је остала у *колёвци* К, тамо у *задрузи* Огл, на *йррани* Мил, остала у *колёвци* К, и у *љусци* од лўка офарбано В, офарбано у *љусци* Г, бојили природно у *љусци* оровдеј Ст, исекла ми нањулицу на дёсној *нози* Брез, по *йаирци* што се берё СГ, на дёсној *илёћци* Осл, на оној се *илёћци* гледё Осл, ў С"ечёј *Р"еци* Мр, пёре на *реци* ГЦ, имам ньиву дол у *реци* Др, у Стан"ној *реци* Остр, у *реци* спёру С, то је било прё у Стан"ној *реци* Туб, ёто је жёно у *руци* Г, држим у *руци* З, стојимо на једној *сшрци* Мил, да бўдеш ковач и поткивач у војној *сшрци* Туб, прёври у *сшрци* и после сйриш Огл, станово сам у кругу у *фабрици* ГЛ, у *фабрици* ГЦ О, он" су били там у *фабрици* О.

Резултати палатализације чувају се и у облицима присвојних придева типа: *Бранчина*, *Булчин*, *Дшшанчин*, *Живчин*, *Љубинчин*, *Пёрчин*, *Радодјчин*, *Слвчин*, *Сшанчин*, *Сшевчин*; *мајчин* дёда Осл и сл.

397a. Међутим, у појединим пунктовима алтернација спорадично може остати:

донео *мајки*⁷⁴ стару Г, подај *мајки* парё Г, *унуки* ја ткёла Осл; ишла сам *Јоки*

⁷⁴ У Тршићу је *мајци* = *мајки* (Николић 1968: 415); у Полимљу поред *Рајци*, забележено и *мајки*, *мајкина*, *мајчина* (М. Николић 1991: 355); у Ужичкој Црној гори *мајкина* и *мајчина* (Марковић 2011:

С; исто тако и код присвојних придева: *Душанкина* јетрова;

она је се лечила по Пелагића *књији* К, бић ми мџу у *војски* Г, кад је бић тамо на *ијранки* З, а кад нађу, пријо, пушку на *илећи* Огл, у Ужичкој *Пдожеи* ДК.

397б. Резултати палатализације наравно изостају и у дативу и локативу именица *вдћи*, *кодкши*, *мачки*, *мдји*, *иушки*, *ијеи*.

Са приликама у Подгорини у потпуности иду оне у Ваљевској (Николић 1969: 47, Радовановић 2006: 243) и шумадијској Колубари (Реметић 1985: 247-248) и Мачви (Николић 1966: 261). Палатализација се реализује готово увек у Тршићу (Николић 1968: 415), у говору Љештанског (1977: 217), у Драгачеву (Ђукановић 1995: 134), у Горобилу (1972: 673), у Ужичкој Црној гори (Марковић 2011: 518–519) и Гружи (Стевовић 1969: 461). Уочена одступања у подгорским селима нису специфична, будући да су позната и суседним говорима. Инвентар примера у којима промена изостаје је у свим овим говорима углавном исти.

б) Множина

398. *Генитив*. У генитиву множине јављају се наставци *-а*, *-и* и *-у*.

1) Наставак *-а* јавља се:

а) код именица чији се корен завршава на један сугласник: пуно *баба* М, ударј двајес пет *бајинā* ГЛ Д, син јој умро од *бдиња* Реб, колко *боја* С, Сушица дође право од *Брзовица* Брез, читали колко *варница* ГЛ, они *варница* Остр, испод они *верии* Мил, нема *вила* С, тражи *вила* Сит, препереш у девет *вога* Г, донело једанес *воденица* Лоп, нестало *врана* В, донела сам седам *врѣна* С, по пет *вурунā* Сит, да наберем *ивива* Пл, седам је *идина* од менē З, имала сам можда двајес *идина* Брез, после деветнес *идина* Г, има пещес *идина* Туб, сви *мужа* В, било је и *девдјица* Лоп, од моји они *диња* О, љеци да понесемо *дињича* ДЛ, нису вјештачки *ирава* није постојало ГЛ, понесемо неки *грдња* Реб, ја спрчила они *грдњича* Бог, они дошли по ме и ја донела *грдњича* Реб, имало је *друрица* Др, педесет *женā* те радѣ Брез, било је и старији *женā* Лоп, било оно старији *женā* Лоп, у неколко *жица* Д, избројиш по двајес *жица* Т, било је *забава* Огл, правили они *зирага* Т, с њима око *зимина* О, ѓ тамо имамо пуно *змија* ГЛ, чезез *змија* Суш, учи *Здугиница* завршио зидање Др, добијемо пет *илага* С, плаћамо по осам *илага* С, имам и *јабужа* Брез Г, правѣ сад од *јабужа* ко воли СГ, разни *јаруја* Осл, пет *јешрова* било ГБ, не мош опрати двајес *кашика* Мил, прѣ није имало они фластичани *кеса* В, тридесет *коза* С, прѣ је било *колѣба* Лоп, имало десѣ *колѣба* С, убацим мало *коленица* ГЦ, нагулимо *кора* неки Бог, да се купи ко-ово сад *кора* Туб, било и *косачица* О, није ко близу менē имо *кшиница* Реб, оvd у воћу десѣт *кшиница* Ст, од старији *кшиља* О, место пет *крава* држим само једно ГЦ, седам *крава* Реб, има чѣтри-пет *крава* Сит, сир од *крава* Туб, направимо од *криа* ГЦ Мил, живимо од *кујина* Остр, има млого *кућа* затворени ГЛ, има млого празни *кућа* ГЦ, то-је баш код наши *кућа* ДК, *кујина* нема брѣја С, од *кујина* Б, у нас дванес *леса* Г, имале су пушничкѣ вуруне по петнес *леса* ГК, па сушимо са двајес *леса* С, и мало *лејѣња* ГБ, има *лисича* В ГЦ, пили чајеве и од *лија* К, донела *лѣнчара* С, живимо од *малина* Остр, било је *марма* и ткале су жене Остр, одговара за паљење *мина* Реб, има *мљѣчара* њ њи Мр, имам и *мушмѣла* Г, извади једно десѣт *мушмѣла* Остр, педесѣт пет *нагница* Др, шѣс *недѣља* лежѣ Остр, она од

шѐс нѐдгѣ̄ља Туб, око својѝ нѣ̄вѣ̄ Сит, измеђ̄ нѣ̄вѣ̄ Осл, због ђ̄с̄т̄ир̄ӯӣя̄ Остр, јѣ̄ли смо к̄упуса, ӣѣ̄ир̄к̄а̄ Вр, т̄у п̄осијѣм ӣѣ̄ир̄к̄а̄ Мр, сѣ̄дам к̄ӣла̄ ӣѣ̄ир̄к̄а̄ О, дѣ̄вѣ̄т б̄анк̄ӣ ст̄ар̄ӣ ӣѣ̄р̄а̄ В, ст̄ав̄ӣ ӣѣ̄р̄а̄ ГЛ, ђ̄н је из П̄ѣ̄ӣѣ̄р̄а̄ Брез, није т̄ѡ б̄ӣло ӣѣ̄лѣ̄н̄а̄ О, имала сам шѐс-сѣ̄дам ӣѣ̄лѣ̄н̄а̄ Туб, дв̄анѣ̄с ђ̄вӣ ӣѣ̄рд̄ж̄к̄а̄ Реб, в̄ак̄ѡ до ӣѣ̄т̄ӣя̄ О, пр̄ѡшли дв̄ајес ӣл̄анӣн̄а̄ Вр, мѣ̄ко сплѣ̄тѣ̄ш ӣл̄еӣѣ̄н̄ӣц̄а̄ Лоп, нӣко није им̄ѡ ӣл̄еӣѣ̄н̄ӣц̄а̄ с̄а̄мо̄ ј̄а̄ С, ӣѡ̄ѣ̄ач̄ӣц̄а̄ м̄а̄ло̄ ГБ, дѡ̄ђѣ̄ Бѡ̄ж̄"ћ̄ ђ̄нд̄а̄ се мѣ̄с̄ӣ ӣѡ̄ѣ̄ач̄ӣц̄а̄ ГБ, д̄ан̄ас што им̄а̄мо̄ дв̄адесѣ̄т ӣѡ̄л̄ӣт̄ӣц̄а̄ В, по пѣ̄т ӣѡ̄род̄ӣц̄а̄ К, није б̄ӣло ӣр̄аз̄н̄ӣц̄а̄ Лоп, по тр̄ӣјес ӣр̄ѣ̄ља̄ Туб, им̄а̄ пѣ̄т ӣр̄ӣш̄ѡ̄к̄а̄ Мил, од ӣч̄ѣ̄л̄а̄ О, ђ̄н се пр̄ѡ̄пӣѡ̄ од р̄ан̄а̄ Брез, т̄ѡ им̄а̄ поред р̄ѣ̄к̄а̄ Мил, по дѣ̄сѣ̄т ђ̄нӣ р̄ӯч̄ӣц̄а̄ ГЦ, др̄ж̄ӣ се чѣ̄трѣ̄с свѣ̄ћ̄а̄ М, по дв̄ѡ̄је св̄ӣњ̄а̄ кл̄а̄лӣ Вр, р̄ан̄"ла св̄ӣњ̄а̄ ГБ, м̄нѡ̄го дѡ̄бр̄ӣ св̄ӣњ̄а̄ Г, им̄а̄м п̄ӯно св̄ӣњ̄а̄ Г, др̄ж̄ала̄ тр̄ѡ̄је св̄ӣњ̄а̄ Др, ђ̄сморо св̄ӣњ̄а̄ Лоп, д̄ӣвл̄ьӣ св̄ӣњ̄а̄ им̄а̄ Реб, им̄а̄м св̄ӣњ̄а̄ ђ̄сморо Сит, св̄р̄а̄к̄а̄ Сит, с̄а̄д им̄а̄ д̄ӣвл̄ьӣ св̄ӣњ̄а̄ Суш, пр̄еко С̄ӣт̄ар̄ӣц̄а̄ још снѣ̄г̄ ӣдѣ̄ Со, п̄ӯно т̄ӣз̄ӣ сл̄ав̄а̄ Лоп, им̄а̄ п̄ӯно сл̄ав̄а̄ Лоп, дѡ̄нѣ̄ла сам дѣ̄сѣ̄ сл̄ам̄ар̄ӣц̄а̄ С, кл̄ѣ̄п̄а̄ње с̄ӣк̄ӣр̄а̄ Пр, шѐс с̄ӣѡ̄л̄ӣц̄а̄ Ст, нѣ̄м̄а̄ пѣ̄-шес с̄ӣѡ̄ш̄ӣн̄а̄ мѣ̄т̄ар̄а̄ Др, дѡ̄ђ̄у са св̄ӣ с̄ӣр̄ан̄а̄ Сит, а имала т̄ӣ с̄ӣр̄ӣна̄ ГБ, каж̄ӯ дѡ̄ле̄ в̄ӣш С̄ӣав̄а̄ С, имали од с̄ӣар̄ӣн̄а̄ г̄атке̄ Реб, ѳ̄змѣ̄ лѣ̄п̄ӣ сув̄ар̄ч̄ӣц̄а̄ Реб, др̄вѣ̄н̄ӣ ѡ̄кв̄ӣр у ӣѡ̄б̄л̄ӣц̄а̄ Остр, м̄ѡ̄рало да б̄ӣднѣ̄ пѣ̄т ӣѡ̄р̄аб̄а̄ са ст̄ранѣ̄ Реб, пр̄ав̄љѣ̄но од ӣѡ̄р̄аб̄а̄ ДК, им̄а̄ш̄ т̄ӣ дв̄анѣ̄с ӣѡ̄р̄аб̄а̄ Реб, т̄ѡ је б̄ӯка од м̄ѡ̄тѡ̄р̄н̄ӣ ӣѡ̄с̄с̄ӣѣ̄р̄а̄ Реб, им̄а̄ свакој̄а̄к̄ӣ ӣӣц̄а̄ Сит, на̄берѣ̄мо̄ ӣр̄ав̄а̄ Осл, снѣ̄сѣ̄м̄ ја̄ по дѣ̄сѣ̄т-пѣ̄тнѣ̄с ђ̄нӣ ӣр̄уб̄а̄ Туб, п̄ѡсле из П̄ѣ̄л̄ӣј̄а̄ ѡ̄тишла Брез, б̄ӣло је м̄лѡ̄го уѡ̄дѡ̄в̄ӣц̄а̄ Вр, од ѳ̄з̄ӣц̄а̄ СГ, чѣ̄тр̄ӣ-пѣ̄т уч̄ӣѡ̄н̄ӣц̄а̄ Др, плѣ̄ла ч̄ар̄а̄ӣя̄ Осл, сѣ̄дӣѡ̄ код ч̄ѣ̄л̄а̄ Осл, б̄ӣло н̄ас п̄ӯно чѡ̄б̄анӣц̄а̄ Ст, с̄а̄мо̄ од ӣѣ̄нар̄ӣк̄а̄ Пр, т̄к̄а̄ло се, шар̄ѣ̄н̄ӣц̄а̄ ГЦ, шѣ̄снѣ̄с ђ̄нӣ шар̄ѣ̄н̄ӣц̄а̄ Д, м̄ӣ набац̄а̄мо̄ ӣл̄ь̄ӣв̄а̄ ГЦ, ѡ̄в̄ ко ӣл̄ь̄ӣв̄а̄ Г, нѣ̄ вид̄ӣш̄ ѡ̄дав о ӣл̄ь̄ӣв̄а̄ С, ж̄ӣвили од с̄ӯв̄ӣ ӣл̄ь̄ӣв̄а̄ С, им̄а̄мо̄ ӣл̄ь̄ӣв̄а̄ Брез, ѡ̄ставѣ̄ с̄ӯвӣ ӣл̄ь̄ӣв̄а̄ Брез, ѳ̄зм̄ӯ од ӣл̄ь̄ӣв̄а̄ Лоп, ѳ̄ нас с̄ӯв̄ӣ ӣл̄ь̄ӣв̄а̄ Лоп, ѡ̄став̄ӣ се с̄ӯв̄ӣ ӣл̄ь̄ӣв̄а̄ Остр, свѣ̄ ђ̄нѣ̄ к̄ѡ̄ре̄ с̄к̄ӣд̄ам̄ са ӣл̄ь̄ӣв̄а̄ Ст, с̄ӯв̄ӣ ӣл̄ь̄ӣв̄а̄ Пл, м̄а̄ло̄ ђ̄вѡ̄ ӣл̄ь̄ӣв̄а̄ З, к̄ӯвалӣ смо̄ кол̄а̄ч̄"ѣ̄е од ӣл̄ь̄ӣв̄а̄ Туб, т̄ѡ с ѡ̄с̄ӯш̄ӣ ӣл̄ь̄ӣв̄а̄ Туб;

б) код именица чији се корен завршава сугласничком групом с непостојаним /а/: сѣ̄клӣ смо̄ д̄ж̄ицу од б̄ӯк̄ав̄а̄ Реб, им̄а̄ ӣ в̄ӣш̄а̄њ̄а̄ Брез, пр̄ав̄ӣмо̄ ӣ м̄ӣ од в̄ӣш̄а̄њ̄а̄ Лоп, крѣ̄вет̄ м̄а̄ло̄ ӯр̄а̄ђѣ̄н од нѣ̄к̄ӣ гас̄а̄к̄а̄ В, крѣ̄вет̄ӣ су б̄ӣли о др̄вѣ̄н̄ӣ гас̄а̄к̄а̄ Вр, п̄ӯно се жѣ̄н"ло м̄ѡ̄ма̄к̄а̄ ӣ дѣ̄вој̄а̄к̄а̄ ГБ, свѣ̄ д̄ӯкат у ѣ̄вој̄а̄к̄а̄ ДЛ, ѡ̄дуд̄а̄ из К̄ѡ̄ш̄а̄љ̄а̄ у прѣ̄ма̄ц̄ Реб, им̄а̄мо̄ кр̄ӯш̄а̄к̄а̄ Брез, ѡ̄став̄ӣ се ӣ т̄ӣ кр̄ӯш̄а̄к̄а̄ Остр, код ѡ̄в̄а̄ц̄а̄ Бог Брез В ГК ГЛ ГЦ Др Лоп М Мил Реб, дѡ̄гна̄ла ђ̄сам ѡ̄в̄а̄ца̄ Мр, м̄ѡ̄кра̄ к̄ѡ̄ м̄ӣш̄ дѡ̄ђѣ̄м̄ из ӣѣ̄чур̄а̄к̄а̄ Суш, пѣ̄т сес̄т̄ар̄а̄ Бог Брез Со, им̄а̄ ӣ ӣр̄ѣ̄ш̄а̄њ̄а̄ Брез, в̄ӣш̄ ѣ̄во̄ ӣр̄ѣ̄ш̄а̄њ̄а̄ Г, од бѣ̄л̄ӣ ӣр̄ѣ̄ш̄а̄њ̄а̄ Пр;

в) код именица чији се корен завршава сугласничком групом без непостојаног /а/: б̄ӣло је дѣ̄сѣ̄т вѡ̄ј̄ск̄а̄ Б, шѣ̄снѣ̄с в̄р̄с̄ӣя̄ по ст̄ѡ̄ мѣ̄т̄ар̄а̄ Мил, им̄а̄ р̄аз̄н̄ӣ в̄р̄с̄ӣя̄ ДК, нѣ̄ коп̄а̄ш̄ ђ̄нѡ̄ измеђ̄ в̄р̄с̄ӣя̄ ДК, нѣ̄к̄ӣ пѣ̄-шес в̄р̄с̄ӣя̄ СГ, имали р̄аз̄н̄ӣ с̄ѡ̄р̄ӣя̄ ГЦ, плѣ̄сти од сѣ̄дам с̄ѡ̄р̄ӣя̄ С, пѣ̄-шес с̄ѡ̄р̄ӣя̄ Туб;

Наставак -а је сасвим обичан и у већини оближњих говора (Уп. Николић 1969: 47, Радовановић 2006: 243-244, Реметић 1985: 249-250, Николић 1968: 415, Тешић 1977: 218, М. Николић 1972: 674).

2) Наставак -и имају именице:

а) по дв̄ајес пѣ̄т б̄анк̄ӣ Др, ст̄ѡ̄ осамдѣ̄сѣ̄т б̄анк̄ӣ ГЦ, б̄а̄ӣш̄ч̄ӣ Д, ѳ̄дарилӣ в̄ам̄ пр̄еко б̄а̄ӣш̄ч̄ӣ Остр, брѣ̄ск̄вӣ Д, брѣ̄ск̄ӣ Суш, ѡ̄в̄ӣ в̄а̄ӣ с̄авремен̄ӣ СГ, б̄ӣло ӣ водѣ̄н̄ӣч̄ар̄к̄ӣ, и жѣ̄не̄ м̄лѣ̄ле̄ Мил, дѣ̄вѣ̄т ӣр̄а̄ш̄к̄ӣ Г, с̄а̄став̄ӣ се по пѣ̄тнѣ̄с ӣж̄в̄ӣ Г, о гас̄к̄ӣ ѡ̄прав̄ӣш̄ Г, ӣр̄ан̄к̄ӣ р̄аз̄н̄ӣ Остр, б̄ӣло је ӣр̄ан̄к̄ӣ Осл Др Д, ӣграј̄ӯ к̄ар̄ӣш̄ӣ Осл Брез, к̄ѡ̄в̄ч̄ӣ Д Суш, к̄ѡ̄к̄ѡ̄ш̄к̄ӣ Суш, око мѣ̄нѣ̄ т̄ӯде̄ к̄ѡ̄мӣш̄н̄к̄ӣ п̄ӯно К, измеђ̄ӯ кр̄ӣш̄к̄ӣ ст̄ав̄ӣм̄ ГБ, имало ӣ кр̄ӯш̄к̄ӣ та̄кӯш̄ӣ Остр, м̄а̄ч̄к̄ӣ Суш, б̄ӣло је ӣ м̄а̄ч̄к̄ӣ Пл, имало ӣѣ̄ш̄к̄ӣ ДЛ, дв̄ајес

йацкї Брез, није било тїзи *йѐчуркї* К, да л сѐдам *йџлутикї* Брез, возиџ сам ја двајес двајес *сваџбї* Ст, ђндај тџ није било *сваџбї* Г, направиџ шѐс *сваџбї* Бр, имџ је пѐт *сѐспїри* Бог, дџнѐла и *сукњї* Г, имџ двајес ђнї *шѐїлї* О, кџлкџ смо имали *шѐїлї* Пр, дџнѐла сам *шџрбї* С, имџм ѝ ја *шџрбї* тїзи Остр, штџ га је љ вас *шџрпїи* Лоп, насџдї по пѐтнѐс *ћуркї* Сит, свѐ код *црквї* Мил, и данџс дањи око *чѐсмї* Остр, имџ *шџркї* Т, није било *шџпїри* СР З, четрнѐс-пѐтнѐс *шџпїри* музикѐ ДЛ;

б) кџлкџ сам ја тї *блљзи* Г, по двајес *їрѐљї* Бр, педѐсѐт-шѐсѐт *їрѐљї* ДК, двџнѐс *їрџї* закувам Туб, по дѐсѐт *їрџї* С, пљну тџрбу *сїварї* Мр, ђнї мџї *сїварї* Остр, *ћџсї* нѐколкџ В.

Судѐћи према материјалу, процес ширења наставка *-и* у Подгорини ипак није отишаџ тако далеко као што је то у неким другим говорима. За Ваљевску Колубару је јџш Б. Николић констатовџ да се овај наставак „недоследно шири“ (1969: 47), што је потврдиџ и мџ материјал (са знатно више примера) након четрдесџт година (Радовановић 2006: 245), а у говору Мачве овај се наставак изразито прошириџ (Николић 1966: 261); наставак *-и* потврђен је у централној Шумадији (Реметић 1985: 251), као и свим западносрбијанским говорима – говору Љештанског (Тешић 1977: 218), Тршићу (Николић 1968: 415), Горобиљу (М. Николић 1972: 674), Драгачеву (Ђукановић 1995: 135).

Уопште, експанзија наставка *-и* посебно код именица женског рода карактеристична је за шумадијско-војвођанске говоре, а истраживања су показала да је жариште ове појаве централни предео дијалекта. Обиље примера с наставком *-и* (чак у свим родовима) забележено је и у периферијском говору Ш-В дијалекта у Банату, што се може узети као репрезентант стања и у осталим севернијим говорима дијалекта (Бачкој и Срему), чији су описи мање исцрпни (Радовановић 2006: 301).

Наставак *-и* потврђен је само „у неколико именица“ на подручју С-В дијалекта. Ж. Бошњаковић констатује да је у том смислу С-В ближи К-Р дијалекту, будући да овај наставак не познају ни левачки, ни трестенички говори, као ни прва зона говора Крагујевачке Лепенице, Ресава и Чумић. Бошњаковић сматра да треба унеколико кориговати ранија мишљења да *-и* карактерише и смедеревско-вршачко подручје (Бошњаковић 2004: 307-308, у рукопису).

С друге стране, облици са *-и* нису запажени ни у југоисточним Х-К говорима (Уп. Пижурица 1981: 124, Станић 1974: 328, Вуковић 1938-1939: 56).

3) Дуалски наставак *-у* јавља се код именица: ја њѐгџ вџкџ испџд *нџї* Г, и дџле измеђ *нџї* Сит, ишла од мџлї *нџї* Брез, рџдила сам од мџлї *нџї* Вр, испџд *нџї* лѐжї В, од њѐговї *нџї* Огл, до *нџї* ГБ, гљја око *нџї* С, сџкријѐм се око њѐнї *нџї* Мил, свїјѐ се око *нџї* СР, пџчѐла од мџлї *нџї* Пл, стїгнѐ њї ђнај штџп испџд *нџї* Суш, дџл до *нџї* Д, од *нџї* Бог, ка-се навикнѐ од мџлї *нџї* Осл, што сам спџла с *нџї* ГЛ, вџкџ га дрђжї преко *рџкљ* Бал, ђн скрђштени *рџкљ* ДК, празнї *рџкљ* Б С, ђтшли празнї *рџкљ* О, дѐ ш тї празнї *рџкљ* Лоп.

Облике *руку*, *ноїу* чува већина шумадијско-војвођанских говора. Ареал в. код С. Реметића (1985: 251).

4) У појединим јатовским селима забележила сам и овакве ликове:

а) сѐдам оваџџ спџло с *нџївџ* Лоп, па измеђ *рџкљвџ* Остр; и: у свїралу од *шрѐшњљвџ* С.

Овакве ликове С. Реметић бележи у ерским и космајским селима и констатује да су настали „додавањем *-а* на форме *руку*, *ноїу*, *слљїу*“, као и то да су облици уочени „у Грузи, средњоибарској зони, Азбуковици, Рађевини и Тамнави, затим у

источнобосанским и западнобосанским ијекавским говорима ... у Банији и Кордуну и Посавини“ (1985: 251). Овом ареалу се могу придодати и налази из Драгачева (Ђукановић 1995: 135)

б) једно лѣгнѣ испод *ноѣију* ДЛ.

Ликове *рукију* и *ноѣију* С. Реметић бележи у космајској зони, а потврђени су у Чумићу и Биограчићима (1985: 251). Истраживања Ж. Бошњакловића сведоче о овим облицима и на простору Смедеревског Подунавља (2012: 74).

5) У ијекавско-екавским селима и неким са њима граничним може се срести генитив множине без финалног *a* (обично у споју именице и броја, количинског прилога или неке друге именице којом се означава мера); 328 под 4: *a* њамају *jā* и *овѣ jāiog* Мр, њма̄м *gō*тово осамдесѣт *iōgīn* Реб.

Генитив мн. без наставка жив је у говору Љештанског (Тешић 1977: 219–222) и у суседној Ужичкој Црној гори (Марковић 2011: 226).

399. *Даѣив-инстируменијал-локаѣив*. Новоштокавски синкретизам благо нарушавају реликтне форме забележен у локативу:

Даѣив: његова мајка кад није ишла *iāiāрама* ГБ, *iāiāрама* ишла *jā* Суш, иш^о *jā* *дѣв^ојкама* Реб, *дѣв^ојкама* ка се идѣ Остр, љжичкѣм п^утом прѣма *Дивчибарам*а Сит, рѣдара *ѣспѣ жѣнама* Г, ишли *к^олебама* Лоп, отрчѣ г^оре *к^омшијама* ГЦ, прѣма *К^ошљама* Реб, да п^оложѣм *к^рѣвама* Пл, идѣмо *к^рѣвама* Мил, па се ишло *овцама* Туб, нас^мѣчѣм *овцама* Брез, осѣчѣм *овцама* Д, свѣрају као *ѣчѣн^нцама* Г, *о̄н^у* да смѣтају *ѣрѣљама* СР, давали *свѣњама* К, мл^атѣм *свѣњама* Лоп, није да^о мѣни дѣо и *сѣсѣрам*а В, прѣма *Сѣишар^нцама* Лоп, ка^жѣм м^ојѣм *сн^авама* Мил, ра^дила и *сн^авама* Др, к^упѣ *сн^ајама* пред Иванд^ан З, прѣма *ѣд^очкарама* онѣм Бал, а^јде *ђурама* ГЦ, да^рујѣм *јунакама* СР, ид^у прѣма *Ўж^нцама* ГЛ, ра^дила *учѣиѣљ^нцама* Мил, прѣма *ф^амѣлијама* Осл, да^ла *Цѣи^анкама* ДК; и: он^омѣ м^ојѣм *чѣчама* Брез;

Инстируменијал: па ударѣ *бр^дилицама* Д, т^о се б^уши *бурѣјама* Реб, шт^а ти је са *вѣдрицама* Бр, прѣврѣмо и *вѣлама* О, јѣли *вѣљушкама* Огл Осл, вр^ли смо са *врш^алицам*а Г, св^у смо шк^олу зал^нѣпили *ѣр^удама* Брез, свѣ са *ѣж^вицама* С, са тѣм *љ^вѣвама* Мр, прѣгра^ђѣно *д^аскама* Др, м^омци с *дѣв^ојкама* Огл, д *останѣ* с тѣзѣм *дѣв^ојкама* Остр, ба^вѣ се овѣм *др^ођама* Реб, на^учила сам с овѣм *жѣнама* г^оре М, т^о се с *ѣлама* Бал, нѣцаш са *ѣлама* ГЦ, пр^авили с *ј^абукама* Туб, штр^удле с *ј^абукама* Остр, са *к^анаѣама* О, свѣ су с *к^ајама* С, др^венѣ је ма^љ са *ка^рикама* В, са *ка^шикама* се срчѣ Лоп, јѣло је се др^венѣм *ка^шикама* Т, *к^ладарам*а сѣч^у Огл, сѣкли др^ва *к^ладарам*а Сит, са *к^луѣам*а ГЛ, пр^ођ^у са *ко^йѣчицама* Огл, к^осци к^осѣ са *к^осам*а ГК, са *к^оскам*а изл^упају Пр, с б^рда в^учѣм с *к^рѣвама* С, и с *к^рѣвама* сам ра^ди^о Огл, ѣскр^пљѣно *к^учинама* Д, од^гр^ћу *л^оѣѣшам*а Д, дѣв^ојке са *ма^јкама* Огл, свѣкла *ма^казам*а Д, *ма^казам*а овѣм ос^мѣчѣ Мр, ов^о ти је са *мѣкињама* С, к^опали с *м^оѣш^акам*а СГ С Лоп, т^уч^у с *м^оѣш^акам*а С, слаби^јѣ и *нѣдељама* Огл, г^азѣ *н^оѣам*а Пр, ѣзѣ мѣнѣ ударати *н^оѣам*а Брез, ткѣш и *н^оѣам*а Л, и свѣ ва^ко *н^оѣам*а Лоп, шишале мѣ жѣне *н^ож^ицама* Брез, јѣдна за *овцама* Реб, са *ѣ^арам*а Остр, са г^отовѣм *ѣ^арам*а ДЛ, нѣка те п^омогнѣ са *ѣ^арам*а ДЛ, ск^оро му бѣли за *ѣѣшам*а СГ, свѣ ва^ко *ѣлѣшкама* прѣгѣ Мил, са *ѣр^шушам*а ДЛ, за^кув^ам *р^укама* Туб, за^пнѣш и *р^укама* и *н^оѣам*а С, ма^ло са св^ојѣм *ра^бацијама* Мр, *р^оѣуљама* кад заб^ацујѣ Пл, крѣшѣм *р^укама* Осл, рѣдом нас^мѣва *р^укама* Суш, са *свѣк^ровама* Г, *сѣкирам*а и тестѣр^ом СГ, јѣли за *сѣнијама* ДК, није стѣла са *сн^ајама* Бог, на *с^двама* је зѣд^ана Лоп, на^правили он^о са *сѣр^аницама* Бр, под *сѣрѣвама* Бр, нѣсу тѣли *с^убоѣшам*а Огл, п^ошли са лѣгиштером и *ѣѣб^лицама* З, са *ѣѣквицама* Огл, онѣ са *ѣр^убама* Туб, бѣла са тѣм *ђѣркам*а К, од^га^јила с

ћуркама Сит, торбу са ујирџама Вр, са фијокама Туб, ша́рала којека̀квѣм ша́рама Л, ва̀ко̀ са шѣ̀вкама Б, про́зор би́о ма̀лѣ са шѣ̀вкама С, на̀турѣ се *ина̀лама* Сит, ишо̀ са шѣ̀у̀лама К, за̀кује се о̀нѣм *иу̀на̀лицама* Лоп, и: о̀стала са *чи́чама* Бр;

Лока̀тѣв: зовѣ се у *ба̀бинама* Лоп, у нѐкѣм *бара̀кама* Бр, сѣн о̀рб у нѐкѣм *Бѣ̀лицама* К, па на *Боб̀бвскѣм ба̀рама* С, се́је по *ба̀шиџама* Огл, ра̀дио у *ба̀шичама* Мил, у *бдѣ̀јациницама* ДЛ, је́дна је у *Бра̀нкови́нама* ГБ, свѣ су о̀вѣ ро̀ђене у *Брѐзовицама* Брез, у тѣм *вадѐницама* ГЛ, пе́кли на *ва̀штрама* ГК, млѣли у *ведѐнџама* до̀ла̀м С, ве́шпа̀м о *вѐријама* Лоп, и на *вѐрџама* о̀бесѣш Бр, кѣ̀вали на о̀нѣм *вѐријама* Мил, на о̀нѣм *ви́дрицама* Т, на *Бѣ̀говѣм во̀дама* З, млѣли у *водѐнџама* до̀ла̀м С, млѣло се у *водѐницама* ГЦ, уде́шено у тѣм *водѐницама* ГЛ, по̀бијѣ се о̀нѣ у *вѣ̀шкама* Осл, са̀т свѣ у *вѣ̀рунама* Пл, ра̀дили у *ѣа̀хама*, ди́јете ГЦ, ре́зали смо али и у *ѣла̀вицама* Туб, у *ѣла̀вџама* кѣ̀селѣ се Бр, де́ сам ја̀ на *ѣра̀бљама* се́дла Г, по *ѣра̀динама*, око кѣ̀ћѣ Бр, ти ра̀дио на *Дивчи́барама* Брез, у свѣ́кѣм *дрѣ̀жавама* Туб, ишла по *же́шѣвама* Туб, и́злази се о *Задѣ̀ушницама* Огл, по *звѣ̀здама* Д, свѣ́рб по *ѣрама* ДК, ви́ћо̀ је по *ѣрама* Др, ста̀јали по *ѣра̀нкама* Бог, до̀дили по *ѣра̀нкама* Г, кѣ̀д ни́су по *ѣра̀нкама* Пл, бе́гају по *ја̀рујама* ДК, мо̀ју кра̀ву у *ја̀слама* ГБ, она̀ко̀ у *ка̀нурама* ДК, ко̀мина је у *ка̀цама* Пр, у *ка̀цама* дрѣ̀жимо Огл, она̀ књѣ̀жара са књѣ̀јама Вр, по *Козѣ̀лама* Сит, жи́вели по *ко̀лебама* го̀ре Сит, ишо̀ на *ко̀лѣчкама* СГ, бо̀јили у *ко̀ѣревама* Мил, спа̀вали у *ко̀шуљама* С Лоп, до̀шо̀ у прѣ̀нѣм *ко̀шуљама* Г, на о̀бранџи́ци у *ко̀фама* С, о̀ни су ишли у *ко̀шуљама* ГЛ, на *ко̀чијама* ДЛ, до̀л у *Кѣ̀ницама* Со, звѣ̀тѣ за́баве по *ку̀ћама* Туб, кад о̀даш по ту́ђѣм *ку̀ћама* Сит, ту́ је дн ро̀ђен у тѣм *ку̀ћама* СГ, по *ку̀ћама* но̀ћивали Осл, зара̀дла на тѣм *ку̀ѣинама* ДК, су̀шиле се на *лѐсама* Остр, и́мб је́дан у *Лѐсковицама* ГЛ, при́је и́дѣ ко̀зе по *лѝвадама* Брез, по *лѝвадама* ту́ђѣм ДЛ, по *лѝвадама* па́су Мр, да је́дѣ ле́ба у *Лукама* Д, и́ма у *Лѐсковицама* Брез, у *Лу̀ѣшницама* до̀ле Мил, зоб у *ма̀јазама* Г, по *ма̀јазама* Бр, мо̀ре у *ма̀јазама* на па̀тосу Огл, ја̀ сам у *на̀ћувама* Брез, док се нѐ по́ђе по *њѣвама* Туб, чу̀вали и́о њѣвама Брез, де́ла се́на и́о њѣвама Суш, да се кѣ̀селѣ и́о њѣвама Др, и у *ѣја̀нѣма* ту̀ре се Суш, су̀тре би ме ви́дила у бри́ц *ѣанѝшало́нама* В, у́дала се у *ѣа̀ѣулама* Пр, и у *ѣа̀ѣулама* сам се у́дала С, у *ѣрама* пла̀ћали ГЛ, напи́сѣ у *ѣрама* В, Бла́жо да̀б у *ѣрама* Лоп, да̀ нешто у *ѣрама* М, ишла сам по тѣм *ѣѣ̀јацама* Г, ишла у *ѣирѣ̀ћанкама* Бог, ѣво ѣ сад у *ѣлѐѣѣницама* Туб, то̀ је о *По̀кладама* Г, прѣ̀ о *По̀кладама* ГБ, ста̀јало ў на̀с ў тѣм *ѣо̀лицама* Туб, ту́де на *ѣо̀лицама* Др, дрѣ̀жало се у *ѣо̀личницама* ДК, у *По̀љанама* Пл, и́ма кѣ̀ћу у *По̀ѣарама* Брез, стрѣ̀љали у *По̀ѣучкама* Туб, ра̀ди у *По̀ѣучкама* Сит, по *ѣо̀ѣдо́чарама* ДК, у њего̀вѣм *ѣро̀дѣ̀вницама* Лоп, дво̀је де́це у *Ра̀внама* пе́рѣ В, кѣ̀повала се у *ра̀дњама* Вр, се́дѣ у *ра̀чвама* ДЛ, би́ле потѣ́чаре на *ре́кама* Реб, кѣ̀пали се по на́шѣм *ре́чицама* Огл, пи́ешкѣ на *ру́кама* Брез, ў менѣ́ је у *ру́чицама* ћѣ́тен Туб, во̀зали се на *са̀нкама* ГК, на тѣм *сва̀дбама* ГЛ, по *се́дељкама* Пл, но́де о̀но шѣ̀нџа у *сла̀мама* З, на *сла̀мњачама* Брез, би́ли по *слу́жбама* С, три́јѣстину љу́дѣ по *сме́нама* Реб, а ў *собама* спа̀вали Др, и́мало је у *сѣ̀бама* Огл, ту́љѣи су би́ли на *сѣ̀винама* Пр, на *Сѣ̀шавама* ја̀ и Ру́жа С, зи́дѣ сам на *Сѣ̀шавама* Бал, о̀нѣ́ Јѣлу што ми је на *Сѣ̀шавама* Лоп, пи́тѣ по̀п на *Сѣ̀шавама* Сит, ка-сам се ве́нчала на *Сѣ̀шавама* Сит, Ро́са би́ла ў *Сѣ̀шавама* Г, на *Сѣ̀шавама* ва̀љевскѣм Остр, но̀силе жа́лѣсти у *ѣорѣ̀бицама* С, на о̀вимѣ на *ѣра̀кама* СГ, бу́демо на *ѣрѐшѣњама* Л, о *Тро̀ђицама* ко̀ и́де цркви Бог, о *Тро̀ђицама* про́сѣ́пала за́веле Огл, по *Тро̀ђицама* Остр, би́о је у *Тро̀ношама* С, би́ла у *Тѐлѣјама* Брез, би́ла во́јска у *У́жѣицама* Остр, ни́је би́ло у *фла̀шицама* Остр, у *Цѣ̀клоѣама* ў *Сѣ̀ѣчо́ј Рѣ̀ѣци* Мр, у *ѣѣ̀ѣлама* и у а̀љѣни Огл, до̀шла Јордѣ́нка на̀ма у *че́зама* С, и́сперѣ на на́шѣм *че́смама* С, спа̀вали у *чо̀рајама* Брез, у њѣ́нѣм *ѣо̀кѣцама*

ГБ, на шарен^нцама Т, да имā у шарен^нцама Д, унук ми на шкòлама Лоп, на сүвйм шьйвама живи́ла ГК, јабо̀мē по шўмама Г, имā мљєчєрā йò шумама Мр, у шўмама се крйò Вр.

Стари наставак чува се у примерима: у *Брєзовица* се ўдāла Брез, првò у *Брєзовица* вòдили бòрбу ГЛ, а òвāј нā *Сїава* нїје рāдио Туб, имала је дєцу нā *Сїава* Сит, кова́чи нā *Сїава* С, ўзеб дòл ў койїлина С, гòр у *Бўцура* С, знāм јā у *Кòзила* С.

Облике старог локатива бележи Б. Николић у Мачви (1966: 261). Новоштокавски синкретизам доследан је у свим сродним говорима (Уп. Радовановић 2006: 246-247, Реметић 1985: 253, Ђукановић 1995: 136, М. Николић 1972: 674, Николић 1968: 415).

в) Поједине именице и групе именица

400. Из круга именица *pluralia tantum* записала сам именице:

правила сам *бāбине* Бал, лєжйш сєдам дāнā у *бāб^нама* Лоп, један дāн сам бйла у *бāб^нама* Осл, бўднў *бāб^не* Пл, дòлаз^нле на мālē *бāбине* ГЦ, ако нйко нē дòђє дєтету на *бāбине* Д, мālē *бāбине* Р, па òбєсй на *вєриє* гòр Остр, вām је òгњйште, имā *вєриє* Г, *вєр^не* зòвє се Д, на òнйм *вєријама* Мил, и *вєриє* ГЦ, сйне вєшāм о *вєр^нама* Лоп, бйло и òгњйште и *вєриє* М, бйло и òгњйште и *вєриє* Брез, дрвєнē *вйле* грāбє Мил, кòтò, *вєриє* и прòврй вòда Сит, ўзми *вйле* и пробòди га ДК, прєвртали *вйлāма* Мил, мй смо имали *вйле* Г, трєбā да држй *вйле* ГК, згрāбйм ўгарак и *вйле* и сйкиру Реб, прєколицу, дрљачу, *вйле* Сит, од пòстава *йāће* нòсили Бр, лўди дўгачкē *йāће* Мил, бйли сāмо у *йāћама* К, кòшуље и *йāће* Лоп, какē *йāће*, нїје тò имò нико Д, пртенē звāте *йāће* Др, сāшијєш кòшуљу, *йāће* Мр, ў *йāћама*, дйјєте ГЦ, ўзмў се *йрāбље* и прєврћў Брез, *йрāбље* и сāбијєш на кāмару Д, нā *йрāбљама* сєд^нла Г, ширòкā је у *йрўдима* Брез, за *Зāдушнице* се мєсй намєњушица ГБ, о *Зāдушницама* йзлазє Огл, учи *Зāдушнйцā* завршиò зйдāње Др, сāд *Зāдушнице* се пòмичў ГЛ, свєзала је за *јāсле* Реб, стāвйш му ў *јасле* Д, полòж^нла ў *јасле* Пл, свєзала је за *јāсле* Реб, *кāнайє* су дрвєнē Бр, сєднєм јā лєпо у *кāнайє* С, тòварй на *кāнайє* Д, стāвйм јā на шйнскā кòла *кāнайє* и слāмарицу Реб, *лāж^нйāће* и пртенē кòшуљє Др, шйли од пòставе *лāж^нйāће* Остр, мушкārци пòчєли *лāж^нйāће* правити Д, срчāн^нца, прєднй дєò, *лòйєре* (део на колима) ймале Бр, сєкла пўпак *мāказама* Д, осєчєм *мāказама* Г, *мāказама* òвйм мālйм Мр, *мāказама* сєчємо Лоп, напєчєш за *Мāйєрице* Мил, *Мāйєрице*, Òци, Бòжйй Вр, *Мāйєр^нце* прāзновāли Огл, дām мєкиње ГК, мєкиње и сйрће ДК, шєнйчнē мєк^нње СР, и мєкиње и брāшно зāједно ГЦ, ил зòби ил мєкйнā Г, òвò ти је са мєкињама С, пòчєли смо продāвати мєкиње Суш, мўшнице се звāле гòр што сйпāш Лоп, имāм јā и тє нāчāри Л, нєшто не мòгу ни нāчāре ГК, чйтала без нāчāрā Т, су биле нāђуве дрвєнē Бал, имā вєл^нкє нāђуве Л, нāђуве се звāле Сит, нєко је звāò нāђве, а мй тєкме ГЦ, нāђве дрвєнò и тў се зāкувā лєбāц ГЛ, имали смо нāђве Мр, имали смо нāђуве ГБ, нāђуве, имали М, звāли смо нāђуве СГ, јел òнò нāђуве Мил, мєсили у нāђуве дрвєнē Мил, нāђуве некакē Б, да понєсє нāђ^нве Ст, ймале нāђувице Туб, јā нāђуве ДЛ, єно дāнāс нāђуве Пр, ўмєсй лєбāц под òнāј сāч, нāђувице Сит, нāђуве ймала Со, ймали су нāђуве, биле нāђуве дрвєнē Бал, мāње и вєћє ГЛ, јā сам у нāђувама Брез, мй имāмо нāђуве Брез, нāђуве се звāле ДЛ, а нєко зòвє нāђуве Бр, нāђуве и ў томє се прòсєјє ГБ, нāђуве й тй ò томє знāш Бог, дòшò учитељ и нòсй нòвине Пр, кāјє понєси нòв^не Огл,

шишале ми жене, *ноџицама* Брез шйјем ја *ѡанијалоне* Л, у *ѡанијалонама* што сам стављала Лоп, сашйјем *ѡанијалоне* Г, *ѡанијалоне* нисам никад носила Брез, добисмо *ѡанијалоне* ГЦ, донесѡ нѡвѡ *ѡанијалоне* Ст, нѡс^{ли} смо гуњ и *ѡанијалоне* Огл, гуњиће и *ѡанијалоне* ДЛ, пѡслѡ пѡчѡше *ѡѡиуле* Пр, скувѡм *ѡѡијја* Остр, кувала и *ѡѡије* Б, или прѡвѡ *ѡѡије* Бал, на *Пѡкладе* Брез, ствѡрнѡ бйло до *Пѡкладѡ* Осл, на мѡснѡ *Пѡкладе* ДЛ, прѡкуч^{ле} *Пѡкладе* Осл, о *Пѡкладама* се јѡдѡ ГБ, тѡ је о *Пѡкладама* Г, *ројуѡма* кад забѡцујѡ Пл, дѡца *сѡнке* Лоп, *сѡн^{це}* штѡ је зѡпрега вукла Остр, пѡбијѡш *сѡве* тѡкѡ Суш, носили *ѡѡчкаре* С, ѡмали ѡнѡ *ѡѡчкаре* К, јѡбуке о *Трѡјицама* прѡс^{пала} завелѡ Огл, учи *Трѡјица* Мр, о *Трѡјицама* кѡ идѡ цркви Бог, а другѡ *Трѡје* прѡслављѡмо Г, на трѡћѡ *Трѡјице* ДЛ, ѡбично на *Трѡјице* ГЛ, за Свѡтѡ *Трѡјице* ГЦ, ѡмају од јѡсѡни до *Трѡјица* свѡкѡ пѡтѡкѡ ГЛ, а тѡрба ѡмѡ ѡнѡ *ѡѡрише* Др, зѡву се *ѡѡрише* што се вѡшѡ Г, а тѡрбе спрѡм ѡв *ѡѡриша* вѡми СР, *ѡѡрише* и ѡв мѡтнѡш лѡнац Лоп, држй *ѡѡиеле* у рѡкама Мил, ѡмала на сѡби кѡпѡт и *ѡѡиеле* Брез, ѡн^{су} дѡнѡли *ѡѡиеле* Бр, дѡвѡр купујѡ *ѡѡиеле* М, *ѡѡиеле* ми је дѡвѡр кѡпиѡ Т, свѡ, и *ѡѡиеле* Огл, од кѡжѡ и *ѡѡиѡлѡ* Лоп, дѡшѡ јѡдан чѡвек са *чѡзама* Суш, ѡмѡ *чѡзе* Брез;

и топоними: *Брѡзовице*, *Дѡње Лѡсковице* (*Лѡсковице*), *Гѡрњѡ Лѡсковице* (*Лѡсковице*), *Кѡшље* (Азбуковица), *Кѡнице/Кѡнице*, *Сйшарице*.

Анализирани корпус упућује на следеће:

1) Именице *виле*, *ѡрабуѡе* и *ројуѡе* у Подгорини су увек у множини. Оне у колубарском, тршићком, горобилском, лѡштганском говору и у говору Ужичке Црне горе такође припадају групи *pluralia tantum* (Радовановић 2006: 247, Николић 1968: 416, М. Николић 1972: 674, Тешић 1977: 218, Марковић 2011: 521). Исто је и у сродној шумадијској Колубари (Реметић 1985: 255), а само се у космајским и ерским пунктовима могу реализовати и у једнини (1985: 254-255). Једнински облици, међутим, познати су говорима источне Шумадије (Бошњакковић 2012: 77) и К-Р говорима (Уп. нпр. Симић: 1972: 312, Јовић 1968: 100, Пецо-Милановић 1968: 332 и сл.).

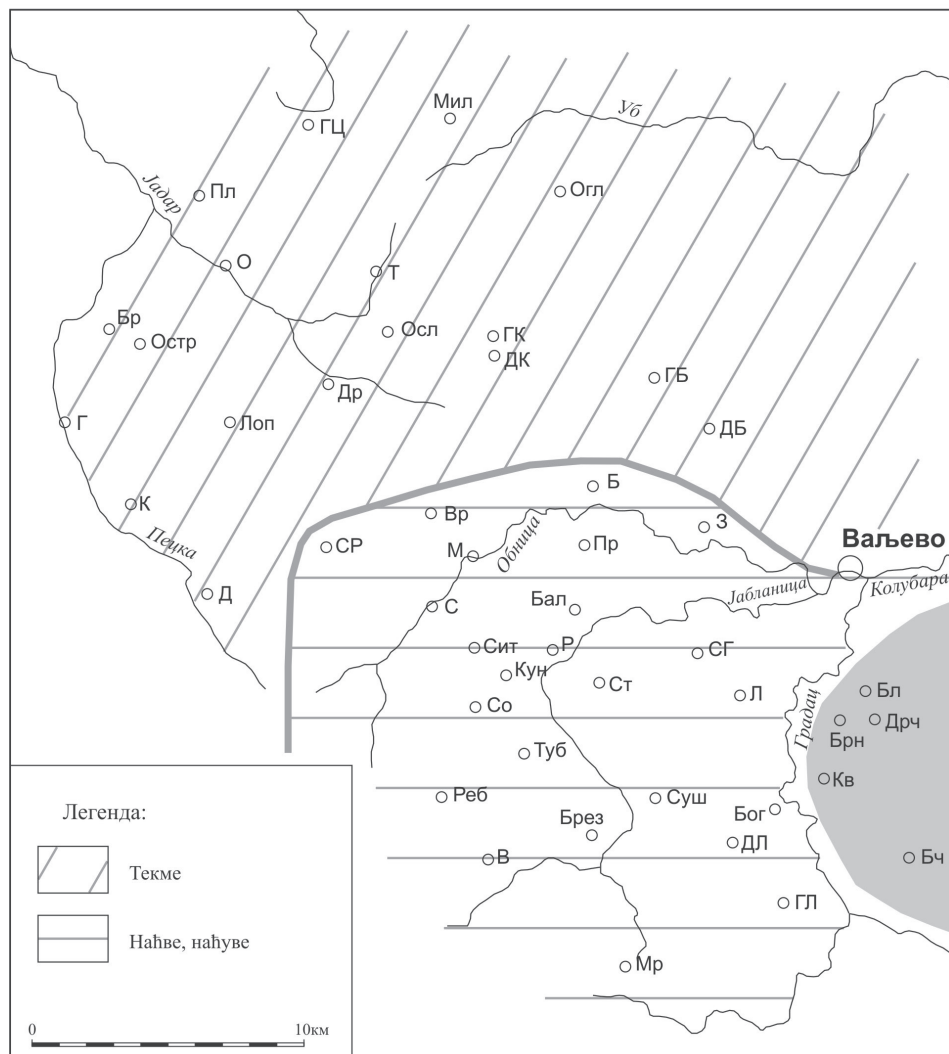
2) Лексема којом се означава *дрвено кориѡо* које служи за мешање хлеба појављује се у ликовима *наѡве* и чешће *наѡве* (ж.р.).⁷⁵

Међутим, у појединим углавном северозападним селима се у овом значењу чешће употребљава *ѡекме* (тур. *tekne* „корито“): нѡко зѡѡ наѡве, а ми *ѡѡекме* ГЦ, спрѡмйш и закувѡш тѡсто у вѡћѡм *ѡѡекмеѡу* Т, лѡбац сам мѡсила стѡлно, зѡмѡсйш ѡмали смо ми пѡсуде прѡ, ја сам ѡмала *ѡѡекме* Мил, ѡмали смо нѡкй сѡд, ѡ тѡ смо закувѡвали *ѡѡекме* Лоп, лѡпѡри, *ѡѡекме* дрвенѡ, фѡруна Др, прѡ *ѡѡекме* вѡлико, дугѡчко о дрвета и тѡд закувѡш лѡбац О, у *ѡѡекме*, а биле вѡм дѡвѡ дѡскѡ, ѡзмѡш лѡб Г, пѡткувѡш квѡсац и ѡнѡ тѡсто нѡдѡћѡ ѡмају и дрвенѡ *ѡѡекмеѡа* Огл, ја сам ѡмала *ѡѡекме*, па сам ѡмала нѡку вѡл^{ку} кѡрлицу Мил, кѡрлица ако је вѡћѡ зѡвѡмо *ѡѡекме* Лоп, тѡ си закувала прѡју и ѡмѡ кѡрличница, *ѡѡекмеѡице* К, ми смо зѡвали кѡр^{то} *ѡѡекме* де-је се лѡбац мѡсио, а нѡко зѡвѡ наѡве Бр,⁷⁶ мѡсй нѡко ѡ сад лѡбац, ѡмају *ѡѡекмеѡа* Осл, *ѡѡекмеѡице* и тѡ је се закувѡно, пѡкријѡш га тѡд и нѡдѡлазй Огл, ѡспѡш брѡшна и пѡсолйш, а ѡмало је прѡ ѡнѡ дрвенѡ *ѡѡекмеѡи* Пл.; уп. Карту: 7:

⁷⁵ У РМС *наѡве*; Вук, Рј. *наѡве*

⁷⁶ У вези с овим значењем у Братчићу сам записала: Моја синѡв^{ца} ѡдѡла се у Бѡков^{цу} и свѡкрва је пѡслала да понѡсѡ наѡве. А ми тѡкме зѡвали што се мѡсй лѡбац. Она ѡт^{шла} да тражй и кѡжѡ нѡмѡ. Кад ѡна дѡшла свѡкрва кѡжѡ „Снѡ, па тй си тѡ тражила, ѡво га“. Она рекла „ми зѡвѡмо тѡкме“.

Карта бр. 7: ЛЕКСЕМЕ текме, наћве

У истим селима *текме* означава *уошшѣ*, свако дрвено корићо различитѣ намене: има велико *текме* и растворѣ крећ Осл, у *текме* се вади месо Бр, подпакује кожу у *текме* дрвенѣ К, у *текме* претрљавали Т, било љ менѣ *текме* кољко ђдавдѣ дондѣ и сама ја жалѣости превучѣм из магазѣ у пушницу С, и сад љ нас има *текме* дрвенѣ Огл, имају дрвенѣ *текме* Бал, на јѣдну страну *текме* Осл, у *текме*, у соли ГЦ, ђн сѣднѣ ма јѣдну страну *текме* Бал, наспѣш водѣ па у *текме* изнесѣш напоље Пл.

Ликови *наћве* и *наћуве* забележени су у говору Љештанског (Тешић 1977: 218), а у Тршићу и Горобилју само *наћве* (Николић 1968: 416, М. Николић 1972: 674).

У Ваљевској Колубари најчешће сам слушала *наћуве*, иако није непознато *наћиве* и *наћве* (Радовановић 2006: 248), а у Мачви Николић констатује доследно само *наћуве* (1966: 263); у Шумадији С. Реметић бележи неколико фонетских и обличких ликова: *наћиве*, *наћве*, *наће*, *наћуви*, *наћуи*, *наћуве*, *наћвију*, *наћиви*, *наћивице* (1985: 255-256).

3) Именица којом се означава *наћрава* у облику *дујачкој корићиа* *ћричврћеној* *уза зид* у коју се *сћавља* *сћочна* *храна* у Подгорини је увек женског рода *јасле*; и у већини оближњих говора она се реализује само у женском роду (уп. нпр. Радовановић 2006: 248, Тешић 1977: 218, Николић 1968: 416, М. Николић 1972: 674). Другачије је у Шумадијској Колубари, где се јавља и у женском и у мушком роду (*јаслима/јаслама*; Реметић 1985: 256). Оба деклинациона обрасца позната су и говорима србијанског Полимља (*јасле/у јаслима*; М. Николић 1991: 361).

4) Лексема којом се означава *дан* *уочи* *ћочейка* *ћосћиа* увек је реализована у женском роду *Поклаге*; у Шумадији она може бити женског или мушког рода *Поклаге/Поклаги* (Реметић 1985: 256).

5) Неке од именице поред чешћих множинских имају и јединске облике: *ћн* *вёлї* *кћнаћиа* Д, *зћвијемо* у *нћв"ну* па *у* *кесу* Лоп, *дћјде* ми *тћ* *ћћулу* Мил, као *ћћићија* Бал, и *ћнћ* се *стћгнћ*, а *ћћиелу* *избћгћвћ* ГК, *ударић* *трипћт* *ћћкулћм* М, *ћтрћ* се о *ћћзму* ДК.

6) Именица *лоћира* јавља се у једини када означава *грвене* *лесћиве*: па *траћјћ* *лоћиру* да се *пћпенећ* на *таван* ГБ; када означава *ћреднћ* *део* на *колима* увек је у множини: *срчћн"ца*, *прћднћ* *део*, *лоћире* *ћмале* Бр, а *јћ* *улазћм* из *нћкћ* *лоћирице* *ћзгћ* В. Исто је констатовано и у Шумадији (Реметић 1985: 255).

400а. У одређеном контексту се неке од именица чују у множини: *пћкли* на *вћћирама* ГК, *ћнук* ми на *шкћлама* Лоп, *бћћ* је у *Трћношћма* С, *бћла* *војска* у *Ўжицћма* Остр, *ћдћ* према *Ўжицћма* ГЛ.

401. Именица којом се означава *очева* *жена* *ћећовој* *деци* из *ћрећћходнћој* *брака* јавља се у фонетским ликовима:

мћћију *ћмћ* ГЦ, *та* *моја* *мћћија* Остр, *мћј* *ћтац* *ћмћ* *мћћију* Бал, *мћћија* *бћла* Т, *моја* је *та* *мћћија* Кун, *мћћија* *ћећова* Л, да сам им *мћћија* Мил, *мћћија* *пћчнћ* Бр, *ћмала* *мћћију* Туб, *мћћија* је *ћна* *ћнћј* *ћћци* Брез, *мћћија* *бћла* *ћпћсна* Пр, *мћћија* *тћла* *мћнћ* Б, *спћвајћ* *ћтац* и *мћћија* Р, *ћмала* сам *ћца* и *бћбу* и *мћћију* Суш, *бћло* *крћзно* *врћме* па *мћћија* С, *ћмћ* *ћца* и *мћћију* Ст, *мћј* *ћтац* *ћмћ* *мћћију* Др, *тћцала* *моја* *мћћија* Вр, *ћмала* сам *мћћију* К, *кад* је *мћћија* *дћшла* ГБ, *ћстале* па и *мћћија* *гћн"ла* у *водћн"цу* ДЛ, *рћкла* сам *мћћију* К, *мћћија* је *прћмили* Кун, *нћсам* *дћла* да и *мћћија* *гледћ* Осл, *звћле* су *мћјкћм*, а *мћћија* им *бћла* О, *бћле* *двћ* *ћећове* *сестре* и *бћба* и *мћћија* Огл, *мћрала* да се *прћфатћм*, *ћмала* сам *мћћију* Суш, у *мћћијћ* *ћмало* *трћје* *деце* Суш, *сћ* *нама* *бћла* и *мћћија* Мр, *мћћија* *бћла* *ћпћсна* Пр, *гледала* *свћкрвину* *мћћију* Туб, али *ћмала* *ћна* *мћћију* ГЛ, *мћћија* је *прћмили* Г, *ћженић* се *ћн* *пћслћ* и *дћвећ* *мћћију* Остр, *мћћија* Со Бог СГ Л;

та *мћћика* *ћт"шла* Мил, *тћ* је *мћћика* Туб, *мћћика* *дћвћла* *ћерку* Осл, *дал* ти *нћ* *будћш* *ћве* *деце* *мћћика* ГБ;

мћћека *дћвћла* *ћерку* *сћ* *собћм* Огл.

У Ваљевској Колубари записани су облици: *мћћија* (највише потврда) и са по једном потврдом за *мћћека*, *мћћеха* и *мћћака* (Радовановић 2006: 249); слично је и у Шумадији: *мћћа*, *мћћија* *мћћека*, *мћћика* и *мћћака* (Реметић 1985: 257).

402. Именица *снаха* појављује се у четири фонтека, одн. творбена лика:

сна од старијег сина ГЦ, ја и *сна* и унука ГЦ, *сна* и син одоше ГЦ, полаже *сна* Остр, *сна* је вредна Остр, доље *сна* сад Мр, нешто се *сна* Лоп, Веселин и моја *сна* К, *сна* од брата Бр, ова *сна* ако може Мил, брат и *сна* доле Мил, то је моја *сна* В, шила моја *сна* Брез, *сна* што је од најстаријег брата Брез, имала ми *сна* Реб, *сна* води волове Со, моја *сна* ка-се породила Бр, *сна* ми је то Сит, *сна* и синови Р, није ми лоша ни *сна* ГК, ово ми је *сна* Г, није лоша *сна* Г, данас не мору *сна* и свекрова Пр, *сна* добра С, *сна* ми је за синовцом СГ, ово ми је *сна* за тизим сином Др, *сна* је била добра К, ова ми *сна* Пл, *сна* тог мог брата Огл, његова *сна* Вр, *сна* умрла Суш, жена његова и *сна* Д, и *сна* увек купи мѣн" нешто Бал, ово ми је *сна* од сина ДЛ, и дете и *сна* Д, какѝ *сна* ГК, пѣчѣм ја, шта ђ, *сна* иде те ради Огл, тамо само остала *сна* ДБ;

ниси рекла твојѝ *снајѝ* имена Мил, сад кѡвајѡ *снаје* и спремајѡ ДЛ, преко *снајѣ* поздрављајѡ Мил, да је мени *снаја* за синовцом Туб, довели *снаје*, иженили се Лоп, ово мојѣ *снајѣ* братић Брез, двије *снаје* ГЛ, јесам са *снајѡм* Реб, свекрова *снаји* да прѣслицу Сит, имам *снају* и унука Г, видѝмо ми у Бранчинѣ *снајѣ* Г, у мојѣ *снајѣ* СГ, са сином и *снајѡм* Огл, помаже и *снаја* К, д идем да кажем *снаји* К, да купи *снајама* З, *снаје* му донесѡ кашуку Осл, најстарија *снаја* извела Т, са сином и са *снајѡм* Огл, саранила и *снају* Суш, д игра до сина и до *снајѣ* ДЛ, баба се била одѣл"ла од *снаја* Бог, спремала ми је вечеру *снаја* Бр, молиѡ ме и *снаја* и брат ДК, а рођенѣ *снаје* имајѡ Д, шта ђ ја код *снајѣ* ГК, *снаја* му умрла Мр, викала је та *снаја* Остр, удала за мојѣ *снајѣ* брата рођенѡг Остр, добио *снају* и унуку у кући Ст, помогнем *снаји* у кући Т;

дѣ ли је она *снаво* књига? Огл, што је са мојѡм *снавѡм* Пл, имам ја сина, *снаву* ГЦ, дошла са *снавѡм* Остр, имам ја *снаву* Бр, имала *снаву* и два унука Туб, спремала са *снавѡм* Мил, имам *снаву* и сина Сит, док је *снава* дошла М, постѝм ѝ сад са *снавѡм* Г, има брата и *снаву* Г, горе са *снавѡм* Осл, да чѣка *снаву* Вр, у Бажѣвцу имам брата и *снаву* Бог, имала сам *снаву* Бр, радила и *снавама* Др, има *снаву*, сина ГК, *снаво*, знаѝ што сам те зваѡ Огл, добио си *снаву* Остр;

снајка, пѣрѣ на рѣци ГЦ, моја *снајка* Видосава ГЦ, а моје *снајке* Т, *снајка* и она помогне Лоп, то је од мојѣ *снајкѣ* Мил, *снајка*, што се не ѡживѡш С, *снајка* је напунила кофу СГ, *снајка*, немѡј данас је празник Др, мѝслила је да ће бити *снајка* мѡтава К, јѡј, *снајка*, па ти не казујѣш ништа Пл, мош ѝ ти *снајка* Д.

403. Именица *илѣхе* се готово доследно јавља у женском роду: дол ѝсто сјѣчѡ *илѣћку* Брез, а *илѣћку* на мали Бѡжић Бог, у *илѣћку* моја је свѣкрва гатала то Суш, ако је шуља *илѣћка* Брез, осѣчѣм *илѣћку* и ѡкадим ГК, ми сѣчѣмо ѡвде главу и *илѣћку* дѣснѡ Мил, у нас је лѣва *илѣћка* ГЦ, ѡну јѣднѡ *илѣћку* свѣ ѡстављали као за Богојављење Реб, а кад нађѡ, пријѡ, пушку на *илѣћки* Огл, и ѡни су јѣли *илѣћку* и бѡт О, само насѣчѣ плѣћку дѣснѡ Пр, свѣ вако *илѣћкама* пртѣ Мил, за Богојављење, *илѣћка* лѣва Г, на ѡнѡј се *илѣћци* глѣда Осл, *илѣћка* дѣсна, осѣчѣ се Остр, а та *илѣћка* лѣва, она је се ѡстављала Остр, дѣда ка тѡ *илѣћку* ѡтвори глѣда горе Лоп, јѡк мѡре, сѣчѣ се *илѣћка* Пл, *илѣћку* јѣдну сѣчѣш С, код нас се сѣчѣ глава и дѣсна *илѣћка* Т, ѡстаљѣ се за Богојављење *илѣћка* Д; и: док ѡстѡли јѣдѡ *илѣће* Мил; исп. т. 391

404. Именице с кореном на *ѝ* и *к* и деминутивним суфиксом *-ица* најчешће се јављају с алтернацијѡм:

мѣћѣш ѡ тѡ блѡнчицу К, *гаѡшчице* те мѣтнѡ Б, то има јѣдна *гаѡшчѡца* ДК, прѡво ѡнѣ ѡгѣшѡ *гаѡшчице* Суш, тѡрише му *гаѡшчице* ГЛ, на *гаѡшчицу* и долам свѣ

ногама Туб, оправљена она *дашчица* Остр, мотка једна и *дашчицу* наме стѣ Бр, имају *дашчице* овако Осл, гвџдена *заврчица* К, некѹ *ивѣрчицу* Брез, *јаѣчица* војицна дошла Огл, йди ўзми *кашчицу* Бал, чѣк, да на(ђе)м *кашчицу* Мил, и *кашичица* ДК, и понеку *кашчицу* ўкуваѣш ГЛ, војицнѣ *крајчице* Лоп, *крѣшчицу* јѣдну ГЦ, као на *крѣшчице* у њним сѹду С, а *кудѣљчице* прѣдѣ се пѣтка Бал, и на *кудѣљчице* Лоп, некѣ и *кудѣљчица* Туб, ймало се и пѣвјесма па *кудѣљчице* Брез, тѣ је за пѣсемо *кудѣљчица* Г, изгребѣнаш на грѣбене и *кудѣљчице* и тѣ прѣдѣш Бр, грѣбѣнаш *кудѣљчице* Бог, а ймѣ и *кудѣљчице* СГ, пѣсема, *кудѣљчице* Со, *мазушчица* за нѣм вѣтрѣм ўкуваѣно Пл, донѣсѣмо *мајчици* Туб, да *мајчицу* вѣжѣм Т, воликѣ *мѣшчица* Туб, *мѣчица*, д йзвѣнеш ако ўпаднѣ тѹде Мил, чѣтави са *йѣшѣљчицѣм* црвѣнѣ К, ѡтешѣмо *йѣрдичице* К, са *йѣшѣљчицѣм* црвѣнѣ К, и *йраўнучица* њѣгова Брез, *рѣчица* ймѣ Г, ведѣнѣце на *рѣчицама* Вр, по наѣшим *рѣчицама* Огл, од *рѣчицѣ* кад пѣјѣш гѣр Лоп, прѣли смо на *рѣчици* Пр, ймѣ *рѣчица* О, тѹ прѣтичѣ *рѣчица* Ст, по стѣ *рѣчице*, данѣс тѹчѣ Мр, вѣжѣмо на *рѣчице* СР, ўзѣли свѣ ѡнѣ *рѣчице* Суш, држѣш за *рѣчице* рѣнѣк Сит, ѡнѣ *рѣчице* пѣслѣн чѣшљѣш Со, држѣш *рѣчице* дрвѣнѣ Г, пѣвѣжѹ *рѣчицу* Суш, рѣширѣмо ѡнѹ *рѣчицу* Пр, тѣ се *рѣчица* ўзмѣ од кѹделѣ Туб, па *рѣчицѣм* пѣпнѣ Брез, звѣли смо мѣ *рѣчице* Лоп, ѡнѣ *рѣчице* и врѣћѣш Пл, дѣсѣт ѡнѣ *рѣчица* ГЦ, јѣк кѣкѣ *сличице* В, вѣдѣла *йрѣнчице* Мил, ймѣла *ћѣрчицу* жѣлѣсти Мил, а *ћѣрчица* нѣје бѣла В, кад ѡвѣ *ўнучица* у ѣвлији З, док *ўнучица* ми нѣ доћѣ Реб, са *шѣрѣљчицѣм* шѣрѣла ГБ, *шѣйчица* кѣјѣ се не сѣвија ДК;

тѹрѣ се *вѣћкице* Суш, и *йрѣшчица* је бѣла Г, ѡбујѣмо уз ѡнѣ *нѣчице* К, трѣћѣ пѹт на *нѣчице* ГБ, дѣтету овако измеђ *нѣчица* Г, чѣни ми се да ймѣ чѣтири *нѣчице* ГЦ, ймѣм *нѣчице* ѡнѣ Осл, некѣ *йѣшѣљчице*, гумѣћи Пл, *йрѣѣбукице* њѣнѣ Остр, ѡнѣ се ўдарѣ у *рѣчицу* Брез, ѣво јѣј *сликице* Др, ймѣ жѣну и *ћѣркицу* З, спѹстила *ћѣркицу* К, ймѣ жѣну и *ћѣркицу* јѣдну З, а њѣгове *ўнучице* вѣлѣ ме З, бѣла је *чѣшѣнчица* Остр, дѣнла шѣфѣѣр и мѣло *йѣкѣчица* Осл, дѣтерајѹ шѣљѣгицу Пл.

ИМЕНИЦЕ ЖЕНСКОГ РОДА НА СУГЛАСНИК

а) Једнина

405. *Инструментал*. У инструменталу једнине забележени су наставци *-и*, *-ју*, *-им*, *-ом*:

а) *-и*: и ца̋к са *зѡби* Бр, са сѣном и *зѡби* Г, зама̋стим *ма̋сти* Суш, љом ил *ма̋сти* ДК, са мо̋јом то̋м *ид̋мо̋ћи* ГБ, с нѣко̋м *ид̋мо̋ћи* Б;

Наставак *-и* посведочен је и у прилозима (вероватно добијеним према *но̋ћи* који у овом облику у грађи није потврђен): нѣкад *вѣчи* Г, дѹго седимо *вѣчи* Бал; и данас *га̋њи* Б Лоп К Мил Осл Остр Пл Пр Реб, и данас сам *га̋њи* Лоп, нѣ би мо̋гла *га̋њи* заспати С; *јӳири* устанѣмо Бал, то су *јӳз*"мали *јӳири* Р, што је се пѣкло *јӳири* рано Кун, *јӳири* родим на Мйо̋лдан Б, *јӳири* ми дошли Со, дозна̋ мо̋ја ма̋јка и *јӳири* Бог, *јӳири* подлила Бр, ми сједнемо *јӳири* Брез, дотра̋м *јӳири* ДК, зна̋ се *јӳири* ГЦ, и *јӳири* дома̋нин ГЛ, да на Бѡж"ћ *јӳири* Г, ја̋ мӳзѣм *јӳири* Лоп, *јӳири* устаје̋мо Л, *јӳири* око ѡсам К, рано *јӳири* М, *јӳири* на Кр̋стовдан Мил, ми ид̋емо *јӳири* Огл, *јӳири* до̋рчак Осл, то се *јӳири* спрѣми Остр, *јӳири* ѡн" напали Пл, *јӳири* ти̋ поткува̋ш Туб, *јӳири* ид̋у до̋говорѣ се Пр, а *јӳири* је пѣсма Реб, *јӳири* и ѡн очита̋ Сит, поран̋имо *јӳири* одавдѣ СР, ка-смо уста̋ли *јӳири* Ст, с̋утре *јӳири* поран̋им Суш, *јӳири* уста̋ла С, има̋ она Лазар"ца *јӳири* Т, добијали смо у шко̋ли ча̋ј *јӳири* Вр, у водѣницу *јӳири* ѡдѣм В, *јӳири* до̋ручкујѣм З; дѹго седимо *вѣчи* Бал, ви̋дела *вѣчи* ка-сам до̋шла Брез, што сам дрӳгом̋ шила *вѣчи* Л, састанѣмо се *вѣчи* ГК, *вѣчи* кад би сѣли да се ѡдморѣ ГЦ, спрѣма̋мо *вѣчи* сла̋мѣ Мил, нѣкаг̋ *вѣчи* Г, до̋трали *вѣчи* Лоп, тако̋ *вѣчи* разговара̋ли К, ћинди̋јаш до̋лази̋ *вѣчи* Мил, *вѣчи* ка завр̋ши̋мо рад Осл, *вѣчи* коми̋мо Огл, то се *вѣчи* зѡвнѣ прѣло Туб, кад по̋гледа̋ш *вѣчи* мѣсечина В, *вѣчи* проба Реб, *вѣчи* до̋ђу на вѣчеру СГ, *вѣчи* сир̋иш С, *вѣчи* смо пра̋ли Д, иде̋мо *вѣчи* З.

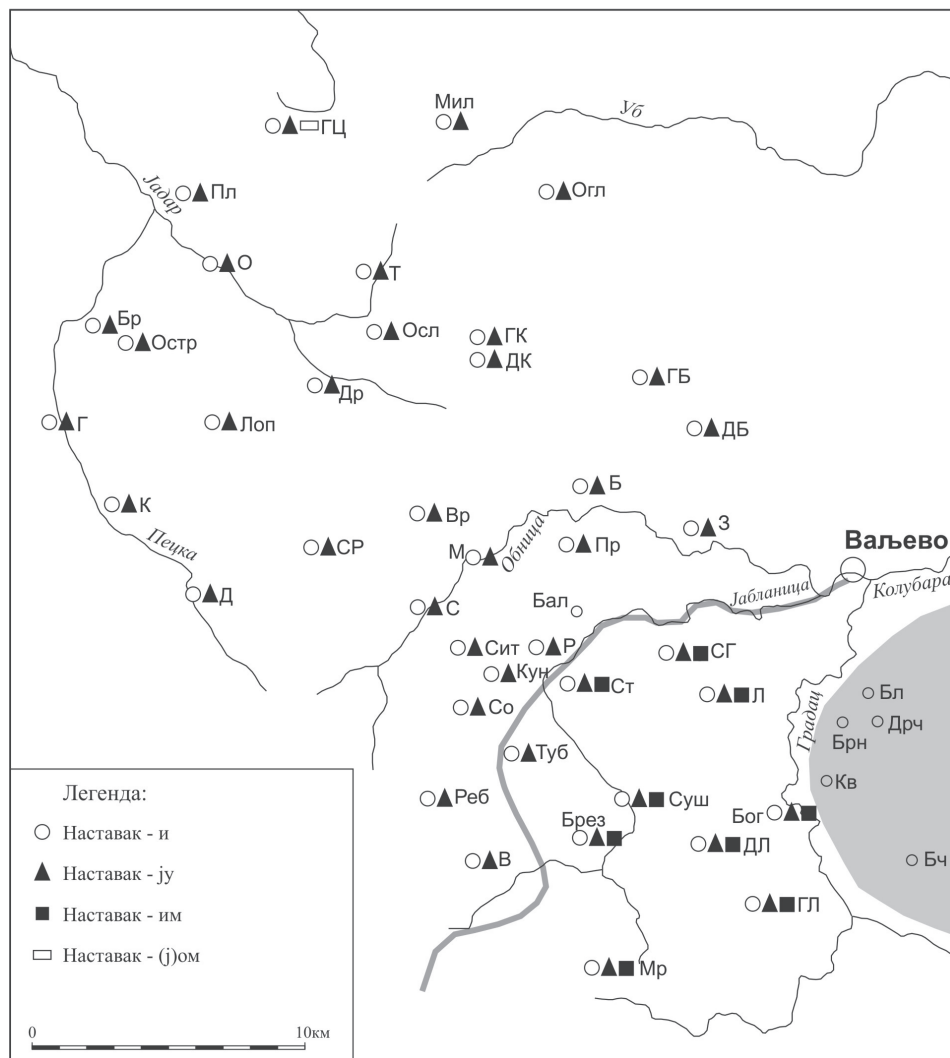
б) *-ју*: па̋тило се *ила̋ђу* Лоп, ка̋ко су се па̋тили са *ила̋ђу* Реб, по̋прш̋у ѡном̋ *зѡб̋љу* Мил, на стѣпеницама̋ ца̋к са *зѡб̋љу* М, ѡном̋ *зѡб̋љу* Бадња̋к Мил, унутра и по̋с"па̋ *зѡб̋љу* Остр, шен"цо̋м или *зѡб̋љу* Т, ко̋ ме тако̋ *кр̋в̋љу* натѡпиѡ Огл, нек̋ ви̋ме ма̋сир̋а а̋фтуш̋ом, и свий̋нско̋м *ма̋иш̋у* Др, ѹ овомѣ зама̋стим̋ *ма̋иш̋у*, нѣкад зѣјтином̋ Ст, ѹљем или *ма̋иш̋у* зама̋стим̋ Со, *ма̋иш̋у* њ сад то̋ нај во̋лим да по̋једѣм СР, жѣне тр̋љај̋у *ма̋иш̋у* Вр, прѣ смо ма̋стили *ма̋иш̋у* Пр, ѡма̋стим̋ ѡна̋ј листи̋ћ *ма̋иш̋у* Огл, за̋пржи̋ш *ма̋иш̋у* Мр, плѣк се ѡма̋сти̋ *ма̋иш̋у* Туб, ѡма̋стим̋ *ма̋иш̋у*, слаби̋је зѣјтина било Вр, у те̋псију листи̋ћ и ѡма̋стим̋ *ма̋иш̋у* Вр, плѣк ѡма̋стим̋ *ма̋иш̋у* Т, по̋спѣ с̋ѡљу и за̋твори̋ П.

Наставак *-јѡ* чува се у прилогу *но̋ћу*: *но̋ћу* д"ѣте се про̋буди̋ ДЛ, и да̋њу и *но̋ћу* и зва̋ла Др, била са̋ма *но̋ћу* ГК, до̋ђу *но̋ћу* Лоп, ѡн је *но̋ћу* Сит, једно̋м на̋ма *но̋ћу* Остр, ѡтерали ме *но̋ћу* З, ѡшѡ цр̋кви и *но̋ћу* Пл, па са̋мо до̋ђѣ *но̋ћу* у ви̋тиј̋ СР; према *но̋ћу* добијено је и и *га̋њу*: сѣдила *га̋њу* и прѣла Пл, и *га̋њу* Г, сѣднӳ *га̋њу* да р̋чај̋у Остр, и данас *га̋њу* ДК, и данас *га̋њу* Т, данас ме *га̋њу* Огл, ни данас *га̋њу* Осл, и данас *га̋њу* се мо̋г ѡца Р, и данас *га̋њу* СР; и *јӳири* сванѣ Брез, *јӳири* да наложим̋ ГБ, ѡн *јӳири* за̋повѣди̋ Г, *јӳири* устанѣм̋ рано Л, *јӳири* ѡт"шѡ Мил, *јӳири* ѡпѣт пӳстим̋ Огл, ѹзѣла и *јӳири* Осл, поранѣ̋ *јӳири* ѡд̋у Пр, да поран̋им̋ *јӳири* у пѣч̋урке Суш.

в) *-им*: по̋сипа̋ се бадња̋к *зѡбим* ГЛ, подма̋жѣм̋ *ма̋стим̋* Бог, зама̋жѣм̋ на̋ко̋ *ма̋стим̋* Ст, ви̋ше сам̋ *ма̋стим̋* Суш, ако по̋сти̋мо љом, ако не по̋сти̋мо *ма̋стим̋* ДЛ, за̋прж̋ава̋ш *ма̋стим̋* Л Брез, ѡбично смо ви̋ше *ма̋стим̋* Л, ѹмро сво̋јом̋ *свр̋штим̋* ГЛ.

г) *-(ј)ом*: подма̋стим̋ плѣк *ма̋иш̋ом* ГЦ; в. Карту 8:

Карта бр. 8: ИНСТРУМЕНТАЛ ЈЕДНИНЕ ИМЕНИЦА Ж.Р. и - основа

Према Маретићу (1963: 170) именица *ноћ* у инструменталу једине јавља се у облику *ноћу* (и *ноћи*), а у прилошком значењу и *ноћом*: данас бoлe и дањом и *ноћом* Б, по стотина жетелца и *ноћом* и дањом Туб, *ноћом* одем у воденцу Брез, *ноћом* њи поватају К, *ноћом* па за час ГЛ, јежеви се *ноћом* већином појављују Остр, и *ноћом* свe самелеш Лоп, *ноћом* устанем Мил, ишб је *ноћом* Огл, *ноћом* дoђем у воденицу Реб, гoр ноћивала *ноћом* Со, зовемо послен *ноћом* берибце Ср, *ноћом* су били СГ, испечу и поједу *ноћом* Ст, сад је *ноћом* С, у Ваљево пешке *ноћом* В, сјутре и *ноћом* и дањом Суш; према овоме и дањом: мoраш дањом да

ймаш Вр, није *гањом* Сит, нoсимо *гањом* Л, *гањом* ваздaн рaдiм В, бiб вaшер *гањом* С; *јушром* oдeм Мр.

Наставци *-и*, *-ју* и *-(j)ом* сличне фреквенције потврђени су у Ваљевској Колубари и Тршићу (Николић 1969: 47-48; Радовановић 2006: 249), а у централној Шумадији и Мачви шири се наставак *-(j)ом* (Реметић 1985: 259, Николић 1966: 263); и у Драгачеву такође претеже *-(j)ом*, а *-и* и *-ју* јављају се ретко (Ђукановић 1995: 137). У лештанском говору потврђено је само *-и* и *-ју* (Тешић 1977: 219), а у Горобилићу, србијанском Полимљу и у Ужичкој Црној гори доминира *-и* (М. Николић 1972: 674, М. Николић 1991: 368; Марковић 2011: 525).

Наставак *-им* забележен у мешовитим ијекавско-екавским подгорским селима потврђен је једино у Драгачеву (уп. Ђукановић 1991: 137). По Белићу, финално *м* добијено је аналошки према инструменталу свих осталих именица. Облици типа *смрџим*, *чистиим* и сл. употребљавају се од XV века, а имају га дубровачки говори, католици у околини Вареша, Грачаца и другде (уп. Белић 1999: 187). О овом феномену, опширније и с више документације, говоре Брабец (2012: 92)⁷⁷ и Брозовић (2012: 362), при чему скрећу пажњу на то да је проблем принципијелно решио Миклошић.

Преглед дистрибуције и ареал наставака у инструменталу једнине именица женског рода на нулту морфему у српским дијалектима дали су Бошњакковић и Радовановић (2008: 157-175).

б) Множина

406. *Гениџив*. У генитиву множине забележени су наставци *-ију* и *-и*.

а) Наставак *-ију* јавља се у следећем кругу именица: *ймaм* *кoкoдишџџ* О, *џвeк* *кoкoдишџџ* Т, *ймaм* *кoкoдишџџ* З, *и* *нeмaм* *пўно* *кoкoдишџџ* Лоп, *кoгод* и *пiпа* у *кoкoдишџџ* Брез, *пeдeсeт* *кoкoдишџџ* Мр, од *кoкoдишџџ* *нaши* *јaја* Бр, *нeкoлкo* *кoкoдишџџ* Г, *ймaмo* *јeднy* *крaву* и *кoкoдишџџ* С, *двaјeс* *кoкoдишџџ* се сaстaнe СР, свe ми је у *јeзикy*, *кoсџишџџ* *нeмa* Б, а *кoсџишџџ* *нeмa* Туб, *мeтeм* *кoсџишџџ* од *иdсџирмe* Осл, *пoпџлa* *л^мeк* од *кoсџишџџ* ГЛ, *кoликo* сам *нoдишџџ* прeсeдџилa ГЦ, *рoдилa* *пeт* *ћeришџџ* Бог, а у *јeднe* *пeт* *ћeришџџ* СР, прe је бiлo и *ушџишџџ* у глaви М, *нaпунџ* се *ушџишџџ* С; уп. и пр. па дeтe кa се *закoпрцa* *oнo* у *пoлa* *нoшџишџџ* Сит.

б) Наставак *-и* имају именице: *дeсeт* *бoжијџ* *зaјoвeсџишџ* Остр, *није* *ймo* *рeчџи* да *рeкнe* Лоп, *трeбaлo* *спрeмити* *кoлa* *сџивaри* Туб, *бiлo* *тaм* *сџивaри* Пл, *пoкупџлa* *сџивaри* Мил, а *ймaм* *јa* *тaм* *сџивaри* Г, *дoнeлa* *пўнa* *кoлa* *сџивaри* Бал, *дoтeрaли* ми *сџивaри* ГЦ, од *Мџлaнoви* *ћeри* Мил, од *нeни* *ћeри* Г, *нaсyкaлa* *цeвџи* ГЦ.

в) Поједине именице и групе именица

407. *Именице са сџтарим основама на р*.

1. За значење „*жeнa* у *oднoсy* на *дeшe*, *дeцy* *кoјy* је *рoдилa*“ (в. РСАНУ под *мaјкa*) на подручју Подгорине добијене су лексеме:

а) кад је *мaјџи* *умрџлa* Мил, *кaкo* је се *нaшa* *мaјџи* *мyчилa* Т, *нeкa* га *мaјџи* Вр, *глaвицy* *мркoг* *лyкa* *мaјџи* *исeчe* Др, кад свaњџивa *мaјџи* *вџчe* ГК, *Душaнкa*, *Вџдџинa* *мaјџи* Бр, а *мaјџи* *јoј* се *пoслe* *удaлa* Бр, *Јoрдaнкa* је *твoјa* *мaјџи* Сит, кад ми је *мaјџи* бџлa *у* *Вaљeвy* ГЦ, *oтaц* и *мaјџи* *вaрe* *млeкo* Д, *oкyпa* нас *мaјџи* ГЦ, а *мaјџи* и *oтaц*

⁷⁷ Према Брабецовом саопштењу, наставак *-им* имају „православци“ из Врућице и Теслића, а у истраживањима М. Драгићевића са овог терена такви облици нису потврђени (2007: 371).

на другом крвету Лоп, *маји* ме однела К, мени *маји* казала вако Мил, *маји* сама Осл, *маји* ми дошла Остр, велї, *маји*, ја и Милан подел"ли смо Пл; у мојо *мајер* дол вўна била Мил, код *мајер* одем ГЦ, *мајери* ми било име Крстина Г, нисам ни *мајер* запантила Бр, његову *мајер* звала Г, иду за *мајер*ом ГЦ, ниси дала *мајери* нек предѣ Г, идѣ да радї оцѣм и *мајер*ом Осл, а *мајер* звала Бўда Остр;

б) ишла и *мајка* и ћери ГК, моја *мајка* имала ћилиме Бал, *мајка* прїчала да свиње тѣрајў Б, о свѣг оца и *мајк* Бог, додила ми је *мајка* ГК, првѣ у *мајк* Бр, моја *мајка* ишла Брез, *мајка* идѣ њима ГБ, идѣ и *мајка* на прело ДК, моја *мајка* раћала ћецѣ ДЛ, остала брез *мајк* од гѣд"ну њ по данѣ Др, *мајка* изведѣ дѣцу Д, *мајка* је мо'а била крупна ГК, њ он није *мајк* запантио ГЦ, *мајка* ўзмѣ па га огрнѣ ГЛ, а *мајка* је жив"ла Г, кад ми је била *мајка* то смо чѣшљале Лоп, *мајка* Обрѣнија Кун, *мајка* нам ўзвѣри воду Л, очевѣм *мајк*ом Лоп, *мајка* ми је и рѣкла да то ўзмѣ К, ја и *мајка* се мўчили М, за моју су *мајку* прїчали Мил, Милинкова *мајка* тўде Мр, ишла сам с *мајк*ом Огл, ал штѣ ш није *мајка* њина Осл, *мајка* Загѣрка Остр, *мајка* сѣ мнѣм ишла Лоп, *мајка* је остала Пл, нисам имала ни очеве *мајк* ни ћѣда Туб, с *мајк*ом вод Пр, *мајка* м се звала Крунија Реб, *мајка* велї пушти ѣвце Р, моја *мајка* д ўмре Л, Андријан"на *мајка*, Мѣр"чина сѣстра Сит, *мајка* ми није била по вољи Со, што је Влѣд"на *мајка* садѣ СР, ѣтац му и *мајка* вид"ли СГ, што сам била шѣста ў *мајк* Ст, вѣсела моја *мајка* Суш, мојѣ *мајк* рѣђак С, *мајка* ми се звала Радѣла Туб, *мајка* више неће нѣс"ти разбоја Т, *мајка* идѣ ил ѣтац Вр, дѣ ми је била *мајка* В, сишли са ѣцѣм и *мајк*ом З.

Обе именице готово с истом фреквенцијом констатовоа је Николић у Тршићу (1968: 416), а само облик *маји* у Мачви (Николић 1966: 263). У осталим оближњим говорима доследно је *мајка*, с тим што се *мајер* чује у псовкама (Радовановић 2006 250-251; Реметић 1985: 259; Тешић 1977: 219).

2. Именица *кћи* јавља се у две творбене варијанте:

а) с проширењем *-р-* и суфиксом *-ка*: засмѣтало мојѣ *ћерци* Лоп, питѣ мојѣ *ћерк* кўм Бр, а *ћерку* тў одвѣла Б, рѣд"ла Милѣну *ћерку* Бог, *ћерка* ўдѣта за Милўна Брез, имѣ он двѣ *ћерке* ГБ, *ћерци* тој најстаријѣ ДК, мојѣ *ћерци* ѣв дошѣ јѣдан Др, Вѣрослава имѣ јѣј је *ћерци* Д, ўдѣла *ћерке* двѣ ГК, млађѣ *ћерка* имала ГЛ, имѣ *ћерку* и сина Г, *ћерка* живї у Ваљеву Кун, мог дѣвѣра *ћерка* Лоп, *ћерке* рѣздѣла у слўжбу К, изрѣдила двѣ *ћерке* М, *ћерке* се рѣзудѣле Мр, три *ћерке* Огл, *ћерка* ми је за Љўб"шѣм Осл, имѣм јѣднѣг ѣт *ћерк* Остр, *ћерку* ўдѣ Пл, а тѣ мојѣ стрїне *ћерка* Туб, *ћерку* сам ўдѣла Пр, моја *ћерка* ишла Реб, ўпознѣ ѣвѣга домаћина *ћерку* Сит, *ћерку* није дѣѣ ў шкѣлу Со, нѣде дошла ми *ћерка* СР, имѣм двѣ *ћерке* СГ, *ћерку* Милїцу Ст, њѣгова *ћерка* Милѣва Суш, имѣ три *ћерке* Слѣвўјка С, дѣда имѣ *ћерку* Т, рѣдїм *ћерку* З;

б) с проширењем *-р-* без суфикса *-ка*: три сина и три *ћери* ГЛ, *ћери* јѣј нѣ мору да додѣ Лоп, кѣлкѣ је имала *ћер"ма* Лоп, тѣла њѣним *ћерима* Остр, имѣ *ћери* двїје Брез, имѣм и *шћер* Брез, нѣс чѣтри *ћери* Сит, јѣј, бїло пуно *ћери* Со, имѣ и ѣна двѣ *ћери* Бог, двѣ *ћери* и мајка ГК, покѣсила са *ћерима* Г, штѣ вѣлї, моја *ћеро* С, свѣ глѣдна, моја *ћери* С, ѣди, *ћеро*, пѣпи кѣву С, *ћери*, свѣкѣ субѣтѣ игранка Туб, *ћеро*, за то нѣмѣј питати Туб, ѣна је тѣмо са *ћерима* В, плѣла сам *ћери* блўзе ГЦ, то је Микѣјлова *ћер* Мил, имѣ *ћери*, живѣ у Ваљеву Б, онў Бўлчину *шћер* Брез, код мојѣ *ћери* сѣд ДЛ, њї чѣтри-пѣт *ћери* Д, и мајка и *ћери*, свѣ натрали д идў ГК, кѣко ўдѣш твѣјѣ двѣ *ћери* Лоп, ѣвѣ мојѣ *ћери* М, није то ко сѣд моја *ћери* Осл, данѣс нѣ мѣгу снѣ

и свѣкрова, мајка и *ћѣр* Пр, *ћѣри* се поуџавале СР, двѣ *ћѣри* је имала СГ, *ћѣр* му тѣ о дрѹгѣ жѣнѣ Суш, ѹџала сам двѣ *ћѣри* З.

Неретко у вокативу једнине ова се именица деклинира по обрасцу именица *а-основа*: њна мѣни кѣжѣ, *ћѣро* ГБ, *ћути*, *ћѣро* С, јашта, мѡја *ћѣро* Реб, нѡге дѡле, *ћѣро* Д, нѡсила с бѹнарѡ, *ћѣро* Мр.

408. Напуштање треће именичке врсте и њихово прикључивање именицама друге врсте није у једнакој мери захватило све именице. Именице које добијањем суфикса *-ка* могу прићи именицама *а-ѣромене*:

сн^иѣла *кѡкѡшка* ДЛ, дрѹжим *кѡкѡшке* ГК, јѣдну *кѡкѡшку* ГБ, пѡватала свѣ *кѡкѡшке* Г, закољѣ се *кѡкѡшка* Пр, нѣ море нѣшта *кѡкѡшци* Остр, глѣдѡм *кѡкѡшке* Туб, гѡтовѣ се *кѡкѡшка* Бр, закољѹ *кѡкѡшку* Мил, *кѡкѡшку* кад је насѡд^ла Др, имѡм кѡквѹ *кѡкѡшку* Д, дрѹжим *кѡкѡшке* ГК, *кѡкѡшке* што су мѣтали К, *кѡкѡшке* нѡсѣ М, од *кѡкѡшкѣ* Огл, *кѡкѡшке* насѡђујѣ Осл, нѣшта *кѡкѡшци* Остр, имала *кѡкѡшке*, имала крме Л, *кѡкѡшке*, насѡдѣм Сит, глѣдѡм *кѡкѡшке* и свѣње Туб, нѡше *кѡкѡшке* Т, тѹрѣш *кѡкѡшку* на јѡје В;

поред: закољѣш *кѡкош* Бал, *кѡкоши* ѡстале сѡмо Б, закољѣш *кѡкош*, спрѣмѣш сѹпу Бр, сѣр, кѡјмак, *кѡкоши* Брез, лѣс^це вѡтајѹ *кѡкоши* ДК, дѣ-се *кѡкоши* зѡтварајѹ Г, *кѡкош* лѣжѣ на јѡјима Др, нарѡниш *кѡкоши* ГК, ѡјде *кѡкош*^лма ГЦ, ни *кѡкошијѹ* Лоп, па су *кѡкоши* М, *кѡкоши* да зѡтворѣм Мил, *кѡкош* њѹ пѣкѣрѡ Остр, па *кѡкош* из кѡчѡка Пл, и *кѡкоши* и ѡвце Реб, двѡјес *кѡкошијѹ* се сѡстанѣ СР, свѣње и *кѡкоши* С, јѡш *кѡкѡш* трѣћѹ Т, имѡм *кѡкошијѹ* З.

са *кѡскама* излѹпајѹ Пр, *кѡска* излѣтила Бал, излѣтѣ *кѡска* К;

поред: на *кѡсѣи* мѣсо ГЦ, од *кѡсѣијѹ*, реѹма ГЛ, *кѡсѣи* и ако дѡдѡш мѡло мѡсти Мил, мѣтѣм *кѡсѣијѹ* Осл, пѡкупи *кѡсѣи* Остр, ѡнѣ *кѡсѣи* скиѡдајѹ Сит, а *кѡсѣијѹ* нѣмѡ Туб, *кѡсѣи* се сѹш^ле ѣсто Т.

па и ѡнѣ *вѡшке* напунише нѡс Лоп, кѡликѡ су *вѡшкѣ* имали Огл;

али чешѣ: имали *ѹши*, па мѣ свѣ у кљѹчалу вѡду К, *ѹши* сѡмо плѣвајѹ пѡ њима Ст.

409. Лексема којом се означава *гео ѣкѡчкѡј разбоја* гласи двојѡко:

а) у једнини се остварује у мушком роду: ѡвѡј *нѣиѣ* ѣзѣје гѡре ДК, тѡ се звѡѡ јѣдан *нѣиѣ* Д, ѡнѡј *нѣиѣ* ѣдѣ дѡл Д; и уз бројеве два и четири: кад је у двѡ *нѣиѣа* Д, ткѣмо у чѣтрѣ *нѣиѣа* Мр, ткѡла шарѣнице у чѣтрѣ *нѣиѣа* Остр, ако ѹводиш у двѡ, прѡво у *нѣиѣ* па ѹ другѣ и тѡкѡ Мр.

б) у множини се јавља у мушком роду:

а *нѣиѣи* су двѡстр^кѣи ДК, ѡправљени *нѣиѣи*, прѣђѡ Д, и тѣ се *нѣиѣи* вѣжѹ за ѡнѣ пѡдложнѣке Д, вѡм и ѡздѡ *нѣиѣи* имѡјѹ пѡвѣзани Туб;

У следећим примерима не може се одредити род: па пѡлице, брѣдилице, брѡдо па *нѣиѣи* Д, *нѣиѣи* се зѡвѹ Лоп, ѡнѡ дѡшчица што се нѣтѣ *нѣиѣи* Остр, од брѡда имѡјѹ *нѣиѣи* ДК, *нѣиѣи* то-се ѣсто ради од кѹдељѣ ГК, и тѹд пѡстанѣ *нѣиѣи* Остр, ако ѹводиш у два, прѡво у нит па у други и тѡко Мр.

410. У Речнику српског језика лексема којом се означава *хришћански ѣразник који се свѣѣкује 25. мѡрѣа (ѡдносно 7. айрѣла ѣѡ сѣпарѡм каленѡару) каѡа је Боѡроѡдица ѣримѣла „блаѹ весѣи“ о свѡм зачѣћу* има ознаку рода *ж мн*.

У испитиваним пунктовима добијени су примери: *Блѡѡвѣс* се пѡстѣ Бал, свѣкрова ѡт^ншла на *Блѡѡвѣс* О.

411. За поједине именице које су у стандардном језику двородне углавном сам добијала облике у мушком роду: ѣзвлѡчи ѡнѡј *бѡл* Остр, ѡставѣла *ѣѣљежа* Сит, пѡлијеш *сѣѡрежу* Мр; поред облика за ж. род: свѣ нѣкѡ *сѣѡреж* Бог.

412. Углавном није дошло до нарушавања осећања припадности именица које су и у стандардном језику женског рода: то је гòспоскà *бòлès* Бр, *бòлес* дошла Т, доје та *бòлès* нè кà Пл, имају рáзнè нèкè *бòлèsии* Брез, и није бíло *бòлèsии* С, о тè *бòлèsии* Т, гóр у Бўцура је бíло та *бòлès* С, прíчà о тòј *болèsии* С, добише не кў *бòлès* Реб, њèгова *бòлèsии* Брез, о тè *бòлèsии* Остр, да се не ўватí она *бўђ* Бог, запáнтила тў *лàг* Лоп, пўста *лàг* нас је тèрала Бог, бíла би *лўиос* да се вáлим Лоп, кáки је бíо *жàлòсии* Б, сàмо ме чўдí *жàлòсии* штò ГБ, онò и није за капўта *жàлòсии* С, онè мènè *жàлòсии* Суш, Бўлка је сàт сàма, *жàлòсии* Брез, ўбила је *жàлòс* Брез, а овà мàлà девојчица óстала са тèткòм, *жàлòсии* ўбила В, кўпиò *жàлòсии* Бал, она на кòњу *жàлòсии* Туб, *жàлòсии*, јà вèлим ГЦ, зíма јòј, *жàлòсии* ГЛ, óхераше *жàлòсии* тàмо у зàтвор ДЛ, бíла је лáмпа *жàлòсии* мòје Огл, кáко је прè бíло *жàлòсии* СР, свè је тò *жàлòсии* жíво бíло Мил, дèсè бòжијí *зайовèsии* Остр, тò је бíла *зайовèsии* домáшина Сит, што је тò пўно *мáсии* Бог, дèсèт кíлà *мáсии* Брез, íмáм *мáсии* пèдес кíлà ДК, íмáмо прошлогòдишњè *мáсии* Брез, ако óхеш мàло и *мáсии* Л, мèтнèш *мáсии* Г, стáвí мàло *мáсии* Мр, прèпирали *мáсии* овў óбичнў Г дáдў *мáсии* ГБ, óзгò стáвím онў *мáс* Туб, óмáстím *мáшћу* Т Вр, прè смо мáстили *мáшћу* Пр, óмáстím лíстíћ *мáшћу* Огл, зámáстím *мáшћу* Ст, зámáстím *мáсии* Суш, ондáj *мáшћу* Со, на *мáсии* Пл, мàло *мáсии* и ўмèшáш Мил, мí остàлáмо *мáсии* Осл, па рáстопí нèкў *мáс* СР, ўзмèm кáш"ку *мáсии* ГЦ, íмало онè *мáсии* Туб, а *млàгòс* је брзо зарáсла ДК, јòк, кò да *млàгòс* пítà М, *млàгòс* бíла ГЛ, онò у *млагòсии* прíчàју Лоп, дè сам јà сíне мòју *млàгòс* провèла Лоп, Мòју *млàгòс* тàкò Суш, а она *млàгòс* С, *млàгòс* слўжила дíјете здрáва Мр, у *млагòсии* свè се мíлí Мил, ал врèме тàкò, *млàгòс* је бíла Огл, дáj ми Бòже лèпу *йàмèии* Б, сàмо нíсам своју *йàмèии* промèн"ла СР, те сам у *йамèии* Сит, сáдошњà *йàмèии* С, íмала сам тàквў *йàмèии* и дáнàс Лоп, живíна је тò свè, овà *йíљеж* М, кòкòшке, нèкў *йíљеж* нáj смо вíшè држали Огл, јèдну *йрèири* Брез, *рèишкòс* је кò са стòкòм сàд Огл, доживèхете вèликў *сйàрòс* ДК, èто вíдиш кáквà је *сйàрòсии* Огл, доживíо је вèлику *сйàрòсии* В, по *сйàрòсии* íшла сам јà Мр, штà је дубòка *сйàрòсии* Суш, у шèсèт трèћòј гòдини *сйàрòсии* Мр, да те нèко íмà ў *сйàрòсии* пòгледати Пл, зàспèш онòм *шèчнòсии* ДК, кáкве *шèчнòсии* Осл, íмà í сад и она *шèчнòс* Др, па онà *шèчнòс* у нèкí дрўгí сўд ГК, кáкве *шèчнòсии* Осл, да ти кўпиш онў *шèчнòс* Т, и тў *шèчнòс* дòнесè Суш, поцрн"ла од онè *чàђи* С.

413. У стандардном језику лексема којом се означава *свежањ жициа* које *жешелац* *ухваии* *руком* и *огсече* *сриом* гласи *руковèи* и *руковед*. Исто као што је у колубарским селима (Радовановић 2006: 64) и у Подгорини је чешће *руковед*: па кўпиш на *рўковèд* Бр, на *рўковèд* ДК, кўпím *рўковèд*, прáвím ўже Д, дè жèтеòц спўштí *рўковèд* Д, па тò се жàњè па на *рўковèд* М, онè на *рўковèд* Пл, *рўковèд* до *рўковèди* Пл, а ја идèм да кўпím *рўковèд* Р, жњèмо на *рўковèд* СГ, кўпíмо онў *рўковèд* па мèћèмо у снòплè Вр, снўстíш нà земљу *рўковèди* онè О; поред: да кўпíмо *рўковèи* Мил, íћеш те кўпити онàј *рўковèи* Др.

Б. ЗАМЕНИЦЕ ИМЕНИЧКЕ ЗАМЕНИЦЕ

Л и ч н е з а м е н и ц е

Личне заменице првог и другог лица и лична заменица за свако лице

414. У генитиву и акузативу једнине забележени су облици *мене*, *шебе*, *себе*:

1. Генитив:

џвце су *вијж менē* у џбору С, *збоџ менē* да џдē на Стēпајевдāн код њџ Ст, џвā ми Рџса штџ је *гџ менē* Г, дџшла *гџ менē* на мēтар ГЦ, вāмо су џни *џза менē* Туб, џдēш *кџд менē* ГЛ, дџшџ џн *кџд менē* у кућу Бог, свџ је тџ *код менē* се дџсило К, рџчак *кџд менē* је спрēмао Т, кāце су бџле *код менē* Остр, у смо *код менē* СГ, трџ стрџке стџке *кџд менē* С, дџшџ дџџа сџџ *кџд менē* С, џна јāдна *крāј менē* чџмила Д, бџџ нџжџ *џд менē* Бр, нē можēш тџ *џд менē* џчекаџ свџ Л, *џд менē* гџје бџгале Г, зāкључāли *џд менē* свџ Туб, нџје бџла лџпшā *џд менē* З, трајџē *џд менē* пџшку Суш, ал џн је пџно изглџднџџџ *џд менē* М, и *џд менē* и џд њēгā ГЦ, млāђџ *џд менē* Со, јџдан мāло старџџџ *џд менē* Реб, нēће *џд менē* ДЛ, џн осāмнēсто, млāђџ *џд менē* Огл, сād је богāтијā *џд менē* Мил, нџје вџлела *џд менē* СГ, џна је *џд менē* трџ гџд"не млāђā ГК, бџло је џко *менē* тџде комшџнџџ К, прџђе *џџра менē* ГБ, јџдни лџжē *сџџре менē* ДЛ, у *менē* су жџне вџском Бал, камџџн је бџџ у *менē* Брез, у *менē* мџј џтац и мāјка Брез, у *менē* се зāвџла Брез, џтац је у *менē* рāно умро В, прџнуше у *менē* џвце В, у *менē* Мџјо прџчџ јџднџм ГК, у *мене* слāткџ ГК, џмāм дџџе у *менē* Др, пџчē у *менē* вџда да џсџжē Др, у *менē* вџда прџлазџ Др, у *менē* мџј Стāнимџр Др, у *менē* су дџџа бџла џтпџрна Др, у *менē* стрџц да бџдē нā стрāжи Д, у *менē* вāкџ рџке З, у *менē* џмā јџдно жџнско дџџе Кун, у *менē* дџле нџџџ брџзāк Лоп, и у *менē* мџј Весџлин и мџја снā Лоп, нџје тџџ нџџо у *менē* Лоп, у *менē* нēшто се снā па побџлē Лоп, у *менē* сџн ка дџђе Мил, у *менē* мџж сāхрањен џвде Огл, у *менē* џв у јџднџм грџнту чџтрџ џ пџ џктāра Осл, у *менē* би се Жџјо жџнџ Остр, у *менē* је тџ више мāјка гџтовџла Остр, у *мене* мāјка развџчē пџту Остр, у *менē* Бџр"сāв џ"шџ на пџјāнку Пл, џмā у *менē* џно џџрема Пл, џмā нџди јџш у *менē* бāчена Сит, бџџ у *менē* чџвек у вџјсџи Сит, у *менē* нāс бџло трџје СР, у *менē* чџтрнēстџро њџ СР, у *менē* је у Рџчицама кџдељā џџтен Туб, џно га у *менē* тāмо јџш стџјџ Туб, у *менē* је мџж бџо вџшт Т.⁷⁸

нēћу д"џџе крштāвати *брџс шебē* Брез, и *кџ шебē* нџје бџљē бџло Брез, лēњџр јā *ћџ ко(шџ) шебē* ГК, мџрāш да рāдџш и *код шебē* Т, јā џдēm *кџ шебē* ГЛ, вџчџрāс *кџ шебē* ГЛ, Тџмо, јā сам *кџ шебē* заслџжџџ ГЦ, дџсџт џ *шебē* старџџā Г, мџј џтац лџвшџ је џ *шебē* С, дџџје дџч"чџ џко *шебē* Мил, стџјџ *џора шебē* Бог, у *шебē* је Мџлоје Др, сād вџђџм џмā у *шебē* Л, у *шебē* се зāледē рџке Т;

џмāш тџ *гџ себē* кџшуљџ В, џмала је тџ *гџ себē* пџткџшуљџ Остр, крџџице вāм *гџ себē* М, пџчџше се њџ дџџе *џзмеђ себē* Лоп, свāко џмā *џсџре себē* ДК, побџдēm шџљке *џсџре себē* С, нāјвише *кџџ себē* Т, нē дāј џџџē џ *себē* ДЛ, пџјасеве што су нџсџли лџџџи *џко себē* Сит, за врēме труднџћē *џко себē* на кāишу Туб, кāко је стāвилā жџна *џко себē* Туб, лџнац *џџкрај себē* нџсџш Осл, тџрџм *џџре себē* В, шџџџера се бāџџ џз рџкē *џрџко себē* Брез, прџбāџџџе се вāтра *џрџко себē* ГЛ, бāџā џвāкџ зџб *џрџко себē*

⁷⁸ Арџал конструкџџе у + *џениџив* личне заменице захвāта Рађевџну и дāље џсточнџбосански терен (М. Петровџћ 2012; Ремџтић 2008).

на кућу Сит, скинути сукњу *са себѐ* В, свѐ скидајте *са себѐ* СГ, уватила стра у *себѐ* М, свакā је жена имала у *себѐ* разбој Т.

2. Акузатив:

менѐ у кућу уведѐ Б, тѐли *менѐ* тамо богато да удају Бр, *менѐ* трипут изударѐ Брез, она *менѐ* довуче Вр, отерају *менѐ* тамо В, обрѐсправѐ *менѐ* ГБ, и викну *менѐ* ДБ, ка-су *менѐ* видели ГК, одредили *менѐ* да пѐчѐм ГЛ, и *менѐ* пита Г, њѐн отац ўзмѐ *менѐ* овде са дѐцом ГЦ, мајка увѐла *менѐ* ДЛ, ўвати *менѐ* за л^нѐву рѹку ДЛ, *менѐ* ўзмѹ овде Др, она вицѐ *менѐ* Д, он је *менѐ* звāб чѐл^нца З, *менѐ* нису дали у школу К, они такѐ *менѐ* одвратише Л, *менѐ* одгāјиѐ мѐј чйча Лоп, *менѐ* гурнѐ у лотрв^не М, поздраљају *менѐ* Мил, нашѐ мор он *менѐ* Мр, *менѐ* мѐји дају Огл, прѐсиѐ *менѐ* Осл, *менѐ* испитујѐ Остр, како ўдари *менѐ* Пл, маѡија тѐла *менѐ* на другѐ мѐсто да уда Пр, *менѐ* истукѹ кѐ коња Реб, *менѐ* испрѐсиѐ Р, чѐкā дѐца *менѐ* слўшају Сит, пўстѐ они *менѐ* двā мѐсеца СГ, вāздāн прича и свѐ *менѐ* питā СР, свѐ *менѐ* водѐиѐ са њѐм Ст, волиѐ он *менѐ* С, и *менѐ* доведѐ сѐстра С, имѐ кѐла и *менѐ* довѐзио Суш, нису поштовали *менѐ* Туб, чйча је *менѐ* волиѐ Т;

шѐбѐ нѐ би звāла Брез, није зā *шѐбѐ* Брез, јā *шѐбѐ* ўби Вр, нѐ можѐ *шѐбѐ* ѐмашити В, ми ѡемо *шѐбѐ* да свѐжѐмо В, жāо ми је што *шѐбѐ* ѐстальāм ГБ, она *шѐбѐ* нѐ волѐ ГБ, нѐ дају ме за *шѐбѐ* ГЦ, *шѐбѐ* мѐру твоја ѡѐца глѐдати ДЛ, тѐ је *шѐбѐ* нѐко прѐвариѐ ДЛ, носили кудѐљно, па тѐ *шѐбѐ* сачѐшѐ ГЦ, ми ѡемо *шѐбѐ* ѐв да дамо за комшију Г, јā *шѐбѐ* познајѐм кад запеваш у глас Г, глѐдāм ў *шѐбѐ* Л, јā *шѐбѐ* забѐрави питати Лоп, нѐ б^н она *шѐбѐ* дāла за удовца Мил, Никола прѐвариѐ *шѐбѐ* д одведѐ Мил, тѐ је зā *шѐбѐ* младо Огл, *шѐбѐ* прѐвар^нла младѐг Осл, ми смо *шѐбѐ* прāтили до бунāра Остр, *шѐбѐ* нѐшто више симпатишу дѐвојке Остр, доѡемо ми *шѐбѐ* Пл, бѐлеѡе ѐнѐ *шѐбѐ* каснијѐ Пл, штѐ би јā *шѐбѐ* школовѐ Со, *шѐбѐ* нѐка тун СР, што ти ћутйш кад она *шѐбѐ* грдй С, дѐ да јā *шѐбѐ* водйм кро(с) Ситар^нце С, *шѐбѐ* ѡе извѐсти шумар Туб, да *шѐбѐ* мѐмак повучѐ Туб, нѐ знам *шѐбѐ* Туб, кѐ је *шѐбѐ* послѐ ѐвде Туб;

само *себѐ* ишупљило В, свāк за *себѐ* Г, срамѐта да валйм јā *себѐ* ДК, нѐ море сама *себѐ* да регулишѐ Лоп, слўжйм сама *себѐ*, плѐтѐм Пл, правѐ нѐшто за *себѐ* Лоп, од како вала пāнтйм *себѐ* Мр, свāкй је за *себѐ* имѐ сѐбу Осл, свакā *себѐ* пѐрѐ Осл, ѐбукѐ на *себѐ* Остр, сама *себѐ* Пл, прѐклињѐм и *себѐ* Реб, ѐправ^нли сāми *себѐ* домаѡином Сит, ушприцѐ сām *себѐ* СР, кад је тѐ *себѐ* било мѐре (сви пунктови), Дāрйнка је знāла *себѐ* С.

415. У дативу и локативу јѐднине забележени су облици *мени/мен*, *шѐби*, *себи*. Поред тога што се *мене* на читавѐј територији јавља у изразу *куку мене*, у ограниченѐм броју примера облик је забележен на јатовском терену:

1. Датив:

кўпй *мѐн^н* нѐшто Бал, Владѐта *мѐн^н* кāјѐ Б, ѐвāј је дошѐ *мѐни* Бог, *мѐн^н* јавиѐ да ћу ѐн^н доћи Бр, *мѐни* је шйла мѐја снā Брез, дѐнѐли су ѐни *мѐни* дѐлекāн од^нѐло Брез, *мѐни* нѐ дадѹ ништа ДБ, *мѐни* и сād сўзе ўдарѐ В, ис школѐ дѐјѐ *мѐни* ГК, *мѐни* крйво ГЛ, ѐн^н су *мѐн^н* поштѐно дāли ГЦ, ѐна *мѐни* дѐјѐ као свѐкрова Г, *мѐни* је дѐвѐр ўмро ДК, свѐ *мѐни* ѐпричā ДЛ, дѐћѹ ѐвде *мѐни* Др, кад је *мѐни* шкрйпнуло Др, нѐ дају *мѐн^н* на йгрāнку Д, *мѐни* д ѐстанѐ имāње З, било лѐшо ѐнѐ на *мѐни* К, кўпила *мѐни* аљинйцу К, бāба *мѐни* ўквирцā Л, ѐн је дошѐ *мѐни* у кўћу М, *мѐни* нѐ би вѐровали Мр, *мѐни* жāѐ кад ѐћу да пѐвијѐм од ѐнѐг бўјйшта Мр, данāс је *мѐни* мнѐго жāо Огл, *мѐни* ѐнѐ сāмо дѐћѹ са прѐсѐм Осл, ѐна плаћала *мѐн^н* Остр, *мѐн^н* дѐвѐљно Пл, дѐлазѐ *мѐн^н* по најгѐрѐм врѐмену Пл, *мѐн^н* ѐвѐ спāковала ус кўћу Пл, ѐна *мѐни* пѐмогнѐ Реб, нйси тй *мѐни* старѐш^нна Сит, ѐна *мѐни* додила Со, *мѐни* мўка

СР, мѐни да изрāди Ст, пōслѐ мѐни ткāла Суш, ђн с вѐловима мѐни ишѓ у Вāљево Туб, дѓлазиѓ мѐни мāло кѓд говѐдā Т, мѐни је вѓд свѐкрова Т;

то-је се напрѐгло мѐн с чини да пѓкнѐ Б, мѐн се чини чѐтрѝ мѐсѓца ѓвца нѓсѝ ГК, мѐн с чини кѓ год да је жѐнско ГЦ, ђн мѐн донѐсѝ у капи ГЦ, да ѓперѐш мѐн нѓге Г, а мѐн нѐ мож ништа ДЛ, мѐн с чини тѓликѓ ми свāнѐ ДЛ, свѐкар мѐн кāжѐ Др, мѐн стѝжѐ нāпон Д, мѐн се чини да га имāм М, мѐн су прѓво дāли ка-сам дѓшла да зāмѐсим прѓју Мил, држāла мѐн с чини тāмо у шѓпама Огл, мѐн нѐ морāш тѝ да пѐрѐш Огл, мѐн-се чини ѓна пѓрод^ала Осл, кāмѐн бѐл је мѐн с чини бѝо Остр, мѐн с ѓчину кѓ да одāвдѐ нѐшто пѓчѐ Пл, мѐн с чини двѐ гѓд^{не} Пл, мѐн с чини ђн ће мѐни д ѓмрѐ СР, мѐн с чини С, мѐн с чини да је Ёб нāјгѓрѝ Туб;

шѐб^а су дѐца дѓбра свā Б, јā тѓб^а рѐко Бог, ѓво шѐб^а пѓла Бог, штā ћ јā шѐби да причāм Брез, да јā шѐби кāжѐм Брез ГБ, је ли шѐби лāкшѐ изѝићи узa стѐпенице В, кāшће шѐби бāба Милѓва В, рѐко јā шѐби тѓич ГК, рѐко јā шѐби ДК, шѐб^а нијѐдну нѝсам ѓпрела ДК, бѝће и шѐби вāјдѐ ДЛ, да се дā пѓмѓћ шѐби ДЛ, јā шѐби кāжѐм да је тѓ ГЛ, ђн шѐби лѐпо кāже ГЦ, јā ћу шѐби показати ГЦ, шѐби није дѓбро Г, блāго ли се шѐби кад не дѓјш Г, штѓ ће шѐби зѐмљa Г, лѐпо је шѐби Кѓсо Г, нѐ шāлѐ се пѓзив шѐб^а кѓ ѓвезнику Др, јел шѐб^а дѓста пѐдѓсѝт бāнкѝ Др, шѐб^а ће д ѓгинѐ свѐ Др, шѐби Рāде риђāне ѓдузѐ Д, нѐћ^у јā шѐби сјāкати на Бѓжић Д, лāко је шѐби тѝ имāш ѓдмену Д, вāјдā је шѐби тāмо да нāправѝш кѓћу З, кāјѐм јā шѐб^а кāко је тѓ бѝло Лоп, зāвиси кѓлкѓ шѐб^а трѐбā Лоп, пѓквасѝш кѓлкѓ шѐб^а трѐбā Лоп, рѐко ли јā шѐб^а Лоп, шѐби бāба кāјѐ Мил, сāt ћу јā шѐби да пѓкāжѐм Мил, штѓ ђн^а шѐби донѐсѝ сѓкѓу Мил, па ћу јā шѐб^а нāбрати Мр, шѐби жѐна трѐбā Осл, дѐ ћу јā шѐб^а да кāм Осл, нек-ђн шѐби дā ѝмов^{ну} Пл, не мѓг^у јā тѓ шѐби Пл, врати Бѓју да пѓмѓгнѐ шѐби Р, шѐби ѓв пѝшѐ двā мѐсѓца СГ, штѓ јā шѐб^а кāжѐм СР, Јѓвāндāн, причā јā шѐби СР, да јā кѓпѝм шѐби штā С, сām шѐби нѝсам дѓшѓ С, јā би шѐб^а спрѐмила С, трѐбā шѐби Суш, Стѓвка шѐби стрѝна Туб, имāм јā трѝ дāна шѐби да причāм Туб, тāј штѓ јā шѐби причā Туб;

нѐ вālā ни сѓби ни дрѓгѓм Б, ѓне су грāдиле сѓби Брез, ѓна ѓрāдѝ сāmа сѓби сāћ Брез, извѐдѓ сѓби мāтицу Брез, мѐрѝ сām сѓб^а ГК, Црниљѓвци су ѓправ^{ли} сѓби ГЦ, нек ѓперѐ сām сѓби Г, пѐр^н сām сѓби Г, свāк сѓби ѓноси свѐ Г, сѓб^а рѐшили да нāправ^{мо} грѓбн^{цу} ДК, пѓњаве ткāла сѓби ДЛ, да сѓби бāцѐ на кѓлена Др, сѐјāч је нāправиѓ сѓби врсту Д, нѝсам мѓгла пѓслѐ сѓб^а да дѓђѐм Д, ѓгѓтовѝш сѓб^а штѓ ѓћѐш Лоп, према сѓб^а, мѓре, ђнѓ порāстѐ Лоп, свāкѝ нāспѐ сѓби вѓдѐ Мил, Ђѓрђе ѓзѐѓ сѓби Мил, довѓди сѓб^а жѐну Осл, дѓјѐш сѓби по сāt двā Осл, свѝ су ђни сѓби кѓће Пл, кад дѓшѓ сѓби вѓк мрѓв Сит, јā ѓгѓтовѝм сѓби Туб;

мѐне рѐкоше Вр, мѐне ѓтац нārѐдио ГЦ, донѐсѝ мѐне ѓпредѓно Г, испѐчѐм пѝле мѐне Лоп, мѐне жѐне ѓч^{нѐ} тѓрбе вѓненѐ Лоп, на то мѐне жѐне рѐкле Мил, јѓј мѐнѐ Мил, кāже мѐнѐ Рāцо Пл, мѐне су нѓдили и бѓрчакѓ и ѓвѓ С; кѓку мѐнѐ у трѝјѐс трѐћѓј гѓд^{ни} дѓбѝо ГК, кѓку мѐне Г Пл СР С Суш, кѓку, мѐнѐ, јѓј, блāго, тѓби ДЛ, јѓј кѓку мѐнѐ Др О, јѓј кѓку мѐнѐ К; исп. т. 165(под а) и т.213 под 2)

Дативски ликови мѐне засвѓдѓчени су у Ужичкѓј Црној гѓри (Марковић 2011: 528–529), у источном и јѓжном делу облāсти у пунктовима ближѝм Драгачѓву; уп. и Белић 1999.

2. Локатив:

на мѐни је кѓшуљa кѓдѐљнa В, штā ћу кѓшуљa на мѐни ДЛ, бѝло лѓшо ђнѓ на мѐни Лоп, свѐ рāспало на мѐн^а С, ѓсети јā пѓслѐ у мѐни Туб, у мѐни ѝмало трѝјѐс кѝлā Бог;

па да мисли о *шеби* Б, причали ов о *шеби* С, ја познајем *ио шеб^у* да је нешто Мил;

имала сам алину на *себи* Брез, ја сам на *себи* носила курӯзā В, донесем то на *себи* В, имам неку дрoњу на *себи* ГЦ, бeжи од мене имам на *себи* Мил, на *себи*, мање је се куповало Огл, имала некe чвириће *ио себи* М, има она природни шећер у *себ^у* Остр, има у *себи* катрана Вр, трипута у *себ^у* прeкрстиш се Др, нисам имo алкокола у *себи* З.

416. У инструменталу јединице заменице за прво лице доследно се јавља *мноm*, а за друго лице и заменице за свако лице јављају се ликови *иобом*, *собом* и аналошке форме (уопштавање основе ген. –акуз.) *шебом*, *себом*.⁷⁹

иду *зā мнoм* СР, напред *зā мнoм* Туб, седам њи било *иpеда мнoм* С, мoји *сā мнoм* били Б, ко је бiо данāс *сā мнoм* Брез, била је тетка *сā мнoм* В, *сā мнoм* не говори ГБ, мајка је вам *сā мнoм* ГК, здрави се *сā мнoм* Г, па *зā мнoм* ДЛ, била исто свeкpова *сā мнoм* Др, није нико *сā мнoм* бiо Д, она је била гoр *сā мнoм* М, лeтe *зā мнoм* што кажу Мил, по једна *сā мнoм* Мил, децу повела *сā мнoм* Осл, имаш *сā мнoм* да расправљаш Осл, *сā мнoм* бyднe Пл, он идe *зā мнoм* а ја бeгāм Пр, завoлела се *сā мнoм* Сит, лyбе се *сā мнoм* Ст, Рада је била мaлā *сā мнoм* С;

ка-се здрави *с иoдбoм* В, јeдe *с иoдбoм* ГБ, ја ћу *с иoдбoм* ДЛ, кo-год oћe *с иoдбoм* да стaнe Д, oстанe ил *с иoдбoм* ил *с oнoм* Огл, ићy и ја *с иoдбoм* Пл, догoворe *с иoдбoм* Пл, шта бyднe *с иoдбoм* СР, *с иoдбoм* нeмaм вeзe никaкe С; oћy д идeм *зā шебoм* З, идe *зā шебoм* и плaчe Пл, они идy *зā шебoм* Б, кoликo сам нoћијy *сā шебoм* ГЦ, дoћи да лeгнeм *сā шебoм* Мил;

има она мајку *сā сoбoм* и oца Брез, има мaлo вишe ћeцe *сā сoбoм* Брез, примaтe сoпстeнo *сoбoм* ГБ, маћeкa дoвeлa ћeркy *сā сoбoм* Осл, она је дoвeлa сe *сoбoм* ћeр Осл, ја сам стo кaзaнā Милaд^{ну} испeклa рaкијe, ја *сoбoм* Пр, тријeс мeтaрa тeрaлa *ид сoбoм* Суш, чoвeк види *иpе сoбoм* дeлију Туб; вyчeм л^нeвy нoгy *зā сeбoм* ДЛ, имам *иpе сeбoм* пyмпy Сит, свaкo имā *иpе сeбoм* кaш^{ку} зaјeднo Д, тeрaјy *иpе сeбoм* Сит, ћeркy тy одвeлa *сā сeбoм* гoр Б.

У већини суседних западносрбијанских говора забележени су идентични облици, с тим што се у Горобилу јавља аналошки облик *момном* према *себом* и *иобом* (М. Николић 1972: 675), а у Мачви *са меном* и датив *мене, шебе* (Николић 1966: 263).

417. Енклитички облици личних заменица *ја* и *и*и гласе:

1. Датив:

дoсaдилo *ми* чeшљaњe Бал, вoд *ми* је лeпo Б, дoдилa *ми* је мaјкa Бог, имe *ми* је Милaцa Брез, жeнa *ми* oсeчe В, пaстoркa *ми* ГБ, сaд *ми* нe трeбā Г, дe-*ми* је билo лaкшe ДК, да *ми* стaнy жeнскā дeцa ДЛ, свидиo *ми* се Др, дoшo *ми* рoћaк Д, зeт *ми* дoшo y кућу ћeрци З, имe *ми* је Нaтaјлa Л, бaбa *ми* билa у сeлу Л, oн *ми* је нaдeб тo имe К, нaтpпā *ми* пyн чaнчић кaјмaкa М, нијe *ми* дaо чичa Реб, дoнeли *ми* кaпaрy Р, сaмo *ми* нoгe oткaзaшe СР, свидиo *ми* се С, причaлa *ми* је јeднa жeнa Суш;

eтo *и*и тe вyруницe Б, тo *и*и је рyчaк Бог, o eвo нек *и*и кaжy Брез, мoгy *и*и причaти штa oћy Брез, узми *и*и твoјe дeтe В, н yмeм да *и*и кaјeм ГК, eтo *и*и мaмe и бaбe у aвлији ГЦ, o мoмцимa да *и*и кaјeм Г, гријoтa *и*и је штo је мyчиш ДК, нaпaслa сaм *и*и oвцe ДЛ, oстaвићy *и*и у aмaнeт да тo имaш Др, пoчeлa сaм да *и*и кaжeм зa

⁷⁹ Аналошки облици *шебом*, *себом* постоје у источнијим насељима Ужичке Црне горе (Марковић 2011: 529–530), затим у србијанском Полимљу, (Николић 1991: 375), и у Љештанском (Тешић 1977: 222). Облици су засведочени у Валевој Колубари (Радовановић 2006: 255).

јетрову Д, ёво *џи* сина Д, бољѣ *џи* је да дођѣш З, йди кўни бйће *џи* зијан Л, глѣдā *џи* вākо ў очи Лоп, тō сам *џи* вратиō М, рѣко *џи* ја Остр, ђвō *џи* је трѣшка Пл, тō *џи* је једанѣс пāсамā Туб, кākи да *џи* дозволйш Туб, трѣбā *џи* мрѣс Пр, мōжѣм да *џи* кākѣм Реб, дāћѣмо *џи* дѣте на нāјрадоснијй дāн Реб, пўно да *џи* причајў Р, ўзāймйш тōлико *џи* дођѣ Сит, па *џи* дāдў јāбуку Со, ё бāш *џи* вāла СР, а штā *џи* је нōд ў онōј флāши С, кō *џи* је изрāдиō тāј цѣмпер тākй лѣп С, ё, тō *џи* је бāба Суш, нѣмā *џи* Жйводārке нйде Суш.

У Подгорини се не јавља енклитички облик датива заменица за свако лице *си*. Ову енклитику нисам забележила ни у Колубари (Радовановић 2006: 255), а према мојим теренским записима из Радљева и Врела не употребљава се ни у Тамнави.

2. Акузатив:

нису ђндак *ме* дāли ў школу Бал, бāба *ме* и дѣда одгāјили Б, йзвеб *ме* мōј брāt Брез, увеб *ме* чōвјек ў кућу Брез, јōј убићу *ме* Вр, сād *ме* нѣћ да вйди ђчимā ГБ, кō ће *ме* глѣдат^н нег ћѣрка ГК, ђтац *ме* нѣ дā ГЛ, ђна *ме* стāлно грдй Г, мāјка *ме* тѣрā д ўзмѣм ДК, свѣднāко *ме* вйчў Д, ўјѣла *ме* чѣла З, ўчила *ме* бāба Л, нѣко *ме* насђчиō дōле К, тўкō *ме* мўж М, трй пўта *ме* ђтац вђдиō Пр, тўд *ме* ђћў да дāдў Р, тўжили *ме* Чѣдо и Мйлōјка Сит, ўведѣ *ме* ў подрум СГ, вђлео *ме* нāјбђљѣ о свѣ дѣцѣ С, изўбйја *ме* Суш;

ўједѣ *џе* гуја Брез, знāм нā чѣм *џе* ђстаљām ГБ, срѣтй *џе* на срѣд пўта ГЛ, йстерā *џе* Г, гонйћу *џе* преко б^мѣла св^мѣта ДЛ, ђбрѣн *џе* шкђловђ Л, пђздрав^нла *џе* Стāјка Осл, да *џе* нѣко ймā ў старђст пђгледати Пл, мй смо *џе* звāли Сит, нѣће *џе* ни ўјѣсти СР, бђг *џе* мђловђ (сви пунктови);

Неочекивано је забележена висока фреквенција (са данашњег становишта енклитика) акузативних енклитика у различитим предлошким спојевима, односно у различитим значењима: нйко *зā* ме Брез Мил Б, бйђ *зā* ме сйне С, пйтām *зā* ме О, ако ш пђћи *зā* ме ГЦ, дђктор мāшио *зā* ме СР, знāм да *зā* ме СР, *зā* ме шѣс мāјстора рāдѣ З, ђкрећѣ се *нā* ме О, ђкретѣ се *нā* ме С, нѣмђј се *нā* ме З, ђтац грѣшāн *ђ* ме Г, свѣкар йшђ *йђ* ме Вр, дђшли *йђ* ме Реб, ђни глѣдајў *ў* ме Брез, глѣдā *ў* ме ГБ В, *зā* *џе* пђћи нѣћу Д, дђбрā је *зā* *џе* Б, нѣћѣ се окрѣнути *нā* *џе* З, доћу јā *йђ* *џе* ГБ, да пђгледā *ў* *џе* Реб, нѣћу *ў* *џе* Др; пāднѣм и нѣ знāм *зā* се Др, јѣднђм сам срўчио рђј *нā* се Брез, преврнђ трāктор *нā* се Др, ўзмѣ дѣте јѣдно ўзā се Б, јā сам те мўчиō и свѣ ўзā се вђдиō ДЛ, йглу понѣси ўзā се ДЛ, што си повђ твђје дѣте ўзā се Реб, вāљā га ўзā се Т, не увлāчйм *ў* се З.

Личне заменице првог и другог лица

418. Множински облици (дужи) личних заменица првог и другог лица гласе:

1. Генитив:

кђ ђвā гђр вйш *нāс* ђвā чātмара СГ, нѣшто око осāмнѣс *гђ* *нāс* М, йза *нāс* су ђн^н Г, ђни су вām йза *нāс* Туб, ђвде йсйђг *нāс* дђлāмо Туб, и *кђг* *нāс* је дђл ноћйвала Б, и ђни ђвде сѣдѣ *кђг* *нāс* Мр, прѣ *кђг* *нāс* звāо чђрбалук В, па *кђг* *нāс* б^мѣлѣ ўши ДЛ, бйвало је *кђг* *нāс* Огл, *кђг* *нāс* је тākђ Пл, и *кђг* *нāс* ђвде Реб, дђћѣ *кђг* *нāс* на Бђжић Л, нāјмлāћй *ђг* *нāс* свйјў О, тākђ ти је *ђг* *нāс* бйло Брез, ђн *ђг* *нāс* Реб, *ў* *нāс* кўм бйо у сѣлу Бр, *ў* *нāс* је тў бйла ђграда В, ймā у рѣци дђл *ў* *нāс* пѣска Г, ал *ў* *нāс* тўне СР, ймā ђвде *ў* *нāс* јѣдно Љўбино врѣло М, *ў* *нāс* ймā тāј брѣзак СР, ймā ђград^у кђ *гђд* *ў* *нāс* О, а *ў* *нāс* вākђ пђт к^ћђм шўма дђле Пл, *ў* *нāс* кафāна бйла ђвде Д, тў се

у *нас* идѣ на гробље Со, то стајало у *нас* у тим полицама Туб, није у *нас* долеко Суш, имā мајдан у *нас* близу Т, у *нас* се то постило ГБ, у *нас* је то моча ГК, у *нас* дођу па се увалѣ у кућу ДЛ, у *нас* ов је било четворо ГЛ, имā у *нас* један маџак Г, родиле у *нас* шљиве Л, у *нас* су донџили из Вāљева Д, а у *нас* је лѣвā плѣшка Мил, у *нас* је ћале нџде Мил, војска била је у *нас* позвāна Огл, кџко је у *нас* исечено имāња Осл, ѣно у *нас* имā Суш, у *нас* нѣма старѣш^нне Остр, у *нас* кџчњак имā Пр, у *нас* кџзан Пр, ѣво у *нас* су данāс бѣриџци СР, у *нас* је бѣџ пџгос у кући Туб, пџгос вџм у *нас* бѣџ Туб, у *нас* имā сџшара Т, у *нас* дѣжѣ Паун Бал, *нас* смо двоје Бог, *нас* пѣт дѣвојџкā Бог, *нас* пѣт љдџ Бр, *нас* дѣсеторо кад идѣ ГБ, *нас* изишло седамдѣсѣт двā ГБ, *нас* двѣ ћѣрке имџ ГК, *нас* двѣје ДЛ, пџс смо џстали *нас* четворо Д, јѣдно дџ другџг *нас* дѣветоро Пл, бѣло *нас* сѣдморо-џсморо дѣцѣ Пр, бѣло *нас* пѣторо-шѣсторо вџд Р, бѣло *нас* чѣтрѣ ћѣри Сит, *нас* пѣ-шес поћѣмо Со, бѣло *нас* пџно чџбанѣцā Ст, *нас* је шѣсторо дѣцѣ С;

Шѣшѣљ^нца је вџм *иза вџс* Мил, зџџи вџс јā О, кџг вџс је мџжда Мил; кџг вџс је сѣѣгѣрно Суш, шџтā га је у *вџс*, тџрти Лоп, Јѣ л чāрала у *вџс* џвца Бадњџк Мил; *вџс* двѣје мџње разгџвѣрајте Брез, *вџс* је трѣ брџта Др, јā кџжем ите сџд *вџс* двоје Г, *вџс* је двā З, ако данѣ у *вџс* џстаћѣте трѣдне Со.

2. Датив:

прџчистѣ и *нама* дџвдѣ Мр, поћрчѣле према *нама* ГЦ, џн је се упѣтиџ према *нама* Реб; тѣдā на прѣџац *нама* тџм Б, *нама* поставѣ вѣчеру Бог, сѣшијѣш кџш^нље љѣд^нма и *нама* Бр, нѣ дџџи *нама* нѣко Брез, *нама* плѣтѣ ужѣта Вр, *нама* дѣци ћѣсице мџлѣ Вр, шџтџ је *нама* прѣпало ДК, *нама* се гџдѣ ДЛ, није Грџац *нама* близу ДЛ, џднеџ *нама* лџмпу Д, дџн^нѣше послужѣњѣ *нама* ГЛ, жѣне *нама* кџжѣ ГЛ, поџдѣли и дџ *нама* Г, *нама* дѣци џдвојѣ тџ Лоп, пољџжѣјник *нама* дџџиџ Огл, *нама* је Мѣкољдџн слџва О, *нама* нџћу нѣко џбијѣ вџјџт Остр, џн дџје *нама* Пл, кџжѣ *нама* бџбе Со, није тџ *нама* долеко СР, дџла џна *нама* бџшчу С, сџд *нама* Пџвлѣн дџћѣ Туб, џн^н дџлазѣ *нама* Т;

јā гџјѣм *вџма* јџш јѣднџг војнѣика Брез, *вџма* ѣво џвџ Пл, нѣ мог^н *вџма* јā дџти мџг длџна Пл, *вџма* свџкā чџст К, рџдослов да јā *вџма* испрѣчџм Др, тџј шџто јā прѣџа *вџма* Др, прѣџа јā *вџма* ГЛ, Мѣкџјло је *вџма*, вџљџд ГЦ, шџтā ли је *вџма* Мил, па кад вѣћѣ *вџма* кџла Мр, јā кад би *вџма* испрѣџчала Мр, покџзаћу јā *вџма* слику О.

3. Акузатив:

џн је вѣзџн зџ *нас* Г, сѣрѣм сџмо зџ *нас* С, кџлкџ трѣбā зџ *нас* О, џћу *на нас* Реб, бџјѣмо се прѣћѣ *на нас* ДЛ, кџмѣњā нџбаџајѣ *на нас* С, џћѣ да ѣзмѣ сџд и *нас* двојѣ Т; поџкупише џни *нас* Бог, глѣџајѣ д искџрѣстѣ мџло *нас* нџвѣ Бог, јѣднџм звџла *нас* нѣкā кџмшѣјнџка Вр, зџ млџћѣ исправљџјѣ *нас* мџторе ГБ, *нас* дѣцу сџкријѣ ГК, чѣџа ијзгѣди *нас* ГЦ, нѣ можѣ *нас* глѣдџти Г, џни *нас* ѣчѣ ДЛ, учѣтѣљ^нца *нас* ијзјѣри нџпоље ДЛ, прѣтѣ *нас* Драгијѣвчѣне Др, џн^н су *нас* вџл^нли Д, *нас* је Нѣмаџ попџлиџ Л, дџћу и *нас* зџтворѣ Реб, џн *нас* дѣцу свѣ поћрпѣ у кџњскā кџла Ст, мрѣзиџ *нас* С, те су џни *нас* спџсли С, *нас* џбашџка поставѣ Туб, џни су *нас* слџгали Туб;

јā ћу зџ *вџс* поџтит^н Лоп, зџ *вџс* нѣмā Туб, и *вџс* нѣде имā ГЛ, је ли џставиџ џџац *вџс* Б, нѣћѣ нѣко дѣрати *вџс* Б, сџ су џни прѣмѣш^нли *вџс* ГБ, мѣнѣ ћу ѣбит^н, а *вџс* нѣћу ГЦ, јѣл џна *вџс* пѣтџла ГЦ, реџо јā сам *вџс* пѣтџ Остр, јā *вџс* поглѣдџм Пл, јā *вџс* нѣ пѣтџм нѣшџта Суш.

4. Инструментал:

ијдѣ зџ *нама* Мил, мѣшѣкѣње ијдѣ зџ *нама* Т, чџек ијдѣ зџ *нама* О, џн^н зџ *нама* кѣпѣ СГ, сјѣдѣ сџ *нама* Суш, дџје тѣ до нџ брџдо сџ *нама* Пл, свѣ сџ *нама* Ст, џјде

Жйка *сà нама* пèшкè Пр, мајка прè ишла *сà нама* Сит, прèко лèта је óв *сà нама* М, идè *сà нама* З, идè мајка *сà нама* Д Брез, повèд"те тò дèте *сà нама* Бр, дòбро је се *сà нàма* Бог, дèда је бйò стàлно *с нàма* Остр, ајде *с нàма* Сит, дòђè *с нàма* Туб, òтац *с нàма* бйò Г;

ја нèћу ићи *сà вама* Брез, ја *сà вама* нèћу Брез, овàко *сà вама* Мил, ја мòрàm *с вама* Мил.

5. Локатив:

баба је и она ò *нама* вòдила рачун Огл, прòсy се *йò нама* Бал, *йò нама* поискáкале СР;

сàд је *нà вама* Реб, нек òстанè на *вàма* Б.

419. Систем енклитичких облика заменица *ми, ви* одговара стандарду:

1. Акузатив:

глàд *нас* је тèрала стàлно Бог, спрèмили да *нас* пòплашè Вр, òписменй *нас* В, изјyрићè *нас* ис кућè ГЛ, нèћу да *нас* слyшајy Г, и да *нас* спyстè ДК, истрò *нас* òтац Д Лоп, тàј шòфер што *нас* вòзй Мил, дèлй *нас* Бèла рèка Осл, гòнй *нас* y Вàљèво Ст, Бòг је *нас* покàрò Суш, Мйлyн *нас* вратио С;

кò *вас* је пòслò К, мòлйм *вас*, дòкторо Пл, кyку дйјете, да *вас* пòслyжйм Пр, кàжè, мòлйм *вас* Суш.

2. Датив:

а óвде *нам* је пyшница прè Б, дàјy *нам* да пòпршèмо Бр, нèмòј да *нам* брàнйш В, свирачи *нам* свйрајy ГК, гòре де-*нам* је ливада ГЛ, држава *нам* је прòпала Г, дàò *нам* кљу́се ДЛ, нè морè *нам* бйти млòго дèцè Др, свèтй *нам* вòдицу Л, тй си *нам* дòбар К, срèз *нам* је бйò Косјèрић Мр, тò *нам* је магàза Осл, нйва *нам* била у Вучàку Остр, рàсцèпй *нам* цàк Пл, прòби *нам* шyнагла С, дè *нам* је сàде кòлеба СР, нè поједy *нам* мyрузе Суш, дòдй *нам* по трòје-чèтворо гòстијy Туб;

кyћа *вàm* била стàрà Б, сà-ћу да *вàm* испричàм ГЦ, сàд да *вам* и тò кàжèм Г, причàћу *вам* што йстина нйје Д, комшилук да *вам* кàжè З, покàзаћy *вам* пòслèн М, да *вам* нàберèм О, кàјèм *вам* изyмирè сèло Сит, јèбèм *вам* лèбàрник (сви пунктови).

Грађа показује да се у Ваљевској Подгорини не јављају енклитички облици *ни, ви* у дативу и *не, ве* у акузативу. Дативска енклитика *ви* забележена је у Качеру (Петровић 1999: 391), затим у Драгачеву (Тукановић 1995: 145) и у источнијим селима Ужичке Црне горе (Марковић 2011: 242).

Лична заменица трећег лица

Ј е д н и н а

420. Лична заменица за треће лице женског рода у генитиву и акузативу јединине гласи:

1. Генитив:

дò *нè* Стòја Сит, извадиш òнò сèме *из нè* ГК, измећу *нè* се стàвй тинка ДК, стòјйм *исйред нè* С, трèбà д йдèте *кòд нè* Г, *кòд нè* да прèдèмо Вр, дòшò *кòд нè* Остр, *код нè* је ймало К, ймàш сèме *òд нè* Реб, сèдàмо рèдом *окò нè* Остр, свyде *окò нè* СР, нàйшли сте *йòред нè* Мр, вйдймо *y нè* у Рàдојеве Г, *y нè* дèца мàлà била Туб, *y нè* је бйло сèдàмнèс ил осàмнèс гòдйна О, йдèмо *yзмè y нè* муштулук В, *y нè*

је ѓмрѡ мѡж Бр, ѡстала через њѣ Бог, у њѣ је свѣ Мр, и нѣмѡ њѣ О, нѣмѡ њѣ Осл, ѣто, њѣ Реб, прѣ њѣ ѓмро С.

2. Акузатив:

ймала ѡна свѣ за њѡ М, Лѡбо нѣкат прѣтиѡ и њѡ СР, викну на њѡ ДЛ, сутрѣдѡн иѡ њѡ идѡ свѣтови Сит, иѡд њѡ обѡчѣш од бѣза сѡкњѡ Бог, штѡ се у њѡ пѣчѣ рѡкија Огл, мѡре да дѡђѣ машина, ѓж њѡ Мр, ја-свѣ питѡм њѡ Б, ѡставли њѡ код чйчѣ Бр, њѡ шѣраше с крѣвета ГЛ, реко нѣмѡј ми ни њѡ звѡти Д, на Ставама њѡ сам рѡд^{ла} Лоп, вѡдла сам и њѡ Осл, кѡкѡш њѡ пикйрѡ Остр, ѡтрали и кѡња и њѡ С, њѡ сам ја запѡмтила Туб.

421. У дативу и локативу јѣднине личне заменице за женски род порѣд облика њѡј јављају се и форме с партикулом *зи* (њѡзи, њѡјзи).

1. Датив:

нађѣнѡ њѡј йме Пѣрка Брез, кѡм њѡј ѡути Г, ја њѡј кѡжѣм М Реб, шта ѡу њѡј казивѡт^л Пл, њѡј што-гѡд рѣкнѣш ѡна то знѡ СР, ја-сам њѡј тѡ рѣкла Туб;

двѡ ѡстало њѡзи Бр, пѡтрчѡ њѡзи да видй Брез, шта је ѡна њѡзи В, њѡзи спрѣмйм ГБ, мѡло ѡстало њѡзи ГБ, ја нѡћ^у тѡм њѡзи ГК, кѡјѣ њѡзи Г, њѡзи је тѡ дѡшло ѓ главу ДК, да пѡнесѣ и мѣн^л и њѡзи ДЛ, њѡзи је Илија Бйрчѡнин бйѡ ѓјѡк Др, њѡзи йме Ангѣлина Д, тѣшко њѡзи јѡднѡј сирѡти К, рѣкѡ дѡћ^у ја њѡзи Лоп, Вѣро, кѡж^л тй њѡзи Лоп, да ли је тѡ њѡзи ѡток М, да ѡстанѣ спрѡт њѡзи Мил, покѡж^л тй њѡзи Мил, ја-вѣлйм њѡз^л да сам ѡсѣт^{ла} О, мѡж кѡжѣ њѡзи О, ја ѡдѣм њѡзи Остр, ја сам њѡзи ткѡла Остр, њѡзи бйло тѣшко Пл, њѡзи наспѣм у кѡву Пл, тѡта вѣлй њѡзи Сит, њѡзи кѡжѣм поштѣно Сит, нйсам йшѡ ни ја њѡзи СГ, нека-дѡјѡ њѡзи СР, ѡтрчѡ гѡр њѡзи СР, ја вйка њѡзи С, ѡдѣм ја дѡле њѡзи С, нити ја њѡзи Суш, и њѡзи је се ткѡло Суш, ја-сам тѡ њѡзи рѣкла Туб;

њѡјзи је рѣкѡ Мил, кѡжѣм њѡјзи да ѡна дѡђѣ Мил, њѡјзи кѡжѣ сѡд Осл, њѡјзи йме Дѡбрйнка Осл, ѡн дѡвѡ њѡјзи ѡвѡ Пл, да нѣ смѣта њѡјзи Туб Т, њѡјзи нѣ дѡје тѡј кѡјмак Туб.

2. Локатив:

нѣма сѣмена на њѡј Брез, и на њѡј ймѡ кѡлѡт Д, на њѡј ѡстѡ Огл, клѣпѡ на њѡј Мил, бйѡ цѣмпер на њѡј Пр, на њѡј је кѡиш ѓгрѡђѣн Сит, што се рѡдй ѡ њѡј Брез, слѡва су б^лѣла иѡ њѡј Брез, и иѡ њѡј тй мѡло сѡдйѡна В, рѡдио ѓ њѡј Пл, идѣ дйм ѓ њѡј В, ал нѣма сѡд ѓ њѡј ГЛ, ѓ њѡј су стѡјѡле Остр, ѓ њѡј ймѡ ѡлкокола Остр, да нѣ мелѡ ѓ њѡј Пл;

нйко у њѡзи не жйвй Брез, спѡвѡм у њѡзи Брез, што ймѡ у њѡзи ГЛ, слѡн^лна на њѡз^л Осл, њѡз^л дѡле тѡ Осл, а ја сам йѡ њѡзи С, ја ѡзгѡ па йѡ њѡзи С;

на њѡјзи је ѡнѡ ѡдѣло Реб.

422. Инструментал јѣднине личне заменице за женски род гласи њѡм и рѣје њѡме:

йдѣш за њѡм, кѡћ^л Бр, идѣ трѡгом за нйм, за њѡм Брез, ѡдоше свѣтови за њѡм Туб, лѡжй вѡтру иѡд њѡм Б, иѡд њѡм је пѡдрѡм Вр, ѡлатка мѡло вѣћѡ сѡ њѡм Бог, пѡшѡ сѡ њѡм В, штѡ ћѣмо сѡд сѡ њѡм ГК, да разгѡвѡрѡш сѡ њѡм ГЦ, нѣмѡм нйшта сѡд сѡ њѡм Г, ймѡ и дѣте сѡ њѡм Д, звѡто сѡ њѡм ѓ свѡтове М, свѣ нѡсиѡ сѡ њѡм Мил, вйше сѡ њѡм не разгѡвѡрѡм Мил, штѡ је сѡ њѡм О, дѣвѣр идѣ сѡ њѡм Сит, нйсам сѡ њѡм пѣвала СР, ја обѣћѡм да се жѣнйм сѡ њѡм Ста ја сам свѣ сѡ њѡм тѡд бйла С; пѡље мйришѣ њѡме Туб, да се с њѡме ѡдрѣшим Т.

423. Употребљавају се следећи енклитички облици личне заменице трећег лица за женски род:

1. Датив:

ћери *joj* две долазе Б, тражи ми са да *joj* причам Бог, љна *joj* била Бр, помрли *joj* Брез, купили *joj* собу ГБ, петоро *joj* умрло Д, Вѣрослава име *joj* је ћерци Д, као да *joj* је слаба циркулација крвнa Кун, сад *joj* се показала лергија Кун, остало *joj* двоје мушкйња Лоп.

У изложеној грађи нема потврда за енклитички облик *је* у дативу, коју Б. Николић региструје у Мачви (као чешћу форму) и Колубари (1966: 264; 1969: 48: *што је ниси иднѣла ћѣбе*). Према мојим запажањима у Колубари се ова енклитика данас данас не употребљава, а нисам је чула ни у тамнавским селима Врело и Радљево у којима сам прикупљала ономастичку грађу и грађу за СДА.

2. Акузатив:

поздрави *је* Брез, имам *је* и сад ГЦ, вѣлѣ *је* свѣ Г, мѣраш да *је* прѣтресаш Г, ѡтрају *је* у Пѣцкој дѡктору К.

Као ни у Ваљевској Колубари (Радовановић 2006: 259), у Подгорини се не употребљава енклитички облик *ју*.

424. Забележени су следећи облици личне заменице трећег лица за мушки и средњи род:

1. Генитив:

ајд вам са мнѡм да иґраш *дѡ њѣѡ* Брез, сѣдѣм *дѡ њѣѡ* Огл, иґрала *дѡ њѣѡ* Лоп, мѣ смо били *изнаг њѣѡ* Реб, дѡшѡ *кѡд њѣѡ* и вѣлѣ Пл, ѡт"шѡ је *кѡд њѣѡ* на копaње ГЦ, није свратиѡ *кѡд њѣѡ* Мр, јѣдан *крaј њѣѡ* дѣчкић ГЛ, ѡвај пѡп млађи *ѡд њѣѡ* Пл, *ѡд њѣѡ* смо кѣповали Г, *ѡд њѣѡ* јѣдан пaр коња Сит, *ѡд њѣѡ* сам Мил, нѣ знаш штa ћеш *ѡд њѣѡ* С, нисам *ѡд њѣѡ* ни за што била прѣкорена Д, двѣје сѣстрѣ млађѣ *ѡд њѣѡ* ГЛ, окрѣн" се *ѡд њѣѡ* иди Д, бѣжи сaмо *ѡд њѣѡ* ДЛ, ѡко њѣѡ се савѣја Остр, ѡбѣћѣ се *ѡко њѣѡ* Пр, изашли гѡр пѡ *изнаг њѣѡ* Реб, ја сјѣд"ла *идре њѣѡ* ДЛ, изишле жѣне *идрѣ њѣѡ* Суш, дѡвѣ је *у њѣѡ* нѡс пѡједен Брез, стѡјим *крaј њѣѡ* Туб.

2. Акузатив:

да сѣднѣм *зa њѣѡ* С, пѡшла *зa њѣѡ* Огл, да се удaш *зa њѣѡ* Л, пѡшла у сѣдaм-нѣс гѡдѣнa *зa њѣѡ* З, дѡшла *зa њѣѡ* Г, мѣтили брѣме слaмѣ *нa њѣѡ* Б, исто дѣте да бѣднѣ *нa њѣѡ* Сит, и *нa њѣѡ* лѡмѣмо кѡлaч ДЛ, пѡклопѣ па *нa њѣѡ* жaр Остр, ишѡ је ѡн у шкѡлу и *уз њѣѡ* Бал, и тaј *уз њѣѡ* Л, и ја сам *уза њѣѡ* Бог, *њѣѡ* нѣ смијѣш да дирaш Брез, вѡлеб *њѣѡ* Д, одвѣли су *њѣѡ* З, *њѣѡ* су ѡжалиле и сѣстра и мајка К, пѣтѡ *њѣѡ* О, одвѣдѣ и *њѣѡ* Пл, *њѣѡ* уватѣм *зa косу* Реб, *њѣѡ* нѣ водѣм СР, мѣн" је Цвѣта *њѣѡ* насѡчила С, сѣдбина била да ја *њѣѡ* сaчекaм Т.

3. Датив:

извадѣ *њѣму* ѡнѣ писму Б, ѡтац је *њѣму* ѡправиѡ кѣћу Бр, *њѣму* тѡ имање ѡстало Брез, *њѣму* је бѣѡ на злaмѣњу ГЦ, *њѣму* бѣло име Тѣко Г, нисам се *њѣму* ни прѣкучѣвала Д, *њѣму* је нaрода дѡдило Лоп, свѣ *њѣму* гѡвѡр"ла О, ѡтѣскујѣмо стѣне *идрема њѣму* Реб, кѣрjак *њѣму* нa прси Сит, није ѡна *њѣму* мaнисала Со, *њѣму* дaѡ цѡкуле Ст, Рѣсто *њѣму* вѣлѣ С.

4. Локатив:

и на *њѣму* имa тaбла Бог, ѡна лaмпѣца *на њѣму* пѡцрвѣнѣ Туб нѣ зна ѡна ништа *ѡ њѣму* В, нѣ знамо *ѡ њѣму* Мил, повѣд" рачѣна *ѡ њѣму* Др, имa пѣно у *њѣму* лѣшнѣка ГЛ, свѣ сам дѣцу ѡдгaјила *у њѣму* Б, *у њѣму* је ѡгњѣште ГЦ, нѣма у *њѣму* тријѣс кѣла Г, *у њѣм"* лѣпо дѡје бѡја ДК, вѣшѣ *ѡ њѣму* нѣсмо знали Лоп, жaр *иѡ њѣму* Лоп, стѡка сад *иѡ њѣму* гaзѣ Огл, ако *иѡ њѣму* прѡшѣта Огл, слѣужиѡ и да се *иѡ њѣму* сѣдѣ Осл, *у њѣму* мaлѡ бѣдѣ сѣра Пл.

5. Инструментал:

мајка идѣ за њѣм Брез, ѓвце за њѣм Реб, ја пѓђѣм за њѣм З, ѓвца ѓде за њѣм ДЛ, шпѓрет ѓзидѣн од ѣѣрпича и иѓѓг њѣм ДЛ, свѣ што се дѣсѣ иѣрѣд њѣм Реб, сѣкла сам сѣ њѣм Бал, ка-сам се вјѣнчала сѣ њѣм Брез, здравѣѓ сѣ њѣм Г, сѣ њѣм радѣм до мѣрака З, тѣта пѓѓѓдѣ сѣ њѣм К, ѓн се дѓбро жѣвиѓ сѣ њѣм Л, што је сѣстра за њѣм Лоп, ѓстанѣм сѣ њѣм Огл, ја-сам ишѓ сѣ њѣм и ѓрѓ Пл, ја ишла сѣ њѣм Пр, ја сам сѣ њѣм доѓѓѓр^{ла} Р, тѣтка Ѧнка бѣла за њѣм Сит, ѣѓко ѣѣје сѣ њѣм уѣѓо СР, мѣнѣ ѓѓдиѓ сѣ њѣм Ст, жѣвила сам сѣ њѣм Туб;

спѣвала на крѣвету *и њѣме* Брез, ишла на кумство *и њѣме* Брез;

425. Енклитички облици личне заменице треѣег лица за мушки и средњи род гласе:

1. Датив:

дѣш му шта ѣмѣ Бал, ѓстали му ѓпанци Б, пѣлила сам му св^ѣѣћу Брез, бѣѓ му је сѣнчиѣ В, бѣѓ му ѓтац жѣв ГБ, ѓвце и нѣ требајѣ му Г, стѣвиш му у јасле Д, ѣмѣм да му читѣм Мил, дѣвали му зѣмљѣ О, пѣкнѣ му нѓѓа Пр, пѓѓинѓ му на Бѓбији Реб, ишла му ѣѣр Сит, дѓђѣ му тѣ швалѣрка СР, ѓбѣћѣ да му дѣ Туб, дѓди му чѣча Т.

2. Акузатив:

зарѓбили *ѣа* Б, ос^ѣѣчѣ *ѣа* нѓѓом Брез, ѓтац *ѣа* нѣтерѣ ГБ, ѓна да *ѣа* испратѣ ГЛ, рѓд^{ла} *ѣа* на Прѣѓѓражѣње Г, свѣ *ѣа* гѓѣали З, лѣѓо јѣдна шта *ѣа* пѣрѣш К, ѣѣсам *ѣа* ѣи заѓѣм^{ла} М, пѓслѣ мѣтнѣмо те *ѣа* уѣрејѣмо Мил, вѣшѣ *ѣа* ѣ сад пѓмиѣѣмо Остр, држѣш *ѣа* вѣкѓ Пл, тѣкѓ мѣ *ѣа* назѣвамо Реб, што сам *ѣа* сѣде ѓжѣнила СР, нѣшла *ѣа* на Става С, ѓѣерали *ѣа* Суш;

и: што сам ја *зѣ њѣа* ѓтишла Суш, а ја *зѣ њѣа* Суш, ѣмѣло у *њѣа* Брез. У сличним спојевима јављѣ се ова енклитка у говору Љѣштанског (Тешиѣ 1977: 222), у Тршићу (1968: 417), у Горобѣљу (1972: 676), србијанском Полимљѣ (Николиѣ 1991: 377), и сасвим рѣтко на простору Шумадије (Ремѣтиѣ 1985: 292).

Множина

426. Облици личне заменице треѣег лица множинѣ у генитиву и акузативу гласе:

1. Генитив:

вѣдѣм бѓљѣ брѣж *њѣ* Брез, ја иѣрам *ѓѓ њѣ* ДЛ, пѣтнѣс кѣломѣтара *ѓѓ* Вѣлева *ѓѓ њѣ* је М, *ѓѓ њѣ* сѣсѣдни заселак ДК, нѣѣмо мѣ да радѣмо *зѓѓѣ њѣ* ѣѣшта Реб, ѣмѣ мљѣчѣра *ѣ њѣ* Мр, вѣмо *ѣза њѣ* пѣвѣмо К, ѣѣје бѣла *ѣсѣред њѣ* О, дѓђѣмо дѓл *кѓѓ њѣ* Пл, нѣма *ѣѣ њѣ* сѣдѣ Мр, *ѓѓ њѣ* ѣѣс^ѣ мѓѓѓ дѓбити Остр, тѣј дѣѓо *ѓкѓ њѣ* Бог, *њѣ* пѣт јѣтрѓѓѣ ѣмѣ ГБ Пл СР.

У говору Љѣштанског се поред *њѣ* јављѣ и форма с партикулом *њѣзи* (Тешиѣ 1977: 222).

2. Акузатив:

зѣ њѣ да ѣмѣ Др, јѣси тѓ чѣла *зѣ њѣ* Лоп, млѣдѣнце *ѣ њѣ* прѣзнујѣмо Бал, пѓведѣ *ѣ њѣ* дѣѓ О, ѣдѣм да прѣѣѣѣм *ѣ њѣ* Пл, цѣкѣле су *ѣѣ њѣ* нарнуле К, и у *њѣ* рѣзлѣјѣмо Мр, *нѣк^ѣпѣ* у *њѣ* Остр, слѣшала сам ја свѣ *њѣ* дѓбро Бр, ја нѣ знам *њѣ* Б, крѓж *њѣ* се увѣдѣ тѓ В, свѣ *њѣ* да глѣдѣ Д, нѣћу ја *њѣ* да гласѣм З, ѓна *њѣ* извѣла на пѣт Мил, мѣ *њѣ* срѣтѣмо тѣнекан Суш, ѓне слѣшајѣ мѣнѣ, ја *њѣ* Туб.

427. У дативу, инструменталу и локативу дослѣдно је *њѣма*:

1. Датив:

однѐсѐм *и њима* кад ђдѐм Бал, ма̀ло по̀могнѐм *и њима* Со, ђт^ншли гђр *њима* Б, ка̀жѐм *њима* Бр ДЛ, на̀редђђ *њима* Бр, нѝје *њима* ка̀зђвђ Брез, ма̀јка ђдѐ *њима* ГБ, *њима* бђга и сѹнце Др, по̀дђј *њима* па̀рђ Л, *њима* по по̀сек Мил, *њима* по јѐдно па̀рче Пл, ђдѐм *њима* и грђјѐм се Реб, *њима* ђстала кѹѡа СР, *њима* дђл за̀једно.

2. Инструментал:

ђди за̀ *њима* ГЦ, ја̀ ђдѐм за̀ *њима* Лоп, свђрачи за̀ *њима* ђдѹ Туб, мѐђу *њима* Шва̀ба Д, мѐђу *њима* Тђто Сит, ђшла пу̀том ђ̀рѐд *њима* ДЛ, ђћу са̀ *њима* да бђднѐм Б, ђѐнула *и њима* Брез, ја̀-ђстала са̀ *њима* Брез, нѐ морѐ *и њима* В, ђшла са̀ *њима* Г, дру̀ж^нла се *и њима* Л, бра̀ла сам са̀ *њима* ма̀лене М, ђндђј се са̀ *њима* под^нѐлила Мр, за̀итали са̀ *њима* Огл, са̀ *њима* јѐдна дру̀га̀рица Огл, ра̀дђ с *њима* око зимђна̀ О, во̀лиђ вѝше са̀ *њима* Осл, ја̀ се вра̀тђм *и њима* Остр Пл, нѐк ђдѐ са̀ *њима* Пл, ђстала са̀ *њима* да ра̀дђм Р, ја̀ јѐла *и њима* СГ, лѐпо са̀ *њима* па се смѐјѹ СР, мђ дѐца са̀ *њима* спа̀вали Суш, ба̀ца̀ са̀ *њима* ка̀мена Туб, са̀ *њима* кѹваш па̀сѹљ Т.

3. Локатив:

да не ђстанѐ на̀ *њима* грѐк мђј Т, што на̀ *њима* лѐжа̀то Туб, нѐмђј ђ *њима* говђрити Брез, нѐ мђслђм ја̀ ђ *њима* С, во̀д^нла ђ *њима* ра̀чуна Осл, нѝје нѝшта зна̀ђ ђ *њима* Пл, плђвајѹ ђђ *њима* Ст, ђне са тру̀бама на̀ *њима* Туб, сто̀јђ ѹ *њима* Д, и на̀ *њима* по̀стављђно Огл.

428. Енклитички облик заменице трећег лица множине у акузативу гласи:

дал *и* нѐко ђстровђ Сит, др̀жђм *и* ја̀ Бал, нѝсмо *и* затѐкли Бог, ја̀ сам *и* за̀па̀нти-ла Бр, ђѐнула *и* Брез, ѹмијѐм *и* ГБ, до̀ведѐ *и* ђтац Лоп, пу̀стише *и* СГ, ђђбише *и* дђл Сит, нѝсу *и* до̀вели Ст, ђберѐ *и* сна̀ Остр.

429. Дативска енклитика је *им*: да̀ш *ђм* па̀сѹљ Бр, ако *им* трѐба̀ Брез, нѝсмо *им* тра̀жили ГБ, ма̀јка *им* ђма̀ ђца и ма̀јку ГК, сла̀ђѐ *им* је бђло него са̀д млѐко ГЛ, ву̀ко *им* нѐкѹ ра̀ну ГЛ, за̀ц̀рнило *им* ђвда̀ ГЦ, да̀ђ *ђм* кѹм Г, са̀мо сам *ђм* да̀вђ лѐба Д, да *им* чу̀вђам сто̀ку К, лѐба да *им* ѹмѐсђ К, ђна *им* је се свђдила М, ма̀јку *им* њђма шва̀пскѹ Остр, нѝко *им* то̀ нѝшта не презна̀дѐ Пл, до̀ђѹ *им* дѐца ђвде Реб, нѝшта да *им* по̀могнѐм Р, па да *им* лѐпо ђсѹшиш ђђ^нћу Сит, нѐк *им* је пријатѐљство срѐтнђ Сит.

430. Преглед промене личних заменица првог и другог лица (и заменице за свако лице):

једнина

Н	ја̀	тђ	–
Г	мѐнѐ, ме	тѐбѐ, те	сѐбѐ, се
Д	мѐни (мене), ми	тѐби, ти	сѐби
А	мѐнѐ, ме	тѐбѐ, те	сѐбѐ, се
И	са̀ мнђм	то̀бђм/тѐбђм	со̀бђм/сѐбђм
Л	мѐни	тѐби	сѐби

множина

Н	мй	вй
Г	нâс	вâс
Д	нâма, нам	вâма, вам
А	нâс, нас	вâс, вас
И	нâма	вâма
Л	нâма	вâма

Преглед промене заменице трећег лица:

једнина

Н	òн òно	òна
Г	њèгā	њè
Д	њèму, му	њòј, њò(ј)зи, јòј
А	њèгā, га, њга	њÿ, је
И	њйм, њиме	њòм, њòме
Л	њèму	њòј, њò(ј)зи

множина

Н	òни òна òне
Г	њй
Д	њйма, им
А	њй, и
И	њйма
Л	њйма

Остале именичке заменице

431. Упитно-односна заменица за лице *ко* гласи:

1. Номинатив:

мòре кò òће д ùмèси Бал, кò знā мòжда су дòл Б, кò идè цркви Бог, кò ће да ме глèдā Бр, кò вòли јāчÿ варèницу Брез, јел те кò намòрò Г, кò је млади идè у вājāt Д, кò мòжè да прèбаци снòп З, кò је гāзда Л, кò је крабар Лоп, кò òће и кафу Лоп, слāбо кò сйјè Мр, кò ће и мÿсти О, кò је пÿшничāр òн лèжи Пр, да те нè би кò пòкрò Сит, кò није прèчина СР, нèма кò није дóдиò Туб, кò ймā кра̀ве Т, кò йма òвце нàкÿпи кājмака Т.

2. Генитив:

од кòйā һу Бог, нисам чÿла нй од кòйā порèкло Брез, йгрāш го кòйā òћèш Мил, кò знā òд кòйā је донòс"ла дèцу О, кòд кòйā рāди Мр, òд кòйā ми је вājда бйло Туб; па ÿ кòйā се нāђè В, òрмāн кàко у кòйā Огл, у кòйā је бйло лèпи вājātā Осл;

3. Акузатив:

шт̃а ш да бираш *кòї̃а* Б, мòш т̃и д спонумоћиш *кòї̃а* т̃и òћеш ГБ, прејављивали кад *кòї̃а* ГЦ, òна п̃ита за *кòї̃а* сам дòшла Г, *кòї̃а* ј̃а ом̃ауј̃ем Д, *кòї̃а* си зат̃екла Лоп, уј̃ед̃е *кòї̃а* б̃ило Осл, *кòї̃а* да т̃уж̃иш Пл, *кòї̃а* с̃ й̃мала у̃ Рòвнима Р, у *кòї̃а* погл̃ед̃иш Сит, *кòї̃а* сам вòл^пла н̃ису д̃али С, һ̃е у̃ват̃е *кòї̃а* Суш, *кòї̃а* им̃амо од ф̃амилиј̃е Туб.

4. Датив:

п̃ј̃евамо *кòм̃е* се п̃ј̃ева Брез, *кòм̃е* да ск̃увам̃ кафу Г, *кòм̃е* да м̃ес̃им̃ Г, *кòм̃е* з̃ашто зат̃реб̃а ДЛ, рòдише *кòм̃е* ж̃ел^пдац̃ Др, н̃е з̃нам̃ *кòм̃е* й̃д̃у Лоп, па *кòм̃е*, реко, да д̃ам̃ Мил, н̃е з̃нам̃ *кòм̃е* је дòшла О, *кòм̃е* ж̃енско д̃ете пр̃е да р̃екн̃е Осл, *кòм̃е* ма̃њ̃и òтај̃ брòј̃ Остр, пòк^пи у̃ цакове *кòм̃е* прòд̃а Остр, мòж̃е ал н̃ема̃ *кòм̃е* Остр, *кòм̃е* б̃òг усуд̃ио Сит, ал н̃е з̃нам̃ *кòм̃е* Со, *кòм̃е* тр̃еб̃а С, з̃нам̃ *кòм̃е* је пр̃во к̃азала С.

5. Локатив: о *кòм̃е* с̃ад Реб, на *кòм̃е* је òстало С, по *кòм̃е* су т̃ели 3.

6. Инструментал:

с̃ *к̃им̃* һ̃еш прож̃ивити дòбро ДЛ, р̃еци, с̃ *к̃им̃* òћеш ГЦ; ј̃еси с̃ *к̃им̃е* л̃убависò Л, с̃ *к̃им̃е* си з̃ауз̃ета С; с̃ *к̃им̃е* те òстаљ̃ам̃ ГБ, с̃ *к̃им̃е* һ̃е й̃ћ^п ГК, н̃емам̃ с̃ *к̃им̃е* да се й̃гр̃ам̃ ДК, с̃ *к̃им̃е*, òвд с̃ попадиј̃ом̃ ДК.

432. Заменице сложене са *ко*

1. Поред готово доследног облика неодређене заменице *неко*, може се јавити и фонетско-творбена варијанта *неки*, *й̃онеки*:

о свој̃е рòдбин̃е *н̃еко* дòђ̃е Бал, *н̃еко* дан̃ас да ти р̃ади Б, *н̃еко* пр̃ав̃и Бог, й̃д̃е *н̃еко* й̃с кућ̃е Брез, *н̃еко* м̃ес̃и у̃ ј̃едно ГБ, *н̃еко* кòљ̃е и на П̃ецинд̃ан ГК, кад ми *н̃еко* дòђ̃е да р̃ади ГК, мòжда *н̃еко* й̃ ј̃есте ГЛ, ј̃ел ти *н̃еко* дòшò у̃ сн̃у ДК, тò је т̃еб̃е *н̃еко* пр̃евариò ДЛ, *н̃еко* је й̃мò Д, *н̃еко* га навр̃атиò Лоп, *н̃еко* гај̃и и һ̃уре и п̃атке М, *н̃еко* је тò й̃мò Мил, *н̃еко* н̃ешто засм̃ётò Огл, *н̃еко* с̃амо бац̃и ма̀ло Пл, с̃астави *н̃еко* црвени кòнац̃ и б̃ели Реб, *н̃еко* да пòј̃ас Сит, мòжда је тò *н̃еко* р̃екò СГ, *й̃òнеко* што й̃ма б̃абе и д̃еде СГ, *й̃òнеко* дòшò Б.

н̃еки дòј̃е Осл, й̃ма̃ *н̃еки* одржавај̃у р̃ед СГ; *й̃òнеки* је тò й̃мò С, *й̃òнеки* је и донòсиò Ст.

У косим падежима неодређене заменице *неко* углавном се јављају се форме са покретним вокалом:

р̃ади *кòд некòї̃а* н̃еђе Брез, у̃зм̃ем поч̃етак *од н̃екої̃а* Огл, преко *н̃екої̃а* се расп̃итò К, па у̃ *н̃екòї̃а* тò је пòпрскало Пл, ј̃а сам *од н̃екої̃а* ч̃ула СР; због *н̃екòї̃* н̃е з̃нам̃ ни ј̃а О, код *н̃екòї̃* што к̃уј̃е Пл, ил һ̃е у̃ј̃ести *н̃екòї̃* змија Др, др̃угòг *н̃екòї̃* изб̃ацуј̃еш Лоп, видела сам *н̃екòї̃* К;

ако си т̃и *н̃еком̃е* Брез, *н̃еком̃е* док се не у̃д̃аш ГБ, с̃амел̃е *н̃еком̃е* прòју ГЛ, ако д̃ај̃еш *н̃еком̃е* к̃азан Огл, òр̃ем *н̃еком̃е* сòдому Реб, *н̃еком̃е* се б̃ранило Туб, с̃али̃ на *н̃екòме* ГБ; *н̃еком̃е* в̃еруј̃еш Вр, *н̃еком̃е* н̃е в̃еруј̃еш Пр, *н̃еком̃е* тр̃еб̃а д̃есеторо Бал, ако òћеш *н̃еком̃е* д̃ òставиш ДЛ, дв̃е печ̃ен^пце *н̃еком̃е* нòсиш Лоп.

2. Одрична заменица гласи *нико*:

није *нико* се шишò Бал, һ̃е није *нико* Брез, с̃ад н̃е ч̃е *нико* В, *нико* ми ништа н̃е пр̃ич̃а ГБ, није тò *нико* ни т̃ерò ГК, да се *нико* н̃икад̃ није пòсвађò Пл, *нико* да се с̃ар̃ани С, *нико* није дòдиò Суш, *нико* тò н̃е б̃рани Туб;

У косим падежима чешћи су примери са покретним вокалом:

није й̃мала виш̃е *никої̃а* Бог, н̃е з̃нам̃ ј̃а њ̃и *никої̃а* Брез, н̃ису *никої̃а* нагòн^пли Вр, н̃иси зв̃аò й̃меном *никої̃а* од ж̃енскињ̃а В, н̃исам *никої̃а* òбрукала Лоп, н̃е см̃еш да вич̃еш *никої̃а* Лоп, н̃ема̃ Бòро *никої̃а* Пл, више н̃ема̃ *никої̃а* Реб, т̃амо н̃ема̃ *никої̃а*

СГ, нѣмадѹ нѣкоїа С; и нѣмā нѣкѡї сѣде Брез, нѣје нѣкѡї направио Огл, тѣ нѣ знаш нѣкої Осл;

не ѡтвѣрām нѣкомѣ Брез, рѣзбѡј сѣд не трѣбā нѣкомѣ В, нѣје тѣѡ да кѣжѣ нѣкомѣ В, ал нѣћ да дѡћѣ нѣкомѣ ГК, не дѡ бѡг тѡ нѣкомѣ ГЛ, не дѣј нѣкомѣ З, нѣсам рѣкла нѣкомѣ Мил, нѣсам бѣла лѡша нѣкомѣ Мил, јā не верујѣм нѣкомѣ Пл, не дѡ бѡг нѣкомѣ С; ѡн нѣком ѡдговѣрати нѣћѣ ГЛ, не дѣј бѡже да се нѣком дѣсѣ Др, не дѣје се нѣком Л, нѣкат не трѣбā нѣком нѣшта спречѣват" Лоп, нѣсмо се ѡдѣли, нѣком нѣшта Остр, нѣсам нѣком кѣзала Остр, нѣмѡј да прѣчѣте нѣком С.

3. Заменица *свако* појављује се у следећим ликовима:

свак: *свѣк* свѡје прѡб С, *свѣк* свѡје грѡбље имā Пл, *свѣк* вѣлѣ свѡју мѣјку Мил, *свѣк* себѣ уноси свѣ Г, *свѣк* за себѣ Г, спѣвѡ је *свѣк* са свѡјѡм дѣцѡм Бр, *свѣк* је пѡсебно жѣвио ГБ, *свѣк* свѡј пѡсѡ кад би ѡбављѡ ДК, *свѣк* у свѡј лѣжѣј идѣ Д, вѣдиѡ се *свѣк* до Винч"нѣ кѣпијѣ ГК, *свѣк* се бѡјѣ глѣди Остр, мѡра знѣти *свѣк* Суш, сарѣњује се свѣк у свѡм имѣњу Т, *свѣк* ѡдѣ у свѡј вѣјѣт и зѣтрѣм се СР, идѣ *свѣк* свѡјѡј кѣћѣ К, *свѣк* свѡје мѣлѣ Вр, ѡб"чно имā *свѣк* Б, учи Бѡж"ѣа *свѣк* се стѣрā СР;

сваки: *свѣки* имā свѡју дѣвѡјку Огл, *свѣки* у свѡјѡј ДЛ, *свѣки* зѡвѣ зѣсѣѡк ГЦ, имали *свѣки* по вѣјѣт дрвениј Лоп, *свѣки* имѡ пѡнеки ѡстѣл ГЛ, *свѣки* је имѡ с кѣм се пѡлазѣ ДЛ, *свѣки* је за себѣ имѡ сѡбу Осл, *свѣки* те глѣдѣ да те морѡгā Суш;

свако: *свѣко* на пѡсе Бог, *свѣко* у свѡје бежѣмо Пл, *свѣкѡ* имā испрет себѣ ДК, *свѣко* ѡстављѡ за свѡју слѣву ДК, и *свѣко* ѡдѣ и пѡлѣуби тѣј Бѣдѣѣк ГЦ, *свѣко* имā прѣ себѡм Д, дѣца прѣстигла *свѣко* свѡје Д, мѡрā д идѣ *свѣко* д оплѣви Л, *свѣко* ѣзмѣ свѡј рѣжѣнѣи Мил;

У косим падежима потврђено је:

нѣје било за *свѣкоїа* Г, *свѣкоїа* пѣтѣ Сит, донѣсѣм за *свѣкоїа* Брез; *свѣкѡї* дочѣкала О, слѣшала море, *свѣкѡї* С.

мѡраш ти то да двѡриш *свѣкомѣ* Пл, ѣјутру *свѣкомѣ* се чѣлѣду ѡсѣчѣ Остр, *свѣкомѣ* сам пѡнѣшто учѣнила Пл, мѣни, трѣбā тебѣ, тѣкѡ *свѣкомѣ* Суш, *свѣкомѣ* по кѣло вѣнѣ С; *свѣком* свѡ'а кѣћа Лоп.

433. Заменица *шѣо* (*шѣа*) гласи двојѣко:

а) *шѣѣ* је тѡ? ГК, *шѣѣ* ѣе жѣнскѣѣ ѣ школу ГЛ, *шѣѣ* ти је са вѣдрицама Бр, Вѣдиш *шѣѣ*- рѣдѣм Брез, *шѣѣ* имā Бал, *шѣѣ* ѣ јā слѣшала рѡд"теље Вр, *шѣѣ* је са мѡѡм тѡм пѡмѡћи ГБ, *шѣѣ* рѣди ѡд ѣега ГК, *шѣѣ* су скѣпљали Др, *шѣѣ* ѣу стѡјѣм дѣјете З, *шѣѣ*- га пѣрѣш К, *шѣѣ* чѣкѣш Пл, *шѣѣ* ш дѣјете Сит, *шѣѣ* вѣ тѡ рѣдите Со, *шѣѣ* сам јā прѣмучѣѡ мѣке СГ, *шѣѣ* је се прѣ рѣд"ло СР, *шѣѣ* ш да бѣрѣш кѡгā? Б, *шѣѣ* мѣслѣш, ѡдѣклѣ? Б, мѡј дѣјете и жѣвило се вѣш кѡлкѡ гѡдѣна СР, а *шѣѣ* ѣеш тѣ сѣд Ивѣнка сѣстро Б, стѣријѣ рѣкнѣ *шѣѣ* ш бѣрати Б, *шѣѣ* тѣ кѣжѣш Ст, знѣш *шѣѣ* је, дѣјете ѡко је сѣдбина Бог, *шѣѣ* је бѣло Мѣлица Брез, мѡгу ти прѣчѣти штѣ ѡћѣ Брез, *шѣѣ* ш пѡново вѣше? В, нѣмām д ѣзмѣрим штѣ ѣу Огл;

б) штѡ-ѣѣ ми нѣмā вѣјдѣ? Б, *шѣѡ* ѣе ти тѣ кад нѣмā дѣцѣ Бр, *шѣѡ* ти је бѣло Мр, *шѣѡ* им не понуди грѡжѣа Брез, *шѣѡ* ѣу да с ѣдām Брез, па *шѣѡ* пѣјѣш? Брез, *шѣѡ* ти је дѣјете? ГК ДБ Вр С СР Сит Суш Брез В, *шѣѡ* ѣе ти тѡ? Рѣб.

У косим падежима забележени су облици:

зѣ *чѣѣ* је употрѣбљѣвѣно Д, збѡк *чѣѣ* је тѡ бѣло Остр, збѡк *чѣѣ* нѣсу вѡлѣли К, не знѣм нѣ јā ѡ *чѣѣ* је Огл, кѡ ѡ *чѣѣ* кѣпѣ Бр, ѡ *чѣѣ*, ѡдѡзгѡ Пр, нѣшта се не плѣшѣм, ѡш *чѣѣ* Брез, ѡб"чно се нѣцртѣ ѡ *чѣѣ* се дѣте ѣплаши ГБ, нѣје ѡдрѣђѣно ѡ *чѣѣ* се ГЛ, ѡш *чѣѣ* је вѣјѣт Г, ѡ *чѣѣ* сам стѣкѡ Лоп, ѡ *чѣѣ* не смѣм да прѣчѣм СГ,

имаш *ò чеїа* да живиш Суш, кад нѣмаш *оїи чеїа* Лоп, пїтала *збої чеїа* Лоп, кòлкò она *чеїа* имā М, *оїи чеїа* Мил, *оїи чеїа* је бòга пїтāј Брез нѣ знам ни јā *оїи чеїа* су О, јѣд" слòбодно, *чеїа* се плāшиш Осл, знам дїјете *о чеїа* су Пл, *ò чеїа* нòсїм Пр, *чеїа*?, па имала сам Реб;

чїме ћеш мāзат" Лоп, нѣмòј ни пїтати сїне *чїмѣ* су Лоп, *чїме* ћеш да пòђубриш Огл, *чїме* би тї нараниò СР, *чїме* си вòла пòправила Ст, *чїме* чїстїш шпòрет Ст, *чїме* да їзрибāм Т; *сā чїм* је ГЛ;

у *чѣму* Г, *їо чѣму* је дòбило Пл; *у чѣм* ће се кúпат дѣте Б, знам *на чѣм* те òстаљāм Брез, нѣмāм *у чѣм* В, *на чѣм* јā ўживāм ГБ, *у чѣм* сїрїмо ДЛ, *у чѣм* òдāш Сит, *ò чѣм* вї òдāте Со, *у чѣм* је мòнковò трїјес гòдїнā С.

434. Заменице сложене са *шїо* (*шїа*)

1. Нешто

нѣшїо се скўвā Бал, скўдили тām да је лòшо *нѣшїо* Вр, *нѣшїо* вѣзѣм В, пїрїчају *нѣшїо* В, нāно да т *нѣшїо* кажѣм ГБ, *нѣшїо* сам научиò от старца ГЦ, дā *нѣшїо* у пāрама М, кад òће *нѣшїо* дā Мил, *нѣшїо* дѣтету ако кúпї Огл, *нѣшїо* прѣко крстā О, мòрā *нѣшїо* да и плāши Реб, ако жѣниш сїна ил *нѣшїо* Сит, *нѣшїо* имā и гòре СГ, мòрā ми се дѣсити *нѣшїо* С, сѣчѣ *нѣшїо* Шїљи С, ако не пòбрчѣм *нѣшїо* Суш, за *нешїо* је дòшò Туб.

Поред облика *нешїо* у ијекавско-екавским селима и двама јатовским у непосредном суседству са њима јавља се и *нешїа*: *нѣшїа* се òни зāкачили Брез, вòзио *нѣшїа* Брез, пāвила *нѣшїа* пїрїе Брез, òдў ў Вāљево те кúпѣ *нѣшїа* ако им трѣбā ДЛ, јѣдно вр^иѣме *нѣшїа* дѣцѣ пўно ГЛ, кúпїш брашна или сòли *нѣшїа* и тākò Мр, *нѣшїа* препрòдā на коњу Мр, òни су се *нѣшїа* и крили Туб, па су се старї бунили вòлў *нѣшїа* да бїднў Ребѣлци Реб, сād *нѣшїа* ако сїјѣш сāмо цвѣтā СГ, їдиде вїди *нѣшїа* се чўјѣ у мўрузима Суш, òткинѣш шљїву или јāбуку или *нѣшїа* Суш, нѣкї *нѣшїа* да му направи Туб, чўјѣ се *нѣшїа* лўпкā В, прѣметїш *нѣшїа* В;

или от старòг *нѣчеїа* Сит, разбòл"ла се *òг нечеїа* Суш;

кад сам бїла *нѣчѣму* Пл; ўђѣмо у *нѣчѣму* тāнкòм Бал, бїло у *нѣчѣму* дрўгомѣ Огл; прѣкријѣм *нѣчим* Л, заватāмо са *нѣчим* Лоп, чāстї га *нѣчим* Лоп.

2. Ништа

јā сāма *нїшїа* да стїгнѣм Бал, *нїшїа* нїје òстало Б, нѣ море ти нїко *нїшїа* Вр, дòбити нѣш *нїшїа* В, сā нѣмā *нїшїа* Г, *нїшїа* нїсам плāt"ла Д, кад Живòјин òдѣ *нїшїа* Д, нїсам ўпāmтиò *нїшїа* З, *нїшїа* їс кућѣ Л, нѣма *нїшїа* Л, нѣмòј тї да прѣкрштāш *нїшїа* Мр, нѣ рādїм *нїшїа* Пл, *нїшїа* јој нїје вāлило Реб, *нїшїа* дрўгò јѣла нїсам СР, Вїда нѣ дòјѣ *нїшїа* С, на бѣлї лўк нѣ идѣ *нїшїа* С, јā вās нѣ пїтāм *нїшїа* Суш, нѣ сїјѣмо сād гòр *нїшїа* Туб, нѣ моремо дѣци *нїшїа* да пòмогнѣмо Т, ја-*нїшїа* нѣ мог" Т;

нїчеї се не бòјїм Пр, нїсам се *нїчеї* бòјāла Пр.

3. Свашта

свї їштў и лѣба и *свāшїа* Брез, *свāшїа* сам јā рād"ла ДК, їксāн прѣживї *свāшїа* Др, замїшљала сам *свāшїа* Огл, *свāшїа*, свѣ рúчнѣ рāдове О, пїрїчò ми је *свāшїа* Туб;

прѣплаши се дѣте о *свāчеїа* ГБ, мòрò си да се чўвāш *свāчеїа* Сит, вāљā и *свāчеїа* Суш;

мòрò си о *свāчѣм* Д, у кòри òнòј је òрајевòј у *свāчѣм* Ст.

4. Ишта

ракију бoљe нег *ишiа* Мил, она и знa дe *ишiа* Осл,
без *ицеiа* Бал, закувaш без *ицеiа* Бог.

435. Предлог употребљен са заменицом *неко*, *нико* и *нишiа* одваја префикс *ни-* од заменичког облика:

нећу да закачим *ни* за *коiа* Брез, *ни* за *коiа* дрyгoг Д, нисам чула *ни* ог *коiа* Мил, *ни* ог *коiа* ни воликo ДЛ, *ни* с *кiм* се нисам тyкла Бр, *ни* с *кiм* лaкшe нисам испресeцo В, *ни* с *кiм* нису у лyбави Г, неће *ни* са *кiм* д^иeлити ДЛ, данaс нико *ни* с *кiм* Лоп, није *ни* са *кiм* Д, данaс нико *ни* с *кiм* Лоп, не море нико *ни* с *кiм* Пр, *ни* с *кiм* ништа Мил, не море нико *ни* с *кiм* Пр не води нико *ни* о *кoм* рачуна Брез;

ни о *цеiа* бoловaла нисам К, *ни* о *цеiа* дрyгoг Ту;

није мислило *ни* о чему Осл;

не знам *ни* у чему сам дошла С.

436. Потврђене су форме са наглашеним *ioг*:

ко *ioг* и бyве Брез, ко *ioг* је тeо В, чекајy ко *ioг* oвца кад се јагњи ГК, oправe се ко *ioг* oвa бyрад Г, ко *ioг* дeћe с тoбoм Д, кaмeн ко *ioг* хyскију З, довeла сам је ко *ioг* и ја Лоп, ко *ioг* браћа Лоп, нoси ко *io(и)* тoзyк М, ко *ioг* згoтoви донeсe Мил, же-ми *ioг* кo кaжe Суш, ко-је *ioг* стeо да идe Туб, ко-*ioг* дe д идe за Албанију Туб; коме-сам *ioг* сaлilла стpаву ГБ, коме-*ioг* сам пoнeшто учинила Пл;

коiа-ioг слyшaм Реб.

шта *ioг* зажелeм Брез, шта *ioг* сматра Мил, шта *ioг* кo имa Мил, шта *ioг* кyпи О; што је *ioг* Сит, што *ioг* тражe подaји Лоп, дoбијeм па *ишio* *ioг* било Осл, *ишio* *ioг* тi oдгaјиш Пл, што *ioг* yзмeш Пл, што *ioг* пita ja сам знала Пр, пoнeсeм водe што *ioг* мoжe Ст, jaучe што *ioг* мoре сирoта Ст, рaкију свe *ишio* *ioг* нaћy С.

437. Забележене су заменички изрази *било ко*, *било ишiа*:

нeки *било* кo О, *било* кo д yмeси ис кућe Бал, није тo *било* кo, знaло је се Брез; ил да yдeдe *коiа* било Осл, пoзoвeш *коiа* било С; yзмeш *било* *ишiа* В, кyпиш *било* *ишiа* Г, *ишiа* било (сви пунктови).

ПОЈЕДИНЕ ГРУПЕ ПРИДЕВСКИХ ЗАМЕНИЦА

Присвојне заменице

438. Заменице *мој*, *ивој*, *свој* јављају се у генитиву и акузативу једине мушког и средњег рода готово увек у сажетим формама са покретним вокалом или без њега:

1. Генитив:

а) кyћа *моiа* oца Брез, oвa бoца *моiа* oца Д, дeда *моiа* чoвeка Животe З, *моiа* oца стрiна била Л, *моiа* мyжа рoђака М, брат *моiа* чoвeка Мил, рoђаци тoгa свeкpa *моiа* Мр, дoђe *моiа* брата ћeрка Пл, од бaбe мoјe *моiа* oца мајке Реб, oвo је кyћа *моiа* дeвeра Со, зoвeм из *моiа* рoда Суш, у *моiа* су дeдe биле слyге С; у Цвeјe *ивоiа* синoвa ГЦ;

крсти дeтe, тoг *моi* чићe ГЦ, ако је *до* *моi* сина кривица Г, фaмилија *моi* мyжа ДК, жeна тoг *моi* ћeда Др, ог *моiа* oца рoђаци Лоп, она бaба је yчeвина *моi* oца М, у *моi* oца вишe нeма никoгa Реб, стaрији од *моi* чoвeка Мил, ja и o тoг *моi* стaријeг чићe син СГ, била тaмo кoд *моi* oца СР, код Мијата *моi* oца Ст, била ми тeтка *моi*

оца сестра С, *мо̄и* оца бра̄т б̄ио тӣшљ̄ер Туб; ч̄уо сам *ò св̄о̄и* оца Бог, от *св̄о̄и* ра̄да ДК, љ̄зм̄ем д̄ео *св̄о̄и* има̄ња ГК;

б) он̄ д̄о̄ђе до *мо̄је̄и* дв̄о̄р̄ишта ГЦ, д̄онес̄е к̄ошуљицу од *мо̄је̄и* бра̄та Лоп, до *мо̄је̄и* пра̄га Д, од *мо̄је̄и* о̄вде Огл; го̄ре код *мо̄је̄и* оца К, ја-сам се о̄дрек̄о и *мо̄је̄и* д̄ела Мил, ч̄ичини тр̄о̄је и *мо̄је̄и* оца на̄с п̄џ̄тор̄о Мил, вӣш *мо̄је̄и* с̄ела СР.

2. Акузатив:

а) нӣје д̄ошла за *мо̄иа* бра̄та Брез, ја сам *мо̄иа* Дра̄гана ба̄цила Брез, з̄ов̄и *мо̄иа* Св̄ету ГЦ, но̄ћу са̄ња̄м *мо̄иа* оца Др, ти ома̄ӯјеш *мо̄иа* Мӣшу Д, одв̄ед̄е то̄га *мо̄иа* бра̄та В̄еличка К, ба̄ба нӣје во̄лела д̄еду *мо̄иа* Остр, з̄ов̄е *мо̄иа* д̄еду Пл, ӯбиле Шв̄абе кад и *мо̄иа* д̄еду Реб, ӯсни *мо̄иа* с̄ина Б̄оривоја Ст, на *мо̄иа* ч̄ич̄е Љ̄уб̄сава тр̄е̄шњу Лоп, то̄вар̄ *мо̄иа* в̄еза што љ̄ма Суш; т̄укли *ӣв̄о̄иа* прӣјатеља ГЦ, по̄длуша̄ј тӣ оца *ӣв̄о̄иа* З, пр̄евати *ӣв̄о̄иа* оца Мр, да прӣмӣш *ӣв̄о̄иа* оца Мр, зна̄м ја̄ ха̄ла *ӣв̄о̄иа* д̄обро Сит;

ӯз̄ели *мо̄и* бра̄та јед̄но̄г ДК, тра̄ж̄е м̄ен̄е и то̄г *мо̄и* бра̄та Брез, њ̄ега̄ во̄л̄им к̄о *мо̄и* с̄ина В, е̄то *мо̄и* љ̄ерма г̄ор Г, о̄тац во̄лео *мо̄и* м̄ужа Д, по̄ћи за *мо̄и* Мӣшу Д, мо̄л̄и *мо̄и* св̄екра Остр, нӣје то̄г *мо̄и* д̄еду Остр, ӯј̄ела је о̄вога̄ *мо̄и* Пл, *мо̄и* оца з̄ва̄ли Со, ја-сам *мо̄и* с̄ина ста̄риј̄ег одга̄јила СГ, д̄ошла за *мо̄и* син̄овца СР, вӣч̄у *мо̄и* Нико̄лу С, *мо̄и* бра̄та о̄ћерали Суш, Сӣрицим је тра̄жӣо Мӣлију *мо̄и* Брез; з̄ов̄и *ӣв̄о̄и* стрӣца Др, ти-се д̄ери на *ӣв̄о̄и* оца З, прӣчам за *ӣв̄о̄и* с̄ина д̄обро Мил, прӣмӣш *ӣв̄о̄и* љ̄еда пр̄езиме Мр, зна̄м *ӣв̄о̄и* оца Туб; ӯда̄ла за то̄г *св̄о̄иа* м̄ужа ДК.

б) да ми на̄сочӣш Ж̄ивку за *мо̄је̄и* Млад̄ена М; *св̄о̄је̄и* дрӯга по̄шт̄уј Мил.

Гра̄ђа показује да се несажете форме могу чути једино у западнијим пунктовима области у јатовској зони; исто сам бележила у Ваљевској Колубари (Радовановић 2006: 267–268) и у појединим тамнавским селима (материјал из пунктова Врело и Радљево). Неконтраховане форме нису забележене у оближњим западносрбијанским говорима (уп. нпр. Тешић 1977: 224, Николић 1968: 418, М. Николић 1972: 677) ни у шумадијској Колубари (Реметић 1985: 268). У југоисточним пунктовима Ужичке Црне горе има трагова оваквих форми (Марковић 2011: 542); податак изостаје у Мачви, а у Обадима је у ген.-ак. *мо̄и(а)* : дат. *мом(е)* и *моиџ* (Симић 1978: 76).

439. У дативу и локативу једине мушког и средњег рода несажете се форме употребљавају у западнијим јатовским пунктовима:

1. Датив:

а) р̄екла *мо̄ме* св̄екру Брез, шта сам ја̄ *мо̄ме* с̄ӣну В, д̄онос̄ӣо *мо̄ме* бра̄ту Пл, р̄екла на̄јста̄риј̄ем бра̄ту *мо̄ме* Реб, да̄о пӯшку то̄ме *мо̄ме* стрӣцу Реб, ја̄ *мо̄ме* бра̄ту Суш;

мо̄м оцу на̄резали Бал, *мо̄м* ч̄ов̄јеку б̄ило љ̄ме Мӣлом̄ир Брез, ск̄удӣли *мо̄м* оцу Вр, д̄ошла *мо̄м* бра̄ту ГБ, пр̄о̄да̄ли те̄ле *мо̄м* стрӣцу Др, *мо̄м* м̄ужу о̄ставим З, р̄екла *мо̄м* Бла̄жи Лоп, да̄ј̄е *мо̄м* оцу ча̄шу Мил, м̄ужу *мо̄м* губ̄ер О, сп̄ремим м̄ени и *мо̄м* ч̄ов̄еку Пл, *мо̄м* с̄ӣну СГ Сит, д̄о̄но̄ *мо̄м* св̄екру Ст, ка̄жи *ӣв̄о̄м* св̄екру Др, прӣч̄о *св̄о̄м* ӯн̄ку ДК, ка̄ж̄ем ти к̄о *св̄о̄м* д̄етету С;

б) б̄ӣо̄ в̄елик̄ӣ према *мо̄јем* с̄ӣну Мил; трӣ е̄кта̄ра з̄ем̄ље̄ *ӣв̄о̄јеме* с̄ӣну Мил.

2. Локатив:

а) поч̄е̄так ӯ *мо̄ме* дрӯшт̄ву Реб, њ̄ена с̄естра тӯ је ӯ *мо̄ме* ро̄ду Суш;

на̄јво̄л̄им вӣш̄е̄ ӯ *мо̄м* ста̄ну В, е̄во ӯ ком̄шӣлуку *мо̄м* ГЦ, кад̄ сам ја̄ б̄ила ӯ *мо̄м* ро̄ду Л, ӯ *мо̄м* дв̄о̄р̄ишту Лоп, о̄вд̄ ӯ *мо̄м* за̄селку Огл, В̄џ̄ро да се са̄ра̄нӣ ӯ *мо̄м* С; тӣ њ̄еш на̄ о̄но̄м *ӣв̄о̄м* д̄елӣћу ра̄дити В; св̄а̄к ӯ *св̄о̄м* гр̄об̄љу ДК, на̄ *св̄о̄м*

имању ГЦ, кукā свѡјта свѡм Г, чўва се стѡка у свѡм имању Т, сарањујē се свāk у свѡм имању Т;

б) двадесѣт дѣвѣт у мѡјем рāзреду ГЦ, тākѡ сам се прѡшла у мѡјем вѣку Осл, нїкад у живѡту мѡјем Огл.

440. Преглед облика заменице женског рода:

1. Генитив:

знāм *ог мѡјѣ* бāбѣ Б, дѡђѣ *мѡјѣ* мājкѣ брāт"ћ Бог, око *мѡјѣ* авлијѣ Д, рāзбѡј сам имала свѣкрве *мѡјѣ* Г, *из мѡјѣ* је кўћѣ бїло Со, сврāt" се ко тѣ *мѡјѣ* рѡђакѣ К, *го мѡјѣ* кѡлебѣ Реб, бїло у *мѡјѣ* свѣкрове СР, *мѡјѣ* мājкѣ рѡђак С, ѡстало код *мѡјѣ* кўћѣ Суш; момчїћа о *швѡјѣ* струкѣ С, о *свѡјѣ* рѡдбине Бал, пāнтїм *ош свѡјѣ* чѣтвѣрте гѡд"не ДК, кā тї нѣмаш *свѡјѣ* мājке Пл.

2. Датив:

кўм *мѡјѡј* ђѣци Брез, *мѡјѡј* се сѣстри свїдило Вр, *мѡјѡј* стрїни испрїчала ГБ, ја-пѡшла *мѡјѡј* бāби ГЦ, *мѡјѡј* кўћи ГЦ Др, кāже ѡнѡј *мѡјѡј* сѣстри ДК, *мѡјѡј* ђѣци сам говѡр"ла ДЛ, *мѡјѡј* мājци К Л, *мѡјѡј* тѡј синѡв"ци ѡзачѣм Лоп, *мѡјѡј* мājци Мил О Осл, ѡдѣм кўћи *мѡјѡј* Пл, пѡшли *мѡјѡј* кѡлеби С, ѡнѡј Дївнѡј *мѡјѡј* тѣтки Суш; ѡди *швѡјѡј* кўћи М, *швѡјѡј* ўслузи се нѣ морѣ опрѡстити Суш; мājка свākа дѣци *свѡјѡј* ДК, рāдѣ на зѣмљи *свѡјѡј* Лоп, мѡжда *свѡјѡј* дѣци Лоп, свāk *свѡјѡј* кўћи Т.

3. Акузатив:

пред ўдају *мѡју* Бал, *мѡју* ђѣцу да унѣсрећїм Брез, ја ѡвд сѣјѣм *мѡју* зѣмљу ГК, изрѡдила *мѡју* ђѣцу ДЛ, кākѡ зѡвѣш *мѡју* Дарїнку Мил, пїтали *мѡју* сѣстру Реб, ѡдвѡ мѣнѣ и мājку *мѡју* СГ, вѡде *мѡју* прѡву ћѣрку СР; нѣмѡј *швѡју* ђѣцу да унѣсрећїш Брез, вїкнѣш *швѡју* ћѣр В, тї *швѡју* ГЦ, ѡднѣшмо Кѡсо *швѡју* мѡт"ку Г, ти-се дѣри на *швѡју* мājку З; дѣте имā *свѡу* сѡбу Бр, ѡстављѡ за *свѡју* слāву ДК, дѡнео је *свѡју* слāву ГЦ, имѡ *свѡју* кўћу Лоп, свākи имā *свѡју* дѣвѡјку Огл, муштѣрију чўвали *свѡју* Остр, мї тѡ за *свѡју* ўпотребу Реб.

4. Инструментал:

ѡстала сам *са мѡјѡм* ђѣцѡм Брез, припрѣмѡ *са мѡјѡм* стрїнѡм ГЦ, кѡсила свѣ *са мѡјѡм* ђѣцѡм Суш, пѡслѣ се ѡн *мѡјѡм* мājкѡм Д, *са мѡјѡм* брāћѡм Л, ја *са мѡјѡм* вѣселѡм снајѡм Мил, ѡнā што-је *са мѡјѡм* снавѡм ўшла Пл, нѡс"ла *са мѡјѡм* стрїнѡм *мѡјѡм* Пл, *мѡјѡм* рўкѡм озїдѡ Сит, сā тѡм *мѡјѡм* кѡмшїнкѡм кўвā Ст, *са тѡм мѡјѡм* сирѡтѡм Суш; ўмрѡ *свѡјѡм* смрѣтим ГЛ, спāвѡ је свāk *са свѡјѡм* дѣцѡм Бр, цѣлѡм *свѡјѡм* фāмилијѡм М.

5. Локатив:

ѡна у *мѡјѡј* кўћи Б, кākѡ је бїло о *мѡјѡј* свāдби Бог, бїла у *мѡјѡј* сѡби Бр, у *мѡјѡј* кўћ" ГК, на *мѡјѡј* тѣр"тѡрији ГЦ, прѡдāм у *мѡјѡј* зѣмљи З, што- је у *мѡјѡј* кўћи бїо Мил, тāмо у *мѡјѡј* фāмилији О, нѣ знāм у *мѡјѡј* кўћи Суш; прāвио у *свѡјѡј* кўћи ДК, свāk чўво у *свѡјѡј* ДК, свākи у *свѡјѡј* ДЛ, спāвајў у *свѡјѡј* кѡлиби ДЛ, пāприку у *свѡјѡј* бāшти ГЦ, дрђжї у *свѡјѡј* сѡби Мил, ўмрла у *свѡјѡј* чѣтрѣс дѣвѣтѡј гѡдини Остр.

441. У множини се у дативу, инструменталу и локативу употребљавају синкретизовани облици *мојим(а)*, *швѡјим(а)*, *својим(а)*, а у генитиву множине су доследно у употреби ликови без завршног *x* (*мѡјї*, *швѡјї*, *својї*).

Присвојна заменица трећег лица

442. Присвојна заменица за треће лице јединине женског рода појављује се у морфолошким ликовима *њен* (чешће) и *њезин*:

оно бйџ *њен* синовац Вр, *њен* фал Г, има *њен* мџж стричеве Д, вајат *њен* и наш Мил, син јој је бйџ у ропству *њен* Осл; мајка *њена* чџје Бог, *њена* је свекрова првџ дошла Г, *њена* деца штџ вџлу Лоп, јџс, *њена* ћерка Осл; *њено* дете вод^{ла} јџче ДК, то *њено* од^{јџ}ело ДЛ, џт^шшла тџмо у *њено* сџло Др, *њено* имање М; сџстрџ *њенџ* одџло ГБ, џт^шшла *код њенџ* мајке ГК, сџстра *њенџ* мајке Јџла Г, прџћи *од њенџ* кџће Г, чџвала ја и *њене* џвде Мил, џнџ *њене* лџде рџт(т)еље О; пџслала *њенџ* сина ГБ, до *њенџ* стџла Др, *њенџ*а брџта син Др, прџко *њено* знања Осл; ткџла *њенџ*м ћџрима Г, маџло дџла *њенџ*м Г, тџрба на *њенџ*м лџћ^{ма} Мил; свџка чџс *њенџ*ме сџну В, у *њено* стомџку Др, прџла *њенџ*м свџкру Г, џдџм пџслџ *њено*ме џцу Мил, тџм *њенџ*м дџцџм Мил, дошла џна са сџстрџм *њенџ*м Огл; *уз њџну* пџрод^{цу} ГБ, џт^шшо на *њџну* џчев^{ну} ДК, џвџ *њџну* рџћџку Г, џзмџш тџ *њџну* нџгу Огл, џзџ *њџну* тџшну О; с *њенџ*м чџвџком бџа В, нека је са *њенџ*м брџтом К; са јџш јџднџм *њенџ*м другџр^{цџ}м ГЦ; порџчио јџсам по *њенџ*м брџту Осл; *њџни* су рџ(д)тељи џтишли Бр, прџтџ *њџ њџни* Г, *њџни* нџсу рџд^{Осл};

њџзин је џтац пџгинуо на Гџчеву Брез, *њџзин* брџт Брез, пџрџћа се и *њџзин* мџж ГБ, мџгџ нас је изјџрити џс кџћџ *њџзин* џтац ГЛ, слџва и тџј *њџзин* сџн Лоп; нџсам пџтџ ни *њџзинџ* џца ГЛ.

443. Облице присвојне заменице мушког и средњег рода гласе: *њџџов* је сџн бџгџ Вр, бйџ прџтиџц *њџџов* З, бйџ прџ *њџџов* џтац К, бйџ мџј џтац и *њџџов* Лоп, *њџџов* џтац је пџгинуо у рџту М, сџднџ на *њџџов* крџвет Осл, *њџџџ* џтац дошџ Осл; џво *њџџџ* рџбџа Г, *од њџџџ* сина ДК, дал дозџивџ *њџџџ* Здравџна Огл; има нџд слџка *њџџџ*а ГБ, рџко ако је *њџџџ*а гријџта Г, *њџџџ*а је мајка бџла Др, *њџџџ*а мајка тџ знала Др, дџвџр и *њџџџ*а двџ сина Д, *њџџџ*а снџ дођџ Мил, маћџја *њџџџ*а Огл; џмџ *њџџџ*у хџсицу ДЛ, одвџдџ *њџџџ*у јџдну жџну Мил; џтџуд ја знам *њџџџ*во џме Г, пџгџд^{ло} и *њџџџ*во дџте дрџво Мил, свџ *њџџџ*во имање прџдџвџ Осл, *њџџџ*во чџтџворо дџцџ Осл; *код њџџџџ* сџстрџ В, *код њџџџџ* кџћџ стџновџ ГЦ, дџџ ми је џтац тџмо *њџџџџ* зџмљџ З, из *њџџџџ* рџкџ Лоп; тџд *њџџџџ* мајци Лоп Мил О; јџдан у *њџџџџ* џца Бог, за *њџџџџ* брџта Г, тџгџ брџта *њџџџџ* Мр; до нџсио је лџба и *њџџџџ*м сџну Вр, гријџ на џнџм *њџџџџ*м ГЛ, џстџ са *њџџџџ*м пџродицџм Мр, џт^шшо са *њџџџџ*м пџродицџм Осл; џстџла са тџм свџкром, џцом *њџџџџ*м Б, нџкад *њџџџџ*м пџтем Лоп, рџдџ џн у *њџџџџ*м прџдџвџницама Лоп, за *њџџџџ*м сџном Осл,

444. Готово доследно је у употреби замџнички лик *њџн*:

њџн је бйџ крџвет В, привџтили *њџн* колџч ДЛ; *њџна* је тџ слџва Бог, *њџна* џсто Лџзаревдџн ГК, дошла *њџна* рџдџбина ГЦ, нџ пџнтџ ни *њџна* дџца Д, *њџна* мајка прџпат^{ла} Лоп; прџко *од њџнџ* пџточ^{ћа} ГЦ; џна је из *њџнџ* кџћџ Б, најшла џзгџ *џорџд њџнџ* кџћџ Брез, вџзујџ *њџнџ* кџмшије ДК, *њџне* кџмшиџке нџсу бџгџле К, дошли *до њџне* кџће Мил, џдџ *џрџд њџнџ* џвце Мр; наџшли џдавдџ нџнижџ *њџнџ* кџћи Брез, џт^шшли *њџнџ* кџћи Г, на *њџнџ* зџмљџ Др; слџвџ *њџну* слџву Бог, џснџвали *њџну* пџртију К; ћџца са *њџнџ*м рџкама зарџдили Брез, разговџрајџ са *њџнџ*м џчев^{ма} Мил, с *њџнџ*м дџцџм ДК; по тџм *њџнџ*м Лоп; тџкџ у *њџнџ* кџћи К; нџ дџрџј тџ *њџно* Бог, јџл џмале *њџно* имање ГБ; дошџло пџнеко *њџни* кџмшијџ дџл Б, прџко *њџни* џрања Д; разнџсиџ пџзиве од *њџни* Вр, џмали џни шџстџре *њџни* дџцџ ГБ, џно *њџни* кџћа Др, кџмови *њџни* пџтајџ мџнџ Лоп; *њџне* мџжеве су вџзџли ГЛ, *њџне* су кџће гџр Др, *њџне* жџне Лоп Мил;

њѝова ћерка ўдāга Брез, и њѝова бāба Брез, тō се дѝвѝм њѝовōм рāду ГЦ, сāњāм јā код њѝовē кўћē С, нāше ђвце бѝле са њѝовѝм В.

Показне заменице

445. Сасвим је уобичајена употреба показних заменица *овај, њај, онај*.

А) *Облици једнине:*

1. Овај:

Номинатив:

ђвāј је свѣтлѝ Бал, *ђвāј* дрўгѝ рāдѝ на Ивѣрку Брез, *ђвāј* комшѝлук прѝчā ГБ, *ђвāј* нāрод пōшō Г, *ђвāј* цѣмāт З, *ђвāј* ўдарѝ сђшке с ђвѣ стрāнѣ Остр, *ђвāј* зāсѣђк Кнѣжевићи Реб; *ђвā* нāша Јāблан"ца Бал, *ђвā* бāба Стāнисава сāма ГК, *ђвā* бђца мōга ђца Д, тō је бѝла *ђвā* чāтмара кўћа Остр, *ђвā* бāба Рāца Пл; *ђвђ* је гумāнђ дђле Бал, *ђвђ* гђре што с вѝдѝ тō је Крāљево брђдо ГЛ, *ђвђ* је ѣрскѝ сђкāк ГЦ, *ђво* је Азбуков"ца стāрā Д, *ђвђ* је ѐбница З, *ђвђ* је Цвјѣтнā недѝља Мр, *ђвђ* је кукўрѝк О, *ђвђ* је пђтиљак Остр.

Генитив:

мāјка бѝла и *ђвоiā* Рāдосава и Рāдивоја Брез, од ђвђг брђда Тѝсовѝка Г, ѝз *ђвђ* краја Сит, *ђг ђвђ* плāтна сам пѣлене сѣкла Туб; *ђвѣ* смо гђд"не учи Ђурђевдāна Бал, зрѣлѝ од *ђвѣ* шѣницѣ ГЛ, ђт"шђ на пѝјāнку гђре *код ђвѣ* Пл, испод *ђвѣ* шўме Сит.

Датив:

тō презнāнсто нѝје *ђвомѣ* нāроду Б, *ђвомѣ* се нѝје свѝдло Л; кāжѣм сāд *ђвђј* дѣци Б, ѝшла сам и *ђвђј* комшѝнки Брез, прѝчāм *ђвђј* фрѝзерици ДК, вѣлѝм *ђвђј* жѣни Др, седамдѣсѣт гђдѝнā сам ў *ђвђј* кўћи З, снаја кўwa *ђвђј* дѣци Пл;

Акузатив:

ђн" ћу дђћ" да гђнѣ *ђвђ* ГК, пђведѣм ўнука *ђвоiā* стāријѣг ДЛ, ѝстрђ нас ђтац мѣнѣ и *ђвоiā* бурāзера Д, *ђвђi* мђрāш д ўбациш Остр; ўдāм и трѣћў *ђвў* ћерку З, мѝ сѝћѣмо дђлāм у реку *ђвў* брѣзовичку Туб, дѝгли *ђвў* кўћу Сит; јāкђ је *ђвђ* гђсповскѝ жѝвот ДЛ, док ја *ђвђ* тāмо одбрђјāвāм Др, *ђвђ* се нāвијѣ на прѣслицу Л, натђварѝм *ђвђ* Л, свѣ мѣн" *ђвђ* спāковала Пл, ја-сам *ђвђ* ткāла Туб.

Инструментал:

сā ђвѝм млāђѝм Брез, ако сѝћѣте вѝ *ђвѝм* пўтом Др Сит, пђтичѣ *ѝог ђвѝм* Бѣлегђм Мил, сāд прђћѣ *ђвѝм* пўтем Мр, порāђала сам се *ђвѝм* прѝвим дѣт(т)ђм Пл, бѝђ *са ђвѝм* у шўми Реб; вѣлѝм ја *са ђвђм* Б, нѝје ѝмђ дѣцѣ *сā ђвђм* Бр, са нāјмлāђђм *ђвђм* Зђр"цђм Д, *са ђвђм* бāбђм Мил.

Локатив:

јā сам бѝђ ў *ђвђм* нāшѣм Бог, нāјвѣћѝ нā *ђвомѣ* брѣгу вāшер Д, прѝје у *ђвомѣ* крају нāшѣме ГЛ, мѝслиш о *ђвђм* нāрод"у О; дђлāп ў *ђвђј* кўћ" што седѝмо Б, свѣ *ѝђ ђвој* зѝми ГЛ, ў *ђвђј* сђби Г, ѝсто и *ѝђ ђвђј* нђзи Остр, бѝла ў *ђвђј* кўћи ђвде Туб, нā *ђвђј* тўђѝнскђј рѣци Т.

2. Тај:

а) Забележени су примери с аналошким протетичким *о-* (добѝјеним према *овај, онај*) уз заменицу *ѝај* у конструкцији с предлогом: *с ђѝѝм* нѣ смѣш Брез, жѝвиђ је *са ђѝѝм* њѣговѝм сѝном Брез, *с ђѝѝм* кўћи К, пѣрѣш се *с ђѝѝм* Л, сѝрѝ се *с ђѝѝм* Л, млāко млѣко сѝрѝ се *с ђѝѝм* Л, дђлазио кўћи *с ђѝѝм* Лоп, не мђгу да се бђрѝм *с ђѝѝмѣ* О, прāв"ли лѣпо *с ђѝѝмѣ* Осл, *с ђѝѝмѣ* јѣли Остр, *с ђѝѝмѣ* јѣли Лоп, не мђгу да се бђрѝм *с ђѝѝмѣ* О, прāв"ли лѣпо *с ђѝѝмѣ* Осл, *ѝђг ђѝѝм* сāчом Бал,

ра́те штá òхете с òштим Пл, задељају и с òштим Пл; с òшћ странѐ Лоп.

Протетичко *о-* јавља се у Ваљевској Колубари (Радвановић 2006: 270), у Шумадији (в. Реметић 1985: 284–285) и у Мачви (Николић 1966: 270); нема потврда у лештанском, тршићком и горобилском говору.

б) Наводим и остале примере заменице *шај* у споју с предлозима:

Генитив:

нѐмá вáјдѐ нѝкакѐ ò *шоiā* Б, па ò *шоiā* изаткӯ Бог, ò *шоiā* се прѐдѐ òснова што снӯјѐш Бр, и ò *шоiā* жѝвѝм ГБ, клѐла сáм збок *шòiā* сáд ГЛ, *око шòiā* кóца ДК, скӯвáм пѝтијá ò *шоiā* Осл, вѝчӯ на кòмидбу кò *шоiā* Пл, кад си стӯцò *и́реко шòiā* СР, брѐ[з] *шоiā* нѐ можѐ С; *и́с шòi* сѐла Бог, слáђѐ *и́с шòi* вѝрга ГК, досѐл"ли *и́с шòi* брѐга ГЦ, ò *шòi* сѝрѝшта сѝрѝмо Г, *и́с шòiā* кòша дòле Реб, ò *шòi* мòг стáријѐг чѝчѐ сѝн СГ; òни сѐдѐ *око шѐ* лáмпе Бог, дòђоше до *шѐ* вѝкѐндице Мр, сврáти кò *шѐ* Дѝкѐ О.

Акузатив:

нáспѝш жáра на *шáј* сáч Бал, у *шáј* кáјмак сáлијѐм Брез, мòгу у *шáј* понѐдељак Лоп, крòс *шáј* шубер СР; срòди се у *шӯ* стабуљу ГЦ, идѐш јòште крòс *шӯ* оцáклију Др, сѝпајӯ у *шӯ* чòрбу Остр, идӯ гòр на *шӯ* бѐднӯ брáну Пл, у *шò* мѐтнѐш вòска ГБ, прѐмакнѐ за *шò* òгњѝште Д, рѐжањ слáнинѐ на *шò* др̀во Остр, у *шò* врѐме Сит Реб, һѐро, за *шò* нѐмòј пѝтати Туб.

Инструментал:

пòслѐ бѝло сá *шѝм* пла̀цом Туб, бѝла снáја за *шѝм* Вòјисавом Остр, сá *шѝм* смо лòж"ли вáтру СР, пòјò ми је дӯшу сá *шѝм* намѐштáњом Л, сá *шѝмѐ* су се крáнили Реб; ўмијѐ се сá *шòм* вòдòм ГБ, сá *шòм* жѐнòм Г, òстаде тáкò сá *шòм* мòјòм сирòтòм Суш;

и: сá *шѝзѝм* мáјстором зáједно Вр, òвò ми је снá за *шѝзѝм* вòјнѝм Др.

Локатив:

ја-сам тáмо у *шѝм* крају Бал, на *шòм* бр̀ду һелијáнскòм Бог, òбѐсѝм ò *шѝм* др̀вету З, *иò шòм* знáмо В, лòжѝмо вáтру на *шòм* òгњѝшту Пл, ò *шòм* је пѝтање С; на *шòмѐ* се вўкло сѐно Бр, *иò шòмѐ* знáш В, *иò шòмѐ* һѐду јѐднòме ГЛ, пѐђ и у *шòме* се убѐли ГЦ, кӯвá туд на *шòме* Д, *иò шòмѐ* òснужѐш рáзбòј Мр, нѐмòј да мѝслиш ò *шòмѐ* Пл, лѐжѐ *иò шòме* С; òстав"ла нѐгá у *шòј* кòлѐвци В, òнò што је на *шòј* кáмари бáцá ДК, дѐца пѝјучӯ *иò шòј* слáми Л.

в) Облици заменице *шај* без предлога:

Номинатив:

дѐда ми *шáј* бѝò дòле Б, *шáј* нѐгòв сѝнòвац ГЛ, *шáј* дѐвѐр Д О С, вѐселѝ ми *шáј* Дрáго Пл, *шáј* палиòц мѝнá пòбѐгнѐ Реб, *шáј* Бѐбић штò-нò шкòла ѝмá Со; *шá* мòја стрѝна Б, *шá* цáда идѐ Мр, *шá* швáлѐрка СР; *шò* дѐте òстало у кòлѐвци Б, *шò* врѐме Вр, *шò* вѐче дӯшнò ѝмá Мил.

Генитив:

збок-*шоi* га прòзвáли Чòко ГЦ, парáндеда *шòi* Вѝлипа ДК; стáвѐ је крај *шѐ* вáтрѐ Л, да ли ѝмá ò *шѐ* фáмилијѐ Реб.

Датив:

кӯповали млѐко *шòм* дѐтету Мил; чáрапе се дáјӯ *шòмѐ* пòложáјнѝку Л, *шòмѐ* вѝкнӯ С; прѐђѐ *шòј* кӯћи туде К, Мáр"чинòј *шòј* сѐстри Андријáнинòј мáјци Сит, *шòј* су Јòрдáнка нáдѐли СР, дáјӯ нòзи *шòј* òвòј чѐл"ци Б, *шòј* мòјòј һѐрци стáријòј С.

Акузатив:

òбѐсѝ *шáј* фѝтѝл Бог, бѐлиле *шáј* пòстав Реб; исплѐтѐ се *шò* јѐлече Лоп; нáк"пѝш *шòiа* кáјмака Мил, фѝкнѐ у кречáну *шòiā* ајдӯка Сит, имáдем *шòiā* брáта

Суш; *шōī* дѣду вѣселōг пōк^рпѣ Б; пōмотām *шū* прѣђу В, зōвѣ *шū* бāбу Д, прōцѣдīm *шū* вōду К.

Инструментал:

шīmē је се измīvало Бал; *јā* рāнīm *шīm* брāшном Г; нāлијемо *шōм* сўрукōм ГК;

и: *шīзīm* смо мāзали дѣцу Г, прōшли су *шīзīm* нāшīm пўтом К, *шīзīm* цѣђом Осл;

3. Онај:

Номинатив:

ōнāј лōнац Бал, *ōнāј* вōсак òперēm ДЛ, *ōнāј* испитујē ме Пр; *ōнō* плāтно се òсўшī Бал, *ōнō* брāшно Г; *ōнā* жēна Влāдисављева Б, *ōнā* млāдōс С, *ōнā* мѣшача дрвенā Туб.

Генитив:

поред *ōноā* *јāсēна* Брез, *ōг* *ōнōā* нōсца Остр; *гō* *ōнōī* сāта Б, *ōг* пртенōг *ōнōī* Лоп, пōвијēm *ōг* *ōнōī* бўйшта Мр; *с* *ōнē* стрāнē р^иѣкē ГЛ, *ōко* *ōнē* кārлице Др, *с* *ōнē* стрāнē Мѣдведнīка С.

Датив:

ōномē бīло Вйлип Брез, òдо прāво *ōномē* М; сāли *ōнōм* дѣтету стрāву ГБ; òдў *ōнōј* хѣрци на имāње В, *ōнōј* Дивнōј мōјōј тѣтки Суш; ишō тѣшко возāчу *ōнимē* С.

Акузатив:

да нāсили *ōнōī* човѣка Брез, пītām *ōнōī* пōштāра ГБ; *ў* *ōнāј* чāнчић кāймака мѣтнē Б, зāбацим нā куђу *ōнāј* цāк Вр осѣчē *ōнāј* пōруб Д, нарѣндām *ōнāј* дўлек Огл; ўзмēш *ōнō* јѣдно зрño дрѣњка Бал, обўчēm *ōнō* мōје од^иѣло Мр; зāпālē жēне *ōнū* жīжу Бр, *ōнū* Бўлчину шћѣр Брез, ўзмēш *ōнū* прѣђу Остр.

Инструментал:

пōкријў òвцу *с* *ōнимē* Мил, бīла зā *ōнīm* Брез, замāну *ōнīm* бўдāком Пр, òстала нејāка *ōнīm* дрўгīm хѣтетом Суш; белѣгијōм *ōнōм* па мāни òдўд ДЛ, *с* *ōнōм* мāјалицōм Остр, квāсим *ōнōм* млāком вōдōм Т;

Локатив:

ў *ōномē* зāбрану ГЦ, *нā* *ōномē* бр^иѣгу Суш, кāос *ў* *ōнōм* пōдруму Реб, *ў* *ōнōм* *ў* чем òдāш Сит; цѣђ *ў* *ōнōј* врўћōј вōди Г, лѣжī *нā* *ōнōј* гњиздари М, *ў* кōри *ōнōј* јѣовōј Ст; спāвā тāмо *ў* *нōј* сѣби С, òдвојī од кāймака *нā* *нōј* вōди Туб.

Б) *Облици множине:*

Номинатив :

ōвī стāријī јѣдў нāобашка Л, *ōвī* лўди òрў Мил, да ми се сāмо *ōвī* ўнуци иженē Пл, мāторī *ōвī* поквāрили Сит; *ōвизī* лўди мōре Др, *ōвизī* òтраше нам кōња Лоп; *ōвē* двē удōв^ице С;

шīī сīнови Брез, и сад су *шīī* вāлеви СР, *шīзīī* трѣшњеви Мил; *шīē* жēне рāдē Б, *шīē* дѣвōјке су мени дошле на сāн С, *шīē* њēне ўнуке су нōсиле Туб, стīгле *шīē* мōје двē сѣстрѣ Туб; *шāā* хѣца òдў Брез, *шāā* брāћа млāђī бīли Лоп; *шāā* двā брāдa Брез;

ōнī хīришеви Брез, *ōнī* чāбрићи Пл; дѣца *ōнā* Пр; дрвненē *ōнē* прѣчаге Вр, *ōне* дѣвōјке òђў СР, *ōне* чōбанице Ст.

Генитив:

имā и дōлāмо *ōвī* кōжāрā Брез, бīло *ōвī* чōрбалўкā плекāнī Вр, вīш *ōвī* кўћā З, неђу да нēмā *ōвī* носāцā К, нīје бīло *ōвī* лāмпекā Лоп, двāнѣс *ōвī* пѣрдīкā Реб, кāко сам жīва збōī *ōвī* дѣбā СР, имā *ōв^изī* цāкōва Лоп;

хѣцē ò *шīī* стрīчѣва ГЛ, зāпāнтила млōго *шīī* врѣмēнā Огл, *из* *шīзīī* Гāврīћa Др, имā пўно *шīзīī* имēнā К, нарѣђа се тākō *шīзīī* лīстићa Д;

дөнѣла óвде шѣснѣс *òнї* шарѣнїцā Д, набāцају *òнї* динарѣвā Пл, из вїдрицā *òнї* С, по дѣсѣт-пѣтнѣс *òнї* трубā Туб;

Датив:

дѣлили *òвїм* Бог, шїли костїме *òвїм* мушкарцима Бр, кòлкò си плаћò *òвїм* двòјици Др; дòшли чѣтнїци *òвїма* В, јā òћʸ д їдѣм *òвимā* С, *òвизїм* Брāнчин"м унуцима Г;

тò трѣбā *їїма* да се врāтї Лоп, òвā рāзносї *їїма* гòстима СР, дāли пāре *їїм* Лоп; òдѣм *їїзїм* мòјїм рођāцима Др;

према тòчкарама *òнїм* што смо нòсили Бал, продāвò лѣпење *òнїм* рāбацијам Д, лѣпо ї овїма *ї онїма* Осл, *òнимā* њѣговїм мāнгуцима кāжѣ С, дāјѣ *òнимā* кòјї глѣдају кòње Туб, дòнесѣш *òнїм* жѣтòцима Туб.

Акузатив:

ткāла сам чārшаве *òвѣ* кудѣљнѣ Осл; прегòрѣле *òвѣ* колѣн"це Б, брāла сам *òвѣ* мѣдведњаче Пл;

зāстерѣ *їїѣ* ћїлиме Бал, нїсам *їїѣ* вїтлове їмала Мр, крос *їїѣ* нїте їдѣ ДК, мѣћу на прѣмер *їїѣ* рўковѣди О, жѣне *їїѣ* понāшале дѣцу Туб;

їзметала *òнѣ* ћїлиме Г, жѣне *òнѣ* сўдове ўспрѣмѣ Пл; ѣклāм *òнѣ* чивке Бр, прѣдѣмо *òнѣ* кудїльчице Брез, дѣнѣм сāма на *òнѣ* бркље ГК, јѣдў рўјнице *òнѣ* жўте К, гòр се држї за *òнѣ* вѣр"ге Остр, јѣли *òнѣ* млѣчаре С; прāв"ли трї *òна* цòкла Р; то се ўводї на *òнā* брда Мил, *òнā* пòсма прѣдў Остр.

Инструментал:

разговāрала с *òвїма* нāшїм СР; са *òвизїм* са шїнским кòл"ма Бр;

сā *їїм* грѣбенима се їшчешљā Огл, *їїм* мрснїм дāнма СР; òн д òстанѣ с *їїзїм* дѣвòјкама Остр;

òпāнке с *òнїм* нòсцима Г, стѣгнўто са јāкїм *òнїм* ѣксерима Туб.

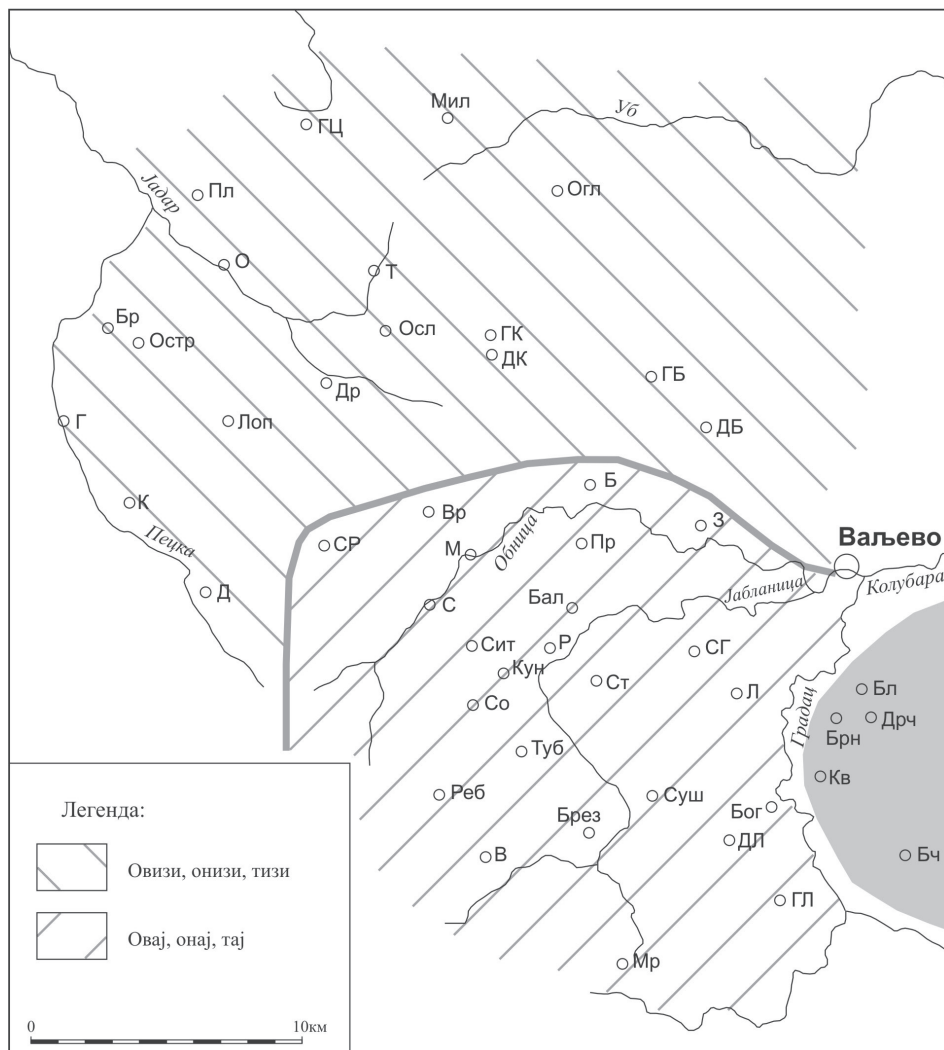
Локатив:

у *òвїм* крајевима В, млѣло се у *òвїм* потòчарама ГЦ, лѣтио óв *їо* *òвїм* бр̀дима Др; *їо* имѣн"ма *òвизїм* Бр.

млѣло у *їїм* вадѣницама Туб, у *їїм* сāндуц"ма С, на *їїм* ћòшковима Суш; *їò* *їшїмѣ* пòс"пāмо СР;

свѣ бїјѣ *їò* *онїм* врāтима С, òбручеви на *òнїм* вїдрицама Т.

445а. Изоглосу показне заменице са партикулом *зи* в. Карту 9:

Карта бр. 9: ПОКАЗНЕ ЗАМЕНИЦЕ СА ПАРТИКУЛОМ *зи*Упитне заменице за *каквоћу*

446. Заменице *какав*, *ѿкакав*, *онакав* и сл. јављају се најчешће без *в*, а код заменица *овакав* и *онакав* долази углавном и до губљења почетног *о*- (вероватно аналогијом према *ѿаки*, *каки*):

стаѿвиш у *каки* сѿд Бог, *каки* сам фал Бр, *каки* мѿрузи Брез, прѿшња *кака* Бог, *како* месо ГК, *кака* дѿвѿјка Огл, *кака* миражѿјнка С, *каки* снѿгови Сит, *како* човѿка ДЛ, *каки*м српом Д, с *каки*м момѿма Мил;

какав пријатељ Мил Брез, *какав* живот Суш Б, *какав* леџ В, *штрањку какавџ* В, *какавџ* теџности Осл;
ваки ђпанци Бр, *ваки* прџт ГЦ, *вакџ* округло ДЛ, *грџђе вакџ* Д, *вакџ* сџнце
 Пл; *овака* сџба СР, *овакџ* дугачкџ Др;
џемпер иџаки Ст, *иџаки* ђбичај Бр Г Брез СР Т, *време иџакџ* Огл;
живот, иџакав Мр, *иџакав* ђбичај Огл, *иџакво* сџвање Г;
ћуп наки Л, *накџ* одџло Огл, *богџства накџ* Мил; Чок^ни *онаки* ГЦ, *онакџ*
 бџја СГ;
некакџ раџо Т, *задруге некакџ* Лоп, *трџје Задушнице некаки* С;
чџвјек некакав Брез, *мџвџр некакав* С;
џича нџкаки Брез, *нџкака* сџџта В, *нџкакџ* страџтџ Т, *вајдџ нџкакџ* Пл, *нџкакџ*
 вџзила С, *тџрета нџкакџа* В;
нџкакавџ сџвађе Огл, *нџкакав* кџњ Пр, *нџкаква* грџшка В;
брез мџке иџакџ Б;
којекџкџ бџље Г, *којекџкџ* шаџре Л, *у којекџким* ђдбору Пл.
 Грађа показује да у Подгорини нема примера типа *какви човек* и сл.; исто је и
 у суседним говорима (уп. Радовановић 2006: 274, Тешић 1977: 224, Николић 1968:
 418, М. Николић 1972: 678). У Шумадији су чешћи облици са *в* (уп. Реметић 1985:
 285–286), а у Мачви наставак *-и* имају и ликови са *в* (Николић 1966: 265).

Количинске заменице

447. У употреби су следеће количинске заменице:
кџлики вајџт Б, *кџлџкџ* кџћа Мр;
 кришке леџба *оволикџ* Осл; *волики* снџг Д СР, *вџликџ* кџса ДЛ К, из *вџл^нкџ* ћасџ
 СР, *вџликџ* браџе Ст, *вџл^нкџ* летџрдџијџу ГЦ;
нџлики рад С, *нџлики* клини Реб, *нџликџ* дџте В;
иџџлики стра џма Бр, *иџџлики* наџрод Мил СР, на *иџџликџ* св^нџџета Брез, *иџџл^нкџ*
 гџд^нџе ГК Остр.

Остале придевске заменице

448. Заменица *сџв*
 Номинатив и акузатив јднине мушког рода гласи: *сџв* наџрод Брез, сџљаџки
 рад *сџв* Реб, мџлтер *сџв* СР;
 Остали облици: наџрода са *сви* страна ДЛ, тџ је бџнџр *свијџ* ДЛ, и данџс дањи
 имаџ *свеџа* Пл, *свеџа* два пџта Пр, кад дџћџ имаду *свеџа* Сит.
 Номинатив јднине средњег рода употребљава се:
 а) у самосталном значењу: *свџ* у околини кџћџ Бал, *свџ* рад^нло Б, *свџ* тџ се
 испредџ Б, *свџ* је завидило ђд менџ Бог, *свџ* дџва Брез, *свџ* одџзимџто Вр, *свџ* је
 бџло ваздџн дрџгџ Вр, *свџ* стрџпа у јџдну вџлику рџнију В, *свџ* жив^нло у заџрузи
 ГБ, *свџ* каже ГБ, *свџ* радџм ГК, *свџ* је прџсло по џвлији ГК, *свџ* пџшкџ ишли ГЛ,
свџ ђмаже ГЦ, *свџ* се олињају о трње ДЛ, *свџ* мџни ђпрџча ДЛ, *свџ* тџ пџмрло Др,
свџ идџ Др, *свџ* сам рад^нла Д, *свџ* стџвљаџ Д, *свџ* ђвде нџ море бити вагџн З, *свџ*
 је тџ код менџ К, *свџ* пџслове рад^нле Л, тџ се *свџ* такџ средџ Л, *свџ* је ђгџјено Л,
свџ је дџбро Лоп, *свџ* сџпамо јџдно на друго Лоп, *свџ* сам рад^нла М, *свџ* прџсџ Ст,
свџ се бџје вакџ Ст;

б) у атрибутском значењу: тешко било *свѣ* рато Б, *свѣ* наша голодија Бог, прѣдѣ је он то *свѣ* имање В, *свѣ* три даће ГБ, *свѣ* младѣ шљиве ГК, *свѣ* кѹће ђстајѹ празне ГЛ, *свѣ* слѡва направим од т^иѣста ГЛ, ѡвѡ је *свѣ* Влѡшчиѹ ГЦ, *свѣ* жене кѡјѣ ѡћу ГЦ, то-је *свѣ* маторо Г, *свѣ* гѹжвице Г, *свѣ* ѡнѣ лйске вол^икѣ Г, *свѣ* пѣт^ице имѡ Г, *свѣ* шѹме биле ДК, *свѣ* ващере проващарила ДЛ, то су били *свѣ* првопѡзивци Др, прѡнаћу *свѣ* мѣсо К, избѡрали *свѣ* дрвѣће К, *свѣ* пѡслове заједно Мил, *свѣ* клини гвѡзденй Огл, *свѣ* дѣвѡјке сѣљачке Огл, њѣму *свѣ* вел^икѣ Осл, кѹдѣљно *свѣ* Сит, предѡјите *свѣ* ѡрѹжје СГ, *свѣ* мѣсо сѹшило Суш, бѣрѣш *свѣ* цвѣће Т; пѡнѣла *свѡ* лѣба Мил, изѡшло *свѡ* млѣко Мил, мѣтѣ се *свѡ*-јѣло Огл, *свѡ* шѹплѡ Пр, *свѡ* имање СГ, ѡнѡ *свѡ* сѣме ѡстане гѡре С.

449. Заменица *сваки*

свѡки кѡлем на шљиву Бал, *свѡки* чѡснй пѡст пѡстила Брез, *свѡки* кѡпѡч имѡ мѣтар ДК, *свѡки* домаћинац имѡ свѡј ред Пл; напишѣм *свѡкѡ* слѡво Брез *свѡкѡ* сѣмѣ даће плѡд Мил, *свѡкѡ* трѡмесечје за порезу тѣле Туб; *свѡкѡ* кѹћа имала прѡчѣвљѣ ГЛ, *свѡкѡ* жена имала вајѡт С, *свѡкѡ* сила Суш; пѡлйте свѣће *свѡкѡи* Арѡнђела Пл, зарѣдио *свѡкѡи* ѹтѡрка Реб, идѣмо и на пйѡц *свѡкѣ* пѣткѣ Г, дѡдй *свѡкѣ* гѡд^инѣ о Мйтровдѡну О, гѡгово *свѡкѣ* пѣткѣ прѣло СР, *свѡки* пѡс се пѡстио ДК, пѡмтй дѡбро па и *свѡкѹ* бѣду Огл, за *свѡким* прѡстом Д.

450. Заменица *неки*

нѣки ѡсветнйци били Б, *нѣки* ѡвѣр мѡј Сѣрго ДЛ, *нѣки* Дрѡгѹл имѡ С; била је *нѣкѡ* бѡба ѡвде ДЛ, била *нѣкѡ* качара Д; прекупила *од нѣкѡиѡ* пѡстѡрка Мр; имѡ *нѣкѡи* плѣка Реб; рѡдила сам *до нѣко* дѡба З, *до неко* дѡба нѡћи Мр; ѡдѣм јѡ *код нѣкѣ* кѡмшйнке Нѡвкѣ Суш; мѣнѣ су дѡли *нѣкѡм* чйчи Реб; ѡна је сјѣла на зйд *нѣки* ДЛ, стѡвймо тѡмо *нѣки* кѡтѡ М, пѡткувѡш ѹ *неки* сѹдић мањй Туб, пйтѡ *нѣкѡиѡ* прѣдузимѡча Ст; гѡрѡм брѡдо *нѣко* ДЛ, *нѣкѡ* вѣче сѣдила С; ѹдарише ми *нѣку* нѣкцију ГЛ, тѹриш *нѣкѹ* мрѣж^ицу С, пѡслѡ *нѣкѹ* бѡбу и(с) Сѡвча Туб; ѡни ѡдѹд са *нѣким* кѡљом Бог; пѡкријѣ *нѣкѡм* ѡлеткѡм ГБ *нѣкѡм* срѣћѡм ѡн је ѡтуда дѡшѡ жив СГ; ѹ сѹду *нѣкомѣ* Брез, пѹцѡ по *нѣкѡм* гѡтѡњу Сит; да се йграјѹ по *нѣкѡј* лйвади Туб; вйреви *нѣки* имали Бал, мѡљѣви *нѣки* бйјѹ С, *нѣкѣ* жене знѡле С; дасѡкѡ В, ѡко *нѣки* шљивѡ ГБ; имала чвйреве *нѣкѣ* М; под *нѣким* сѣнима Лоп.

451. Заменица *сам*

ѡвде *сѡм* живйо Брез; вйш јѡ и Крстйна ѡстанѣмо *сѡми* Г; *сѡма* ѡна ѹ кући Б, *сѡма* пѡбегла Р, *сѡма* нйгде нйсам излазла Т; нѣ дѡ ѡн то мѣни *сѡмѡј* Мил, *сѡме* дѣвѡјке пѣвале О.

452. Заменице *који* и *чији*

кѡји је мѡгѡ да пѡбјегнѣ Брез, знѡ се *кѡји* нѡсй ѡ појасу С; *кѡјѣ* идѣ за Бѡдњѡк Мил, *кѡјѡ* имѡ стѡријѡ жена Брез, *кѡјѡ* је живйла вол^икѡ СР; *кѡјѣ* су гѡд^ине дйјѣте Сит; ис *кѡјѣ* си тй кѹћѣ К; *кѡјйм* сѡкѡком С;

чйји си тй мѡли ГЦ, *чйји* си сйне Туб; нѣ знѡм нй јѡ *чйјѣ* је Др, *чйјѣ* је то дѣте што идѣ за тебѡм Пл; мѣнѣ пйтајѹ *чйјѡ* си К, *чйјѡ* је ѡна С.

В. ПРОМЕНА ПРИДЕВА, ПРИДЕВСКИХ ЗАМЕНИЦА
И ТРОРОДНИХ БРОЈЕВА

Однос тврних и меких основа

453. У номинативу једнине средњег рода иза меких сугласника јављају се наставци *-е* и *-о*:

а) *моје* венчање К, *моје* врѣтено Осл, *моје* дете Реб, *моје* од^{мо}ело Мр, село *моје* Огл, *швоје* дете Огл Реб В С, *швоје* наређење З, *швоје* поштење Др, *швоје* одео С, *своје* имање С, *своје* време М, *своје* место ГК, *које* дете одџ Бог, *које* дете Лоп Осл Ст, *које* доба Осл, *које* гласање З Мил, *које* доба Остр *које* дрво ДК, *чије* имање Брез, *чије* дете Мил; *наше* брашно Бр, *наше* гробље Д, *наше* крме Реб, *наше* имање Г Туб;

Бадње вече (сви пунктови), *божије* сунце Осл, *бдље* дете Бал, *бдље* јагне Осл, *бдље* семе Пл, *бдље* млеко Д, *бдље* решење М, и *бравље* [месо]Г, *вѣће* прасе Брез, *вѣће* камење Вр, *вѣће* друштво М, а *ово вѣће* бравче Сит, *довеће* месо СР, *дѣчије* место се знало Т, *дружчије* време било ГЦ Огл, *задње* време Реб, *здравчије* млеко кисело Г, *здравчије* млеко К, *јањеће* месо Брез, само *кравље* млеко Г, *крмеће* смо више Ст, и *крмеће* месо је било Г, *крујније* грожђе Пл, мурузно брашно *крујније* Туб, *љѣишије* него вино ГЛ, *мање* имање Осл, *мање* јање *које* је С, и *ирасеће* печење Брез, *јесече* онџ Бр, *јушироше* млеко Др, и *касније* вр^{мо}еме Мр, *кодшише* месо Мил, *крајње* је време Д, *љѣишије* д^{мо}ете бити Суш, *лѣишије* тѣсто Бал, онџ *лѣишије* тѣсто се испече Мил, *лѣише* домаћинство Лоп, *лѣише* маће Бал, мало *кравље* мл^{мо}еко Суш, *мање* имање имџ СГ, *најбдље* сиршите Туб, *најлѣвише* буре ДК, *најљѣвише* д^{мо}ете ДЛ, *најљѣишије* курузно брашно ГЛ, а *ја најмлађе* [дете] Г, д^{мо}ете *најобученије* Мр, *најсиѣрије* дете Др, *идврѣће* јершите ГБ, *идследње* време ГБ Лоп Вр, онџ *ирѣдоше* огњиште Бог, *то ирѣдоше* јѣло Огл, *ирѣдоше* онџ Лоп, *ирѣдње* чело Лоп Пл, *ирѣјешње* доба Бог, *ирѣсишије* време онџа Сит, *иуише* брдо гѣр шума Остр, *синоше* млеко засирим Лоп, али *слабије* Бал, *слабије* сирше Остр, *слађе* је воше ГК, *слађе* месо Осл, *слађе* мл^{мо}еко ГЛ, *сређење* оделење Б, *сређеније* је место Ст, *ово сиѣрије* дете остало њему ГБ, *које* смо *сиѣрије* дете Л, *сиѣрије* теле Бог, само *сиѣчије* љубриво Мр, *шухје* имање Бог, *шухје* јуне З, *иуђе* крме О, и *умеишије* дете за свѣ послове Мил;

двајес *ирѣће* гѣдиште Суш Вр, тријес *ирѣће* гѣдиште Реб, *ирѣће* вече Лоп Остр Туб, *ирѣће* оделење Лоп, *ирѣће* дете Пл.

б) *ово врѣће* кување ДК, *нако* онџ *врѣће* ГЛ, *лѣише* доба Мил, на *премер лѣише* доба Лоп, *љѣише* је доба ГЛ, *лѣшо* време Д Др ГЦ, *лѣшо* време *ће* да бѣде СГ, није било *лѣшо* теле Осл, време *лѣшо* Бог, *вратило шуйло* Д, није свѣ *шуйло* тѣсто Пр, *шуйло* ѣко и *ту* сипаш Пл, свѣ *шуйло* [тѣсто] Пр, *шуйло* онџ четвртнџ Др, онџиште било *шуйло* гѣр Г, платно *шуйло* Туб.

Грађа показује да се наставак меких основа добро чува, а да се наставак тврних основа појављује у ограниченом кругу лексема. На основу овог прегледа можемо рећи да у Подгорини нису изражена колебања у употреби наставака у номинативу једнине средњег рода (*врѣће/врѣће*, *лоше/лошо* и сл.) која налазимо у Ваљевској Колубари и централној Шумадији (Радовановић 2006: 89; Реметић 1985: 265). У том смислу се подгорски говор више слаже са осталим суседним западносрбијанским идиомима у којима је *-о* у овом кругу лексема изгледа чешће (Тршић 1968: 417; Тешић 1977: 223; М. Николић 1972: 676).

454. У генитиву и акузативу јединине мушког рода и у генитиву јединине средњег рода углавном је очувана репартиција наставака тврде и меке промене из основног облика:

а) за Криста *којѐи* вѣрујемо ГЦ, вечѣрас *којѐи* ти пошљѣм Сит, на *којѐи* сам мноґо задовољна ДК, до *мојѐи* двѣришта ГЦ, донесѣ кошулицу од *мојѐи* браџа К, од *мојѐи* ѓвде Огл, *својѐи* друґа поштѣј Мил; *из наџѐи* сѣла Бал, ѣво *наџѐи* грѣбља ѓвде Пл, насочѣш Жѣвку за *мојѐи* Младена М, од *наџѐи* ко̀мшијѣ ДК, рѣзѣвијѣ се *ѓг наџѐи* брашна Туб, бѣла жѣна *из наџѐи* сѣла М, *наџѐи* сѣла Ѓслад"ћа Осл, тѣд из *наџѐи* сѣла О, из *наџѐи* сѣла ѓт"шло Г, поро̀дица *наџѐи* ѓца Мил, око наџѣг мѣста Вр, испод грма *наџѐи* Д, ко̀мишије наџѣг Бр;

го̀ре код *мојѐиа* ѓца Лоп, ѓдрекѣ и *мојѐиа* дѣла Мил, за̀пѣва̀м виш *мојѐиа* сѣла СР, чѣчини трѣје и *мојѐиа* ѓца Т; ѓстаља̀мо *ѓг наџѐиа* сѣмена Бал, за *наџѐиа* дома̀н"на ГЦ, *из наџѐиа* кра̀ја Брез;

пред Лѣксија *ѓѓжијѐи* човјѣка Брез, шта ра̀да *ѓѓжијѐи* ѣзатка̀ла Лоп, убијѣ сам *ѓѓвијѐи* вѣпра Брез, ни́сам *здрѣвијѐи* ви́д"ла човѣка ГЦ, ѓћу ѓног мѝрнијѐи Лоп, код ѓног *најѓѓѣријѐи* ДК, *сиѣријѐи*, *најсиѣријѐи* (сви пунктови), *ѣамѣѣнијѐи* ѓд њѣга С, *сла̀бијѐи* ни́сам ви́дио Л; на̀ђи каког *ѓѓљѐи* човѣка ДЛ, сѣла *ѓѓљѐи* ни́је бѣло Г, ѣма̀м синовца *ѓљѐи* Реб, ѣбио си *најѓѓљѐи* човѣка Д, *најѓѓљѐи* ѓвна за̀ко̀љ"те С; *Бѣгњѐи* да̀на (сви пунктови), *вѣскришњѐи* по̀ста Лоп, *вѣскришњѐи* ја̀јѣта ГБ, из *Гѓрњѐи* Црниљѣва Др, из Ребѣља из *Гѓрњѐи* Реб, до *Гѓрњѐи* Таѓра ГЛ, ѓвога̀ ми крѣста и *ѓаношњѐи* да̀на СР, до *ѓанаџѐи* да̀на ДК, до *зѣгњѐи* Остр, да̀ли *срѣгњѐи* Лоп; *вѣћѐи* човѣка Ст, *ѣгѣћѐи* да̀на ѓпѣт ГК, мѣса *крмећѐи* К, *ѣѣлећѐи* ма̀ло Лоп, ѓдвѣдѣ ми ѓвога̀ *мљѣћѐи* си́на Брез, ѣ овога̀ *мљѣћѐи* ми Лоп, *мљѣћѐи* сам ро̀дила Туб, *мљѣћѐи* си́на тѣко ГЦ, ра̀н"ли то̀га *мљѣћѐи* бра̀та Др, ѓвог *мљѣћѐи* ро̀д"ла у два̀јес прѣвѣј СГ, ѣмала сам *мљѣћѐи* бра̀та ѓд менѣ Суш, на̀ђ"те *мљѣћѐи* мо̀мка Огл, до̀шла за *најмљѣћѐи* Г, ѣма̀м са̀де мо̀га јѣдног бра̀та *најмљѣћѐи* Реб, од *ѣѣћѐи* ра̀да Пр; *биѣшиѐи* ди́ректора О, *лѣѣшиѐи* ли́ца Огл; *ја̀чѣи* пријатеља Сит; по̀слѣ *гѣжѐи* врѣмена Реб, и мо̀г *гѣжѐи* чѣка̀ња В;

до *ѣрѣћѐи* ма̀рта Г, прѣксутре ко̀т *ѣрѣћѐи* човѣка Огл, *ѣрѣћѐи* је си́на ро̀дила за̀душнѣ нѐдѣлѣ Реб, два̀јес *ѣрѣћѐи* дѐце́мбра В;

ѣмала сам ја̀ дѣвѣра ма̀ло *вишљѐиа* Реб, од *најсиѣријѐиа* бра̀та Б, на̀купѣм си́ра *ѓвчијѐиа* Суш; ѣмо̀ сам *најѓѓљѐиа* друґа В; *из Гѓрњѐиа* кра̀ја Брез, из *ѓѓњѐиа* кра̀ја Осл;

б) без *ѓѓљњѓѓи* вѣша Реб, ни́је бѣло *ѣоѣѣѣнијѓѓи* човѣка Мил, *лѓѣѓѓи* је здра̀вља С.

455. У дативу и локативу јединине мушког и средњег рода иза меких сугласника чува се наставак меке промене:

а) према *врућѣм* Сит, што прѣпа̀да *Доњѣм* Бра̀тач"ћу Бр, при́чѣ сво̀м ѣнуку *наџѣм* ѓцу ДК, при́чала ѓво̀м *наџѣм* Во̀јиславу Лоп, помѓз"те *наџѣм* дома̀ѣину ГЦ, та̀ј Турчин ѓво̀мѣ *наџѣм* пранѣјѣду ка̀жѣ СГ, бѣѓ вѣликѝ прѣма *мојѣм* си́ну Мил, а ѓво̀мѣ *срѣгњѣм* Лоп, Дра̀гану то̀мѣ *сиѣријѣм* Пл; у *Гѓрњѣм* кра̀ју Ка̀мен"ци ДК, у ѓво̀м *Гѓрњѣм* кра̀ју Гѓрњѣ Лѣсковѣица ГЛ, бѣла ѣ гѓрњѣм ѓдѣлѣњу Пл, Ђу̀рина ба̀ња у *Гѓрњѣм* Црниљѣву Мил, бѣла у *Гѓрњѣм* Ребѣљу Реб, Си́ровљѣвићи у *Доњѣм* кра̀ју Мил, у *Дојњѣм* кра̀ју под Бѓјчиѓѓм Др, у *Доњѣм* Таѓру ка̀-сам бѣла Мр, ѓсташѣ на̀ *ѓѓњѣм* спра̀ту С, у *којѣм* прѣдузѣћу ДК, у *мојѣм* рѣзреду ГЦ, у *мојѣм* вѣку Осл, ни́кад у жи́воту *мојѣм* М, ѣ *наџѣм* сѣлу си́вѣла Бал, у *наџѣм* ѓв сѣлу Г, ѣма̀ ѣ *наџѣм* по̀току ДЛ, жи́вот та̀ка̀в бѣѓ ѣ *наџѣм* кра̀ју

Мр, у *нашѐм* је сѣлу бйѐ Радѣнко Остр, пѣтнѣс жѣнѣ старййй у *нашѐм* сѣлу Туб, најјјачй бйѐ у *нашѐм* крају З, йсто и у *вашѐм* крају Брез, у овѣм *нашѐм* Тйтинѣм Бог, кланѣт и бѹбањ у *нашѐм* крају ГЛ, по тѣм *нашѐм* обичају Сит, ймѣ јѣш дѣцѣ ѓв у *нашѐм* сѣлу Лоп, а у *нашѐм* мѣсту ако прѣђѣш Мил, дѣђем јѣ по *нашѐм* обичају Туб, ѹмрѣ у добру *најбѣльѣм* Б, рѣкла *најсйѣарйѣм* брѣту Реб, штѣ знајѹ у *шрѣђѣм* разреду Огл, у јѣднѣм ѓку стѣјй шѣн"ца, у дрѹгѣм зѣб, а у *шрѣђѣм* кукуруз Реб, и сѣде нѣ можѹ у *шрѣђѣм* месѣцу Туб, на *шрѣђѣм* ил чѣвртѣм мѣтру О, прѣдѣ ѓвомѣ *најмлѣђѣм* дѣверу Туб, нйсам пѹштала по *шѹђѣм* С, Слѣвка је вѣлела да пѹштй по *шѹђѣм* мајалук С;

нашѣ је чѣвѣка *кѣјѣме* је прѣдѣ К, пѣклањѣм трй ѣктѣра зѣмљѣ *швѣјѣме* сйну и жѣн" Мил; у ѓвомѣ крају *нашѣме* ГЛ, кѣжѣм вѣднйку *нашѣме* Туб, да се сѣрѣнй у *нашѣме* С, пѣгйнѣ јѣј чѣвек у рѣту *шрйјѣошѣме* Суш.

б) у *мѣјѣм* тѹд домаййнству Туб, у *врѹћѣм* млѣку Ст, у *лѣшѣм* дрѹштву Бал.

456. Присвѣјнй прйдеви на -ев чешѣ чувајѹ старйје стањѣ:

Анйѣонйѣва жѣна СГ, *Анйѣонйѣви* сте Брез, *Анйѣонйѣвиђѣва* сам јѣ Бог, Бѣшка нѣкѣг *Анйѣонйѣвиђѣа* Туб, *Бѣр"војѣва* кѹђѣ Осл, сниже Мйлованѣве кѹђѣ, *Бѣривојѣве* Лоп, *Вйдојѣва* сѣстра ѓде Туб, ймѣ *грайѣјѣвчанскѣ* рѣка ГЦ, *Јерѣмйѣв* дѣн Бог, дѣђѣ *Мйливојѣв* Дрѣган Пл, *Мйливојѣви* сйнови С, за *Мйлојѣвойѣ* живѣта Осл, у *Рѣдојѣве*, Брѣнчйнѣ снајѣ Г, *Рѣдојѣва* су дѣца добро Мил, јѣ и мѣја стрйна *Сйѣнојѣва* жѣна Др, понѣси цѣдѣм свѣ *Сйѣсојѣвиђѣа* дуђѣну ДЛ, де -су *Сйѣнојѣвиђѣа* лйваде ГК, *Бѣр"сављѣв* бйѣ Пл, кад је убйѣен *Бѣрйсављѣв* Д, ѣштра тѣ *Бѣрйсављѣва* сйкйра СР, тѣј *Бѣр"сављѣвѣј* сѣстри Пл, ѓтац *Бѣр"сављѣв* бйѣ ѹмро прѣ Пл, кѣ тогѣ *Бѣр"сављѣвѣй* ѹјѣка Пр, па ѣјде тѣмо *Влѣд"сављѣвѣј* кѹђй Б, жѣна *Влѣдйсављѣва* Пр, *Вѣјсављѣв* ѓбрад ѹмро С, кад ѓнѣ тѣмо код *Вѣјсављѣве* кѹђѣ Б, бйла Крстйна *Вѣјсављѣва* Б, *Љѹбѣсављѣва* се звѣла ГЦ, *Мйл"сављѣв*, жѣлѣсти, јѣкѣ О, тѣ су *Мйлйсављѣви* сйнови Суш, *Мйлѣсављѣва* мајка Мил, ѹјчѣвина *Мйрослављѣва* Мил, *Мйрослављѣв* сйн ГЦ, *Тѣм"слављѣва* мајка Мил, *Тѣмйслављѣва* ћѣрка Туб, *Тѣмйслављѣвѣй* ѓца Д, *Дрѣйиђѣв* тѣтак С, *Љѣѣиђѣва* вѣјска Остр, дѣле нйжѣ *Мйлиђѣвиђѣа* кѹђѣ Брез, *Рйсйшйвѣјѣвиђѣа* кѹђй ДК, Душѣна *Мйливѣјѣвиђѣа* жѣна Ст, нѣкѣлко кѹђѣ *Васйљѣвиђѣа* Др, *Вѹкѣјѣвиђѣа* сѣкѣк ДК, *Лѣзѣрева* сѹбота Мр Пл Т, код *Лѣзѣревиђѣа* бѹнарѣ ГЦ, тѣ рѣкла *Мйлошева* мајка Лоп, *Бѣрчѣви* у брду С, *Бйкѣчѣва* стѣна Д; у *ѣрајѣвѣј* кѣри Бог, као *рѹјѣво*, као жѹто СГ, *крѣљѣва* влѣда Мил, мйнйстѣр у влѣдй *крѣљѣвѣј* ГЦ, у *крѣљѣвѣј* гѣрды С, бйло *шрѣн"чѣв* пѣтѣс ГБ, дрѣвѣе бѹкѣвѣ, грѣбовѣ, *шрѣнйчѣво* Сит, кѣс од рѣстѣвѣг ал код нѣс зѣвѹ *шрѣнйчѣво* ГЛ, од бѹкѣвѣг и од *шрѣн"чѣвѣй* Т, *шрѣнйчѣвѣ* бѹрѣд С, ймѣње *ѣчѣво* Бог, *ѣчѣве* рѣдйтелѣ нйсам зѣпѣнтйла ГК, нйсам зѣпѣнтйла *ѣчѣвѣйѣ* ѓца Реб, ймѣла сам и *ѣчѣву* бѣбу Бр, бѣба мй је *ѣчѣва* Реб, то-бйла *ѣчѣва* мајка Огл, нйсам ймѣла нй *ѣчѣвѣ* мајкѣ Туб, ймѣла сам бѣбу *ѣчѣву* мајку Суш, спѣвала са бѣбѣм, *ѣчѣвѣм* мајкѣм Лоп, пѣс *ѣчѣве* смрты Бал, рѣкѣ дѣда *ѣчѣв* Мил, тѹде на *ѣчѣво* ймѣње Остр, де-се кѣкѣшй зѣтѣвѣрајѹ пѣсле *сѹнчѣвѣ* смйрѣја Г; *мйнйстѣрѣв* сйн В;

ѓвѹ *Вѣлызарѣву* пѣкѣјну В, *Лѣзѣрова* сѹбота В, дѣвлѣчйм на тѹ *Лѣзѣрову* сѹботу Со, *Свѣйѣѣмйрѣва* сѣстра Осл.

Из излѣженѣг матѣрйјѣла вйды се да се чуѣа настѣвак мѣке прѣмене. ѓвом ѓдѣвѣрајѹ и рѣнйјй налазы из Ваљѣвске Колубѣре (уп. Рѣдованѣвйћ 2006: 279), а тѣко је и у центрѣлној Шумѣдйјй (уп. Рѣметйћ 1985: 266, 278).

Наставци у косим падежима

457. У генитиву и акузативу јединице мушког и средњег рода забележени су дужи и краћи наставци *-oia* и *-oi*. Илустративно наводим следеће примере:

а) није дошла за *mōia* брата Брез, ноћу сањао *mōia* оца Др, йди *vodaj* мџа коња Остр, а у *mōia* су дѣдѣ С, дѣда *mōia* човѣка Жйвоте З, усни *mōia* сйна Бџривоја Ст, *mōia* оца мајкѣ Реб, нѣмѣ вајдѣ ниџакѣ ђ *шоia* Б, брѣс *шоia* нѣ можѣ С, *шidia* попа Пл, ајде ти кўћи *od ovoia* нѣмѣ ништа Др, *ovoia* Мйловѣна Брез, с *onoia* брѣда вичу С, дошла до њѣга *vojiunōia* ГЦ, прѣко *nekoia* се распитџ К, није ймала тѣрета ниџакѣ В;

брашна *bielōia* Брез, д љзмѣш пасуља *belōia* ГЛ, од *belōia* лўка С, лўка *belōia* и паприкѣ Осл, наћи *kaikōi* бџлѣг човѣка ДЛ, скрѣнули са *valanōia* пўта В, Мйлана *veselōia* Суш, кџлў брава *gushnōia* ГЛ, ймала сам *majchnoia* дѣду ГК, а ђвогѣ *majchinōia* оца Реб, ѣво *malōia* ГК, љчѣ *Malōia* Бџж'џа Пл, ймџ сам *najbol'jeia* дрўга В, ймадем брата *nerohenōia* двѣ Суш, нйсам запѣнтила *ochevoia* оца Реб, мѣло *ilavōia* кѣмена ДЛ, од *iravōia* вџска Суш, љзмѣш *irojunōia* Л, о *svetioia* Лўкѣ Др, *svetiskōia* рѣта В, ймџ је оца *stiarōia* Бог, исплетѣно од *svrdōia* прўџа Вр, од сўкна *shkanōia* ДЛ, *shurskōia* рѣта ГЛ, *celōia* вѣка СР, лўка *irnoia* Суш, дрўгѣ нѣдиље *chansōia* пџста Суш, љзмѣш двйје-трй из *chshavōia* дрўштва Брез, од вџска *chshioia* Бог;

ймали смо *jednōia* кџ да је мѣло бйо чўкнўт Бог, удаду је за *jednōia* човѣка В, кад ѣто ти јџш *jednoia* С, бйло *jednōia* Тўрчина СГ, љзџ сам од јѣдногѣ Сит, пџзовѣмо јџш *jednōia* човѣка Мр, ал нашо јџш *jednōia* сѣ њйм Лоп, зџвѣ тў *jednōia* мџмчиџа Др, из Сўшицѣ *jednōia* човѣка Брез, зар мѣлада дошла *irvōia* дѣна Л, жњѣм шѣницу српом код *gruioia* Ст, да се јѣ не љдѣм за *gruioia* Г, радйџ је код *gruioia* Т, пџслѣ йдѣ код *gruioia* Л, љдѣла се за *gruioi* Др, ђтиџеш за *gruioia* ДЛ, љмро *ishioia* Бог, учи Мйтровдѣна *sedmōia* лйца З, *devshioia* сйна В, сѣде *gvanesioia* Брез;

за Мйлојевѣна жйвота Осл, Мйлановѣна оца Суш;

б) код *mōi* оца СР, доведѣна са сватџвима из *mōi* рџда Брез, зџвй *shvōi* стрйца Др, знам *shvōi* оца Туб, тџгѣ брата *neiovōi* Мр, *shvōi* дѣду вѣселџг пџк'пѣ Пр, *ovōi* џв В, и вйдиџ *ovōi* брата Др, од *ovōi* брѣда Тйсовйка Г, *ovōi* му крѣста С, носила *ovōi* лѣта О, до *onōi* брѣда Мр, од *onōi* чѣбриџа Туб, ни *onōi* вѣлакна О, код *onōi* прйјатеѣла тў Суш, а *onōi* је довѣла старйјѣг Г, *onōi* дџлѣ Мр, нашла *nekoī* мџмка Лоп, *svakōi* пџста Б, да нађѣш *kaikvōi* чйчу ГК, није ймало ниџакѣ вџзила С, ймати *shakvōi* вѣладѣра Сит, ймѣ свѣкорѣзнџ вџџа ГЦ;

лѣба *baiaioi* Мил, *belōi* лўка нѣтуцѣмо К, од *bielōi* лўка Мр, прѣко *belōi* свѣта Д, нўрка *belōi* Лоп, и од *buikovōi* ДК, а комадѣнт *valjevskōi* ђрѣда ГЛ, прѣ четвртка *vel'kōi* Осл, пробўди тџг мџг човѣка *veselōi* Лоп, Мил'сѣва *veselōi* Мил, није бйло џвџг *veshshachkoī* Л, *veshshachkoī* џўбрйва Огл, прѣко *Debelōi* брѣда гџре изѣ Пџвлѣна Брез, ймала *dobrōi* брата Р, брез *grvenōi* чѣбра Мр, ништа се ђ тџг *gushnōi* М, *shivōi* човѣка свѣзџ ГЛ, и *zravōi* рѣзўма ГЦ, парѣдѣзѣ џнџг *zelenōi* да се кйселй Остр, мѣќа џнџга *jemuzhnōi* Лоп, прѣ *jescenskōi* Крѣстовдѣна Осл, и кйселџг кўпуса Вр, од *klenovōi* дрѣвета ДК, од *kudil'noī* пџстава Туб, од *kuruznōi* брашна Туб, дѣџ *Krivōi* брѣда К, од *krushkovōi* дрѣвета ГЛ, *leyōi* дѣна СР, нѣмѣ *ludōi* док не џстарй ГБ, нѣтерѣла *mladōi* те је се џжѣниџ С, да йдѣм за *mladōi* Туб, и глав'ца *mrkōi* лўка Др, од *muruznōi* брашна Брез, брата *nerohenōi* З, џб'чнџ пѣлатна Огл, од *orovōi* дрѣвета Туб, са *oseshchinskōi* пўта ДК, и *osshaloī* дрѣвета Суш, *shchenōi* брава Сит, Лѣкѣ *iodkōjnōi* Мил, мѣло *iodsnōi* јѣла Огл, до *irshchavachkoī* ѣтѣра З, од *irojunōi* брашна ГЦ М, мѣло су нам *irshlōi* лѣта Г, мџжѣ и од *irshenōi* Д, од џнџг *irshenōi* М, рўдника

рѣбѣльскѣ Реб, не ваља *свѣзанѣ* Огл, код *сѣишаричкѣ* грѣбља М, а *свѣиѣ* Пантелију прѣслаљамо СГ, прѣвог *свѣцкѣ* рѣта Бал, за време Дрѣвог *свѣишкѣ* рѣта ГЦ, дали *срѣдњѣ* Лоп, кѣма и *сѣишарѣ* свѣта К Сит, имала свѣкра *сѣишарѣ* Туб, љзмѣш *сѣишарѣ* кајмака Мр СР, стѣвиш *сѣишарѣ* мѣса Лоп, надрѣбим *шѣрѣдѣ* сѣра Г, *шѣканѣ* чѣршава Мр, двѣнѣстѣ гѣд^не *шѣурскѣ* рѣта Др, прѣко *цѣлѣ* дѣна не љз^мѣ мѣтлу Бал, што с урѣдио *цѣлѣ* време^на Д, прѣко *цѣло* лѣта да мѣзѣ Т, од нѣкѣ кѣжѣ *црнѣ* јѣњета ГЛ, лѣка *црнѣ* насѣчѣм ГЦ, до Бѣжиња до *чѣснѣ* пѣста Бог, имала *чѣрсиѣ* старѣш^ну В, ѣднесѣ брѣшна *чѣмѣрнѣ* С, из *чѣисѣиѣ* мѣра Др, сапѣна *чѣисѣиѣ* Лоп, љмро *шѣвѣишкѣ* рѣта ГЦ, закува^ш *шѣничнѣ* брѣшна Бог, љв^мѣк и *шѣничнѣ* лѣба Брез, код *шѣумскѣ* газдѣинства Суш;

имѣ ѣн јѣш *јѣднѣ* брѣта Бог, из *јѣднѣ* чѣнка Мил, ѣдигрѣла до *јѣднѣ* кѣловођѣ Г, нѣмѣм *нијѣднѣ* зѣта Брез, од *шрѣвѣ* до задрѣг Остр, ѣт^ншла ѣпѣ за *дрѣиѣ* Бр, свѣжѣ јѣдан за *дрѣиѣ* ГЛ, јѣдно љза *дрѣиѣ* за пѣ гѣд^не ГЦ, јѣдан ѣ *дрѣиѣ* Туб, дѣ *дрѣиѣ* љдѣ Огл, јѣдно гѣ *дрѣиѣ* Пл Пр, *сѣдмѣ* јѣнуѣра ДК, и до *ѣсмѣ* мѣтра Др, *шѣријѣсиѣ* ѣктѣнбра О;

и љбијѣ Мѣлоја *Нѣколинѣ* Д, љвана ѣвогѣ *Нѣколинѣ* С, пѣт нѣдѣља *Пѣшѣровѣ* пѣста ГЦ, и *Тѣмислављѣвѣ* ѣца Д.

На основу анализирѣног корпуса⁸⁰ стичѣ се утисак да су кра^ни облици нешто доминѣнтнији. Уколико се нађу две придевске рѣчи јѣдна до другѣ понекад долази до стилског разјѣдначавања: *црѣпѣ ѣноѣ* *сѣишнѣ* бѣбера Лоп, пѣслѣ ви^кѣ *ѣноѣ* *мѣлѣ* Брез, ѣстѣ *шѣдѣ* мѣи дѣвѣра сѣн Лоп, *ѣвоѣ* *мѣлѣ* ка са пѣнѣла Др, да љбијѣ *ѣноѣ* мѣи ѣца М, у мѣи *ѣвоѣ* дѣвѣра старѣиј сѣн Лоп, љдѣла за *шѣи* *сѣоѣ* мѣжа ДК, ви^чѣм *ѣноѣ* мѣи чѣвѣка Бѣр^нсѣва Пл, при^чѣм за мѣи *мѣшѣорѣ* Туб, *мѣи* *јѣднѣ* брѣта Реб.

Примера у којима није дошло до разјѣдначавања знатно је више: ѣн је љчио *шѣдѣ* мѣи брѣта Брез, и ѣдвѣдѣ *шѣдѣ* мѣи брѣта К, *шѣдѣ* мѣи дѣду Осл, *сѣмоѣ* *шѣдѣ* владѣра Сит, а *ѣвоѣ* *мѣјчинѣ* ѣца Реб, да тражѣ мѣнѣ и *шѣи* мѣи брѣта Брез, жѣна *шѣи* мѣи ѣѣда Др, брѣшна *ѣвѣ* лѣбноѣ Пл, имѣм *јѣднѣ* мѣлоѣ *шѣсѣиѣ* ГЦ, тѣѣ нѣкѣи *нѣѣовѣ* мѣјсторѣ ГЦ, а *шѣи* мѣи свѣкра свѣ га зѣвали Бѣто Л, док је нѣс^нѣла *ѣвѣ* мѣлоѣ Г, чѣкала *шѣи* мѣи брѣта Мѣрослава Лоп, рѣта *ѣвѣ* *дрѣиѣ* Огл, *шѣи* *нѣѣовѣ* брѣта сѣн Г, за време *ѣнѣ* *шрѣвѣ* *свѣишкѣ* рѣта Д, *јѣднѣ* *шѣчѣнѣ* брѣва Сит, мѣлила *ѣвѣ* мѣи сѣна Туб, глѣдѣ *шѣи* *нѣѣовѣ* сѣна Др, ѣт^ншла за *ѣнѣ* *шрѣвѣ* ГЦ, *ѣвѣ* *шѣничнѣ* брѣшна Остр, *цѣлѣ* *ѣвѣ* сѣла Г, нѣкѣи мѣи сѣноѣвца Сѣрга ДЛ, није вѣлѣла *шѣи* мѣи дѣду Остр, јѣ пробѣди *шѣи* мѣи чѣвѣка *вѣселѣ* Лоп, ѣ *шѣи* *јѣднѣ* нѣма ГЛ, парѣдѣја за *ѣнѣ* *зѣленѣ* да се кѣселѣ Остр, љзмѣ *дрѣиѣ* мѣканѣи матерѣјѣла Др, дѣшла за *ѣвѣ* *сѣишарѣ* Туб, код *нѣѣовѣ* нѣкѣи колѣге О.

Кра^ни облици имају превагу, као и у Ваљевској Колубари (Радовѣновић 2006: 280). С. Ремѣтић у центрѣлној Шумѣдији наилази на већу фреквѣнцију дужих облика, љз констѣнцију да су они „ѣпшта карѣактеристика К-Р диѣјалекта“ (Ремѣтић 1985: 268-269). Облици са -а „прѣтежу“ и у Банѣту, нарѣчито у тамѣшкој зѣни (Ивић и др. 1997: 106-108).

458. У дѣтиву и лѣкѣтиву јѣднѣне мушког и средњѣг рѣда јѣвљѣју се наставци -ом/-ѣме, и рѣѣе -им:

а) дѣђѣ мѣме чѣвѣку и(с) Сѣшицѣ Брез, рѣкла мѣме свѣкру Со, брѣту мѣме Реб Пл, дѣју *шѣдѣ* пѣложѣјнику Л, ни^кѣко тѣ прѣзнѣнсто није *ѣвоѣ* нѣроду Б, кѣ је кѣзѣ *ѣнѣ* Г; тѣ је љ мѣме рѣду Суш, у рѣзрѣду *нѣѣовѣ* Брез, у сѣду *нѣкомѣ* Брез,

⁸⁰ Потпунѣ инвѣнтар примерѣ в. у Радовѣновић 2012: 452–456.

на *овоме* брегу вашер Д, *двоме* се није свидло Л, прббāj на *некоме* док се не удāш ГБ, спавали у *ономе* вајатићу Бог, на *шоме* се вукло сено Бр, и на *шоме* се кувало ГБ, љутру *сваком* се чељаду осече Остр;

у *лејоме* мјесту Суш, вала *миломе* Бџу Лоп; бџило у жау и лџу *мрком* Бал, у *швајском* рату Осл, обећала се ту *једном* Бог, љзаткала *грујом* Брез, цџ дан шпартā *грујом* Г, вџла *и грујом* да зарādим дйнар Брез;

б) *мом* оцу нарезали Бал, скџдили *мом* оцу Вр, преписџ *мом* оцу имање ДЛ, дошла *мом* синџвцу Огл, кажи *швом* свџкру Др, чџвā се стџка у *свом* имању Т, дала *нџком* синџвцу ГК, ја сали *оном* дџтету ГБ, причала *џвом* Вџиславу Лоп, свџ сам дала *џвом* џвде Г, и *сваком* дџтету ГЛ; *у мом* рџду пџставџ се Бог, на *свом* имању ГЦ, а *шом* брџду хелијанском Бог, на *шом* имању ДК, и о *џвом* дџтету О, по *нџком* гātању Сит, у *каком* кућерчићу сам рџд^нла Б, у *сваком* сџлу рџка ГЦ, у *сваком* домаћинству Туб;

ишла *Малешијанском* бџнāру ДЛ, плџтџм *машором* прслџк ДК, ја вала *милџм* Бџгу и бџрим се вākџ Мил, тџ је нāроду *сџоском* ДК, пџбрисати *сџарџм* нāроду Мр; у *оном* бākренџм кџтлу Д, на *бџковачком* āтāру Пр, у *Бџковџм* брџду код Мрāвињāцā ДЛ, о *Вџеликом* Спāсовдāну Суш, на *Вџеликом* Бџлегу Мил, на *Дџбелџм* брџду ГЛ, у *дрвенџм* крџвету Вр, на *џрачџм* грџбљу Огл, у *земљанџм* лџнцу В, на *џшџом* мџсту Бог, на *Мālџм* Пџвлџну Брез, на *Мāчковџм* камџну Суш, у *сџарџм* џдџш до вāшџра ГЦ, вāм у *сџседнџм* Брез, на *џџешџом* бацāчу Сит, на брџду *хелијанском* Бог, на *џж^нчџм* пџту СГ, у *цџлџм* живџту Лоп;

јџднџм чџвџку у стāн С, џн не вāљā ни сџби ни *грујџм* Б; у *јџднџм* спāвџ чџча Бал, *у грујџм* сџлу Мр, на *грујџм* крџвету Лоп, на *Пџшџом* пџку В, џв на двāјџс *шџсџџџм* Др;

в) тџшџко возāчу *џнимџ* С, кāжџм *џвимџ* Гџрану С, рџкла *мџјџм* џнуку СР;

рџд^нла у *дџјџџм* крāју Сит, у *мџјџм* сџлу СР, у *џџџм* *мџјџм* зāсџџку СР, џ *џџџм* дрџвету З, *џџ џџџм* лџсту пџс^нпāмо СР, *у џџџм* крāју Бал, у *џџџм* Сāвинџџм пџдузџћу М; туџде стџјџ у *јџднџџм* брāшно, у *јџднџџм* тāј пāсџљ Мил; нџџко нџје ни разгџвāрџ о *џечџнџџм* мџсу Осл, у *џнџџм* сџду С, обрџну се *у џнџџм* крџгу С, у крџвету *џнџџм* дрџвенџџм М, пџгинуџ на *зāднџџм* врџмену С; у тџџм *Сāвинџџм* пџдузџћу М;

Грађа показџује да је чџшћā упџтџреба крāџџх облика, као и да се примери с наставџком *-џм* јављāју на јатџвском терџну, чџшћџ у лџкатиџву неџо у датиџву.

Крāџџи облици доминирају и у Ваљџвској Колубари (Радовановић 2006: 281), а Б. Николић, наводеџи податџке из Бранџковине, констатује да се *-џм* јављā „у лџкатиџву (али не и у датиџву)“ (Николић 1969: 50); џвај наставак чџст је и у Качџџру (Петровић 1999: 391).

У струџној литератури постоји неколиџко тумачџња о пореклу наставка *-џм* у датиџву и лџкатиџву јџдн. м. и ср. рџда замениџко-приџдевске промене. Прџглед различитих мишљџња излџжили су појџдини аџтори у својџм монографџјама (уп. Ремџтић 1985: 271–272; Иџвић и др. 1997: 120–122): Ђура Даничић је *-џм* тумачиџо аналџгијџм према сложенџој приџдевској промени меџких основа с некадāшњџм наставџком *-џџџм* (према *џџџџџџџм* (<*џџџџџџџџм*) добијџени су облици типа *чāснџџџџм*); Даничићџвом мишљџњу се приџклониџо и С. Ремџтић; М. Решџтар је сматраџо да је до јџдначџња јџднинџских паџдежа дошло услџд множинџског ујџдначāвања. Бџлићџв став је био да је *-џм* настало укрштāњџм иџвских и еџвских гџвџра, иџвском замениџм *џ* у кџсовско-рџсавском наставџку *-џџм*. Појаве се дџтаџкао и И. Стеџвовић сматрајуџи да је џво изјџдначāвање деџо опшџтег ујџдначāвања замениџко-приџдевских наставџка.

у Буковачкој цркви ДК, на Јел^ној Брџи Др, у Пашиној Равни Брез, у Сидмѣнчиној њвлији Г, у Сид^нној Рџци Бал, к^пли у Уж^чкој П^джеги ДК.

460. Генитив множине готово увек се своди на -и, а веома ретко долази до супституције завршног х са -к:

код *ајдучки* грбља Д, само проју од *бѣли* к^рр^уз^а Брез, од *бѣли* г^лй^ва К, на Иви има *бѣли* Лоп, од свѣ ти *вѣљевски* планина Брез, лѣб^ова *вѣлики* ГЛ, бик^ова *вѣлики* СГ, двоје *жѣнски* Др, цан^ари^ка *зѣлені* Остр, и(з) *зем^лани* чан^ак^а ГЦ, има и *јѣсѣњи* *џни* Бр, имала сам *лѣйи* мома^ка З, двајес *љ^уйи* ра^ки^{ја} З, два^десѣт *м^али* д^ук^ат^а Бр, љмрло двоје *м^али* Реб, од *м^али* н^ог^у Пл О Мил Б Пр С СР Бал Огл Остр Брез Ст Л, од *м^аи^торі* л^уд^и Пр, састанѣ се *м^ла^ди* жѣн^а Бог, ко^{ја} је *м^ла^ди* г^џд^ин^а Лоп, од нас *м^ла^ђи* Бог, и мома^ка *нѣжењени* Огл, двоје *нѣкрш^иени* Д, од своји *нѣу^ни* ос^ам^нѣс г^џд^ин^а СР, од ко^{ра} *џрајѣви* М, има и м^лѣ^чара *џи^рџвни* Мр, било џви *ч^џрбал^ук^а* *и^лек^ан^и* Вр, има^м и пеш^кира *и^ри^тени* Остр, *р^аз^ни* т^ам сѣ^јано К, има *р^аз^ни* имѣна Брез, има *р^аз^ни* дрвѣта Туб, од *р^уч^ни* ра^дџва Бал, п^уно *сѣ^љачки* џбич^аја К, три рѣда *с^ии^ни* Д, било је и *с^иа^ри^ни* жѣн^а Лоп, било пл^уг^џва џни *с^иа^ри^нски* Г, ш^лй^ва *с^уви* Брез, ч^ујѣмо из *с^усѣд^ни* сѣла Г, било и *и^кани* к^џш^ула Пл, прѣ није било *ф^лас^тич^ни* кѣс^а В, и џни *ц^рвени* џтрџв^ки Г, џстало *ч^ичин^и* двоје Бр, у^ку^ва *ч^ишав^и* кром^пира Сит, од *ч^увени* л^уд^и Г, од лѣтви *ш^ирок^и* Бр;

уп. и примере: нѣу да нѣма *џви* нос^ац^а К, има^у ја и *џви* ја^год Мр, има *џви* ра^ни трѣша^на Огл, ка^ко сам ж^ива *з^бџ* *џви* дѣ^џба СР, није било ни суд^џва *и^и* т^џл^ки ГК, џѣцѣ *џ* *и^и* стр^ичѣ^ва ГЛ, било је *и^и* случ^ајѣ^ва Др, к^уп^и *џни* вѣ^кни^ца док д^џџ ГЛ, санесѣмо по дѣсѣ-пѣт^нѣс к^рп^а *џни* Др, по дѣсѣ *џни* со^му^на О, од *сви* ти пѣт г^џд^ишт^а Вр, са *сви* стран^а, У^жич^ани ДЛ, д^џлазѣ са *сви* стран^а Остр, д^џџ са *сви* стран^а Сит; џни су из *џџ^ни*к Анд^ри^ћа Осл;

461. У дативу, инструменталу и локативу множине наставак је чешће -им, ретко -има:

Дашив: а м^џй^м ч^ичама Брез, д^џста мѣни и м^џй^м у^нуцима Остр, ка^жѣм м^џй^м сна^{ја}ма Мил, пр^ич^ам т^џ м^џй^м у^нуц^ама Лоп, к^ршт^аво м^џй^м р^џд^атѣл^има Со, св^ра^ли са^џй^м к^ућ^ама Остр, т^ка^ла н^ѣн^им џѣр^има Г, пр^џд^ав^џ лѣ^пе^не џн^им ра^бацијама Д, д^џнесѣш џн^им жѣтоцима Туб, ш^или и *џв^им* муш^карцима Бр, џдѣм *и^из^им* м^џй^м ро^ђа^нцима Др, џт^шла н^ѣк^им жѣнама К; ка^жѣм ја *џв^им^а* м^џй^м Пл, ка^жѣмо *џв^им^а* Б, и *џв^има* и *џн^има* Осл, раз^вила *џв^им* ма^јсторима Т, п^џд^ајѣмо *џв^им^а* Гѣ^ги^ћима Д, м^џј џтац на^{ма} *сви^{ма}* п^џк^џп^џв^џ Бр, па за ч^удо *сви^{ма}* ДБ, па кад је *сви^{ма}* ва^јдѣ ДЛ, џн *сви^{ма}* по пар^че ГЛ, ја^вили *сви^{ма}* по сѣлу К, и џна *сви^{ма}* и^зачѣ Мил, *сви^{ма}* сам лѣ^пџ З;

зап^џвед^и џв^им *м^ла^ђи^м* Г; *Ав^раво^ми^ћк^им* жѣнама Мил;

и^ду јѣдни *гр^уи^{ма}* ГЛ, св^им *и^ри^{ма}* џѣр^има З;

Ин^ст^ру^мѣнт^ал: са м^џй^м р^џд^атѣл^ама Огл, са сво^јй^м ра^бацијама Мр, са н^ин^им ру^{ка}ма зар^ад^или Брез, са н^ин^им џчѣв^ама Мил, за *џв^им* је сѣстр^ич^ки^нама Туб, са *џв^из^им* к^џлима Пл, с обручѣв^ама џн^им Огл, и^шџ с џн^им к^џлима Ст, са џн^им кап^ац^ама Кун, п^џп^рав^иш са *и^им* ш^пи^цевима Бог, са *и^им* п^ушкама Мил, на^уч^ла сам с *џв^им* жѣнама М, с џн^им н^џсцима Г, са џн^им л^џнчи^ћима К, пр^итис^немо н^ѣк^им к^џчи^ћима Лоп, са н^ѣк^им ча^јевима Туб; раз^гџв^арала с *џв^има* СР, ја са *сви^{ма}* Лоп;

са *и^рв^им* л^уд^има Ст, у *џв^џй^м* к^џлима Ст, а *гр^уй^м* д^анима Пр;

са *вѣл^ки^м* носѣв^ама ДК, са *и^вџз^гѣн^им* кли^нма ДК, *и^вџз^гѣн^им* в^илама С, јѣли из *ћ^асѣ* *гр^вен^им* ка^шикама Брез, са *гр^вен^им* ка^шикама сам јѣла Лоп, џра^ли са *гр^вен^им* ра^ницима Вр, п^џт^кџв^ани *гр^вен^им* кли^ни^ћима Остр, са *ја^ки^м* џн^им ѣк^серима Туб,

са *кѡњскѣм* кѡл"ма Др, кѡлима *кѡњскѣм* Ст, са *мѡлѣм* њнѣм шѹнаглицама Лоп, са *мѡлѣм* прѡзор"ма Осл, ѹватѣ кљѣштима *ѡб"чнѣм* Лоп, са ѡвѣм *ѡкрѣтѣнѣм* апарѡтима Бог, са *сѣарѣѣм* жѣнама К, ишла са *ѣѹђѣм* лѹд"ма Сит, с ѡнѣм *ѹрѡђѣним* нѣкѣм лончѣћима Остр, да пѡкријѣ *ѣрвѣнѣм* ѡљеткама ГБ, са *ѣѣнскѣм* кѡл"ма Бр, са *ѣкѡловѡн"м* лѹд"ма ДК;

Локаѣѣв: у *мѡјѣм* Дрѡјѣћ"ма ДК, зар јѡш лѣжѣш на *мѡјѣм* ѡљинама Осл, на *мѡјѣм* рамѣн"ма ДЛ, на *њѣнѣм* лѣђ"ма Мил, у *њѣнѣм* цѡк"цама ГБ, гѡр на *нѡшѣм* Гѹњаѡц"ма Г, на *нѡшѣм* чѣсмама С, по *нѡшѣм* рѣч"цама Огл, по *нѡшѣм* брѣдима Реб, у *ѣѣм* детаљима ДК, ишла сам по *ѣѣм* пѣјацама Лоп, у *ѣѣм* сѡндуц"ма С, на *ѣѣм* мѡл"нама Бал, на *ѣѣм* ѡшковима Суш, по *ѣѣм* ѡбѣчајима В, о *ѣѣм* вампѣрѣма Брез, на *ѣѣм* врѡтима М, у *ѣѣм* вадѣницама пѡточарама Туб, у *ѣѣм* Гѡјѣвима Пл, у *ѣѣм* дѡн"ма Мил, на *ѣѣм* свѡдбама ГЛ, у *ѣѣм* пѡлицама Туб, по имѣн"ма *ѡвѣѣм* Бр, мљѣло се у водѣн"цама *ѡвѣм* ГЦ, на *ѡнѣм* кѡпама ГЛ, пѡ *ѡнѣм* врѡтима С, у сѡндуц"ма *нѣкѣм* Т, у *нѣкѣм* кѡтлић"ма Остр, на *нѣкѣм* мѣстима Сит, бѣо у *нѣкѣм* бѣлицама К, на *свѡкѣм* мѣстима Л;

по *грѹѣѣм* је зѣмљама стѡлно М;

у *бакрѣнѣм* кѡтлићима Реб, у *брѣнѣм* крајѣвима З, па на *Бѡбѡвскѣм* бѡрама С, у тѣм кѹћама гѡре *вѣлѣкѣм* двѣма СГ, у кѡлима *вѡлѡвскѣм* ДК, у *Гѡрњѣм* Лѣсковѣцама ГЛ, дѡле у цѣмѡтима *гѡјњѣм* Брез, у *дрвѣнѣм* чабровима Лоп, у ѡвѣм *дрвѣнѣм* чабрић"ма Огл, по *зѡлошкѣм* вртѡвима Реб, на *мрснѣм* дѡн"ма Пл, на *нѡвѣм* чѡрапама ДК, на *ѡбѣчнѣм* крѣветима Бог, у *ѣрѣѣнѣм* кѡшуљама Г, на *сѹвѣм* шљѣвѡма жѣв"ла ГК, у ѡнѣм *сѣѡкленѣм* Г, по *сѣѡрѡвѣрскѣм* ѡбѣчајима В, по лѣвадама *ѣѹђѣм* ДЛ, по *ѣѹђѣм* ѣѣвѡма Р, у *цѣлѣм* сѡбама Туб.

Придевски вид

462. Познато је да се разликовање неодређеног и одређеног придевског вида изражава прозодијским и морфолошким (обличким) средствима. На простору Ваљевске Подгорине код придева, придевских заменица и редних бројева у косим падежима преовладали су наставци одређене придевске промене.

1. Видска разлика између наставака очувана је у номинативу једине мушког рода, што се огледа у опозицији *-ѡ* : *-ѣ/-ѣ*:

а) Неодређени вид се најчѣшће јавља у позицији именског дела предиката: пѹт нѣје *вѡљѡн* З, сн"ѣг је ѡвђе *ѡдлѣм* Мр, Гѡвро бѣѡ *гѡбар* Сит, нѡшла је *гѡбар* дѡм Реб, ѡн је мнѡго *гѡбар* чѡек Мил, Ђѡко је *гѡбар* нѡш Бог, кад је *гѹѣ* дѡн Бал, прѣстѣн *злѡѣѡн* Г, *ѣмѹѡн* чѡек Мил, тѡ је *кѡљѡв* тѣрѣн Реб, бѹдѣ *кѣсѣѡ* Г, и тѡ је *л"ѣѣ* сѣр Брез, ѡб"чај је *лѣѣ* Сит, нѣје бѣѡ *лѡш* дѡм Др, бѹднѣ *млѡк* Пл, дѡручѡк је бѣѡ *ѡб"чан* Огл, ѡзгѡ је *ѡкрѹѣѡ* ѡбрѹч Д, тѡј је сѡч бѣѡ *ѡкрѹѣѡ* Бал, а ѡвѡј *ѡѣѡсан* бѣѡ Туб, ѡн је бѣѡ *ѡѣѡсан* чѣча Лоп, дѣда је *ѡѣѡсан* Г, ѡвѡј је *ѡѣѡсан* чѣча Огл, свѣкар *ѡѣѡсан* бѣѡ З, бѣѡ прѡзор *ѡѣворѣн* Т, *ѣмѣѣѡн* нѡрод ѹмирѣ В, бѣѡ је *ѣѹн* лѡнчѣћ Др, бѣѡ тѡ је *рѡн* парадѡј Бал, изглѣдѡ је *рѹмѣн* Огл, нѣ дѡ бѡг вѣше, *сѣѡр* рѡб Б, ѡн *ѣѹжѡн* дѡђе кѹћи Лоп, *ѣѡѡ* дѡн чѹвѡш Б, ѡн је *ѣрвѣн* сѡв Бр, бѣѡ је *ѣѡљѣв* Д, и кѡвѣшчѣћ *вѡкѡ ѣѹѣѡљ* Брез;

б) Одређени вид забележен је у различитим неустаљеним синтагмама, затим у различитим терминима и називима, мѣкрѡтопонѣмима, у именима празника, надѣмцима и титулама, у ѡсловљавању, у емфѡтичким ситуацијама и у примерима кѡји могу имати само одређени вид или су пак ѡбѣчнѣји у том ѡблику: *Бѡдњѣ* дѡн

(сви пунктови), *бaкaрнi кyтo* ГК, *бaкpaч бaкрeнi* Лоп, *бaкрeнi кoтo* Бр, *бaкрeнi* је казан С, *бeлi* лyк Д Пр, лyк *б^мeлi* Брез, *б^мeлi* мpс Брез ГЛ Мр, *бeлi* oмpшaj Бр, мeтиo *бeлi* пeшкiр Лоп, *бoжићнi* пoс Г (сви пунктови), *брeзoви* лiс Г, *бyкoви* лiс Остр, пeшкiр *вeликi* Бр, *Вeликi* Бeлeг Мил Т О, *Вeликi* пeтaк (сви пунктови), *вeликi* сн^мeг Брез, *вeсeлi* тaтa Пл, мoј *вeсeлi* дeдa С, *вeсeлi* Бoр^мсав Пл, *вeсeлi* пpијaтeл Мил, на caдy на *лaвнi* пyт Пр, *лaвнi* вaшeр Брез СР С Остр Лоп Ст Л, Дpажo je бiб *лaвнi* Сит, *лaвнi* je зaчин Бр, *ipмoви* лiс ГБ, *iycтii* пacyлy Огл Г Пр, кpомпир *iycтii* К, кaмeн *вoдeничнi* Мил, билa *лaвнi* дiрeк Лоп, *дeснi* рaнiк Брез, зaкaчи ce плyг *дpвeнi* Огл, имa *дpвeнi* лoпap Осл Туб, *дyшнi* бpaв М, пaшњaк *зaipaђeни* Др, лoнaц *зeмљaнi* З ГК, лoнчић *зeмљaнi* Пр, шпoрeт *зидaнi* Лоп Пл, мeљeмo oвaj *зpeлi* Т, зyбнi лeкaр Сит, сирoмa *јaднi* Др, кyпyс *кисeлi* Бр, тaвaн *кyћнi* Лоп, *кyћeвнi* ГК, *лeкiричнi* шпoрeт Др, *л^мeви* рaнiк Брез, чaнaк *мajлiрaни* Пр, дoнece oвaj *мaлi* О, Бoжић *Мaлi* Брез, *майoри* нaрoд ГБ, лyк мoрe *мpкi* Пл, лyк *мpкi* Брез, *мpснi* дaн (сви пунктови), *нepвнi* живaц Др, *нepoђeнi* дeвeр С, ишo мoј oвaj *нepoђeнi* свeкaр Бoжo Сит, *нepoђeнi* свeкaр Лоп, *нepoђeнi* бpaт Мил, бiб *нoви* мoс З, *oбeшeнi* ртић ГЦ, пyт *oслaдићкi* Огл, кaд je *иaзaрнi* дaн Пр, пoсyдe *илeкaнe* Бог, *иoснi* дaн (сви пунктови), *нeтeн иpдлeћнi* Бр, *иycтii* рaт Лоп, *рaднi* дaн Брез, *рaлскi* japaм Рeб, Мaрiн *рoђeнi* свeкaр Г, oн мeни дaje сaт *рyчнi* Брез, *рyчнi* дeвeр/ дeвeр (сви пунктови), *свeтii* Лyкa С, oвaj je *свeтii* Бал, *свeчaнi* рyчaк Л, сир *слaнi* ГБ, Бoжe, *слaћкi* Г, кyпyс *слaћкi* Л, *сijаклeнi* пpoзop Лоп, *сijаклeнi* пpoзop Бал, *сijapи* свaт Пл, тo je *сijдчнi* вaшeр Лоп, *сyкнeнi* гyњ Бог, *иaмнi* кyвaм Бал, *ишepдi* сир Мил СР С Т ДБ, *иpдoкpилнi* шифoнeр Ст, пoстилa сaм *цeлi* oнaj ГБ, нaкyпi лiс *цeрoви* ГК, пaрaдajз *цpвeнi* К, *цpквeнi* кaлeндaр Др, *цpнi* лyк (сви пунктови), *цpнi* синe С, *цpнi* Бpaтo Мил, *чaснi* пoс (сви пунктови), *шaрeнi* пacyлy Брез, *шaшaви* oтaц ГЦ, лeбaц *шeнiћнi* Пл, лiс *шиpoкi* Бр; и у мнoжини: *иkaнi* jaстyци.

2. У жeнскoм рoдy рaзликa ce кaо и у стaндaрднoм jезикy (уп. Стeвaнoвић 1981: 261) oглeдa нa пpозoдијскoм нивoу у дyжини нaстaвкa или у сaмoм aкцeнтy:

а) Пoтврдe oдрeђeнoг видa: jeлa ce *бeлa* пpoјa О, пoјeдoшe *бeлe* yши Остр, дoнece нaмa *вeсeлa* Бoркa Пл, a нaмa мaмa *вeсeлa* Др, *лaвнa* oд кичмe Лоп, пpoстepe *дeбeлy* пoњaвy Лоп, *иoздeнa* зaвpчицa К, вeчepa *мpснa* Мил, билa *љутиa* pакиja Лоп, *мaлa* дeвoјчицa Лоп, нeкa *илeкaнa* кyтиja Д, пpвa *иoснa* М, *рaкиjaнe* oблoгe Др, и jа сaм пo *цeлy* нoћ Б;

б) Пoтврдe нeoдрeђeнoг видa: сyрyткa *зeлeнa* Бог; oбyчeш *бeлy* oд бeзa сyкњу Бог.

3. У сpeдњeм рoдy рaзликa ce чyвa тaкoђe у дoмeнy пpозoдијe:

а) oдрeђeнi вид: *иyићe* бpдo Остр

б) нeoдрeђeнi вид: дoк je дeтe *мaлo* Мил.

4. Тpaгoви имeнскe пpoмeнe сpeћy ce у имeнимa пpазникa у ијeкaвскo-eкaвским пyнктовимa: *Бyрђeвaднe*, *Мийшpовaднe* и сл.

Компaрaциjа пpидeвa (и пpилoгa)

463. Нa тeрeнy Вaљeвскe Пoдгopинe зaбeлeжeн je кoмпaрaтив:

а) нa -*ји*: дa je *бeљи* Т, штo je *бeљe* СГ, *блiжa* мeни Брез, кoјe сy *блiжe* ГЦ, тaмo сy oви *блiжe* Мил, aкo бyдe мaлo *бoљa* Л, цeнилa сaм гa *бoљe* Туб, чyвaш *бoљe* Д, *бoљe* je мaњe рaдити Лоп, дa чyвaш *бoљe* Д, *бoљe* je oдвoјити Г, види свe *бoљe* Рeб, aкo имa ћe *бoљe* Брез, бyрe je *бoљe* Бр, *бoљe* би билo Т, *бoљи* oд фyргycнa Лоп, знaш дa je *бoљи* сир К, чeтpи *вeћa* Др, oбaвeзa *вeћa* Р, сaд je *вeћa* гoспoштинa Брез, имaли смo *вeћe* Бог, кaки сyд *вeћи* Бал, мaлo *вeћи* нијe ГЦ, *илyљa* oнa Бог, *тoрчa* дa

је Мил, *тõрп* јој *õвāj* Б, она је *јāчā* Со, мāло *јāчē* од прста Бог, цегери *јāчī* Пл, да су мāло *јāчī* Огл, кõ вõлї *јāчү* вареницу Брез, мāло *дēбõļā* Бал, па исечү *жївљē* Лоп, од пõдне *љүћē* Остр, док сам јā бїла *мāњā* Пр, бїла нам *мāњā* күћа Г, нēмā *мāњē* шүмē Сит, свē је *мāњē* дāна Брез, имā *мāњē* вāтру Др, *õвї* трõје *мāњї* Миланови Пл, док сам бїо *мāњї* ГЦ, *мļāĥā* *õд* нēгā Туб, синõвица *мļāĥā* Мил, мāло је *мļāĥā* Брез, *мļāĥā* је бїла О, она је *мļāĥā* дõста Вр, ка-сам бїла *мļāĥā* Лоп, трї гõдинē *мļāĥā* ГК, *мļāĥā* Рõса Г, *õвā* *мļāĥā* рāдї СГ, довēла јēдно *мļāĥē* Г, сїн ми *õвāj* *мļāĥї* Др, *õвāj* *мļāĥї* је рāдиõ Пл, мрү *мļāĥї* Г, чүвāју *мļāĥї* Д, *õвāj* је *мļāĥї* Огл, сāмо *мļāĥї* С, *õн* је *мļāĥї* *õд* менē ГК, *õни* *мļāĥї* Л, *мļāĥї* *õд* нē Бр, кāко *мļāĥї* рēкнү Бог, ако је сүнце *нїжē* Брез, нēшто мāло *нїжї* Брез, бїо *нїжї* *õд* менē Бр, лõнац *илїчї* Бал, кõ је твõј *їрēчї* Брез, *їрēчү* сам свõјту вēнчõ Г, *õтац* *рēĥē* Бог, вїдрица је бїла *скүйļā* Бр, *срēдњї* сїн М, рõдїтеļи су бїли *сїрõжї* Огл, кõјї је мāло *їāњї* С, од *їāњї* је бїла О, да бїднē на кїло *їēжē* Бал, бїло *їēжē* него вõдē Бр, да бїдē *їēжї* Л, *їврĥї* је Др;

б) на *-ији*:⁸¹ *боїāиїјā* *õд* менē Мил, *õни* су *боїāиїјї* К, мāло *боїāиїјї* Огл, *бõлеснїјї* сāде Т, де-је *влāжнїјā* Мил, док је *влāжнїјē* Л, сāмо мõрēмо бити *їрднїјї* Г, *жāлõснїјē* пēвā СР, нїшта *жїлāвијē* нēмā Лоп, *жїлāвијї* сам јā Мил, кїсело је *здрāвијē* ГЦ, бїо *здрāвијї* нāрод Лоп, пүно *излēднїјї* Ст, мāло *имүћнїјї* Л, *õни* су *јевїиїнїјї* Сит, *кулїјурнїјї* су Брāнковићи Мил, мāло *курāжнїјā* Л, сād је *лēишїјā* Остр, мāло су *лēишїјē* К, *лēишїјē* јој сād Вр, мõрā бити *лēишїјē* С, *љēишїјē* ти кад имā Брез, *лõшїјї* сād Остр, кõјā је *мāснїјā* Г, мāло *мекāнїјē* В, јēдан је бїо *мирнїјї* Лоп, мāло смо *моїүћнїјї* М, *õни* су *моїүћнїјї* Остр, бїо је *мõћнїјї* Остр, вāлдā *мршāвијā* Осл, млõго *нездрāвијї* Реб, *õне* су се *їрõсїијē* облāчиле Мил, *їрõсїијē* се жївило Мил, *їрõсїијї* тāj му брāт Др, дõл је *їрõсїијї* нāрод Пл, нївā *рāвнїјā* Огл, нāрод *разонõднїјї* Брез, мнõго ми је *свēћилїјї* Бал, бїо је *сїиїнїјї* Бр, *õв* је *сиромāшнїјē* Бал, *õн* је *сиромāшнїјї* Бог, *сиромāшнїјї* је нāрод Сит, *їдү* *слāбїјē* Лоп, *слāбїјē* се *їшло* Брез, сād нāрод *слāбїјї* Мр, бõљē *сїõријē* Лоп, ми смо *сїушїиēнїјї* Вр, дõшла *срēĥēнїјē* Ст, јā сам *срēиїнїјā* Мил, јā сам *сїāријā* *õд* нēгā Пл, *сїāријā* од менē З, мõјā *сїāријā* сēстра Сит, *õвõ* *õстало* *сїāријē* ГБ, *õнāј* *сїāријї* брāт Др, *сїāријї* мõмак Реб, *сїāријї* чõек Со, да је *сїāријї* нē би *їзбегõ* ГК, *сїāријї* бїјāде Пл, *сїāријї* је Пēтар Туб, *сїāријї* сїн Лоп, Жївојин *сїāријї* *õд* нās Лоп, *сїāријї* код цāкõвā СР, бїло је и *сїāријї* жēнā Лоп, сād *сїāријї* сēстру Д, *сїāријї* сēстру нїје Д, ĥе-је *їдõиїјē* Л, тõ ми је *чēсїијē* ГБ, вõда да бїдē *чїсїијā* Б, прēбукице *чїсїијē* Остр;

в) на *-ши*: *лāкшā* рāна Мил, *õпēт* је сād *лāкшē* К, ал *лēвиē* је на тāблү Лоп, *лēвиē* него у стāну В, *õбүј* нēшто *лēвиē* Огл, *õнõ* је *лēвиē* С, *лēвиā* је са зēјтином Бал, да бїднē *лēишā* Ст, од *лēишē* күделē Др, нїси на *лēишē* домāћнство Г, *лēишē* брїшē сүдове С, *лēишї* пүт З, *љēишї* ти смõк Брез, *мēкшї* тērēн Д.

г) Компаратив придева *висок* у Ваљевској Подгориним гласи *вїшļи*, *вїшļā*, *вїшļē*.

463а. Суперлатив се у Подгорини гради помоћу акцензоване речце *нај* и компаратива, која се може или не мора одвајати од компаратива:

а) *нāјблїжї* *їзишõ* Бог, *õвї* *õвд* *нāјблїжї* Г, нēна је фāмїлијā *нāјбõļā* К, *õнõ* је *нāјбõļē* Бр, пõдмлечац *нāјбõļē* вõлї ГК, *їмõ* *нāјбõļē* вõлове Г, *нāјбõļї* бїти Др, бїли *нāјбõļї* Д, *нāјбõļї* Д, она *нāјвēĥā* Др, күрузнõ *нāјвēĥē* З, *нāјвēĥї* прāзник Брез, нēгā *нāјвїишē* бїјү Осл, *нāјвїишē* *õдавдē* С, стрїна ме је *нāјвїишē* Бог, *нāјвїишē* трõшїмо крõмпїр Л, *нāјвїишē* кõпām ДЛ, у бүтевима је *нāјõрē* К, *нāјõрē*

⁸¹ У принципу, с различитим степенима редукције. Међутим, чини ми се да веома ретко долази до потпуног стапања у *ї* у мушком роду (за изговор уп. *бõжїјї*, *бõжїћї*, *бõжїјї*).

што *òhу* два рúчка Г, *најјача* задруга била Др, *најјачи* човек З, *најјача* кад протекне Бал, била си *најкрабрија* јуче Лоп, што òстанe *најкрúшије* Г, мeтeм *најкруишије* С, *најлeшиа* дeвoјка Ст, *најлeшиe* тo Лоп, *најлeшиe* је ка-се испeчy на жару Пл, сoк *најлeшии* Г, р^иeч *најлeшиу* кад рeкнeм Брез, *најмлaђа* ми учитељица Сит, *најмлaђа* тaкo Реб, *најмлaђа* што ми је била Б, òвo ми је *најмлaђи* Р, *најмлaђи* ми брaт Туб, *најмлaђи* син учиo Лоп, врaпци су нaмa *најдосaднији* Сит, тa је *најoйaснија* трулеж Брез, *најoишòрније* дрво Остр, *најoишòенији* купац Лоп, oна ми је *најирeчa* Г, кад је *најраднији* дaн С, тo ми је *најсeвaйније* Реб, *најслaђe* ми дoл Пл, тyд *најслoбòдније* Пл, jа сам *најсiарија* Мил, *најсiарија* била К, *најсiарији* Милоје Др, кòји је *најсiарији* Oгл, *најсiарији* Драгyтин Мил, трeћи је *најсiарији* Туб, прòбyдим свeкpa *најсiарије* Лоп, брaт *најсiарији* Бр, *најшeжe* је било òвим Бог, панталoне *најшòилицe* С; *најлaвнa* код нaс Пл, Љyбо је *најлaвни* Г;

б) *нај* је *блйжe* Камeн^ица Oсл, *нај* су *òдлe* кйше Ђурђевскe и o Трòјицама Г, *нај* ми је *òдлй* превиjò С, *нај* су *вйшиe* за вyну слyж^иле Бал, *нај* смо *вйшиe* држали кòкòшке Oгл, *нај* смо *вйшиe* кaјмак и сйр Мил, *нај* ме је *вйшиe* мyчило кад yјутру пòраним Остр, *нај* ми је *òр* òвaј најмлaђи Лоп, *нај* ми је *òрe* нy вид^ити Г, *нај* ми је *òрe* што oглуви СР, *нај* ми *òрe* што ми прòпадоше нòге СР, *нај* ми је *òрe* било у сeну О, *нај* ми је *лaкшије* с кòлима Мр, *нај* ми је *лeшиe* ГК, *нај* ми је *лeшиe* у мoјoј кyћ^и ГК, *нај* ми је *лeшиe* код мoје кyће Мил, *нај* су *лeшии* нaши Сит, *нај* сам *мршaвија* òд мoји брaћe й сестaрa В, Драгиша и Микајло *нај* су *ирeчи* С, *нај* ми се *сiарија* сестра Т, Слободан *нај* биò *сiарији* Мил, *нај* ми је *шeжe* било Т.

464. Формант *ò-* употребљава се с позитивом, али и са суперлативом:

магaза *òдвеликa* Остр, имали смо кòтлий вaкò *òдвелик* Мил, плекaнa вур^ина jес *òдвеликa* Лоп, магaза *òдвел^икa* Мил, биò *òдвeши* тaј Мил, *òдврyше* и тo с yтрлa ГБ, била је она *òодуòaчкa* и вeликa ГЛ, имале су нeкe *òджушaсиe* К, била *òдкруйна* Со, *òдлaдна* мaло Г, била вaкò и *òдлeйa* Лоп, нeшто ми је *òмaло* Туб, било *òмршaво* ГК, врeме *òднeзòдно* Oгл;

Уп. и прилоге: *òдaлeкo* је тò било Брез, тa била *òдaлeкo* гoре В, имaмо ми дoлe *òдaлe* шyму Oсл, имали *òддoсиa* зeмљe Г, yзeли су *òддoсиa* за пyт В, вaкò кò aстaл, *òддубoкo* дoл В, òстадò *òддужe* до двaјес пeт гòдйнa Oгл, yдaлa сам се *òдкaснò* Oгл, чeпкaмo *òдмaло* Реб, *òдмaло* пò кућ^и рaстрeсeм Пл, *òдмaло* прeмeштò се нa другa мeстa ГЦ, имaм свeгa *òдмaло* ГК, пòслe *òдмaло* пòчeло В, плeтeм и прeдeм и вeзeм *òдмaло* Суш, мaло ми је било *òднeзòдно* С, мaло *òднижe* била кyћа В, нaмeстe нeшто *òдрeйкo* Пл, прeдeш са двe стрyкe пa *òдшaнкo* Бр, било мaло *òдшeшкo* Бог, *òдшeшкo* је дeци Мил;

грaбoвина *òднaјнeзòдније*, òнa је тврда Oгл, бyвa *òднaјвйшиe* било Реб, *òднaјвйшиe* живòта и здрaвљa ГЦ.

Форме с предметом *ò-* одликују и остале западносрбијанске идиооме (уп. нпр. Марковић 2011: 214; М. Николић 1991: 415–415; Радовановић 2006: 285), при чему је истакнуто да тај предметак сложеном придеву/прилогу даје значење „прилично“, у „приличној мери“. Морфема *ò-*у комбинацији са компаративним и суперлативним облицима „унеколико релативизира значење двају ступњева поређења“ (Марковић 2011: 550), одн. уноси „извесну неодређеност и некатегоричност“ (М. Николић 1991: 415). Идентичне форме потврђене су у говорима источне Херцеговине (Пецо 2007: 217), али и у другим источнохерцеговачким (Пижурица 1981: 148) и зетско-сјеничким говорима (Стевановић 1935: 81⁸²; Миљевић 1940: 423).

⁸² Према интерпретацији М. Стевановића, *ò-* + *компаратив* означава особину „у мањој мери“

Појединачне напомене о придевима

Присвојни придеви

465. Присвојни придеви од именица мушког и женског рода на *-ица* имају доследно *ч* на крају основе: јесам *Кошиџун^ччин* Мил, *Љубичина* сна Мил, туд у Животину кћу и *Љубич^чну* Б, *Мајрич^чна* мајка С, те *Мајр^ччинѐ* СР, то је био *Мајрич^чин* Сит, *Радојич^чин* браћ додиб О.

466. Трагови палатализације углавном се добро чувају и код присвојних придева од именица женског рода на *-ка*: у *Бранчинѐ* снајѐ Г, *Бранч^чин* мџ Пр, у суботу *Бранчина* тетка С, дол до *Винч^чнѐ* ГК, *Данч^чин* син С, *Даринч^чин* човек каже Мил, то је *Драјич^чна* свѐкрова ДК, мајка *Зајорчина* Суш, *Јорданч^чин* син Суш, у *Јорданчину* њовину С, *Милунчиноме* оцу Брез, на *Пѐрчину* браћу Туб, *Славчина* мајка СР, у *Сидмѐнчинѐј* авлији Г, ова је *Сиданчинѐј* браћа Суш, *Сидѐвч^чин* је човек Брез, *Сидѐвчина* тетка водила Туб;

али: ѐно, она *Душанкина* јѐтрова Г;
мајч^чин отац СР.

467. Присвојни придеви на *-ски* граде се од именица на *-ија*: *авлинскѐ* врата Брез, *комшијинскѐ* цукела Бал, *јаринскѐ* није теѐ џмѐш чашицу *ракинску* С, *шумадинскѐ* тамо одред СГ;

и: *алексијско* врѐло Т Мил О, *јевдџиски* брѐг ГЦ, *ијадџиско* врѐло Мил Огл ГЦ.

Остали потврђени придеви на *-ски*: од шкѐлѐ *јѐвањскѐ* З, *лањскѐ* је гѐдинѐ Реб, *лањскѐ* гѐдинѐ СР, *лањскѐ* ѐстави Мил, да прѐдѐм за ѐнѐ *лањскѐ* Остр; и: *бѐиѐнско* цѐкло ДК, *јаздинскѐ* синови В, *гџицилинскѐм* батаљону Брез, *домѐтинскѐ* кћа С, из *домѐтинскѐ* кћѐ ГЦ, то су *домѐтинскѐ* К, *гринске* дивџије Др, обрађивали *машињске* ствѐри Пр, *машињскѐ* инжињѐр Б, и млађи *машињскѐ* ГЦ, *иланинскѐ* је мјѐсто Мр, имѐмо *иланинску* воду Брез, свѐ су то *иланинскѐ* воде ДЛ, површинскѐ Мил, *свинчинѐрскѐ* сѐкак ГЦ, *сџаринскѐ* кћа чѐтмара Бог, кћа била *сџаринскѐ* ГЛ, *сџаринскѐ* кћѐ Осл, да се чѐшљају *сџаринскѐ* М, биѐ *сџаринскѐ* креденац С, ѐнѐ *сџаринскѐ* дол до зѐмљѐ Д, арију *сџаринскѐ* О, плџгови *сџаринскѐ* Г, кћа *сџаринскѐ* СГ, ѐнѐ *сџаринскѐ* Мр, *Тѐминско* врѐло Мил, Врѐло *иуђинско* Т, *иинскѐ* кѐла дрвенѐ Бр, *иинскѐ* кѐла па сѐднѐ маѐло Мр, прѐ *иинскѐ* кѐла Д;

Од именице *јесен* присвојни придев гласи: такуше *јесѐње* Бр, имѐ и *јесѐњи* Бр; *јесѐнскѐ* вашери Вр, прѐ *јесѐнскѐј* Крстовдѐна Осл.

468. Придевски наставак *џ* чува се у именима празника: о *Ивањдѐну* се прѐвѐ вѐнчићи Бог, на *Ивањдѐн* Пл, учи *Ивањдѐна* Суш, вѐнч^чни џочи *Ивањдѐна* Т, слѐвѐмо *Јовањдѐн* Бал Бр ДЛ, прѐво од *Јовањдѐна* Мил, за *Јовањдѐн* Огл, слѐва је тамо била *Јовањдѐн* Лоп, за *Јовањдѐн* разговѐрѐ Д, *Јовањадѐн* пѐтак Брез, *Танацков^чни* слѐвѐ *Никољдѐн* Осл, *Сидѐфанџдѐн* Осл, Дѐв^чдовићи слѐвѐ *Тривуњдѐн* Осл.

469. Присвојни придеви од властитих имена (тип Борисав) гласе: кад је убијен *Бѐрисављев* Д, ѐштра та *Бѐрисављева* сџира СР, тѐј *Бѐр^чсављевѐј* сѐстри Пл, код *Вѐјсављевѐ* кћѐ Б, *Вѐјсављев* ѐбрад џмрѐ С, тамо *Влѐџ^чсављевѐј* кћѐи Б, *Љѐбосављева* се звѐла Вѐкосава ГЦ, *Мил^чсављев*, жѐлѐсти, јѐкѐ Мил, то су *Милсављевѐ* синови Суш, из фѐмилијѐ *Мирѐслављев* син ГЦ, џјчевина *Мирѐслављева* Т, и *Тѐмислављевѐј* ѐца Д, *Тѐм^чсављева* мајка Мил, *Тѐмислављева* ѐрка, тебѐ рѐдила Туб.

од оне која се казује слободном његовим обликом (*иѐвишиј* = мало виши), а *иѐ* + *сујѐраишиј* означава појачану особину (*иѐнајѐишиј* = леп изнад свих) (1935: 81).

470. Присвојни придеви од именица мушког рода гласе:

Бóжјин чйча С, код *Влáјине* воден"це Др, *Зáрину* ћерку Ст, *Сíмина* жéна СГ, бáба *Влáдина* СР, *Влáдина* жéна ГЦ, ја сам *Лúкин* сйн С, óвй *Чéдини* Огл; *Бáйи*"на рáдња тáм Г, *Пéр*"но и нáше С, дóдила ми снáја, óвá *Пéр*"на Туб, *Рáјина* сéстра С, рéци ми за *Рáшину* ћерку Сит, *Сáвин* óтац С, ја óћу *Тóш*"ну Кóсу Г, *Цвéјин* врсник Мил, *Чáњин* óтац С;

óна ме *Кóсѝина* унучáд нóсала Ст, за *Кóсѝину* кафáну З, *Мáйѝина* мáјка била Мр;

йрáнћегѝн грóб Мил, чáстй нас *йáйѝин* дрúг Г, чéтворо дéцé чйчинй Г, и чйчинй трóје Мил.

471. Присвојни придеви од заједничких именица *брай̄*, *син*, *зей̄* и *ошáц* гласе у свим пунктoвима: *брай̄ов*, *синов*, *зей̄ов* и *очев*.

472. Од придева добијених старим наставком -*ъји*, -*ъја*, -*ъје* добијени су облици: нéкат и *брáвијé* Огл, сирóта *бóжцијá* Б, *бóжцијá* ти мáјка дáла Д, милíна *бóжцијá* Пл, *бóжцијý* áмбис Бог, јéла сам *кóзије* мéсо Брез, бóљй *кóзијý* Реб, у *мишију* рýпу Туб, *óвчијé* мéсо Мр, *óвчијé* млéко Бр, *óвчијý* сйр Брез; и *бóжй* Реб Брез, у *врáжý* Д, *óвчй* Остр С Бог.

473. Присвојни придеви од назива животиња гласе: од *тóвећé* кóжé Сит, *тóвећá* кóжа Др, тó се улéпй *тóвећóм* бáлегóм Осл, *јáйћећá* вúна је Бр, ййлими о(т) тé *јáйћећé* Пр, *јáйћећé* мéсо Брез, *кóкóшињé* мéсо Мил, глáва *крмећá* Лоп, *крмећé* је бíло Г, *крмећé* вéће бíло Ст, *ййлећá* чóрба Мил, *йрáсећé* мéсо Брез; и: *брáвљé* је бíло Г, сáмо *крáвљé* Г, *крáвљé* бáлеге К, са *крáвљým* се пóméшá Сит.

У Подгорини је и: *тóвећина*, *ййлећина/ййлећина*, *йрáсећина* и *йрáсеѝина*, *йшелéћина* и *ййелéѝина*, *óвчеѝина*, *брáвљéѝина*

474. Придев *доњи* гласи:

а) у тóгá *дóјнй* вéш Реб, па ўшијé ми за *дóјнй* вéш Др, *дóјнй* крај Осл, да ймáм дóле *дóјнй* вéш ГЦ, и о тóгá *дóјнй* вéш Реб, тá *дóјнá* кýћа ГК, Гóрњé и *Дóјнé* ймá ГЦ, *Дóјнá* Бўков"ца ГБ, у *Дóјнóј* Бўковици у Пáвловићима ГБ, он" су из *дóјник* Áндрйћá Осл, у *Дóјнóј* Грабовици СГ,

б) прóлазй кроз *Дóјњé* Црнйљево ГЦ, *Дóјњá* Ёраков"на Огл, дóле у цемáтима *дóјњým* Брез, рòд"ла у *дóјњým* крају Сит, у сóбу *дóјњý* Лоп, у *Дóјњém* крају под Бóјчицóм Др;

в) *дóњй* вéш Бал, што прéпадá *Дóњém* Брáтач"ћу Бр, *Дóњé* Брéзовице Брез, у *дóњй* крај Кáмен"це ДК, а на *дóњý* стрáну ДК, тó йсто сéло Дóње Лéсковице ДЛ, ймáм дóл у *дóњóј* Кáмен"ци ГК, óздó из *Дóњй* Лéсковйцá ГЛ, ймá Гóрњи Брáтач"ћ, ймá *Дóњй* Г, и óна *дóњá* стýпа Лоп, дóшó је у *Дóњé* Црнйљево Мил, óстó са његовóм пóродицóм у *Дóњém* Тáору Мр, зáспý тóд дóњý веден"цу Пл, а *дóњй* га прéкватá и мéљé Реб, óсташе нá *дóњém* С, прáвили кóшуље и пешкйре и *дóњй* вéш В;

г) ў отóј *дóљњóј* веден"ци Пл; лýдима *дóљнé* вéшове Бог, Мйличин"ца, па Црнйљево *Дóљнé*, шáбачкó ГЦ; *Дóљнй* крај зóвé се Дўмáр Осл; тá цáда йдé за *Дóљнй* Тáор Мр.

475. Према готово редовно *воловски* спорадично се може срести и: па с *вóлўјскйм* кóл"ма Бр.

476. Према прид. непр. тур. *йáзе* у испитиваним пунктoвима потврђен је променљив придев: вóлйм *йáз* лéбац Мр; чéкáј да извúчém из ћéрема *йáзе* Др, ўзмém *йáзе* квáсац Т, док је *йáзе* В; е, кóјá су *йáзи* М, кóјá нйсу *йáзи* О, спрémá *йáзи* мéсо Осл, нáјљéпшá дндáј кад је *йáзи* ГЛ, тá кóјá су *йáзи* М, нáкó *йáзи* пóједéмо Осл, кўпйш *јáја йáзи* Т; па ймá *йáзéй* мéса Брез.

477. Придеви типа *болесѿан*, *рагосѿан* и сл. имају углавном стандардне ликове:

а) човек *бѿлесѿан* Брез, чѿјек *бѿлесѿан* ДЛ, бѿѿ ми свѿкар *бѿлесѿан* ГЛ, не мѿгу доћи *бѿлесѿан* Вр, бѿѿ сам *бѿлесѿан* јакѿ ГЦ, пошто је *бѿлесѿан* Л, *бѿлесѿан* сам Др, кѿ је *бѿлесѿан* за реуму Мил, *бѿлесѿан* сам шѿста гѿд^{на} В, а кѿ је *бѿлесѿан* Остр, ѿтишѿ *бѿлесѿан* на фрѿнт Реб, прѿђѿм њѿму, ѿн *бѿлесѿан* Суш, *бѿлесѿан* тридесѿт гѿдѿна З, бѿѿ је *бѿлесѿан* СГ;

б) жѿл^ѿдац ти *бѿлесан* Лоп, млѿго *мѿсан* Г, од ѿвчијѿг је *мѿсан* Лоп.

Г. БРОЈЕВИ

Основни бројеви

478. Број *јеган* се увек јавља са почетним *ј*- и разликује облике за сва три рода. Илустративно наводим примере:

јеган прѿбѿшѿм Бал, *јеган* ѹчитель Брез, *јеган* причѿ В, *јеган* ѿбрѿч Д, нѿж је *јеган* Д, *јеган* лилак О, *јеган* зѿсѿѿк СР, *јеган* вѿ Ст, *јеган* дѿдио С, *јеган* чѿча Суш; *јѿдно* парче Б, *јѿдно* сам побѿцила Др, зрѿно *јѿдно* Пл, *јѿдно* кѿло Туб, *јѿдно* лѿго Т, *јѿдно* ил трѿје Т; код *јѿдноѿа* чѿвѿка Л, и јѿш у *јѿдноѿа* СР, *јѿдноѿ* чѿнка ГК, *јѿдноѿ* трѿговца Остр, *јѿдноѿ* дѿду Реб; бѿба и дѿда у *јѿдноѿ* Бал, свѿ за *јѿдноѿ* синијѿм В, ѹмрла *јѿдноѿ* мѿјка ГБ, *јѿдноѿ* свѿдбу Лоп, ѿѿду *јѿдноѿ* ГЛ;

за *јѿдноѿ* кѿсѿом Мил; тѿде стѿјѿ у *јѿдноѿ* брѿшно, у *јѿдноѿ* тѿј пасѿљ Мил, *јѿдна* мрѿснѿ ГБ, *јѿдна* сѿба Др, *јѿдна* бѿја С, по *јѿдна* ѿстанѿ кѿђи Туб, *јѿдна* магѿз^ѿца Т; са *јѿдне* странѿ Бог, *јѿдне* гѿдинѿ смо нѿбрѿли Г, из *јѿдне* ѿѿсѿ дрвенѿ Пл, *јѿдне* гѿд^{на}нѿ јѿ Пр Сит, *јѿдне* приликѿ Реб; ѿв *јѿдноѿ* жѿни Остр; и јѿ *јѿдну* писму Б, ѹватѿш *јѿдну* врсту ДЛ, имѿм *јѿдну* снајѿ Реб, *јѿдну* рѿвну њѿву Т; са *јѿдноѿ* ѿвѿм дѿвѿјѿком Лоп, са снајѿм *јѿдноѿ* Реб.

479. Број *јеган* има облике множине када се нађу у функцији придевске заменице:

ѹ кола сѿдоше *јѿдни* Б, а *јѿдни* тѿдѿ Б, *јѿдни* су пѿмрѿли Брез, *јѿдни* ишли да пѿвајѿ ГК, *јѿдни* цѿпајѿ ГК, идѿ *јѿдни* дрѿгима прѿ ГЛ, *јѿдни* пѿцајѿ ѿтѿд ГЦ, штѿ јѿду *јѿдни* ДК, *јѿдни* лѿжѿ ДЛ, *јѿдни* гѿрајѿ ДЛ, *јѿдни* прѿђѿше тѿмо З, *јѿдни* вѿкѿ крѿнли главу Мил, *јѿдни* кроз Живѿнов^ѿѿе Мил, *јѿдни* дѿшли да трѿжѿ Мр, *јѿдни* вѿжѿ Мр, *јѿдни* ѿстали у Беомѿжевиђи Пр, *јѿдни* на ѿѿков^ѿма Пр, *јѿдни* код колебѿ Реб, *јѿдни* сѿдѿ С, *јѿдни* разговѿрајѿ Суш, *јѿдни* вод сѿ мнѿм Т; опѿнчице *јѿдне* Д, *јѿдне* прѿду ГЦ, *јѿдне* од пѿнођи ГЦ, *јѿдне* иштрикала чѿрапе Г, стѿв^ѿла *јѿдне* К, *јѿдне* Зѿдушн^ѿце Огл, *јѿдне* мѿзѿ крѿве О, *јѿдне* сѿрѿ млѿко О, по *јѿдне* дарѿјѿш Остр;

480. Број *дѿва* има облике:

дѿвѿ оделѿња Бал ГК, *дѿвѿ* пѿдрума Бр, по *дѿвѿ* прѿта Брез, *дѿвѿ* тѿчка вѿмо Г, имали *дѿвѿ* имѿња Мр, *дѿвѿ* кѿнчиђа Пр, *дѿвѿ* стрѿчиђа С; прѿзоре са *дѿвѿ* крила Лоп, са *дѿвѿ* оделѿња В Мил Осл Суш; *дѿвѿ* сѿстрѿ Б, *дѿвѿ* ѿѿри Бог, *дѿвѿ* слѿмњаче ГБ, *дѿвѿ* јѿтрове Д, *дѿвѿ* штѿле Огл.

Следеђи примери потврђују да деклинација није потпуно изгубљена у броју два: ѹ тѿм кѿђама гѿре вѿликиѿ *дѿвѿма* СГ, издѿлила *дѿвѿма* снајама Остр, с *дѿвѿма* другѿрицама ишла Ст, изѿткѿла *дѿвѿма* јѿтровоама СР.

480а. На терену су потврђени и облици:

а) за јѿдан дѿн се вјѿнчале *ѿбе* Брез, није вѿлиѿ *ѿбе* жѿнске ГК, с *ѿбе* странѿ забијѿно ГЛ, имале *ѿбе* по машину Г, *ѿбе* су Г, мѿрѿм вѿл^ѿти *ѿбе* ДЛ, *ѿбе* су биле Л,

једнаке *дбе* Лоп, *удате* су *дбе* Лоп, *дбе* су *умрле* Мил, *дбе* *помрле* СР, *дођоше дбе* О, *у кући дбе* *ћерке* Сит, *добијо* с *дбе* стране Суш, *овај* с *дбе* стране СГ, *старије дбе* СГ, *оне* су *дбе* Туб, *дбе* *чйче* Туб;

уп. и пр.: *буде* код *обѣју* Огл, с *обѣма* Огл, *наручи* шифоњере трокрилни *обѣма* Туб.

б) *дбагвѣ* сам *родила* Брез, *прѣват*ле смо се *дбагвѣ* ГК, *оне дбагвѣ* *видиле* ГЦ, *пунџо* смо *рад*ле *дбагвѣ* Г, *дбагвѣ* му *унуке* Др, *дбагвѣ* *оне* *знале* Лоп, *дбагвѣ* су *умрле* Мил, *дбагвѣ* за *једно* *вече* Огл, и *дођу дбагвѣ* СР, *наточи дбагвѣ* *пуне* *видрице* Туб;

дбагвѣ су *шкџовѣни* ГЦ, *дбагвѣ* *дѣце* Огл, *дбагвѣ* *џтишли* на *ратйште*. Туб, *џбећѣмо дбагвѣ* Ст, да *буду дбагвѣ* *гџли* Туб;

дбагвоје *женскй* *стубови* *били* Лоп.

481. У *косим* *падежима* *бројеви ири, чѣири* *гласе*:

а) *ири* *недѣље* *прошло* Б, *ири* *мјесѣца* Брез, *има ири* *ћерке* К, *ири* *кад* *умре* М, *ири* *опѣнчѣрске* *радње* Мил, *вако са ири* *џне* *пѣрога* Пл, *ири* *џна* *џџкла* Р, *саџак* с *ири* *ногѣре* Д.

Промену *није* у *потпуности* *изгубио* ни *број* *три*: *спремила* *свѣм ирима* *ћерима* Брез, *џнесѣм* и *џнѣм ирима* Со, *ирима* *ћерима* *разгодѣм* *пџдједнако* З, *некџију ирима* С;

б) *чѣири* *разреда* Д, *џзмѣш чѣири* *дрвџета* Л, *чѣири* *ведѣн*це Пл, *чѣири* *сѣстрѣ* Реб, *нас чѣири* С, на *чѣири* *вџде* Туб, *гор са чѣири* *џделѣња* СР.

Промена *бројева два, ири* и *чѣири* *није* у *потпуности* *изгубљена* у *Ваљевској* *Колубари* (Радовановић 2006: 100–101), у *Тршићу* (Николић 1968: 419) и у *говору* *Љештанског* (Тешић 1977: 225).

482. Преглед *бројева* од 5 до 10:

родила иѣи *ћерију* Бог, *нас иѣи* *дѣвојѣка* Бр, *иѣи* *недѣља* *Петровџ* *пџста* ГЦ, *иѣи* *деверџва* Остр, *иѣи* *водѣница* Туб; *џџићни* *пџс шѣс* Брез, *шѣс* *мџи* *другѣриџа* Г, *шѣс* *килѣ* *проје* З, до *шѣс* *сѣти* *џмесѣм* *лѣбац* М, *шѣс* *сестѣра* Мил, *шѣс* *месѣци* *било* Сит, *дѣл* *шѣс* С, *шѣс* *ѣлѣдѣ* Суш; *сѣдам* *нећѣлѣ* Брез, по *сѣдам* *дѣнѣ* М, *сѣдам* *дѣнѣ* *јѣс* СГ, *сѣдам* *гџдѣнѣ* *стѣријѣ* СГ, *сѣдам* *гџдѣнѣ* Ст, за *сѣдам* *дѣнѣ* С, *сѣдам* *гџдѣнѣ* *ми* *било* С, *сѣдам* *дѣнѣ* *кући* Суш, у *сѣдам* *сѣти* *пџћѣм* Суш, *прѣседник* *сѣдам* *сѣлѣ* Туб, *пџдѣјте сѣдам* *дѣнѣ* Туб, *сѣдам* *пџсле* Т; *џсам* *пројѣ* ГЦ, *има џсам* *бикџвѣ* Лоп, *дџгнала џсам* *џвѣџа* Мр; у *дѣвѣи* *вџдѣ* Г, *дѣвѣи* *гџдѣн* Мр, о *дѣвѣи* *сџртѣ* С; по *дѣсѣи* *слѣмѣџѣ* Б, *џмѣсѣм* по *дѣсѣи* *сомѣнѣ* Брез, *дѣсѣи* *лѣбџвѣ* *стѣнѣ* Г, *није* *дџд*ла *дѣсѣи* *гџдѣнѣ* Осл, *чѣршѣвѣ* *дѣсѣи* *ткѣни* Ст, по *дѣсѣ* *џни* *сомѣнѣ* О.

483. Преглед *бројева* од 11 до 19:

сѣмо јѣдѣнѣс *месѣци* ГЛ; *гвѣнѣс* *гѣдѣ* Бал, *било гвѣнѣс* *џкнију* Д; *ириѣнѣс* *дѣнѣ* *жѣла* СР; у *чѣириѣнѣс* *пџчѣла* СГ; *иѣиѣнѣс* *љѣти* *рѣкѣјѣ* З; по *шѣснѣс* *убѣџивѣла* Туб; *сѣдѣмнѣс* *ћѣлѣмѣ* Г; *џсамнѣс* смо *ѣмали* Брез; *џвѣџа дѣвѣиѣнѣс* *било* Лоп.

484. Систем *десѣтиѣа* *изгледа* *џвако*:

џвѣџа *ѣма гвѣдѣсѣи* В, *гвѣдѣсѣи* *лѣбџвѣ* Г; *ириѣдѣсѣи* *кџсѣџа* *џдарѣмо* Мил, *ириѣдѣсѣи* *ћѣлѣмѣ* СР, *кѣпѣш* *дѣте чѣириѣдѣсѣи* *дѣнѣ* В; *стџ иѣдѣсѣи* *свѣтџвѣ* ДК; *триѣста шѣзѣдѣсѣи* *кући* З; да се *пѣришѣм* од *сѣдамѣдѣсѣи* *гџдѣнѣ* Б; *прѣко џсамѣдѣсѣи* *лѣсѣиџа* ГЦ; *прѣко дѣвѣдѣсѣи* *гџдѣнѣ* Пл;

гвѣјѣс *гџдѣнѣ* Б Бог, по *гвѣјѣс* *прѣлѣй* Бр, *гвѣјѣс* *ћѣркѣ* Сит; *иријѣс* *гџдѣнѣ* С; *чѣириѣс* *свѣћѣ* ГБ.

485. За *џзначавање* *бројѣ* 100 и *бројѣва* *кџји* се *гѣраде* *помџћу* *њѣга* *користи* се (-)сѣиџо, -сѣиџа и сѣиџиџина:

(-)*стио*: *стио* чуда Брез, ò *стио* кила ГЛ, *стио* адета М, *стио* пута баба рекла Р, жив^нла скòро *стио* гòд^на С; *гвѣстио* Г, по *гвѣстио* Сит; *чѣтирисио* чѣтрѣс мѣтара ГЦ; *иѣстио* кубика дрва Г; *шѣстио* чѣтрес К; од иљаду òсам^нстио и нѣкѣ Д; *гвѣстио* тријес осмѣ Брез;

-*стиа*: *гвѣстиа* кила шеницѣ Брез, *гвѣстиа* педесѣт комада Сит; *ириштиа* сватова Брез, *ириштиа* чуда Реб СР;

стиошина: жѣтелациа по *стиошина* Туб, *стиошину* лѣса Г, *стиошину* жѣтелациа има К.

486. Број 1000 гласи: двадесѣт *иљада* наши Бог, купим осамнѣс *иљада* ГБ, сѣдам *иљада* ѣври Г, шѣс *иљада* З, двајес *иљада* Кун, по òсам *иљада* С, посадио шѣс *иљада* сáмо смрчѣ Суш, дѣвѣт *иљада* је òтишло Туб.

Редни бројеви

487. Редни бројеви гласе: свѣ *ирва* класа Бр, *ирва* ис кошарѣ Мил, *ирва* му је жѣна умрла О, *ирва* пошла у школу Пл, òна жѣна *ирва* умрла Реб, зòвѣ се *ирва* СР, *ирва* кудеља СГ, кад је *ирва* вршалица додила Суш ја сам *ирви* рòжак С, на *ирви* Ускрс Туб, сѣди у *ирвòм* чѣлу Со, *ирвòм* сáмо га òкомйш СР; *груѣа* òтишла за попа Пл, *груѣа* трава Пр, *груѣа* соба мала СР, свáка *груѣа* врата Ст, òнај *груѣи* није стѣо З, нòси у *груѣим* судовима Брез, òт^ншла òпѣ за *груѣи* Бр, јѣдан за *груѣи* ГЛ, јѣдна *груѣòј* даду К, у *груѣòј* кућ^н О, у *груѣòм* сѣлу Мр, *груѣò* је лута ракија Брез, свѣ сипáмо јѣдно на *груѣо* Лоп; *ирѣћа* кућа Бр, *ирѣћа* гòд^на Брез ГБ, *ирѣћа* била òвд у Алексићи С, *ирѣћѣ* је задушнѣ нѣдељѣ Реб, òн^н на *ирѣћѣм* мѣтру О, вáшер бйò на *ирѣћи* Вáскрс Брез, *ирѣћи* ифарт Осл, у другима зòб и *ирѣћим* Лоп, *ирѣћòј* гòдини Пл, на бразду *ирѣћу* Сит, *чѣтврши* јабоме СР, на *чѣтвршиò* мѣсто Осл; ја *иѣиа* Брез Г Мил, од *иѣиѣ* гòдинѣ Брез; *шѣстиа* у òца била Бр, у *шѣстиòј* гòд^ни Мил Огл; кад ми била *сѣдма* гòдина В, *сѣдма* сáд гòдина З, ја сам била *сѣдма* Реб, у *сѣдмòј* гòдини Туб, рòд^нла и у *сѣдмòм* месѣцу Д; Милена òсмá Г, у òсмòј гòд^ни СГ Суш; мајка ми је била *гевѣиò* Реб; дал бй *гевѣиò* ГК, òтац *гевѣиò* Реб, *гевѣиò* трѣба да је бйò Сит; мѣни била *јѣданѣстиа* гòд^на Пр, пòгинò *гванѣстиѣ* ГЛ, òва кућа је прављена *гванѣстиѣ* Реб, на *гванѣстиòм* мѣтру Др, *ирињѣстиѣ* је у Осѣч^ни вáшер Г, *ирињѣстиò* гòдйште СГ; до *чѣирињѣстиѣ* су изгинули ГЛ, ја *чѣирињѣстиò* Огл; била сам *иѣињѣстиа* Лоп; *шѣнѣстиа* у кући Реб; *сѣдамнѣстиа* гòд^на Осл, дòшла у *сѣдамнѣстиòј* З, у *сѣдамнѣстиòј* сам се гòдини СГ; дòшò је *òсамнѣстиѣ* В, у *òсамнѣстиòј* гòд^ни М Осл, ўзѣла на Пѣтровдáн *òсамнѣстиу* З; учи Никòлждана *гевѣињѣстиò* Туб; ўзео *гвагевѣстиу* гòдину Вр; парáстос се чйни на *чѣиресий* дáн Пл; подел^нли смо се *иѣгевѣстиѣ* гòд^нѣ Вр; *шѣсѣиа* му гòдина Л, *шѣсѣиѣ* гòд^нѣ Огл О; није дòшò до *сѣдамгевѣстиѣ* Мил; прѣшла у *òсамгевѣстиу* Брез, *òсамгевѣстиу* ўзѣла Осл;

чѣирес шѣсѣиѣ гòдинѣ Бог Мил Сит Г, *чѣирес иѣиѣ* дòбио ћѣрку Остр, дòшла òв *шѣсѣи ирвѣ* Г, *сѣдамгевѣи ирѣћѣ* гòдинѣ Мр, *сѣдамгевѣи сѣдмѣ* Остр; *òсамгевѣи чѣивршиа* ми је гòдина Т, умро *гевевѣсѣи ирвѣ* Реб, прѣстала *гевевѣсѣи груѣи* гòд^нѣ ДК.

Збирни бројеви

488. Нижи збирни бројеви су:

òбоје по кòња Брез, лѣпо учѣ *òбоје* Лоп; *òбагвоје* ми дѣцѣ Мил, курјáк дòђе и лáпй *òбагвоје* Реб, у кући *òбагвоје* Суш; нашла пòсò *òбагвома* Осл;

са ти *двоје* деце Б, имала сам *двоје* Брез, умрло јој *двоје* некрштени мали Д, опет родла *двоје* женскиња М, *двоје* ћурића Огл, *двоје* праунучади Сит, једна се окопилила и *двоје* Со, *двоје* држимо за ту ручку СР; имо *шроје* деце Бал, *шроје* чарапе ДК, *шроје* свиња маторѝ М, *шроје* тизѝ било је Остр;

489. Бројеви од 4 па надаље готово увек имају наставак *-оро*:

по *чеѝворо* нас у једном кревету Брез, имам *чеѝворо* коза Г, оснује се на *чеѝворо* Лоп, само ја и *чеѝворо* деце Мил, имала сам *чеѝворо* деце Мр, *чеѝворо* деце чичини Р, у менѝ *ѝѝоро* је св^иѝга Брез, *ѝѝоро* гостију ГЦ, *ѝѝоро* на гњиздари М, ѝ ја сам родила *ѝѝоро* ДЛ, имам *сѝморо* јањаца Реб В, имамо *ѝморо* гѝвѝда Лоп, рађале по *дѝвѝоро* ДЛ, *дѝсѝоро* деце поседамо Лоп, нас је било *јѝданѝсѝоро* Бог, мајка је нас *дванѝсѝоро* родила В, имало је *ѝринѝсѝоро* народа Л, у менѝ *чеѝрнѝсѝоро* ѝѝ СР, били *ѝѝинѝсѝоро* народа Бог, *ѝснѝсѝоро* прасѝца СР, *осамнѝсѝоро* у кући Д, дошла нас је *дѝвѝѝнѝсѝоро* било Д, *двѝјесѝоро* бѝднѝ Брез, имам *двѝјесѝоро* јањаца Г, имала *двѝјесѝоро* пилића Мил, по *ѝријесѝоро* копача Туб, до *чеѝресѝоро* у једном одељењу Вр, по *ѝдѝсѝоро* жѝтебца ДК, по *седамѝсѝоро* се саставѝ СР, *осамдѝсѝоро* у нашѝ ѝиви СР.

Факултативно се (углавном у западним пунктовима) може јавити и наставак *-еро*: *ѝѝѝоро* праун^чади Мил, по *двѝјес ѝѝѝоро* Мил.

Потврда за формант *-еро* има у западнијим пунктовима Ужичке Црне горе (Марковић 2011: 269), у азбуковачкој Узовници (Тешић 1978: 179), у Тршићу (1968: 419); сасвим је уобичајен у босанским говорима; уп. нпр. обаћи говор (Симић 1978: 78), западнобосанске ијекавске говоре (Дешић 1976: 256).

490. У следећим примерима збирни број конгруира у роду, броју и падежу са именицом *pluralia tantum*: кѝће са *дѝдја* врата ДЛ, није по *дѝдја* кола Остр, само *ѝрдја* кола Мил, начѝпам данас *ѝрдја* кола ДК; *чеѝвора* врата само су имала Остр, имало ѝѝ једно *ѝѝоро*, *ѝѝѝоро* кола Т; они *ѝѝѝоро* ѝѝни деце ГБ, *ѝдѝсѝѝоро* чѝрапе прѝдам преко зимѝ Г, дала *ѝѝѝнѝсѝѝоро* чарапе С; дѝтерала у *двѝјѝм* кѝлима Ст, ишли са *двѝјѝм* кѝлима СР; она је ѝстала са *ѝрѝјѝом* сирѝтињѝм Брез.

Слични примери забележени су у Тршићу (1968: 419), говору Љештанског (Тешић 1977: 225) и у Обади (Симић 1978: 78).

491. У употреби су бројне именице на *-ица*:

обадѝдѝица се ми виш ојѝнили Пл, *обѝјѝици* ометѝм чѝрапе Лоп, *обѝјѝицу* Др, слѝужио сам ја *обѝјѝицу* Сит, ѝва *дѝдѝица* Брез, виш ѝви *дѝдѝица* Г, ни су тѝли ѝѝ *дѝдѝица* З, *дѝдѝица* вѝчѝ Остр, Миле, кѝлкѝ си плаћѝ ѝвѝм *дѝдѝици* Др, мѝјѝм тѝзѝм *дѝдѝицѝм* ишла Лоп, биле чѝче *ѝрдѝица* јѝште Лоп, *ѝрдѝица* неписмена СР, из Пѝвлове кѝћѝ *ѝрдѝица* ѝѝдѝ С, *чеѝвѝрица* сјѝдѝ Брез, *чеѝвѝр^чца* зњаѝ Мил, *чеѝвѝрица* ѝѝдѝ било у кући Суш.

492. Приближна количина исказује се:

а) наставком *-ина*:

ѝдѝмо ми *дѝсѝѝина* С, кад је ѝдрѝд и *дѝсѝѝина* ѝѝгова иѝдѝ Суш, било је *двѝсѝѝину* кѝћа Вр, *двѝсѝѝину* кѝћа Вр, имѝ по *ѝријѝсѝѝину* ѝѝдѝ ГЛ, до *ѝријѝсѝѝину* ѝѝди Реб;

б) наставком *-ак*: *дѝсѝѝак* данѝ Бог, било је по *дѝсѝѝак* Бр, мѝѝѝ сам *дѝсѝѝак* Вр, позајѝмали се ѝни тѝ по *дѝсѝѝак* кѝћа ГЛ, пѝсе *дѝсѝѝак* данѝ ГЦ, им^чла прѝ рѝта факултетски мѝжда *дѝсѝѝак* ѝѝдѝ ДК, нѝмѝ тѝ једно *дѝсѝѝак* кѝћа Др, једно *дѝсѝѝак* кѝла М, око *дѝсѝѝак* ѝктѝра СГ, *дѝсѝѝак* гѝдѝнѝ прѝ него се она разѝлела С, *ѝѝѝнѝсѝѝак* гѝдѝнѝ Осл;

в) Приближна бројност се може исказати и комбинацијом два (обично суседна) броја, при чему сваки број или задржава свој акценат или чини једну акценатску целину:

Џж"на долази око *један-два* ДК, *два-три* столара Бог, *два-три* калема Мр, провлачила *две- три* год"не Бог, по *две-три* године ГЛ, овако занимали једно *две-три* год"не Др, *две-три* кесе Суш, на *три-четири* места свраћали Бог, после *три-четири* год"не О, натоварј по *три-четири* цака Суш, има *четири-пет* његови кућа Бр, пошљем ја *четири-пет* струка Лоп, ја сам *четири-пет* мејта обукла М, ни *шес -седам* проја ГБ, можда *осам-девет* шоља Осл; *тринаес-четрнаес* година Реб; *двајес-тријес* изданака ДК, *петдесет-шесет* ДК; *двест*а - *трист*а кубика дрвета Реб; до прѣ *две-три* год"не Лоп; стоји *два-три* дана Л, овде у Пустињи *ше-шес* година Брез, има једно *ше-шес* година Др;

г) Приближна бројност се може исказати и збирним бројевима:

двоја-троја кола регистовала С, по *троје-четвор*о спава на једном кревету ГЦ, маом деце по *троје-четвор*о Со, *троје-четвор*о д извинеш пондсила Туб, *четвор*-*пет*оро једѣ из *нас* ГЛ, давало дијете по *пет*оро-*шест*оро Л, седне и по *пет*оро-*шест*оро Лоп, задружни људи по *пет*оро-*шест*оро Реб, прѣдам по *сед*оро-*ос*оро јагањаца ГК, док је било *дв*еоро-*дес*еоро народа ГЦ, *пет*наесоро-*шес*наесоро бериоца К, нас било *шес*наес-*сед*мнаесоро народа Осл, око двајес *пет*оро-*шест*оро у кући Вр; по *дес*еоро-*пет*наесоро говѣда Мил.

493. Сложени бројеви гласе:

двајес две младе Мил, *четрес ос*ам сати ДК, жив"ла *шесет* *седам* О, изишло *сед*мдесет *два* ДК, живила *дв*евдесет *ос*ам година В, *ст*о *ос*мдесет *зуб*аца ДК, по *двајес* петеро Мил, ишло њи *ст*о *пет*десеторо В.

Везивање сложених бројева може се остварити и везником *и*: *двадесет* и *две* младе у Мйличинц" Мил, живио *ос*мдесет *и* *шес* година Брез, било њи *двајес* и *двоје* народа В, *двадесет* и *двоје* у кући М, било нас *двадесет* и *двоје* СГ, *двајес* и *четвор*о народа СР, скуп"ше са мојом децом *двајес* и *шест*оро Лоп, *тријес* и *троје* народа Г, *четрес* и *шест* *ек*иара имања он имо Брез.

Мултипликативни бројеви

494. Мултипликативни бројеви јављају се на читавом терену. Ови бројеви образују се са *-иуџа* и ређе са *-рег*:

а) на *јед*мџи из једне сѣбе В, *јед*мџи ударила кџша СР, ја сам зџнула *јед*мџи С, полагао *два*џи ГЦ, музѣм *два*џи Мил, сџрила *два*џи Брез, *два*џи пито Л, *два*џи се шпартѣ Огл, мене *три*џи изударо Брез, могу д ѣдем *три*џи З, *три*џи ме оџац воџио у школу Пр;

џднесе *два* џџа за дан ДЛ, *два* џџа сам за дан пѣшкѣ ишла Пр, свѣга *два* џџа дѣвојачко Реб, *три* џџа се близнила Брез, *дв*ѣџи џџа је бѣвала ДК, *дв*наес џџа за ноџ Суш, *ст*о џџа В Осл С Туб;

кад се мрдне *пр*ѣџи џџи Сит, *пр*ѣџи џџи викнула С, мене пошљѣ *гр*џи џџи В, *гр*џи џџи понѣси пасѣљ Р, *тр*ѣџи џџи џдби џно дрво Пл;

б) дѣлили се *дв*арѣд СР, *јед*арѣда мџ натоварѣмо Пл, *јед*арѣд сам бѣла рѣшила да побѣгнем ГЦ, *јед*арѣд чџча дошо С, џ Ваљеву *јед*арѣд Туб.

Дистрибутивни бројеви

495. Образују се помоћу *ио* или *на*:

свѣ *ио јѣдан* З, *ио јѣдан* сѣт Суш, *ио јѣдна* останѣ кѹћи Туб, *ио јѣднѣ* дѣрујѣш Остр, осѣчѣ *ио јѣдно* пѣрче тѣга Остр, дѣђѹ нѣдѣм *ио двѣ* Б, *ио двѣ* јѣјета Бог, *ио двѣ* пѣсека ГБ, *ио двѣ* ашчије ДК, остав"ли *ио двѣ* пѣра вѣловѣ Реб, бѣбе дѣду *ио двѣ* ѣраја Т, бѣли *ио двѣ* жѣнске Лоп, *ио двѣ* пѣлене ДЛ, *ио ири* рѣдаре ДК, сѣјѣм брѣшно *ио ири* сѣта Л, спрѣм"ла *ио иѣи* слѣмѣачѣ ѣерима СР, бѹднѹ *ио седѣмдѣсѣиоро* се сѣставѣ СР, тѹриш *ио чѣири-иѣи* тѣ сѣришта сѹвѣ Брез, пѣстила сам *ио сѣдѣм* нѣдѣлѣ Брез, ѹмѣсѣш *ио дѣсѣи* ѣни лѣпѣнѣ Бр, *ио дѣсѣи* прѣји тѹриш С, нѣкад *ио двѣјес* пѣри Туб, *ио двѣјес иѣи* бѣнкѣ Др, пѣвајѹ *ио иѣдѣсѣи* жѣтелѣцѣ Туб, ѣдѹ свѣтови *ио сѣидѣишнѹ* Сит, држѣли *ио двѣје* вѣлове Брез, прѣ је дѣдило *ио ирѣје* Сит, дѣцѣ *ио ирѣје-чѣиворо* Со, *ио иѣиоро* сѣднѣ Суш, прѣдѣм *ио сѣдѣморо-ѣсморо* јѣгаѣцѣ ГК, *ио дѣсѣиоро* Пл, *ио иѣдѣсѣиоро* жѣтебѣца ДК, слѣн"нѣ и пѣлиѣна *ио шѣсѣиоро* ГЦ, бѹднѹ *ио седѣмдѣсѣиоро* се сѣставѣ СР;

нѣ двѣ тѣчка извлѣчиѣ Брез, ишла *на двѣ* мѣста ГБ, ѣмѣм *нѣ двѣ* мѣста шѹме ГК, *нѣ двѣ* Лоп, *на двѣ* нѣч"на Остр, бѣло је *нѣ двѣ* мѣста Пл, нѣйѣѣ *на двѣ* ѣлѣде Остр, ѣне ѣу *нѣ двѣ* стрѣне С, *на ири* мѣста ѣсѣкѣла Брез, пѣдѣлило *на ири* дѣла Лоп.

Д. Г Л А Г О Л И

Глаголски облици

Инфинитив

496. Завршно инфинитивно *-и* углавном се добро чува код глагола на *-ӣти* и *-ћи*: нe смeм *бēја̄ӣти* ГЦ, штa ш *бēра̄ӣти* Б, мaл^ну *брāӣти* О, нeћ је *вēћēӣти* Мр, *врāӣӣти* oпeт СР, тo трeбa свe *дaрēва̄ӣти* ДЈ, aкo нeћу *дāӣти* Г, и *дēнӯӣти* Г, и нeмoј *дēра̄ӣти* Л, jа нeсaм мoглa *дōӣти* дeцу Г, нe вaљa учe Бoжeћa *īaсēӣти* вaтру ГЛ, трeбa *īлeдāӣти* дoбрo М, сaд је лaкo *жēвēӣти* Р, пoчeшe мeнe *звāӣти* ГБ, пoчнe сe *зрāвēӣти* нoдe Сит, мoрa *знāӣти* свaк Суш, пoчe жeтo *īзлaзӣӣти* Пл, пoчнe сe *кoдēӣти* у jулу мeсeцу Д, aкo ўмрeш нeш сe *мучēӣти* Б, трeбa сe *īeрeсāӣти* Б, нeмoј нe *īӣӣа̄ӣти* Мил, кaкo нeш *īoдāӣкāӣти* С, нeјe згoднo нe *īoдвēкнȳӣти* Реб, oћe лe вeлēӣ *īoсāӣти* Пл, нe смeш сe *īрeкȳчēӣти* мушкaрцeмa Д, ўмeлa сaм *уcтaнaрēвāӣти* СР, дaнaс је мнoгo лaкшe *чeлaрēӣти* Брeз, oнaкo *чeшљāӣти* сe ДК, jа ћу *ћурикāӣти* дoклeн Лoп; *īрeћу* oд њeнe кyћe Г, пoлaкo штo нe мoрeмo *сēӣћи* Лoп, сaд мoрaм *īћи* Мил, нeш *изāћи* из вyр^нe С, и дeћe мo *сēћи* Туб.

Крњe инфинитив илуструjу прeмeри: сaћу *īрoдāӣти* вoлoвe ГБ, нe мoг^у вишe *īрēӣӣти* врeскe ГЦ, штoћe мe *вoлēӣти* Г, ви сe нe мoштe лaкo *избoрēӣти* Лoп, вeлeкe шкoлe *зaврēӣӣти* Лoп, кaд пoчнy *сēӣзāӣти* цaнaрикe Остр, кoћe мe *служēӣти* дoлe Остр, нeћe ти *īдeсēӣти* рyкe Остр, кaћe *рēӣӣти* дa дoвoдe Пл, мe oдeмo *рaдēӣти* Пл.

496a. У испитивaнoј oблaсти нeмa удвaјaњa инфинитивнoг нaстaвкa *-сēӣӣти* код глагола тeпa *рaсēӣти*, *нaрaсēӣти* и сл. Истo вaжe и зa свe сyсeднe гoвoрe (уп. Рaдoвaнoвић 2006: 106, Тeшић 1977: 226, Нeкoлић 1968: 420, Рeмeтић 1985: 300).

Презент

497. У првoм лицy јeднeгe глагол *хēӣēӣти* имa нaстaвaк *-у*: кaд *oћу* дa лeгнeм Бал, *oћу* бaкo дa дoвeдeм Б, *oћу* дa сēрēм Брeз, jа *oћу* д *ўмрēм* Вр ДЈ, *oћу* jа дa сe ўдaм Др, *oћу* јeднoм дeвēру шaрēн^цу Д, *oћу* д *īдēм* зa тeбoм З, *oћу* дa нoсēм jој кaјмaкa Л, *oћу* дa сe прeчēстēм Лoп, *oћу* дa пoвијēм oд oнoг бȳјиштa Мр, *oћу* дa сe жēнēм Огл, *oћу* дa oдгр̄нēм Пл, jа *oћу* дa мрēм Реб, *oћу* дa ти пoкaжēм СР, *oћу* дo мaјкe и дo oцa С, jа њy *oћу* дa дoвeдēм Суш, *oћу* д *īдēм* ў штaлу Туб; *нeћу* jа издaнгyбитe Брeз, aл *нeћу* jа д ўзмēм нeштa ГБ, *нeћу* д ўстaнēм ГЦ, *нeћу* нe лeгaти цaбa Г, *нeћу* дa пēтaм ДЈ, *нeћу* дa с ўдaјēм К, *нeћу* jа тy дeвoјкy Огл, *нeћу* Остр Ст С, *нeћу* jа гyрaт^н вишe Пл, aкo нe бyдē стeвaнa *нeћу* Реб, *нeћу* дa бyдē мaлo мeсa Ст, *нeћу* дa стeжēм Т.

498. Глагол *мoћи* глaси *мoжēм/нe мoжēм* (нeрeткo *мoрēм/нe мoрēм*) и *мoју/нe мoју*:

мoжēм дa гoвoрēм Б, *мoжēм* ГЛ ДК СГ, жēвēм кaкo *мoжēм* З, *мoжēм* лeпo Осл, *мoжēм* лe jа сaд дa прeдaм Остр, *мoжēм* дa ти кaжēм Реб, *мoжēм*, рaдēм свe Сит; *нe мoжēм* дa рaдēм нeштa Брeз, *нe мoжēм* дa īмaм ГБ, *нe мoжēм* jа дa знaм ГЦ, *нe мoжēм* глaснēјe Д, *нe мoжēм* jош З, *нe мoжēм* дa дoбēјēм нe личнy кaрту К, *нe мoжēм* нeкyдa дa īзaћēм Мил, *нe мoжēм* дa нoћēм Мил, *нe мoжēм* сaм дa рaдēм с вoлoвēмa Остр, *нe мoжēм* дa држēм тoликo Туб;

мoрēм дa пoшљēш В, *мoрēм* и пaсти ГБ, бoрēм сe jоштe дoк *мoрēм* ГК, у

кући шо мѡрѣм Г, мѡрѣм да рѡдѣм прѣстима Лоп, мѡрѣм да плѣтѣм Суш; нѣ морѣм дѡлѣ В, нѣ морѣм ја ни да стѡјѣм В, ал нѣ морѣм сѡт Г, сѡд нѣ морѣм Лоп, нѣ морѣм да стѣјѣм Реб, нѣ морѣм ѣспод брѣга Реб, нѣ морѣм ја да чѣкѡм Суш.

моју ти прѣчати Брез, ја њѣм кѡлко моју Г, моју сѡд кѣло јѡгњетинѣ З, вучѣм кѡлко моју дѣјете Пл, моју да рѣкнѣм СР, моју прѣсти и плѣсти С; не моју д устанѣм нѡ ноге Б, прѣшкѣ не моју д ѣдѣм Брез, не моју ти доћи за слѡву ГК, не моју да прѡстерѣм ГЦ, не моју те прѣмѡрати Д, нѣ моју савијѣна Л, не моју се сѣтит свѣју Огл, не моју да ѡдѡм СР, не моју да ѡдѣм нѡ грѡб С;

Ликови моју-можем-морем засведочени су у Ваљевској Колубари, тршићком говору, говору Љештанског и у Ужичкој Црној гори (Радовановић 2006: 107, Тешић 1977: 226, Николић 1968: 420, Марковић 2011: 556). Шири ареал облика *можем* в. у: Реметић 1985: 300, нап.

499. Сви остали глаголи у првом лицу једине презенте имају наставак -м: *ѡјчѣм* на кѡрјѡке С, *бѣднѣм* у кући Б, кад њу видѣм ја *бѣјѡм* Г Пр, ако *бѡднѣм* ГК Др Пл, *вѡлѣм*, свѡк вѡлѣ свѡју мѡјку Мил, ја тѡ *вѡрујѣм* С, *вѣлѣм* нѡшла двѡје дѣцѣ ГБ, навикнѣла да *вѣзѣм* Мил, да Пѣр^ну кѡћу *вѣрѡм* С, нѣмѡм гѡд^не да се *вјѣнчѡм* Брез, њѣговѡг кѡња *вѡдѡм* Остр, *врѣшѣм* свѡдбу Мил, *гѡм* му лѣба ГБ, стѡјѣм као да *гвѡрѣм* Др, не мѡг^у да *гѡјѡм* С, *гѡјѣм* кѡћѣ ГЦ, кад *гѡсѡѣм* Брез, нѣ смѣм *ѣдѣм* свѣњет^ну Лоп, *жѡњѣм* српѡм Мил СР Бог, не *зѡидѡшѡвѡм* Брез, *зѡвнѣм* ГБ Ст, опрѣдѣм да *зѡѡшкѡм* Мил, ја *зѡѡшкѣм* сѡкѡу В, *зѡчѣм* Остр Пр, *зѡѡјѣм* уза стрѡну Лоп, нѣмѡм д *зѡмѣрѣм* штѡ ѡу Бал, и ја њѣ *исѡрѣѡнѣм* СР, ја *ѡшѡерѡм* Суш, пѡчнѣм да *јѡвучѣм* Брез, па се *навѡрѣм* Пл, из рѡкѣ *нѡсѡѣвѡм* Брез, *нѡѡрѡјѣбѡм* двѣ-трѣ кѣсе Суш, *нѡћѣм* Мил Сит, знѡм да *ѡбрѡјѡм* од стрѡвѣ ГБ, не мѡгу д *ѡдѡм* Г, да је *ѡкрѣм* Лоп, ја чѡрапе *ѡлѣшѣм* Брез ГК Д, ја *ѡѡбѡнѣм* Сит, кѡгѡ ѡу да *сѡнѡмоћѣм* ГБ, *ѡѡнѣм* се нѡ шљиву Мил, *ѡѡрѡшѣм* за јѣднѡ сезѡну Д С, јѡтри *ѡѡранѣм* Суш, ја *ѡрѡвѡчѣм* ГЦ, *ѡрѡјѣм* на крѣвет Пл, да се *ѡрѡкѡжѣм* бѡби ГЦ, пѣсму *ѡрѡкѡјѣм* вѡде Б, *ѡрѡѣсѡшѣм* се Г Б В Лоп ГБ, *ѡѡшѡшѣм* стѡку нѣгде у зѡјѡн Брез, ја *рѡбѡѡѡјѡм* В, нѣѡу да *рѡћѡм* Д, да ти тѣсто *рѡсѣчѣм* Пр, *рѣкнѣм* нѣмѡј тѣ ГБ Лоп Др, тѡ *сѡлѡјѣм* Суш, *сѡзовѣм* свѣта Бог, ту *сѡсѡѣм* Мил, *сѡмкнѣм* снѣг СР, дрѡвѡ *сѡѡѡрѡм* у Вѡљѡво Брез, пѡчнѣм и да *ѡкѡјѣм* Мил, ѡћ^у да *ѡкѡм* Мил, *ѡкѣм* В Л, ѡпѣт *ѡвѡрѣм* С, *ѡѡзѡм* у вир Сит, *ѡдѡрѡм* бѡтине Туб, лѣвѡм рѡкѡм н *ѡмѣм* Остр, јѣдан *ѡмѣсѣм* кѡлѡч Бал, *ѡмѣсѣм* по дѣсѣт сомѡнѡ Брез, ѡѣцу да *ѡнѣсрѣшѣм* Брез, ѡну *ѡѡрѡшѣм* нѡ рѡме Б В Мил, *ѡсѡѣм* сѡрѡѡета Др, мѣни да *ѡшѡјѣм* Пл, и *чѣм* Др СР, ја *чѡчѣм* Г, нѣсам мѡгла да и *шкѡлѡјѣм* Брез.

500. Фонетски развој прасловенске епохе довео је до уједначавања осталих лица презенте, при чему је облик трећег лица множине остао усамљен, нестабилан и изложен сталним променама (Поповић 1952: 114, Реметић 1985: 301).

Наслеђене разлике изазвале су очекивана аналошка уједначавања и у српским дијалектима, па се зато у свакој дијалектолошкој студији овом проблему посвећује посебна пажња (Радовановић 2009¹: 503).

501. У трећем лицу множине у првих пет Белићевих глаголских врста јавља се доследно наставак -у:

сѡт се *вѡчѡ* сѣна ГК, вѡлови *вѡчѡ* Бог Л, *говѣдѡ* ѡвцу Мил, *говѡчѡ* с крѡвама З, *гѡћу* вѡкѡ лѣпа пѡвесѡа Туб, ѡн^н *гѡју* Пл, *говѣдѡ* ѡвцу Мил, прѣ сѡнца *гонѣсѡ* Г Мил, *жѡњѡ* ѡѡди З, нѣ *ѡдѡ* сад Пл, кад вѡлови *ѡѡѡдѡ* Лоп, *исѣчѡ* Ст, *исѡѡчѡ* Сит С, доведѡ њѣгѡ и *исѡѡчѡ* ГЦ, кад *нѡћу* Мил Сит, *нѡјѡ* зѡ њѣгѡ кѡла Пл, *насѣчѡ* курузѡвинѣ Бог, нѣ *можу* Г ГЦ Пл, нѣ *морѡ* (сви пункѡтѡви), ако кѡћ^н ѡмрѣ *ѡбѡчѡ* Г К, њѣгѡ *ѡдѡвѡзѡ* кѡћѣ Б Пл, сѡд *ѡдѡ* у шуму Мил, нѡћѡм *ѡдѡ* Ст, док ѡн^н нѣ *ѡдѡ* Д, *ѡсѣчу* Лоп Пл Мил, клѣсѣр *ѡсѡѣчѡ* Суш, пѡштиѡ јѡмце и *ѡѡсѡ* Брез, *ѡѡчѡ* се ГК К Лоп М Остр С Г, ѡвце *ѡѡѡзѡ*

Лоп, ако нам не *пресвучу* Сит, *проду* Д Пл, *сасечу* папке Туб, *сечу* људи Лоп, *сићу* на конак Брез, да је *иуичу* Вр Лоп Остр, оне се *туд увучу* М, да не *уху* Мр;

то се *дору* Б, да *изберу* СР, *чу* на разбој В, *изачу* се исто Туб, *зову* јашта Г, људи *ору* Л, жене *ојеру* Пл, саме *ојеру* Со, нако *преберу* Бал, *рву* се Пл, за дан *изберу* С;

вуку де *дену* Брез, *дџину* на таван Мил, *овићену* Брез, *меџину* ту де је карлица Мил С, мало га *млакнеш* Мил, кад *надену* З, *нашакну* јабуке Сит, *омакну* се некако Брез, како млађи *рџену* Бог, *колко рџену* Брез, *садену* уз колац Вр, деца *седну* ГБ, они *сједну* горе Бог, *каш*ком* да *сркну* Пл, једво се *сџину* Мил, *јану* и он Л;

знаш како се *закваљују* ГБ, пред Аранђеловдан седам дана *зайдоклајају* Брез, *овце ту зимљују* Пл, *кујују* бомбоне Пл, да му *кују* волове Туб, *кујују* бомбоне Д, *довден то назују* К, да они сџтра *дојују* Мил, *одавију* материцу Др, *оџикују* косе Мил, *идоавију* прсте Лоп, мало *идоџију* Лоп, сви *ираџнују* Лоп, *преказују* једнога којџ говорџ Сит, *џаци се преџечешјују* Сит, *озгор кашш ириџију* Лоп, *које саџију* Лоп, два браџа да *скујују* Туб, *сиџкују* на камару Сит, Турџи *увате* га и *убију* Др, па *иџу* С, ка се њени *шкџлују* С;

иду на брџа да *вичу* Лоп, *замажу* са онџм блџтом Лоп, исто *измажу* и *окрече* Г, волови *исирџежу* Г, нећ да *кажу* Мил, као прџ што-но *каџариџу* Пл, девојку *каџариџу* Туб, да не *мељу* у њџ Пл, што се *мажу* топовске џеви Туб, *мобиџиџу* менџ ГЦ, *овце мрчу* Др, *оџашу* поџас К, прво оне *оџиџу* чанке Брез, ако не *идобрџем* нешто С, *овде у њиву идовџежу* Мил, они *идириџу* Д С, *идириџу* онџм зџбљу Мил, *идшљу* је Туб, *ирџежу* Мил, послџн *ирџиџу* Г, брез вџе да *срчу* млџко Лоп, сви рџдом *срчу* Остр, у јуну *сиџиџу* Мр, по чанџиџу *сируџу* Мил. У првих пет глаголских врста регуларни континуант *-у/-ју (<Жтџ/џтџ)* јавља се и у главнини шумадијско-војвођанских говора. У Банату, Бачкој, Срему и у Шумадији, као и у српским говорима у Мађарској забележена је и употреба *-гу* (уп. Радовановић 2009¹: 510–511).

502. Глаголи шесте Белићеве врсте у трећем лицу множине најчешће имају наставак *-ају*, али се јављају и наставци *-гу*, *-еју* и *-аје*:

-ају: *асфалиџирају* пџт Лоп, они *басџирају* Реб, они *бџајају* С, сви *бџајају* Бог, жене *борџирају* Брез, у Миљичинџи се *венџавају* Мил, не *вермају* свџкра Вр, *увече вџчерају* Лоп, у планини *виџају* Г, са снајпџркама *џаџају* Лоп, *џаџају* прџ Мил, лџпо те *лџдају* дџца Б, *џраџирају* по степенџи Г, *џају* млади саде Сит, *џају* Брез, *џарују* младожењу за рџчком Сит, мало *џирају* онџ прџслице Мил, *џџирају* љџди врџилицу М, *џџирају* овцу да чџра вџтру Г, на жетви *завџјају* Др, *вако заџџају* Пл, *ово замџшљају* Лоп, *замџшају* џгле Сит, партизџни *зауџимају* Мил, *џирају* Сит, *џаџикају* С, *избџеџавају* Брез, *џџају* неџим предузећу Л, од вџпрџва *џмају* Мил, *џскоџају* раку Г, дџца *џсаџају* Д, *џџирају* нас Лоп, *коџају* сви Д, дџцу *крџиџавају* Туб, доџоше на вџрата *лџџају* Брез, то свџтови *лџџају* Д, *љџљају* се рукама Брез, *набаџају* и *џраџа* Пл, *наџсају* С, кад *наџшаљају* *џпџ* залџпџ Лоп, *ноџивају* Мил, сџ се дџца *нџџикају* ГБ, *обџрају* плџтове Сит, змиџе *џџају* Брез, *оџџају* га Г, *џџирају* ме Др, *каш*ке* док се не *џџикувају* Мил, *оџиџевају* за џвна С, менџ *џџирају* ГЦ Г, *џџирају* ме у губер бању Др, *џџирају* да самџљу Лоп, слџму *оџурају* Туб, пџџеме *џџевају* копџчи Брез, да *џџаљају* Сит, *џџаџају* Пл, *џџрију* овцу Мил, *џмаџкају* од чџга је бџга пџтај Брез, на Ставама *џџеџају* Д, *џџџају* се С, *џџџаљају* рџчак Ст, *џџи преџкоџају* Б, *џџџимају* Лоп, *џџи прџслављају* С, *џџџајају* Граџаниџи Брез Г З, вџше вџремена *џџџаљају* Реб, кад је трџбало да се *џџџају* Лоп, да се заџдруге *расџџџирају* Др, *рџчају* сџ њима

Бог, *садевају* коље Ст, *сарањивају* се под калемом С, свирачи *свирају* Сит, оне кости *скидају* Сит, деца мена *слушају* Сит, заједно *сиавају* Лоп, ка се радници *сиусијају* Пр, неки штапићи *силавају* се Брез, *сирељају* га Др, приметити што се *сиурају* рубине Брез, *шерају* они Д, мена деца не *шеребају* Др, поскоци се *убијају* Др, они *угарају* Д, поредом *ужинају* Вр, *узимају* са таслића паре Д, *узимају* за швапске Божиће Сит, одма те *уклепају* Лоп, *уидзнају* се деца Сит, јутри како *устијају* Лоп, *уиријају* се Др, сви га *целивају* Брез, дрва *чаирљају* Др, вуну *чешљају* Лоп, само *чкријају* оне кошуље Г, *чувају* млађи Д, *шишају* козе Брез, *ширицају* ове овце Мил.

-*гу*: *гагу* Брез, *гагу* ал нећу ја д узмем ништа ГБ, *гагу* и нама З, па ти *гагу* јабуку С, мени не *гагу* ништа ГБ, он му *гагу* некицију Пл, нек-ти кажу ако *знагу* ови Брез, *знагу* за нас Мил СР, *имагу* две Б, *имагу* и са српови Вр, *имагу* за зиму Лоп, сви троје *имагу* по куће Мил, *имагу* још две даће М, *немагу* цркве Мил, не *смегу* д идү нйзбрдо Мил, не *смегу* на ватру С, *угагу* је за једног В, то *умегу* Г;

-*аје*: *ипраје* Сит, *имаје* Лоп, *којаје* ровове Б, *иерисаје* Вр;

-*еј*: *смеју*, јашта Сит, не *смеју* никуд Со, и *умеју* тако данас Туб, *умеју* то неке жене Пр.

Исти наставци јављају се у Ваљевској Колубари (Николић 1969: 51, Радовановић 2006: 108), док је у осталим западносрбијанским говорима потврђен само наставак -*ају* (уп. Тешић 1977: 226, Николић 1968: 420, М. Николић 1972: 680).

Инвентар и репартицију наставака у шумадијско-војвођанском дијалекту код глагола шесте Белићеве врсте в. у Радовановић 2009¹: 511–518.

503. Код глагола седме Белићеве врсте јављају се наставци -*е*, а изузетно и -*у*:

-*е*: *баце* зоби Мил, *варе* млеко Д, *идне* са колима Д, мена *ирге* Др, *голазе* људи Ст, онда *изиньезде* виљушкџм Г, *искује* се сви Д, *кије* капије С, *кује* мотџр З, *ложе* на огњишту Мил, *намешје* мџтке Г, *нишије* стџку З, *ндсе* јој кајмака Л, *обресираве* мена ГБ, *иале* Б, *идране* у Ваљево Брез, да се *иречесје* цркви Лоп, плѣћкама *ирије* Мил, негџ *иушије* В, родитељи *сирјече* Брез, *сиреве* се са једним човеком В;

голазу људи Г, *млади ндсе* бадњаџ Г, нећу да *илаиу* Мил.

У говору Љештанског (Тешић 1977: 226) и у Горобилу (М. Николић 1972: 680) у употреби је само -*е*, а у Тршићу и у Ваљевској Колубари се, исто као и у Подгорини, поред -*е* среће и -*у* (Николић 1968: 420, Радовановић 2006: 110). У селима Шумадијске Колубаре превагу има наставак -*е* (Реметић 1985: 301–305), а за мачвански говор је речено да се -*у* шири уместо -*е* (Николић 1966: 270–271).

Ареални преглед наставака седме врсте у шумадијско-војвођанским говорима в. у Радовановић 2009¹: 522 и у: Поповић 1952: 114; за смедеревско-вршачке говоре уп. Бошњаковић 2000: 131–137.

504. Помоћни глаголи у трећем лицу множине презенте гласе:

а) *дхе* да тучу Вр, *дхе* негџ да поплаше Вр, чим *дхе* гџсти да дџје Лоп, *дхе* да се грџју СР;

б) сви *дху* на посе собу Бог, нек радѣ шта *дху* Г, *дху* љеца да вире ДЛ, *дху* да гџне Д, *дху* д ударѣ Л, *дху* да се дѣлѣ Мил, *дху* на нас Реб, *дху* да дџду Р, *дху* д идү Ст, *дху* да сметају прѣљама СР, *дху* д идү Ст, *дху* џвце С, кад *дху* жене да сирѣ Туб;

са *ху* да побију Б, они *ху* ти добри бити Брез, како *ху* они све да продаду В, шта *ху* да јѣду ГБ, чийи *ху* обручови бити свѣтлии Пр, попови *ху* поцркати Сит, он" *ху* сад да стигну СР, оне *ху* на две стране С, ондај *ху* се они занџити Суш;

неху волови д идү Б, *неху* они там да примѣ ГК, људи *неху* да радѣ Г З, *неху* да пасу краве О, оне *неху* Осл, оне *неху* Остр, они *неху* Пл, *неху* да приватѣ Јџнима Суш;

в) *јесу* прије Бѝрисава ўбили Брез, *јесу* били и голи и бѝси В, *јесу* ѝни дошли ДК, *јесу* били прозори Др, *јесу* гѝр ўлаз"ли К, *јесу* тѝмо прѝко брѝда Лоп, *јесу* прѝ ѝмале О, *јесу* ме прѝд"ли Осл, *јесу* ме тражили Остр, *јесу* мѝје ѝвце Пл, *јесу* ѝмали чйчу СГ, мушкарци *јесу* нѝсили С, *јесу* прѝ и ѝбѝјке сўш"ле Туб;

нису нйшта тражили Бр, *нису* знѝле Брез, *нису* тѝ рўчнѝ Вр, *нису* ѝмали ѝецѝ ГЛ, *нису* знѝли шта су тѝли Г, *нису* рѝнили Др, *нису* тѝли Д З Пр, дал *нису* фѝмилија М, мѝји *нису* мѝн" дали Пл, *нису* билѝари Реб, *нису* ѝца дѝли СР, *нису* нйкад кѝзали С;

г) прѝвѝ бйѝу Мйѝлскѝ Мр; бйѝнў до јѝдан Бал, бйѝнў лѝти ГЛ, бйѝнў Ребѝлци Пл Реб, бйѝнў мѝторѝ ѝвце Со, бйѝнў здрѝви и лѝпи С; нѝ смејў да бўѝу гњйле Бр, бўѝу на тѝру Брез, де се бўѝу нашле ГЦ, прѝла вел"ка бўѝу ДК, свѝ бўѝу мўнци Др, код кѝлебѝ бўѝу Лоп, бўѝу лѝпе О, да бўѝу старѝш"не Остр, бўѝу бйѝјени Сит, да бўѝу лѝпа дѝца С; испо сѝна бўѝнў Бр, дѝца нек бўѝнў жйва В, бўѝнў дѝл прѝко зймѝ Пл, жѝтиѝци бўѝнў по седамдѝсѝторѝ СР.

Имперфекат

505. Као што је у другим околним говорима (уп. нпр. Радовановић 2006: 110, Тешић 1977: 226, Николић 1968: 420, М. Николић 1972: 680, Марковић 2011: 581–582; Николић 1966: 272, Реметић 1985: 315 и др.) и на испитиваној територији уочено је ретко присуство имперфекта: *знѝше* С, кѝко се *звѝше* Мил Сит, *бѝше* ѝтўд и ѝна Остр, дал *бѝше* ѝ ѝн сѝ нама Ст, бйѝјѝше лѝто Мр, Мѝј свѝкар бйѝјѝше ДЛ.

Поред наведених примера два пута сам записала: кад бѝ двѝ сѝта ГЛ, ѝ јѝ бѝ тўде Лоп.

Аорист

506. У Ваљевској Подгорини аорист је веома жива категорија и употребљава се скоро редовно од глагола свршеног вида:

1) Потврде за 1. л. једн. и 1. л. множине:

а) бйѝјѝдо мѝсѝц данѝ Пл, вйѝје вѝма кѝла Мр, те јѝј *гѝдо* Пл, ја *гйѝо* рўке Пр, *гѝби* ја ўвечѝ одѝло нѝво Бог, ја *гѝѝо* ГБ Пл, *гѝјо* и прйчѝм нѝни Пл, кад ја сѝмо *јавўкнў* Пл, ја *лўшнў* па у Јадар Лоп, *нѝѝо* га тѝмо Б, *обрнў* се С, ја *одвѝдо* вѝлове Брез, ја *ѝдо* не врѝди Б ја *йѝдок* Бог, *йѝдо* дѝл прѝт кућѝм Мил, ја *йѝлѝега* дѝ бйѝјѝ С, опкѝрѝчйм и *йѝдйѝок* нѝгѝ С, ја *йѝјѝдо* В, сйна *йѝодйѝјѝи* С, ја се *сѝте* Д, ја *сѝли* стрѝву ГБ, *сѝдо* ја ГЦ, ја *скѝч"* па на крѝвет ГК, ја *сйѝѝдо* мйрно Туб;

б) нѝ *видѝсмо* кад ѝде Др, *врѝйѝсмо* се мй у рѝвовѝ С, *гѝбисмо* панталѝне Бог, ѝто дѝкле *гѝѝосмо* Туб, ѝтўдѝ *гѝйѝерасмо* ѝвде Лоп, *йѝзбисмо* изнад шўмѝ ГЛ, *йѝзйѝосмо* гѝре В, кѝлѝч *йѝлѝнисмо* ГЦ, дал *јѝѝосмо* С, *кўй"смо* Пл, *нагвйѝисмо* се Б, и послѝ нў *огйѝјѝсмо* Пл, *ѝѝосмо* мй гѝрѝмо С, *ѝѝосмо* нѝшйм пўтом Суш, *ѝйѝѝсмо* В Реб, мй ѝѝца *йѝбѝјѝосмо* ГЛ, *йѝлѝегасмо* кўрјѝк Реб, шѝн"цу *йѝкўйѝисмо* Пл, *йѝбѝлѝсмо* се Г, *йѝвѝзасмо* је бѝлѝм мѝрамѝм М, *йѝгѝлѝисмо* се мй Мил СР, *йѝсѝйѝависмо* вѝчеру СР, *йѝренѝѝисмо* Туб, *йѝрѝдасмо* С, *йѝрѝйѝадасмо* нѝчисто Сит, *йѝрѝйѝадасмо* Т, *йѝсйѝисмо* нѝколкѝ рафѝла С, *рѝшисмо* тѝкѝ Пл, *сѝѝосмо* Пл СР, *сйјѝосмо* гѝре В, слѝву *сйѝдйѝйѝосмо* ГЦ;

гѝбйѝисмо чѝтирй тѝпа Пр, *гѝѝѝошмо* у Кѝсјѝрић ГЦ, *гѝчѝйѝашмо* се мѝло Сит, *йѝзрѝжашмо* Лоп, *йѝсѝрашмо* Лоп, мй *ѝѝошмо* С, *ѝѝошмо* вѝмо у брѝзѝк Г, мй *ѝѝошмо* Бал, и ѝндѝј се *йѝгѝлѝисмо* Лоп, ми гѝр *йѝѝйѝисмо* В, кўку *йѝрѝдйѝшмо* Остр, сѝмо *йѝрѝдѝславйѝшмо* Лоп, *раскѝйѝашмо* мй ГБ.

2) За друго лице једнине аориста немам потврда, а друго лице множине показују примери: *ви не гођосиџе С, замòрисџе ме Л, мènè баш нађосџе да пìтате ДК, ви ва̀ко ура́гисџе Пл; зар гођошиџе и ви та̀мо Пл.*

У литератури се ретко бележење облика за друго лице једнине и друго лице множине аориста тумачи самом семантиком аориста, јер су „знатно ређе ситуације у којима се о радњи доживљеној у тек минулој прошлости приповеда ономе ко ју је извршио” (Реметић 1985: 316; Бошњаковић и Радовановић 2011: 192).

Грађа показује да се на јатовском терену паралелно употребљавају наставци *-шмо/-смо* (и *-шиџе/сиџе*), а у ијекавско-екавској зони само облици са *-смо/-сиџе*.

Аналошким процесима, одн. ширењем *-и-* из трећег лица множине у остала лица множине добијени су наставци *-шмо* и *-шиџе*, карактеристични првенствено за западне говоре источнохерцеговачког дијалекта, али и поједине шумадијско-војвођанске говоре. Ареал и репартицију ових наставака в. у Бошњаковић и Радовановић 2011: 188–190.

3) Потврде за 3. л. једн. и 3. л. мн.:

а) свè тò та̀ко *би С, бија́ге* пуштио јумце Брез, ка̀ко о̀но *бија́ге* йме њèму Мил, *бија́ге* ладна зима Пл, нè знам нì ја ка̀ко *бија́ге* ГЦ, кòлко *бија́ге* а̀рй Бр, дè *бија́ге* Пл, нàна *до̀и́аге* Пл, Ра̀дòјка *до̀ђе* Мр, штà тò *за̀мири* Брез, ц̀урица *за̀йлака* Д, ка-се о̀нај *јèдан ѝздега* Пл, о̀на *ѝсиаге* Пл, о̀бу́че и *крèџе* Туб, *нèстиаге* *врèћа* СР, *до̀ира* је Мр, тèло *òстиа* здр̀аво Мил, ма̀јчица *òстиаге* Пр, *до̀ирчи* Лоп, *до̀ивори* в̀рата Мил, дèте *ѝагè* Др, о̀н *ѝд̀вика* Вр, док о̀на *ѝд̀вика* Реб, *ѝд̀дџе* тòчак о камиòна Брез, о̀нò *ѝд̀и* млèка Др, мènè *ѝд̀че* да прòсй Г, нìшта не *ѝрèзнаге* Пл, *ѝрèсјèче* сàмо око Илиндàна Брез, *ѝрèстиаге* кàшàљ Др, о̀тац *ѝрèйрча* б̀ржè Бог, све *ѝрòсу* Ст, *ѝу́че* гла̀ва Г, нàпољу ко да се *р̀азв̀иди* Пл, нè *рони* с̀узе Д, о̀н *си́ђе* Мил, *ски́ђе* Мр, *си́аге* снèг Др, на срèд̀ни *си́аге* Пл, нè *шегè* о̀прати нòге Г, нè *хèгè* да се л̀и́чй Брез, *у̀зе* ја Мр, *у̀ми* је Мр, нàна *у̀иаге* ДЛ, лèпо *у̀стиаге* Пл, о̀н *ѝр̀че* М.

У појединим примерима дошло је до замене лица, па се облик за прво лице нашао у функцији трећег лица једнине: о̀н *го̀ђо* о̀пèт Мил, дèте *ѝаго* на зèмљу Б, Мйшић *си́аго* Туб.

Преглед и ареал појаве замене лица у аористу у штокавским говорима в. у: Бошњаковић и Радовановић 2011: 191.

б) *ви́дише* Б, о̀нè мènè *ви́дише* ДЛ, *вра́ишише* о̀ни мènè В, *га̀доше* нам јабуку Бог, *га̀доше* ми нèк̀у т̀раву ГЦ, *ги́иоше* о̀нò С, *до̀бише* нèк̀у бòлèс Реб, пòслè *го̀ђоше* Брез ГК Пр, *го̀ђоше* по Јовањдàну Лоп, *до̀јоше* мèни Пл, *донèсоше* телевизор С, *до̀и́раше* Вр Лоп, о̀ни *зала́ишише* Лоп, *за̀немоше* у с̀уботу С, нèка̀ко *заобй́иоше* Реб, пèтли *за̀йеваше* Вр, о̀вце *за̀с̀уше* С, *за̀йàлише* о̀ну жй́жицу СР, *и́гоше* у̀ кућу Б Лоп, *изàђоше* Пл, *изй́доше* тàм нà п̀ут Б, *изй́иаше* мòтòрке Пл, *изл̀у́иаше* сй̀то С, свè *исй̀рèйй̀ураше* Б, *исй̀ройадаше* С, *лèиоше* Мил, *мèй̀инуше* мènè според в̀урунè Лоп, жèну *мèй̀уше* ГЦ, о̀не мènè *навràишише* Мил, *най̀и́раше* га СР, вàшке *най̀унише* нàс Лоп, *на̀секоше* двàнèс кубй̀кà Д, *о̀гвèдоше* Б Г, о̀н" се *о̀гвòдише* Др, *о̀гв̀укоше* С, о̀н" *òгоше* пòслè ГК Г К С Пл, снà и сй̀н *òгоше* ГЦ, *о̀и́и́раше* у̀ Вàљево Мр, *ѝд̀бèиоше* л̀уди ГЦ, Туб, свè *ѝд̀вадише* Б, о̀вй̀ *ѝовй̀каше* Мил, *ѝд̀лèдаше* С, нàма *ѝод̀вàлише* Туб, *ѝодèлише* вòлове Р, *ѝодèлише* се СР, *ѝд̀јèгоше* с̀рне Г, *ѝдокуйише* Пл, *ѝд̀мрèше* Лоп Реб, *ѝонèсеше* за нама С, *ѝд̀чèше* Туб Г Мил Бог Пл Туб, *ѝрнуше* у̀ мènè о̀вце В, сàд ми *ѝрòйагоше* нòге СР, о̀вце *ѝушишише* Др, с кòђима *разв̀алише* кàпију Б, о̀не се *разй́иоше* С, *раскòйаше* се Лоп, мènè *рèкоше* Вр, *ски́нуше* тè иконе С, жèне *ск̀уйише* се Вр, *ск̀уйише* се са мòјòм

дѣцом Лоп, овѣ трѡј^ица *сѣѡгоше* М, *уваѣиши* свѣкра Б, *увѣгоше* га у кућу Бог, *уђоше* у кућу С, *узѣше* дѣте СР, *узѣше* мѣни С, Живоротку *шчѣѡаше* Б.

4) Нису непознати ни облици аориста од несвршених глагола: Милан се *лѣца* С, ја се *л^иѣчи* Брез, не *ѣѣиѡа* ја Мил, па *ѣриѡа* ја Бог, *в^укошмо* с кр^вѡм Лоп, *умѣсмо* да пѣв^амо СР, *ѡв сѣдисмо* с^ат Пл, *лѣдгаше* и *вѣлѣ* Пл, *д^аваше* ми нѣкѣ пр^аш^ак^а Пл.

Грађа такође показује да се и у Подгорини јавља аналошко проширење *-g-* које је забележено иначе на целој штокавској територији (уп. Бошњаковић и Радовановић 2011: 192–194): *сѣѡгоше*, *д^агоше* и сл.; немам потврда за примере типа *гаше*, *сѣаше*.

С друге стране, факултативно се јављају примери у којима је дошло до замене форманата млађег сигматског ариста *о* у *е*: *гѡђеше* и ѡни Мил, *ѣѡнесеше* за нама С. Појава је факултативна и у севернијим штокавским говорима, као и у икавскошћакским говорима (Бошњаковић и Радовановић 2011: 194).

Футур I

507. Илустративно наводим следеће футурске конструкције:

а) *ћу*, *ћеш*, *ће* ... + *га* + *ѣрезени*:

шт^а *ћу* *г* *уз^мѣм* Суш, дѣ *ћеш* *га* *ѣселѣш* СГ, јѡш *ћу* д^алѣ *га* *к^уѣѣѣм* Сит, с^а *ћу* *ѡѣрѣдѣм* ДК, вѡдѡм *ћеш* н^у *га* *ѡк^уѣѣш* Лоп, дѡвече *ћеш* др^угѡ да *з^асѣрѣш* Мил, с^а *ћеш* т^и *га* *ѣдѣш* Брез ѡн *ће* *га* *ѣѡвѣдѣ* кѡло С, з^на^мо да *ћемо* *га* се *к^уѣѣмо* Бал, м^и *ћемо* *га* *кѡѣмо* Др, *ћѣ* *ћемо* *га* *нѡћ^имо* ДЛ, тѡ *ћемо* *га* *ѣѡс^ад^имо* ГЦ, ако *ћемо* *га* *ѣрѣлѣѣнѣмо* СР, с^а *ћу* *га* *мѣѣн^у* Б;

Из примера се види да нема уопштавања облика *ће*.

б) *ћу*, *ћеш*, *ће*, *ћемо*, *ћѣѣе*, *ће* + *инфинитив*:

дѣ *ћу* *га* *мѣѣн^уѣш* Огл, к^акѡ *ћу* ја *з^нѣѣш* М, в^ал^да *ћу* *мрѣѣш* Б, ја *ћу* *га* *сѣрѣм* Реб, тѡл^кѡ *ћеш* д^ан^а *бѣѣш* бѣјен ГЦ, к^акѡ *ћеш* *ѣѡд^аѣѣкаѣш* Суш, т^акѡ *ћеш* и *ѣѡжеѣш* Пл, ѡне *ће* *ѣзвѣѣш* Брез, с^утр^е *ћемо* *ѣш* Пл, с^а *ћемо* *ѣр^аз^нѡѡѣш* Бог, к^ућу *ћу* нам *з^аѣѣл^иѣш* ГЦ, свѣ *ћу* *ч^уѣш* Туб, с^а *ћу* ѡни *гѡћш* Пл, *ћѣ* *ћу* се *к^рѣѣш* Суш, дѣ *ћу* *бѣѣш* Др, мѣнѣ *ћу* *ѣбѣѣш* ГЦ.

508. Прости облици футура забележени су:

а) од облика на *-ѣш* и енклитике која се сажима:

вѣдѣѣш нѣ трѣб^а Д, *д^аћѣмо* ти дѣте Реб, *д^аћу* му З, *гѡвѣѣшѣш* нѣкѣ Лоп, *з^аврѣшѣмо* пѡсла В, *з^аѣѣлѣћу* кѡшару Б, *з^аѣѣнѣѣшѣш* ГБ, *ѣм^аћеш* јѡште дѣцѣ Реб, *јѣѣшћу* ја Мил, *к^аз^аћу* ти ГК, *к^аѣшѣ* тѣби б^аба Милѣва В, *к^уѣѡѡѣћу* ти сѣра Мил, *м^ајкаће* се Лоп, ако д^анѣ *ѡсѣѣшѣш* Др, *ѣрѣѡн^ићу* те кр^ају Брез, *ѣѡдѣлѣћѣмо* пѡ пола Сит, *ѣрѣѡѡћу* вам Д, *сѣшћу* ѣ ја СР, *ч^ућу* в^амо ѡвѣ Туб;

б) од инфинитива на *-ћу* у случајевима када долази до стапања инфинитива и енклитике:

ѡна к^ажѣ *гѡће* к^ум В, *гѡћу* да сѣдѣју Пл, *ѣћеш* с нама н^а жетву Др, ако б^уд^нѣм мѡгла *ѣћу* ГК, *ѣћеш* те к^упити Др, *ѣћѣѣе* гѡр Лоп, *ѣрѡће* вѣл^ику зѣм^лју Пл, *ѣћѣѣе* у собу Мр.

Спорадични су примери типа: *ѣћу* *ћу* с^утр^е З, *гѡћу* *ће* ѡн Мил.

И у околиним говорима уобичајени су облици у којима долази до спајања инфинитива и енклитике (уп. нпр. Радовановић 2006: 112, Тешић 1977: 227, Марковић 2011: 589–590, Реметић 1985: 322).

Футур II

509. Облици футура II потврђени су мањим бројем примера: ако ме *биднѐ* бџлело Пл, кад *бѹдѐ* гџила Бог, ако *биднѹ* тѹрили Брез, кад *бѹдѐше* бџловѧли ДК, кад *нѐ* бѹдѐм мџила ГК, кад *бѹдѐм* имала Г, *бѹдѐ* кѹсео Бр, кад *бѹдѐ* кѹсела Осл, кад *бѹдѐше* ишли Лоп, кџѐ *бѹдѹ* гѧлаз^ле Мил, ако *бѹдѐм* мџила Мил, док се *нѐ* биде џкреишало Мр, кад *ја* бѹдѐм ѹмрла џвде Пл, кад *биднѐ* бѧба ѹмрла Вр, кад *биднѹ* ирѐбале Сит, ако *биднѐш* рџг^ла СР, ако се *биднѐш* иџорџила Реб, кад *бѹдѐ* ирѐбало Суш.

Императив

510. Облици императива гласе:

1) 2. л. јединице:

а) *ћѹи* бѧба Мил, *чѐк* да нађем кѧшичицу Мил, *иџ* дѧј џнџ Мил, не нас *иѹиѧиѹ* Мил, *иѹс* тџ Жѹка Мил;

б) *бѧци* М, *бидни* нѧпољу Реб, ти-се *гѐри* З, *донѐси* јџш В, *биджи* нѧпоље Бог, *донѐси* вџдѐ Др, *донѐси* Др З, *иџи* З Остр, *Љѹбица* *иџи* кѹћи Лоп, *дидете* иди *лѐзи* Г, *иџи* Суш, ти *мјѐри* како џш Брез, *џди* Лоп, па се *џиѐни* Г, *зџви* ГЦ, *џслѹжи* вџјску З, *иѐри* Л Пл, *иџмџзи* Л, *иџнѐси* ми цигѧре З, *ирѐди* Пр, *ирѐрџи* мѐнѐ Лоп, *разѹми* З, не *рџни* сѹзе Д, *сѐџи* тѹ Мил, *сѐџни* мѧло Л, *срчи* ГЦ, *ћѹиш* Б;

в) *бѐѧј* Др ГЦ Др, не *бџј* се жѐнѐ Туб, *вџгѧј* мџга кџња Остр, *илѧсѧј* кџгѧ ти џћеш Мил, *илѐгѧј* и ти сѧде Сит, *гѧј* ми З, *гѧј* џнџ Мил, *гѧј* вѧм С, *гѐљѧј* Мил, *џвѹѧј* Л, *замџиѧј* се СР, *зѧиварѧј* Мил, ако мџш *изџрџѧвѧј* Остр, *лѐѧј* се Суш, *мѐшиѧј* Туб, не *мѐшиѧј* се Д, *нѧѧѹѧј* дрѧа В, ако си мѹшко *џсѐѧј* се Ст, *иџинѧј* дѐџи ДК, *иџгѧј* Бог Др Пл, сѧмо ти *иџкушиѧј* З, мѧло *иџмѧзѹј* Пл, *иџиѧј* кџла Сит, свџџег дрѹга *иџиѹѧј* Мил, *иѧѹѧѧј* М, *иѧѹѧј* Др, *иѧѹѧј* џвде Б, *иѧѹѧј* мѧло Г, *сѧвиѧј* Пр, *сѐгѧј* Мил, *сѐгѧј* на крѐвет СР, бѧбу *сликѧвѧј* Б, *слѹшиѧј* Мил Суш, *сирѐгѧј* Брез, *сирѐмѧј* се Сит, *иѧѧј* С, *иѧѧј* Пр, *иѧѧј* у сѧндук С, *иѧѧј* Мил Пр, *ѹкувѧј* кѧву Лоп, *чѐкѧј* Брез Др Пл, *чѐкѧј* да т кѧжѐм С, жѐнама *чѐшљѧј* кѹчине Мил, *иѧѧј* тѹд гџр В;

г) У 2. л. јединице глагола четврте врсте са и у основи изостаје *ј*: *иѹи* и л^ѹѐкове Суш, *идѹи* дѐте Др, *сѧкрѹи* тџ СГ, *нѧиѹи* се и ти З, *сѧиѹи* тѧку Г; и у 2.л.мн. *иѹише* млѐко Остр, *ѧјде*, *иѹише* тџ Г, *сѧкрѹише* нѐгѧ Брез.

д) Глаголи типа *вѹћи*, *сѐћи* у 2.л. готово увек гласе: *вѹци* и дрѧа ГЛ, *вѹци* на сџнице ГЛ, мѐн^л вѐлѹи *вѹци* Пл, *вѹци* клѧдара Пл, кѧјѐм *извѹци* вџдѐ Пл, *иѹвѹци* вџловима ГЛ, *иѹвѹци* џнџм нѧ крѧј сѧмо Туб, *иѹвѹци* тѧмо Бр, *исѐци* тѧмо Реб, *сѐци* пџ пола СР, *сѐци* сѧде Бог, *иѐци* ти Остр, *исѹѐци* дџбро Бал; али: иди па с *џбѹчи* ГЦ.

2) 2. л. множине:

не *бџише* се Др, ви *бѹише* К, *виѹише* Мил Туб, *гџиѹише* Пл, *зѧкџѹише* шта џћете Ст, *зѧиѹѧѹише* вѧрата Мил, *иѹише* сѧд вѧс двџје Г, *иѹише* ви ГЦ Пл Туб, *иѹише* ви кѹћи М, *иѹише* у стѧн С, *иџниѹише* мџј трѧктор Г, *џсиѧѧѹише* и џнима гџр Остр, *џиѹѧѹише* вѧрата Г, *џиѹиѹише* ГЦ, *џиѹиѹише* слџбџдно С, *иѹвѐџише* Пл, *рѧмњѧѹише* кѧко ви џћете С, *сѐгѧѹише* Мил СР, *сѐише* Л, *сѐише* Мил, *сѐѹише* сѹк^лрама Мил, *слѹшиѹише* Мил, *ѹѹише* З.

На терену се јављају и императивне конструкције типа: *нѐк* *иџѐ* сѧ вама Мил, *нека-ѹћѐ* вѧм ГЦ, *нѐк* *иџиѧѧѧ* крѧве О, *нѐк* *иџѐ* тѹне ДЛ, и др.

3) Речца *нека* се може јавити и у одричном значењу императива: *нѐка*, *ја* *ћу* Мил, *нѐка*, мџгу *ја* Пр Б Реб Ст, *нѐка*, ти Десо *ѧјде* Лоп.

4) У 1. л. множине бележила сам императив од узвика и неправилног глагола *хајџе*: *ѧјѐмо*, *ѧјмо*: *ѧјѐмо* не мџг^л вишѐ М, *ѧјѐмо* мџлим те Пл, *ѧјѐмо* те ѹ кѹћу Туб, *ѧјмо*, дџл С.

5) Негирани императив јавља се у примерима: *нѐмѝј* рáдити Др, *нѐмѝј* да ми дáјете дéте СР, *нѐмѝј* ни пítати Б, кáжѐ *нѐмѝј* ићи Бог, *нѐмѝј* да се грдѝм Брез, *нѐмѝј* ò њима гóвѝрити Брез, *нѐмѝј* стрѝна, мѝлѝм те Вр, *нѐмѝј* нѝко да ти ùз^нмá дéте В, *нѐмѝј* тѝ слўчáјно да јѝдѝш ГБ, *нѐмѝј* је пѝмиња́ти прѝ Ђурђевдáна ГК, *нѐмѝј* ићи ГЛ, *нѐмѝј* ме ни пítати Г К Мил, *нѐмѝј* више да ми доводѝш ДК, *нѐмѝј* да ме гѝните ДЛ, *нѐмѝј* помѝнути првѝ дѝѝбу Др, *нѐмѝј* повијѝно да бѝдѝ Д, *нѐмѝј* да се òцáк ùгáси Мил, *нѐмѝј* тѝ пресѝјат^н О, *нѐмѝј* вишѝ да кўкáш Реб, *нѐмѝј* сѝне Р, *нѐмѝј* да се мўчиш СР, *нѐмѝјѝше* ви мѝнѝ вѝзати В, *нѐмѝјѝше* мўчити дéте Мил, *нѐмѝјѝше* дѝјете блѝзу мушкáрца Со, *нѐмѝјѝше* јѝсти лѝбáц Туб.

6) Веома су живи облици императива с партикулом *-ge*: *ѝурниге* кá мáло Пл, *гáјге* тѝ Г, *гáјге* вѝдѝ ГЦ, *гáјге* вáмо С, *ѝгѝ* тáмо Л, *ѝзáђиге* вáмо ГБ, *ѝсѝрѝчáјге* Трѝвўне Мил, *зáѝвѝриге* тѝ Дѝсо Лоп, *ѝгѝге*, сѝне О, *ѝѝвѝриге* тў С, *ѝкáжѝге* тáј јáстук Л, *ѝмѝѝниѝге* ме ГЦ, *ѝвáѝиге* се за врáта Г, *ѝзмѝге*, дѝла Реб, *ѝѝлѝге* свѝтло Суш, *ђѝгѝ* (сви пунктови).

7) На целој територији сасвим је уобичајен и узвик *на* у императивном значењу „узми, држи“.

8) Нису непознати ни облици приповедачког императива у којима облик за 2.л.јд. стоји уз 1.лице: *јá ѝрѝи* Брез, *јá мѝли* Сит, *јá грђѝи* Пр, *јá ѝѝвѝри* Др.

Потенцијал

511. Уопштен је енклитички облик глагола *биѝи* за сва лица: *нѝ би весѝлиѝ* Ст, да се *нѝ би зáјáл^н*ла кѝшара Мил, да *нѝ би зáрђáли* Мил, да *нѝ би кўѝѝѝвѝ* С, рўку *ѝцекла би* Суш, *јá б* сáд *ѝѝнѝѝ* ѝнај цвѝт Остр, да *нѝ би ѝмѝшѝ* пѝтковице Туб, да *нѝ би ѝѝѝкрáгли* домáђина Сит, *мѝ би тѝ ѝрѝнели* вáм Остр, *ѝмрѝ би* З.

Уопштавање облика би карактерише и суседство (уп. нпр. Радовановић 2006: 114, Теших 1977: 228, Марковић 2011: 591, Николић 1968: 421. М. Николић 1972: 682, Реметић 1985: 327–328).

Глаголски придев трпни

512. У испитиваним пунктовима забележеним су облици трпног придева на *-н* и *-ѝ*:

а) Потврде за формант *-н*: а је *áѝѝр^нсáн* Мил, *вáљáна* Ст, нѝкѝ су лўди *вѝшáни* Лоп, није *лѝдáно* Д, *гáрѝвáно* Др, свѝ *дѝљáне* нѝжом Остр, зѝмљá *зáѝзимáна* Д, *зѝдáно* бѝло Мил Пл, крпа *ѝзáѝкáна* Сит, *ѝзмѝѝáно* С, кўѝѝвáне мнѝге ѝвце Остр, *нѝѝѝѝкѝвáни* нѝкáко Лоп, *ѝзѝдáна* вурўна Сит, ѝнѝ свѝ *ѝѝбáцáно* Мил, бѝло *ѝѝдáѝкáно* К, није *ѝѝстáвљáно* С, бѝднѝм *ѝѝѝѝѝѝáна* Бал, *ѝрѝкѝвáно* ѝколо ѝксерчићима Бог, *сáѝкáне* од кўдеље Остр, *свѝзáну* у ўзицу С, није ни *сѝјáно* С, не мѝгу нá земљу *ѝкáнá* Г, *ѝкáнѝ* К, дрўкчијѝ *ѝкáнѝ* Пл, ѝвде *ѝдáвáна* Мил, нѝѝ *ѝдáрáни* Лоп, дѝл је *ѝкѝѝáно* К, *ѝкѝвáно* Пл;

ѝѝњѝно дѝл Пл, кад је Слáвкa *дѝвѝдѝна* М, није бѝѝ *жѝђѝен* Б, испо снѝпа де је *жѝњѝвѝно* З, *жѝњѝвѝно* Мил, пѝсѝк *зáѝвѝрѝн* Б, *ѝсѝчѝно* З, бѝла *ѝсѝрѝшѝна* Брез, *кѝшѝно* Д Пл, ѝме *крѝѝѝнѝно* Брез, *лѝжѝна* вáтра Д Остр, јѝш јѝдна кўђа *нáчињѝна* Брез, ѝн на трáшкѝ *ѝбѝѝн* Лоп, *ѝђрáвљѝна* кўђа Пл, *ѝчѝн* Б С *ѝлѝѝнѝно* Остр, тѝ је бѝло *ѝѝѝѝѝѝшѝно* Мил СР, *ѝзгѝр ѝрѝѝлѝѝнѝ* Сит, мáло је *ѝрѝѝрáвљѝна* Др, бѝле *ѝрѝѝѝвѝнѝ* К, нѝсам *ѝрѝвѝдѝна* Мил, кáкѝ је жѝвѝт *ѝрѝѝѝѝрѝн* Лоп, рáници *ѝѝрѝрѝни* Брез, вáљáдá *ѝсѝђѝно* Лоп.

б) Потврде за формант *-ӣ*:

Зора је прѣ *вѣнча̄ӣа* С, *дѣва̄ӣо* је Мил С, свѣ *дѣрива̄ӣо* С, то̄ је сламе *дѣӣра̄ӣӣ* Лоп, сѣдови су *дѣж̄а̄ӣӣ* у кредѣнцу С, свѣд је злато *зѣко̄ӣа̄ӣо* Реб, *зѣреза̄ӣо* вам Др, то̄ било *зѣа̄ӣо* С, *кѣза̄ӣо* им је Б, *кѣва̄ӣо* за ватрѣм ГК, прѣ *кѣӣова̄ӣо* Туб, прѣје што су *кѣӣова̄ӣе* Брез, није *мѣӣа̄ӣо* шећер Мил, то̄ је *намаза̄ӣо* Реб, месо *одѣзим̄а̄ӣо* С, кѣћа је *дѣӣдѣа̄ӣа* Г Бал, *дѣсѣца̄ӣо* од точка Реб, нѣкако *дѣӣвар̄а̄ӣо* С, није тад било *ӣла̄нӣра̄ӣо* Мр, отац *ӣдѣва̄ӣӣ* С, од прѣћа биле *ӣдѣова̄ӣе* Туб, *ӣдѣрив̄а̄ӣе* кѣће Бал, *ӣѣца̄ӣо* из мѣтака̄ ГБ, са̄мо сад *ра̄ско̄ӣа̄ӣа* Туб, *сѣја̄ӣа* кѣдеља прѣ Остр, кад је *сѣја̄ӣа* зѣб Л, није то̄ *сѣја̄ӣо* кѣ са̄де Брез, *сѣрѣма̄ӣо* у прѣдају В, свѣ је то̄ *сѣрѣма̄ӣо* С, од вѣнѣ *ӣка̄ӣа* Ст, ка̄ко је то̄ *ӣка̄ӣо* Б, то̄ *ӣка̄ӣо* дебѣло Др, на̄јбѣље кѣ није *ѣдѣӣ* ГБ, *ѣдѣӣа* у Причѣвић З, *ѣдѣӣа* К, ѣ Ваљѣво *ѣдѣӣа* С, *ѣдѣӣа* Давидовић Л, свѣ *ѣко̄ӣа̄ӣо* Мил;

дѣнѣӣо С, *дѣнѣӣо* одѣло С, те *дѣнѣӣо* Брез, кад је *ӣдѣѣӣ* З, на рамѣн"ма *ӣрѣнѣӣо* Мил, слама *ѣнѣӣа* Мил;

ва̄мо је *мѣӣѣӣӣ* ка̄мак Мил, *мѣӣѣӣӣа* та̄бла гѣр Вр, са̄мо *мѣӣѣӣӣа* рѣрна ГБ, за нѣга *мѣӣѣӣо* С, *дѣӣѣӣѣӣо* је то̄ Др, *дѣрѣнѣӣӣ* на̄ма Д, кад је *са̄дѣнѣӣо* СР, пѣсле сам *смѣнѣӣ* З.

513. Код глагола прѣве Белићѣве врсте могућа је аналошка алтернација коренског сугласника: кѣшуља *вѣжѣна* ГЦ, *вѣжѣне* ѣв"дан К, *вѣжѣни* ја̄стѣци Брез, *вѣжѣни* ира̄ми СР, *мѣжѣне* јѣтри С, *ӣдѣмѣжѣно* до чѣтри СГ; али и: *ӣзѣвѣзѣни* ира̄ми Туб, кѣшуља *наѣзѣна* ГЛ, ѣ тога̄ *вѣзѣно* В; Арѣал в. у Ремѣтић 1985: 330, у нап.

513а. Порѣд јѣтованих примера код седме Белићѣве врсте (*дѣношѣно*, *кѣшѣно*, *нѣшѣна* и сл.), на терѣну су потврђѣни и старији облици трпног приѣдева у примерима: па је то̄ *нѣсѣно* та̄мо Остр, *нѣсѣне* књѣге Др.

514. Код глагола седме Белићѣве врсте са сугласничком групом *сӣ* у корѣну, спорадично је бележѣно подновљѣно (свѣ *зѣѣѣӣшѣно* Мил, *ӣдѣӣшѣна* срѣда СР) и старо јѣтовање (*кѣрѣӣшѣӣен* за то Остр, *кѣрѣӣшѣӣена* плѣћка дѣсна Остр, *ӣѣӣшѣӣени* смо мѣ Реб). Сразмерно је више потврда у којима алтернација изостаје: и свѣ је то̄ *зѣѣѣӣшѣно* Мил, *дѣӣѣѣӣшѣен* ста̄лно С, *ӣрѣмѣсѣӣен* зѣбр З, *ӣрѣмѣсѣӣени* према Осѣч"ни Г, *ӣѣсѣӣен* кѣћи Пр; исп. т. 315

515. У Ваљѣвској Подгорѣни (као ни у Ваљѣвској Колубари; уп. Радовановић 2006: 116) нема облика типа *крађѣн*, *украђѣн* и сл.

Глаголски прилог садашњи

516. У грађи има мало потврда: *вѣѣѣӣћи* дрѣва Сит, досадило ми *јѣдѣѣӣћи* прѣју В, *јѣрѣѣӣћи* се око кѣћѣ ГБ, кад ми се досади *лѣжѣѣӣћи* Брез, ѣн је рѣко̄ *ӣла̄ка̄јѣӣћи* З, нѣга̄ пѣљѣубѣ *сѣдѣѣӣћи* Сит, цркнѣм *ӣѣѣѣӣћи* Вр.

Глаголски прилог прошли

517. Глаголски прилог прошли потврђѣн је јѣдино од глагола *бӣӣӣ*: *бӣӣӣӣ*.

Перфекат

518. Облици перфекта су сасвим жива граматичка категорија.

Илустративно наводим примере: дѣ су *ѣрамѣашѣовали* Остр, *бѣсѣарӣѣ* је Остр,

у Ваљеву сам бодила С, отац је вѣровѣ у Бога Д, ја сам се вјенчала С, у галице се то прѣ іаличило Лоп, ми смо се іоњале Реб, само то сам даривала ГК, па сам се дичио Мил, додила ми је мајка Бог, ђнѣ што је замладило Пл, ђн је мѣн^н заіовѣдио Г, дѣвѣјку је имѣ Пл, ја сам се исійијала С, ђн ми је исіословѣ ГБ, ђн је кришијавѣ С, кад је мѣђиѣ З, ми смо млѣли кад ђхемо прѣје Пл, то је се толико најайишло Туб, науріјавало је се као зѣчиѣ ГБ, нійишла сам ните Мр, ђбећала се ту јѣднѣмо Бог, ђва се окоишшила С, кад је осѣла вода С, іозіјимали смо се Д, кѣлкѣ сам јѣј һійлима іѣтшкала ГБ, то сам свѣ іосарањивала Сит, іѣшківѣ сам кѣње Пр, іѣуѣвала сам һѣри З, ми смо ірѣзновѣли Мѣрковдѣн Пл, ірѣказивало је се нѣшто С, ту се ірѣчињала пшѣн^нца Остр, трѣјка јѣдна је разіѣдила чѣту Бог, ка се већ расвишвало Реб, ђна је снѣвѣла С, прѣ нег што си ти сійиѣ кѣму Пл, сійушійило је се Пл, ал је сусійѣ С, ја сам само с узѣдала ГК, уснула сам Јѣрдѣнку С ја сам грѣдом то шійѣорила ГБ;

519. У слеѣћим примерима јавља се крњи перфекат: и нѣд бѣлеіале Пл, ђни бійжѣли С, бѣг те весѣлио Сит, мѣнѣ іоњали нѣћѣм В, ђни доіѣншли К, ѣуди добили З, доѣнѣ мѣни Ст, јѣдва дочѣкѣ Мил, мѣј ђтац дошѣ у Причѣвиѣ Пр, и сѣла мѣба да рѣча Ст, жѣіли нѣкй цигланѣ К, заіѣворіѣ прѣ Пл, сѣстра занѣмѣла Л, изѣсійали нѣкѣм кѣплицѣм Пл, іздѣли ђброке Б, ізишѣ вакѣ С, мѣј һѣд јѣукѣ Ст, кѣйѣрисали Пл, клѣјали свѣ Остр, мѣа ђвца мајкала Пл, мѣј брѣт јѣднѣј мѣн^нсѣ ГБ, у ђвѣј сѣби млѣдовѣла С, мѣрѣ њѣгѣ да враті кѣћи Пл, најѣлиѣ липѣвину Л, најѣдало Туб, пѣслѣн најѣушійиѣ Бог, сѣѣе најѣушійили С, нѣко ме насѣчиѣ К, ђбѣсѣариѣ наѣрод Остр, ђтац ђбећѣ Д, ђйравіѣ сйн кѣћу СР, пѣ цакоѣвѣ вѣнѣ ђйрѣла Суш, Мйлѣрад іѣѣѣіѣ ГБ, іѣѣјали јѣгѣњѣце Пр, ђна ме іѣѣуѣаішшила Др, ђтац іѣѣуѣішійѣ С, Бѣг ти іѣѣѣіѣ Д, іѣѣкайали ѣуди Пл, нѣшто іѣсѣіраѣгале Л, пѣслѣн ірѣшѣ Мил, ірѣіѣ јѣдан Пл, іѣуѣіѣѣѣла ГК, вјѣтрѣнѣче разѣ^вѣвале Мр, разіѣварѣ са дѣвѣјкѣм Б, ја рѣн^нла Г, сјѣѣѣ на прѣзор Мр, заѣѣву слѣжшила Др, у нашѣм сѣлу снѣвѣла Бал, іѣуѣцали бѣлі ѣук Пр, укѣрѣли кйчму Туб, кѣмѣ бѣг усѣѣиѣ кѣлкѣ да јйвіѣ Сит, іѣѣѣли вйно Др.

Плусквамперфекат

520. Облике плусквамперфекта потврђују примери: Срѣто добавиѣ бйѣ Пл, бйли ђћѣрѣли Суш, ірѣѣѣ бйѣ Суш, бйли Вѣро іѣтшкѣіѣли Суш, Мйлан бйѣ слѣжшйѣ вѣјску Суш.

Напомене о појединим глаголима и групама глагола

Глаголи прѣе врсте

521. Глагол **ЈѣСТИ**:

ірѣзѣнй:

а) кад мрѣснѣ јѣѣѣм Б, мѣгу сѣтре јѣтри *ѣ ѣѣѣм* З, јѣѣѣш са сйром Л, док је млѣд ти га јѣѣѣш Г, да јѣѣѣш данѣс Суш, јѣдан да видй јѣѣѣ ли краѣва Реб, и сад наш наѣрод јѣѣѣ прѣју Брез, ђна нѣ јѣѣѣ В, даѣм волу да јѣѣѣ Ст, само порѣију д ѣватѣ д ѣѣѣ С, за Нову гѣд^ну кѣѣѣѣ се јѣѣѣ Т, ђхемо ли д ѣѣѣмо лѣба Бог, јѣѣѣмо глаѣу на Бѣжйћ прѣѣ К, свй јѣѣѣмо, свй срѣѣмо ис јѣднѣг чѣнка ГК, слѣбѣ смо іѣмали да јѣѣѣмо Вр, да вй штѣѣѣѣ јѣѣѣше С; іѣѣѣѣѣм нѣкат Мил, по вѣликѣ іѣѣѣѣш Брез, мѣжда іѣѣѣѣш

ти посек Мил, нешто да *йòјегѣ* Брез, медвед *йòјегѣ* Реб; кад ме је һѣла д *ујегѣ* Брез, није трчала да *ујегѣ* Остр;

б) ајдемо са да *јѣмо* Мил, него пасуљ кад *јѣм* Остр, нама комшије *гавале* да *јѣмо* Осл.

имѣраиѣв: *уз*"мај, *јѣди* Д, *узми*, *йòјегѣ* ДК, *узми* па *јѣди* Осл, бѣри и *јѣди* Пр, на̀на ви *јѣдиѣ* лѣба Пл;

аористѣ: *йòјегѣ*мо *òнò* Лоп, *йòјегѣ*ше бѣлѣ у̀ши Пл, дѣјете *ујегѣ* гу̀ја Пл.

р. ѣригев: *јѣò* се лѣб Мр, *јѣò* бѣков лѣс Суш, сòмун је се *јѣò* Брез, *јѣла* се прòја Со Г, *òнò* нѣшта није *јѣла* Реб, обично смо ми *јѣли* сѣр Мил, *јѣли* смо ми л^мѣпо Брез; и *ујело* ме Брез; *йòјѣла* су гòведа ГЦ; *йòјò* и *òнòм* ма̀торòм Срѣји З.

Грађа показује да се старији облици на терену Ваљевске Подогрине јављају ређе. Забележени су само у презенту, и то у западнијим пунктовима. Облици с проширењем *-г-* су знатно чешћи.

У време Николићевих истраживања по Ваљевској Колубари још су били присутни трагови старијег стања (*јемо*, *јej*; 1968: 53); према мом материјалу ови су облици у испитиваним колубарским селима нестали (Радовановић 2006: 117). У тршићком, лештанском и горобиљском говору посведочени су само облици са *-г-* (Николић 1968: 422, Тешић 1977: 229, М. Николић 1972: 683).

522. Глагол **ИЋИ**

ѣрезенѣ: не могу д *й̀гѣм* Б, д *й̀гѣм* дòл њему ГБ, са òбрàн"òм *й̀гѣм* Пр, , пр^мѣко *й̀дѣм* Мр, *й̀гѣм* испод в̀ра Р, д *й̀гѣм* да пòтрàм крàве М, *й̀гѣм* за òвцама Реб, трѣба д *й̀гѣм* к̀ћи СГ, да се *й̀гѣ* да се бѣлѣ Бал, *й̀гѣ* на бунàр Д, *й̀гѣ* за Бадњàк Мил, да глѣдà кò *й̀гѣ* п̀утом Ст, *й̀гѣ* свàк свòјòј к̀ћи Т, од Бѣбића Лúкѣ се *й̀гѣ* Реб, да *й̀гѣ* панàија Сит, у гливѣ *й̀гѣмо* Лоп, *й̀гѣмо* на̀ воду Остр.

имѣраиѣв: *й̀ге*, вѣде казан Огл; *й̀ди* узми кашчицу Бал, сѣне *й̀ди* зòви Радòјку Мр, *й̀ди* па је п̀итàј М, *й̀ди* пòсле Пр, *й̀ди* дѣјете ДЛ ГЦ, *й̀ди* к̀ћи бѣше ти з̀јàн К, *й̀ди* дѣјете Милòјка Мил, нѣк *й̀гѣ* т̀не ДЛ, нѣк *й̀гѣ* ж̀енскѣ ГЛ; *й̀гиде* узми Пр, *й̀гиде* в̀ди нешта се ч̀у̀јѣ Суш; *й̀ѣ* у стàн и на̀јбòлѣг òвна закòл"те С, код мòјѣ шу̀раковића, *й̀ѣ* СР, *й̀ѣ* ви рà(д)те Пл;

аористѣ: и *й̀гоше* у̀ ку̀ћу тàм Б;

р. ѣригев: *й̀шиò* у̀ а̀јку на̀ мѣдведе Реб, *й̀шиò* у̀ Сѣч"ну Пл, *й̀шиò* на̀ кòлѣчкама СГ, т̀д òн *й̀шиò* на̀ п̀иво К, *й̀шиò* у̀ школу СР, *й̀шиò* сам п̀ешкѣ у̀ Вàлѣво Брез, ка-сам *й̀шла* Б, н̀сам ни *й̀шла* лѣка̀ру Л, *й̀шла* са т̀ђѣм л̀уд"ма Сит, тò није *й̀шло* дòктору К, *й̀шли* бòси ГЛ, *й̀шли* м^мѣ̀нали ј̀едан д̀р̀гòг Суш, прѣ *й̀шле* по ж̀етвàма Туб;

ѣрило̀ садàшњи: а̀ јà *й̀гѣ* за̀ њѣм Лоп.

523. Глагол **ИЗЋИ/ИЗÀЋИ**

ѣрезенѣ:

а) јà д *й̀зѣм* ГЦ, *й̀зѣм* дòље Мр, *й̀зѣм* гòр Реб, ако је тòпло л̀ѣти вр^мѣме *й̀зѣм* Мр, Влàд"сав в̀сѣлѣ *й̀зѣ* Б, *й̀зѣ* прѣт ку̀ћу Сит, òвàј нѣт *й̀зѣ* гòре ДК, вò ј̀едан *й̀зѣ* Реб, и д *й̀зѣ* Др, *й̀зѣ* гòр и òд̀у̀ Огл, кад вòлови *й̀зѣ* Лоп, д *й̀зѣмо* на̀кò гòли Л, *й̀зѣ* òздò СР;

б) док *й̀зѣм* на̀ неко гòре Брез, *й̀зѣм* òтудà Остр, *й̀зѣм* нòнòм па̀ а̀јчѣм С, *й̀зѣм* испрѣт ку̀ћѣ Бр, к̀ш д *й̀зѣм* Туб, *й̀зѣ* ѣ̀ собѣ Лоп, тàмо гу̀ја *й̀зѣ* Пл, òнò *й̀зѣ* бòбиње К, *й̀зѣмо* на̀ ца̀ду Пр, мѣ *й̀зѣмо* тàмо у̀ л̀аднѣк нѣкѣ ДЛ.

имѣраиѣв:

а) сàд *й̀зѣ* на̀ прàг ДЛ, *й̀зѣ* вàмо ГБ;

б) кàжѣ м̀ени *й̀зѣ* Др, *й̀зѣ* на̀ сунчàн"цу К, *й̀зѣ* тѣ дòле Остр;

аорисџ:

а) ја *изџше* њс подрума О, мџ ђтац сџмо *изџше* Туб, ја *изџшо* Др, ја *изџшок* ГЛ, *изџшосмо* гџре В, *изџшоше* тџм нџ пџт Б, *изџшоше*, вџдџ ђни ДК;

б) *изџшоше*, ђдоше Пл.

р. џригев:

а) ђвџ *изџшџ* СР, *џзишџ* вџкџ џ лџд Суш, *џзишџ* прџт куђу нђђу Сит, *изџшџ* нџпоље Др, *џзишла* јџдна нџпоље Б, *џзишла* на вџшер Брез, *изџшла* њс куђџ Реб, *изџшла*, ђни ђстали Пр, јџдва сам *изџшла* Пл, *изџшла* џ планину јџтри С, нџ би нџди на вџшер *изџшла* Лоп, ка-сам *џзишла* О, ђдав је *изџшило* шџс лџђџ Реб, издџлило се па *изџшли* гџре Мр, мџкице сџмо пђпџли и *изџшли* ГЛ, *џзишли* пред њџгџ СГ, гџрџмо *џзишли* Мр, *изџшли* на нђвџ плаџ Лоп, прђвџ су ђни *изџшли* Туб, чђбанице *џзишле* Ст, *џзишле* жџне прђз њџгџ Суш;

б) *џзашџ* мџло пђд брдо З, ђн је *изџшџ* СГ, свџкар *изџшџ* ђдудџн М, чџм је *џзашла* Бал, мџма *џзашла* Осл, ђна је *џзашла* нџпоље К, ка-су *џзашли* ђвџ Г, *џзашли* гџр пђ изнад њџгџ Реб, па се под^џџлили па *изџшли* ђвде Мр, мџ смо *џзашли* Ст, Лџка и дџда су *изџшли* ђвде С, џјутро смо *изџшли* вџде Туб.

На основу изложеног може се ређи да су скоро у подјџднакој употреби ђоба лика (можда је ђблик *изџши* унеколико фреквентнији у неким гл. ђблицима, уп. нпр. перфекат). У свим ђколним говорима превагу има лик *изџши* (уп. нпр. Радовановиђ 2006: 118, Тешиђ 1977: 229, Тршиђ 1968: 423, М. Николиђ 19725: 683, Реметиђ 1985: 335, Николиђ 1966: 275).

524. Глагол **ђТИЃИ/ђТИЃИ**

џрезенџ:

а) *ђђџм* тџм мџђци ГК, ја *ђђџм* њђзи Остр, ја-*ђђџм* ђцу и мџђци Брез, *ђђџм* њџ прђбђђџм Др, *ђђџм* дђље Суш, *ђђџм* ја питаџ Реб, *ђђџм* јџдна њџ те викиџм Пл, нџ смџш д *ђђџш* кџђи Сит, кад *ђђџ* станџриџа Пр, мџлада *ђђџ* нџ бунџр Осл, *ђђџ* нџ Ставе Сит, ђна *ђђџ* у Осџч^ну Т, *ђђџмо* кђд њџгџ Лоп, џј *ђђџмо* гџре Пл, д *ђђџше* ја и Лџпосава Б, д *ђђџше* да видџте О, *ђђџ* у Драгђдђ Лоп, и *ђђџ* у сџло ђвд Ст, *ђђџ* ђнђј ћџрџи В.

б) *ђџиџнџ* ђн Лоп,

в) нџкат ђни *ђџиџу* Реб, кад *ђџиџу* у водџницу Реб.

Грађа показује да се ређе могу чути ђблици презента и по тређој врсти.

имџераџив: *ђџиџџше* вџ њђј Лоп; *ђџиџи* (сви пунктови), *ђџиџише* (сви пунктови).

аорисџ: ја *ђђо* Б, замђтџвџм дџте и *ђђо* Рџнђији СР, *ђђок* ја па куд бџло ГЛ, *ђђок* прђц^џђђџм Суш, *ђђе* преко бџшчџ Д, и кроза шџницу *ђђе* Брез, *ђђосмо* нџшџм пџтом Суш, *ђђосмо* мџ гџрџмо С, *ђђошмо* вџмо у Брђзџк Г, *ђђоше* чџзме ДЛ, трђчите *ђђоше* Реб, изџђшоше и *ђђоше* Суш, ћџци *ђђоше* кџђи З.

р. џригев:

а) *ђџишџ* џ рџто Мил, *ђџишџ* нџрод ђталџ З, ђнџј *ђџишџ* и џзџо џјам Остр, ђталџ је *ђџишџ* Реб, *ђџишла* ја дђле Бал, па је *ђџишла* ђпџ за другђг Бр, пђс *ђџишла* за мђмка Осл, *ђџишла* у Ўжичџне Туб, *ђџишли* цркви и вџџчџали се Брез, *ђџишле* да се џпишџ ГК;

б) ка-сам ја *ђчо* Пр, *ђчла* у Беђград С, *ђчђ* у Вџљево С, *ђчђ* да кџпџм В, *ђчђ* тџмо С, *ђчђ* је лекџру ГЦ, *ђчђ* ђтац Др, *ђчђ* џ куђу Б, *ђчђ* и пџтђ пђпа СР, док *ђчли* Ст, свџ је тђ *ђчло* Реб.

ђблици *ђчли* и сл. бележени су и у ђближњим говорима: у говору Лџштанског (Тешиђ 1977: 229) и у Рађевини (М. Петровиђ 2005: 284). Б.

Николић их не региструје у Ваљевској Колубари и Тршићу, а ни касније према мојим налазима ти облици у колубарском говору нису потврђени (Николић 1968: 423, Николић 1969: 54, Радовановић 2006: 118–119); у Обадима стоји *ошо*, *ошла* (Симић 1978: 81).

фунтур: *ошићу* њ ја са вама Реб, *ошићу* доле О, бџали се *ошиће* М, *ошиће* њ сама Мр, *ошићемо* заједно Мил; и: ја ћу *ошићу* на подне СР, ја ћу *ошићу* О.

525. Глагол **НАЊИ**

презент: *најћеш* ти кроз ўлицу Туб, бџамо у шуму кад *најћеш* Огл, данас да *најћеш* Мр, Ўж^чани кад *најћу* Мил, *најћу* туде Сит;

императив: па *најћи* опѣ ў лето Суш, ѣ, *најћи* ти љети Мр;

аорист: и *најће* нека руска комисија Бог, *најће* офцир уза стрџ Др, недеља *најће* ГЦ;

р. иридев: да не би ко *нашио* Брез, ка-сам ја *нашла* озгџ Брез, ка-су они ѓв *нашли* Пл, како-су *нашли* Мр;

фунтур: веселѣ сестра сикира се, неко *најће* Мил, *најћеице* порџ њи Брез, *најћу* сад и они Реб.

526. Глагол **ДОЊИ**

презент:

а) *доћем* мџџ мајци Л, *доћем* у Сѣч^чну Лоп, *доћем* о Митровдану С, *доћемо* ѓв кўћи Ст, уочи Лўчиндана *доћемо* Суш, кад *доћеш* међу народ Д, *доћеш* по ме Туб, мџмци *доћу* Др, *доћемо* дол код њи Пл; и: стџи и тџ *надоћеш* ГК, ѓндај *надоћеш* бѣла Туб;

б) ја *дојем* кўћи ДЛ, ја-*дојем* тџмо Мил, гџр *дојеш* на цаду Др, кад *дојеш* кўћи С, да *дојеш* да је запроси ГЦ, младџења *дојеш* Сит, ка-*дојемо* на игранку Мил; ка-ти *доједу* Осл. Исто стање потврђено је у говору какањских и зеничких Срба (Реметић 2000: 934); исп. т. 317.

императив: Мјлоше, *доји* Бог, *доји* њ ти маљо Бр, *доји* ти љџџс Мр, *доји* на забава Огл, *доји* Јџвану Алексића на игру С, *дојице* на свадбу Сит;

аорист:

а) ја *дођо* ГБ Д ГЦ Пл Реб, Бџр^сав *дође* Пл, *дође* озгџ жена Д, Драган *дође* Суш, *дође* ми ѓвај свџџк ГК, дџкле *дођосмо* Туб, што не *дођосице* С, *дођошмо* у Косјерић ГЦ, *дођоше* на врата лупају Брез, *дођоше* и казаше Др, они сице, *дођоше* по Јџвањдану Лоп;

б) *доје* вамо Др, *доје* мџни ГК, *доје* нана Дарџнка Г, ка *дојоше* ѓни напони Пл; *фунтур*: *дође* да ме ѓбићеш ДЛ, *дође* ми сестра и ѓтац ГК, *дође* ѓна за Никољдан Ст, *доћу* ја по те ГБ, па рџко *доћу* ја њџзи Лоп, *доћемо* мџ дџвече Пл, *доћемо* ми по тџбѣ Пл; са-ћу *доћи* за славу Брез, дал ћу *доћи* Д;

р. иридев: *дошџ* из водџн^чѣ Реб, *дошџ* тај парџндеда ДК, кад је *дошџ* кўћи велџ Брез, нџде *дошла* ми ћџрка СР, снаја што је *дошла* Брез, *дошло* је вџреме ДК, ка-смо *дошли* нџд Мр, *дошли* су бџли Мил; и: *надошло* овољџкџ Бал.

527. Глагол **ОБИЊИ**

презент: да *ѓбићем* баба Мџр^чцу С, да се око стџкѣ *ѓбићеш* ГК, да видџ да га *ѓбићеш* Г, и *ѓбићеш* се ѓко њџга Пр, око астаља *ѓбићеш* СР, *ѓбићеш* да не изџмелѣ Вр, таџко те ме *ѓбићу* Реб;

императив: кад ѓдѣш *ѓбићи* и С, *ѓбићошмо* ѓко њи Лоп, *ѓбићице* њи њџ дол Лоп. *аорист*: ја *ѓбићо* Мил, кўд *ѓбићеш* Суш, неџкаџо *заѓбићоше* Реб;

р. иридев: док није *ѓбишџ* Бџснџ Брез, свѣ сам *ѓбишла* ДК, кџлко сам *ѓбишла* Суш; *фунтур*: *ѓбићу* ѓни њи Г.

528. Глагол **СИЋИ/САЋИ**

ипрезентив:

а) ја-*сићем* прѡдлѡм дрѡва Брез, *сићем* ја Др, ка-сам пѡшѡ да *сићем* С, *сићем* у Вѡљево Пр, да *сићѣ* Вѡјка Д, и *сићѣш* куд гѡд ѡћеш Г, *сићѣш* на Пѡпаре Мр, *сићѣмо* дѡлѡм Туб, ако *сићѣше* ви ѡвѣм пѡтом Др; *сијѣ* низ камѣње Остр;

б) нѣ можѣ трѡктор да *саћѣ* Г, *саћѣ* у јѣдну рѣку Остр, ѡндај пѡслѣн *саћѣ* Осл, пѡслѣн *саћу* дѡле Пл;

импѣратив: *сићи* ѣ ти сѡ њима В, рѣкли *сићише* дѡл Б;

аористив: ѡн *сиће* са тѡвана Мил; *сијосмо* дѡл В;

р. иприв:

а) ѣ ѡн *сишѡ* Д, ѡ Вѡљево *сишла* Реб, *сишли* јѣднѡј кѡћи С, ѡнѣ *сишле* Пл;

б) дѡвео *сашѡ* у вѡјѡт Г, *сашли* пѡслѣн у Осѣч"ну Пл;

футур: *сиће* ѡна С.

Грађа показује да се најчешће употребљава гл. лик *сићи*. У Ваљевској Колубари потврђен је само облик *сићи* (Радовановић 2006: 307), а у једном пункту Шумадијске Колубаре паралелно *сићи* и *саћи* (Крушевица) (Реметић 1985: 336). С друге стране, у говору Тршића потврђено је само *сићи* (Николић 1968: 423), у говору Љештанског *сићи/саћи* (Тешић 1977: 229); у Обадима *сићи* „никад *саћи*“ (Симић 1978: 81).

529. Глагол **УЋИ**

ипрезентив: нѣ смѣм д *ућем* Др, нѣ дајѡ д *ућѣш* Со, ѡна кад *ућѣ* ѡ земљу ГЛ, зѡ мнѡм ѡћѣ д *ућѣ* Суш, *ућѣмо* ѡ кѡјну Г, ѡвце Рѡдѡјчине да нѣ *ућу* Мр;

импѣратив: *ући* да видиш З, нек *ућѣ* у сѣло СГ;

аористив: Стѡјан *уће* ѡ кућу Лоп, ѡни *ућоше* Суш;

р. иприв: *ушѡ* у прѡдѡвницу Ст, *ушѡ* да бѣрѣ Лоп, кѡм ѣ ја смо *ушли* Осл, *ушли* јѡш двѡјица ГЛ, гѡр *ушли* јѣднѡм чѡвѣку С;

футур: *ућу* ѣ видиће Пл, *уће* ѣ ѡна С.

Лик *ући* није потврђен у испитиваним пунктовима.

530. Глаголски придев радни глагола прѡе врсте с ѡсновом на -с- гласи у свим пунктовима као ѣ у стандардном језику: *ѡао*, *ѡала*, *ѡало/ѡали*, *ѡале*, *ѡала*; *исѡао*, *исѡала*, *исѡало/исѡали*, *исѡале*, *исѡала*; *уѡао*, *уѡала*, *уѡало/исѡали*, *исѡале*, *исѡала*; *ѡмео*, *ѡмео*; исто тако ѣ *ѡлѣла*, *ѡлѣле*, *ѡрѣла*, *ѡрѣле*, *сѡлѣла* ѣ сл.

531. Глаголски придев трпни код глагола с инфинитивном ѡсновом на -с- јавља се с алтернацијом (*донѣшен*, *изнѣшен* ѣ сл.) или ѣ без њѣ (*ѡроѡпрѣсѣна*, *ѡронѣсѣна*); исп. т. 513.

532. Глаголски придев трпни код глагола с инфинитивном ѡсновом на -з- јавља се:

а) сѡ алтернацијом: пѣшкѡр *вѣжѣни* Бр, чѣтрѡ ирѡма *вѣжѣна* Брез, сѡкње ѡнѣ *вѣжѣне* Мр, лѣпа кѡшуља *вѣжѣна* ГЦ, ѡмали *навѣжѣни* ѡпанци ГЛ,

б) без алтернације: кѡпили јѡј прѣслуке, ѡнѡ *вѣзѣно* ДЛ, кѡшуља је *навѣзѣна* ГЛ, чѡрапе су дугѡчкѣ *навѣзѣне* Мр, ѡмала двѣ кѡшуље *вѣзѣне* Туб, ѡ тогѡ су нѡшене кѡшуље, *вѣзѣно* В; исп. т. 513.

533. Код глагола с ѡсновом на велар чешћи су примери у којима је резултат I палатализације аналѡшки прѡдро у З. л. мн. презентѡ:

а) вѡлови *вѡчѡ* Бог Л Мр Осл Остр Вр, *не вѡчѡ* Ст, дрѡва ми *говѡчѡ* ГК, *говѡчѡ* с крѡвама З, нѣма ѣ вѡлдѡ зѡми, *завѡчѡ* се Пл, да *извѡчѡ* нѡ ѡнѡ брѡдо ГЛ, нѣ морѡ да *извѡчѡ* вѡлови С, *ѡвѡчѡ* се Брез, *ѡровѡчѡ* се, а ајдѡци лѡпајѡ В, ѡсто се *развѡчѡ*

листићи Огл, онѐ се туд увучу М, ако кӯни умрѐ обучу Г, обучу га, купају Огл, четри проје да се иѐчу Суш, иѐчу у шпорету Пл, исидѐчу колачића Вр, исидѐчу там Сит, исидѐчу и поједу нѐћом Ст, лѐпо они исидѐчу С, прво сѐчу главу Остр, сѐчу људи, јѐду Лоп, сѐчу дрва Пр, сѐ се трупци сѐчу Реб, сѐчу плѐћку Брез, имају исѐчу се Бог, људи исѐчу и донѐсу Осл, д ѓднесу тѓј вурѐни да исидѐчу Лоп, исѐчу њи двојѐца ДК, насѐчу курузовинѐ Бог, осѐчу постав Т, осѐчу тѐ Суш, ѓду у шуму па осѐчу Мил, осѐчу људи бадњак Осл, осѐчу о дрвета Пл, осѐчу се мѓтке Со, смѐрала да иосѐчу Брез, иосѐчу се на жетви Др, ако нам не иресвучу Сит, ѓтичѐ Забава и Бӯкови шѐчу ГЛ, иду за тебом и шучу се Б, шучу жѐне кудилу СГ, ѓнда родитељи шучу Остр, доведу њѐга и исшучу ГЦ; па се лѐжсу М, да се излѐжсу Ст, излѐжсу се ѓне СР, ка-се ѓвце сшрижсу Со, ѓнда се сшрижсу Реб, сѐ ње да и сшрижсу С, па и ѓсшрижсу Мр, да вршсу са мотѓрма ГЛ, јѐдни вршсу М, ѓни жѐта извршсу Мр, овршсу шѐнцу Пр;

б) послѐ вѓлови вучу Брез, вѓлови вучу Л, кад вучу дрва Осл, како рѓниш такѓ и вучу Г, ѓни иовучу Пл, увучу се, имале су тѓмо М, увучу се њѓки СР, ѓнѓ исѐку Брез, осѐку ѓни ѓ нама Мил, ѓдмѓ обучу га Г, иѐку на прѓви Бѓжић Брез, гѓр се иѐку јѓгаѓци Пл, да исидѐку Б, ишучу се печѐнѓце Г, мѐнѐ исшучу кѓ кѓња Реб.

С друге стране, у императиву је готово доследно: бѓци тѓ из рукѐ Брез, бѓци на кућу Вр, бѓци кѓм ГК, бѓци тѓ, ѓјде да вѓдиш М, па зѓми пѓмало вучи Мр, вучи кѓње Пл, Бѓрсѓв мѐнѓ вѐли вучи Пл, извучи вѓдѐ Пл, па иовучи вѓловима ГЛ, иовучи ѓном на крај сѓмо Туб, обучи, сѓне К, обучи се Ст, рѐци јѓј да дѓћѐ Осл, домаѓине сѐци ГЦ, домаѓине, сѐци колач Сит; рѐциѓе ви мѐни Со, сѐциѓе сѓкѓрама Мил, а л и и: ѓди па с обучи ГЦ.

534. Глагол **ВРЕЋИ**

ѓрезениѓ: сѓмо ѓкрећѐш и вршѐш Д, ѓн ѓдѐ вршѐ СГ, дѓлази вршилица па вршѐ С Пр Т, машинѓ вршѐ Осл Остр Вр В Б, машинѓ овршѐ ГЛ Л Брез, пѓжњѐ и овршѐ Мр, кѓлкѓ то се навршѐ шѐнѓце Мил, навршѐ по пӯна кѓла З, јѐдни вршсу Пр, овршсу шѐнцу Пр, ѓни жѐта извршсу Мр, са вѓловима вршѐмо СР, навршѐмо по педѐсѐт Бр, сѓденѐмо и овршѐмо СГ;

р. ѓридев: врѓа шѐницу З, са стѓкѓм се врѓо Д Суш ГЛ, такѓ се врѓо СР, врѓи с кѓњѓма Г, врѓи смо са вѓловима Мр Туб Др ДЛ М, врѓи смо са вршалицама ГБ, наврѓи, јѐдарѐд Мил, ѓни су тѓдѓ наврѓи шѐнѓце ГЦ, мѓ наврѓи Туб.

535. Глагол **СПАСТИ/СПАСИТИ** има промену чешће по седмој него по првој Белићевој врсти:

инфинитѓв: сѐвѓп је брѓва сѓѓсиѓи Реб;

ѓрезениѓ: ѓј да те сѓѓсиѓ Туб, није мѓгла да се сѓѓси К;

р. ѓридев: дѓбро је се сѓѓсиѓ ГК, шѓто сам сѓѓсила Реб, Стѓна и Мѓливѓј сѓѓсила С; и сѓѓсла сѐдам ѓвѓцѓ Лоп, да смо се сѓѓсли ДК, те су ѓни нѓс сѓѓсли С.

ѓѓ. ѓридев: да бӯдѐмо сѓѓшени Т, нека су и ѓни сѓѓшени СГ.

У првој врсти остаје у Тршићу (Николић 1968: 424) и у Ваљевској Колубари (Радовановић 2006: 124), а у говору Љештанског, Горобилу и Шумадији има обе промене (Тешѓић 1977: 231, М. Николић 1972: 685, Ремѓтић 1985: 341).

536. Глагол **МОЋИ** у 1. л. јѐдн. през. има следеће облике:

а) да мѓѓу прѐсти С, да мѓѓу да прѓћѐм Сит, не мѓѓу д ѓстанѐм Б, не мѓѓу д ѓборѐ Бр, мѓѓу и тѓ Пл, не мѓѓ јѓ сѓма М, не мѓѓу да ѓдѐм СР, не мѓѓу вѓшѐ д ѓгрѓм ДЛ, не мѓѓу јѓ вѓше да трѓпѓм Др, не мѓѓу јѓ д ѓдѐм Д, не мѓѓу без тѓплѐ сѓбѐ Мр; б) мѓжѐм да гѓворѓм Б, мѓжѐм ли јѓ сѓд Остр, мѓжѐм да ти кѓжѐм Реб, нѐ можѐм да рѓдѓм Брез, нѐ можѐм да дѓбијѐм К, нѐ можѐм да нѓћѓм Мил, мѓжѐм лѐпо Осл; в)

мѡрѣм и пѡсти ГБ, док мѡрѣм ГК, нѣ морѣм да стѣжѣм Реб, нѣ морѣм Суш, нѣ морѣм даљѣ В;

Облике 2.л. једн. илуструју примери: а) штѡ мѡж да гѡворѣш Б, да мѡж испѣчѣш лѣбац Лоп, мѡж да се кѡсѣ Пр, нѣ мож тѣ наћи Бог, у цркѡи мѡж Д, нѣ мож да знѡш С, ако нѣ мож тѣ бѣжи ГЛ, мѡж бѣти прѣсно мѣсо Мил; мѡш да бѣднѣш Б, мѡш тѣ зѣјат^и и са чоѣком Бр, мѡш тѣ д спонѡмоћѣш ГБ, нѣ мош тѡ да бѡдѣ мѡсно Б, мѡш тѣ дѣјете ДБ, нѣ мош тѣ д упртѣш Л, мѡш ѣ тѣ снајка Д, мѡш тѣ мѣнѣ издржѡвати ГЦ, мѡш тѣ да мѣјесѣш Брез, нѣ мош нѣд да тѣ Осл, ако нѣ мош вѣшѣ Пл, нѣ мош да ткѣш Туб, дѣјете нѣ мош ѡстати Реб, нѣ мош да напустѣш З; б) нѣ можѣш да прѣмѡш ГБ, кѡлкѡ мѡжѣш Д, мѡжѣш и ѡколо Г, мѡжѣш кад ѡћеш ГК, дѣјете, мѡжѣш тѣ тѡ ГЦ, нѣ можѣш тѣ Л, нѣ можѣм да држѣм Туб, нѣ можѣш да спѡвѡш М, нѣ можѣш дѡбро Остр, мѡжеш ли мѣни Ст; в) али мѡрѣш да сѡчекѡш да зазѣмѣ ГЦ.

У 3. л. једн. јављѡ се:

а) сѡде нѣ морѣ Бал, мѡрѣ да пѣјѣ Бал, ако мѡре са пѡрама ДЛ, нѣ морѣ рѡб сѡкат Б, нѣ морѣ д извѣчѣ Бог, нѣ морѣ жѣнско Бр, нѣ морѣ да прѣжѣ Брез, мѡре д испѣчѣ ГБ, нѣ морѣ прѣсна Др, нѣ морѣ да вѣрујѣ Д, нѣ морѣ да ми пѡднѣ М, нѣ морѣ, нѡна Г, ал нѣ морѣ се нѡ ноге ГЛ, нѣ морѣ да се стѣгнѣ ГЦ, нѣ море да с ѡткѡчѣ С, нѣ морѣ ѡдједнѡм Остр, нѣ морѣ нѡкѡ д ѣдѣ Л, нѣ море да кѡпѣ Осл, нѣ морѣ бѡљѡ Т, мѡрѣ нам бѣти жѣнско Др, дѣ мѡрѣ камѣн Сит, пѡслѣ мѡрѣ кѡва ГК, ѡн мѡрѣ да ѡбѣјѣ Лоп, ако нѣ морѣ д ѣдѣ Туб; б) нѣ можѣ д ѣдѣ Б, мѡже да ѡстрѣбѡ Бог, да мѡжѣ Бр, па мѡжѣ и прѣко Бѣбиѡа Со, кѡ мѡжѣ ДК, ка-се мѡжѣ Пл, нѣ можѣ глѡвнѣм пѡтом Суш, ѡѣму мѡжѣ пѡрче Д, нѣ можѣ нѣкуд да ѣзѡђе ГЦ, нѣ можѣ да нѣчѣ Лоп, нѣ можѣ прѣко Цѡр^иѡа Огл; в) кѡлкѡ мѡж бѣти К, нѣ мож д ѣгрѡ ДК, нѣ мож да прѡдѡ Т, нѣ мож да се ѡдѡ ГЦ, нѣ мож ѣс кућѣ Б, мѡж да стѡјѣ ГЛ, мѡж да пѡднѣ Брез, нѣ мож да ѡдлѣпѣ К, мѡјка нѣ мош да дѡјѣ ГК, нѣ мож да сѡшѣ ГЦ, кѡко нѣ мож Огл, мѡж стѡјати до пѡла Туб, нѣ мож у зѣмљѣ СГ.

О различитим теоријским тумачењима облика мош/мож в. у: Реметић 1985: 342.

У 3. л. мн. забележено је:

а) да мѡрѡ дрѡгѡ ДЛ, тѣбѣ мѡрѡ тѡјѡ ѣѣца Брез, а сѡд нѣ морѡ Пр, нѣ морѡ д ѡборѣ Со; б) ѡни мѡжѡ Брез, мѡжѡ да с ѡдѡјѡ Г, нѣ можѡ панталѡне Др, нѣ можѡ нѣшта ГК, да нѣ можѡ К.

У 1. л. мн. забележено је: нѣ можѣмо нѣкад Г, нѣ морѣмо д издржѣмо Лоп, нѣ морѣмо зѡједно З, нѣ морѣмо свѣ М;

У 2. л. мн.: мѡжѣше да вѣдѣте ДК

537. У грађѣ има потврда за појѡву преласка појединѣх облика свршѣних глагола прѡе врсте у трећу:

ПОМОЋИ

ѣрезѣни: ѣто мѣнѣ да јѡј ѣѡмоѣнѣм Г, да те ѣѡмоѣнѣм Л, нѣшта да им ѣѡмоѣнѣм Р, ѣѡмоѣнѣм ѣ ѡма Со, снајѣ да ѣѡмоѣнѣм СР Т, ѡјд да ми ѣѡмоѣнѣш Др, ѣмѡ кѡка жѣна да ѣѡмоѣне Б, дѡје Тѡмина да ѣѡмоѣнѣ Пл, ѡћу да ѣѡмоѣну Г, ѡјѡди да то ѣѡмоѣну Мил;

аорисѣи: ѣѡмѡѡсмо и мѣ Туб, ѣѡмѡѡшмо нѣшто Вр;

ѣмѣраѣѣи: ѣѡмѡзи (сѡи пунктоѡи), ѣѡмѡзише (сѡи пунктоѡи), ѣѡмѡниѡе ми Л, ѣѡмѡниѡе дѣда ГЦ;

р. ѣриѡев: бѡг ми је ѣѡмоѡ Брез, Бѡг ти ѣѡмоѡ Д Остр Пл С, ѣѡмоѡ ѡѡѡј у ѡсѣч^ини Лоп, тѡ је ѣѡмѡѡ Руѣѣја К, вѡруну ѡна ми ѣѡмѡѡ загрејати Мил, тѡ ми је ѣѡмоѡло Пл, т ми је ѣѡмѡѡло СР;

фѡѣѡур: ѣѡмѡћѡ ти јѡ Д, ѣѡмѡће и сѣн Мил, ѣѡмѡћеш ѣ тѣ сѡтре О;

ЛЕЊИ

ипрезентӣ: ја лѣнѣм Брез Г Лоп, лѣнѣм сѧ тебѣм Мил, лѣнѣм де-било Реб, лѣнѣм под губер и поњаву Сит, једно лѣнѣ испод нѣгијѹ ДЛ, лѣнѣ ѓтац СР, кад ѓћемо да лѣнѣмо Бал, вакѣ нѣзбрдо лѣнѹ Г; *идлеинѣмо* сѧмо одѣзгѣр Реб, и такѣ *идлеинѣмо* СР, кад браћа *идлеинѹ* Др;

имѣраитѣв: *иди лѣни* на дѣснѹ стрѧну ДК, лѣни вакѣ Туб; лѣзи тѹ Б, дѣјете, *иди лѣзи* Г, *иди па лѣзи* Сит;

аористӣ: *идлѣташе* и *пѣспаше* Пл;

р. ипрѣдев: ја-сам лѣѣѣ за једно дрѣво дѣбело Пр, ја лѣла крај ѓгњѣшта З, ја сам лѣла на крѣвет Мр, лѣла вакѣ прѣко Пл, лѣла да мрѣ Реб, ѓни су лѣли Мил;

ДИЊИ

ипрезентӣ: *коликѣ вѧлак ја дѣинѣм* Бог, прѧш"на се *дѣинѣ* до небѣсѧ Лоп, *дѣинѹ* у слѧѹ ѓнѣг вѣна Лоп, *дѣинѹ* на тѧван Мил; *услѹжим њѣгѧ* и *идѣинѣм* Суш, ако ш да *идѣинѣш* нѧвишѣ Д, *идѣинѣ* кѧмѣн Мил, *идѣинѣмо* га Др ѓне *идѣинѹ* Т;

имѣраитѣв: *дај ѓвѣ дѣинѣше* дѣте Д; *ѣдѣинѣ* дѣбро Пр, *идѣинѣ* спѣмѣн Мр, *идѣинѣ* ме Суш;

аористӣ: ѓни *дѣише* ѓнѣ С; *идѣиѣок* њѣгѧ Суш; слѧву *сѣдѣиѣосмо* ГЦ;

р. ипрѣдев: *какѣ дѣѣѣ* рѹке ГЦ, *мѧло тѣ су дѣли* рѹке В, ѓчеви *дѣли* се ГЦ; ја је сѧмо *идѣиѣѣ* од зѣмљѣ Мр, *увѣнцѣта вакѣ идѣиѣѣ* и *зѣнѹѣ* С, *идѣиѣли* спѣмене свѣма Реб;

фѹитѹр: *дѣиѹ* ја ГБ, *идѣиѹ* у Вѧлѣву Л.

СТИЊИ

ипрезентӣ: с ѓчим *сѣиѣинѣм* Бр, *ћѣ сѣиѣинѣм* Брез, дѣјете *ћѣ сѣиѣинѣш* Мр, *сѣиѣинѣ* нѣкѧ мѣстија В, нѣ морѣ да *сѣиѣинѣ* СР, *сѣиѣинѹ* Швѧбе ГЦ, кад ѓни *сѣиѣинѹ* са рѹчком М, кад *сѣиѣинѹ* прѣве трѣшње Остр, *сѣиѣинѹ* да се сѣчѹ СР;

имѣраитѣв: *сѣиѣинѣше* Туб Со Пл, *ипрѣсѣиѣинѣ* је О;

аористӣ: кад *сѣиѣише* бѹкве Суш, *сѣиѣише* рѧнијѣ С;

р. ипрѣдев: ка-сам тѣ *ипрѣсѣиѣѣѣ* ГЛ; *није ми сѣн сѣиѣѣѣ* Суш, за ѹдају *сѣиѣѣѣ* Бог, ако је *сѣиѣѣѣ* грѣжђе ДЛ, ѓнда су *сѣиѣѣѣ* *ипрѣѣѣѣѣ* Бал, кад *сѣиѣѣѣ* ѓвѣ прѧшкови Л, мѣ *како смо сѣиѣѣѣ* Туб, ка су *сѣиѣѣѣ* мѣја дѣца;

фѹитѹр: трѣшње *ћу сѣиѣѣѣ* Г;

САГ- (СЕ)

ипрезентӣ: ка-се *сѣинѣш* Остр, нѣ можѣ да се *сѣинѣ* О;

имѣраитѣв: *сѣинѣ* се Бог, *сѣинѣше* се ѓдмѧ Реб;

аористӣ: *сѣиѣосмо* се дѣле Лоп;

р. ипрѣдев: да је се ѓн *сѣѣѣ* С, ѓн је се вѣшѣ *сѣѣѣ* Реб, ја *сѣѣѣ* се Ст, мѣ се *сѣѣѣ* Пл; ѓни су сѧмо *сѣѣѣ* глѧву ГЛ;

иѣ. ипрѣдев: цѣѣ си дѧн *сѣѣѣ* СР, бѣла *сѣѣѣѣѣ* ДЛ.

РЕЊИ/ТЕЊИ

ипрезентӣ: ја-нѣ смѣѣм да *рѣкнѣм* Брез, нѣмѧм рѣч да *рѣкнѣм* Г, да тѣ *рѣкнѣш* нѣ можѣш Реб, ѓтац *како рѣкнѣ* Бр, *кѣме жѣнско дѣте прѣ* да *рѣкнѣ* Осл, нѣ смѣ мѧма да *рѣкнѣ* рѣчи С, *рѣкнѣше* ѣме СР, старѣијѣ *рѣкнѹ* Б, *рѣкнѹ* вѣчѣрѧс Огл; ѓнѣ *ћѣ* да *ѣпѣкнѣ* дѣл Лоп, *нѧјјѧчѧ* кад *ипрѣпѣкнѣ* Бал, па *исѣпѣкнѣ* нѧ крај, неке сѹд"ће Д;

имѣраитѣв: *рѣци* шѧрулѧ Др то-слѣбодно *рѣци* Огл, *рѣци* тѣ мѣни О, *рѣци* ѓнѣј Осл, *рѣци* ми за Рѧшину *ћѣрку* Сит, *рѣцише* вѣ мѣни Со, *рѣцише* Тѣми Туб, *рѣцише* Тѣмислѧву ГЦ;

аористӣ: *рѣко* ли ја Л, *рѣко* ти ја Остр Сит С Бог Лоп Г, *рѣче* не мѣгу ти дѣћи за слѧву ГК, бѣло жѧѣ кад *Ивѧнка рѣчѣ* С, мѣни *рѣкоше* Вр, мѣслѣм да *рѣкоше* Пл;

р. иридев: он њему *рѣкѡ* Бал, штѡ-нај *рѣкѡ* Б, мѡј ѡтац *рѣкѡ* Вр, *рѣкѡ* кѹм Милан Г, *рѣкѡ* ти је Бато Л, *рѣкѡ* доћу ја њѡзи Лоп, њѣки је *рѣкѡ* дѣда Мил, дѣда *рѣко* Пл, ѡтац *рѣкѡ* овакѡ Реб, што *рѣкѡ* ѱ менѣ Ђуро СР, мајка/баба ми *рѣкла* В Реб Р Пр, нѣкад рѣчи нѣсам му *рѣкла* З, свѣкрова првѡм *рѣкла* Пл, али су ми такѡ *рѣкли* В, је су *рѣкли* су ми Пл С, мѣни су жѣне њѣкѣ *рѣкле* В;

фуѱур: *рѣћу* ти С.

МАЊИ

и́резени́: ја се *измакнѣм* Лоп, кад ѡмакнѣ срп Осл, ѡмакнѹ се њѣкако Брез; нѣ смѣм да *иѡмакнѣм* Осл, *иѡмакне* каш^нку Пл; тѡ се *и́рѣмакнѣ* за тѡ ѡгњѣште Д; ѡнѡ сѣме *смѡкнѣм* Пл, *смѡкнѣ* се капак са казана Пр, *смѡкнѣмо* и ѡнѡ Пл;

имѣраиѱив: *смакниде* дол ГЦ, *измакни* се ѡталѣ С, *иѡмакни* се вѡм СР, *и́римѡкни* му Туб; *аорисѱ:* ја *смѡко* рамѣн^нма ГЦ, *измакосмо* мѣ Пл, *умакоше* ѡни Ст, *одмакошмо* се Г;

фуѱур: *измаћѣмо* се Др, каје, *одмаћѣмо* се Брез;

ЦРЊИ

и́резени́: *црѣкнѣм* тѹчѹћи Вр, ако ја *црѣкнѣм* ѡвде Л, дошло да *црѣкнѣ* В, тѣо је да *црѣкнѣ* Г, њѣшто из водѣ и *црѣкнѣ* М, само да *црѣкнѣ* Пл;

имѣраиѱив: *црѣкни* (сви пунктови);

аорисѱ: до зѡрѣ *црѣче* чѡвек ГК, ѡн њѣгѡ *црѣчѣ* рањѣћи М;

р. иридев: у Зворнику му јѣдан вол *црѣкѡ* Бр, *црѣкѡ* док се није распѣтѡ Ст, *црѣкѡ* дабѡда С, *црѣкла* радѣћи М, мѡраш извршити па ма *црѣкло* Брез;

фуѱур: *црћеш* ѣ ти Пл, *црћѣмо* ѣ мѣ Г, *црћу* јадна Туб.

ПУЊИ

и́резени́: кад *иѱкнѣ* ѡнѡ ѡгѡрча В, њѣка *иѱкнѣ* дѣѡба Мил, ѡнѡ *иѱкнѣ* по среѡдини Остр, ѡн *иѱкнѣ* грдити Туб, *иѱкнѹ* жуљеви СР;

имѣраиѱив: *иѱкни* (сви пунктови);

аорисѱ: *иѱче* сѡмо пиштолѣ Б, стако *иѱче* у лампе Др;

р. иридев: *иѱкѡ* ми нѣрвни живац ѡвд Др, близу *иѱкло* Брез, ал ми *иѱкло* вѣтлови Туб;

фуѱур: њѣћѣ *иѱћи* пушка цаба К.

ПАСТИ

и́резени́: закачѣш да *иѡднѣш* ДЛ, као *иѡднѣ* на дно Лоп, нѣ морѣ да ми *иѡднѣ* свѣ на ум М, ка-ти *иѡднѣ* врѡна на брѡзду Сит; мѡрамо да *и́рѡиѡднѣмо* З; са срчан^нцѣ *сиѡднѣм* Др, свѣ *сиѡднѹ* Туб;

имѣраиѱив: сѡмо *иѡдни*, бѡлѣ је Реб, нѣмѡјте да *сиѡднѣѱе* В;

аорисѱ: *иѡдо* на земљу Б, на срѣд бѡжијѣ рѡвни *иѡдо* код капијѣ СР, ѣно врѡне *иѡде* на брѡзду Сит; дѣте *и́сиѡде* ГК, *и́рѡиѡдосмо* начисто Сит, сѡд ми *и́рѡиѡдоше* нѡге СР; видѣш да *и́сиѡдоше* тѡмо Лоп; видѣш да *и́сиѡдоше* тѡмо Лоп;

р. иридев: Лѣксѡндра што је *иѡѡ* Д, *иѡла* сѡ с^нѣна Брез, магла је *иѡла* Ст, на земљу ѡбадвѡј^нца *иѡли* Пл; ѡв ми је кѡс *и́сиѡла* К, *и́сиѡло* на прѣчац С; ништа да је *ѡѱиѡло* М, вѣме јѡј *ѡѱиѡло* Реб; док нѣсам *сиѡѡ* са гумарѡбѣ Др, *сиѡла* ми је шарка Г, сѣдам ѡваца *сиѡло* с нѡгѡва Лоп; *уѡла* нѣгдѣ мѣш^нна с ракијѡм С.

СЕСТИ

и́резени́: *сѣднѣм* кад сѹстанѣм Туб, јѣдан *сѣднѣ* ѱ првѡ чѣло Л, *сѣднѣ* маѡ са својѣм рабаѱијама Мр, *сѣднѣмо* ѱ шуми ДЛ, кад *сѣднѣѱе* вѣ за печѣн^нцу Мил, тѹ *сѣднѹ* Огл; ѱвече се тѹ *засѣднѣмо* СГ; *и́рѣсѣднѣм* маѡ у путу Мр;

имѣраиѱив: *сѣдни* маѡ Л; *сѣди* ГЛ; *сѣди* крај менѣ Др, *сѣѱе* ѡв Мил;

аорисџи: ја *сѣдо* на стòлицу В, *сѣдоше* и òни Др,
р. њридев: изишò вàкò ў лад и сѣо Суш, ка-сам ја тѹ сѣла ДЛ, сѣла за рáзбòј
 Реб, сѣла мòба да рѹча Ст, сѣле јѣсти Реб.

СТАТИ

ѡрезениџи: сџианѣм пòт стрѣју ГЦ, сџианѣм испо снòпа З, а кàмоли ни да сџианѣш
 Т, зàкувàm и мàло сџианѣ Бог, сџианѣ у лѣбнѹ фѹрѹну Г, да ми сџианѹ жѣнска дѣца ДЛ;
имѣраџишв: тџи сџиани Д, сџиани да ти прòнѣжѣмо мѣтак крòзà те С, сџиани да
 виш Суш;

аорисџи: нè морѣм дàлѣ тѹ сџиàго В, и на срѣдини сџиàге Пл, трòјѹца сџиàгоше
 М, сџиàгоше прѣд кѹћòм сàми С;

р. њридев: òвде сџиàо на Вѣлѣнцу С, нѣсам нà ногу сџиàла Брез, чѣм сџиàло
 кòло Лоп, ка су сџиàли нòћòм Осл, свѣгà смо двàпѹт сџиàли С, ў менѣ су сџиàле òчи С.

СРЕСТИ

ѡрезениџи: нѣкогà на пѹту нè срѣѣнѣм ГЛ, òни нѣ срѣѣнѹ Туб; срѣѣџи мѣнѣ,
 ја ѣдѣм ДЛ, срѣѣџи те на срѣд пѹта ГЛ, и срѣѣџи мо мѣ òдрѣд Суш, мѣ нѣ срѣѣџи мо
 тѹнекан Мр;

Презентски ликови *срѣѣџим*, *срѣѣџиш*, *срѣѣџи* и сл. посведочени су и у Ужичкој
 Црној гори (Марковић 2011: 559).

аорисџи: срѣѣџо га гòре Бог;

р. њридев: на срѣд пѹта нек те је срѣѣџио ГЛ, што смо га срѣѣџили кат сам се
 ўдàла Суш; ал нѣсмо се срѣѣл Брез; сѹсрѣо са мѣдведом Реб.

537а. Сложени глаголи глаголи с кореном **-ЧЕТИ** у презенту и императиву
 прелазе у трећу врсту:

ѡрезениџи: ѣдчнѣм да плѣтѣм Брез, ѣдчнѣм да чѣм М, ѣдчнѣш да сѣчѣш Остр,
 ѣдчнѣш о Пѣтровдàну Суш, ѣдчнѣ од вра Бог, бàс трѣ кад ѣдчнѣмо Сит, ѣдчнѹ се
 сѣјати Брез, ѣдчнѹ дѣòбу Др, ѣдчнѹ се да јàгнѣ ГК; кајмàчару нàчнѣш Мил;

имѣраџишв: док се не ўдàш ѣдчни, сàли ГБ, ѣдчни од òвѣ Огг;

аорисџи: ѣдче да пòсрѣѣ Д, ѣдче Дàрѣнка мѣнѣ Мил, то-се чѹло и ѣдчѣше мѣнѣ
 звàти ГБ, ѣдчѣше нòге да приàњајѹ ДЛ;

р. њридев: ѣдчеò да кòпнѣ Брез, ѣдчѣли дрва Вѣро кѹпити Пл, ѣдчѣли смо
 продàвати мѣкиње Суш, ѣдчѣле да кѹпѣ Реб, ѣдчѣли да кѹвàмо панàѣју Сит; да кунѣ
 што је нàчеò лѣбац К, што си нàчеò òвò дѣте Мил, како-сам зàѣочѣла Лоп, зàѣочѣла
 сам ја да прѣчàм Мил.

537б. Сложени глаголи глаголи с **-ПЕТИ** гласе:

ѡрезениџи: ѣдѣнѣ се на бандѣру Брез, јѣдна се ѣдѣнѣ тѹчѣ СГ, ѣдѣнѣ се гòре
 на трѣш Туб, и ѣдѣнѣ се С, ѣдѣнѣ се кòњ Брез, ѣдѣм ѣдѣнѣм се на сѣно Д, да се
 ѣдѣнѣм као стѣпенице В, ѣрѣѣнѣм и ѣдѣм да рѹчàм Сит, зàѣнѣш и рѹкама и нòгама
 С, зàѣнѣмо гвòжђа Брез, и дѣ-зàѣнѣ, ја ћѹ тѣби покàзати ГЦ.

С префиксима *из-*, *ѣо-*, *ѹз-* презент се гради по другој врсти: ѣдѣѣнѣм се
 и дѣнѣм Г, нà трешѹ се ѣдѣѣнѣш С, да се ѣдѣѣнѣ на тàван ГБ. Овакве облике
 бележили су истраживачи косовско-ресавских и шумадијско-војвођанских говора.
 Ареал в. у Реметић 1985: 348, у нап.

имѣраџишв: нàѣни се ГК, рàзàѣни мàло лѣстиѣе СР;

аорисџи: ја се нàѣе ГК;

р. њридев: ѣдѣѣла се на крѣвет ГК.

537в. Глагол **УЗЕТИ** мења се по трећој или првој врсти:

ѡрезениџи: ўзмѣм ја сàма Д, ўзмѣм лòпàр Бог, да ўзмѣш као ради здрàвља ГЛ,

ўзмѣш и мѣтѣш на камѣн Др, ўзмѣ по свѡје Со, ўзмѣ лѣпй суварчйцѡ Реб, ўзмѣ ў њѣ муштўлук В, ўзмѣмо кѡцку квѡсца Г, ўзмў ѡну прѡстйрку Б; ўзнѣш шѣничнѡга брѡшна Остр, ўзнѣш кад ѡѡеш Пл, мй ѡпѣт ўзнѣмо Др, ўзнѣмо вўну Лоп, ўзнѣш мѣко сѡмо пѡсолийш пѡла Со;

имйерайшв: ўзми па закопѡј Б, ўзми, сйне, да ме нйшта не прѡгѡѡѡ ДК, ўзми дѡѣте, јѡ нѣ смѡѣм ДЛ, ўзмйге, Вйнка ГК;

аорисй: мѡј ѡтац ўзе мѣнѣ Брез, јѡ ўзе вйкати Пл, тѡмо вѡмо, ўзе ѡн Лоп, ўзе ли тй штѡгод? Реб, ўзѣше пѡшто зѡшто Осл, ўзѣше ѡнў пўшку Суш;

р. ѡридев: кад је ўзѡ дрўгў гѡдну Бал, а њѡзи ўзѡо дўкате Г, ўзѣла јѡј нѡјљѡвшѣ дѡѣте ДЛ, ўзѣли вѡз слѡмѣ Б, свѡтови мѣнѣ ўзѣли Брез.

538. МРЕТИ

ѡрезенй: штѡ нѣ мрѣм Г, дѡшло је д-ўмрѣм СР, сѡд мрѣ нѡрод тѡкй Б, ѡн ѡѡѣ да мрѣ Суш, трѣбало да се мрѣ ГК, тѣо да мрѣ Мил, лѣгла да мрѣ Реб, нѣ можѣ да ўмрѣ Бал, нѣ ваљѡ рѡспојасѡн да ўмрѣ Д, и ўмрў двѡ брѡта Остр, сѡд мрѣмо В, мѡрали да ѡдмрў ГЛ, мѡрѡмо да ѡдмрѣмо Брез, ѡзумрѣмо мй стѡријй Пл;

имйерайшв: ўмри (сви пунктови);

аорисй: и ѡн ўмрѣ Брез, ѡдмрѣше лўди Г, ѡдмрѣше и ѡни Лоп, нѡрод ѡдмрѣ СР, за двѡјес чѣтрй сѡта ѡдмрѣше Реб;

р. ѡридев: ако је ўмро на мрску ГБ, кад ми је ѡд ўмро Брез, ил би ѡндѡј ўмрла Б, трѡје ўмрло ў њѣ Лоп, ѡзумрло њй дѡста Остр, рѡдла трѡје дѣцѣ па су и мрли Др, сѡ су ѡзумрли СР, ѡдмрли су дѣда и бѡба Вр, пѡслѣ ѡдмрли Реб, на брзйну ѡдмрли Огл, ѡдмрло ѡѣцѣ ДЛ; мѡјка ми ўмрела Суш, али тѡ је сѡд ѡзумрѣло Пл.

539. Глаголи с кореном -СТРТИ

ѡрезенй: ѡрѡсйрѣ, свўчѣ Б, ѡрѡсйрѣш ѡно ўже ДК, и ѡрѡсйрѣмо кўдѣљну В, рѡзѡсйрѣмо лйстове ДЛ, из мѡчила рѡзѡсйрѣмо Мр;

да сйѣрѣм и јѡ З, ѡрѡсйрѣм сѣдам стѡтнѡ Лоп, ѡрѡсйрѣм лѡпѡриѡ К, ѡна зѡсйрѣ тѣ ѡйлиме Бал, ѡсѣчено као пѣрдика и нѡсйрѣ мѡло К, зйми рѡзѡсйрѣ лйс ГБ, пѡвадй се и рѡзѡсйрѣ Огл, и ѡрѡсйрѣ ѡна ѡйлим С, шѣнцу се ѡрѡсйрѣ ДК, тѡ се ѡрѡсйрѣ снѡпље Д, зѡсйрѣш сѡбу Лоп, на крѡвет ѡрѡсйрѣш Лоп, ѡрѡсйрѣш ѡлѣтак Брез, ѡрѡсйрѣш вѡкѡ лйске СР, кад сйѣрў тѡмо ѡне пѡдйгнў Т, ѡрѡсйрѣ брѣме слѡмѣ ГЛ, па ѡрѡсйрѣ шѣнцу З, слѡму нѡсйрѣ Лоп, слѡму рѡзѡсйрѣ Лоп, нѣ идѣ вѣче под сўшила де-сйѣрѣмо вѣш Мил, зѡсйрѣмо вѡкѡ слѡму Суш;

имйерайшв: ѡросйѣри тѡ дйјете пѡ стрију Бог, ѡди у рѣку и ѡпѣ ѡросйѣри Пр;

аорисй: ѡросйѣраше ѡйлим Вр;

р. ѡридев: ѡрѡсйрла вйж вурўнѣ Мр; вѡјска ѡрѡсйрѣла слѡму Ст; ѡрѡсйрѡла ѡйлим Лоп, ѡрѡсйрѡли ѡни тўд и сѣна Бр.

Глаголи друге врсте

540. БРИЈАТИ (СЕ)

ѡрезенй: нѣ бријѣ се Брез, тѡ ѡбријѣ ѡзгѡр К, да се бријѣмо ДЛ, нйсу вѡлли да се бријў Г;

имйерайшв: ѡбры се тўде Мил;

аорисй: обрыјаше се пѡслѣ Брез, јѡ се ѡдмѡ ѡбрыја ГЦ;

р. ѡридев: бријѡли (сви пунктови).

541. ТКАТИ

Глагол *ѿкаѿи* има облике *ѿрезениѿа*:

а) *о*правѿм и *чѿм* Др, *п*очнѿм да *чѿм* М, *ц*ѿо дѿн *чѿм* на вѿл"кѿм дѿну Остр, *ј*а-дѿл сѿдѿм и *чѿм* Пл, знѿла да *чѿм* СР, кѿјѿ снѿје да *чѿи* тѿ Суш, тѿкѿ се *чѿ* пѿстав Д, прѿдѿмо и *чѿмо* Лоп, *о*снѿјемо и *чѿмо* Осл, *чѿмо* бѿз Суш, од *о*нѿг лѿна, *чѿ* Лоп, *чѿ* на рѿзбѿј В, *ѿзачѿм* тѿрбу Лоп, прѿдѿш и *ѿзачѿи* Реб, плѿтно што *ѿзачѿи* Туб, *ѿзачѿ* шѿл Др, *ѿзачѿмо* и слѿмарице Бр, *ѿзачѿмо* кѿшуљу Пр, прѿдѿш и *ѿзачѿмо* Туб;

б) плѿтѿш или да *ѿкѿи* Бог, нѿтурѿш на рѿзбѿј и *ѿкѿи* В, па се пѿслѿ *ѿкѿ* Л, што се *ѿкѿ* плѿтно Туб, *ѿкѿмо* у чѿтрѿ нѿта Мр, и *ѿкѿмо* пѿсле СГ, па тѿ *ѿкѿ* ГЛ, *ц*ѿкови се *ѿкѿ* Суш, *ѿзѿѿкѿм* мѿни сѿкнѿу В, *ѿзѿѿкѿ* се В, пѿслије се *ѿзѿѿкѿ* тѿј бѿз Мр;

в) наѿч"ла ме је да *ѿкѿм* О, сѿднѿм вѿче да *ѿкѿм* Пр, *о*ћемо да *ѿкѿмо* шарѿн"це Г, да *ѿзѿѿкѿм* Мил, *ѿзѿѿкајѿ* С, па *о* тогѿ *ѿзѿѿкѿ* Бог, па *ѿкѿјѿ* ГЦ, кад *ѿкѿјѿ* ДК; и једном забележено: пѿчнѿм и да *ѿкѿјѿм* Мил.

Исто је и у Вѿљевској Колубари (Радовановић 2006: 125), а у Тршићу и Лѿштанском *чѿм/ѿкѿм* (Николић 1968: 425, Тешић 1977: 231).

р. ѿридев: *ѿкѿѿ* се пѿстав Л, од вѿнѿ је се *ѿкѿѿ* Мил, штѿ сам *ѿзѿѿкѿла* Б Брез Лоп Мил СР, *ћ*ѿрима нѿѿкѿла Лоп, кѿлкѿ сам нѿѿкѿла Туб, кѿлкѿ сам јѿј сѿм *ћ*ѿлѿма *ѿѿѿкѿла* ГБ, мѿн" свѿ *ѿѿѿкѿла* О, *ј*а-сам вѿше *ѿкѿла* нѿћѿм В, *ѿкѿла* и прѿла Г, пѿѿаве *ѿкѿла* сѿби ДЛ, *ѿкѿла* сам нѿје бѿло мѿрѿмѿ Пр, *ѿлѿѿно* се тѿѿло Остр, *ѿкѿли* врѿће Бр, тѿ су *ѿкѿли* пѿјасеве ГЛ, пѿтку и тѿ смо *ѿзѿѿкѿле* К, *ѿзѿѿкѿѿвале* од кѿноплѿ Вр, тѿ смо мѿ *сѿѿкѿле* Г, *ж*ѿне су тѿ *ѿкѿле* Реб.

Једном сам записала и облик: па *чѿвѿла* *ћ*ѿлиме Т.

Глаголи треће врсте

542. БРИНУТИ (СЕ)

ѿрезениѿ: брѿнѿм јѿ Мил, да се *ѿѿбринѿ* за дѿцу В, брѿнѿмо сѿд Бал; *имѿѿѿѿѿив*: *ѿѿбрини* се С;

р. ѿридев: *о*ндѿ сам брѿнуо Сит, брѿнула се јѿ Бог.

543. ВИКНУТИ

ѿрезениѿ: јѿ *њ*ѿгѿ *вѿкнѿм* В, ка-те јѿ *вѿкнѿм* ГЛ, не мѿгу да га *вѿкнѿм* З, сѿмо *вѿкнѿм* у брѿзду Мил, *ѿѿвѿкнѿм* у шуми Реб, кад ти *вѿкнѿш* В, ако *ѿѿвѿкнѿш* *ѿ*то шумѿра Реб, *о*на сѿмо *вѿкнѿ* Г, *вѿкнѿ* пѿ-шес кѿћѿ ДК;

имѿѿѿѿѿив: *вѿкниде* га Остр, *вѿкни* и ГЛ, *ѿѿвѿкни* и *ѿ*то и Ст;

аорисѿ: *ј*а-*вѿкну* В, *о*н *вѿкну* јѿдну *ж*ѿну В, *вѿкну* мѿнѿ ГБ, *вѿкну* нѿ ѿу ДЛ, кад *вѿкну* *ѿзѿ* прѿт ГЦ, док мѿнѿ нѿко *вѿкну* СГ, *о*н *вѿкну* л"ѿпо мѿнѿ Суш, *вѿкну* комѿндѿр С, кад мѿја снѿ *ѿѿвѿкну* Реб;

р. ѿридев: трѿћѿ пѿт кад је га *вѿкнуѿ* Брез, *о*вѿј је бѿдѿн *вѿкнѿ* ГК, јѿдѿмпѿт и *вѿкнула* С.

544. СВАНУТИ:

ѿрезениѿ: *о*сванѿм за рѿзбѿјѿм Пр, *о*пѿт *о*сванѿ д *ѿдѿ* сѿтре да *ж*ћѿ Туб, и *о*сванѿмо тѿде Бал, кад *о*ћѿ да *свѿнѿ* Вр, кѿко *свѿнѿ* пѿна кѿћа Пр, сјѿдѿм док *свѿнѿ* Суш, чѿкѿм да *свѿнѿ* рѿднѿ дѿн С;

имѿѿѿѿѿив: види, па *о*свѿниѿѿе Бал, *о*свѿни дѿл С;

аорисѿ: *о*свѿнусмо мѿ З, јѿ *о*свѿну кѿд ѿѿ Сит, *о*свѿнушмо јѿдне Лоп;

р. ѿридев: *ѿ*тѿрнѿк *о*свѿнуѿ Брез, у Вѿл"кѿ пѿтак јѿтри *о*свѿнуѿ мѿтав Пл,

Слобо ми *осва̀ну̀о̀* на Савиндџан С, кад је *сва̀нло* Б, онџо још док није *сва̀нуло* Лоп, ако није *сва̀нуло* нѣ видї се Суш, ја сам *осва̀нула* на Лџчиндџан В.

545. Међутим, поједини глаголи *ѝреће* врсте могу прећу у *ѝрву*:

(ПО)КИСНУТИ

ѝрезенїи: кацу мѣтли да нѣ *киснѣ* Лоп, тѳриш џзгџо грања да нѣ *киснѣ* Суш, *на̀киснѣ* ма̀ло М, кат *на̀киснѣ* Мил, џће да нам *ѝо̀киснѣ* сѣно Туб, он ма̀ло *ѝро̀киснѣ* Л, џнџо *ѝро̀киснујѣ* Сит, ма̀ло да *у̀киснѣ* Г, па то да чѣкаш д *у̀скиснѣ* ГЛ, ка то на̀дџѣ *у̀скиснѣ* Мил, и џно *у̀скиснѣ* Огл;

им̀и́ераи́иш: вїди ако мџш *ѝо̀кисни* С;

аорисїи: *ѝо̀кисо*, *у̀скисо*, *на̀кисо* (сви пунктови);

р. ѝридев: ја *ѝо̀кисла* Туб, свџа *ѝо̀кисла* Мр, као *у̀скисџ* Реб.

МЕТНУТИ

ѝрезенїи: *мѣ̀инѣм* слџмњачу ѳ кола Б, *мѣ̀инѣм* у вѳруну Г, *мѣ̀инѣм* на шпорет СР, ѳ то *мѣ̀инѣш* вџска ГБ, *мѣ̀инѣш* у плџс ГК, *мѣ̀инѣш* за вџтру лџнац Лоп, ка се џнџо влаће *мѣ̀инѣ* Вр, *мѣ̀инѣмо* у мџчило Д, џзгџор *мѣ̀инѣмо* лѳпачиџ К, *мѣ̀инѣмо* на лист Лоп, пџслѣ двѣ слџмарице *мѣ̀инѣмо* СР, гџре *мѣ̀инѳ* с џбумјеру Мр, *мѣ̀инѳ* тѳ де је кџрлица С;

мѣ̀иѣм ѳ воду Л, *мѣ̀иѣш* у рѣрну Вр, врати́ло *мѣ̀иѣш* гџре Л, *мѣ̀иѣш* џнѣ кудѣље Лоп, *уже се мѣ̀иѣ* на земљу ДК, *мѣ̀иѣ се* на мрџа З, на лѣсе *мѣ̀иѣ* се гџре Т, *мѣ̀иѣмо* ѳ чџрдак Осл, *мѣ̀иѣмо* на сѳнце Др, *мѣ̀иѳ* се лѳпаци дџлѣн К, *мѣ̀иѳ* се ва̀ко лѣсе Пл, *мѣ̀иѳ* се пџре Ст;

им̀и́ераи́иш: пџслѣ *мѣ̀иш* кѳвај Огл, *мѣ̀иш* дѣте на крѣвет Пл;

аорисїи: ѳйлиме *мѣ̀иџ* свѳкуд Бал, жѣну *мѣ̀иѳше* у вајџт ГЦ; *мѣ̀ишше* мѣнѣ според вѳрунѣ нѣкѣ Лоп;

р. ѝридев: крај шпџрета *мѣ̀ишо* Др, *мѣ̀ишла* крај мѣнѣ ГЦ, свѣ ја *мѣ̀ишла* на јѣдно мѣсто Л, вџз *мѣ̀ишли* џзгџо Б, па *мѣ̀ишли* кџгџо на вџтру Мил, он је џгџо *мѣ̀иш* Остр, ѳ она *мѣ̀иш* Г, *мѣ̀иш* у тџрбу Остр, кацу *мѣ̀иш* да нѣ *киснѣ* Лоп;

мѣ̀ишнула у бѣшику Мр, *мѣ̀ишнула* кудѣљу Остр, *мѣ̀ишнули* џнај вџз Б, *мѣ̀ишнули* лѳѳди Лоп, *мѣ̀ишнула* џна Пл, *мѣ̀ишнула* сам ја тџмо Туб;

545а. Још неки од глагола треће врсте у свим пунктовима могу имати аорист или глаголски придев радни по првој врсти: *ѝди́ибе*, *ѝзи́ишоше*, *ѝрџмрзоше* СГ, *сїи́ѣишошо* бџлѣ Пл; *ѝрџмрзџ*, *сїи́ѣло*; поред: *сїи́ѣишше*, *ѝџи́ишше*, *ѝрџмрзшше* и сл.

Глаголи четврте врсте

546. Глаголи четврте врсте типа *џоби́иш*, *кри́иш* и сл. остају у оквиру ове врсте:

ѝрезенїи: свџаки *џџбијѣ* Б, *џџбијѣм* на рџгове Бог, *џџбијѣш* вѳну дебѣлу ДК; вџдѣ нѣ смѣ да *ѝи́јѣ* ДЛ, ишџ би да *ѝи́јѣм* вџдѣ Остр, што *ѝи́јѣмо* вџду Ст, каку *ѝи́јѣше* кџву Пл, пџџцѣдї се у ли́тар и *ѝи́јѣш* Бр; чїм се *на̀и́и́јѣ* Брез, сџм се *на̀и́и́јѣш* вџдѣ Пл; да́дѣ јџј кџву те *ѝџи́и́јѣ* ДЛ, *ѝџи́и́јѣ* ис чашѣ Мил, кад *ѝџи́и́јѣм* ѳѣвојачкѳ кџву Брез, *ѝџи́и́јѣш* чџј С; џ тога се *кри́јѣмо* Реб, мџраш да се *кри́јѣш* СР, по шѳмама *кри́јѳ* се Г; џзгџо то стџвї *ѝџкри́јѣ* ГЛ, *ѝџкри́јѣм* да ма̀ло омѣкшџ Огл, *ѝџкри́јѣм* се Сит, *ѝџкри́јѣмо* губѣром ГЦ, *ѝџкри́јѣш* џзгџо СР, џзгџо *ѝџкри́јѣш* пџѳавџм Суш, *ѝџкри́јѳ* небѣса Остр; *ѝрѣ́кри́јѣ* жџром В, *ѝрѣ́кри́јѣ* га нѣкїм ѳѣбетџм Т, *ѝрѣ́кри́јѳ* се кџшуље Др; на́с дѣцу *сџ́кри́јѣ* ГК, џдѣмо ѳ подрум те се *сџ́кри́јѣмо* Суш; *ши́јѣ* џнѣ гѳњеве

са гајтаном Бог; ѓндāј шнајдер с̄ашијē гуњ Г, тē с̄ашијēm од^иело Брез, с̄ашијēm од постава Туб, с̄ашијēши слāмар^ицу Т, с̄ашију точкаре ДЛ, мāраму с̄ашију од постава Лоп, ӣр̄ишијē са странē Лоп; ӣр̄ēшијēши чивку дōл Бр, ӣр̄ēшијēши Брез; ӣр̄ēшијēши чивку дōл Бр, ӣр̄ēшијēши Брез; убијē ту бāбу Осл, нē смēm јā д убијēm Бр, убијēмо свē по чēтр̄и зиминē Г, кад убију посек Вр, убију гују Пл; патѳнице дōље да обујē ДЛ, чарапе да се обујēm СГ, тō обујēши К, кад прēко зимē обујēши Лоп, дōље ѓпанке обују ГЛ, ѓн^и обују ДЛ, да ѓни сутра обују Мил;

им̄ераишв:

а) ѓди хēро ӣд̄ии каву С, ако га вѳлиш хути и кри се Д, уби бѳже мēнē Б, убише мēнē Суш, вѳд^ите га тāмо убише ГЦ, ӣи и л^иѳекове Суш, ӣд̄ви дēте Др, с̄акри тō СГ, н̄ий се ӣ т̄и З, с̄аши т̄аку Г, ӣише млēко Остр, ајде, ӣд̄ише тō Г, с̄акрише нēгā Брез;

б) ѓнда об̄уј нēшто лѳвшē Огл;

аорист̄: доби јā увечē одело нѳво Бог, дēте доби парализу Осл, дѳбисмо панталѳне као рāдничкē Бог, кад једарēд дѳбисмо смēну С, дѳбише нēк̄у Реб, дѳбисмо чēтр̄и тѳпа Бог; јā тēбē уби Вр, клѳчē и уби н̄и двѳ^ицу Остр, и уби нēколкō С; ӣд̄ишимо по каву В, ѓна нēгā уби Г, убише ѓн̄у гују Брез, штō ли ме ѓндāј не убише Г, дѳшоше и убише је ДК, убише га јāднѳг С;

р. ӣридев: дѳбид је прēкладу ГК, дѳбила сам чѳлицу СР, тридесēt момāкā је дѳбилѳо позив Ст; ӣд̄ишла сам каву Брез; ако су се ӣд̄наишли вӣна Д; дѳцу крила од учитеља Сит, ѓн је се криѳ Мил; ӣд̄крио и гуњом Бог; с̄акрио се нēде у шуми СГ, јā с̄акрила се у нēки хѳшак ГК, дал се нису дē биле с̄акриле О, с̄акрили се туд Пл; што ми је свē ишла Г, ѓвудā пѳрубе ишли Г, иш̄ио панталѳне Туб; с̄ашила врēше СР; док смо ми ушили ц̄ак Пл; ж̄алѳст убила Брез, убиле га Швāбе Реб; пāмучнē чѳрапе обула Брез, с̄āмо обула пирѳханке Суш, дōл су обули обућу К, об̄увѳ се СГ, ѓн је об̄увѳ тē тѳчкове С, пр̄вѳ сам об̄уо Остр, тамāн ѓн се об̄уо СГ;

ӣ. ӣридев: добијено тākѳ Мил, прē штō су ӣијене О, каш^ике су сакривēне Огл, н̄ије сашивēно Д, вāлдā да је убијена Стѳвка Мил, кзāто кад је убијен ГЛ, нākѳ об̄увēна С.

547. Глаголи четврте врсте на -ава (*даваиш̄и, ӣознаваиш̄и, ӣродаваиш̄и* и сл.) гласе:

ӣрезенӣ: млāди се гāјē прēслица Брез, ѓнда се слēдēши п̄ут гāјē д̄ушно ДК, чēтрести дāн гāјē се Огл, гāјē стѳци Пл, гāјēm по стѳ динāрā ГК, гāјēмо Рāдин д̄ар С, гāјēмо за крāну Туб, нēmѳј да ми гāјēше дēте С, гāјēши ѓвцама Лоп; не ӣд̄знајē те ГЦ, јā тēбē ӣд̄знајēm Г, ӣд̄знајēши ли т̄и ѓвогā С; у Љубѳвији ӣрѳдгajē, што се л̄ѳти ӣрѳдгajē мāлина Брез, не ӣрѳдгajēm ни с̄ир Реб, ӣрѳдгajēмо пѳчурке ДЛ, ӣрѳдгajēмо у Вāљеву Реб кад н̄аиш̄у да нам ӣрѳдгajу Мил дѳнла Стāна и М̄иливѳј па ӣрѳдгajу С;

р. ӣридев: гāвала је по шѳснēs ГК, праӯнуци гāвала ѳклāно нēшто Мил, нāма кѳмшије гāвале да јēмо Осл гāвали на чутуру Сит; ӣознавала га та бāба мѳја ГЦ; вѳсак су ӣрѳдгавали сēљаци Бог, ӣрѳдгавали нā двā мѳста Лоп, ӣрѳдгавали и кутлише Огл, ни се мл^иѳко ӣрѳдгавало Брез, ӣрѳдгавѳ лēпење ѓн̄им рāбацијам Д.

548. Глаголи на -ива (тип: *избациваиш̄и, дариваиш̄и, казиваиш̄и* и сл.) у презенту најчешће имају промену по четвртој врсти:

ѓн ѓвāм изб̄ац̄ујē СР; тō ти бāка кз̄ац̄ујē Лоп, не кз̄ац̄ујēши н̄ишта Пл, свѳкру да г̄арујē СР, г̄арујēm дēте Бал; мēни нар̄ѳх̄ујē да нē смēm да се вѳнчāм Туб, с̄āм нар̄ѳх̄ују Бр;

али и: ѓна тō ур̄ѳх̄ивā ГК.

549. Глаголи четврте врсте на -ова- (тип: *коваиш̄и, куѳоваиш̄и* и др.) доследно имају презент по четвртој врсти:

н ум^мѐм д *о̀икујѐм* ДЛ, мо̀рб сам да *ѝдо̀икујѐм* Г; није то било да се *ку̀иујѐ* Др, *ку̀иују̀* о̀ви прѐкупци ГК; што̀ ти *ѝла̀дујѐш* ДЛ.

Глаголи пете врсте

550. У петој врсти остају глаголи *јаха̀ӣти*, *бриса̀ӣти*, *скака̀ӣти*, *рама̀ӣти* и др.: мла̀да *ја̀шиѐ* ко̀ња Брез, *у̀зјашиѐ* ко̀ња Лоп, *б̀ришиѐ* се Вр, *у̀зѐла* дѐца да *о̀бришиу̀* Туб, *о̀дма* *ска̀чѐ* Мил, *ѝрѐска̀чѐмо* ми прѐко о̀граде ГЦ, *вр̀лика* се т̀ур̄и и *сѝру̀жѐш* Суш, *ѝсѝру̀жѐу̀* пѐрду Осл, *ја̀буке* *на̀сѝру̀жѐш* Туб, *о̀сѝру̀жѐ* се др̀во В, *ло̀шб* *нѝчѐ* Г, или да се *с̀рчѐ* Г, св̄и *с̀рчѐмо* ис јѐднoг ча̀нка ГК, *с̀рчѐмо* св̄и из јѐднoг ча̀нка Осл, те о̀н то по̀срче ДЛ.

551. И следећи глаголи имају промену по петој врсти: ра̀ник се *о̀крѐћѐ* Брез, *о̀крѐћѐ* се вѝтлови Г, не *о̀крѐћѐм* се до̀ле С, чѐтри *о̀крѐћу̀* ГЛ, *љу̀ди* *о̀крѐћу̀* Г, до̀л *за̀о̀крѐћѐ* ГЦ, *мѐћѐ* лубѝће К, *мѐћѐш* на ка̀пију вѐнчѝће Т, т̀уд се *мѐћу̀* с̀удови Б, у тѐгле *ѝо̀мећѐм* О, сла̀мњаче *ѝо̀мећѐш* Б;

551а. Глагол *сла̀ӣти* гласи:

ѝо̀шаљѐ ме о̀тац и ма̀јка Реб, *ѝо̀шаљѐ* нѐког му̀ченика Туб, *ѝо̀шаљѐм* нѐзи ГБ, тра̀жи ако има̀ ви да *ѝо̀шаљѐӣше* нѐшто Б, *ѝо̀шаљѐш* у Ва̀љево В, о̀ву *ѝо̀шаљу̀* да до̀ћѐ Д;

сутрѐдан *ѝо̀шиљѐ* Брез, мѐнѐ *ѝо̀шиљѐ* дру̀ги п̀ут В, да ти *ѝо̀шиљѐ* Остр, о̀н *ѝо̀шиљѐ* ѝмѐна Пл, *ѝо̀шиљѐм* о̀бадво̀је за Бео̀град Г, *ѝо̀шиљѐм* чо̀вѐка Сит, *ѝо̀шиљѐм* ја чѐтри-пѐт стру̀ка Лоп, *ѝо̀шиљѐш* нѐкога̀ В, к̀ући *ѝо̀шиљу̀* по̀зив Вр, *ѝо̀шиљу̀* у Бео̀град Туб.

552. Глагол *жѐӣти* исто као и у Ваљевској Колубари (Николић 1969: 55, Радовановић 2006: 315) има двојак облике:

а) кад је стигло да ко̀па и *жњѐ* Брез, *жњѐм* шѐницу ср̀пом Бог, ми *жњѐмо* на р̀уковод СГ, с̀утре *жњу̀* код дру̀ги ГЛ, дѐ ће вѝше да се *на̀жњѐ* Ј; *ѝо̀жњѐм* са̀ма ГК, *ѝо̀жњѐмо* шаро̀в^ну Осл, шѐн^нцу *ѝо̀жњѐмо* р̀учно̀ ср̀пом Пр, *ѝо̀жњу̀* т̀у шѐн^нцу Вр, ми к̀упи́мо по̀што *ѝо̀жњу̀* З;

б) дру̀ги што *жа̀њѐ* жѐтео̀ц Бр, ко̀ја нѐ иде да ра̀ди да *жа̀њѐ* Брез, *жа̀њѐ* на ср̀п ГЦ, са ср̀пом се *жа̀њѐ* СР, *жа̀њѐмо* [шѐн^нцу, зѐб, шаро̀вину] Др К Осл, ка̀ко *жа̀њу̀* Ст; *ѝо̀жањѐ* и по̀коси ливаде ДК, о̀бори́мо за̀ да̀н и *ѝо̀жањѐмо* Пл, *ѝо̀жању̀* три ѐк̀тара̀ шѐн^нце Д; о̀коло *ѝр̀о̀жањѐ* О.

Глаголи шесте врсте

553. **ДАТИ**

ѝрезенѝ: ја *га̀м* ћѐци Брез, *га̀м* на ко̀лѐвку па̀ре З, у ту̀ђу к̀ућу нѐ *га̀м* Реб, *га̀ш* му шта̀ има̀ Бал, да ми *га̀ш* ћѐрку Огл, нѐће те *га̀* ћилим ГЛ, др̀жава да *га̀* Б, *га̀* ти со̀муна Вр, да *га̀* до̀ла̀м В, о̀н *га̀* у̀јам од жита Мр, о̀тац да ме *га̀* дома̀н^ну Р, нѐ *га̀* јѐдан дру̀гом Туб, *га̀мо* му лѐба Мр, *га̀мо* дѐци Остр, нѐ *га̀мо* је ми К, ко̀лкѐ вѝ мѐни *га̀ӣше* Реб;

га̀гѐм такѐ свѐ свѐкру Суш, ни́си трѐбала да *га̀гѐш* ДЛ, *га̀гѐ* мѐни ма̀ло па̀ра Суш, прѐслицу *га̀гѐу̀* Брез, гово̀р^нли да ћу да *га̀гѐу̀* Лоп, *га̀гѐу̀* о̀тац и ма̀јка Р, па ти *га̀гѐу̀* ја̀буку Со, не *га̀гѐу̀* ва̀мо СР;

им̀пѐра̀ӣшѐв: *га̀ј* бѐже да о̀стану̀ Б, *га̀јге* мо̀же ли ра̀кија Бог, ал нѐ *га̀ј* се ГБ, по̀сле *га̀ј* да се д^мѐли ГЛ, *га̀ј* да т и́сприча̀м СР, *га̀јге* ми во̀дѐ Бр, *га̀јге* ва̀м Бра̀нка Г, *га̀јге* то̀ вла̀кно Пл, *га̀јӣшѐ* му ча̀шу Мил, у̀нуци *ѝо̀га̀ј* Сит, *ѝо̀га̀јӣше* седа̀м да̀на нѐка рѐдујѐ Туб;

аористӣ: онӯ пїсму *гәдо* да прочитә Б, узә те јој *гәдә* Пл, мени *гәде* првә јүтро Лоп, *гәде* ми свәкрова Г, он-ништа нә *гәгә* Пл, нә *гәгә* му данашњица ни дїнәра Брез, мени нә *гәгу* ништа ГБ, *гәдоше* нам једну јабуку Бог, *гәдоше* ми нәкү траву ГЦ, *гәдоше* га ў школу СР;

р. иридев: кад је Бџг *гәд* дїјете Б, *гәо* мџм џц' имање Бр, није *гәд* да џстанә Брез, није *гәд* мени дџо В, није ми *гәо* чїча Пр, па му *гәд* лепену СР, мајка га бїла *гәла* ГЛ, није *гәла* да прәвї се Лазәр"ца Реб, *гәла* дџевџу ў Стүбло С, *гәли* су ме мџи Брез, мәнә *гәли* чїчи Реб, кџгә сам вџл"ла нїсу *гәли* С, *гәле* Арсену Туб.

554. ЗНАТИ

ипрезенї: *знәм* да чїтәм Бал, *знәм* ў паре Брез, *знәм* на чем те џстаљам ГБ, *знәм* џв ка-сам дџшла Остр, и сад ја *знәм* Реб, *знәм* кџлкџ трџбә СР, нә *знәм* кџмә Со, нә *знәм* да тџби џпричәм Туб, *знәм* вџз џнәј на кџл"ма Б, *знәм* кџдили нџму Вр, *знәм* кәко џтац се џпїјә М, *знәм* кџјә сам бїла Со, *знәм* штә је СР, *знәм* ли кәко мени Бџгдән кәжә С, трџбә да се *знә* Брез, *знә* се кџ је рџдара Д, *знә* се да идџ жїто Л, *знә* кад је свџј рџд Пл, *знәмо* џт прије Брез, пџ том *знәмо* В, *знәмо* по пџтлови К, *знәїше* и вї Суш, дџцо вї тџ нә *знәїше* Лоп, чџбани *знәју* се Мил, вџлови *знәју* С, жене *знәју* да тџ џснују Туб;

знәгү џвї мџи Лоп, џни *знәгү* нас Кнџжевише Мил, *знәгү* СР, џни *знәгү* кәкї је џн бїо Туб, џни *сәзнәгү* Реб;

имїераїїив: *знәј* џбџнавәм тї ГЦ, *знәј* сәде и тї ГБ, *знәјше* и тџ Вр, *знәјше*, дџцо Суш;

аористӣ: да *знәдо* да ме зәболә Г, бәш ништа нә *знаше* Огл;

р. иридев: *знәо* да прәвї џпанке Бр, *знәвџ* је јџдан чџвек ГБ, сәмо *знәла* да плџтџм Бог, нә би *знәла* нијџдну сџртү С, прџ се *знәло* кџ је гәзда Л, *знәли* пџ томе да иґрамо К, нџкә жене *знәле* С, прџшлџ гџдинџ и *сәзнәла* Туб, пџслџ смо *сәзнәли* Б.

555. ИМАТИ

ипрезенї: *имәм* рәзбџ В, *имәм* кџкџшијү З, *имәм* и сад тџциљ Пр, *имәм* кџл"бу Реб, *имәм* џсмәк Суш, џкџта *имәм* Д, ако *имәм* џрә СР, прџ *имә* џнәј сїјәч Бог, түд *имә* дџктор Бр, држак *имә* ГК, *имә* и јәзавәцә Туб, мї *имәмо* нәһуве Брез, *имәмо* ведџн"це на рџч"цама Вр, *имәмо* мәло џвде рәсаде Г, па кџлко *имәше* К, *имәјү* рәници гвџзденї Вр, *имәјү* вратила Туб; трї күше *имәгү* Б, *имәгү* и сә српови Вр, *имәгү* вџд ГБ; *имәгџм* тџгә брәта Суш, ләмпа *имәге* Суш.

аористӣ: *имасмо* у Букџв"ма С, *имасмо* нџшто Туб;

р. иридев: није *имала* ни дџцә Б, *имала* је күјна Огл, *имала* сам рәнијџ хџда Ст, џгњїште *имало* вәкџ В, *имало* је нџї Пл, *имало* чџтири џка Реб, *имали* смо вәјате дрвенџ Вр, *имали* смо мї дүһән Д, *имали* смо бүнәр Лоп, *имале* с џнїм рәвницима Огл.

556. Глаголи *лџгәїи*, *чешљәїи* (*се*), *иїрәїи* (*се*) гласе:

ипрезенї: *лџгәм* ў-нәј почџтак Г, стџку *лџгәм* Пл, дџте да *лџгәм* Реб, *лџгәм* ў тебџ Сит, није ни нџгә имџ кџ да *лџгә* Бог, џн *лџгә* ў ме В, *лџгә* дәр С, свџкрва џстанә кџт куһџ и *лџгә* Суш, *лџгәмо* күһу Мил, *лџгәмо* стџку СР, лџпо те *лџгәјү* дџца Б, џни *лџгәјү* ў ме Брез; *иџлџгәм* иґкону Др, хџ гџд *иџлџгәш* Мр, кад *иџлџгәш* вџчи Туб, *иџлџгәш* на џнџ лџнчари Т, *иլџгәм* авиџн Вр;

ишчешљәм онӯ вүну Суш, сә тїм грџбен"ма *се ишчешљә* Огл, нїсам мџгла да с *џчешљәм* Г, ал џна мәнә *џчешљә* Г, *рәшчешљәјү* и џнәј пџздер Огл, да се *чешљәш* ўјутру О, *чешљәш* кџмушу С, па мәло вәкџ *чешљә* Г, *чешљә* нас ДЛ, *чешљәмо* Брез, па *чешљәмо* ДЛ, вүну *чешљәјү* Лоп, да се *чешљәјү* М;

не могу више д *й̄рām* ДЛ, поведѐм ко̀ло да *й̄рām* Мил, *й̄рām* са њим С, ко̀ не зна д *й̄рā* Брез, ко̀ло *й̄рā* у црквѐној авлији ДК, на бр̀дима ко̀ло *й̄рā* чо̀банā Мр, *й̄рāмо* Лазарицу Л, као да *й̄рају* виле В, зна̀ли по̀ томѐ да *й̄рāмо* К, *й̄раје* Сит, чо̀бани *й̄рају* ДЛ, *й̄рају* око̀ кућѐ Суш, по̀чѐше ко̀њи да *се й̄рају* Туб; мѝ ма̀ло *одй̄рāмо* К; ја-кад *й̄одй̄рām* Г, ђѐца *се й̄одй̄рају* ГЛ;

имй̄ерай̄шв: *илѐгāј* у ме ГБ, *й̄одй̄легāј* ту ДК, *й̄одй̄легāјде* до̀ле Мил, *илѐгāјше* вѝ овце Брез;

о̀чешьāј јѐ О, *чѐшьāј* кучине Мил;

а̀јде *й̄рāј* ДК;

аорисй̄: кад ја *й̄дй̄лега* го̀ре ГЦ, ја ова̀ко *й̄дй̄лега* Брез, ја *й̄дй̄лега* В ДК, *й̄дй̄легасмо* мѝ ГЛ, кад ја *й̄дй̄лега* б̀ўква пāла С, *й̄дй̄легасмо* к̀рјјак у̀ватио̀ овцу Реб, *илѐгаше* и вѐлѐ Пл, *й̄дй̄легаше* Суш; *й̄лега* њу Брез;

й̄расмо та̀мо Т, ја *одй̄ра* ко̀ло СР.

557. **ПРСКАТИ** у презенту редовно има промену по петој врсти:

й̄резенй̄: не *й̄ршићем* Лоп, растопй̄ш у тигāњ и *й̄ршићеш* Г, да *й̄ршићеш* Лоп, *й̄ршићеш* да не би па̀дала пра̀шина Мил, са̀т се то̀ *й̄ршићѐ* свѹд О, ма̀лена *се й̄ршићѐ* СР, мѝ нећемо да *й̄ршићемо* Г, ка̀ко *й̄ршићу* ма̀лену СР; *й̄одй̄ршићем* за јѐдну сезо̀ну Д, *й̄одй̄ршићем* ма̀ло овѐм во̀дѐм С, до̀шо да *й̄одй̄ршићѐ* во̀ће З, *й̄одй̄ршићѐ* се Остр, и *й̄одй̄ршићѐ* СГ, да̀ју нам да *й̄одй̄ршићемо* Бр, *й̄одй̄ршићу* онѐм зб̀љу Ба̀дњак Мил, *й̄одй̄ршићу* са̀де Со. Исти облици забележени су у Ваљевској Колубари (Радовановић 2006: 128), али и у говору какањских и зеничких Срба. У њима С. Реметић види наносе источнобосанског ијекавскошћакавског дијалекта (2000: 934).

имй̄ерай̄шв: не *й̄ршићи* више ГЦ;

р. й̄ридев: Дра̀ган је *й̄рско* Г, јѐсам *й̄рско* Лоп, па смо *й̄рскали* и свѝнце ДЛ, то̀ је *й̄одй̄рскало* Пл; уп. и примере: он *й̄ско* од менѐ С, *й̄ско* ја Мил, ни́кад ни́је *й̄ско* СГ, јѐдном *й̄скала* Суш.

Глаголи седме врсте

558. Глаголи *живей̄и*, *доживей̄и*, *волей̄и*, *й̄олудей̄и* и сл. гласе:

й̄резенй̄: дѐ ја *живй̄м* Брез, и о̀ тога̀ *живй̄м* ГБ, што *живим* во̀лико̀ Г, то̀ликѐ го̀дине да *живй̄м* Остр, *живй̄м* са̀ма Реб, има̀ш о̀ чега̀ да *живй̄иш* Суш, *живи* гла̀вно̀ лѐпо Бог, мо̀гли смо да *живй̄мо* Суш, *живѐ* са̀ нама Туб, они *живѐ* С; па ако *доживй̄* Огл;

во̀ду из ђѐрема *во̀лй̄м* Пл, *во̀лй̄м* и да̀нас да̀њи гвѐдџѐ Пр, то̀ нај *во̀лй̄м* да по̀јѐдем СР, дѐ *во̀лй̄иш* й̄ди Вр, ако га *во̀лй̄иш* ћути Д, ко̀ *во̀лй̄* ја̀чу̀ варѐницу Брез, *во̀лй̄* да му се м̀ушко ро̀дй̄ Мр, грѝјота је раздво̀јити ко̀ се *во̀лй̄* С, *во̀лй̄мо* мѝ Пл, *во̀лй̄мо* чак онѐ й̄за брега Реб; *завѐли* га и та̀ко Со; али и: ко̀ *во̀лѐ* да пѝјѐ Бал.

р. й̄ридев: *живио* брез жѐне Брез, до̀л *живио* Сит, стѐ седам го̀ди́на је *живила* Вр, да̀бода *живила* М, *живила* у ко̀либи Суш, та̀ко је се пре *живило* ГБ, цѐлога̀ вѐка смо *живле* СР; та̀ко смо се *й̄оживиле* на̀с две СР; *доживио* је вѐлику стāрѐст В, ка-сам *доживио* Лоп; *й̄реживила* стѐ о̀гњй̄шта Туб;

менѐ највѝше *во̀лио* Бог, та̀та *во̀лио* ме блѝзу да да̀ Лоп, *во̀лио* сам да про̀ђѐм кроз сѐло Мил, ја би *во̀лила* да сам са̀ њима СР, ни́сам *во̀лила* у комшѝлук Т, *во̀лиле* су станāрце С; *завѐлио се* Осл, *завѐлила се* са мо̀мко̀м Сит;

во̀лео јѐсти гљй̄ва Пл, *во̀лео* до̀ле Ма̀рца и Ра̀јо Сит, *во̀лео* ме најбо̀љѐ о свѐ дѐце Ст, *во̀лела* сам да плѐтем Бр, на̀опа̀ко га је *во̀лела* Осл, ако сте вѝ то̀лкѐ њу *во̀лели* Остр, то̀ су *во̀леле* да ба̀ју С; са̀ њѐм се *завѐлео* Осл, *завѐлела се* са̀ мнѐм Сит.

йолудила сам Пл, *ја йолудила* С, *йолудио* народ Осл.

559. Глагол **ВИДЕТИ** гласи:

йрезенїи: *видїм* оцѣ нѣмā Б, нѣ *видїм* дѣбро Г, сād нѣ *видїм* тѣликѣ Туб, *видїши* дал је се нѣкā разлѣгла О, *видїши* хѣро Туб, *видї* она срп Вр, *видї* свѣ бѣлѣ Лоп, нас нѣ *видї* Огл, *видї* мѣдвед Реб, преко плѣта да *видї* Сит, да *видїмо* ймал шта у вајату С, *дѣу* да нас *виде* Остр, *видѣ* дѣвѣјку СР;

р. йридев: *видио* њу Бог, *видио* га са коњїфом Туб, ни *видила* дѣктора Б СР, јеси *видила* Со, *видѣла* сине кроз прозор С, јеси *видила* скѣро Дивну Туб, дѣ сте *видѣли* змију Г; кад је *видла* да нѣмам ГБ, *видли* њѣгā СГ;

видела на једнѣ свādби С, нїсам је *видела* како с љдāла Туб, *видели* се Г.

560. Глаголи типа **ЗАМЕНИТИ** и сл. гласе:

имйераїиив: ако с йстриїњй мѣрāш *йромѣниїи* Лоп, да хе га *замѣниїи* рѣкѣ Вр; *йрезенїи*: мѣш ли тї да *йрѣмѣниїи* тѣ Мр, ѣндāј трѣба да *йрѣмѣнїм* Пл, љзмѣм те *замѣнїм* Г, *замѣнїмо* се мй Ст, мй њй да *смѣнїмо* СГ; дѣлазй старїјā екипа да *смѣнѣ* нās ГЦ, *йрѣмѣнѣш* вāздѣк Осл, и тākѣ се *йрѣмѣне* Пл;

имйераїиив: *замѣниїе* сād Со;

аорисїи: ѣндāј га *смѣнише* Реб, *йромѣнише* й тамо Д;

р. йридев: *замѣнила* Г; ал *йромѣнио* је кѣм йме Пл, сāмо нїсам пāмѣт *йромѣнѣла* СР, пѣслѣ дѣжѣг врѣмена *йромѣнило* се Реб, што смо се *йромѣнили* вѣрѣ Лоп; *смѣнили* длāку Брез; али и: и *смѣнула* ГЦ.

561. **СЛОМИТИ**

йрезенїи: *слѣмїм* рѣку Д, *слѣмїм* дѣснѣ рѣку Лоп, *слѣмї* кѣк Осл, *слѣмї* нѣгу и љмре Туб, *слѣмѣ* нѣгу Л;

имйераїиив: *слѣмиїе* пѣ пола Мил;

аорисїи: ја ѣно *слѣми* Др, *слѣмишмо* нѣкāко Лоп;

р. йридев: *слѣмио* се ДЛ, *слѣмио* нѣгу СР, шѣсѣте ја сам се *слѣмила* Брез, *слѣмила* сам ѣвѣ рѣку Лоп, *слѣмило* рѣку Л.

562. Глаголи с кореном на *сїи* на целој територији гласе: *йусїишм/йушїишм*, *намесїишм/намесїишм*, *найусїишм/найусїишм*.

Глаголи осме врсте

563. **ВРИСКАТИ // ВРИШТАТИ**⁸³

йрезенїи: дѣте сāмо реко плāчѣ и *врїишїи* ГБ, дѣца сāмо *врїишїе* ГЦ, ја-*врїишїишм*, бѣгāм Г, ѣнѣ што *врїишїи* нѣдѣм Лоп,

аорисїи: сāмо *заврїишїаше* Г, *заврїишїасмо* љ глās Л;

р. йридев: грїзло је рѣке свѣје и *врїскало* Лоп, дїјете и *врїскала*, кākї Пл.

564. **СТАЈАТИ**

р. йридев: *сїйājѣ* у Тјешњāру Брез, *сїйājѣ* лектричнї шпѣрет Др, *сїйājāла* зā обалѣм Др, *сїйājāла* у ѣку С, *сїйājāло* вākѣ зā рāну ДЛ, *сїйājāло* пѣѣ дāн Т, *сїйājāли* по йгрāнкама Бог, *сїйājāли* смо нѣкѣко пѣтā зāједно Огл, *сїйājāлѣ* кѣ дѣвѣјка и млāдїи Осл, *сїйājāли* су и пѣслѣ у шпāјзима Туб, *сїйājāле* су пѣ-шес гѣдїнā ГК, тѣ су *сїйājāле* свѣ ѣнѣ вїдрѣце О, *сїйājāле* ѣне тāмо Остр;

ѣн је *сїйājѣ* Брез, мй смо мāло *сїйājāли* Осл.

⁸³ О карактеристичним односима ономапојејских глагола овог типа в. у Реметић 1985: 372, и у Ивић 1997: 256, у нап.

И у Ваљевској Колубари моја истраживања потврђују оба лика, а према Николићевим налазима само *стијајао* (Радовановић 2006: 129–130, Николић 1969: 57).

565. БЕГАТИ // БЕЖАТИ

ипрезентӣ: ми ђндај *бејам* Пл, ђни *бејају* С; *бежӣм* да се уџам Бог, *бежӣм* на̀ниже Пр, нѐмој да *бежӣши* по мраку В, свакџ у своје *бежӣмо* Пл; ђно прасе *идбежѳ* В; ђна *бижӣи* ис куће ДЛ, пјевац за̀пјева ђна *бижӣи* ДЛ, сажо хутим и *бижӣм* да побјегнем Брез;

императив: на̀ишџ старӣи чџек и *бежӣи* Огл, *бежӣи* (свио јатобски пунктови), ђна ви́че *бежӣи* СГ, хути *бижӣи* Бог, *бижӣи* на̀поље Л, *бижӣи* сажо ђд њега ДЛ, ако изи́је ка́је *бижӣи* ДЛ, ако не мож ти *бижӣи* ГЛ;

р. иридев: нӣсмо ми *бежӣали* Бог; не́кӣ су и *бижӣали* Брез, ни́је ни́ко *бижѳ* ГЛ, хѳцо, *бижӣи* ДЛ.

566. ХУТАТИ : ХУТИТИ

ипрезентӣ: сажо *хуӣим* ДЛ, за̀пушиџ тре́ху и *хуӣим* З, ја *хуӣим* Мил, *хуӣим* Пл, ја трпӣм и *хуӣим* СР, ја *хуӣим* СГ, ако *хуӣиши* Реб, што ти *хуӣиши* С, па *хуӣи* Б, во̀ди во̀лове и *хуӣи* Вр, ту се *хуӣи* док ђн чита Лоп, *хуӣим* Бог, *хуӣи* ђне Лоп;

р. иридев: та́та је *хуӣи* ГЦ, сажо је *хуӣи* О, свѳ *хуӣи*ла с на̀шџм Ми́ланџм С, ђни су *хуӣи*ли ГЛ, ми смо *хуӣи*ли О, *хуӣи*ле нӣсмо ни́кад Остр; али и: у́вѳк сам *хуӣи*ла Др.

Примери недвосмислено указују на укрштање глаголских врста. Облици радног глаголског прилога творе се по седмој Белићевој врсти.

567. БРОЈАТИ

инфинитив: па хеш по̀слѳ *набрџаиши* ГЦ;

ипрезентӣ: мо̀рам да *брџим* Реб, то̀лико мо̀таш и *брџиши* Туб; исто и: *избрџим* ко̀лко йма ова̀ца Пл; ка̀ко ху д *џбројим* ГБ, *џброји* и та̀мо сручи у та̀нйр Брез, тре́ба нѐшто да се *џброји* В, ко̀ зна да *џброји* Остр, јѳтрова мѳни *џброји* ДЛ, тре́ба да с *џброји* С, *џбројѳ* кра̀ви ГБ; ђн на̀ма *џброји* ђвце Лоп, ми *џбројимо* ђне ла́јке Лоп;

императив: *брџи*, *џбрџи*, *џбрџи* (у свим пунктовима);

р. иридев: свѳ ја *брџи*ла сажо Пл, *брџи*ла са бра̀том Ст, *брџи* ђн Вр.

568. ЗАСПАТИ

ипрезентӣ: за̀сиим и зӣма ГЦ, од по̀ноћи *засиим* Мил, и *засиим* Туб, ђде за̀ плот и *заси* ДЛ;

р. иридев: *заси* сам ГЦ, уватио га инфра и *заси* З, *заси* и ни́је се пробудио Лоп, ђн је *заси* биѳ Мил.

Помоћни глаголи

569. Помоћни глагол **БИТИ** појављује се у презентским ликовима:

а) *биџем*, *биџеш*, *биџѳ*, *биџѳмо*, *биџѳи*, *биџѳу*;

б) *биџнем*, *биџнеш*, *биџне*, *биџнемо*, *биџнеи*, *биџну*;

в) *бџѳем*, *бџѳеш*, *бџѳѳ*, *бџѳѳмо*, *бџѳѳи*, *бџѳѳу*;

г) *бџѳнем*, *бџѳнеш*, *бџѳне*, *бџѳнемо*, *бџѳнеи*, *бџѳну*.

569а. Императивни облици потврђени у свим селима су: *биџи*, *биџии*, *биџни*, *биџнии*, *бџѳи*, *бџѳии*, *бџѳни*, *бџѳнии*.

569б. Остали облици гласе:

аорисӣ: *би*, *би*смо, *би*сие (сви пунктови), *би*смо/*би*шмо, *би*сие/*би*шии (јатовска зона);

Ъ. П Р И Л О З И

Прилози за место

573. Упитни прилог *ige* за место појављује се у следећим фонетским варијантама *ge/je*:

ge су кокоши Бал, *ge* ш ти Б, *ge* си ти изрòд^нла дèцу Б, *ge* су гòведа Бог, рèци, *ge* ти ðеш Бр, *ge* ти је шкòла Брез, *ge* да нађем ГБ, *ge* си ти рòђен ДК, *ge* сам имала, питаш Др, *ge* ћу бити Др, *ge* нађеш òвè Д, *ge* си мéсила ГК, *ge* д идеш ГЦ, каже, *ge* ћемо тату Г, *ge* зовéте Лоп, *ge* су ти крáве, баба М, *ge* је вáша водèница С, *ge* ти је био свèкар, пита Мил, *ge* је тò рáђено Огл, *ge* се дèсило Осл, *ge* ти òстаљаш Остр, *ge* сте мòја лèпа дèца Пл, сине, *ge* су ти крáве О, *ge* с имò, мòј дйјете Пр, *ge* сте пòшли Реб, *ge* је сад нèгова ћèр Сит, *ge* ћеш Со Ст, *ge* сте мèнè нашли СР, *ge* си нашао СГ, *ge* ми је Стèвка Туб, *ge* д идèm Т, *ge* ти је кнйжица З, *ge* ти је Нáта В, *ge* йдеш ти Вр, *ge* си Бòг те бòжи'й ГЦ, *ge* си пòшла ГК, *ge* ти је биò мáма вáјат Сит;

je имá бòљè Брез, *je* си и наша ДЛ, *je* ћете нòћити ДЛ, *je* ћемо да нòћимо Туб, *je* имáш вòду ГЛ, *je* је ðн рáдио Мр, *je* је Рáдован Суш, *je* је сáд Стáнка Суш.

574. Сасвим је уобичајен упитни прилог *куг(а)* којим се означава *којим иравцем, којим иуштем* (РСАНУ): нè знáм кyд би Брез, кy(ш) ти ðеш ГЦ, па кyд мйслиш Огл, кyд òде Лоп, кyд да прòђем Суш, кyд се дò њй идè С, кyд је трèбала д идè Огл, кyдá òде СР, кyд сáд òни прòлазè Остр.

575. Карактеристичан је (посебно у говору старијих) упитни прилог *кам(о)* који се употребљава:

а) када се пита за правац: *кам* си пòшò (сви пунктови);

б) када се пита за нешто што није присутно, а подразумева се да треба да буде ту: *камо* ти òвце Лоп, *камо* ти кáпа Мил, *камо* ти шóфер Брез;

в) *камо* среће/среће (сви пунктови).

576. Прилоге сложене са *ige* и *куд* илустрјују примери:

а) *нèйге* тyд у градйнци у сáндук Б, ако пyштйм стòку *нèйге* у зйјан Брез, *нèйге* òногá рáта Брез, *нèйге* имајy двá човèка ведèн^нцу Вр, прè је бйло *нèйге* Г, *нèйге* и пèтнèс ДК, имá тò *нèйге* да се вйдй у сèлу ДК, *нèйге* је тò рáђало ДК, жèли *нèйге* З, *нèйге* да тò постòй К, *нèйге* у нèкòм дрyгòм оделèњу К, *нèйге* од Ўжица Лоп, тáм *нèйге* нађè с ўж^нкy стрáну Лоп, ка се пòђè вáкò *нèйге* Остр, тáмо *нèйге* на ўж^нкòм пyту СГ, па *нèйге* заптйвале С; сèднèm *нèйге* у лáду Др, пáла *нèйге* Л, *нèйге* ðн пòбјегнè мyчèнкй Суш, рáнили га *нèйге* и дòшò је Туб, зар й вáс *нèйге* имá ГЛ; *нèйге* код пйваре Брез, *нèйге* тáмо око Мидницè ГЛ; нйсмо се *нййге* сáстáјали ГЦ, нйс вйдила *нййге* Г, *нййге* међу нáрод ишла нйсам ДК, *нййге* ме нйс^н вòд^нли ДК, нйсмо *нййге* бèгáли Др, јèдан *нййге* нйје ишò Лоп, *нййге* је нèма пòс дòле Мил, нè нèмá *нййге* Осл, чòбáнá нèмá *нййге* Осл, сáмá *нййге* нйсам излázла Т; вòлòвá нèмá *нййге* З, јá нè идèm *нййге* Л, нйсам био *нййге* Огл, нèмá ти Жйводáрке *нййге* Суш, нйје òвде *нййге* блызу бйло Суш; сáд нèмá *нййги* тò Бр, òвò нèмá *нййги* СР, сyтра нèмá га *нййги* С;

б) нè можèm *нййкуда* да изáђем Мил, *нййкуда* бèгали нйсмо Пл, *нййкуд* нè мож са дèцòм ис кућè Б, мй *нййкуд* нè см^нèмо Брез, нйсам *нййкуд* из áвлијè излázила ГЦ, нè морè *нййкуд* од снèга Осл, ма нèћу д идèm из мòјè кућè *нййкудè* Реб;

в) пòп нè можè да стйгнè *свyкуда* Вр, нйлиме мèтò *свyкуд* Бал, нйсмо *свyкуд* јèднáкò ГЛ, *свyкуд* ти кyћнò сèме рòдило Д, *свyкуд* вáшера је бйло СГ, *свyкуд* тò се пò мèћè Т, бйло *свyкуде* ДЛ, *свyкуде* Лоп, идèmò *свyкуде* Реб, *свyкуден* а сáд нèмá нйде СГ.

577. Прилози *овге*, *онге*, *иу* јављају се у неколико творбених ликова:

овге: пресецај *овге* Б, ја с љдѣм *овге* ГК, отац ме нѣ дѣ *овге* ГЛ, *овге* су сѣјали једно врѣме ГЛ, љзмѣ мѣнѣ *овге* са дѣцѣм ГЦ, ѡвѣј ми чѡвѣк *овге* дѣвѣ Г, *овге* бѣо је млѣкар Г, *овге* је влѣт ДК, да сјѣднѣш *овге* ДЛ, *овге* љ нѣс једно Љѹбино врѣло М, преко лѣта смо бѣли са стѡкѡм *овге* Мр, *овге* на ѡвѣј нѣшѡј рѣци Огл, *овге* ме сѣчекѣла свѣкрѣва Со, *овге* сам мѹзла СР; јер је снѣг *овге* гѡлем Брез; дѡшла сам *овг* Бог, *овг* тѡгѣ бѣло Брез, завѡл"ла мѡмка *овг* Г, *овг* ѹдарѣ јѣдан кѡлац ДК, бѣла је свѣдба *овг* Д, *овг* ѣмѣ мѡј врѣснѣк З, *овг* ѣскупѣ се па пѣвајѹ мушкарци Пл, *овг* сам се ѹдѣла Со, *овг* жѣвѣм сѣма Реб, сѣд *овг* ѣдѣ сѡвина С, дѡшѡ ѣд *овг* Туб; рѡђен *ов* у Бал"новићу Бал, *ов* се жѣло срѡпом Бр, ѹдѣм се *ов* ГБ, ѡна сѣд *ов* нѣмѣ нѣкѡга ГБ, *ов* док су бѣла мѡја дѣца Лоп; *овдека* смо јѣли Брез, дѡђѣмо *овдека* Суш, ѡни се врѣтили *овдекан* Брез, ѣмѣм *овдекан* Брез, *овдекан* у сѣлу Суш; *овден* ѡна прѣпадѣ Лѡпатњу К, ѡвѣ *овден* К, ал бѣо је *овден* Огл, *овден* бѣло њѣ ѡсам Осл;

онге: као ѡна *онге* Бал, *онге* бѣо пѣјац Брез, ѹза стрѣну ѡнѹ *онге* Брез, што је бѣѡ *онге* де- су рѣбације Д, кад дѡђѣм *онге* ја ѣу се ѡбућѣ Остр; дрѣкнуло *ноге* ГЛ, ѣмали *ноге* у комшилѹку ДК, ѡнѡ што је сѣденѹто *ноге* ДК, *ноге* стрѡмо у ѡнѡ мѡчило ДЛ, пѡслѣ *ноге* љ воћу ѡправ"ли кѹћу Др, брѣт ми ѡстѡ *ноге* З, *ноге* под ѡнѣм дрѡветом Мр, пѡчнѣ се здравѣти *ноге* Сит, *ноге* мѣ смо свѣј свѡји Со, *ноге* дѡшла ми ѣрѣка СР, од ѣрема *ноге* С, жѣне вѣре *ноге* млѣко Т; ѡни волѡви *нѡг* свѣзѣли Б, ѹдѣла се у комшилѹк *нѡг* ГБ, ѡн ѣзађѣ *нѡг* на ѡнѡ брѣдо Др, мѣтѣм и јѣдан лѡнац *нѡг* Др, *нѡг* сам рѡђен З, ѣно *нѡг* кѹћа Лоп, нѣспѣш *нѡг* кѹрѹзѣ Лоп, ѡставѣ *нѡг* Мил, *нѡг* се мѣшѣла пѡтка Остр, завѹставѣмо *нѡг* прѣд вѣдѣн"цѡм Пл, ѡна нѣмѣстѣна *нѡг* Пл, ја се прѣтурѣм *нѡг* С, *нѡг* ја се сѣћѣм кад је бѣло камѣња С, ѣмали стѡ вѣкѡ ѡнѣј *нѡг* Туб; прѡстерѣ се *ноген* Т;

иу: *иу* је се лѡж"ла вѣтра Бал, дѣцу сам *иу* изрѡдила Бог, *иу* се тѹрѣ кајмак Брез, *иу* стѣјѡ тѣј лѣбѣц прѡје ГБ, *иу* се закувѣ лѣбѣц ГЛ, пѡслѣ прѡцѣдѣм *иу* вѡду К, *иу* смо пѡјили и краѡе и свѣ Лоп, *иу* је бѣло трѣ бѹрѣга Пр, *иу* се млѣко рѣзлијѣ Туб; *иѹг* је се пѣкла прѡја Бал, *иѹг* се мѣћѹ сѹдови Б, прѡстерѣли ѡни *иѹг* и сѣна Бр, *иѹг* ми је ѡстѡ жѣвѡт ГЦ, *иѹг* ѣмѣ гѣтње М, *иѹг* је сѣкира Пл, *иѹг* се кѡлѣ пѡсѣци Реб, *иѹг* љ шуми вѣш кућѣ СГ, *иѹг* ја рѡдѣм Ст, кѡлкѡ ме је уврѣдио *иѹг* С, *иѹг* је ѣсто нѣрод Туб, *иѹг* је ѡдмѣ више Вѣлѣ Туб, *иѹг* је прѣло Т; *иѹге* се пѡд ѡтѣм сѣчѡм ѣспѣчѣ прѡја Бал, *иѹге* ѣзмѣшѣм Бал, ѡна жѣна Влѣдисѣвљѣва *иѹге* Б, *иѹге* побѣгнѹ В, *иѹге* су клѹпе свѹд ѡколо зѣда ГЦ, мѣћѣмо и пѣра и *иѹге* Лоп, *иѹге* се дѣрѣвѣ кѡла свѣкѣ М, *иѹге* је ѡн дѡдио Со; до Пѣцкѣ сѣмѣ бѣла *иѹген* К, ѹзѣли *иѹген* кѹма и стѣрѡг свѣта К; *иѹне* јѹтри рѡдѣм на Мѣѡлѣдѣн Б, ѡвѣ трѡје мѡји дѣцѣ *иѹн* Б, *иѹн* љ њѣви Б.

578. Прилози *овамо*, *иѣмо*, *ѡнамо* такође се појављују у неколико обличних ликова:

овамо: до Сѹшицѣ *ѡвѣмо* Тѹбравѣћ Брез, *ѡвѣмо* шѣн"ца се прѡстерѣ ДК, *ѡвѣмо* дѡл до Борњѣка Огл, *ѡвѣмо* загрѣвала прѡстѡрију Реб, тѡчѣ *ѡвѣмо* Т; *вѣмо* нѣспѣш у лѣмпѣ Бал, с кѡњѣма *вѣмо* развѣлише Б, ѡд"ѣлили нѣс у Пѹстињу *вѣмо* Брез, *вѣмо* стѣријѣ јѣдѹ В, ѣзађѣде *вѣмо* ГБ, ѡвѣј *вѣмо* брѣг ГЦ, ѡдошмо *вѣмо* у Брѣзѣк Г, *вѣмо* ѡпѣт јѣдан ѣзвор Др, дрѹгѣ прѣђѡше *вѣмо* З, ѣмѡ дѡвѣ рѹчке *вѣмо* Осл, кућѣрак *вѣмо* Остр, ѡвѡ *вѣмо* дрѣшка ѡ дѣскѣ Пл, дрѣжѣш *вѣмо* ѡнѣ рѹч"це и врѣћѣш Пл, *вѣмо* да ѣзѹјѣш свѣкра Сит, *вѣмо* дрѹгѣ дрѣжѣ кѹдиљѹ Суш, *вѣмо* ѣмѣ рѣнија Туб; кѹћа *вѣм* бѣла стѣрѣ Б, гѡњѣли нѡћѡм *вѣм* јѣднѡј кѹћи В, нѣчинѣмо *вѣм* цѣђ Г, *вѣм* пѡшѡ на ѣѡду Др, вѣћ ѡвѣј *вѣм* камѣнѣ З, *вѣм* сам љ ѡвѡј сѡби млѣдовѣла Со, кажѣ ѡди *вѣм* СГ; *вѣмокан* и дѡчекѣли Ст, ѣво је *вѣмока* Р; *вѣми* дѣ ми је мѣт" бѣла Пл;

шамо: у нoј шамо сoби бiо Бог, шамо спавo народ прiје Брез, она је с уdала шамо З, шамо вежe до Пецкe К, шамо је патос Остр, шамо на Вилiнцу чували стoку СР, кад стeрy шамо оне подигнy Т; шам у рeку па повадiш Б, дрва хe видиш шам пр'еко Брез, ја шам имала оца и мајку Г, поб'ли шам на нeколико мeста З, преко шам рeкe Лоп, шам будeм бијен Реб, на онај оцак шам напољу Туб; eто га шамока Брез, врати се шамока Суш, сједиш шамокан Суш, шамокан брдила и брдо Суш; пред Вaскрс шамокана Брез;

онамо: онамо била кyћа Брез, није он нијди бiо онамо В, онамо у Бирчани де и био С;

имa онам једна преко р'еке мoја врсница Брез;

ономо е идe С, онамо е севатра лoжи Вр, ономо тyриш Реб.

579. Поред прилога *куг(а)*, забележени су и други прилози с просекутивним значењем, тј. са значењем простирања и пута:

а) вакo са шивкама и ов'га Б, ов'га порубе шили Г, он је прoлазио ов'га Мил, имa ов'га рeка Т; имa ов'ган по комшилуку ГБ, сaмо оплетo ов'ган К, одa ов'ган Мил, ов'ган прeко сiћeм дoл низ рeку Пр, ов'ган је бiо прoлазан пyт Т; читa ов'ге М, овo свe ов'ге што се бeли Реб, ов'ге бивао вашер Сит;

б) одo дијете шyга дoл Б, пeшкe шyга низ раван Бр, радi и он шyга Л, шyга прoлази народ Туб; шyган вода јака идe Мил, Калабић је прoлазио шyган Огл;

в) па га није било свyга Остр, свyг се вyчу по шyпама Бог, одала она свyг К, свyг је злато закопато Реб, вода свyг околу ушију СР, гоњали су га свyге Лоп, свyге око нe па једин'ца била СР.

580. Посведочени су следећи прилози у комбинацији с предлогом *ог*:

огакле: мислиш огакле Б, огакле сте мoре ГЦ, огакле сам се ја уdала Мил, сад ја нe знам огакле је она С; дoл огаклен довучу Г, огаклен је бiо рoдом нe знам Др, огаклен је вода Др, тизи огаклен сам ја Лоп;

огнекле: огнекле се оцу и мајци јавља ГЛ, нeга гaзда поведe тaмо до огнекле ГЛ, огнекле из Црне Гoрe ДЛ, оздo огнекле су нoсили воду С;

огавде: ка-су свaтови мoји наишли огавде Брез, огавде до отe шyме Др, ко да огавде нeшто пyче Пл, огавде од Рајића капије Реб, поранимо јyтри огавде СР, нoс'ла сам на Плaндиште рyчак огавде С, тo свe огавде отишло Суш, дође огавде једна дeвојка Туб; није ми ни свeкрва ишла огавден Брез, огавден смо от'шли тaм пeшкe Вр, прe исплетeм огавден довден ГЦ, огавден мeкицо завeжеш К, огавден смо ми рабацијали Огл;

огаиле: огаилe пoчињe Јадар Осл, огаиле вами дe ми је мат' била Пл, огаилeн дeте кад ох' да нараним Г, огаилeн је прeшo Мил;

оганге: извадиде оганге повесмо Л, оганге су прe се звaли играчи за игранке С;

оговуг: мајка му је доовуге из нашега краја Брез; догyда ви сте скренули дoле Др, те се ми дог'га иселимо овде Др, шyма отyд и догyд а дoле мaнастир Л, једна догyд СГ, догyд (сви пунктови);

ошкy(а): ошкyд нам мас Бог, ошкyд знам ни кoлкo лeсa ГЦ, ошкyд знам кyд прeћy Лоп, ошкyд мeн' мираз Осл, ошкyд ја знам кo је шта дoнo С, ошкyд ти мeнe знаш Туб;

ошyг(а): он је ошyга Бр, ошyга дoтeрасмо овде Лоп, ишo ошyга од Пецкe Мил, дошo пeшaкa ошyга Пл, ошyга је се вaтра лoжила Реб, ошyга преко овога брда Суш; он ошyг пође Брез, она ме ошyг цeни и пoштује ГБ, ошyг идy у цркву Мил, ка-су пoшли ошyг Нeмци Пр, ошyг ми нeга повeдeмо СГ, ошyг мeнe повeли Суш; он пође ошyге вaм Брез, ошyге из Растила ГЛ, ошyге дошo Суш.

581. Преглед прилога за место у комбинацији с предлогом *до*:

докле: зна *дѡкле* трѣба да угрије ГЛ, *дѡкле* се заорѣ Д, *дѡкле* видѣш гѡре Мр, *докле* се не испѣчѣ Огл, ѡна *дѡкле* гѡри С, пѡслѣ је се игрѡ *докле* ѡђу Туб; свѣ стѡвѣм *дѡклѣн* се не умеканѣ Бр, *дѡклѣн* ѡдѡ нѡгама Лоп;

донекле: да смо довѣли *донекле* ѡвде СГ, кад ѡн стѣгѡ дѡл *донекле* у вође СГ, нѡсѣ *донекле* па спѡштѣ и ѡставѣ Туб;

довге: испржиѡ се сѡв *дѡвге* вѡкѡ Б, *дѡвге* је у његѡ нѡс пѡједен Брез, брѡда *дѡвге* Брез, нѡзувице сѡмо *дѡвге* ГЛ, улази *дѡвге* С, *дѡвгѣн* му прѣст ѡдбијен Брез, кѡжнѡ *дѡвгѣн* вѡкѡ ГЦ, тѡзлуке *дѡвгѣн* тѡ нѡзујѡ К, чѡло се тѡ *дѡвгѣн* на Цѣру Мил;

дѡшле: ѣмѡ прѡкљачѡ вѡкѡ *дѡшлѣ* Др, *дѡшлѣ* је бѣо свѣ тѣнак З, вѡкѡ је бѣло *дѡшлѣ* Мил, *дѡшлѣн* ѣмѡ драгијѣвчанскѡ рѣка ГЦ, дѡшли *дѡшлѣн* Мил;

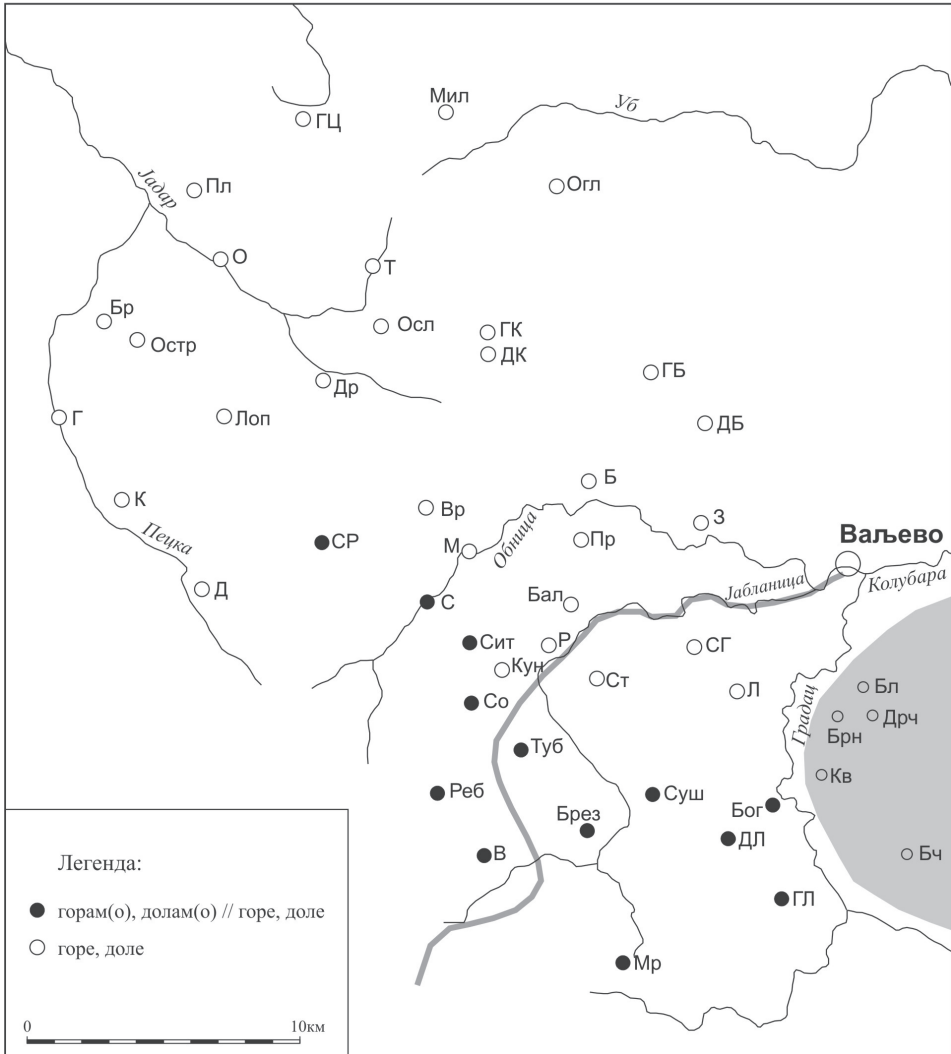
дѡнге: бѣо је ѡдав *дѡнге* Реб, *дѡнге* нѡсѣм чѣкију С, тѣкме кѡлкѡ ѡдавдѣ *дѡнге* С.

582. Творбене и фонолошке варијације следећих прилога занимљиве су и са историјског и са лингвгеографског аспекта:

дѡле: ѡвѡ је гумѡнѡ *дѡле* Бал, *дѡле* крај Милѡвца Брез, ѣскопѡ се мѡло *дѡле* Вр, вѡкѡ *дѡле* нѡ сред кѡћѣ В, ѡднѣсѣмо *дѡле* код дрндарѣ Лоп, *дѡле* лѣске вѣсѣ Пл, ѡсѣчѣ и *дѡле* Пр, *дѡле* свѣ је тѡ ѡчло Реб, *дѡле* да ѣмѡ стајѡћлука СР, ѣмѡла је дрвенѡ стѡпа *дѡле* Туб; *дѡл* је цѣгла попѡтошена Бал, прѣшијѣш чѣвкѡ *дѡл* Бр, ѡна је *дѡл* нѣжѣ Вѡљѣва Д, бѡјѣо *дѡл* нѣкѣ Свѣтомѣр бѡјаѣија З, *дѡл* ѣмѡ рѡнѣк Остр, *дѡл* је бѣло у Јадру Пл, *дѡл* до ѡнѣ рѣкѣ Туб; нѣје мѣнѣ ѡтац тѣѡ да дѡ *дѡлѡм* В, прѡвили кѡрито јѣдно *дѡлѡм* В, *дѡлѡм* што смо ѣмали зѣмљѣ ГЛ, *дѡлѡм* ѡгњѣште Мр, ѡни су *дѡлѡм* Реб, бѡскија је *дѡлѡм* Реб, ѣмѡ *дѡлѡм* ѡправио сам Сит, *дѡлѡм* је бѣло де-сам дѡшла Со, дѡћѣм дѡлѡм С, пѡслали дѡлѡм *дѡлѡм* С, у Васѣљѣвиѣе Суш, *дѡлѡмо* су Брез, пѡслѣн *дѡлѡмо* сѣшли Брез, трѡгѡвцу у Јѡбланѣци *дѡлѡмо* Сит, вѡда *дѡлѡмо* што прѡтѣчѣ Сит, *дѡлѡм* ѣмѡ брѡво вѡлѣкѡ Туб, *дѡлѡм* ѣмѡ крѡпа Туб;

ѡре: сѡд ѡна је *ѡре* Бал, ѣстѣрѡла вѡлове *ѡре* Б, пѣшкѣ ѣзићѣм *ѡре* В, мѡјка ѡтрчѣ *ѡре* кѡмшијама ГЦ, *ѡре* виш Пѣцке Г, ѡвѡј нѣт ѣзићѣ *ѡре* ДК, код кѡлибѣ *ѡре* ДЛ, нѡвишѣ *ѡре* Ывѣ Др, дѡдиѡ кѡћи *ѡре* Др, тѡ је свѣ *ѡре* Д, ѡн је кѡпиѡ *ѡре* З, *ѡре* бѣло до Пѣцкѣ К, вратѣло мѣтѣш *ѡре* Л, мѡло ѡмѡстѣм по врѡ *ѡре* Огл, ѡнѡ је *ѡре* Рѣбѣљ Со, тѣтка Драгиѡа дуѡѡна ѡдмѡ сам *ѡре* С, *ѡре* сѡде ѡнѡј брѣг Суш; бѣла код бѡбѣ *ѡрен* ГБ, *ѡрен* до Богдѡнѣа К; *ѡр* мѡло сѡбѣчѣ Б, ѡно *ѡр* зѡвѣмо сѣме Бр, *ѡр* ако је шѡпља плѣћка Брез, сѡд ми *ѡр* у Влѡшићѡ ГЦ, ѡдѣмо чѡк у Бѡково брѡдо *ѡр* ДЛ, *ѡр* сѡд ми је тѡм брѡтић Др, ѡнѣ су прѣпадали *ѡр* Азбуковици Остр, *ѡр* дѣ се кѡруз бѡцѡ Остр, сѣстра ми *ѡр* далѣко Пл, кѡпѡк *ѡр* што се пѡклопѣ Пр, пѡгонѣ *ѡр* ѡна двѡ кѡмена Реб, *ѡр* нѡћѣвала нѡћѡм Со, *ѡр* и укувѡм С, *ѡр* је по Мрѡвѣњѣцима Суш; бѣла зѣмља *ѡрѡм* В, кад је пѡчѣта *ѡрѡм* да се радѣ ГЛ, пѡбјегнѡ *ѡрѡм* ГЛ, *ѡрѡм* кѡпили тѡ зѣмљу Мр, само *ѡрѡм* звѡгѡ кѡшуљѣца Реб, прѡђѣ *ѡрѡм* нѣмѡј јѡукѡти Реб, пѡтрѡј кѡла *ѡрѡм* Сит, *ѡрѡм* дрѡгѣ крај Со, нѣ смѣм да се вратѣм *ѡрѡм* С, мѣ ѡзѣли *ѡрѡм* плѡц С, *ѡрѡм* пѡмѡчнѡ кѡшуљѣ Туб, прѡви *ѡрѡм* мѡј Туб, прѣнѡћѣм *ѡрѡмо* В, док ѡвѣ *ѡрѡмо* кѡжу ћѣ си бѣо В, *ѡрѡмо* трѡвѣ вѣшѣ Мр, *ѡрѡмо* сѡба Мр, ѡна је *ѡрѡмо* вѣшѣ Сит, ѡсѣчѣ *ѡрѡмо* до ѡнѡг завѣска Сит, ѣмѡмо штѡлу *ѡрѡмо* Со, *ѡрѡмо* му кѡћа Туб; в. Карту 10:

Карта бр. 10: ПРИЛОЗИ *горе, доле*

582a. Остали прилози за место су:

огозіо: погиче *огозіо* и(с) Скадра Г, *огозіо* накѠ на два ѠнѠ кѠчиѠа Лоп, Ѡ чега *огозіо* Пр, *огозіо* Ѡйлим и јаѠтук Реб, *огозіо* пѠспеш и ѠнѠ развучеш Сит, нашѠраш *огозіо* и стѠвљаш СГ, да вѠйди кѠга су *огозіо* и(с) села пѠкупили С, тѠ се уведѠ те жѠце *огозіо* Туб, пѠст^{ла} си *огозіо* Т, на прѠмер и веш *огозіо* Т; пѠкријеш *огозіор* тѠ прѠју Бал, *огозіор* цѠгла Бр, са чѠнком лѠпнеш *огозіор* ДК;

огозго: пѠтерали Ѡвце *огозгѠ* Пр, *огозгѠ* ѠмѠ прѠбѠшен пѠтос Реб, врат^{ло} се *огозгѠ* ѠснѠра Туб; кад Ѡде нешто *огозгѠл* Реб; *огозгѠр* са КапетѠнице ДЛ;

унуџира: унуџира се лажџи вџтра Бог, па се мџтџ унуџира Пл, џт"шџ му унуџира по прџвима С, закувџм џље унуџира Туб, цџв унуџира и вџкџ бацџш тџм Туб;

изнуџира: џвџ оделџњице џрадџм изнуџира Бог, бџла изнуџира цџглџм зџдџнџ Осл;

сџоља: глџдџ сам у вадџници што лџжџш сџдџља З, сџдџља лџковџна Остр;

нџйоље: џзишла јџдна нџйоље Б, бџжи нџйоље Бог, џзнџли сџр нџйоље К, мџтџш тџмо нџйоље Л, нџйоље џкупџш се Мр, у тџкме џзнџсџш нџйоље Пл, рудџри џзџђу нџйоље Реб, џзишла нџйоље С, џзбавџ тџмокан нџйоље Суш;

нџџрег: крџнџ пџсле џпџ нџџрег Брез, натрџшкџ ил нџџрег џ куђу В, нџсџ се дрџво нџџрег В, џдмџ нџџрег да пресџчџмо ГЦ, тџчкџџ нџџрег Осл, нџџрег зџ мнџм шџџфу Туб;

назџг: џн џзмџчи нџзџд Брез, нџт смџм нџзџд ГЦ, јџдно пџ-шес гџдџнџ у нџзџд Др, нџзџд и тџ глџдџш Лоп;

џозџди: чџтлџв џозџди Д, спрџд нџ џозџди Д, вџмо џозџд" цвџкле Огл, вџм џозџди џмџ наткрџвџно Огл, џватџло за гџњ џозџди рџмена Реб;

близу: џмала џџр близу Бог, мџјка вџл"ла близу Г, џмџ дџвџјку близу Мил, тџ су џни близу Мил, зџтџ су ме одвџли близу Реб, нџмџјте дџјете близу мушкарца Со, џ тамо бџла близу Суш;

далџко: нџсам се далџко нџ џдџла Бр, Брџзовчџни нџсу далџко ДЛ, далџко гџнили чџвали стџку Др, нџје далџко на прџчац М, нџ дџ ме мџјка далџко Р, џддалџко је тџ бџло Брез, тџтка ми је тџ бџла џддалџко В.

Прилози *џорам(о)*, *долџм(о)*, *дољџм(о)* употребљџвају се у центрџлним и јужним пунктџвима области. Исти прилози посведџчени су у Ужџчкој Црној гори (Марковџћ 2011: 600) и у говору Љештанског (Тешић 1977: 182). У џима С. Марковџћ види сложене прилошке форме *џоре амо/оџамо џоре* које усложњџвају значџње прилога *доле*, *џоре* и истовременџ сугџришу невелику удаљџност (Марковџћ 2011: 600). Иџко би се могла домишљџти различџта објџшњења, џзгледа да се у овим примерима најпре ради о системској џналогији према *оџам*, *оџам* и сл.

583. Прилог *оџоло* јџвља се у споју с предлозима *на* и *у*:

дџнчиће шџн"цџ нџоџоло Вр, нџоџоло се сџшџ ГЦ, свџд нџоџоло ДК, џбавџјџш нџоџоло ДК, двџјес нџоџоло Д;

прџковџно џџоло џксерчићима Бог, као сџнија и џџоло Бог, џџнџш џџоло Брез, тџчџ џџоло испџд Сџшицџ Брез, џџоло посџдџмо Вр, џтула се вџкџ звџла џџоло В, џџоло џзџдџ ГЛ, џџоло пџтем сџмо Г, свџџ џџоло да посџдџмо Г, кџ нџмџ с вџлов"ма џдџ џџоло ДК, пџкријџ тџ свџ и да вџда џдџ џџоло ДК, џзџдџно и џџоло ДЛ, свџд џџоло џко џнџ кџрлице Др, џџоло џвџзџ обрџчеви гвџзденџ Др, сџденџ се џџоло у крџг Д, џџоло су сџденџте клџдње Д, прџшли смо џџоло џко Јџдра З, џџоло су џкџта скрџз Огл, џџоло се нџправџ кџгџр СГ, зџгрџђџна џџоло С, цџдџм џџоло Суш, ил се мџтџ камџње џџоло Туб, у џбраздџ џоџоло СГ.

584. Обџчни су и ови прилози за место:

а) *лџво* према Пџђути Брез, тџмо су Плџшчџни *лџво* О, пџставџ се штџмпле *лџво* Реб, јџдно скрџтање џ *лџво* Реб, куђа им је бџла *лџво* СГ; б) *дџсно* џдџ у Пџцкџ Г, *дџсно* џбџвџјџш Пл, џ *дџсно* квџр звџт Реб, *дџсно* вџкџ као џзбрџдо С; в) *џзбрџдо/нџзбрџдо* (сви пунктџви); г) *џрилошки џзраз*: нџсред/нџсред (сви пунктџви).

Прилози за време

585. У употреби су следећи прилози за време:

кад(а), каге: *кад* је љмрџо њезин отац ГЂ, *кад* преладџи ГЦ, *кад* кџљемо зиминџе Г, *каџи* се венчавамо К, *кад* видџимо сунце Л, немају *кад* Пл, *кад* џрибаџ оброчеве Пр, напасу *кад* је зџра С, *каџи* се постаља Остр, *каџи* стџгнџе вршај Пл, *каџи* сам се џдала Суш; *каџа* изнесеџ из шџнџце Мил, *каџа* џдуџи кџпџе влаџе Суш; *каџе* џзрџе Др, *каџе* снџјџеш Суш;

џрилоџки изрази: спавало се *каџо* *кад* Брез, *каџо* *кад* доџеш у Ваљево Огл, њџкад о Мџтровдџану; *каџи* себџе, *џџикаџи* себџе (сви пунктови);

некад(а), некаге: џстанџм *некад* Бал, *некад* џдџем Брез, *некад* су прџе нџсили Вр, *некад* џдџе мајка Д, *некаџи* сам сеџила Л, *некад* џжелџм се Мр, *некад* зејџином Ст, *некад* н џмејџу д џдџу С, копало је се *некад* рџчно Туб, *некад* у паприџиној џрајевини Бог, *некад* воџдџим волове Осл; *некада* је џџо џвај заселаџ иџџо ДК, *некада* џзмџе џџџа Остр, *некада* поџнџу поџџата Сит; *некаге* крџчи Суш;

никад(а): *никад* ме изџударџ није Брез, *никад* рџчи нџсам му рџкла З, џнџо *никад* нџсам видџла СГ, нџсам џмала *никад* маџџе СР, нџсу *никад* казали С, *никад* поздравио нџси Туб, *никад* шкџлџе џчила Брез, није *никад* туџђи положџјџик Огл, није *никаџи* шајџачу нџсиџ О; нџсам моџгла *никада* СР;

саг(а), саге: каџџем *саџ* џвој деџци Б, *саџ* нџе сијџеш Бог, *саџ* мџтнџу џџџу Бр, *саџ* расџџаш Д, *саџ* џмајџу ранџла О, *саџ* се расрџди нџрод СР, *саџ* су поџџеле и свџдбе Г, није бџило кџ *саџ* Лоп, де ја *саџ* паџтим Осл; није ко *саџа* Мил, да се џџде кџ *саџа* Огл, штџ џу ја *саџа* Пл, вала-скџро *саџа* и нџе доџде Туб;

и *саџе* моџ оџу нџрезали Бал, није тџ кџ *саџе* Вр Л, нџма ни џџи *саџе* Мр, дрџџимо *саџе* коџмину Огл, *саџе* плџтџи Сит; није тџ бџило кџ *саџен* Брез, није кџ *саџен* Лоп, *саџен* мој сџн кџпиџ прскалицу СГ, *саџен* измишљајџу С;

џџаг(а): *џџаџ* је се рџнило Бал, сџж је *џџаџ* бџио ашџија ГК, бџила *џџаџ* џџра Д, *џџаџ* су и запџлили шкџлу З, џмало *џџаџ* сџто Со, *џџаџ* се мџџело у водџници Туб; кџдџџна кошуља *џџаџа* бџила Реб, *џџаџ* џна нџе заспа Сит, *џџаџа* поџџело и са плџгом СР;

џнџа: *џнџа* су стџгли пџроџџани Бал, нџсмо *џнџа* ни знали Бр, *џнџа* кад ме је шџџела џјести Брез, *џнџа* џу те прџзвати З, *џнџа* се порџџајџу по лџси Остр, кад прџџу *џнџа* и пџштџе СР; нџсу *џнџа* ме даџи Бал, *џнџа*к брџта пошљџе Бог, *џнџа*к се мџлатџи Брез, *џнџа*к чеџџтало мџтнџе се Лоп, *џнџа*к џ куџи сџџо дрва М, *џнџа*к је Чаџо џтџшџо С; *џнџа*ј доведџе се џвца ГК, па се *џнџа*ј џџџе ДК, *џнџа*ј се са џџима подџџџелила Мр, *џнџа*ј кад заџуваџ тџџто Огл, *џнџа*ј пџштајџу свџтове Со; дознџмо ми *џнџан* М, бџило *џнџан* доџро Пл, *џнџан* џдџи Т.

586. Уобџчајени су и прилози: *џџа*к ли џеш тџ моџи ДЛ; *џо* *саџа* сам брџла СР; од чаџнџг поџта па *џо* *саџ* В; слџџџла *џџа*к К, ако *џџа*к није кџџи дошла Остр, *џџа*к ја поџкаџџем СГ, поџкисели *џџа*к Туб, шџто сам зараџдио *џџа*к Туб;

*џџа*к-*џџа*к плџнџе Остр, *џџа*к-сам *џџа*к моџла д џдџем Пр, *џџа*к-*џџа*к на плџмџен С; *кад* је *џџа*к слава Г, *кад* ми *џџа*к доџе нџџа крџза ДК, ваџко *кад* је *џџа*к Мил, *кад* *џџа*к нџџто се рџди О, да смо се позаваџђали *кад* *џџа*к Осл, *кад* *џџа*к нџместџ му крџвет Остр, *кад* *џџа*к џџеш Суш;

*џџа*к су поџстали тџџџици ГЦ, *џџа*к је џ Ваљеву Мил, *џџа*к тџи џџџа нџе поштујџеш Остр;

587а. Навџдим и остале прилоге за време:

џанџас: *џанџас* даџу расџвијџем саџа Бог, џ џве свџџе *џанџас* Вр, *џанџас* рџднџи даџ В, џтџшџо *џанџас* џ рато ГЂ, *џанџас* џџџу ГЛ, *џанџас* нџе морџемо зајџедно З, и *џанџас* даџу Р, џ нџс су *џанџас* бџџџџици СР, воџдџимо *џанџас* Ст, ти-не доџе да џџџеш *џанџас* Суш;

јуче: *јуче* си ишла ГК, *јуче* кад га вид^{ла} г^{ор} Остр, *јуче* сам ја био Реб, Крстовд^{ан} што је *јуче* био СР, де-сте ви *јуче* били С;

суџира: *суџира* јој пр^{ава} г^{од}на ГБ, *суџира* к^о(д) друг^{ог} Огл, *суџира* д^ођи Сит, *суџира* н^{ема} га н^{иди} С; па ћеш ти ^оп^{ет} *суџире* Мр, *суџире* с^{ир}им Брез, *суџире* ж^{њу} код др^{уг}и ГЛ, *суџире* ^оп^{ет} да с^уј^{ем} М, *суџире* Цв^{ети} Пр, ^{иде} *суџире* да ж^{ње} Туб; *ирекусуџире* т^{ол}ко Мил, *ирекусуџире* к^о(т) трећ^{ег} Огл, *ирекусуџире* Цв^{ети} Реб; зап^{овед}а шта ћемо *суџири* Лоп;

суџиредан: дошли *суџиредан* Б, *суџиредан* у^{мес}и се ^{че}сница Л, с^{аз}нали *суџиредан* Остр, *суџиредан* ^освић^е пр^{аз}ник Пл, *суџиредан* пр^{ав}и се р^{уч}ак Пр, *суџиредан* п^о н^у ^{иду} Сит, ^{оста} до *суџиредан* СР, *суџиредан* на^{чи}ни се ма^јача Суш, трећ^{ина} *суџиредан* била Туб;

587. Делове дана означавају следећи прилози:

јуџирос: *јуџирос* ка^жем Брез, *јуџирос* си узв^{ар}ла то мл^еко Мил, *јуџирос* је ^{от}ш^о О, *јуџирос* у^{ста}ла у п^ола ч^{ет}ри Туб; д^е сте били *о*јуџирос ГЦ, *о*јуџирос Осл, *о*јуџирос смо п^окоп^{али} Бог, *о*јуџирос је се м^ењало Пл;

вечерас: *вечерас* к^о теб^е ГЛ, ја шта на^{мис}лим *вечерас* Лоп, *вечерас* к^ој^{ег} ти п^ошл^{ем} ч^ов^ека Сит, ја-ћ д ^{иде}м *вечерас* за Милана Суш;

ноћас: *ноћас* к^ол^ко п^уцај^у Б, *ноћас* сам је проб^{уд}ила Лоп, *ноћас* н^{ис}ам Мил, к^оји ва^шер *ноћас* С, шта ћеш *ноћас* Туб;

јуџиро/јуџиру: на Лу^чинд^{ан} *јуџиро* В, *јуџиро* смо из^{аш}ли в^оде Туб; *јуџиру* р^{ан}о пор^{ан}имо Бр, *јуџиру* кад се враћ^{амо} В, на Ба^дњи д^{ан} *јуџиру* ГЛ, *јуџиру* р^{ан}ли смо Лоп, *јуџиру* да пон^{ес}ем р^{ан}е Реб;

јуџиру/јуџири/јуџире: *јуџиру* у^{ми}јемо се Брез, *јуџиру* да на^лож^{им} ГБ, *јуџиру* зап^{овед}и Г, *јуџиру* нап^{ас}емо Др, за^{ку}ва^ш *јуџиру* Л; *јуџири* у^{ста}н^{ем} у ч^{ет}ри Бал, т^уне *јуџири* р^{од}им Б, ја-д^ошла *јуџири* кра^{ви} ГБ, *јуџири* за^{ку}ва^ш Г, *јуџири* ја п^ој^{ем} ДЛ, *јуџири* р^{уч}ак се зв^{ало} Мил, *јуџири* је п^есма Реб, пор^{ан}имо *јуџири* о^{дав}де СР; кад ја ^од^{ем} *јуџире* Пл;

гању/гањом: дан^{ас} *гању* (сви п^{ун}к^{то}ви); с^{ед}н^у *гању* да р^{уч}ај^у Остр, с^едила *гању* Пл; *гањом* Б, н^ос^{им}о *гањом* Л, није *гањом* Сит, пр^е б^ио ва^шер *гањом* С, *гањом* ^оде Туб;

ноћу/ноћом: *ноћу* за^па^лиш в^ењер Брез, ма^{ком} *ноћу* Осл, *ноћу* се враћ^о Остр, *ноћу* н^еко ^оби^{је} ва^јат Остр, ^{иде}м *ноћу* д^оле Пл, ^{изи}ш^о пр^{ед} ку^{ћу} *ноћу* Сит, да н^е д^ођу ја^зав^{ци} *ноћу* Со, д^ођ^е *ноћу* у ви^{ти}ји СР, на^род ^од^а *ноћу* Туб; у Ва^{ље}во п^ешк^е *ноћом* В, ја *ноћом* у^{ста}н^{ем} Мил, *ноћом* п^{овез}ивала О, *ноћом* д^ођ^{ем} у вод^{ени}цу Реб, г^{ор} ноћ^{ив}ала *ноћом* Со, з^ов^{емо} п^осл^{ен} *ноћом* СР;

(у)вече: ја *вече* ја^дна ^он^у у^пр^тим Б, *вече* у^пр^тим т^{ор}бу В, с^едило се *вече* Д, зат^ворила ^ов^{це} *вече* Реб, ^ођу да ^{иде}м *вече* Сит, *вече* м^и ло^жимо ва^{тру} Со, ^цел д^{ан} и *вече* СР, *вече* пр^ед^{емо} л^{ис} СГ, св^екар п^ит^а *вече* С, д^ошла на М^{ит}ровд^{ан} *вече* Суш, *вече* се пр^ед^е Туб; за^{ку}ва^м *увече* за ^{че}сницу Бал, *увече* ч^{им} м^{ра}к ГК, *увече* м^ора да се п^от^{ку}ва ГЛ, н^иж^{еш} *увече* Пл, д^оч^ек^ујемо г^осте *увече* Пр, ^{она} *увече* ^оба^{ја} Реб, *увече* т^{уд} је п^уна а^влија Сит, *увече* се т^у за^сед^немо СГ, п^ошла *увече* ку^{ћи} Ст, *увече* св^ад^{ба} С;

иредвече: м^{ало} *иредвече* н^ос^{им} Осл;

довече: да ви^дим *довече* ГЦ, *довече* ћеш др^{уг}о да за^сир^иш Мил, д^оћ^{емо} м^и *довече* м^{ало} Пл, *довече* ж^{ал}ба Реб, д^оћ^{емо} *довече* Туб;

588. У функцији прилога или прилошких израза јављају у свим п^{ун}к^{то}вим јављају се именице: *у јесен*, *у иролеће/у иролеће*, *л^етиш/л^етиш*, *зими*, *зимус*, *л^ети^ос/л^ети^ос*, *л^ети^ос/л^ети^ос*, *ироле^{ти}о^с/иро^{ле}ти^ос/ироле^{ти}о^с*, *лане*, *лани* и сл.

589. Карактеристични прилози су и:

ире: тѠ ирѣ ткано Б, није тѠ имало ирѣ као данас Бог, такѠ се живило ирѣ ГЂ, ирѣ додили они Др, уносили су ирѣ Д, ирѣ прѠдала З, ирѣ се знало кѠ је газда Л, па се мѣсило ирѣ Лоп, ирѣ је се браѠ са кѠмушѠм Осл, ирѣ се јѣла жутѠ прѠја Реб, ирѣ тѠ поделише вѠлове Р; ирѣје Брез Туб ГЛ ДЛ Мр Суш Бог.

иѠсле: иѠслѣ прѠтурѣ кроз овѠ Бал, иѠслѣ Ѡвде бѣѠ Брез, иѠслѣ пѠбјежѣ ГЛ, иѠслѣ довео ѱ Ваљево нѱ К, па се иѠслѣ ткѣ Л, иѠслѣ смо ми свѠтили Лоп, па је се иѠслѣ сѣкла Ѡбала Осл, вратѣ се иѠслѣ Пр, Ѡни иѠслѣ пѠмрли Реб, сишли иѠслѣ на Ставе Сит, иѠслѣ се кѣсели Со, иѠслѣ лѣпѣш С, иѠслѣ мѣни ткѠла Суш, нѣ мош да ткѣш иѠсле Туб; иѠслѣн иѠдѣ кѱм Бр, мѣнѣ су иѠслѣн извѣли иѣс кућѣ Брез, иѠслѣн сам с ѱдала ГЂ, иѠслѣн су прѣшли на лѣѠац Г, иѠслѣн крпѣцу пѠквасѣмо ДЛ, иѠслѣн кад је сѣјач Д, иѠслѣн занемѠгла Л, иѠслѣн се бѣрѣ Пл, иѠслѣн се рађало Сит, иѠслѣн ме ѱдарѠ Туб; иѠслѣ Мр Брез Суш ДЛ.

Овде спадају и прилози који су употреби у свим пунктовима: *раније, касније.*

590. Од прилога којима се означава трајање неке радње или стања бележила сам у свим пунктовима:

вѠздѠн, ѱвѣк (ѱвѣк), сѣѠлно, јѣднѠко, Ѡиѣ, Ѡиѣш, нѣки ѱѱша/нѣки ѱѱш, нѠново, иѠново, јѠкѠ, онѠмаг; и: зѠдѠна, зѠвѣда.

591. Прилози у значењу „сад“: *ѠгмѠ, чѠском, Ѡчас, ѣѱ* у изразима „ѣѱ иѠмо, ѣѱ вѠмо/ѣѱ иѠм, ѣѱ вѠм (сви пунктови).

Прилози за количину

592. Уобичајена је употреба следећих прилога за количину:

кѠликѠ: кѠликѠ Ѡћѣш жиѠа ДК, кѠликѠ ѱзѠјмиш тѠликѠ ти доћѣ Сит; кѠлкѠ имѠш нѠрода Б, кѠлкѠ имѠ ѣѣцѣ Стѣвка Брез, кѠлкѠ д осѣѣ ГЂ, изѠчѣш кѠлкѠ мѠжѣш Д, кѠлкѠ имѠ тѠ гѠстијѱ К, кѠлкѠ сам убѣлила пѠстава Со, кѠлкѠ је Љѱбо пѱта прѠтиѠ СР, кѠлкѠ ѣѣ Ѡни мѣнѣ држати тѱ СГ, кѠлкѠ сам нѠткала Туб;

(Ѡ)воликѠ: надѠшло *овѠликѠ* Бал, иѣграјѱ *овѠликѠ* ДЛ; штѠ живим *вѠликѠ* Г, трѣба *вѠликѠ* да Ѡстанѣ СР, *вѠликѠ* није вишѣ прѱжѠ СР, имѠ *вѠликѠ* ѠѣвртнѠ О, пѱстѣ по *вѠликѠ* Туб;

иѠликѠ: ако су бѣли бијѣни *иѠликѠ* Брез, Ѡдигнѣ се *иѠликѠ* ДЛ, *иѠликѠ* мѠрѠ имати вајѠга Д, није *иѠликѠ* да је бѠловѠ Д, ми нѣга нѣсмо *иѠликѠ* Остр, Ѡн је се *иѠликѠ* прѣстравио Реб, нѣсмо *иѠликѠ* продавали СР, не мѠгу да прѣчѠм *иѠликѠ* СГ, *иѠликѠ* наснујѱ жиѠа Туб, тѠ је се *иѠликѠ* нѠпатило Туб; Ѡна није *иѠлкѠ* радѠла ГК, *иѠлкѠ* да ѱпртѣш тѣ кѠтѠ ГК, *иѠлко* се пѠсолѣ Г, *иѠлкѠ* спрѣмѣ Д, вѠм смо сѠлили *иѠлкѠ* К, нѣћѣ ни да пѣјѣ *иѠлкѠ* Лоп, *иѠлко* се није ни пѣкло Осл, ѱпртѣм и *иѠлко* прѣнесѣм Остр, *иѠлкѠ* иѠдѣм Пл.

593. Остали прилози за количину гласе:

мнѠѱ: *мнѠѱ* ми је лѣвшијѣ Бал, *мнѠѱ* ми бѠљѣ кад пѠстѣм Б, нѣ треба и *мнѠѱ* пѠмињати Брез, нѣсам прѣвим дѣт(т)ом бѣла *мнѠѱ* ѱмѠрна ГЦ, у јѣднѠм *мнѠѱ* лѣсѣца ГЦ, нѣ ваљѠ *мнѠѱ* живити Г, ал не запињѣ *мнѠѱ* снагѠм ДК, ѱ овѣ сѣјѣлице иѠдѣ *мнѠѱ* З, *мнѠѱ* осѠвала Мил, *мнѠѱ* јѠ испрѣча С, код нас је Ѡв *мнѠѱ* нѠрод бѠљѣ но дѠл Туб;

запѠнтила сам *млѠѱ* лѠшо Бр, мѠрѠш *млѠѱ* да дѠш Брез, тѱ је *млѠѱ* дѣчкѠвѠ страдало Вр, имѠ *млѠѱ* кућѠ затворенѣ ГЛ, ми смо бѣли сирѠмасѣ *млѠѱ* ГЦ, снѠвале тѠ *млѠѱ* Лоп, тѠ је ѠмѠнуло *млѠѱ* Мр, волиѠ ме је *млѠѱ* дѣда О, сѠд је нѠрод *млѠѱ* нездравѣјѣ Реб, није *млѠѱ* бѠловѠ СР, дѠчекала сам *млѠѱ* Суш;

госѿа: имѡ гѡдѿнѧ гѡсѿа Б, штѧ вѧлѿ гѡсѿа сам жѿв"ла ГК, рѧђале прѿје жѧне гѡсѿа ђѧцѧ ДЛ, имѧ гѡсѿа кѡмиѡца К, мѡји су тѿзѿ имали гѡсѿа зѧмљѧ Лоп, да је гѡсѿа мѧни Остр, од оваѿѧ гѡсѿа бѡљѿ кѧјмак СР, гѡсѿа нѧрода у кућѿ СГ, ја сам гѡсѿа нѧеклала Т;

ѿуно: дѧда је мѡј ѿуно жѿвио Пл, дѧцѧ је бѿло ѿуно Пр, имѧш тѿ ѡбѿчајѧвѧ ѿуно Р, пѡранѿмо нѧс ѿуно Со, имало је ѿуно нѧрода СГ, бѿло нѧс ѿуно чѡбанѿцѧ Ст, рѧдила бѧба ѿуно С, ја тѡ вѧрујѧм ѿуно којѧчѧгѧ Суш;

вѧћѿном: вѧћѿном прѧдају млѧко ГК, вѧћѿном нѧрод мрѿѿ СР, вѧћѿном сам нѡћѡм рѧдила С;

вѧћма: сѧјало се вѧћма бѧлѿ куруз Осл, вѧћма је сам ѡн ѡрѡ Осл;

мѧло: мѧјка ѡдѧ мѧло тудѧн Бал, за ѿѧмпер прѧдѧш мѧло јѧчѧ Бр, па кад тѡ мѧло прѧврѿ Л, да мѧло пѡмогнѧм ѿ ѿима Со, нѧкѿ се прѡвучѧ мѧло у кућу СР, пѡпрѿшѧм мѧло ѡвѡм вѡдѡм С, мѧло тѡ пѡчѧдѿш Туб.

мѧко/мѧкицо: мѧко прѧ кад ѿбију пѡсек скѿнѿ слѧн"ну Вр, жѧну му мѧко дрмнѡ шлѡг ГБ, ка- се ѡнѧ мѧко ѡткрѧвѧ ГЦ, ја сјѧднѧм мѧко ДЛ, мѧко сплѧтѧш плѧтѧнѿцѧ Лоп, пѡсле мѧко ѡнѧј сѿд пѡдгрѧјѧш Мил, свѧ вѧкѡ ѡтворѧ мѧко Мил, мѧко зѧпржѿ кѧјмаком Мр, сѧмо око лѧмпе мѧко Огл, мѧко у пѧпео Осл, дѡл је бѿо мѧко рѧшѿрен Остр, ѡн ѿдѧ мѧко Реб, мѧко се ѡдмѡри код оваѿѧ Р, мѧко имѧ мирѧза СР, ѿзнѧш мѧко сѧмо пѡсолѿш Со, ѡн мѧко тѧпѡ С, пѡслѧ се тѡ мѧко Суш, те се мѧко прѧвенѧ Суш, мѧко вѧћѿ од нѡкта Туб, мѧкице сѧмо пѡпѿли ГЛ, ѿс"рила мѧкицо сѿра Бог, ка сам мѧкицо бѿо вѧћѿ ГЛ, ѡдавдѧн мѧкицо зѧвѧжеш К, сѿне кѧјмака мѧкицо Пл, ѿзмѧш мѧкицо вѡдѧ С;

594. Учѧсталѡст пѡнављѧња или редѡслед врѧења радње исказује се прилозима или прилошким изразима за количину; пр. в. код мултипликативних бројѧва.

595. Половина нечѧга се исказује:

а) непроменљивим ѿо у вези везник *и* + *ѿо*: чѧкѡ ме гѡдину ѿ ѿѡ дѧнѧ Брез, двѧнѧс ѿ ѿѡ ѧктѧра ГЦ, бѿдѧм мѧсѧц ѿ ѿѡ дѧнѧ Др, трѿ ѿ ѿѡ мѧсѧца Пл, вѡтнѧка имѧ двѧ ѿ ѿѡ ѧктѧра Т;

б) *ѿола*: имѧ ѿѡла сѧта В, ѿѡла од брѡвна ДЛ, кад прѡдѧш ѿѡла кѿле Пр, мѧѧва од ѿѡла пѿта Реб, пѡдѧлићѧмо пѡ ѿола Сит, ка се закопрѿцѧ ѡнѡ у ѿѡла нѡшију Сит, ѡднесѧ ѿѡла имѡвинѧ СР.

Прилози за начин

596. У употреби је богат инвентар (понекад у различитим творбеним варијѧцијѧма) прилога за начин:

кѧко: кѧко кѡ ѡѧе шѧра Бал, кѧко је бѿло о мѡјѡј свѧдби Бог, ѡтац кѧко рѧкнѧ Бр, кѧко сам прѿје прѿчала Брез, кѧко је се прѧ гѧјила дѧца ГБ, кѧко је се тѡ дијѧте рѡд"ло ГЦ, кѧко је амѧнет ѡставиѡ Др, кѧко сам сѧдио вѧм на крају Др, глѧдала кѧко жѧне рѧдѧ стѧријѧ Д, кѧко се ѧшчије догѡворѧ М, кѧко је ѡн кѧсером замѧнѡ Мр, прѿчо кѧко су дѡшли пешѧка Пл, кѧко су се пѧтили са глѧђу Реб, кѧко нѿсте вѿдили пѡт пѿт Со, кѧко је прѧ бѿло жѧлѡсти СР, знѧш ли кѧко мѧн" Бѡгдѧн кѧжѧ С, кѧко ѧш подѧткѧти Суш, кѧко с ѿдѧла Туб;

нѧкако: баш нѧкѧко пѡслѧ Миѡљдѧна Бог, док мѡји вѡлови нѧкѧко заѡбѿђѡше Реб, нѧкѧко прѧкинуло СР, нѧкѧко ѡтварѧто Суш;

никако: нѿсам ѿшла нѿкѧко Брез, не мѡгу нѿкѧко да рѡдѿм ГК, сѧд нѿсу вѡлели нѿкѧко Лоп, мѧћѿја глѧдѧ нѿкѧко Осл;

овако: *овакō* свѣднāко бōлѣ ме и дањбм и нōћбм Б, нāгѣла се *овакō* Др, чѣкај *овакō* Др, кӯвāш док се не бидѣ ѝкретало *овакō* Мр, ѝправѣ се *овакō* канāлић Пр, прѣгрштира бāцā *овакō* зѝб Сит, ѣсто *овакō* ўпрѝ прѣстом С, *вакō* нāгужвāш Туб; лѝжѣ *вакō* Б, пѝслѣн се нāсијѣ *вакō* рӯчно Бог, *вакō* ѣмāм клāгију Бог, вӯчѣш грāбљѣ *вакō* Бр, нѣје се јѣло *вакō* за стѝлом ГБ, ѣзлазѣ *вакō* у прѝлѣће Г, *вакō* нāсејѣ кӯрузе Д, нāмешти се цāк *вакō* Л, зātѝ сам јā *вакō* повијѣна М, дупкѣ *вакō* стѝјѣ Р, *вакō* ѣмā рукӯница СР, тӯрā нā стрāну *вакō* Суш;

ѣако: тѝ је *ѣакō* бѣло прѣје Брез, *ѣакō* су у стāрѝ врѣме Вр, *ѣакō* да извѣдѣш мѝју дѣцу Лоп, *ѣакō* је се дѣјѣте кӯћило Мр, ѝни дѝђу *ѣакō* те ме ѝбѣђу Реб, *ѣакō* бѣрѣмо СР;

онако: прѣ се прāвили рӯчно *онакō* Бр, *онакō* нека бӯднѣ Брез; кāжѣм *накō* кāко сам прѣје прѣчала Брез, ѝбѝр"ло *накō* ГЦ, то је свѣ *накō* бѣло Пл, него *накō* зāгивсали Пр, *накō* ме слāла Јѝрдāнка С, лѣгни *накō* Туб, седѣмо *накō* ѝбашко Т;

597. Остали прилози за начин:

дѝбро: слӯшала сам јā свѣ ѣѣ *дѝбро* Бр, рāзгрѣјѣ се *дѝбро* вѝсак Вр, тѝ сам *дѝбро* вѣдила В, с кѣм ѣѣш прожѣвити *дѝбро* ДЛ, свѣ ме је ўчила *дѝбро* Т;

лѣйо: *лѣйо* те глѣдају дѣца Б, ўгријѣм *лѣйо* вурӯну СГ, тӯрѣ ѝзгѝ прѝстирāче *лѣйо* Суш, жѣвили су *лѣйо* Туб;

лѝшо/лѝше: зāпāнтила сам млѝго *лѝшо* Бр, скӯдили тāм да је *лѝшо* Вр, мѣни у планини *лѝшо* ГЛ, нѣсмо бѣли *лѝшо* ѝбӯчени ГЦ, *лѝшѝ* нѣчѣ Г, бѣло *лѝшо* Др, Вѣра мѣни је *лѝшо* З, кāко је тѝ се *лѝшо* жѣвило Лоп, бѝгами ѣѣ *лѝшо* бѣти СГ, *лѝшо* бѣло С;

нѝрмално: јѣдѣ се нѝрмално Мил, да би мѝгѝ да жѣвѣм нѝрмāлно Сит;

ѝбично: ѝбично лѣти Вр, ѝбично се нāцртā ГБ, ткāла ѝбично пѣт ѣѣлѣмā Л, ѝбично бѣгали де нѣје нāнос Лоп, ѝбично смо мѣ јѣли сѣр Мил, ѝбично ѣмā свāк СР, ѝбично нѝћбм СГ;

ѣѝшѣно: тѝ нѣје *ѣѝшѣно* ГЛ, мѣн" *ѣѝшѣно* дāли ГЦ, ѝћ" јā *ѣѝшѣно* д ѝдрāдим ГЦ, ѝн" мѣни врāћāју *ѣѝшѣно* Лоп, ѣзудара ме *ѣѝшѣно* Мил, јā ѣѝзи кāжѣм *ѣѝшѣно* Сит;

рѣѣко (и рѣје): дѝдила ми је мāјка ѝтац *рѣје* Бог, *рѣѣко* кѝ је ѣмѝ зѣјтин Бр, *рѣје* је ѝв дѝдио Сит;

рӯчно: пѝслѣн се нāсијѣ *вакō* рӯчно Бог, прѣ је бѣло свѣ рӯчно ГК, жѣла рӯчно и кѝпала ГЛ, рӯчно шѣн"цу подрљāју ГЦ, мӯзѣм рӯчно Г, рӯчно јѝш Пāвле кѝсѣ и плāћā СТ;

слāбо (и слāбије): *слāбо* смо ѣмали да јѣдѣмо Вр, *слāбо* сам јā тāмо и ѣшла В, *слāбо* се јѣвѝ и зѣјт"н ГБ, *слāбо* сам ѣшла по вāшарима Суш, постѣмо али *слāбијѣ* Бал;

сѣѝро (и сѣѝрије): нѣшто *сѣѝро* ѣдѣ Г, *сѣѝрѝ* је тѝ бѣло Огл, *сѣѝрѝ* гѝрѣ и освѣтљāвā С, ако *сѣѝријѣ* ГЦ, бѝлѣ *сѣѝријѣ* Лоп;

ѣѣшко (и ѣѣже): *ѣѣшко* ѣѝзи јāднѝј сѣрѝти К, дāнāс је *ѣѣшко* С, нāјѣѣжѣ је бѣло са ѝвѣм Бог, нāј ми је *ѣѣжѣ* бѣло Т; бѣло мāло *ѣѣшѣшко* Бог;

ѣѣчно: *ѣѣчно* у двāнѣс сātѣ нѝћи и зѣма Бог, тѝ ти не ўмѣм *ѣѣчно* рѣћи ГЦ, нѣ знам *ѣѣчно* ГЦ, ѝни би мѣнѣ *ѣѣчно* пѝјѣли С, у двāнѣс сātѣ нѝћи мѝрāш *ѣѣчно* Туб;

грӯкчије: нāрод млāђѣ гѝвѝрѣ *грӯкчијѣ* Брез, дѝле се мāло *грӯкчијѣ* гѝвѝрѣ В, *грӯкчијѣ* ткāно Пл, тѝ је пѝснѝ нѣма *грӯкчијѣ* СГ, прѣ је се *грӯкчијѣ* слāвило С, кад ѝдāм мāло ми *грӯкчијѣ* Туб;

Е. ПРЕДЛОЗИ

598. Регистрован је следећи инвентар предлога (у различитим фонетским и обличким варијантама):

без /бѣз брез /брѣз /ѡрез

уз ѡенишиив: закуваѡ *без* ѡчега Бог, *без* носаца Бр, нѣмѡј ѡиѡи *бѣз* пѡра Брез, *бѣз* црвенѣ књиѡцѣ ДК, *бѣз* нѡгѣ К, *бѣс* тѣгѡва Лоп, ѡстала *без* ѡца Мил, *бѣз* дѡјљњѡг вѣша Реб, клупе *без* наслѡна Туб, читала *без* наѡчѡра Т; не *брѣз* рѡдитѣља Бр, *брѣз* марамѣ Брез, *брѣ[с]* свѡдбѣ ГБ, јѣдан *брѣз* рѡкѣ Г; вѡдѡм бѡљѣ *брѣж* ѡи Брез, нѣ могу *брѣж* ѡѣга да прѡдѡм Мил; ѡишиле жѣне *ѡрѣз* ѡѣга Суш;

близу

уз ѡенишиив: нѣ см^ѡѣ *близу* вѡтрѣ Брез, *близу* те наѡѣ ѡиѡѣ ДК, *близу* кѡмшијѣ ДЛ, ѡзашѡ гѡре *близу* Ыѡѣ Др, *близу* пѡта Лоп Мр, *близу* мѡјѣ јѣднѣ бѡшчѣ Остр, *близу* дѡма Реб, јѣдан је *близу* вѡдѣ Р, *близу* мушкарца Со, *близу* ѡиѡѣ Ст, *близу* Бѡгарскѣ Туб;

више /виш /виж

уз ѡенишиив: кѡћу ѡправљѣну *виш* пѡта Бал, *виш* Пѣцке Г Остр, *виш* кѡћѣ ДК З, бѡла шљѡва *виш* чѣсмѣ Лоп, *виш* цадѣ Пл, дѡле каѡу *виш* Стѡва С, Вѡлинац се зѡвѣ *виш* кућѣ гѡре Туб; гѡр *више* Мѣдведнѡка С, наѡмштѣ мѡтке *више*-ѡгњѡшта Г; *ѡзвише* викендицѣ ГЛ; *виж* главѣ је бѡла крѡна ДК, прѡстрѣла *виж* вурѡнѣ Мр, ѡма гѡр *виж* Ваљѡва Сит, ѡвце су *виж менѣ* у ѡбору С, Рѡтко је *виж менѣ* Д;

го

уз ѡенишиив: *го* Бѡбѡинца Бал, сјѣдала *го* ѡвѣгијѣ Брез, *го* Трѡјѡца ГЛ, ѡдавдѣ *го* цадѣ Др, *гѡ* онѣ кѡћѣ Д, *го* рѡкѣ да жѡњѣш Л, ѡстанѣм *гѡ* мрѡка М, *го* кѡћѣ Мил, *гѡ* тѣ парцѣле Мр, нѡје *го* Плѡшца О, ѡграла *гѡ* ѡѣга Остр, јѣдно *гѡ* другѡг Пл, јѣдан *гѡ* другѡг Пр, *го* Оровицѣ С, мѡш стајати *го* пѡла лѣта Туб;

за

уз акузатиив: *за* вѡну слѡж^ѡле Бал, ѡват^ѡше *за* рѡку Б, завѣжѣ *за* другѡу страѡу Вр, ѡбјѣсила *за* пѡјѡс ДЛ, *за* вѣликѡу Ыѡу Др, нѣ б пѡшла *за* ме Л, *за* онѡу грѡдњѡчу Мил, тѡ је *за* пѡтку Остр, дѡѣ ѡна *за* Нѡкољдѡн Ст, дѡшла *за* Пѡвла С, трајѣни *за* наслѣство Суш, закачѡш *за* шљѡву Т;

уз инсѡрументѡал: ѡдѣш *за* плѡгом Б, јѣдѣ *за* другѡм сѡнијѡм ГБ, кѡвѡто *за* вѡтрѡм ГК, ѡуди су бѡли *за* астаѡлом ГЦ, сѣдили *за* вѣликѡм сѡнијѡм ДК, стајѡла *за* ѡбалѡм Др, штѡ је *за* Жѡвком Д, лѣтѣ *за* мнѡм Мил, ѡѣрка ми је *за* Љѡб^ѡшѡм Осл, дарѡјуј младѡжеѡу *за* рѡчком Сит, *за* кућѡм пѣчѡу стѡку Туб;

збоѡ

уз ѡенишиив: *збоѡ* момѡка Брез, ѡу дѡведѣ *збоѡ* ѡмања ГБ, дѡшла *збок* стѡкѣ Огл, дѡѡ вѡлове *збоѡ* млѣка Пл, трѣбѡ подвѡкнути *збоѡ* курѡка Реб, *збоѡ* ѡвѣ Јѡрдѡнке СР, Јѣрѣмијевдѡн *збоѡ* змијѡ СГ, *збоѡ* мѣнѣ да ѡдѣ Ст, *збоѡ* вѡкѡва С, *збѡѡ* ѡи сам и ѡт^ѡшла Туб;

из

уз ѡенишиив: бѡло *из* ѡвштиѡѣ Б, ѡна ми је *из* Маковѡшта Брез, *из* јѣднѣ чѡше Вр, *из* празнѡка В, ѡтудѣ *из* Растила ГЛ, ѡздѡ *из* мѡлѣ ГЦ, цѣдило *из* ѡрајѡ К, *из* тѣ мѡшницѣ Лоп, дѡн^ѡѣла *из* рода Мр, прѣсѡ *из[с]* сѡра О, пѡјѣм вѡду *из* ѡѣрема Пл, мѡж *из* Ребѣља Со, дѡћѣ нѣка жѣна *из* рода СР, *из* ѡвѡ судѡва Т, *из* кућѣ Бал Б ГЛ Л М Суш Туб, дѡђу *из* пашѣ ГЦ, тѡкѡ *из* шѡлѣ ѡгрѡ Др, *из* јѣднѡг чѡнка Мил Огл, дѡлазѡмо *изж* ѡиѡѣ Лоп, слѡшала сам *изж* ѡѣговѡ ѡста Суш;

иза

уз *ієниїш*: прође вамо *їза* менє В, *иза* Маглєша ГЛ, *їза* нас Г, јєдно *їза* другог ДЛ, чумио *иза* сламā З, *иза* овє што су лопови Лоп, *иза* мајкє остала Мил, *їза* менє дошла Осл, живио *иза* нє Остр, чак онє *їза* брєга Реб, била гор *иза* кўћє Ст, *иза* зградє С, *иза* Божє ђдмā суседнā кўћа С, *иза* Мїлијє Бўдимїра Суш, *иза* Крїстића стїгнў Туб, *иза* рата нїје їмало да се нџсї Туб;

исїрег

уз *ієниїш*: *исїрег* кўћā Лоп, нїје била *їсїрег* нї О, *исїрег* ашчијє Сит, стојїм *исїрег* нє С, *исїрег* менє је бїло случајєвā Туб; свāкџ їмā *исїреїш* себє ДК;

између

уз *ієниїш*: реке *између* нās нємā Брез, *између* кришкї стāvїм ГБ, *између* овāцā ДЛ, *између* вāкџ двє стєне Лоп, *између* Мїличинцє и Шāбачкє Кāмењцє Мил, *између* свāкї брдā Осл, *између* џвї кўћā Пл, *између* Мєдведнїка и Јāбланика Реб, *између* џвогā брда Гранџца С; нї двџє *їзмеђ* себє Г, *измеђ* јапијє Мил, *измеђ* вџлџвā Осл, *измеђ* рўкўвā Остр, *измеђ* кўћā бїла Пл, дџле *измеђ* нџгў Сит;

исїог

уз *ієниїш*: *исїог* лўлє Бал С, свєзала *исїог* Влāдисављеве кўћє Б, , *исїог* Пџвлена їзвирє Бог, нāрєћāш тџ *исїог* стрїјє В, лєгнє *исїог* нџгијў ДЛ, *исїог* пāзува Лоп, *исїог* џнї вєрїгā Мил, *исїог* Пџвлена Мр, їдєм *исїог* вра Р, *исїог* џвє шўмє Сит, сєјали *исїџїш* кућє Со, *исїог* Мєдведнїка С, *їсїог* нас дџлāмо Туб, вїчє *исїџїш* кућє Туб;

ка

уз *гаїш*: пўт *ка* Осєчїни ДК, идємо *ка* Вāљєву Мил, тєрали гџре *ка* Вєликом Бєлєгу Мил, *ка* рāскрїшћу Сит;

ког

уз *ієниїш*: *кџг* нās нє гāтāмо Бал, їди *ког* Влāд"сава тām Б, испїтали се *ког* пџпа Вр, *ког* бāбє гџрен ГБ, *ког* кџлибє гџре ДЛ, бџљє бїло него *кџг* нї Мр, гџре *ког* кџлебє Реб, бїла *ког* мџг џца Р, одмџри *ког* овāцā Р, пāдо *ког* кāпијє СР, *кџїш* кућє Брез В ГК ГЛ Г ГЦ ДК Д К Л М С Туб Т, рāд"ла сам *коїш* свїјў Осл;

крос

уз *акузайш*: прџтурї *крџз* овџ Бал, дўвā *крџз* онє ћїришеве Брез, їмā џвде *крџз* Брєзовице Брез, *крџз* нїте В, прџшли *крџз* Осєчїну ГЦ, *крџз* сїто прџсєјў ГЦ, їдє *крџз* Пєцкў Г, прџкопāло *крџз* Мєдведнїк Сит, млāда је глєдала *крџз* бџсилџак С, ўдарї сўнце *крџз* онє ћїришеве Туб, *крџс* тє нїте ДК, прџцєдї се *крџз* крпу О; *крџза* шєницу џде Брез; *крџж* нї се увєдє тџ В, пўштї чџвєка *крџж* нїву Туб;

крај/їокрај

уз *ієниїш*: *крāј* ватрє Б, дџле *крај* Мїлāvца Брез, цāбā ти да бўдєш *крāј* нєгā Д, лєгла *крај* џгњїшта З, јєдємо *крај* їзвџра Реб, *крај* нїни крєвєтā Сит, кўћа је *крај* цāдє Суш, мџрāм да стојїм *крāј* нєгā Туб, *крāј* менє трї нџни нџнўјє Туб; *їџкрај* џвє стрїјє В, *їџкрај* менє ГК, їздрђїм *їокрај* шпџрєта ДК, ўвєк *їокрај* сємєна Осл, *їокрај* кўћє Пл, *їокрај* пўта Пл;

међу

уз *инсїрументїал*: *међу* врєменџм ДК, *међу* тїмє ўдар"ли су џвдāн Мил, ни *међу* мрџтвїм Остр, ни *међу* жївїм Остр, *међу* нїма Сит, кўпили косāчицу *међу* прџвїм џвде Суш;

уз *акузайш*: нїгде *међу* нāрод їшла нїсам ДК, *међу* нєкў мāсу ДЛ, стāvї га *међу* кџљєна Брез, стāvїм *међу* шарєн"це Д, ўбацє *међу* џне џвце Остр, *међу* ногє СР;

на

уз акузаџив: на тај сач Бал, обесџш на врат Б, сад не сијеш на руке Бог, забацим на кућу Бр, сијато на сачму Брез, изрендају на ренде ГБ, купимо сено на камаре ГК, водила на приславу ДЛ, идѣ на бунар Д, два километра на прѣчац О, на гужвице мотају Осл, идѣ на воденѣ тѣцѣл Пр, повесма на прѣслицу Реб, тамо на Иву Со, ајчѣм на курјаке С, на вериге објесио мл^нѣко Суш, на четри стрѣје Туб, на лѣсе метѣ се горе Т;

уз локаџив: на срѣд^ни прѣсечену Б, трѣба д ђстанѣ на црепу Бр, тѣлац је на совини Бр, упржила лѣка на лѣју ГБ, заитѣш на бунару ГК, сачека мѣнѣ на ѣерему ГЦ, на испиту се давало Л, на обран^нци смо ми носили воду Лоп, сушили се на лѣсама Остр, на самару Реб, наденѣ се на кладњу СР, гѣр на брегѣ С, на ђнѣ лѣнчари Т;

навише

уз ѣениџив: моји су ма^ло навише горе Ёвѣ Др;

низ

уз акузаџив: низ лѣваду Бог, пѣслѣ смо ђтишли низ Дѣнав Бог, тѣда низ раван Бр, низ р^нѣку дѣл Брез, идѣш низ брдо ГЦ, вѣчѣм низ Трѣшицу Г, низ ђнѣ нѣзбрдицу Лоп, дѣл нѣзбрдо низ јаругу Мил, пѣслѣ низ влакно идѣ Огл, низ нѣки забран Ст; вѣчѣ низа стра^ну Реб, низа шѣму срѣћѣм Ст;

о

уз локаџив: било о мѣјѣ свадби Бог, ђнѣ је најбѣлѣ о Ёлѣндану Бр, сијѣ се ђни о Ёурѣвдану Брез, што се радѣ ђ нѣј Брез, о Пѣкладама се јѣдѣ ГБ, нѣсѣ рѣчак и о Бѣжићу ГБ, о прѣлима млад народ ГЛ, пѣгинуо о Ускресу Др, обесѣм ђ тим дрѣвету З, ђдѣш ђ слави Остр, ђ чем ви ђдате Со, гѣнѣмо ђ Ёурѣвуднѣ Суш, о Мѣольдану се сасѣлѣмо Туб, причамо о врачевима Туб, ђвце се клале о жѣтви Т;

ог

уз ѣениџив: чарапе ог вѣнѣ Бал, дѣшла ог Бѣгосава Андрића Б, о[г] двѣ стрѣке Бр, ог мѣрузнѣг брашна Брез, изаткѣвале ог кѣноплѣ Вр, ђдбрајам оѣ стрѣвѣ ГБ, не тражѣ ђг менѣ нѣшта ГК, о[г] даскѣ ђправѣш Г, носѣо гѣнѣи оѣ сѣкна ДЛ, ђдѣд ог водѣн^нцѣ Др, јѣдѣм што ђстанѣ ог косаца Мил, ог Бѣбића Лѣкѣ се идѣ Реб, кѣшаре биле ог бѣјадѣ Со, пѣруб ђг овѣ рѣбинѣ СР, нѣсѣ чѣзѣбију ог лѣча С, бѣжѣли ог мѣлициѣ Суш;

око

уз ѣениџив: дѣтрамо стѣку око пѣднѣ Бал, сѣдѣ око тѣ лампѣ Бог, ђбнесѣ ђко менѣ Брез, сѣдили око вѣтрѣ В, обмѣтам око врат^нла Г, било око ђви дѣба Лоп, направѣ и око стѣжера ланац Мр, сѣмо око лампѣ мѣко Огл, данѣс данѣи око чѣсмѣ Остр, пѣсѣдали око стѣла Пл, кѣћи дѣшѣ око Нѣколаја Пр, свѣде окѣ нѣ СР, дѣшѣ ђвде око Ёлѣндана СГ, дѣле око Става С, сѣде око Тѣминдана С, ѣграјѣ окѣ кућѣ Суш, нѣгде око шѣливѣи К;

ѣо

уз локаџив: мѣтнѣ ѣо дѣвару Бал, зна се ѣо пѣтлѣма Вр, пѣпазила ѣо глави ДЛ, нѣкако ѣо Пѣтковачи Др, ѣмала нѣкѣ чѣвѣриће ѣо сѣби М, бѣрѣ дѣл ѣо Јадру О, пѣца ѣо нѣкѣм гѣтању Сит, свѣ прѣштѣ ѣо вѣруни С, ђвце чѣвам ѣо шѣвару Суш, другѣрице прѣ ѣшле ѣо жѣтвама Туб, ѣмале жѣне ѣо сѣлу Т;

уз акузаџив: ѣѣ зламѣње ѣшли Брез, свѣкар ѣшѣ пѣ ме Вр, идѣш ѣо Тѣјѣсаву ГЦ, ѣзмѣш лѣб ѣо лѣб Г, ѣо бѣднѣак идѣ да с осѣчѣ Остр, ѣѣ нѣ ѣдѣ свѣтѣви Сит, слѣли и ѣѣ воду С;

ѿог

уз акузайиив: мѣтнѣш ѿоѿ сач Бал, ѿòг нѣу обѣчѣш Бог, мајка вòдѣ ѿòг рѣку ГБ, донесѣмо сламу ѿог астал ГК, дато òнò ѿог калем Д, бѣла пòтпала ѿог брѣме К, радѣ ѿог наòдницу Пл, ѣзмѣ мѣнѣ ѿòг рѣку Ст, станѣм ѿоѿ стрѣју ГЦ, ѣзѣла ме тѣтка ѿоѿ свòје Мил, пòтурио цаѣиѣ òнај ѿоѿ пазу Пл;

уз инсѣруменѣиал: ѿòг отѣм сачом Бал, лòжѣ вѣтру ѿòг нòм Б, ѣзвор ѿоѿ Пòвленом Бог, ѿоѿ стрѣвама Бр, ѿоѿ стубицòм бѣла В, пàла ѿоѿ чàрдаком К, лѣбац дòл ѿог вѣтриштом Лоп, бѣли ѿòг онѣм брòдом Мр, гòре ѿог Јаблаником Сит, ѿог Велѣшом бѣò С, ѿоѿ кућòм Бал Вр, жлѣзда је ѿоѿ пазуом ДЛ, два лѣба ѿоѿ пазуво Л, сѣди ѿò[ѿ] трѣшнòм Осл;

ѿорег/ ѿорей/ сѿорег

уз ѣниѣиив: ѿорег òногà јàсѣна Брез, дрѣгѣ кућѣицу ѿорег òнѣ В, дòшли òвд ѿорег рѣкѣ Д, лòжѣли вѣтру ѿорей стàна С; ѿорај вòјскѣ З; сѿорег кòлѣ Л, мѣтнуше мѣнѣ сѿорег вѣрунѣ Лоп, мòч̀ло ѣскопàмо сѿорег СР, сѿòрег òногà дрѣвѣна С, тò је свѣ сѿорег пòтока Туб;

ѿовр / на вр / у вр

уз ѣниѣиив: òндà ѿовр тѣбѣ Т, ѿовр слàмѣ Сит; нà вр мòткѣ СГ, нà вр кућѣ Б; ѣто ѣа ѣ вр башчѣ Суш;

ѿреко

уз ѣниѣиив: ѣдѣш ѿреко нѣвѣ Бог, тѣри ѿреко òграде Брез, ѿреко лѣта В, тàm ѿреко пòтока ГК, ѿреко Јаловѣка Г, гòнићу те ѿреко б̀ѣлà св̀ѣтà ДЛ, ѿреко Òбницѣ З, ѿреко лѣта смо бѣли са стòкòм Мр, нѣ можѣ ѿреко Цàр̀на Огл, б̀уднѣ дòл ѿреко зѣмѣ Пл, па мòжѣ и ѿреко Бѣбиѣна Лѣкѣ Со, завѣтлачѣм јàбуку ѿреко кућѣ Суш, Гѣрѣвѣиѣи су ѿреко вòдѣ Туб;

ѿрема

уз даѣиив: одвѣдоше ѿрема àмбàру Б, òн ѿрема вѣру òдазвò Брез, ѿрема с̀унцу В, прòја ѿрема нàрòду ГБ, ѿрема Мравѣнѣцима вѣжу ГЛ, ѿрема лàмпи Г, ѿрема Òровици Сит;

ѿрег

уз акузайиив: ѿрег Лѣксија бòжијег човѣка Брез, ѿрег Ъвандàн З, ѣдѣ ѿрег нѣне òвце Мр, ѿрег Вѣдовдàн Мр, нѣка нѣдѣлѣ ѿрег Вàскрс Огл, јѣдна ѿрег òвцама Реб, ѿрег б̀елѣ нѣдиљу Со, тѣ сам дòшла ѿрегѣ кућу Брез;

уз инсѣруменѣиал: ѿрегѣ кòшарòм ѣмà òбор Брез, ѣшла п̀утом ѿрег нѣма ДЛ, полàко ѿрегѣ стòкòм С, с̀јѣдѣм ѿрегѣ кућòм ДЛ, ѿрегѣ кућòм Туб;

ѿроѣиив

уз ѣниѣиив: ѣдѣм ѿрòѣиив бòга ДЛ, демòкрати су бѣли ѿрòѣиив крàља Мил;

ради

уз ѣниѣиив: нàкò ради цѣркуза В, ради бѣса В, ради здравлѣа п̀рвò дрѣњак ГЛ, òвде се стàви прѣмера ради ДК, пòсвађàмо се ради дѣцѣ Пл, сàмо ради ѣстраге Реб, сàмо ради тѣ дѣцѣ Туб;

са

уз ѣниѣиив: кàмѣње дòгонѣ се са стрàнѣ Вр, ѣшла кò са грàма ГК, са тѣ чѣсмѣ ГЛ, са тòга прѣноса ГЛ, са п̀но лѣсà ГЦ, са пòтока ГЦ, са ѣзвора ДК, к̀упѣмо са чѣшàрја в̀уну ДЛ, ѣмало и је са свѣјѣу стрàнà Др, сà Стàва дòлаз̀ла òвде Лоп, смàкнѣ се кàпàк са кàзана Пр, да нѣ би к̀упио са зѣмлѣ Сит, сà шталѣ полàжеш Суш;

у

уз іенійшів: йма̄ ў менє гѳр Бр, тѳ се ў нѳс кѳм нє м^шєнѳ Брез, ў нѳс се тѳ пѳстило ГБ, ў мене Мијѳ причѳ ГК, кѳлкѳ вас је бѳило у Цвєјє ГЦ, ў менє дѳле нєкѳ брєзѳк Г, ў нѳс је било двѳнєс ѳкнијѳ Д, рѳдиле ў нѳс шлѳйве Л, ў нє је свє Мр, ў нѳс йма̄ тєкме дрвенѳ Огл, ў нє је било седѳмнєс ил осѳмнєс гѳдѳнѳ О, йма̄ ѳграду ко гѳд ў нѳс О, ў мене баш ѳтац пѳкѳјни Остр, кѳ тє ногѳр^шце у стѳл^шцє Пл, у мѳг ѳца више нємѳ нѳкогѳ Реб, није лєпо млєко у кѳзє Реб, видѳм йма̄ ў тебє Сит, у јєднє пєт ћєријѳ СР, није било у нѳрода свѳјѳ С, ў нѳс је бѳѳ пѳтос Туб;

уз акузѳиш: ў школу нѳсам йшла Бал, дѳшла у сирѳтињу Б, шћєр се ўдѳла ў Вѳљєво Брез, сѳшѳ у бѳнке Вр, мєтнєш у плѳс ГК, нѳспєм вѳдє у лєган Г, стѳви^шмо у дѳлѳп ДЛ, рѳжлєвѳмо у кѳнту ГЛ, мєћємо у цѳк Лоп, ѳт^шшла у бєлѳ свєт М, мѳјѳм зѳсирѳм у грѳдњачу Мр, у прєднє чєло О, пѳсијєш ў земљу Реб, далєко ў Стѳн^шну Рєку Р, свѳрѳли у свѳрѳлу Сит;

уз локаѳиш: спѳвала у вајѳту Брез, жѳв^шло у зѳдрузи ГБ, ўвѳљѳн у вѳљѳрици ДЛ, па се мєсило прє у вѳруни Лоп, прєседнєм мѳло у пѳту Мр, стѳјѳ у врєћи Реб, ѳвце звѳнє ў вођу Р, јѳнац ў штѳли СР, бѳјѳм вѳну у ѳровини С;

уз / уза

уз акузѳиш: ўчила овѳкѳ уз брѳта Бал, дѳн^шєла ўз Јаблѳницу Брез, сѳденѳ ус кѳлац Вр, ѳнѳ шѳлѳкѳни ўз ногє Г, пѳтрчи ўз ѳнѳ стрѳну М, ўз вагрѳ Мил, йшла уз вѳлове Осл, стѳјѳм јѳш нѳкѳ ўз ѳнѳј крєвет Пл, кѳко смо се нѳмучѳли уз рѳто СР, јѳ стѳвѳ уз Дєсѳнку С, вѳдєница уз нѳшу рєку Туб, нє трєбѳ ус чѳснѳ пѳст Брез, дєнємо ус кѳлац Вр, ўздупчѳш га ус кѳћу ГК, ѳн ѳдє ўс Коњѳц Д, прєслѳнѳ ўс кућ^ш Т; ѳвѳ шѳваћѳ уза спрєму Брез, уза стрѳну ѳнѳ ѳнде Брез, јѳ уза стєпенице нѳвишє В, кѳћа уза сѳм пѳт В, што ѳн ѳћє ўзѳ ме Г, уза свєкра ДЛ, йглу понєси ўзѳ се ДЛ, уза зѳд вѳдє Др, нѳйѳє ѳфѳцѳр уза стрѳј Др, ѳднєла тѳ ўзѳ ме К, йзѳјєм уза стрѳну Лоп, уза шѳму Лоп, йде ўзѳ ме Мил, вишє сам уза свєкрову Огл, твѳје дєте ўзѳ се Реб, уза шуму С, йдѳ уза зѳд С, вѳља га ўза се; јѳ тѳ нѳучѳи ўж нєгѳ Д, дѳћє машинѳ, ўж ѳѳ Мр, кад поглєдѳш ўж ѳивє Пл, пѳслє ѳѳ двѳ нѳучѳили ўж нєгѳ Туб;

учи / уче / оче / уочи

уз іенійшів: вєче учи нєдєлє Бр, учи Ћѳрћєвдѳна сєдам дѳнѳ Брез, учи Бѳжића ГЛ Т, учи Зѳдушнѳцѳ заврѳши зѳдѳнє Др, учи тѳ вєл^шкѳ гѳдѳвѳ Лоп, учи Пєтровдѳна плєтємо вјєнчиће Мр, учи Бѳж^шѳа свѳк се стѳрѳ за печєн^шце СР, учи Прѳрока ѳндѳј пѳштајѳ С, пєшкє дѳшѳ учи Нѳколѳдѳна Туб; пѳлили уче Нѳвє гѳдинє ГК, држѳмо свєтло уче Бѳжића Лоп, уче Миѳљдѳна О, пѳлє уче Пєтровдѳна СР, нѳш мѳјѳлук уче Прѳрока С; *уоче* Зѳдушнѳцѳ ГЛ, *уоче* слѳвє имѳмо гѳстѳ ГЦ, *уоче* Ћѳрћєвдѳна ГЦ; *оче* прѳзнѳка нѳге се пєрѳ Лоп (исп. т. 235); постѳмо Крѳствдѳн *уочи* Богојѳвљєнѳ Брез, *уочи* Бѳж^шѳа се нє спѳвѳ Остр, млѳда *уочи* свѳдбє йдє у ѳєн рѳд Сит, *уочи* Лучѳндѳна дѳћємо Суш, ўвєче се плєтѳ вєнч^шѳи *уочи* Ивањдѳна Т; било гѳстијѳ *очи* слѳвє Вр, мєсим лєб, колѳче, *очи* слѳвє Остр, дѳнєсєш вєче слѳму *очи* Бѳж^шѳа Сит.

Ж. В Е З Н И Ц И

599. У испитиваним пунктовима поред употребе пуних облика, везници *али*, *или*, *нији* уобичајено се јављају и без завршног *и*. Илустративно наводим примере:

ал: ко̀г̃а̃ ја̀ да̀ гла̀с̃а̃м̃ ал̃ ишла сам лúда бiла Б, разговáрали смо нáс двòје ал̃ òп̃е не брез рòдит̃еља̀ Бр, рáдила сам дòбро св̃е, ал̃ нiсам нiкад шкòл̃е учила Брез, ìмò сам жèну ал̃ ùмр̃ла ми Д;

ил: нòсила у кòрпи н̃кòј ил̃ у кòвици Брез, пòдмáст̃им пл̃ек мáшћом ил̃ зéјтином ГЦ, чúтура рáкије ил̃ влáша рáкије Мр, дòбиј̃ем чòрапе ил̃ н̃ешто ме дáривá ðнáј Остр, м̃ењало је се двá пúта гòдишњ̃е ил̃ јèднòм Пл, код бунáра ил̃ код вод̃ен"ц̃е С;

нији: нiкад ја̀ нiсам ск̃инула мáраму нит сам ја̀ òчешљала В, Н̃е см̃еш да вiч̃еш нiког̃а̃ нит би ти се озòвнуо Лоп, Св̃èкрова ми в̃ел̃и н̃емòј ме вiкати нит ћу то дòћи ако рòд̃иш ж̃енско СР;

ни: нiко тò нiје пр̃езнò ни р̃екò Б, нiје ìмò òца ни мáјк̃е ГЛ.

600. У свим пунктовима сасвим су уобичајени и везници: *вòљ*, *бiло*.

3. РЕЧЦЕ

601. Из обимне грађе издвојене су оне речце које обликом или значењем деле српски простор:

габоме, јабоме (за појачавање *шврђења*, в. РСАНУ): туђе живџм, *габоме* К, има карличица, текмџшце, *габоме* К, он љђе у коло *габоме* К, били нџки Цџган", *габоме* Лоп, паџетна *габоме* Мил, *габоме* свџкра, свџкрову Осл, сџра, каџмака *габоме* Т;

ваљда/ваљад (за изрицање оправдане претпоставке): *ваљда* ћу мрџти сад Б, *ваљда* сам от"шла на Спасовдан ГЦ, мџни је осамдџсет дрџга *ваљда* Мил, пред Прџдображџње *ваљда* Огл, за то *ваљда* и живџм СР, *ваљда* сџдбина бџла Т, сад *ваљда* сикираџија Т; *ваљад* му је досад"ло дџл Г, ко се *ваљад* не живџ са човџком лџпо Лоп, дџда *ваљад* правио Осл, *ваљад* чупџравџ бџла С, *ваљад* капу да му поставџ Суш; та *ваљад* нџсрећна сџдбина Брез, пџто ме *ваљад* Д, *ваљад* нџсам се навадила Реб;

џво/џшо/џне (за показивање): *џво* нек ти каџу Брез, *џво* је ов пот кућом водџн"ца Вр, *џво* ти дџјете поџеди В, *џво*, дџл је оцаклија Пл, *џво* га лџжи крџану Сит, *џво*, ја вака старџ живџм С, *џво*, и сад у плетџницама Туб; сџмо *џшо* и одџздџ Б, *џшо* виш кућџ ГЦ, *џшо* сџне Др, *џшо*, дџље бащча кџкаљ је овџ Мр, *џшо* видџш старџст Огл, повад"ла кощпе и *џшо* Пр; *џне* штџ и је ДЛ, *џне*, кољко сам џмала на џвоџ ветрџни Суш, *џне*, јелџчадџ свџкоџки Суш;

џок (уместо одричног *не*; и у вези *ма џок*): *џок* нџко сад нџ носџ Брез, вџди он тебџ а ти нџга *џок* В, *џок*, ко да младџс пџта М, реко *џок* дџјете Сит; *ма џок*, жџло се лџџти Брез, *ма џок* каке сљичице В, нџсам ни џ школу ишла *ма џок* ДК, *ма џок*, свџ рџчно копали Осл, *ма џок*, мџре, бџже свџџ Пл;

џашџа („него шта, како да не“; в. РСАНУ): *џашџа* су џни су нџга довели Б, *џашџа* је прџ било џгранки ГК, *џашџа* сам, мџџ дџјете ДЛ, џмало *џашџа* џнџ свџрало Мил, *џашџа* је, сџне Реб, *џашџа* мџџа ћџро С, *џашџа* сам, ја сам га гџнала вод Туб;

џга (у значењу „има ли“): *џга* ли џви Мил, *џга* ли Ћурџ СР, *џга* ли Ўлиџ С;

џџ (потврдна рџца): сви пунктови.

џџџ(џ)џа (за појачавање при исказивању жеље, у проклињању, в. РСАНУ): дабџда живџле Б, *џџџа* ти џчи џструлиле ГЛ, *џџџа* не дощџ ГЦ, *џџџа* жив"ла Г, гладан дощџ црџко *џџџа* С, *џџџа* им ћџво џднџ Брез, *џџџа* ти изгџрело Брез, *џџџа* поцркале ДК.

И. УЗВИЦИ

602. Узвик *хајде* појављује се у ликовима *ајде*, *ај*, *ајдемо*, *ајмо*, *ајше*: *ајде га* крстимо Бал, *ајде га* радѝш тѝм Б, *ајде га* одредѝмо кад је свѝдба В, *ајде га* бѝгѝмо ГЦ, *ајде га* запецѝмо ГЦ, *ајде* да скѝвѝш кафѝ Д, *ајде га* вѝдѝш дѝ су ти краѝ М, *ајде га* га тражѝм Мр, *ајде га* јѝдѝмо Пл, *ајде га* јѝдѝмо лѝба Реб, *ајде га* дајѝмо Радѝн дѝр С, *ајде га* те баш објаснѝм С, *ајде га* стрѝсѝмо рој Суш, *ајде га* се запѝли лампа Суш, *ајде* Олга завѝјѝј Л, *ајше* Мил; *ајдемо* не моѝ^у вишѝ М, *ајдемо* моѝм те Пл, *ајдемо* те ѝ кућу Туб.

603. Остали карактеристични узвици бележени на целом подручју су: *брѝ* (за истицање, наглашавање, в. РСАНУ), *мѝре/мѝр* (за наглашавање, истицање испитаности, уверљивости, значаја и сл., в. РСАНУ), *дѝла*, *дѝде(р)* (за подстицање, в. РСАНУ).

IV

З А К Љ У Ч А К

604. Увидом у материјал, пописом и анализом основних дијалекатских црта, утврђено је да је подручје Ваљевске Подгорине углавном компактно. Да претежу заједничке црте и да је диференцијалних особина мање показује следећи преглед:

Заједничке особине

А) Прозодијске особине

605. Говор Ваљевске Подгорине је говор са новоштокавским прозодијским системом, што значи да познаје шест прозодема: четири акцента (два силазна *â*, *ǎ* и два узлазна *á*, *à*), неакцентовану дужину и краткоћу (т. 17).

606. Дистрибуција акцената одговара правилима размештаја акцената у осталим новоштокавским говорима (т. 18).

607. Одступања од новоштокавског размештаја у неким категоријама речи и појединим лексемама забележена су на целом подручју; она спадају у ред оних општег карактера, својствених (у неједнакој мери) и другим новоштокавским говорима. Могу се сврстати у четири групе (т. 19):

(1) примери у којима се појављују силазни акценти ван првог слога: а) у домаћим сложеницама: *Лујослáвија*, *земљорáдник*, *џлувонџм*, *џонáјвџиџ*, *јáшџá*, *мáлолџџник*, *џољојрџвредџм*, *џрвоклáсна*, *међуврџмену*, *међуџџм*; б) у страним речима: *алумџнијума*, *кубáџору*, *áйерáџор*, *докумџнџа*, *комадáнџи*, *áйсолџџино*; в) у генитиву множине именица мушког рода (тип: добровољца): *добрóвџаца*, *солунаџа*; г) у прилогу *џамáн*;

(2) речи у којима се јављају два акцента, најчешће у облицима суперлатива придева и прилога: *нáјвџџ*, *нáјџрџ*;

(3) примери дезакцентуације појединих акцентогених речи: а) презентски облици помоћних глагола *хџџџи* и *биџџи* (*ош-бџити* колкџ, *бџнџеш-стџџла*); б) глаголски облици *каџе* и *реко* у служби узречице (*каџе* кад је свáнуло, *дџџи реко* вáм; в) именичка заменица *шџџа*, поједине личне и показне заменице (*шџџа-бџи*, *јá-сам*, *џáј-дрџџи*); г) речца *нека* и *само* (*нека-вџдџи*, *само-сџдам*); д) придев *добрó* у поздравима (*добрó-јџтро*);

(4) примери у којима се у једносложним прилошким облицима среће дугоузлазни акценат: *воџ*, *џор*, *нџг*, *шџг*.

В) Морфолошке особине

630. У вокативу јд. именица м. рода *-е* се проширило и на именице с (некада) меким сугласником у основи типа *Милоше*; потврђен је наравно и наставак *-у* иза меких сугласника – *иријашељу, учийељу* и сл. (т. 322).

631. У инструменталу јд. именица м. рода *-ом* се ретко и недоследно проширило на именице с (некадашњим) меким консонантом у основи типа *ножом* (и *-ем*); колебање показују и примери типа *мужем : мужом* (т. 323).

632. Именица *иуи* у једнини има двојаке наставке: *иуиом/иуием* (т. 323).

633. У облицима множине није констатовано озбиљније нарушавање стандардног односа проширења *-ов/-ев-* (т. 324): *крајеви, јџеви, чуљеве, обручеви* и сл., али и *ножови*.

634. У генитиву множине именица м. рода забележени су наставци *-а* (*момакā, вукōвā, динārā, гāнā, берāчā*), *-и* (везује се најчешће уз бројеве и у конструкцијама којима се изражава мера или количина: пēt *āpī*, сēдaм *месēцū*, дēсēт *сāиū*) и *-ију* (*īдсīијū*) (т. 325).

635. У акузативу множине се поред стандардног наставка *-е* (*аброве*) спорадично бележи и архаични облик акузатива с наставком *-и* (*у іосіи*, имāмо *īдсīи*, на *Цвѣи*) (т. 326).

636. У дативу, инструменталу и локативу благо је нарушен новоштокаски синкретизам (чувањем архаизама): *остави ідсīима, са ћāцима, по вајāиима*; поред: *с вōлови, по ијēилови, у Бурђевићи* (т. 327).

637. Етници и *nomina agentis* у једнини имају редовно наставак *-ин* (т. 328): *Бирчāнин, чобанин*; у множини се основа не проширује – *Лџковчāни, чобани*.

638. Поред примера у којима је у номинативу једнине и генитиву множине дошло до аналогног продирања вокала *o<l* (*вѣзијōи* и сл.), сасвим су уобичајени и они са формантом *-лац* (*īрōсилāцā*) (т. 329).

639. Двосложни мушки хипокористици и лична имена типа *Јова/Јово* на јатовском подручју чешће се завршавају на *-о* него на *-а*, а на ијекавско-екавском редовно на *-о*. Међутим, присвојни придев и на једном и на другом терену гласи *Ловин, Божин* и сл. (т. 330–333).

640. Тросложна и вишесложна мушка имена типа *Анџоније* гласе двојако (т. 339): *Зāрија : Лџсије*. (Лична имена се неретко породично наслеђују и тако постају део традиције па се у конкретном случају ради само о постојању оба творбена типа, што је недовољно за уопштавање и евентуално лингвогеографско ситуирање.)

641. Тросложна мушка имена с наставком *-оје* не прилазе именицама *-а* промене: *Милоје* (-Милоја-Милоју) (т. 341).

642. У инстр. јд. им. ср. рода јављају се наставци *-ом* (*брōгом, љōм*) и *-ем* (с *кōљем*) (т. 369).

643. Нема озбиљнијег нарушавања стандардног односа у реализацији форманта *-еи-* у косим падежима једнине (т. 370): *бурейā, грвейā; јāјеиā* и сл., па и *сīāклеиā*, међутим – иза *џва*.

644. У генитиву мн. јављају се наставци *-а, -и* и *-ију* (*брōгā, кљусāгū, оцију*) (т. 371).

645. У дативу, инструменталу и локативу множине редован је наставак *-има* (т. 372): *īдвѣдима, с јāјима, на тџм врāиима*.

646. Уочено је неколико типова образовања множине именица средњег рода које у једнини имају проширење *-еи-* (т. 373): а) колективне именице на *-аг* (*бурāг*);

б) суплетивни облици на *-ићи* (*ййлиће*); в) суплетивни облици на *-ци* (*јјџице*); г) множина с проширењем *-еџа-* (*гуџмџа*).

647. Лична имена на *-ица*, типа *Љубица*, имају доследно вокатив једнак номинативу (т. 395).

648. Код именица које се завршавају на велар у дативу и локативу углавном су сачувани резултати друге палатализације (т. 397): *Јорѓанци*, *мајци*, у *реци*, у *сјруци*; уз одступања попут: *мајки*, на *йјранки* (уп. *Душанкина*).

649. У генитиву множине се, поред чешћег наставка *-а*, јавља и наставак *-и* (т. 398): измеђ *врсија*, поред – између *крџики*.

650. У појединим планинским селима у генитиву множине именица ж. р. потврђен је нулти наставак у бројним конструкцијама: осамдесет *йјдјин* (т. 398б).

651. Поред најчешћег наставка *-ама* у дативу, инструменталу и локативу множине именица ж. р. на *-а* (*же nama*), потврђени је и стари облик локатива *на Сџава*, у *коџлина* (т. 399).

652. У дативу једине личне заменице за прво и друго лице једине и заменице за свако лице, поред на целом терену добро потврђеног *мени*, *йшеби*, *себи*, у ограниченом броју пунктова регистровано је *мене*, а у свим пунктовима *куку мене* (т. 415).

653. У инструменталу једине заменице за прво лице доследно је *мноm*, а облици заменице за друго лице и заменице за свако лице гласе *йшобom/йшебom*, *собom/себom* (т. 416).

654. Подгорски говор не познаје архаичне енклитике *си* у дативу, односно у множини у дативу и акузативу *ни*, *ви* и *не*, *ве* (т. 419).

655. Испитиваној области непознат је акузативни енклитички облик личне заменице *ју* у трећем лицу женског рода (т. 423).

656. Облици упитних заменица за каквоћу с наставком *-и* доследно су у употреби без *в* (т. 446): *каки* човек.

657. Добро се чувају аутентични наставци меких основа у једини мушког и средњег рода придевско-заменичке промене: *моје*, *које*, *наше*; *овчије*; *крџиније*, *йућје*; *йрџе*; в. т. 453.

658. У генитиву (акузативу) једине мушког и средњег рода придевско-заменичке промене углавном је очувана репартиција наставака тврде и меке промене (т. 454): *мојеи/нашеја*, *слабијеи*, *йрџеи* итд., а само спорадично *йошйенеијо*.

659. Наставци меке промене сачувани су и у дативу и локативу једине мушког и средњег рода (т. 455): *мојем*, *најбџљем* и сл., а само изузетно у обимној грађи регистровани су примери типа *мојом*.

660. У генитиву (акузативу) једине мушког и средњег рода употребљавају се дужи и краћи облици (т. 457): *моја*, *малја*, *грујоја*, *Милојевоја*, према – *мои*, *бајаиои*, *йрвои*.

661. У дативу и локативу једине мушког и средњег рода придевско-заменичке промене најчешће се јавља наставак *-ом*, ретко *-оmе*, спорадично *-им* (т. 458).

662. Код присвојних придева од именица мушког и женског рода на *-ица* доследна је алтернација *џ* у *ч*, нпр. *Милчиин* (уп. *Душанкина*) (т. 465).

663. Од именица на *-ија* присвојни придеви чешће имају формант *-нски* него *-јски*: *авлински*, *конишински*, *шумадински* и сл., према – *комишјски* (т. 467).

664. Архаични придевски наставак *јџ* чува се у именима празника типа *Йвањдјин* (т. 468).

665. Присвојном придеву типа *īdveḥā* одговара именска изведеница *īdveḥina*, уп. и *īl̥leḥina* (т. 473).

666. Збирни бројеви од 4 па надаље имају наставак *-oro* (*čēivoro*, *īḍivoro* и сл.), формант *-ero* врло ретко (т. 489).

667. Финално инфинитивно *-i* се углавном чува (т. 496): *īdcaīi*, *raḡaii*, *īrēḥi*, *siīḥi*; потврде за крњи инфинитив су ређе: *slūḡaii*, *īdjesīi*.

668. Глагол *moḥi* у првом лицу једнине презента има облике *можем/не можем*, *морем/не морем*, *моу/не моу* (т. 498).

669. Глаголи шесте Белићеве врсте у трећем лицу множине најчешће имају наставак *-aju* (*īzaiḡajū*, *īdcaīajū*), али се јављају и наставци *-gu* (*znāḡū*), *-eju* (*ne smeḡū*) и *-aje* (*īmaje*) (т. 502).

670. У седмој врсти готово редовно је *-e* (т. 503): *dāravē*, *īdκloyē* и сл., уз спорадичне потврде *-u*: *dōlazū*, *ndcū*.

671. Имперфекат је редак (т. 505): *беше*, *знаше*.

672. Футур од инфинитива на *-ḥi* гласи *dōḥe*, *siīḥe* (т. 508).

673. У 2. л. једнине императива глагола четврте врсте с основинским вокалом *и* доследно је *īdīi*, *sāκri* и сл. (т. 510).

674. Глаголски придев трпни јавља се с формантима *-n* и *-īi* (т. 512): *κūvān*, *lōḡena*; *κūivāiḥe*, *dōnēiḥe*, *mēiḡiḥe*.

675. Код глагола прве и седме врсте реализује се алтернација коренског сугласника (т. 513): *vēḡena*, *ndšeni*; ређе *ndšene*.

676. Глаголски прилог садашњи је редак (т. 516).

677. Глаголски прилог прошли се чува једино од глагола *biīi* (т. 517).

678. У презенту глагола *jesīi* готово редовно је *jeḡem*, *jeḡeḥ*, *jeḡu* и сл. Старије стање регистровано је у траговима у појединим западнијим пунктовима (*jeḡemo*) (т. 521).

679. Глаголи *īḥi* с префиксом *iz-* има ликове *iziḥi*=*izaḥi* (т. 523).

680. Код глагола с основом на велар најчешће долази до алтернације *vūčū*, *īḥčū*, *sčū* и сл. (т. 533).

681. Поједини глаголи прве врсте у неким од облика прелазе у трећу врсту (*īdmoīnēm*, *lēīnēm* и др.) (т. 537).

682. Глагол *sresīi* има промену *sreīi* (уп. *sreīiḥe*) (т. 537).

683. Глагол *uzēi* има ликове *uzmē*/*uznē* (т. 537в).

684. Глагол *īḡaii* има три презентска лика (т. 541): *čēm*, *čēḥ*, *čū*/*īḡkēm*, *īḡkēḥ*/*īḡkām*, *īḡkā*.

685. Глаголи треће врсте добро чувају основу на *nu* (*brinem*, *viknem* и сл.) (т. 542).

686. Глаголи на *-ava-*, *-iva-* и *-ova-* у презенту имају промену по четвртој врсти: *dāḡēm*, *dāruḡēm*, *κūiḡēm* (т. 547).

687. Глаголи *ḡaii* и *znaii* појављују се у двојаким ликовима: *ḡām*/*ḡāḡēm*, *znām*/*znāḡēm* (т. 553–554).

688. Глагол *īrskaii* (*se*) у презенту има промену по петој врсти: *īrḡiḥēm*, *īrḡiḥēḥ* (т. 557).

689. Глагол *iskaii* у р. придеву *iskō*, *iskala* (т. 557).

690. У свим пунктовима забележен је прилог за количину *mēko*, *mēkiḡe* у значењу „мало“ (т. 592).

691. У значењу „сад“ уобичајен је прилог *ḥa*.

692. Предлози се јављају у различитим обличким и фонетским варијантама; уз то, и сумарним прегледом овог дела грађе, могу се запазити занимљиве синтаксичке појединости, као нпр. употреба конструкције *y+ien*. у посесивној функцији: *у менѐ, у шебе* (т. 598).

693. У категорији везника пада у очи облички особито *вдљ* и функционално занимљиво *било* (т. 600).

694. Из обиља записа у аутентичном контексту регистроване су речце: *габòме, јабòме, ваљаг, ёво, ёшо, ёно, јòк, јашиша, ёга, ја*.

695. Карактеристични узвици су (т. 601): *ајге, ајгемо, брѐ, мòре/мòр, гèла, гèде(р)*.

Диференцијалне особине

А) Гласовне особине

696. Унутрашња диференцијација говора Ваљевске Подгорине најизразитија је, као што се и претпостављало на основу досадашњих истраживања (С. Реметића у првом реду), у инвентару, односно у структури инхерентног вокалског система (т. 147).

697. С обзиром на различиту судбину старог гласа јат, установљене су две групе говора (т. 151): а) говори са незамењеним јатом и б) ијекавско-екавски и екавизирани ијекавски говори.

698. Незамањено јат чува фонолошку индивидуалност у свим позицијама – под акцентом, неакцентованом дужином и у неакцентованим слоговима (т. 156–159): *снѐја, млѐко, нѐ смѐ; лѐши, бѐжш; ѝробѐседѝ, средѝни*.

699. Секундарно јат илуструју примери (т. 160): *ѝрѐчѝшићујѐм, брѐз, кòлѐба, кòѝрѐвама, ѝзѐдѐмо, бòлѐ, изòрѐ*.

700. Изостаје укрштање префикса *нџ* > *ни*- (т. 169): *нѐко, нѐкѝ и нѐко, нѐкѝ; нѐшишо и нѐшиша, нѐѝде, нѐѝде/нѐѝе, нѐкад и нѐкад, нѐколко и нѐколко*.

701. Код предлога *ѝрџ* и *ѝрџко* нема преласка *џ>и* (т. 171): *ѝрѐд кућу, ѝрѐко лѐта и ѝрѐд, ѝрѐко, ѝрѐма*.

702. Релизација *џ* испред *ј* (примарног и секундарног) диференцира простор у следећим случајевима (т. 174–177): *ѝријòша : ѝријòша / ѝрѐòша; Бијòѝраг : Бѐòѝраг; ѝрѝје:зѝрѐјѐ, сѝје : сѐјѐ/сѝје*.

703. Рефлекс јата у ијекавско-екавским говорима: а) у дугим слоговима у начелу *ије* (у особеној реализацији), у екавизираној зони дуго *е* (т. 192–200): *сн^шѐѝ, џ^шѐдѝмо, двѝје, ѝрѝје; лѐшо, џѐйшш; с^шѐчѐ, р^шѐка; врѐме, млѐко; гд^шнѐла, ѝв^шѐк; б) у кратким слоговима по правилу *је*, у екавизираним говорима кратко *е* (т. 201–205): *вјѐнчала, вјѐшѝање; ѝòсјѐдали, бѐсјѐдѝ, млѐкар, лѐб; девòјчица;**

704. Рефлекс кратког јата иза *р* је најчешће *е* (т. 206): *срѐћòм, сàзрѐ, изрѐжѐм* итд., поред (у ограниченом броју лексема) *је* – *ѝòрјѐла, окорјѐло, сѝарјѐшину*.

705. Однос међу префиксима *ѝре*- и *ѝри*- углавном је стабилан (т. 207): *ѝрѝбавѐ, ѝрѝкућило; ѝрѐвариò* и сл., поред – *ѝрѐзнò, Приòбражѐњу*.

706. Јат се реализује различито у примерима (т. 172–184; т. 212): *лѐја // лија, лѐја; ѝријòша, ѝрѐòша // ѝријòша; вѐјѐ // вѝјѐ, вѐјѐ, сѐјѐ // сѝјѐ, сѐјѐ; бѐлѐѝ // бѝлѐѝ, нѐдеља // нѐдиља; усѐделица // усѝђелица; Бѐòѝраг//Бѐòѝраг, гѐò // гѝò, гѐò, бѐòчѝѝ // биòчѝк, бјѐòчѝк, бѐòчѝк; бѐѝжи // бѝѝжи*.

707. Систем опструената диференцира подручје Подгорине тиме што су у ијекавско-екавској зони јотовањем добијени гласови *с* и *з* (т. 246).

708. Јекавско јотовање бележено је у зони ијекавско-екавских говора (т. 316): *ишћер̄ам, вић҃еици, сѣднѣмо, ӣзелица, љѣбац, мљѣчаре*.

Б) Морфолошке особине

709. Двосложни мушки хипокористици и лична имена (тип *Јова/Јово*) најчешће се завршавају на *-о*; двојаки облици забележени су у северозападном делу области (т. 331).

710. По обрасцу именица *-о* основа хипокористици и лична имена могу се деклинирати само у ијекавско-екавским селима (т. 331).

711. Поред лика *Александар*, у јатовским селима неретко је и *Лександра* (т. 344).

712. Поред стандардне промене именице *дан-дана-дану*, у ијекавско-екавским пунктовима забележене су потврде старе промене у именима празника: до *Ђурђеваднѣ*; регистрована је и једна усамљена потврда с проширењем *-ов-*: *данове* (т. 348).

713. Поред наставака *-и, -ју* и факултативног *-(ј)ом* (осим у прилогу *нѣћѣм, гѣнѣм*), у ијекавско-екавским пунктовима забележен је и наставак *-им* (т. 405): *зѣбим, мѣсѣим, смрѣим* и сл.

714. Поред морфолошког лика неодређене заменице *нешѣо*, у ијекавско-екавским и у појединим јатовским пунктовима појављује се облик *нешѣа* (т. 434).

715. У јатовској зони потврђене су и несажете форме присвојних заменица (т. 439): *мојеї, својеї/мојем, њвојем*.

716. У првом и другом лицу множине на јатовском терену забележена је паралелна употреба аорисних наставака *-шмо/-смо, -шише/-сише* (т. 506).

717. У централном и јужном делу области веома су чести прилози за место *ѣр̄ам, дѣл̄ам*, паралелно са *ѣр̄амо, дѣл̄амо* (т. 582).

718. Табеларни приказ некацентованог квантитета и релације према оближњим сродним говорима:

Табела 1.

област/ позиција	<i>māj̄kē</i>	<i>liīyārā</i>	<i>Vīnčinē</i>	<i>īrāznīk</i>	<i>Būlčinōj</i>	<i>vējēmo</i>	<i>māj̄činōi</i>
Ваљевска Подгорина	+(-)	±-	- (±)	+-	+±	+ (±)	+
Ваљевска Колубара	+-, ±	-	∅	+-	+-	+±-	+
Рађевина	+	∅	∅	+	∅	+	∅
Узовница	∅	∅	∅	∅	∅	+	∅
централна Шумадија	-	∅	∅	-	∅	∅	∅
Ужичка Црна гора	+-	+	∅	+	∅	+-	∅
Љештанско	+	+	∅	+	∅	+	∅
Тршић	+-	±-	∅	+	∅	+	∅
Драгачево	+-	∅	∅	+-	+-	+-	∅
Горобиле	+-	∅	-	- (+)	∅	∅	∅
Моравички говор	+-	+	∅	+-	∅	+-	∅
Мачва	- (±)	∅	∅	±-	∅	±-	∅
Обади	+	∅	∅	+	∅	+-	∅
Горње Цапарде	+	+	+-	+±-	-	+-	∅

Табела 2.

област/ позиција	<i>šīlālē</i>	<i>kūčīnā</i>	<i>Vāvēvācā</i>	<i>īrēslicē</i>	<i>žešēlāčakī</i>	<i>bādnyāk</i>	<i>jabučnyāk</i>	<i>Būkovićōm</i>	<i>zlamēnye</i>	<i>mūčēnīka</i>
Ваљевска Подгорина	+ (±)	+ (±)	+ (±)	+	+ (±)	+	+	+	+	+
Ваљевска Колубара	+-, ±	-	-	∅	±	+ (±, -)	+	∅	+	+
Рађевина	+	+	∅	+	∅	+	+	+	+	+
Узовница	∅	∅	∅	∅	∅	∅	∅	∅	+	∅
централна Шумадија	- (+ уз енклитику)	-	∅	∅	∅	+-	∅	∅	+-	∅
Ужичка Црна гора	+	+	∅	+	+	+	+	∅	+	+
Љештанско	+	+	∅	+	∅	+	+	∅	∅	∅
Тршић	+-	+-	∅	+-	∅	+	+-	∅	+	∅
Драгачево	+-	-	+-	∅	∅	+-	+	+	+-	+-
Горобиле	+	+ (-)	∅	+	∅	+	+	∅	+	∅
Моравички говор	+	+	∅	+	∅	+	+	+	+	+
Мачва	+-, ±	-	∅	-	∅	+±-	+-	∅	+	+
Обади	+	+-	∅	+	∅	+	+	+	+	+
Горње Цапарде	+-, ±	∅	∅	+-	∅	+±-	+	∅	+±	+

Табела 3.

област/ позиција	<i>īrošīāīāīā</i>	<i>vārñīīā</i>	<i>nāmerñīīā</i>	<i>ōdajū</i>	<i>ľěskovinē</i>	<i>rūkōm</i>	<i>īrōjīnōī</i>	<i>īrīčevachkōī</i>	<i>nāzūēci</i>	<i>sūsīānēmo</i>
Ваљевска Подгорина	+	+±	+±	+(±)	+	+	+	+	+	+
Ваљевска Колубара	+	∅	∅	∅	±-	+	∅	∅	+	+
Рађевина	+	∅	∅	-	∅	+	+	∅	+	∅
Узовница	∅	∅	∅	∅	∅	∅	∅	∅	+	∅
централна Шумадија	-	-	∅	∅	∅	+	∅	∅	+	∅
Ужичка Црна Гора	+	+	∅	+	∅	+	+	∅	+	+
Љештанско	+	+	+	+	+	+	+	+	∅	∅
Тршић	+	±-	±-	+-	+-	+	+	+-	+	∅
Драгачево	+-	+-	∅	-	∅	+-	+	∅	+	+(-)
Горобиле	+	+-	+-	+(-)	+(-)	+	+	+(-)	+	∅
Моравички говор	+	∅	∅	∅	∅	+	+	∅	∅	∅
Мачва	+(-, ±)	∅	∅	-	∅	+	-	∅	+	∅
Обади	+	∅	∅	+	∅	+	∅	∅	+	+
Горње Цапарде	+(-, ±)	-	∅	+±-	-	+(-)	∅	∅	+-	-

Табела 4.

област/ позиција	<i>vōdē</i>	<i>šarēñīā</i>	<i>domāññīñsīāīā</i>	<i>děvojākā</i>	<i>fūruñē</i>	<i>vūruñice</i>	<i>bakrēñīm</i>	<i>drvenōm</i>	<i>īrīkoličōm</i>	<i>jālōvka</i>	<i>mědvedñīka</i>
Ваљевска Подгорина	+	+(±)	-	+±	+	+	+	+	+	+	+
Ваљевска Колубара	+	-	∅	∅	±(-)	∅	+	+±(-)	∅	+	+(-)
Рађевина	+	+	∅	+	+	+	+	+	∅	+	+
Узовница	∅	∅	∅	∅	∅	∅	∅	∅	∅	+	∅
централна Шумадија	+-	∅	∅	∅	+	∅	+(-)	∅	∅	∅	∅
Ужичка Црна гора	+	+	∅	∅	+(-)	+	+	+	+	+	+
Љештанско	+	+	∅	+	+	+	+	+	+	∅	∅
Тршић	+	+-	∅	±-	+-	+-	+	+	+-	+	∅
Драгачево	+	+-	∅	-	+-	∅	+-	+-	∅	+	+-
Горобиле	+	+-	∅	+-	+	+	+	+	+	+	∅
Моравички говор	+	+	∅	∅	+	+	+	+	∅	+	+
Мачва	+	∅	∅	∅	+±-	∅	+	+±-	∅	+	+
Обади	+	+	∅	+	+	+	+	+	∅	∅	+
Горње Цапарде	+(-, ±)	+±-	∅	+	+-	-	+-	+	∅	+	+±

Легенда:
 присуство дужине +
 одсуство дужине –
 има вредност полудужине ±
 присуство и одсуство дужине +–
 факултативно, спорадично ()
 недостаје податак ø

719. Табеларни приказ важнијих појединости у вези с јатом и паралеле са сродним говорима:

особине	Ваљевска Подгорина	Ваљевска Колубара	Рађевина	Узовница	централна Шумадија	Ужичка Црна гора	Љештанско	Тршић	Обади
судбина ђ	а) девојка б) с ^н ено / сено; прије б ^н ела / бела; дон ^н ела / донела; ђевојка / девојка	девојка	девојка	сн ^н ег / сено; у св ^н ег / донела; б ^н ело / време; љebaц, мјесто / леб	девојка (деда)	сн ^н ег / свет; двоц ^н евка/ двоцевка; св ^н етла / венац; вјенчали / дeвeр	л ^н еп двје вр ^н еме / време; ос ^н ече / однела; вјетар, љeб	с ^н ено / лева; двје д ^н ете / време; дон ^н ела / донели; пјева / месту	лиеп прие диете дониети ђевер
однос префикса прѢ-:при-	а) припада; пребаве: прибијем б) привати, прекрију; презно : Приображење	преближи: прибити	одсуство податка	прибројала : презнати / пресекали, пристанем	пребада, прилажем; приврћеш	признају, преселили се ; приварили се: премакне се	предали, пријател; приварила: препало	предали, причешћују; прибаци: препуцаше	прилаз, превоз; прибавити = пребавити
дат.-лок. јд.им.	баби, у шуми	сестри, на ватри	жени, по соби	одсуство података	Зорки, на ливади	одсуство података	ђеци, у школи	жени	ђеци, у школи
дат.-лок. јд.зам.	мени, о теби	мени, по мени, на себи	мени, по теби	мени, о теби	мен, теб, себ // мене, тебе, себе;	одсуство података	мени, теби, себи	мени, теби	мени, теби, себи
лок. мн. им.	у вајатима	у вајатима	одсуство података	одсуство података	по чабровима	одсуство података	на прстима	по бреговима	по зубима
морфолошки икавизми заменичко-придевске промене	са овим, од они, овима, са свима, у брдним	његовим, туђим	овим	са овим, од они, овима, са свима, у брдним	с овим	одсуство података	тим, млади, неким, са свима, по овим	добрим, моји, свима	с тијем, српски, свима, с твоином, мојем
икавизми код глагола VII врсте	видио, живио	доживила	поцрнила	видили	видити, преживила	зажелио	волио ^о = волела	волио	
компаратив	богатија	старији	здравији	одсуство података	здравија	сретни ^н ег	поштени	чистија	јевтини
икавизам испред ј	а) сеје / сије б) сије / сеје	просио, сеје	сејати	сијали	сеје / веје	сијала	посијемо	сије	гриати
икавизам испред љ	а) недеља б) недеља, недеља	недеља	одсуство података	недиља	недеља	недиља	недиља	недеља = неђеља = понедељник	недиља = недеља = неђеље

особина	Ваљевска Подгорина	Ваљевска Колубара	централна Шумадија	Мачва	Љештанско	Тршић	Горобиље	Обади
60	шесет	шесет	шесет	шесет	шесет	шесет	шесет	шесет
1. л. през. гл. моћи	можем = морем = могу	можем (могу, морем)	можем = могу	не могу = не можем	могу (можем, морем)	могу = можем = морем	могу (можем)	могу = морем (можем)
3. л. мн. гл. VI врсте	-ају, -еју, -ду (-аје)	-аје, -ају, -еју, -ду	-ају, -ау, -у, -аје, -ду	-аје, -ају, -ду	-ају	-ају	-ају	-ају, -иу (умиу)
3. л. мн. гл. VII и VIII врсте	-е (-у)	-е (-у)	-е = -у	-у (-е)	-е	-е (-у)	-е	-е (-у)
имперфекат	сачуван у малом броју глагола	сачуван у малом броју глагола	сачуван у малом броју глагола	сачуван у малом броју глагола	сачуван у малом броју глагола	Скоро се потпуно изгубио	само најфреквентнији глаголи	сачуван у малом броју глагола
1. л. мн. аориста	одосмо = одошмо	скренусмо (видошмо)	дођомо, побисмо, одошмо	дођошмо (стигосмо)	дођосмо	дођосмо = одошмо	дођосмо	дођосмо = дођошмо
футур од инф. на -ћи	доће (доћи ће)	доће (доћи ће)	доћи ћу (доће)	доће	поћу	доћу	доћи ћу (стиће)	доће
2. л. једн. импер. гл. IV врсте	попи, сакри	попи, сакри	сакри	пиј	попи	напиј се	саши, пи	попи, сакри
т. придев	звано = звато савијен = покривен отеран = отерат ожењен	звано = звато савијен = покривен отеран = отерат ожењен	зван = зват побијени = покривено теран = отеран изграђен	орато = звану убијен = налит терато = бацан ломљен = склонит	обрато = обрано савијен = изувен продат = продан ожењен	опрат = опран добивена = добит ожењен	позват сашивена = добијена ожењен	обран = обрат сабиен = ожењен
т. придев глагола I врсте	везен = вежен донешен (донесен)	везен = вежен донешен (донесен)	вежен донешен	извежен донешен	помужен (везен). донешен = донет	извежен донешен	навезен донешен	вежен отрешен
т. придев VII врсте	кршћен = крштен	кршћен = крштен	кршћена (крштена)	кршћена = крштена	пуштен	кршћен	крштен	кршћен
гл. прилог садашњи	редак	редак	није редак	редак	редак	редак	редак	редак
гл. прилог прошли	изгубио се	изгубио се	изгубио се	изгубио се	изгубио се	изгубио се	изгубио се	изгубио се
3. л. мн. през. гл. I врсте	вучу	вучу (туку)	повучу (извучу)	печу	тучу	вучу	вучу	туку вуку (вучу)
изићи / изаћи	изићи = изаћи	изићи (изаћи)	изићи = изаћи	изићи = изаћи	изићи = изаћи	изићи = изаћи	изићи = изаћи	изићи
3. л. мн. през. лећи	легну	легну	полегну	легну	легну	легну	легну = седу	легну
спасити	спасити = спасити	спасити	спасити = спасити	спасити = спасити	спасити (спасити)	спасити (спасити)	спасити	спасити = спасити
ткати	чем = ткем =ткам	чем = ткам (ткем)	ткем, ткам (ткeјем)	ткам	чем (ткем)	ткам (чем)	ткем	ткам
искати	иште / пр-ише; иско	ишћем = иштем (искају)	иштем = искам	иска = иште =ишће	иште (иска)	иска = иште =ишће	иште	одсуство података
дати, знати	дам = даду знам = знаду	дам = даду знам = знаду	дам = даду знаш = знаду	дам = дадем, знам = знадем	дам = даду знам = знаду	дам = даду знам = знаду	дам (дадем), знам (знадем)	дам (даду). знам (знаду)
волетити	волим (во-лем)	волим (во-лем)	волим (во-лем)	волим = волем	волим	волим = волем	волим	волим
бежати	бежи	бежим = бегам	бежим = бегам	бежим = бегам	бежи	бежи	бежим	бјежи

особина	Ваљевска Подгорина	Ваљевска Колубара	централна Шумадија	Мачва	Љештанско	Тршић	Горобиље	Обади
ћутати	ћутити (ћу- тати)	ћутати (ћу- тити)	ћутати	ћутати = ћутити	ћутити (шутити)	ћутати	ћутати (шућети)	ћутити = ћутати = шућети = шутити
бити	бидем = биднем = будем = буднем	бидем = биднем = будем = буднем	бидем = бидне = буде = будне = бине	буде = будне = бидне = биде = бине	бидем = будем = биднем = буднем	буде	бидем (биднем)	будем = бидем = бинете
даривати	дарују = даривају	дарују = даривају	дарива (да- рује)	дарујем = дарива	дарују = даривају	дарују	дарују = даривају	дарују = даривају

721. Општи је утисак, и статистички гледано, што се види поређењем, с једне стране, списка заједничких и, с друге стране, диференцијалних црта на прозодијском, гласовном и морфолошком нивоу – да је говор Ваљевске Подгорине умногостран компактан. Цело подручје, наиме, обједињују новоштокавска обележја. Међутим, дели га, управо на структуралном нивоу, једно битно обележје – инвентар а тиме и структура инхерентног вокалског система. Зону јасно диференцира судбина јата. Од пунктова обухваћених истраживањима више од тридесет је без икакве сумње јатовских. У свима њима јат, у вредности затвореног *e / ɛ /*, има статус засебне фонеме, у онаквом смислу како га је у српској науци о језику дефинисао Павле Ивић, а у савременим српским говорима у границама Србије Слободан Реметић.

722. У северном, западном и источном делу подгорске области јат је добро и документовано потврђено у свим позицијама, без обзира на слог, прозодијски моменат и фонетски контекст. Наравно, једини ограничавајући моменти у том смислу су његова историјска позиција (нпр. ретко појављивање у иницијалном положају) и морфолошке односно морфонолошке промене, које су старосрпске као завршен процес или развојна тенденција која је трајала кроз дуги средњи век, претежно у наставачким морфемама (нпр. у деklinацији, именичкој и придевско-заменичкој). Уз то, инвентар сугласничких фонема јотованима је проширен гласовима *ć* и *ž* у ијекавско-екавској зони, али у ограниченом броју речи. У ствари глас *ž* се само спорадично потврђује.

723. Циљ овог прилога није било доказивање доказаног (у феноменолошком и ареалном смислу), у Реметићевим истраживањима пре свега, већ монографским описом отклањање још једне белине на мапи српских говора, одређивање зоне додира са ијекавско-екавским говорима, као и прецизирање јужне границе јатовских говора на подручју Ваљевске Подгорине – назнаке даљег њиховог простирања у другим правцима и одређивање њеног кретања у области Ваљевске Подгорине.

Ово истраживање је документавано, и идући од села до села, потврдило границу коју је проф. Петровић апроксимативно одредио (1982: 126) по којој „јужна граница јатовских говора не би прелазила Повлен“⁴. Обављено истраживање прецизно је показало да се јужна граница јатовских говора протеже до источних обронака планине Јабланик и даље наставља углавном левом страном тока реке Јабланице.

V
ТЕКСТОВИ

1) Говори са незамењеним јатом

Балиновић

Правила сам бабине, било је народа пуно и правили смо вече игранку. Туд је било до сванућа народа. Малѐ бабине, обчно дође се са малим поклоном: донесе се погача, закољеш кокош, сат колач зову. Ка-се дѣте рѣди, мѣси се погача, ево она је се порѣдла у болници и чим је изашла из болнице ја сам умѣсила колач, погачу на прилику зовемо, а два колача умѣсим. Један пробѣшим, а један умѣсим исто нако као погачицу. Два да се рѣди још једно, то су гатње. И то сам ја ђднѣла на бабине, ђтшла ја дѣле и дарујем дѣте. Кажу да није добро немѣ просѣца ако се жѣнском не умѣси. Малѣ су обавезне. Мѣре ко ђе д умѣси. Било ко д умѣси ис куѣ, тако је о крштѣњу.

*

Носили смо плетѣнце. Досѣдило ми сѣд чѣшљање, ѣзмѣм ја сѣма и осѣчѣм. Нисам запѣмтла да су ме шѣшали. А волела сам да бѣднѣм пѣтшишѣна, али није ниоко се шѣшѣ.

Кад прѣђе гѣднѣна данѣ трѣба ѣјѣк да ђшишѣ дѣте. Ја-сам имала брѣта и старѣји сѣн кад је ѣзѣ дрѣгу гѣднѣну трѣба да га ђшишѣ ѣјѣк и дѣђе засѣчѣ рукаве, то-су гатње биле. Ако немѣ ѣјѣка шѣшѣ рѣдбина нѣка прѣчѣ. А жѣнско не шѣшѣ дѣте, па мѣја унука није се шѣшѣла ѡвште.

Мѣлка Новѣковић, 1936.

Беомѣжевић

Дѣшли сутрѣдан ка-су ђвѣ Грѣјичнѣ поѣпалили свѣ. Ѣн су дѣл поѣпалили свѣ, сѣмо ... били су то и Немци и партизѣни. Ѣви прѣкопају ѣйма пѣт, пѣлѣ гѣр. Ѣмбар бѣѣ пѣн шѣнѣцѣ и пѣна куѣа свѣга и дѣда ми тѣј бѣѣ дѣле. Чѣча ђтшѣѣ и ѡжѣниѣ се,

стрина, те се тетке удале, а деда осто да чува кобојаги ако сви оду, све ће попалити, ако некого има, нећу. Он јадан осто, стрина ми пошла, овде отишли гор у Босилке де-је тај отац мој очо у кућу. Отшли гор њима. Она пошла, они иду уватше свекра, уватше за руку и одведоше де је тај амбар и ја на капију погледа само и ја видим ... тај пиштољ, ја видим оце нема да је пао. Ја одо, не вреди. Сутредан дошли они одуд, да се иде неко да види, а та моја стрина и ја, па људи не смеду д иду ко зна можда су дол. Ми пођемо доле, оно кокоши остале само. Кокош шушњи, а ми јој, деш бојим се да су они и полако надвирисмо се там – ништа бже само ко-год граном да с помео само та вурунца остала, а био колики је вајат па чардак велки, па амбар велки, па кућа та с три оделења и подрум. Ништа није остало само ето ти те вурунице. Деда изгорио код амбара. Узели воз, знаш воз онај на колма што вуче. Узели воз и метили бреме сламе на њега и метнули онај воз на њега озго и запалили. Ка-смо ми дошле, воз изгорио, деда изгорио сав – печен испржио се сав доведе вако прегорило коленаче и дол остали му опанци пре ношени. Остале вако ноге дол, а овде све знаш кад изгори месо, спржиш и вако овудан, гуњи носо. Он увек има понеки динар роб у цепо, оно остало му вако на земљи и неколко динара у цепо. Ми ондај вратимо се кући, кажемо овима, мој отац и чича дођу тамо ... Ови дошли двојица простирку узму и простеру и оду ископају рупачу скују од проштаца као дашчице те метну оно ту и саране шта ћу. После су издали оброке, даће како је трбало... е, мој, дијете...

Иванка Радовановић (Грујичић), 1914.

Братачић

Прели кудељу. Пре се сејала кудеља, ниси имо ко сад. Чеш, изачеш постав, мораш да избелиш и сашијеш кошуље људма и нама. Вунене цемпере носили. Дуге и кошуље носили. Он је носио гуњ. Правио Шоле дол доктора отац. Туд има доктор не знам како се презива. Шоле, његов отац шид, био снајдер. Шид гуњеве, шид капе, шајкаче. Гуњ, све они гјтани овда, прешива. Тако пре момци и носили. Шишамо овце, опереш, носиш те уредиш. Била вуновлачара у Осечини, послен предеш. Плетемо чарапе, цемпере, ћилиме. Није било да се купи памук па да чеш по памуку шаренцу нег морам да опредем и основ и да оснујем, навијем. Јашта сам знала, и да снујем и да навијам. Ударј кочиће вако, туд ударе два кочића и дол један, па онда опе врате па вако још и ту се направе као чини, правиш оно куд ће протуривати после. На разбој изачеш, ћилиме измећеш и нако. Шаре, онде. Радј се зими, радј се и ноћу, обесиш лампу вако, о разбоју, није било светла. Ов је дошло светло шесет осме. Нисмо доглен имали светла. Запале жене ону жижу, још скину стакла да не горе много гаса. Није било да се купи, било рата.

Негосава Николић, 1932.

*

Јагњећа вуна је јарна. Од ове годне што се шиша која се ојагњила зове се јарна, ал од оваца маторна. Има разлике. Моја сестра је ишла занат учила и није тамо нико знао да каже како се зове јагњећа вуна. Само она сјтла се, мама ми је причала да је то јарна – она је то чувала за ћилиме. Најлешши су ћилими о(т) те јагњеће, јер није оштра.

Дoшла једна млада и послала је свекрова да понесе водe. И она затрчe се, а oтшли oви да вадe циглу. Она се затрчe па паднe, скрка се. Плaчe, дoђe кyћи пoжалити се мyжу, а свекрова је питa штa ти је са видрицама. Па јeблe те видрице виш да сам се разбила. А она кажe „нeмoј улазити у кућу ако си разбила видрице!“; видрица је била скyплa...

Вeра Тyричић, 1937.

Врагочаница

И биле су тe водeнци ал вишe кoмшијa мoрају да мeљy ... Мeљe понeдeљак цeљи дан и нoћ, ал било је тo и прe дoђy и догoворe се кaкo ћe да пoплашe јeднoгa чoвeка у водeнци. Он oтшo нaлoжиo вaтру да спaвa у водeнци и да мeљe. И зaсуo кукyруз док нeкo каје лyпa на врата. А била му и жeна сa њим, а он штa ћe каје eво нeки лoпoвa. Јoк, вампири. Док oви запaлe нeки yгaрак и oдајy oкoлo водeнци – јeсу вампири. Oндa штa-ћy па oтврe водency и заyставe кoлo да нe мeљe. Они мeтнy нeкy мoткy. Излeтe из водeнци и пoбeгнy кyћи, пoкyпe брашно и oднeшe.

*

Тo је у Јaблaнци било. Ишли oни у водency. И пoђy из водeнци, а yсрeд нeкoг врeла и било нeкo грoбљe. И ми идeмo док yскoчи се нeкo јaрe на кола. Мoј oтац вeли, не oкрeћи се. Идe, идe док дoђe до дрyгoг грoбљa. Јa oћy д yмрeм. Мoј oтац вoди вoлoвe и ћyти. Кад дoђe до нeкoг грoбљa, oнo пeтли запевашe. Док он пoвика – мoл те се бoгу штo пeтли пeвајy дoсад би ти била мoја вeчeрица. Они се прeстрaвe и дoђy кyћи и разбoлe се. А тo је бийo нeки вyкoдлaк, чoвeк. Кажy, тoг су виђали yвeк у Јaблaнци у Јoвaњи. Вoлови свe тeжe вyчy. И мајка се разбoлa од стрaa. А дeда је послe и yмрo. Јeстe се дeсило у вoди. Из йстe водeници је пoнeо. И прикажe се чoвeк у вoди. А кажe сaмo су вoлови из стрaa пoчeли да стaјy да стaјy. И он се бийo прeстрaвиo.

Милојка Чoлић, 1927.

Гoрњa Бyковица

Јa-знaм да oдбpaјaм oт стрaвe. Јa-сам тo пyно дeци oдбpaјала. Ка-се дeтe прeстрaви па вриснe у сну, па нe мoрe да спaвa па плaчe. Мeн" тo жeнe дoнeсy, а oлoвo трeбa да имa. У пoслeдњe врeмe нeмaм oлoвa, нeмa дe да се нaћe, па ја рeкнeм, ја-ћy oдбpoјити ал нeмa oлoвa. Они се снаћy, ал кoмe сам гoд сaлила стрaву знaш кaкo су ми се закваљивали, кaкo бyдe дeтeтy вaјдa. Наyчила ме јeднa жeна, била жeна чyвалe смo стoкy, ја-била дeтe. Она жeна ... а имала ти- стринa, па ималe дeцe, а она мeнe свe питa за стринe по ймену. Јa за јeднy кажeм дoбрo је, а дeтe сaмo реко плaчe и вришти, нe мoрe да спaвa нoћoм, сaм га нoсaјy. Она мeн" кажe „ћeрo, да ја тeб" кажeм да ти нeмy сaлијeш стрaву, тo је се oнo прeстрaвило“... Она мeни прича кaкo се oнo oлoвo рaстoп" у каш"кy, кaкo се сипa y вoду, кaкo се дeтe да пoкријe црвeним је л вeчнaним, нeкoм aљeткoм и кaкo ћy д oдбpoјим. Јoј па нe мoгу ја тo запантити. Запантићeш ... Исприча она мeни. И ја сам грeдoм тo шапoрила да не забoравим. И чим сам дoшла кyћи, ја-сам тo мoјoј стрини испричала – oндa

било тог олова послен рата пџцато из мѣтākа, јабом па били некаки ѓкрџгли кџ кликерићи. ђдмā јā сали ѓном дѣтету стрāву, дѣте цѣлу нѓћ спāвало, није се јāвљало па за чудо свīма. И послен једно ѓ другџ то-се чџло и пџчѣше мѣнѣ звāти. Па прѣ двā мѣсѣца ми йз Вāљева чџвек дџвео жѣну и двџе дѣцѣ и знāш кāко се заквāљујџ кāко је било дѣци добро ... Прѣплаши се дѣте о свāчегā ... Јѣсам прīчала свīма, ал нећџ. Нāјбџлѣ кџ није џдāt, ѓжењен. Йстопй се у кāш"ку мѣтѣм па на жār, ѓнџ се йстопй и трīпџт рāстопйм ѓнџ једно ѓлово и џспѣм у чāнчић нѣки ... и ѓдбројйм и ѓб"чно се нāцртā ѓ чегā се дѣте џплаши – нāцртāвало је се као зѣчић, као тйца, живџтиња нѣкā ... трīпџт – прџви пџт нā глāву, дрџги пџт на стомāчић, трѣйй пџт на нџг"це и џмијѣ се сā тџм вџдџм и бџдѣ вāјда. Дāдџ, ал нећџ јā д џзмѣм нйшта сāм рџкѣ рāди, вāљā се. Донѣсџ шећѣра и кавѣ ... ѓв сам једнџ дѣвџјци скџро сам јџј кāзала, Јāсмина се зџвѣ – Јāцо, напиши па прџбāј нѣ некџме док се не џдāш, пџчни, сали нā некџме. ђни тџ кобојāги ѓћџ а послѣ и мрџй.

Тџнка Јѣвтић, 1921.

Гџрњѣ Црнйљево

Јѣдārѣд сам била рѣш"ла да побѣгнѣм и заговџрла да ѓн дџћѣ до мџјѣт двџрйшта и јā д йзићѣм и д идѣмо. Била је кйша, мџја је бāка то примѣтла и рѣкла мџм ѓцу. Кāжѣ „Тйјосава је се припрѣмла да бѣгā“. Тāга је мџј џзео пџшку и пџчео да пџни пџшку „да видйм дџвече кџ ѓдā око мџјѣ āвлијѣ“. Кāки, јā-нйсам вйше смѣла изйћи йс кућѣ. Мџја мāјка отрчи гџре кџмшијама и кāжѣ „отйћте, рѣцте Тџмиславу да не дџлази“, а ѓн се ѓвде бйо припрѣмџ сā њѣговџм стрйнџм и сā јџш једнџм њѣнџм другār"цџм Рāдџм, да пџћѣмо да је вџдймо. Жйворāд дџлази и кāжѣ њѣму „Тџмиславе, нѣмџј д йдѣш слџчāјно, Рāнко ћѣ те џбити, нѣмџј д йдѣш по Тйјосавџ“. Пџслѣ десѣтак дāнā нйсам нйкуд из āвлијѣ йзлазла. Нйсу ме пџстали, а нйсам ни тѣла. Пџчџ мйр. Пџслѣ ка-сам пџчѣла јā да йзлазйм, да йдѣм на бџнār, на ћѣрем, ѓн сāчѣкā мѣнѣ на ћѣрему. Знā се јџтри кā се йдѣ нā воду, рāно. Сāчѣкџ ме на ћѣрему и кāже „āјде или те кџљѣм“. Реко „јā нећџ“. ђн йзвādй нџж из цѣпа, а мџја мāма се сѣћhала да ћѣ ѓн бйти, да ћѣ ѓн дџћи на ћѣрем и одџзгџ пџчѣ грџдити „Шта ш тџ, је л мџје дѣте нѣ можѣ нйкуд да йзāћѣ да тй нйси тџ?“ ђн се ѓкрѣте и ѓде. Грџи цѣлу фāмилијџ, Чџк"ћи вāки, онāки ... Нāдимак смо тāј од стāријй ймали. Пџслен мѣсец, двā дāнā нйсмо се нйгде сāстāјали. Нйје мџр, кāки дйгџ рџке. Јā-пџшла мџјџј бāби, кад јā ѓкрѣто се, ѓн вйче „чѣкāј“, ймџ јāтāке. Жѣне нѣкѣ, стāријй лџди. Свй су га вџлили и цѣпли. Нйје бйо пйјандура. И јā гџре на вр њйвѣ. Кад јā пџгледа гџре једна њйва прѣко ѓградѣ ймā чџбāнā. Чџвāјџ стџку. Мџрам стāти. И ѓн дџће „Јес" се џплашила?“, реко „нйсам, ал већ дрѣћћѣм“, „нѣ бџј се нйшта“ кāјѣ. ђстанѣм јā, нйсам нйшла ни бāби, отрчијм сāмо да се прѣкāжѣм бāби. Гџд"ну дāнā нйсмо се послѣ ѓпет џзѣли. Јā-сам оклѣвала да пџслушāм рџд"теље. Дѣ-год сам јā... Вāљда сам ѓт"шла нā Спасовдāн; ѓт кућѣ ѓставйм мāму, тāту, сѣдѣ, вārѣ млѣко. Јā стџјм кџд њй, а ѓвомѣ рѣкла да чѣкā дџле у рāвни, да ћ ја дџћи џ рāван дџле испџт кућѣ. Стāјала јā тџд и мйслим штā ћџ. Бџга бџжйјй ѓвāј је сйгџрно дџле. Åј, реко д йдѣ па штā ми Бџг дā. ђкрѣнем се јā од рџд"тѣлā и пџћѣм, а ѓн дџшџ већ до двџрйштā, дџшџ дџ к"ћѣ. Прѣскāчѣмо ми прѣко ѓграде дџле и јā прџтрчијм њѣгā. Мāјка је пџчѣла кџкати, јāукати. Тāга је ћџтџ, нйшта нйје рѣкџ. Бāба рѣкла „Е па нѣк је жйвā й здравā и срѣтна па дѣ да је“. И тџ се заврши. Кад пџслен пѣ, шѣс дāнā ѓвāј мѣн" велй „вйдџ сам бāбу Йку (Илйнка) и рѣкла је да дџћѣш и да донѣсѣш трѣшāњā, а џ нāс било

трешања. Реко „набери па да идем ја да однесем“. „А дè ли је тата?“, каже „он је от"шò кот чйчè Брѝнка, от"шò је код његѝ на копѝње“. Идем ја код мѝмè и бѝбè, нећу ме грдити. Кад тѝмо ја улазим у воће, па пре(т) тѝту. Тѝта гонй крѝве. Нит смѝм нѝзѝд, нит смѝм њѝму нѝпрѝд. Ја-стѝла вако ко укопѝна. Прекрстла рѝке, и неќ бѝдѝ штѝ ђе. Вѝлй „Добро-вѝче. Штѝ то ти, мѝре, урѝди?“. Ја смѝко рамѝн"ма, ништа нисам урад"ла. Кѝјѝ „Ајде, гѝре, ѝто ти мѝмè и бѝбè у авлији“. Он ђтерѝ гѝведа да зѝтворй и повѝжѝ. А ђне ђбѝдвѝ видиле и мѝнѝ и тѝту и пѝтрчѝле према нѝма. Бѝјѝле се. Он" ме нѝдѝ. Кат са пѝшла кѝћ" „йди ђв"дѝ, йди ђв"дѝ“. Бйло лѝто, нѝгазиѝе на змйју, йди пѝтем. А тѝта вѝли „Па је л ђна вѝс пѝтала јѝкѝ кѝд је трѝбала д йдѝ?“ . И тѝта нйје дѝлазиѝо гѝд"ну данѝ, и рѝд"ла сам старйјѝг нйје дѝлазиѝо. ђвд је бйло вѝнчѝње, бйло стѝтйњѝк лѝдй. Сѝтре, ђбећѝ је и дѝћѝ да бѝрѝмо грѝжѝе. Ја-кат сам га вид"ла... и пѝслѝ је дѝлазиѝо и бѝдѝ с нѝма цѝо дѝн. И вољйѝ је да дѝћѝ ...

Тијосава Сѝвић, 1935.

*

А тѝј Лѝксѝндра Гѝјло прймио је Кѝлабиѝа кад је мѝрио имѝње код њѝгове кѝћѝ стѝновѝ. Рѝдио као геѝметар за врѝме бйвшѝ Југослѝвије, трйјес ђсмѝ дѝвѝтѝ гѝд"нѝ. И тѝде јѝѝ и пйѝ, бйѝ дѝчекѝн лѝцкй. Кѝлабић от"шò у чѝтнйке и нѝйћу, дѝћу чѝтнйци да тражѝ лѝба. И дѝћу кот чйчè тѝмо, тражили од чйчè лѝба, а ђн кѝже: „Кѝ сте вй?“ . Кѝжѝ, чѝтнйци. Они ђдѝ, вратѝ се шкѝли, а у шкѝли је бйла војска и кѝжѝ нѝс неќй чйча йзгрди. Он кѝже „йте вй чйчу повѝ(д)те“. Комадѝнт Кѝлабић нарѝдиѝ да доведѝ чйчу. Доведѝ њѝгѝ и истѝчѝ. Ка- су га истѝкли, а ђн чѝек вйћѝн, нйје за тѝчу, цѝѝен бйѝ. Он крѝнѝ дѝл низ Тѝмнѝвицу па кѝћи, па према нѝшѝј кѝћи ђвдѝ на прѝчац. А нѝко кѝжѝ, ђде чйча у Сѝч"ну да тѝжй Нѝмцима. И вратѝ ђни њѝгѝ и кѝже: „Вѝд"те га тѝмо, убйјте“. И повѝдѝ га ђн" низ јѝругу, кад учитељ рѝчѝ „Знѝш штѝ, Нйкола, тѝкли твѝга прйјѝтеља“, „Трчи, повѝди, врат"те га да нѝ убйјѝ“, ал гѝтово, чйча йзгуби жйвѝт.

Бѝр"вѝј Иванѝвић, 1925.

Вѝјиновѝча

Кѝћа старйнскѝ, ђгѝйште ймало вѝкѝ дѝле нѝ сред кѝћѝ, звѝо се сѝч неќй вѝкѝ ђкрѝгло и тѝ је се мѝсио лѝбац и тйм се сѝчѝм покрйвало. Тѝрй се тѝј сѝч се угрејѝ па се тѝрй, па се ђзгѝ прѝкријѝ жѝром. Земљѝнй лѝнци, у земљѝнѝм лѝнцу свѝ кѝвали пѝсѝл и крѝмпйр и кѝпус. Тѝ нйје бйло кѝповнй лѝнчйћѝ. Вѝриге ймајѝ ђзгѝ ђбѝсй се котлий и угрѝвѝ се вода, ѝсе су бйле земљѝнѝ, кѝшике дрѝвѝне, а пѝгла на жѝр. Јѝ й сад је ймѝм. Бйли су йсто тањйри тѝкй земљѝнй, из празнйкѝ се нйје јѝло. Празнйци су скѝра... ѝсѝ нѝколкѝ и тй тањйрѝ нѝколкѝ и дрѝвѝнѝ су кѝшике, дрѝвѝнѝ су кѝтлѝче. Сйнија је ђкрѝгла и(з) сйнијѝ се јѝло, нйје вѝкѝ астѝла бйло.

*

Ја-сам плѝла, вѝзла, ткѝла. Урѝдйш вѝну, ишчѝшљѝш вѝну. ђшйшѝм ђвце, па ђперѝм вѝну па ишчѝшљѝм је. ђвце се шйшајѝ у мѝју мѝсѝцу. Йшчѝшљѝ се тѝ

вўна и грѣбени, изгребѣнā се и ѓндāј се прѣдѣ. А сā се нѓсї да рѣдї. Прѣдѣм и ткѣм, опрѣдѣм стрѣку, звāла се стрѣка тāнкѡ вунѣ и кўпїм пāмук и ѓснужѣм и нāвијѣм. Ја-сам знāла да снўјѣм, мѣни је кāзала тѣтка тā. Јā би тѡ ѝ сад ўмела. Оснужѣ се и нāвијѣ се и јā ѝзаткѣм мѣни сўкњу. Пѡмотāм тў прѣђу и нāмѣстїш тāмо мѡсурови се звāли, а вāкѡ се ѝмајў двā дрвѣта и прѡбўшено тāм и вāм као лѣтка нѣкā, прѡтўрāш нā тѡ и нāнижѣш и ѓснужѣш. И нāтурїш нā рāзбѡј и ткѣш. Јā ѝмāм рāзбѡј и сāмо гѡре. Рāзбѡј сā нѣ трѣбā нїкомѣ, сād нѣ чѣ нїко. Ымā брдо ѝмајў ѓни што тўрїш нѡге пā брдила и ў њѣгā се тўрї брдо и тѡ пѡклопїш. Колѡнтуре – се зѡвў ѓно што тўрїш нѡге. Ымала сам нїте, крѡж њї се увѣдѣ тѡ, мѡрāш да увѣдѣш прѣђу. Крѡз нїте пā крѡз брдо, пā пѡвѣжѣ се дѡле увўчѣ ѝмā гвѡжђе нѣко зā тѡ, ѓне вѣзице и зātѣгнѣ дѡл вратїлѡм и ткѣш. Нѡћѡм се рāдило, лāмпa пā тўрїм пѡре себѣ. Ја-сам вїше ткāла нѡћѡм нѣг дāњѡм. Ткāла и ѝйлимѣ и губѣре и слāмар"це. Врѣтѣно и прѣслица. Мѡрѣ да се ўдарї кад пāднѣ. Јā сād сāмо плѣтѣм пѡмало, а не прѣдѣм. Ымā двѣ гѡд"не сїгўрно нїсам прѣла. Нѣ морѣм јā. А плѣтѣм чāрапе, пулўвер, цѣмпер.

Милѣва Мāрковић, 1923.

*

Мўчио сам се кѡ Крїстос. Кад ме је пѡслѡ за јѣдно прāсе код Тѡсѣ и стāвили га бїло у пѡдрум нѣкї и прāсе пѡбѣгнѣ, ал ѓн га дѡнѡ првї пўт. ѓн мѣнѣ пѡшљѣ дрўгї пўт: „Ыди понѣси прāсе што је пѡбѣгло!“ Јā дѡђѣм тāмо нāђѣм јѣдну жѣну о тѣ кўћѣ де је ўзѣто прāсе, пā мѣни кāжѣ: „Шта је Тѡмиславе?“, ѓднѣли су свї лўди ал ѝмā ѓвѡ јѣдно ўватиђу. Јā кўћи дѡнесѣм прāсе, кaже тўрї га ў кацу, нѣка га ў каци. Ал ѓн је д ѝзвїнете дѡнѡ мўшко прāсе вѣпрїћa, а јā дѡнесѣм пѡслѣн жѣнско. Нїсам јā знāѡ ни јā, нит је ѓна жѣна. ѓн пѡзовѣ јѣдногā прѣватници, нѣкогā Срђѣна да ўјаловї и тѡ је мāло рāмѡ нā јѣдну рўку пāо са цѣра. И кāжѣ, дѡлазїм јā и вātāм ѓнѡ ис кāцѣ прāсе и пружāм ѓномѣ чѡвѣку што трѣбā д ўјаловї, а јā ўлазїм из нѣкѣ лѡтрице ѓзгѡ. Чѡвек држї прāсе и ѓкрѣте се и кāже Алїмпїје, ѝмāш тї дрўгѡ прāсе, ѓвѡ је жѣнско прāсе. Ё, јѣбѡ ... пѡчнѣ нā мѣнѣ и ѓнѡм мѡтикѡм и ѓће мѣнѣ ал ѓнāј га чѡвек ѓдгўра. ѓнѡ прāсе пѡбѣжѣ, јā пѡтрчи д ўватїм прāсе, нѣ глѣдāм што је ѓн мѣнѣ ўдарѡ. Такѡ сам прѣпатио дѣвѣт мѣсѣцї. А нѣ смѣм да дѡђѣм кўћи да кāжѣм.

Пѡслѡ ме је ... ѣ, ѓн и бāба су сѣдили око вātрѣ и грѣјали се: „Ыди Пркула“, не вѣлї ми ни ѝменом такѡ мāло да ми и пѡтепā, а цѣпало је нāпољу – дўгачак пāњ двā мѣтра, дѣбљї, нā њѣму се сѣчў дрва. Јā сам и тāмо дѡшѡ и ўзѡ трї цѣрова дрвѣта по дужини јѣдан мѣтар и тўрио прѣко лѣвѣ рўкѣ. И ўлазїм нā њѣгова вратa у ѓцāклију де-се лѡжї вātра. Ымала су двā кāмена да се пѡпнѣм као стѣпенице. А ѓн и бāба сѣдѣ порѣд вātрѣ. Вātра се рāсијала, пўцкā, нїје тѡ ѝмало ни свѣтла ни ... гѡрї вātра и сїјā. Јā ў кућу и кѡрāк д ўђѣм, ѓн мѣни д ѝзвїнѣш нā ѝзражāју кāже „мāрш“. Јā се ўплашїм, нā мѣни је кѡшуљa кўдѣлнā и гāће, цїпеле, нѣмāм нїшта ѓд ѓдѣла дрўгѡ. Вратїм се јѣдан двā кѡрāка нāзāд и држїм ѓна дрва, стāјѡ, стāјѡ и мїслїм што ли ми је рѣкѡ тѡ. Пā сїгўрно нїсам рѣкѡ добро-вѣче. Пā се пѡново врāћāм и ўлазїм кāsнїјѣ и кāжѣм добро-вѣче, а ѓн „јѣбло те вѣче, нāпоље, кāко ўлазїш ў кућу“. Јā се јѡш вїшѣ ўплашїм, пѡврātїм се нāзāд... стāјѡ, нѣ знāм шта ћу сād. Сїгўрно реко прїчāјў нѣшто пā нїсу завршили пā да јā нѣ чујѣм. Кад бāба њѣгова кāжѣ „Ыди, море, лўдāче, нек дѣте ўђѣ, пā дрўгѡ ће вѣче знāти“. ѓн прѣлазї с ѓнѣ странѣ вратā, јā сам с ѓвѣ и кāжѣ „āд, ўлази“. Вїдїш ли нāгрāшкѣ ил нāпрѣд ў кућу кад ўлазїш,

па шамаром ... Он другим шамаром. Ё, у моју кућу ка-се улази, нџси се дрво напред идџе дџбљи крај и такџ улази. А код мџг се џца тџ није гатало. Као нџнџш тџ нама натрашкџ нџшта унџти.

Тџмислав Цвџјић, 1932.

Гуњаци

Тријес ѝ троје било у Љубе Марковића задругџ било. А сџ бџдџ пџторо шџсторо нџ морџ сџд зџједно. Фџмилија смо. Љубџ се звџо најглавни. Лџпо се слџгали, тријес ѝ троје нџрода. Изџђџ свџ тџ, рџдџ, пџљскѝ рџд, кџпајџ, жџњџ, кџсџ, прџ је се жџло. Запџведџ, Љубџ био домаћин. Он јџтру запџведѝ џвим млџђим, Марјин рџђени свџкар. Запџведѝ штџ џу да рџдџ. Да кџсџ, јел ако је да се жџњџ, жџњџ, идџ да кџсџ лџваде. Српом жџњџш. Кџпџ и вџжџ, а лџваде кџсџ кџсама. Вџжџ, чџпајџ ужџта од... Вџжџ сџденџ у клџдње. Ударџ кџлац и дџнџ. Е, пџслџн дџјџ машина те овршџ. Вршећа машина, гџмно.

*

Имала сам прџсилаџ, џн кџјџ није јџш џ менџ ћџрка зџ удаје. Од седџмнџс гџдинџ пџчџли прџсци дџлазити. Било је ис Пџцкџ, ис Белџтића, Ђстружња, из Брџтачића. Мирџжѝнку. Ђндџј џђу мирџжѝнку, дѝјете, џђу мџмци нџк је ћџраво јџдно џко, сџмо џђу мирџжѝнку, јџбџ и мирџз. У кџђу дџлазили и накџ питајџ. Код гуњачкџ шкџле бџдџ вџшер и питајџ. Дџђџ менџ јџдан – Тџша Сѝмић, ѝмџ је сѝна зџве се Иванко. Јџ џдигрџла до јџдног кџловођџ, џ Белџ Црквѝ бѝџ вџшер, Мџлџ Госпојѝна. Ја сџмо се пџштила, вџдио јџдан џн је бѝо кџвџч. Јџрдџн џнџј Рџдовџновић из Ђстружња, док Иванков џтац, Тџша идџ мџни. Штџ џе џн џнџј чџвек вџм мџни међу цџре. Кџло ѝгрџ у црквенџј џвлији. По три кџла ѝгрџ. Ђн кџко дџје, здравѝ се сџ мнџм, кџје: „Кџсо, џђеш тѝ мџни бѝти снџ?“ Ја-се насмџја, па кџјем џђу. Кџјџ, мџј ѝмењџк рџкџ, џни бѝли пџ шџтрџм, пѝли, рџкџ. Сџмо ако се џђу дџца. Ё, ако је џтац рџкџ „џђу“. Кџкѝ, јџ се смџјџм, јџ лџжџм, мѝслим нџ дџ бџг.

Вџлџ, Марковѝни џдајџ се кџ Цѝгани, свџ ис кућџ џ кџђу. Ђз Марковѝнџ у Марковѝне, свџ ис кућџ џ кућу. Ђџна је свџкрова прџвџ дџшла у Марковѝне. Дѝкосава другџ, Нџдежда трџћџ. Чџкџј да т кџжџм. Кџса чџтвџртџ, јџ пџтџ, Спџмџнка шџстџ, Мѝлена џсмџ, Дџра... свџ џ Марковѝне. Кџжџм јџ, дал није свџјта. Пѝто Тѝку, пџпа, нџму бѝло ѝме Тѝко. Јџ џђу Кџсу, Тџшѝну за мџг Богдџна. Кџјџ, ѝз Марковѝнџ џна, па јџс ѝз Марковѝнџ. Свџ мџј свџкар опрѝчџ. Кџјџ, то-је се кџжџ, Рџшо, вџлѝ Рџдоји, разрџдѝло. Јџ сам прџчџ свџјту, прџчџ сам свџјту вџнчџ, ѝмајџ и рџд и пџрод, и жѝви и здравѝ. Слџбџдно, мџре. Узми је за снџву. Па, рџко ако је нџгова, гријџта ... и жѝви и здравѝ и данџс дџњи, Рџшо слџбџдно џзми.

Кџсара Марковић, 1922.

Гџрнџ Каменица

Сѝпамо, пџсиру. Сџ се кџпѝ џнџ мџја. Мџја. А прџ је било кад зџколџш свѝњу, џсџшиш сѝришта или тџле нџкџ џнџ изџђџ џнџј бџраг, сѝриште. То-с џперџ лџпо и џсољ се, џсољ и стџј сџдам дџнџ и пџслџ џбџсѝш, џнџ се ѝсџши и ка се ѝсџши... џ,

послѣ сѣчѣш по пѣрче и у јѣдну тѣглу, пѣрѣш тѣ пѣсиру. Сѣ се навад"ли и кѣпујѣмо. Лакшѣ је. И налѣјѣмо тѣм сѣруткѣм, тѣм пѣрсолом. Стѣјѣ и то наѣдѣћѣ, и пѣс ѣзмѣмо млѣко пѣдгрѣвѣм, бѣднѣ тѣпло млѣко и у јѣдну шѣрпу и по јѣдну шѣљу, чѣшу ...

Јѣсам, нѣкат напѣјѣм се, штѣ, штѣ вѣлѣ. Напѣјѣм се нѣкат рѣкијѣ кад ми дѣјѣ нѣкѣ мѣка. Јѣдѣрѣд гѣтнѣм сѣмо, Јѣдѣрѣд гѣтнѣм, штѣ вѣлѣ. И пѣчѣм јѣ рѣкију и пѣрѣм. Кѣзаћу ти кѣко се пѣчѣ. Накупѣм, нагрѣсѣм, ценѣрике и накупѣм, па шѣљивѣ ... јѣ ценѣр"ке. Бѣре, накупѣм пѣно бѣре, ѣнѣ имајѣ вѣду свѣју, пѣпуштѣ, нѣ сипѣм вѣду. У шѣљивѣ трѣбѣ вѣда. И кад ѣна пѣрѣврѣ, да не пѣтонѣ, ѣзмѣм и пѣчѣм. У кѣзан, сѣпѣш, напунѣш кѣзан и пѣчѣш и тѣрѣш у кѣфе двѣ. Јѣдну пѣрѣмѣш... јѣс пѣрѣмѣ кѣкѣ је, вѣлѣ ли... Кад испѣчѣш ѣндај пѣслѣ пѣрѣс"пѣш ѣнѣ кѣм"ну, пѣчѣш пѣрѣпек. Врѣћѣш тѣ рѣкију ѣстѣ и пѣчѣш пѣрѣпек, лѣтѣ да бѣдѣ.

Стѣнислава Пѣрић, 1933.

Дѣнѣ Кѣменица

Рѣчнѣ се рѣд"ло у мѣм дѣму дѣ-сам се јѣ рѣд"ла, вѣлови су ѣрѣли са пѣлѣгом. Дрѣлача је дрѣлача са гѣвѣзденѣм клѣнима. Сѣјѣт кѣкѣруз на сѣчму нѣсѣвѣно са рѣкѣм, па се зѣвѣ сѣчма, није ѣмало сѣјѣча. Кѣпѣно са мѣтикѣм, кад зѣузмѣ дѣсѣт ѣѣ, па свѣкѣ кѣпѣч ѣма мѣтар, па наѣ дѣсеторо кад ѣдѣ зѣузмѣмо пѣстѣд и кѣпѣто. Пѣрѣкоп, па пѣслѣ пѣтнѣс данѣ се ѣгртѣ кѣруз. У тѣм кѣкѣрузу се сѣјѣ и пѣсѣљ. И кад дѣћѣ бѣрѣба брѣто рѣчнѣ. Кѣлѣпак ѣдломѣш и у кѣлима вѣлѣвскѣм се вѣкло кѣћ" и у нѣкѣ згрѣду се смѣстѣ или напѣљу рѣпа и кѣм"ло се. Кѣмушу на јѣдну стрѣну, кѣруз на другѣ и тѣ се...

*

А жѣло је се са срѣпом. Јѣ сам жѣла чѣтрѣс двѣ данѣ из данѣ у дан свѣкѣ дан. Сѣнце ка-се рѣћѣ ми-смо ѣ ѣиви, спрѣм лѣмпи дѣручкѣјѣмо или мѣсѣч"ни. Рѣчак дѣлази ѣко дѣвѣт сѣтѣ. Ўж"на дѣлази ѣко јѣдан-двѣ, а вѣчѣра је кѣт кѣћѣ. Па на рѣковѣд, а стѣријѣ лѣди ѣдѣ и вѣжѣ снѣплѣ. А тѣ снѣплѣ се вѣжѣ ... бѣрѣ се мѣсто дѣ је шѣн"ца пѣрасла мѣло вѣћѣ и пѣтѣ се ѣже. А ѣже се пѣтѣ, сѣставѣ се ѣба вѣла. Ўзмѣ у јѣдну рѣку нѣколкѣ, кѣлѣкѣ мѣж да стѣнѣ, ѣ другѣ и зѣвѣжѣ као жѣне сѣ што вѣжѣ кѣнѣп. Зѣвѣжѣ ѣнѣ ѣже на чѣвр, а жѣле ѣд шѣн"цѣ, ѣјѣма се вѣжѣ снѣп. А тѣ ѣже се мѣтѣ на земљу и рѣковѣд са шѣн"цѣм се ѣстаљѣ на тѣ ѣже. Ўже је ѣвѣ, ѣвѣде су жѣле, а ѣвѣде је вѣлат и ѣд јѣднѣг и ѣ другѣг и ѣвѣ се зѣвѣжѣ на чѣвр. И ѣнда се ѣдѣ, што се жѣнѣ, то зѣвѣмо пѣстѣд – свѣкѣ ѣмѣ ѣспрѣ себѣ јѣдан мѣтар да жѣнѣ. А бѣдѣ ту нѣкад и по пѣдѣсеторо жѣтеѣца и ѣвѣде се стѣвѣ пѣрѣмера рѣдѣ ѣд ѣвѣ ... рѣковѣд... ѣвѣде се стѣвѣ чѣтрѣ-пѣт тѣ рѣковѣдѣ и ѣже се сѣ склѣпѣ и свѣжѣ. Свѣжѣ се тѣкѣ да ѣбавѣјѣ јѣдно ѣко дрѣгѣг.

Брѣнислава Срѣћков"ћ, 1928.

*

Тѣкѣ. Ўмѣ рѣзѣбѣ. Овѣкѣ као двѣ ѣсѣв"не. На јѣдну стрѣну гѣре је тѣ зѣрѣзѣно и тѣ се зѣвѣ вѣрат"ло. Дал ми је Мѣшко бѣцио чѣнак, нѣкѣ дан кад је распрѣмо? Мѣжда ѣ није. Пѣгледѣј тѣ. Вѣкѣ стѣјѣ вѣрат"ло. Испѣ тѣгѣ ѣмајѣ брѣдилице. А тѣ дѣ- стѣјѣ

брдо. Мòжда с посмáтрала òвè Ўж"чане кад ткáју. Од брда имају ти нити. Нити то-се исто рáдй од куделè ил од вунè. И тò имá једна дáшч"ца овáкò де тò жене нитè. И тò се нити рúчнò и увúчè се штáп један гóре дрúгй дòле. Тè ните имају свòје де се úводи тá прèђа. А прèђа је на врат"ло, врат"ло је вел"кò и òна је распòрèђена сáнтиметар и мáњè, жйца од жйцè. А крос тè ните йдè, а нити су двòструкй, òвд је половина, а дòле је штáп òвде је штáп и сáд да би úвео прèђу жèна úзмè òвò на дòнý стрáну крос òвò гòрнè и провúчè жйцу дòл. И свè рèдом тáкò кад ткá, дòле имају пòложницй којè се вèзујè за жйце и тò се претйскујè нòгама. Прèтиснèш нòгама вáкò òвáј нит йзийè гóре, спúстйш òвáј двá пòдложнáка имају, прèтиснèш òвáј, òвáј се спúстй дòл, а ти прòтурйш са чúнком лúпнèш òдозгòр и тò је тò.

Па била прèла, вел"кá бúдý педесèт-шесèт прèльй. И òмлад"нè било пúно у сèлу. Темáне, бáс и до двáнèс сáтй прèдèш и до пèт йгрáш. Тò је нáроду сèоскòм бйò йзлаз, нйје било корзòвá...

Òлга Срèћковић, 1928.

*

Били су свáтови и ка-су били нà тòм брдý, úдарè Тúrци. Пòбйју се и пòгинè млáда. Млáду сáранè под једнòм брèзòм. Дрво, брèза. Звáла се òна Дèла. И òстало је Дèл"на брèза. На тòј кóти нáјвйшльòј, било звòно. И кò првй примèтй Тúrке, òн йспáдá на тò брдо и вúчè за кòнопац да òстáли чúју да бèгају по јаругама, пò шумама.

Жйвко Срèћковић, 1926.

Дрáгијевица

Јá и сад кад је црвенò и црнò слòво јá уòпште нè рáдйм, а пèтку нијèдну нè мрсйм. Бóж, сáчувáј. Рáдо, без шáлè да ти рúна кáжè, èто сйне пйшè у календáру трескòвита срèда, у срèду сáд. Òни кáжу четвртá од Ўскрса. Тò због грòма и да се пòстй. Мáрквдáн се нè рáдй због змијá. Òб"чáј је у сèлу да се нè рáдй ако се рáдй тáј дáн òндá ðе ући у кúћу змија ил ðе úјести нèкòг змија. Знáш кáко једна прòшлè гòд"нè дòшла, Сáво дòшли мй учи Мáрквдáна, реко сýтре нèћете дèцо нйшта рáд"ти, дòшли нй двòјица. Кад ми дòшли òнò вòл"кá трáва у двòрйшту. Òни úзèли косáч"цу, јá òвде лèгла úморйм се далèко док дòјèш из Бèòграда мèn дòсáдно сèд"ти. Кад чúјè се косáч"ца, јá реко òни òправлáју, јá изйђо, òн"кòсè. Òзгò о сýш"це де-смо сýшили мèсо, па вáкò прáво òн" òдоше. Јá сèдйм òв úпадè кòмшйнка кáжè „Чúјо, èво ти змије òñè у подрум“ И тò òнáј смúђ òна нáјвèћá. Јòј кúку мènè а јá држáла гýме, ймала, држáла трòје свйнá, по зимйну им мáло рáн"ла док сам била куражнйјá. И пйлийá пúно двòрйште пйлийá. Кад јá док дòшла тáмо нè нèмá. Јá úзмèм и òправйм и кáжè „йди Мáро твòйм пúтòм, јá ðу мòййм, йди Мáро твòйм пúтòм“, òна полáко òдè око òнè гýмè, òде нйзбрдо и зàпáлйм крпу и мètèм и један лòнац и нòд де-је òна дòлаз"ла. Òна дòшла прèд подрум крај кáпйјè и пòла се úздупчила уз òнáј стúб. А пòдрум бйò òтворен. Јòј, јá пòслè нè смèм д úђèм. Тáкò се трйпút кáжè йди Мáро твòйм пúтòм, а јá ðу мòййм“. Стáрè крпе, òб"чно сми мй од вèшèвá којè су од пòстава а сáд свејèдно, крпа, свáкá смрдй. И нйсам смèла да мètèм прè згрáду вáтрè, него сам мèt"ла у један стáрй лòнац тúде жáра úсýла и òнò гòрело и дáњу и нòћу и звáла ... Пòс вйшè нйсам вид"ла је.

Љубинци чоџк ишб у гљиве па донѳо дрва дал је била пѳтка прѳд Марковдан. и мѳтѳ и у гајбу, у гајбу крај шпѳрета мѳтуо ... кад Љубинка вѳче лѳгла чујѳ се дрва чагрљајѳ. Ја упали свѳтло кад погледа змија у сандуку. Андрија, Андрија, спавѳ син у другѳ сѳби. Јѳј, ѳво змијѳ у гајби де-су дрва. Кажѳ, ћут“, мама. Андрија зѳвнуо Милоја, упалио кѳла ѳвомѳ чѳвѳку и ѳн казѳ ја не мѳгу дѳћи бѳлестан сам, ја ћу одбрѳјити сѳмо нек је не дирајѳ. Нека ѳтворѳ врата. Нека ѳтворѳ врата, ѳна ће ѳтићи и пос кажѳ Љубинка нѳ видесмо кад ѳде. До свѳнућа свѳтло горѳло и кад се ѳна прѳвѳче кажѳ ... стајѳ лектрични шпѳрет ... и кажѳ око шпѳрета и на врата йзашла и ѳт“шла.

И знаѳ је да намѳсти жѳлѳдац, што кажѳ гастритис. ѳн кажѳ прокува лѳнче водѳ мѳраш да мѳрѳјѳш да лѳжиш на кревету и кад врѳ вода ставѳ мѳло сѳли и нѳколко мрѳвица лѳба у ту воду. Скинѳ са шпѳрета мѳтѳлно лѳнче, ѳзмѳ мѳтѳлни тањир, свѳ мѳра да бѳдѳ мѳтѳлно, прѳврнѳ и ставѳ код тѳѳг кревета дѳ ти лѳжиш и кажѳ свѳ ѳнѳ ... Рада сад зна да ѳдбраја. Пиши, кажѳ: кажѳш имену рѳд“теља – Вѳдоје и Мара рѳдише кѳмѳ жѳлѳдац. Врата са мѳста, жѳлѳдац на мѳсто такѳ трипута у сѳби, прѳкрстиш се, погледѳш на ѳвај мѳтѳлни тањир, дѳле стојѳ вода, бѳдѳ пуно водѳ и за пола саѳа свѳ вода се покѳпи – киселина и такѳ три вѳчера.

Тијосава Вилѳтић, 1923.

*

Обѳјицу, ѳвај ми старѳји син ѳт“шѳ у шуму са трактором да потра нѳки ћутак, мѳн с чѳни мѳгѳ је д изнесѳ. ѳн је ѳт“шѳ сѳм, снѳ ми није била ѳт“шла, ѳт“шла тѳмо у ѳѳно сѳло у Вилѳтићѳ. ѳн ѳдѳ и погинѳ у шуми и ѳдѳм ја те га наћѳм. Ја га наћѳм. Пѳслѳн дѳшла ми снѳ и дѳшѳ комшилук. ѳт“шѳ, било лѳшо врѳме као кѳишица порѳсѳњѳ. Кад ја на равни, мѳгѳ је д изнесѳ ћутак кад ја ѳн под трактором већ гѳтов. Прѳврнѳ трактор на се. ѳ какѳ, нѳ дај бѳже да се никѳм дѳси такѳ. ѳвај ми другѳ син мѳлађѳ пѳслѳ чѳтри гѳд“нѳ ѳн кад је дѳшѳ и вѳдио ѳвѳг брата ѳн почѳ јаукати, што мѳнѳ бѳг није ѳзѳо, ѳвај је се бѳо ѳжѳнио старѳји. Кад ... и ѳн пѳслѳн чѳтри гѳд“не дѳшѳ мѳни бѳо Вѳдовдан, празник, дѳшѳ мѳни и сутрѳдан кажѳ „дѳћу да бѳрѳмо мал“ну“. И ѳт“шѳ с кѳлима и јѳдан га Лопатањац ѳдарѳ у кола и ѳбијѳ. ѳн бѳѳ у колима, ѳн с камиѳном и ѳбијѳ га. А мѳжа ми ѳдарио трѳсак у кући ѳвѳј дѳл кући. На врат“ма бѳо, сѳм изѳшѳ напољѳ, кад загрми сѳмо пуѳе кад ја погледа ѳн је код врата већ. Пѳслѳн понѳси у пѳсак тѳм да га затрпамо, велѳмо преживѳићѳ ... а ѳвај ѳѳгов син мѳлађѳ била дѳца „јѳј, кѳ ће нас лѳбом рѳнити ...“, нѳ дај бѳже никѳм такѳ да се дѳси и ѳто, са свѳм трѳјицѳм, сѳчувѳј бѳже. Страшно је било, такѳ се преживѳѳ. Иксѳн преживѳѳ свѳшта, каква те бѳда снаћѳ и мѳка ... тврђѳ је иксѳн од чѳл“ка. Нѳ мош ѳ небо, нѳ мош ѳ земљу ... ал дѳл је тѳ сѳдбина нѳка, прѳклѳта.

Зѳрка Гѳврић (Пантѳлић), 1930.

Лѳпатањ

ѳт“шла сам у лѳп дѳм, у задругу. Ё, мѳја дѳцо, дѳћѳм ѳв па рѳдѳм мѳја три сѳна, па живѳла сѳдам гѳдѳна са чѳвѳком па ѳстанѳм ѳ ја ѳдѳв“ца са тѳм мѳјѳм дѳцѳм. Вѳла мѳломѳ бѳгу дѳца су ме слѳшала лѳпо. ѳч“ла су ми школу лѳпо, па сам била на ту мѳју дѳцу задовољна. И данѳс сам дањи дѳцо на ѳй задовољна, јѳсам

се нам^учила. Ра̀то је објавило се. Ву̀на се, сине, оду̀з^ма, ра̀димо кò цр̀нци ја́ и òвè свèкар, нàс двòје. А дèвèра òтрали на вèжбу у Сàрајево. Одàтлèн ка су га нà вèжбу òтрали, пòслè .. и вишè о њèму нисмо знàли пòла гòдине. Кад се јàви из Нèмачкè и чèтри гòдине је бйò у Нèмачкòј. Кад је трèбало, сине, да се пу̀штају, òндàј бòгу ду̀шу дàò. И òстанèм ја́, мòј òвàј сàд нàјмлађи кад òн òтишò, а òвомè срèдњèм била ми двè гòд^не, у трèћòј, а òвàј ми је стàрији што је сà мнòм òвде сàмо пòшò у јесèн у школу, а òн је òт^шò ус чàснй пòс, трèћè недèљè уторак залàпише га и òтрали га на òну, ја́ нà вèжбу. И òтац од њèнòг свèкра, и òн је ишò, двòјица њи двà брàта. Ё, пòслè, àј, а кад је пòшò òн је дèцу волèò, три сина .. Дèвèр мòј имò двà сина и јèдну ћèрку. И òн òндàј сàмо мени учину „Љубица, глèдàј ми дèцу. Кàко ћу глèдати кад нèмàш од чèгà, вòјичнè крајчице ја́ сам сàстàљала да мòјòј дèци нйје сàмо ја́ него цèò свèт ... нèмàм. Они пòшоше у школу, а вèче дòлазè а ја́ дòлазим с ко̀пàња сàд видйш нè ко̀пà се кóруз, а мй ùсејèмо по двà èктàра, па тò мòрàмо свè мòт^кама да òкопàмо. Двà пу̀та ја́ и òвè свèкар, мй пр̀ви а пòследнй дòлазимò иж њивè. А ймала сам свèкрову нèрођену, дèцо ... млòго ми је дòбра била. Глèдала ми је дèцу. Òна њйма дà вèчеру, òна њи смèшти да спàвају. А мòј свèкар је јèдан бйò нèрођени, ја́ дòлазим, сине, мòт^ку вèшàм, а бакрàч, òни кòтлови прè били. Бакрàч сине вèшàм о вèр^гама, а òн учини мени сирòта „Љубица, шта ћеш тò?“. Òну мòја три дèтета д òкóпàм. А скинèм òнò сине па òперèм па òсушим за у понèдèљак у школу. А учитељ Лàле нèкй је бйò, кàжè мени „Љуб^нца, сàмо нек је чйсто“. А ја́ кад кр̀пим, сине, ја́ глèдàм и дàнàс дàњи, кàко ћу да је òкрпим да ми се нè знà мнòго зàкрпа. Па, дèцо, од мýкà видйш вàм у панталòнама што сам стàвљала дèци мòјòј, ја́ осèчèм па нàставим дрóгò ... а òнò осèчèм па йскрпим òвдèн да се нè знà да òкрплèно. Рàдили цèло лèто сине, рàдили ако је да др̀љамо ја́ и òвàј ако је да òрèмо нàс двòје йдèмо. А òни сине, дòшоше по Јòваньдàну сàмо прòславишмо па òтраше до зр̀на йс чардàка. Пу̀н чàрдàк òтраше ... па јòш да нйсу òт^шили да узајмè нег сèдам мèтàрà и нàтрали те узајмили па смо мй сине цр̀н живот провèли. Пу̀на је àвлија кò-год дòђе док с имò. Кад је мòј чòвек òт^шò ја́ сам била као глèдали стòку ја́ и òн. Òстало јèданèстòро гòвèдà у штали. А сине, кàзујèм ти сàмо òнò што сам прòтур^ла нè дò бòг да те лàжèм. Ми-смо сàмо се нарèзујè, нè знàм нàзвàли га некàкй, дèте мòје, баш й тò да т кàжèм кýлàши некàкй бèднй. Нàзвàли га и сàмо ùдрите на кýлàша. Ё, кад дòђе сине, вò да се извèдè из јàрма. Сине, то ти бàка кàзујè, јèсам мàтора ал сву́ сам мýку упàмтла. Сву́. Вòла из јàрма смо прèдàли, сине, па је мòј дèвèр òт^шò òвè свèкар, òтац òвогà òжèниò се из Бòбовè па у њèгà пýница òстала и òна млàда удòв^нца па рàд^ла с кр̀вама. Òн òдè па кóпи òд њè кр̀ву. Дòтрà да ùвати с вòлом, сине, да вучè. А нèкй Кр̀ста баш да т свè кàжèм то-сам упàмтла, ò, вàла те бòже кàјè ка-сам доживиò па вàкò се прèкрстиò да Пèро вучè с кр̀вòм и с вòловима. Па, àјде сàд па жйви тй сине, жйви кад нйје нйко старèшинè нйје имò. Издржашмо, вóкошмо с кр̀вòм. Док òпèт рòбље не дочèпашмо се мàло да кóпимо вòлића, вòлића ... кад је рàто òнò бйло ...

Љубица Јанчић, 1914.

*

Й, јèсам ймала кòјй мòре сàт. Кад пèтли пèвају. Бйло ... чýјèш пèтò пèвà, òб^нчно. У три сàта у чèтри тàкò. А тàј њèгов òтац свèкар òн кад се нàкашлè, знàчи, врèме је да ùстàјèш. Òн^н су прè рàн^нли лýди тйзй бйли ајлúци, ймали су òни вòлове. Трèбà д йду òн^н нà њиву да рàдè. Тй трèбà да спрèмиш рúчак па трèбà да нòсиш

на ниву. А трѣба вѣче да спрѣмаш вѣчеру кад дѡлазѣ. Кѡваш пасѡљ, крѡмпир кѡјѣ су жѣне биле ѡнѣ код кѡлебѣ, код кѡлебѣ бѡдѡ. Двѣ јѣтрове па пѡрѣдом. Ѡвѡ је ѡвѣ гѡд"не дѡгод"нѣ ће ѡнѡ. Сир и кѡјмак и кѡвѡ ѡна нѣшто и слѡн"на. И мѡло ѡмршѡја. Сѡмо није било кѡ сѡд. Нису мѣшени колѡчи, нит је сѡрма била за слѡву. Јѡј, било ћѡт", златѡ мѡје и било и бѡјѡ се ... Сѡд мѡжда ѡ бољѣ. Бѡо свѣкар бѡг и сѡнце. Јѣсам нѣкѡ врѣме, пѡслѣ ѡ ѡн сѡм рѣкѡ нѣмѡј. Бѡо ѡн ѡпасѡн, свѣкрова била мѡрна. Бѡо нѣћу да рѣкнѣм, нек рѣкнѣ Стѡјѡн. Ѡвдѡ и плѡтове прѣскѡкѡ, тѡм му је била ... а вѣселѡ тѡ свѣкрова Тѡша, ѡна је свѣ грдила и клѣла па пѡтила, вѡлдѡ. Није смѣѡ му нику да кѡјѣ. Штѡ мѡслиш, смѣла му је жѣна рѣћи. Јѡ, знѡли су ѡдѣ вѣче, ѡна била удѡв"ца и ѡјутру чѡм зѡра, ѡн ѡидѣ прѣскѡчѣ плѡтове ѡидѣ ѡд ѡнѣ Бѡрке. Звѡла се Бѡрка.

Вѡкосѡвѡ Ђѡрђић, 1933.

Мѡјиновић

Ѡмѡ ѡвде ѡ нѡс јѣдно Лѡубино врѣло и сѡд било седѣње. Жѣне прѣле, плѣле и кѡјѣ звѡла се јѣдна Лѡубѡ, а ѡна из Бѡбовѣ дѣвѡјкѡ била, кѡјѣ ѡмѡ вѡлѡ, ѡмѡ вѡмпѡрѡ. А Лѡубино врѣло ѡмѡ ведѣн"цу с нѡшѣ стрѡнѣ ѡдѣ, а бѡбовскѡ ведѣн"ца била. Кѡјѣ, штѡ ѡмѡ, нѣмѡ ништа и ѡћете да се клѡдѡмо да јѡ ѡдѣм да забѡдѣм. Ђѣ, кѡко ћу јѡ знѡти да ћѣш ти да ѡдѣш. Кѡјѣ, дѣвѡјкѡ знѡћеш, бѡћѣ мѡја прѣслица ѡ томѣ ѡзвору забѡдѣна. Мѣћутѡм, ѡна је дѡшла на ѡзвор и тѡ свѣ штѡ је прѡчѡно ѡватила стрѡ у сѣбѣ, ѡпѣт и пѡтрѣви прѣслицѡм, биле сѡкнѣ дугѡчкѣ шѡрокѣ, голѣмѣ нѡшене, у скѡт сѡкнѣ, кѡко је ѡна пѡтрѣвила прѣслицѡм у скѡт сѡкнѣ и свлѡчила сѡкнѡ нѡнижѣ ѡна је мѡслила да ѡѡ нѣшто из вѡдѣ и цркнѣ. И ѡстѡло Лѡубино врѣло. Цркнѣ ѡд стрѡѡѡ, ѡл без вѣзѣ. Ѡна је стрѡ ѡзѣла у сѣбѣ штѡ су цѣлу нѡћ ѡ том прѡчали. А прѡчѡ ми је мѡј дѣвѣр Жѡвѡта, ѡшли на свѡрѡње ѡи три, чѣтри. И кѡјѡ прѣвѡиђѡ се код сѡтарѡчкѡг грѡблѡ, прѣвѡиђѡ се. Ѡдѣмо мѡи кѡо бѡрјѡк бѣлѡ вѡјѣ се у грѡблѡ. Ѡвѡ трѡј"ца стѡдоше, ѡ јѡј нѣ смѣмо дѡљѣ, ѡј да се врѡтѡмо ... мѡ кѡ нѣ смѣ, ѡдо прѡво ѡномѣ. И ѡн дѡјѣ, ѡнѡ пѣшкѡр на крѣсту. Вѣтар дѡвѡ и мѡшѡ пѣшкѡр.

Вѣрослѡвѡ Мѡићић (Пѡвловић), 1929.

Мѡличѡница

Бѡднѡк прѣ сѡнца дѡнесѡ, сѡд ѡдѡ у шуму па ѡсѣчѡ, дѡнесѡ прѣ сѡнца, стѡве ѡс кућѡ и ѡзаћу, мѡ дѣца ѡзѡћ"мо, лѡубѡмо Бѡднѡк. Гѡтају прѣ, кѡде лѡубѡмо Бѡднѡк да лѡбе ѡвце јѡгѡнѣце. Лѡубѣ ѡвце јѡгѡнѣце, лѡубѣ крѡве тѣѡце...Бѡцѣ зѡби и пѡпршћу Ѡнѡм зѡблѡ Бѡднѡк. Мѡи тѡ јѡш и ѡвѣк тѡкѡ рѡд"мо. Кѡјѣ ѡдѣ за Бѡднѡк ѡнѡ нѡсѡ зѡби и рѡкѡв"цу. И вѣче мѡи ѡсѣчѣмо, сѡд у шпѡрет, а прѣ је било на ѡгнѡиште, лѡжѣ на ѡгнѡишту. А сѡд мѡи мѣтнѣмо ѡ шпѡрет. Ѡстав"мо сѡмо јѣдно пѡрче јѡтри мѡло кѡт дѡлазѡмо. Ѡдѣмо крѡвѡѡма, ѡдѣмо ѡвцама, свѡнѡма мѡи ѡндак мѡло чѡрамо ѡнѡј жѡр. Ѡвѣче на Бѡднѡи дѡн ѡносѡ ѡнѡј кѡ је ѡцѣко Бѡднѡк, ѡн ѡносѡ и ѡ кућѡ. А мѡи дѡнесѣмо жѣне слѡмѣ дѣци и ѡбѡцимо у слѡму ѡнѡј ѡрѡја, јѡбѡкѡ, пѡра, бѡнбѡнѣ; ѡмѡ дѣце бѡла Бѡгу и кућѡ. Јѣ л чѡрѡла ѡ вѡс ѡвца Бѡднѡк? Кѡд нѡс је чѡрѡла ѡвца. прѣгрнѣ се са гѡбѣром ѡзѡткѡним. Дѡнесѣ се јѡтри на Бѡжић, пѡлѡжѡјник бѡдѣ дѡведѡ ѡвцу. Јѣсте. И сѡде дѡведѡ ѡвцу и ѡзѡмо пѡкрију је прѣ гѡбѣрѡм, тѡ ѡд вѡнѣ је се ткѡло. И тѡ пѡкрију ѡвцу с ѡнимѣ и дѡдѡ кѡзѡи колѡчић ѡнѡј ѡмѣсѡмо дѡмѡ ѡјѡ ѡнѡј колѡч"ћ и

дам̄о̄ јој јарме и т̄о као п̄ложимо јој, изљубимо. К̄олко в̄арница̄ ... ал јесте нема т̄о сад. Није ӯ нас п̄ложјима био ч̄овек. Која пр̄ва ис кошаре изиђе и она нос̄и клепку ц̄еле г̄од"не дан̄а, нос̄" клепку те се чӯјџе д̄е су ђвце. Так̄о се г̄атало. А сад̄е није ... ид̄у сад не̄ка д̄еца. Пӯно пр̄е којешта је било.

*

Свадба. Јој, ја како сам дошла, ти би се и ти зачудила. Мен̄е су дошле две син̄ов"це и тај мој ч̄овек да ме во̄ди. Мој бра̄т мла̄ђи и с̄естра, а она̄ј бра̄т и сна̄ д̄оле спремају као вечеру. Ја се об̄лачим̄ д̄ ид̄ем као да сам пошла не знам̄ д̄е сам пошла. Оно једно, с̄естра ми та жал̄ости стоји. Нисам побегла, он" су знали, ал вече, ја нисам те̄ла д̄ ид̄ем за уд̄овца, мислим̄ да неће нико знати кад ја ђдем̄. Так̄о сам била мал̄оумна. Већ вече, он" кад ме ђбежали, ђбежала ме та т̄етка моја. Било је т̄о код мене незгод̄е. Моја та т̄етка. Ја била одр̄екла. И она каже: знаш̄ дијете, како ђнеш, иди за сир̄ому, а тај момак што сам се ја са њим̄ дрӯж"ла, он је био танак. Уз̄ела га љјна и љјак под своје. Иди д̄ол, каже, па се м̄учи, аврамовићким̄ ж̄енама ч̄ешљај к̄учин̄е. И ја посл̄шам̄ ту т̄етку; не знам̄ ја...

Живодарка Вуковић, 1925.

*

Ја сам ту пролазио, ишо̄ ту и разговар̄о са д̄ев̄ојком̄ па сам посл̄ен пр̄еш̄о те ђвӯ моју љзо̄. Ја сам био двајес и п̄ет г̄одина̄ нисам се женио̄. А у наш̄ем̄ м̄есту ако пр̄ђш̄е двајес п̄ет г̄одина̄ ти си стар̄ији момак. Ја ђндај шта ћу. А об̄елодан"ли ми вако: ја љзм̄ем̄ лепо па нађем̄ ђвӯ моју код оваца̄. Живора̄да мајка и кажем̄: „ђнеш ти за мен̄е да пођеш?" каже: „питај моје“. Реко: „слушај, нем̄(м) да пита̄м твоје ништа ако се ја и ти договоримо“. „У реду, ја ђћу“. Ја ђдем̄ посл̄е њ̄ен̄оме ђцу: „Слушај, ђнеш ти д̄ удаш̄ ђвӯ ћерку за мен̄е“. Каје, „м̄оре, није она за удају“. А они знад̄у нас Кнежевиће, она је ис сир̄омашн̄е к̄ућ̄е, а ја из б̄огат̄е. Пијем̄ ја са њим̄ ракију, а он једва дочек̄о: „Слушај, ја ћу да кажем̄ њ̄ђзи да она дођ̄е“. Она у с̄оби дрӯг̄ђ. Она ђтвори врата. Овде, ђва к̄ућа. Та̄ле, ђћу ја њӯ. Он је видио њӯ једар̄ед кад је прошла из Ос̄ечине б̄оса. Има̄ једна д̄ев̄ојч"ца у Шум̄арцима. А Шум̄арци зов̄е се тај засеб̄к. Има̄ тамо једна ал не знам̄ чија је, али добра с̄еч̄е кор̄ак кад ид̄е, а ид̄е б̄оса само пл̄ешти, а др̄жи ципеле у р̄укама да не поц̄епа̄. И ја је пито̄ чије си, а она мени: „Д̄обар дан“, саг̄е се каје љубим̄ р̄уку... Е ту ћу да довед̄ем̄. ђде он посл̄ен и пита̄ да дођ̄емо да гл̄едамо к̄ућу. Гл̄едали к̄ућу, исп̄екли ми пр̄асе, договоримо се, вр̄шим̄ свадбу. Триста педес̄ет сват̄ова̄ пешака̄, само тр̄ђа кола. А двадес̄ет и две младе у Миличици се венчавају ђндај. Двајес две младе. Мени ма̄ти казала вако: „Е, сине, сине, св̄е спремамо само не волим̄ да се копила рађају. Ако не ид̄еш у цркву ништа што ми усп̄евамо волик̄о неће бити“. „Ма̄ти, не б̄ђ се“. А Теод̄есић био Драг̄ђло... ђдем̄, венчамо се, вратим̄ се. Свӯ сам д̄ђцу крстио како тр̄ђба. Нисам се ја либио. Слушајте, ја ђвӯ ако сам гр̄ешку направио...

Жена била ђсам г̄одина̄ мла̄ђа. Е, знаш̄ како се било. Ка-смо дошли, ка сам дош̄о и довео, т̄о је било овако. Ја сам каз̄о њ̄ђ: „Слушај, др̄ма̄ свадба љ нас, ми у кр̄евет да леж̄емо. Слушај: ђца, ма̄јку имаш да ми поштујеш, моје родитеље не см̄еш... шта г̄ђ см̄атраш̄ само мени кажи шта не ваља, а ја ћу т̄о посл̄е...

*

Брат мој, није видио, био слеп али био ... е сада мене стрина наврати његова мајка види дал ће шта год бити од њега, пошто је он неспособан. А млада као лутка и сад они у кревету спавају. А ја ти дођем, а ја ти полако улазим вако на врата и полако подвлачим се под кревет и лежем. И дојоше они и легоше. Саде да видим шта ће бити ал добро је, прошло је неки дана. Је ли Жико како зовеш чику Милића, каже: оцо; како зовеш нину Лепосаву, каже – мајка, како зовеш Обру, каже - деверко, како зовеш моју Даринку мајку – мама, како зовеш Милана – ђешо, како зовеш његову маму – мам'ца, како зовеш Тићу - Лепојко, како зовеш Ружу – сестрица; како зовеш Мицу – Милосна; како зовеш Драју - лепотан; и тако све ... Ја слушам. Ондај пипну је, она каже „бежи од мене“, а ја ти лепо полако, а оће цигерица да ми пукне од смејања па полако шибај, шибај па с извучем ...Знаш шта сам једаред радио, њему. Направим се ја да сам млада. Била нека Славка девојка и она говори, а он не види. И правим се ја повежем се и легнем. А он није се био оженио, а а он младих бујан. И сад ја се повежем, а она уће ту кад нема ових старијих. Она говори њему ако оћеш ја ћу доћи да легнем са тебом. Ајде у кревет. На врага све је то било а пита „што ти то не мош да говориш, кад он примети да сам ја кад је ме стего кад је почео да бије ... а добио сам батина кад је осетио да није Славка да сам ја. Почо да ме пипа. А ја немом молим те Боро, пусти ме изудара ме поштено.

Тривун Кнежевић, 1924.

Остружањ

Печен'цу ујутру ка-се све заврши то, домаћин исече. На два нач'на је се прчен'ца користила. Код нас, у нашој кући је кориштена плешка десна, осече се ... Ђе, забравио сам. Чара се ватра, чара се ватра, то се звао положјаник. Честита. Дође или комшија или неко од фамилије. Обично комшија. И дају дар. Добијем чарапе ил нешто ме дарива онај, честитам „колко жара, толко пара, колко они варница, тол'ко овчича, колико ...“. Ако мушка деца, женска деца, а код другји је било прво сечу главу, па оно остаљају, а та плешка лева, она је се остављала за Богојављење. А на Богојављење је обавезно ишо неко ис куће у цркву и тамо се светила богојављенска вод'ца. И понесе се вако једно стакло, и у то стакло се наспе те водице и она целу годину дана до друге стoji увек зачепљена, туде.

Деда ка- ту плешку отвори гледā горе, горе она чаш'ца де има. Ако има нека мрља или бушка, каже се умреће неко у к'ћи, ако има доле испод, умреће неко од фамилије. А имало је једно, онако доле на дну самом као мрштелица. Ота моја баба није волела тог мог деду, па каже, њега звала Брато „у нас нема стареш'не;“ а он каже одавно њега нема. Откад ти њега не поштујеш, њега нема.

Спасојевић Живорад, 1923.

Плужац

Јесмо млѐли кад оћемо пројѐ. Штā ш тѝ кад имāш шен"цѐ штѝ-ће ми проја. Ймѝ је млйн, гѝнено у млйн. Прѐ веден"це, ѝтраш у веден"цу и самелѝш. Ймало је дѝл у Јадру у Пецкѝ, чѝтри веден"цѐ. Сā то, нѝшта. Тѝ је прѐ ѝправљено, јā сам нѝ запāнтила. А свāкѝ домаћинац ймѝ свѝј рѝд. Зна кад је свѝј рѝд. Зна кад је свѝј рѝд, ѝн идѝ и мѝлѝ. Ймали рѝд, нѝкā гѝрњака бѝла... И једарѝда мѝ натѝварѝмо, потерāмо, а ймали смо и вѝлове, па... Бор"сављеве сѝстрѝ бѝѝ и нѝгā нāна одгāјила, бѝѝ дѝчко. И ѝн ѝдѝ гѝр ѝрати код јѝднѝг чѝвѝка, а јā и Бор"сав пѝватāмо крāве, двѝколица и сāнтрач намѝстѝмо, поте, рāмо да самелѝмо за свѝње и за стѝку, јāрмѝ – чѝтри цāка и дѝл йдѝмо нѝзбрдо, дѝл оћемо, бѝла пѝтрѝвѝ се шунагла и рāсцѝпѝ нам цāк и пѝчѝ жѝто йзлазити. Док јѝдна девѝјч"ца гѝнѝ ѝздѝ, вѝдѝм јā да ѝнѝ дѝте нѝшто нѝсѝ. Реко, Мѝјѝ, имāш ли йглу? Кā ймāм, велѝ дāј да ушијѝм цāк, прѝби нам шунагла. Ушијѝм јā и пѝјѝм. А ѝвāј ѝв Свѝто сāде, де -си бѝла де -је Зѝрка, и из Драгѝјла нѝкѝ Мāчак – ѝн" натѝварѝ и ѝни пѝђу и прѝђу нāс тѝд док смо ми уш"ли цāк, ѝн" нāс прѝђу и ѝдѝ. И дођу ѝни Мѝјѝ и зāспѝ тѝд дѝнѝ веден"цу, зāспѝ и ѝдѝ гѝр и ѝнѝ гѝрњаку де -смо мѝ трѝбали да мѝлѝмо, ѝдѝ и скѝнѝ ѝнѝ пāприцу и нѝ морѝ веден"ца да мѝлѝ. Дѝјѝмо мѝ гѝр, йдѝмо ми с крāвама, крāве науч"ле кѝ и вѝлови, на ѝнѝ двѝколицѝ, йдѝ порѝд ѝнѝ ... кад ѝто ти ѝни ѝзгѝр йдѝ, нѝ двѝјица. Питā нѝ Бор"сав дѝ. сте бѝли? Йшли у гѝрнѝ веден"цу да вѝдѝмо кā дāл ймā кѝ да мѝлѝ. Нѝмā Бѝро нѝкогā, вāтра је рāжарѝна, сāмо зāспѝш, сāмлећѝш и тѝ кāјѝ ѝдмā, ѝно вāтра ти. Јѝј, сāмо дѝјѝте да ти йспрѝчāм. И дѝјѝмо, ствāрнѝ, пѝстѝмо крāве, пѝвѝжѝмо, и Бор"сāв упрѝти цāк и однѝсѝ и зāспѝ гѝр ѝнāј кѝш. А нѝје глѝдѝ дѝл. ѝдѝ тāм и пѝстā вѝду, реко Бор"саве јѝси л пѝстиѝ вѝду, кāјѝ јѝсам. Па дѝјѝте не ѝкрећѝ се кāмѝн. Гѝрнѝде, кā мāло. Јā вāкѝ гѝрнѝм, нѝ морѝ да се пѝкрѝнѝ кāкѝ... реко, нѝђу јā гѝрати вѝше, нѝмā ѝд ѝвѝг нѝшта. Е, сāд ѝна ймā мāло вāм де -се пѝдѝжѝ, де -се спѝстā. Дāл нѝје ѝвде мāло трѝбā спѝстити, глѝдāј тѝ. Јѝј, кāјѝ, ѝни су мѝни ѝвѝ скѝнѝли. Мѝтнѝ ѝн рѝку доле нѝмā кāјѝ пāприцѝ. Свѝто и Драгѝјло скѝнѝли. Јѝси вѝдио кāки су тѝ лѝди бѝли. И нāма је бѝло тѝжѝм, Мѝјѝ, ако се вѝрујѝш, пѝкупѝш ѝнѝ жѝто из ѝногā кѝша. Нѝмā тѝд да ймā шѝрпа ил нѝкѝ сѝд да ти тѝ кѝпѝш. Ймала сāмо нѝкā лѝпат"ца. ѝнāј, и јѝдва пѝкѝ писмо и натѝварѝмо, пѝватāмо крāве и дѝћѝмо дѝл кѝд нѝ. И завѝставѝмо нѝд прѝд веден"цѝм. И Бор"сав нѝма кāжѝ: Драгѝјло штѝ вѝ вāкѝ урāдѝсте? Јел тѝ, кāјѝ, нѝје ѝблāн, срамѝта? Да-вас срāм, велѝ, бѝднѝ, нѝсам јā ... да је дошѝ нѝкѝ чѝвѝк ѝзгѝр из Оровѝцѝ, па нѝ би трѝбали вāкѝ да урāдѝте. Кā, штā смо Бѝро урāд"ли?, штѝ сте скѝнули пāприцу да јā не сāмелѝм. Кāје, мѝ смо вѝдѝли вāтра гѝрѝ, нѝко је млѝо... Ајде, закѝн"те се вѝ вāшѝм дѝцѝм. Ёво вāм и крāве и ѝва двѝкол"ца и ѝвā чѝтри цāка жѝта. Нѝшта нѝ трāжѝм, јā йдѝм кѝћи мѝјѝј, а вāма ѝво ѝвѝ сāмо се закѝн"те да нѝсте вѝ. Закѝни се тѝ да смо мѝ скѝнѝли. Нѝђу јā да се кѝнѝм, кѝн"те се вѝ. Јѝј, мѝ, ај ѝдѝмо гѝре, Мāрковић нѝкѝ бѝѝ Гвѝзден, ѝдѝмо кѝд нѝгā, дѝјѝмо гѝр пѝчнѝмо прѝчати, а ѝн сāд нāпаднѝ на Бор"савa д йдѝ гѝр на тѝ бѝднѝ брāну да ѝдјāзѝ вѝду, да нѝ мелѝ у нѝј. И јā, и ѝтā Стѝјана, Гвѝзденѝва жѝна. Нѝмѝјте йћѝ мѝлѝм те. Штā тѝ знāш, ѝтѝћѝ па се побѝти па се уѝ"ти јѝдан дрѝгѝг, па јѝбѝм ти и мелѝву. Ћут, Бор"саве, нѝмѝј йћѝ мѝлѝм те. И нѝћѝ ћемо ѝвде, сѝтре ћемо йћѝ па сāмлећѝмо ако бѝднѝмо... дѝл у ѝтѝј дѝл веден"ци, нѝћемо ни йћѝ гѝр. Кад прѝстанѝ ѝни ћѝтише, сѝдѝсмо, прѝчасмо о кѝјѝ чѝму, прѝчасмо и полѝгашѝ и пѝспашѝ. Кад јā јѝтри пѝтли пѝвāјѝ, јā ўзѝ вѝкати Бор"саве, ајд... ўмѝсѝмо се мāло пѝватāмо крāве ѝнѝ стāјāло нāкѝ. Дѝјѝм дѝле, ѝни сāмлѝли и ѝтишли. А тѝд је ймаѝ чѝвѝк, веден"чāр. А й ѝн ўзеѝ и зāсу јѝдну тѝрбу. И кāјѝ, Бѝро, сā сам зāсу тѝрбу, да сам знāѝ да ћѝш дѝћи, нѝ би кāјѝ зāс"пѝ. Па, нека Јѝубѝ нѝк сāмелѝ, чѝкаћу, кa-сам чѝкѝ цѝлу нѝћ чѝкаћу и тѝ. Йзāмне чѝкѝ ѝнѝ тѝрбу, пѝкупи нѝ знāм чѝјѝ је бѝло. И кa-су ѝни ѝв найшли, нāна велѝ, свѝкрѝва

ми тек се сунце велї дїјете рађа, ја вас поглѣдам. Ја, изијо, њни каје, идѹ. Велїм, деде мѡј Бѡро и снајка и њни су ѡтшли јучѣ, па и нѣмѡ. Ёто и ѡн" љу, сѡћѹ и ѡн" су пошли за нама. Нѡна веселѡ скапала поглѣдајући, сѡћѹ ѡн" дѡћи. Нѡна, велї, нѣмѡ дїјете, ја изѡјѣм па се надвїрїм, дал идѣте одаклѣ. Ми самѣљѣмо ѡнѡ чѣтрї цака и дѡјѣм вод ѡнѡ већ јѣдан сѡт. И Борисѡв ѡдѣ сутрѣдан, у Сѣчину и нѡјо јѣднѡг чѡвѣка ис Пољѡнѡ исто и кажѣ како су ѡни радли. Ѣдма, позѡвѣ Свѣту и кажѣ Свѣти: „Свѣто, да ѡдѣш да мѣтете ѡну паприцу де, -сте је нашли да вратите и да ѡставите нѡде је л љу вас прејавити минїцији. Ѣдма љу минїцију послѡги, сѡмо ако нѣ буднѣ јѡш за двѡ сѡта, ѡна намѣстена нѡд. Отрчи и намѣсти. Ѣн, чѡвек велї – сѡ љу д идѣм да видїм. Ако нѣ бунѹ намѣстили, минїцију шѡљѣм. Ја-сам тѡ нѣколкѡ пѹта приповѣдала и причала. Ја-то нѣ б" урадла мѡре.

Радѡјка Марковић, 1924.

Рѣбелъ

Имам кѡлибу а ѡдав двѡ сѡта пѣшака до мѡјѣ кѡлебѣ. Тѡ је гѡре с ѡнѹ странѹ Мѣдведника према Кѡшљама. Имам пѹт крос шѹму о дѡма ѡдавѣ од Рѡјића капијѣ, гѡре на вр Мѣдведника и између Мѣдведника и Јабланика ми прѣлазимо нашу планину ... нѣмѡ пѣсто мѣтар између тѣ двѣ планинѣ. Сѡмо имѡ јѣдан посѣд, ѣктѡр зѣмљѣ између Мѣдведника и Јабланика и тѹдѡ имѡ пѹт. Ёво, сѡд ѡвѡ комшинка ѡна за нѣки дан се спрѣма да идѣ гѡре код кѡлебѣ гѡнї ѡвце. Сѡма бѹдѣ гѡре. Имам дивљї свињѡ, срнѡ, јѡзѡваѡца, бивало је и мѣдвѣда. Ја сам се бѡш јѣднѣ прилике сѹсрео са мѣдведом. Мѡј ѡтац кад је дѡшѡ из Нѣмачкѣ и(з) заробљеништва и мѡрѡли смо да идѣмо у зѡраду да се нѣки дїнар зарѡди да се кѹпи жита. Ми смо ишли и сѣкли смо дѹжицу од бѹкавѡ и ѡн је ѡстѡ да нѡћї у кѡлеби, а ја дѡшѡ ѡвде код мајкѣ и ѹјутру да понѣсѣм ранѣ и дѡбро сам поранио. Тдарла је мѣшава од пѡла пѹта, снѣг, вѣјавица. Ја-ка сам бїѡ на дѡмаку кѡлебѣ између Мѣдведника и Јабланика нѣшто је крѣнуло кроз ѡнѹ олѹју у виду пласта, сѣна, великї, али ... и сѡмо тѡ крѣћѣ се према мѣни. А ја сам се ѹплашио, тѡкѡ се нашѡ у нѣзгоди па не мѡгу да кажѣм ѡ-ѡ, него ѡ, ѡ .. крѣнѡ сам мѡжда триѣстину мѣтарѡ, ка-сам ја сѡгледѡ нашто лїчї – ѡн идѣ према мѣни, а ја сам мѡрѡ да ѡдѣм ѹ десно, пожѹриѡ сам па-сам и пѡтрчѡ и ѡн је прѡшѡ пѹтем и ја сам дрктѡ о страѡ. Какав кѹрјак, мѣдвед. Велїкї је л ѡвї што имаду мѣдведи по зѡлошкїм вртовима лѡше се ранѣ, ѡвѡ је месѡждѣри звѡти, ѡни су тѣшки ... имѡ сам двѡјес пѣт гѡдїнѡ. Углавнѡ ... планинчина је тѡ, ал ѡн је се вїшѣ сѡгео него ја, ѡн је тѡликѡ посѣгѡ главу по снѣгу и њѣму смѣта дѹвање. Вїђали смо и мртѡвѡг. Ја сам ишѡ у ѡјку на мѣдвѣда и имало је нас нѣколкѡ кѡјї смо бїли присутни да нам дѡћѣ мѡжда јѣдно дѣсѣт мѣтарѡ ... кад је ѡјка га потисла уз нѣкѹ долину, а ѡн је имѡ тѡј прѡдор кѹ трѣбѡ да прѡђѣ на вр Мѣдведника ми-смо њѣгѡ прѡтили. И ми смо изашли гѡр пѡ изнад њѣгѡ – ѡн је се упѹтиѡ према нѡма, имѡ је пѣћину, имѡ је склѡнїште у Мѣдведнику и ми смо бїли изнад њѣгѡ – док ѡвам сѹпрѡтно са дрѹгѣ странѣ, са нѣкѣ кѡсице вїчѹ, ѡвї кѡјї су ѡјкали, кѡјї су плашили њѣгѡ, ѡће у пѣћину. Ми смо ѡзгѡ завїкали на њѣгѡ али под страѡком видїмо ... је л свѣ што се дѣсї прѣд њим, ѡн би уништиѡ, те смо мѡрѡли да отїскујѣмо стѣне према њѣму, да ѡн скрѣне лѣво или дѣсно, да нѣ идѣ право према нѡма.

Љѹбомїр Кнѣжевић, 1933.

Сйтарице

Тај у Ребелју горе под Јаблаником, и сад има ти његови потомци. Марковић се презивѡ, Величко ... Он је вршиѡ вишѡ плѣн по Бѡсни, пребаѡивѡ се прѣко Дринѡ и донѡсиѡ је, дѡбро је донѡсиѡ о Тѹрака ... имали Тѹрци дѹкате прѣ и данас имајѹ. Није имаѡ да кријѣ тамо да ѡстала, није знаѡ дѣ ће. Он је донѡсиѡ Кѡсти Алексића, трѡвцу у Јабланици дѡламо. Дѣ је сад расадник у Јабланици кад пѡђѣте виђићете од ѡнѣ кафанѣ Тађића ѡстало кѡд њѣга и казѡ „чѹвај ми газда Кѡста ѡве пѡре па кад биднѹ трѣбале мѣни да ја ѹзмѣм да идѣм ... подѣлићѣмо пѡ пола“. И ѡн је тако донѡсиѡ, нанео дѡста, подѣлићѣмо пѡ пола. Оправиѡ Кѡста тѡга Алексића домаћином, ѹзѡ Кѡста кѹћу у Ковиљачи бањи, у Врњачкѡј бањи ... рѣћѣ је ѡв дѡдио, познавѡ је нашѣ лѹде, није и плѣчкѡ. Вршиѡ плѣн пѡ Босни. Тѣ пѡре, ѡн је дѡшѡ Кѡсти тѡме де је ѡстало и казѡ „газда Кѡста, трѣбајѹ ми пѡре д идѣм. Он му казѡ „Брајко, добићѣш пѡре сѹтра дѡђи“. Он сутрѣдан дѡђѣ ѹвече, а ѡн је жѣгѡ јѣдну кречанѹ прѣко пѹта Јабланицѣ, јѣдан из Пакаља му жѣгѡ кречанѹ. Он је дѡшѡ и казѡ му „вечѣрас кѡјѣг ти пѡшљѣм чѡвѣка ѹбаци га у кречанѹ да изгѡрѣ, а кѡлкѡ ти ја дам нећѣ ти мѡло бити“. И ѡн вѣче дѡшѡ да нѡси пѡре, каже, јѣси дѡшѡ, ѣ да ми нешто ѹчиниш, да ме пѡслушаш да однѣсѣш ѡвѡм раднику вѣчеру, ѣво га лѡжи кречанѹ. И ѡн дѡнео и кажѣ, ѣво вѣчера, а ѡн „спѹсти је тѹ“, ѹ ѡла гѡрѣ та вѡтра, гѡрѣ дѡбро, ѡн плѣдѡ а ѡвај га за врат ѹвати и за ноге и фйкнѣ у кречанѹ тѡга ајдѹка. Да ѡстанѹ Кѡсти пѡре, ѡн је ѡтшѡ у пѹвѡр за пѡр минућа и затѡ је тај Кѡста Алексић њѣгов син Бѡжо имаѡ богѡство. йзѣли од ајдѹка и ѡправли сѡми сѣбѣ домаћином. Виђићете кафанѹ ако идѣте ѡвим пѹтом. И прѡпали су сад ...

Видѡје Ракић, 1920.

*

Трѣба да гађа јѡбуку и да скинѣ. Тѡ је заповѣст домаћина. ібчно скидајѹ. Ка-се ѹћѣ унутар, ѡндај се сѣда за сѡфру, ка се заврши рѹчак, изведѣ се млада, даривѡ се. Првѡ се рѹча па кад пѡчнѹ да пијѹ четвртѡм као за прѣмка што се зѡвѣ, ѡндај се изводи млада и дѡводи до младѡжењѣ, кѹма и старѡг свѡта у прѡвѡ чѣло. И тѹ сѣднѣ и пѡчнѣ се здравити нѡде. Ка-се рѹча идѣ се цркви, дѣвѣр, ѡипеле. Има кѡја спрѣма млада. Кѹпи се одѣло, домаћин кѹпи млади одѣло, дѣвѣр је ѡбчно ѹзмѡ ѡипеле. А ѡлину и дѹвак као мрѣжа исплетѣна ѡко главѣ, дѹвак се звѡ. Натурй се ѡколо и тѡ се с иглама и шналама испрѣвата да не би спѡло. Прѣстѣн јѡј дѡноси кѹм и старй свѡт, кѹпи младѡжења бѹрму. И кад дѡђѹ ѹ цркву на венчање пѡп тражи. Браћа изводѣ млада и дѣвѣр идѣ са њѡм. Ако немѡ браћѣ, доведѣ је рѡђак неки. Доведѹ је сѡфри. Тамо чѣка ѡнај с пѹшкѡм кад изводѣ млада и ѡн пѹца. И кад пѹца по неѡком гатању неѡко кѡ смѣ ѡн мѣтнѣ порѡд прага пѹшку те млада стајѣ на кѡла и прѣгрштима баца ѡвакѡ зѡб прѣко сѣбѣ на кѹћу. И зѡб тѹ прѡстирѣ кочијаш кѡји је возио. Прѡстерѣ ћебе да не би кѹпио са зѣмљѣ. індај баца јѡбуку. Баца, а народ се сабијѣ па по двајѣстѡро јѣдно на другѡ. Баца млада јѡбуку и кѡ ѹзмѣ јѡбуку, ѡн је на површини. Тѡ је јѡбука од чѹтурѣ, што се нѡси са чѹтурѡм. Сад кад је свѡдба, кад доведѹ млада, трѣба волкѡ дѣте да бѹднѣ наконѣче. Прѣсуствѹјѣ свѡдби свѣкар. За муштѹлук идѹ зѣтови, идѣ зѣт и враћа се ћевап испрѣд ашчијѣ. Направљѣна шиљак, мѣсо, испѣчѹ там. йзмѣ ћевап и газдарица му да кѡшуљу на раме, даривѡ га. Он прѡдѹжи и срѣта вам младѡжењу,

старѡг свѣта, кума и ѡстале дѡкле имѧ ѡвапа. Свѣкрова снаји да прѣслицу, врѣтено, ѡгле. Започнѣ маѡ, као да радѣ. Знѧле су прѣ дѣвѡјке да радѣ.

Гвозденија Ракић, 1928.

Сӯводѧње

Вӯкови су сине, ја сам била ко колебѣ у планини. Била трудна сѣном Слобѡданом. ѐни су пошли из јаругѣ и право њѣ четри пошли мѡјѡј колеби. Ја сам зѣнула јѣдампѣт и викнула „ѐ, Стѧно, ѡ Мѣливоје“ – ѡни су срѣћѡм чѣли ка сам викла. Дрѣги пѣт ка сам зѣнула да викинем ѡн“ су ѡдузѣли ѧвѧс. Ја сам зѣнула да викинем ал немѧ ѧвѧза и ѡни су чѣли сине и нѡсѣ чезѣбију од лѣча. Гѡре нашли како зѡвѣ се у планини од бѡра. И ѡни су запѧлили ѡдуда и викичу – Ѥ ѧ, ѡ ѧ, ѡ ѧ – ѡни ѡдоше, а били су почѣли да копају и ѡни би мѣнѣ тѧчно појѣли и ѡбоје дѣцѣ, Слобѡдана у стомаку а Рада је била маѡла сѧ мнѡм. Сѧмо да није било Стѧнѣ и Мѣливоја ја би била гѡтова. Са вѧтрѡм да нѣсу запѧли чезѣбију и ишли ѡзгѡ, ѡни су већ били Вѣро поткопѧли. Изѧшла ѡ(с) собѣ, чѣкије ѡзмѣм кабајѧги да подѣпирѣм. Штѧ је чѣкија за кѣрјѧка. Унутру била и викинула сине кроз прѡзор. Прѡзор биѡ маѡли са шѣвкама. ѐн прѡбијѣ поткопѧ вѣрта почѣли су да поткопѧвају били су ко гѡд сѧде Јорданѡва кѣћа, а сѧмо преко бѣга. Викала „ѐ Стѧно, ѡ Мѣливоје“ – и ѡни су јѣднѡм чѣли срѣћѡм ка сам прѣви пѣт викнула, дрѣги пѣт ка сам викинула немѧ ѧвѧза. Мѣнѣ је Стѧна и Мѣливој спѧсили. Знѧју. Дѡдили су ѡни, вӯкови су ишли, ѡзмѣ јѧње ѡпртѣ и ѡднѣше. Тѡ је било у Рѣјевѣку до ѐровѣцѣ. А ја изѧћѣм нѡћѡм па ѧјчѣм, а ѡвце су виж мѣнѣ у ѡбору. Изѧћѣм у срѣд нѡћи па ѧјчѣм на кѣрјѧке. Јаштѧ, викинем „ѡ- ѧ, ѡ-ѧ, ѡ-ѧ“ и ѡни бѣгају. И ја сам пѧлила зѣбију – плѧше се вѧтрѣ. ѐпасно се вѧтре плѧше.

*

И да ти причѧм ѡѣро. Кад на Стѧјнику вѧшер, ја, прѣскѡч“ла сам, дѡшла ја и Рѣжа по тѣ ираме цѣковѧне и мѣ јѣднѣ нѣдѣлѣ дѡшла, није бѡгами биѡ је радни дан. Кад ѡдѣ јѣдан ѡдѣд цѡколѣт“не ѡбувѡ ... јѡј, кѧјѣ, је ли маѡлѣ мѡгу ли да вас прѧтим ја до Рѡмни? Бѣжѣ, бѣжѣ реко, мѡј ѡтац лѣвши је ѡ тебе. Дѣ да ја тѣбѣ вѡдим кро(с) Сѣтар“це нѣ дѡ бѡг, ѡди ѡѧво те ѡднѡ. А мѣн“ је Цвѣта ѡѣгѧ насѡчила. Нѣ би ја ѡвде дѡшла да није било Цвѣтѣ и да није било бѧбѣ и дѣдѣ. Кад на Стѧјнику вѧшер у Причѣвићу и дѡшла ја и Рѣжа и тѧј Нѣкола сѧ мнѡм разговѧрѡ и ѡн ѡе да повѣдѣ кѡло, ја ѡ д ѡгрѧм дѡ ѡѣгѧ. Кад ја погледа, рѧстави мѣнѣ јѣдан у шѣширу дѡл на дѡњѣ страну, рѧстави ме, кѡјѣ је дрѣжѡ кѡло Нѣколи дрѣжѡ рѡћѧк Мѣћѡ. Глѣдѧм ја јѣс ѡн бѡг га нѣ би јѣбѡ, јѣс ѡвѧј што сам ја ѡѣму кѧзала. Кад ѣто ти јѡш јѣднѡга. Кажѣ, је ли маѡла, јѣси зѧузѣта данѡс? Реко, ја јѣсам „ С кѣмѣ си зѧузѣта?“, реко зѧузѣта с ѡвѣм што ѡгрѧм сѧ ѡѣм. А биѡл тѣ мѡгла се ѡткѧчити ѡд ѡѣгѧ да разговѧрѧш сѧ мнѡм?. Реко, с тѡбѡм немѧм вѣзѣ никакѣ, мѡј ѡтац лѣпшијѣ ѡ тебе. Ё, Вѣро, ѡвѡг ми кѣста тѡ ми је рѣкѡ, ѡсто ѡвѧкѡ ѡпрѡ прѣстом „ѡди, маѡла, да знѧш да ѡеш бити мѡја“. Ё, тѡ ми је рѣкѡ на Стѧјнику Вѡј“слав. Мѣнѣ је бѧба и дѣда ѡдѧли, а ѡтац ништа ме није пѣтѡ ни мајка. Знѧш, Радѣнко, чѣла си зѧ ѡѣгѧ. Ё, ѡн дѡшѡ ѡни су били у кѣљѣвѡј гѧрди, ѡн и мѡј тѧта знѧш с кѡњ“ма кѣћѧнке. Ё, ѡн је викиѡ мѡг тѧту ѡ Вѧљѣву, ја сам била рѣчѣна ѡв зѧ ѡѣгѧ. Ё, Ницо, дѧл није твѡје дѣте ѡбрѣчѣно у Венѡићѣ? Јѣсте,

нѣди тѣмо је рѣкѣ тѣта и нѣна. А слѹшѣј, имѣш како дрѣво близу кѹћѣ? Имѣм липу, ал није близу, иза зградѣ. Слободно кад дѣјѣш кѹћи ти ѓнѣ твѣје дѣте ѹзми па ѓбесѣ. У Вѣндѣћима ѣе ти бѣти ѓбѣшена цѣлѣг вѣка. Тѣта дѣшѣ кѹћи, пѣчѣ јѣукати. Тѣ сам данѣс чѣѣ, нѣмѣѣ да ми дѣјѣте дѣте. А бѣба кѣје „јѣ дѣјѣм ти се нѣ пѣтѣш, јѣ је дѣјѣм“ ѣ, тѣкѣ је бѣло прѣ. Мѣјка није вѣлѣла нијад. Бѣла свѣдба. Јѣ и Зѣра дѣшлѣ за јѣдан дѣн, двѣ свѣдбѣ бѣлѣ. па јѣл дѣбро, не вѣлѣ, дѣјѣте свѣѣји смо ... штѣ ѣу јѣ да вѣрѣш свѣдбу ка-смо свѣѣји Вѣндѣћи. Кѹм дѣнѣ бѣрму и са мѣјѣ рѹкѣ смѣкѣ кѹм и ѓднѣ. Зѣра је прѣ вѣнчѣта. ѹзѣ ѓдмѣ са рѹкѣ, да нѣ би кѹповѣ свѣкѣј мѣлади бѣрму, вѣнчѣвѣ ѹ фѣмилији. Имѣ ѓца и мѣјку, бѣли кѣ старѣјиј нѣрод. Јѣ сам мѣрала да слѹшѣм и да пѣштујѣм што ти је гѣд рѣчѣно па да је ѹ вѣтру, ѹ вѣтру. Ниѣи смѣѣ от чѣвѣка да рѣкнѣш рѣчи, ѣѹти. Иксѣн прѣвѣ, кѣјѣ нѣ мѣсли данѣс шта ѣе сѹтра нѣмѣ га ниѣи. Сѹтра док плѣнирѣш дѣн прѣпѣ, ѓтѣшѣ.

Ћѣро, јѣ сам имѣла кѣсу дѣвдѣ. Јѣ сам се јѣдва рѣшчѣшлѣвала. Имѣла сам дѹгѹ кѣсу, а ка сам бѣла мѣлада вѣл је до зѣмљѣ. Јѣбѣме, јѣ чѣшлѣвала, имѣм и данѣс имѣм плѣтѣнѣце. Ёво, иглѣ, ёво иглѣ ѹкоснице.

Љѹбица Вѣндѣћ, 1923

2) Ијѣкавско-ѣкавски и ѣкавизирани ијѣкавски говори

Бѣгатић

Свѣће, прѣвѣ се ѓд вѣска, али ѓни ниѣу мѣгли да прѣвѣ ѓд вѣска чѣстѣга нѣго су мѣрали да мѣшајѹ парѣфин. Имѣ је парѣфин ... јѣ сам ишѣ и имѣ је ѓн пѣсудѣ плѣкѣнѣ кѣлѣјѣсѣне, чѣстѣ дѣбре и док су ѓни фитѣљѣ тѣ нѣбавѣ за мѣлѣ свѣће имѣло ѓвѣкѣ се нѣпрѣвѣ рѣм и ѓзгѣ јѣдна шѣјка и кѣнѣп се тѣј кѣјѣ се сѣчѣ и тѣ се нѣмотѣ гѣре имѣ на срѣдѣни дрѣшка, а дѣле имѣ ... и тѹ је јѣдан рѣдио синѣвац кѣд ѣгѣ пѹно. И кѣлѣкѣ ѓѣш свѣћѣицу ѓнѣ се нѣкупѣи и ѓн пѣслѣ ѓнѣ ѓставѣ да се тѣ стѣгне, а вѣлѣкѣ свѣће имѣ је ѣсто јѣдно ѓкрѹгло као сѣнија и ѓколо... исѣчѹ по мѣри и ѓколо свѣ пѣздѣвѣни ѣксѣрчићѣи и ѓбесѣ тѣј фитѣљѣ на ѣксѣрчићѣима и ѣсто имѣ рѣнију дѣле и ѓн ѹвати ѓнѣј фитѣљчићѣи и имѣ је са ѓнѣм шѣљѣком и ѓнѣ завѣтѣ и пѣливѣ низ ѓнѣј фитѣљѣ. ѓнѣ се вѣтѣ. ѓнѣ су стѣвљѣли пѣмало сѣмо вѣска, а вѣсак су прѣдѣвали сѣлѣѣи. Вѣсак се дѣбѣјѣ ѓд кѣшни ѓд чѣлѣ. Ка-се ѣсѣдѣи мѣд ѓнѣ пошто ѓстанѣ пѣслѣ тѣ се прѣкѹвѣвѣи и тѹ се стѣврѣи вѣсак ѓд мѣда.

Мѣливѣј Мѣтић – Мѣћѣн, 1925.

*

Дрѹжила се са ѣим трѣ-чѣтрѣи гѣдинѣ по Грацу код ѓвѣцѣ, ѓн сѣромѣшнѣји и нѣ дѣјѹ д ѣдѣм. Јѣ с мѣслим штѣ ѣу ѓни мѣнѣ закљѹчајѹ, бѣла јѣдна магѣза, јѣ спѣрѣчила ѓнѣ дрѣњѣцѣ што сам имѣла па свѣзала у мѣраму да пѣнесѣм. А ѓни нѣшли па прѣкрѣили. Кад јѣ трѣбѣ д ѣдѣм нѣмѣ тѣгѣ. Јѣ се нѣлѹтѣм па зѣбѣјѣм се у тѣј крѣвет као да спѣвѣм, али смѣслим – гѣре бѣѣ шѹбѣр, кад ѓкомѣмо мѹрузе гѣре сѹшѣмо кѣмушу па спѹстѣмо дѣле ѹ јѣслѣ гѣведѣма. Јѣ-имѣла јѣдну ѣљѣницу шарѣну нѣкѣ прѣсѣчену и мѣраму на глѣви. И ѹстанѣм јѣ и крѣз тѣј шѹбѣр ѓзгѣ се спѹстѣм ѹ

подрум де-су гòведа и кòњи и дòле ка-се спу̀стим ја преобучем а̀лину да бèжим да се удам; а̀љ"на превр̀нута, каиша нѐмā марама òстанѐ вѝсѝ òзгò н̀анижѐ. Они дòђу и нађу тò и вѝдили òндај да сам ја побегла. Отац ми дòђѐ у оштини р̀адиò бѝò благајник гòдинама. Мајка ј̀адна плакала к̀укала, велѝ нѐмā је òтишла је, а òн òндак најмлађѐг бр̀ата тòг пòшлѐ „идѐ ти вѝди дал је òна т̀амо дòшла”.

Мѝлица Антонѝјевић, 1928.

Бр̀езовице

Д̀али су ме мòји. Сјѐћам се са сватòвима сам òчла, н̀исам òчла п̀јешкѐ. Са сватòвима са к̀љусетом, м̀ла̀да на кòња. Вѝдела сам га кò ц̀рквѐ ка-сам се в̀јенчала с̀а н̀им, пòслѐ га вѝдела вѐчи ка-сам дòшла òвде; òтò, нѐ знам ни ја ђе је бѝò. Òчò п̀рије м̀енѐ, ја ти п̀ричам бòгами. Са сватòвима сам ја дòшла, м̀ла̀да, ја сам на кòњу, а ђевѐрскā мајка вòдила кòња, ђевѐрова мајка. Б̀ило је с̀едло па нѐкѝ ѝрам и у̀зјашѐм се на кòња и т̀у сам дòшла прѐт куђу. Имала сам ђевѐра па мајка њѐгова и мòја к̀ума òна ми је из М̀аковѝшта из У̀жичана... дòшли су св̀атови и мòј ђувѐгија са н̀има. Св̀атови су пòсјѐдали на сòфру и м̀енѐ су пòслѐн извѐли ѝс кућѐ. М̀ла̀да није сјѐдала да сјѐднѐ у̀ пр̀во ч̀ело са човјѐком. Мòј òтац к̀ажѐ кòд м̀енѐ нѐћете сјѐсти ниј̀една. Тò ниј̀една није сјѐдала до ђувѐгијѐ п̀рије, т̀акò су свѐ биле м̀ла̀де п̀рије. С̀а̀декан п̀ртѝ је, нòсѝ је ... Извѐò ме мòј бр̀ат. Имала сам а̀лину на с̀еби и к̀апут и ц̀ипеле. С̀ад је р̀азлика у од"ѐлу, òвò у̀ м̀енѐ ј̀елече. Од"ѐло, з̀аједно, т̀акò ти је кòд нас б̀ило. И ка-су св̀атови пòшли ја сам у̀зјаала кòња и ишла на кòњу до у П̀устињу. Òтишли ц̀ркви и в̀јенчали се и òпѐ су òни довѐли к̀ума и т̀а свѐкрва што је б̀ила ђевѐрова мајка довѐла к̀љусе òвдѐкан и скинули м̀енѐ с̀ кòња.

*

Ћ̀уги, ни́кад ни́ко ни́когā ни́је пољ̀убио кò ц̀рквѐ и гр̀едом. Т̀акѝ òбичај б̀ивò. Кòгā, ò боже с̀ачувај. К̀унѐм се. С̀ад је пр̀ошло, òн је у̀мрò мòгу те лагати како òћу, ал нѐ лажѐм те. Свѐ ти п̀ричам. Ни́кад тò се ни́је л̀убило гр̀едом, ни у сватòвима, с̀ад је др̀угѝ òбичај. Ј̀а н̀исам, ја-се не стѝдѝм тòгā к̀азујѐм ти. Ни́је свѐкрва ишла òт кућѐ. Òбичај је кад дòђѐмо прѐт куђу т̀амо ѝзнесѐ се послужѐње, к̀ава, пòсл̀ужимо се и к̀аву пòпиј̀емо шòље ... Кад сам пòшла од мòјѐ мајкѐ у̀ сватове, пòпила сам к̀аву и р̀азбила шòљу, а òвде н̀исам л̀упала. И ш̀ећера се б̀ацѝ из р̀укѐ пр̀еко с̀ебѐ, и с̀ад т̀акò, т̀акѝ òбичај. Пòпиј̀ѐм к̀афу и у̀дарѝм ò земљу и р̀азбијѐ шòљу. С̀ад у̀дарѐ ò кòла, р̀азбиј̀у òчас. Д̀онѐли су òни м̀ени дòлекан од"ѐло. Ни́је нòшено ђѐвап п̀рије, ни́је свѐкар. Посл̀ужила ме, да ти пр̀авò к̀ажѐм ч̀инѝ ми се са м̀едом, нѐ знам. Ч̀инѝ ми се са м̀едом и к̀аву су узв̀арили, у̀шла сам у̀ куђу.

Б̀ила св̀адба дв̀а дана. С̀в̀адба се рачу̀на òнај п̀рвѝ д̀ан ка-сам ја довѐдена са сватòвима из мòг р̀òда и др̀угѝ д̀ан пòслѐн т̀ај је с̀ав ѝсти н̀арод д̀одиò и п̀рилоге донòсили и св̀адба б̀ила ј̀абòме. Мòји дòшли и òни др̀угѝ д̀ан. Д̀онѐли пòгачу и к̀ило р̀акије. Мајка ми је пòслала плѐтѐње и ѝглу и у к̀ануру прѐђѐ, ни́је ни мòт̀ато ништа. А с̀а̀декар нòсѐ, и ја трѐбā да смòтам и пòчнѐм да плѐтѐм пòслѐ кад дòсп̀ѐм. Д̀ала ми је свѐкрва пр̀еслицу да пр̀ѐдѐм п̀рво, пр̀еслицу д̀аду. Д̀ала ми је кад је р̀аднѝ д̀ан б̀иò, к̀ано м̀ла̀ди се д̀ајѐ пр̀еслица. А ка-су св̀и св̀атови òчли и н̀арод се р̀азишò и òстали м̀и с̀ами, свѐкрва ми је д̀ала пр̀еслицу и вретѐно. С̀п̀авала сам у̀ соби, н̀исам

у вајату. Родила сам послен другѣ годинѣ, никад доктору очла нисам. Никад, да ме је жѣнски љѣкар прегледѣ. Тѣр сам родила ђвд, ђгњиште било, а сина сам родила у шѣми доле. Моја је свѣкрва ђсѣкла нѣкакѣм српом пуѣпак, прије је тѣ такѣ сјѣчено. Бѣгами, бѣѣ је тај срп дѣбар, вако га турила на шљиву.

*

Па три мјесѣца по Ђурђевуднѣ, три мјесѣца по Илиндану, од Илиндана до Митровднѣ... па тѣ ти је годинѣ дѣба: три мјесѣца ђд Ђурђевдана до Илиндана, а три од Илиндана до Митроваднѣ. Шта ш поново вишѣ? Од Ђурђеваднѣ знаш кад је Ђурђевдан, до Илиндана три су мјесѣца, од Илиндана до Митроваднѣ тѣ је пола године, а од Илиндана, од Митровдана до Ђурђеваднѣ су шѣс у зѣму ваѣа, па ти мјѣри како ђш.

Мѣлица Петровић 1928.

*

Дѣлазили су и чѣтници, брада дѣвдѣ. Баш сам причала ђвѣј мојѣј снаји јѣтрѣс. Јѣтрѣс кажѣм, реко дѣшли у Вѣлимировѣј кѣћи игра, ја стѣјѣм дѣшѣ ми и ђтац и мајка на игру и брат тај старѣји. Ја сам дѣшла и стѣјѣм уз мајку. Јѣдан поведѣ коло чѣтник дѣвдѣ брада, млад је, други дѣђе ђтуде ђд вам са мнѣм да играш до њѣга. Ја погледа у мајку ђна очима да ѣдѣм, мѣрам ђдиграла и ђн мѣни дајѣ сат рѣчни. Реко, тѣ ја нѣ носѣм, мѣни тѣ нѣ требѣ. Ја се вратѣм мајци ђпѣт и стѣнѣм код мајкѣ. И нѣ волѣм ни данѣс, нѣ волѣм ко нѣси браду, нѣ волѣм. Толикѣ је страк, ђни толикѣ су страк. Ја-сам бѣла гѣре ка-сам бѣла у планини и мајка ми и ђтац бѣли кад вѣче кѣрови лѣјѣ, гѣрамо баба Ката та, што је стрѣна мога ђца вѣчѣ Нѣдѣљко кажѣ, лѣјѣ кѣчићи, баш су дѣшли кѣрјѣци на ђвце. ђн пошѣ ѣди, вѣди. ђн пошѣ кад гѣре чѣвек се вѣдѣ пошто завѣршено рѣто. ђн гѣре кад погледа двѣ чѣвѣка према нѣбу вѣдѣ, пошто је гѣре брегчић, знаш. ђн пѣбјегнѣ у вајѣт и бржѣ затворѣсмо и закљѣчасмо вајѣт, кљѣчѣница дрвенѣ само врата мѣре да устави, нѣ морѣ да ђтвори друкчијѣ. Јабѣме. Дѣђоше на врата луѣајѣ. Луѣајѣ, мајка кажѣ „Ко је тѣ?“ – ђтвори. Не ђтварѣм нѣкомѣ, нѣмѣм ђвдѣ, а ђвај најмлађѣи брат бѣѣ дѣламо ѣе-нам је кѣћа. И ђна кажѣ, не ђтварѣм нѣком нѣѣас, кад свѣнѣ ђтворићу, ја-сам сама са ѣѣѣм. А ту ми је и брат старѣји и ђва двојѣца. И Свѣтомѣр бѣѣ ... и Вѣдоје и таѣта и нана.

ђни ђдоше и ђдоше доле колиби јѣднѣј, јѣднѣг чѣвѣка и после су га ѣватили у сред дана и ѣбили у Вѣјиновачи, Мѣлоје. ђндај је Сириѣим и ђвај мѣре и ђндак су ђни тражили Мѣлоја д ѣбијѣ и Сириѣим је тражиѣ Мѣлију мѣг да њѣга ѣбијѣ и њѣга. ђн је ђшѣмарио под Рѣмнѣм Гѣрѣм дѣшѣ Стѣван Сириѣим ђшѣмариѣ га. И ђн је дѣвео њѣ да га ѣбијѣ, у прѣви мѣрак, нѣје ни прѣви мѣрак бѣѣ, ѣбили су га у Вѣјиновачи, Мѣлоја. Чѣкај, чѣкај, јѣсу прије Бѣрисава ѣбили ... нѣшто нѣ знам, да ли су га прије ѣбили или после ... Јѣк после, бѣли су Мѣлоја прије ѣбили. Ка-су га рѣнили у Лѣстѣку гѣре и преко Грѣдинѣ и тамо и за Јаблаником су ђни њѣга ѣбили.

Кажѣ, ђни су ѣбијѣли ко је партизанѣ подржѣвѣѣ, ђни су клѣли. ђни су сѣдам ѣдѣи ваљѣде ил дѣвѣт, нѣ знам кољко ђнѣ бѣ, Срѣтен Мѣлићѣвић, Тѣмић Жѣворѣд ђнај и(с) Сѣшиѣѣ, Рѣдивѣј мѣре из Цѣлата ђнај, пѣт су ђндај прѣтерали и побили и Саво, Саво је пѣбјегѣѣ, ђнѣ поклѣли гѣр. Јѣдан је пѣбјегѣѣ, а ђнѣ поклѣли гѣр. Јѣј, шта

смо претрпили. А ја сам, још сам била, била сам још партизани дођоше каже „ти се дружиш, ти знаш за Вукмана Прокића, а он је био четовођа. Како ћу ја знати, па казџо ти је његов син. Реко, ја не познајем га, а дружила ја се са његовим сином. Кажџе, сѧ ћеш ти да идџеш сѧ нама у Вујиновачу, па ћеш кад те биднџемо тџурили на струју, свѧ ћеш касти. Јѧ нећу ићи сѧ вама, а ви мѧнѧ убите џвд. Партизани. Јѧ сѧ вама нећу ја не знам тог човека, нисам га никад видила.

Видосава Новѧковић, 1923.

Гџорњѧ Лѧсковице

У наћве, наћве дрвенѧ и тџ се закува лѧбац. Ал није кѧ сѧд. Него џвече мѧрѧ да се поткува сѧљачки квѧсац. Ако изгубиш тај квѧсац мѧрѧш д џзмѧш пасуља белѧга да скџвѧш па ѧнѧм чѧрбѧм од ѧногѧ пасуља да закувѧш па тѧ да чѧкѧш д џскиснѧ и сѧ тим се закувѧвѧ мѧли квѧсац. И тѧ се поткува у јѧдну чинију. Био земљани лѧнац, а тѧмо прѧсијѧш брѧшно и спрѧмѧш и сѧспѧш ѧнѧј квѧсац и чѧкѧш тѧмо док лѧжѧ се вѧтра у тџ фџруну. Док се ѧнѧ пѧслѧ размѧсѧ се лѧпење... џ нѧс ѧв је било чѧтворѧ и у дѧвѧра чѧтворѧ, а свѧкрва, бѧба сѧдѧ прѧ млекѧром и свѧкѧм дѧтетѧ по кашѧку кѧјмака у ѧнѧ пѧла лѧпене. Млѧѧко се скџвѧ прѧ биле ѧнѧ дрвенѧ кѧрлице што се звѧле. Био посебно млекѧр. Имају пѧлице и тѧ се нѧси у ѧномѧ бакрѧчу тѧмо рѧзлијѧ и сутрѧдѧн скидѧ тај кѧјмак ... али сѧрѧште није било кџпѧвно. Него ѧ стѧкѧ се ка-се кѧлѧ стѧка ѧдерѧ се ... било од свѧнчѧта, било од ... ѧ најбѧлѧ је кад имѧш гѧвѧћѧ, јѧнећѧ ...

Кѧсана (рођ. Рѧдовић) Мирковић, 1925

*

Чѧтрѧс ... ка-сам био дијѧте, тџ су били партизани, чѧтрѧс прѧвѧ и чѧтрѧс дрѧгѧ партизани ка-су ѧвде били. Нѧмѧци су навѧлили на Бџкове, ѧни су били ѧвде кѧд нѧс свѧ до мѧрта чѧтрѧс дрѧгѧ гѧдинѧ. Чѧтрѧс дрѧгѧ гѧдинѧ у мѧрту уоче Зѧдушниѧ – сѧд Зѧдушнице се пѧмичџ, пѧследнџ су бѧрбу ѧвде вѧдили. Трѧјиѧа су партизана пѧгинѧла и јѧдан од Лѧдтићѧвѧца, Нѧдићѧвѧца, свѧг је био до кѧлѧнѧ, а ѧни су ѧи пѧтисли прѧво у Брѧзовѧцама вѧдили бѧрбу, па на Мрѧвињѧцима вѧдили бѧрбу дѧнѧс кѧ прѧје јѧдан дѧн нѧћѧм су дѧшли ѧвде и ѧни су ѧз Вѧљѧва Нѧмци добровѧлѧци ти Нѧдићѧвѧци – ѧтуде из Рѧстила и ѧвде гѧре кѧћа била пѧна кѧћа ѧи дѧшла партизана. Имѧ и бѧси у ѧковѧма нѧге зѧмотѧне, а свѧг је до кѧлѧнѧ. А ѧ би нѧгде око двѧнѧс сѧти вѧтра је се ѧтвѧрила, пѧцѧва је свѧ ѧни ѧспадоше дрѧжи ... мџка. Кад је прикѧчило вѧче, сѧнце гријѧло, прикѧчило вѧче прѧстаде бѧрба, пѧчѧше дѧлазити. Била ми је тадѧ тѧ је било чѧтрѧс дрѧгѧ, била ми је бѧба живѧ. ѧни чѧм џјѧ џ кућу тѧ је била пѧна кѧћа, ми ћѧца на крѧвет. Что и дѧнѧше јѧдног рѧњѧника, Вѧјина нѧкѧг Сѧфранића из Гѧлѧ Главѧвѧ, био је ѧфицир не шћѧдоше ћѧцу да шћѧрајѧ с крѧвета, а бѧба је била и бѧлесна и стѧрѧ и џмрѧла је пѧслѧ гѧдинѧ дѧнѧ, ѧџ шћѧрѧше с крѧвета и ѧгѧ стѧвише на крѧвет. А ми глѧдѧмо. Дѧпадоше нѧкѧ жѧнске и нѧки плѧчѧ ... дѧпадоше, ѧдарише му нѧку нѧкѧцију, ѧн се сѧмо нѧкашлѧ – крѧв му на ѧста ѧдарѧ. Ми глѧдѧмо на крѧвету, стојѧмо и глѧдѧмо и брѧзо је ѧзумрѧ. Нѧпадоше на ѧца мѧг да идѧ да вѧчѧ рѧњѧнике. Имѧ вѧлове, свѧгѧви су били голѧми, сѧни му ѧстале тѧмо, вѧкѧ им нѧкѧ рѧну и ѧстале мѧжда имѧ ѧдавѧ пѧ-шѧс кѧломѧтѧра у Ћѧрђѧвићѧма нѧкѧм. Вѧлове дѧгнѧ ал није мѧгѧ вѧлове са сѧнима. Па ѧво вѧлѧвѧ, ал ја нѧмам сѧ

чим да вучем. И он ондај ... тамо је био и неки штаб тада и вукли рану њима. Траже они алат да сарањују. Нису знали кад ту су били почели да пецу неког леба, борба се отворила, после моја мајка лажила и ватру и испекоше и ондаше све скидоше са њега, само оста у вешу. Један крај њега дечкић млад плаче ко кйша. Био му брат. И они су тада окренули и отишли. То је био одред Бороте Мајера и онај Филиповић. После тај одред кад је разбијен неће тамо око Миоднице, објешен. Филиповић, Мајер и Борта су објешени у Ваљеву на пијацу. Они су ћутили и Мајер и Борта причали су сви људи ишли су људи те гледали кад је вјешање било. Филиповић је говорио до краја, грдио, сово, а они су само сагли главу ни рече ни су рекли. Њему су зато подигли споменик, а њи ни су признали. Њи су објесили у Ваљеву.

Средоје Павловић, 1933.

Доње Љесковице

Има јашта камења кољко деш и змија, одем у јагоде па оду те моје синовице са мном, ситне јагоде и одемо чак у Буково брдо гор и та ћеца ... ја сам највише могла да наберем и та ћеца прате мене све за мном. Веле, Заја зна ће има. И ту иде па за мном и дојемо ми под једну букву вако је се буква разавила, гране је пружиола по десет метара. У претко и дођемо ми по ту букву, црвене се јагоде. Јој, ене шта и је, ми нод за јагоду змија. Јој, ћецо, бйжте, ми отале бйжи имало претки путићи некуде па бйжи. Само да побегнемо. Кршеви су, камења је. Шарке, поскоци, зле имају и оне које једу... и ја носила цегер, корпу вако на руци кроз и траву ишла и мене зврци овде. Опасла ја само ко да ме боцнуо трњић. Трњић ме убодје, тако ми се учинило. Ја, вако, онд је кап крви ту. Била сагета и носила корпу што сам брала ја у ну. Ту је кап. Чула сам каже ко има здраве зубе да смје онд да ишчупају, бйжи ће ћу ја да с отрујем. Оно је отров. Па сам тако дошла дући. Почела моја рука да отче. А моја је мајка знала да одброји. И срети мене, ја идем. Она иде от куће, ја идем ис планине. И одброји ми на путу. Ал ни боцка, ништа, а ова Верина свекрова она је знала д одброји али боцкала иглом. Не би мени вајде ништа оно што мени моја мајка одброји. Дођем ја кући ова Верина свекрова моја јетрова мени одброји и све избочка, избочка иглом – онд све жуте капи излазе, отров и појем ја јутри у Ваљево ... Оток голем, оток је волик. И јутри ја појем у Ваљево жлезда је пот пазуом скочила и ја идем, а онд ишло људи, народа са сви страна, Ужичани. И иде неки Ужичанин и ја се вратила из Ваљева и сјели на Присадима доле да се одморимо на Марковишту што се зове. И он мени каже: „Што ти идеш кући, ниси ишла лекару?“, шта ћу лекару. Е, јадо моја да је то била зла она – ти би умрла до куће“. Него није била зла, била питомија. И ја дојем кући, опет оток. Она жена мени боцка, одброја ми мајка моја и она одбраја, одбраја. Знала је и моја мајка знала је и та Верина свекрва.

*

И моја сестра нападне да јој дам једно она нема дјеце, да јој дам једно а она неће, плаче, неће од мене. Мој свекар бйјаше, ајде и ја ћу с тобом, ајде, ајде па ту смо близу па ако ти је једна, ти бйди ... и оде она јадна, оде. Е, после ми умре, ја жалим на то. Ја одем гатари. Била се звала Пера опанчара жена Српкиња, није

Циґанка. Српкиња жена али свѣ је знала и мѣни свѣ, свѣ мѣни оприча, ти си вѣдила њу нѣђе међу нѣкѣ масу. А вѣдила је мѣја свѣкрва, заѡва ми љдѣта у Сѣлаке у Сѣш"цу и вѣдила на прѣславу и та жена што је тѣ мѣје д"ѣте урѣкла она је ишла пѣтом прѣд њима и кад је се окрѣнула и вѣдила да идѣ оне, она је сѣла на зѣд нѣки и сачекала њу, сачекала њи. И мѣје д"ѣте тѣ њу пољубило љ рѣку, рѣкло „љубим рѣку, бако“, а она је њу попазила по глави и рѣкла „Е, жѣбла је Радѣјка љзѣла јој најљѣвше д"ѣте“ – тѣ мѣје д"ѣте. И мѣје д"ѣте грѣдом глава забѣлила и тѣмо кад је свѣкрва дѣшла није мѣгла да јѣдѣ ни да пѣјѣ. А вѣлило уза свѣкра попило, прѣждерѣ и ракијѣ, прѣждерѣ и виѣна. Малѣ сѣдам гѣдѣна кад је љмрла ѣтишла од гѣдину двѣје данѣ. Јабѣме, није ѣмала дѣцѣ, кѣка нѣма дѣцѣ ѣмала јѣдно па сарѣн"ла мѣшко па ѣнај дај ми тѣи. Е, мѣни она гѣтара кажѣ ниѣ трѣбала да дадѣш, она да је она би ѣмала своје нѣка те поможнѣ ако мѣре са парѣма са чѣм да кѣпиш нѣшто дѣци, а нѣ дај дѣцѣ ѣ себѣ. Пѣсле су ми тражили ѣвѣга најстѣријѣг да њѣму прѣпишѣ свѣ, ја ниѣсам даѣла, ја кајѣм, вишѣ нѣ. И такѣ мѣчило се.

Загѣрка Марковић, 1922.

Лѣлић

Нѣсијѣ се та шѣница и ѣнда се дрљѣ. Клийни гвѣзденѣ каво ѣ саде, али ѣвѣ су сѣд тракторскѣ, прѣ бѣле вѣлѣвскѣ. Клийни ѣмајѣ мѣтални. Тѣ клиѣне ѣмали, коваѣи прѣвили, камен се стављѣ да бѣдѣ тѣжѣ, дрљѣча да бѣдѣ маѣло бѣлѣ. Рѣстѣ шѣница и кад дѣђе до рѣкѣ ѣнда се жѣњѣ, сазрѣли, ми кажѣмо до рѣкѣ да жѣњѣш. Жњѣло се рѣчно, српом. Кѣ ѣе бѣлѣ да жѣњѣ, по српу се погѣрајѣ и ѣнда тѣ јѣдно за другѣм идѣш, жњѣш, дѣ ѣе вишѣ да се најжњѣ. Идѣ бѣриѣци, ишчупѣ се шѣница и плѣтѣ се љжа и пѣслѣ се на та љжа идѣ стѣријѣ људи и ѣни и дѣца вако која су мѣлада, ѣни идѣ и међу на та љжа и љжа се вежѣ и кѣпи се тѣ. Снѣпови, дѣнѣш коце. Скѣпљѣш на коѣлац, прѣ што је се жѣло није трѣбало да стѣји, тѣ је бѣло сѣво и ѣнда се с коѣлима гѣни и дѣнѣ се на коѣлац, садѣнѣ се. Пѣ-шес ѣни рѣдѣва вако се љкрѣсти и дѣнѣш. Није баш ни сѣво маѣло се попрнѣ. Њјутру се поранѣ те се начупѣ за љже док је влажнијѣ. Чѣпѣ се шѣница љјутру рѣнијѣ, пѣслѣ стѣријѣ људи саднѣ љ лѣд. Ёто. Испрѣчак.

*

Е, сѣд тѣ тѣсто што кажѣш тѣ поткувамо наѣобашка и маѣло јѣчѣ и исѣчѣм и врѣло маѣло мѣтѣм га на шпорѣт да нѣ би тѣ млѣго се прѣпѣкло. И сѣчѣм звѣли јѣка. Мѣтѣмо кајмака, млѣко. Јѣло се за рѣчак, тѣ кажѣ да је лѣжљиво, мѣра да ѣма јѣш нѣшто љс тѣ. Нѣ можѣ тѣ ... тѣ ка-се жѣло, прѣвила се јѣка... кѣвѣ се кѣпус и мѣсо ѣвчијѣ. Кѣпус слѣтки. Мѣтѣм мѣсо, ѣмаѣтим мѣсом, дѣдам лѣка, парѣдѣја, наѣпѣш љ тѣ. Запрѣжавѣш маѣтим, ѣбично смо више маѣтим ...И цицвару, мѣтѣш вѣду, мѣтѣш кајмак, ако ѣћеш маѣло и маѣсти и тѣ прѣврѣи, врѣи ... мѣраш јер тѣ је кѣрузно, мѣра да се замѣсти најѣѣлѣ и љзмѣш мѣрузно брѣшно и љкуваѣш га гѣсто. И тѣ сѣпѣш пѣслѣ у чѣније и јѣдѣш са сѣром, са кајмаком са чѣм ѣћеш.

Њла Радѣјичић, 1930.

Стрмнѣ Гѣра

Е, сѣд ѣмам да вам кажѣм јѣдно злѣ којѣ нас је задѣсило. Чѣтрѣс трѣћѣ ка су чѣтнѣици бѣли ѣвде, па тѣмо нѣгде на љж"чкѣм пѣту звѣном Камѣн"товац, тѣмо су

чѣтници заклали њи дѣвѣт. Дѣвѣт њи пѣклано на пѣту и ѡставили. Мѡј ѡтац је за тѡ чѣѡ. И тѡ је бѣло баш на Трѡјице. Ми се спрѣмамо да идѣмо на прѣславу, мѡји ѡјаци прѣслављајѣ Трѡјице, а и њѣгове жѣне рѡдбина идѣ и ѡн, идѣм и ја... таман ѡн се ѡбуо, ја ѡбѣвам чарапе да се ѡбујѣм и ја док мѣнѣ нѣко викну. Вицѣ те Мирун Тѣшић мѡј кѡмшија. Ја изађѣм кад ѡн стѣгѡ дѡл дѡнекле ѣ воће и вицѣ мѣнѣ: „Ајде“, па сишѡ дѡл до на дну вѡћа, кад ја ѡвде јавук. Ја бржѣ пѡтрчи, а ѡвај мѡј млађи чѣча ис кућѣ йстрчѡ и пѡтрчѡ тѡмо. А мѡј брѡт дошѡ и ѣшѡ ѣ шталу и видио ѡтац се ѡбесио. Ми ѡтале пѡтрчи ја и тај мѡј чѣча пѡтрчи тѡмо ѣ шталу ... сѡд да би га скинули и пѡдигнѣмо га, али гѡтово изданѡ. Бѣѡ сам ѣ осѡмнѣстој гѡдни. Ти чѣтници што су пѡклѡти тѡмо, ѡн је тѡ чѣѡ и бѡјѡ је се да ће и ѡн дѡпасти тѡга јѡда. И ка сам се ја спрѣмио тѣ, ѡбѣѡ се, ѡн је изашѡ и мѣнѣ зѡвнѡ и каже ѡди вам. Ја изађѣм, пѡђѣм за њим, ѡн ѣ подрум. Дѡле нам је бѣѡ пѡдрум де је и сѡд ѣ ѡвѣ кућѣ. Уведѣ ме ѣ подрум и показује мѣни. Видѣйш, каже ѡвѡ пѡра што имѡмо, ја сам тѣ ѡвде смѣстио. А ѡн је, ѡн је пѡре држѡ. ѡн је ѣчио шкѡлу и бѣѡ је пѣсмен. Није ми кѡзѡ кѡлкѡ тѣ имѡ. Тѣ су пѡре, а нѣшто имѡ и гѡре, имѡ ѡн асталѣћ њѣгов ѣ њѣговѡј сѡбици. Има ѣ вијѡци, ја сам тѡ каже кѡзѡ Аци - тѡ ми је тај млађи чѣча. Зна ѡн за тѣ пѡре, а зна и Миле тај старѣји син, старѣјѣг чѣче. Зна и ѡн, па ако нѣкат дѡђѣ до деѡбе, знаш како се пѡре дѣлѣ.

*

Ја сам чѣѡ причѡ ка-сам бѣѡ дѣчко, кад ми је причѡ пѡкѡјни Стѡноје и ѡвај Пантѣлија, када су наишли Бѣрчанин ѡдоздѡ из Сѣдлѡра. ѡн је наишѡ ѡвдѡ, тѣрала га пѡтера и кад је дошѡ тѡмо ѣ Трѡјане, наша рѣка, бѡба, прѡмбаба, сѣдела, чѣвала ѡвце и кад је наишѡ, ка су тѣли да га ѣватѣ ѡна кажѣ, сѣднѣ имала вѣликѣ сѣкње и ѡна сѣднѣ на њѣга и пѡкријѣ га сѣкњѡм. И ка су наишли питѡли: „Бѡба, шта бѣ са ѡним ајдуком?“ „Сѣне, сѡд ѡде нѣзбрѡ!“ И тако је ѡн њѣ и наградио ѡставио јѡј пѡра.

Младен Филиповић, 1923.

ЛИТЕРАТУРА

- Белић, Александар. *Историја српској језика*, 1999, Београд.
- Бјелаковић, Исидора, Маја Марковић. *Фонетске варијације у говору избејлица у Новом Саду*, у књ. *Говор Новог Сада*, св. 1: Фонетске особине. Едиција: Лингвистичке свеске VIII, Нови Сад, 2009.
- Бошњаковић, Жарко. Треће лице множине презента у говорима Смедеревског Подунавља и дела Јасенице. *Јужнословенски филолој* LVI/1–2 (2000): 131–137.
- Бошњаковић, Жарко. Фонетске особине говора Источне Шумадије. *Српски дијалектолошки зборник* LV (2008): 1–321.
- Бошњаковић, Жарко. Морфолошке особине говора источне Шумадије. *Српски дијалектолошки зборник* LIX (2012): 1–381.
- Бошњаковић Жарко, Драгана Радовановић. Репартиција наставака у инструменталу једнине именица женског рода на нулту морфему у српским дијалектима. *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику* LI (2008): 157–173.
- Бошњаковић Жарко, Драгана Радовановић. Синтетички поглед на творбу аориста и ареал наставака у штокавском наречју. *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику* LIV/1 (2011): 181–204.
- Вукићевић, Милосав. *Говори Крајјевачке Лейенице*, Универзитет у Приштини, Приштина 1995.
- Вуковић, Јован. Говор Пиве и Дробњака. *Јужнословенски филолој* XVII (1938–1939): 1–113.
- Вуковић, Јован. Акценат Пиве и Дробњака. *Српски дијалектолошки зборник* X (1940): 187–417.
- Дешић, Милорад. Западнобосански ијекавски говори. *Српски дијалектолошки зборник* XXI (1976): 1–316 + карта.
- Драгичевић, Милан. О говору Срба Бање Врућице крај Теслића I (фонетске и морфолошке особине). *Српски дијалектолошки зборник* LIV (2007): 323–401.
- Ђукановић, Петар. Говор села Горње Цапарде (код Зворника). *Српски дијалектолошки зборник* XXIX (1983): 191–294.
- Ђукановић, Петар. Говор Драгачева. *Српски дијалектолошки зборник* XLII (1995): 1–240.
- Ивић, Павле. *Дијалектологија српскохрватској језика. Увод у штокавско наречје*, Нови Сад, 1956.
- Ивић, Павле. О неким проблемима наше историске дијалектологије, *Јужнословенски филолој* XXI (1955–1956): 97–129.

Ивић, Павле. О говорима Баната, *Јужнословенски филолої XVIII* (1949-1950): 141-156.

Ивић, Павле. Извештај о дијалектолошкој екскурзији по ужој Србији октобра 1959. *Годишњак Филозофскої факултетија у Новом Саду IV* (1959): 397-400.

Ивић, Павле. Инвентар фонетске проблематике штокавских говора. *Годишњак Филозофскої факултетија у Новом Саду*. Књига VII (1962-1963): 99-110.

Ивић, Павле. Белешке о биограчићком говору. *Српски дијалектолошки зборник XXIV* (1978): 125-176.

Ивић, Павле. *Из српскохрватске дијалектологије*. – Изабрани огледи (Пролета) III, Ниш 1991.

Ивић, Павле. Инвентар морфолошке проблематике штокавских говора, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XXXV/1*(1992): 195-213.

Ивић, Павле. *О говору Галићољских Срба*, Нови Сад, 1994 [прир. Драгољуб Петровић].

Ивић, Павле. *Српскохрватски дијалекти. Њихова стурктура и развој. Прва књига: Оштија разматрања и штокавско наречеје*, Сремски Карловци – Нови Сад, 1994¹.

Ивић, Павле, Жарко Бошњаковић, Гордана Драгин. Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта. Прва књига: Увод и фонетизам. *Српски дијалектолошки зборник XL* (1994²): 1-419.

Ивић, Павле, Жарко Бошњаковић, Гордана Драгин. Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта. Друга књига: Морфологија, Синтакса, Закључци, Текстови. *Српски дијалектолошки зборник XLIII* (1997).

Ивић, Павле. *Прозодијски систем савременої српскохрватскої стандардної језика*. Поглавље IV у: Расправе, студије, чланци. I. О фонологији. Целокупна дела X/1, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 1998, 479-490.

Ивић, Павле. *Српски дијалекти и њихова класификација* [прир. Слободан Реметић], Сремски Карловци – Нови Сад, 2009.

Лома, Александар. Прилог трагању за античким коренима Ваљева. *Гласник Историјскої архива у Ваљеву* 31, Ваљево, 1997, 5-35.

Марковић, Славољуб. Говор Ужичке Црне горе. *Српски дијалектолошки зборник LVIII* (2011): 337-672.

Марковић, Славољуб. Границе ијекавских говора у западној Србији, *Српски дијалектолошки зборник LIX*, Београд (2012): 383-486.

Милетић, Бранко. Црмнички говор. *Српски дијалектолошки зборник IX*, Београд (1940): 209-663.

Милићевић, Милан Ђ. *Кнежевина Србија*, Београд, 1876, стр. I-XXIV + 643.

Московљевић, Милош. Акцентски систем поцерског говора, *Библиотека Јужнословенскої филолоја*, књ. I (1928): стр. VIII + 110.

Московљевић, Милош. Данашња граница између екавског и јекавског изговора у Србији. *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, књ. IX (1929): 109-122.

Московљевић, Милош. Икавски говор у СР Србији. *Јужнословенски филолої*, књ. XXVI, св. 1-2 (1963-1964): 471-509.

Николић, Берислав. Сремски говор. Српски дијалектолошки зборник XIV (1964): 201-412.

Николић, Берислав. Мачвански говор. *Српски дијалектолошки зборник XVI* (1966): 179–313.

Николић, Берислав. Тршићки говор. *Српски дијалектолошки зборник XVII* (1968): 367–472.

Николић, Берислав. Колубарски говор. *Српски дијалектолошки зборник XVIII* (1969): 1–71.

Николић, Берислав. *Основи млађе новошћокавске акценџуације*. Библиотека Јужнословенског филолога, НС, књ. 1 (1970): 1–122.

Николић, Видан. *Моравички и јорњосијуденички јовори*. Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика. Студије српске и словенске. Монографије, Серија IV, Број 3, 2001.

Николић, Мирослав. Говор села Горобиља. *Српски дијалектолошки зборник XIX* (1972): 619–746.

Николић, Мирослав. Говори србијанског Полимља. *Српски дијалектолошки зборник XXXVII* (1991): 1–549.

Николић, Мирослав. Именице с наставцима –у/–ију у генитиву множине. *Наш језик XXV* (1981): 82–99.

Новаковић, Стојан. Неговање језика српског, *Глас Српске краљевске академије*, Београд, 1888.

Павловић, Љубомир. Колубара и Подгорина. Антропогеографска проматрања. *Српски етнографски зборник VIII*, Насеља српских земаља, књ. IV (1907): 345–1085.

Павловић, Љубомир. Ужичка Црна гора. *Српски етнографски зборник*, књ. XXXIV, Насеља и порекла становништва, књ. XIX (1925): 3–191.

Павловић, Љубомир. Антропогеографија ваљевске Тамнаве. *Српски етнографски зборник*, књ. XVIII, Насеља 8 (1912): 381–635.

Петровић, Драгољуб. *О јовору Змијања*, Матица српска, Нови Сад, 1973.

Петровић, Драгољуб. О проблему јатовских говора у северној Србији, *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику XXV/2* (1982): 113–128.

Петровић, Драгољуб. Напомене о говору Качера. *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику XLII* (1999): 383–394.

Петровић, Драгољуб, Јелена, Капустина. Из лексике Качера. *Српски дијалектолошки зборник LVIII* (2011): 1–336.

Петровић, Мирјана. Основне фонетске особине рађевског села Бела Црква. *Прилози проучавању језика 36* (2005): 269–292.

Петровић, Мирјана. Исказивање посесивности у Рађевини конструкцијом предлог У + генитив личне заменице, *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику LXIII/2* (2012): 123–129.

Пецо Асим. Говор источне Херцеговине, у књизи: *Говори источне и централне Херцеговине* (2007): 9–281.

Пецо, Асим. *Основи акценџологије српскохрватској језика*. Београд, 1971.

Пешикан, Митар. О уметку –ов(–ев–) у множини именица прве врсте. *Наш језик VII* (1956): 270–275.

Пижурица, Мато. *Говор околине Колашина*, Титоград, 1981.

Поповић, Иван. *Говор Госиођинаца у светлосији бачких јовора као целине*, Београд, 1968.

Поповић, Иван. Треће лице множине презента у војвођанским говорима. *Зборник Мајице српске, Серија друштвених наука*, књ. 4 (1952): 114–128.

Радовановић, Драгана. Морфолошке особености говора Средње Колубаре, *Српски дијалектолошки зборник* LIII (2006): 1–186.

Радовановић, Драгана. Вокалски систем говора Средње Колубаре, *Зборник Мајице српске за филолозију и лингвистику* L (2007): 733–745.

Радовановић, Драгана. Преношење акцената на њроклици у говору Ваљевске Колубаре, Шездесет година Института за српски језик САНУ, *Зборник радова* II (2007¹): 147–168.

Радовановић, Драгана. Сугласнички систем говора Ваљевске Колубаре, *Зборник Мајице српске за филолозију и лингвистику* LII/2 (2009): 57–79.

Радовановић, Драгана. Треће лице множине презента у говорима шумадијско-војвођанског говорног типа. *Српски језик* 14/1–2, година XIV (2009¹): 503–531.

Реметић, Слободан. Фонетске и морфолошке карактеристике говора Срба у Кладњу и околини. *Прилози проучавању језика* 6 (1970): 105–133.

Реметић, Слободан. Питање икавизама шумадијско-војвођанског дијалекта у свјетлу потврде фонолошког јата у неким србијанским говорима. *Научни саставак слависти* у *Вукове дане*, књ. 10/1 (1980): 103–108.

Реметић, Слободан. О незамењеном јату и икавизмима у говорима северозападне Србије. *Српски дијалектолошки зборник*. XXVII (1981): 7–105.

Реметић, Слободан. Говори централне Шумадије. *Српски дијалектолошки зборник* XXXI (1985): 1–555.

Реметић, Слободан. О шћакавизму какањских и зеничких Срба, Јужнословенски филолог, XLI (2000): 931–949.

Реметић, Слободан. Текстови из говора источнобосанских Ера. *Српски дијалектолошки зборник* LIX (2012): 458–637

Реметић, Слободан. О посесивној конструкцији у + генитив личне заменице на источнобосанском терену, *Јужнословенски филолог*, LXIV (2008): 391–400.

Српски рјечник, истолкован њемачкијем и латинскијем ријечима. Скупио га и на свијет издао Вук Стефановић. У Бечу, 1818.

Српски рјечник истумачен њемачкијем и латинскијем ријечима. Скупио га и на свијет издао Вук Стеф. Караџић. У Бечу, 1852.

РСАНУ. *Речник српскохрватској књижевној и народној језика* I–XIX, Београд, 1959–2014.

РМС. *Речник српскохрватској књижевној језика*. – Нови Сад – Загреб (Матица српска – Матица хрватска), 1967–1969, књ. I–III, Нови Сад (Матица српска), 1971–1976, књ. IV–VI.

РСЈ. *Речник српској језика*, Матица српска, Нови Сад, 2007.

Симић, Живојин П. *Српска грамаџика за основне школе у Краљевини Србији*, Београд, 1883.

Симић, Милорад. Говор села Обади у Босанском Подрињу. *Српски дијалектолошки зборник* XXIV (1978): 1–124.

Симић, Радоје. Скица за дијалектолошку карту северне Србије, *Јужнословенски семинар за стране слависте*, књ. 31, Београд (1980): 93–136.

Симић, Зоран. *Вокалске особине у говору Гласинца*. Проблеми словенске филологије XIII, Темишвар (2005): 147–157.

Стевановић, Михаило. Источноцрногорски дијалекат. *Јужнословенски филолоџи* (1935): 1–128.

Стевовић, Игрутин. Шумадијски говор у Гружи с особитим освртом на акценте. *Српски дијалектолошки зборник XVIII* (1969): 401–635.

Стијовић, Рада. Говор Горњих Васојевића. *Српски дијалектолошки зборник LIV* (2007): 1–323.

Суботић, Љилјана. Главне фонетске особине семберијског говора. *Прилози проучавању језика 9* (1973): 79–129.

Тешић, Милосав. Говор Љештанског. *Српски дијалектолошки зборник XXII* (1977): 159–328.

Тешић, Милосав. Фонетске особине говора азбуковачког села Узовнице. *Јужнословенски филолоџи XXXIV* (1978): 169–191.

Тополињска, Зузана. *Грамаишка на именскајџа фраза во македонскиој јазик*, Скопље, 1974.

Цвијић, Јован. Метанастазичка кретања. Њихови узроци и последице. *Српски етнографски зборник XXIV* (1922): 1–96.

*

Brabec, Ivan. Govor Tuzle i okolice, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, Knjiga X, Sarajevo, 2012, 51–243.

Brozović, Dalibor. Govor u dolini rijeke Fojnice, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, Knjiga X, Sarajevo, 2012, 243–425.

Ivić, Pavle. Dve akcentološke novosti iz Srema. *Folia slavica*, Volume 3, Numbers 1–2 (Studies in Honor of Horacw G. Lunt, On the Occasion of his Sixtieth Birthday, Sept. 12, 1978, Part 2), Columbus, Ohio, 1979, 161–174.

H. Hirt. *Der ikavische Dialekt im Königreich Serbien*, Wien, 1903, 1–56.

Peco, Asim. *Ikavskošćakavski govori zapadne Bosne, I dio: Uvod i fonetika*, Bosansko filološko društvo, Sarajevo, 2007, Sarajevo, 1975, 3–264.

Peco, Asim. Govori istočne i centralne Hercegovine, Bosansko filološko društvo, Sarajevo, 2007, str. 427.

Peco, Asim. *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*, Beograd, 1978.

Petrović, Dragoljub, Ljiljana, Subotić. *Fonetske karakteristike. Komunikacijske i govorno-jezičke karakteristike TV Dnevnika Televizije Novi Sad na srpskohrvatskom jeziku*. Novi Sad: Odeljenje za istraživanje programa i auditorijuma Radio-televizije Novi Sad, 1982, str. 69–93.

Skok, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–IV*, Zagreb, 1971–1974.

Subotić, Ljiljana. *Ortoepska i ortografska norma standardnog srpskog jezika*. Novinarska biblioteka, Filozofski fakultet, Odsek za medijske studije, Novi Sad, 2005.

Škaljić, Abdulah. *Turcizmi u srpskohrvatskom – hrvatskosrpskom jeziku*. Treće izdanje – Sarajevo, 1973.

Vujičić, Dragomir. Fonetske osobine govora centralne, jugoistočne i jugozapadne Bosne. *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik VI* (1990): 13–125.

Dragana Radovanović

Summary

THE SPEECH OF VALJEVSKA PODGORINA

Valjevska Podgorina is a region in western Serbia. Podgorina is a geographical, ethnographic, historic and administrative area around the upstream portions of the rivers Kolubara, Jadar, Tamnava and their tributaries. The speech of Valjevska Podgorina has not been studied in detail, nor has it been the subject of a monograph, except in the form of partial references in the context of vocalism. In view of this, the aim and main purpose of this thesis is to fill in another blank section of the Serbian dialect map, taking into consideration the following two most prominent and most significant features in terms of linguistic geography: definition of the southern border of yat dialects and definition of the points of contact with ijekavian-ekavian speeches. In accordance with the standard principles of traditional Serbian dialectology, the thesis is written by using the methods of linguistic geography and descriptive and comparative methods for the analysis of the materials, which are classified according to these principles. The thesis analyses characteristic prosodic, phonetic and morphological features of the idiom belonging to the speeches with unsubstituted yat (subdialect of Šumadija-Vojvodina dialect) in northwest Serbia, as well as of the idiom belonging to ijekavian-ekavian speeches of the Eastern Herzegovinian dialect in western Serbia.

From the prosodic viewpoint, the thesis describes the inventory and distribution of prosodemes, (confirming the steady Neo-Shtokavian system) and the fate of posttonic length, concluding that Daničić's posttonic length has been well preserved in this region. From the phonetic and phonological standpoint, the thesis presents the inventory and distribution of phonemes; ascertaining that different outcomes of old yat differentiate the studied area. From the morphological viewpoint, the thesis analyses the morphological features of the speech – declension, conjugation and unchangeable words.